ישראל

תעודות

1954

9

Israel

Documents

1954

מדינת ישראל
גנזך המדינה

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

כרך תשיעי

1954

ערכה, העירה והקדימה מבוא:
נעמי ברזלי

עורך הסדרה: יהושע פרוינדליך

ירושלים, 2004

הופק והודפס במדפיס הממשלתי, ירושלים

ISSN 0334-1062

ISBN 965-279-025-7

התוכן

הקדמה

הכרך שלפנינו הוא התשיעי בסדרת הכרכים של תעודות למדיניות חוץ של מדינת ישראל, והוא מוקדש לשנת 1954. שנה זאת מתאפיינת בהרעה במצבה הביטחוני והמדיני של ישראל ומתיחות גוברת בגבולות. על כתפיו של משה שרת, שאיחד את התפקידים של ראש הממשלה ושר החוץ, הוטל נטל כבד של אחריות הן לניהולה הפנימי של המדינה והן למדיניות החוץ והביטחון שלה.

התעודות המופיעות בכרך זה הן רק מבחר מצומצם מתוך תיעוד רב שעוסק ביחסי החוץ והביטחון של ישראל. בכרך לא הובאו תעודות שעוסקות בענייני פנים, עניינים מפלגתיים וכלכליים של המדינה, אלא רק באותם מקרים שלעניינים אלה היתה השלכה על יחסי החוץ והביטחון של המדינה. גם מתוך התיעוד המדיני והביטחוני היה צורך לנקוט באמות מידה קפדניות של בחירה כדי לעמוד במסגרת המצומצמת של הכרך. כך הובא רק מעט תיעוד על יחסי ישראל עם מדינות מזרח אירופה, אמריקה הלטינית ומדינות רבות באירופה. לעומת זאת, היו פרשיות שתועדו כמעט במלואן, כגון פעולתה של ישראל בעקבות ה"עסק הביש" או פרשת המשא־ומתן עם מצרים בשלהי השנה. העורכים מבקשים לציין כי במהלך הבחירה והעריכה ניתנה להם גישה חופשית לחלוטין למקורות ולא נכפו עליהם הגבלות או איסורים בעלי אופי מדיני או אישי.

התעודות המופיעות בכרך זה, רובן ככולן, באות מתוך תיקי משרד החוץ השמורים בגנזך המדינה. תעודות אחדות באות מתוך הארכיון האישי של משה שרת, השמור בארכיון הציוני המרכזי, מארכיון צה"ל, מארכיון בן־גוריון. תעודה אחת באה מהארכיון הממלכתי הבריטי ואחרת מספריית אייזנהאואר באבילין, קנזס.

סדר התעודות. התעודות מובאות בסדר כרונולוגי. מברקים סודרו על־פי התאריך הידוע המוקדם ביותר, ברוב המקרים תאריך חיבור המברק. במקרים שתאריך זה לא נמצא, על־פי תאריך קבלת המברק. דיווחים על דיונים ושיחות סודרו לפי תאריך חיבור התעודה ולא על־פי התאריך שבו התקיימו הדיון או השיחה.

הטקסט. נוסח התעודות המודפסות הוא הנוסח המקורי, בלשון המקורית, להוציא את השינויים ותיקוני העריכה הבאים:

א. הושמטו המען של השולח ושל הנמען וגם התאריך בצורתו המקורית, ולפעמים גם כותרות או חלקי כותרות של דוחות, תזכירים ופרוטוקולים. פרטים אלה נכללו בחלקם במתכונת אחידה, בכותרת העורך (ראה להלן) או בהערה לתעודה. הושמטו גם רשימות המכותבים שאליהם שוגרו העתקי התעודות להוציא מקומות מסוימים שלעורכים נראה שיש חשיבות לציין במפורש את תפוצת התעודה, ואז צוין הדבר בהערת שוליים.

ב. בתעודות אחדות הושמטו מילים או קטעים שאין להם זיקה ישירה לענייני מדיניות חוץ או שכוללים התייחסויות אישיות. כל ההשמטות הללו הוסברו בהערה.

ג. פליטות קולמוס, טעויות הדפסה זעירות ושגיאות כתיב תוקנו בלא שהדבר צוין; מלבד זאת לא נעשה כל ניסיון לתקן את שיבושי הלשון והתחביר – במידה שישנם.

ד. קיצורים מקובלים וקיצורים שמשמעם אינו מוטל בספק נפתחו בלא ציון מיוחד. באותם מקרים שיכול להיות ספק, נפתחו הקיצורים בסוגריים מרובעים. קיצורים של שמות אנשים ומקומות נפתחו תמיד בסוגריים מרובעים. קיצורים מקובלים בז'רגון של משרד החוץ (כגון מחמ"ד – מחלקת המדינה, או מועבי"ט – מועצת הביטחון) נפתחו ללא ציון מיוחד. ראשי תיבות וקיצורים שנהוג להגותם על דרך הקיצור (לדוגמה – או"ם, צה"ל .U.S.A וכדומה) נכתבו תמיד כפי שהיו רשומים בטקסט.

ה. נוספו מילים החסרות במקור – אם על־פי ההשערה [בסוגריים מרובעים] או על־פי נוסח מקביל [בסוגריים מרובעים עם הערת הסבר].

ו. הכתיב העברי הואחד לכתיב מלא.

ז. פיסוק: הפיסוק המקורי נשמר, להוציא מקומות בהם נפלו טעויות בעליל או שיש מקום לאי־הבנה. במברקים נהגו העורכים חירות רבה יותר לעצמם להוסיף ולשנות את הפיסוק המקורי כפי שנדרש. בתעודות לועזיות נשמרה השיטה המקורית של האיות (איות בריטי או אמריקאי בתעודות באנגלית) ושל כתיבת האותיות הראשיות.

כותרת העורך. הכותרת כוללת את שם הכותב והנמען, את סימול התיק שבו נמצאת התעודה, ואת שם המקום שאליו נשלחה. שם המקום לא צוין כאשר מדובר במקום מושבם הקבוע של משרד החוץ או רשויות אחרות של ממשלת ישראל. שם המקום שממנו נשלחה התעודה ותאריך כתיבתה או שיגורה מובאים בראש הטקסט בניסוח אחיד.

הערות־העורך באות להעיר פרשיות או אירועים חשובים שאינם מוצאים ביטוים בתעודות. הן שובצו לפני התעודה שבה נזכר הנושא בפעם הראשונה או בתאריך שבו התרחש האירוע.

הערות שוליים באות להסביר ולהרחיב עניינים שאינם מוזכרים בטקסט, להפנות לתעודות אחרות שמכילות מידע נוסף או מוזכרות בטקסט, ולספרות עזר. מידע ביוגרפי ניתן רק כאשר הדבר דרוש להבנת הטקסט, או שיש מקום לטעות. בשאר המקרים יש לפנות למפתח האישים הכולל מידע על רוב האישים המוזכרים בתעודות.

כרך־לוואי אנגלי. כרך־הלוואי כולל תקצירים באנגלית של התעודות העבריות, ותרגום שלם של הערות השוליים, הערות־העורך, המבוא, רשימת התעודות והמפתחות לכרך הראשי.

מפתחות ורשימת תעודות. בראש הספר מופיעה רשימה של התעודות והערות־העורך על תוכנן. בסוף הספר מפתחות נפרדים, אחד לאישים ואחד למקומות ועניינים. הרמיזות במפתחות מתייחסות למספרי התעודות ולא למספרי העמודים.

תודתנו נתונה לכל האנשים והמוסדות שסייעו בידינו בהכנת הכרך: לשגריר בדימוס מיכאל אליצור שקרא את כתב־היד והעיר הערות חשובות, לשגרירים בדימוס ברוך גלעד ויואל שר שסייעו בידינו בתחומי התמחותם, מיכל צור, מנהלת ארכיון צה"ל, על עזרתה במציאת תיעוד משלים, לחנה פינשאו, מנהלת ארכיון בן־גוריון, על עזרתה במציאת תיעוד משלים, למדפיס הממשלתי ועובדיו, על עבודתם המסורה והמדויקת, וליעקב חסון ולחברת "יברט" על הגהתם המדויקת. כל אלה, ואחרים, שטרחו בהכנת ובהדפסת הספר, יבואו על הברכה.

מבוא

שנת 1954, השביעית לעצמאות ישראל, עמדה בסימן של התייצבות והתבססות כלכלית של מדינת ישראל מחד גיסא, והרעה במעמדה הביטחוני והמדיני מאידך גיסא. הגורמים העיקריים להתבססות הכלכלית היו גידול בייצור וביצוא, זרימת הון מוגברת הודות להסכם השילומים, סיוע מוגדל של יהודי התפוצות ומהתייצבות זרם העלייה לאחר שנים של עלייה המונית. ההרעה במעמדה המדיני של ישראל נבעה מהידרדרות מתמשכת בביטחון לאורך גבולותיה, מהחלטתן של ארצות־הברית ובריטניה להשתית את מדיניותן האזורית על הסכמים ובריתות עם מדינות ערב, ומתפנית לרעה בעמדתה של ברית־המועצות שהחלה לנטות בצורה מובהקת לכיוון מדינות ערב.

המצב בגבולות והיחסים עם מדינות ערב

ירדן

גם בשנת 1954 התמקדו היחסים עם ירדן בבעיית הביטחון השוטף לאורך הגבולות. כבעבר כן עתה נִשאר הגבול עם ירדן המתוח ביותר בגבולות ישראל – בהיקף החדירות, במספר הקרבנות בנפש וכפועל יוצא מזה גם במספר פעולות התגמול מצד ישראל. עם זאת, כתוצאה מן הפעילות הצבאית משני צדי הגבול – בעקבות פעולת קיביה[1] נפרס הצבא הירדני לאורך הגבול ונקט אמצעים לבלימת ההסתננויות – וכתוצאה מהפעילות המדינית ובפרט ממעורבותן של בריטניה וארצות־הברית, נצפתה מגמה של ירידה בממדי החדירות ובמספר הנפגעים.

בראשית השנה עוד המשיכה ישראל בניסיונותיה למצות את המהלך שנקטה בזמן הדיונים במועצת הביטחון על פעולת קיביה ולהביא את ירדן להיוועד עמה לפי סעיף XII של הסכם שביתת־הנשק בין שתי המדינות. סעיף זה הסמיך את כל אחד מן הצדדים החתומים על ההסכם לבקש את המזכיר הכללי של האו"ם לכנס ועידה של נציגי שני הצדדים על מנת לשקול מחדש, לתקן או לבטל כל תנאי מתנאי ההסכם (פרט לסעיפים 1 ו־3). פנייה כזאת מצד ישראל היתה ב־23 בנובמבר 1953.[2] אבן וגדעון רפאל שיזמו את המהלך האמינו שהוא יסייע למזער את הנזקים המדיניים שגרמה פעולת קיביה, ואולי גם ישמש מנוף לשיפור היחסים בין ירדן לישראל.[3] ואולם ירדן סירבה לקבל את הנוהל שהציעה ישראל. לדבריה, יש לעסוק בשאלות אלה במסגרת הרגילה של פגישות ועדת שביתת־הנשק המעורבת.[4] מאמציו של

1. הפעולה בקיביה באה לאחר שורה של חדירות ירדניות לישראל ששיאן היה רצח אם ועל שני ילדיה ביהוד ב־13 באוקטובר. בפעולה, בליל 14 באוקטובר, נהרגו יותר מארבעים מתושבי הכפר. בעקבות הפעולה גונתה ישראל בחריפות על־ידי האו"ם. (ראה כרך 8, מס' 534, הערת־עורך).
2. ראה כרך 8, מס' 531.
3. ראה מס' 20, 21.
4. ראה מס' 2, 3.

המזכיר הכללי של האו"ם, שהתגייס אף הוא למאמץ לכנס את הוועידה, לא עלו יפה, וב־24 במארס הודיע כי לנוכח סירובה המוחלט של ירדן להשתתף בוועידה אין הוא רואה טעם להמשיך לפי שעה במאמצים לכינוסה.[5]

נסיגתו של המזכיר נבעה במידה רבה מההחמרה במצב לאורך הגבול הירדני. ב־17 במארס, הותקף לאור היום אוטובוס של אגד במעלה עקרבים בדרך מאילת. 11 מנוסעיו נרצחו, ורק חמישה ניצלו, שניים מהם נפצעו. אירוע זה, החמור ביותר מאז תום קרבות מלחמת השחרור, חולל סערה בישראל, בפרט לאחר שוועדת שביתת־הנשק שהתכנסה לדון בתקרית נמנעה מלגנות את ירדן בטענה שלא נמצאו הוכחות חותכות שהמרצחים באו משטחה. בדיונים שהתקיימו בישראל לאחר האירוע הוחלט לא להגיב צבאית כדי שלא לפגום ברושם המחריד של הרצח, אלא למצות תחילה את הדרך המדינית, אך לא לפי "השגרה הנדושה" של פנייה למועצת הביטחון אלא לדרוש מן המעצמות שהן עצמן יזמנו את מועצת הביטחון כשם שחשו לעשות אחרי פעולת קיביה.[6] החלטה אחרת היתה לפרוש במחאה מוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן, פרישה שנמשכה יותר מחצי שנה.

ואולם האירועים בספר הירדני כפו מהלך אחר. בלילה שבין 26 ו־27 במארס הרגו מסתננים מירדן שומר בכפר כסלון. לבון, שר הביטחון, הציע תגובה בעלת היקף מצומצם, בנימוק כי "הבלגה גם על מעשה זה פירושה התרה גמורה של הרצועה". שרת התלבט, ושקל זה כנגד זה את הנזקים המדיניים מול תגובת דעת הקהל בישראל והנזק הציבורי למעמדה של הממשלה במקרה של אי־תגובה. בסופו של דבר אישר תגובה מקומית מצומצמת.[7] בלילה שבין 28–29 במארס פגע צה"ל בכפר נחלין והרג תשעה ירדנים, מרביתם אנשי צבא. בהודעה לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ הודגש שפעולה זאת לא היתה כלל וכלל פעולת תגמול על הרצח במעלה עקרבים.[8]

האירועים בגבול הירדני הדאיגו מאוד את המעצמות, ובראשן את בריטניה, שהיתה קשורה בחוזה הגנה עם ירדן (מ־1948). ב־25 במארס זימן שר החוץ הבריטי אידן את שגריר ישראל בלונדון אליהו אילת והודיע לו כי בכוונת בריטניה להניח את שאלת הביטחון בגבול בכללותה על שולחנה של מועצת הביטחון. פקידי משרד החוץ הוסיפו והבהירו כי הכוונה שהמועצה תבחר מתוכה ועדה מצומצמת שתעבד יחד עם הישראלים והירדנים צעדים ממשיים לשיפור המצב.[9]

פעולת התגמול בנחלין שינתה באחת את היחס המאוזן שגילו הבריטים לאחר הרצח במעלה עקרבים. עתה הופנתה אצבע מאשימה כלפי ישראל. אילת זומן שוב אל משרד החוץ, שם נאמר לו שאל לה לישראל ליטול את החוק לידיה ושהיא עלולה למצוא את עצמה, בתוקף חוזה ההגנה הבריטי־ירדני, בעימות צבאי עם בריטניה. שיאו של המשבר בין המדינות היה בשדר אישי מראש הממשלה צ'רצ'יל אל ראש הממשלה שרת מ־4 באפריל. לאחר הבעת דאגה לגבי התקריות החמורות האחרונות והמתיחות הגואה בין ישראל לשכנותיה, הזהיר שאם בריטניה תמצא את עצמה

5. ראה מס' 119.
6. ראה מס' 117, 132.
7. ראה מס' 133, ומ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 415–416.
8. ראה מס' 134.
9. ראה מס' 125, 129.

מעורבת במלחמה בין ישראל והערבים בתוקף התחייבויותיה לפי חוזה ההגנה עם ירדן יבוא "סוף עגום לתקוות ולהישגים של העשורים האחרונים בארץ־ישראל".[10]

פרשת מעלה עקרבים־נחלין, כמוה כשתי הפרשיות האחרות שנדונו בשנה זאת במועצת הביטחון – הטיית מי הירדן וחופש המעבר בסואץ – הסתיימה בדיון עקר וחסר תכלית. הדיון הסתבך מיד כשנפתח בשאלות נוהליות, ניסיונן של המעצמות להרחיב את היריעה ולקיים דיון כולל על המצב בגבולות ולהציע דרכים לתיקונו לא עלה יפה, וסופו שהסתיים ללא החלטה. כישלונה של המועצה שכנע את ארצות־הברית ובריטניה שיש לעשות מעשה מחוץ למסגרת האו"ם. בעקבות התייעצות משותפת הגישו שתי המעצמות לירדן ב־22 במאי ולישראל ב־19 ביוני הצעה בת 11 נקודות להפגת המתיחות בגבולות.[11] עיקרן של הנקודות היה הרחבה וחיזוק סמכותו של מנגנון שביתת־הנשק וכן הצבת מכשולים לאורך הגבול וסימונו. ישראל השיבה בסוף יולי בחיוב על אחדות מהנקודות, ובהן ההצעה לסמן את הגבול ולהקים מכשולים פיזיים בנקודות מסוימות, אך הסתייגה מהמגמה הכללית שבהצעות להרחבה משמעותית בסמכויות מנגנון שביתת־הנשק והפיכתו מגורם מתווך לגורם מבצע בלתי תלוי, והביעה אכזבה ממיעוט ההצעות בעלות אופי מונע. גם הירדנים השיבו בחיוב על אחדות מן הנקודות והסתייגו מאחרות.[12]

בעיצומו של המהלך האנגלו־אמריקאי חלה הידרדרות נוספת בספר הירדני־ישראלי – שרשרת חדשה של תקריות גבול, פעולות תגמול, גינויים של ועדת שביתת־הנשק והתערבות של המעצמות להשקטת הגבול. פריסת הצבא הירדני לאורך הגבול אמנם הביאה להפסקת הסתננויות והתפרעויות בעלות אופי מקומי, אך עתה עמדו שני הצבאות זה מול זה, שניהם דרוכים, וכל תקרית נענתה בתגובה צבאית. הבולטת ביותר במחזור זה של אירועים היתה התפרצות של ירי נשק קל ומרגמות לאורך הגבול בירושלים, שהחלה ב־30 ביוני והסתיימה רק בלילה שבין 2 ו־3 ביולי, לאחר התערבות מנגנון שביתת־הנשק ונציגי מעצמות המערב. המצב לאורך הגבול הוסיף להיות נפיץ. ב־28 באוגוסט נהרג שומר ביישוב רמת רזיאל, ובתגובה פעל צה"ל בלילה שבין 1 ו־2 בספטמבר בבית ליקיה, הרג שני חיילים, פצע חמישה ולקח שלושה בשבי. ישראל גונתה בוועדת שביתת־הנשק על פעולה זאת ועל פעולה נוספת באזור הר חברון וננזפה נזיפה חמורה בידי ארצות־הברית.[13] הפעם נחרדה ישראל מעוצמת הגינוי ומיהרה להשיב את השבויים הירדנים, חזרה לוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן (ב־20 באוקטובר, לאחר שהוחלף יושב־הראש שלה) ונהגה הבלגה לאורך הגבול. מצב זה של שקט יחסי בגבול נשמר עד אמצע 1956, ואז התחדשה המתיחות ביתר שאת.

בתגובה לאירועים אלה הגבירו הבריטים, האמריקאים ומנגנון האו"ם את לחצם במאמץ להביא להשקטת הגבול הירדני, והפעם באמצעות חידוש הפגישות של המפקדים המקומיים לאורך הגבול. פגישות אלה התקיימו על־פי הסכם שנחתם ב־1951 וחודש אחת לכמה חודשים. ישראל הפסיקה את הפגישות לאחר תקרית מעלה

10. ראה מס' 144, 152 (הערת־עורך).
11. ראה מס' 257. צרפת סמכה את ידה על עיקרי ההצעות, אך הסתייגה מניסוחן.
12. ראה מס' 302.
13. ראה מס' 349.

עקרבים ופרישתה מוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן. כבר באמצע אפריל פנו בריטניה וארצות־הברית לישראל בדרישה לחדש את ההסכם, פנייה שנכללה גם בהצעת 11 הנקודות.[14] בספטמבר נטל ראש מטה המשקיפים של האו"ם את היוזמה וכמה טיוטות הוחלפו בין הצדדים. הפעם היה ההסכם המיועד מוגבל לירושלים וסביבתה בלבד,[15] ואולם חילוקי דעות על תפקידו של האו"ם בהסכם (הירדנים עמדו על כך שהאו"ם יהיה צד בהסכם, ואילו ישראל חתרה להסכם דו־צדדי) מנעו את חתימתו. ההסכם נכנס לתוקפו באפריל 1955, לאחר שאושר בעל־פה על־ידי שני הצדדים מבלי שנחתם, מאחר שחילוקי הדעות לגבי צירוף חתימתו של נציג האו"ם כצד בהסכם נותרו בעינם.

מצרים

יחסי ישראל־מצרים בשנה הנידונה הושפעו משני תהליכים רבי משמעות: המשא־ומתן של מצרים עם בריטניה על פינוי הבסיס הצבאי הבריטי באזור תעלת סואץ, והתחזקותו של נאסר כמנהיגה הבלתי מעורער של מצרים. שלושה מוקדי חיכוך היו בין שתי המדינות: המתיחות הצבאית לאורך גבול רצועת עזה, ההגבלות המצריות על חופש המעבר בתעלת סואץ ובמיצרי אילת ומאמציה של ישראל להביא לביטולן, ותפיסתה והעמדתה לדין של רשת ריגול וחבלה ישראלית במצרים. עם מצרים, שלא כמו עם ירדן, התקיימו לאורך השנה מגעים, ישירים ועקיפים, שנועדו לפתור משברים בכל אחת מנקודות החיכוך. ישראל חתרה בכל הזדמנות להרחיב את המגעים לכלל שיחות על הסדרת היחסים בין שתי המדינות, אך ללא הצלחה.

התקריות לאורך גבול רצועת עזה ומצרים בשנה זאת נפלו בתדירותן ובעוצמתן מאלה שבגבול הירדני. רוב החדירות היו בעלות אופי מקומי ופלילי, אך היו גם תקריות שהיו מעורבות בהן יחידות צבאיות והיו חדירות לצורכי מודיעין. לאורך כל השנה ובפרט מספטמבר, נקטה ישראל בגזרה זאת מדיניות של הבלגה במאמץ למנוע הידרדרות. אירועים שהיו טופלו בדרג של ועדת שביתת־הנשק המעורבת.

שאלת חופש המעבר בתעלה ובמיצרים היתה אבן נגף ביחסים עם מצרים מזה זמן רב. בספטמבר 1951 קראה מועצת הביטחון למצרים להסיר את כל ההגבלות על חופש המעבר בתעלת סואץ של סחורות, בלי כל קשר ליעדן. בפועל אפשרו המצרים מעבר סחורות לא אסטרטגיות לישראל הן בתעלת סואץ והן במיצרי אילת, ובלבד שהאניות המובילות תישאנה דגל זר. ואולם בסוף 1953 הקשיחו המצרים את הגבלות המעבר בתעלה, אסרו גם מעבר מזון, והחילו אותן גם על המיצרים. בתגובה החליטה ישראל לעורר שוב את הנושא במועצת הביטחון, לעייל החלטה שתאזכר שוב את החלטת 1951 ולתבוע את החלתה גם על המיצרים. ישראל הגישה את תלונתה ב־28 בינואר.[16] במהלך הדיון נעשו ניסיונות אחדים להידבר עם המצרים כדי למצוא סידור מעשי מניח את הדעת לגבי המעבר בתעלה ובמיצרים. השיחות התנהלו בין אבן לבין מחמוד עזמי, נציג מצרים באו"ם. לאבן ניתנה הנחיה להרחיב את הדיון למכלול היחסים בין

14. ראה מס' 169, 172, 178.
15. ראה מס' 352, 414, 515.
16. ראה מס' 45.

ישראל למצרים, אך לבן שיחו המצרי לא היתה חירות כזאת והוא ניסה להעביר את הדיון לפסים משפטיים והציע ששני הצדדים יגישו חוות דעת משפטיות, שיאפשרו למזכיר הכללי לפעול במסגרת החלטת 1951.[17] הדיונים במועצת הביטחון הסתיימו ב־29 במארס בהצעת החלטה שאישרה מחדש את החלטת 1951. לגבי המעבר במיצרים נקבע בהצעה שהתלונה בעניין זה תטופל קודם כל בידי ועדת שביתת־הנשק המעורבת.[18] הצעת החלטה זאת זכתה אמנם לרוב, אך הצבעת הנגד של ברית־המועצות שמה לאל את קבלתה. היתה זאת הפעם השנייה, לאחר פרשת ההצבעה בעניין עבודות ההטיה הישראליות של ערוץ הירדן, שברית־המועצות הטילה וטו על הצעה בשאלת ארץ־ישראל. לאחר ההצבעה הודיע עוזמי במועצה כי מעתה תגלה מצרים מרצונה החופשי סובלנות לגבי מעבר סחורות ישראליות בתעלה, מבלי לשנות את עמדתה העקרונית בדבר מצב המלחמה בינה לבין ישראל ורשימת הסחורות האסורות במעבר.

בעקבות ההצבעה במועצת הביטחון הודיעה ישראל למצרים כי בדעתה לממש בפועל את זכויותיה למעבר חופשי בתעלה והיא אכן המשיכה לשגר מטענים באניות מניפות דגל זר מחיפה לאילת ובחזרה ללא כל הפרעה. ואולם עם פרסום ראשי הפרקים של ההסכם האנגלו־מצרי על פינוי הבסיס הבריטי באזור תעלת סואץ, כשהתברר שאין בהסכם פתרון מניח את הדעת לעניין חופש השיט, החליטה ישראל להעמיד את מצרים גם במבחן מעשי של מעבר אנייה נושאת דגל ישראלי. לאחר בחינת האפשרויות השונות הוחלט על שיגור אניית מבחן דרך התעלה, ממזרח אפריקה לחיפה, עוד לפני החתימה על נוסח הסופי של ההסכם. עוד הוחלט שאם האנייה תיעצר תהיה תגובתה של ישראל מדינית בלבד. ב־28 בספטמבר הגיעה "בת־גלים", אניית סוחר בת 500 טונות המניפה דגל ישראל וצוותה ישראלי, נושאת מטען של בשר, עצים ועורות, לפתחה הדרומי של תעלת סואץ. היא נעצרה בידי המצרים, ובו ביום הגישה ישראל איגרת למועצת הביטחון ותבעה את שחרור האנייה על צוותה ומטענה כדי שתמשיך בדרכה לחיפה. ב־4 באוקטובר ביקשה ישראל את כינוס המועצה. מצרים מצדה הגישה תלונה לוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־מצרים בתואנה כי צוות האנייה פתח באש על שתי סירות דיג מצריות בתחום המים הטריטוריאליים שלה. התלונות ההדדיות של ישראל ומצרים נדונו במקביל במועצת הביטחון וּועדת שביתת־הנשק, אך ישראל לא הצליחה לגייס את מעצמות המערב לעמידה חד־משמעית בזכות חופש השיט. המעצמות הצדיקו את ישראל במישור העקרוני, אך הסתייגו מהעמדת מצרים למבחן בשלב כה רגיש במשא־ומתן על ההסכם האנגלו־מצרי וביקשו להימנע מהעמדת העניין להצבעה מחשש לווטו סובייטי נוסף.[19] בסיכומו של דבר לא הצליחה ישראל אפילו להביא להחלטה שתחזור על החלטת 1951, והמרב שהשיגה היה שחרור צוות "בת־גלים". המצרים אמנם הודיעו על נכונותם לשחרר גם את האנייה, אך בתנאי שלא תמשיך בדרכה לחיפה. בסופו של דבר הוחרמה האנייה על־ידי המצרים.

17. ראה מס' 78, 79.
18. ראה מס' 139.
19. ראה מס' 409, 412.

אין להבין את היחסים בין ישראל למצרים ללא התייחסות למשא־ומתן שהתקיים בין בריטניה למצרים על פינוי הכוחות הבריטיים מאזור תעלת סואץ. הדיונים על הסכם זה החלו עוד באפריל 1953 ונמשכו לאורך שנת 1954. עם תחילת המשא־ומתן ובמהלכו הפנתה ישראל את תשומת לבה של בריטניה לכך שההסכם המיועד עתיד להפר את שיווי המשקל בין ישראל למצרים ויקנה למצרים יתרונות צבאיים, ובד־בבד דרשה שההסכם יבטיח את חופש השיט בתעלת סואץ.[20] התשובות שהשיבו הבריטים היו כלליות ולא מחייבות, ובעיקר חזרו על מחויבות בריטניה לשמור על מאזן הכוחות לפי הסכם שלוש המעצמות של 1950. עם פרסום עיקרי ההסכם ב־27 ביולי הסתבר שלא נכללה בו כל ערובה או התחייבות ברורה לביטחונה של ישראל; בשאלת חופש המעבר בתעלה נכללה בו רק הצהרה כללית כי מצרים מכירה בכך שהתעלה היא דרך ימית בין־לאומית והיא מחויבת לקיים את אמנת קונסטנטינופול מ־1888 בדבר חופש השיט בתעלה.[21]

פרסום עיקרי ההסכם והידיעות כי בכוונת ארצות־הברית להעניק סיוע צבאי למצרים בעקבות חתימת ההסכם רק העצימו את תחושת הבדידות המדינית והדאגה בישראל. בדיון עם צמרת משרד החוץ ב־31 ביולי, ימים אחדים לאחר פרסום עיקרי ההסכם, אמר שרת שישראל עשתה כל מה שאפשר כלפי ארצות־הברית בעניין השתלבותה של ישראל במערך ההגנה במזרח התיכון, אך תגובת האמריקאים היתה תחילה מתחמקת ואחרי כן שלילית. כעת הם אומרים דברים ברורים: הם זקוקים לקשר עם הערבים, ולא עם ישראל, להם יתנו נשק קודם, וכשיגמרו – יתנו לישראל. שרת הותיר עוד שביב של תקווה בציינו שיש עוד אפשרות לפנות אל בריטניה ולנצל את אי־השקט שמעורר שם ההסכם בחוגים רחבים.[22]

אווירה קדורנית זאת בישראל היא ככל הנראה שהובילה לאותו ניסיון נואש שנעשה בידי אגף המודיעין בצה"ל לפגוע במוסדות בריטיים ואמריקאיים במצרים, במטרה לערער את היחסים בין מדינות אלה לבין מצרים ואולי לעכב או לסכל את חתימת ההסכם ואת הסיוע הצבאי האמריקאי שהובטח למצרים בעקבות החתימה. לשם כך הופעלה במצרים רשת חבלה וריגול שהיתה פרוסה שם זה מכבר, אך במצב רדום. ב־2 וב־14 ביולי ביצעו חברי הרשת שני מעשי חבלה שנזקם היה מועט. הרשת נחשפה וחבריה נתפסו בעת הביצוע הכושל של מעשה החבלה השלישי, ב־23 ביולי.[23] פרשה זאת, הידועה כ"עסק הביש", נעשתה ללא ידיעתם של שרת ומשרד החוץ. משרד החוץ נכנס לפעולה רק לאחר פרסום כתב ההאשמה נגד חברי הרשת ב־12 באוקטובר ומאז ובכל מהלך המשפט פעל בכל דרך למנוע גזרי דין מוות לנאשמים.

בצלם של משפט חברי הרשת והמאמצים הרבים שנעשו להצלתם התנהל מסוף נובמבר 1954 ועד סוף דצמבר 1954 מהלך רב־עניין ורווי מתח של מגעים ישירים וחילופי שדרים עם מצרים. ב־23 בנובמבר נפגש מוריס אורבך, חבר פרלמנט בריטי, עם נאצר. אורבך בא למצרים בשליחות הקונגרס היהודי העולמי כדי לבדוק את פרשת מאסרם של חברי רשת החבלה, אך לפני בואו ביקר בישראל ותודרך בידי

20. ראה כרך 8, מס' 543; מס' 1.
21. ראה מס' 295 והערה 1 שם.
22. ראה מס' 305.
23. ראה מס' 418 (הערת־עורך).

שרת. בשיחה אמר נאסר שהוא רוצה בשלום ויעשה הכול כדי להשיגו, אך בשלב זה, בשל המצב הפנימי במצרים, אין ביכולתו לנקוט בצעדים קודם זמנם. בעניין חופש המעבר בתעלה אמר שמטענים של ישראל עוברים ממילא בתעלה וביקש שלא יביכו אותו על־ידי התעקשות על מעבר אניות נושאות דגל ישראל. בעניין רשת החבלה השיב כי העניין נתון בידי התובע הכללי של מצרים, אך הבטיח לשקול את בקשת אורבך לרחמים.[24]

בסוף נובמבר 1954 פנה שליח מצרי, כאמל יוסף, אל שגרירות ישראל בפאריס ומסר על רצונה של הכת הצבאית במצרים, ובראשה נאסר, להגיע להסכם עם ישראל. במהלך השיחה נוסחו עיקרים שבמרכזם רצונה של ישראל לבוא לידי הבנה עם מצרים, לשאת ולתת על פתרון מעשי לבעיית הפליטים ולהימנע משינויים טריטוריאליים.[25] באמצע דצמבר העבירה ישראל למצרים תכנית להסדר לזמן מוגבל להפגת המתיחות. התכנית כללה את תביעות ישראל בעניין משפט חברי רשת החבלה, מעצר "בת־גלים", סדרי המעבר בתעלה, המצב בגבול והצעה לשיחות סודיות בדרג גבוה על עתיד היחסים. למסר, שהועבר באמצעות אורבך, הגיעה תשובה באמצעות שליח מצרי מטעמו של נאסר שמסר כי למועצת המהפכה אין כל כוונות תוקפניות והם רוצים בהסדר בדרכי שלום, וכי נאסר מוכן לדון בכל הצעה מעשית לשיפור המצב.[26] לאחר מכן החליפו שרת ונאסר שדרים. שרת כתב שהוא שם לב בסיפוק גדול לרצונו של נאסר להביא לפתרון בדרכי שלום של הבעיות התלויות ועומדות בין ישראל ומצרים, והוא מקדם בברכה במיוחד את נכונותו לשקול צעדים לשיפור המצב הקיים ולהפחתת המתח. בהמשך הדגיש שתי בעיות שלפתרונן צפויה להיות השפעה מכרעת על היחסים בין שתי המדינות: חופש המעבר בתעלת סואץ והמשפט בקהיר.[27] נאסר השיב בשדר קצר שהוא שמח מאוד ששרת ער למאמצים שמצרים עושה לקידום השלום והוא מקווה שמאמצים אלה ייענו במאמצים דומים מצד ישראל. בתוספת בעל פה מפי שליחו, עבד־אל־רחמן צאדק, התייחס נאסר לבעיות שהעלה שרת בשדר שלו ולהצעות ישראל להפגת המתיחות: הוא הבטיח לשחרר את "בת־גלים" על צוותה, אך מבלי שהאנייה תוכל להמשיך בדרכה צפונה דרך התעלה; לגבי סדרי המעבר בתעלה לא נראה שניתן ברגע זה לשנותם; אשר למשפט חברי רשת החבלה אמר כי הממשלה המצרית איננה יכולה להתערב בהליך המשפטי; מצרים מעוניינת בשקט בגבולות ובקשר להצעה בדבר מגעים בדרג גבוה – השיב כי אין כרגע מקום לשיחות כאלה. בנוסף קבל על כך שההתערבות הישראלית נגד חתימת ההסכם האנגלו־מצרי, חשיפת רשת החבלה ופרשת "בת־גלים" העלו את המתח ביחסים בין שתי המדינות, ובמצב זה יש לעשות להפגת המתח ולהכשיר את הקרקע להסדרים בעתיד.[28] בינתיים ניתן גזר הדין במשפט העצורים במצרים, ושניים מהם נדונו למיתה. מתן גזר הדין שם קץ לפרק זה של המגעים. כעבור זמן סיכם גדעון

24. ראה מס' 510.
25. ראה מס' 509. מתוך התיעוד לא ברור מעמדו של הנייר שנוסח שמובא בתעודה זאת. בתעודה כתב פלמון כי מדובר ב"נייר של כאמל יוסף". מתוך נוסח הדברים עולה כי מדובר בהצעות ישראליות.
26. ראה מס' 542, 562.
27. ראה מס' 559.
28. ראה מס' 576, 577.

רפאל את האירועים וכתב: ״זאת היתה פרשה כאובה ומלאת אכזבה לכל אלה שעמלו למען הרגעה ולקידום היחסים. אך כנראה אמת היא שמצרים קנה רצוץ. כמובן שאי אפשר לנהל מדיניות מתוך אכזבה או ייאוש ואף אם גמרנו פרק מסוים, אל לנו לשרוף את הספר. מי יודע, מתי ובאיזה נסיבות עוד נפתח אותו מחדש.״[29]

סוריה

למראית עין היה הגבול הסורי שקט יותר מאלה של ירדן ומצרים, אך הסכסוכים שפרצו בגזרה הזאת היו מסוכנים לא פחות בשל אי־היציבות הפנימית בסוריה ומשום שנסבו על שליטה במקורות המים של האזור.

בימים 25–28 בפברואר התחוללה בסוריה הפיכה צבאית ובה הודח הנשיא אדיב שישכלי, במקומו מונה אל־אתאסי, הנשיא הקודם. הידיעות על האירועים בסוריה הדאיגו את ישראל שחששה פן עיראק תנצל את האנדרלמוסיה בסוריה ותשתלט עליה. בדיונים פנימיים בישראל הציעו לבון, ואתו דיין, שישראל תיכנס לאזור המפורז כאמצעי ביטחון. שרת התנגד בתוקף וטען כי לו התקבלה ההצעה היתה ישראל בלהט הקרב נגררת להתערבות מזוינת בסוריה גופא, לסכסוך עם האו״ם ולאיום ממשי מצד שלוש המעצמות, והדבר היה מסתיים בנסיגה בבושת פנים בפקודת מועצת הביטחון.[30] בסופם של הדיונים גברה דעתו של שרת וצה״ל לא נכנס לאזור המפורז.

בעיה אחרת ביחסים עם סוריה היתה ההשתלטות הסורית על הפינה הצפון־מזרחית של הכנרת. שטח זה היה בריבונות ישראלית מלאה, קו שביתת־הנשק עבר עשרה מטרים מזרחית מחוף האגם, אך למעשה לא היתה לישראל כל גישה לאותה רצועת חוף עוד מתחילה ואף הדיג באזור נמנע ממנה. במטרה להשיג הכרעה באזור הזה שיגרה לשם ישראל ב־11 במארס כמה סירות דיג, בחיפוי סירות משטרה מצוידות בתותחים. התפתחו חילופי אש, אך לא היו נפגעים. בדיון בוועדת שביתת־הנשק התקבלה העמדה הישראלית ונאסר על סוריה לדוג בכנרת, להפריע לדיג הישראלי ולהשתמש ברצועת עשרת המטרים שעל חוף האגם. ישראל גונתה על הימצאותן של סירות מצוידות בתותחים בתחום אזור ההגנה של הכנרת.[31] החלטה עקרונית זאת לא מנעה את המשך התקריות באזור הבעייתי של הכנרת במשך כל אותה השנה, אך אלה לא התפתחו לידי משבר גדול־ממדים.

סכסוך נוסף בנושא המים נסב סביב עבודות ההטיה של ערוץ הירדן. ישראל החלה בעבודות אלה בספטמבר 1953 כחלק מהקמת מוביל המים הארצי, שעתיד להוליך מים מהירדן, דרך הכנרת אל הנגב. העבודות נעשו בסמוך לגשר בנות יעקב, באזור המפורז. סוריה התלוננה על עבודות ההטיה, תחילה בפני מנגנון שביתת־הנשק ולאחר מכן הגישה תלונה למועצת הביטחון (ב־16 באוקטובר 1953). לטענתה העבודות נעשו על קרקע בבעלות ערבית, תוך פגיעה בזכויות המים של התושבים הערבים באזור המפורז והיה בהן כדי להקנות לישראל יתרון אסטרטגי. בפתיחת הדיון במועצת

29. ראה ג׳ רפאל אל ר׳ שילוח, 1.2.1955, 130.15/3754/11.
30. ראה מס׳ 93, 94 והערה 1 שם.
31. ראה מס׳ 110.

הביטחון ב־27 באוקטובר הודיעה ישראל, כאות לרצון טוב, שהיא משעה את העבודות למשך הדיונים במועצה. במהלך הדיונים ניסחו מעצמות המערב הצעת החלטה שהסמיכה את ראש מטה המשקיפים ליישב את הסכסוך בדרך שתבטיח את האינטרסים של סוריה וישראל, תוך שמירה על זכויות התושבים באזור המפורז. בדיון שהתקיים ב־22 בינואר 1954 זכה נוסח זה ברוב, אך וטו סובייטי הכשיל את קבלתו.[32] ישראל התייחסה אל הצעת ההחלטה, למרות שלא התקבלה באופן רשמי, כאל החלטה אופרטיבית, וחתרה במשך השנה להביא לחידוש העבודה בהתאם לעקרונות ההחלטה, אך ראש מטה המשקיפים עיכב את החלטתו עד שיקבל דין־וחשבון של מומחים לדבר. המלצות המומחים, שניתנו בראשית אפריל, הסירו את רוב המכשולים לחידוש העבודות,[33] אלא שהפעם התעוררו קשיים מכיוון אחר – חשש של האמריקאים שמא מפעל המים הישראלי יפגע בתכנית המים האזורית שתוכננה בידי ארצות־הברית – תכנית ג'ונסטון. ואכן בלחץ ארצות־הברית דחתה ישראל את חידוש העבודות בערוץ הירדן ולמעשה העבודות לא חודשו מעולם. מפעל המוביל הארצי, שהחל לפעול ב־1964, שואב את מימיו ישירות מהכנרת.

תכנית המים האזורית

מפעל המוביל הארצי, שנועד להוביל מים מן הירדן והכנרת אל הנגב, אכן לא עלה בקנה אחד עם תכנית המים האזורית לניצול מי הירדן והירמוך שקידמו האמריקאים – "תכנית מיין" כפי שכונתה בשלבי הדיון הראשונים, על שם משרד המהנדסים שעיבד אותה. היוזמה לתכנית זאת באה מסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם, והיא אומצה על־ידי ארצות־הברית כמכשיר מרכזי לפתרון בעיית הפליטים ואולי אף ליישוב הסכסוך הישראלי־ערבי בכללו. התכנית התייחסה למים הגלויים באזור היקוות של הירדן והירמוך והועידה אותם להשקיית קרקעות באגן הירדן בלבד, גם אלה שבעבר הירדן המזרחי. עקרונות נוספים של התכנית היו הזרמת עודפי המים של הירמוך לכנרת, הפיכת הכנרת לאגם אגירה וויסות, וחלוקת המים בין ירדן, ישראל וסוריה לפי מפתח קבוע. הביקורת של ישראל על התכנית התמקדה באי־הכללתו של נהר הליטאני בתכנית האזורית, ההגבלה על השימוש במים בעמק הירדן והירמוך והשיעור היחסי הנמוך של המים שהוקצו לישראל. (החלוקה המקורית הועידה לירדן 63.5%, לישראל 32.5% ולסוריה 4%.)

ביוני 1954 הגיע לישראל לביקורו השני אריק ג'ונסטון, נציגו המיוחד של נשיא ארצות־הברית לעניין תכנית המים האזורית. לקראת בואו נפגשו אתו ב־30 במאי אבן ושילוח והציגו בפניו את הסתייגויות ישראל מתכניתו ואת תכניתה של ישראל, שנקראה "תכנית קוטון", על שם מהנדס המים שתכנן אותה. התכנית הישראלית דיברה על כמות כמעט כפולה של מים לחלוקה על־ידי הכללת מי הליטאני בכמות הכללית, על הגדלת חלקה של ישראל בכמות המים ל־55%, ועל השימוש במים גם מחוץ לאגן הירדן. ג'ונסטון הודיע כי בשלב הראשון איתנה החלטתו להתחיל בתכנית המים ללא מי הליטאני, אך הבטיח שדיון בצירוף מי הליטאני יתקיים במועד מאוחר

32. ראה מס' 28.
33. ראה מס' 241 והערה 1 שם.

יותר. לעומת זאת הסכים להסיר את ההגבלות על שימוש במים באגן הירדן בלבד.[34] מסקנתו של שילוח משלב דיונים זה היתה שתכנית המים הפכה לסיסמה מרכזית בצמרת הממשל האמריקאי, שרבים סבורים שאין להשיג שלום ויציבות במזרח התיכון בלי מהפכה יסודית במצב הכלכלי והחברתי באזור, ולכן על ישראל להיזהר לבל תסכל את שליחות ג'ונסטון.[35]

השיחות עם ג'ונסטון היו יסודיות ומקיפות, ומצדה של ישראל השתתפו בהן ראש הממשלה ושרים מרכזיים. ג'ונסטון הציג את הנקודות העיקריות של תכניתו ועמד על כך שהדיון יוגבל לחלוקת מי הירדן והירמוך על בסיס "תכנית מיין", שמי נהר הליטאני יוצאו מן התכנית כאפשרות מעשית מידית כדי לא להכשיל את התכנית כולה, ושיש לשמור על השיעורים היחסיים של חלוקת המים לפי "תכנית מיין". לעומת זאת היה מוכן לקבל את הדרישה הישראלית לשימוש במים מחוץ לאגן הירדן. נקודת מחלוקת אחרת נגעה לכנרת. ישראל לא התנגדה להפוך את הכנרת לאגם אגירה וויסות מרכזי, אך לא היתה מוכנה להסכים לפיקוח בין־לאומי על האגם שהיה כרוך בדבר. סופו של דבר שליחות זאת של ג'ונסטון לא קידמה את התכנית. בדיווח שמסר שרת לממשלה ב־23 ביוני הוא עמד על הנקודות שישראל איננה יכולה לוותר עליהן, והציע שבינתיים יתחילו ישראל וירדן להוציא אל הפועל את המפעלים הלאומיים שהן מעוניינות בהם: מפעל גשר בנות יעקב בישראל ומפעל עדסייה (אגירת מים במעלה הירמוך) בשטח ירדן.

שאלת הפליטים הערבים

בשנה הנידונה לא היתה כל פריצת דרך בפתרון שאלת הפליטים הערבים. ישראל מצִדה עשתה בכל זאת מחווה בנושא זה כשהודיעה ב־27 בספטמבר על נכונותה להמשיך בשחרור יתרת החשבונות החסומים של הפליטים המוחזקים בבנקים בישראל, וניסתה להפוך צעד זה למנוף למשא־ומתן ישיר עם הפליטים, או לכל הפחות עם מקצתם. לשם כך ניהלה משא־ומתן עם נציגי ארגון שכינה עצמו "קונגרס הפליטים הפלסטינאים". הארגון, שנוסד בירדן ב־1949 בכינוס של נציגי פליטים, והביע הסכמה בין היתר לתכנית החלוקה של 1947. ב־1950 אסרה ממשלת ירדן את פעילותו. המגעים עם "קונגרס הפליטים" לא הניבו תוצאות משום שוועדת הפיוס, שטיפלה בעניין, וגם דיפלומטים אמריקאים ובריטים, הטילו ספק בדבר אם הוא אכן מייצג נאמנה את פליטי ארץ־ישראל.[36]

נכונותה של ישראל לשחרר את החשבונות החסומים תאמה את מדיניותה הכללית בנושא. עיקרה של מדיניות זאת היה שפתרון יסודי של שאלת הפליטים יבוא באמצעות יישובם בארצות ערב. לעניין הרכוש הקרקעי של הפליטים הביעה ישראל לא אחת נכונות לפצותם על הקרקעות שאבדו להם. שרת חזר על התחייבות זאת בנאום במועצת מפא"י ב־21 באוגוסט, אך הקפיד לציין שנכונות זאת לא תעמוד לעד, ויש לזכור כי קרקעות הפליטים לא עברו לרשות ישראל בשוק החופשי אלא

34. ראה מס' 232.
35. ראה מס' 243.
36. ראה מס' 386, 446, 462.

בעקבות מלחמת דמים ופלישה, שעלתה לה בדמים מרובים, שלא לדבר על פעולות החרם וההסגר שמסבות לישראל נזק כלכלי כבד.[37]

בזירה הבין־לאומית לא חלה בשאלה זאת התקדמות של ממש. בנובמבר 1954 נפתח בוועדת אד־הוק של העצרת הכללית של האו"ם הדיון בדין־וחשבון השנתי של מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי ארץ־ישראל. בסיכום הדיון הוחלט להאריך את מנדט הסוכנות בחמש שנים.

היחסים עם ארצות־הברית

חרף העיסוק היום־יומי בשאלות הביטחון השוטף והדיונים המתמשכים בשאלות המים והפליטים לא שכחו קברניטי מדיניות החוץ של ישראל שהציר המרכזי ביחסי החוץ של המדינה היו ונותרו היחסים עם מעצמות המערב, ובראש ובראשונה עם ארצות־הברית.

פרשת היחסים בין שתי המדינות במשך השנה עמדה בסימן הכיוון החדש במדיניות האמריקאית במזרח התיכון. הממשל החדש בראשותו של הנשיא אייזנהאואר, שנכנס לתפקידו בראשית 1953, גיבש מדיניות הגנה חדשה שעיקרה הקפת ברית־המועצות בטבעת של בסיסים צבאיים ומערכות בריתות, לצורך פעילות התקפית נגד ברית־המועצות בעת מבחן. למזרח התיכון נועד כאן תפקיד מפתח, ולשם כך חתרה ארצות־הברית ובעלות בריתה להקים ברית הגנה מזרח תיכונית שתתבסס בשלב הראשון על המדינות הגובלות עם ברית־המועצות או הסמוכות לה. בשנת 1954 הניחו האמריקאים את אבני היסוד למה שכונה "הנדבך הצפוני". באפריל 1954 נחתם ביזמתם הסכם בין טורקיה לפאקיסטאן והם עצמם חתמו על הסכמים לסיוע צבאי לטורקיה, לאיראן, לפאקיסטאן ולעיראק. בסיכומו של התהליך הוקמה בפברואר 1955 ברית בגדאד, שכללה בתחילה את טורקיה ועיראק, ובמרוצת השנה נספחו אליה בריטניה, איראן ופאקיסטאן. ארצות־הברית לא היתה חברה באופן רשמי בברית, אך תמכה בה וסייעה לה.

ההיערכות החדשה באזור בהנהגתה של ארצות־הברית ומערכת הבריתות בין מדינות ערב לבריטניה ולארצות־הברית שנרקמה סביבה, לא כללה את ישראל, שהרגישה זנוחה ומבודדת למול גוש חזק של מדינות שזכו לתמיכה ולסיוע צבאי מן המערב. אולם מענה של ממש למצב זה לא היה לישראל. בשורה של התייעצויות פנימיות במשרד החוץ התגבשו שתי עמדות: האחת, עמדתו של שר החוץ, שמשרדו פעל לפיה, היתה שיש להגביר את מסע ההסברה נגד מתן נשק לערבים, למרות הסכנה שישראל לא תקבל נשק גם היא, ובנושא ארגון ההגנה האזורית – להמשיך ולהצהיר על נכונותה של ישראל להשתתף בהגנת האזור, אך בצורה מרוסנת ומאופקת.[38] העמדה השנייה, שאימצו אנשי השגרירות בוואשינגטון, היתה מבוססת על ההנחה שעמדה שלילית בלבד לא תצלח משום שתתפרש כהתעלמות מצורכי ההגנה של העולם החופשי, ומפני שתועלתה המרבית יכולה להיות רק דחיית הקץ.

37. ראה דין־וחשבון של הוועדה לבירור שאלת הפליטים, דצמבר 1953, 130.15/3743/10, מס' 336, 488.
38. ראה מס' 56, 97.

תחת זאת הם דרשו לפעול בעת ובעונה אחת בשני כיוונים: להתנגד בתוקף לזיון מדינות ערב ובמקביל לתבוע מן האמריקאים להיכנס עם ישראל לדיונים על הכנתה והכשרתה למלא תפקיד בהגנת האזור.[39] לאחר פרסום ההסכם על סיוע צבאי אמריקאי לעיראק בסוף אפריל הנחה שרת את השגרירות בוואשינגטון למצות לפי שעה את קו ההתנגדות לזיון מדינות ערב, אך תוך בחירת נימוקים שיאפשרו בהמשך להעלות גם דרישות חיוביות – ערובה פומבית מצד ארצות־הברית לשלמותה של ישראל והבטחה לתת גם לה נשק כפיצוי.[40]

אם לא די במהלכים המדאיגים הללו שנקטה ארצות־הברית, באו שתי התבטאויות פומביות של הנרי ביירוד, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח התיכון, אפריקה ודרום אסיה, שהדאיגו מאוד את ישראל. בשתי הזדמנויות נפרדות אמר ביירוד שמוטב לה לישראל לראות את עצמה כמדינה במזרח התיכון ולא כקבוצת חלוץ של קיבוץ דתי מפוזר בעולם, ושעל ישראל להפיג את חששות הערבים מפני עליית המונים. כמו־כן גינה את פעולות התגמול ואף שהציע לפתור את בעיית הפליטים על־ידי יישובם במדינות ערב, הוא הוסיף גם שעל ישראל לקלוט את מקצת הפליטים בתחומה ולפצותם.[41] שרת נחרד, ולפי הוראתו נפגשו ב־13 במאי אבן ושילוח עם מזכיר המדינה דאלס להביע דאגה חמורה ממצב היחסים בין שתי המדינות ולשאלו אם יש לראות בהתבטאויותיו של ביירוד הגדרה מוסמכת של מדיניות ארצות־הברית כלפי ישראל. דאלס הכחיש כל כוונה לפגוע בביטחונה או ביציבותה של ישראל, שהיא מדינה ידידה. אבן השיב שביירוד התבטא בפומבי באוזני העולם הערבי ובאוזני ישראל, ולפיכך רק מעשה פומבי יוכל לתקן את הנזק. דאלס השיב שישקול בכובד ראש את האפשרות לפרסם הודעה פומבית ברוח דבריו לאבן.[42]

ואולם הודעה פומבית כזאת מפי דובר רשמי של הממשל בוששה לבוא, ותחת זאת ניחתה על ישראל מכה נוספת בדמות הצהרת כוונות מדינית של ארצות־הברית, מפיו של הממונה על השגרירות בישראל, ראסל. בפגישה מתוחה עם שרת ב־30 ביולי, כשהוא קורא את דבריו מן הכתב תוך הדגשה שהם מבטאים את עמדת מחלקת המדינה, אמר הממונה כי ארצות־הברית נחושה בדעתה לחזק את ביטחון העולם החופשי, וכתוצאה מהאמצעים שיינקטו לשם כך ומן ההעברה הצפויה של הבסיס באזור תעלת סואץ למצרים יש לצפות לשינוי ביחסי הכוחות במזרח התיכון במשך העשור הבא, אם כי לא במידה שתסכן את ביטחון ישראל. ראסל יעץ לישראל לא להעמיד מכשולים בפני הצעדים שננקטים נגד התוקפנות הסובייטית ולא להתנגד לזיונן של עיראק ומצרים, אחרת יבולע למעמדה בארצות־הברית. הוא קרא לה לתת אמון באו"ם, בארצות־הברית ובהסדרי ביטחון אשר ייווצרו באזור בהנהגתה של ארצות־הברית והפציר בישראל לעצב מחדש את מדיניותה ולהתרכז בבקשות לצעדים מפצים.[43]

39. ראה מס' 8, 13.
40. ראה מס' 192, והערה 2 שם.
41. הדברים נאמרו ב־9 באפריל בדייטון אוהיו, בהרצאה בפני ה"מועצה לענייני העולם" וב־1 במאי בפילדלפיה, בפני ה"מועצה האמריקאית למען היהדות". ראה מס' 168, הערה 2, מס' 198, הערה 1.
42. ראה מס' 208.
43. ראה מס' 304.

בתגובה לשיחה קשה זאת הורה שרת לאבן לבקש שיחה עם דאלס. בהנחיות לשיחה התבקש אבן להימנע מהצעות ובקשות אלא "להחמיר בשלילה ובהוקעה כדי להביא אותם לידי דיבור ברור, אם לשבט ואם לחסד, ואז נדע מצבנו לאשורו."[44] דאלס נענה מיד לבקשת הפגישה, ואבן זומן אל המזכיר ב־4 באוגוסט. בשיחה אמר אבן כי בציבור בישראל נוצר מצב של חוסר אמון ותחושה של הפקרה. דאלס השיב כי לדעת מומחים ישראל חזקה מבחינה צבאית ושקולה כנגד כל מדינות ערב גם יחד, ואין בדעת ארצות־הברית לשנות מצב זה; עם זאת, הוא הודאג מדברי אבן על התמוטטות האמון של ישראל בארצות־הברית ושאל אם פרסום הצהרה אישית שלו יסייע להפיג את דאגותיה הביטחוניות.[45] בדיווח לנציגים האמריקאים הוסיף המזכיר על רעיון ההצהרה גם את האפשרות של חתימת חוזה בין ישראל לארצות־הברית, שיכלול מצד אחד ערובה אמריקאית לביטחונה ולגבולותיה של ישראל ומצד שני – ביטחונות מצדה של ישראל להימנע מתוקפנות.[46] במהלך השנה נעשו ניסיונות אחדים לנסח הצהרה או איגרת מעין זאת, אלא שחילוקי דעות בדבר תוכנה, ניסוחה, והמועד המתאים לפרסומה מנעו מהלך זה. בקשתה של ישראל לערובה ביטחונית נתקלה בקושי חוקתי – הצורך לקבל את אישורו של הקונגרס – ולכן גם כאן לא חלה כל התקדמות. ביתרת השנה הנדונה כאן לא היו אירועים יוצאי דופן ביחסים בין שתי המדינות. פה ושם הושמעו אמנם דברי ידידות, בדרך כלל באירועים חגיגיים, אבל בשני המקרים המובהקים שבהם נזקקה ישראל לסיוע – מעצר חברי רשת החבלה במצרים והדיון במועצת הביטחון בפרשת "בת גלים" – היתה התמיכה האמריקאית פושרת למדי. עם צאת השנה מצאה את עצמה ישראל במישור יחסיה עם ארצות־הברית באותו מקום שהיתה בו בתחילה – מופרשת ומובדלת מן הזרם העיקרי של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, חרדה למעמדה ולעמדת הממשל כלפיה, ללא סיוע צבאי של ממש וללא הסכם או ברית חוזית, ותולה את יהבה כבעבר על תמיכתה של הקהילה היהודית.

יחסי ישראל–בריטניה

היחסים בין ישראל לבריטניה בשנה שלפנינו עמדו בסימן המשא־ומתן האנגלו־מצרי על פינוי הבסיס הבריטי בסואץ ודאגתה של בריטניה מהידרדרות המצב בגבול בין ישראל לירדן, ובחלקה השני של השנה, לאחר אישור ההסכם עם מצרים, בניסיונות לעבד הסדר ארוך טווח בין ישראל למדינות ערב.

מאמציה של ישראל להפוך את חתימת ההסכם בין בריטניה למצרים למנוף לשינוי מערכת היחסים בינה לבין בריטניה ולהשגת ביטחונות למעמדה במזרח התיכון לא עלו יפה. עוד לפני חתימת ההסכם בראשי תיבות, ב־13 ביולי, הודיע סלווין לויד, שר המדינה במשרד החוץ הבריטי, לממונה הישראלי בלונדון, גרשון אבנר, שבכוונתה של בריטניה להגיע להסכם על פינוי כוחותיה מסואץ, שההסכם יכלול אישור מחדש

44. ראה מס' 308.
45. ראה מס' 313.
46. ראה מברק מזכיר המדינה אל נציגויות מסוימות של ארצות־הברית במזרח התיכון, 21 באוגוסט 1954, *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 867.

של עקרון חופש השיט בתעלה, ושבכוונתם להשאיר בבסיס מעט מאוד ציוד צבאי. הוא הוסיף כי בשלב מסוים, קרוב לוודאי מיד אחרי סיום המשא־ומתן, יאשרו מעצמות המערב מחדש את הצהרת שלוש המעצמות על־מנת לחזק את הסטטוס קוו במזרח התיכון, ובנוסף לכך הכוחות הבריטיים יישארו באזור ונוכחותם תעזור להרתיע תוקפנות. בתשובה לשאלה של אבנר הוסיף שבסמכותו להצהיר כי בריטניה לא תסבול בשום פנים תוקפנות ערבית נגד ישראל ותתערב באופן פעיל אם יהיה ניסיון כזה.[47] ב־21 בספטמבר כינס סלווין לויד את נציגי מדינות ערב ומסר להם הצהרה על מדיניות בריטניה במזרח התיכון. הוא הצהיר על רצונה של בריטניה לקדם את הידידות בין מדינות ערב למערב ועל רצונה בחיזוק הכוח ההגנתי של המזרח התיכון ובפיתוחו הכלכלי, הביע את דאגתה של בריטניה מן המצב בגבולות ועמד על הצורך להימנע מתקריות גבול ומפעולות תגמול. הדרך לפתרון הבעיה, אמר, היא ניהול משא־ומתן ישיר או באמצעות צד שלישי בין הצדדים על נושאים השנויים במחלוקת, ובריטניה מוכנה להציע את שירותיה הטובים לשם כך, ובינתיים תוסיף מדיניותה להתבסס על החוזים וההתחייבויות הקיימים, ובכלל זה על הצהרת שלוש המעצמות מ־1950.[48]

למחרת ההצהרה נפגש שר החוץ הבריטי, אנתוני אידן, עם שגריר ישראל אליהו אילת. אידן התייחס להודעה בדבר נכונותה של בריטניה להשכין שלום בין ישראל לערבים, מנה כמה אפשרויות לקרב בין הצדדים ובתוכן לנצל את הטקטיקה שבריטניה וארצות־הברית נקטו במשא־ומתן בין איטליה ויוגוסלביה על טריאסטה (משא־ומתן חשאי עם כל אחד מן הצדדים בנפרד, והבאת התוצאות למועצת הביטחון, לאישור, ולא לדיון). אילת חזר על ההעדפה הישראלית המסורתית – משא־ומתן ישיר עם כל מדינה בנפרד, בלי השתתפות צד שלישי – אך הוסיף שישראל תהיה מוכנה לבדוק כל רעיון ולשקול כל הצעה לגופה, אך לא תסכים לנהל משא ומתן על יסוד התחייבויות מוקדמות כלשהן. לבסוף ביקש שאידן יפרסם בעקבות השיחה ביניהם הודעה דומה לזאת שפרסם סלווין לויד לאחר שיחותיו עם הערבים, הודעה שתדגיש את הידידות בין בריטניה לבין ישראל כאחד היסודות של המדיניות הבריטית במזרח התיכון ותציין את נכונותה של ישראל למשא־ומתן ישיר עם מדינות ערב.[49] במהלך השיחה מסר אילת לאידן איגרת ובה נאמר שממשלת ישראל מבקשת להגיע להבנה ברורה עם ממשלת בריטניה לגבי ההבטחות שקיבלה בהודעת סלווין לויד לאבנר ב־12 ביולי, ובפרט באלו נסיבות שוקלת ממשלת בריטניה להתערב לטובת ישראל, מה יהיה אופיה של התערבות כזאת, ומה עשויים להיות ממדיה, והאם התערבות זאת תושתת על בסיס הסדר מוסכם בין בריטניה לישראל. בשיחה שקיים כעבור ימים אחדים עם אוולין שאקבורו, העוזר למנהל הכללי של משרד החוץ, נשאל אילת, בשמו של אידן, אם ישראל יכולה להעלות על דעתה איזה "מחווה שתשבור את הקרח" ביחסים עם הערבים, ומצדו הוסיף ושאל אם תיאות ישראל לנהל משא־ומתן עם

47. ראה מס' 285.
48. ראה מס' 374.
49. ראה מס' 375, 383.

הערבים על אותם שטחים שנוספו לה מעבר לגבולות החלוקה. אילת השיב שישראל לא תסכים לשום ויתור טריטוריאלי להוציא תיקוני גבול בהסכמה הדדית.[50]

בקשתה של ישראל להתבטאות בריטית על מדיניותה כלפי ישראל נענתה, אך תוכנה אכזב. ב־19 באוקטובר שיגר אידן מכתב אל אילת וציין כי מדיניות בריטניה במזרח התיכון כפופה עדיין לעקרונות הצהרת שלוש המעצמות מ־1950, ובמיוחד להתנגדותן של השלוש לשימוש בכוח במזרח התיכון ולשמירת העקרונות של אספקת נשק למדינות באזור. אידן הרחיב יותר בתשובה שנתן ב־2 בנובמבר לשאילתות בפרלמנט, שם הבהיר את משמעותה של הצהרת שלוש המעצמות ואמר כי בריטניה תיתן נשק רק על בסיס ההצהרה דהיינו, היא תוסיף לשמור על איזון בין ישראל לבין כל מדינות ערב יחד, וכי ההצהרה מחייבת את בריטניה (וגם את צרפת וארצות־הברית) לבוא לעזרתה של ישראל אם תותקף בידי מדינה ערבית אך גם לבוא לעזרתן של מדינות ערב אם יותקפו בידי ישראל.[51]

במשך נובמבר ניסתה ישראל להבהיר בשיחות עם נציגים בריטיים את הפשר המדויק של הודעת אידן בפרלמנט לגבי מחויבותה של בריטניה לבוא לעזרת ישראל, ונענתה כי הכוונה לעזרה צבאית, כי רק בריטניה תוכל לקבוע מהי תוקפנות, וכי מוטב לה לישראל להסתפק בהצהרה כפי שהיא ולהשאיר את שאלת היחסים פתוחה. במשרד החוץ התקיים גם דיון פנימי בדבר המחוות שישראל נדרשת להן כדי לשבור את הקרח במזרח התיכון.[52] בירורים אלה לא הולידו מסקנות נחרצות לבד מההכרה שבניגוד לארצות־הברית, שהתחמקה זמן רב מכל התבטאות או התערבות ביחסי ישראל־ערב, הבריטים החליטו להיכנס לעובי הקורה של הסכסוך המזרח תיכוני וחותרים לייצוב האזור על־ידי הסדר של קבע. האות לכך היה הסיור שעשה שאקבורו בנובמבר במדינות המזרח התיכון ובכללן ישראל. בשיחות שקיימו אתו שר החוץ בעת ביקורו והשגריר אילת לאחר ביקורו מצאו אותו השניים מודאג וחרד לעתיד האזור ולמעמדו של המערב בו. בשיחתו עם שרת פירט והציע שישראל תאפשר פריצת דרך על־ידי הסכמה עקרונית להחזרת הפליטים, בהנחה שרק מעטים יחזרו, והשאר יפוצו. בשיחה עם אילת הסתפק בדברים כלליים. בשתי השיחות גם יחד הוא לא הזכיר אפילו ברמז ויתורים טריטוריאליים.[53] הדברים התבהרו יותר בשיחה שקיים אבן עם פקיד בכיר במחלקת המדינה. לדברי אותו פקיד לקח סיורו של שאקבורו במזרח התיכון היה שעיקר הנטל לייצוב המצב באזור מוטל על ישראל, שעליה לעשות ויתורים טריטוריאליים, ובשטח שיימסר ייושבו פליטים במספר מצומצם.[54] מידע זה, מסתבר, היה קרוב יותר לאמת, ואכן הדין־וחשבון של שאקבורו שימש בסיס לדיונים שקיימו בריטניה וארצות־הברית בחלק הראשון של 1955 על תכנית להסדר כולל בין ישראל לשכנותיה שהולידו לבסוף את "תכנית אלפא" שבמרכזה עמדה ההצעה לוויתורים טריטוריאליים מצד ישראל וערבות של מעצמות המערב לגבולות החדשים.

50. ראה מס' 392.
51. ראה מס' 454, הערה 1, מס' 424.
52. ראה מס' 408 והערה 11 שם, מס' 454, 467.
53. ראה מס' 498, 565.
54. ראה מס' 549.

בניגוד ליחסים עם ארצות־הברית ובריטניה, שהיו רצופים קשיים ואכזבות, חל ב־1954 מפנה לטובה ביחסים בין ישראל לצרפת; מבלי משים הפכה מדינה זאת בהדרגה למשען דיפלומטי ולמקור לאספקת נשק. ביסודה של ההתקרבות עמדו קשייה של צרפת בצפון אפריקה שהביאו אותה לידי עימות עם מדינות הליגה הערבית, אי־שיתופה בארגון ההגנה ובמערכת הבריתות של ארצות־הברית ובריטניה במזרח התיכון, שנתפס בעיניה כפוגע באינטרסים שלה באזור ורצונה לעצב קו מדיני עצמאי במדיניות הבין־לאומית.

סימני המפנה נראו כבר בשלהי 1953, כשהסתבר לנציגי ישראל כי בקשותיהם לסוגים שונים של נשק נענות בחיוב. במרוצת שנת 1954 אכן נחתמו כמה חוזים לאספקת נשק ובכלל זה מטוסי "מיסטר", טנקים קלים ותותחים. מתוך הדיונים על אספקת הנשק עלה אומנם שההיענות החיובית מצויה בעיקר בצבא ובמשרד ההגנה הצרפתי, ואילו משרד החוץ, שהיה צריך לתת את האישור הסופי לעסקות, נהג זהירות יתר, ושקל גם שיקולים הקשורים להתחייבויות הבין־לאומיות של צרפת לרבות אלה הנובעות מהצהרת שלוש המעצמות. למרות זאת, היתה גם גישתם חיובית. לאור התפתחות היחסים והאווירה החיובית העלו אנשי השגרירות בפאריס, עוד בינואר, את הרעיון שהשעה נוחה לניהול משא־ומתן על הסכם כולל עם צרפת על אספקת נשק מסוגים שונים בכל התחומים ולאורך שנים. ואולם צרפת התנתה הסכם כזה במונופול שלה, ובמשרד הביטחון בישראל פקפקו אם יש תבונה מדינית ומעשית בהסתמכות על מדינה אחת ומקור אחד של נשק.[55] ביטוי אחר להתקרבות בין שתי המדינות היה ביקורו של הרמטכ"ל דיין כאורח רשמי של שר ההגנה הצרפתי קניג והרמטכ"ל גיום. דיין נפגש לשיחות עם ראשי הצבא, הצי וחיל האוויר וגם עם המזכיר הכללי של משרד החוץ, ובחלק הטקסי הניח זר על קבר החייל האלמוני ועוטר באות ליגיון הכבוד; העיתונות הבליטה את הביקור כאות להתקרבות בין שתי המדינות.[56]

ב־20 בספטמבר התקיים במשרד החוץ דיון יסודי על יחסי ישראל־צרפת בו נטל חלק גם השגריר בפאריס, יעקב צור. השגריר סקר את מה שכינה "הידוק היחסים הניכר" בין ישראל לצרפת ומנה שלוש סיבות עיקריות למפנה זה: נפילת משטר שישכלי בסוריה, שהחליש את אחיזתה של צרפת באותה מדינה והניע אותה לחפש נקודת אחיזה חדשה באזור – ישראל; לחץ הצבא, שרואה בכל מי שהוא אויב הליגה הערבית ידיד לצרפת; ובחירתו של מנדס פרנס לראשות הממשלה ביוני, שסימנה כיוון חדש ועצמאי יותר במדיניות החוץ, תוך חיפוש נקודות משען בקרב המדינות הקטנות. צור הציע להגיב למפנה הצרפתי, לקדם יצירת אינטרסים צרפתיים בישראל הן בתחום התרבותי והן בקידום השקעות הון, להזמין אישים מדיניים לביקור בישראל ולעודד כל יוזמה והופעה צרפתית עצמאית הקשורה לבעיות המדיניות של ישראל.[57] עד תום השנה שמתועדת בכרך זה לא הועמד הכיוון החדש במדיניות הצרפתית בפני

55. ראה מס' 31 והערות שם, מס' 158. ראה גם מ' בראון, אתגר ותגרה, הדרך למבצע קדש – 1956, עמ' 118–119.
56. ראה מס' 311, 328.
57. ראה מס' 373.

מבחן ממשי – להוציא אספקת הנשק, אך האווירה החיובית, אישיותו המיוחדת של שגריר צרפת בישראל, פייר ז'ילבר, שקיים קשרים הדוקים ולבביים עם ראשי השלטון בישראל והפך מליץ יושר של ישראל בפאריס, והידיעה שיש לישראל שם ידידים של ממש, הפכו את היחסים עם צרפת לאחת מנקודות האור היחידות באופק מדיני קודר למדי.

ברית־המועצות ומדינות מזרח אירופה

ביחסים עם ברית־המועצות היו בשנה הנידונה סימנים מעוררי דאגה. לכאורה התנהלו העניינים על מי מנוחות ובהתאם לשִגרה הדיפלומטית. באוגוסט 1954 אפילו הועלו היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לברית־המועצות לדרג של שגרירויות. למעשה, להוציא מעט סחר הדדי וחילופי משלחות, היו מעט מאוד יחסים דו־צדדיים בין המדינות[58] ובנושאים שעניינו את ישראל לא היתה התקדמות אלא נסיגה. ישראל היתה מעוניינת בראש ובראשונה בעלייה והציר במוסקבה, אלישיב, ניסה לעורר את הנושא מיד לאחר הגשת כתב האמנתו בדצמבר 1953. אולם הוא נענה בשלילה ובנימה כה פסקנית עד שאלישיב המליץ לזנוח את הנושא בהיקפו הרחב ולהתמקד בטיפול פרטני בעלייתם של יחידים.[59] מסקנתו של שרת היתה כי רק פגישה בדרג גבוה תביא לפריצת דרך בתחום זה, ומכיוון שהסובייטים נמנעו מזה זמן רב מפגישות רמות־דרג עם ישראלים, עלה הרעיון להשתמש בתיווכו של נחום גולדמן. שרת הציע לגולדמן להיפגש עם מולוטוב בג'נבה ולהציג את העניין בצורה ישירה. אלא שכמנהגו, שרת היה זהיר וסבר שראוי להסתפק בדרישה לעלייה בממדים צנועים – גם עלייה של אלף יהודים בשנה תיחשב להישג, ובמיוחד אם לא תוגבל להורים זקנים שבניהם חיים בארץ, אלא תכלול גם אחים ואחיות, שאינם ממלאים תפקיד בעל חשיבות מיוחדת בברית־המועצות.[60] פגישה כזאת לא יצאה אל הפועל, ככל הנראה. בהיעדר סיכוי מדיני להביא למפנה בשאלת העלייה פנתה ישראל לדרך אחרת. בשנה זאת החל לפעול בברית־המועצות ארגון "נתיב", שחתר להידוק הקשרים עם יהודי ברית־המועצות ולעידודם לעלייה. אנשיו של הארגון פעלו בתוך שגרירות ישראל ונמנו עם הסגל הדיפלומטי שלה, אך פעולתם בקרב היהודים היתה חשאית. השגריר אלישיב לא היה שלם לחלוטין עם פעולה זאת ועדיין האמין שאפשר להגיע לפריצת דרך

58. בשנה זאת התחילה אספקת הדלק לישראל לפי הסכם שנחתם בין שתי המדינות בראשית השנה. בתמורה קנתה ברית־המועצות מישראל פרי הדר. ישראל שאפה להגיע להסכם סחר הדדי בין שתי המדינות אך הרוסים לא נענו. בתחום חילופי התרבות היו הדברים יגעים. ישראל עמדה על הדדיות וניסתה להגיע להסכם דרך משא־ומתן עם "ווקס" – הארגון הכל־סובייטי שעסק בחילופי תרבות, אך לא נענתה. שתי משלחות, האחת של משרד החקלאות בראשות שר החקלאות והשנייה של אגודת הסטודנטים, יצאו לברית־המוצעות והתקבלו בסבר פנים יפות. הסובייטים מצדם שלחו משלחת לקונגרס הידידות ישראל–ברית־המועצות, שאורגן על־ידי מק"י ואנשי סנה, למורת רוחו של משרד החוץ, שהתרעם על הקשר הישיר עם ארגון אופוזיציוני בישראל שלא דרך משרד החוץ. לפי השקפת המשרד חילופי תרבות ומשלחות יש לעשות בדרג הממשלתי בין שתי המדינות. ישראל סירבה לתת אשרות לחברי המשלחת, להוציא אחד מהם שנשא דרכון דיפלומטי. (ראה מס' 327, 416, 438).

59. ראה מס' 9.

60. ראה מס' 221.

באמצעים דיפלומטיים.[61] במשך שנת 1954 עלו מברית־המועצות 53 אנשים בלבד, וגם משאר מדינות מזרח אירופה היתה העלייה דלה ביותר.

מדאיגה לא פחות היתה ההתפתחות במישור המדיני־דיפלומטי. במשך הדיון במועצת הביטחון על עבודות ההטיה של ערוץ הירדן סמוך לגשר בנות יעקב נמנעה המשלחת הסובייטית מנקיטת עמדה ברורה, ובשעת ההצבעה הסופית – הרימה ידה נגד הצעת ההחלטה המערבית והביאה לכישלונה. היא הטילה וטו גם בדיון על חופש המעבר בתעלת סואץ – נושא שבו תמכה בעבר בעמדה הישראלית. היו אלו שתי הפעמים הראשונות שברית־המועצות הטילה וטו בדיונים שקשורים לשאלת ארץ־ישראל. מסקנת שרת משני מקרים מדאיגים אלה היתה שברית־המועצות החלה נוקטת קו של "התרצות לערבים" שמיועד למנוע את גיבוש הסדרי ההגנה המערביים במזרח התיכון.[62] מבחינה מעשית הבינה ישראל שמכאן ולהבא היא צריכה לקחת בחשבון התנגדות סובייטית בכל עניין שיובא בפני מועצת הביטחון.

קשרים עם מדינות אסיה

במהלך השנה הנסקרת כאן עשתה ישראל מאמצים להרחיב את קשריה עם מדינות דרום־מזרח אסיה, אך ללא הצלחה מרובה. הקשר היציב ביותר שקשרה ביבשת הזאת היה עם בורמה והוא היה מלווה במידה רבה של הבנה ואף חמימות. ישראל הושיטה לבורמה סיוע בתחומי החקלאות והצבא. במרוצת השנה ביקרו בישראל שלוש משלחות מבורמה – שתיים מהן בענייני רכש, ובעקבות ביקוריהן נחתם באפריל הסכם על מכירת מטוסי "ספיטפייר" לבורמה ועל שיגור חניכים להשתלמות בישראל בתחום הטיס ותחזוקת מטוסים. ביוני ביקרה בישראל משלחת רשמית של קציני צבא ופקידים בכירים לסיור לימודי, ובעקבות הביקור שיגרה ישראל לבורמה מומחים בתחומי החקלאות והצבא. ראש ממשלת בורמה או נו גם הביע כמה פעמים את רצונו לבקר בישראל ושרת הזמין אותו לבקר כאורח רשמי של ממשלת ישראל (הביקור התקיים רק ביוני 1955).

ישראל ביקשה לנצל את מעמדה בבורמה לשם יצירת קשרים עם מדינות אחרות באסיה, אך כאן קצרה ידם של הבורמזים מלסייע. בסוף אפריל ובראשית מאי התקיימה בקולומבו שבציילון ועידה של ראשי ממשלות מדינות אסיה העצמאיות. ציר ישראל בבורמה פנה אל ראש ממשלתה או נו לפני נסיעתו, וביקש את התערבותו אצל נהרו לשם שינוי עמדתה של הודו כלפי ישראל. או נו אכן התערב ואף קיבל הבטחה מנהרו שינוהל משא־ומתן על כינון יחסים.[63] אלא שהבטחה זאת היתה עוד אחת מני רבות בנושא זה שלא קוימו. נהרו הסביר לשרת שכנראה נפלה אי־הבנה בשיחה שהתקיימה עם או נו ובמצב הנוכחי הוא סבור שיחסים בין שתי המדינות בשלב זה "לא ישרתו את העניין הקרוב ללבנו".[64] מכל מקום, ב־20 ביולי הנחה המנהל

61. ראה נחמיה לבנון, הקוד – "נתיב", עמ' 60.
62. ראה מס' 141.
63. ראה מס' 187.
64. בקשתו של הכהן, ופנייתו של או נו אל נהרו, ראה מס' 187, 204; חילופי הדברים בין שרת לנהרו ראה מס' 218 והערה 2 שם.

הכללי של משרד החוץ את כל הנציגים הדיפלומטיים של ישראל שבשיחותיהם עם עמיתיהם ההודים לא יעלו ביזמתם בשום פנים ואופן את שאלת כינון היחסים בין המדינות, ואם יזכירו זאת בני שיחם יש להקשיב במלוא הקשב, אך לא להשיב ולא לעודד את הארכת השיחה.[65]

שאלת כינון היחסים עם סין העממית היתה שונה באורח מהותי. סין היתה זאת שפנתה ויזמה: בנובמבר 1953 פנה הממונה הסיני בפינלנד אל מקבילו הישראלי בהצעה לכונן יחסים, ובינואר 1954 מסר השגריר הסיני ברנגון לציר ישראל שם על רצון ממשלתו להקים יחסי מסחר עם ישראל.[66] ישראל השיבה בחיוב על הפנייה שנעשתה ברנגון והציעה לשגר לסין משלחת שתבדוק אפשרויות בראש ובראשונה לקשרי מסחר אך גם לכינון יחסים דיפלומטיים. לפי דעה שקנתה לה שביתה במשרד החוץ, ובין תומכיה המובהקים היו המנהל הכללי ואלטר איתן וראש מחלקת אסיה דניאל לוין, החזיקה סין במפתח ליחסים עם מרבית עמי אסיה ובעיקר עם הודו, ורצוי לה לישראל להסדיר את יחסיה אתה מהר ככל האפשר, כדי ליהנות מיתרונותיהם של המקדימים ולמנוע יתרון זה ממדינות ערב.[67] לעומת זאת אנשי השגרירות בוואשינגטון התנגדו נמרצות לקו הזה וטענו כי יש להימנע מהתקרבות אל סין לבל ייפגעו היחסים עם ארצות־הברית.[68] שרת ראה את היתרונות והחסרונות שבשתי העמדות ובסוף מאי הביא את העניין לדיון בוועדת השרים לענייני חוץ וביטחון, שהחליטה לדחות את ההכרעה עד לאחר שיתבררו תוצאותיה של ועידת ג'נבה לענייני דרום מזרח אסיה. אך גם לאחר תום הוועידה בחר שרת להמתין ולהביא את העניין לדיון מחודש בוועדת השרים רק לאחר שתתקבל הזמנה רשמית מממשלת סין לשיגור המשלחת המסחרית. הזמנה כזאת הגיעה באמצע ספטמבר ובראשית נובמבר אישרה ועדת השרים את שיגור המשלחת, כאשר היה ברור לשני הצדדים שבשיגור המשלחת יש יותר מחווה מדינית מאשר כוונות מסחריות. המשלחת יצאה לסין בסוף ינואר 1955, אך באותה עת סין כבר לא היתה מעוניינת כל־כך בהידוק יחסיה עם ישראל.

הקשיים באסיה לא היו מקריים והעידו על מגמה ברורה אצל מדינות יבשת זאת. בשנה שלפנינו קיבלו ראשי ממשלות פאקיסטאן, הודו, בורמה, אינדונזיה וציילון שתי החלטות שפגעו בישראל. הראשונה, שהתקבלה בסיומה של ועידת קולומבו שבציילון בראשית מאי, הביעה צער על סבלם של הפליטים וקראה לשיקומם בבתיהם הקודמים, השנייה שהתקבלה בוועידה של ראשי ממשלות אשר התקיימה בבוגור שבאינדונזיה בסוף דצמבר, קבעה שלא להזמין את ישראל לוועידה הראשונה של המדינות העצמאיות באסיה ובאפריקה שנועדה להתקיים בבנדונג באפריל 1955.

65. ראה מס' 294.
66. ראה מס' 48, 71.
67. ראה שם, ומס' 212.
68. ראה מס' 65. עד כמה היו אנשי ואשינגטון נחושים בהתנגדותם ליחסים עם סין אפשר לראות מהתקרית סביב ההצבעה במושב עצרת האו"ם על הושבת סין העממית באו"ם במקום סין הלאומנית. אנשי הנציגות הישראלית בראשות אבן הפרו למעשה הנחיות של משרד החוץ והתייצבו יחד עם ארצות־הברית ומרבית מדינות המערב נגד העלאת הנושא בדיוני העצרת, בניגוד להנחיות מירושלים להימנע בהצבעה. (ראה מס' 378, 385.)

בסוף מארס, בעיצומו של משבר אחד מִני רבים שפקדו את ישראל במשך השנה, לאחר הטבח במעלה עקרבים ופעולת התגמול בנחלין, החיש שרת מברק אל אבן בזו הלשון: "בארץ דיכאון מאי־תגובה לעקרבים המתפרשת כאזלת־יד וכהפקרת החיים... ברחבי המפלגה מבוכה ואי־ביטחון פנימי בנכונות דרכי, בקצונה אי־שקט כבוש וחוששני אי־אמון גובר ואין מחסור בלחישות... והזלזול פושה". שרת ביקש מאבן אורך רוח, הבנה ותמיכה. "אני בחזית מורכבת ביותר והשיקולים מסועפים ומחייבים גם כלפי פנים איזון מדוקדק".[69] מברק זה, המסגיר סערת נפש לא קטנה, מסמל היטב את מעמדו של שרת במהלך שנת 1954 – שנת כהונתו כראש ממשלה וכשר החוץ. ואכן ספק אם היתה שנה בתולדות מדינת ישראל, להוציא אולי את שנת ההכרעה על הקמת המדינה, 1948, שבה נטל השלטון, כלפי פנים וכלפי חוץ, רבץ על כתפיו של אדם אחד. שרת היה מחויב לפעול בזירה הפנימית, המפלגתית, המדינית והביטחונית בעת ובעונה אחת, ובכל אחד מהתחומים האלה לא היתה דרכו סלולה והמכשולים רבים.

הזירה הבין־לאומית היתה מסובכת ובתהליך של שינוי, וכושר התמרון של ישראל בה נפגע בצורה חמורה. בבית היתה שליטתו של ראש הממשלה בזרועות הביטחון נומינלית גרידא. שר הביטחון, פנחס לבון, לא נהנה מאמון הרמטכ"ל והצבא, פילס לעצמו נתיב עצמאי ומהלכיו העידו פעמים רבות על קיצוניות ופזיזות. הרמטכ"ל, משה דיין, לא סר למרותו של הדרג המדיני, ובכלל זה ראש הממשלה ושר הביטחון. ומעל כל אלה הוסיפה להטיל צל דמותו של ראש הממשלה הפורש, בן־גוריון, שהמשיך לקיים קשרים ולהיפגש עם מנהיגים וראשי הצבא במקום מושבו בשדה בוקר.[70]

בנתונים קשים אלה פעל שרת ואף רשם כמה הישגים, לשיטתו. הוא הצליח בין היתר למנוע פעולה צבאית באזורים המפורזים בצפון ובסוריה בשעת המשבר הפנימי במדינה זאת בפברואר, ניסה לטפל בנקודות החיכוך עם מצרים על־ידי מגעים ישירים ועקיפים ולהביא לשיחות על הסדר היחסים, הגביל את היוזמה הישראלית לבחון את מדיניות ההסגר המצרית בתעלת סואץ באמצעות שיגור האנייה "בת גלים", ולאחר שהתברר כי הניסיון לא עלה יפה, לא מיהר לשלוח אניות מבחן נוספות, כפי שהציעו אחדים מחבריו; הוא ניהל מאבק מתמיד על השימוש בנשק התגמול, העדיף למצות תחילה את הפעולה המדינית, וכשזאת נכשלה, להגביל את התגובה הצבאית לקן

69. ראה מס' 133.

70. וכך הצטייר המצב בישראל בעיניהם של הנציגים הדיפלומטיים והצבאיים של ארצות־הברית בישראל: "בישראל קיימת הנהגה מתונה המעוניינת בהשקטת הרוחות ובבניין הארץ, שרת מייצג נטייה זאת; קיימים גורמים אחרים הדוגלים בכיבוש שטחים על חשבון ירדן, גורמים אלה מצויים בעיקר במשרד הביטחון; הרמטכ"ל אינו מקבל את מרות ראש הממשלה אלא חי מפיו של בן־גוריון; ראש הממשלה טרוד ומודאג מהנטיות הקיצוניות בציבור ובצבא." (ראה מברק אבן אל שרת, 16 ביוני 1954, 93.01/2211/11).

המתקיפים ואת ממדיה לשיעור הפגיעה בישראל.[71] ואולם דווקא בתחום המדיני, שדה הפעולה המוכר לו יותר מכל, שרת לא נחל הצלחות של ממש. במהלך כל השנה היתה ישראל במצב של התגוננות, מבלי שהצליחה ליזום מהלך מרוכז וממושך שייצב אותה בזירה הבין־לאומית, יבטיח את יחסיה עם מדינות המערב ויקרב הסדר עם הערבים.

נעמי ברזלי

71. פעולות התגמול שימשו נושא לדיונים רבים במשך השנה במשרד החוץ, בממשלה ובמסגרות אחרות. ההתבטאות הממצה ביותר של שרת היתה בדיון שהתקיים במשרד החוץ ב־12 באפריל – ראה מס' 164, הערה 1.

רשימת ארכיונים וקיצורים במראי מקום

גנזך המדינה

.93 חטיבת משרד החוץ, נציגויות בחוץ לארץ
93.01 מברקי צופן מנציגויות בחוץ לארץ
93.02 השגרירות בפאריס
93.03 הנציגות באו"ם והקונסוליה הכללית בניו יורק
93.04 השגרירות בלונדון
93.08 השגרירות בוואשינגטון
93.13 הצירות ברנגון

.130 חטיבת משרד החוץ, המשרד הראשי
130.02 לשכת שר החוץ והמנכ"ל
130.03 המחלקה למוסדות בין־לאומיים
130.09 מברקי צופן
130.10 מחלקת מערב אירופה
130.11 מחלקת מזרח אירופה
130.13 מחלקת חבר־העמים הבריטי
130.14 מחלקת אסיה ואפריקה
130.15 מחלקת המזרח התיכון
130.16 מחלקת שביתת־הנשק
130.19 הפקדות אישיות של אנשי משרד החוץ
130.20 מחלקת ארצות־הברית

.43 משרד ראש הממשלה

ארכיון בן־גוריון

הארכיון הציוני המרכזי (קיצור: אצ"מ)
A245 תיקי משה שרת

הארכיון הממלכתי הבריטי Public Record Office (קיצור PRO)
FO371 תיקי משרד החוץ, התכתבות מדינית כללית

ספריית הנשיא אייזנהאואר, אבילין, קנזס
תיקי שר החוץ דאלס

רשימה ביבליוגרפית וקיצורים במראי מקום

(ברשימה זו מובאים שמות הספרים והפרסומים הנזכרים בהערות, בהערות־העורך ובמבוא)

א. מקורות

דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרכים XV, XVI
דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השנייה, כרך XVII

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך I, 14 במאי–30 בספטמבר 1948, ירושלים תשמ״א (קיצור: כרך I)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 2, אוקטובר 1948–אפריל 1949, ירושלים תשמ״ד (קיצור: כרך 2)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 3, שיחות שביתת־הנשק עם מדינות ערב, ירושלים תשמ״ג (קיצור: כרך 3)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 4, מאי–דצמבר 1949, ירושלים תשמ״ו (קיצור: כרך 4)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 5, 1950, ירושלים תשמ״ח (קיצור: כרך 5)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 6, 1951, ירושלים תשנ״א (קיצור: כרך 6)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 7, 1952, ירושלים תשנ״ב (קיצור: כרך 7)
מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל,** כרך 8, 1953, ירושלים תשנ״ו (קיצור: כרך 8)
משה דיין, **אבני דרך,** אוטוביוגרפיה, תל אביב 1976
דוד הכהן, **יומן בורמה,** רשמי שליחות 1953–1955, תל אביב 1963
יעקב צור, **יומן פאריס,** המערכה הדיפלומטית בצרפת, 1953–1956, תל אביב 1968
משה שרת, **יומן אישי,** תל אביב 1978

Foreign Relations of the United States, 1952–54, Vol. IX (part 1)
(קיצור: *FRUS, 1952–54*)
The Jewish Agency's Digest of Press and Events, 1953
(קיצור: *Jewish Agency Digest,* 1953)
The Jewish Agency's Digest of Press and Events, 1954
(קיצור: *Jewish Agency Digest,* 1954)

Keesing's Contemporary Archives, Weekly Diary of Important World Events with Index Continually Kept Up-to-Date, Vol. IX, 1952–1954

(קיצור: *Keesing's Contemporary Archives*, 1952–1954)

United Nations, Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Annexes, 21 September-17 December 1954

(קיצור: *GAOR, Ninth Session, Annexes*)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Plenary Meetings, Verbatim Records of Meetings*, 21 September-17 December 1954

(קיצור: *GAOR, Ninth Session, Plenary Meetings*)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Ninth Session, First Committee, Political and Security Questions, Summary Records of Meetings*, 22 September-16 December 1954

(קיצור: *GAOR, Ninth Session, First Committee*)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Ninth Session, Ad Hoc Political Committee, Summary Records of Meetings*, 22 September-15 December 1954

(קיצור: *GAOR, Ninth Session, Ad Hoc Political Committee*)

United Nations, *Security Council Official Records, Eighth Year*

(קיצור: *SCOR, Eight Year*)

United Nations, *Security Council Official Records, Ninth Year*

(קיצור: *SCOR, Ninth Year*)

United Nations, *Security Council Official Records, Tenth Year*

(קיצור: *SCOR, Tenth Year*)

Yearbook of the United Nations, 1954

ב. כללי

אורי ביאלר, "דלק מאיראן – שליחותו של צבי דוריאל בטהראן 1956–1963", עיונים בתקומת ישראל, מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל, כרך 8, עמ' 150–180

מרדכי בראון, אתגר ותגרה, הדרך למבצע קדש – 1956, באר שבע 1991

נחמיה לבנון, הקוד – "נתיב", תל אביב 1995

בני מוריס, מלחמות הגבול של ישראל 1949–1956, ההסתננות הערבית, פעולות הגמול והספירה לאחור למבצע קדש, תל אביב 1996

Ian Black and Benny Morris, *Israel's Secret Wars, A History of Israel's Intelligence Services*, New York 1991

רשימת התעודות, הערות־העורך ותוכנן

1	1.1.1954	שגרירות ישראל בלונדון אל ר' איתן (מברק) תשובת בריטניה לאיגרת ישראל מ־27 בנובמבר 1953 בעניין ערובות לביטחונה ולחופש השיט בתעלת סואץ בקשר למשא־ומתן האנגלו־מצרי.
2	2.1.1954	ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחה עם ג'רניגן: סירוב הירדנים להיוועד על־פי סעיף XII של הסכם שביתת־הנשק והצעת פשרה של ארצות־הברית.
3	4.1.1954	מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם האמרשלד: סירוב ירדן להיוועד על־פי סעיף XII, הצעות האמרשלד ותגובת ישראל.
4	4.1.1954	ש' בנדור אל מ' שרת סיכום והערכה של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון במלאת שנה לממשל החדש.
5	5.1.1954	ר' איתן אל שגרירויות ישראל בפאריס ובלונדון (מברק) הנחיה לתגובה פומבית על סירוב הירדנים להיוועד על־פי סעיף XII.
6	5.1.1954	ר' איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק) החלטה להגיש תלונה למועצת הביטחון על הסגר סואץ.
7	5.1.1954	מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק) החלטה לחידוש המערכה נגד זיון מדינות ערב.
8	5.1.1954	ח' הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון מדיניות ישראל בקשר לסיוע צבאי מארצות־הברית למזרח התיכון וארגון הגנת האזור.
9	5.1.1954	ש' אלישיב אל שר החוץ עלייה מברית־המועצות.
10	6.1.1954	ח' הרצוג אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחת שילוח עם ביירוד: תכנית ארצות־הברית לברית טורקיה–פאקיסטאן, רצון ישראל להשתלב בהגנת האזור, התנגדות ישראל לאספקת נשק לפאקיסטאן ועיראק, הסגר סואץ.
11	7.1.1954	מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק) דיון במועצת הביטחון בעניין הטיית הירדן באזור גשר בנות יעקב.
12	7.1.1954	ג' רפאל אל מ' קדרון ור' שילוח (מברק) תגובת ישראל לסירוב הירדני להיוועד על־פי סעיף XII.
13	8.1.1954	ר' שילוח אל שגריר ישראל בוואשינגטון הרהורים בדבר דרכי הפעולה בפרשת הסיוע הצבאי האמריקאי למדינות האזור.
14	8.1.1954	ש' אלישיב אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם זייצב: עמדת ברית־המועצות במועצת הביטחון בעניין חידוש העבודות להטיית הירדן.
15	11.1.1954	א' אבן אל מ' שרת (מברק) דיון במועצת הביטחון על חידוש העבודות להטיית הירדן וההסגר בתעלת סואץ, הוועידה על־פי סעיף XII, סיוע צבאי אמריקאי למזרח התיכון.

16	11.1.1954	**דין־וחשבון מישיבת הוועדה הבין־משרדית לענייני החרם הערבי** דרכי פעולה נגד החרם הערבי.
17	12.1.1954	**מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)** תכנית המים של ג'ונסטון, בקשה אמריקאית לנתונים והחלטה להכין תכנית ישראלית נגדית.
18	12.1.1954	**שדר בעל־פה ממשרד החוץ אל שגרירות בריטניה בתל אביב** שחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.
19	13.1.1954	**מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק)** עמדת ברית־המועצות במועצת הביטחון בעניין חידוש העבודות להטיית ערוץ הירדן.
20	14.1.1954	**ישיבת סגל שגרירות ישראל בוואשינגטון** סקירת השגריר אבן: הטיית ערוץ הירדן, הוועידה על־פי סעיף XII, הסגר סואץ, זיון מדינות ערב.
21	14.1.1954	**ג' רפאל אל א' אבן (מברק)** המלצה לחדול מהניסיון להיוועד עם ירדן על־פי סעיף XII.
22	14.1.1954	**ר' איתן אל א' אבן (מברק)** הנחיה לשוחח עם שגריר הודו בוואשינגטון על יחסי ישראל–הודו.
23	15.1.1954	**ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)** שיחה עם דאלס: המדיניות הערבית של ערעור הסכמי שביתת־הנשק, הסגר סואץ ומפרץ אילת, זיון מדינות ערב.
24		**הערת־עורך** הגשת איגרות מטעם ממשלת ישראל לארבע המעצמות בעניין שילומים מגרמניה המזרחית.
25	19.1.1954	**א' אבן אל משרד החוץ (מברק)** טיוטת החלטה של שלוש מעצמות המערב במועצת הביטחון בעניין העבודות להטיית ערוץ הירדן.
26	19.1.1954	**ג' רפאל אל שר החוץ** תביעת ישראל לערבויות עם כריתת הסכם חדש בין בריטניה למצרים.
27	21.1.1954	**ג' אבנר אל ר' איתן** פעולה מדינית בבריטניה.
28	22.1.1954	**הערת־עורך** הצבעת מועצת הביטחון על הצעת ההחלטה בעניין הטיית ערוץ הירדן ליד גשר בנות יעקב.
29	22.1.1954	**הערת־עורך** הצהרה של המזכיר הכללי של האו"ם בעניין זימון ועידה ירדנית־ישראלית על־פי סעיף XII.
30	22.1.1954	**א' אבן אל מ' שרת (מברק)** המלצה לתגובה על הצבעת מועצת הביטחון בעניין העבודות להטיית ערוץ הירדן.
31	22.1.1954	**י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ** רכש בצרפת.
32	23.1.1954	**א' אבן אל מ' שרת (מברק)** הצעות פעולה בעקבות הצבעת מועצת הביטחון בעניין הטיית ערוץ הירדן.
33	23.1.1954	**ש' אלישיב אל משרד החוץ (מברק)** קשרי תרבות בין ישראל לברית־המועצות.

34	24.1.1954	הערת-עורך החלטת הממשלה ב-24 בינואר 1954 בעקבות ההצבעה במועצת הביטחון על הטיית ערוץ הירדן.
35	25.1.1954	איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות-הברית תביעות ישראל לשילומים מגרמניה המזרחית.
36	25.1.1954	א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק) תגובת ממשלת ישראל להצבעת מועצת הביטחון בעניין ערוץ הירדן, הווטו הסובייטי והמלצה להפעלת המועצה בעניין הסגר סואץ.
37	25.1.1954	ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל (מברק) שיחת אבן עם ג׳ונסטון: תכנית המים האזורית, הצעת ארצות-הברית לוויתורים טריטוריאליים מצד ישראל.
38	25.1.1954	א׳ אבן אל מחלקת ארצות-הברית (מברק) הצעה להגיש תביעה לארצות-הברית לשינוי עמדתה בעניין ירושלים.
39	26.1.1954	א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק) שיחה עם האמרשלד: המשך העבודות להטיית הירדן.
40	26.1.1954	א׳ אבן אל ו׳ איתן (מברק) שיחה עם שגריר הודו בארצות-הברית: יחסי ישראל-הודו לנוכח זיון פאקיסטאן בידי ארצות-הברית.
41	27.1.1954	שדר בעל-פה משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ בקשה לשחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.
42	27.1.1954	ג׳ רפאל אל א׳ אבן (מברק) ידיעות על פגישה בין המזכיר-הכללי של האו״ם לנציג סוריה לדיון על פתרון הסכסוך בדבר הטיית ערוץ הירדן.
43	27.1.1954	א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק) סיכום מצב בנושא הטיית הירדן והמלצה לפנות אל בניקה בעניין חידוש עבודות ההטיה.
44	27.1.1954	סיכום התייעצות במשרד החוץ שאלת כינון יחסים דיפלומטיים עם ספרד.
45	28.1.1954	א׳ אבן אל נשיא מועצת הביטחון בקשה לכינוס המועצה לדיון בחופש המעבר בתעלת סואץ והפרעות לשיט במיצרי אילת.
46	28.1.1954	ו׳ איתן אל מייג׳ור-ג׳נרל ו׳ בניקה בקשה לכניסה למשא-ומתן על המשך העבודות להטיית ערוץ הירדן.
47	28.1.1954	א׳ מור אל ו׳ איתן הודעה על הצבת יחידת שריון בריטית בירדן.
48	28.1.1954	מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק) הוראה להודיע למחלקת המדינה כי ישראל שוקלת כינון יחסים דיפלומטיים עם סין.
49	30.1.1954	איגרת משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ אספקת נפט לישראל, החרם הערבי, הסגר סואץ.
50	31.1.1954	א׳ אבן אל המזכיר-הכללי של האו״ם המשך העבודות להטיית ערוץ הירדן.

51 1.2.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
בקשה להימנע מסכסוכי גבול לנוכח שיפור במעמדה של ישראל בארצות־הברית ובזירה הבין־לאומית בחודשיים האחרונים.

52 3.2.1954 ר׳ איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
שיחה עם ראסל: הגנת המזרח התיכון, אספקת נשק אמריקאית למזרח התיכון.

53 3.2.1954 ר׳ איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, לונדון ופאריס (מברק)
פגישת ראש הממשלה עם נכבדים דרוזים בעקבות האירועים בהר הדרוזים בסוריה והנחיות לפעולה במשרדי החוץ באותו נושא.

54 5.2.1954 הערת־עורך
דיוני מועצת הביטחון על ההסגר בתעלת סואץ וההפרעות לשיט במפרץ אילת.

55 5.2.1954 א׳ אילת אל א׳ לוריא (מברק)
שיחה עם רוג׳ר אלן: עמדת בריטניה בדיון במועצת הביטחון על הסגר סואץ.

56 5.2.1954 מ׳ שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת ארצות־הברית
הגנת המזרח התיכון, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

57 6.2.1954 א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק)
שיחה עם וישינסקי: עמדת ברית־המועצות בדיון מועצת הביטחון על הסגר סואץ.

58 6.2.1954 ר׳ מרפי אל א׳ אבן
תשובת ארצות־הברית לפניית ישראל בעניין חידוש העבודות בערוץ הירדן.

59 6.2.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
הצעות פעולה לשם חידוש העבודה בערוץ הירדן.

60 7.2.1954 ד׳ האמרשלד אל א׳ אבן
הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.

61 8.2.1954 הערת־עורך
הודעת דובר מחלקת המדינה ב־8 בפברואר 1954 על מדיניות אספקת הנשק למזרח התיכון.

62 10.2.1954 ג׳ רפאל אל מ׳ קדרון (מברק)
תקנות ההסגר בתעלת סואץ.

63 10.2.1954 א׳ אילת אל א׳ לוריא (מברק)
שיחה עם רוג׳ר אלן: הגנת המזרח התיכון, המצב בסוריה, המשא־ומתן בין בריטניה למצרים, הוועידה על־פי סעיף XII.

64 11.2.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.

65 11.2.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
יחסי ישראל־סין.

66 11.2.1954 א׳ אבן אל ה״ק לודג׳
דיון מועצת הביטחון בעניין הסגר סואץ.

67 12.2.1954 א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק)
שיחה עם האמרשלד: הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.

68 14.2.1954 י׳ הרצוג אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
הצעה ברזילאית לפירוז ירושלים.

69	16.2.1954	א׳ ששון וש׳ דיבון אל שר החוץ המדיניות הערבית של ישראל.
70	17.2.1954	א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק) דיון מועצת הביטחון בעניין הסגר סואץ.
71	17.2.1954	ד׳ הכהן אל א׳ לבבי שיחה עם שגריר סין בבורמה על יחסי מסחר עם סין.
72	18.2.1954	ח׳ יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ שיחה עם מזכיר המדינה האוסטרי קרייסקי: שילומים ופיצויים מאוסטריה, יחסי ישראל–אוסטריה.
73	18.2.1954	א׳ אבן אל המזכיר־הכללי של האו״ם הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.
74	18.2.1954	ד׳ האמרשלד אל א׳ אבן זימון לוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.
75	18.2.1954	התייעצות במשרד החוץ שיקולים בעד ונגד פעולה צבאית בכנרת.
76	18.2.1954	ר׳ איתן אל י׳ לינטון שאלת היחסים עם ספרד.
77	19.2.1954	ח׳ יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ הופעת נציג ישראל בוועידת ברלין: תביעות ישראל מגרמניה המזרחית.
78	19.2.1954	ג׳ רפאל אל א׳ אבן (מברק) הנחיות לשיחה עם עזמי: יחסי ישראל–מצרים ותלונת ישראל למועצת הביטחון על הסגר סואץ.
79	20.2.1954	א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק) שיחה עם עזמי: הסגר תעלת סואץ.
80	21.2.1954	א׳ שלו אל מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה הפרעות סוריות לדיג הישראלי בכנרת.
81	21.2.1954	מ׳ שרת אל ג׳ אבנר העברת הטיפול בקשרים עם מנגנון האו״ם מהצבא למשרד החוץ.
82	21.2.1954	ג׳ רפאל אל שר החוץ סיכום הצעדים שננקטו בעקבות המאורעות בסוריה.
83	22.2.1954	י׳ צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מברק) עמדת צרפת בדיון מועצת הביטחון על הסגר סואץ.
84	23.2.1954	מ׳ קדרון אל א״ר פרי הצעה של משלחת ישראל לנוסח הצעת החלטה בעניין הסגר סואץ.
85	23.2.1954	א׳ אבן אל ו׳ בידל סמית בקשה שארצות־הברית תהיה יוזמת של הצעת החלטה בדיון על הסגר סואץ, יחסי ישראל–מצרים.
86	23.2.1954	התייעצות בלשכת ראש הממשלה ועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.
87	23.2.1954	א׳ מור אל א׳ לוריא התחייבויות ממשלת בריטניה לפי החוזה האנגלו־ירדני.
88	24.2.1954	ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחת אבן עם בידל סמית: סכסוך סואץ, הגנת המזרח התיכון.
89	26.2.1954	א׳ אבן אל א׳ הופנר חופש השיט במפרץ אילת.

90	26.2.1954	מ׳ קדרון אל ו׳ בורברג הצעת מצרים לדיון משפטי בשאלת הסגר סואץ.
91	26.2.1954	ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל (מברק) שיחה עם נציג מצרים לאו״ם עזמי: נכונות ישראל לשיחות רשמיות סודיות על פתרון בעיית הסגר סואץ.
92	26.2.1954	ד׳ הכהן אל א׳ לבבי יחסי ישראל־בורמה.
93		הערת־עורך הפיכה צבאית בסוריה.
94	27.2.1954	מ׳ שרת אל א׳ אבן ור׳ שילוח (מברק) שיקולים בעד פעולה צבאית מונעת באזור המפורז הסורי.
95	1.3.1954	א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק) השלכות הווטו הסובייטי במועצת הביטחון על מעמד המועצה בסכסוך ישראל־ערב.
96	1.3.1954	א׳ ששון אל א׳ אבן הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.
97	2.3.1954	ז׳ ש״ק אל שר החוץ סיכום התייעצות בלשכת השר על זיון מדינות ערב והגנת המזרח התיכון.
98	4.3.1954	מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק) הסגר סואץ ומפרץ אילת.
99	4.3.1954	א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחת חברי קונגרס עם בידל סמית ובי״רוד: זיון מדינות ערב.
100	6.3.1954	א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק) שיחת חברי הקונגרס עם בידל סמית ובי״רוד: זיון מדינות ערב.
101	8.3.1954	מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק) פעולה מדינית וציבורית נגד זיון מדינות ערב בעקבות שיחת חברי הקונגרס במחלקת המדינה.
102	9.3.1954	י׳ מרוז אל מחלקת מערב אירופה עמדת טורקיה בהתגבשות הנדבך הצפוני.
103	10.3.1954	א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק) שיחה עם עזמי: הקלות בהגבלות מצרים על המעבר בתעלת סואץ תמורת החלטה מתונה במועצת הביטחון.
104	11.3.1954	א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) תשובת מחלקת המדינה לחברי הקונגרס בעניין זיון מדינות ערב.
105	13.3.1954	ש׳ אלישיב אל משרד החוץ (מברק) פגישה עם שגריר גרמניה המזרחית במוסקבה: שילומים מגרמניה המזרחית.
106	14.3.1954	ח׳ הרצוג אל המטה הכללי של צה״ל (מברק) שיחת אבן עם בי״רוד: בקשה לאישור קניית מטוסי סילון בארצות־הברית.
107	15.3.1954	א׳ אבן אל ל״נ מונרו בקשה לא להעביר את עניין חופש המעבר במפרץ אילת לוועדת שביתת־הנשק ישראל–מצרים.
108	15.3.1954	א׳ בן־חורין אל מחלקת ארצות־הברית שיחה עם בארנס: תכנית המים של ג׳ונסטון.

109 16.3.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
התלבטות בעניין הסעיף בהצעת ההחלטה הניו זלנדית שמציע את העברת עניין חופש המעבר במיצרי אילת לוועדת שביתת־הנשק.

110 16.3.1954 י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
החלטות ועדת שביתת־הנשק בעניין תקרית בכנרת.

111 18.3.1954 א' אבן אל ל"נ מונרו
הצעת תיקונים לסעיף העוסק בחופש המעבר במיצרי אילת.

112 הערת־עורך
הרצח במעלה עקרבים.

113 19.3.1954 ר' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
פעולות דיפלומטיות בקשר לרצח במעלה עקרבים.

114 19.3.1954 א' אילת אל א' לוריא (מברק)
שיחה עם סלווין לויד: הרצח במעלה עקרבים.

115 19.3.1954 ג' רפאל אל א' אבן (מברק)
שיחת שרת עם בניקה על הרצח במעלה עקרבים.

116 21.3.1954 שדר בעל־פה שנמסר בידי הממונה על שגרירות ארצות־הברית
מסר של הרגעה וקריאה להתאפקות לישראל ולמדינות ערב.

117 22.3.1954 מ' שרת אל א' אבן (מברק)
החלטת הממשלה על פנייה למועצת הביטחון ולמעצמות בפרשת הרצח במעלה עקרבים.

118 23.3.1954 שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
פגישת שילוח עם ביירוד: הרצח במעלה עקרבים.

119 23.3.1954 מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק)
פגישה עם המזכיר־הכללי של האו"ם: הרצח במעלה עקרבים, הוועידה על־פי סעיף XII.

120 24.3.1954 י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
ישיבת ועדת שביתת־הנשק לדיון בתקרית מעלה עקרבים ופרישת ישראל מן הוועדה.

121 24.3.1954 א' אילת אל מ' שרת (מברק)
תגובה על הפרישה מוועדת שביתת־הנשק לאחר הדיון בתקרית מעלה עקרבים ואזהרה מפעולה צבאית.

122 24.3.1954 ד' האמרשלד אל א' אבן
הודעה על הפסקת הטיפול בכינוס הוועידה עם ירדן על־פי סעיף XII.

123 25.3.1954 ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחת אבן עם מזכיר המדינה דאלס: הרצח במעלה עקרבים, יחסי ישראל־מדינות ערב.

124 26.3.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
פנייה למועצת הביטחון בעניין תקרית מעלה עקרבים והוועידה על־פי סעיף XII.

125 26.3.1954 א' אילת אל א' לוריא (מברק)
שיחה עם אידן: הרצח במעלה עקרבים.

126 26.3.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
הערכה על עמדת מזכיר המדינה של ארצות־הברית לאחר הרצח במעלה עקרבים.

127	26.3.1954	מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם וישינסקי: עמדת ברית־המועצות בדיוני מועצת הביטחון בענייני ארץ־ישראל.
128	26.3.1954	ר' איתן אל י' פלמון מדיניות ישראל באסיה.
129	27.3.1954	ר' איתן אל א' אילת (מברק) הצעה בריטית לתיווך בין ישראל לירדן.
130	28.3.1954	מ' שרת אל א' אבן (מברק) הנחיה לפנות שוב למחלקת המדינה בעניין המצב בגבול ישראל–ירדן.
131	28.3.1954	א' נג'ר אל י' צור (מברק) שיחה עם ז'ילבר: עמדת צרפת בעניין המצב בגבול ישראל–ירדן.
132	29.3.1954	מ' שרת אל שגרירי ישראל בוואשינגטון, פאריס ולונדון (מברק) החלטות הממשלה בעניין הפעולה המדינית בעקבות תקרית מעלה עקרבים וכישלון המאמצים להיוועד עם ירדן על־פי סעיף XII.
133	29.3.1954	מ' שרת אל א' אבן וא' אילת (מברק) הסבר אישי על שיקוליו ומצוקותיו.
134	29.3.1954	משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק) פעולת נחלין.
135	29.3.1954	י' צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק) שיחות במשרד החוץ הצרפתי: עמדת צרפת בעניין תקרית מעלה עקרבים.
136	29.3.1954	א' אבן אל מ' שרת וא' אילת (מברק) שיחה עם לודג': עמדת ארצות־הברית לנוכח המתיחות בגבול ישראל־ירדן.
137	29.3.1954	א' אבן אל ד' האמרשלד סירוב ירדן להיוועד עם ישראל על־פי סעיף XII.
138	29.3.1954	י' תקוע אל שר החוץ, המנהל הכללי של משרד החוץ וג' רפאל המלצה לחידוש העבודות להטיית ערוץ הירדן.
139	29.3.1954	הערת־עורך סיום הדיון במועצת הביטחון על חופש השיט בתעלת סואץ ובמפרץ אילת.
140	30.3.1954	מ' שרת אל א' אבן (מברק) הרהורים ומסקנות בעקבות הווטו הסובייטי במועצת הביטחון על ההחלטה בעניין חופש השיט בסואץ ובמפרץ אילת.
141	30.3.1954	א' אבן אל מ' שרת (מברק) הערכות על עמדת ברית־המועצות באו"ם בשאלת ארץ־ישראל.
142	31.3.1954	מ' שרת אל א' אבן (מברק) החלטות ועדת השרים לענייני ביטחון בעניין פעולה מדינית במועצת הביטחון והמצב בגבול עם ירדן.
143	31.3.1954	א' אבן אל מ' שרת (מברק) שיחה עם ויינהאוס ולאדלו: פנייה אמריקאית למועצת הביטחון בעניין המצב בגבול עם ירדן.
144	31.3.1954	א' אילת אל א' לוריא (מברק) שיחה עם אלן: הפעלת מועצת הביטחון בעניין המצב בגבול עם ירדן.

145 31.3.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
סיכום המצב בעניין הפעלת מועצת הביטחון בעניין המצב בגבול עם ירדן.

146 1.4.1954 א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)
שיחות עם ראשי משלחות לאו״ם על הפעלת מועצת הביטחון בעניין המצב בגבול עם ירדן.

147 1.4.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
תלונת לבנון, בשם ירדן, על תקרית נחלין והמלצה שישראל תגיש בעצמה תלונה נגד ירדן.

148 1.4.1954 מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה אל רב־אלוף מ׳ דיין
זכויות מים של הסורים בכנרת.

149 3.4.1954 סקירה של ר׳ שילוח
מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

150 3.4.1954 ש׳ אלישיב אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם זייצב: הווטו הסובייטי במועצת הביטחון.

151 4.4.1954 ג׳ רפאל אל א׳ אבן (מברק)
הערכה על מהלך הדיון הקרוב במועצת הביטחון בשאלת ארץ־ישראל.

152 4.4.1954 הערת־עורך
שדר מראש ממשלת בריטניה בעניין המצב בגבולות.

153 5.4.1954 א׳ אבן אל נשיא מועצת הביטחון
תלונת ישראל נגד ירדן על הפרות הסכם שביתת־הנשק.

154 5.4.1954 א׳ אבן אל ג״פ דאלס
תגובת ישראל להצהרת הנשיא אייזנהאואר במסיבת עיתונאים.

155 5.4.1954 א׳ אבן אל שר החוץ
ניתוח של המדיניות האמריקאית במזרח התיכון.

156 5.4.1954 מ׳ שרת אל א׳ אילת (מברק)
הנחיות לקראת פגישת אילת עם אידן.

157 6.4.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
שיחה עם אידן: המצב בגבול ישראל־ירדן, השדר האישי של צ׳רצ׳יל והצעת אידן על ועדת משנה של מועצת הביטחון בהשתתפות ישראל וירדן.

158 7.4.1954 ש׳ דיבון אל מחלקת מערב־אירופה (מברק)
רכישת טנקים בצרפת.

159 7.4.1954 ד׳ הכהן אל ו׳ איתן
מדיניות ישראל באסיה.

160 8.4.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
הצעה לשיגור אניות בתעלת סואץ ומפרץ אילת כדי לבדוק את ההסגר המצרי.

161 8.4.1954 ג׳ רפאל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
דבריו בהתייעצות במשרד החוץ ב־6–7 באפריל על יחסי ישראל־ערב.

162 8.4.1954 ש׳ רוזן אל המנהל הכללי של משרד החוץ
הערכת מצב הסכמי שביתת־הנשק והמלצות לפעולות מדיניות לגבי מנגנון האו״ם ולגבי מועצת הביטחון.

163 9.4.1954 ישיבה של הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
שיחה עם עזמי נציג מצרים לאו״ם: חופש המעבר בתעלת סואץ ובמיצרי אילת, האחריות לתקרית מעלה עקרבים.

164 9.4.1954 מ׳ שרת אל י׳ צור וש׳ דיבון (מברק)
העברת שדר למצרים בעניין אי־השקט בגבולות והצעה לפגישה של נציגים מוסמכים של שני הצדדים לדון באמצעים לשיפור המצב.

165 9.4.1954 י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה
שיחה עם שר החוץ הצרפתי בידו: המצב בגבולות, רכש מצרפת.

166 12.4.1954 מ׳ קדרון אל מ׳ שרת (מברק)
פגישה עם עזמי לצורך מסירת ההודעה למצרים.

167 12.4.1954 י׳ צור אל מ׳ שרת (מברק)
פגישת דיבון עם הנספח הצבאי המצרי בפאריס לצורך מסירת ההודעה למצרים.

168 13.4.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת וא׳ אילת (מברק)
הערכה של עמדות הצדדים בדיון מועצת הביטחון על המצב בגבול עם ירדן.

169 13.4.1954 פ״א אוואנס אל ר׳ איתן
מתיחות בגבול ישראל–ירדן ופנייה לחידוש הסכם המפקדים המקומיים.

170 13.4.1954 א׳ אילת אל ו״ס צ׳רצ׳יל
העברת שדר מראש הממשלה: יחסי ישראל–בריטניה לנוכח התקריות בגבול ישראל–ירדן.

171 14.4.1954 ר׳ איתן אל א׳ אבן (מברק)
איגרת למצרים ופעילות אמריקאית בדבר פגישה ישירה ברמה גבוהה בין ישראל ומצרים.

172 15.4.1954 א׳ אילת אל א׳ לוריא (מברק)
שיחות דאלס–אידן בלונדון: יחסי ישראל–ירדן, הסכם מפקדים מקומיים.

173 15.4.1954 ז׳ ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה (מברק)
מעצרים ומשפטים של פעילים ציונים ברומניה.

174 17.4.1954 א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחה עםביירוד: דיון מועצת הביטחון, המענק האמריקאי, אספקת מטוסי סילון, נאום ביירוד בגנות הקשר בין יהודי ארצות־הברית וישראל.

175 19.4.1954 מ׳ שרת אל א׳ אילת (מברק)
תגובה על הסכמות דאלס–אידן בשיחותיהם בלונדון לתיקון יחסי ישראל־ירדן והמצב בגבולות.

176 19.4.1954 ח׳ הרצוג אל אגף מודיעין, צה״ל (מברק)
פגישה עם הנספח הצבאי המצרי בוואשינגטון: רצון מצרים בשקט לאורך הגבול.

177 19.4.1954 ג׳ רפאל אל א׳ אבן ור׳ שילוח (מברק)
שיחת רפאל ותקוע עם ראסל: סידורים וסדר יום לקראת פגישה של קצינים בין ישראל ומצרים.

178 20.4.1954 ג׳ רפאל אל א׳ אבן (מברק)
שיחת רפאל ותקוע עם ראסל: מדיניות ישראל, המצב בגבולות, פיצויים לפליטים, תכנית ג׳ונסטון.

179 20.4.1954 מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה אל מ׳ שרת
פנייה לישראל לשוב לוועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן.

180 20.4.1954 מ׳ שרת אל מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה
טענת יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק עם ירדן ש״טרוריסטים יהודים״ אחראים לרצח מעלה עקרבים.

181	20.4.1954	ש' אלישיב אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם זורין: עמדת ברית־המועצות בדיון במועצת הביטחון על המצב בגבול ישראל–ירדן.
182	21.4.1954	א' בן־חורין אל מחלקת ארצות־הברית שיחה עם ג'רניגן: ועדת משנה של מועצת הביטחון לדיון במצב לאורך גבול ירדן.
183	22.4.1954	א' אבן אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם המזכיר הכללי של האו"ם: חידוש העבודה בערוץ הירדן.
184	22.4.1954	י' תקוע אל שר החוץ סיכום עם צה"ל בעניין הפעלתו מחדש של הסכם מפקדים מקומיים עם ירדן.
185	22.4.1954	ח' הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון חולק על מדיניות ישראל בעניין סיוע צבאי למזרח התיכון.
186	22.4.1954	מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה אל ראש הממשלה תשובה בעניין טענת יושב־ראש ועדת שביתת הנשק ישראל–ירדן על האפשרות שטרוריסטים יהודים אחראים לרצח מעלה עקרבים.
187	23.4.1954	ד' הכהן אל ד' לוין שיחה עם או נו, ראש ממשלת בורמה: יחסי ישראל–אסיה.
188	25.4.1954	א' אבן אל מ' שרת וא' אילת (מברק) המערכה הישראלית נגד זיון מדינות ערב.
189	25.4.1954	ש' אלישיב אל מחלקת מזרח אירופה קשייו של אלישיב בייצוג עמדת ישראל במשרד החוץ הסובייטי.
190	26.4.1954	י. תקוע אל שר החוץ חידוש העבודות להטיית ערוץ הירדן.
191	26.4.1954	א' אבן אל מ' שרת ול' אשכול (מברק) תוספת למענק האמריקאי לישראל בשנת הכספים 1953–1954, והמענק לשנת הכספים 1954–1955.
192	27.4.1954	ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחת אבן עם ביירוד: אספקת נשק לעיראק.
193	27.4.1954	מ' שרת אל מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה טענת יושב ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן ש"טרוריסטים יהודים" אחראים לרצח מעלה עקרבים.
194	29.4.1954	איגרת ממשרד החוץ אל צירות ברית־המועצות בתל אביב העלאת רמת הנציגויות בין ברית־המועצות לישראל לשגרירויות.
195	29.4.1954	מ' שרת אל א' אבן (מברק) הצעה להסיר את תלונת ישראל בעניין המצב בגבול עם ירדן מסדר־היום של מועצת הביטחון.
196	30.4.1954	ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק) שיחת אבן ושילוח עם ג'ונסטון: תכנית המים האזורית.
197	3.5.1954	ר' שילוח אל מ' שרת (מברק) הצעה ליזמת שלום חדשה של ישראל.
198	3.5.1954	מ' שרת אל א' אבן (מברק) הוראה להיפגש עם דאלס ולמחות על נאומי ביירוד בעניין הקשר בין העם היהודי למדינת ישראל.

199 4.5.1954 ג׳ רפאל אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
הצהרה של אבן בפתיחת הדיונים במועצת הביטחון על יוזמת שלום של ישראל.

200 4.5.1954 י׳ תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
פגישה עם נציג מצרי בוועדת שביתת־הנשק: רצון מצרים בשקט בגבול.

201 4.5.1954 מ׳ קדרון אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם מזכ״ל האו״ם: חידוש העבודה להטיית ערוץ הירדן.

202 הערת־עורך
דיון במועצת הביטחון על המצב בגבול ישראל–ירדן.

203 5.5.1954 י׳ תקוע אל ג׳ רפאל
דיון בחידוש השתתפותה של ישראל בוועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן.

204 7.5.1954 ד׳ הכהן אל ד׳ לוין
הצעה בעניין כינון יחסים בין הודו לישראל, החלטה בוועידת קולומבו בעניין הפליטים הערבים.

205 12.5.1954 מ׳ קדרון אל משרד החוץ (מברק)
ההשפעה השלילית של היעדרות ישראל מוועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן.

206 12.5.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
סירוב ירדן להתחייב לפי סעיף 35 של מגילת האו״ם ליישוב סכסוכים בדרכי שלום.

207 12.5.1954 ח׳ יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
יחסי ישראל–גרמניה.

208 13.5.1954 א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחה עם דאלס: נאומי ביירוד ויחסי ישראל–ארצות־הברית, אספקת נשק לעיראק.

209 14.5.1954 ר׳ שילוח אל משרד החוץ (מברק)
שיחות בלאושטיין וסילבר עם נשיא ארצות־הברית ועם מזכיר המדינה: יחסי ישראל–ארצות־הברית, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, הצהרה חיובית כלפי ישראל.

210 14.5.1954 ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל (מברק)
שיחת בלאושטיין עם שגריר מצרים בוואשינגטון: יחסי ישראל–מצרים, הצעה לביקור בלאושטיין במצרים.

211 14.5.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
הערות לתגובת השר על הודעה לעיתונות של אבן על שיחתו עם מזכיר המדינה.

212 14.5.1954 ד׳ לוין אל שר החוץ
יחסי ישראל–סין.

213 17.5.1954 רשימה לתיק של שר הביטחון
שיחה עם הגנרל טרודו, עוזר ראש המטה הכללי של צבא ארצות־הברית לענייני מודיעין: זיון מדינות ערב, הגנת המזרח התיכון.

214 19.5.1954 מ׳ שרת אל ר׳ שילוח (מברק)
שליחות ג׳ונסטון, חידוש העבודה להטיית ערוץ הירדן.

215 20.5.1954 ש׳ פרס אל נ׳ שמיר (מברק)
הכרעה בין רכישת מטוסים בצרפת או בארצות־הברית.

288 15.7.1954 שגרירות ישראל בלונדון אל ג' רפאל (מברק)
תשובת ירדן להצעת 11 הנקודות של מעצמות המערב להפגת המתיחות בגבולות.

289 15.7.1954 מ' שרת אל ג' אבנר
מדיניות הביטחון של ישראל - הפרכת שמועות בדבר אסכולה רצינית בישראל שדוגלת ב"מלחמת־מנע".

290 16.7.1954 ראש המטה הכללי של צה"ל אל שר הביטחון (מברק)
שיחות במחלקת ההגנה ובמחלקת המדינה: אספקת נשק למזרח התיכון, מצב הביטחון בגבולות.

291 18.7.1954 ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
ישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה: זכויות הסורים בכנרת.

292 20.7.1954 פ' לבון אל שר החוץ
קניית נשק וציוד צבאי בארצות־הברית.

293 20.7.1954 ר' איתן אל שר החוץ
שאלת כינון יחסים דיפלומטיים עם סין.

294 20.7.1954 ר' איתן אל ראשי נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
הנחיות בשאלת כינון יחסים דיפלומטיים עם הודו וקשרים עם נציגים הודים בחוץ לארץ.

295 20.7.1954 סיכום התייעצות במשרד החוץ
מעמדה של ישראל לנוכח ההסכם האנגלו־מצרי על פינוי הבסיס הבריטי בתעלת סואץ.

296 21.7.1954 י' צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק)
שיחה עם פושה, השר לענייני מרוקו ותוניסיה בצרפת: עלייה ומצב יהודי צפון אפריקה.

297 23.7.1954 ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
תיאום בין משרד החוץ ומשרד הביטחון בעניין ייצוג ישראל בוועדות שביתת־הנשק.

298 23.7.1954 שיחת פ' ספיר - ג' בארנס וא' טרוקסל
ג'ונסטון ותכנית המים האזורית.

299 27.7.1954 איגרת משר החוץ אל המזכיר הכללי של האו"ם
תשובה לאיגרת מחאה של מזכ"ל האו"ם לישראל על הפרעה למשקיפי האו"ם בחקירת תקרית ואדי פוקין ודרישתו לחופש תנועה למשקיפים.

300 28.7.1954 י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
פגישת שר הביטחון עם בניקה: בעיית זכויות הדיג של הסורים בכנרת.

301 28.7.1954 ג' רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
תגובת ישראל על ההסכם האנגלו־מצרי לפינוי אזור תעלת סואץ.

302 29.7.1954 איגרת ממשרד החוץ אל שגרירות ארצות־הברית בישראל
תשובה להצעת 11 הנקודות של מעצמות המערב בעניין הפגת המתיחות בגבולות.

303 29.7.1954 מ' קדרון אל משרד החוץ (מברק)
שיחת אבן עם המזכיר הכללי של האו"ם: ועדת שביתת־הנשק עם ירדן, חידוש עבודת ההטיה בערוץ הירדן.

304 30.7.1954 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
שיחת שרת עם ראסל: חידוש העבודה בערוץ הירדן, הגנת המזרח התיכון.

339 27.8.1954 מ׳ שרת אל ג״פ דאלס
הסמכת אבן להמשך המגעים עם דאלס על חילופי איגרות בין ישראל לבין ארצות־הברית, דאגה לנוכח הסיוע הצבאי האמריקאי לעיראק וההסכם האנגלו־מצרי.

340 27.8.1954 ר׳ איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
שיחת הרמטכ״ל ואיתן עם ראסל: ההצעה לפגישות מפקדים מקומיים בירושלים וברצועת עזה.

341 27.8.1954 ג׳ אבנר אל ו׳ איתן
יחסי ישראל–בריטניה.

342 30.8.1954 איגרת משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ
הודעה על הסרת האמברגו הבריטי על אספקת נשק למצרים.

343 31.8.1954 מחלקת ארצות־הברית אל ר׳ שילוח (מברק)
שיחת שרת עם ראסל: מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון והצהרת המדיניות כלפי ישראל.

344 1.9.1954 י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק)
הצעה צרפתית־בריטית לפירוז המקומות הקדושים בירושלים.

345 2.9.1954 ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
יחסי ארצות־הברית–ישראל.

346 3.9.1954 ג׳ אבנר אל י׳ תקוע
הסברת פעולות התגמול בחוץ־לארץ.

347 3.9.1954 מ׳ גזית אל ג׳ רפאל
הצעה להקמת מגע מדיני בין ישראל לירדן בתיווך בריטי.

348 3.9.1954 ע׳ יורן אל משרד החוץ (מברק)
שיחת יורן עם טיטו: מעמדה של ישראל במזרח התיכון, אפשרות התקשרותה של ישראל לברית הבלקנית.

349 4.9.1954 י׳ שמעוני אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחת שילוח עם ג׳רניגן: הבעת דאגה חמורה של ארצות־הברית מפעולות התגמול של ישראל.

350 5.9.1954 תדריך מדיני של שר החוץ
קווים להמשך הפעולה המדינית בארצות־הברית.

351 7.9.1954 שר החוץ אל שר הביטחון
הנחיה להתאפקות בירושלים, ההצעה בדבר הסדר מפקדים מקומיים.

352 7.9.1954 מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל מ׳ שרת
דו״ח ראש מטה משקיפי האו״ם אל מזכ״ל האו״ם על תקריות גבול, פעולות התגמול, שובה של ישראל לוועדת שביתת־הנשק עם ירדן, פגישות מפקדים מקומיים.

353 8.9.1954 מ׳ קדרון אל ג׳ רפאל (מברק)
פגישה עם ועדת הפיוס בעניין החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.

354 10.9.1954 ג׳ רפאל אל א׳ אבן (מברק)
תיאום שיחת אבן עם דאלס לפני כניסת אניית המבחן ״בת־גלים״ לתעלת סואץ.

355 10.9.1954 י׳ מרוז אל ח׳ סידור
הצעה לנקוט עמדה אוהדת לטורקיה בשאלת קפריסין בדיונים בעצרת האו״ם.

356 10.9.1954 ש' בנדור אל מחלקת מערב אירופה
מצב יהודי מרוקו.

357 12.9.1954 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
שיחת שרת עם ראסל: תקריות מצד מצרים, דיווחים של נציגים אמריקאים על כוונות תוקפניות של ישראל, דאגת ארצות־הברית לגבי פעולות התגמול.

358 13.9.1954 ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
הוראה לדחות בשבוע את הפלגת אניית המבחן "בת־גלים" לתעלת סואץ.

359 15.9.1954 א' אבן אל י' הרצוג (מברק)
שיחת אבן–דאלס: דאגת ישראל מהפרת מאזן הכוחות במזרח התיכון והסכמה להמשיך בשיחות על הצהרה להרגעת ישראל.

360 15.9.1954 י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
פגישת הרמטכ"ל עם ברנס: סיורי משקיפים לאורך הגבולות, המצב בהר הצופים, תקרית ניר עם.

361 16.9.1954 מ' פישר אל מחלקת מערב אירופה
בקשת טורקיה לסיוע ישראלי להשגת הלוואה בארצות־הברית.

362 16.9.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
בקשה לדחות בשבועיים את הפלגת אניית המבחן בתעלה.

363 17.9.1954 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
תגובות ראשונות לשיחת אבן עם דאלס.

364 17.9.1954 מ' שרת אל א' אבן (מברק)
תגובה על שיחת אבן עם דאלס.

365 17.9.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
הבהרות לשיחה עם דאלס, המשא־ומתן עם דאלס על הצהרה להרגעת ישראל בדבר מאזן הכוחות, פעילות ציבורית מתוכננת בארצות־הברית.

366 18.9.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
פגישה עם מנהיגים יהודים בארצות־הברית: פעולה ציבורית למען חיזוק מעמד ישראל.

367 20.9.1954 מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס אל רב אלוף מ' דיין
שאלת סיורי משקיפי האו"ם לאורך הגבול.

368 20.9.1954 מ' שרת אל א' אבן (מברק)
שיגור אניית המבחן בתעלת סואץ.

369 20.9.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
קווים לפעולה ולטיעון בפרשת שיגור אניית המבחן.

370 20.9.1954 מ' אבידן אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
הקמת צירות פולנית בישראל.

371 20.9.1954 ד' לוין אל ג' אבנר
יחסי ישראל–סין.

372 21.9.1954 הערת־עורך
פתיחת המושב התשיעי של העצרת הכללית של האו"ם.

373 21.9.1954 דיון במשרד החוץ
יחסי ישראל–צרפת.

374 21.9.1954 הערת־עורך
הצהרת סלווין לויד ב־21 בספטמבר על מדיניות בריטניה במזרח התיכון.

375 22.9.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
שיחה עם אידן: בקשת ישראל להצהרה דומה לזו שניתנה לערבים, איגרת ישראל בעניין השפעת ההסכם האנגלו־מצרי על מצבה הביטחוני, פעולות התגמול.

376 22.9.1954 איגרת משגריר ישראל בבריטניה אל שר החוץ הבריטי
השפעת ההסכם האנגלו־מצרי על מצבה הביטחוני של ישראל.

377 22.9.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
שיגור אניית המבחן "בת־גלים".

378 22.9.1954 ר׳ איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
הצבעת ישראל בשאלת ייצוג סין באו"ם.

379 22.9.1954 ד׳ ארגמן אל מ׳ ברטור
שיחות במוסקבה על יחסי סחר בין ישראל לברית־המועצות, הדרים תמורת נפט ומוצריו.

380 22.9.1954 כ׳ כץ אל ש׳ בנצור (מברק)
עלייה מהונגריה.

381 23.9.1954 ר׳ איתן אל מייג׳ור־ג׳נרל אל"מ ברנס
תגובות לדין־וחשבון של ברנס למזכ"ל האו"ם בעניין תקריות ופעולות תגמול בגבול עם ירדן.

382 23.9.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
פרשנות והערות לשיחה עם אידן; יוזמת השלום של נורי סעיד.

383 24.9.1954 א׳ אילת אל א׳ אידן
קווים להצהרה הבריטית המבוקשת על־ידי ישראל.

384 26.9.1954 א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק)
השיקולים של ישראל כיצד להצביע באו"ם בשאלת עתידן של איריאן המערבית וקפריסין.

385 26.9.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
פרשת הצבעת ישראל בעניין ייצוג סין באו"ם.

386 27.9.1954 הערת־עורך
הודעת ממשלת ישראל על שחרור יתרת החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.

387 27.9.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן וא׳ אילת (מברק)
תקריות בגבול ישראל–מצרים והבלגה ישראלית.

388 27.9.1954 מ׳ שרת אל א׳ אילת (מברק)
יוזמת השלום של נורי סעיד.

389 28.9.1954 א׳ אבן אל נשיא מועצת הביטחון
איגרת מחאה על מעצר האנייה "בת־גלים" בתעלת סואץ.

390 30.9.1954 מ׳ קדרון אל ר׳ איתן (מברק)
שיחה עם המזכיר הכללי של האו"ם: מעצר "בת־גלים", חופש התנועה של משקיפי האו"ם.

391 1.10.1954 שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחת אבן עם מרפי: תביעה לשחרור "בת־גלים".

392 1.10.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
שיחת אילת עם שאקבורו: נכונות בריטניה לפרסם הודעה על מדיניותה כלפי ישראל, פרשת ״בת־גלים״, משא־ומתן לשלום בין ישראל לערבים, גישושים בריטיים בדבר הוויתורים הטריטוריאליים שישראל מוכנה לעשות בתמורה.

393 1.10.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
הערות על שיחתו עם שאקבורו, יוזמת השלום של נורי סעיד.

394 2.10.1954 א׳ אבן אל משרד החוץ (מברק)
הצעה לבקש כינוס מועצת הביטחון לדיון בהגבלות השיט בתעלת סואץ ומעצר ״בת־גלים״.

395 4.10.1954 א׳ אבן אל נשיא מועצת הביטחון
בקשה לכינוס מועצת הביטחון לדיון בהגבלות השיט בתעלת סואץ ובמעצר ״בת־גלים״.

396 5.10.1954 ר׳ איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
קווי הדרכה להסברה בפרשת ״בת־גלים״.

397 5.10.1954 י׳ תקוע אל ג׳ אבנר
פעולות התגמול, חופש התנועה של משקיפי האו״ם לאורך הגבול.

398 5.10.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
יוזמת השלום של אידן.

399 6.10.1954 הערת־עורך
נאום אבן במליאת המושב התשיעי של העצרת הכללית של האו״ם.

400 6.10.1954 ש׳ אלישיב אל משרד החוץ (מברק)
שיחה במשרד החוץ הסובייטי בפרשת ״בת־גלים״.

401 6.10.1954 א׳ לבבי אל שר החוץ
עמדת ישראל בנושא קבלת חברות חדשות לאו״ם.

402 8.10.1954 ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחת אבן עם דאלס: מאזן הכוחות במזרח התיכון, חופש המעבר בתעלת סואץ, טיוטת מחלקת המדינה לאיגרת מזכיר המדינה לישראל.

403 8.10.1954 א׳ אבן אל ג׳״פ דאלס
תגובת אכזבה על שיחתם ועל טיוטת האיגרת שמציעה מחלקת המדינה, דאגה מהפרת מאזן הכוחות במזרח התיכון.

404 8.10.1954 א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק)
הצעה לשיגור אניית מבחן נוספת דרך תעלת סואץ.

405 9.10.1954 י׳ תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
תלונת מצרים לוועדת שביתת־הנשק בפרשת ״בת־גלים״.

406 11.10.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
מסקנות מהשיחות עם מזכיר המדינה – חוסר יכולתה של ישראל לשנות את המדיניות האמריקאית.

407 11.10.1954 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
הערות המחלקה על טיוטת האיגרת המוצעת על־ידי מחלקת המדינה ועל המשבר בשיחות עם מזכיר המדינה.

408 11.10.1954 מ׳ שרת אל א׳ אילת (מברק)
תשובה להערות של אילת על המדיניות הישראלית והתגובה ליוזמת אידן.

409 12.10.1954 מ׳ קדרון אל משרד החוץ (מברק)
שיחות עם נציגים במועצת הביטחון על נוהל הדיון בפרשת ״בת־גלים״.

427 20.10.1954 א' אבן אל י' הרצוג (מברק)
לחץ יהודי ארצות־הברית על הנשיא ומחלקת המדינה לפרסם הצהרה פרו־ישראלית והחלטת הממשל לדחות את הפרסום ואת המשך השיחות על ההצהרה עד אחרי הבחירות.

428 21.10.1954 א' אילת אל ר' איתן (מברק)
פגישת אילת עם קיסר אתיופיה: יחסי ישראל–אתיופיה.

429 22.10.1954 מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח (מברק)
הצעות והערות להמשך הפעולה הציבורית בארצות־הברית.

430 22.10.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
דברי דאלס ואייזנהאואר על מאזן הכוחות במזרח התיכון והפעולה המדינית להשגת הצהרה פרו־ישראלית.

431 24.10.1954 א' נג'ר אל שר החוץ
מידע לקראת שיחה עם הממונה הטורקי: עמדת ישראל בעצרת האו"ם בשאלת קפריסין.

432 25.10.1954 ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
פגישת משלחת נשיאי הארגונים היהודיים עם מזכיר המדינה דאלס: בדיקה מחדש של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

433 25.10.1954 ר' שילוח אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מברק)
פגישת בלאושטיין עם מחמוד ריאד: יחסי ישראל–מצרים, הצעת ריאד בדבר תשלום פיצויים לפליטים וויתורים טריטוריאליים בנגב והצעה לביקור בלאושטיין בקהיר.

434 26.10.1954 ר' איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, פאריס ולונדון (מברק)
הנחיות למאמץ מדיני וציבורי להצלת העצורים במצרים.

435 26.10.1954 ר' איתן אל שגריר ישראל בלונדון (מברק)
הנחיות לפעולה מדינית וציבורית להצלת העצורים במצרים.

436 26.10.1954 י' צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק)
שיחה עם מאיארד: בקשת הצרפתים שישראל תימנע מהצהרות על התקרבותה לצרפת.

437 26.10.1954 י' צור אל מחלקת מערב אירופה
שיחות פרס בצרפת בענייני רכש ומימון.

438 26.10.1954 ש' בנצור אל שר החוץ
מחאה של הסובייטים על אי־מתן אשרות למשלחת לכנס ידידות ישראל–ברית־המועצות.

439 26.10.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
ממשלת ארצות־הברית רואה בישראל אחראית למסע התעמולה הציבורי נגדה בשל מדיניותה במזרח התיכון.

440 [27.10.1954] א' אבן אל מ' שרת
פגישה חשאית ופרטית בין אבן למזכיר המדינה דאלס: אזהרה לא רשמית על התערבות השגרירות הישראלית בענייניה הפנימיים של ארצות־הברית.

441 27.10.1954 התייעצות במשרד החוץ
בקשת ג'ונסטון לשגר קבוצת סקר אמריקאית לבירור האפשרות להשתמש בכנרת כמאגר אזורי בתכנית המים.

442 27.10.1954 א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
בקשה לחידוש דיוני מועצת הביטחון על הגבלות השיט בסואץ ומעצר "בת־גלים".
443 29.10.1954 א' אבן אל ג"פ דאלס
בעיית הביטחון של ישראל וחידוש השיחות על הצהרה מדינית של ארצות־הברית כלפי ישראל.
444 29.10.1954 י' צור אל מחלקת מערב אירופה
שיחה עם אנשי הוועד היהודי האמריקאי על עתיד יהודי צפון אפריקה.
445 1.11.1954 ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
סיורי משקיפי האו"ם לאורך הגבולות, הסכם מפקדים מקומיים בירושלים.
446 1.11.1954 ג' רפאל אל שגרירות ישראל בפאריס וצירות ישראל ברומא (מברק)
שחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.
447 1.11.1954 מ' קדרון אל יושב־ראש ועדת הפיוס לארץ־ישראל.
שחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.
448 3.11.1954 הערת־עורך
חידוש הדיון במועצת הביטחון בתלונת ישראל על ההגבלות המצריות על חופש המעבר בתעלת סואץ ומעצר "בת־גלים".
449 3.11.1954 י' שמעוני אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
מחאת שגרירי מדינות ערב במחלקת המדינה על הגשת כתב האמנתו של שגריר ארצות־הברית בירושלים; עמדת ארצות־הברית בשאלת ירושלים.
450 3.11.1954 ש' אלישיב אל משרד החוץ (מברק)
עלייה מברית־המועצות.
451 4.11.1954 י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מברק)
פעילות להצלת עצורי רשת החבלה במצרים.
452 4.11.1954 ב' גבלי אל המנהל הכללי של משרד החוץ
פעולות להצלת עצורי רשת החבלה במצרים.
453 4.11.1954 א' אבן אל י' הרצוג (מברק)
הערכה על תוצאות הבחירות בארצות־הברית והמשך השיחות עם דאלס על הצהרה מדינית כלפי ישראל.
454 5.11.1954 מ' שרת אל א' אילת (מברק)
שיחה עם ניקולס, שגריר בריטניה: מחויבות בריטניה להגנת ישראל לפי הצהרת השלוש והצהרת אידן בפרלמנט, תקריות בגבול ישראל–מצרים.
455 5.11.1954 א' אילת אל א' לוריא (מברק)
שיחה עם אידן: מאמצי אידן לשיפור יחסי ישראל עם מדינות ערב ועמדתו לגבי חופש השיט בתעלת סואץ.
456 5.11.1954 מ' קדרון אל ג' רפאל (מברק)
חופש השיט בתעלת סואץ – דיוני מועצת הביטחון והעברת אניית מבחן נוספת בתעלה.
457 5.11.1954 מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן (מברק)
תכנית המים של ג'ונסטון.
458 5.11.1954 מ' לשם אל מחלקת אסיה
שיחה עם שגריר סין בבורמה: הצבעת ישראל בעצרת האו"ם בשאלת ייצוג סין באו"ם.

459 7.11.1954 ג׳ רפאל אל מ׳ שרת (מברק)
שליחות התיווך של בלאושטיין למצרים והודעה מקהיר על ביטולה.

460 8.11.1954 שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
פעולה אמריקאית בקהיר ובתל אביב להרגעת הגבול הישראלי־מצרי.

461 8.11.1954 א׳ אילת אל מ׳ שרת (מברק)
הצעה לבקש ערובה צבאית בריטית לישראל.

462 8.11.1954 א׳ אילת אל ו׳ איתן (מברק)
התפקיד שמייעדת ישראל לקונגרס הפליטים בביצוע שחרור החשבונות החסומים.

463 9.11.1954 מ׳ קדרון אל משרד החוץ (מברק)
תכנית ישיבת מועצת הביטחון בעניין ״בת־גלים״.

464 9.11.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
הצעה לשלוח מכלית בדגל זר כאניית מבחן נוספת בתעלת סואץ.

465 9.11.1954 מ׳ קדרון אל ו׳ איתן (מברק)
יוזמה לטינו־אמריקאית להעלאת עניין ירושלים במועצת הביטחון.

466 10.11.1954 התייעצות במשרד החוץ
משלוח אניית מבחן נוספת דרך תעלת סואץ.

467 10.11.1954 א׳ אילת אל א׳ לוריא (מברק)
שיחת אילת עם טרטון: בירור מחויבות בריטניה לבוא לעזרת ישראל לפי הצהרת השלוש לנוכח הצהרת אידן בפרלמנט.

468 10.11.1954 י׳ צור אל ו׳ איתן (מברק)
מגעים עם נאסר בעניין עצורי רשת החבלה במצרים.

469 11.11.1954 התייעצות במשרד החוץ
שחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים.

470 12.11.1954 מ׳ שרת אל א׳ אילת (מברק)
לקראת שיחה עם אידן: ספקות לגבי הצעת אילת לבקש ערובה בריטית לישראל, הנחיה לבקש הבהרות להצהרתו בפרלמנט.

471 12.11.1954 מ׳ טוב אל משרד החוץ (מברק)
היזמה הלטינו־אמריקאית להעלאת בעיית ירושלים באו״ם.

472 12.11.1954 מ׳ לשם אל ד׳ לוין
תגובה רשמית של סין על הצבעת ישראל בעניין ייצוגה באו״ם, שיגור המשלחת המסחרית מישראל לסין, יחסים דיפלומטיים בין סין לישראל.

473 12.11.1954 שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
הבקשה האמריקאית לערוך סקר לבירור האפשרות של שימוש בכנרת כמאגר בתכנית המים של ג׳ונסטון.

474 14.11.1954 א׳ בן־חורין אל מנהל מחלקת מערב אירופה
יחסי ישראל–טורקיה.

475 14.11.1954 י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה (מברק)
שיחה עם מאירד: שיפור ביחסי ישראל–צרפת, עלייה מצפון אפריקה.

476 15.11.1954 הערת־עורך
הודעת ראש הממשלה ושר החוץ בכנסת על מדיניות החוץ של ישראל.

477 15.11.1954 ה״א סטאסן אל א׳ אבן
הודעה על המענק האמריקאי לישראל.

478 16.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
נוסח טיוטה של השגרירות להצהרה או איגרת אמריקאית בנוגע לישראל.

479 16.11.1954 ר' איתן אל א' אבן (מברק)
בקשה לשגר אישיות אמריקאית לשיחה עם נאסר למנוע גזרי דין מוות לעצורי רשת החבלה.

480 16.11.1954 מחלקת מערב אירופה אל שגריר ישראל בוואשינגטון (מברק)
הנחיות לשיחה עם מנדס־פראנס המבקר בארצות־הברית: זיון מדינות ערב, שילוב ישראל בהגנת המזרח התיכון, רכש ואשראי לרכש, עלייה מצפון אפריקה.

481 16.11.1954 י' קוזלוב אל ל' אשכול, פ' ספיר ור' איתן (מברק)
קניית דלק מאיראן.

482 17.11.1954 מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס אל רב־אלוף מ' דיין
פגישה בלתי־פורמלית בין קצינים ישראלים למצרים בעניין שבט העזזמה וערביי מג'דל.

483 17.11.1954 מ' טוב אל ר' איתן (מברק)
פגישה עם משלחות אמריקה הלטינית לאו"ם: היוזמה להעלאת עניין ירושלים באו"ם.

484 18.11.1954 א' אבן אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית
מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, המשך השיחות על הצהרה מדינית אמריקאית כלפי ישראל.

485 18.11.1954 מ' גזית אל מחלקת אסיה והמחלקה הכלכלית (מברק)
קניית נפט איראני.

486 19.11.1954 י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
ישיבת ועדת שביתת־הנשק והחלטה בעניין "בת־גלים".

487 19.11.1954 מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן (מברק)
משלחת סקר ושאלת השימוש בכנרת במסגרת תכנית המים של ג'ונסטון.

488 19.11.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
שיחות מוקדמות לקראת דיון בעניין הפליטים הערבים בעצרת האו"ם.

489 21.11.1954 ר' שילוח אל ג' רפאל וי' הרצוג (מברק)
שיחת בלאושטיין עם ביירוד: עצירי מצרים; משא־ומתן עם דאלס על הצהרה מדינית כלפי ישראל.

490 22.11.1954 י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
ערעור מצרים על החלטת ועדת שביתת־הנשק בפרשת "בת־גלים".

491 23.11.1954 מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח (מברק)
המשא־ומתן עם דאלס על הצהרה מדינית כלפי ישראל; מאבק נגד זיון מדינות ערב.

492 24.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
המשא־ומתן עם דאלס על הצהרה מדינית כלפי ישראל; בדיקה מחודשת של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

493 24.11.1954 א' אבן אל מ' שרת וי' צור (מברק)
שיחה עם מנדס פראנס: תמיכת צרפת בישראל, המצב במזרח התיכון.

494 24.11.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
חידוש הצהרת השלוש.

495 24.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית וא' אילת (מברק)
שיחה עם נאטינג: השלכות פינוי תעלת סואץ על ביטחון ישראל, משמעות המחויבות הבריטית לפי הצהרת השלוש.

496 26.11.1954 ג' רפאל אל א' אבן (מברק)
הנחיות לקראת חידוש הדיון במועצת הביטחון בעניין "בת־גלים".

497 26.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
פגישת אבן עם צלרבאך: שיחות דין עם דאלס בעניין ההצהרה המדינית כלפי ישראל.

498 26.11.1954 א' לוריא אל א' אילת (מברק)
שיחת שרת עם שאקבורו: הסדר מדיני במזרח התיכון, הפליטים הערבים, ערובה בריטית לביטחון ישראל.

499 26.11.1954 רב־אלוף מ' דיין אל מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס
סיורי משקיפי האו"ם בירושלים ולאורך הגבולות.

500 26.11.1954 מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה (מברק)
הדדיות ביחסי התרבות בין ישראל לברית־המועצות.

501 26.11.1954 י' הרצוג אל מ' שרת
כישלון היוזמה הלטינו־אמריקאית באו"ם בעניין ירושלים, שיפור במצב החרם הדיפלומטי על ירושלים.

502 27.11.1954 א' אבן אל ג' רפאל (מברק)
יוזמות ופעולות לקראת חידוש הדיון במועצת הביטחון בפרשת "בת־גלים".

503 29.11.1954 מ' קדרון אל ג' רפאל (מברק)
שיחות עם נציגים באו"ם על ניסוח הצעת החלטה בעניין הפליטים הערבים.

504 30.11.1954 י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
סירוב הירדנים לחתום על הסכם מפקדים מקומיים בירושלים.

505 30.11.1954 א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
בקשה לכינוס מועצת הביטחון לדיון בפרשת "בת־גלים".

506 30.11.1954 מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה (מברק)
שיחת שרת עם שגריר ברית־המועצות אברמוב: עמדת הסובייטים בעניין חופש השיט בתעלת סואץ.

507 30.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחה עם קי, עוזר מזכיר המדינה של ארצות־הברית לענייני או"ם: טיוטת החלטה בעניין הפליטים הערבים.

508 30.11.1954 א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
שיחת אבן עם ביירוד: פרשת "בת־גלים", עצורי מצרים.

509 30.11.1954 י' פלמון אל ג' רפאל
גישושי שלום ממצרים.

510 30.11.1954 א"ל איסטרמן ונ' בארו אל מ' שרת
דו"ח אורבך על ביקורו במצרים: שיחות עם נאסר ואחרים על עצורי מצרים, מצב יהודי מצרים, יחסי מצרים–ישראל.

511 1.12.1954 י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
סירוב הירדנים לחתום על הסכם מפקדים מקומיים בירושלים והסדר הסיורים של משקיפי או"ם לאורך הגבול.

512 1.12.1954 א׳ אבן אל ר׳ איתן (מברק)
שיחה עם שר החוץ ההולנדי: ההצבעה באו״ם בשאלת איריאן המערבית ויחסי ישראל–הולנד.

513 2.12.1954 א׳ לוריא אל א׳ אילת (מברק)
שיחה עם מור: פנייה בריטית בעמאן ובירושלים להתאפקות בתגובה לתקריות גבול, ״בת־גלים״, ביקור שאקבורו.

514 2.12.1954 י׳ צור אל מ׳ שרת (מברק)
פעילות למען עצורי מצרים.

515 3.12.1954 מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל רב־אלוף מ׳ דיין
טיוטת הסדר מפקדים מקומיים בירושלים.

516 3.12.1954 מ׳ קדרון אל משרד החוץ (מברק)
הצעת נציגות ישראל באו״ם לנוסח החלטה בעניין ״בת־גלים״.

517 3.12.1954 שגרירות ישראל בפאריס אל מחלקת מערב אירופה (מברק)
שיחת בנדור עם מאיארד: ״בת־גלים״, ירושלים, רכש.

518 3.12.1954 ר׳ איתן אל א׳ אבן ור׳ שילוח (מברק)
הנחיה להפעלת השגריר האמריקאי בקהיר לקראת פתיחת משפט עצורי מצרים.

519 4.12.1954 מ׳ קדרון אל ג׳ רפאל (מברק)
הודעת מצרים על הכוונה לשחרר את הצוות והמטען של ״בת־גלים״.

520 4.12.1954 א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
המלצה להמשיך את המשא־ומתן עם דאלס על פרסום הודעה על מדיניות ארצות־הברית כלפי ישראל.

521 6.12.1954 י׳ הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון
השוואה בין עמדות מעצמות המערב במזרח התיכון בשאלת זיון מדינות ערב וארגון הגנת האזור.

522 6.12.1954 א׳ אבן אל ה״א סטאסן
בקשה להגדלת המענק מארצות־הברית.

523 7.12.1954 מ׳ קדרון אל ג׳ רפאל (מברק)
הדיון במועצת הביטחון על ״בת־גלים״ והצעות המשלחת באו״ם להמשך הפעילות לשחרור האנייה ולמשלוח אניית מבחן נוספת.

524 7.12.1954 מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בלונדון (מברק)
משמעות המערכה לשחרור האנייה ״בת־גלים״ ולהמשך דרכה צפונה דרך התעלה.

525 7.12.1954 י׳ שמעוני אל י׳ הרצוג
ויכוח על עמדת ישראל בשאלת השימוש בכנרת כמאגר מרכזי והפיקוח הבין־לאומי בתכנית המים של ג׳ונסטון.

526 7.12.1954 ד׳ אבני אל ג׳ רפאל (מברק)
פגישת אבני עם עוכאשה, הנספח הצבאי המצרי בפאריס: יחסי ישראל–מצרים.

527 8.12.1954 י׳ תקוע אל שר החוץ
הסכם המפקדים המקומיים בירושלים.

528 8.12.1954 א׳ אבן אל ג׳ רפאל (מברק)
תכניות ארצות־הברית להמשך טיפול האו״ם בפרשת ״בת־גלים״.

529 8.12.1954 מ׳ שרת אל י׳ צור (מברק)
הנחיות לשיחת צור עם מנדס־פראנס: יחסי צרפת–ישראל, זיון מדינות ערב, יהודי צפון אפריקה, הברית הטורקית־פאקיסטאנית והרחבתה.

530 9.12.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
הוראה להפעלת ארצות־הברית בקהיר למניעת גזרי דין מוות במשפט עצורי מצרים.

531 9.12.1954 א׳ אבן אל מ׳ שרת (מברק)
שיחה עם מרפי: "בת־גלים", בקשה לפעולה אמריקאית למניעת גזרי דין מוות במשפט עצורי מצרים.

532 9.12.1954 י׳ תקוע אל שר החוץ
המלצה לצעדים לקראת הודעה מצרית על שחרור צוות "בת־גלים".

533 10.12.1954 רב־אלוף מ׳ דיין אל מייג׳ור־ג׳נרל אל"מ ברנס
סירוב ירדן להסכם מפקדים מקומיים בירושלים והצעה ישראלית להסדר חלופי.

534 10.12.1954 רב־אלוף מ׳ דיין אל מייג׳ור־ג׳נרל אל"מ ברנס
מחלוקת בעניין סיורי משקיפים והקמת עמדות תצפית של האו"ם לאורך קו שביתת־הנשק בירושלים.

535 10.12.1954 י׳ צור אל ראש הממשלה (מברק)
שיחה עם מנדס־פראנס: יחסי ישראל–צרפת, מאזן הכוחות במזרח התיכון, משפט מצרים, חופש המעבר בתעלת סואץ, יהודי צפון אפריקה.

536 11.12.1954 הערת־עורך
פתיחת משפטם של נאשמי רשת החבלה הישראלית במצרים.

537 [13.12.1954] ר׳ איתן אל שגרירות ישראל בלונדון
אספקת נפט איראני לישראל.

538 13.12.1954 ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
סקירה של יחסי ישראל–ארצות־הברית, החלטת מזכיר המדינה לבדוק מחדש את מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, הצעות לוויתורים ישראליים כדי לסכל לחצים מצד ארצות־הברית על ישראל.

539 13.12.1954 ר׳ איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, לונדון ופאריס (מברק)
הנחיות לפעולה בקשר למשפט עצורי מצרים.

540 14.12.1954 מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
הנחיות לפעולה בקשר למשפט עצורי מצרים.

541 14.12.1954 מ׳ שרת אל א׳ אבן (מברק)
הנחיות להמרצת ארצות־הברית לפעולה בעניין משפט עצורי מצרים.

542 15.12.1954 מ׳ שרת אל מ׳ אורבך (מברק)
שדר לקראת שליחותו השנייה במצרים: משפט עצורי מצרים, יחסי ישראל–מצרים והצעות להפגת המתיחות.

543 15.12.1954 א׳ אבן אל ו׳ איתן (מברק)
פניית בלאושטיין ופעילות מחלקת המדינה בעניין משפט עצורי מצרים.

544 15.12.1954 ש׳ קדר אל מחלקת מזרח אירופה (מברק)
שיחה עם שר החוץ של צ׳כוסלובקיה: שחרור אורן, איחוד משפחות, יחסי מסחר.

545 16.12.1954 א׳ ששון אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מברק)
שיחת אסטורה מאייר, קונסול ישראל במילאנו עם הקונסול המצרי: משפט עצורי מצרים.

546 16.12.1954 י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ
שיחת רפאל ודיבון עם מאיארד: מדיניות צרפת במזרח התיכון, עמדת צרפת לגבי חידוש הצהרת השלוש

547 17.12.1954 שיחת מ' שרת–א' וייט
עמדת מחלקת המדינה בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ ופעולותיה לשחרור "בת־גלים".

548 17.12.1954 י' שמעוני אל ו' איתן (מברק)
דו"ח מקהיר באמצעות השגרירות האמריקאית על משפט עצורי מצרים.

549 17.12.1954 א' אבן אל מ' שרת וי' הרצוג (מברק)
ידיעות ממחלקת המדינה: דו"ח שאקבורו על ביקורו במזרח התיכון, הצעת מזכיר המדינה בדבר הצהרה על ערובה ביטחונית אמריקאית לישראל.

550 17.12.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
שיחה עם הובר במחלקת המדינה: ההצהרה המדינית של ארצות־הברית כלפי ישראל, מאזן הכוחות במזרח התיכון, הצעות לשיפור יחסי ישראל–ערב.

551 17.12.1954 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
התנגדות ארצות־הברית לשיגור משלחת מסחרית ישראלית לסין.

552 17.12.1954 ד' לוין אל ד' הכהן
שיגור משלחת מסחרית של ישראל לסין, התנגדות ארצות־הברית לצעד זה.

553 18.12.1954 ג' רפאל אל מ' שרת (מברק)
שדר מנאסר באמצעות שליח מצרי: יחסי ישראל–מצרים, פרשת "בת־גלים", משפט עצורי מצרים, הצעות ישראל להפגת המתיחות.

554 18.12.1954 מ' שרת אל א' אבן (מברק)
התערבות אמריקאית למען עצורי מצרים.

555 19.12.1954 מ' שרת אל ג' רפאל (מברק)
הצעה לנוסח תשובה לשדר מנאסר.

556 20.12.1954 מ' שרת אל ג' רפאל (מברק)
נוספות לנוסח התשובה לשדר מנאסר.

557 20.12.1954 י' תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
שיחת ברנס עם איתן: תלונות סוריות וישראליות על המתרחש באזור המפורז.

558 20.12.1954 א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
בקשה לחידוש הדיון במועצת הביטחון על הגבלות השיט בתעלת סואץ ומעצר "בת־גלים".

559 21.12.1954 מ' שרת אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)
תשובה לשדר נאסר: חופש השיט; עצורי מצרים; יחסי ישראל–מצרים.

560 21.12.1954 א' אבן אל מ' שרת (מברק)
שיחה במחלקת המדינה על מאמצי המחלקה לשחרור "בת־גלים" והמלצה לדחיית כינוס מועצת הביטחון.

561 21.12.1954 ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית (מברק)
משלוח נשק אמריקאי לעיראק.

562 22.12.1954 ג' רפאל אל משרד החוץ (מברק)
שיחת אורבך עם נאסר: חופש השיט, משפט עצורי מצרים, הצעות ישראל להפגת המתיחות, שיחות בדרג גבוה בין ישראל למצרים.

תעודות
DOCUMENTS

1

שגרירות ישראל בלונדון אל ו' איתן
Israel Embassy in London to W. Eytan

Coded Tel. LI931 מברק מוצפן
Inc.: 130.02/2409/11 :נוסח נכנס

London, 1 January 1954

Just received H[er] M[ajesty's] G[overnment] reply our last Suez note[1] which sending by bag. Substantive passages follow:

Amb[assador] in his note expressed appreciation of assurances in Eden's earlier note[2] and asked that certain specific measures be taken in their fulfilment. After careful sympathetic study proposals H.M.G. regret cannot add to statements already made to Israel on this matter. Are however glad take opportunity reaffirm adherence to Tripartite Decl[aration].[3]

Re Amb[assador's] request U.K. should facilitate acquisition arms by Israel if balance armaments between Israel Arab States upset as consequence any Anglo-Egyptian agreement, while H.M.G. unable give specific undertaking in the terms proposed they will continue as at present give careful consideration in light Tripartite Decl[aration] to any request Memisrael [Government of Israel] may submit for supply military equipment. Note ends.[4]

First comment:

a) They refuse budge while again reaffirming Tripartite this time as it were in response opposition's request as put by Attlee in recent debate.[5] Since now finally clear they refuse introduce our requests into neg[otiation]s, time has perhaps come decide how formulate our demands for next stage struggle,

1

1. איגרת מ־27 בנובמבר 1953 בה ביקשה ישראל מבריטניה לכלול ערובות ולנקוט באמצעים מעשיים בהסכם שעליו היתה נתונה במשא־ומתן עם מצרים על פינוי אזור תעלת סואץ מכוחות צבא בריטיים, כדי שהאינטרסים של ישראל בתחום הביטחוני לא ייפגעו, ויובטח חופש המעבר בתעלת סואץ - ראה כרך 8, מס' 543.
2. איגרת מ־30 באוקטובר 1953 (בתיק 130.02/2409/11) בתשובה על איגרתה של ישראל מ־14 באוקטובר 1953. על עיקרי האיגרת והשיחה בעת מסירתה ראה כרך 8, מס' 483. ראה גם שם, מס' 424.
3. הצהרת שלוש מעצמות המערב מ־25 במאי 1950 על התחייבותן למנוע התפתחותו של מרוץ חימוש בין מדינות ערב וישראל ולנקוט בפעולה נגד כל שימוש בכוח, או איום בו, בין המדינות באזור. ראה כרך 5, מס' 248.
4. האיגרת במלואה, מיום 29 בדצמבר 1953, בתיק 93.04/41/4.
5. בוויכוח שהתקיים בבית־הנבחרים ב־17 בדצמבר 1953 על מדיניות החוץ של בריטניה הביע אטלי, ראש האופוזיציה, את תמיכתו במשא־ומתן עם מצרים, אך דרש להבטיח שמצרים לא תסגור את תעלת סואץ לפי רצונה. הוא הזהיר מפני הסכנה שפינוי סואץ על־ידי הכוחות הבריטיים יגדיל במידה מופרזת את כוחה של "אחת ממדינות המזרח התיכון". בהתייחסו לדאגותיה של ישראל המליץ לאשר מחדש את ההצהרה של 1950, שפירושו בפועל החזקת כוחות צבא במקום.

whether stick to them as formulated in notes so far or change them in light present situation e.g. perhaps we should now ask that if, when, agreement signed U.K. should make parallel decl[aration] reassuring Israel on points raised our notes.

Amb[assador] and others have written Hamisrad [Ministry of Foreign Affairs] extensively this point[6] in last bag and would now appreciate guidance, instructions.[7]

Shag [Embassy]

2

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WNTA64

נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 2 בינואר 1954

היום הוזמנתי לג'רניגן, נוכחו שליט ודורסיי. התנצל על הטרדתי בשבת ומסר שלפי ידיעות ממשלת ארצות־הברית עמדו הירדנים להודיע למזכ"ל [האו"ם] ב־31 בדצמבר על סירובם לבוא לוועידה לפי סעיף י"ב ולהציע כתחליף דיונים בוועדת שביתת־הנשק לפי סעיף י"א.[1] החלטה זו באה בעקבות דיוני הוועדה המדינית של הליגה [הערבית].[2] ממשלת ארצות־הברית עשתה הרבה להשפיע על ירדן ומדינות

6. ראה אילת לאיתן ואבנר לאיתן, 24.12.1953 (130.02/2419/1). אבנר ביקש את הדרכת המשרד לצעדים המעשיים שיש לנקוט לאחר שההסכם ייחתם ולא יכלול ערובות לביטחונה של ישראל.
7. איתן כתב בתשובה שמתכוונים להגיש איגרת על בסיס הטיעון שהשתמשו בו עד כה, שתביע את אכזבתה של ישראל, אך לא תחייב תשובה נוספת. עם זאת מכינים גם כמה דרישות חדשות. (ראה מברקו מס' ד/951, 4.1.1954, 130.09/2319/4.) השווה מס' 26.

2

1. סעיף 12 של הסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן קובע שכל אחד מן הצדדים רשאי לדרוש מהמזכיר הכללי של האו"ם לכנס ועידה של שני הצדדים על מנת לשקול מחדש, לתקן או לבטל כל תנאי מתנאי הסכם שביתת־הנשק (פרט לסעיפים 1 ו־3). ההשתתפות בוועידה זו תהיה חובה על שני הצדדים. סעיף 11 של אותו הסכם הפקיד את ההשגחה על ביצוע ההסכם בידי הוועדה המעורבת לשביתת־הנשק, ונתן בידיה את ההכרעה, במקרה של חילוקי־דעות לגבי פירוש משמעותו של תנאי מסוים בהסכם, ואת היכולת, לפי ראות עיניה ובהתאם לצורך, להמליץ מזמן לזמן לפני הצדדים על הכנסת שינויים בתנאי ההסכם. (ראה כרך 3, נספח ח).
ישראל ביקשה מהמזכיר הכללי של האו"ם, בנובמבר 1953, לכנס את הוועידה לפי סעיף 12 לאחר פרשת פעולת התגמול בקיביה והדיונים במועצת הביטחון בעקבותיה – ראה כרך 8, מס' 531. ראה גם מס' 3.
2. המדובר בדיוני ועדת המשנה של הוועדה המדינית של הליגה הערבית שהתכנסה ב־27 בדצמבר 1953 כדי לדון בהצעתה של ישראל לכנס את הוועידה לפי סעיף 12 של הסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן. פרטים על הדיון בוועדת המשנה ראה בתיק 130.02/2451/10.

ערב אחרות להיענות להזמנתנו אך לצערם לא נענו. אמנם ידוע להם שאחדות ממדינות ערב המליצו להיענות אך הרוב התנגד. ממשלת ארצות־הברית עוד לא קבעה עמדתה הסופית, אך נראה להם שבמסיבות הקיימות מוטב לנסות להוציא מתוק גם מההצעה לפגישה לפי סעיף י״א. אחרי הכול הבעיה איננה סעיף פלוני או אלמוני אלא פגישה בין נציגי שתי הממשלות לדון על ביצוע הסכם שביתת־הנשק. ממשלת ארצות־הברית יודעת שמבחינה משפטית אנו צודקים אבל נראה להם שצריך להימנע מהחרפת היחסים ולנסות להתקדם הדרגתית. ג׳רניגן הדגיש שדבריו לעת־עתה אינם אלא הרהורים ראשונים. עיקר מטרתו שממשלתנו תדע שממשלת ארצות־הברית לחצה הרבה על ירדן ומדינות ערב. לדעת שונים הפריזה בלחצה. ממשלת ארצות־הברית גם רוצה שנדע שחתירתה להפגת המתיחות ולמנוע משברים חדשים.

פתחתי תשובתי בהדגשה שאיני יודע מה תהיה עמדת ממשלת ישראל אולם כשלעצמי אני נדהם מנכונות ממשלת ארצות־הברית לעיין אפילו באפשרות המלצה בפנינו להתפשר עם התשובה הירדנית. איני מבין לא מבחינה תכסיסית ולא מבחינה מהותית כיצד יכולה מעצמה, שהגנה בלהט כזה ובקיצוניות כזו על סמכות איש שסמכותו נובעת במקורה מהסכמי שביתת־הנשק,[3] להמליץ על התפשרות עם סירוב גלוי מצד אחת המדינות לכבד חלק עיקרי בהסכם. גישה זו פירושה עידוד גלוי לכל מדינות ערב ואולי גם למדינות אחרות בעולם להתכחש להסכמים בין־לאומיים. הזהרתי נגד עצם הנכונות להתפשר עם הסירוב ובתוקף משנה הזהרתי נגד כל יצירת רושם על הערבים שממשלת ארצות־הברית או מעצמות אחרות מוכנות לנסות להשפיע על ישראל להתפשר עם עמדת ירדן. אמרתי שאני במקום מזכ״ל או״ם הייתי מתעלם מסירוב ירדן ומודיע על מקום ומועד הוועידה ומעמיד הירדנים במבחן חובותיה הבין־לאומיות. בהמשך הוויכוח הסכים ג׳רניגן שעליהם להיות זהירים בשיחותיהם עם הערבים. כמובן אמר שאם נעמוד על שלנו יאלצו כנראה לעמוד לימיננו במועצת הביטחון וכו׳, אך המליץ בפנינו לשקול דעתם שכדאי לנסות לבחון ההצעה הירדנית. בהמשך השיחה טפחתי על פניו עובדות הקשחת לב המצרים והערבים האחרים וטענתי שאלה מוכיחות חוסר היעל שבמדיניות הפיוס שנקטו בה המעצמות. הבטחתי להעביר הרהוריו למשרד.[4]

שילוח

3. מוסב על ההגנה על סמכותו של גנרל בניקה, ראש מטה משקיפי האו״ם, בעניין הטיית ערוץ הירדן ליד גשר בנות יעקב – ראה מס׳ 4, הערה 1, מס׳ 11, הערה 1.

4. תגובת משרד החוץ ראה במס׳ 3, הערות 3 ו־4 ובמס׳ 5. השווה גם סיכום השיחה ב־ *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 760.

3

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 306

נוסח יוצא: 93.01/2181/8

ניו יורק, 4 בינואר 1954

ראיתי דאג [האמרשלד], נכח טוב. מסר שירדן בתשובתה מסרבת להיפגש לפי סעיף 12 ומציעה 11.[1] התשובה מצערת ומדאיגה. ברור ששאר מדינות ערב חוששות מפגישת ירדן פנים אל פנים אתנו כי יודעים הם שמטרתנו הסדר קבע. היות וקיבל התשובה רק הבוקר מסר הרהוריו הראשונים. הוא מבכר לא לראות התשובה כסופית. יש לו עניין משותף אתנו להביא הירדנים לשולחן הדיונים ועליו לנצל כל שמץ של פתח. ידוע לו היטב כי חובה עליו לכנס הוועידה והסכים שסעיף 11 אינו שייך לעניין. עליו למצוא דרך מבלי להחריף היחסים בין ישראל וירדן, ובינו והאו"ם לבין הערבים. חושב שכינוס הוועידה ללא ניסיון נוסף לקבל הסכמת ירדן יכשיל המאמצים להסדר. בדעתו להתקשר שוב עם ירדן להביע צערו על תגובתם הראשונה, להזכירם כי בסמכותו לכנס הוועידה ללא התייעצות אתם ולהציע בצורה ברורה למדי שבכוונתו להשתמש בסמכות זו במקרה של סירוב נוסף. הוא מהרהר גם באפשרות של הודעה ברוח זו בישיבה הבאה של מועצת הביטחון, להוסיף משקל לדבריו.

ציינתי שירדן סחבה תשובתה זו שישה שבועות ועשויה לסחוב העניין שוב לחודשים. בינתיים המצב בגבולות מתערער וכל משטר שביתת־הנשק מתמוטט. ממשלת ישראל רואה בסירוב דבר רציני למדי ודנה בהאשמת ירדן בהפרה גלויה של הסכם שביתת־הנשק. הוא ביקש שנבליג בתגובתנו ונתייחס לתשובה כמוהו. הוא מבין כי הזמן דוחק ויעשה הכול להגיע, אם אפשר בטוב, למטרתנו המשותפת. יודיענו מחר באיזה קו החליט לנקוט.[2]

בהתייעצות עם שילוח החלטנו להימנע מתגובה לעת־עתה. התשובה הירדנית בין כך טרם נתפרסמה רשמית.

3

1. ראה מס' 2 והערה 1 שם. ירדן השיבה לפניית ישראל באמצעות האמרשלד, שהדיון באופן מימושם של סעיפי הסכם שביתת־הנשק, הבהרת חלקים מהם או הכנסתם של תיקונים בהם מקומו בוועדת שביתת־הנשק בהתאם לתנאיו של סעיף 11 בהסכם. (ראה מברק משר החוץ הירדני אל האמרשלד, 4.1.1954, 93.03/3007/5).

2. בתשובתו לשר החוץ הירדני, שהוברקה ב־5 בינואר, הטעים האמרשלד כי ניסוחו של סעיף 12, פסקה 3, לפיו הזמין את הירדנים לוועידה הוא מחייב (mandatory) והעמדות שהציגה ירדן בתשובתה אינן משחררות אותו מן החובה המוטלת עליו לזמן את הוועידה לבקשת אחד מן הצדדים. אשר לסדר־היום של הוועידה זה צריך להיות מוגבל לנושאים קונקרטיים הנובעים מביצועו של הסכם שביתת־הנשק. הוא הבטיח שישקול באהדה הצעה שהאו"ם יסייע בניהול הוועידה, בין על־ידיו הוא ובין על־ידי נציגו האישי. (נוסח התשובה בתיק 93.03/3007/5).

הצעתנו להגיב לאחר הפרסום:
א. שנאמר לנו על־ידי המזכ"ל כי אינו רואה התשובה כסופית,
ב. להדגיש כי השתתפות בוועידה חובה,
ג. להפנות הפונים לדאג.
קיבלתי זה עתה שלכם 767.[3] לאור דברי דאג נראה לנו שספק אם יש טעם במכתב כזה עכשיו.[4]

קדרון

4

ש' בנדור אל מ' שרת
Sh. Bendor to M. Sharett

מקור: 130.20/2475/1

[ירושלים], 4 בינואר 1954

סודי

ארצות־הברית ומדינות ערב

1) מלאה שנה למימשל החדש בארצות־הברית והגיעה השעה לעשות חשבון־נפש אתו על מדיניותו בת ה"מראה החדש" לגבי מדינות ערב.
2) המימשל הכריז ברבים על רצונו לפייס את הערבים ולרכוש את אהדתם, והוא "הודה" בהעדפת ישראל על־ידי המימשל הקודם.
הפיוס נעשה בדרך כלל על־ידי פגיעות בישראל – ביניהן פגיעות חמורות יותר, כגון, עיכוב המענק,[1] ביניהן פגיעות פחות חמורות כגון ההודעה על סירובה לתת לישראל מלווה לביסוס החובות.[2]

3. גדעון רפאל הבריק הוראות בעקבות התייעצות עם שר החוץ: 1. על השגריר לפנות מחדש למזכיר הכללי של האו"ם ולדרוש כינוס הוועידה, להודיע לו על נכונות ישראל להיפגש בניו יורק ועל הסכמתה שבשלב הראשון, הנוהלי, ישתתף נציג אישי של המזכיר. 2. במקרה שירדן תעמוד בסירובה להשתתף בוועידה יש להגיש תלונה למועצת הביטחון. (ראה מברק 767, 4.1.1954, בתיק 130.16/2948/6).
4. מכתב כגון זה שמוצע בהערה 3 לעיל אכן לא נשלח. על תגובתה הפומבית של ישראל – ראה מס' 5 והערה 2 שם.

4
1. ארצות־הברית עיכבה שחרור כספי המענק בספטמבר 1953 בשל אי־היענותה של ישראל להוראות ראש מטה משקיפי האו"ם להפסיק את עבודות ההטיה של ערוץ הירדן. הכספים שוחררו רק ב־4 בנובמבר לאחר שישראל הודיעה על השעיית העבודות – ראה כרך 8, מס' 475 ו־493.
2. ביולי 1953 הודיעה ארצות־הברית שאינה מאשרת לבנק ליצוא וליבוא לתת מלווה לישראל לשם קונסולידציה של החובות קצרי המועד שלה – ראה כרך 8, מס' 304 והערה 1 שם.

3) המדיניות החדשה לא ילדה אלא תוצאות שליליות:

(א) איבתם של הערבים לישראל גברה.

(ב) מעולם לא "השתוללו" מדינות ערב כמו שהן "משתוללות" עכשיו – החמרת ההסגר בסואץ,[3] הגברת החרם הכלכלי, סירוב ירדן להיענות להזמנה לוועידה לפי סעיף 12,[4] ההודעות הגלויות של מדינות ערב – שלא זכו אף פעם למילת גנאי – כי הן חוששות פן רוצים להביא אותן לידי שלום עם ישראל חס ושלום! וכתוצאה מזה הצהרותיהן החוזרות ונשנות שלעולם לא יעשו שלום עם ישראל.

(ג) לא פחתה – אולי אף גברה – איבתן של מדינות ערב לארצות־הברית: באו"ם הצביעו נגדה או נמנעו; לא הסכימו להשתתף בשום תכנית להגנת האזור, אפילו בלי שיתוף ישראל; לא הסכימו, פרט לעיראק, לקבל סיוע צבאי מארצות־הברית; בקיצור, למדו שאם ארצות־הברית "מודה" באשמתה, אפשר לסחוט ממנה מחיר גדל והולך בשביל הסכמתם "להתפייס".

4) יש לחדש את הניסיונות להוכיח לארצות־הברית שמדיניותה הערבית ממיטה עליה ועל האזור אסון. במקום להביא לארגעה וליציבות, היא גוררת ערעור המצב והידרדרות.

ש' בנדור

5

ו' איתן אל שגרירויות ישראל בפאריס ובלונדון
W. Eytan to the Israel Embassies in Paris and London

מברק מוצפן ד/356 (לונדון)

נוסח יוצא: 130.09/2419/4

[ירושלים], 5 בינואר 1954

מידי

להלן תגובתנו הפומבית לתשובה הירדנית.[1] זוהי הפרת הסכם שביתת־הנשק. סעיף 12 לא היה נכלל בהסכם אילו די היה בסעיף 11 כדי למצות אותו עניין. והרי סעיף 11

3. בסוף נובמבר 1953 החליטה ממשלת מצרים להחמיר פעם נוספת את תקנות ההסגר בתעלת סואץ והוסיפה חומרי מזון וסחורות אחרות לרשימת הסחורות האסורות שיוחרמו בנמלי מצרים מאניות העושות דרכן לישראל. התקנות הודפסו בעיתון הרשמי המצרי ב־7 בדצמבר 1953. שלא לפרסום הוחלט גם שהתקנות חלות לא רק על תעלת סואץ אלא גם על המעבר לאילת. (ראה ש' יערי אל נציגויות ישראל בחו"ל, 22 בדצמבר 1953, 130.02/2419/1.) תקנות ההסגר מ־1950 היו מכוונות כהגדרתן למנוע הברחת חומרי מלחמה לישראל, אך עוד באוגוסט 1953 הוסיפו המצרים לרשימה גם כותנה וחלקי־חילוף לכלי רכב.

4. ראה מס' 2 ו־3.

5

1. ראה מס' 3.

עוסק בוועדת שביתת־הנשק המעורבת אשר דרכי פעולתה ישמשו בטבע הדברים אחד הנושאים הראשיים לדיון בוועידה הנקראת לפי סעיף 12. דווקא הכישלון ואזלת־היד של המנגנון הנוכחי הם הם שהביאונו לקריאה לוועידה לפי סעיף 12. לאור התשובה הירדנית – שהיא האחרונה בסדרה ארוכה של הפרות – יהיה על ממשלת ישראל לעיין אם להאשים את ירדן רשמית בפריצה גלויה של ההסכם ולבדוק מה הצעדים הבאים שיש לנקוט בשיתוף־פעולה עם או"ם, חוזר: בשיתוף־פעולה עם או"ם, כדי להחזיר הביטחון בגבולות ולשבור הקיפאון שיצרה ירדן בסרבה לשתף פעולה במגמה לשיפור המצב. מציע שתלך למשרד החוץ ותביע אכזבתנו ותגובתנו לפי הקווים דלעיל. במשרד החוץ תוכל להוסיף כי נבקש מזכ"ל או"ם להועיד הוועידה למרות הכול, כמוטל עליו, וכי אנו מניחים בהחלט שיעשה זאת.[2]

איתן

6

ו' איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
W. Eytan to the Israel Permanent Mission to the United Nations

Coded Tel. TNW329 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2339/1 נוסח יוצא:

Jerusalem, 5 January 1954

Decided yesterday submit complaint Security Council on maintenance Egyptian blockade in defiance resol[ution].[1] Just been further incident of ship forced back on way to Eilat.[2] Shall cable full details soon as available. No more news *Franca Maria* meat.[3] We think submission complaint now with

2. פרסום תגובת ממשלת ישראל התעכב – ראה מס' 12. במברק נוסף הורה איתן לשגרירים בפאריס ובלונדון לנצל את ההזדמנות של מסירת תגובת ישראל להתריע על העצה שקיבל בניקה ממשפטני האו"ם לא להרשיע מעשי הסתננות בודדים כהפרה של הסכם שביתת־הנשק. עמדה זו מנוגדת לתקדימים, לתשובות של בניקה במועצת הביטחון ולהחלטות המועצה בפרשת קיביה. (ראה איתן אל שגרירויות ישראל בפאריס ובלונדון, ד/353, 5.1.1954, 130.09/2345/5).

6
1. החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951 הקוראת למצרים לסיים את הגבלות השיט המסחרי בתעלת סואץ, יהא יעדו אשר יהא.
2. ב־1 בינואר 1954 עצרו המצרים באש תותחים את האנייה האיטלקית "מריה אנטוניה" כשעמדה להיכנס למפרץ אילת ובמטענה בשר. האנייה נאלצה לחזור על עקבותיה.
3. ב־14 בדצמבר 1953 החרימו המצרים מטען בשר שהיה באנייה האיטלקית "פרנקה מריה". האנייה היתה בדרכה מאריתריאה לחיפה והמטען היה מיועד לישראל. ישראל הגישה תלונה בעניין זה למועצת הביטחון, והמטען שוחרר בינואר 1954. ראה גם מס' 62.

due publicity may also be helpful in light U.S.A. arms aid to Arab states. Assume actual debate won't start till after Benot Yaacov[4] and after Malik's presidency. Suggest you start drafting and fill in details Eilat ship when we cable. Incidentally last British note[5] releases us from our tacit agreement not to raise matter Security Council during delicate stage neg[otiation]s.

Eytan

7

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA330
נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 5 בינואר 1954

בהתייעצות עם השר הוחלט לחדש מיד המסע נגד זיון מדינות ערב. יש להפעיל העיתונות, הארגונים היהודים, אנשי קונגרס, נוסף על שיחות עם מחלקת המדינה.

באין שלום אין לספק נשק לערבים. לא ייתכן לתת כל סיוע שהוא למצרים המפירה החלטת מועצת הביטחון דווקא בימים שהחמירה ההסגר,[1] או נשק למצרים ועיראק שכחברות הליגה חייבו ירדן להפר הסכם שביתת־הנשק[2] ועל־ידי זה שותפות לדבר עברה.

מדיניות הפיוס של ארצות־הברית לערבים לא הביאה להפחתת איבתם לישראל וסיוע צבאי יעודדם לפעולות איבה נוספות.

הסתירה בין עיכוב המענק לישראל[3] ללא הצדקה והלהיטות לתת סיוע צבאי למצרים ועיראק למרות התנקשותם באו"ם מנקרת העיניים.

גם הגשת התלונה נגד מצרים למועצת הביטחון[4] תעזור במסע זה.

הברק על פעולותיכם.[5]

מאה"ב

4. המשך הדיון במועצת הביטחון בעניין הטיית הירדן בידי ישראל ליד גשר בנות יעקב – ראה מס' 11.
5. ראה מס' 1 והערה 1 שם.

7
1. ראה מס' 4 והערה 3 שם, ומס' 6.
2. ראה מס' 2.
3. ראה מס' 4, הערה 1.
4. ראה מס' 6.
5. לא נמצאה תשובה ישירה למברק זה, אך ראה מס' 10.

8

ח' הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון
Ch. Herzog to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.20/2488/5

[ואשינגטון], 5 בינואר 1954

סודי

הנדון: מדיניות בעניין סיוע צבאי

הנני להביע את הסתייגותי מהמדיניות בקשר לסיוע צבאי אשר עליה הוחלט בישיבת משרד החוץ ב־18 בנובמבר 1953.[1] ברצוני לבחון מחדש את המצב.

מבחינה פרלמנטרית – הסכום העומד לרשות ממשלת ארצות־הברית למתן סיוע צבאי למזרח התיכון, דהיינו – מדינות ערב, ישראל ופאקיסטאן הינו 30 מיליון דולר, אולם העובדה כי אנו מבססים את הדיונים שלנו על סכום זה מטעה את השיקולים. הסכום הזה אינו הסכום המקסימלי אשר ניתן לחלוקה באזור, מאחר שלפי חוק הסיוע ההדדי מותר להעביר עד 10% מסעיף לסעיף, דהיינו במקרה הצורך יוכלו להעביר עד 10% של הסכום הניתן לנאט"ו בסעיף הראשון של החוק, דבר אשר משנה באופן ניכר את האפשרויות הכספיות של הממשלה לגבי חלוקת נשק באזורנו.

עובדה שנייה היא, כי עוזר מזכיר המדינה – מר ביירוד – חותר לחייב את הכספים אשר הועמדו לרשותו, לפני תום שנת התקציב הנוכחית דהיינו סוף יוני 1954, בגלל אי־רצונו להופיע בפני הקונגרס מבלי שטרם נגע בכסף. מגמתו היא לבקש סכומים נוספים אשר בהם יוכל להשתמש כשוחד פוליטי – דבר שלא ייתכן מנקודת ראות הקונגרס מבלי שקודם נוצל הכסף שכבר אושר.

בדיונים שלנו ישנה נטייה להתעלם מהעובדה כי קיימת מדיניות אמריקנית די ברורה לגבי האזור והיא סוכמה בנאומו של מזכיר המדינה – מר דאלס – לאחר שובו מסיורו באזור. הוא אז הודיע על החלטתם לסגת מרעיון פיקוד באזור ולחתור לקראת שורת הסדרים דו־צדדיים עם המדינות השונות באזור. הבינונו מכל הדיונים וההסברים אשר באו לאחר ביקורו שראשית ינסו להגיע להסדרים עם המדינות הגובלות או אשר קרובות לגבול הרוסי, דהיינו פאקיסטאן ועיראק.

8

1. בישיבה, שלקחו בה חלק ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל ופקידים בכירים במשרדי החוץ והביטחון, הביעו ראשי הצבא התנגדות לבקשת סיוע צבאי מארצות־הברית, משום שהפנייה עלולה להכשיל את המערכה נגד חימוש מדינות ערב ומחשש שהסיוע יהיה כרוך בקבלת משלחת צבאית אמריקאית שתתבע גילוי מערך הכוחות והחימוש של צה"ל. בסיכום הישיבה הוחלט שישראל לא תנקוט ביזמה לעת־עתה ותוסיף להתנגד בתוקף למתן נשק למדינות ערב, אך הצבא יכין רשימה מפורטת של דרישות למקרה הצורך – ראה כרך 8, מס' 517 (הערת־עורך).

כעת צצו ניחושים ומחשבות שונות המעידות על נטיה רצינית להשתמש בכסף של סיוע צבאי בפאקיסטאן ובעיראק וכן בערב הסעודית (ההסבר בקשר לערב הסעודית הוא הגנת שדות הנפט, אם כי למעשה הרי זהו מקרה של כניעה ללחץ שנמשך זה כשנתיים מטעם ערב הסעודית למתן סיוע צבאי. מחלקת ההגנה, פרט לחיל האוויר עם דאגתו לדהרן, התנגדה חריפות אולם מחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה התעקשה - וידה כנראה על העליונה). מותר לחשוב כי עמדת ישראל היתה בין הגורמים אשר הניעו את מחלקת המדינה לחשוב על מתן סיוע צבאי בראשונה דווקא לשתי מדינות ערביות אשר אינן גובלות אתנו ואשר אין לנו אתן יחסים של ועדת שביתת־הנשק וכו'.

מכל הדיונים בארץ אשר קראתי הרי שהגורמים אשר השפיעו על נקיטת עמדה כללו בעיות טכניות שונות כגון הסכום הניתן, המשלחת האמריקנית אשר עלולה לבוא, ובאיזה מידה היא עלולה להפריע לנו וכו'. לי נראה כי אנו חייבים לגשת לכל הבעיה הזו (א) מבחינה עקרונית ו־(ב) מבחינה תכסיסית, ולהשאיר את הפרטים לתאריך מאוחר יותר בדיונים שלנו. למעשה לא חשוב אם הסכום הוא כיום 30 מיליון דולר או 100 מיליון דולר, כי בשנה הבאה יכול להיות הסכום יותר או פחות. כן החלוקה בין המדינות השונות עלולה להשתנות במידה והשיקולים יהיו מדיניים או צבאיים. הרושם שלי הוא כי אנו נותנים לפרטים אלה להשפיע יתר על המידה על החלטותינו, כי במקרה ולאחר אישור עקרוני לא ימצאו חן בעינינו הסכום הניתן, הרכב המשלחת או התנאים אשר לפיהם היא חייבת לעבוד - הרי אז נוכל לעמוד על המיקח, להתווכח וגם לסרב ויש תקדימים לכך. אולם גישתנו חייבת להיות - דברים ראשוניים קודמים.

ראשית אנו חייבים להחליט עקרונית אם אנו תומכים ברעיון הגנת האזור נגד פלישה מהחוץ וגם אם נהיה מוכנים להשתתף בהגנה כזו. מתוך ההנחה שתשובתנו חיובית - אזי רצוי שנתחיל לדגול במושג ולהפוך לגורם המרכזי באזור בנדון הן מבחינת העניין כשלעצמו והן מבחינה תכסיסית.

מבחינת העניין כשלעצמו, איני חייב להבהיר. מבחינה תכסיסית - רצוי לזכור מספר עובדות. מצבנו בארצות־הברית היה תמיד חזק כאשר היינו אנו התובעים - כאשר עמדנו כאן בראש אלה אשר תבעו הכנת האזור להגנה. הפכנו לגורם חשוב בנדון וגייסנו אהדה רבה בין חוגים שונים ועל־ידי־כך יכולנו גם לשלול בתקיפות כל מחשבה של ניצול כספי הסיוע הצבאי כשוחד פוליטי במקום ניצולו מתוך שיקולים צבאיים טהורים.

למעשה עוד לא קרה שיצאנו במערכה ציבורית ותבענו משהו מארצות־הברית מבלי שהרווחנו - אם לא הכול, הרי חלק. אפילו מלחמתנו על סיוע צבאי ללא תמורה, אם כי טרם הוכתרה בהצלחה, הביאה לנו את תוצאות הלווי של אישור לסיוע צבאי נגד תשלום אשר ממנו אנו מתחילים ליהנות כיום. טרם הפסדנו במערכה חיונית אשר בה היינו התובעים; מאידך לא השגנו שום הישג רציני כתוצאה ממדיניות של "שב ואל תעשה"; ונוסף, קיימת סכנה כי כתוצאה מגישה פסיבית זו נהפוך אנו למתגוננים במקום המתקיפים.

באשר לעצם העניין אנו חייבים לזכור כמה דברים שהנם ברורים לנו היום:

א. ישראל לא תקבל סיוע צבאי מבלי שהערבים יקבלו אף הם.

ב. חלק ממדינות ערב עלול לקבל סיוע צבאי מבלי שישראל תקבל.

ג. הסיוע הצבאי הניתן לערבים אינו ניתן מתוך שיקולים צבאיים כי אם כשוחד פוליטי, לפי המלצת מחלקת המדינה.

ד. מחלקת ההגנה מתנגדת עקרונית לניצול נשק לצורכי שוחד פוליטי, והקונגרס אף הוא מתנגד למתן נשק אשר אין לו תוצאות צבאיות מובהקות.

לכן, מבחינת העניין כשלעצמו ובעיקר מבחינה תכסיסית - רצוי שלא נתרכז בפרטים כי אם רק על עקרונות ונהפוך את עצמנו מחדש לתובע העיקרי של חזון הגנת האזור נגד פלישה מהחוץ והגנת הרעיונות של העולם החופשי - כפי שנהגנו לפני שנתיים, תוך כדי הוקעת ניצול כספי הסיוע הצבאי כשוחד פוליטי ולא מתוך שיקולים צבאיים טהורים. גישה זו תבטיח לנו תמיכה חזקה בין היהדות כאן וגם בין גורמים אחרים רבים וחשובים בארצות־הברית אשר דעתם אינה נוחה מגישת מחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה. הפיכתנו לתובע ראשי גם תעלה את ערך המיקוח שלנו, הן באשר לעצם מתן סיוע צבאי באזור והן לגבי חלוקת הנשק אחר־כך. מחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה מנסה להוריד את הדיון מפסים כאלה והאינטרס שלנו דורש העלאתו מחדש לפסים, כשאנו הגורם העיקרי בנדון. לכן אני מציע כי לאור הנ"ל - נבחן מחדש את עמדתנו ונגיע למדיניות אקטיבית יותר בנדון.[2]

ח. הרצוג - אלוף־משנה
נספח צה"ל

9

ש' אלישיב אל שר החוץ
Sh. Eliashiv to the Minister of Foreign Affair

מקור: 130.02/2397/18

מוסקבה, א' בשבט תשי"ד
5 בינואר 1954

סודי

משה היקר,

לפי התכנית הראשונה היה בדעתי לבקש, אחרי הגשת כתב־ההאמנה,[1] פגישה עם מולוטוב ולהציג לפניו את בעיית העלייה. אחרי השיחה שהיתה לי עם גרומיקו

2. בעקבות התייעצות עם הרמטכ"ל שיגר הרכבי להרצוג תגובה להצעותיו. על ישראל להמשיך ולהתנגד לחימוש הערבים, והעובדה שסיוע זה מצטייר כשוחד פוליטי מקילה על ההתנגדות לו. יש להמשיך ולהתנגד לסיוע זה גם במחיר אובדן הסיכוי לקבלת סיוע צבאי לישראל. הסיוע לישראל רק משמש אליבי למחלקת המדינה להוסיף ולחמש את הערבים. אשר להשתתפות ישראל בהגנת האזור, הרי ישראל כבר קיבלה החלטה עקרונית חיובית ואין לה כל התנגדות מדינית או ביטחונית לכך, כולל מסירת כל המידע על צה"ל. עובדה היא כי נכונות זאת לא נתקלה ברצון טוב ונכונות מקבילה מצד ארצות־הברית. (ראה הרכבי אל נספח צה"ל בוואשינגטון, 31.1.1954, 130.20/2488/5).

9

1. אלישיב הגיש את כתב האמנתו כציר ישראל בברית־המועצות ב־14 בדצמבר 1953.

והתשובה שקיבלתי ממנו,[2] אינני רואה אפשרות לבוא עם אותו עניין תוך זמן קצר אחרי אותה שיחה, אל מולוטוב. אין ספק, שהוא ייתן את אותה התשובה, אולי אפילו מבלי להקשיב, וזה יהיה צעד לא נכון לגבי גרומיקו.

לדעתי יש אפוא להמתין עם הצגת השאלה בהיקף רחב, ובינתיים לטפל בעניינים בודדים, הנמצאים בתיקינו, של איחוד משפחות. ייתכן, שיש לחשוב על איזה שהיא דרך אחרת, מלבד שיחת הציר עם שר החוץ. אולי יש מקום למכתב אישי ממך אליו, אשר לשם מסירתו אבקש את הפגישה. אין אני מציע זאת עדיין, אני רק מעלה את האפשרות.

מכל מקום, דומני שיש לחכות עד אחרי פגישת הארבעה בברלין.[3] אם אחריה תפוג במקצת המתיחות בעולם - יש אולי לצפות לאיזו שהיא תשומת־לב לענייננו. אם הוועידה תיגמר בכישלון ולא תיווצר בעולם אווירה אחרת מזו הקיימת עכשיו - מסופקני אם תהיה איזו שהיא תקווה לענייננו.

בידידות רבה,

ש׳ אלישיב

10

ח׳ הרצוג אל מחלקת ארצות־הברית
Ch. Herzog to the United States Division

מברק מוצפן 841

נוסח נכנס: 130.09/2310/9

ואשינגטון, 6 בינואר 1954

העתק בנימין [גבלי].

היום התקיימה שיחת שילוח־ביירוד בהשתתפותי, נכח ברנס. ביקשנו הבהרת השמועות על סיוע צבאי. ביירוד ציין כי הדחיפה ניתנה על־ידי פאקיסטאן בביקורי הרמטכ״ל וגולאם מוחמד המושל הכללי. הם הודיעו כי פאקיסטאן מוכנה להצטרף למערב וביקשו מארצות־הברית להודיע באם היא רוצה בהם או לאו. להתנגדות הודו ורוסיה טענה פאקיסטאן שאין זה מעניינם. ארצות־הברית אינה יכולה להתעלם ממדינה ידידותית כזו. ארצות־הברית אינה רוצה בבסיסים ואפילו לא הסכם צבאי, והסיוע יינתן בהתאם להתחייבויות המקובלות לפי החוק. התנגדות הודו מבוססת (א) על טענת תוקפנות פאקיסטאנית, וזאת ביירוד אינו מקבל ו־(ב) על טענת שמירת הנייטרליזם באזור. לדעתו יחליטו בחיוב על הצעת פאקיסטאן על־אף התנגדות הודו. הנזק ביחסים עם הודו כבר נגרם וכדאי להמשיך במקום להראות כנסוגים. מאידך, אין

2. אלישיב נפגש עם גרומיקו ב־21 בדצמבר 1953 ועורר בין היתר את שאלת עליית יהודי ברית־המועצות. התשובה שקיבל היתה פסקנית ושלילית - ראה כרך 8, מס׳ 599.

3. פסגת שרי החוץ של ארבע המעצמות שהתקיימה בברלין החל מ־25 בינואר 1954 ודנה בעתידה של גרמניה ובחוזי שלום אתה ועם אוסטריה. פגישה זאת הסתיימה בלי תוצאות - ראה מס׳ 24 (הערת־עורך).

ברצונם להרגיז את ההודים על־ידי כריתת ברית דו־צדדית עם פאקיסטאן, וזאת ינסו לעקוף על־ידי ניצול הרעיון של הגנה אזורית במסגרת האו"ם. ארצות־הברית תתמוך בהקמת ברית אזורית חדשה המבוססת על טורקיה ופאקיסטאן אשר אליה תצטרף בשלב מסוים גם עיראק. רעיון זה חשוב: (א) מבחינת הודו, (ב) מבחינה פנימית כי רעיון ארגון הגנתי יבטיח המשך תמיכה כספית מהקונגרס לשנים.

גולאם מוחמד הציע את התכנית בעיראק ובטורקיה בדרכו לארצות־הברית וזרע את הרעיון. תוצאת הסכם טורקיה–פאקיסטאן תהיה עזרה צבאית לפאקיסטאן. בלי הסכם כזה טרם ברור אם יתנו עזרה צבאית ישירות לפאקיסטאן.

עיראק ביקשה סיוע צבאי לפני שישה חודשים וטרם נענתה, אולם אפילו בלי הקמת הברית החדשה תרצה ארצות־הברית לתת משהו לעיראק ולהתקדם.

לאחר ויכוח חריף סיכם שילוח עמדתנו:

א) על פאקיסטאן איננו מביעים דעה.

ב) זיון עיראק ייחשב כאיום נגדנו וחיזוק מנהיגות שונאי היהדות באזור.

ג) על ממשלת ארצות־הברית להדגיש בפני מדינות האזור את הצורך בציות להוראות האו"ם לפני מתן עזרה.

ד) יש להתייחס ביתר רצינות לרצוננו להיות שותפים ויועצים בענייני הגנת האזור.

שילוח העלה בעיית תעלת סואץ ורמז כי אנו עלולים להעלותה במועצת הביטחון.[1] לשאלתו לאיזה מסקנה חייבים הערבים להגיע כשמשווים את עמדת ארצות־הברית לגבי ישראל בעניין הירדן עם מצרים בעניין סואץ ענה ביירוד כי עקרונית צודקת טענתנו אולם במקרה שלנו נועדה פעולת ארצות־הברית למניעת התלקחות מידית, בשעה שסואץ אמנם בעיה רצינית אולם לא מידית. הערתנו: טעינו כנראה שלא הפכנו עניין סואץ אף הוא לנושא של סכנת התלקחות מידית.

ביירוד הבטיח לנסות להשפיע על מצרים אם כי פחתה השפעתו בגלל כניעת ארצות־הברית לבריטים. הוא מבין לרוח המצרים ולחוסר אמונתם בארצות־הברית אשר הבטיחה ולא קיימה עקב לחץ בריטי. שפך את מר שיחו על הבריטים ומדיניותם. סיכם שמצטער על עניין עיראק אולם חייב להתקדם ומקווה שיבוא היום וגם ישראל תהא שותפה בברית.[2]

הרצוג

10

1. ראה מס' 6.
2. דין־וחשבון מפורט על השיחה, מיום 15 בינואר 1954, בתיק 93.08/358/4.

11

מ׳ קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. X319 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/8 :נוסח יוצא

New York, 7 January 1954

Spoke re Canal.[1] Perry N[ew] Z[ealand] Deputy, Sarper, Crosthwaite; First two with Tekoah.

1) NZ looks all right.

2) Crosthwaite dilated lengthily danger Russian veto which wholly repugnant. To obviate, Brit[ish] del[egation] considering amend para eleven by splitting two paras: First para up to "reconciliation" he believes Russians won't veto, second para in wording similar suggested Tsiang at 650th meeting they might and then abstain whole resol[ution]. According him this not terrible.

I strongly objected tampering present text which seemingly now assured majority. Discounted Russian veto by reference Vysh[insky] carefully chosen language 654th meeting.[2] However even if veto genuine possibility it will be applied whole text and no amend[ment]s short of complete distortion would help.

Crosth[waite] mentioned F[oreign] O[ffice] rejected his previous proposals re deletion. Re Art[icle] 12 regretted Jordan reply.[3] They actively lobbied Arab capitals, U. N. del[egation]s. Glad Mazkal [secretary-general] not treating as final.

11

1. הכוונה לתעלת ההטיה של מי הירדן שישראל החלה בחפירתה באזור המפורז דרומית לגשר בנות יעקב לשם הפעלתה של תחנת כוח הידרו־חשמלית כחלק ממפעל המים הארצי. עבודות אלה הופסקו בעקבות תלונות סוריות והתערבותו של ראש מטה משקיפי האו״ם בניקה, ולאחר מכן דיונים במועצת הביטחון. במהלך הדיונים הגישו שלוש מעצמות המערב טיוטה של הצעת החלטה (ראה כרך 8, מס׳ 573), שסעיף 11 שלה, סעיף אופרטיבי, היה כדלהלן:

[The Security Council] requests and authorizes the Chief of Staff to explore possibilities of reconciling the interests involved in this dispute including rights in the Demilitarized Zone and full satisfaction of existing irrigation rights at all seasons, and to take such steps as he may deem appropriate to effect a reconciliation, having in view the development of the natural resources of the area in a just and orderly manner for the general welfare.

הדיונים על טיוטת הצעת ההחלטה לא העלו דבר, וב־29 בדצמבר החליטה המועצה בהחלטה נוהלית לדחות את הדיונים לינואר 1954.

2. בדבריו מתח וישינסקי ביקורת על הטיוטה של שלוש מעצמות המערב, שאיננה תורמת לפתרון הבעיה, וקרא לדחיית הדיון עד שיימצא נוסח החלטה מוסכם על דעת סוריה וישראל, שיאפשר את פתרון הסכסוך. (ראה *SCOR, Eighth Year*, 654th Meeting, 29 December 1953, pp. 4-12.)

3. ראה מס׳ 3, והערה 1 שם.

3) Sarper eminently practical assured will support present text resol[ution] provided sponsors stand firm and in absence unlikely instructions contrary. If sponsors introduce amend[ment]s unsatisfactory ourselves will abstain. Disclosed one member, evidently Crosthwaite, contacted him effort gain support amend[ment]s paras nine, eleven. Consider Colombia doubtful particularly since Urrutia sitting. Discounts Russian veto.

4) Barco after consultation Lodge informs they so far standing firm present text.

5) Chay informs next Security Council tentatively 14th.[4]

Kidron

12

ג׳ רפאל אל מ׳ קדרון (ניו יורק) ור׳ שילוח (ואשינגטון)
G. Rafael to M. Kidron (New York) and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 331

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 7 בינואר 1954

למברק 312 מניו יורק.[1] העיתונות כאן מלאת ידיעות מוואשינגטון שפקידי מחלקת המדינה מפרשים תשובת ירדן לא כסירוב להיפגש, ומציעים להתפשר על־פי סעיף 11 ברוח הדברים שהשמיע ג׳רניגן.[2] בהתחשב עם דאג [האמרשלד] מסכימים לדחות פרסום תגובתנו לעוד יום־יומיים, למרות שממשלת ירדן פרסמה נוסח תשובתה לפני יומיים. אך אנו חוששים שדאג ומחלקת המדינה עלולים לנצל ההשהיה להכנת קרקע להצעת פשרה ונימצא קרחים מכאן ומכאן. לכן מתבקש שילוח להביע ולנמק מיד ברמה גבוהה במחלקת המדינה דעת ממשלת ישראל העומדת על כינוס הוועידה על־ידי המזכ״ל ללא דיחוי נוסף.

רפאל

4. הישיבה הבאה התקיימה ב־21 בינואר 1954 וההצבעה ב־22 בחודש – ראה מס׳ 28 (הערת־עורך).

12

1. ראה מס׳ 5. במברקו זה הודיע קדרון על החלטת האמרשלד להשעות את פרסום תשובתה של ירדן לימים ספורים עד שיקבל תשובה חדשה, ולא – ייתן לה פרסום יחד עם תשובתו שלו. קדרון גם המליץ להיענות לבקשתם של האמרשלד וקורדיה שישראל תעכב את תגובתה כדי לא לפגוע במאמציהם (ראה מברק אל משרד החוץ, 5.1.1954, 93.01/2181/8.) האמרשלד פרסם את חילופי המברקים ב־22 בינואר – ראה מס׳ 29 (הערת־עורך).
2. ראה מס׳ 2.

13

ר' שילוח אל שגריר ישראל בוואשינגטון
R. Shiloah to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.20/2488/4

[ואשינגטון], 8 בינואר 1954

בימים האחרונים קיימתי עם חברי הסגל בירורים אחדים לגבי התכסיס שעלינו לנקוט בו בפעולתנו הציבורית, המדינית והעיתונאית בשאלת סיוע צבאי אמריקני למדינות אזורנו.

הבירור הראשון התקיים עוד לפני שהתפרסמו השמועות על חידוש הדיון בממשלת ארצות־הברית בשאלה ולפני שהיו בידינו ידיעות מוסמכות על כוונות מחלקת המדינה. רוב חברי הסגל הביעו דעתם שעלינו להתחיל בפעולה מדינית מאומצת בשני כיוונים עיקריים:

1) להתנגד בכל תוקף לתכנית לחלק נשק למדינות ערב לפני שיחול שינוי ביחסן לישראל;

2) לבוא באותו זמן אל האמריקנים בתביעה חיובית נמרצת להיכנס אתנו בדיונים על בעיית הגנת המזרח התיכון ועל הכנתנו והכשרתנו למלא תפקיד במשימה זו.[1]

הנחת רוב החברים היתה שעמדה שלילית בלבד לא תצלח. התנגדות שלילית שאיננה מלווה בחרדה לענייני הגנת המזרח התיכון עלולה להסתלף בעיני דעת־הקהל האמריקנית ולהתפרש כהתעלמות מצורכי ההגנה של העולם החופשי וכהעדפת אינטרסים ישראליים צרים על צורכי העולם החופשי.

חברים אחדים בסגל סברו שבשלב זה אין לכלול דיבורים על הגנת המזרח התיכון ויש להסתפק בהתמדה ובהגברה של פעילותנו נגד חלוקת סיוע צבאי לאזור.

הידיעות שקיבלנו מאז אותו בירור מוכיחות שדעתה של מחלקת המדינה תקיפה להתחיל בניצול ההקצבה לסיוע צבאי למזרח התיכון בזמן הקרוב. התכנית של מחלקת המדינה היא כנראה להתחיל בהסדרים צבאיים עם פאקיסטאן ועיראק. התכנית אשר תוצג בפני דעת־הקהל האמריקנית תהיה תכנית של ברית הגנה אזורית של צפון המזרח התיכון אשר תכלול בשלב ראשון את פאקיסטאן, טורקיה ועיראק (זכור את ה־Northern Rim בנאומו של דאלס).[2] הנחת מחלקת המדינה היא כי על־ידי הצגת הדברים כתכנית הגנה אזורית במסגרת האו"ם תצליח להקהות את ההתנגדות ההודית אשר לא תוכל לטעון יותר כי יש בזה משום חיזוק פאקיסטאן כלפי הודו. תכנית זו גם תזכה לאהדה רבה בציבור האמריקני, אשר יראה בזה חולייה נוספת בשרשרת בריתות ההגנה האזוריות בעולם החופשי.

13

1. ראה למשל מס' 8.

2. ראה שם.

במידה שאנחנו נוגעים בדבר תטען מחלקת המדינה כי עיראק איננה שוכנת על גבול ישראל ויתר־על־כן היא רק במסגרת ברית הגנה אזורית המורכבת ממספר מדינות שאינן ערביות ואיננה מהווה סכנה לישראל. מחלקת המדינה גם מאמינה כי יהודים בארצות־הברית יתקשו לצאת נגד תכנית הגנה אמריקנית או מערבית.

לאור הנ"ל מקבלת דעת רוב חברי הסגל יתר תוקף. הטיעון שלנו איננו יכול בשום פנים בשלב זה להיות שלילי בלבד ויש הכרח ללוות התנגדותנו בהצעות חיוביות. אבקשך לעיין בבעיה זו בהקדם כי יש הכרח שנסכם סופית הצעותינו למשרד על הקו שיש לנקוט בו.

14

ש' אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 67

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 8 בינואר 1954

ביקרתי בלוויית [יהודה] גדעון מנהל מחלקת המזרח התיכון זייצב, אדם רציני ויודע יפה עניננו. התעניינותו איננה שטחית אלא חודרת לעומקם של דברים. התפתחה שיחה על בעיות שונות של מדינתנו וחלקה הניכר הוקדש לעבודות הירדן.[1] הרציתי ארוכות התפתחות העניין ומהותו והבאתי טיעוננו כולל מברקיכם.[2] הבעתי דעתנו נוכח עמדתם ומשאלתנו שלא יתנו המשך העבודה בהסכמת הסורים. הוא ניסה להוכיח שעמדתם בדבר הידברות בינינו לבין שכנינו עולה בקנה אחד עם עמדתנו הכללית במשך שנים. הסברתי ההבדל בין הסדר שלום כולל לבין בעיה בודדת שלצד השני אין כל שייכות לה וידוע[ה] מראש עמדתו השלילית. סיימתי שייתכן ויש מקום בחלק הדקלרטיבי של ההחלטה לקריאה למשא־ומתן לשלום אך לא באופרטיבי. הוא השיב שהעניין הוברר והשיחה חזרה לעניינים שונים של מדינתנו.[3]

אלישיב

14

1. ראה מס' 11.
2. ראה מברקי איתן, מס' 76, 77, מ־3 ו־5 בינואר 1954, אל הצירות (בתיק 130.09/2326/1) ובהם הנחיות לשיחה במשרד החוץ הסובייטי על העבודות בערוץ הירדן.
3. דין־וחשבון שלם על השיחה ראה במכתב גדעון אל מחלקת מזרח אירופה, 21.1.1954, 130.11/2492/17.

15

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W849 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/1 :נוסח יוצא

Washington, 11 January 1954

Herewith our proposals and projects on various fronts:

Benot Ya'acov.[1] There is general agreement that seven votes available for Big Three resolution if pressed but powers still exercised by threat Soviet veto. Our policy is to urge them go ahead regardless this threat which of doubtful reality. We urge no change text resolution and press for early vote. Will accordingly check with all delegations Monday, Tuesday. Present indications three newcomers[2] OK but Colombia again weakening. We shall press strongly all fronts and urge U.S.A. counteraction to Vatican pressure Colombia since eight safer than seven. Will also ask see Vyshinsky, enquire point-blank if he will veto or not.[3] Will ask you for supporting action capitals in accordance our findings tomorrow. Am meanwhile cabling separately on Colombia.[4] Security Council probably meeting Thursday but may adjourn since Zein Eddine not yet returned.

Art. XII.[5] Suggest we continue involve Secretary-General more deeply in his negative reaction Jordan reply. Stages should be: (1) Give him few days for reply his second cable to Amman.[6] (2) If no reply, or negative one, urge him actually fix time and place for conference. (3) Suspend our public reaction until stage one above meanwhile urge powers to support Secretary-General's effort to convene conference under Art. XII.

15

1. ראה מס' 11, הערה 1.
2. ב־1 בינואר 1954 החליפו טורקיה, ברזיל וניו זילנד את יוון, צ'ילה ופאקיסטאן כחברות לא קבועות במועצת הביטחון. החברות הלא־קבועות שנשארו במועצה היו קולומביה, דנמרק ולבנון.
3. על הפגישה עם וישינסקי, ראה מס' 19 והערה 4 שם.
4. במברק נוסף מאותו יום הביע אבן דאגה לאפשרות שקולומביה תימנע, בלחץ הוואטיקן, מתמיכה בישראל במועצת הביטחון גם בנושאים שרחוקים מענייני דת, כמו ערוץ הירדן, הוועידה עם ירדן לפי סעיף XII והסגר סואץ. הוא הציע לשגר את מ' טוב בשליחות מיוחדת לבוגוטה. (W850, 93.01/2210/1.) ב־12 בינואר הבריק אבן על הצלחתו של טוב להשיג התחייבות של השגריר הקולומביאני, באישור משרד החוץ שלו, לתמוך בהצעת ההחלטה של שלוש מעצמות המערב (מס' W860, שם).
5. ראה מס' 2 והערה 1 שם.
6. ראה מס' 3 וההערות שם.

Suez.[7] Absolutely essential we play this very strong card as soon as possible. In our view we should not let Malik's chairmanship[8] deter or delay us since this works both ways imposing inhibitions on his maneuverability as member council without giving him any power except in fixing dates meeting. Other hand we should finish Benot Ya'aqov first. Thus we recommend urge meeting on Suez as soon as Benot Ya'aqov finished irrespective of who is president. Are preparing draft item and memorandum. In resolution to be adopted we aspire of course to clear directive requesting Egypt cancel all blockade regulations also establishment some procedure to check implementation, thus assuring continuity pressure which we did not get in 1951. What do you think of Security Council requesting Sec[retary]-Gen[eral] to report within thirty days on whether regulations still in force and practice.

As general background for success in above ventures and as atmosphere for impending arms to any Arab state we must build up and propagate general coherent picture of Arab governments retreating from mere non-peace into virtual repudiation armistice agreements and intensification hostility, all this partly under their impression of Western and UN indulgence. Cumulative effect Jordan, Egyptian, lawlessness, Syrian obstruction and Saudi Arabian saber rattling[9] render grotesque even slightest hint mil[itary] aid Arab states while there is strong case on basis Dulles actions October last[10] for withholding even economic aid from Egypt until conformity with Security Council resolution is secured. Propose portray this picture Dulles before his departure Berlin.[11] Meeting press for background this week in effort get them reflect our position on new arms plans and will get Jewish and Congress reactions on basis such reports if published.[12]

Eban

7. ראה מס' 6 וההערות שם.
8. שארל מאליק, נציג לבנון באו"ם, היה נשיא מועצת הביטחון בחודש ינואר 1954.
9. מוסב, ככל הנראה, לדברים שנאמרו לא מזמן מפי המלך סעוד. הוא כינה את ישראל "סרטן" והוסיף כי יש להקריב 10 מיליון ערבים כדי לחסלה. (ראה *Jewish Agency Digest*, 12 February 1954.)
10. ראה מס' 4 והערה 1 שם.
11. לפסגת שרי החוץ שעמדה להיפתח בברלין ב־25 בינואר (ראה מס' 24 [הערת־עורך]). על פגישתו של אבן עם דאלס – ראה מס' 23.
12. בתשובה הנחה איתן את אבן: 1. בעניין ערוץ הירדן – לא לשאול את וישינסקי אודות הווטו משום שהשאלה רק תביך ותגרום לו מורת רוח, בלא להביא לתשובה ישירה; בעניין הוועידה לפי סעיף XII מקבלים את הצעותיו של אבן, להוציא את הפסקה בדבר דרבון המעצמות לתמוך ביזמת המזכיר הכללי של האו"ם; בעניין סואץ מקבלים את הצעותיו של אבן ומבקשים לכלול גם את עניין המעבר לאילת. (ראה מברקי איתן אל אבן, TNW334, TNW336, 13.1.1954, 130.09/2339/1.)

16

דין־וחשבון מישיבת הוועדה הבין־משרדית לענייני החרם הערבי (בירושלים, ב־11 בינואר 1954)[1]

Report on a Meeting of the Interministerial Committee on the Arab Boycott (Jerusalem, 11 January 1954)

דין וחשבון: 130.02/2427/5

כמוס

בישיבה נכחו: מר גדעון רפאל, היועץ הממונה על ענייני המזרח התיכון, משרד החוץ – יושב־ראש.

מר רזילי, המנהל הכללי, משרד התחבורה.

ד"ר [ב]' רוט, היועץ הכלכלי, משרד המסחר והתעשייה.

מר מ' ברטור, ד"ר ק' לבנה, המחלקה הכלכלית, משרד החוץ.

מר מ' צור, משרד האוצר

ד"ר יעל פוזנר – הרשות.

מר שמואל יערי – לשכת היועץ הממונה על ענייני המזרח התיכון, משרד החוץ.

מר א' קדרון – לשכת היועץ הממונה על ענייני המזרח התיכון, משרד החוץ.

מר רפאל: מציג את הנוכחים ופותח את הישיבה. מציין שהחרם הכלכלי הוא העוקץ הרציני ביותר ביחסינו עם הערבים. בו בזמן שבחזיתות האחרות אנו משיבים מלחמה שערה, הרי בשטח הכלכלי הם היוזמים ואנו הצלחנו להתגונן רק במידה מועטת.

חשבנו שעלינו לעשות מאמצים יותר רציניים, וייתכן שנמצא דרך לעבור מ"הגנה להתקפה" בשטח זה. (מזמין את מר יערי למסור סקירה על מצב המלחמה הכלכלית).

מר יערי: יש לציין החמרה ניכרת באמצעי החרם הערביים החל מראשית 1953. דוברים ועיתונים ערביים מכריזים השכם והערב כי הם משליכים את יהבם להדברת ישראל על החרם.

החרם על חברות זרות הפועלות בישראל יועל והורחב, כך שהוא מקיף עתה כל חברה זרה הקשורה באיזה שהוא חוזה ייצור או שותפות עם חברה ישראלית. כיוון שלא תמיד ניתן לגלות את שמות החברות הזרות בדרכים רגילות, מקיימים הערבים רשתות ביון למטרה זו, בעיקר באמצעות הנציגויות הערביות בחוץ־לארץ. עם זאת יש לציין כי הצלחת הערבים בשטח זה היתה זעומה ביותר. למעשה אפשר להצביע רק על "פיליפס" כדוגמא בולטת לחיסול מפעל זר תחת לחץ ערבי. סימני רפיון ניכרים מצד

16

1. ועדה זו הוקמה בפברואר 1953 ונכללו בה לצד נציגי משרד החוץ גם נציגים מהאוצר, משרד המסחר והתעשייה, ומשרד התחבורה. תפקידה היה לפקח על הלשכה למלחמה בחרם הערבי שהוקמה במשרד החוץ.

מפעלים כ״מאק״ (מכוניות־משא), ״האחים סטיל״ ומספר מפעלים קטנים. איי.סי.איי, בנק בארקליס ומפעלים אחרים אינם נרתעים למרות הלחץ הכבד. כמה חברות – כגון ״פילקו״, ״הרמס״, ״קודק״ – פתרו את הבעיה על־ידי זה שהסבו את פעולותיהם בישראל תחת שמות שונים. את עיקר ההזק של הלחץ הערבי בשטח זה יש לראות מבחינת פגיעתו בהשקעות פוטנציאליות.

גם בשטח התעופה היתה הצלחת הערבים מועטת. הוקם רעש גדול מדי סביב יציאתה של פ.א.ל.: לדעתנו אין לזה קשר – על־כל־פנים לא קשר ישיר – לחרם. ס.א.ס. עומדת לפתוח קו שני למזרח הרחוק. אך צריך תמיד לזכור שייווצר מצב רציני מאוד אם תאסור סעודיה את הטיסה מעל לארצה. זה עלול לקרות כל יום.

בספנות הפרידו החברות למעשה את קוויהן לישראל ולערב כתוצאה מהחלטת הערבים שלא להרשות הפלגות רצופות לישראל ולארצותיהם. (מכלל זה הוציאו רק אניות תיירים גדולות כדי לא לפגוע בתנועת התיירות לארצות ערב). מצב בלתי־נעים נוצר בקשר לטנקרים: מספר רב של בעלי טנקרים מסרבים לשרת את ישראל מחשש שלא יוכלו להפליג אחר־כך לנמלי הנפט הערביים. הגיעו הדברים לידי כך שכמה חברות נפט בין־לאומיות, ובתוכן ״של״, נמנעות מלהתקשר עם טנקרים ששירתו אי־פעם את ישראל.

נוסף לכך מנסים הערבים לגרום לנו נזקים כלכליים בשטחים שונים ככל שמשגת ידם: מפעילים לחץ על מדינות שונות – בייחוד יפן ומדינות אסיה אחרות – שלא לפתח יחסים מסחריים עם ישראל; דנים ברצינות בהחרמת חברות גרמניות המספקות סחורות שילומים ולוחצים על אוסטריה לא להיענות לתביעת השילומים; דורשים מאיטליה וקפריסין להטיל פיקוח על סחר החוץ כדי למנוע ״הסתננות״ סחורות מישראל לערב ולהפך.

הנזק הממשי והרציני ביותר נגרם לנו כתוצאה מהחלטת המצרים בדצמבר 1953 לאסור למעשה כל יבוא לישראל דרך תעלת סואץ ומפרץ אילת.[2] עד כה לא פגעו בייצוא מישראל, אך אין לדעת מה ילד יום. החמרת ההסגר בתעלה והמפרץ כבר פגעה קשה ביבוא הבשר מחבש ובביצוע הסכם תשלומים עם פרס.[3] הורחקנו מספקים חשובים כדרום אפריקה, אוסטרליה, יפן והפיליפינים.

אין אנו רואים תרופות פלא למצב. יש לראות בחרם הכלכלי מגבלה על התפתחותנו כשם שזה בתחום הביטחוני. אם בתודעה ואם בלי תודעה מתפתח משקנו בכיוון של אי־תלות בארצות השכנות, כך שגם אם אי־פעם יחודשו היחסים הכלכליים יהיה המצב שונה מכפי שהיה לפני הכרזת החרם.

פעולות הנגד שלנו היו בכיוונים דלהלן:

(א) הקלת מצבן של החברות הנתונות ללחץ הערבי: הוכח כי עמידתן של החברות הזרות כלפי החרם מותנית במצב עסקיהן בארץ. משום־כך עומד המשרד בקשר עם המשרדים הכלכליים במידה שמגיעות אליו ידיעות על לחץ ערבי רציני כלפי חברה זו או אחרת. דוגמא: איי.סי.איי., ברקליס, האחים סטיל. אין ספק שבשטח התעופה היה

2. ראה מס׳ 4, הערה 3.
3. הכוונה להסכם מסחרי שנחתם ביוני 1953 בין בנק לאומי לישראל לבין הבנק הלאומי של איראן. היה זה הסכם חילופי סחורות (קלירינג), כולל נפט, בסכום כולל של 500,000 דולר. (ראה קוזלוב אל שילוח, EWA74, 17.11.1954, 93.01/2210/22; סקירה של א׳ גפן על יחסי פרס–ישראל, פרס–ערב, 22.11.1954, 130.02/2410/11).

מצבנו כיום הרבה יותר גרוע אלמלא הצעדים האחרונים של משרדי האוצר והתחבורה בשטח שחרור כספים מוקצבים והענקת זכויות הסעה, ויש להצטער רק שצעדים אלה נעשו במאוחר כל כך.

(ב) שמירת סודיות. שמות החברות הזרות ופעולותיהן במידת האפשר וכן של ידיעות כלכליות אחרות העלולות להועיל למשרדי החרם הערביים. בעניין זה הגענו לסיכום עם מרכז ההשקעות והופץ חוזר מתאים בין בעלי מפעלים, במשרדים הכלכליים ובנציגויות ישראל.[4] יש עדיין ליקוי רציני מבחינת פרסומי העיתונות, ואנו עומדים לכנס בקרוב את עורכי העיתונים לשם שיחה בנושא זה.

(ג) פעולה מדינית. ניסינו לעורר את החברות האמריקניות ואת חוגי הקונגרס ללחץ על הממשלה האמריקנית כדי שתפעל בעניין החרם נגד חברות אמריקניות. אין ספק שזה היה אחד המניעים למחאה האמריקנית החריפה בעניין זה אשר הוגשה ללבנון לפני כמה שבועות ואשר פרטיה הופיעו בעיתונות. אנו מנסים עתה לעורר את המעצמות לנקוט צעדים משותפים בשטח החרם.

בקרוב נפרסם "ספר לבן" שיכיל מסמכים ועובדות על התוקפנות הכלכלית של הערבים. לא נדבר בספר זה על ממדי הנזקים שנגרמו לנו, כי בעניין זה נתקבל סיכום שאין לפרסם מספרים על ממדי הנזק.

(ד) בשטח פעולות־נגד אקטיביות אנו מנסים לפעול נגד השקעות חברות זרות בארצות ערב במידה שהשקעות אלה עומדות להתבצע ובמידה שיש לנו סיכוי להצליח. החברה ההלווטית לתרופות CIBA הבטיחה לנציגותנו בברן כי אין בדעתה לפתוח מפעל במצרים, בניגוד לידיעות העיתונות. חברת Westinghouse, המתכוונת לפתוח מפעל בלבנון, דחתה את פנייתנו הראשונה אבל אנו נמשיך בלחץ.

(ה) סואץ ואילת. נעלה בקרוב העניין במועצת הביטחון. מובן שאין כל ביטחון ביחס למדיניות המצרים גם אם תתקבל החלטה לטובתנו.

(ו) התחלנו לבדוק באופן מעשי אפשרויות וכדאיות הסחר עם ארצות ערב, שיהיה מצדנו חוקי ומצדם בלתי־חוקי. עיקר החשיבות יש לראות בייצוא, ובאות בחשבון שתי דרכים: דרך ארצות ביניים ודרך הגבולות. לכל דרך הקשיים המיוחדים לה. לפי שעה אנו מבקשים שהמשרדים הנוגעים בדבר יגישו לנו עזרתם כשתידרש. כן ידוע לנו שמזמן לזמן מתבצעות עסקות ייצוא לארצות ערב על־ידי חברות פרטיות, ומן הראוי שבמידה שניתן רשיון ייצוא לעסקות כאלה, יובא הדבר לידיעתנו.

ד"ר רוט מציע לחקור אפשרות הטיסה למזרח הרחוק דרך ג'יבוטי. חברת אינקודה נאלצה כתוצאה מן ההסגר בסואץ להוביל את הבשר מחבש דרך כף התקווה. זה ייקר את הבשר ב־$100 לטון.

מר מ' צור: לבעיית הייצוא לארצות ערב: הצעות שונות בנדון זה סובלות מחוסר גוף מרכזי המטפל בכך. נדמה לי שאילו קיים היה מוסד או גוף שייתן דחיפה בעניין זה, אפשר היה לעשות הרבה. אפשרויות קיימות אולי דרך טורקיה.

הוצע לקנות כותנה מצרית בתשלום מהקלירינג הפיני, ומכירת הכותנה הזאת בשווקים רגישים מתחת למחיר הרשמי המצרי.

מר רפאל מציע: (א) להגיע להחלטה על תיאום בפעולה זו.

4. החוזר, בחתימתו של ש' יערי, מתאריך 3.1.1954, בתיק 93.04/39/26.

הלשכה מוכנה לרכז אותה, אבל שאר המשרדים צריכים להגיש עזרתם לזה.

(ב) אפשרויות סחר ישיר דרך הגבולות. המגמה היא להרגיל סקטור מסוים מעבר לגבול לקשרים מסחריים עם ישראל. המגמה השנייה היא הסתננות כלכלית וגרימת נזק לאוצר מדינות ערב. פעולה זו חייבת להיעשות בפיקוח ממשלתי מבלי שהממשלה עצמה תעסוק בביצוע.

(ג) נפתח במסע בין־לאומי נגד החרם. לפי ניסיוני יש באמריקה אוזן קשבת והבנה רבה לזה, ואפשר לגייס שם גורמים חשובים שיעמדו לצדנו. על־כל־פנים אמריקה לא תוכל להסכים לחרם על חברות אמריקניות.

משרד החוץ החליט להעלות את עניין הסואץ על הבמה המדינית. עמדת אנגליה עדיין מסויגת; צרפת אוהדת. ואם נרתום את אמריקה לעמוד בראש, תלך אנגליה בעקבותיה בלית ברירה.

כן נפתח בפעולת הסברה רחבה ונפרסם בקרוב חוברת. נעשית כעת בדיקה של המסחר הבין־לאומי בכותנה מצרית. מבררים באיזו מידה מרוכז המסחר בידי יהודים. אם זה יתאמת, נראה מה ניתן לעשות בשטח זה.

ד"ר פוזנר מצטרפת לדעה שאחת האפשרויות היא פעולה באמצעות חשבונות הקלירינג הערביים. מן הראוי לרכז את הפעולה הזאת בידי מישהו.

אילו למשל, היה "נשר" מוכן, בלחץ משרד החוץ, לתת מלט, הרי ההצעה הנורבגית והצעות דומות, היו יוצאות לפועל.

מר יערי: אין אנו מעוניינים בייצוא לשם ייצוא, אלא במידה שיש בכך תועלת כלכלית או היזק ברור למדינות ערב.

מר צור: הוא הדין גם לגבי חברות הצמיגים וכו'.

ד"ר פוזנר: משרד החוץ צריך לקבוע הנחיות איזה ייצוא רצוי לנו ובאילו דרכים.

מר רזילי: השאלה כפי שהוצגה אינה מעשית. המצב הוא שבמקרים רבים אין לנו אפשרויות למלא הזמנות ייצוא גם בתנאי סחר רגילים. מציע לשתף פעולה עם כל המשרדים. מציע להזמין את האנשים הנוגעים בדבר לכל נושא ונושא וליצור ועדות מצומצמות.

מחשיב ביותר את הסחר דרך הגבולות.

ד"ר רוט: שואל האם משרד החוץ מוכן לברר מה תהיה תגובת משרד החוץ האמריקאי להחרמות מצריות במקרה שנשיג אניות אמריקניות להובלת סחורות דרך התעלה.

מר ג' רפאל: אין להניח שהאמריקנים יפעלו במקרה זה בתוקף יותר גדול מאשר במקרים של אניות לא־אמריקניות.

מר רזילי: יש לי הרושם שלא היה טיפול מספיק בעניין חברות הנפט, כגון "של", הן בעניין הפסקת האספקה מכוויית[5] והן בעניין הטנקרים.

מר ג' רפאל מסכם שיש צורך בהקמת ועדות ביצוע מקצועיות מצומצמות לעניינים המתעוררים מדי פעם. הוועדה הבין־משרדית צריכה להתוות את הקווים הכלליים של פעולתנו.

5. באוקטובר 1953 הפסיקו חברות הנפט הבריטיות בלחץ החרם הערבי לספק לבתי הזיקוק בחיפה נפט גולמי שמקורו בכוויית. מחאותיה של ישראל בשיחה במשרד החוץ הבריטי ובאיגרת רשמית היו ללא הועיל – ראה כרך 8, מס' 527 ומס' 49 בכרך שלפנינו.

17

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 913

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 12 בינואר 1954

1) באיגרת רשמית מ־31 בדצמבר[1] ביקשו האמריקאים:
(א) נתונים מסוימים על זרימת הירדן והירמוך;
(ב) דו"חות וחוברות על מים ופיתוח בעמק הירדן העליון;
(ג) הערותינו לתכנית מיין[2] ובמיוחד במה תפגע בתכניותינו לניצול מי הירדן.
2) בהתייעצות ב־11 בינואר עם שרת, [פרץ] נפתלי, בלאס[3] ואחרים סוכם:
(א) להכין ולמסור המבוקש בשתי הבקשות הראשונות;
(ב) להודיע שעדיין מכינים את המבוקש בבקשה השלישית; כוונתנו לחכות ולראות מה יעשו הערבים.
(ג) להמשיך להכין ביקורתנו לתכנית מיין כולל אי־ניצול הליטאני והצעה אחרת לחלוקת מי האזור.[4]
(ד) לבקש מקוטון הנמצא בארץ להכין תכנית מים אזורית שתהיה באמתחתנו לשעת מצוא.[5]
(ה) להכין הצעת תכנית מעשית מצומצמת כשלב ראשון בביצוע תכנית אזורית. התכנית תכלול: 1. השלמת המפעל ההידרואלקטרי הישראלי;[6] 2. חפירת התעלה הירדנית בגדה המזרחית של הירדן שתקבל מים לעת־עתה ממי הקיץ של הירמוך.[7]

17
1. האיגרת, מראסל אל שרת, בתיק 130.02/3694/3. דרישות נוספות מפורטות יותר ביקשה השגרירות במזכר מיום 7 בינואר, שם.
2. תכנית "מיין" (על שם המשרד שהכין אותה), תכנית המים האזורית לניצול מי הירדן, שהוכנה על־פי בקשתה של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי ארץ־ישראל, בהדרכת אנשי "רשות עמק טנסי" (T.V.A.) ופורסמה באוקטובר 1953. התכנית טיפלה במים הגלויים באגן הניקוז של הירדן והועידה אותם להשקאת הקרקעות בעמק הירדן ובכלל זה קרקעות בעבר הירדן המזרחי. אגם הכנרת נועד להיות אגם מווסת משותף ובנוסף לו ייכרו שני אגמים מלאכותיים אחרים: האחד על הירמוך והשני על החצבאני. חלוקת המים בין המדינות היתה כדלהלן: לירדן – 63.5%, לישראל – 32.5% ולסוריה – 4%. (ראה The unified development of the water resources of the Jordan Valley region, בתיק 130.02/3689/3. ראה גם כרך 8, מס' 463.)
3. לפרטים ראה בתיק 130.02/3694/3.
4. ב־5 בפברואר 1954 סיכם משרד החוץ במכתב אל ראסל את החומר המבוקש שכבר נמסר ואת החומר שיימסר מאוחר יותר מסיבות טכניות (130.02/3694/4).
5. תכנית אזורית לפיתוח מקורות המים של אגני הירדן והליטאני שהוכנה על־פי בקשת ישראל על ידי מומחה המים האמריקאי כתשובה לתכנית מיין (ראה הערה 2 לעיל). היא שונה מתכנית מיין בכך שהיא כוללת גם את מי הליטאני וחלקה של ישראל בכמות המים המחולקת עולה ל־55 אחוזים.
6. ראה מס' 11 והערה 1 שם.
7. בקשר למפעל הירמוך – ראה מס' 37 והערה 3 שם.

אם ארצות־הברית באמת רוצה בפעולה, וג'ונסטון להראות התקדמות, תכנית זו צריכה להתקבל על־ידיו. ההצעה תראה נכונותנו כביכול לשתף פעולה ותמנע הצורך בהכרעות מידיות בבעיות קשות כגון: חלוקת המים הסופית, שיתוף־פעולה בין העמים, הרשות שצריכה לקום לפי הצעת מיין ועוד. תכנית זו תישמר בסוד ונדון במכירת[ה] לג'ונסטון בביקורו כאן כדי שיוכל להציגה כשלו.

(ו) לשוב ולהתייעץ לפני בוא ג'ונסטון.

3) מתי יבוא ג'ונסטון? מקדניאל חושב שיגיע בעוד שבוע–שבועיים.[8] האם ברור לג'ונסטון שהפעם יוכל להיפגש עם שר החוץ רק בירושלים?

מאהב

18

שדר בעל־פה ממשרד החוץ אל שגרירות בריטניה בתל אביב
Note Verbale from the Ministry of Foreign Affairs to the British Embassy in Tel Aviv

Copy: 130.20/2474/11 :העתק

Jerusalem, 12 January 1954

The Minister for Foreign Affairs has the honour to acknowledge receipt of the British Embassy's *Aide Mémoire* of 31 December 1953.[1]

The Government of Israel agreed with the Palestine Conciliation Commission to release blocked Arab accounts in the first instance up to a total of L1,000,000.[2] Applications for release have been received covering balances of a total value of L700,000 only. No question of further releases can therefore in any event arise until the first L1,000,000 has been applied for and paid.

But quite apart from this, the Government of Israel would not consider the present time opportune for reopening conversations with the Conciliation Commission on this subject. The Arab governments, so far from showing

8. אריק ג'ונסטון ביקר במזרח התיכון ובכלל זה בישראל באוקטובר 1953 כנציגו המיוחד של נשיא ארצות־הברית כדי להשיג את הסכמתן של ישראל, ירדן, לבנון וסוריה לניצול משותף של מי הירדן והירמוך על בסיס "תכנית מיין". (ראה כרך 8, מס' 436, 478.) ביקורו השני נועד לראשית 1954, אך התקיים רק ביוני – ראה מס' 258.

18

1. בתזכיר זה הדגישה ממשלת בריטניה את עניינה הרב שישראל תמשיך את תהליך שחרור החשבונות החסומים של הפליטים הערבים המוחזקים בישראל. זאת לנוכח הקשיים שהתעוררו בעקבות פסקי־דין שניתנו בשכם שחייבו את הבנקים "ברקליס" ו"עותומן" לשחרר כספים שהופקדו בשעתו בסניפיהם בישראל. פסקי־דין אלה עלולים לשמש תקדים לתביעות לשחרור כל החשבונות החסומים שמסתכמים בכ־4 מיליון ליש"ט. (התזכיר בתיק 130.02/2401/22.)
2. ההחלטה התקבלה בדצמבר 1952 – ראה כרך 7, הערת־עורך בעמ' 678.

the appreciation which the Commission and some of the governments represented on it had envisaged, have in fact received these measures for the release of frozen accounts with cold indifference and have been far from co-operative in facilitating their implementation. Arab economic aggression against Israel – so far from abating – has increased, and has not been calculated to ease the financial situation of this country, which finds its existing commitment regarding the first L1,000,000 a sufficiently heavy burden. Nor has any progress been made with the release of blocked monies held in Iraqi banks on the account of Israel citizens and residents.

The Ministry for Foreign Affairs invites the British Embassy's attention to the fact that the release of any part of the blocked accounts results in the placing by Israel of amounts of hard currency at the free disposal of states engaged in active economic and political warfare against it. Israel finds itself thereby in the paradoxical situation of helping to finance those who are scheming to destroy it.

Under those circumstances the Government of Israel regrets that it cannot accept the suggestion conveyed in the British Embassy's *Aide Mémoire* that it might be willing, at a very early date, to release blocked Arab accounts above the sum already agreed. It might, however, be prepared to consider the possibility of a compensation transaction of blocked accounts of immigrants of Iraqi origin resident in Israel against blocked accounts of Arab refugees from Israel residing abroad.

The Ministry for Foreign Affairs avails itself of this opportunity to renew to Her Britannic Majesty's Embassy the assurance of its highest consideration.[3]

19

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA338
נוסח יוצא: 93.01/2181/8

ניו יורק, 13 בינואר 1954

סיכום המצב בתעלה.[1] בניסיון לברר העמדה הרוסית ניגש הופנו אתמול לווישינסקי. מסתבר שווישינסקי מודאג מבחינה סובייטית ולאו דווקא ערבית מחוסר הבהירות

3. תשובת בריטניה במס' 41.

19
1. תעלת ההטיה של מי הירדן – ראה מס' 11, הערה 1.

בסעיף 11,[2] בעיקר ממונחים כגון יישוב אינטרסים הנוגעים בדבר, והפיתוח הכלכלי של האזור. רואה בהם היתר מועצת הביטחון להשתלטות אמריקנית על המזרח התיכון. וישינסקי ביקש כמה ימים להרהר. הופנו לא קיבל רושם שירחיק לכת עד כדי וטו אך הסכים לדחות ההכרעה לעוד ימים מספר.

כוונת המערב אפוא לא להעמיד הצעתם להצבעה מחר, אלא לדחות ליום ג׳ או ד׳ בשבוע הבא.[3] בינתיים יגששו שוב אצל וישינסקי.

בשיחה עם ואדסוורת הבוקר שלל אבא [אבן] אפשרות הווטו שיעמוד בסתירה להתנהגות הרוסית המסורתית בשאלות ארץ־ישראל ויבאיש ריחם בערב, בישראל ובמערב כאחד. דרש עמידה על הנוסח הקיים המובטח רוב. וודסוורת ציין אפשרות וטו רק בסעיף 11 והוצע שמוטב לדחות כל ההצעה ולהשאיר העניין למשא־ומתן עם בניקה על יסוד הדיונים. הסכים לסכנות שבמסירת ניסוח הצעה מערבית לרוסים.

אבא נפגש עם וישינסקי מחר לפני הישיבה.[4]

קדרון

20

ישיבת סגל שגרירות ישראל בוואשינגטון (ב־11 בינואר 1954)
Meeting of the Israel Embassy Staff in Washington (on 11 January 1954)

דין־וחשבון: 130.20/2460/8

ואשינגטון, י׳ בשבט תשי״ד
14 בינואר 1954

סודי

סקירת השגריר בישיבת הסגל ביום 11 דנא[1]

הננו הולכים לקראת תקופה קשה ומסובכת שבה נהיה אנחנו התוקפים. על סדר יומנו ארבע פרשיות:

1) תעלת בנות יעקב,
2) ירדן וועידת סעיף 12,

2. ראה שם.
3. ההצבעה במועצת הביטחון התקיימה ב־22 בינואר – ראה מס׳ 28 (הערת־עורך).
4. בפגישה שהתקיימה ב־14 בינואר הבהיר וישינסקי לאבן שהסובייטים מתנגדים לסעיף 11 של הצעת ההחלטה מכיוון שאינו קשור לנושא הדיון והם חוששים שניסוחו פותח פתח לאינטרסים זרים כגון תכנית ג׳ונסטון. הוא ציין שדעתם תהיה נוחה אם יוכנסו לסעיף תיקונים שיבהירו שמטרתו היחידה למצוא פתרונות לבעיות הנוגעות לתעלת ההטיה. אבן התרשם ששינוי בניסוח סעיף 11 ימנע וטו סובייטי. (ראה מברק קדרון אל משרד החוץ, X344, 14.1.1954, 130.09/2331/4).

20
1. נרשם בידי ש׳ קריב, מזכיר שני בשגרירות.

3) ההסגר המצרי בסואץ,
4) מתן נשק לארצות ערב.
נוסף לכך קיימת הבעיה הכוללת של מאמצנו ההסברתי.

א) תעלת בנות יעקב

הצעת ההחלטה המערבית[2] מהווה אמנם פשרה, אך יש בה משום אפשרות להמשכת העבודה. מובטחים לה לפחות שבעה קולות, אם מעצמות המערב תגלינה עמידה איתנה. אין להיבהל מאיום וטו סובייטי. ספק רב אם הרוסים יכשילו בפועל את החלטת הרוב. טרם היה מקרה של וטו סובייטי בעניין שלא נגע במישרין לברית־המועצות או לבעלות בריתה. יש כאן יותר משחק תכסיסי שמגמותיו פרלמנטריות. ייתכן שבסופו של דבר יימנעו. אם בכל זאת יטילו וטו אפשר תמיד לבחון המצב מחדש ואז נדע ברורות שיש וטו סובייטי בעניינים ישראליים־ערביים. צריך לשאול את הרוסים ישירות מה בדעתם לעשות. וישינסקי בוודאי לא יתחמק מתשובה אם יישאל על־ידי לודג׳. בדעת השגריר להגיד לווישינסקי, כי החלטה זו כשלעצמה הנה פשרה. הצבעה רוסית נגדה פירושה מעשה עוין כלפי ישראל.

נקיים בימים הקרובים מגע עם שלוש המשלחות היוזמות וכן עם שלוש החברות החדשות במועצה. אין לנו כל עניין שבעיה זו תיסחב במועצת הביטחון. צריך לגמור ולהחזירה לשדה. זה לא יהיה אמנם סוף פסוק, כי שוב נתעסק עם בניקה, אולם הוויכוח במועצת הביטחון גילה ברורות, כי הכוונה היא לחידוש העבודה. גם המתנגדים להצעת ההחלטה מפרשים אותה כך והדגישו נקודה זו.

ב) ועידת סעיף 12[3]

התפתחות העניינים אחרי קיביה הוכיחה בעליל את צדקת יזמתנו בנדון. היתה פה מטרה כפולה. היו בינינו שחשבו שנוכל לעכב באמצעות צעד זה החלטת גינוי על קיביה. השגריר לא האמין בסיכוי זה. אך מאידך גיסא הצלחנו לטשטש את קיביה והעובדה החדשה שיצרנו בהפעלת סעיף זה הטביעה את חותמה על הכרת הציבור. במשך שנים לא היה כאב ראש ובלבול לעולם הערבי כפי שירד עליהם עם סיומה של פרשת קיביה. כתוצאה מיזמה ישראלית זו העמדנו את הערבים במצב מדיני ומוסרי קשה והפכנו להם את קיביה למכאוב.

מבחינה תכסיסית, מוסרית וציבורית כבר קצרנו פרי, אולם לא שאפנו רק לרווח תכסיסי קצר־מועד. כוונתנו היתה לקידום ממשי של העניינים. עצם עובדת כינוסה של הוועידה תשמש לנו ניצחון מדיני גם אם לא תהיינה תוצאות מעשיות. כי נוכיח יכולתנו להתגבר על התנגדות עיקשת של הערבים בכל תביעה עצמאית שלנו. צריך לזכור כי נוכל בכל עת לתבוע ועידות מקבילות עם מדינות ערביות אחרות.

אם יתמידו הירדנים בסירובם הרי עוד נספיק להוקיעם. לפי שעה עלינו להבליג קצת בקצירת פרי תכסיסי מידי. מדיניותנו מכוונת לכינוס הוועידה. מזכ״ל או״ם רואה בתשובת ירדן סירוב ואין בדעתו להשלים עמה.[4] הוא כבר דחה, במכתב נוסף

2. ראה מס׳ 11 והערה 1 שם, מס׳ 19.
3. ראה מס׳ 2, הערה 1.
4. ראה מס׳ 3 והערות שם.

לממשלת ירדן, את תשובתה ורמז שיש בכוחו, ואולי מחובתו, לכנס את הוועידה. הננו מקווים שמעצמות המערב תסייענה בידי המזכיר־הכללי במאמצים לכינוס הוועידה.

חשוב שמחלקת המדינה תדע, כי תהיינה תוצאות חמורות לסירוב ירדני. לא נוכל לשמור על הסכם שביתת־הנשק לכל פרטיו ודקדוקיו כאשר הצד שכנגד פונה לו עורף ומתנכר לעקרונותיו. נוסיף להכיר בהתחייבות לאי־התקפה. אך בנקודות אחרות ניטול לעצמנו חופש פעולה, אם ירדן לא תציית לסעיף 12.

המזכיר־הכללי הבטיח למסור לנו, תוך יומיים־שלושה, על תגובת ירדן.[5] יש יסוד לסברה שתהיה זו תשובה שונה מהראשונה.

כנראה שמצרים ולבנון המליצו על היענות ירדנית וזוהי עובדה מאלפת. ביירוד סיפר לשגריר לפני צאתו לחופש כי בשלב מסוים המליצו כל השגרירים הערביים בוואשינגטון על היענות, בנימוק שסירוב יחבל בכל העמדה הערבית באו"ם ובארצות־הברית, ושכאילו חזרו בהם לאור עמדתן של מעצמות המערב במועצת הביטחון.

אם ירדן תיענה עכשיו אחרי כל היסוסיה, הרי יהיה זה ניצחון כפול ומכופל לנו, בעוד שאילו היתה נענית מיד, היה צעד זה מתפרש כמעשה שגרתי רגיל. אם לא תתקבל תשובה ירדנית חיובית בימים הקרובים, נציע למזכיר־הכללי לקבוע מקום ומועד לוועידה. אם נציגי ירדן לא יופיעו, עליו לפנות למועצת הביטחון וכנראה שבדעתו של האמרשלד לפעול לפי קו זה. מבחינה תעמולתית עלינו להמתין עוד מעט עד שיסתיימו תהליכים אלה ולא ניתן לאיש פתחון־פה להטיל עלינו את האחריות להכשלת הוועידה.

ג) ההסגר המצרי[6]

קיבלנו אור ירוק מירושלים לחדש באופן יזום את תלונתנו על מצרים. מה הניע את המצרים להחמיר את ההסגר? ייתכן שהיתה זו היענות לוועדת החרם של הליגה שראתה בדאגה את התפתחות המסחר הישראלי באפריקה. אולי המצרים חושבים "תמות נפשי עם פלשתים" – איננו מצליחים עם האנגלים נגלה גבורה כלפי ישראל.

ישראל משמשת כאן מנוף לאינטרס בין־לאומי רחב של מדינות ימיות במערב אירופה. בשעתו נאבקנו שמועצת הביטחון תקבל החלטה בעניין זה והצלחנו אז ללכד חזית רחבה של מדינות. הפעם כשמדובר על ביצוע החלטה של מועצת הביטחון, הרי מצבנו יותר קל.

קיבלנו היתר מהמשרד לפעול מיד. שקלנו את המועד להעלאת העניין לאור שני גורמים: נשיאות הלבנון במועצת הביטחון ומערכתנו על תעלת הירדן. מסקנתנו היא שאין ללחום בבת־אחת בשתי חזיתות באותה זירה ולכן החלטנו להמתין עד לגמר הדיון בשאלת המים. נשיאותו של מאליק אינה משמשת מכשול. משעשע הרעיון לבקש שיחה אישית עם מאליק כנשיא המועצה ולדבר אתו קשות על התנהגות מצרים. כהונת נשיא המועצה דווקא כובלת את הנושא בה.

5. תשובת המזכיר הכללי ניתנה רק ב־7 בפברואר – ראה מס' 60.
6. ראה מס' 4 והערה 3 שם ומס' 6.

המלצנו שהמשלחת תכין את כל החומר ואילו נציגינו בבירות השונות יתחילו לדבר במשרדי החוץ על זכויותינו הימיות וידרשו ביטול מוחלט של ההסגר. במועצת הביטחון נצטרך הפעם להבטיח שייקבע מועד החלטי לביצוע החלטת המועצה. למשל, חיוב המזכיר־הכללי או ראש מטה או״ם לדווח למועצה כעבור 30 יום. נקודת התורפה של החלטת 1951 היתה בהיעדר סייג כזה.

לפי ידיעות מלונדון אומרים לנו האנגלים בנדון: ״אתם צודקים, אך השעה אינה כשרה״. שלב זה של קיפאון במשא־והמתן האנגלו־מצרי הוא דווקא נוח בשבילנו. לכשתתחיל תזוזה במשא־ומתן יוכלו ביתר קלות ללחוץ עלינו ולהשהותנו בטענה, כי הנה הסדר כולל באופק, ואז גם בעיית ההסגר תבוא על סיפוקה.

ד) זיון מדינות ערב[7]

עלינו ללחום נגד כל סיוע צבאי לארצות ערב ובה בשעה עלינו למצוא דרך להזכיר העובדה, כי חלפו שנתיים־שלוש מאז הצענו לממשלת ארצות־הברית לקיים דיון משותף על מקומה של ישראל במערכת ההגנה של העולם החופשי.

כידוע לא נענינו ומשום כך בולט עוד יותר העוול שבזיון הערבים. יש שוני מהותי בינינו להודו: זו האחרונה אינה רוצה כלל בהגנה מערבית בעוד שאנו רוצים בה.

יש מידה של היגיון צבאי בזיון עיראק כחלק מרצועת ארצות ״הגג״ אף שלמעשה עיראק וכן סעודיה לא נועדו אלא לשמש תוספת נופך לפאקיסטאן וזאת כדי לרכך את ההתנגדות ההודית.

נקודת הכובד במערכתנו היא התנגדות לזיון הערבים ומחאה על ההתנכרות לישראל. נתקיף את סעודיה ואת עיראק לא רק כמדינות בודדות אלא גם כנושאות באחריות מדיניות האיבה הקיבוצית של הליגה הערבית. מאידך גיסא נציג את ישראל כמדינה האחת באזור הנאמנה לערכי הדמוקרטיה ושאינה מתנכרת לשלום.

אם המערב מבקש נקודת מוצא להיאחז בה, הרי ישראל היא הנקודה, והיא היחידה אשר חיזוקה לא יביא בעקבותיו להרחבת מעגלי האיבה והחרם במזרח התיכון. נתבע דיון רציני באפשרויות הגנוזות בכוחנו הצבאי. בשלב זה עלינו להתנגד אפילו לסיוע כלכלי למצרים. נוכל להסתמך על תקדים הפסקת הסיוע לישראל[8] כאשר הואשמנו בעבירה של מה בכך לעומת המריית מצרים את פי או״ם מאז 1951. כאן יהיה עלינו לתבוע מארצות־הברית שתגשים, הלכה למעשה, את מדיניותה החדשה ״חסרת הפניות״ כלפי אזורנו אשר הנשיא חזר עליה לאחרונה בנאומו לפני הקונגרס.[9]

בהסברתנו נצביע על התמורה שחלה בעמדת מדינות ערב. בעבר סירבו להתקדם לקראת שלום ואילו עכשיו חלה נסיגה נוספת, היינו: סירוב לקיים את הסכמי שביתות־הנשק בכל עניין שאינו נוח להן, למשל, ועידת סעיף 12; החמרת ההסגר; חבלת סוריה במפעל הפיתוח שלנו. זה מביאנו למצב מסוכן: הפרה ערבית של התקנות הקיימות של הסכמי שביתת־הנשק בתוספת לפשע היסודי של התנגדות

7. ראה מס׳ 13.
8. ראה מס׳ 4, הערה 1.
9. בנאום על מצב האומה שנשא הנשיא אייזנהאואר בפני מליאת שני בתי הקונגרס ב־7 בינואר אמר בין השאר שארצות־הברית תגלה יחס אוהד וידידות ללא משוא פנים לכל מדינות המזרח התיכון.

לשלום. נגיד ברורות שלא נסבול מצב של קיום חד־צדדי של הסכמי שביתת־הנשק על־ידינו כאשר הצד השני נוהג בהפקרות גמורה.

לפני שנה היה לערבים רושם שמעצמות המערב תובעות שמירה קפדנית של שביתות־הנשק ומעבר לשלום, ואילו בינתיים נשתררה אצלם ההרגשה שהותרה הרצועה.

צריך לתאר את פעולות הערבים כפרי מדיניות מתואמת: עמדת ירדן; התגרות המצרים ולאחרונה נאום המלך סעוד – עולים כולם בקנה אחד.

עניין הנשק לארצות ערב אינו אבוד. צריך לזכור שהוא עומד על הפרק ארבע שנים. סיכויינו משתפרים תמיד כשאיננו בודדים. ניכרת בעיתונות נימה גוברת של היסוסים ביחס לזיון פאקיסטאן.

צעדנו הראשון יהיה בשיחה שלנו עם דאלס. נדאג שהעיתונות תדע על עצומותינו באותה שיחה ועל סמך זה נפתח תנופה ציבורית רחבה שבמרכזה אנשי הקונגרס.

אלוף־משנה הרצוג הצביע על העובדה שבראשית פברואר תמלאנה שנתיים להגשת בקשתנו לסיוע צבאי. שמא כדאי עכשיו לחדש בקשה זו או להזכירה בצורה זו או אחרת. כן הוא מציע להגיש מחאה על הנאום הסעודי ולהסתמך במיוחד על ידיעות שהופיעו לאחרונה בעיתונות, לפיהן מאמנים האמריקנים צבא סעודי. אפשר לשלב גם את החרם הסעודי על אזרחים אמריקנים (יהודים).

הציר הביע את דעתו שנקיים סדרת שיחות על מישור גבוה במחלקת ההגנה, ובכללן ביקורי השגריר אצל ראשי־המטות החדשים ובסיומו של סיבוב זה נוכל להגיש איגרת בדבר בקשתנו לסיוע צבאי לישראל. כמובן שנעלה את הבעיה בשיחה קרובה עם דאלס.[10]

מ' שליט סבור שכדי לעכב סיוע צבאי לערבים, עלינו לבוא אל האמריקנים עם תכנית חיובית מקיפה משלנו להגנה אזורית. התגבשו אצלנו שלושה קווי־פעולה:

(1) לשים את הדגש על תכנית חיובית שלנו.

(2) להתרכז במערכה נגד כל סיוע צבאי לערבים, אך לשלב בה הצעות ותביעות קונסטרוקטיביות שלנו.

(3) להילחם אך ורק במתן נשק לערבים.

השגריר רואה את הקו מספר (2) כמעשי ביותר בשלב זה.

10. ראה מס' 23.

21

ג׳ רפאל אל א׳ אבן (ניו יורק)
G. Rafael to A. Eban (New York)

מברק מוצפן 797

נוסח יוצא: 130.16/2948/6

ירושלים, 14 בינואר 1954

אישי

לא אצטרך להדגיש לפניך שהייתי משוכנע לאו דווקא מהתועלת הטקטית כאשר הצעתי להפעיל סעיף 12., אלא האמנתי שהוועידה יכולה לשמש מנוף רצוי לשני הצדדים לשיפור המצב.[1] לאור סרבנותה העיקשת של ירדן הנתמכת על־ידי הליגה חוששני שאם יכפו עליה הוועידה על אפה וחמתה לא תביא לשום תוצאות חיוביות. להפך, קיימת סכנה המשתמעת מדברי המזכ״ל לנציג לבנון שהמעצמות והאו״ם תעמודנה לצדה של ירדן בוועידה כתמורה לעצם השתתפותה או לכל הפחות יחלקו האשמה לכישלון שווה בשווה. לכן אני נוטה למסקנה שהזמן אינו מתאים, ומשום כך מוטב שנסתפק כעת ונוצל ההצלחה המדינית שתיפול לידנו מסירובה של ירדן. כמובן כלפי חוץ עלינו להפגין כנות כוונותינו על־ידי פנייה נוספת למזכ״ל, אך יש לחדול מללחוץ עליו ועל המעצמות.

בכלל סבורני שמדיניותנו לחודשים הבאים צריכה להתרכז בהבלטת השליליות שבמדיניות הערבית כדי להביא המערב לייאוש מוחלט מכל תקווה שאפשר לרכוש שיתוף הערבים לאיזו תכנית קונסטרוקטיבית, בשטח הביטחון, הפיתוח והשיתוף האזורי. כאשר המערב כתוצאה מכך יפגין קרירות כלפי [ה]ערבים ייווצר האקלים המדיני המתאים לניסיון מחודש מצדנו לשיפור היחסים. הצעותיך בחלק האחרון של מברקך 849[2] הולמות מאוד למשימה זו.[3]

רפאל

21

1. השווה מס׳ 20, סעיף ב.
2. מס׳ 15.
3. צבי זינדר, קצין העיתונות בנציגות הקבועה לאו״ם, הסתייג מדבריו של רפאל. הוא היה סבור כי החלשת הלחץ בעניין סעיף XII עלולה להציג את ישראל כמחפשת הישגים טקטיים מידיים, לפגוע בכבודו של המזכיר הכללי של האו״ם ולמנוע הזדקקות לסעיף הזה בעתיד. (ראה מברקו לרפאל, 21.1.1954, 93.03/3007/5.)

22

ר׳ איתן אל א׳ אבן (ניו יורק)
W. Eytan to A. Eban (New York)

מברק מוצפן TNWA338
נוסח יוצא: 130.09/2339/1

ירושלים, 14 בינואר 1954

שלכם 847, 855 מוואשינגטון.[1]

בפגישה עם השגריר ההודי יש לערוך חשבון נפש. תציין־נא שהודו השליכה יהבה על ארצות ערב מתוך אשליה שתעמודנה לצידה נגד פאקיסטאן בעת צרתה ודחתה בן־ברית טבעי כישראל. הודו לא עשתה מאומה כדי לנצל השפעתה באסיה להפחתת האיבה הערבית נגד ישראל, אדרבא באו״ם הצביעה נגד משא־ומתן ישיר. שגרירה במצרים היודע היטב צדקת עניננו, לא נקף אצבע לשיפור המצב כי כולו היה שקוע בהתרוצצות שווא לרתום מצרים לעגלתה של הודו. ממשלת הודו התכחשה להבטחתה המפורשת להתקין יחסים תקינים עם ישראל. כל זה גרם לאכזבה עמוקה בישראל ובקרב ידידיה בארצות־הברית ומסביר רפיון הידיים של ידידיה־ידידינו בשעה זו.

כל זמן שממשלת הודו ממשיכה לעבוד לאלילים הערבים ומתכחשת במעשיה מבני בריתה הטבעיים לא קיים יסוד לשיתוף. אזי ישראל והודו כל אחת לחוד, בדרכיהן הן, תצטרכנה לנהל מאבק נגד הסכנה הנובעת להן מחיזוק העולם המוסלמי.[2]

איתן

22

1. במברקים אלה (מיום 12.1.1954, בתיק 130.09/2310/9) דווח על פגישה במסיבות חברתיות של הנספח הצבאי הרצוג עם הציר והשגריר ההודים בוואשינגטון, במהלכה הצביע הרצוג על זהות האינטרסים בין הודו וישראל לנוכח כוונת ארצות־הברית לחמש את פאקיסטאן והעיר על הצורך בהידוק היחסים. בעקבות השיחה הזאת הזמין השגריר ההודי את אבן לשיחה.
2. על פגישת אבן עם השגריר ההודי ראה מס׳ 40.

23

ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA870

נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 15 בינואר 1954

בשיחת חמישים רגע דאלס, השגריר, ביירוד, ואלר והחתום־מטה, פתח השגריר בתיאור המדיניות הערבית כנסיגה מקו של סירוב לשלום לקו של ערעור תוקף הסכמי שביתת־הנשק. ציין החמרת ההסגר המצרי והרחבתו בשטח, על־ידי כלילת מפרץ אילת, ובתוכן. ממשלת ישראל אינה יכולה יותר לשבת באפס פעולה ותעלה השאלה של שביתת־הנשק במועצת הביטחון. מקווים שממשלת ארצות־הברית תעמוד לימיננו ותוסיף לדגול בהקפדה בקיום משטר שביתת־הנשק וקיום החוק הבין־לאומי. נשמח אם עד להעלאת השאלה במועצת הביטחון תימצא דרך להחזיר המצרים למוטב אם על־ידי לחץ ממשלת ארצות־הברית או על־ידי סידור פגישה ישראלית־מצרית לעניין זה.

השגריר תיאר התנהגות ירדן בסירובה להיענות לתביעות המזכ״ל, סירוב שהוחלט עליו בליגה הערבית,[1] וכן ההתנגדות הסורית להצעת ההחלטה שאיננה אלא פשרה המכוונת לביצוע הסכם שביתת־הנשק[2] כאופייניים לקו הערבי החדש של ערעור משטר שביתת־הנשק. כשיא להתערערות המצב במזרח התיכון תיאר את הודעת סעוד[3] המוכיחה על החופש שראשי ערב מרשים לעצמם לגבי ישראל. השגריר ייחס התהליך כולו לפירוש, שהוא מקווה מסולף, הניתן על־ידי ראשי ערב למדיניות המערב בחודשים האחרונים. הוא סבור שהבהרה תקיפה למדינות ערב מצד המערב שישראל אינה הפקר יכולה לתרום לייצוב העניינים. השגריר מניח שמדיניות impartiality שהכריז עליה הנשיא[4] מביאה בחשבון צדקת כל עניין והתנהגות כל צד.

לאור הנ״ל חרדה ממשלת ישראל לכל תכנית וניסיון לתת נשק בידי כל מדינה ערבית שהיא דווקא בשעה זו. כאן הרחיב הדיבור על סגולותיה המיוחדות של עיראק ומנהיגותה בשדה האיבה לישראל ודחה התיאוריה המבחינה בין מדינות ערביות הגובלות עם ישראל ומדינות מרוחקות. הזכיר במקום זה העובדה שהצעותינו לדיון בענייני הגנת האזור לא זכו עד עתה להיענות רצינית.

המזכיר ציין שרבות מהנקודות שעורר השגריר מחייבות עיון רציני. הוא מקבל בהחלט פירוש השגריר למדיניות ארצות־הברית. ממשלת ארצות־הברית דנה בכל עניין לגופו. הוא אמר זאת לשגרירי לבנון וסוריה כשבאו למחות על נוסח הצעת ההחלטה ועמד בתוקף שאין רשות לשום מדינה להפריע לפיתוח מקורות מים על־ידי

23

1. בעניין ועידה לפי סעיף XII – ראה מס׳ 2.
2. בעניין עבודות ההטיה של הירדן – ראה מס׳ 11.
3. ראה מס׳ 15 והערה 9 שם.
4. ראה מס׳ 20 והערה 9 שם.

מדינה שכנה. הסביר להם הדברים בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים. הוא בכלל מטיל ספק אם יכול מנהיג ערבי רציני להאמין שממשלת ארצות־הברית תתמוך בהם במדיניות האיבה לישראל. הוא חושש שממשלת ארצות־הברית כיום אינה מקובלת בעולם הערבי כבישראל. אשר לנשק עוד לא הוחלט אם יינתן למישהו ואם יינתן – יהיה בעל ערך זעיר ויובאו בחשבון ענייני ישראל.

הוא מאשר שהמצב באזור עצוב ומדאיג אך ממשלת ארצות־הברית לא ויתרה על שאיפתה לחתור לשיפורו. לבקשת דאלס העיר בײרוד שלגבי סעיף י"ב דעת ממשלת ארצות־הברית כדעתנו והם עוקבים אחרי פעילותו של דאג [האמרשלד], שלדבריו מתכוון לבקר בירושלים ולכנס שם הוועידה מתוך התעלמות מהסירוב הירדני. אשר להצהרת סעוד אין בפיו הסבר אלא רצונו של סעוד להתרברב ולהתפרסם בעולם הערבי. על־כך העיר השגריר שסימן רע הוא שהדרך לזכות בפרסומת היא איום בהשמדת מדינה אחרת.

דאלס ניסה להבהיר אם דברי השגריר על החלטת ממשלת ישראל להביא עניין סואץ למועצת הביטחון פירושם בקשת עצה מממשלת ארצות־הברית או הודעה על החלטה סופית. השגריר השיב שקיבל הוראות להגיש התלונה במועד המתאים. דאלס אמר בגמגום שמוטב לסיים קודם עניין בנות יעקב.

דאלס גם שאל מהשגריר על שיחתו עם וישינסקי[5] והסכים שרצוי לנסח סעיף י"א בצורה שתפיג חששות וישינסקי והסכים לדברי אבן שהזכרת מפעל בנות יעקב בגוף סעיף י"א עלולה להפיג התנגדות וישינסקי.[6]

שילוח

24
הערת־עורך
Editorial Note

הגשת איגרות מטעם ממשלת ישראל לארבע המעצמות בעניין שילומים מגרמניה המזרחית

ב־25 בינואר עד 18 בפברואר 1954 התכנסה בברלין ועידה של שרי החוץ של ארבע המעצמות. הוועידה נועדה להביא לידי גמר את משטר הכיבוש בגרמניה ובאוסטריה באמצעות חתימת חוזי שלום עם מדינות אלה, ולדון במצב הביטחון באירופה. הרוסים, לעומת זאת, חתרו להרחיב את המנדט של הוועידה ולכלול בה גם את בעיות המזרח הרחוק וסין. הוועידה נקלעה למבוי סתום והסתיימה ללא תוצאות.

לרגל כינוס הוועידה הגישה ישראל לארבע המעצמות בבירותיהן איגרות ובהן תביעה מחודשת לתשלום שילומים מצדה של גרמניה המזרחית. שלוש האיגרות שהוגשו למעצמות המערב (לצרפת ב־17 בינואר, לבריטניה ב־18 בינואר ולארצות־הברית ב־25 בינואר) היו דומות, ואילו באיגרת שהוגשה לברית־המועצות (ב־18

5. ראה מס' 19 והערה 4 שם.
6. ראה דו"ח מפורט על השיחה, 25.1.1954, 130.20/2488/4 והשווה לרישום האמריקאי על השיחה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 768.

בינואר) נכלל גם אזכור של האיגרת שהוגשה לברית־המועצות ב־15 בספטמבר 1952, ובה בקשה שברית־המועצות תפעיל את השפעתה על הרפובליקה הדמוקרטית של גרמניה (גרמניה המזרחית) להיענות לתביעת השילומים של ישראל, וסעיף הקובע שהתביעה של ישראל היא בעלת אופי ייחודי ואין לה כל קשר עם הסדרי הפיצויים שלאחר מלחמת העולם ולכן אין להתנותה בהסדרי שלום שייחתמו בעתיד ואין שום סיבה לדחות את יישובה עד להשגת הסדר שלום סופי.

(האיגרת לארצות־הברית, ראה מס' 35, נוסחי האיגרות האחרות בתיק 130.02/2445/7.)

25

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. X355 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/8 נוסח יוצא:

New York, 19 January 1954

Met three sponsoring delegations yesterday morning, reported fully on talk Vyshinsky, proposed para 11 be amended but only to make clear no regional thinking involved.[1] After sitting alone they came up with text as in version one cabled clear.[2] They stated Syrian interests refer Buteiha and some Syrian owned land and are distinct from any interests Syrian government and sponsors would reiterate all elements of their original clarifying statements. Nevertheless I screamed with pain and managed see both French, Americans, during night, warned of dangerous new ambiguities. I proposed four amendments which would make text read as proposed, amended version cabled separately clear.[3] Barco stated U.S.A. could accept all our amendments but French dubious if can get away with omission reference to

25

1. על הצעת החלטה במועצת הביטחון בפרשת הטיית מי הירדן ועל הפגישה עם וישינסקי בעניין זה – ראה מס' 19, הערות 1, 4.
2. הנוסח בסעיף 11 שונה כדלהלן: "Requests, authorises, Chief Staff explore possibilities reconciling the Israeli and Syrian interests involved in Bnot Ya'akov dispute as well as rights individuals in Demilitarized Zone and full satisfaction existing irrigation rights all seasons and to take such steps as may deem appropriate effect a reconciliation."
(ראה אבן אל רפאל, 19.1.1954, 130.09/2331/4.)
3. להלן הנוסח שהציע אבן: "Requests, authorises, chief Staff explore possibilities reconciling local interests involved Bnot Ya'akov project as well rights individuals in Demilitarized Zone and including full satisfaction existing irrigation rights all seasons and to take such steps as may deem appropriate in accordance his responsibilities under Article 5 General Armistice Agreement to effect a reconciliation with due regard legitimate economic development."
(ראה שם.)

Israeli, Syrian, interests without stirring up Vyshinsky with whom they in touch. Not yet heard from British. Regard word "dispute" as especially pernicious as in Security Council language this implicates states, not private interests. Other amendments speak for themselves and we shall struggle hard for them. If all are accepted there is definite improvement from our viewpoint. If some accepted, others implied in speeches, we are more or less back where we were.

Syr[ians] continue in vehement opposition since Ben[nike] clearly empowered decide everything and water, land, emphasis remains.

Malik made great effort eliminate para 13[4] which he regards as more pernicious than para 11 from Arab standpoint. Sponsors also stood ground against Arab assault on para 9.[5] Fact that Arabs don't agree anyhow is responsible for apparent serious consideration my amendments. Zein Eddine tried desperately to get U.K., French, formula of 23 December[6] speaking of consultation with gov[ernmen]ts Syria and Israel but was told U.S.A. opposed and U.K., France, no longer committed.[7]

26

ג' רפאל אל שר החוץ
G. Rafael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2403/12

ירושלים, 19 בינואר 1954

סודי

הנדון: ערבויות לישראל עם כריתת הסכם חדש
בין אנגליה ומצרים

בהתייעצות שהתקיימה בראשותך סוכם שאנו חדלים מלתבוע מממשלת אנגליה לכלול בהסכם החדש עם מצרים ערבויות לישראל. הגענו למסקנה זו מתוך הכרה שהאיגרות שהגשנו לממשלת אנגליה לא הועילו להזיזה מעמדתה השלילית.[1]

4. סעיף 13 (12) בהצעת ההחלטה המתוקנת – ראה מס' 28 (הערת־עורך).
5. סעיף 9 בהצעת ההחלטה קורא לראש מטה המשקיפים לקיים את הסטטוס של האזור המפורז כפי שנקבע בהסכם שביתת־הנשק.
6. נוסח זה ראה בכרך 8, מס' 603 ונספח שם.
7. את הנוסח המתוקן של הצעת ההחלטה, שהוגש להצבעה ב־22 בינואר, ראה במס' 28 (הערת־עורך). בנוסח זה הושמט סעיף 9 ואילו סעיף 11 תוקן והפך לסעיף 10.

26
1. ראה מס' 1 והערות שם.

משום כך סוכם שנעלה את תביעותינו בצורה חדשה. נדרוש ערבויות לישראל באופן מקביל להסכם האנגלי־מצרי ונעלה תביעות מסוימות כתוצאה מהמצב החדש שייווצר במזרח התיכון עם תום המשא־ומתן האנגלו־מצרי.

להלן הצעות לתביעות ישראל:

א) הכרזת גומלין של ישראל ומצרים על סיום מצב המלחמה בהתאם להחלטות מועצת הביטחון מ־11.8.49 ו־1.9.51. כתוצאה מכך הפסקת כל פעולות האיבה ובראש וראשונה ביטול ההגבלות המצריות על השיט החופשי בתעלת סואץ.

ב) ערבויות גומלין של מצרים וישראל להימנע מאיום או שימוש בכוח נגד השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של זולתה. ערבות זו אפשר לאשר אם רצונם של הצדדים בכך, על־ידי האו"ם או על־ידי שלוש מעצמות המערב.

ג) הצהרה של אנגליה וארצות־הברית עם חתימת ההסכם האנגלו־מצרי שהסידורים שנקבעו בהסכם מתכוונים לחזק את ביטחון האזור כולו נגד התקפה מחוצה לו, בו־בזמן שממשיכים לדגול במדיניותם המוצהרת לקדם את השלום ואת היציבות בתוך האזור על בסיס המצב הטריטוריאלי הקיים.

ד) התחייבות של אנגליה וארצות־הברית לספק נשק לישראל כדי לאזן עוצמתה הצבאית המוגברת של מצרים.

ה) הסדרי הגנה בין ישראל והמערב על־פיהן:

(1) יאכסנו בארץ ציוד צבאי והנדסי כבד בשמירה [ש]ל ישראל לשימוש במצב של חירום בין־לאומי בלבד. מטרת מחסנים ומתקנים אלה לשמש מקור אספקה אלטרנטיבי במקרה שנפגמת האפשרות להפעיל המחסנים והמתקנים שהבריטים ישאירו בידי המצרים.

(2) אימון קאדרים של טכנאים להפעלת הציוד והמתקנים בשעת חירום.

(3) חיזוק ופיתוח התעשייה האזרחית הניתנת בשעת חירום להיהפך לייצו[ר] צבאי.[2]

גדעון רפאל

2. ב־6 בפברואר הוסיף רפאל בשולי התעודה בכתב ידו: "ל(ג) מוסכם על־ידי השר לעייל דרך צינורות ידידותיים. ל(ד) הוסכם להעלות במשרד החוץ. ל(ה) הוסכם להביא [להביע?] נכונות כזאת לפני ידידים, לחכות לתגובות ממשלת אנגליה." מ' גזית, בהערות לתעודה זאת, היה סבור שיש סיכויים רק להצעות (ג) ו־(ד) ולגבי (א) ו־(ב) סבר שהבריטים עשויים לטעון שהם עניין שבין ישראל למצרים. באשר להצעה על אישור הערבות אין ספק ששלוש המעצמות תיענה בשמחה. באשר ל(ה) סיכוייה להיענות רק לאחר סיומו של המשא־ומתן. (הערות לשגריר בלונדון, 28.1.1954, 130.02/2403/18.) אבנר לעומת זאת סבר כרפאל שכדאי להעמיד למבחן את הצעות (א) ו(ב) ולהפנותן גם לארצות־הברית אך המליץ לתבוע שהמעצמות יפעלו למימושן רק לאחר חתימת החוזה האנגלו־מצרי. מאידך, באשר להצעות (ג) ו־(ד) סבר שיש להתעקש על פעולה בעת ובעונה אחת עם חתימת החוזה. (ראה מכתבו מיום 4.2.1954, 130.13/2599/4.) גדעון רפאל סיכם שקיימת התנגדות כללית לחידוש הצהרת שלוש המעצמות. לעומת זאת ראה חשיבות ברעיון ששלוש המעצמות יצהירו בתום המשא־ומתן האנגלו־המצרי, שהן מחויבות להבטיח את המצב הטריטוריאלי הקיים. (ראה מכתבו אל אבנר, 18.2.1954, 93.04/41/5.)

27

ג׳ אבנר אל ו׳ איתן
G. Avner to W. Eytan

Orig.: 130.02/2418/4 :מקור

[London], 21 January 1954

Personal

Dear Walter,

Thank you very much for your letter of January 13 – a very prompt reply to mine of the 7th.[1] I do not think I ought to burden you with a heavy prolongation of this correspondence; I hope you will have seen some of my points. Enclosed you will find some material from Gazit in which he disagrees with me.[2] I am a little sorry that he thinks that way, because I believe he is wrong, and I rather fear that after you have read his material you may say to yourself that after all, if there are two views on this matter in the London Embassy, then obviously nothing really needs to be done or changed. I do disagree with Gazit rather fundamentally, and hope that maybe that as time goes on he will change his views.

Before I comment on one or two things you say, let me make it clear that my first letter was written off my own bat, and without consultation with the Ambassador. It must therefore be regarded as a personal effort. I have reason to believe that the Ambassador agreed with a good deal of what I said, as he expressed similar views when we discussed this week's approach with regard to reparations from Eastern Germany.[3] But my letter was not an official one, and I would ask you, therefore, not to have it put into any official document, because I do not want to make trouble.

1) On this question of asking help from the Great Powers, it was not my idea that we should approach the U.S.A. and even France, and not approach Great Britain; my whole point was that we should very severely ration ourselves in asking help on secondary matters (such as Philippine Airways

27

1. מכתבו של אבנר לא נמצא. איתן השיב שבריטניה עדיין מדינה חשובה ויש לפנות אליה לעזרה בכל אותם עניינים שעליהם פונים לארצות־הברית, ואפילו לצרפת, למרות שהיחסים אתה אינם כה נפלאים. בנוסף, יש נושאים שיש בהם לישראל עניין משותף עם בריטניה, כמו הבטחת שקט לאורך הגבול הישראלי־ירדני, וזאת בשל יחסיה המיוחדים עם ירדן ואי־רצונה להיגרר לצרות כתוצאה מהתלקחות בקו שביתת־הנשק. (ראה מכתבו אל אבנר, 13.1.1954, 130.02/2382/8.)
2. גזית כתב שאף שהוא מקבל את הכלל שאין להטריד יתר על המידה את משרד החוץ של המדינה שאתה מואמן אליה, אך סבר שהנסיבות המיוחדות של בריטניה מחייבות מגע שוטף ומתמיד עם משרד החוץ הבריטי. משרד זה מאורגן ומסודר, ויש לו מקורות מידע טובים. הרבה פעמים נציגי ישראל הפיקו תועלת מהשיחות עם בני־שיחם, וגם הצליחו לשכנע ולהשפיע. (ראה גזית אל איתן, 21.1.1954, 130.02/2382/8.)
3. ראה מס׳ 24 (הערת־עורך).

etc.) from any of the Great Powers. I have the feeling that our people in the U.S.A. would also welcome it if they had to go and ask for help a few times less.

2) I am afraid that what I meant about turning ourselves into *nudniks* [naggers] was painfully exemplified by our approach this week about reparations from Eastern Germany. My dear Walter — you will appreciate that there is nothing personal about anything I say. We both want the good of Israel. But here we were made to make an important intervention on a matter which has no relevance to the present political situation, and I am afraid that, at least in London, we have thereby brought upon ourselves just a little ridicule. Surely we should begin to weigh far more seriously the relevance and the timing of any approaches we may make? In fact, in the letter I wrote to you last week about arrangements for the Big Four Conference,[4] I said exactly what Sir Frank Roberts told me at the interview. This business of reparations from Eastern Germany has no relevance whatsoever to the political situation as it has so far developed in relation to the Big Four Conference. It should have been quite clear to us at home, as indeed it was to us here, (and as I wrote in last week's letter) that there was no earthly chance of the Berlin Conference getting anywhere near a situation where such a thing might be discussed. It is quite clear that the Russians will try to discuss the general causes of international tension, and then the question of a Five-Power Conference. When final agreement on the agenda is reached, and the German problem comes up, the issue will be how Germany is going to be united – that is, the problem of free elections. Everybody believes that on this the Conference will disagree and break up. But assuming for a moment that they do agree on this, then there will be sub-committees working out the details of "free elections" and arranging for a second Conference on the problem of Germany. Only then will come the time when any sort of demands on Eastern Germany in connection with German unity might be discussed. On the most hopeful analysis, therefore, the time when any such demands can usefully be put forward is clearly remote. When the Ambassador rang up Sir Frank Roberts and asked him to receive me (because I had not met him before), Sir Frank at once told him that the thing was entirely irrelevant to anything that was likely to happen in Berlin. He repeated the same thing to me in rather more charming terms and at greater length.

Now the trouble is that we might well have known all this before; in fact, the Ambassador and I realised it before we approached the F[oreign]

4. אבנר ערער במכתבו על הכוונה לפתוח בפעולות והסברה ישראליות או יהודיות בוועידת שרי החוץ בברלין וכן על הגשת האיגרות למעצמות בעניין השילומים ממזרח גרמניה. הוא טען שהמועד אינו מתאים, מכיוון שאין הסכמה בין המעצמות על עתיד גרמניה, וכל פעולה שלא בעתה עלולה להכשיל פעולה במועד מתאים יותר. (15.1.1954, 130.02/2445/7.)

O[ffice]. And my question to you is: Why do we have to cheapen Israel's diplomacy by this kind of action?

Let us look again at the instructions we received.[5] There it said that the idea of this intervention is to provide some kind of counterweight against the pressure emanating from Eastern Germany against the Reparations Agreement between Israel and Western Germany, and to register again, in a solemn manner and at a historic moment, our demand from Eastern Germany in relation to any possibility that may perhaps come about with regard to German unity.

Now, dear Walter, I do not for one moment suppose that you drafted nonsense of this kind, but my complaint is that you did put your hand to it. It is true that some speeches have been made in Eastern Germany against the Reparations Agreement, and somebody even said that German unity must provide for its cancellation. But how on God's earth does one provide a counterweight to this kind of speech by making what is in fact a totally misplaced and mistimed intervention? What do the phrases "In a solemn manner" and "at a historic moment" mean? Is going to the F.O. and laying an Aide Memoire on the table a solemn act? What "historic moment" is around the corner? There is going to be a Conference between the Big Four to discuss German unity. Everybody realises that it is going to fail. At the very best, it will lead to further talks. Where is the "historic moment"? Now my point here is that we ought to discard this sort of emotional "sloganisation" (sorry!), this highfaluting, demagogic talk, at least in our internal office papers, which ought to be based on some kind of scientific evaluation of what needs to be done, in what way and at what moment.

As it was, I came away from the F.O. feeling that Sir Frank Roberts had smiled at me benignly, rather as he might have smiled at some small boy who had just been rather silly.

The Hebrew has a good word – pa'altanuth – for a sort of busy-bodying activity, sometimes for mere activity's sake. The whole point of my first letter was that, in order to maintain the serious character of Israel's diplomacy, we should discard this kind of thing, and not run to everybody all the time about all kinds of things. On Berlin, Sir Frank said that, if ever the time came when this kind of matter might become relevant, we would be sure to know of it, and then there would still be plenty of time to prick up our ears and do what was necessary.

And I do feel that, generally, we would enhance the importance of our approaches if we were less ready to assume that these people are somehow bound to help us all the time on all sorts of smaller matters.

3) About "peulah baitonuth" [press activity] (this is not my term – I quote from the cables), I quite agree that guidance is always welcome, as long as it is realised that Arnon or any of us, talking in the morning or at lunch or on

5. ראה איתן אל נציגי ישראל בבירות ארבע המעצמות, 8.1.1954, 93.08/419/9.

the phone to one journalist or another, does not automatically produce a single word in the press. Certainly do let us have all the ammunition you can; but do realise how difficult it is to get serious political comment on any Israel subject, even in one serious newspaper.

4) About civilian infiltration: I did say in my letter what in fact you say in yours, namely that if the issue is presented as a source of new danger to frontier security, then you have a good point. But if the idea is to intervene because Bennike gives a wrong judgment (and that is how it was put to us), then there is not much hope.

Finally, let me add that on this East German thing, the Ambassador, Gazit, and I were in agreement, and I do feel that there is some more general lesson to be learnt from it. By the way, our advice had been asked as to what ought to be raised in connection with the Berlin Conference, and from our reply it will be perfectly clear that we did not favour anything like the action we were made to take. It may be that Washington and Paris replied differently. But until I know otherwise, I incline to doubt it.

I do not know whether this correspondence will have any kind of use. I apologise if I have been characteristically direct and straight-forward, but I do feel that now and then we harm the standing of our diplomacy, and consequently the standing of our country. Actually, I feel pretty certain that if you were to work here again yourself, if only for a few weeks, you would feel very much as I do.

Yours ever,

Gershon Avner

P.S. We do feel that a new approach to the Soviet Union on Reparations from Eastern Germany would definitely be more to the point, even though it might not bring any result.

P.P.S. Of course, too, the advance publicity for our *démarches* was not calculated to increase their seriousness. It is hard to understand why we have to do things this way.

GA

28
הערת־עורך
Editorial Note

הצבעת מועצת הביטחון על הצעת ההחלטה בעניין הטיית ערוץ הירדן ליד גשר בנות יעקב

ב־22 בינואר 1954, בישיבה ה־656 של מועצת הביטחון, התקיימה הצבעה על הנוסח המתוקן השני של הצעת ההחלטה של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת (מסמך או"ם S/3151/Rev.2) בעניין התלונה שהגישה סוריה ב־16 באוקטובר 1953 על העבודות שביצעה ישראל באזור המפורז להטיית ערוץ הירדן דרומית לגשר בנות יעקב (ראה

מס' 11 ומס' 25). הנוסח שעמד להצבעה היה זהה ברובו להצעת ההחלטה המקורית, להוציא את השמטת סעיף 9, ושינויים בסעיף 10 (לשעבר 11). להלן נוסח הצעת ההחלטה:

The Security Council,

1. *Recalling* its previous resolutions on the Palestine question;

2. *Taking into consideration* the statements of the Representatives of Syria and Israel and the reports of the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization on the Syrian complaint (S/3108/Rev.1);

3. *Notes* that the Chief of Staff requested the Government of Israel on 23 September 1953 "to ensure that the authority which started work in the Demilitarized Zone on 2 September 1953 is instructed to cease working in the Zone so long as an agreement is not arranged";

4. *Endorses* this action of the Chief of Staff;

5. *Recalls* its resolution of 27 October 1953, taking note of the statement by the Representative of the Government of Israel that the work started by Israel in the Demilitarized Zone would be suspended pending urgent examination of the question by the Council;

6. *Declares* that, in order to promote the return of permanent peace in Palestine, it is essential that the General Armistice Agreement of 20 July 1949 between Syria and Israel be strictly and faithfully observed by the Parties;

7. *Reminds* the Parties that, under Article 7, paragraph 8, of the Armistice Agreement, where the interpretation of the meaning of a particular provision of the Agreement other than the preamble and Articles 1 and 2 is at issue, the Mixed Armistice Commission's interpretation shall prevail;

8. *Notes* that Article 5 of the General Armistice Agreement between Syria and Israel gives to the Chief of Staff, as Chairman of the Syrian-Israeli Mixed Armistice Commission, responsibility for the general supervision of the Demilitarized Zone;

9. *Calls upon* the Parties to comply with all his decisions and requests, in the exercise of his authority under the Armistice Agreement;

10. *Requests and authorizes* the Chief of Staff to explore possibilities of reconciling the Israeli and Syrian interests involved in the dispute over the diversion of Jordan waters at Banat Ya'qub, including full satisfaction of existing irrigation rights at all seasons, while safeguarding the rights of individuals in the Demilitarized Zone, and to take such steps in accordance with the Armistice Agreement as he may deem appropriate to effect a reconciliation;

11. *Calls upon* the Governments of Israel and Syria to co-operate with the Chief of Staff to this end and to refrain from any unilateral action which would prejudice it;

12. *Requests* the Secretary-General to place at the disposal of the Chief of Staff a sufficient number of experts, in particular hydraulic engineers, to supply him on the technical level with the necessary data for a complete appreciation of the project in question and of its effect upon the Demilitarized Zone;

13. *Affirms* that nothing in this resolution shall be deemed to supersede the Armistice Agreement or to change the legal status of the Demilitarized Zone thereunder;

14. *Directs* the Chief of Staff to report to the Security Council within 90 days on the measures taken to give effect to this resolution.

(ראה *Yearbook of the United Nations*, 1954, pp. 73-74).

בעד הצעת ההחלטה הצביעו 7 מדינות, נגדה הצביעו ברית־המועצות ולבנון; ברזיל וסין נמנעו. ההצעה לא התקבלה בשל השימוש שעשתה ברית־המועצות בזכות הווטו שלה. היתה זאת הפעם הראשונה שברית־המועצות הטילה וטו על הצעה הקשורה ביחסי ישראל־ערב.

29
הערת־עורך
Editorial Note

הצהרה של המזכיר הכללי של האו"ם בעניין זימון ועידה ישראלית־ירדנית לפי סעיף XII

ב־22 בינואר פרסם המזכיר הכללי של האו"ם את ההצהרה הבאה בשאלת ועידה ישראלית־ירדנית:

STATEMENT BY SECRETARY-GENERAL ON THE QUESTION OF AN ISRAEL-JORDAN CONFERENCE AT A PRESS CONFERENCE ON 22 JANUARY 1954

As already published, a reply was received early in January from the Jordanian Government to my invitation to discuss the time and the place of the conference requested by the Israeli Government under Article XII of the Armistice Agreement. As that reply seemed to me to call for further consultations I sent a new message to the Jordanian Government on receipt of their reply. So far I have not received any reply to this second message.

As appears from Article XII of the Armistice Agreement the Secretary-General is under a legal obligation to convoke a conference when he is called upon to do so under the circumstances set out in the Article.

Personally, I feel that the conference would serve a useful purpose, if it is set up within the framework of the Armistice Agreement and if its scope is

limited strictly to questions deriving from the implementation of that agreement.

In line with what I have just said I consider that the conference should be kept within the limits of the Armistice Agreement both as concerns its set-up and the scope of its work. In my view the Armistice Agreement opens possibilities for participation in the conference of the Secretary-General of the United Nations. If the parties would consider it useful that the Secretary-General himself, or somebody representing him, take part in the conference, I think that such a proposal should be accepted, and I am willing to co-operate personally to all the extent that my time permits.

(ראה U.N. Press Release SG/363, 22 January 1954, בתיק 130.16/2948/6.)

30

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. X381 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2181/8 :נוסח יוצא

New York, 22 January 1954

Immediate

My very first reaction to today's event[1] is urgency of immediate submission Suez complaint,[2] preferably Monday. We cannot allow ourselves be deterred by today's events. We must get Israel complaint on agenda immediately. Exposure Arab violations armistice is urgent. We should also bring article 12 to head by encouraging Secretary-General convoke conference.[3]

Eban

30
1. הטלת הווטו בידי ברית־המועצות על הצעת ההחלטה בעניין ערוץ הירדן – ראה מס' 28 (הערת־עורך).
2. ראה מס' 15 והערה 7 שם.
3. ראה מס' 29 (הערת־עורך).

31

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ
J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2394/16

פאריס, י"ח בשבט תשי"ד
22 בינואר 1954

כמוס

הנדון: בעיות הרכש בצרפת

מתוך סקירתי על השיחה עם מוריס שומאן[1] והדו"ח של דיבון על שיחותיו עם מאייאר, מנהל מחלקת הלוואנט,[2] תיווכחו כי חלה תזוזת־מה ביחסו של משרד החוץ הצרפתי לענייני הרכש שלנו. פגה המתיחות של ימי קיביה. אף־על־פי שלא קיבלנו עדיין תשובה חיובית בעניין רכישת כלי הרכב, שהיא מטרתנו הקרובה בשטח זה, אין

31

1. בשיחה שהתקיימה ב־17 בינואר עם מוריס שומאן, מזכיר המדינה במשרד החוץ הצרפתי, הודה צור לשומאן על עזרתו בהשגת הרישיון לקניית נשק בצרפת. הוא אמר שבחוגי הצבא מעריכים אפשרות זאת מאוד וחזר וביקש מתן רישיונות לקניית הטנקים, בקשה שהועלתה לראשונה כבר בנובמבר 1953. שומאן אמר שיטפל בעניין והוסיף ששר החוץ נוקט עמדה חיובית ביותר, אך הצביע על החשש הצרפתי להפסיד ידידות מדינות ערב על־ידי צעד בולט מדי ועל התחייבות צרפת לקבל הסכמת בריטניה וארצות־הברית לכל מכירת נשק למזרח התיכון. צור השיב כי ישראל מתחייבת גם להבא למנוע פרסום קניותיה בצרפת. שומאן הבטיח לדון בדבר עם הממונים על מחלקת אפריקה–לוואנט במשרד החוץ הצרפתי. (ראה צור אל מחלקת מערב אירופה, 17.1.1954, 130.10/2516/11.)

2. השיחה מ־20 בינואר נסבה על יחסי ישראל–צרפת בתחום רכישת הנשק. מאיארד הניח בוודאות רבה שמשרד החוץ הצרפתי יאשר את הקמתו של בית־חרושת להרכבת מטוסים, כולל מטוסי סילון, בישראל ואת מכירתם של מספר מטוסי סילון מסוג "מיסטר". באשר לטנקים אמר כי אמנם חלה הטבה באווירה אך יש להמתין מספר שבועות עד לגיבוש ההחלטה. מאיארד ציין שבחוגים בריטיים ואמריקאיים, וגם צרפתיים, קיימת סברה שישראל מפריזה בסכנת התוקפנות הערבית ומקדישה כספים רבים מדי לצורכי חימוש. כן שאל אם ישראל עומדת לרכוש מטוסים וטנקים במקומות אחרים. דיבון השיב שהספקת נשק חדיש לישראל תאפשר חיסכון בשטחים אחרים בתקציב הביטחון שלה. הוא הדגיש שחשוב לישראל לדעת האם ובאיזה מידה היא יכולה לסמוך על צרפת בנושא זה הן לגבי תכנון לתקופה ארוכה והן לגבי שעות חירום. אולם, הבהיר, כי גם אם יגיעו להסדר כזה, יש להניח שישראל תרכוש ציוד גם בארצות אחרות.
בשיחת המשך שהתקיימה ב־27 בינואר על האפשרות לתכנון לטווח ארוך של רכישת נשק הבהיר מאיארד שגם אם צרפת נקטה ותנקוט עמדה עצמאית הרי היא מחויבת לפעולה תוך תיאום ושיתוף־פעולה עם בריטניה וארצות־הברית למנוע מרוץ חימוש במזרח התיכון. אולם אם ארצות־הברית תוציא אל הפועל את תכניותיה לחימוש מדינות ערב יש להניח כי צרפת תיענה לבקשותיה של ישראל. הוא גם הדגיש את האינטרסים של צרפת בעולם הערבי המהווים סייג אובייקטיבי לידידות המתפתחת בין צרפת לישראל ולכן אין לצפות לרכישות תכופות שתיצורנה רושם של הפליה לטובה של ישראל. (ראה דיבון אל מחלקת מערב אירופה, 22.1.1954, 29.1.1954, 130.10/2522/21.)

אנשי שיחתנו רואים עוד כקודם את "הזמן בלתי־מתאים", כפי שהדגיש פארודי בעת פגישתי הראשונה עמו.[3] בשיחה חטופה עם שר החוץ בידו בעת הטכס של הצגת הסגל הדיפלומטי בפני הנשיא החדש הזכיר לי מכתב ששלחתי לו בעניין זה ואמר כי הוא "עוסק בדבר" (Je m'attache a cela). עם זה מגיעות אלינו ידיעות כי המשא־ומתן בעניין המטוסים, שהוחל בו לפני מחצית שנה ויותר, מתקדם והולך כי רוב המוסדות הממשלתיים נוטים לאשר את ההסכם המוצע.[4]

לגבי דידי אין בספק כי השעה נוחה ביותר לניהול משא־ומתן רציני ויסודי בענייני רכש. מצד אחד הופגה המתיחות הבין־לאומית ובתי־חרושת ברוב הארצות ימצאו בקרוב קושי במכירת תוצרתם. התעשייה הצרפתית תגדיל, אפוא, לחצה לשם מציאת שווקים חדשים – ולחץ זה אין לבטלו כלל מבחינת ההשפעה המדינית. מצד שני גברה המתיחות בין צרפת לבין הליגה הערבית, המפגינה לעין כל את תמיכתה במגמות הבדלניות שבצפון אפריקה. לרגל המאורעות האחרונים במרוקו הספרדית, והניסיון שנעשה בטטואן שלא להכיר במרותו של השולטן שהומלך על־ידי הצרפתים,[5] הרבו העיתונים – ודווקא החשובים שבהם – לדבר על לחץ מצרי על ממשלת ספרד ועל התערבות מצרית פעילה בהעכרת האווירה במרוקו. ביקורו של אחמד שוקיירי במדריד נתקבל כאות לשיתוף־פעולה אמיץ בין ממשלת פראנקו לבין הליגה הערבית, שעשו יד אחת כדי להחליש את השפעתם של הצרפתים באפריקה הצפונית.

ייתכן, כמובן, שכל המסיבות הללו תעוררנה את חסידי שיתוף־הפעולה עם הערבים להתריע על הסכנה של התרחקות צרפת ממדינות ערב ולתבוע מדיניות של פיוס – אולי על־חשבון הידידות עם ישראל. אך מתקבל יותר על הדעת, כי הלכי־רוח הנוחים לנו יגברו ולא יוחלשו.

מתוך כל השיקולים הללו אני נוטה לייחס חשיבות לרעיון שנזרק בשיחתו של דיבון עם מאייאר בדבר ניסיון להגיע להסדר כולל עם צרפת בעניין הספקת הנשק. הסדר זה יכול לקבל צורה של הסכם בעל־פה בלבד, מעין "ג'נטלמן אגרימנט" שיקבע: (א) סדר הספקת סוגים שונים של נשק בשנים כתיקונן, (ב) הקלות לרכישתו בשעת חירום. כל הסדר כזה צריך לכלול, כמובן, מספר הסתייגויות, שלא תכבולנה את ידינו לגבי רכישות שמחוץ לצרפת ולא תמנענה מאתנו קבלת עזרה צבאית, בחומרים ובנשק, שתינתן לנו ללא תשלום בארצות אחרות.

אינני משלה את עצמי בדבר אפשרויות כריתת הסכם כזה, אך לדעתי כדאי הטורח. שכן, אם תתקבל החלטָה עקרונית ברוח זו בחוגים הממשלתיים בצרפת, נהיה פטורים להבא מלהפעיל בכל מקרה של קנייה חדשה את כל השפעתנו הן במשרדים עצמם והן בחוגים המדיניים של צרפת. ואילו התנאים של היום מאלצים אותנו להשתדל ולהניע

3. הפגישה עם פארודי התקיימה בראשית נובמבר 1953. פארודי אמר שבשעה שאושרה מכירת תותחים לישראל בראשית אוגוסט 1953 נאמר לה כי זה גבול הרכש האחרון; על אחת כמה וכמה שלאחר פעולות קיביה אין הרגע מתאים, בכלל לחצן של שתי המעצמות האחרות להימנע ממכירת נשק לישראל. (ראה צור אל מחלקת מערב אירופה, 6.11.1953, 93.02/164/2).

4. ראה כרך 8, מס' 328.

5. הכוונה לעצרת מחאה של תושבי מרוקו הספרדית על הדחת שולטן מרוקו מוחמד ה־5 בידי הצרפתים באוגוסט 1953 והמלכת דודו תחתיו. עצרת זאת התקיימה בינואר 1954 בטטואן, עיר מושבו של הנציב העליון הספרדי.

את הגלגלים בכל מקרה של רכישה, אף הקטנה ביותר, ולחזור ולהניעם בכל הזדמנות חדשה.

אבקש ממך להודיעני לאחר שתשאל בעצתם של הנוגעים בדבר את החלטתך העקרונית בעניין זה. במקרה שההחלטה תהיה חיובית - וכרגע אינני רואה שום מניעה לכך - נמשיך בגישושינו בכיוון הסכם בעל־פה כפי שציינתי.[6]

בברכה,

יעקב צור

32

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W894 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/1 :נוסח יוצא

Washington, 23 January 1954

Most Immediate

I recommend we propose following action to Three Western Governments and Secretary-General in cooperation with us:[1]

1) It shall be our common policy to bring about orderly resumption of work in conformity with principles which majority of Security Council endorsed and thus to annul effect of veto and deter Soviets and Arabs from such sabotage in future.

2) If our entire program is accepted first step would be for Memisrael [Government of Israel] to approach Bennike saying we desire resume discussion with him interrupted in October and to do so in light consensus opinion expressed Security Council.

3) Ben[nike] agrees with support of Secretary-General and we first begin discuss land. We then proceed to work out scheme on satisfying irrigation rights, if necessary he asking Secretary-General send him hydraulic engineers.

6. איתן, שבעצמו לא ראה מניעה להסכם כזה, ביקש את נג׳ר לברר את העניין במשרד הביטחון. נג׳ר, שהקשר הקיים עם הצרפתים היה רצוי בעיניו ונשען על יסודות רציניים, הטיל ספק באפשרות להגיע להסכם כולל בענייני רכש, מפני שכבר לפני כשנתיים התנו הצרפתים את ההסכם במונופולין שלהם בשטח זה בישראל. פרס, המנהל הכללי של משרד הביטחון, הזהיר בשם שר הביטחון משיחות על הסכמים כוללים מפני שהם עלולים לעלות מחיר פוליטי שספק אם ישראל תוכל לעמוד בו. גם מבחינה מעשית לא נראה הדבר כדאי, כיוון שלא רצוי להצטמצם למקור נשק אחד. (ראה איתן אל נג׳ר, 28.1.1954, נג׳ר אל צור, 7.2.1954, 130.10/2516/11; פרס אל צור, 10.2.1954, 130.02/2394/16).

32

1. בעקבות הווטו הסובייטי במועצת הביטחון בעניין ערוץ הירדן - ראה מס׳ 28 (הערת־עורך).

4) When ascertained that both these matters worked out he states that resumption of work is now not in conflict with G[eneral] A[rmistice] A[greement].

5) We resume, and if Syrians or Vyshinsky object, let them try get seven votes Security Council.

6) If Powers and Dag [Hammarskjöld] will commit themselves firmly to this course we shall agree extend duration our undertaking suspend work.

7) On military aspect[2] he should base himself on French and U.K. speeches that this is not primary factor especially as majority excluded it entirely from their draft. To save face he could exchange notes with us on not encroaching on demilitarized character of zone and whole operation without prejudice to legal status thereof.[3]

Advantages to Westerners and Secretary-General from this program are:

A) Authority West and Ben[nike] asserted over that of U.S.S.R. and Arabs who now challenging former.

B) Again will be proven that Soviet veto cannot deter majority from peaceful course.

C) They released from immediate nightmare our immed[iate] resumption.

Advantages to us:

(1) We resume negotiations with West and Secretary-General on our side who are in common tactical political boat with us.

(2) Favourable world reaction this prudent course will build sympathy for actual project.

(3) No better alternative since our immediate resumption or threat thereof would only get Security Council to convene ask us suspend pending reconsideration by Chief of Staff thus we would lose initiative of stoppage and resumption and transform common front with West into conflict with entire world.

Suggest we begin negotiate this plan Monday with all concerned meanwhile issuing statement as per separate cable[4] and keeping Security Council busy with Suez.[5]

Eban

2. אחת הטענות של סוריה היתה כי הטיית ערוץ הירדן מקנה לישראל יתרון צבאי. טענה זו התקבלה גם על דעתו של בניקה בהחלטתו מ־23 בספטמבר 1953 – ראה כרך 8, מס' 381, נספח, סעיף 7(e).

3. שרת הגיב בחיוב על הסעיפים 1–3, 5 ו־7 בהסתייגויות הבאות: לגבי (2) "אבל אנו שומרים על זכותנו לחדש העבודה מבלי לדחוק"; ולגבי (7) "אבל אל נעמוד דווקא על חילוף איגרות, די לנו אם לא יוסיף לעורר השאלה". באשר לסעיף (4) העדיף שרת "לאו דווקא לאחר שיוברר אלא ייתכן במקביל לבירור, היות ולגבי קרקע אין נוצרות עובדות חדשות ולגבי מים מדובר לעת עתה רק על חפירה ולא על הטיה", ולגבי סעיף (6) הורה "אל נציע מראש התחייבות, די אם איננו מחדשים לפי שעה. אם ידרשו התחייבות, תבריק." (ראה מברק 955, 26.1.1954, 130.09/2310/5.) ראה גם החלטת הממשלה במס' 34 (הערת־עורך).

4. ראה אבן אל שרת, W895, 23.1.1954, 93.01/2210/1.

5. ראה מס' 45.

33

ש' אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 94
נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 23 בינואר 1954

שיחתי בווקס[1] נמשכה כשעה וחצי והיא הנעימה והמעניינת ביותר מכל מה שהיה בכל זמן היותי כאן. מצדם השתתף חבר הקוליגיה קאלישיבן [קאלאשיאן] ושני עוזריו. האיש גילה ידיעה מפתיעה בחיינו החברתיים. השתמש בעצמו במילים כמו "קיבוץ", "הסתדרות עברית", "ויידיש", דיבר בכבוד על רמתנו התרבותית הידועה בעולם בעבר ועכשיו והציג שאלות לעניין על פרטי חיינו התרבותיים. העליתי תכנית רחבה לקשרי תרבות בשטחים שונים שיש לבחור ממנה הרצוי והמוקדם ולגבי כל שטח הדגשתי עקרון ההדדיות. דברי נתקבלו בהסכמה והוא ימסרם לקוליגיה בצורתם הכללית. עם זאת סוכם שאציע אחרי התייעצות אתכם דברים קונקרטיים מהתכנית הרחבה, כדי שהווקס יתקשר עם המוסדות המתאימים. לגבי קשרי מדע הציע לי להתקשר ישר עם האקדמיה למדעים, ולגבי סופרים – עם ועדת חוץ של אגודת הסופרים. ההבדל בין מה שהיה לפני שנתיים, כשהטקס סירב לסדר לי פגישה עם ווקס, הוא כיום ולילה. לדעתי ראוי לפרסם שהיתה שיחה ודובר בה ארוכות על יחסי תרבות הדדיים.[2]

אלישיב

34

הערת־עורך
Editorial Note

החלטת הממשלה ב־24 בינואר 1954 בעקבות ההצבעה במועצת הביטחון על הטיית ערוץ הירדן

ב־24 בינואר 1954 מסר שר החוץ בישיבת הממשלה סקירה על הדיונים האחרונים במועצת הביטחון על הטיית ערוץ הירדן ועל משמעות הווטו שהטילה ברית־המועצות על הצעת ההחלטה של מדינות המערב. לאחר הדיון קיבלה הממשלה את ההחלטה הבאה:

1) הממשלה מציינת, כי עם סיום הדיון במועצת הביטחון ללא קבלת החלטה כלשהי נכשלה תלונת סוריה נגד ישראל, אשר גרמה לטיפול מועצת הביטחון בבעיה.

33
1. החברה הכל־סובייטית לקשרי תרבות בחוץ־לארץ. הפגישה התקיימה ב־22 בינואר.
2. דו"ח שלם של הפגישה ראה במכתב אלישיב למחלקת מזרח אירופה, 26.1.1954, 93.39/449/3.

2) הממשלה מזכירה כי ביום 27 באוקטובר 1953, היא התחייבה לפני מועצת הביטחון להפסיק זמנית את העבודה בערוץ הירדן למשך עיונה הדחוף של המועצה בשאלה זו ומציינת כי עיון זה נסתיים עכשיו.

3) הממשלה מודיעה, כי בהתאם לעמדתה המוצהרת ובהמשך ליוזמתה מלפני הדיון במועצת הביטחון, היא מוכנה לברר עם ראש מטה או"ם את הערובות הנאותות לשמירת הזכויות הפרטיות הכרוכות בביצועו של המפעל. על משרד החוץ הוטל לפעול בכיוון זה.

(ראה נוסח ההחלטה בתיק 130.02/3688/9, ראה גם סטנוגרמות של ישיבת הממשלה, 24 בינואר 1954.)

35

איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית
Note from the Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State

Copy: 93.08/416/18 :העתק

[Washington], 25 January 1954

The Ambassador of Israel presents his compliments to the Honorable the Secretary of State and has the honor to draw attention on the eve of the conference of the Foreign Ministers of the four Great Powers to the Israel claim advanced against Germany for material amends for the criminal acts committed by Nazi Germany against the Jews in Europe.[1]

2. On 12 March 1951 the Government of Israel submitted Notes to the Government of France, the United Kingdom, the United States and the Union of Soviet Socialist Republics in their capacity as occupation Powers of Germany, advancing its claim for global recompense for the material losses suffered by the Jewish people at the hands of Germany, calculated on the basis of the costs of resettlement in Israel of Jewish refugees from Germany and countries formerly under German occupation or control. (A copy of the Note is enclosed for easy reference.)[2] The claim was directed against Germany as a whole, bearing in mind that the responsibility for the crimes committed by the German Reich against the Jewish people should properly be borne by both of the component parts which now constitute what was formerly the territory of the German Reich.

3. The Federal Republic of Germany acknowledged its share in the responsibility to make good the material damage caused by the criminal acts prepared against the Jewish people by the Nazi regime, and on 10 September

35
1. ראה מס' 24 (הערת־עורך).
2. נוסח האיגרות האלה ראה בכרך 6, מס' 84 והערת־עורך בעמ' 162–163.

1952 signed an Agreement with the State of Israel in which it undertook to settle that portion of the Israel claim directed against it. This Agreement constituted a settlement of the claim of the State of Israel in so far as it has been put forward against the Federal Republic of Germany.

4. In clear contradistinction to the attitude of the Federal Republic of Germany, no positive reaction has hitherto been forthcoming from the Government of the German Democratic Republic, which has even gone so far as to demand that the reunification of Germany be made contingent upon the denunciation of the Agreement between the State of Israel and the Federal Republic of Germany.

5. The Government of Israel cannot regard its claim against Germany as having been settled, as long as one part of that country fails to account for its share in the responsibility deriving from the criminal acts of the German Reich. At the time when the political settlement of the problem of Germany is on the agenda of the Conference of the Four Great Powers, the Government of Israel trusts that the Occupying Powers, conscious of the obligation resting upon present-day Germany to make amends for the crimes committed by the Reich, will insist upon the necessity of a settlement of that portion of the Israel claim which as a result of the refusal of the Government of the German Democratic Republic has yet remained outstanding.[3]

3. באיגרת התשובה כתב מזכיר המדינה לשגריר ישראל שממשלת ארצות־הברית אמנם מודעת לאינטרס של ישראל בשאלה זו אולם העניינים שהועלו באיגרתה של ישראל לא עלו בוועידת שרי החוץ בברלין. (16.3.1954, 130.02/2445/7.) על הגשת האיגרת בלונדון והתגובות הבריטיות, ראה מס' 27, סעיף 2. בפאריס התקבלה האיגרת בהסתייגות ניכרת והצרפתים הביעו ספק בסיכויי קבלת הדרישה הישראלית ואפילו באפשרותם ללחוץ על גרמניה המזרחית שאין הם מכירים בה. (ראה צור אל המנהל הכללי ומחלקת מערב אירופה, מברק 664, 17.1.1954, 130.09/2345/4.)

במוסקבה מסר אלישיב את האיגרת לסגן שר החוץ זורין ב־18 בינואר. זורין העיר שהמילה "סירוב" בסיפא של האיגרת אינה מדויקת, כי המזרח גרמנים לא השיבו כלל. אלישיב ענה שהיעדר התשובה כמוהו כסירוב. בסיום השיחה הבטיח זורין להעביר את העניין למולוטוב. (ראה אלישיב אל משרד החוץ, מברק 87, 18.1.1954, 130.09/2326/2.)

36

א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן 900
נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 25 בינואר 1954

מסכים שהחלטת הממשלה[1] נבונה ושקולה. אך העיקר הוא לשלוח לי אישור לתכנית הכוללת המתוארת במברקי 894.[2] גם העלאת עניין סואץ דחופה. הערבים מתחילים לפרש שנרתענו מאימת וישינסקי.[3] אני מסופק אם יטילו וטו בעניין זה, שכן יש להם עניין במעמד הבין־לאומי של התעלה ועל־כל־פנים ההחלטה הקיימת היא בידינו וגם לגיוס נאומים מערביים נגד מצרים יש ערך עצמאי ונכבד. אגב בעניין זה הבטיחה ברזיל לתמוך בנו. אני חושש מפני הרושם החלש של אפס־מעשה בעניין זה אחרי שהופיעו מאמרים ורמזים כה רבים על כוונתנו לחדש את הדיון. גם למערכת הנשק שלנו יש ערך רב בעצם קיום הוויכוח במועצת הביטחון בו תשב מצרים על ספסל הנאשמים ועל־ידי־כך תפסיד את זכאותה לנשק, דבר שיטיל צל גם על זכאות חברי הליגה האחרים.

אבן

37

ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל
R. Shiloah to G. Rafael

מברק מוצפן WIA901
נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 25 בינואר 1954

אתמול סעד ג׳ונסטון בבית אבן, השתתפו החתום מטה ובארנס. מחלקת המדינה לוחצת על ג׳ונסטון לחזור למזרח התיכון באמצע פברואר.[1] הסברנו כי אנו בודקים יסודית התכניות וספק אם נסיים הבדיקה עד אז. ג׳ונסטון נוטה לדחות ביקורו לאמצע מארס; יתחיל ביקוריו במדינות ערב ויגיע לישראל בשלהי החודש.

36
1. ראה מס׳ 34 (הערת־עורך).
2. מס׳ 32.
3. רוצה לומר, מהטלת הווטו הסובייטי במועצת הביטחון בעניין הטיית מי הירדן.

37
1. ראה מס׳ 17.

ג'ונסטון עודנו אופטימי אך הסכים עמנו שהתיקו במועצת הביטחון[2] ועמדתם העיקשת של לבנון וסוריה לגבי מפעל, שלמעשה אינו נוגע להם, אינם מבשרים טובות למפעל כולל יותר. השגריר הציג העמדה הערבית כשוקלת כל תכנית אך ורק מבחינת מידת הנזק לישראל ולא התועלת שתצמח ממנה לערבים.

ג'ונסטון סיפר בסוד התקלה בירדן שפקיד על דעת עצמו בלי ידיעת מחלקת המדינה חתם הסכם לביצוע מפעל הירמוך.[3] ג'ונסטון ראה בתכנית זו הרס לתכנית האזורית ומצא סימוכין בהסכם להיחלץ מההתחייבות. חוגים מסוימים במחלקת המדינה ובשגרירות ארצות־הברית בעמאן התנגדו לעמדת ג'ונסטון ותמכו בתביעת ירדן להמשיך בביצוע התכנית. הנשיא תמך בעמדתו התקיפה של ג'ונסטון ותכנית הירמוך בוטלה. החלטה זו גם הביאה לחילופי־גברא מסוימים בנציגות ארצות־הברית בעמאן. הערנו כי לפי הגרסה שבידנו לא נכון שמחלקת המדינה לא ידעה, גארדינר ידע.

התווכחנו ארוכות על תכניתם למוסד ביצוע זר ללא מגע ישראלי־ערבי. הסברנו כי אין סיכוי מעשי או פוליטי לכל תכנית כזו. שום מדינה לא תוותר על משהו מריבונותה.

ג'ונסטון סיפר שבדיונים פנימיים בממשלת ארצות־הברית דובר על שינויים טריטוריאליים לשם ביצוע התכנית. משחקרו והתברר כי הכוונה למסור לירדן המשולש ירדן–ירמוך–כנרת, דחה מחשבה זו בכל תוקף ואיים כי לא יהיה לו כל חלק בתכנית מעין זו.

בזמן האחרון עלתה הצעה שמא במקום ויתורים טריטוריאליים נסכים למסור לסורים חלק מים כנרת. ויתור כזה איננו כרוך בקורבנות רציניים של שטח ומאידך יש לו ערך פסיכולוגי רב כלפי שישכלי. סיפור זה היה צריך לבוא אלינו כהפתעה ונדהמו מאוד כשסיפרנו ששמענו כבר התורה מפי גארדינר, אשר למעשה עוד מוסיף לדגול בוויתורים טריטוריאליים, אם כי הוא מציג הדבר לא כהצעה שלו אלא כהצעה ערבית אפשרית. הגבנו חריפות נגד האבסורדיות שבמחשבות אלו. הסברנו שגישה לכנרת אינה דבר פסיכולוגי אלא שינוי יסודי במצב, ומתן זכויות ריפאריות לסורים. הזהרנו שלא ישעשעו נפשם שאפשר לשוחח אתנו בנושא זה. ג'ונסטון הסביר כי לביצוע התכנית דרושה עזרה בריטית והבריטים הם הדוגלים בהצעות אלה. סיפרנו להם על העמדה הבריטית העקבית בעניין הגבול בוויכוחם עם הצרפתים בעבר וחזרנו ותבענו שיגרשו מחשבת כסל זו מלבם.

ג'ונסטון שיבח שיתוף־הפעולה בין מלקולם ג'ונס וזלקינד. אמר כי יש להם צורך בבדיקות מסוימות בשטח ישראל. גישש אם נסכים שהמהנדסים האמריקנים העובדים בירדן יעברו הגבול לשם בדיקות ומדידות בארץ. הגבנו שמוטב שיפנו ישירות למחלקות המתאימות בממשלת ישראל, יבקשו המדידות הדרושות להם ובמידת האפשר – ניענה.

2. ראה מס' 28 (הערת־עורך).
3. תכנית של ממלכת ירדן, שהוכנה בידי המהנדס האמריקאי בנגר ב־1952, לניצול מי הירמוך להשקייתן של אדמות בקעת הירדן לשם יישובם של כמאה אלף פליטים ולהקמתו של מפעל הידרו־חשמלי. ב־1953 הוסכם על ביצוע סקר הנדסי מקדים במימונם של כספי סעיף 4, סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם ובריטניה.

במשך השיחה סיפר ג'ונסטון על החלטת הליגה [הערבית] להקים משרד של מומחים לפיתוח אוצרות המים באזור. מלקולם ג'ונס נוסע בימים אלה לקהיר לשיחות עם מומחים אלה. ממשלת ארצות־הברית חוששת שמא יצאו הערבים בהצעות אלטרנטיביות. הם רוצים להימנע מוויכוח בין קונצפציות מנוגדות וחותרים להגבלת הדיון לתיקונים להצעה הקיימת.

בשעת השיחה עוררנו מחדש בעיית הליטני והזהרנו נגד כל תכנון וביצוע של תכנית שתמנע שילוב הליטני בתכנית האזורית. הזהרנו נגד חזרה על מעשה הירמוך.

להבנת המברק ממליץ שתעיינו שוב בדו"חי שמעוני, זלקינד, על שיחותיהם עם גארדינר וג'ונס.[4]

שילוח

4. שמעוני וזלקינד נפגשו עם מלקולם ג'ונס ב־4 בינואר 1954 ועם גארדינר בהשתתפותו של ג'ונס ב־5 בינואר כדי לדון בתכנית מיין. הם הדגישו את הטעויות שבאומדני תצרוכת המים של ישראל וירדן, העלו השגות לגבי הנתונים, החישובים וההערכות ועמדו על כך שיש לעבד תכנית מדויקת ומציאותית על סמך חקירה מעשית ומדוקדקת במקום, קודם לכל דיון בשאלות פוליטיות. האמריקאים לעומתם חשבו ששני מסלולים אלה צריכים להתנהל במקביל ואין צורך לעכב את המשא־ומתן העקרוני.
את עיקר ביקורתם ריכזו שמעוני וזלקינד על אי הכללתו של נהר הליטאני בתכנית המים האזורית ועל ההגבלות שהטילה התכנית על העברת מים מאגן הניקוז של הירדן לאזורים אחרים. באשר לנקודה השנייה הסכימו האמריקאים שהעיקר בתכנית הוא הקצאת המים למדינות, ולאחר ההקצאה חופשית כל מדינה לחלק את המים בשטחה כרצונה.
עיקר עניינם של האמריקאים היה שאלת סמכויותיה של הרשות הבין־לאומית שתנהל את מפעל המים האזורי. הם עמדו על כך שהרשות תנהל את מפעל המים בעצמה, כולל שליטה בפתיחת הסכרים וסגירתם ולא תסתפק בפיקוח על התהליך. סוגיה זאת, סיכמו שמעוני וזלקינד, מחייבת את ישראל להכרעה עקרונית, האם היא תסכים למפעל מים אזורי בניהולו של גוף חיצוני ללא שיתוף פעולה ישיר בין המדינות הנוגעות בדבר (ראה גם מס' 108).
במהלך השיחה עורר גארדינר את השאלה של תיקונים טריטוריאליים, כגון ויתור מצד ישראל על המשולש בין הירדן, הירמוך והכנרת, במטרה שישמשו תמריץ למדינות ערב להצטרף לתכנית.
(ראה דיווחים של שמעוני וזלקינד, 9.1.1954, 11.1.1954, בתיק 130.02/3688/11).

38

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA910

נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 25 בינואר 1954

רצוי לשקול אם לא כדאי בכל זאת להגיש לממשלת ארצות־הברית תביעה רשמית בלי פרסום שתסתגל למעמד ירושלים כבירת ישראל ותעביר נציגותה או על־כל־פנים תבטל את החרם כליל.[1] הטיעון יסתמך על סיום העצרת ללא שמץ של התעניינות בגורל ירושלים וכן נקיטת עמדה שלילית ועקרה על־ידי הכנסייה בתשובתה לפניית דאלס.[2] ברור עכשיו שהברירות הן אי פתרון בכלל או פתרון מעשי שיתחשב עם הריבונות הקיימת בעיר והלא ממשלת ארצות־הברית דוגלת דווקא בפתרון כזה. בהעבירה את הנציגות היא יכולה לומר כי העברה זאת באה משום שהעצרת אינה מגלה נכונות כלשהי להתערב בעניין ובינתיים קיימים עניינים אמריקנים המחייבים טיפול יעיל. אם וכאשר תינקט פעולה באו״ם תבחן ארצות־הברית את דרכה בהתאם לפעולה זאת.

כמובן אין כל סיכוי שארצות־הברית תיענה אך עצם העמדת התביעה היא צעד מכובד ואולי תאלץ אותה לפחות תוך כדי סירוב לבקש אותנו שנסתפק בהפשרה הדרגתית של הקרח ועל־ידי כך אולי נחיש את קצב התהליך הזה. אם העמדת התביעה תביא אותם לידי דיון אתנו על פתרון אפשרי מוטב שיצא מרצע זה מהשק בעוד מועד כי חזקה על הירדנים והוואטיקן שיחבלו בכל תכנית שארצות־הברית עלולה להציע, ודיון כזה רק יבליט את אחדות הדעות בין ארצות־הברית לבינינו ואת אזלת־ידנו המשותפת להנהיג את הפתרון הרצוי לשנינו.[3]

אבן

38

1. בעקבות העברת משרד החוץ לירושלים ביולי 1953 הטילו הנציגויות הזרות בישראל מעין חרם על המשרד. הן נשארו בתל אביב והנציגים נמנעו מביקורים במשרד בירושלים; המגעים התנהלו באמצעות לשכת קישור שפעלה בקריה בתל אביב – ראה כרך 8, מס׳ 292, 301.

2. הכוונה לניסיון להשיג את הסכמת הוואטיקן לפתרון תפקודי של בעיית ירושלים על פי תכניתו של מזכיר המדינה דאלס מיוני 1953 שעיקרה פיקוח בין־לאומי על המקומות הקדושים בידיה של רשות של האו״ם, שתהיה בעלת זכויות סטטוטוריות מכוחם של חוזים בינה לבין ישראל וירדן, בלי לפגוע בריבונות הישראלית והירדנית בירושלים. הניסיון לא עלה יפה והוואטיקן דבק בעמדתו הדורשת בינאום טריטוריאלי. ראה כרך 8, מס׳ 257.

3. בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ ב־5 בפברואר, בראשותו של שר החוץ, הוחלט לדחות את הצעתו של אבן בנימוק שפנייה רשמית למחלקת המדינה עלולה להביא לתשובה שלילית שתשפיע לרעה על אותם נציגים דיפלומטיים שכבר מקיימים מגעים בירושלים. כן הוחלט להמשיך בניסיונות להביא אל ראש הממשלה בירושלים מספר רב ככל האפשר של נציגים, כולל השליח האמריקאי ג׳ונסטון. במברק אל אבן הובע גם החשש שהגשת התביעה רק תפתח חזית מיותרת עם האמריקאים בשעה שתמיכתם נחוצה בפרשת הסגר סואץ והוועידה לפי סעיף XII. (ראה סיכום ישיבה במשרד החוץ, 8.2.1954, 130.02/2443/11; מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, מברק 10, 9.2.1954, 130.09/2310/5.)

39

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W918 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/1 נוסח יוצא:

Washington, 26 January 1954

Dag [Hammarskjöld] called me on phone. He worried lest we expect Ben[nike] in reply our approach to give firm commitment that once land and water settled he willing take responsibility resumption.[1] Trouble is says Dag this very matter whether Ben[nike] competent or not has become center of inconclusive controversy Security Council thus Dag could hardly at this stage promise instruct Ben[nike] follow majority defy minority.

I pointed out that:

A) If Ben[nike] had power suspend he can hardly lack power accept resumption.

B) At any rate our immediate request to discuss land, water, with him should not cause him any difficulty because he definitely possession power discussion of matter which he himself raised as obstacles scheme. If private rights were on way to settlement everybody's position would be easier and we on our part would strongly hold that Ben[nike] is morally bound withhold any objection from our way.

He said this was for future and would depend more on certain gov[ernmen]ts than on him. For moment he was relieved by what I said and felt inclined tell Ben[nike] respond our invitation resume land and water discussions so long as we did not require advance commitment that if those two problems settled he would or would not take responsibility for project.

I said was not giving any commitment myself and therefore would not ask one from him. Was quite certain only that constructive discussion solution of primary problems raised by majority Security Council could have nothing but positive effect, wherewith he agreed. Main object his approach, which showed him somewhat confused about effects Cab[inet] statement,[2] was to point out he and Ben[nike] would defy Soviet veto only if U.S.A. and allies backed them up, not on their own initiative. My talks Murphy, Byroade,

39

1. חידוש העבודות בערוץ הירדן – ראה מס' 32 והערות שם.
2. ראה מס' 34 (הערת־עורך).

tomorrow[3] may throw light on position since dele[gation]s U.N. are in utter confusion, with new idea every five minutes.

From this I conclude:

1) We should go ahead right away invite Ben[nike] resume discussions with us on land and water questions enumerated his report. We should say we on our part would attach importance to consensus majority opinion Security Council on primary importance these questions.

2) We make up our minds from this moment that even when these problems settled Ben[nike] likely do no more than announce that they are settled without himself drawing positive conclusion therefrom. We shall then either have to resume on own initiative and hope at very best that when Syrians raise hell Ben[nike] will not support them but politely refer them to Security Council. Essence our tactics must be to force Syrians to try get seven votes to stop us when we have settled practical issues rather than we attempt impossible task surmounting veto.

Clearly we are in for hard times again within few weeks but will make it easier by intermediate constructive effort of land and water. Since Dag has pledged that if we approach Ben[nike] he will respond and discuss suggest we go ahead at once.Suez discussion would be useful background for this if we are to face hard decision in few weeks.

Eban

3. בשיחה עם מרפי ב־27 בינואר ניתח אבן את משמעות הווטו הסובייטי בפרשת הטיית ערוץ הירדן. הוא הצביע על הברירה בין כניעה לווטו לבין חיפוש דרך לביצוע רצון הרוב, כאשר נהגו בעבר במקרים בהם השתמשה ברית־המועצות בזכות הווטו שלה במועצת הביטחון, והציע דרך מעשית להמשיך במפעל ההטיה מבלי לפגוע באינטרסים לגיטימיים של תושבי המקום (ראה למשל, מס' 32). דברי אבן נראו למרפי, למגינת לבו של לאדלו שנכח בשיחה. לאדלו טען שלא ייתכן שלא לעשות מאמץ נוסף להגיע להחלטה מוסכמת במועצת הביטחון, והציע שישראל תסכים להיענות לפניית המועצה ותצהיר על נכונות לנהל משא־ומתן עם סוריה כדי להשיג את הסכמתה, ובכך תימנע החלטה מפורשת המחייבת את הסכמת הסורים. (ראה שילוח אל מחלקת ארצות־הברית, WIA924, 27.1.1954, 93.01/2210/1.) אבן נפגש באותו יום גם עם ביירוד אך השיחה לא עסקה בפרשת ערוץ הירדן.

40

א' אבן אל ו' איתן
A. Eban to W. Eytan

Coded Tel. W917 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/1 :נוסח יוצא

Washington, 26 January 1954

Indian Ambassador Mehta called at my home Saturday.[1] We exchanged views on U.S.A. arms plans, he being specially interested my talk Dulles.[2] I told him I thought decision had been deferred largely under our intervention but by no means abandoned. Moreover U.S.A. sentiment more strongly engaged in favour arming Pakistan than Iraq or Saudia but latter also not renounced even if hesitations growing. He confirmed this appraisal. Nehru regards this as absolutely vital matter and Indian relations with West will be vitally affected. Other hand India does not want mil[itary] aid from U.S.A. herself despite disadvantage purely negative position. He gave impression they fighting very hard. He commented N[ew] Y[ork] Times favourable attitude my representations Dulles and hostility to India's complaint probably hinting we help them out this direction. He acknowledged our case had some stronger elements than his, e.g. Pakistan never threatens overthrow India's existence and India bigger than Pakistan.

We agreed keep in touch exchange information intimately but each would strictly mind his own business vis à vis U.S.A. while hoping for success of each other in respective sectors. I said and he agreed that concept of Muslim religion as spiritual basis for Western alliance is dangerous and retrograde. He said Turkey actively interested in Pakistan part of scheme. Britain is not giving India any help (1) because Panmuslim idea still holds sway in some circles, and (2) although worried about Commonwealth relations and irritated by too much independent U.S.A. activity U.K. resigned to U.S.A. initiative in strategic matters and reluctant sponsor India's cause too often at expense American interests. Please inform Elath, Fischer.

Dana Schmidt today told me Turkish support of arming Pakistan does not extend to Arab states of whose value they sceptical, but worth checking on this.

Eban

40

1. ראה מס' 22.
2. ראה מס' 23.

41

שדר בעל־פה משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ
Note Verbale from the British Embassy in Tel Aviv to the Ministry of Foreign Affairs

Copy: 130.02/2451/19 :העתק

Tel Aviv, 27 January 1954

Her Britannic Majesy's Embassy present their compliments to the Ministry for Foreign Affairs and, with reference to the Ministry's *Note Verbale* of the 12th of January,[1] explaining the Israel Government's unwillingness to accede to the request from Her Majesty's Government that they should proceed as soon as possible with the release of all blocked Arab accounts, on instructions from Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs, have the honour to inform the Ministry as follows:

The Ministry's *Note Verbale* has now been studied in London by the interested departments of Her Majesty's Government and the burden of it communicated to Barclays Bank (Dominion, Colonial, and Overseas) and to the Ottoman Bank. As a result the two banks have decided to offer to the Israel Government medium term sterling loan, sufficient to cover the release of the Arab accounts with those banks blocked in Israel, which in fact represent a very large majority of all of the accounts concerned. Accordingly, Mr. R.D. Smith, the General Manager of Barclays Bank (D.C. & O.) and Mr. G.F. Lewis, the Senior General Manager of Barclays Bank, Limited, have come to Israel to put this proposal to the Israel Government on behalf of both banks. Her Majesty's Government very much hope that the Israel Government will accept the principle of the proposals.

In paragraph 2 of the Ministry's *Note Verbale* of the 12th of January, it was argued that as the Israel Government had already agreed to make available one million pounds sterling for the release of blocked accounts, and applications so far received by them amounted to only 700,000 there could be no question of further releases until the whole of the first million pounds had been applied for and paid. In fact, the two questions are separate, since the first million pounds made available by the Israel Government was restricted to the payment of small accounts not exceeding 500 each. It may well be that for various reasons applications in respect of these small accounts will never reach the total of one million pounds sterling. This, however, could not be held to affect the undertaking given in June 1952 by the Israel Government to the Conciliation Commission for Palestine to release all the blocked accounts by stages.

41

1. ראה מס' 18.

In the opinion of Her Majesty's Government, improved relations between the Arab States and Israel, and progress towards the peace settlement, which they earnestly desire, are only likely to be achieved as the result of the gradual elimination of causes of friction between the two parties. For this reason, they welcomed the Israel Government's decision, made public on the 4th of December, 1952, to release all blocked Arab accounts in banks in Israel, subject to the availability of foreign exchange, and their gesture of making available for this purpose one million pounds sterling immediately. Her Majesty's Government do not deny the Israel Government's contention that the response of the Arab Governments to this gesture has so far been disappointing. Nevertheless, they are convinced that the Israel Government's decision was a wise one, and that fully to implement it would be to Israel's advantage, by removing entirely this cause of Arab complaint, and by illustrating in a striking manner Israel's determination to pursue a constructive policy vis-à-vis the Arab States.

Her Majesty's Government are of the opinion that the danger foreseen in the fourth paragraph of the Ministry's *Note Verbale* that, by releasing the blocked accounts they would be placing hard currency at the disposal of states engaged in political and economic warfare against Israel, is more apparent than real. The monies concerned would be paid to a large number of individual account holders in different Arab States, and it can hardly be contended therefore that these sums would seriously strengthen the economic or military potentials of the Arab Governments themselves.

Her Majesty's Government note the suggestion in the penultimate paragraph of the Ministry's *Note Verbale* under reference, that a compensation transaction might be arranged, based on the release of the accounts blocked in Iraq of Israeli citizens of Iraqi origin. Such arrangements, however desirable in themselves, could not be concluded in time to affect the immediate problem with which Barclays and the Ottoman Banks are faced. It is, however, the opinion of Her Majesty's Government that the Israel Government would be in a very much stronger position to raise the question of the blocked Israeli balances in Iraq, if they had themselves released the Arab balances in Israel.

It has always been the understanding of Her Majesty's Government that the Israel Government's undertaking to free the blocked accounts was conditional only on the availability to them of foreign exchange. The proposals now being put forward by Barclays and the Ottoman Banks would remove this obstacle and enable the Israel Government to carry out their undertaking in its entirety. Her Majesty's Government earnestly trust that the Israel Government will not allow any other considerations to influence them in considering the Banks' proposals.

Her Majesty's Embassy avail themselves of this opportunity to renew to the Ministry for Foreign Affairs the assurance of their highest consideration.[2]

42

ג' רפאל אל א' אבן (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 348
נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 27 בינואר 1954

דחוף

ממקורות כמוסים מהימנים בהחלט נודע שהתקיימה בתחילת השבוע פגישה בין המזכ"ל וזין־אל־דין בה הציע דאג [האמרשלד] שמוכן לפשר בין ההשקפות השונות שהובעו במועצת הביטחון ולשם כך יש להעניק לבנ[יקה] סמכויות רחבות לפתור בעיית הירדן במקום. זין־אל־דין השיב שגם סוריה מעוניינת לחזק סמכויותיו של בנ[יקה] על־פי הסכמי שביתת־הנשק אולם מועצת הביטחון צריכה לפעול לפתרון הסכסוך על־ידי חיפוש פשרה בין הצדדים. לדעתו הפשרה שתפתור את הבעיה ותקדם השלום היא בשימוש מי הירדן למפעלים ליישוב פליטים דרומה לכנרת ובמסירת קרקעות מערבה לי־דן לאותה מטרה. דאג ציין שהציע לדחות כינוס המועצה לשבוע כדי לאפשר לשוחח עם כל הגורמים על הצעת הפשרה שלו המבוססת על הענקת סמכות לבנ[יקה]. הוא נוטה להצעה הלבנונית הנוהלית[1] אליה מתייחסות באהדה גם

2. בנדור המליץ לא לדחות את הצעת הבנקים הבריטיים כי זו מאפשרת מימון פעולה שיהיה צורך לעשותה במוקדם או במאוחר, אך בשל דעת הקהל בארץ והחשש שהערבים יפרשו את המחווה תיעשה בימים אל כאות חולשה הציע לומר לבריטים שמקבלים את הצעתם באופן עקרוני אך שחרור החשבונות יידחה למועד מתאים יותר. הוא הציע גם שהפעולה תיעשה בידי ועדת הפיוס לפי הנוהל שכבר נקבע. (ראה בנדור לאיתן, 1.2.1954, 130.02/2474/11).
לאחר משא־ומתן עם משרד האוצר על גובה האשראי ותקופת הפירעון העבירו הבנקים את העניין לתיווכה של ועדת הפיוס. (ראה תכתובת בתיק 130.02/2451/19, מס' 226).

42

1. ב־21 בינואר במהלך ישיבת מועצת הביטחון הגיש נציג לבנון הצעת החלטה (מסמך או"ם S/3166), שאותה הגדיר כנוהלית, למקרה שהצעת ההחלטה של שלוש המעצמות לא תתקבל. הסעיפים האופרטיביים בהצעה קבעו שמועצת הביטחון מאשרת את פעולותיו של ראש מטה משקיפי האו"ם כפי שתוארו בדין־וחשבון שלו מ־23 באוקטובר 1953, כולל הוראתו על הפסקת עבודות החפירה בתעלת ההטיה, ומבקשת ממנו לבדוק אפשרויות לפשר (conciliate) בין הצדדים. הצעה זאת לא הועמדה להצבעה. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 655th Meeting, 21.1.1954, p.16).

משלחות אנגליה וצרפת המחכות עדיין להוראות סופיות. הציע קיום מגע הדוק עם זין־אל־דין בניסיונו למצוא פשרה.

השר מבקשך להיפגש בהקדם האפשרי עם המזכ"ל ובהסתמך על הנ"ל, שהגיע אליך מעיתונאים באו"ם, להזהירו נמרצות מכל פשרה מושתתת על החלטה מפורשת של מועצת הביטחון להפסקת העבודה. כמו־כן להסביר לו בהסתמכות נאותה משמעות "פשרת" זין־אל־דין ולהתרות בו שלא יתערב בשאלות טריטוריאליות. כל הצעה שתפגע בשלמותה הטריטוריאלית של ישראל תעורר התנגדותה החמורה ותסבך עוד יותר המצב הקיים. חשיבות להתראה זו גם לאור הדברים שסיפר לך ג'ונסטון על הדיונים בממשלת ארצות־הברית בדבר הצורך בשינויים טריטוריאליים כפי שנמסר במברקכם 901[2] מצויד בהסכמתנו לחלקים העיקריים של תכניתך 894[3] תוכל לדרוש מהמזכ"ל והמעצמות שלא יחדשו הדיון באו"ם ובפרט לא ברוח הצעת לבנון, כי כל החלטה בכיוון זה עלולה לקפח הסיכויים לפתרון על־פי הקווים שהצעת.[4]

רפאל

43

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן WIA928

נוסח יוצא: 93.01/2210/1

ואשינגטון, 27 בינואר 1954

שלנו 924 ושלך 348.[1] הנה סיכום המצב:

מרפי ודאג [האמרשלד] הסכימו אחרי לבטים קשים ומאמצי שכנוע עזים לקבל את דעתנו, כלומר אם נפנה לבנ[יקה] ונדרוש משא־ומתן עליו להיענות ודבר זה, ולא כינוס מועצת הביטחון, יקבע עתידו הקרוב של העניין. מאידך היענותו של מרפי גרמה מורת־רוח לכפופים לו ויש להניח שגם על דאג תיערך התקפת־נגד ערבית חריפה. לכן דחוף וחשוב שכבר מחר, יום ה', תכתבו את המכתב לבנ[יקה] כפי שנדברנו ועל־ידי־כך תיקבע עובדת פנייתנו כעובדה המרכזית והמכרעת. אני חושש מאוד מכל יוזמה או מעשה של גורמים אחרים שיקפוץ לתוך החלל הקיים אם לא

2. ראה מס' 37 והערה 4 שם.
3. ראה מס' 32.
4. תשובת אבן, ראה מס' 43.

43
1. ראה מס' 39, הערה 3; מס' 42.

נמלאו ביזמתנו זו. אשוחח עם המזכ"ל אך הפנייה לבנ[יקה] תהיה יותר מכרעת מכל שיחה הסברתית. כדי לחסל את מזימות לאדלו אמרתי למרפי כי כבר החלטנו לפנות לבנ[יקה] ועליהם לראות את העובדה הזאת כקיימת. נא לפרסם מיד את הפנייה לבניקה ולהבריק לי את נוסח הפנייה. היתה כוונה לבנונית לכנס את מועצת־הביטחון ביום ו'[2] אך דאג דחה רעיון זה מתוך ציפייה שנפנה לבנ[יקה] רשמית ופומבית.[3]
אבן

44

סיכום התייעצות במשרד החוץ
Resumé of a Consultation at the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2413/24

ירושלים, כ"ג בשבט תשי"ד
27 בינואר 1954

כמוס

סיכום ההתייעצות בענייני ספרד שהתקיימה ביום 26.1.54

נכחו: מר א' לבבי, גב' י' ברגמן, מר א' דרום, מר א' נג'ר, מר ז' שק, מר י' בר־רומי.

לבבי:

ההתייעצות מתקיימת ביוזמת מר נג'ר. קדם לה תזכיר מאת י' בר־רומי,[1] בו הוצעה פתיחת קונסוליה בברצלונה, כצעד להסדר יחסי ישראל־ספרד. הנימוקים שהובאו לטובת ההצעה הם: פיתוח קשרי הספנות וקשרי מסחר, קיום קהילה יהודית במקום. הקמת קונסוליה בברצלונה שאינה בירת ספרד תבליט את אופיו המעשי־כלכלי של הצעד. הקונסוליה תשמש נקודת תצפית מדינית ובמרוצת הזמן תוכל גם לפעול לבלימת הפעולות הערביות.

המנכ"ל שקל את כל הנימוקים האלה, אך בהתחשב עם תגובות דעת־הקהל הציע כי נפתח קונסוליה בליסבון. לדעתי לא נוכל לפתור את בעיית יחסינו עם חצי־האי האיברי בלי הקמת נציגות בספרד.

בתקציב משרד החוץ לשנת הכספים הבאה הוכנס סעיף על קונסוליה בברצלונה. אולם קרוב לוודאי כי יבוצעו קיצוצים. אם נרצה למנוע את ביטול הסעיף נצטרך להגן עליו בתוקף.

2. ראה מס' 42, הערה 1.
3. ראה מס' 46.

44
1. תזכירו של בר־רומי, מיום 20.12.1953, בתיק 130.12/2578/12.

במקביל לבעיית היחסים המדיניים עם ספרד קיימת בעיית היחסים האישיים בין נציגינו הדיפלומטיים לבין נציגי ספרד בארצות השונות. בכל מקרה שהיוזמה באה מנציגי ספרד (כפי שאירע באנקרה, האג, בריסל, ברן, בואנוס איירס) קשרו נציגינו קשרי היכרות וידידות אתם.

בארץ קיים מגע עם הקונסוליה הספרדית בירושלים. ישנו גם גוף ציבורי, הליגה לידידות ישראל־ספרד, המשתדל לטפח את היחסים בין שתי הארצות. נראה כי בליגה שולטים יסודות מפוקפקים. הליגה ניסתה לארגן תחרות כדור־רגל ישראלית־ספרדית, אך נכשלה.

ראוי לציין כי גם ההזמנה שהוגשה בשעתה לד"ר חיים ורדי בדבר מתן הרצאות בסלמנקה, עומדת כנראה להתבטל.

נג'ר:

הנימוקים הם בעיקר מדיניים. ספרד מהווה זירה מדינית בה פועלים קאתולים וערבים. לספרד נודעת השפעה רבה באמריקה הלטינית. מסוכן כי נעדר מזירה זו, במיוחד לאחר שעלתה חשיבותה עקב ההסכם בין ספרד לארצות־הברית.[2] ביחסים דיפלומטיים אין אנחנו יכולים להתחשב עם אופיים של המשטרים הפנימיים.

כל עוד התקיים משא־ומתן עם גרמניה ואוסטריה מוטב היה – מבחינה מדינית גרידא – להימנע מקשירת קשרים עם ספרד. היום מניעה זו אינה קיימת. אנו זקוקים למשקיף בספרד. הוא יוכל להפעיל גם גורמים יהודים בארץ זו ובפורטוגל (הרקטור של אוניברסיטת ליסבון הוא יהודי טוב שביקר בארץ). תכנית הקמת קונסוליה היא נכונה וזהירה ויש לראותה כצעד ראשון בלבד. האיש שיתמנה למטרה זו צריך להיות למעשה יותר מקונסול.

בשיחה שהתנהלה עם הקונסול הספרדי בירושלים, בנוכחות מר דרום, הבינותי כי הלז רמז שיבוא זמן בו יקשה עלינו לקשור קשרים עם ספרד, מפאת הידוק יחסיה עם הערבים. על־כן דחופה פתיחת הקונסוליה.

בניו יורק אמר לי Hoppenot, שהוא מבין את שיקולינו המוסריים, אך סבור שמשגה מצדנו הוא להיעדר גם מן הזירה הוואטיקנית וגם מן הזירה הספרדית.

ראוי לציין כי צור לא הצליח להקים מגע עם השגריר הספרדי בפאריס, כי הלז מתחמק ממנו. עובדה זו היא חדשה והרמז בכך ברור.

דרום:

באורח עקרוני הסכמנו כולנו על קשירת יחסים עם ספרד. עוררתי את השאלה לפני שנתיים. השר קיבל את נימוקי אך התנגד לנקיטת צעדים מטעמי מדיניות פנים. הממשלה מושתתת על מפא"י שהינה חברה פעילה באינטרנציונל הסוציאליסטי. עמדת ארגון זה כעמדת ה־.C.I.O – מוסיפה להיות עוינת לפראנקו. קשה יהיה אפוא לשכנע את מפא"י ודרושה לכך פעולת הכשרה מוקדמת.

2. המדובר בהסכמים מיום 26 בספטמבר 1953 לפיהם נתנה ספרד לארצות־הברית את הזכות להחזיק בסיסים ימיים ואוויריים בשטחה תמורת סיוע צבאי וכלכלי.

יתר־על־כן התגלע בימים אלה סכסוך בין ספרד לצרפת בשאלת מרוקו וכל צעד מצדנו לקראת ספרד עלול להזיק ליחסינו הטובים עם צרפת. הכרחי לחכות עד שריב זה יש[כ]ך.

הנני תומך בהחלט בהקמת הקונסוליה. הבעיה היא רק איך ומתי. הכשרת דעת־הקהל לא תהיה קלה. שוחחתי לפני שנתיים עם העורך המדיני של "הארץ" ותגובתו היתה שלילית לחלוטין. היום המצב עדין יותר מאחר ששר החוץ הוא גם ראש הממשלה.

לבבי:

הערות מר דרום נכונות. יש לצפות לקשיים. אולם ייתכן כי פתיחת קונסוליה בסין העממית תפתור את הבעיה. המלחמה המעשית העומדת לפנינו בשלב הראשון, היא הבטחת התקציב.

שק:

ההפגנות לשחרור גיבראלטר הן סימן כי ספרד מרימה את ראשה. ייתכן כי יקשה עלינו לקשור אתה קשרים דיפלומטיים.

לבבי:

יש לקוות כי התנשאות זו היא תופעה ארעית, מבחינת תגובה טבעית, לאחר שנים רבות בהן הושפלה הגאווה הספרדית.

בסיום הישיבה סוכם כי מר שק יקבל לריאיון את מר גלילי, המזכיר הכללי של ה"ליגה לידידות" ושמר דרום יקבל משלחת הליגה, מורכבת מעורך־הדין מָני וממר גלילי.[3]

45

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

Copy: 93.03/3040/4 :העתק

New York, 28 January 1954

Sir,

I have the honour to request that the following item be placed on the agenda of the Security Council for urgent consideration: Complaint by Israel against Egypt concerning

a) Enforcement by Egypt of restrictions on the passage of ships trading with Israel through the Suez Canal.

3. העניין הובא לפני שרת. הוא כתב שהוא מחייב פתיחת קונסוליה בברצלונה אך לא ראה צורך לקשור זאת בפתיחת קונסוליה בסין העממית. (ראה הערות של שרת על מזכר של שק, 18.1.1954, 130.02/2413/24.)

b) Interference by Egypt with shipping proceeding to the Israeli port of Elath [Eilat] on the Gulf of Aqaba.

These acts constitute violations of the Security Council Resolution of 1 September 1951 (S/2322) and of the Egyptian-Israel General Armistice Agreement of 24 February 1949.

I am submitting a short memorandum to explain the issues involved and request that this memorandum be circulated.[1]

I herewith request that a discussion of this complaint be held at an early meeting of the Security Council.

Accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.

Abba Eban
Ambassador and Permanent Representative
of Israel to the United Nations

46

ו' איתן אל מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה (ירושלים)
W. Eytan to Major-General V. Bennike (Jerusalem)

Copy: 130.02/3688/9 :העתק

[Jerusalem], 28 January 1954

Dear General Bennike,

I have the honour to communicate to you the following excerpt from a decision taken by the Israel Government at its meeting on 24 January 1954 regarding the Bnot-Ya'acov Canal Project.

"In accordance with the Government's declared policy and the initiative taken by it prior to the discussion of the matter in the Security Council, the Government of Israel is prepared to discuss with the Chief of Staff of the UNTSO suitable guarantees which it would be ready to offer for the preservation of such private rights as may be affected by the project."[1]

In conformity with this decision I have been instructed by the Minister for Foreign Affairs to convey to you his invitation to resume with him the discussion on this matter which was interrupted on October 1953.

45

.1 התזכיר בתיק, אך לא הודפס כאן. המכתב שלפנינו והתזכיר הנלווה הופצו בין חברות מועצת הביטחון כמסמך S/3168 הדיון בתלונת ישראל נפתח ב־5 בפברואר – ראה מס' 54 (הערת־עורך).

46

.1 ראה מס' 34 (הערת־עורך).

The Security Council meanwhile devoted considerable time to the detailed examination of the issues involved but was unable to reach a decision owing to the negative vote cast by the representative of the Soviet Union.

In the discussions held with you prior to the Security Council's deliberations, Mr. Sharett declared the Government's willingness to grant all the necessary guarantees and facilities for the protection of private land and irrigation rights which may be affected in the course of the execution of the project or as the result of its operation.

The debate in the Security Council has clearly established a consensus of opinion that definite obligations should be assumed by the Government of Israel to avoid any adverse effect of the project on legitimate private rights involved.

The Minister for Foreign Affairs would be glad to discuss with you at an early opportunity practical measures for the definition of these obligations in the light of the recent discussions of the Security Council, the records of which contain valuable material likely to be of service in the renewed discussion. May I ask you to let me know when it would be convenient for you to meet Mr. Sharett for this purpose?[2]

Yours sincerely,

Walter Eytan

47

א' מור אל ו' איתן
A. Moore to W. Eytan

Copy: 130.02/2408/12 :העתק

Tel Aviv, 28 January 1954

Personal and Confidential

Dear Walter,

You will recall that on the 22nd of April last year Sir Francis Evans called on Mr. Ben-Gurion to inform him that Her Majesty's Government proposed

2. בתשובתו כתב בניקה כי מאחר שמועצת הביטחון לא סיימה את הדיון בסוגיה יתקיימו חילופי הדעות בינו ובין ממשלת ישראל על תוצאות הדיון במועצה לאחר שהדיון יסתיים ולאחר שיקבל וילמד את הפרוטוקולים של המועצה. איתן העביר את עיקרי התשובה לוואשינגטון והוסיף שהצעד הבא צריך להיות שהאמרשלד וקורדייה יורו לבניקה לחדש את המשא־ומתן עם ישראל כפי שהוסכם. (ראה בניקה אל איתן, 29.1.1954, 130.02/3688/9; מברק איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 352, 29.1.1954, 130.09/2310/5.) ראה גם מס' 50.

to discuss with the Jordan Government stationing of a British armoured unit in Jordan.[1]

I have now been asked to let you know that we shall shortly be sending one British armoured squadron to Jordan for joint training, in accordance with Article VI of the Annex to the Anglo-Jordan Treaty.

As your Government are aware, British troops in Jordan will in no circumstances be used for any aggressive purpose: it is the opinion of Her Majesty's Government that the presence of the British armoured squadron is likely to have a steadying effect in the area, and by so doing it is calculated to improve the general situation.

The Israel Government are also no doubt aware of Her Majesty's Government's obligations under Article III of the Anglo-Jordan Treaty to come to the aid of Jordan if she is attacked.

I shall be glad if you will treat the contents of this letter as confidential.[2]

Yours sincerely,

Tony Moore

48

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 961

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 28 בינואר 1954

מצא־נא הזדמנות קרובה ביותר להודיע למחלקת המדינה כי אנו שוקלים ברצינות יחסים עם סין.[1] ההסגר המחמיר מצד ארצות ערב מחייבנו לחדש ולהגביר מסע ההתקשרות עם ארצות אסיה שהחל בתורכיה עבר ליפן ונסתיים לעת־עתה בבורמה. ידענו היטב אופיה הבין־לאומי של סין אך לא נוכל להתעלם ממעמדה כמעצמה אסיאתית עם כל ההשפעות וההשתלבויות הקשורות בזה מעבר לגוש הסובייטי.

47

1. על השיחה, ראה כרך 8, מס' 178. עוד קודם למכתב זה הודיע מור לאיתן על הצבתה, ב־19 בינואר, של טייסת קרבית בריטית בעמאן (מור אל איתן, 16.1.1954, 130.02/2408/12).
2. ראה מס' 87 והערה 1 שם.

48

1. בראשית נובמבר 1953 פנה הממונה על צירות סין בפינלנד לממונה על צירות ישראל שם בהצעה להחלפת נציגים בין שתי המדינות. (ראה כרך 8, מס' 513, 592.) במשרד החוץ לא היתה תמימות דעים בשאלת היחסים עם סין. איתן האמין כי "התפתחות זו פותחת לפנינו אפשרויות עצומות והשיבותה גדולה לנו הן מבחינת מסחרנו והן מבחינת יחסינו המדיניים עם ארצות אסיה" (איתן לדוד הכהן, 26.1.1954, 93.13/226/3). בנדור ולוריא לעומת זאת התנגדו לכל צעד לקראת כינון יחסים דיפלומטיים עם סין אך לא ראו נזק בניסיונות לקשור עמה קשרי מסחר (ראה מזכר בנדור לאיתן, 9.2.1954, 130.02/2414/3).

יעד מרכזי במסענו הוא התקשרות עם הודו המתקשה להיענות, מלחץ מוסלמי. אנו בטוחים כי התקנת יחסים עם פקין תסייע לנו בדלהי ולהופעתנו בדלהי תהיה השפעה עזה בבירות ערב. הצעד בפקין יבוא אפוא כשלב במסע השלום שלנו. אם תראה למועיל תוכל לציין כי פנו אלינו. לידיעתך אנו מעוניינים למהר ולהיענות לסין לפני ועידת החמישה, אם תהיה,[2] ובטרם יקדימונו ערבים.[3]

שרת

49

איגרת משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ
Note from the British Embassy in Tel Aviv to the Ministry of Foreign Affairs

Orig: 130.02/2420/2 :מקור

Tel Aviv, 30 January 1954

Her Britannic Majesty's Embassy present their compliments to the Ministry for Foreign Affairs and, with reference to the Ministry's Note of the 23rd of November, 1953[1] drawing Her Majesty's Government's attention to certain aspects of the Arab States' economic blockade, have the honour under instructions from Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs, to convey to the Ministry the following information in reply:

Her Majesty's Government have given careful and sympathetic consideration to the Israel Government's view on this subject, but regret that they are unable to intervene to alter the Oil Companies' decision to supply Haifa with crude oil from the Western Hemisphere instead of from Kuwait. The Embassy take this opportunity to reiterate the explanation for this decision which Mr. Nutting gave to the Israel Ambassador in London in reply to his representation of last September,[2] and of which the main points were as follows.

2. הכוונה לוועידה שהתקיימה בג'נבה מסוף אפריל עד 21 ביולי 1954 ודנה בבעיות קוריאה והודו־סין. בוועידה השתתפו 19 מדינות וביניהן ארבע המעצמות וסין העממית.
3. במברק מ־31 בינואר הורה שרת עוד: "תוסיף כי הסינים החלו לגשש אם יוכלו לקנות אצלנו מצרכי תעשייה ובדעתנו לברר אפשרויות שיווק אצלם ליצוא החרושתי שלנו שאנו מעוניינים חיונית להרחיבו בכל הדרכים". (לאבן, 975, 130.09/2310/5.) ראה גם מס' 65.

49
1. איגרת מחאה של ישראל נגד כוונתן של חברות נפט בריטיות להפסיק, בלחץ החרם הערבי, את אספקת הנפט הגולמי מכווית לבתי הזיקוק בחיפה – ראה כרך 8, מס' 527.
2. ראה שם, מס' 404.

Her Majesty's Government must judge for themselves the probable effects in the Arab world and particularly in Kuwait of continuing the supply of oil to Haifa from Kuwait. They are no more anxious than the Israel Government to acquiesce in the Arab boycott which in this case involves them in extra dollar expenditure. They believe, however, that it is to the advantage of both Governments that the question of Kuwait's adherence to the League's boycott should not be allowed to come to a head, for in that event Her Majesty's Government would very likely have to submit to this aspect of the boycott and the Arab States would have won a notable success to which they would probably give ample publicity.

In connexion with the reference in paragraph 5 of the Ministry's Note to Egyptian interference with the passage of ships through the Suez Canal Her Majesty's Government would take this opportunity of reminding the Israel Government that they have on several recent occasions indicated to them their disapproval of the Egyptian action. The request, conveyed by the Israel Ambassador to Mr. Roger Allen on the 7th of January, for support of Israel's action in the Security Council is now under consideration in London.

Her Majesty's Embassy avail themselves of this opportunity of renewing to the Ministry for Foreign Affairs the assurance of their highest consideration.

50

א׳ אבן אל המזכיר הכללי של האו״ם
A. Eban to the Secretary-General of the U.N.

Copy: 93.03/3009/2 :העתק

New York, 31 January 1954

Personal

Dear Mr. Secretary-General,

May I summarize the problem which I discussed with Mr. Cordier on the telephone on Friday evening:[1]

1) In reply to Mr. Sharett's letter suggesting that he discuss with General Bennike the two major problems which pre-occupied the majority of the Security Council – individual rights in the Demilitarized Zone and irrigation rights affected by the project – the General replied saying he awaited the

50

1. 29 בינואר. קורדייה אישר בשיחה זו שהמזכיר הכללי אכן תמך בכך שבניקה ישיב תשובה חיובית על מכתבו של איתן אליו, בשמו של שרת (מס׳ 46) ואמר שישלח הבהרה לבניקה למחרת (ראה אבן לאיתן, 411, 29.1.1954, 130.09/2331/4).

receipt of Security Council records, and also some indication from New York that he could properly proceed with such talks at the present stage of the Council's proceedings, since the discussion was not terminated.[2]

2) A majority of Security Council members have told us, as you yourself had done previously, that they would see great value in discussions of the character we mentioned.

3) The Soviet delegation has given us, and others, to understand that they would oppose any text which did not already specify that Syrian consent, and not that of the Chief of Staff, was necessary for the project. The deadlock in the Council thus appears complete at this stage.

4) In these circumstances, General Bennike's agreement to discuss these two items is the only prospect even of a respite during which the problem could at least be advanced towards a solution.

5) My Prime Minister would not have authorized this approach to General Bennike had he not been informed that in your view, the General would be entitled to respond to it. You will, therefore, understand how strongly we place our reliance in the hope that you may be able to offer some help and clarification.

May I, therefore, hope that you will render this assistance to all concerned for a constructive solution. If I can be assured of this, we might perhaps respond to General Bennike's letter giving him a new opening leading to the discussions which we have envisaged.

With cordial wishes and deep respect,[3]

Abba Eban

2. תשובתו של בניקה למכתבו של איתן בשמו של שרת – מס' 46, הערה 2.

3. וזה לשונה של תשובת האמרשלד: הוא הורה לבניקה "That discussions with your Government can be initiated. These discussions should take place on the basis of the interpretation of the situation of General Bennike which I have given in the conversations that you and I have had on this matter. Thus, as matters now stand, General Bennike could not take any definitive action on the basis only of an understanding with the Israel Government."
קורדייה, שמסר את המכתב לטוב, אישר בתשובה לשאלתו שמשמעותן של ההוראות שבניקה יוכל לפתוח בשיחות על זכויות מים וקרקע. הוא אישר גם שהמזכיר הכללי ימשיך לתמוך בדחייה של כל דיון מהותי במועצת הביטחון.
לדעת אבן, משמעותו של המכתב "שאנחנו נסכים שלא לחייב את בניקה להתחייבות מסוימת כלשהי ונגביל עצמנו לדיון בבעיות. מצד שני איננו מחויבים באשר לפעולה שלנו שתנבע מן הדיונים."
(ראה האמרשלד לאבן, 1.2.1954, 93.03/3009/2; טוב אל איתן, X423, 1.2.1954, 93.01/2181/9.)
גם במשרד החוץ ניסו לעמוד על משמעות תשובתו של המזכיר הכללי. שרת סבר שהמזכ"ל מחזיר את בניקה, באישורו הוא, לעמדתו הקודמת של זה, בדבר הכורח בהסכמת סוריה לחידוש העבודה. אם כך, סיכם שרת, מה הועילו חכמים בתקנתם. רפאל גרס כשרת שפירוש התשובה הוא המשך הקיפאון, אך לא היה בטוח אם המזכ"ל התכוון להסכמת סוריה או מועצת הביטחון. איתן פירש כי בזה רצה המזכ"ל להזהיר את ישראל שהסכם עם בניקה אינו מוכרח להביא לידי אישור לחידוש העבודה, אבל שחידוש העבודה לא ייתכן בלי הסכם כזה. (ראה חילופי הערות ביניהם, מצורפים למברק טוב אל איתן, X424, 1.2.1954, שם.) ראה גם מס' 59.

51

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. X417 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2181/9 נוסח יוצא:

New York, 1 February 1954

I think we can diagnose and feel substantial improvement our international and American position in recent two months all the more visible against background Oct[ober] position.[1] Symptoms or results this improvement are:

1) In political struggle against Arabs we are everywhere on offensive with them manoeuvred into clearly non-legal positions as in Jordan, Egypt, or minority positions as Syria.[2]

2) Press and even Department of State are responding to thesis expounded to Dulles of general Arab abandonment even of armistice[3] and this partly to be ascribed their impressions U.S.A. policy 1953. Today N[ew] Y[ork] H[erald] T[ribune] from [Washington] D.C. follows N[ew] Y[ork] T[imes] on this theme.

3) Prospect success funding operation[4] greatly increased by Teddy [Kollek]'s efforts impresses Department of State with reality Jewish support Israel more than thousands of cables.

4) Definitely helpful attitude Byroade on Ex[port]-Im[port Bank] and cash release is contrast to last summer when we had to get Stassen overrule him.

5) In this atmosphere foundation American-Israel Society[5] made positive impression and attracts influential newcomers.

6) Byroade's speech to A[merican] J[ewish] C[ommittee][6] is direct result Department of State concern described in (2) above. Impression here on Arabs had been great.

51

1. מועד פעולת קיביה והדיונים באו"ם לאחריה.
2. הכוונה ליזמות בעניין ועידה לפי סעיף XII בהסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן, חופש המעבר בתעלה והטיית ערוץ הירדן.
3. ראה מס' 23.
4. הכוונה למבצע לביסוס חובותיה קצרי המועד של ישראל על־ידי מלווה בסך 75 מיליון דולרים עליו החליטה הוועידה הכלכלית של מנהיגים ואנשי כלכלה יהודים שהתקיימה בירושלים בסוף אוקטובר 1953. קולק שהה בתקופה זאת בארצות־הברית כדי לפעול לשם כך בקרב הקהילות היהודיות. גם מחלקת המדינה התבקשה לסייע במבצע זה על־ידי פריסת תשלומי הקרן לבנק ליצוא וליבוא.
5. אגודת ידידות ישראל־אמריקה שנוסדה ב־21 בינואר 1954 ובין מייסדיה נציגים מכל הציבור האמריקאי. מטרות האגודה – עידוד קשרי התרבות והרצון הטוב בין שתי המדינות.
6. ב־30 בינואר נשא ביירוד דברים בוועידה השנתית של הוועד היהודי אמריקאי. הוא אמר כי ישראל כמדינה הנה קיימת ותישאר קיימת וארצות־הברית תעזור להבטיח את קיומה, והדגיש כי אין שינוי ברגש הידידות הבסיסית של ארצות־הברית למדינה החדשה.

Have described this as change of atmosphere for moment and some major worries remain acute especially arms for Iraq. However there is enough here to be worth preserving and consolidating in coming months. All would be swept away like pack cards if Arab provocations frontier were to drive us to action redressing balance Arab favour. May be expected they counting heavily on this and will work to achieve it. Our action and tactics Bnot Ya'acov should also be measured against tangible prospect restore and strengthen international position after nadir reached last autùmn. Please convey my appraisal all concerned and cable your appraisal D.C.

Eban

52

ו' איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
W. Eytan to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. IW984 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/5 נוסח יוצא:

Jerusalem, 3 February 1954

Russell with Kane, Lueke, lunched Lavon, Dayan, Eytan, Monday. In connection certain gun purchases which U.S.A. now authorised, host on instructions raised whole question our attitude on supply military information.[1] Lavon replied these guns relatively unimportant. Information problem must be seen in light not of their purchase but of U.S.A. basic defence policy. What was U.S.A. policy doing, what did it want from us, had it thought out full effect of arming Arabs? Russell said there had not been enough clear thinking by Israel and as between Israel and U.S.A. on fundamentals which summed up in three points:

(a) Now more important than ever provide for defence of mideast.

(b) Area cannot be defended from outside Arab countries.

(c) Defence preparations cannot be held up pending Israel-Arab peace but neither should their effect be to upset balance between Israel and Arabs.

52

1. בתקופה זאת תכפו דרישותיו של הנספח הצבאי האמריקאי למידע צבאי, ובקשתה של ישראל לרכוש תותחים של 37 מ"מ במסגרת סיוע צבאי כנגד תשלום שימשה גם היא הזדמנות לכך. זה גם היה נושא שיחתם של קולונל קיין והרמטכ"ל ב־5 בפברואר, שהתקיימה בהמשך לשיחה זאת. (על השיחה ב־5 בפברואר ראה דין־וחשבון של הרכבי, 9.2.1954, 130.02/2422/8.)

Preparations must be on assumption that U.S.S.R. may try grab Mideast without however wishing unleash world war. Israel should give thought to situation from widest defence aspect and help U.S.A. find solution to problem which is: granted premises (a), (b), (c) what is to be done about it? Russell envisaged following stages:

(1) Win Arab confidence increase their preparedness by giving them small military equipment that can't constitute danger to Israel.

(2) Send them military missions to raise standards training etc.

(3) When Arab-Israel relations improved organize whole Mideast including Israel in regional defence effort.

U.S.A. would wish work with Arabs under (1), (2), without damaging Israel, for support of Israel is basic U.S.A. policy see, Byroade's latest statement.[2]

Lavon replied we in past offered U.S.A. direct defence cooperation but so often repulsed that gave up offering. Mideast defence would be realistic only if based on Turkey, Israel, whose peoples really have something to lose from U.S.S.R. conquest. If we agreed to stages (1), (2), we should be cooperating with U.S.A. digging own graves. Russell replied U.S.A. policy based on Turkey plus Israel plus Arabs making sure none of these turned against others. Could not be based Turkey, Israel, alone view (b) above. Lavon said Israel prepared talk common defence program with U.S.A. but not wait in vestibule while U.S.A. arranges things with Arabs as under (1), (2). Russell replied would be happy if Israel, U.S.A., either here or in Washington, could sit down quietly and devote couple days really thrashing this thing out trying establish common line on premises (a), (b), (c). Common line when worked out would have to be presented to the world as U.S.A. policy and not as something agreed in advance with Israel for that would ruin its chances with Arabs.[3]

Eytan

.2 ראה מס' 51 והערה 6 שם.

.3 על תגובתו של שרת להצעותיו של ראסל ראה מס' 56.

53

ר׳ איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, לונדון ופאריס
W. Eytan to the Israel Embassies in Washington, London and Paris

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2319/4

ירושלים, 3 בפברואר 1954

אתמול קיבל ראש הממשלה משלחת נכבדים דרוזים בקשר למאורעות בסוריה.[1] בפקודת ראש הממשלה עליכם לפנות למשרד החוץ אצלכם ולהגיד רשמית כלהלן:

א) להודיעם כי רוחות הדרוזים בישראל נסערים כתוצאה ממאורעות אלה, דבר שמצא הדים גם ביתר האוכלוסייה.

ב) ממשלת ישראל תהיה אסירת תודה על כל אינפורמציה שתבהיר את המצב. אין ברצונה לנצל המצב למטרותיה היא, והיא אך מבקשת להודיעה על כל דבר שיוכל להרגיע הרוחות של אזרחיה הדרוזים.

ג) אם תתאמתנה הידיעות על פעולה צבאית רבתי נגד הדרוזים מציעה ממשלת ישראל כי ממשלת כהונתך תשתמש בהשפעתה בדמשק ותבקש לנהוג בהבלגה כי זה יתרום יותר להרגעת הרוחות מכל דבר אחר.

הבהר נא היטב שאין בכוונתנו להתאנות לסוריה ולא לעשות רווח מדיני או אחר. כל חרדתנו להחזרת השקט וזאת במיוחד בגלל השפעת המאורעות על האוכלוסייה הדרוזית בישראל שקשרי משפחה הדוקים לה עם ההר.[2]

איתן

53

1. בסוף ינואר הוטל משטר צבאי על אזורים גדולים בסוריה, בהם דמשק, חלב, חומס והר הדרוזים. להר הדרוזים נשלחו כוחות צבא גדולים בטענה של התנגשויות מזוינות. נעצרו אישים פוליטיים ואנשי צבא, וביניהם מנהיג הדרוזים סולטאן אל־אטרש והאמיר חסן אל־אטרש, מושל לשעבר בהר הדרוזים. הפעולות בהר הדרוזים, שהגיעו לפי השמועות עד כדי הפגזת כפרים, עוררו סערת רוחות בקרב העדה הדרוזית בישראל. דיון בפרשה התקיים בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת וראש הממשלה ושר החוץ קיבל משלחת של נכבדי העדה.
2. ראה מס׳ 82 והערה 2 שם.

54
הערת־עורך
Editorial Note

דיוני מועצת הביטחון על ההסגר בתעלת סואץ וההפרעות לשיט במפרץ אילת

ב־5 בפברואר נפתח הדיון במועצת הביטחון על ההסגר המצרי בתעלת סואץ וההפרעות לשיט במפרץ אילת (ראה מס׳ 45). יום קודם לכן החליטה המועצה בהחלטה נוהלית לכלול בסדר היום גם תלונה מצרית מ־3 בפברואר על הפרות הסכם שביתת־הנשק באזור המפורז של עוג׳ה, בתנאי ששתי התלונות יידונו זו אחרי זו, ולא בעת ובעונה אחת. אבן, שהציג את התלונה הישראלית, טען שההתערבות המצרית בשיט בתעלה ובמפרץ אילת איננה רק הפרה של החלטה קודמת של מועצת הביטחון מיום 1 בספטמבר 1951, אלא גם של אמנת קונסטנטינופול מ־1888 ושל החוק הבין־לאומי, ויצא במיוחד נגד תביעתה של מצרים הדורשת זכויות של צד לוחם בקשר להסגר בסואץ. הוא דרש שהמועצה תביא להפסקה מידית של כל ההגבלות בסואץ ובמפרץ אילת והציע שתקים מנגנון פיקוח על ההוצאה לפועל של ההחלטה.

בעניין התלונה המצרית כתב אבן לנשיא מועצת הביטחון שהפרשות שמעוררת מצרים אין בהן חידוש. הן נדונו בוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־מצרים, תלונה אחת נדחתה על־ידי הוועדה וערעור על השנייה תלוי ועומד בוועדה המיוחדת של ועדת שביתת־הנשק, ולפיכך היא בחזקת "סוב יודיצה". הוא קרא להסיר את התלונות מעל סדר היום של המועצה.

(ראה *SCOR, Ninth Year*, 657th-658th Meetings, 4-5 February 1954; אבן אל נשיא מועצת הביטחון, 4 בפברואר 1954, 130.02/2405/3.)

55
א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/372

נוסח יוצא: 93.04/40/14

[לונדון], 5 בפברואר 1954

הוזמנתי היום על־ידי רוג׳ר אלן. שאל מה מגמותינו במועצת הביטחון.[1] עניתי שלפי מיטב ידיעתי מעוניינים אנו להגביל את הדיונים בנושא של תלונתנו מתוך כוונה להגיע להסדר מעשי של מעבר חופשי בתעלה ובמפרץ אילת ולא להרחיבם על־ידי טיפול באותו הזמן בשאלות אחרות העומדות במחלוקת בינינו לבין המצרים והערבים

55

1. ראה מס׳ 54 (הערת־עורך).

בכלל. הסברתי שמגמה זו נובעת מתוך העובדה ששאלת חופש השיט היא חיונית בשבילנו וגם משום שאנו מאמינים שנצליח אז לאחד ביתר קלות ובביטחון מסביבנו את שאר המדינות המעוניינות כמונו בפתרון רצוי של הבעיה הבין־לאומית ולא כאחת שנוגעת לנו ולמצרים בלבד.

אלן ענה שאם זאת היא עמדתנו הרי יוכל להודיענו שנקבל את תמיכתם המלאה במועצת הביטחון כי גמור עמהם לתת משמעות מעשית להחלטת 1951.

אראה אותו שוב ביום ג' הבא לשם שיחה מקיפה בשאלות העומדות על הפרק.[2] הבריקו הצעות. הודיעו לאבן.

אילת

56

מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת ארצות־הברית
M. Sharett to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and the United States Division

העתק: 130.20/2488/5

[ירושלים], 5 בפברואר 1954

כמוס

בזה תשובתי לשאלת מחלקת ארצות־הברית מ־29 בינואר שנה זו.[1]

(1) לי ברור כי אין אנו מוכנים ואין אנו מעוניינים להציע ולתת לארצות־הברית בסיסים בארץ, גם לא לכוף ראשנו לפיקוחה הצבאי. איננו מוכנים משום שהדבר יעורר בארץ ריב פנימי אשר כמוהו עוד לא היה בתקופת קיום המדינה. איננו מעוניינים משום שפירוש הדבר הגברת התלות בארצות־הברית וצמצום עצמאותנו. אכן לא ברור לי אם השתלבותנו במערכת ההגנה המערבית – אם היא מעשית כשלעצמה – מוכרחה להיות כרוכה במתן בסיסים ובקבלת פיקוח צבאי.

(2) אני סבור כי השאלה בכללה ירדה פלאים מבחינת הדחיפות. שאלת ליכודן של ארצות ערב לברית הגנה מזרח־תיכונית אינה עומדת עכשיו על הפרק. לעומת זה אין בשום פנים להניח כי הממשל הקיים בארצות־הברית יהא מוכן להתקשר עם ישראל

2. ראה מס' 63.

56

1. בנדור כתב ששגרירות ישראל בוואשינגטון נוקטת שני קווים שונים בשיחותיה בענייני הסיוע הצבאי: 1) התנגדות תקיפה למתן נשק למדינות ערב; 2) תביעה נמרצת מהאמריקאים לדון עם ישראל על בעיות הגנת האזור ועל הכנתה של ישראל למלא תפקיד בה. בנדור שאל אם הקו השני ניהנה מתמיכת שר החוץ ומה תהיה תשובת ישראל אם תציע לה ארצות־הברית לכרות ברית ולהקים בה בסיס צבאי דוגמת יוון. (בנדור אל המנהל הכללי, עבור השר, 29.1.1954, 130.02/2403/18).

על־פני ארצות ערב ובלעדיהן. עוד נראה אם באמת תבוצע תכנית הסיוע הצבאי לפאקיסתן. נדמה לי כי עוד פחות מזה יש סיכויים להתקשרות צבאית של ארצות־הברית עם עיראק – אם כי אנו מצווים להתריע בלי הרף נגד סכנה זו. על־כל־פנים בתביעת עזרה צבאית לנו על יסוד התקשרות להגנה צבאית הרינו כתוקעים לתוך הדות.[2]

(3) לעומת זה הופיע גורם חדש – יותר נכון, נתחדש גורם ישן – נגד ההתקשרות ההגנית המפורשת. כוונתי לחידוש יחסינו עם ברית־המועצות, שבעקבותיו נתחדשה חתירתנו למגע עם היהדות הרוסית. מגע זה, מלבד ערכו העצמי לנו, הריהו נכס למדיניות החוץ שלנו, ודווקא בתחום ההזדהות עם המערב. אנו כגורם יחיד בעולם המערבי המסוגל להגיע לקשרי אחים עם חלק מאוכלוסיית ברית־המועצות חשובים למערב יותר מעוד עמדה גיאופוליטית או אסטרטגית. זהו ערך־מונופולין שיש לנו במערכות המערב שחלילה לנו לעצמנו לזלזל בחשיבותו. מבחינה זו חזרנו לרקע שעליו התנהלה שיחתי עם אצ׳יסון בפריס בסוף שנת 1950.[3]

(4) לו כזה היה המצב שארצות־הברית מזמינה אותנו בכל־פה להיכנס לברית הגנה אזורית או להתקשרות הדדית אתה ואילו אנו מהססים ומסתייגים, היינו עלולים להחמיץ הזדמנות יקרת־ערך להתחזק מבחינה צבאית וגם היינו מחבלים חמורות ביחסינו עם ארצות־הברית. על־כל־פנים, מעמדנו היה מאוד בלתי־נוח, וגם היינו מעוררים חשד כי הסתייגותנו נובעת מההתחייבות שנתתי למולוטוב.[4] אבל המצב כיום הפוך ומבחינה מסוימת צדקה עשה עמנו הקב״ה שאין ארצות־הברית לוחצת עלינו כלל ועיקר. בנסיבות אלו אל נעיר ואל נעורר, יען אין בזה כל תועלת וייתכן כי יש בזה נזק־מה. נדרוש נשק להגנתנו, אך אל נהיה אנחנו מדוחקי הקץ של התקשרות צבאית־מדינית.

(5) המצב היה משתנה תכלית שינוי אילו גילתה ארצות־הברית נכונות להישען עלינו מבלי לקשור את הדבר בהסדר כלשהו עם מדינות ערב. מפנה כזה במדיניותה היה מביא לידי חיזוק מעמדנו המדיני והביטחוני כלפי הארצות האויבות לנו במידה כה מכרעת שכדאי היה לנו לשלם את המחיר המפוקפק אשר בו היה זה כרוך. אבל לעת־עתה נראית אפשרות כזו כהלכה לימות המשיח וכל עוד זהו הרקע, אין התרפקות על ארצות־הברית מוסיפה לנו לא כוח ולא כבוד.

2. ״התוקע לתוך הבור או לתוך הדות״ (מסכת ראש השנה, ג, ז.)
3. הכוונה ככל הנראה לשיחת שרת עם אצ׳יסון בנובמבר 1951 בפאריס (ראה כרך 6, מס׳ 498), שנסבה על פיקוד המזרח התיכון ועל מקומה של ישראל בהגנת האזור. שרת דיבר אז על הסדר מיוחד, לא פורמלי ולא פומבי, בגלל יחסי ישראל עם מדינות ערב ובגלל החשש לגורלם של יהודי ברית־המועצות.
4. הכוונה לאיגרת בעל־פה מממשלת ישראל אל ממשלת ברית־המועצות, 8 בדצמבר 1951, בתשובה לאיגרת ממשלת ברית־המועצות המזהירה את ישראל מהשתתפות בפיקוד המזרח התיכון. באיגרתה הצהירה ישראל שלא הוזמנה להצטרף לפיקוד המזרח התיכון וממילא לא החליטה על הצטרפות לפיקוד כזה – ראה כרך 6, מס׳ 501 ו־521.

(6) מניתוח זה אין נובעת מסקנה כי עלינו לשנות את עמדתנו המוצהרת של נכונות להשתתף בהגנת האזור לצדו של המערב. אבל הצהרה על נכונות עקרונית – כשהיא מתחייבת בנסיבות מסוימות – לחוד, ואילו תביעה בלתי־פוסקת לשתפנו, הנופלת על אוזניים אטומות, לחוד.

* * *

רק אחרי שכתבתי את הדברים דלעיל הגיע לידי מברקו של המנכ"ל מס' 984[5] שממנו נודע לי לראשונה על תוכן שיחת ראסל והנספחים הצבאיים האמריקנים עם שר הביטחון, הרמטכ"ל והמנכ"ל.

בקריאה ראשונה עשויים דברי ראסל להיראות כסותרים את הנחותי. אך דומני כי עיון יותר מדוקדק בדבריו מביא לידי מסקנה אחרת. את הערכתו, כי הגנת המזרח התיכון חשובה עכשיו יותר מבזמן מן הזמנים וכי ברית־המועצות עלולה "לחטוף" את המזרח התיכון מבלי לחולל מלחמה עולמית – אין לקבל ברצינות. זוהי אחיזת עיניים שאין בה אפילו שמץ של כשרון. ראשית, כיום אין פניה של ברית־המועצות לכיבושים; שנית, אי־אפשר "לחטוף" את המזרח התיכון מבלי לגרום למלחמה עולמית; שלישית, אין להעלות על הדעת כי מדיניות ארצות־הברית פועלת באמת על יסוד הנחות קלוטות־מן־האוויר אלו.

אלא מה הכוונה? שוב ושוב ניסיון־שווא להתרצות לארצות ערב ולפייס את שליטיהן – גם לייצב את משטריהן – על־ידי שוחד־נשק. כדי להצדיק טכסיס נפסד זה בעינינו ולשתק את תעמולתנו נגדו מבקשים להסבירו כמכוון להגנת האזור ואילו את ההגנה הזאת מנסים להעמיד ברום עולמה של החזית הדמוקרטית, אשר אנו לא נוכל כמובן לצאת חוצץ נגדה.

שימו לב, כי לא זו בלבד כי אין כאן שום תביעה חיובית כלפינו במגמה של שיתוף־פעולה בהגנה אזורית לאלתר, אלא שיתוף זה מוצג בפירוש כדבר שיש לדחותו לאותו תור זהב, חבוי בערפלי העתיד, אשר יבוא לאחר שתחול השתפרות ביחסי ישראל ומדינות ערב.

ואם ימצא מישהו לומר כי ראסל הציע לנו להיכנס לשיחות, כאן ובוואשינגטון, בענייני ההגנה האזורית וחלקנו בה, הרי דומני כי יש להוציאו מכלל טעות זו. מה שהציע ראסל – כפי שסוכמו דבריו במברק מס' 984 – אינו אלא כי נקבל את התכנית האמריקנית, זאת אומרת ניתן הסכמתנו, ראשית, למתן נשק לארצות ערב ולשיגור משלחות צבאיות אליהן לשם אימון, ושנית, לדחיית כל עזרה צבאית לישראל ושיתופה בהגנה אזורית עד לאחר שיוטבו היחסים בינינו לבין הערבים. כאן יש תוספת חטא על פשע: לא רק שמתכוונים לקפחנו אלא מנסים להביאנו לידי הצדקת הקיפוח.[6]

מ.ש.

5. ראה מס' 52.
6. ראה גם מס' 97.

57

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel.: W982 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2210/3 נוסח יוצא:

Washington, 6 February 1954

In my talk Vyshinsky Thursday he listened attentively my expose Suez[1] showing more substantive interest than Bnot Ya'acov especially when referred general attitude maritime powers and analysed 1951 resolution whose vigour and precision surprised him. His only reaction was to say "It is always better for disputes to be settled bilaterally but that does not mean that Security Council has nothing to contribute in matter such as this". On my request that he should not let Auja matter encroach on Suez discussion he was very evasive and we anticipate mischief.

Eban

58

ר' מרפי אל א' אבן (ואשינגטון)
R. Murphy to A. Eban (Washington)

Copy: 93.03/3009/2 העתק:

Washington, 6 February 1954

My dear Mr. Ambassador,

Thank you very much for your note of January 28 relating to our recent conversation on the Bnot Ya'acov project.[1]

57

1. ראה מס' 54 (הערת־עורך).

58

1. מכתב שכתב אבן אל ראש נציגות ארצות־הברית באו"ם, הנרי קבוט לודג', בעקבות שיחתו עם מרפי, על משמעות ההצבעה במועצת הביטחון בעניין הטיית ערוץ הירדן. אבן טען שראוי לתת משקל רב יותר לדעת הרוב במועצת הביטחון, ולא לדעת מיעוט המורכב משתי חברות המועצה, שאחת מהן היא צד מעוניין באופן ישיר בסכסוך, והאחרת היא ברית־המועצות, שאי־אפשר לרדת למשמעות מניעיה (whose motives are unfathomable). דעת הרוב נוטה לפתרון קונסטרוקטיבי של הסכסוך ואין להיכנע לדעת המיעוט שמניעיה זרים. ואכן, בכל אותם 56 המקרים בעבר שבהם הטילו הסובייטים וטו נמצאה דרך להשליט את דעת הרוב, ואם לא ייעשה הדבר הפעם, יהיה בכך תקדים מסוכן (sinister precedent). אבן גם הודיע ללודג' על החלטת הממשלה להזמין את גנרל בניקה לחדש את הדיונים על זכויות הקרקע וההשקיה באזור המפורז, שעלולות להיפגע מהשלמת מפעל ההטיה, והוסיף שבנסיבות אלה אין טעם להמשיך ולדון בעניין במועצת הביטחון. (המכתב בתיק 130.02/3694/1.)

As I indicated to you in our conversation, I believe that your Government's proposal to seek to discuss with General Bennike some of the points which he has raised with you in connection with the project represents a reasonable step toward the settlement of the present unhappy dispute. Clearly the resolution of the points which General Bennike raised with regard to private rights in the Demilitarized Zone would be most helpful.

I do believe it is important, however, that the position of the United States be understood with regard to the position of General Bennike in the present dispute. Since we sponsored and voted for a resolution which endorsed the action of General Bennike, which indicated our understanding that he had general supervisory authority over the Demilitarized Zone, and which called upon the parties to abide by all of his decisions when acting under the authority of the General Armistice Agreement, our view should be clear that all of the points which General Bennike raised in his correspondence with Mr. Sharett must be satisfied, or met in such a way that General Bennike is satisfied that his responsibilities for the Demilitarized Zone and an alleviation of disputes between Israel and Syria have been carried out.

With regard to your view that it would be highly prejudicial to your discussions with General Bennike if the Security Council were to resume its discussions,[2] I assume you will recall that at our meeting the other day the parliamentary and tactical situation of the Council was discussed and we indicated our belief that there would be a continuing interest in the passage of a resolution by the Council at an early date. I trust that you understand that, while we do not intend to press for Security Council action, neither do we intend to oppose it, particularly if there is yet some prospect of constructive Council action.

Sincerely yours,

Robert Murphy

2. ראה מס' 46.

59

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W984 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2210/3 נוסח יוצא:

Washington, 6 February 1954

Dag [Hammarskjöld]'s theory is that Ben[nike] is paralyzed from any action whatever on Bnot Ya'acov[1] viz. his authority to issue any injunction at all does not exist until Security Council resolves question which is not question of project but question of his own authority. Dag not prepared defy Soviet veto and become second Trygve Lie.[2] His theory therefore is that Ben[nike] can discuss all matters short of issuing resumption order. Dag does not think Ben[nike] is entitled to adopt minority view about Syrian consent but is equally not entitled adopt majority view on his own exclusive final authority since this vetoed. He therefore avoids any reference in talks to me of whether or not we should resume. What we can work for is this:

1) We settle land and water and Ben[nike] announces these matters solved.

2) We begin work.

3) Syrians approach Ben[nike] who this time says he unable act since question his authority in suspense. He advises Syrians take their case Security Council.

4) At that point Syrians and Soviets have to get seven votes for doctrine Syria consent which seems unlikely.

Now all this plan apart from (1) is unattained utopia but it does glimmer through in talks with Dag, otherwise whole conspiracy with us keep matter at present out of Security Council meaningless. When we complete point (1) we shall have to talk with Dag and powers saying we have decided on (2), rely on them to block Syrians and Soviets in Security Council and thus have revenge on veto without violating Charter.[3]

Eban

59

1. ראה מס' 46.
2. טריגווה לי, המזכיר הכללי הקודם של האו"ם, התפטר בנובמבר 1953 ונימק את התפטרותו בסירוב מדינות הגוש המזרחי לשאת ולתת אתו.
3. בשיחה שהתקיימה ב־15 בפברואר אמר בניקה לרפאל שהוא הזמין מומחים לקרקע, השקיה וחשמל, ואינו יכול להתקדם בשיחות עם נציגי ישראל לפני שאלה יסיימו את חקירותיהם. שרת החליט בתגובה שלא לנקוט יזמה נוספת, אך להצהיר על נכונות להיוועד עם המומחים. (ראה מברקים, רפאל אל הנציגות בניו יורק, 16.2.1954, 17.2.1954, 130.09/2330/22; שרת אל השגרירות בוואשינגטון, 33, 21.2.1954, 130.09/2310/5; פרטיכל התייעצות במשרד החוץ, על ערבויות לזכויות קרקע ומים במפעל הירדן, 21.2.1954, 130.02/2434/5.) ראה גם מס' 138.

60

ד' האמרשלד אל א' אבן (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to A. Eban (New York)

Orig.: 93.03/3007/5 :מקור

[New York], 7 February 1954

Sir,

I have the honour to draw your attention to the developments arising out of your communication to me of 23 November 1953 in which you, on behalf of your Government, invoked Article XII of the Israeli-Jordan Armistice Agreement and, in accordance with that article, called upon me to convoke a conference of representatives of the two parties.[1]

On 24 November I transmitted your letter to the Government of the Hashemite Kingdom of Jordan and invited that Government to discuss with me, through its representatives, the time and place of the conference.

On 28 November the Government of Jordan acknowledged receipt of the message and stated that I would be informed of the result of their considerations of the matter in due course.[2]

On 22 December I sent the Government of Jordan a further communication, a copy of which I attach, outlining in more detail the sense of urgency which I attached to this matter and stating that the conference agenda should be limited to concrete issues of limited scope arising out of the implementation of the Armistice Agreement, a matter which I discussed with you and other members of the Israeli Delegation in advance.[3] I also assured the Government of Jordan that I would consider favourably a proposal that the United Nations should assist in the conduct of the conference which, under the Armistice Agreement, seems possible either through myself personally or through my personal representative.

This message, owing to transmission difficulties, was not delivered in time to be taken into account in the communication I received from the Government of Jordan of 4 January 1954,[4] a copy of which I attach.

On the following day I acknowledged (copy attached) the communication, reiterated the substance of my message of 22 December and asked for further comments in the light of these considerations.[5]

60
1. ראה כרך 8, מס' 531.
2. התכתבות זאת בתיק 93.03/3007/5.
3. ראה כרך 8, מס' 600.
4. ראה מס' 3, הערה 1.
5. ראה שם, הערה 2.

On 6 February I received a further message from the Government of Jordan,[6] a copy of which I attach.

In transmitting these communications to you I should like to have your views as to whether an agenda of significant topics affecting the relations of the two parties under the Armistice Agreement could not be devised without reference to Article XII of the Agreement. It should be in the interest of the parties, as well as of the United Nations, to explore to the full the most practical means of dealing with basic questions of tension and of improving the operation and the status of the Mixed Armistice Commission in its later tasks before resorting to the arrangement envisaged in Article XII.[7]

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

61
הערת־עורך
Editorial Note

הודעת דובר מחלקת המדינה ב־8 בפברואר 1954
על מדיניות אספקת הנשק למזרח התיכון

ב־8 בפברואר 1954 הודיע דובר מחלקת המדינה שעקרונות המדיניות של ארצות־הברית בנושא אספקת הנשק לאזור המזרח התיכון נקבעו בהצהרת שלוש המעצמות משנת 1950 ולא השתנו מאז. אספקת הנשק למזרח התיכון נעשית לפי עקרונות אלה ואין הפליה במתן רישיונות ליצוא נשק לישראל ולמדינות ערב. יתר על כן, מספר הבקשות לרישיונות ליצוא נשק לישראל, ובכלל זה ממקורות מסחריים, עולה בהרבה על הבקשות לרשיונות למדינות ערב. הודעה זאת באה בעקבות

6. בתשובתו חזר שר החוץ הירדני על קביעתו מ־4 בינואר, שהאמצעי החוקי היחיד המתאים לדון בעניינים האמורים הוא במסגרת ועדת שביתת־הנשק הפועלת על־פי סעיף XI של ההסכם וטען כי הבטחותיו של האמרשלד מ־22 בדצמבר 1953 ומברקו מ־5 בינואר 1954 על הגבלת סדר היום של הוועידה לעניינים קונקרטיים מוגבלים הנובעים מיישום הסכם שביתת־הנשק רק מחזקת את קביעתו. בסיום מכתבו הוסיף שר החוץ שיש לכלול בסדר היום של הוועידה גם מה שכינה הפרת סעיפי הסכם שביתת־הנשק בידי ישראל ומעשי התוקפנות החוזרים ונשנים שלה. (המכתב בתיק 93.03/3007/5.)

7. אבן ביקש מהאמרשלד הבהרות למשפט האחרון במכתבו. האמרשלד הבהיר שיש לו מחויבות חוקית לכנס את הוועידה וכך יעשה אם ישראל תשיב למכתבו שהיא עדיין עומדת על כינוס הוועידה. הוא מייעץ לישראל להבהיר שאכן יש לה נושאים לדון בהם שהם מעבר לסמכותה של ועדת שביתת־הנשק, אך קונקרטיים לדיון בוועדה. אין היא חייבת לפרטם. הוא הסביר שלפי סעיף XII יש לכנס ועידה לאחר שלא הושגה הסכמה בנושאים מסוימים. אבן הבריק את הבהרתו של האמרשלד למשרד החוץ וציין שתשובת ישראל נראית לו מובנת מאליה והוא אף ינסחה. (ראה אבן אל רפאל, W933, 8.2.1954, 93.01/2210/3.) את תשובת ישראל ראה במס' 73.

פנייתם של 29 חברי בית־הנבחרים ו־6 חברי הסנאט שהביעו דאגה עמוקה על ידיעות בדבר כוונתה של ארצות־הברית לפתוח בתכנית רבת־היקף לסיוע צבאי למדינות ערב שנמצאות מבחינה טכנית במצב מלחמה עם ישראל ובתגובה על טענתו של חבר בית הנבחרים סלר על הפליה לרעה של ישראל לעומת מדינות ערב במתן רישיונות ליצוא נשק קל אליהן.

62

ג' רפאל אל מ' קדרון (ניו יורק)
G. Rafael to M. Kidron (New York)

מברק מוצפן 888

נוסח יוצא: 130.02/2409/11

ירושלים, 10 בפברואר 1954

שלך 449.[1]

תקנות ההסגר הישנות והחדשות[2] אינן מזכירות סואץ או אילת אלא מדברות על "המים הטריטוריאליים של מצרים". המצרים רואים גם בתעלה וגם בכניסה למפרץ, מים טריטוריאליים שלהם, ובהתאם לכך מפעילים אותן התקנות לגבי שני המעברים.

נוסף לכל יש עתה הסדר מיוחד לגבי אניות הנכנסות למפרץ כדי למנוע תקלות לשיט לעקבה, כפי שאירע ל"אלביון".[3] פרטי ההסדר ב"ניו יורק טיימס", 26 בינואר.

ביחס להכרזה המצרית האחרונה כי יתנו חנינה לאניות הרשימה השחורה אם יתחייבו לא לשרת בעתיד את ישראל, יש לציין בהסברתנו כי זוהי פעולת הסחה לגבי המדינות הימיות לרגל הדיון במועצת הביטחון ושהיא מכוונת למעשה לייעל ההסגר על־ידי שיתוף חברות הספנות בקנוניה נגד ישראל. מאידך מכוון הצעד למנוע הפסדי מטבע זר למצרים בגלל הפסקת האספקה למספר גדל והולך של אניות כתוצאה מהתנפחות הרשימה השחורה.

לידיעתכם כי מהעיתונות המצרית מתברר עתה שבית־הדין הימי המצרי מפרש התקנות החדשות של מניעת מעבר מזון וכו' כמכוונת נגד יבוא סחורות על־ידי ממשלת ישראל עצמה או צה"ל. לפיכך שחררו מטעני הבשר של חברת "אינקודה".[4]

רפאל

62

1. קדרון ביקש שיבריקו לו נוסח התקנות המצריות בדבר השיט במפרץ עקבה (9.2.1954, 93.01/2181/9).
2. ראה מס' 4, הערה 3.
3. אנייה אמריקאית שנורתה בתותחים בידי המצרים ב־3 בדצמבר 1953 בפתח מפרץ אילת. האנייה, שהיתה בדרכה מבוסטון לנמל עקבה בירדן, נחשדה שהיא בדרכה לנמל אילת בישראל.
4. ראה מס' 6, הערה 3.

63

א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

Coded Tel. L936 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2319/5 נוסח נכנס:

London, 10 February 1954

Today presented Roger Allen our note on NEABS.[1] He said H.M.G. has no control over that station and cannot be made responsible for news broadcast by it. They often get similar complaints from Arabs who consider some news biased in our favour. He promised however use influence try get station consider our complaints.

Though handicapped absence reply last para my Lamed 372[2] I took opportunity enquire about following:

(1) H.M.G.'s position on U.S.A.-Pakistan project.[3] Allen said no position been taken up by H.M.G. on this matter which still regarded here as "rather confused". Though their general attitude to project itself may be defined as "benevolent neutrality" they are much concerned regarding its effects on internal Commonwealth relations and regarding Russian reaction to it. Indian opposition may detract considerably from military practicability project and may also have undesirable political effects in that area and in world outside. On other hand success project in Pakistan may ultimately lead revised M[iddle] E[ast] C[ommand] no longer based on Egypt which in British eyes would have numerous advantages. Though he did not explicitly say so one could infer that they would prefer in any such future reorientation M[iddle] E[ast] C[ommand] have Iraq take place assigned Egypt in original M[iddle] E[ast] C[ommand] plan. He concluded by saying they would carefully watch developments before taking up any stand in matter.

(2) Anglo-Egyptian talks.[4] In reply my question about state their relations Naguib he said he felt more optimistic now than few days ago about chances renewal talks in "not distant future". He did not elaborate this and remained cagey under my further attempts extract more from him.

63

1. באיגרת (מיום 8 בפברואר 1954, בתיק 93.04/42/6) התלוננה ישראל על השידורים של תחנת השידור של המזרח התיכון בקפריסין (Near East Arab Broadcasting Station), שבמקום להשפיע על יצירת אווירה פוליטית של התקרבות בין ישראל למדינות ערב, כמדיניותה המוצהרת של בריטניה, הם מכילים חומר העלול להגביר את השנאה נגד ישראל. ראה גם איגרת התשובה הבריטית, 19.3.1954, שם.
2. מס׳ 55.
3. תכניותיה של ארצות־הברית לחמש את פאקיסטאן ועיראק במסגרת הקמת הנדבך הצפוני – ראה מס׳ 10.
4. ראה מס׳ 1 והערות שם.

(3) Syria.[5] Latest despatches from H.M. Ambassador Damascus indicated some improvement situation and reported Shishakli's success asserting his control over all parts country. How far this control effective in Djebel Druze and whether will lead pacification that region and country generally is difficult predict. H.M. Ambassador complains contradictory reports reaching him from different observers which indicate confused situation.

(4) Jordan. He confirmed Jordan Government's decision not comply our request for meeting under Art. 12. Stressed their own efforts this matter. I deliberately avoided discussion matter since have no knowledge our own next step and therefore wished avoid prejudicing any line I may later have to take on your instructions in this matter.

Elath

64

מ' שרת אל א' אבן (ניו יורק)
M. Sharett to A. Eban (New York)

מברק מוצפן 892

נוסח יוצא: 130.16/2948/6

ירושלים, 11 בפברואר 1954

בהול

בעניין סעיף 12.

1) אם תעבור על שלושת המברקים: שלך 907,[1] קדרון 295, ובייחוד איתן 755[2] תבין התמיהה כאן להודעת דוברנו באו"ם, 9 בחודש זה, שאין בה הוקעת הפרת שביתת־הנשק על־ידי ירדן ויש בה במפורש עמדה חיובית מחודשת לכינוס הוועידה.[3]

5. ראה מס' 53 והערה 1 שם.

64

1. אבן הציע כי אם תתפרסם הודעה שלילית נוספת של ירדן תוכל ישראל להפר את שתיקתה ולקבוע כי תשובת ירדן היא שלילית והדבר חמור ביותר. אם ימשיך המזכ"ל במאמציו לכנס את הוועידה, למרות התשובות השליליות של ירדן, תתמוך בו ישראל. (ראה אבן אל רפאל, WIA907, 25.1.1954, 93.01/2210/1).
2. במברקים אלה, שהוחלפו בין קדרון לאיתן, היתה הצעה של קווים לתגובה על תשובה ירדנית צפויה. התגובה המוצעת היתה דומה לקווים לתגובה שבמס' 5. (ראה קדרון אל איתן, מס' 295, 30.12.1953, 130.09/2331/3; איתן אל קדרון, 755, 31.12.1953, 130.09/2330/21).
3. הודעת הדובר בתיק 130.16/2948/6.

2) נסיגת דאג [האמרשלד] במסמך רשמי מ־12 ל־11 אינה מתכפרת בהסברה טלפונית[4] כל שכן כשזו כרוכה (א) בבקשת הוכחות על אי־הסכם בוועדת שביתת־הנשק, (ב) בבקשת סדר־היום מראש. נניח התגברנו על (א) בהסתמכות על אי־מילוי סעיף 8[5] ועוד, הרי ההיענות ל־(ב) פירושה העברת סדר היום לעיון ירדן, קבלת הערותיה והצעות סדר היום מצדה, העברת אלו לנו ושמיעת הערותינו, זאת אומרת, משא־ומתן ממושך ומרושל שייטול מהעניין כל טעמו ועוקצו.

3) כאן במשרד ובמטה היסוסים והתנגדות לעצם הוועידה בנסיבות הקיימות.

(א) אווירת שיא איבה מצד מדינות ערב שאין לצפות בה כי הפגישה כשלעצמה תפשרנה ותקרב לבבות אלא ודאי להפך.

(ב) עמידת המעצמות והמנכ"ל ככפויי שד לגבי אינוס ירדן להיוועד, שתביאם להקל ולסייע לה בוועידה עצמה.

(ג) נחבל מראש באפשרות שימוש בסעיף 12 כמנוף להסדר סופי בנסיבות יותר מתאימות.

(ד) חידוש הדיון בסעיף 8 במישור רם, אם יסתיים בתיקו, יסתום עליו את הגולל.

(ה) דיון בסעיף 6[6] ביוזמת ירדן יהיה לנו לרועץ.

4) מתבקשת מסקנה כי מוטב לנו לחדול מלחץ ולהוציא מתוק מעז על־ידי הודעה פומבית ולאו"ם כי ירדן סירבה ובזה הפרה הסכם שביתת־הנשק.

5) ודאי יש שיקולים כנגד.

(א) אל ניצור רושם כי פנייתנו היתה מלכתחילה תכסיסית גרידא.

(ב) שמא בכל זאת תשמש דווקא פגישה כפויה פתחון־פה לירדן להידבר. ספק אם החיוב המפוקפק יכול להכריע נגד השלילה הוודאית.[7]

4. ראה מס' 60, הערה 7.

5. סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן עניינו הקמת ועדה מיוחדת המורכבת מנציגי שני הצדדים לשם ניסוח תכניות והסדרים מוסכמים שתכליתם להרחיב את היקף ההסכם ולשפר את דרכי ביצועו, בעניינים שכל צד יגיש לה, שיכללו, על כל פנים, סעיפים שעליהם כבר הושגה הסכמה עקרונית, ובהם: חופש תנועה בדרכים חיוניות, חידוש עבודתם הסדירה וגישה חופשית אליהם, של מוסדות תרבותיים והומניטריים בהר הצופים, ומקומות קדושים ובית הקברות שעל הר הצופים. הוועדה המיוחדת התכנסה פעמיים בחודש נובמבר 1950 אך לא היתה הסכמה על הנוהל לפעולתה ועל הנושאים שיעלו על סדר היום שלה. הירדנים רצו לדון בנושאים שלא הוזכרו במפורש בסעיף 8 ומשלחת ישראל עמדה על דעתה כי יש לפתור תחילה את הבעיות הנזכרות בו במפורש. (ראה כרך 5, הערת־עורך בעמ' 627, ומס' 459 ו־488 שם.)

6. סעיף 6 בהסכם שביתת הנשק ישראל–ירדן עניינו הגדרת קו שביתת־הנשק בין שתי המדינות בגזרה שהיתה תפוסה על־ידי כוחות עיראק. בסעיף משנה 6 נקבע שבכל מקום שבו עשויים כפרים להיפגע על־ידי קביעת קו זה, יהיו תושביהם רשאים לקיים בידיהם את זכויותיהם המלאות לגבי מקום מושבם, קניינם וחירותם.

7. במברק נוסף מאותו יום (895, 130.16/2948/6) הבהיר רפאל שהמברק שלפנינו אינו סותר את הצעתו של אבן (במברק מס' 4, 10.2.1954, 93.01/2210/9) לקראת פגישתו עם המזכיר הכללי. אבן הציע שבפגישה זאת יאמר להאמרשלד שישראל אינה מסתלקת מדרישתה לכינוס ועידה לפי סעיף XII, ותהיה מוכנה להציע סעיפים לסדר היום אם המזכיר הכללי יודיע שהוא מוכן לכנסה.

6) אבקשך לשקול העניין כולו מחדש ולחוות דעה להכרעה כאן בטרם צעד נוסף.[8]

שרת

65

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA15

נוסח נכנס: 93.01/2210/4

[ירושלים], 11 בפברואר 1954

א) שלך 985.[1]

[ב]סוף 1950 היתה התגובה לרעיון הקמת היחסים שלילית לחלוטין בהנמקה כי סין הוכרה כתוקפנית וכל עוד תוקפנותה נמשכת.[2] נכון כי גם אחרי שביתת־הנשק ביולי 1953 נמשך הקיפאון כדבריך, ולכן טענת ההחמצה שבאה כעבור זמן נראית מוטעית. לא יכול לעלות על דעתנו לגשת לעניין בסוף 1952 כאשר הלכנו לטוקיו. עצם פתיחת הצירות בטוקיו היתה מכוונת לשמש גם פעולת איגוף לכניסתנו לפקין במשך הזמן. גם הופעתנו ברנגון, שלב מַערכה לגופה, נועדה לשמש שלב באותה התקדמות ואיש לא העלה על הדעת בשעת מעשה, על־כל־פנים, איש לא יעץ באותה שעה מבצע משולב רנגון־פקין כל שכן הדבר היה בא אז כהתדפקות בעוד שעכשיו הוא היענות.

8. אבן השיב שהדעה המאוחדת בשגרירות ובמשלחת ישראל לאו"ם היא שהסתלקות מהיוזמה לכינוס הוועידה לפי סעיף XII תהיה משגה מדיני חמור ביותר. דבר זה יוכיח כי אין כנות בתביעתה המתמדת של ישראל למשא־ומתן ישיר ונוסף לכך – ישראל תהרוס במו ידיה את האפשרות להשתמש בסעיף XII בכך שתהפוך אותו מסעיף מחייב לסעיף של ברירה. אבן קיבל את הערתו של שרת שאין לשאת ולתת מראש על סדר היום והציע לענות למזכ"ל האו"ם שאין לישראל מה להעיר על סדר היום עד שתכונס הוועידה ושאין היא מסתלקת מדרישתה לכינוסה. (ראה אבן אל שרת, XA456, 11.2.1954, 93.01/2181/9.) על השיחה עם האמרשלד ראה מס' 67.

65

1. מברק תשובה של אבן להנחיותיו של שרת בדבר יחסים עם סין – מס' 48. אבן הזהיר מפני כינון יחסים עם סין בשעה זאת מן הנימוקים הבאים: זו היא שעת עלייה בלהט השנאה המערבית למשטר הסיני העממי; אם ישראל תנקוט יוזמה בנסיבות הנוכחיות, כשלא קיים בקרב האומות תהליך של כינון יחסים עם סין, היא תקבל על עצמה את האחריות להתחלת תנופה בעניין שהיה שרוי בקיפאון במשך שלוש שנים; לכן מוטב שהערבים יקדימו את ישראל וינחלו את עיקר הרוגז; לו ניתן היה לעשות את הדבר בד בבד עם כינון היחסים עם בורמה ויפן היה המצב אחר, אך אפשרות זאת חלפה. הוא גם ביקש לשקול את הצעד לאור חיזוק מעמדה הבין־לאומי של ישראל במערב לעומת ההתנהגות הנוכחית של ברית־המועצות באו"ם בעניינים הנוגעים לישראל. בסיום מברקו שאל אבן אם בשיחותיו עם דאלס ובידל סמית עליו להודיע להם כי ישראל נחושה בכוונתה לכונן יחסים עם סין או רק ליצור רושם של נכונות להיות מושפעים מתגובתם ועצתם. (מברק מ־6.2.1954, בתיק 93.01/2210/3.)

2. הכוונה לפנייה שהיתה ביוני 1950 מצדו של הממונה על שגרירות סין העממית במוסקבה לציר ישראל שם. הממונה שאל בהוראת ממשלתו אם יש בדעת ישראל להקים אצלם נציגות דיפלומטית. ממשלת ישראל דנה בעניין והחליטה בחיוב באופן עקרוני, אך דחתה את הצעדים המעשיים עד שיתבהר המצב במזרח הרחוק – ראה כרך 5, מס' 284 ו־289.

(ב) התשובה לשאלתך בסיפא נתונה ברישא של מברקי 961[3] לאמור: "אנו שוקלים".

(ג) בינתיים החלטנו להציע לסינים, בתגובה לפניותיה[ם] בהלסינקי[4] וברנגון,[5] לשגר בקרוב משלחת לפקין, בראשה הציר ברנגון ועמו שני כלכלנים, לבחון פיתוח קשרי מסחר ולברר גם סיכויי יחסים בעיקר למגע כלכלי. זאת אומרת לעת־עתה מדובר על ביקור חד־פעמי. אין לדעת מה תהיה תגובת פקין ובוודאי יעברו חודשים עד שנעשה צעד ממש.

(ד) בשיחותיך תציין אפשרות זו ותבהיר עמדתנו בשאלת יחסים תקינים לעתיד, בהתאם לשלי 961. כמובן נתחשב בתגובות.[6]

שרת

66

א' אבן אל ה"ק לודג' (ניו יורק)
A. Eban to H.C. Lodge (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

[New York], 11 February 1954

Dear Ambassador Lodge,

I understand that we may meet in New York on Monday.[1]

Today I am consulting at a meeting in New York with representatives of the following governments outside the Security Council which have expressed an interest in the abandonment of the Egyptian restrictions on shipping: Norway, Denmark, Sweden, Netherlands, Belgium, South Africa, Australia, New Zealand, Ethiopia, Italy, Canada, Argentine, Ecuador.

3. מס' 48.
4. ראה שם, הערה 1.
5. הכוונה להודעה רשמית שמסר השגריר הסיני ברנגון לציר ישראל שם על רצון ממשלתו ליחסי מסחר עם ישראל. (ראה הכהן אל משרד החוץ, מברק 5, 18.1.1954, 130.09/2360/9.) לבבי הורה להכהן להשיב לשגריר הסיני "שברצוננו לשגר לפקין משלחת אשר מתפקידה יהיה לברר הדרכים לאימוץ הקשרים בין שתי המדינות. מובן כי הדגש יושם במידה ניכרת על בחינת הצד המסחרי, אולם יהיה על המשלחת לבדוק תוך כדי כך גם את האפשרויות להקמת יחסים דיפלומטיים..." (מכתב, 1.2.1954, 93.13/226/3.) מסירת ההודעה ראה מס' 71.
6. אבן הבטיח לפעול על־פי ההוראה, אך הוסיף כי העובדה שלעת עתה מדובר על ביקור חד־פעמי מביאה להם הקלה רבה. שילוח עמד על הצורך לנהוג בזהירות מרבית בשל האווירה השוררת בארצות־הברית עם החמרת המלחמה בהודו־סין. קולק המליץ לדחות את הביקור. לאחר שיחה שלו ושל אבן עם בידל סמית הבריק שילוח שסמית המליץ בפניהם להימנע לעת עתה מכל מעשה של התקרבות לסין ולהשהות את העניין לרגע מתאים יותר. (אבן אל שרת, WIA21, 14.2.1954; 93.01/2210/3; שילוח אל שרת, WIA23, 15.2.1954, 93.01/2210/9; WIA75, 24.2.1954, שם.) ראה גם מס' 212.

66

1. הישיבה השנייה של מועצת הביטחון ב־15 בפברואר שדנה בתלונת ישראל על הסגר סואץ ומפרץ אילת.

This leads me to the reflection that the debate should, at the earliest possible moment, be lifted beyond its Arab-Israel context into a more general attempt to assert international maritime law against these restrictions. We are convinced that the Three Powers with the maritime world behind them can get these restrictions abandoned: and the hesitant echoes coming from Cairo[2] fully support this belief.

For all these reasons may I suggest that it would be most valuable if at Monday's meeting countries other than Israel, and especially the United States, Britain and France, could be ready at least with the preliminary statements against the blockade restrictions: otherwise it will remain an Arab-Israel controversy which is not the true or comprehensive character of the issue. I enclose a document indicating the kind of resolution which may be effective in eliminating the blockade restrictions, which would be the most significant contribution that could now be made to the peace and welfare of the Middle East.

Yours very sincerely,

Abba Eban

נספח
APPENDIX

The Security Council:

1. *Recalling its* Resolutions of 11 August 1949, and 17 November 1950 in which it affirmed that the Armistice Agreements between Israel and the Arab States contained firm pledges against further acts of hostility between the parties;

2. *Recalling its* Resolution of 1 September 1951 in which it was considered that under the Armistice regime, which is of a permanent character, neither party can reasonably assert that it is actively a belligerent or requires to exercise the right of visit, search and seizure for any legitimate purpose of self-defence;

3. *Having called* upon Egypt in the aforesaid Resolution to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound and to cease all interference with such shipping beyond that essential to the safety of shipping in the Canal itself and to the observance of the international conventions in force;

4. *Notes* with grave concern that Egypt has failed to comply with the Resolution of 1 September 1951; has continued to maintain restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal; and has further aggravated these restrictions by enlarging the categories of goods subject to the practice of visit, search and seizure and by extending the interference with free navigation to other waterways;

2. ראה מס' 62.

5. *Reaffirms* its Resolution of 1 September 1951; finds that the continuation of the Egyptian restrictions constitutes a violation of the Security Council Resolution of 1 September 1951, and is inconsistent with the purpose and intent of the Israeli-Egyptian Armistice Agreement, and the general principles of international maritime law;

6. *Expresses* the strongest censure of this action;

7. *Calls upon* Egypt to terminate without delay all restrictions based on claims of belligerency on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal or throughother waterways wherever bound;

8. *Decides* that the failure by Egypt to terminate all such restrictions and to continue such hostile acts would constitute a threat to peace justifying the consideration of measures under Chapter VII of the Charter;

9. *Requests* and authorises the Secretary General of the United Nations to communicate this Resolution to the Government of Egypt and to seek from that Government an indication of its intention to comply with this Resolution;

10. Requests the Secretary General to report to the Security Council within thirty days on Egypt's compliance with this Resolution.

67

א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. X465 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/9 נוסח יוצא:

New York, 12 February 1954

Saw Dag [Hammarskjöld] with Tov and formally presented our three points:[1]

1) Jordan conduct these past twelve weeks inconsistent with G[eneral] A[rmistice] A[greement] and their recent letter[2] objectionable on every ground. He expressed agreement especially his resentment their polemical reference Israel aggression in what should be surely formal communication.

2) We regarded our Nov[ember] 23 letter as not cancelled. Here I explained argument about legal integrity agreement and dangers of compromising obligatory nature Art. XII once invoked. He said this

67

1. ראה מס׳ 64. הפגישה עם האמרשלד התקיימה ב־11 בפברואר.
2. ראה מס׳ 60 והערה 6 שם.

very strong argument and formally took note of fact that he still seized with our letter Nov[ember] 23. I said would leave him decide his legal duty as he saw it.

3) On agenda I said we unwilling enter pre-conference agenda wrangle but would prefer discuss agenda at conf[erence] itself if convened. This was reply his last para.[3] I referred historically our past talks in which had pointed out there are questions more general than M[ixed] A[rmistice] C[ommission] questions yet fully within limit G[eneral] A[rmistice] A[greement] and not beyond it. This is category problems we have in mind, don't wish specify this stage. He said our reply this point reasonable he personally violently opposed pre-conf[erence] agenda debates as per Panmunjom.[4] His concern was be able reassure Arabs who completely neurotic this point that we envisage matters of limited scope and not peace conf[erence].

He said in light what I had said he disposed convoke conf[erence] and add that agenda discussion would take place at opening meeting thereof in his presence. He then added if parties could not agree on agenda in given time conf[erence] would probably disperse but Art. XII would be preserved honorably by fact of meeting. We asked him not hint to Arabs that they could break up conf[erence] when convoked by refusing agree to agenda. He accepted this hurriedly but left me with clear impression this is Jordan's present plan for line retreat. He believes Jordan will only make negative observations on agenda and will not come with proposals their own.

Summing up he proposed:

A) No official publicity yet.

B) He will publish whole correspondence but would like complete circle by hearing from me in writing what I had said orally especially on continued validity Nov[ember] 23 letter our concern for meticulous preservation integrity Art. XII once invoked and our view that agenda should be described at conf[erence] not before but our purpose was keep well within limits implementation G[eneral] A[rmistice] A[greement]. This would be satisfactory reply his letter and he would convoke conf[erence] and specify first meetings would be to secure agreement on agenda.

He showed less confidence than before that Jordan would respond to convocation.

Believe this was satisfactory talk except for hint of Arab intention cause breakdown at agenda stage. Even then however Art. XII is saved and can be invoked again.

Will cable you draft suggestion for our written reply.[5]

Eban

3. במס' 60.
4. בפאנמונג'ום התקיים, בהפסקות, המשא־ומתן על שביתת־הנשק בקוריאה, מאוקטובר 1951 עד חתימת ההסכם ב־26 ביולי 1953. בין אוקטובר לדצמבר 1953 התקיימו שם שיחות על קביעת מועד ומיקום ועידת השלום על קוריאה. השיחות נפסקו ללא תוצאות.
5. תשובת ישראל – ראה מס' 73.

68

י' הרצוג אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
J. Herzog to Israel Missions Abroad

מקור: 130.02/2443/11

ירושלים, י"א באדר תשי"ד
14 בפברואר 1954

כמוס

הנדון: הצעה ברזיליאנית לפירוז ירושלים

בהתייעצות שהתקיימה במשרד ביום 5.2.54, בראשות שר החוץ, נדונה מחדש גישתנו להצעה הברזיליאנית. (ראה חילופי המכתבים בין ציר ישראל בברזיל לבין החתום־מטה, ודו"ח המנכ"ל מיום 25.1.54 על שיחת ציר ברזיל בישראל עם שר החוץ ואתו, אשר העתקים מהם הועברו אליכם.)[1]

בראשית ההתייעצות נמסר על ידיעות שהתקבלו ואשר לפיהן זוכה התכנית הברזיליאנית או הרעיון הגלום בה לתשומת־לב מסוימת בכמה מקומות. לפי שמועות מלונדון, עיבד משרד החוץ הבריטי נוסח משלו לפתרון בעיית ירושלים על בסיס של פירוז הדומה בקוויו הכלליים לנוסח הברזיליאני המקורי אם כי מדובר בו על שטח הרבה יותר מצומצם משני עברי העיר.[2] אף נאמר כי משרד החוץ הבריטי מעיין באפשרות להעלות את הצעתו בכנס הבא של עצרת האו"ם. על תככי המחשבה והמעשה של הוואתיקן סביב התכנית הברזיליאנית אין לעמוד בבירור אולם נתקבלו ידיעות כאילו קיימת תפיסה בוואתיקן שאולי כדאי לעיין ברעיון של הכרזת ירושלים כעיר פתוחה (Cité ouverte) כשלב ראשון בצמצום ריבונות ישראל וירדן על העיר. (היועץ המשפטי שלנו יכין מזכר על המשמעות המשפטית של פירוז בכלל ושל Cité ouverte בפרט.) מקום אחר אשר בו מורגשת התעניינות בתכנית הברזיליאנית הוא משרד החוץ האיטלקי. פרטי התכנית ידועים למחלקת המדינה האמריקנית, אם כי לא ברור אם אליה התכוון דוברה כשהעיר את אוזני אחד מעובדי שגרירות ישראל בוואשינגטון לפני שבועות מספר לאמור, כי "מחלקת המדינה מחפשת דרכים לפתרון

68

1. הציר פברינו הציע בשיחה להכריז על ירושלים כ"עיר פרוזות" (Cité ouverte), דהיינו עיר שאסור לתוקפה, ולעשות זאת בשלושה שלבים: א) הצהרה חגיגית מצד ישראל וירדן שלא להתקיף אותו חלק ירושלים המוחזק בידי הצד שכנגד, ב) פירוז העיר, ג) כינון שלום בין ישראל לערב. שר החוץ השיב שישראל מוכנה להתחייב ל(א) מיד, בתנאי שהירדנים ייתנו התחייבות דומה. לגבי שלב (ב) אמר שישראל תהיה מוכנה לדון בכך, אחרי השלמת שלב א, ואז ההצעה תיבדק ותישקל, ולגבי שלב (ג), הרי עוד חזון למועד. (ראה איתן אל י' הרצוג, 25 בינואר 1954, 130.02/2443/11.)

2. הכוונה לדברים שנאמרו לשגריר האיטלקי בלונדון במשרד החוץ הבריטי באוקטובר–נובמבר 1953 על אפשרות לפתרון בעיית ירושלים על־ידי הכרה בחלוקתה בין ירדן וישראל, פירוז שני החלקים וערבות בין־לאומית למקומות הקדושים. (ראה סקירה של מחלקת החקר, 8.3.1954, 130.02/2443/11.)

מהותי לשאלת ירושלים". מבין אנשי הסגל הדיפלומטי בישראל, נוסף על ציר ברזיל המטפל ישירות בעניין, ציר איטליה והמיופה־כוח האמריקני גילו עניין לשמוע על עמדת ישראל לרעיון פירוז העיר. הידיעות הנ"ל מבחינת תוכנן ומקורן כאחד, אין להסיק מהן כל דבר ברור זולת העובדה שבמקומות שונים לא נראתה התכנית הברזיליאנית כנטולת מחשבה מציאותית לחלוטין.

תגובתנו להצעה הברזיליאנית מתחילה היתה לא לקבל ולא לדחות אלא להרוויח זמן. תגובה זו נתבססה על כמה שיקולים שאחד מהם ירד בינתיים מעל הפרק והוא: כל עוד ריחפה עלינו סכנת דיון בשאלת ירושלים בכנס האחרון של העצרת היינו מעוניינים כי יחשבו כי מתנהל דיון בעל סיכויים מחוץ לכותלי האו"ם. ויש אולי גם טעם חיובי להסתלק כעת מעמדתנו הראשונה. יש חשש כי העובדה שקיימת התעניינות מסוימת בכמה מקומות בתכנית מצביעה על צל־אפשרות שהתכנית תשתרש במחשבה הבין־לאומית ותתגבש כיסוד לפתרון חלקי או סופי של בעיית ירושלים. אחד המשתתפים בהתייעצות הנ"ל טען גם שהיעדר דחייה מפורשת מצדנו עלול להתפרש כהרחבת נכונותנו לוויתורים בעניין ירושלים מעבר להסכמתנו לפיקוח בין־לאומי על המקומות הקדושים. פיקוח בין־לאומי הוצג עד כה כקצה גבול הוויתורים מצדנו.

מאידך, הועלו כמה שיקולים המחייבים דווקא התמדה בקו שנקטנו עד כה. ראשית, מוטב שהאחריות לכישלון התכנית תרבץ לפתחם של אחרים. קשה לראות למה תסכים ירדן לתכנית אשר מצד אחד תטה את המאזן האסטרטגי בעיר ובסביבותיה לרעתה ומצד שני אין בה לספק את יתר מדינות ערב המגלות אי־סובלנות נוכח כל ניסיון לפתור פתרון מציאותי בעיה המהווה הפרעה מתמדת ליחסי החוץ של ישראל ומקור לא אכזב להסתה רגשית נגדה. מותר להניח כי התנגדותו של החבר הערבי תתגלה ביתר שאת כשמדובר בתכנית הטומנת בחובה הפשרת המתיחות בנקודה חשובה של גבול ישראל–ערב וממילא גם סימן ודוגמא לאפשרויות הפשרה נרחבות יותר.

באשר לוואתיקן, הרי גילוי נכונות רשמית מצדו לדון בתכנית הברזיליאנית יפגע פגיעה רצינית בעקרון הבינאום המרחבי;[3] פגיעה אשר לא תישאר בלי תוצאה לגבי מעמדו הטכססי של הוואתיקן בשאלת ירושלים בעתיד. ואפילו תגבר בוואתיקן התפיסה שאולי מוטב לדון באפשרויות מעשיות להחלשת מעמדן של ישראל וירדן בעיר בצורה זו או אחרת כשלב ראשון לקראת הבינאום המלא (על קבלת דעה זאת על־ידי מזכירות המדינה עדיין אין סימנים של ממש), למה יעשה הוואתיקן את הצעד הראשון כל עוד לא הובטח שאמנם ישראל וירדן יקבלו ויבצעו בנאמנות את המוצע. לשון אחרת, למה יפגע הוואתיקן במו־ידיו בנכס העקרוני אשר ברשותו ללא ביטחון שירוויח יתרון מעשי. הסיכוי שמא על־אף הכול הצד השני, כלומר הוואתיקן וירדן, יגלו נכונות אמיתית או טכסיסית לדון בתכנית הינו אפוא כה רחוק, בכל אופן בשלב

3. הכינוי בינאום מרחבי ניתן לתכנית לבינאום ירושלים שעליה החליטה עצרת האו"ם בדצמבר 1949 (ראה כרך 4, הערת־עורך, עמ' 693–694). על פי אותה החלטה היתה ירושלים אמורה להיכון כגוף נפרד (corpus separatum) תחת משטר בין־לאומי בחסות האו"ם, בגבולות שנקבעו בתכנית החלוקה. זאת להבדיל מבינאום תפקודי, כלומר שיחול רק על המקומות הקדושים – ראה מס' 38, הערה 2.

זה, עד כי הסכנה שמא נסתבך הנה פעוטה; ובמיוחד כשאין אנו מודיעים על הסכמתנו לתכנית. בין כך ובין כך לא בידינו לקבור את התכנית אם הצד השני אמנם נכון להשתעשע בה. ועוד, בגנזך מחלקת המדינה האמריקנית חבויה "תמיד" תכנית מסתורית שעמדה להביא את הגאולה אלא בחוסר התחשבותנו ובפזיזותנו אנו גוזרים על גניזתה.[4] אולי הפעם נפנה מקום למחבלים אחרים!

העובדה כי התכנית מרחפת בחלל הבין־לאומי יש בה יתרונות לגופו של מאבקנו בעניין ירושלים. היא מרסנת ומכוונת את הוויכוח על ירושלים לאפיק המוגדר של מציאת דרך לקיים את הביטחון הפיסי של המקומות המקודשים. מזה שנתיים מעמידה התעמולה הוואתיקנית עניין זה כהצדקה העיקרית לתביעה לבינאום. היא נאלצת לעשות זאת משום שהנימוקים האחרים שהחזיקה באשפתה בשנים האחרונות אחרי קום המדינה פג טעמם ואבד סברם להתקבל על דעת המחשבה הבין־לאומית. אולם הנימוקים הדוקטרינריים הקשורים במהותה של ירושלים ובצורך המדיני והרוחני של הוואתיקן להחזיר את גלגל ההיסטוריה לנקודה אותה הועיד לו, לא אבד תוקפם בסוד רומא ובצינורות השפעתה לעבר ארצות קתוליות. לנו יתרון רב בכך שדווקא מדינות קתוליות יעבירו את מרכז הכובד של הבעיה לנקודת הביטחון הפיסי של המקומות המקודשים. על־ידי כך הבעיה מצטמצמת במסגרת יותר מעשית ופחות רגשית אשר בתוכה יש מרחב נוח להסברה ולתמרון מדיני מצדנו. כמו־כן יש בכך הודאה מכללא ביעילות ההסדרים שהונהגו ביחס למעבר חופשי.

יתרון נוסף לדיבורים סביב התכנית הברזיליאנית טמון בזה שאלה המוכנים לחפש פשרה מעשית לביטול החרם על המשרד[5] יכולים למצוא בה נחמה ולהגיד כי הנה בסופו של דבר לא יהא ויתורם חד־צדדי לחלוטין; התעורר דבר חדש בסחבת "הנצחית" לפתרון בעיית ירושלים, ובקשר אליה ישראל אינה מראה אי־התחשבות מוחלטת באינטרס הבין־לאומי בעיר. אולם עד התגשמות החזון לא ייתכן להקפיא הקשר עם משרד החוץ בירושלים.

הוחלט אפוא כי בחודשים הקרובים תהיה גישתנו כדלקמן: אל לנו לנקוט יזמה כלשהי בקשר לתכנית הברזיליאנית. על נציגינו, אם יישאלו – ורק אם יישאלו – לנסות להתחמק מדחייה מפורשת של ההצעה (כפי שנהג השר בשיחתו עם ציר ברזיל בישראל). תוך קביעת הנחה ששלום בכלל ושלום ירושלים בפרט הנם אבן־פינה של מדיניותנו, יכולים הם להדגיש שאנו מוכנים תמיד להתחייב שלא להתקיף את אותו חלק העיר המוחזק בידי הצד שכנגד בתנאי שממשלת ירדן אף היא תעשה כן. כמו־כן אפשר להזכיר שייתכן ואפשר יהא לבטל את החשש של פגיעה במקומות המקודשים בירושלים על־ידי אמנה לביטחונם שעליה יחתמו ישראל וירדן ואולי אף מדינות אחרות. יחד עם זאת יש להצביע על הקשיים שבתכנית הפירוז. למשל: פירוז פירושו שינוי יסודי של הסכם שביתת־הנשק המאושר על־ידי מועצת־הביטחון. האם יש יסוד להניח כי הירדנים מוכנים לכך; מה יהיה גורל הביטחון בתנאי פירוז ומה יקרה אם יתחילו כוחות בלתי־סדירים להשתולל במפורז ללא יכולת להשתלט עליהם על־ידי

4. ראה שם.
5. החרמת משרד החוץ בידי הנציגים הדיפלומטים בישראל עקב העברתו לירושלים – ראה מס׳ 38, הערה 1.

כוחות סדירים; האם הגבלת הכוחות הצבאיים באזור ירושלים הקיימת ממילא בתוקף הסכם שביתת־הנשק אין בה כשלעצמה משום פירוז והרי אף על הגבלה זאת אין ירדן שומרת בקפדנות.

נציגינו מתבקשים לדווח על כל מה שיגיע לאוזניהם בקשר לתכנית זו או לתכניות אחרות לפתרון בעיית ירושלים.

בברכה,

י' הרצוג

69

א' ששון וש' דיבון אל שר החוץ
E. Sasson and Sh. Divon to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2410/10

רומא, י"ג באדר א' תשי"ד
16 בפברואר 1954

כמוס

הרינו מביאים בפניך את סיכום הדברים שהחלפנו ברומא בענייני מדיניותנו הערבית בימים 15 עד 17 בפברואר 1954.

לאחר סקירת המצב בעולם הערבי ומדיניות המעצמות באזור, נראה לנו שפני ארצות ערב – מטעמים המיוחדים לכל ארץ וארץ ומתוך אינטרסים משותפים לכולם – מיועדות להגברת איבתן לישראל. איבה זו מתבטאת בשלב זה, במדיניות של מצור כלכלי ומדיני וחיזוק הפוטנציאל הכלכלי והצבאי של ארצות ערב. וכן בתכונה לאפשרות של סיבוב שני העלול לבוא לכשמנהיגי ערב ירגישו שהם די חזקים והמסיבות הבין־לאומיות מאפשרות זאת, או כתוצאה ממשברים פנימיים, ולאו דווקא מתוך החלטה שקולה של ראשי השלטון. כן יש לקחת בחשבון שבמסיבות מסוימות עלולות התנגשויות גבול להתלקח למלחמה.

מצב זה הולך ומשמיט את הקרקע מתחת לרגלי שוחרי ההסדר המעטים ואין להניח שבמסיבות הקיימות יעזו לנקוט יוזמה ויוכלו להופיע כגורם בעל משקל בייצוב מדיניות ארצותיהם כלפי ישראל.

לאור מצב זה, נראה לנו, שיש לנסות לכוון מדיניותנו הערבית בהתאם לשלוש המגמות הבאות:

א) למנוע במידת האפשר כל פעולה יזומה או תגובה העלולה להחריף איבת הערבים ולעודדם לנקוט בפעולות כלכליות ומדיניות שיש בהן כדי להגביר את הפוטנציאל הערבי ולהחמיר בעקיפין יחסינו עם ארצות המערב. אין הדברים אמורים כמובן לגבי מצבים מסוימים בהם שיקולים ביטחוניים רציניים יחייבונו להגיב על מעשי תוקפנות ערביים.[1]

69

1. הפסוק האחרון נשמט, ושוגר בנפרד (ראה דיבון אל שר החוץ, 22.2.1954, 130.02/2410/10).

ב) להגביר תרומתנו למאמץ הכוננות לקראת האפשרות של סיבוב שני או התנגשות מזוינת עם ארצות ערב, בצורת ניסיונות להפרת מזימות ומאמצים לפגוע או לדחות תהליכי התגבשות והתלכדות העשויים להוביל לקראת קואליציה אנטי־ישראלית יעילה. וכן יש לנסות לנטוע אי־אמון בלב המערב ביציבות ארצות ערב ולהחדיר ספקות ביעילות תכניותיו הביטחוניות הנשענות על הערבים.

ג) ללא כל אשליות ותוך הכרת הקשיים הכרוכים בדבר יש להמשיך ביתר שאת לעורר ולעודד את רעיון ההסדר עם ישראל בקרב הציבור הערבי, תוך שיתוף זהיר ומסויג עם המערב.

במסגרת שלוש מגמות היסוד הללו נראים לנו כיווני הפעולה הבאים:

למגמה א׳:

1) בכל החלטה על פעולה מדינית הבאה להקל או לייצב את מעמדנו באו״ם, בארצות־הברית ובמערב, יש לבחון את ההשפעה החיובית או השלילית העלולה להיות נודעת לפעולה זאת בארצות ערב. יש לקחת בחשבון שלעתים שכרן של הצלחות דיפלומטיות באו״ם או במערב עלול לעלות בהפסד של גל איבה והתלכדות אנטי־ישראלית בערב.

2) במידה שאין נימוקים מכריעים בשטח יחסינו עם המערב המחייבים זאת, יש להפסיק הכרזות ודיבורים על השלום וחיוניות השלום עבורנו. הכרזות מסוג זה מעודדות את ידי צוררינו ומרחיקות את השלום. נראה גם, שיש ערך חינוכי רב להפסיק את הדיבורים על ערך השלום לקיום המדינה הנפוצים בגולה ובארץ, וזה על־מנת למנוע אכזבות ולהרגיל בזהירות את הציבור שלפנינו שנים של מערכה לביצור המדינה במצב של ניתוק משכנינו.

3) יש למנוע במידת האפשר וכשאין הכרח בדבר, דיבורים, ביטויים ופעולות הנושאים אופי תוקפני ועלולים להתפרש כהתגרות וליצור במחנה הערבי אווירה של כוננות יתר לעמידה על המשמר. במסגרת זאת יש לקחת בחשבון שמדיניותנו כלפי המיעוט הערבי בארץ מהווה גורם המשפיע על מתח היחסים בינינו לבין ארצות ערב.

למגמה ב׳:

1) העלאת בעיות המיעוטים לשם הטרדת שלטונות ערב והבלטת אי־אחדותו של העולם הערבי. דבר זה ניתן להיעשות על־ידי גיוס כוחות מבני המיעוטים השוכנים בארצותיהם או בגולה, על־מנת שיעירו ויעוררו בכתב ובעל־פה את בעיותיהם בפני העולם.

2) העלאת האינטרסים השונים והמתנגשים בארצות ערב על־ידי גיוס משכילים ועיתונאים ערבים ולא־ערבים שינסו בהתמדה ובעקביות להביא בפני דעת־הקהל המערבית והאסיאתית את המחלוקות הקיימות בארצותיהם.

3) עידוד נטיות נגד תכניות הסהר הפורה למיניהן והבלטת המחלוקות בפרשה זו בעולם הערבי על־ידי פרסום מקסימלי ועידוד פולמוסים ערביים בנושא זה.

למגמה ג':

1) לחפש בבירות המערב ערבים שיש טעם ותועלת לטפח אתם קשרים מתוך מגמה של רכישתם לרעיון ההתקרבות שבין ישראל וערב והשימוש בהם כמפיצי הרעיון הזה.

2) בחירת ערבים מישראל ושליחתם למערב במגמה של התקשרות עם פלשתינאים ולא פלשתינאים לשם הסברת האינטרס שיש לערבים בישראל בהטבת יחסי ישראל-ערב. וכן לשם הסברת האשליה הערבית בדבר החזרת הפליטים לישראל.

3) ניסיון לבדוק את יעילות חידוש הקשרים שהיו לנו בעבר בארצות ערב.

4) שיכלול תעמולתנו הערבית בכתב ובעל־פה.

5) ניצול כל קשרינו הערביים להבהרת עמדתנו בענייני הפליטים ולהסברת התרומה שאנו מוכנים לתרום לפתרונה. אנו רואים את התחלת תהליך חיסול בעיית הפליטים כגורם ממדרגה ראשונה לטיהור האווירה ולהפגת המתיחות.

אין אנו מתעלמים כלל וכלל מהקשיים המדיניים והמעשיים הרבים הכרוכים בביצוע המלצותינו. נראה לנו, כי בתנאים הקיימים מן ההכרח לעשות מאמץ וניסיון לבצען. אנו חדורי הכרה שתנאי בל־ייעבור לתכנון ולהצלחת מדיניות ערבית פעילה בכל התנאים והמסיבות היא – הבנה יסודית ומעמיקה של המתרחש והמתרקם במחנה הערבי, מבחינת יחסי ערב-מערב וערב-ישראל. הקמה מהירה של מערכת יעילה של קשרים עם ערבים עשויה לאפשר לנו להשיג את ההבנה הזאת.

בברכה,

א' ששון, ש' דיבון

70

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W41 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2210/3 :נוסח יוצא

Washington, 17 February 1954

There is fantastic vacuum of initiative on Suez.[1] (1) U.S.A. would like small powers, e.g. Denmark, New Zealand, Brazil, to sponsor and Big Three to give strong support. They profess believe chance U.S.S.R. veto would be thus reduced. (2) U.K. has instructions support strongest possible resolution but take no initiative to sponsor. This latter reservation contributes to U.S.A. reluctance. (3) French willing to join any group but not go alone. (4) Smaller powers willing join Big Three in sponsorship or support but not go ahead alone.

70
1. ראה מס' 54 (הערת־עורך).

Shadow Soviet veto overhangs this position as chief factor therein. Nobody has heard anything from Soviets this regard but all are disquieted by Benot Ya'acov precedent.[2] French admit that after week or ten days Big Three would almost certainly have to take action to save their own position and Jebb is asking Foreign Office to release him from instruction to avoid sponsorship.

All factors mentioned here assure us their stand on principle not in question but tactical deadlock is serious. To break through I propose formally request State Department tomorrow to sponsor resolution and invite U.K., France, Denmark, Brazil, New Zealand, to join in immediate consultations. Suggest similar approach London, Paris, reminding them no such hesitation when complaint against Israel involved.[3] Plenty time to worry about Soviets when and if we hear them speak. French have said resolution should be so drafted that if U.S.S.R. vetoes it should be against their interests Dardanelles. We should encourage this line thought but get them all to overcome bashfulness. Suggest Sar [Minister] calls in Big Three ambassadors. Do not let these hesitations reach public. My talk Key tomorrow morning.[4]

2. ראה מס' 28 (הערת־עורך).

3. בעקבות מברק זה הורה איתן לנציגויות ישראל במקומות שהוזכרו לעיל, וגם באנקרה, שטוקהולם, מוסקבה וסידני לפעול בדחיפות במישור הגבוה ביותר לתמיכה בהצעת ההחלטה במועצת הביטחון. (ראה מברק אל נציגויות ישראל, 18.2.1954, 130.09/2377/2).

4. בפגישה ביקש אבן באורח רשמי שארצות־הברית תימנה עם יוזמי הצעת ההחלטה במועצת הביטחון. קי, שהיה מלווה בוואלר ולאדלו, השיב שמלכתחילה לא עודדה ממשלת ארצות־הברית את ישראל להגיש את תלונתה ושנטייתה לא להימנות עם היוזמים. לאדלו מנה בין שאר המניעים לעמדה זאת את לקח ההצבעה על הטיית ערוץ הירדן. במהלך השיחה הועלו טענות שונות, והאווירה היתה מתוחה. בסיום הודיעו האמריקאים שהיות שישראל הגישה בקשה רשמית להצטרפותם ליוזמי הצעת ההחלטה, ידונו מחדש בעמדתם. (ראה אבן אל רפאל, WIA50, 418.2.195, 93.01/2210/3).
בסופו של דבר פנו נציגי שלוש מעצמות המערב אל משלחת ניו זילנד, כדי שזו תגיש את הצעה בשמה, כאשר בריטניה, צרפת ואחרים ישמשו כשושבינים (co-sponsors) להצעה. (ראה מברק קדרון אל משרד החוץ, X504, 23.2.1954, 130.09/2331/4).

71

ד׳ הכהן אל א׳ לבבי
D. Hacohen to A. Levavi

מקור: 130.02/2413/30

רנגון, 17 בפברואר 1954

כמוס

אתמול הייתי אצל הסיני. כיוון שזה אדם סגור ומסוגר בתוך תוכו ומוסווה יפה בהיעדר לשון בפיו, כל ישיבה אצלו נהפכת לביקור של שעה ויותר, מלווה שתיית תה סיני ריחני הנעים לחיכי מאוד, בלוויית לפחות חצי תריסר דברי מתיקה, אפיית־בית סינית משופרת. מלבדו ישב יועצו ששימש כתורגמן ועוד סיני חדש בשבילי לגמרי שהוצג לפני כיועץ מסחרי.

הודעתי לו על החלטת ממשלתנו החיובית לגבי מסחר עם סין.[1] שוב ניצלתי ההזדמנות והעובדה שהוא אינו מדבר אלא משפטים שגרתיים בודדים והמשכתי להשכיל אותו בדברי ימי עם ישראל ופזוריו תוך הדגשת הפיזור בארצות המערב. הסברתי את רשימת המצרכים (הקלושה מאוד בעיני הן בתוכנה ובייחוד בפירוטיה) ומסרתיה לו. סיפרתי לו על בעיית השילומים מגרמניה היכולה לשמש לקבלת חומרי גלם והפיכתם למוצרים ליצוא. הבלטתי את הכוחות הטכניים והמדעיים שלנו; קשרינו עם מוסדות ואנשי מדע דגולים בחוץ והאפשרויות המודרניות להתאים מכונות לייצור מסוים חדש תוך זמן קצר. קבעתי שכתוצאה מביקור משלחתנו אצלם לא מן הנמנע כי תתגלינה לפנינו אפשרויות לספק להם מצרך מסוים תעשייתי שאיננו בשום רשימה ושגם איננו מייצרים אותו כיום אך ישנם לנו הסיכויים לקבל את חומר־הגלם לכך ולהתאים גם את המכונות והפרוצס התעשייתי למען הספקתו בכמויות גדולות. כמה פעמים בשיחה הזכרתי את האמברגו האמריקאי[2] והדגשתי, תוך הסברות והדגשות, שלא רק שלא ניהפך למבריחים אלא שגם לא נעשה כל דבר שהוא בניגוד להתרעות אמריקאיות או למורת רוחם של אישיה הרשמיים, ובמקרה כזה נימנע מהספקת מצרך מסוים גם אם נוכל ליצרו. יחד־עם־זה ניאבק עם אמריקה על עמדתה האווילית כאשר עשינו גם עד כה ויותר, נשתף פעולה עם המדינות השואפות לשבור את עניין ההסגר ונניע לכך את כל השפעתנו גם בארצות־הברית וגם ביתר המדינות. הדגשתי שעצם ההחלטה לשגר משלחת יש בה מן ההפגנה בכיוון זה.

סייגתי את עצמי ואת ישראל בעמדתי זו כי אכן אני דואג ליחסינו עם אמריקה. עם כל רצוני להתקרב לסין ולגלות בה שוק לעצמנו, וביטחוני כי אמריקה מנהלת מדיניות ללא תכלית בחלק עולם זה, הרי עלינו לא לשכוח אף לרגע את מעמדנו

71

1. ראה מס 65, והערה 5 שם.
2. הכוונה להתחייבותה של ישראל מינואר 1952 שלא להרשות משלוח של חומרים אסטרטגיים למדינות הגוש המזרחי, כנדרש בחוק הפיקוח על סיוע ההגנה ההדדי – Mutual Defense Assistance Control (Battle) Act. ההתחייבות היתה תנאי להכרזתה של ישראל, ביולי 1952, כזכאית לסיוע צבאי בתשלום.

המסוכן מאין כמוהו עם שכנינו ועמדתנו שהתרופפה ביחסינו עם אמריקה. יש להישמר כמדומני שלא לתת מקום להרחבת התהום בינינו וארצות־הברית ולמנוע ממנה אפשרויות של הצבעה על מעשים שלנו הבלתי־פופולריים ביותר כיום גם בציבוריות האמריקאית היהודית כחלק מאמריקה כולה, מבלי שנבקש כל תמורה בעלת משקל כנגד. כמובן בשאלה זו בכל שלביה, חשוב לקבל את תגובתו של אבן ואנשיו ולכן התפלאתי שקבעתם את עמדתכם עוד בטרם קיבלת חוות־דעתו.[3] הכנסתי משפט מוסגר ארוך זה במכתבי מפני שגישתי לעניין הקשרים עם סין נמצאת במיצר של רגשות מעורבים והתלבטויות הנובעות מיחסינו עם האמריקאים.

בהמשך שיחתי עם השגריר ואנשיו, ציינתי כי גם בגבולות המסחר הכשר עם סין יש לנו אפשרויות לספק סחורות מאלה שאנו מייצרים כבר ושאינן ברשימות. ובהזדמנות זו אני מרשה לעצמי להעיר לכם שיש לי רושם שאיננו יודעים בדיוק מה תוכנו ופירוטו של האמברגו האמריקאי ואנו מדברים עליו באופן סתמי. הייתי מציע שמישהו יקבל על עצמו ללמוד בעיה זו ולברר אותה יפה ולעקוב אחריה, שינוייה ושימושה, למעשה. לדוגמא: האמנם האמברגו אוסר משלוח מכונות בטון המיוצרות בארץ לסין או צינורות יציקה לשרברבות־בית או מכונות כביסה או כלי חרסינה למשל? אפילו לגבי צינורות פלדה, אם איני טועה, אין איסור למשלוח צינורות פלדה עם תפר (מולחמים) מהמין שאותו דווקא מייצרים בארץ הן בבית־החרושת של "כור" ליד עכו והן זה שליד צרפנד.

השגריר ניסה להציע שנוסף לרשימה נעביר גם דוגמאות. עניתי לו על־כך בסירוב. הדגשתי והסברתי כי כאשר נגיע למסחר ממש כמובן שזה ייעשה על סמך דוגמאות ואף בדיקות יותר יסודיות של הסחורה ואולם המשא־ומתן כולל הרבה דברים קודמים, רשימת הסחורות מבוססת על מצרכים ידועים ומקובלים במסחר העולמי והטיב משופר בדרך כלל. הבעיה אינה כרגע בדוגמאות אלא בהסרת אבני־הנגף המרובים ולזאת דרוש משא־ומתן בין הצדדים פנים אל פנים, הרצתי בפניו בגילוי־לב שבדרך כלל המסחר בעולם טוב לו ונוח לו בצינורות המקובלים של חרשתנים, סוחרים ומתווכים מזה ומזה ובלאו הכי נגרם כבר קושי וסרבול על־ידי־כך שכאן בגלל התנאים והמשטרים אנו מבטלים את הצינורות המקובלים והמנוסים האלה וחייבים לקבל את המסגרת של מסחר בין מדינה למדינה באמצעות משרדים ממשלתיים. לכן אנו מציעים את המשלחת המסחרית ואין להמירה או לדחותה על־ידי משא־ומתן בין שגרירים שיחליפו דוגמאות של צנצנות ריבה, אריזות קוסמטיקה, גזרי אריגי צמר וכו׳ שינודו משך שבועות וחודשים בין ישראל וסין, ובורמה כתחנת־ביניים. הדגשתי באופן הנמרץ ביותר, אמנם במסגרת הנימוסים הדיפלומטיים המחייבים, כי שגריר מדינה שבמקצועו הוא מורה בית־ספר באחד ממחוזות הצפון בסין אינו חייב להיות מומחה בבעיות קשירת יחסים מסחריים בין שתי מדינות הנמצאות במרחק אלפי מילין זו מזו שאין אפילו חצי תריסר אנשים מאלה ומאלה המכירים איש את רעהו ושהבעיות העומדות לפתרון קשות ומסובכות מאין כמוהן. הבאתי לו כדוגמא לשאלה קודמת להעברת דוגמאות וכו׳ את בירור בעיית תשלום התמורה עבור הסחורות שנשווק אצלם, הביטחונות ההדדיים, סחורות היצוא שלהם,

3. ראה מס׳ 65, הערות 1 ו־6.

(שערות חזיר, גרעיני סויה ושמני סויה, כלים ומוצרים אמנותיים של סין, גידי עזים, גרעיני [–] וכו') ברור אפשרויות של מסחר משולש, דרך רוסיה למשל, (תמורת הספקה שלנו יספקו הסינים למשל שער חזיר לרוסיה ואנו נקבל נפט מרוסיה). עמדתי על־כך שעניין הדוגמאות ואפילו הרשימות איננו חיוני כרגע והבירורים המוקדמים באמצעות המשלחת הם החשובים ואין ספק שאם יוכתרו בהצלחה יהיה צורך בביקורים הדדיים נוספים או אף פתיחת נציגויות או נציגים מסחריים בשתי המדינות.

ישבתי אצל השגריר למעלה משעה וחצי, אין ספק כי יעביר את תוכן הדברים והצעתנו לפקין. אמנם עלי לציין שההסברות והדוגמאות שנתתי לו נתקבלו יפה על־ידו ונתן עליהם הסכמתו הגמורה אך אין לי כל מושג באיזו מידה הוא מוכשר לזכור כל זה (לאחר שאינו עושה כל רשימות ואני איני נותן לו בכתב כלום פרט לרשימות המצרכים שהעברתם) ולהסביר דברים לשולחיו ולשכנע אותם אם הם זקוקים לשכנוע כזה.

בברכה,

דוד הכהן
ציר ישראל

72

ח' יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Ch. Yahil to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2416/16

ברלין, ט"ו באדר תשי"ד
18 בפברואר 1954

כמוס

הנדון: שיחה עם מזכיר המדינה האוסטרי קרייסקי

אמש טלפן אלי מזכירו המדיני של אולנהאואר והודיעני, כי לאולנהאואר היתה בבוקר שיחה עם ד"ר קרייסקי בדבר תביעות הארגונים היהודיים מאוסטריה[1] וכי קרייסקי

72

1. מאז יוני 1953 התקיים משא־ומתן בין הוועד לתביעות יהודים מאוסטריה שבו היו מאוגדים עשרים ושלושה ארגונים יהודיים, לבין ממשלת אוסטריה. הארגונים היהודיים דרשו תשלום פיצויים אישיים לקרבנות הנאצים, פיצויים עבור רכוש דניידי שהוחרם בידי הכובש הגרמני ופיצויים עבור רכוש ללא יורשים. בדצמבר 1953 הפסיק הוועד את המשא ומתן מכיוון שהאוסטרים הסכימו אמנם לתקן את החוקים בעניין פיצויים אישיים אך טענו שבעניין הרכוש דניידי יש לפנות לגרמניה ואילו את הדיון ברכוש ללא יורשים הציעו לדחות עד לאחר חצי שנה מחתימת חוזה המדינה (ראה להלן, הערה 2). מדינת ישראל ויתרה על שילומים מאוסטריה ולא לקחה חלק רשמי במשא־ומתן, אך קונסול ישראל בווינה, אריה אשל, עמד בקשרים עם נציגי הארגונים וסייע להם. (ראה איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 12.1.1954, 130.11/2511/13).

אמר לו שהוא רוצה בשיחה גלויה אתי. אולנהאואר נאלץ לצאת באופן פתאומי לבון ולא יכול היה, משום כך, להשתתף בפגישה.

התקשרתי עם קרייסקי וכעבור חצי שעה נפגשנו לשיחה שארכה כשעה וחצי. לאחר שיחה קצרה על מכרים משותפים ניגש לעניין. דיבר תחילה תוך התמרמרות רבה. מה הטעם, שאל, להאשים את [המפלגה ה]ס[וציאל] ד[מוקרטית] האוסטרית בגישה אנטישמית, כשכל אחד יודע שגם כיום תופסים יהודים מקום נכבד בקרב המפלגה למרות העובדה שלא נשארו כמעט יהודים באוסטריה שקולותיהם יוכלו להכריע משהו בבחירות. טען שהארגונים גילו יחס לא־רציני בכל המשא־ומתן. לפני התחלת המשא־ומתן בווינה דיברו על מיליארד שילינג תמורת הרכוש ללא־יורשים, אחר־כך ירדו ל־300 מיליון ועכשיו מדברים על 35 מיליון. כלום מישהו יוכל להתייחס ברצינות למשלחת שמוכנה להוריד תביעותיה במידה כזו? ועתה מנסה חלק מן העיתונות היהודית לאיים על אוסטריה שהיהודים יחסמו לאוסטרים את הדרך להכרה בין־לאומית. הוא אמר מתוך ציניות מודגשת, כי היהודים לא יוכלו לקרב או להרחיק את חוזה המדינה.[2] אוסטריה מהווה כיום חוליה כה חשובה במערכה המדינית ששיקוליהן של המעצמות לא יושפעו על־ידי־כך, אם היהודים ינסו להשחיר פניה אם לאו. אך עם זאת הוא מדגיש כי הסכסוך חורה לו והוא היה רוצה לחסלו. עד כה עמד בכוונה מן הצד בגלל מוצאו היהודי, אך עתה החליט להתערב מתוך רצון להסדר.

בשאלת התביעות האינדיווידואליות הוא מכיר בצדקת תביעתנו. משהו כבר תוקן (בשאלת פיצויים על מעצר) והשאר יתוקן בקרוב. אשר לתביעה בעד רכוש ללא־יורשים הריהו מבין שהשאלה חדלה להיות שאלה כספית בשורה ראשונה אלא הפכה להיות שאלה עקרונית ולכן קשה לשני הצדדים להגיע לפשרה.

הוא שוקל מחשבה שידיד משותף יפנה לשני הצדדים למען יחדשו המשא־ומתן. הוא חשב על ראש עיריית שטוקהולם, אנדרסון, שהוא ידידו האישי וידיד של אוסטריה, וכפי שידוע לו גם ידיד מובהק של ישראל והיהודים. הוא ביקש ממני שלא להזכיר מחשבה זו לגבי אף אחד ואבקשך, אפוא, לשמרה בסוד. קרייסקי היה מעדיף אילו המשא־ומתן לא היה מתחדש מיד אלא רק כעבור חודשים מספר. כישלונם בוועידת ברלין השרה מצב רוח של דיכאון באוסטריה, גם המצב הכלכלי ומצב האוצר איננו טוב. ישנם למעלה מ־300,000 מחוסרי עבודה, דנים עתה בממשלה על קיצוצים מסוימים בקצבאות סוציאליות וכל זה איננו משמש רקע מתאים מבחינה פסיכולוגית, אך כשהסברתי לו שאין לדחות את העניין לחודשים מספר מבלי שהדבר יגרור אחריו המשך ההתקפות בעיתונות, לא עמד בתוקף על דעתו.

לשאלתי לגבי היחסים הבין־מפלגתיים בשאלה זו אמר, כי במקרה ומפלגת העם תהיה מוכנה להסדר, הסוציאל־דמוקרטים לא יעמדו מנגד. (בינתיים נודע לי מאשל, כי דווקא זה קרה שלשום, דבר שלא היה ידוע לקרייסקי.) במקרה ההפוך, אם המשא־ומתן יתחדש על־פי יזמתו של אנדרסון, אין לדעתו צורך שנהווה לחץ מחוץ־לארץ על מפלגת העם. בכל מקרה הוא מזהיר מפני לחץ מצד CDU הגרמנית, שאיננה מקובלת על הקאתולים באוסטריה ושנואה על הסוציאל־דמוקרטים.

2. אחד הסעיפים שעמדו על סדר היום של ועידת ברלין (ראה מס׳ 24 הערת־עורך) היה חוזה המדינה האוסטרי (Austrian State Treaty), כלומר חוזה השלום, ביטול שלטון הכיבוש של בעלות הברית וחידוש הריבונות האוסטרית.

בהזדמנות זו סיפר לי, כי הציר הגרמני בווינה ד"ר מילר־גרף, שהיה היושב־ראש הגרמני של הוועדה המעורבת לשילומים, סיפר לו פעמים אחדות על העבודה המשותפת היפה, על ההישג המדיני שהסכם השילומים מהווה בעד גרמניה ורמז על כך, שגרמניה היתה רואה בסיפוק רב היענות האוסטרים לתביעות הארגונים היהודיים.

קרייסקי הדגיש, כי הוא היה שמח ביותר, אילו התקדמנו לכינון יחסים דיפלומטיים עם אוסטריה. כמובן, אוסטריה יכולה לחיות גם בלעדי זאת, הרי היא מוכרת כיום על־ידי כולם, אך למרות זאת יש לה עניין כנה בשיפור יחסיה עם ישראל. אמרתי לו, כי גם אנחנו היינו מקבלים התקדמות זו בברכה והתכוננו לקראתה, אך הסכסוך עם הארגונים איננו מרשה לנו עתה להתקדם.[3] הוא שאל גם, מתי נתקין יחסים דיפלומטיים עם גרמניה. כשאמרתי לו שהשאלה איננה עומדת לפי שעה על הפרק, הביע את תקוותו, כי לא ירחק היום וכי לא נחמיץ את שעת הכושר. הרי יש מן הנחמה בכך, אם דווקא אחרי אסון כה מחריד תשתרר רוח של שלום ושיתוף־פעולה. לדעתו ישראל יכולה להפיק תועלת מרובה מקשרים הדוקים יותר עם המשק והמדע הגרמני ויחסי שלום בין ישראל וגרמניה יוכלו דווקא משום הצד המוסרי הכרוך בדבר להוות גורם חיובי במדיניות העולמית.

בסוף שאלני, אם אהיה מוכן לעמוד בקשר אתו במאמץ לתווך ופתרון הבעיה. עניתי שהדבר איננו בסמכותי ושדיברתי אתו רק באשר תפקידי כמשקיף בוועידת ברלין נתן לי הזדמנות נוחה לשיחה אתו. ייתכן ויש ערך בדבר, שאמשיך לעמוד בקשר אתו ואבקש הוראותיכם בעניין.

קרייסקי דיבר בשבחו של אשל כאיש מבין עניין ופעיל, אך הפליט כי לעתים הוא זריז מדי. אמר ששמע מאשל, כי הוא סוציאליסט, אך לא תמיד נתרשם כי אמנם כן הוא. סיפר לי גם, כי הרטל, שהוא מחשיב אותו מאוד, יעבור בקרוב לתפקיד אחר, אך אין לו עדיין ממלא־מקום. הוא חושב שאולי היה כדאי למנות קאתולי הגון. חשבתי בלבי כי לא נשמח ביותר, אם יוגבר צוות הנציגים הדיפלומטיים המקבלים השראתם מקריית הוואתיקן, אך נמנעתי מלהעיר דבר.

האיש פיקח מאוד, משכיל, בעל קשרים טובים, אך גם ציני ואוהב להשתמש בלשונו השנונה. לדעתי, כדאי המאמץ להפכו לידיד אמת, דבר שאיננו קל, כי יש בו גם מן האנטי־ציונות המסורתית של אוטו באואר ותלמידיו. אך מאידך גיסא נתרשם מהישגינו, יודע לא מעט עלינו ואפשר לקרב אותו.

* * *

אתמול בבוקר דיברתי על הפרשה גם עם ידידנו ארנסט למר, יושב־ראש סיעת CDU בברלין ושאלתיו, אם יש לו דרך להשפיע על פיגל ועל מפלגת העם. למעשה, לא היתה תשובה בפיו. הוא יעץ שנשתמש במילר־גרף, שממילא עושה משהו בכיוון זה על אף ההגבלות המוטלות עליו בתורת ציר. כן חשב למר, כי כדאי לדבר עם ד"ר פון ברנטאנו, יו"ר סיעת CDU בבונדסטאג וראש המשלחת הגרמנית למועצה האירופית

3. ראה מס' 265 והערות 1, 3 שם.

בשטרסבורג. אך זוהי דרך ארוכה למדי. אחרי השיחה עם למר עלה על דעתי, שאולי היה כדאי שאשתדל לרתום לעניין את הנסיך זאלם, שהוא הרי עסקן קאתולי בין־לאומי ובעל קשרים טובים באוסטריה; אשתו ממוצא הבסבורגי, נכדתו של הארכידוכס פרידריך.

אבקש הוראתכם הטלגרפית, אם לפעול בכיוון זה.

* * *

שיחותי עם האמריקאים בפרשה זו לא העלו הרבה. דיברתי ביום ב' עם סגן הנציב העליון האמריקאי בגרמניה [–] שהיה מקודם נציב עליון באוסטריה ומשתתף בוועידה בתורת מומחה בעניין אוסטריה. הוא אמר לי, כי הפרשה ידועה לו והיא ידועה היטב לשגריר ארצות־הברית באוסטריה המשתדל לטובתנו, אך לא חשב שהזמן בברלין נוח לטפל בשאלה זו. הייתי צריך להיפגש גם עם מר פרוינד, בעל השולחן האוסטרי במחלקת המדינה, אך הפגישה נדחתה פעמיים לרגלי התחייבויות אחרות שלו ואני מפקפק אם היא תצא עוד לפועל.

* * *

בסיכומו של דבר: הייתי תמיד בדעה, כי מוטב לנו להסתפק באוסטריה בהסדר של התביעות הפרטיות ולא להציג דרישה "לאומית" שאין לה סיכויים רבים כי תתקבל, ואם תתקבל, הרי ירד הסכום הניתן לדרגה כה נמוכה שההכנסה הכספית איננה שקולה כנגד ההפסד המדיני והמוסרי הכרוך בסידור תביעה גלובלית על־ידי נזיד עדשים. אולם לאחר שהדבר קרה ולאחר שהארגונים לא עמדו על דרישתם המקורית ולא פוצצו את המשא־ומתן על סירובה של אוסטריה לקבל את הדרישה הזו כבסיס למשא־ומתן, נראה לי כי יש עניין בסידור מהיר שיש בו משום "face saving". במועד זה בתהליך ההתפתחות המדינית הכללית לא תצמח לנו מ"ברוגז" עם אוסטריה כל ברכה. העולם המערבי מלא רחמנות על האוסטרים המסכנים, אשר דאלס כינה את מאמציהם לשלום ולעצמאות כ"סיזיפוס המודרני" והאוסטרים יודעים יפה לעשות הון, הן מדיני והן הון תרתי־משמע, ממסכנותם. החצים שאנו עתידים לירות בהם אינם קולעים למטרה אלא נופלים אל תוך חלל ריק או אף יחזרו אלינו כבומרנג. לכן נראה לי, כי טוב הסדר, יהא אפילו בחלקו למראית עין, מריב ממושך.

אם ברצונכם להשתמש בי לתפקיד כלשהו בקשר לפרשה זו הריני מוכן. אחרת סיימתי חלקי במסירת דין־וחשבון זה.

אנא, המציאו העתק ממכתב זה למר אשל ולד"ר יוספטל.

בברכה,

חיים יחיל

73

א' אבן אל המזכיר הכללי של האו"ם

A. Eban to the Secretary-General of the United Nations

Copy: 93.08/360/2 :העתק

[New York], 18 February 1954

Excellency,

I have the honour to acknowledge receipt of your letter of 7 February 1954 replying to my letter of 23 November 1953, and enclosing the communications which have passed between Your Excellency and the Government of Jordan.[1]

My Government has studied all these documents and now authorises me to make the following observations.

1. Under Article XII of the Israel-Jordan General Armistice Agreement it is obligatory upon each party to attend a conference convoked by the Secretary-General of the United Nations at the request of the other party.

Notwithstanding your invitation to the Government of Jordan on 24 November 1953 to discuss with you the time and place of such a conference, the Government of Jordan has for twelve weeks declined to meet its obligations under Article XII of the General Armistice Agreement. Instead, it has made irrelevant reference to a completely different Article which has been fully operative for five years and which is not envisaged in the Agreement as being in any sense alternative to Article XII. Indeed, it has long been plain that the meetings of the Mixed Armistice Commission, although valuable and necessary in themselves, have not been sufficient to bring about that degree of mutual agreement which is necessary to secure satisfactory operation of the General Armistice Agreement.

In the light of the clear language of Article XII, it is evident that Jordan's evasive and recalcitrant conduct in this matter during the past twelve weeks constitute a grave violation of the Armistice Agreement.

2. My Government sees no reason to modify the terms of my letter to Your Excellency of 23 November 1953. My Government continues to believe that it is fully entitled to seek a review, at a conference of the two parties, of an Agreement which has been in operation for five years, and in the implementation of which many difficulties have appeared. It will be recalled that the Security Council in its Resolution of 24 November 1953[2] expressed a clear assumption that a conference would take place under Article XII of the General Armistice Agreement, which had been invoked by Israel.

73

1. ראה מס' 60 והערות שם.
2. החלטת מועצת הביטחון בעניין פעולת קיביה - ראה כרך 8, מס' 534 (הערת-עורך).

3. Article XII of the Agreement does not require the parties to embark upon an agenda discussion by correspondence before the conference is convened. However, the views on the agenda expressed by you in paragraph 3 of your letter to the Jordan Government of 5 January 1954 correspond to our intention with respect to this particular conference, although we reserve our general position on the broad scope and purpose of Article XII.

The Government of Israel has deeply appreciated Your Excellency's patience and objectivity in endeavouring to apply the terms of Article XII of the General Armistice Agreement.

Please accept, Your Excellency, the assurances of my highest consideration.[3]

Abba Eban
Ambassador and Permanent Representative
of Israel to the United Nations

74

ד' האמרשלד אל א' אבן (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to A. Eban (New York)

Orig: 93.03/3007/5 :מקור

New York, 18 February 1954

Sir,

I have the honour to refer to your letter of 23 November 1953, by which, on behalf of the Government of Israel, you requested me to convoke a conference under the terms of Article XII of the General Armistice Agreement between Jordan and Israel. On the basis of that letter I have had an exchange of views with the two Governments and their representatives.

A communication from the Jordan Government dated 6 February 1954, setting out the Government's views on the Israel request and my comments on that request were transmitted by me to the Israel Government through you. In reply you informed me by your letter of 18 February on behalf of your Government, that they see no reason to modify the terms of your letter of 23 November 1953.[1]

On the basis of this exchange of views, in which the Government of Israel has reiterated that it does not see a possibility of agreement to any other form of discussion than the one provided for in Article XII of the Armistice

3. תשובת האמרשלד - ראה מס' 74.

74

1. ראה מס' 73.

Agreement, and as your Government has requested me to convoke a conference with the Representatives of the Government of Jordan under the terms of that Article, I find that I am in duty bound to summon the conference requested.

I have stated in my communications to the Government of Jordan that in my opinion the scope of the conference should be restricted to "concrete issues of limited scope arising out of the implementation of the Armistice Agreement". This view has been accepted by the Government of Israel in your communication of 18 February. In my view the definition of the scope of the conference along the aforesaid lines must take place in the course of the discussion of the agenda of the conference which should be the first item for the conference to consider. If it proves impossible to reach agreement concerning the agenda on the basis of my own statement on the matter as accepted by the Israeli Government, the conference obviously cannot proceed with its task. Reiterating my declaration to the governments of Israel and Jordan that if so desired the conference may meet under my chairmanship, I trust it will be possible to settle the question of the agenda during my presence. In my absence General Bennike would act as my personal representative.

If it meets with the convenience of the two governments concerned, facilities can be made available for the conference to be held in Jerusalem.

I would appreciate being informed of the views of your Government concerning the date for the opening of the conference, before taking a final decision on that matter.

I consequently invite your Government to meet in Jerusalem with representatives of the other Government concerned under my chairmanship for a discussion of various concrete and limited issues arising out of the implementation of the Armistice Agreement at a date to be determined by me in the light of the wishes of the two Governments.[2]

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

2. מכתב בנוסח כמעט זהה שוגר באותו יום גם לירדן. ישראל השיבה שהיא מקדמת בברכה את הצעתו של המזכיר לשבת בראש מושב הפתיחה של הוועידה, והיא מקווה שבמהלך המשא־ומתן על סדר היום והנוהל של הוועידה יסכימו שני הצדדים ליטול אחריות ישירה על ניהול הוועידה. היא הביעה תקוותה שהוועידה תתכנס מהר ככל האפשר והציעה לקיימה לסירוגין בשני חלקי ירושלים. (ראה אבן אל מזכ"ל האו"ם, 24.2.1954, 93.03/3007/5.)
ב־19 בפברואר שחרר האמרשלד לפרסום את כל המסמכים והתעודות שנגעו ליזמה לכינוס הוועידה על־פי סעיף XII.

75

התייעצות במשרד החוץ (בירושלים, ב־18 בפברואר 1954)
Consultation at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 18 February 1954)

פרוטוקול: 130.16/2954/7

כמוס

נוכחים: שר החוץ, המנכ״ל, ה״ה א׳ לוריא, א׳ לבבי, ג׳ רפאל, ש׳ רוזן, ש׳ בנדור, א׳ נג׳ר, ז׳ ש״ק.

שר החוץ: מוסר על בעיה שנתעוררה על־ידי הצבא, ושימשה נושא לדיון ראשון בישיבת ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון – בעיית הדיג בפינה הצפונית־מזרחית של הכנרת ובעיית ההשתלטות הסורית על חוף הים ועל המים.

המצב: השטח (הרביע הצפוני־מזרחי של הכנרת) אינו כלול בשום אזור מפורז ושם נוגע קו שביתת־הנשק בהתאם לגבול ארץ־ישראל–סוריה. הוא מקביל לשפת־הים במרחק של 10 מטר בערך. השטח אינו קבוע ויציב, אלא נע עם שינוי ברמת המים. זה 10 מטר מקו השיא של המים בכנרת. לנו אין שליטה ואין חזקה ממשית ברצועה זו. שם אי־אפשר ליצור מוצ[ב] צבאי. הסורים נמצאים על הגבעות החולשות על הרצועה שבמשך כל הזמן הפקרנוה. הסורים התחילו לדוג בכנרת והתחילו לירות על סירות שלנו כשהן מנסות להתקרב לחוף בגבול הדיג שלהם. זוהי הפרה מפורשת של הסכם שביתת־הנשק. הם עוברים את הקו. יתר־על־כן, הם פותחים באש בתוך טריטוריה ישראלית על בעלי המקום. זוהי הפרה חמורה מאוד. הסורים מסתמכים על זכויות הדיג שהיו להם שם עוד בתקופת המנדט והשאלה הזאת שימשה נושא פעם ופעמיים למשא־ומתן בינם לבינינו. אמרנו שאם זה חלק של איזה הסדר ואם אנו נקבל פיצויים במקומות אחרים אנו נסכים להכיר בזכויות הדיג שלהם, אך אם אין הסדר כזה אין לפנינו אלא הסכם שביתת־הנשק, לפיו אין השאלה מתעוררת. הסורים בזמן האחרון כאילו ניסו להסתמך על החוזה שבין אנגליה וצרפת,[1] זה לגמרי אבסורד כי אם הם מסתמכים על החוזה הם צריכים גם לקבל על עצמם את הדין של הגבול שנקבע באותו חוזה. הם אינם יכולים בהיעלם אחד גם להסתמך על החוזה בנקודה אחת וגם להתכחש לו.

75

1. במכתב אל יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־סוריה, קולונל ון הורן, הסתמך הנציג הסורי בוועדה על סעיף בהסכם מפברואר 1926, לפיו יהיו לתושבי סוריה ולבנון אותן זכויות שיט ודיג כמו לתושבי ארץ־ישראל באגמי הכנרת, החולה ובנהר הירדן הזורם ביניהם. (ראה מכתב ון הורן אל רייכמן, 2.12.1953, שמצטט את מכתבו של הנציג הסורי מאותו יום, 130.02/2434/4.) ההסכם מפברואר 1926 היה הסכם ״שכנות טובה״ שנחתם בין הנציבים העליונים של צרפת ובריטניה ונכללו בו תיקונים קטנים לגבול הבין־לאומי בין סוריה לארץ־ישראל, שנקבע ב־1923. הגבול הבין־לאומי עבר ממזרח לכנרת והמשיך צפונה במקביל לירדן, ממזרח לו. (ראה כרך 3, מס׳ 307 והערה 1 שם.)

מה נוכל לעשות? הצבא פנה פעם ופעמיים ליושב־ראש ועדת שביתת־הנשק הסורית. התשובות שהוא קיבל הן מאוד מרגיזות ומקוממות. זהו שיא של הכנסת מדיניות פיוס בתהליך ביצוע הסכם שביתת־הנשק. פנו בתלונה לוון הורן והסבו תשומת־לבו למצב שאין לשאתו, הוא ענה באזהרה שלא לגשת לשם והוסיף כי המפקד הסורי אמר בפירוש כי הם לא יסבלו את גישתנו לשם. במכתב ששלח אחרי שהתלוננו על תשובתו, הוא אמר כי חלה טעות במכתבו בגלל תרגום בלתי־מדוייק. במקום "request" היה צריך להיות "suggest". מצדו ישנה התעלמות גמורה מנקודת הזכויות שלנו לפי הסכם שביתת־הנשק.[2]

על יסוד הדברים האלה הציע הצבא תכנית: הם ישלחו סירה או שתיים במטרה להנחית אנשים על רצועת החוף למשך 24 שעות, לא כדי לבנות עמדות אלא כדי להפגין את העובדה כי אנו רואים את החוף הזה כשייך לנו. אם לא תיפתח עליהם אש – ניחא, וכעבור 24 שעות הם יחזרו. אך מה יהיה אם תיפתח אש? ויש להניח כי תיפתח. הם אינם צריכים להירתע ועליהם לבצע את המשימה. בדעת הצבא לשריין את הסירה כדי שתהיה פחות פגיעה, אבל אם תיפתח אש רצינית מן החוף הם אינם יכולים לסמוך על האש שתשיב הסירה, כי אין לה כל משען, בעוד שהאש הנפתחת עליה היא מעמדה מבוצרת וחסונה.

ישנן שתי אפשרויות: לענות בתותחים או בהפצצה אווירית. משתי אפשרויות אלה הם בחרו בקלה, קצת מתוך לימוד לקח מניסיון אל־חמה,[3] והיא – תשובת־אש בתותחים, ורק מן החוף המערבי של הכנרת. כן יש בדעתם לפנות לבניקה ולהודיעו כי הם מתכוננים לעשות דבר כזה (לא להודיעו על דבר התותחים), כי אינם יכולים להתפשר עם המצב הפרוע ומתכוננים להפעיל את הזכויות שלהם. זה לא אזור מפורז, שם חלות ההגבלות של אזורי ספר אבל אין זה מקום שאסור לחייל להופיע שם. במסגרת הזכויות הזו הם יפעלו ויזמינו את בניקה לשלוח משקיף (אפילו שיסע אתם).

ההצעה הזאת לא נראתה לרוב חברי הוועדה והטענות שנשמעו נגדה היו כאלה:

אם אנו נפתח באש תותחים על סוריה היא יכולה לענות באש תותחים עלינו. בעוד שלתותחים שלנו אין מטרה של יישוב צפוף בצד שכנגד, להם יש מטרה – טבריה. לא נוכל לכוון את האש של התותחים שלנו רק למים, והדבר הטבעי הוא שהם יגמלו מידה כנגד מידה ויפגיזו את החוף שכנגד.

שנית: כל זמן שיש חילופי יריות ברובים ותת־מקלעים, זה מקרה פעוט, מעשה יום ביומו. ברגע שיתחיל לדבר התותח, זה נעשה למאורע בעל הד בין־לאומי ובמסגרת המאורע הזה אנו המתחילים. איש לא יחשוב על־מה שהיה לפני כן. אז כל הזעם והגינוי הבין־לאומי מופנה אלינו, כאילו "אנחנו פתחנו בסכסוך חדש".

2. ההתכתבות בין קולונל ון הורן, יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־סוריה לנציגי צה"ל, מסוף 1953, בתיק 130.02/2434/4.

3. הכוונה לפעולת תגמול שנעשתה באל־חמה באפריל 1951, שבמהלכה הפציץ חיל האוויר את תחנת המשטרה באל־חמה וכן כמה מוצבים סוריים באזור. הפעולה עוררה גל מחאות חריף בארצות־הברית ובאו"ם.

שלישית: (וזאת אני אמרתי) אם הדבר הזה מגיע למועצת הביטחון – יש חשש כי מועצת הביטחון תיתפס לשגרה מסוימת בעניין זה, והיא גרועה מאוד, היא השגרה של השמירה על זכויות פרטיות.

זה יהיה הסכסוך השלישי הנוגע לאזור הזה בינינו לבין סוריה (החולה, ערוץ הירדן וזה). בעניין החולה קיבלנו עלינו את הדין, את עניין ערוץ הירדן היינו רואים כהצלחה אילו נתקבלה החלטה רק בקשר לזכויות הפרטיות. הדבר הטבעי והפשוט בשביל מועצת הביטחון הוא לנקוט נוסח שגרתי בעניין זה. על זה תהיה התשובה שלנו: על זכויות פרטיות דובר כשהעניין נגע לאזור המפורז – פה אין אזור מפורז. אינני יודע אם הטיעון המשפטי הזה יכריע לגבי הגורם האנושי הפשוט. אפשר לטעון: אם כך, צריך לתת לכל האנשים מעבר לגבול לעבד את שדותיהם הנמצאים משני צדי הגבול. מבחינה משפטית העמדה שלנו היא חזקה. איני יודע מה יהיה היחס המדיני והאנושי לבעיה זו.

קודם אמרתי: אם אנו פותחים אש מתותחים, חזקה כי הדבר יגיע לשולחן מועצת הביטחון. זה סכסוך מסוכן ורציני וזה יכול להגיע כעניין של הפרת השלום. אם אנו בין כה מגיעים למועצת הביטחון, האם לא מוטב להגיע המתאוננים בשעה שידינו נקיות? במקום להופיע כאשם, מוטב שעכשיו נלך לשם. אנו לא לקחנו את החוק בידינו, ואנו דורשים צדק מן המוסד העליון. אבל כאשר העמקתי קצת ראיתי שאולי בעניין זה יש להירתע מהבאת העניין למועצת הביטחון. ראיתי סכנה בכלל בהבאת העניין בפני מועצת הביטחון, וייתכן שהוא מוגזם.

השרים שאלו: האמנם אין לנו שום מוצא אחר של פעולה ישירה אלא לפי התכסיס שהתווה הרמטכ״ל (כנ״ל)? האם אי־אפשר להטריד באש את הדייגים הסורים כפי שהם מטרידים אותנו?

דיין טוען שבמקרה זה אי־אפשר לבצע זאת, הוא אינו זכאי להעמיד את אנשיו בסכנה זו בלי חיפוי של אש תותחים בעורף. כמובן, לו היו לנו סירות מנוע מהירות ומשוריינות, שהיו יכולות להפתיע בהופעתן ולברוח מהר ובינתיים לעשות שמות... אבל סירות כאלה אין לנו והכנתן דורשת כסף רב והעברתן לכנרת גם כן דורשת כסף רב וזה מבצע יקר וממושך מאוד. הרמטכ״ל אמר שאם ההחלטה היא שלילית הוא יסתלק מכל העניין ולא יעשה מאומה. אולי יכולים להיות שיקולים מדיניים מכריעים, אך התוצאה היא הפקרת העניין. ישנה שאלה אם המצב הגשמי שקול כנגד מחאה.

העניין הסתיים בתיקו. לא התקבלה החלטה לעשות את הפעולה. יש פה מצב של הטלת אחריות על הממשלה (היו חברים שאמרו כי דבר כזה מוטב להביא בפני הממשלה. אם שר הביטחון עומד על ההצעה הוא יביא לממשלה והיא כולה תדון). יש בזה הטלת אחריות על משרד החוץ בתור מבטא השיקול המדיני כנגד השיקול הצבאי, אחריות להתפשרות עם המצב, אלא אם כן נמצא דרך שאינה קשורה בסיכון וקשורה בסיכוי להצלחה.

מר ג׳ רפאל: יש סירות. כאשר חשבנו על פריצת ההסגר באילת נאמר שאפשר להוריד עד אילת סירות טורפדו מהירות, על־מנת שנוכל להגיע עד טירן. זהו מרחק של 160 ק״מ, ומבחינה טכנית בעיה זו יותר קשה מאשר להוביל את הסירות לכנרת.

שר החוץ: יש בדעתי לבדוק עם כמה גורמים אפשרות של פעולות הטרדה.

מר ו' איתן: כל הדבר הוא ישן ואיני יודע מדוע נתעורר שוב עתה. יש לי חשש שזה התעורר עם התמנותו של רמטכ"ל חדש.[4] תכנית זו ידועה ולא קרה שום דבר מיוחד באותה פינה בשבועות האחרונים. דבר זה אינו בא אלי כהפתעה. לי נראה יותר שיש פה יותר רצון מצד הצבא לפעול פעולה מסוימת אשר הוא מעוניין בה מאשר מצב שבאמת דורש או מצדיק פעולה כזאת. אם מצד הצבא קיים רצון לפעול פעולה כזו הוא ימצא כל מיני תירוצים ומצבים אשר יצדיקו את הדבר.

אופיינית ההערה של הרמטכ"ל שאם הממשלה לא תאשר את התכנית הוא מסתלק מזה. זו גישה אופיינית ובלתי־מתקבלת על הדעת והיא מעוררת חשד רציני מה מסתתר מאחורי הנימוקים.

דבר אחד לא הוכח: מהו הנזק הנגרם למדינת ישראל מן המצב הקיים? אנו רגילים לזה שאין ישראלים באותו חוף, אנו רגילים לזה במשך עשרות שנים שבמים אלה דגים דייגים סורים ואיש לא בא עד עכשיו לטעון שדבר זה מהווה נזק רציני למדינת ישראל, אפילו לא לאינטרסים של אותם הדייגים שלנו המעוניינים לדוג באותה פינה, על־כל־פנים לא נזק כזה אשר יצדיק את ההשתלשלות החמורה. יש פה איזה חיפוש ותירוץ אשר על דעתי אינו מתקבל כל כך.

מסכים להערותיו של ג' רפאל בנוגע לסירות הטורפדו. הן באמת סירות קלות וללא כל קושי אפשר להעביר סירה כזו מחיפה לטבריה, על אוטו משא. אין לסירות אלה שימוש רציונאלי בשום מקום אחר. רוצים להיפטר מהן כי בים התיכון אין בהן תועלת רבה. סירה שלנו לא צריכה להתקרב לחוף ולעשות שמות, אלא היא צריכה להפריע לדייגים הסורים כפי שהסורים מפריעים לדייגים שלנו. הדייגים אינם מזוינים, היריות באות מן הגבעות. כאן אין שאלה של התקרבות לחוף, מספיק להתקרב לדייגים הסורים ולהישאר מחוץ לטווח המקלעים של הסורים על הגבעות, להטריד ומשם לסגת. לפעולה כזו לא דרוש שום חיפוי. מסיבות אלה אין להצדיק את הפעלת התותחים. אם יוחלט כי אין להניח למצב, אני מציע פעולה של הטרדה ולא התקרבות לחוף.

מר ש' רוזן: (א) טוב שבחרו בדרך הקלה ולא בחמורה, כי עניין האווירונים אסור בהחלט בהתאם להסכם שביתת־הנשק, כי זהו שטח "הגנה".[5]

(ב) כתוב גם שאין אפשרות לכוחות ימיים להימצא בשטח ההגנה.

(ג) אני מתקשה להבין ממה חשש הרמטכ"ל.

תמיד ניתנה אפשרות לסורים לדוג. לפני סיום המנדט וגם עכשיו יש צורך ברישיון לכך. אז קיבלו הסורים את הרישיון מטבריה. ההבדל העיקרי הוא שהם לא מקבלים עכשיו רישיון מאתנו.

לגופו של העניין, שהם דגים שם, זה אמנם הפרת ההסכם אך אין בזה שינוי רב לעומת המנדט.

4. משה דיין נכנס לתפקידו כרמטכ"ל בדצמבר 1953.
5. על־פי הסכם שביתת הנשק שבין ישראל לסוריה נקבעו "אזורי הגנה" משני צדי הגבול, שבתוכם נאסר להחזיק כוחות צבא, כולל כוחות ימיים ואוויריים, להוציא כוחות הגנה שפורטו בנספח שצורף להסכם. ראה כרך 3, נספח ט, עמ' 733–734.

שר החוץ: זה עניין של הפרת שביתת־הנשק. אם נוכל להגיע להסדר בעניין אחר, נגיע להסדר גם בזה, אך אם אין הסדר – זוהי הפרה. לפני סיום המנדט היו הכפריים מעבדים את שדותיהם משני צדי הגבול, עכשיו הם לא עושים זאת.

מר ש' רוזן: מתעוררת שאלה אם נעורר את הבעיה רק בצורה טכנית־דיפלומטית. אם איש עובר את הקו בים הוא אינו יכול להתפשט על השטח. ההפרה אינה מביאה לידי נזק רציני.

שר החוץ: זאת תביעה סורית להגיע למים ולשלוט על המים. הם ירצו עובדה של שליטה על המים. העובדה הזאת יותר חמורה מן העובדה שיש סירות סוריות על האגם. פה הסורים השתלטו, על־ידי יצירת עובדות, היכולות ליצור חזקה.

שר החוץ: (אל ג' רפאל) מבחינה עובדתית, האם המצב כפי שהוא כיום, באמת היה קיים מתמיד?

מר ג' רפאל: אם מציגים בפני שאלה כזו, אענה בצורה "צבראית": מה פתאום? מה בחודש פברואר 1954 השתנה, שדרושה פעולה חמורה כזו בשעה שהמדינה נאבקת בשלוש חזיתות בין־לאומיות: סוריה, ירדן, ומצרים. איזה מאורע כה חמור קרה שאנו מוכרחים עכשיו לאחוז באמצעים כדי לתקן את המצב?

זו אחת הבעיות הרבות הקיימות, לאו דווקא מן המציקות ביותר. לא הבחנתי שהחריף המצב. התרשמותי היא שלא היה שום דבר יוצא מן הכלל שעשה את המצב שונה מזה שהיה אשתקד. נכון שיש רצון להצר את הצעדים של גורמים עוינים לנו כמו סוריה, אך לא רצוי לשבש את הסכסוך הגדול אתה, בו יש לנו סיכויים ועניין להצליח, בסכסוך כזה שיכול להפריע.

אני מצטרף לדברי ו' איתן ואינני מסכים לגישה האומרת: הכול או לא כלום. גישה זו היא בלתי־אחראית ובלתי־צבאית. כך היה גם בעניין קיביה. נוכחנו כי מקרה זה לא השפיע לטובה על בעיית ההסתננות.

אם אנו נמצאים בתקופה שערבים יכולים לחדור 10 ק"מ לשטח שלנו, לקחת עדר לאזור עזה לאור היום, להחזיק רועה בשטח ישראל תחת שמירה שלהם במשך יום שלם, מבלי שאיש יבחין בכך,[6] סימן הוא כי משהו לקוי בסידורי ההגנה שלנו. גם לפני הקמת המדינה היה דבר כזה נחשב כיוצא־דופן. אם הערבים יכולים להגיע לחוצפה כזו – משהו לא בסדר, גם אצלם וגם אצלנו. מוטב שנפנה את החברים שלנו בצבא לעניין של הגנת הגבולות מאשר להרפתקאות. אנו דוגלים במושגים של השתלטות על שטח. אנו מוכנים להילחם על מה בכך ולהסתבך בעניינים חשובים. אם אנו לא רוצים להבין שמצב הביטחון של המדינה תלוי באותה המידה [ב]מצבה הבין־לאומי ויחסיה הבין־לאומיים מאשר [ב]מספר התותחים והרובים – אנו לא מבינים את יסודות המדיניות.

אני מתנגד בכל תוקף להרפתקה בשעה זו. אך מדוע נחיה בגירוי זה כל הזמן, מדוע הם עושים כבתוך שלהם? מוטב לשפר את ההגנה מאשר להיכנס להרפתקאות.

6. הכוונה לחטיפת עדר הצאן והרועה של קיבוץ דורות ב־17 בפברואר. הרועה שוחרר באותו היום.

העובדה שאנו מתפשרים עם המצב ובזה אנו מפסידים את השליטה בשטח, אינה מדאיגה אותי. כשיגיע המועד בו נרצה לשנות את המצב בכנרת, נשנה אותו במשך 24 שעות. אל יגידו שהפסדנו שטח יקר למדינה. נגיע לזמן בו נטהר את המצב בדרך המתאימה. אם באמת ניכנס לסכסוך יסודי עם סוריה, אז יש לדאוג שזה בעת ובעונה אחת גם ישמש להסדר שאלות אחרות שהיו תלויות במשך השנים.

מר א׳ נג׳ר: שאלו מדוע קיימת התעניינות מצד הצבא. בשעת הדיון בניו יורק, היה דיין מעורב בכל הוויכוח מסביב ניסיון הסורים ליהנות מן החוזים בין צרפת ואנגליה, בייחוד בנוגע לשטח הזה ובענייני המים. דיברנו לא מעט על הניסיון של בניקה להחדיר במכתבו השני את העניין בלי לשלול את התביעה הסורית. כעת, כשהתעורר העניין, לא חשבו על זה.

הבעיה היא איך לשמור על זכויות ישראל בעניין זה בלי לפגוע באינטרסים של המדינה. אינני חושב שהדרך שהוצעה על־ידי הצבא תביא תועלת. עוד לא עשינו כל פעולה דיפלומטית ולא הגשנו מחאה בצינורות הרגילים אל ראש מטה או״ם. עוד לא גמרנו עם הפעולה הדיפלומטית כדי לחשוב על פעולה מעשית. לפני שנחשוב על פעולה צבאית אני מציע לחשוב על הפעולה המדינית.

מר א׳ לבבי: מסכים עם דברי החברים. האמצעים שמציע הרמטכ״ל אינם הולמים את הבעיה. גם הזמן אינו מתאים. צריך קודם כל לנסות למצות את הפעולה הפוליטית. יקל עלינו להתקדם אם מבלי לנטוש את טענתנו על אי־חוקיות הדיג הסורי נתרכז בזכויות שלנו לדוג שם. נוכל לרמוז או אף לאיים כי נגן בכוח על סירותינו מכל פגיעה בהיותן בשטח ישראלי. בינתיים צריך לחקור את הצד הצבאי הטכני ומן הסתם יתברר כי ישנם דרכי טיפול יעילות במידה רבה ובלתי־קיצוניות כאלו שהציע הרמטכ״ל.

מר ש׳ בנדור: אפילו היתה, לכאורה, הצדקה בתכנית הרמטכ״ל, אי־אפשר לבצע פעולה זו עכשיו, במצבנו הנוכחי. נוסף למצב המדיני יש להזכיר גם את המצב הכלכלי. אנו באמצע מאבק על ביסוס החובות. מוכרחים לפעמים להיכנע להכרח. עם זאת אינני חושב שנוכל להקל ראש בעובדה הפשוטה שעוברים את קו שביתת־הנשק ואיש או״ם במקום מקל ראש בזה.

יש להטריד את ון הורן ובניקה במחאות, ואת הסירות הסוריות באש.

שר החוץ: השיקול היה ברור מראש אך רציתי לשמוע דעת החברים. מבקש מג׳ רפאל לבדוק את ההשתלשלות ולתת תיאור גרפי של התפתחות העניין ואם חלה החמרה ניכרת תוך חצי השנה האחרונה. אני אברר זאת גם עם גורמים אחרים.

אני חושב בהחלט כי המכתבים של ון הורן הם מחוצפים. זאת צריך להוקיע ולהטריד את בניקה. יש להרים את הדרג, קודם יכתוב לו הצבא ואחר כך המנכ״ל, או יזמינו לשיחה. יש לשאול אותו מה הוא עושה בקשר לזה, לבקש ממנו העתק מכתבו לסורים, העתק דו״ח למזכיר־הכללי.

שתי הנקודות השליליות אינן קלות בעיני: העובדה של הפרת שביתת־הנשק בהתפשרות מפורשת של או״ם והעובדה של מבוא מפולש לסוריה – וזה לא אזור

מפורז, אלא בתוך אזור ישראל, למצב כזה אין מדינה יכולה להתייחס באדישות. יש להעריך בדיוק את הנזק בעובדה זו ואת הנזק באמצעים מסוימים לסלק את הדבר. הפעולה שמציע הצבא – הנזק שלה עולה לאין שיעור.[7]

76

ו' איתן אל י' לינטון (טוקיו)
W. Eytan to I.J. Linton (Tokyo)

Copy: 130.02/2385/27 :העתק

[Jerusalem], 18 February 1954

Secret

Dear Ivor,

Your personal letter of 12 February 1954[1] gives me a welcome opportunity to clarify, as far as I can, our policy with regard to Spain. Copies of this reply will accordingly go to quite a large number of departments.

When Israel was born as an independent state in 1948, we sent telegrams to almost every country in the world – announcing the happy event and asking for legitimacy, that is, recognition. One of the few countries to which we did not send such a telegram was Spain, for reasons which seemed obvious at the time and which are well known to you. In April 1949 the Spanish Government sent a special emissary to us to enquire why we had not asked them for recognition and to inform us that if we asked for recognition it would be granted immediately. I well remember this man, Soriano by name, as I received him on the eve of my departure for Lausanne; on the same afternoon I received an envoy of the Spanish Republican Government in exile who came on an identical mission.

It was decided not to ask for Spanish recognition in either of its forms. (i.e., neither Republican nor Falangist), and we have not asked for such recognition to this day. In the meantime Franco's relations with the Arab States have become closer and closer; I think this is a case of post hoc rather than propter hoc, but of course one cannot be quite sure. The result has been an increasing feeling of estrangement between Spain and us; I say an increasing "feeling", for in fact there was nothing to estrange, seeing that we had never been friends.

7. ראה מס' 80.

76

1. לינטון, הציר בטוקיו, ביקש את הדרכתו של איתן בשאלת עמדתו של המשרד בעניין ביקור נימוסין אצל שגריר ספרד בטוקיו, שעומד להיכנס בקרוב לתפקיד זקן הסגל הדיפלומטי (130.02/2413/25).

From time to time thoughts have been aired here of trying to bring about a rapprochement of sorts. It has not been easy to get used to this idea; for me, at least, Franco is still a man who rose to power thanks to the help of Hitler and who would never have attained power had it not been for this help. He therefore seems to me to be in a different moral category from other dictators, with many of whom we maintain relations. But many dismiss this as sheer sentimentalism and point to the growing importance of Spain in Europe and as a bastion of western defence, while of course the acceptance of reparations from Germany herself somewhat weakens one's resistance to dealing with Franco.

As a result of much thought and discussion, we decided (almost over my dead body, for in the end I remained in a minority of one) to take a first step towards rapprochement by opening a consulate in Barcelona. This would be less than diplomatic relations, of course, and yet something; and at the same time it would serve our legitimate interests, specially shipping. We included this consulate in our budget proposals for the year 1954/55, but it has been cut out, together with every other new proposal we made, for reasons of thrift. Therefore it does not look as if such a consulate would be opened in the coming year, but you may learn from the incident that we were ready to take the plunge. This was, of course, by decision of the Sar [Foreign Minister] himself.

During all these years an increasing number of Israel citizens, and even holders of official Israel passports, have been visiting Spain, sometimes on business (contacts with the Spanish citrus world), sometimes to attend international congresses held in Madrid and elsewhere, sometimes merely on holiday, since Spain is a cheap travel country. Israel ships have called regularly at Spanish ports. Recently the *Gefen*, as you may have read in the papers, rescued three Spanish sailors whom she found adrift in a small boat in a gale. The Spanish Government has for years maintained a consulate-general in Jerusalem; this has continued to exist, as a sort of hang-over from mandatory times, and only last year a new man was appointed in place of the Duque de Terranova,[2] who returned to Spain disappointed at not having succeeded in bringing about closer relations between the two countries. The Spanish consul, like the other consuls in Jerusalem, has of course never asked for an exequatur and is therefore not officially recognised; but he maintains contact with Biran and has proved helpful to us on a good many occasions. As for your specific problem, there is no reason whatever why you should not call on the Spanish Ambassador in Tokyo on some suitable occasion. I do not at the moment recall details, but I know that our people in a number of capitals maintain good, and in some cases close, relations with their Spanish colleagues, even to extent of invitations to one another's houses. There is no cause for you not to do likewise.

2. הדוכס מטרנובה הוחלף בפברואר 1953 על־ידי פדרו לופז־גרסיה.

I hope that this necessarily brief summary gives you some idea of the present state of our relations with Spain; if there should be any development or modification, you will be informed. I would add only one word of warning, as you are serving in Asia. As far as Japan is concerned, relations with Franco, and therefore with his Ambassador, are of course perfectly all right; but other Asian countries take a very different view. When I was in India two years ago, I found that two things above all commended Israel to Indian official opinion: one was our recognition in 1950 of the Peking Government, and the other – the absence of all relations between us and Spain. Any rapprochement between you and your Spanish colleague should therefore not be too evident to the Indians, the Burmese and others of their ilk who may be watching you.[3]

Yours ever,

Walter Eytan

77

ח׳ יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Ch. Yahil to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2445/7

קלן, ט״ז באדר א תשי״ד
19 בפברואר 1954

סודי

הנדון: פעולתי בברלין

שליחותי לוועידת ברלין[1] לא עמדה בסימן הצלחה, אך אוכל להתנחם בכך – אם לזאת נחמה ייקרא – כי האחרים, והגדולים בתוכם, לא הצליחו יותר ממני.

אתחיל בצד הפורמלי. לא נעשו כל סידורים בשביל המשקיפים. לא היו לנו תעודות, לא קיבלנו חומר בכתב (קיבלתי אותו באמצעות לשכות העיתונות, אך לא

3. לינטון השיב שהוא נוטה לצדד בנירמול היחסים עם ספרד – כשם שישראל ידעה לשלוט ברגשותיה כאשר ניהלה משא־ומתן עם גרמניה כן עליה לנהוג ביחסיה עם פרנקו – אלא שלדעתו ישראל כבר החמיצה את ההזדמנות, וספרד נמצאת בתהליך של חיזור פעיל אחרי הערבים. הוא הסכים עם אזהרתו של איתן ביחס לאסיה, אך העיר שהיחסים הידידותיים השוררים בין נציגי הודו וספרד בטוקיו מעמידים את מדיניותו של נהרו באור מוזר. (ראה מכתבו לאיתן, 1.3.1954, 130.02/2412/25.)

77

1. ראה מס׳ 24 (הערת־עורך). יחיל, סגן ראש משלחת הקניות בגרמניה, היה משקיף רשמי מטעם ישראל בוועידת ברלין.

באופן אבטומטי) וכו'. מיד עם בואי לברלין שלחתי הודעה בכתב לארבע המשלחות באמצעות מחלקות הטקס של הנציגויות. האמריקאים מיד הזמינו אותי לשיחה עם סגן הנציב העליון (על־כך הברקתי), האנגלים ברכוני בכתב, הצרפתים אישרו טלפונית, הרוסים לא ענו. כן התקשרתי טלפונית עם משלחת המשקיפים המערב־גרמנית ועם הסנאט של ברלין המערבית. הוזמנתי לקבלות הפנים הרשמיות (מסיבות קוקטייל של שלושת שרי החוץ המערביים וסעודת־צהריים מטעם הסנאט של ברלין לכבוד האורחים). ערך השתתפותי במסיבות אלו לא היה, כמובן, בלחיצת ידו של שר חוץ זה או אחר אלא בשיחות החופשיות עם אנשים רבים, ולעתים חשובים.

היה ברור מלכתחילה, שתביעתנו לגבי גרמניה המזרחית לא תגיע לדיון בשלב זה של הוועידה, אלא במקרה שאי־אפשר היה לקוות לו, כי ברית־המועצות תרמוז לממשלת דד"ר [הרפבוליקה הדמוקרטית הגרמנית] להסביר לנו פנים.

לעומת זאת היתה קיימת האפשרות, כי במקרה והוועידה תקדם את שאלת איחודה של גרמניה, עשויה בעייתנו להסתבך, ומשום כך היינו צריכים לעמוד על המשמר. לאחר שידעתי מתוך הדו"חות שהמצאתם לי על תגובות שלוש מעצמות המערב לפנייתנו ולאחר שהאמריקאים קיבלו אותי בלבביות הגדולה ביותר, שמרתי קודם־כל על המגע אתם ופרט לשיחות הרשמיות עם פרקמן ווריינסטיין נפגשתי אתם עוד פעמים מספר בזמן המסיבות השונות לחילופי דברים קצרים ולקבלת אינפורמציה מהם. מר סטרלין העתיד להיות יועץ בשגרירות ארצות־הברית בתל־אביב, שימש לי מקשר קבוע ומוסר אינפורמציה. עם הבריטים דיברתי לרוב רק דברי נימוס כלליים, אך באמצעות ראש הטקס שלהם ידעתי פרטים על הרוחות המנשבות במשלחתם. נוסף על־כך שמרתי על קשר קבוע עם עיתונאים אחדים: מקרב האמריקאים עם שפירא (יו. פי.), הופמן ("ניו יורק טיימס") ולסקי ("דער מונאט"), בין הבריטים בעיקר עם האפנר ולוונטל ("אובסרבר"). נפגשתי גם פעמים אחדות לשיחות קצרות עם ראש משלחת המשקיפים הגרמניים השגריר בלנקנהורן וראש לשכת העיתונות פון אקארט ועם מדינאים גרמנים אחדים (אולנהאואר, זוהר ונוימן מספ"ד, למר וטיבורטיוס מ־CDU). על המגע שלי עם האוסטרים ומסביב להם מסרתי דו"ח נפרד.[2]

את המצב האובייקטיבי אפשר לסכם במשפטים אחדים:

א. אשר לתביעתנו לגבי גרמניה המזרחית לא חלה התקדמות כלשהי ואין גם לצפות לה על־ידי פעולה בין־לאומית. הסיכוי היחידי לקידום תביעתנו, אם יש סיכוי כזה בכלל, הוא שברית־המועצות תנצל השפעתה בפנקוב למען היענות לתביעתנו. אני סבור, כי הסיכויים להצלחה הם קרובים לאפס, ואולי גם זוהי הגדרה מפריזה. נראה לי אמנם, כי אסור לנו להשלים עם אפס הסיכוי לתוצאות חיוביות וכי הממשלה חייבת להשמיע את תביעתה כלפי גרמניה המזרחית ברבים.

ב. במצבנו בגרמניה המערבית לא חל שינוי והסכם השילומים בעינו עומד. קיבלנו בברלין לקח נוסף, למי שהדבר לא היה ברור די הצורך מניסיון המשא־ומתן בהאג, כי במקרה של איחוד גרמניה מתמוטט הבסיס המשפטי של הסכם השילומים. הודעותיהם הנשנות של אידן ובידו, כי ממשלה כל־גרמנית לא תהיה קשורה לחוזים הבין־לאומיים שממשלות בון ופנקוב התחייבו בהם, סתרו באופן הברור ביותר את הפיקציה המשפטית שאנשי בון מחזיקים בה, כי ממשלת בון היא היא הממשלה הגרמנית,

2. ראה מס' 72.

ואיחודה של גרמניה איננו אלא שחרור גרמניה המזרחית משלטון אוזורפטורי. את הלקח הזה יש לזכור יפה. אך לפי שעה אין לו משמעות מעשית, כי שאלת איחודה של גרמניה איננה אקטואלית. מעמדו המשפטי של הסכם השילומים הוא, אפוא, יציב לפי שעה. שאלה אחרת היא, אם כתוצאה מכישלון ועידת ברלין לא תשתנה המציאות המדינית בה אנו פועלים. לשאלה זו אחזור בהזדמנות אחרת.

ג. הניסיון הערבי לחדש את המסע נגד הסכם השילומים נכשל באיבו. בדו״ח נפרד מסרתי על מסיבת העיתונאים של הציר הסורי ועל תגובתי לכך. לכל הופעתו של הציר הסורי לא היה ערך. המשגה הפטאלי שלו, שהלך לשר החוץ המזרח־גרמני, עשוי רק להבאיש ריחו בעיני ממשלת בון.

ד. על הפרשה האוסטרית עמדתי בדו״ח הנפרד שלי.

השתמשתי בשהותי בברלין גם לקשרים בעניינים שוטפים אחרים, כגון הסכם אירס״ו־ברלין, קשרי תרבות, שאלות חידוש הפעולה הציונית בגרמניה, קשרים עם קהילת ברלין וכו׳. ניצלתי את ההזדמנות הנוחה גם לביקורים אחדים בסקטור המזרחי של ברלין ואמסור בהזדמנות קרובה על רשמי משם.

בברכה,

ד״ר חיים יחיל
סגן לראש משלחת ישראל

78

ג׳ רפאל אל א׳ אבן (ניו יורק)
G. Rafael to A. Eban (New York)

מברק מוצפן 379

נוסח יוצא: 130.09/2339/1

ירושלים, 19 בפברואר 1954

מ י ד י - א י ש י

לשיחתך היום עם עזמי[1] תציין נא:

א) מאז קום משטר נגיב גילינו רצון טוב, הבלגה וסבלנו[ת].

ב) הצענו להם אין־ספור פגישה בין נציגים מוסמכים לבירור סודי של השאלות השנויות במחלוקת.

78

1. עזמי בא באותם ימים לניו יורק לייצג את מצרים בדיון שהתקיים במועצת הביטחון בתלונת ישראל על ההסגר בסואץ. בדרכו לניו יורק התעכב בג׳נבה ובשיחה עם כהני טען שקיבל מממשלתו סמכויות רחבות לאחר ששכנע אותם שיש להסדיר את בעיית סואץ על־ידי פגישה ברמה גבוהה עם נציגי ישראל, וברצונו לנצל את ההזדמנות כדי להגשים את רעיונותיו על משא־ומתן ישיר בין ישראל ומצרים, אולי בעזרת מזכ״ל האו״ם ואישים אחרים. רפאל נטה לפרש שאולי יש כאן ניסיון ליישב את הסכסוך מחוץ למועצת הביטחון או לפחות ליצור אווירה נוחה יותר, אך הציע שמיד עם בואו של עזמי יתהה אבן על קנקנו ויסדר קשר הדוק עמו ברמה גבוהה. (ראה מברק כהני אל שרת, 14.2.1954, ומכתבו לשרת, 17.2.1954, 130.15/3772/66; רפאל אל אבן, YA904, 15.2.1954, 130.09/2330/22.) על השיחה ראה מס׳ 79.

ג) הסכמנו שבבירור כזה נתייחס באהדה למשאלותיהם להפעלת השפעתנו לסיוע כלכלי ומדיני.
ד) כל תשובותיהם היו התחמקות, אמתלות, ואחיזת־עיניים.
ה) תגלה־נא פרשת איגרת גמאל עבדול נאסר שתוכנה נמסר באפריל 1953 לדיבון שהסתיימה לאמור: "כדי להוכיח רצוננו הטוב נבדוק בכל הרצינות נושא מעבר הספינות. בכל אופן יש כבר הקלות מצדנו בעניין זה."[2]
ו) תוצאות "הבדיקה" הן אותן ההחמרות שנתנו לנו הדחיפה האחרונה להעלות העניין במועצת־הביטחון.
ז) לא צמחה שום תועלת למצרים מניסיונה להוליכנו שולל. היא לא השיגה הפינוי, ולא נשק וסיוע כלכלי, ולא תמיכה פוליטית בארצות־הברית ובעולם.
ח) לאור התפתחות זו יבינו שלא נתעניין יותר בדברי הבל והבטחות שווא ונפעיל כל כוחנו כדי לזכות בתביעותינו הצודקות.
ט) אם ממשלת מצרים רוצה באמת ובתמים לתקן דרכה תודיע לנו זאת באופן מוגדר ומוסמך, ובדרכים המקובלות בחיים הבין־לאומיים.

רפאל

79

א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. X497 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2331/4 :נוסח נכנס

New York, 20 February 1954

Spoke Azmi hour half 19 Feb[ruary].[1] He was despondent in tone, asserted saw no possibility get Sept[ember 19]51 resol[ution] reversed but present opportunity should be used enable Egypt-Israel ice be broken. He therefore makes a full personal suggestion with Fawzi's knowledge, Security Council should pass intermediate resol[ution] recalling Sept[ember] 1951 resol[ution] and inviting Azmi and me to give our detailed juridical views to Sec[retary] Gen[eral] and legal experts who would then report to Security Council for final action. In course these talks would explore face-saving way for Egypt get out impasse. To this I reacted: (1) idea sounded far-fetched from every political, procedural, legal view; (2) we are in mood deep scepticism, disillusionment, about Egypt owing past hopes, [dis]appointments, which

2. ראה כרך 8, מס׳ 205.

79
1. ראה מס׳ 78.

listed especially Nasser's broken promise; (3) am certain Gov[ernmen]t will instruct me pursue our case Canal with utmost vigour; (4) we could not admit juridical issues still unsettled nor could Sec[retary] Gen[eral] and experts be allowed even to call validity Security Council resol[ution] in question; (5) we doubted not his sincerity, goodwill, but whether any reflection of his vision, courage, existed in his Gov[ernmen]t.

Asked him point blank whether his Gov[ernmen]t wished abandon restrictions only sought method of doing so. This embarrassed him profoundly and he only said there are tendencies that direction but cannot answer your question positively.

He only asked me try out his idea at home and swore me to secrecy about our very meeting. For your info[rmation], he tried sell this idea Dag [Hammarskjöld] week ago but latter has not even thought worth while sound us. Whole idea is frivolous and presume I can give your negative reply after 24 hours.[2]

Eban

80

א׳ שלו אל מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה (ירושלים)
A. Shalev to Major-General V. Bennike (Jerusalem)

Copy: 130.02/2434/4 :העתק

Tel Aviv, 21 February 1954

Dear General Bennike,

With reference to our conversation and the exchange of letters between Chairman ISMAC [Israel-Syria Mixed Armistice Commission] and senior Israeli Delegate on the subject of Syrian interference and violations of the General Armistice Agreement in and around Lake Tiberias,[1] I should like to point out again that:

1. We reject all Syrian claims of having fishing rights in Lake Tiberias. Bound by Article IV, para. 3 of the G[eneral] A[rmistice] A[greement][2] and confirmed by various Syrian undertakings made during official meetings of

2. רפאל אישר שהתשובה כמובן שלילית, והציע לאבן לסכם את השיחה ואת עמדתה של ישראל במכתב אישי לעזמי (ראה מברקו לאבן, IWA39, 22.2.1954, 130.15/3772/66). אבן אכן ניסח את המכתב לפי הקווים שהציע רפאל (ראה אבן אל רפאל, WIA77, 24.2.1954, 93.01/2210/9), אך המסר הועבר ככל הנראה בשיחה אישית – ראה מס׳ 91.

80

1. ראה מס׳ 75 והערה 2 שם.
2. סעיף זה עניינו איסור על אזרחים לעבור את קווי שביתת־הנשק – ראה כרך 3, נספח ט.

the MAC – which "have the same binding force as the Armistice Agreement" – the Syrians are under an obligation to ensure that no crossings from Syria to Israeli territory take place.

2. The Demarcation Line in the area concerned follows the international boundary and thus Lake Tiberias is wholly and entirely inside Israeli territory as is the 10 meters strip to the east of it. We most emphatically refute the Syrian demand that we should not approach the eastern shore thus limiting our rights and restrict our freedom of movement and activity within our own territory. .

3. You are doubtless aware that there have been numerous cases in which the Syrians interfered with our people in that area, inside Israel territory, including firing upon them. I have to state that in the event of fire being opened on Israelis, or any other form of interference occurring, we shall take all the necessary steps required for the protection of our people and the maintenance of their unlimited freedom of movement within our territory.[3]

Yours sincerely,

Aryeh Shalev – Segan Aloof
GSO i/c of the Israel
Delegations of the MACs

81

מ׳ שרת אל ג׳ אבנר (לונדון)
M. Sharett to G. Avner (London)

מקור: 93.04/39/21

ירושלים, י״ח באדר א תשי״ד
21 בפברואר 1954

קראתי מכתבך לגדעון רפאל בו אתה מציע להעביר את הטיפול בנציגי או״ם המטפלים בענייני שביתת־הנשק מידי הצבא לידי משרד החוץ.[1]

חוששני כי לא התעמקת בסוגיה והדוגמה שאתה מביא מהמשא־ומתן האנגלי־מצרי אינה הולמת את הנדון.

3. ראה גם מס׳ 110.

81

1. אבנר טען שהטיפול באנשי האו״ם העוסקים בענייני שביתת־הנשק צריך לעבור לידי נציגי משרד החוץ. לצורך הטיעון הוא הביא את הדוגמה הבריטית לפיה המשא־ומתן האנגלו־מצרי, שלמרות היותו צבאי ביסודו, מתנהל בידי אנשי משרד החוץ. בזה השיב אבנר לרפאל שכתב שמשרד החוץ ער לכך שהיחסים בין ישראל לנציגי האו״ם בישראל מהווים היום אולי את החלק החשוב ביותר של יחסי החוץ של המדינה, וקובעים במידה רבה את מהות ודמות יחסיה עם המעצמות הגדולות, ואילו הגורמים המטפלים בהם יוצרים משברים בעניינים של מה בכך ומחדדים את היחסים. (ראה רפאל אל אבנר, 21.1.1954, אבנר אל רפאל, 4.2.1954, 93.04/41/14, בתיק 93.04/41/14. ראה גם התכתבות נוספת בעניין זה בין אבנר לרפאל בתיק 93.04/39/21).

המגע עם נציגי או"ם בענייני שביתת־נשק מתחיל מתקריות באזור הספר. הטיפול בתקריות אלו – הדיווח עליהן, חקירתן, נקיטת אמצעים לגביהן – נתון ממילא ביד הצבא. הן לא נבוא להציע יצירת מנגנון מיוחד לפיקוח על קו שביתת־הנשק – אשר בטבע הדברים מוכרח להיות כוח מזוין – כזרוע משרד החוץ.

ואם מתחיל המגע הישיר בשלבו הראשון בין המשקיפים מטעם או"ם לבין קציני הצבא המקבילים להם – בחקירת התקרית, בפיקוח על האמצעים שננקטו ובקביעת עובדות השייכות לעניין – טבעי כי מגע זה יימשך גם בשלבים יותר גבוהים עד לוועדת שביתת־הנשק, המבררת את העניין מתוך הסתמכות ישירה על מה שהובהר במקום המעשה.

ישנה בעיה של כניסת משרד החוץ בשלב מסוים לתוך תהליך הדיון עם מנגנון או"ם, אבל אין בשום פנים לפסוק בסיטונות כי יש להוציא את הטיפול מידי הצבא ולהעבירו כליל לרשות משרד החוץ.

הדוגמה שאתה מביא מהמשא־ומתן על פינוי תעלת סואץ אינה עניין לכאן. משא־ומתן כזה הוא פרשה בפני עצמה שאינה מהווה חלק מהתהליך השגרתי של מגע סדיר ומתמיד. במקרים הדומים למשא־ומתן כזה הופיעו גם אצלנו אנשי משרד החוץ כנציגים ראשיים של המדינה. כך היה הדבר במשא־ומתן על שביתת־הנשק וכך יהיה בוועידה שתתכנס – אם תתכנס – לפי סעיף 12. הצבא שותף בעבר וישותף בעתיד במשא־ומתן כזה, אך האחריות העיקרית בו הוטלה ותוטל על משרד החוץ.

משה שרת

82

ג' רפאל אל שר החוץ

G. Rafael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.15/2569/1

[ירושלים], 21 בפברואר 1954

כמוס

הנדון: המאורעות בסוריה

לרגל ההתעניינות שעוררו המאורעות האחרונים בסוריה,[1] בארץ, בכנסת ובעיתונות, ומשום שמאורעות אלה העמידו את הלשכה החדשה לענייני המזרח התיכון במבחן ראשון לנקיטת מדיניות ופעולות, במצב חדש, הנני מסכם הצעדים שהלשכה נקטה:

1. בהגיענו הידיעות הראשונות על התקריות וההתנגשויות בסוריה, התקשרנו עם שירותי הביון כדי לקבל ידיעות מוסמכות. לא היו בידיהם כל ידיעות נוסף לאלה

82

1. ראה מס' 53, והערה 1 שם.

שהתפרסמו בתחנות הרדיו הערבי ובעיתונות הכללית. ידיעת הרקע סייעה לחקר בהבנת והערכת המצב.

2. קיימנו התייעצות מידית עם מטכ"ל צה"ל כדי לבחון מידת העזרה שאפשר להושיט לדרוזים.

3. על־פי יוזמתו של מר שמואל יערי ארגנו הצהרות חברי הכנסת הדרוזים מבמת הכנסת והפרסומת הקשורה בזה.

4. כינסנו התייעצות של ראשי שירותי הביון לבירור המצב בסוריה ולקביעת דרכי פעולות הן בשטח העזרה למיעוטים, והן בבירור האפשרויות של השגת ידיעות מוסמכות ומידיות במקרים דומים בארצות השכנות.

5. ביקשנו מנציגויותינו ברומא, פאריס, לונדון, אנקרה וואשינגטון להתקשר עם משרדי החוץ ומקורות אחרים בכדי לקבל ידיעות והערכות על המצב בסוריה. הדו"חות שקיבלנו מהם היוו בשבילנו חומר חשוב להבנת המצב ולקביעת מדיניותנו.

6. השתתפנו בבירור שהתקיים בשאלת המצב בסוריה בוועדת חוץ ודאגנו להפצת דברי השר בתור קווים להגדרת מדיניותנו כלפי המיעוטים.[2]

7. שידרנו במדור הערבי של "קול ישראל" ידיעות אובייקטיביות ובדוקות עד כמה שאפשר על המתרחש בסוריה גם שידרנו שיחת סיכום. השידורים שלנו עוררו הד יוצא מגדר הרגיל בסוריה וגם ביתר ארצות ערב, כמובן גם גרמו להתקפות מצד רדיו דמשק אבל גם שימשו חומר לעיתונים בבירות שהפיצו הידיעות שלנו.

8. אנו מבררים כעת אפשרויות של הקמת קשר סדיר בינינו ובין הדרוזים בסוריה ומגע עם גורמים סוריים מורדים בהנהגתו של מוחמד צפא.[3]

ג.ר.

2. בדיון, שהתקיים ב־2 בפברואר, הגדיר שרת את מדיניותה של ישראל כלפי המיעוטים בארצות השכנות, בהקשר של המאורעות בסוריה, על בסיס ההנחות הבאות:
אין כל ספק שישראל מעוניינת ביציבות של שלום סביבה, אך לעומת זאת, היא מעוניינת לערער את היציבות של איבה והסגר כלפיה. היא גם מעוניינת שהעולם יתרשם מחוסר היציבות של המדינות השכנות. ישראל מעוניינת להופיע בעולם כמדינה שוחרת צדק ומתנגדת לדיכוי, ומעוניינת שכל מיעוט במזרח התיכון ידע שהוא מוצא אוזן קשבת במדינת ישראל.
עם זאת, ישראל יודעת שבקרב המיעוטים אין תמימות דעים והם נחלקים לדוגלים בהתקוממות לצד אגף פשרני, שברוב המקרים ידו על העליונה. לכן אין בשום פנים לסמוך על כוח עמידתה של תנועת המרי שלהם. שיקולים אלה מטילים הגבלות חמורות על היענותה של ישראל לבקשות העזרה מצד אלה המוכנים לכאורה למרוד בעזרתה, כל שכן על יוזמה שלה לעורר למרי. עזרתה של ישראל יכולה להיות יעילה רק אם ניתן לסמוך על תנועת המרי. מתעוררת גם השאלה אם יעילותה של העזרה שיש בידה של ישראל להושיט להם שקולה כנגד הסכנות שהיא מסכנת אותם בעצם הופעתה כבת בריתם.
המסקנה הסופית של שרת היתה שיש להיזהר מאוד בהושטת עזרה למרד של מיעוט.
(ראה ידיעות לנציגויות ישראל בחו"ל, מס' 824, 16.2.1954, 130.15/2569/1.)

3. בשיחה עם סגן־אלוף הרכבי בעניינים הנוגעים לכמה מארצות ערב העלה רפאל את הרעיון להציע למנהיג המרד הדרוזי סולטאן אל אטרש מקלט בישראל. סוכם כי רפאל יתייעץ עם ראש הממשלה אם לפנות אל המנהיגים הדרוזיים בישראל כדי שיעבירו פנייה כזאת. (ראה רישום השיחה של א' קדרון, 25.2.1954, 130.15/3749/3.)

83

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 686

נוסח יוצא: 93.02/164/8

פאריס, 22 בפברואר 1954

סודי

סואץ.[1]

להלן סיכום שיחה עם ברוסטרה מנהל מחלקת או"ם וסגנו:

(א) הצרפתים מהססים עדיין באשר להגשת הצעת ההחלטה. ארצות־הברית הציעו להם להצטרף להחלטה שתוגש על־ידי ניו זילנד. הם סבורים כי זהו המוצא הטוב ביותר משום שיפחית סיכויי וטו רוסי. באם תסרב ניו זילנד נוטים להצטרף להצעת החלטה שתוגש על־ידי ארצות־הברית עצמה אך ללא התלהבות יתרה. רואים וטו רוסי כאפשרות ממשית על־אף סמיכות הפרשיות לדרדנלים. ייתכן שרוסיה תעשה חשבונה מתוך ראייה רחוקה ותרצה להכין לעצמה דרך עקיפין לאיסור המעבר במיצרים בשעה שזה יהיה נוח לה. השתמשתי בכל הנימוקים והרביתי בשכנוע אך ספק אם הגיעו לדעה ברורה. ייתכן שישאירו חופש התמרון בידי המשלחת.

(ב) אשר לכריכת אילת וסואץ חוזרים ומדגישים כי דעתם בדבר אי־חוקיות פעולתם של המצרים בעינה עומדת אולם אינם רואים סמיכות הפרשיות בין השתיים. אינם סבורים כי הפרדת הבעיות יש בה משום הכרה במצב מלחמה בין מצרים ובינינו שכן פגיעה בחופש השיט יכולה להתרחש גם במצב של שלום ותקרית קורפו תוכיח.[2] נימוקם העיקרי הוא שהביסוס החוקי לשתי ההחלטות שונה לחלוטין (אמנת סואץ מזה והחוק הימי הבין־לאומי מזה). נרמז לי כי היו מבכרים לחזור ולהדגיש את ההחלטה הקודמת של מועצת־הביטחון בעניין המעבר בסואץ[3] ואילו את בעיית המעבר במפרץ אילת להחזיר לדיון בוועדת שביתת־הנשק.

טענתי כי תכסיס זה יביא רק לתוצאה אחת והיא החזרת עניין אילת מחדש למועצת הביטחון כעבור שבועות אחדים לאחר דיון סרק בוועדת שביתת־הנשק. הוספתי כי באם יש תקווה למנוע וטו רוסי הרי זה מתוך ערבוב פרשיות סואץ ואילת שכן עניין אילת מתאים יותר למקרה הדרדנלים מאשר עניין סואץ.

83

1. ראה מס' 70.
2. מוסב על שתי תקריות ימיות שאירעו במיצר קורפו ב־1946 שבהן הותקפו ספינות מלחמה בריטיות בידי סוללות חוף ומוקשים אלבניים. הבריטים טענו שהמיצר הוא דרך מים בין־לאומית שיש בה זכות מעבר לכול. בית הדין הבין־לאומי בהאג קיבל את טענת הבריטים וקבע כי מיצר ים, הנמצא במים הטריטוריאליים של המדינות החופיות, והוא מקשר בין שני מקווי מים גדולים יותר, יהיה כפוף לחוקי חופש השיט.
3. מספטמבר 1951.

תוך כדי ויכוח הועלתה הצעה לכרוך את שני המקרים יחד אך בסעיפים נפרדים תוך הדגשת אי־הכרתם במצרים כצד לוחם במבוא להחלטה. אולם ההכרעה טרם נפלה ולא הצלחתי לקבל תשובה סופית.

החומר ששלחתם וחוות־הדעת של רוזן[4] הועילו מאוד.

צור

84

מ' קדרון אל א"ר פרי (ניו יורק)
M. Kidron to A.R. Perry (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

[New York], 23 February 1954

Dear Mr. Perry,[1]

I am enclosing the copy of the Draft Resolution on Suez which I discussed with you over the telephone this afternoon.[2]

As I told you, this draft is more an expression of our thinking than a final formulation. It does, however, contain the main elements of what we consider should be included in a Security Council Resolution on this question.

These elements are: – and I am now referring to the numbered paragraphs on the draft –

1. Paragraphs 1 to 4 refer to previous resolutions on the subject and specify the fundamental issues raised or decided upon in these resolutions. Paragraph 4 also extends the scope of the draft to the interference with free navigation in the international waterway of the Gulf of Aqaba, as this question did not arise in 1951.

4. הכוונה לחוות הדעת על חופש השיט במבואות מפרץ אילת, שהוכנה על־ידי היועץ המשפטי של משרד החוץ קודם לדיון באו"ם ב־1951. לפי חוות הדעת, זכות המעבר במיצרי אילת שלא למטרת פגיעה קיימת לספינות מסחר של כל האומות לפי החוק הבין־לאומי ופסק הדין של בית הדין הבין־לאומי בהאג (ראה הערה 2 לעיל). אולם המעבר של אניות ומטוסי קרב ישראליים נאסר על־פי סעיף בהסכם שביתת־הנשק. (חוות־הדעת הובאה שוב בידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 8.2.1954, 130.02/2409/11.)

84

1. א"ר פרי, נציג משנה של ניו זילנד באו"ם. ניו זילנד קיבלה על עצמה להגיש את הצעת ההחלטה במועצת הביטחון בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ – ראה מס' 70 והערה 4 שם.
2. נוסח הטיוטה להצעת ההחלטה, שנספחה למכתב זה, אך לא הודפסה כאן, כמעט זהה לנוסח ההצעה שבנספח למס' 66, בהבדלים הבאים: המונח other waterways הוחלף ב־Gulf of Aqaba; סעיף 6 מן הנוסח הקודם הושמט כאן ומספרי הסעיפים הבאים שונו בהתאם; סעיפים 9 ו־10 של הנוסח הקודם אוחדו כאן לסעיף אחד שמספרו 8 וזה לשונו: Requests the Secretary-General to communicate this resolution to the Government of Egypt and to report to the Security Council within sixty days on that Government's compliance therewith.

2. Paragraph 5 is a reaffirmation of the Security Council Resolution of 1 September 1951, and again specifies the main element of that resolution with which the Government of Egypt has not complied.

3. Paragraph 6, calling upon Egypt to terminate the restrictions without delay is self-explanatory.

4. Paragraph 7 contains a clear indication that continued defiance by Egypt of the Resolutions of the Security Council would result in the consideration of stringent measures of enforcement.

5. Paragraph 8 endeavours to fill a gap in the September 1951 Resolution by providing for an authoritative check on Egyptian compliance with the Resolution within a reasonable period.

I venture to hope that this draft will be of some assistance to you in your own consideration of the subject.

Yours sincerely,

M.R. Kidron
Deputy Permanent Representative of Israel
to the United Nations

85

א׳ אבן אל ו׳ בידל סמית (ואשינגטון)
A. Eban to W. Bedell Smith (Washington)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

[Washington], 23 February 1954

My dear General Smith,

My Government has instructed me to express its grave and urgent concern over recent developments in connection with Egypt.

In response to Israel's complaint to the Security Council on the basis of that Council's resolution in favor of free passage through the Suez Canal,[1] the representatives of Egypt have now announced their intention to maintain belligerent practices based on the theory of an active "state of war"; and to continue to exercise control in international waterways over Israel's commercial and maritime relations with other States.

As you know, the Security Council, and indeed all United Nations authorities, have vigorously condemned these Egyptian restrictions as incompatible with the purposes of the Armistice Agreement and as contrary to international maritime law. It has also been pointed out by many Governments that the continuation by Egypt of unilateral hostile practices

85
1. ראה מס׳ 54 (הערת־עורך).

based on a "state of war" is bound to have grave effects for Middle Eastern peace, since no Government will acquiesce indefinitely in an arbitrary assault upon its rights.

In these circumstances it would seem most urgent to create an atmosphere in the United Nations and throughout the free world in favor of abandoning these belligerent practices which the United Nations has so vigorously condemned.

Since the United States, together with other signatories of the Tri-Partite Declaration of May 1950, has helped to initiate action in other disputes which appeared to threaten the armistice system in the Middle East, my Government instructs me to invite the sponsorship by the United States of Security Council action in support of the Resolution of September 1, 1951, which upheld the Egyptian-Israel Armistice Agreement and the rights and interests of maritime powers, and rejected the doctrine of active belligerency.

In our view an association of the United States, the United Kingdom, France, perhaps with two or three smaller powers in the sponsorship of such a resolution would have a salutary effect in accelerating the end of these restrictions, which are opposed by the entire maritime world.

Israel, unlike the Arab States, has no seat on the Security Council and therefore must depend upon the sense of equity of other governments to initiate proposals in that body. It is in that spirit, and in recollection of other initiatives by your Government in all previous Middle Eastern questions, that I make this suggestion on a matter in which the policies of our two Governments are in accord with each other, and with United Nations principles.[2]

Yours sincerely,

Abba Eban

2. ראה מס' 88.

86

התייעצות בלשכת ראש הממשלה (בירושלים, ב־23 בפברואר 1954)[1]

Consultation in the Prime Minister's Bureau (Jerusalem, 23 February 1954)

העתק: 130.02/2451/10

תמצית התייעצות שהתקיימה ביום 23.2.1954 בלשכת
ראש הממשלה בראשות ראש הממשלה ושר החוץ
הצעות לסדר היום לוועידת ישראל-ירדן לפי סעיף 12

השתתפו: ראש הממשלה ושר החוץ, שר הביטחון, הרמטכ"ל, סגן־אלוף י' הרכבי, סגן־אלוף א' שלו, מנכ"ל משרד החוץ, הה': א' לוריא, א' לבבי, ג' רפאל, א' עברון, ז' ש"ק.

שר החוץ: פותח את הישיבה וסוקר את ההתפתחות האחרונה, עד שיגור מכתבי ההזמנה של מזכ"ל או"ם.[2]

אם הירדנים ינסו להפוך את הוועידה לפגישה ברמה של ועדת שביתת־הנשק על־ידי שיגור נציגיהם בוועדה, נוקיע את החלטתם ונסרב להיוועד. התכוננו לפגישה ברמה גבוהה והסברנו כי פגישה לפי סעיף 11 אינה תחליף.

אם ישלחו נציגות נאותה ומזכ"ל או"ם ישב ראש בוועידה, נשגר מצדנו כראש משלחתנו את מנכ"ל משרד החוץ ועוד 2 נציגי משרד החוץ (ביניהם ג' רפאל) ואיש או שניים מן הצבא.

אשר לסדר־היום, ישנה הצעה מוכנה (ג' רפאל מקריא את ההצעה – רצופה בזה).[3]

לא נוכל להתנגד גם להצעות שלהם. נצטרך להכין גם נאום טוב – הסבר עמדתנו הכללית לפרסום, אשר יכלול קטרוג על מעשי הירדנים מאז חתימת הסכם שביתת־הנשק. באופן פורמלי לנו הזכות לפתוח בדיונים.

שר הביטחון: סדר־היום המוצע לא נראה לו. הוא מלא סכנות. לא כדאי לנו לראות בוועידה זו מין "מועצת ביטחון" אחרת. די כי שם רואים מי נואם ומשמיעים הצהרות. מוטב ללכת לפי העניינים הקונקרטיים, ואז בא בחשבון רק דיון על סעיף 8.

86

1. תמצית ההתייעצות נכתבה ב־7.3.1954. לפי יומן שרת (יומן אישי, כרך ב, עמ' 373) התקיימה ההתייעצות ב־24 בפברואר.
2. ראה מס' 74 והערה 2 שם.
3. בהצעה 4 סעיפים: 1. סקירה של המצב הקיים של הסכם שביתת־הנשק; 2. הצעת אמצעים יעילים לחיזוקו של הביטחון בגבול תוך התייחסות מיוחדת למניעת הפרות גבול ותקריות; 3. סקירה של פעולות ועדת שביתת־הנשק המעורבת; 4. מימוש של ההסכמים המפורטים בסעיף 8 של ההסכם. (ההצעה בתיק 130.02/2451/10).

(שר החוץ: הוא נכלל בסדר־היום). לפי סדר־היום המוצע לא נגיע בכלל לאותו סעיף. אפשר לדבר גם על מניעת חציית הגבול. עלינו למנוע את הסכנה כי הדיון יתגלגל לסעיף 6.[4]

(לאור הערת שר הביטחון כי בניקה עלול לפרש מחדש את ההסתננות,[5] מסביר שר החוץ את כוונת אותו סעיף הנוגע לעיבוד קרקעות בהסכם עם עבדאללה).

הרמטכ"ל: מסכים לדעתו של שר הביטחון כי רק דיון בסעיף 8 בא בחשבון כהצעתנו לסדר־היום, לאחר שעניין הסדר כללי – שלום – אינו בא בחשבון. כל יתר הסעיפים של סדר־היום המוצע על־ידי ג' רפאל עלולים להביא לדיון לפי סעיף 6 וגם מביאים סכנת התערבות מוגברת של האו"ם. הם מעוניינים בהגברת הפיקוח, יציעו מנגנון משלהם ומסקנותיהם יקבעו את העתיד ולא הנאומים שלנו. הם יצביעו על הסטטיסטיקה המסולפת שלהם ונצא מנוצחים. על־כן יש להשאיר רק את סעיף 8. כל זה נאמר מתוך הנחה שאין לנו עניין בכל הוועידה.

המנכ"ל: מסכים כי ההודעה שלנו לא צריכה להיות כלולה בסדר־היום, אולם הצהרה כלשהי מצדנו צריכה להיות. יש להניח כי מזכ"ל או"ם יפתח בנאום על רצון טוב וכו' על־מנת ליצור אווירה מתאימה לדיונים. הוא יצפה לתגובה משני הצדדים וזה יאפשר לנו גם להשמיע את טענותינו הכלליות, בהקדמה לפני הצעתנו לסדר־היום. מסכים כי סעיף 8 יהווה מרכז הצעתנו אך לא ייתכן להצטמצם בו בלבד. עלינו להגיש את הצעותינו בצורה שתאפשר למזכ"ל או"ם להצליח במשהו ותמשוך את האמביציה שלו. אפשר להציע גם דיון על סימון הגבול – מבחינה טכסיסית וגם מתוך האפקט המדיני.

הרמטכ"ל: אינו מתנגד.

המנכ"ל: אין גם חובה בוועידה כזאת להגיע לידי הסכם. הוא רואה את כל הסכנות אולם עלינו להתרכז על דברים שיש בהם היגיון. אם הצדדים אינם מגיעים לידי הסכם אפשר להביא את העניין למועצת הביטחון – אולם אין הכרח בזה.

ג' רפאל: ההצעה שהוגשה בראשית הישיבה נוסחה מתוך ההנחה כי ייתכן ולא נגיע רחוק בדיונים עצמם והיא תהווה פתח להשמיע את דברינו. על־כן יש הכרח לפתוח בסקירה כללית. אין אנו רוצים כי הוועידה תיגמר בטענת מזכ"ל או"ם כי הצדדים לא הגיעו לידי הסכם והאחריות תיפול על שני הצדדים במידה שווה. אי־אפשר להתעלם מסעיף 3/IV,[6] אי־ייציבות הגבול, מהסתננות. המצב כיום עורער

4. על סעיפים 6 ו־8 בהסכם שביתת־הנשק ראה מס' 64 והערות 5 ו־6 שם. כאן הכוונה ככל הנראה לסעיף 6 בטיוטות ההסכם לאי־התקפה שנערכו בשלהי פברואר 1950, שעסק, בין היתר, בזכויות תושבי ירדן על אדמותיהם הנמצאות מעבר לקו שביתת־הנשק (ראה כרך 5, מס' 112). טיוטות אלה לא הגיעו לידי חתימה ודיונים בשאלות אלה נמשכו בשלהי 1950 ותחילת 1951 – ראה כרך 6, הערת־עורך בעמ' 177 ומס' 132.

5. בראשית 1954 הודיעו נציגי האו"ם שיש בכוונתם לשנות את עמדתם לגבי הסתננות, שחדירות שיבוצעו בידי אזרחים לא ייחשבו בדרך כלל כהפרות של הסכם שביתת־הנשק. (ראה תזכיר מיום 5.1.1954, 130.16/2949/3).

6. סעיף זה עניינו איסור על אזרחים לעבור את קווי שביתת־הנשק.

ואנו מסתמכים על אותו סעיף. כל זה צריך להתבטא בסדר־היום. אפשר לדבר על רשימת הצעות מבלי להיכנס לדיון מעשי עליהן.

אשר להתערבות או"ם, צריך להיות ברור כי אין זו ועידה משולשת. למעשה אין לאו"ם הזכות להציע הצעות, ולנו הזכות להגיד זאת.

שר החוץ: אי־אפשר לשלול את הזכות של האו"ם להתערב בדיונים בצורה מעשית (שר הביטחון מסכים לדעתו של שר החוץ).

ג' רפאל: הכוונה היא כי אף אם ייקח מזכ"ל או"ם יזמה, זה לא יחייב את הצדדים. הוא רק מציע וישב ראש בישיבה על־מנת להניע את הצדדים להגיע לידי הסכם.

סגן־אלוף י' הרכבי: שום דבר חיובי לא יצמח מהוועידה. אם יהיו לה תוצאות – הן יהיו לרעתנו ולכן עלינו להביא לידי פיצוץ הוועידה מראשיתה, ובצורה שהאשמה תעבור לצד השני. קיימת האפשרות להציע ולהקדיש דיון על עניינים שלא בוצעו על־ידי הירדנים. אחרת גם הם יבואו בהצעות חיוביות ואנו נעמוד כסרבנים. סעיף 8 נותן לנו את האפשרות להביא את הוועידה לפיצוץ.

שר הביטחון: אפשר לפרק את סעיף 8 לפי הנושאים: תנועה, מקומות קדושים, הר הצופים, הר הזיתים ולהוסיף קביעת גבול.

אם נרצה, נוסף לכך, להעמידם במצב לא נוח, ואי־אפשר לדבר על שלום, אולי אפשר להציע להם חוזה אי־התקפה?

המנכ"ל: ההצעה האחרונה לא נראית לו. סעיף 12 מגדיר מה מטרת הוועידה. אין לשכוח כי סעיף 1 ו־3 קובעים ברורות את עניין "אי־ההתקפה".

ג' רפאל: אם־כן, אפשר להציע ככה: לפתוח באופן כללי, להציע דיון לפי סעיף 8, להוסיף הפרות גבול ולסיים ב"אי־התקפה" (כהצעת שר הביטחון). אפשר להסתמך על הפסקה "נגד פעולות איבה".

שר הביטחון: לא לזה התכוון, אלא לחוזה ממש, לשם האפקט. לא רצוי להתחייב מחדש בצורה כפי שמציג ג' רפאל.

שר החוץ: הצעת המנכ"ל בקשר לפתיחה נראית. לא יהיה זה סעיף על סדר־היום אלא אחרי שהמזכ"ל יפתח, אנו נבקש את זכות הדיבור ונביא את טענותינו הכלליות. לכן דרושה הכנת פרסום נאותה של ההצהרה. אשר לתוכנה – נכניס את כל הנושאים אשר נבצר מאתנו לדבר עליהם (חמש שנים עברו ללא הסדר, כל פעולותינו בעבר, הצעות שלום וכו'). נגיד כי כרגע אנו מסתפקים בדיונים מעשיים לשם חיזוק הסכם שביתת־הנשק. ההצהרה תסתיים בהצעה קונקרטית לסדר־היום. ראשית כל סעיף 8 מפורט לפי כל הסעיפים שצוינו על־ידי שר הביטחון ושנית, על המצב בגבול. לא ייתכן שלא להכניס את הסעיף השני, כי אז למה אנו צועקים כל הזמן על הפרות ומאשימים את הצד שכנגד? עלינו לחשוב היטב איך לנסח את החלק השני.

אי־אפשר לנהוג רק כטכססנים. נוכל להכניס לסדר־היום גם גילויי איבה בשטח הכלכלי ובשטח התחבורה.

עלינו לדאוג לחומר סטטיסטי והיסטורי על כל היזמה שלנו בעבר. יש להכין שורה של מונוגרפיות לפי התאריכים. נצטרך לבחור בשני אנשים (משרד החוץ והצבא) שיכינו את החומר.

הרמטכ"ל: אשר להרכב הנציגות – מספיק נציג אחד של הצבא, אולם כשידונו על ענייני גבול ועל עניינים צבאיים צריך להעביר את העניין לוועדת משנה צבאית דרך המטכ"ל.

שר הביטחון: מסכים להרכב אולם בעניינים צבאיים תכריע עמדת המטה אלא אם לא [כך!] תחליט הממשלה במפורש דבר אחר.

שר החוץ: זה ברור. אגב, המשלחת אינה גוף מחליט – מחליטים מאחוריה והיא מבצעת.

סוכם:

א. הרכב משלחת ישראל: בראש משלחת ישראל יעמוד מנכ"ל משרד החוץ. בצדו יעמדו כנראה עוד שני נציגים של משרד החוץ (אחד מהם ג' רפאל) ונציג הצבא. בעניינים צבאיים תהיה דעת המטה המכרעת.

ב. לאחר פתיחת הדיונים על־ידי מזכ"ל או"ם יבקש נציג ישראל את זכות הדיבור. בהקדמתו יציין את מטרת הוועידה ויפרט את כל אותם הנושאים אשר נבצר ממנו להביאם לדיון, אם כי כוונת ישראל היתה לדבר עליהם. תיעשה עבודת הכנה למתן פרסום רחב להקדמה זו (הסדר כללי, שאנו שואפים אליו זה חמש שנים, הצעותינו לשלום וכו'). ההצהרה צריכה להיות קצרה וממצ[ה]. אחר־כך יגיש את ההצעות הבאות לסדר־היום של הוועידה:

1. דיון לפי סעיף 8 תוך פירוט הנושאים (תנועה חופשית למקומות מעבר לגבול בהתאם להסכם, הר הצופים, הר הזיתים, גישה למקומות הקדושים, קביעת קו הגבול וכו').

2. אמצעים למניעת תקריות גבול והפרות גבול.

3. הפסקת האיבה הכלכלית וחבלה בתחבורה.

ג. תוקם ועדה משותפת בין הצבא ומשרד החוץ לשם ניסוח סופי של הצעותיה, והיא תבדוק גם אפשרות ההצעה על חוזה אי־התקפה.

ד. יש להכין את כל החומר הסטטיסטי וההיסטורי ויש לסכם בשורה של מונוגרפיות את כל היזמה שלנו בשנים האחרונות, אשר מטרתה היתה להגיע לידי הסדר.

87

א' מור אל א' לוריא
A. Moore to A. Lourie

Copy: 130.02/2432/3 :העתק

Tel Aviv, 23 February 1954

Confidential

Dear Arthur,

Thank you for your letter of the 14th of February about Her Majesty's Government's responsibilities under the Anglo-Jordan Treaty.[1]

You are, I am sure, aware that Her Majesty's Government have on many occasions in the past offered advice to the Jordan Government about the adoption of policies which in their view would promote the establishment of the peace between Israel and Jordan which they earnestly desire: for example, in an aide memoire which I left with Dr. Lotan on December 14 last,[2] your Government were informed that Her Majesty's Government had offered advice to the Jordan Government, and also to the Governments of the other members of the Arab League, that the Jordan Government should respond to the convocation by the Secretary-General of the United Nations to a conference under Article XII of the Armistice Agreement.

I have no hesitation in assuring you that Her Majesty's Government will continue to take any opportunity which may offer to encourage the Jordan Government to seek a peaceful solution of existing differences between Israel and Jordan, and that when considering this problem they regularly bear in mind the terms of Article I of the Anglo-Jordan Treaty.

Yours sincerely,

Tony Moore

87

1. במכתב זה השיב לוריא, בשמו של שרת, למכתבו של הממונה הבריטי, מור, בעניין הצבת יחידת שריון בריטית בירדן – מס' 47. לוריא הזכיר שזמן קצר לאחר חתימת חוזה ההגנה בין ירדן ובריטניה במארס 1948 תקפה ירדן את ישראל, ושעתה היא מסרבת להיוועד עם ישראל בחסות האו"ם לפי סעיף XII. הוא הסב את תשומת לבו של מור לסעיף I בחוזה האנגלו־ירדני לפיו מתחייב כל אחד מהצדדים "לא לנקוט ביחס למדינות זרות בעמדה שאינה עולה בקנה אחד עם הברית או שעשויה להערים קשיים על הצד השני בברית", וביקש שבריטניה תבהיר את הסתירה שבין מדיניות האיבה הנמשכת של ירדן כלפי ישראל ובין סעיפי החוזה, שקשה ליישבם לנוכח יחסי הידידות הקיימים בין בריטניה לישראל מחד, ובריתה עם ירדן מאידך, ושלא תחסוך שום מאמץ לעודד את ממשלת ירדן לחפש פתרון של שלום במחלוקות הקיימות. (93.04/41/14).

2. ראה כרך 8, מס' 577.

88

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA74

נוסח יוצא: 93.01/2210/3

ואשינגטון, 24 בפברואר 1954

הבוקר שוחח השגריר עם בידל סמית שעה. נכח החתום־מטה. השגריר תיאר תמציתית תולדות סכסוך סואץ והסביר כי בהזדהות עקרונית של ארצות־הברית עם תביעתנו לא סגי. הימנעות ארצות־הברית ושתי מעצמות המערב מייזום החלטה נמרצת והנטייה להשאיר היזמה בידי המדינות הקטנות יש בה משום סטייה ניכרת מהעמדה שנקטה ארצות־הברית באותו עניין ב־1951 ומהקו לפיו פעלה במקרים של תלונות ערביות נגדנו. דבר זה עלול להתפרש בישראל ובעיקר בעולם הערבי כהוכחה שארצות־הברית אינה מתקוממת בכל לבה נגד תוקפנות וסרבנות ערבית. פירוש זה גם אם אנו יודעים שמסולף הוא עלול לגרור לתוצאות ממאירות. לפי ידיעותינו גרמה תלונתנו למבוכה בקהיר ולהרהורי תשובה, אולם האדישות המערבית בניו יורק מקשיחה לבם מחדש. השגריר תבע יזמה של המעצמות או יזמה משותפת של הגדולות והקטנות. בידל סיפר כי שוחח הבוקר עם המזכיר [מזכיר המדינה] ודעתו תקיפה לנהוג בלי איפה ואיפה כלפי כל הפרה ולתמוך בכל גינוי ובכל מעשה שיש בו כדי מניעת המשך ההפרה. אולם המזכיר סבור שלפני נקיטת עמדה דרוש שיהיה ויכוח מלא במועצת הביטחון. לודג' קיבל סמכות מלאה לגבי הטכסיס שיש לנקוט ובידל בטוח שלודג' יפעל מתוך נאמנות לעקרונות ארצות־הברית. על־כל־פנים בידל יביא טענותינו בפני המזכיר, הוא בטוח שתינתן להן תשומת־לב ראויה.

מכאן עבר השגריר לשאלת זיון ארצות ערב בעקבות הידיעות על ברית פאקיסטאן–טורקיה.[1] הסביר טעמי התנגדותנו לזיון עיראק והפריך ההנחה שבגלל היעדר רציפות טריטוריאלית עם עיראק אין לנו יסוד לחשוש. סיפר תולדות איבת עיראק לישראל והדגיש חומרת הבעיה לאור הנטיות להתפשטות עיראקית שהגיעו לידי ביטוי מחדש בשבועות האחרונים. הסביר כי התועלת בזיון עיראק מבחינה עולמית מפוקפקת ביותר ואילו הנזק באזור מבחינתנו ומבחינות אחרות ודאי. בידל סמית שאל אם העובדה שמדינות ערביות אחרות מתנגדות לזיון עיראק והעובדה שעיראק תהיה נתונה לריסונן של פאקיסטאן וטורקיה אין בהן כדי לשנות הערכתנו

88

1. מוסב על הצהרה רשמית משותפת של ממשלות טורקיה ופאקיסטאן ב־19 בפברואר שהן מנהלות משא־ומתן על אמנה ביניהן, ועל ידיעות על כוונות לצרף את עיראק ואיראן לאמנה במסגרת הקמת ה"נדבך הצפוני" לשיתוף־פעולה כלכלי וצבאי. בישראל ובשגרירות בוואשינגטון הובעו חששות מפני חימוש מסיבי של עיראק בידי ארצות־הברית כאשר תצטרף לאותה אמנה. (ראה ניתוח של אבן במברק למחלקת ארצות־הברית, 23.2.1954, 93.01/2210/3.) האמנה בין טורקיה ופאקיסטאן נחתמה בקאראצ'י ב־2 באפריל 1954. עיראק וטורקיה חתמו על ברית הגנה, "ברית בגדאד", ב־24 בפברואר 1955, שאליה הצטרפו באותה שנה בריטניה, פאקיסטאן ואיראן. על הפניות למשרד החוץ בטורקיה בעניין זה ראה מס' 102 והערה 4 שם.

והשגריר השיב בשלילה נמרצת. עיראק גם אם היא מחולקת עם מדינות ערב אחרות בעניינים ערביים עומדת בראש מסע השנאה לישראל. אשר להשפעת טורקיה יש יסוד יותר להשערה כי עיראק בשותפות עם פאקיסטאן תשפענה על טורקיה בכיוון של שנאת ישראל ולא להפך. בידל סמית השיב כי אינו בטוח שאנו צודקים אך טענותינו עושות רושם ותישקלנה ברצינות לפני שתיפול החלטה כלשהי.

מכאן עברנו להצגת תביעתנו החיובית להגברת כוחנו והכנתנו למלא תפקיד בבוא המועד בהגנת האזור. השגריר סיפר על פגישותיו עם ראשי הכוחות וציין כי הרושם שלנו הוא שאלמלא השיקולים המדיניים היה הפנטגון מגלה יחס חיובי מאוד להגברת הפוטנציאל שלנו. השגריר ציין במיוחד תכנית רח"ל[2] ובירורים גלויי־לב עם חושבי המחשבה הצבאית בארצות־הברית. רמזנו כי הרמטכ"ל היה מקבל ברצון אפשרות לבוא לכאן לבירורים רציניים בעניין זה.[3] בידל בתשובתו הדגיש יחסו החיובי לרח"ל. הוא המליץ בפני רוג'ר קייס על גישה חיובית לענייננו. ממשלת ארצות־הברית מעוניינת בחיזוקנו ובעשיית כל דבר שיש בו כדי להבטיח את קיומה של מדינת ישראל. אשר לשיחות יסודיות על הגנת המזרח התיכון יחסו חיובי ביותר, הוא פועל להשפיע על רידג'וויי לכלול ישראל בתכנית סיורו הקרוב במזרח התיכון וכן יעיין באפשרויות אחרות לשיחות.

השיחה ידידותית ביותר.[4]

שילוח

2. רח"ל – רכש חוץ־לארץ (off-shore procurement) – מסגרת ארגונית המאפשרת לכוחות המזוינים של ארצות־הברית לרכוש ולאחסן ציוד ושירותים מחוץ לארצות־הברית, ומהווה למעשה צורה של סיוע צבאי למדינות זרות. בקשתה של ישראל להיכלל במסגרת זאת אושרה באפריל 1953, אך מאז התגלו קשיים בביצוע.

3. שילוח עורר את נושא ביקורו של הרמטכ"ל בארצות־הברית בהנחייתו של שרת לפי יזמה של לבון. שרת שקל טעמים נגד הביקור, כגון שספק אם יתקבל ברצון מטעמי מאזן מדיני עם ארצות ערב, ולעומת זאת טעמים בעד – שהביקור יתקן את הרושם כי קרנה הצבאית של ישראל נמצאת בירידה בארצות־הברית. בשגרירות סברו כי הטעמים לחיוב מכריעים את הכף ובתנאי שיעלה בידם להבטיח כי הרמטכ"ל יוזמן, או לפחות יתקבל בכבוד הראוי. (ראה לבון אל שרת, 16.2.1954, שרת אל אבן, IW35, 21.2.1954, ושילוח אל שרת, מברק 58, 23.2.1954, כולם בתיק 130.02/2456/6.) על הביקור ראה מס' 282.

4. בחלק השני של השיחה נדונו יחסי ישראל עם סין – ראה מס' 65 והערה 6 שם.

89

א׳ אבן אל א׳ הופנו (ניו יורק)[1]

A. Eban to H. Hoppenot (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

[New York], 26 February 1954

Dear Ambassador Hoppenot,

With reference to current discussions on a resolution on Egyptian maritime restrictions, I write to clarify one matter to which my Government attaches very great importance since some delegations have questioned me on it.

I refer to the necessity of dealing with the Gulf of Akaba substantively in the resolution, and not creating a new and separate issue such as by a reference back to the Mixed Armistice Commission.

The justifications for this view are:

(1) Paragraph 5 of the September 1, 1951 resolution was a comprehensive denial of any action in any waters based on alleged rights of active belligerency.[2] It would be a pity to deprive this ruling of its general character and application by implying that active belligerency may still be legal outside the Suez Canal.

(2) It would not be legal to refer the matter to the Mixed Armistice Commission since it has already been ruled that that Commission is not competent to discuss general questions such as rights of blockade, but only specific individual acts of force.

I refer to the Chief of Staff's report S/2194 of 13 July 1951 in which he ruled that the Mixed Armistice Commission does not have the right to demand from the Egyptian Government that it should not interfere with the passage of goods to Israel through the Suez Canal but that: -

"Although, in my view, there is no adequate basis for agreeing that the Mixed Armistice Commission has competence to deal with the question, it must be clear and it certainly is to me that the question cannot rest here. Either the Egyptian Government must relax the practice of interference ... or the question must be referred to some higher competent authority such as the Security Council or the International Court of Justice".

I therefore ask: how can Israel raise in the Mixed Armistice Commission a question the like of which has been ruled as beyond the "competence of that body to deal with the question," but fully within the competence of the Security Council?

89

1. מכתבים דומים שוגרו לנציגים של בריטניה, ארצות־הברית וניו זילנד.
2. סעיף 5 בהחלטה זאת אומר כי משום ששביתת־הנשק [בין ישראל ומצרים] עומדת בתוקפה כבר קרוב לשנתיים ומחצה, אין צד מן הצדדים יכול לטעון שהוא צד לוחם באופן פעיל ולהשתמש בזכויות הכרוכות בכך, כגון חיפוש ותפישה. ראה כרך 6, הערת־עורך בעמ׳ 593–594.

I would therefore appeal to all delegations concerned very earnestly to avoid a course which would set the clock back three years and send us back to an organ which refuses on technical grounds to deal with general blockade restrictions.

Our interest in the Gulf of Akaba is in no degree less than in the Suez Canal; indeed it is in the former that the greatest risk exists of frequent and perilous events. The current discussion may do more harm than good if it implies even temporarily that Egypt possesses a possible right to interfere with or shoot upon ships in the Gulf.

For these reasons I urge that any proposed resolution basing itself on paragraph 5 of the September 1951 resolution, should call for abstention from active belligerency, including visit, search and detention, in any waters, both in Suez and in the Gulf of Akaba. Neither Egypt nor Israel has ever advocated any differentiation in their views on this problem. Egypt claims and Israel denies the right of visit, search and detention in both waterways.

I am making similar representations to other delegations which have expressed an interest in this matter.

Very sincerely yours,

Abba Eban

90

מ' קדרון אל ו' בורברג (ניו יורק)

M. Kidron to W. Borberg (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

[New York], 26 February 1954

Dear Ambassador Borberg,

I am enclosing herewith a short memorandum which contains the gist of our views on the proposal which I discussed with you yesterday.

Yours sincerely,

M.R. Kidron

נספח

APPENDIX

MEMORANDUM

A proposal emanating from Egyptian circles is being informally canvassed to the effect that representatives of Egypt and Israel should argue the juridical

aspects of their Suez dispute in the presence of the Secretary-General and experts appointed by him.[1]

Israel strongly opposes this proposal for the following reasons:

1. Decisions of the Security Council are not subject to judicial review by the Secretary-General. It would be constitutionally improper for the Secretary-General to be associated with any procedure which tended to question the validity or binding force of a Security Council decision.

2. Under the Armistice Agreement the Parties have accepted the Security Council as the final arbiter of questions not settled at a lower level. It would not be proper for this status of the Security Council to be reduced.

3. The juridical questions involved in the dispute have been discussed and decided by the Security Council. The Resolution of Sept.1, 1951 deals with the claim of active belligerency with the alleged right of "visit, search and seizure"; and with the relationship of the Egyptian restrictions to the Armistice Agreement. Israel cannot agree that there are juridical aspects of this question which are still open.

4. A precedent would be created for ignoring the judgments of the Security Council on armistice disputes, by artificially creating a new forum of judicial appeal against those judgments.

5. The issue is not a legal question – for this has been settled – but rather a political question, namely the need to secure the termination of restrictions ruled by this Security Council as illegal.

6. The Egyptian Government is aware of Israel's readiness to negotiate a final settlement of all questions outstanding between the two Governments, and can no doubt find ways of responding to that readiness if it so desires. In the meantime, however, the Armistice Agreement should be restored and maintained; this includes the Security Council's resolutions on armistice disputes.

90

1. ראה מס' 79.

91

ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל
R. Shiloah to G. Rafael

מברק מוצפן WIA96

נוסח יוצא: 93.01/2210/9

ואשינגטון, 26 בפברואר 1954

אישי

אתמול שוחחתי ארוכות עם עזמי מסרתי לו ד״ש אישי מראש הממשלה ורפאל ותשובה שלילית נמרצת להצעתו.[1] הסברתי התנגדותנו לפי מברקיכם ומברקי השגריר. חזרתי והצעתי נכונותנו לייפות כוח השגריר לשוחח עמו כנציג מוסמך על כל בעיה אשר בינינו לבין גושן [מצרים]. אמרתי כי אם יציעו לשתף מזכ״ל או״ם בשיחות כאלו לא נתנגד אולם המלצתי שבשלב ראשון מוטב שתתקיימנה שיחות רשמיות סודיות בין שני הצדדים בלי השתתפות גורם שלישי. אם נגיע להסכם כלשהו, ולשם הצלת פנים יהיה צורך לשתף גורם שלישי, נוכל תמיד להשיג דבר זה. הדגשתי שעלייתו של גמאל [עבד־אל־נאסר] מעלה ערך הודעתו לנו באפריל 1953.[2] התנהגותו בעניין זה היא מבחן רציני. אנו סבורים שניתנה לו שעת כושר היסטורית להפוך מעמדה של גושן בעולם על־ידי מעשה אמיץ של הסכם עמנו.[3]

עזמי מעריך עמדתנו ומבין כי לא נוכל לסור ממנה. ממשלתו אף היא איננה יכולה לשנות עמדתה ואם תתקבל, כפי שהוא מניח, החלטה המאשרת החלטת 1951, לא תציית לה. הדרך האחת להפשיר הנוקשות היא להתחיל רשמית בשיחות ומשמתחילים בשיחות מתגלות גם אפשרויות פתרון. בשל־כך חיפש דרך לפתוח בשיחות. משנדחתה הדרך המוצעת על־ידו מטעמים שהוא מבין אותם, ינסה להיאחז בדרך אחרת. אם אינני מתנגד יבריק לממשלתו כי נודע לו שהשגריר מוכן להיפגש אתו רשמית וסודית לבירור הבעיות אשר בינינו ויבקש רשות להיענות להזמנת השגריר.

הוא חוזר ומדגיש כי הוא חותר לגושפנקא רשמית מצד ממשלתו לפתוח בשיחות עמנו. אמרתי שלא אתנגד אם יבריק כמוצע על־ידו על־מנת שיהיה ברור לו ולממשלתו כי אין בדעתנו להיגרר למשחק של השהיות ואשליות וכי לא נרפה מתח התקפתנו במועצת הביטחון ובבירות עד שתוסרנה כל ההגבלות הבלתי־חוקיות.

91

1. ראה מס׳ 79 והערות שם.
2. ראה מס׳ 78, סעיף ה.
3. במשרד החוץ הסתייגו רפאל ואחרים ממשפט זה וטענו כי אין זה מעניינה של ישראל להעלות את קרנו של נאסר בעולם, ויש להעמיד את ממשלת מצרים על הסכנות הכרוכות לה בקיום של מצב מלחמה פעיל. (ראה מברקים מרפאל אל שילוח, מס׳ 78 ומס׳ 86, 28.2.1954, 1.3.1954, בתיק 130.09/2310/5.)

בהמשך הדברים חקרתיו על רקע המשבר בגושן.[4] הוא טוען בתוקף כי הגרסה שנתפרסמה היא הגרסה הנכונה. המשבר לא בא בעקבות חילוקי־דעות מדיניים אלא אך ורק על רקע תביעותיו האישיות של הנשיא לסמכויות מופרזות. דעת החבורה איתנה להוסיף לפעול כקבוצה מלוכדת הנושאת באחריות קולקטיבית עד שתושגנה המטרות העיקריות של המהפכה ועד שתחובר ותאושר קונסטיטוציה על־ידי אספה מכוננת.

כמובן שלרגל המשבר נמצא האיש במבוכה ולא יכול לאמור שום דבר מחייב. הוא סיפר כי זה כשבוע ימים שלא קיבל תשובה למברקיו. לכתחילה חשש מְאוד כי לא הבין פשר השתיקה. כמובן שלאחר שנתפרסם דבר המשבר רווח לו מבחינת חששו האישי.

שילוח

92

ד' הכהן אל א' לבבי
D. Hacohen to A. Levavi

מקור: 130.02/2415/22

רנגון, 26 בפברואר 1954

אתמול ביקרנו ד"ר לוין ואנוכי, אצל או צ'ו ניין, ממלא־מקום שר החוץ אשר נעדר מבורמה. ביקורי אצל או צ'ו ניין נקבע עוד בטרם בואו של לוין, אך לאחר שהגיע וביקרנו לשם נימוסין אצל המנהל הכללי של משרד החוץ והדבר נודע לאו צ'ו ניין, הוצע לי כי נבוא יחד ושמחנו על ההזדמנות. כיוון שהשיחה היתה עם שנינו ובשבוע הבא יגיע ד"ר לוין (למעשה עם הדואר הזה) למשרד החוץ אקצר במסירת הדו"ח ככל האפשר.

עוררתי שתי שאלות: את עניין פתיחת הנציגות שלהם בישראל ותמיכתם במועמדות שלנו לוועד הפועל של אונסקו בבחירות למקומות שיתפנו בסוף השנה. העניין האחרון לא היה ברור לו כלל ואחר הסברה קצרה רשם לפניו ויש לי הרושם כי הדבר (באם רק לא יישכח במשך הזמן) יהיה בסדר. האם מקובל וכדאי לכתוב להם על כך רשמית? עניין פתיחת הנציגות אצלנו, לעומת זה, ידוע לו היטב. לדבריו אמנם הבטיחו אך בינתיים נוצר חור גדול בתקציבם בגלל ירידת מחירי האורז, אין ברצונם לקצץ בתקציבי הפיתוח אשר יהוו בסופם מקור הכנסה ושר האוצר דרש מכל המחלקות האחרות לקצץ 25%, עליהם אם כן לסגור צירויות ולא לפתוח חדשות. בכל אירופה יש שני נציגים בלבד, ציר בצרפת, הממונה גם על הולנד, ומיופה־כוח

4. ב־25 בפברואר פרסמה מועצת ההפיכה במצרים הודעה על התפטרותו של נגיב מתפקידיו כנשיא וראש ממשלה ועל מינויו של נאסר לראש הממשלה. נאסר הכריז על מצב חירום ונגיב הושם במעצר בית. הוא הוחזר לתפקיד נשיא מצרים ב־27 בפברואר וב־3 במארס לראשות הממשלה, אולם ב־17 באפריל הוכרע המאבק – נאסר מונה שוב לראש הממשלה, ואילו נגיב נשאר נשיא (עד נובמבר) אך נטול כוח וסמכויות של ממש.

בבלגרד, זה הכול. הולנד המחזיקה כאן מיופה־כוח זה שש שנים מחתה לא פעם כי טרם נקבע אצלם איש קבוע. גם היוגוסלבים מחזיקים כאן שגריר מלא עם פרסונל גדול למדי לעומת מיופה־כוח בלבד בבלגרד. פתיחת צירות אצלנו תחייב פעולה מקבילה גם בקהיר. קביעת האיש ביוגוסלביה לנציג גם בישראל יחייב קביעתו גם לקהיר וזה שוב אינו בא בחשבון. בקיצור למעשה מוטב בינתיים לשבת ולא לעשות דבר.

גם אני וגם לוין הבאנו את נימוקינו. לוין במיוחד הדגיש כי חוסר נציגותם אצלנו מחליש את מעמדנו באסיה וזה לא לטובתם, ולעומת זה אם הם יעשו את המאמץ כי אז יוכתרו בהצלחה גם מאמצינו אצל היפנים, הפיליפינים והתאילנדים. אני מצדי, כיוון שאינני מאמין כי אמנם בשנה זאת, בגלל נימוקי או צ'ו ניין, וייתכן נימוקים נוספים, ישנו הבורמזים את החלטתם ואינני מאמין שיתר האסיאטים יזדרזו. ניסיתי להציע כי יעשו מאמץ להגשים הקשרים בינינו לבינם בשטח הצבאי על־ידי רכישת תוצרת התע"ש שלנו. לשם כך יצטרכו בא־כוח משרד המלחמה או קצין גבוה לקבלת ההזמנות ולא מן הנמנע להסתפק בינתיים בזה ולמנות אותו כבא־כוח דיפלומטי של בורמה בישראל. או צ'ו ניין מוכן לתמוך במחשבה זו כאשר תתגשם ואולם כל התכנית הזאת, לדעתי, בהיותה תלויה ברכישות אצלנו, עדיין אינה מציאותית. ד"ר לוין המשיך ללחוץ על חשיבות הקשרים עם הארצות האסיאטיות וסיפר על שיחותיו בזמן ביקורו וההבטחות שניתנו לו לגבי פתיחת נציגויות אצלנו. אני לעומת זה השתמשתי בהזדמנות וסיפרתי לאו צ'ו ניין על שיחתי עם השופט מין טין (דו"ח מיוחד על־כך נשלח בדואר זה), על כינוס ראשי הממשלות האסיאטיות בציילון בסוף אפריל,[1] ורצוני כי בורמה תביא את בעיית יחס הארצות האסיאטיות לישראל בכינוס. לאו צ'ו ניין כל הדבר היה חדש כמובן לגמרי והוא העיר כי פגישה כזו בציילון היא ראשונה במינה וספק אם יהיה לה אפילו סדר־יום קבוע. עמדתי על דעתי כי עובדה זו אינה פוגעת כלל וכוונתי לשיחה של אנשי בורמה עם אחרים ובעיקר לחץ על הודו כי תלך בדרכי בורמה לגבי החלפת נציגים עם ישראל ולא תשאיר את בורמה מבודדת. אפילו לפאקיסטאן יכולה בורמה להטיף מוסר על עמדתה הפרטיזנית. אמרתי לאו צ'ו ניין כי דעתו של השופט מין טין כי או צ'ו ניין יתלווה לראש הממשלה או נו אשר אינו בקי בענייננו ורק אז שיחות כאלה עלולות להצליח. או צ'ו ניין הגיב כי יש להניח שלא הוא יסע אלא או בה סווה ושעל־כל־פנים אם רצוני בכך יוכל לסדר בנקל פגישה ביני לבין או נו עצמו ואוכל לנסות להסביר לו את עמדתי ולהשפיע עליו במישרין, קיבלתי את ההצעה וגם אשתדל להגשימה.[2] עוד לא התייאשתי גם מאו צ'ו ניין עצמו. (כוונתי שהוא אשר יתלווה לראש הממשלה.)

92

1. ראה מס' 187 והערה 1 שם.
2. הכהן נפגש עם או נו ב־5 במארס. הכהן סקר את הסיוע הישראלי לבורמה ובעיקר בשטח הצבאי. או נו הביע רצון לבקר בישראל במהלך השנה, "לא לביקור בין שני אווירונים אלא לשבת אם יש צורך בכך אף חודש ימים על־מנת לראות וללמוד". דוד הכהן השיב שיודיע על כך מיד לראש הממשלה. (ראה הכהן אל מחלקת אסיה, 11.3.1954, 130.14/2554/2; ד' הכהן, יומן בורמה, עמ' 129–136.) שרת הגיב בהתלהבות על בקשתו של או נו לבקר בישראל והורה להכהן להזמינו מיד כאורח הממשלה, "אורח יקר ומכובד ביותר". (ראה מברק אל הכהן, 19, 14.3.1954, 130.09/2360/7.) או נו ביקר ביקור רשמי בישראל ביוני 1955.

עלי לציין כי ד"ר לוין אינו נותן ערך לפנייתי זאת כי אינו מאמין שהבורמזים יכניסו ראשם בנקיטת צעדים אצל ראשי ממשלות אסיה בכל הנוגע ליחסים בינינו לבין הערבים. היתה שיחה ביני לבין הד"ר לוין אחרי הביקור הזה וניסיתי להסביר ולשכנע (כמדומני ללא הצלחה) כי הדבר אינו נטול תקווה כלל ועל־כל־פנים דעתי היא כי אף אם ד"ר לוין צודק, שהבורמזים יימנעו לנקוט פעילות אצל אחרים במגמה הרצויה לי, הרי עצם הדרכתם הם ברוח הדברים שהשמעתי לשופט מין טין יש בה תועלת רבה.

מתוך השקפה זו אני אמשיך פעולותי ואקח דברים שוב עם או צ'ו ניין ועם בה סווה וגם אביא את הדברים בהזדמנות נאותה לפני ראש הממשלה או נו.

ישבנו אצל או צ'ו ניין כשעה ורבע ונגענו בשאלות שונות הנוגעות לפיתוח בורמה. היתה זו בדרך כלל שיחת ידידים ושוב הופגנה פיקחותו והשכלתו ונועם הליכותיו של או צ'ו ניין. ביום השישי הוא ורעייתו יהיו אורחינו לארוחת־ערב עם מוזמנים אחרים.

בברכה,

דוד הכהן
ציר ישראל

93
הערת־עורך
Editorial Note

הפיכה צבאית בסוריה

בין 25 ל־28 בפברואר התחוללה בסוריה הפיכה צבאית שבמהלכה הודח הנשיא שישכלי ובמקומו מונה האשם אל־אתאסי. הידיעות על האירועים בסוריה הגיעו לישראל בצהרי 25 בפברואר ובהתייעצויות שהתקיימו באותו יום הציע לבון לתפוס מיד עמדות בגבעות הגבול הסורי מעבר לאזור המפורז. הוא נימק את הצעתו בכניסתה למעשה של עיראק לסוריה המתפוררת, וגם הדגיש שנקרתה לישראל הזדמנות היסטורית שאינה חוזרת ואסור להחמיצה. שרת ביקש להמתין ולראות כיצד ייפול דבר; אם באמת תיכנס עיראק על צבאה לסוריה הרי תהיה זו תמורה מהפכנית שתצדיק מסקנות מרחיקות לכת, אך לעת עתה אין זו אלא סכנה ולא עובדה. הוא הציע להתייעץ עם בן־גוריון בפגישה שנקבעה ב־27 בחודש. בינתיים החליטו על גיוס חטיבת מילואים, והגיוס החל עוד באותו ערב.

בהתייעצות שהתקיימה בביתו של בן־גוריון ב־27 בפברואר לקחו חלק בן־גוריון, שרת, לבון ודיין. לבון הציע להכניס את צה"ל לעת־עתה רק לאזור המפורז. באשר למצב במצרים (ראה מס' 91 והערה 4 שם), הציע לנתק את רצועת עזה מסיני על ידי גיחה אל הרצועה מדרום הנגב. בן־גוריון התנגד לפגיעה במצרים, הציע להתרכז בפעולה נגד סוריה והסכים לכניסת צה"ל לאזור המפורז. שרת הקשה מה יקרה לאחר כניסת הצבא למפורז; בן־גוריון השיב שצה"ל לא ייזום פתיחה באש אך ישיב באש אם הסורים יפתחו באש או ייכנסו לחלקים מן האזור המפורז. דיין אמר שמשיקולים צבאיים יש אפשרות שבמהלך קרב ייאלץ צה"ל לתפוש משלט בתוך שטח סוריה. שרת אמר שפירוש הדבר מלחמה והודיע כי הוא נגד כל התכנית העתידה להסתיים בכישלון מחפיר: זו תהיה התגרות במועצת הביטחון, סכנה לאיום של ממש מצד המעצמות

החתומות על הצהרת השלוש וסופה של ישראל לסגת בבושת פנים. בן־גוריון הציע ללוות את כניסת הצבא למפורז בהודעה שהאנרכיה בסוריה מחייבת את ישראל להגן על יישוביה, ולתת לה אופי של כניסה זמנית, "לעת־עתה", כדי להשאיר פתח לנסיגה בלית ברירה. שרת התנגד אף לזאת וסיכם שההחלטה תובא לממשלה. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 374, 376, 378; יומן בן־גוריון, 27.2.1954, ארכיון בן־גוריון.)

הממשלה דנה באירועים בסוריה ובמצרים ב־28 בפברואר. עיקר הדיון נסב על טענתו של לבון שישראל החמיצה הזדמנות. הוא עמד על מעורבותה של עיראק באירועים בסוריה ואמר שאל לה לישראל להיות פסיבית כאשר עניבת חנק מתהדקת סביבה. הוא הוסיף ואמר כי מאחורי עיראק עומדות למעשה ארצות־הברית ובריטניה, שמטרתן לארגן מחדש את העולם הערבי למען שילובו במערכת הגנה אזורית, ושלישראל יהיה עתה עסק עם שלושה גושים גדולים: מצרים בדרום, הגוש הצפוני, וסעודיה. ערכה של פעולה בכוח בשבוע שעבר היה בעיקר כאקט הפגנתי כלפי ארצות־הברית ובריטניה שישראל לא תקבל בשקט התהוות רקמה כזאת.

הרוב הגדול של השרים לא הסכימו עם הערכתו של לבון. רבים מהם הזהירו שהתערבות היתה מלכדת את העולם הערבי. שרת שסיכם את הדיון אמר: "לא רק שלא החמצנו הזדמנות, אלא ניצלנו מהסתבכות... חמורה מאוד". הוא טען שכניסת הצבא למפורז היתה מידרדרת לכדי פלישה ישראלית לסוריה, דבר שהיה נודע בעולם כסכסוך מזוין שפרץ ביזמה ישראלית, מביא לליכוד השורות בסוריה, נותן פתחון פה למשלוח צבא עיראקי לסוריה וסופו נסיגה בבושת פנים בפקודת מועצת הביטחון. (ראה סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 28.2.1954.)

94

מ' שרת אל א' אבן ור' שילוח (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן IWA68
נוסח נכנס: 93.01/2210/9

[ירושלים], 27 בפברואר 1954

אישי לשגריר ולציר.
שוקלים ברצינות כניסת צה"ל לעמדות מסוימות במפורז הסורי כאמצעי ביטחון נוכח האנדרלמוסיה הפנימית בסוריה והיעדר שלטון בעל זהות ברורה, אולי בהדגשה שזה "לעת־עתה", ועל כל פנים, על מנת לא להתקיף ולא לחרוג מהגבול, אלא רק לענות אם נותקף. ההתערערות הפנימית במצרים מפנה מחשבות כאן גם דרומה. השאלה תעמוד מחר בממשלה.[1]

שרת

94

1. ראה הערת־עורך לעיל (מס' 93). אבן השיב למחרת: "ההצדקה לכניסת צה"ל למפורז נראית קלושה ביותר ולא תזכה לשום אמון כי האנדרלמוסיה בסוריה מפחיתה ואינה מגבירה סיכוי של התנפלות על ישראל. מציע להימנע מהרפתקה מיותרת ומזיקה זאת שאין לה שום שכר לעומת ההפסד המדיני הברור." (ראה מברק WIA105, 28.2.1954, 93.01/2210/9.)

95
א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. W107 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/5 נוסח יוצא:

Washington, 1 March 1954

There can be no doubt that Soviet veto complex is important factor in addition to many others already existing in increasing our difficulty get Western support in Security Council discussions. Arabs bound to feel this and to act in armistice problems with feeling of relative immunity from serious Security Council action. This raises grave question of equilibrium armistice system whereof Security Council important central pillar. Hence two questions require leisurely consideration:

1) What do we know of Soviet policy and how far is Bnot Ya'acov general precedent for their pro-Arab approach;

2) Can one devise vetoless substitute for Security Council in armistice questions, e.g., by establishing some ad hoc U.N. body of final appeal on armistice problems?[1]

Eban

95

1. לא נמצאה תשובה למברק זה, אך ראה הרהוריו של שרת בעקבות הווטו שהטילה ברית־המועצות בתלונת ישראל על הסגר סואץ – מס' 140.

96

א' ששון אל א' אבן (ואשינגטון)
E. Sasson to A. Eban (Washington)

Copy: 130.02/2431/10 :העתק

רומא, כ"ו באדר א' תשי"ד
1 במארס 1954

כמוס

הנדון: "הפנייה לירדן על פי סעיף 12"

אבא היקר,

חן חן לך על מכתבך, מספר 1503/אא מיום 1.2.1954[1] המסביר בבהירות את הגורמים שהניעו את הקריה ואת משלחתנו באו"ם להפעיל את הסעיף 12 של הסכם שביתת־הנשק כדי לעבור ממבוכה למבוכה – "ממבוכת ישראל למבוכת ממשלות ערב" – במלחמתנו המדינית החריפה על כבודה של המדינה. העובדה, שמצאת שעה פנויה לכתוב לי על־כך, מראה עד כמה אתה מעריך את דעות חבריך לעבודה ועד כמה אתה מאמין שאסור לנו, בכל התנאים והמסיבות, להעלים עין מחזון השלום לעתיד לבוא. להלן ארשה לעצמי כמה הערות להבהרת מחשבותי:

א. בהציגי לפני כמה זמן את השאלה – "מה הלאה?" – ובבקשי בכל לשון של בקשה מאת הנהלת המשרד ומשלחתנו באו"ם להפסיק את "מסעי השלום", העקרים לדעתי, שלך ושל מעצבי מדיניותנו הערבית והחיצונית בכל מקום שהם התכוונתי לדבר אחד בלבד: להסביר שלא זו הדרך להשגת השלום עם הערבים באם השלום הזה דרוש לנו וחיוני לנו באמת. במילים אחרות: רציתי להזכיר לכם, שבבואנו להתוות את מדיניותנו החיצונית, חייבים אנו לזכור לא רק את האמצעים הדיפלומטיים היכולים לשרת את האינטרסים שלנו במערב, בארצות־הברית ובאו"ם, אלא גם את רגישותן של ארצות ערב שאתן צריכים אנו לדבר ולהתמקח ואת התגובה האפשרית מצד הארצות האלו לגבי כל צעד וצעד שאנו נעשה.

ב. אין אני מתעלם כלל מהתוצאות החיוביות והרצויות שקצרנו עד כה מהפנייה "הדרמטית" שלנו למזכיר הכללי של או"ם על־פי סעיף 12 של הסכם שביתת־הנשק: הרבינו מבוכה במחנה הערבי והפחתנו מבוכה במעוננו; הפכנו ניצחונם הפוליטי של

96

1. אבן כפר בטענתו של ששון, במכתב אל איתן, שעיתויה של היוזמה הישראלית לכנס ועידה לפי סעיף XII איננו מתאים מבחינת העולם הערבי והנסיבות הבין־לאומיות ויצר את הרושם שהיוזמה נועדה רק להביא את ירדן, בעל כורחה, לשולחן הדיונים עם ישראל (ראה כרך 8, מס' 593). אבן טען שמה שנראה לששון כתוצאות שליליות הוא למעשה פרי מבורך של היוזמה, כמו המעבר המהיר ממבוכה ישראלית בעקבות פרשת קיביה למבוכה ערבית עקב הדרישה לכינוס הוועידה, או הגילוי לעולם של העקשנות והסירוב הערבי, שהינו הגורם העיקרי למתיחות באזור. הפנייה הישראלית מתקבלת, לדעתו, כדאגה כנה למצב בגבולות ולא כצעד תכסיסי, וגם אם לא תקרב את השלום, אולי תסייע לפתרון כמה בעיות מעשיות. בכל מקרה, היא שיפרה את מעמדה של ישראל באו"ם ואת יחסיה עם ארצות הברית. (130.02/2432/3.)

הערבים בפרשת קיביה לכישלון בשטח המשמעת להוראות או"ם; הפכנו את מזימות הערבים להטיל עלינו את כל האחריות להיעדר השלום והשקט באזור; הוכחנו לארצות־הברית ולעולם כולו את תמרוניהם השפלים ותירוציהם הכוזבים של הערבים ביחס לסיבות המתיחות באזור; גילינו לעיני העולם שסירובה של ירדן לשבת ליד שולחן אחד אתנו עוצר בעד כל התקדמות בתיקון מצב הגבול וגורם להתנקשות רצינית באינטרסים המערביים באזור ועוד...ועוד. כל זה אמת ויציב ונכון. כל זה רצוי וחשוב ודרוש. כל זה מציק לערבים ומביא אותנו "לידי הסתכלות שקטה בהתלבטויותיהם ובצרות הצרורות שלהם". אולם האם יש בכל זה כדי לרכך את העקשנות הערבית, את הסרבנות הערבית ואת הקיצוניות הערבית? האם יש בכל זה כדי להשכיח את הערבים את תבוסת הפלישה שלהם ב־1948 ולהשקיט את יצר הנקם? האם יש בכל זה כדי לקדם אותנו צעד אחד, כן צעד אחד בלבד, קדימה לקראת השלום עם הערבים – לקראת השלום הזה הדרוש לנו בצורה כה חיונית, כפי שמספרים לנו מעצבי מדיניותנו, למען ביטחונה של המדינה, למען כבודה, קיומה, יציבותה ושלום ביתה של המדינה? כאיש שעוקב יותר אחר המתרחש והנשמע בעולם הערבי מאשר בעולם המערבי והאמריקאי אני נאלץ, לצערי הרב, לקבוע ללא היסוס שאין בכל התוצאות החיוביות והרצויות שמניתי לעיל, ובאו אלינו בעקבות הפעלת סעיף 12, כדי להקטין במשהו את התהום המפרידה כיום בינינו לבין שכנינו.

ג. במסגרת מדיניותנו המוצהרת הנוכחית קשה לי להפריד, כמוך, בין מסעי השלום שלנו לבין מלחמתנו על כבודה וביטחונה של ישראל. אוכל לעשות זאת רק כאשר נשנה את מדיניותנו הנוכחית. כלומר: כאשר נסתלק לגמרי מן הרצון לשלום עם הערבים ומן החתירה המאומצת לשלום זה. וכן כאשר נקבע לעצמנו בצורה ברורה ומוחלטת שכל הדיבורים שלנו על השלום, שכל המסעים שלנו בכיוון השלום הזה אינם אלא מהפה ולחוץ, אינם אלא תמרון בלבד שכל כוונתו לקנות את עולמנו אצל המערב בכלל ואצל ארצות־הברית ואו"ם בפרט. אך אם אין זו באמת הכוונה שלנו, אם אין זו המדיניות המוצהרת והנכונה שלנו – הרי תסכים אתי שיש שני צדדים למטבע – אחד מערבי ואחד ערבי – ומחובתנו, בבואנו לעשות משהו או להצהיר על משהו, לקחת בחשבון את שני הצדדים האלה ולא רק צד אחד מהם – הצד המערבי.

ד. אומר ולא אירתע: אני מסופק אם אלה שיזמו או המליצו על הפנייה למזכיר הכללי של או"ם על פי סעיף 12 – שקלו כראוי את שני צדדיו של המטבע ובדקו כדרוש מה תענה ירדן. אם כוונת היוזמים היתה – "להפנות תשומת־הלב מן הגינוי בעניין קיביה, להשבית שמחה במחנה הערבי ולקנות עולמנו במערב כדיפלומטים מוכשרים" – הם השיגו בהחלט את המטרה. אך אם כוונתכם היתה להתקדם בתיקון מצב הגבול, להפיג המתיחות ולהכשיר במידת־מה את הקרקע בעולם הערבי לקראת הסדר סופי – הם החטיאו בהחלט את המטרה. ולא זו בלבד, אלא גם העמידו את כל הסכמי שביתות־הנשק שלנו עם הערבים בפני סימן שאלה גדול: היש להסכמים אלה עוד זכות קיום לאחר שאחת המדינות הערביות – ירדן – מסרבת למלא אחר תנאיהם המפורשים? צא וראה מה קרה: הפעלתנו הדרמטית את סעיף 12 אילצ[ה] את ירדן לעיין בדבר לא ביחס לצורך בשיפור ביצועו של הסכם שביתת־הנשק אלא ביחס לתגובה הכללית בעולם הערבי ולסיכון הצפוי ליציבותה הפוליטית של ארץ זו אם תיכנע ותענה בחיוב להזמנתנו. העובדה, שרבת עמון פנתה למדינות האחרות של

הליגה הערבית כדי שתשאנה יחד אתה באחריות לדחיית ההזמנה, מראה כי לא הבאשת ריחה במערב, בארצות־הברית ובאו״ם חשוב לה, אלא שמירת הפרסטיג׳ה שלה בעולם הערבי ויציבותה בתוך ארצה. ומכאן הוכיחה ירדן פעם נוספת, לנו ולעולם כולו, שהיא אסירה של מה שנקרא ״דעת־קהל ערבית״ ונאלצת, כשהשעה אינה כשרה, לעשות צעדים תעמולתיים ולא קונסטרוקטיביים, גם אם צעדיה אלה עשויים לשלול את ערכו ולבטל את תוקפו של הסכם שביתת־הנשק.

ה. בבואנו לשקול את הצד הערבי של המטבע חייבים אנו, לדעתי, להעתיק עצמנו מוואשינגטון, ניו יורק, לונדון, פאריס וירושלים ולעבור לדמשק, בירות, בגדאד, רבת־עמון וקהיר ולנסות ״לנשום״ את הרוח המנשבת בערים האלו ולראות באם היא סוערת או שקטה, כבדה או קלה, נוחה או בלתי־נוחה לפעולה זו או אחרת מצדנו. כשם שהתרעמת ובצדק, על אלה שביצעו את עניין קיביה, שלא לקחו בחשבון את הרוח שנשבה בימים ההם בוואשינגטון, בניו יורק, בלונדון ועוד – כך אפשר להתרעם, ובצדק, על אלה שהמליצו על השימוש בסעיף 12 ולא לקחו בחשבון את מצב הרוחות בעולם הערבי ואת הנשמע והנעשה בעולם הזה. כל עוד אין אנו מסתלקים ממדיניות השלום עם הערבים וכל עוד לא קם מישהו מתוכנו ושכנע אותנו שהשלום הזה איננו דרוש ואיננו חיוני לנו – מן הנמנע עלינו לעשות מן המטרה הנעלה והחיונית הזאת, הנקראת ״שלום״, מכשיר תעמולתי בלבד בייחוד – כשקיים בארצות ערב שלטון של תוהו ובוהו וחוסר שלום־בית. צעדים כאלה, בלתי־שקולים די־צורכם מכל הבחינות, הם בעוכרינו. הם מרחיבים את התהום הקיימת בינינו לבין הערבים ונועלים לפנינו אפשרויות לעתיד. מטעם זה ואחרים לא ״בירכתי״ את היזמה שלכם להפעיל סעיף 12. ומטעם זה ואחרים ״בכיתי תמרורים״ על שבעצם ידינו מלכדים מחדש את הערבים, מגדילים את ערך הסולידריות המזויפת שלהם כלפי חוץ, מגבירים את קיצוניותם כלפינו ומחייבים את המערב, המבקש את ידידותם בכל מחיר, לחפש עבורם תירוצים ופשרות. כן, על תוצאות כאלה וכגון אלה ״בכיתי תמרורים״, ולא על שהשבתנו את השמחה במחנה הערבי כפי שאתה מנסה להסביר מחשבותי ולהבין את דברי.

ו. אין ברצוני לערער, חלילה, על הנחתך שתביעתנו לפי סעיף 12 זכתה לתמיכה מאוחדת ונמרצת של שלוש המעצמות ושל המזכיר הכללי של או״ם. קראתי ושמעתי לא מעט על הלחץ המערבי החזק על ירדן ועל יתר מדינות ערב ונדמה לי כי זה המקרה הראשון במשך חמש השנים האחרונות שמעצמות המערב רואות חובה לעצמן לתמוך בתביעתנו עד הסוף. ואין זה פלא. לא מתוך ״אהבת מרדכי״ הן עושות זאת, אלא מתוך רצונן להציל את סמכותו של או״ם שעלולה היתה להיפגע קשות אילו היו מרשות לירדן להמשיך בהתנגדותה ולעמוד בסירובה לכינוס הוועידה לפי סעיף 12. מעצמות המערב היו רואות עצמן מאושרות אילו יכלו להשתחרר מחובה זו כדי לא להחמיר את יחסיהן עם ארצות ערב. אולם לא עלינו להקל עליהן כשם שהן לא הקלו עלינו בנזיפה שלהן בעניין קיביה. וכן לא עלינו לעשות את דרכן חלקה במזרח־התיכון כשם שהן, בתכניותיהן הביטחוניות השונות בחלק עולם זה, אינן מחליקות לנו את דרכינו. אך אני חושש שמא לחצן המאוחד והנמרץ לא ייתן תוצאות רצויות, יישאר עקר ויביא אותן לידי ייאוש גמור ולידי הסתלקות גמורה מכל ניסיון נוסף ומכל עזרה נוספת להביא אותנו לידי הסדר עם הערבים. הייאוש הזה נותן כבר, לצער כולנו, את אותותיו הראשונים. הניסיון האנגלו־סכסי הנוכחי להתחיל בביצוע

תכניות הגנת המזרח התיכון מפקיסטאן, תורכיה, פרס, עיראק ועוד יש בו לא רק להחמיר יותר ויותר את ביטחונה של המדינה, אלא גם, והלוואי ואתבדה, להגדיל במרוצת הזמן את בידודנו באזורי המזרח התיכון והים התיכון. אין ספק שאתה מוסמך לקבוע, כי יזמת סעיף 12 הביאה לנו ברכה בשתי זירות - יחסינו עם ארצות־הברית ומעמדנו באו"ם. זה חשוב, זה מרגיע וזה משמח. אך לא מספיק. אילו יכולת להוסיף ולקבוע שהיזמה הזאת הביאה לנו ברכה בזירה שלישית - בזירה הערבית והמזרח תיכונית - כי אז שמחתנו היתה שלימה.

ז. אין זה מדויק, אבא יקירי, שה"ביקורת שלי" נוגעת דווקא להד הבין־לאומי של פנייתנו לפי סעיף 12. אני משוכנע שצעדנו זה יצר מפנה באווירת יחסינו הבין־לאומיים והשכיח במידה ניכרת את רעל פרשת קיביה. וכן הוא תיקן לנו לא מעט את מאזן האהדה בעולם. אני תקווה ותפילה, שהמאזן הזה לא יתערער מחדש עם ניסיונו של המזכיר הכללי של או"ם להגביל את סדר היום של הוועידה כדי להציל את הפרסטיג'ה של ממשלת ירדן. "הביקורת שלי" נוגעת בראש וראשונה לתגובה השלילית בעולם הערבי לפנייתנו. אם מעמדה של ישראל מושתת, בין היתר, על תבונתה ועל שאיפתה הכנה לשלום עם הערבים, הרי מחובתנו, לפי עניות דעתי, לכוון את כל הצעדים והשיקולים שלנו בהתאם לכך. אני נמנה עם אלה המאמינים, שרק באווירה שקטה, יציבה וקונסטרוקטיבית אפשר לישראל למצוא את דרכה אל העולם הערבי.

לבסוף הרשה־נא לי להודות לך על שמצאת לנכון לכתוב אלי, ולברר אתי בגילוי־לב ובידידות את הבדלי ההשקפות. נהניתי מאוד מהניתוח הבהיר והמעמיק שלך והשכלתי מאוד מקריאת דבריך.

בברכות נאמנות שלך,

א' ששון

97

ז' ש"ק אל שר החוץ
Z. Shek to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 93.04/41/7

[ירושלים], 2 במארס 1954

כמוס

סיכום התייעצות שהתקיימה בלשכת שר החוץ ביום כ"ו באדר א' תשי"ד (1.3.54), בנוכחות: שר החוץ, המנכ"ל, הה': א' לוריא, א' לבבי, ג' רפאל, י' הרצוג, ש' בנדור, א' נג'ר, ד' לוין וז' ש"ק.[1]

97

1. ההתייעצות נועדה לבדיקה מחדש של עמדת ישראל כלפי תכניות ההגנה של המזרח התיכון ובמיוחד לנוכח ההתקדמות בהקמת ה"נדבך הצפוני" - פת־חת השיחות בין טורקיה ופאקיסטאן על חתימת ברית ביניהן והמאמצים לספח את עיראק לברית זאת. (ראה תזכיר של י' הרצוג, "לקראת ההתייעצות בענייני הגנה באזור", 26.2.1954, 130.02/2432/3, מס' 88 והערה 1 שם.)

(1) אנו לא רק לא מפסיקים, אלא מגבירים את מסע ההסברה נגד מתן נשק לערב, במלוא ההסתייעות במאורעות האחרונים בארצות ערב.

(2) נשארת מדיניותנו המוצהרת של נכונות לשיתוף מלא בהגנה המערבית, אך איננו מוכרחים להכריז על זאת השכם והערב, יש בזה שיקולים של יעילות וכבוד: מוכרחים לרסן את הלהט שלנו בכיוון זה.

(3) שר החוץ קבע, כי לדעתו יותר חשוב למנוע נשק מהערבים תוך סכנה שגם אנחנו לא נקבל, מאשר שיתנו לשנינו.

(4) בנוגע לתורכיה: נסתפק במחאות שכבר נשמעו, אך לא נסתפק בהסברה (יש לנצל עובדת בואם של עיתונאים משם, לשם הסברה מקיפה).

לא רק שאיננו מחלישים או מחסלים, אלא מחזקים נקודות המגע שלנו עם תורכיה: נספח צבאי, מסחר, סולל־בונה, ביקור הצי.[2]

(5) בנוגע לפאקיסטאן - אם אפשר לחתור לקשר אתם - אדרבא.

ז׳ ש״ק

98

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

Coded Tel. IW96 מברק מוצפן

Outg.: 130.09/2310/5 נוסח יוצא:

Jerusalem, 4 March 1954

Would not hesitate tell all those toying idea transfer Elath to MAC [Mixed Armistice Commission] that they playing with fire. Definite act hostility has to be committed against Israel shipping to establish MAC jurisdiction. Government of Israel actually being urged assert its right to free passage enterprise by direct action.[1] Do they want disarm Government of Israel

2. שייטת חיל הים ביקרה בטורקיה ביולי 1954.

98

1. ב־31 בינואר התקיימה התייעצות לא רשמית של כמה משרי מפא״י בהשתתפות הרמטכ״ל. דיין גולל תכניות ל״פעולה ישירה״ לפריצת ההסגר על מפרץ אילת באמצעות השטת אנייה בדגל ישראל, ואם יפגיזו אותה המצרים - תגיב ישראל בהפצצה מהאוויר על העמדה המצרית או בכיבוש ראס אל־נקב. השרים דחו את התכנית. ב־22 בפברואר קיבלה ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון את הצעתו של שרת להשיט אנייה בדגל זר, עם מטען רגיל, מחיפה לאילת, ואנייה בדגל ישראלי מנמל במזרח אפריקה לאילת, כדי לבחון את ההסגר המצרי, וזאת דווקא בעיצומו של הדיון במועצת הביטחון. (ראה מ׳ שרת, יומן אישי, ב, עמ׳ 331, 369.)

against such pressure? For you there is strong advocacy air action our part in event vessel being shelled.[2]

Sharett

99

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 120

נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 4 במארס 1954

התרשמות משלחת הקונגרס משיחתם עם בידל סמית, ביירוד, אתמול, היא מדאיגה.[1] 15 חברי קונגרס השתתפו בפועל בוויכוח נוקב בו הביעו התנגדות נמרצת לזיון מדינות ערב. אנשי מחלקת המדינה אמרו שאין כוונה לזיין את סעודיה אך אינם מוכנים לוותר על כוונה לשלוח נשק לעיראק. היה ברור שכוונה זאת אינה תלויה בהכרח בהצטרפות עיראק לאמנת אנקרה.[2] בידל סמית הראה סימנים של התרשמות מטענות אנשי הקונגרס ונתן להם רושם ברור של ידידות, אך ביירוד היה מסויג כלפי דאגת ישראל הביטחונית והגן בתוקף וללא פשרה על רעיון משלוח נשק לעיראק. שניהם הרבו בדברי שבח לצה״ל שציודו מרובה ועצום וציטטו כביכול את הרמטכ״ל כמודה בעליונות הצבאית של ישראל לעומת שכנותיה. אמרו שחלק פעוט ביותר משלושים המיליון העומד לרשות הנשיא יוקצב לעיראק וחלקו הגדול לפאקיסטאן. ציטט ביירוד את ״מעריב״[3] ונאומי ראשי הביטחון שלנו כמוכיח שלישראל אפשרות

2. בתשובה דיווח אבן ששוחח על העניין עם אנשי אגף האו״ם במחלקת המדינה והצליח לקרב את העמדה האמריקאית לישראלית, והם אף מפעילים לחץ למענה על יוזמי ההצעה, אלא שמונרו נחוש בדעתו שלוועדת שביתת־הנשק יש סמכות לדון בשאלת ההפרעות לשיט במפרץ אילת. (ראה אבן אל שרת, W118, 4.3.1954, 93.01/2210/5; קדרון אל משרד החוץ, X547, 3.3.1954, 93.01/2181/11; א׳ קדרון אל רפאל, סיכום שיחה עם הרכבי, סעיף 5, 25.2.1954, 130.15/3749/3.)

99

1. ב־3 במארס נפגשו כ־20 חברי קונגרס עם סמית וביירוד ממחלקת המדינה לדון בחימוש מדינות ערב. במהלך השיחה טענו אנשי מחלקת המדינה כי רמת הזיון של ישראל גבוהה מזו של מדינות ערב ויש להן כל הסיבות לפחד ממנה. (סיכום מפורט על השיחה בתיק 13.02/2414/27.)
2. ראה מס׳ 88 והערה 1 שם.
3. מוסב ככל הנראה על מאמר המערכת ב״מעריב״ מיום 24.2.1954, שבו קבל העורך על שישראל החמיצה הזדמנות להפוך את המרד בהר הדרוזים להתקוממות רצינית באמצעות הגשת עזרה בנשק רב. ביירוד טען בשיחה שמאמרים כגון אלה גורמים לבהלה בעולם הערבי וחברי הקונגרס התרשמו שההתייחסות למאמר זה היתה הטיעון החזק ביותר נגד ישראל בשיחה זאת. (ראה סיכום מהשיחה עם סמית וביירוד, לעיל הערה 1.)

אובייקטיבית להתגונן ואפילו להגשים תכניות רחבות יותר. שניהם אמרו שקיום שלמות ישראל הוא מגמה יסודית של מדיניות ארצות־הברית. לבסוף מסרו אנשי המשלחת שלא שוכנעו כל עיקר מדברי אנשי מחלקת המדינה ובדעתם לפרסם את נימוקי התנגדותם לזיון מדינה ערבית איזו שהיא. ביירוד אמר שבמקרה זה תפרסם מחלקת המדינה הסברת עמדתה שתכלול דברים מרגיעים לישראל וצמצום מוחלט של התכנית שמגמתה מדינית גרידא ושלא תשפיע למעשה על מאזן הכוחות. שניהם אמרו שמחלקת המדינה תומכת בתכנית רצינית לרח"ל בישראל.[4] אישרו שלא יזיינו מצרים עד לפתרון בעיית סואץ.[5]

אבן

100

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W123 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/5 נוסח יוצא:

Washington, 6 March 1954

Outcome Congress meeting with Dep[artmen]t Thursday was decision former publish views which they had presented.[1] Dep[artmen]t said this would compel them to issue statement of Dep[artmen]t views. At first it was decided publish jointly then to do so separately at days interval. We have learnt from direct sources that Congress statement would reflect our viewpoint while Dep[artmen]t reply would contain following five elements:

1) As result U.S.A. arms program for Arabs there will be no shift in relative military strength countries Mideast.

2) There will be no provision in aforesaid program preventing Israel from receiving U.S.A. arms.

3) Tripartite Declaration is reaffirmed as U.S.A. policy.

4) U.S.A. reaffirms friendship for Israel and her desire for Israel continue free and sovereign within present boundaries.

5) Policy of impartial sympathy Mid-Eastern countries will continue.

4. ראה מס' 88 והערה 2 שם.
5. ראה מס' 100.

100
1. ראה מס' 99.

Meantime Republican Headquarters getting wind our reaction Thursday's meeting got State Department agree to write above to twenty-two congressmen separately rather than publish. Some are trying to get para two altered from negative to affirmative.

I incline to favor full publication State Department reply since

a) Letter to so many bound to become known and may be leaked inaccurately without some of its compensating element.

b) Letter is defence of principle not as I anticipated announcement of Iraqi receipt arms current year. In latter case I might have preferred non-publication pending final desperate effort prevention. Plan is for five million dollar credit for Iraq by U.S.A. for purchases in U.K.

c) Complete publication rival viewpoints is best basis for us continue our struggle at all stages and levels since State Department formulation does show some defensiveness.

d) General welfare U.S.A. - Israel relations is of course overriding consideration but conciliatory tone expected statement could ensure serious opposition to it without reviving hysterical animosities of last October.

Please cable your views on publication and appraisal present stage situation.[2]

Eban

2. ראה מס' 101.

101

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 119

נוסח יוצא: 139.90/2310/5

ירושלים, 8 במארס 1954

מידי

שלך 120 ו־123.[1]

1) גם אנו בעד פרסום הודעת חברי הקונגרס ותשובת מחלקת המדינה תוך ההנחות:

(א) שדברי חברי הקונגרס יהיו חריפים. הם ודוברים לא ישראלים אחרים יכולים להסתמך על פרק 511 [של] חוק הביטחון ההדדי[2] להוכיח שאין עיראק זכאית לסיוע כי אינה ממלאת תנאי החוק. הם יכולים להדגיש שמתן נשק סכנה לא רק לישראל כי אם גם למערב כי יגביר אי־היציבות באזור שתפגע במערב. יציינו שאין השפעת ארצות־הברית מגעת לשחרור שלושה אסירי בגדאד[3] וכיצד תגיע למנוע התקפה על ישראל.

(ב) שהודעת מחלקת המדינה תכלול המילים sovereign within present boundaries. כאן פורסמה ידיעה משובשת כאילו התשובה האמריקנית תזכיר גבולות ישראל בקשר להצהרת השלוש.

גם התיקון לנקודה השנייה בדבר אספקת נשק גם לישראל חיוני.

2) אנו רואים המצב כחמור כי מתן נשק לעיראק, במיוחד ללא קשר לאמנת אנקרה, התחלת הסוף והתרת הרצועה לגבי כל מדינות ערב.

3) החלטנו על האמצעים הבאים כאן:

(א) השר יתריע נגד זיון עיראק בנאומו בכנסת היום.[4]

(ב) נפעיל הליגה לידידות וארגונים אחרים למחות.

(ג) נפעיל העיתונות.

101

1. מס' 99 ו־100.
2. פרק 511 של חוק הביטחון ההדדי לשנת 1953–1954 קבע את התנאים למתן סיוע צבאי, כלכלי או טכני, והם: שהנשיא סבור שמתן סיוע כזה יחזק את ביטחון ארצות־הברית והמדינה המקבלת מסכימה להצטרף לקידום ההבנה הבין־לאומית ולשמירה על שלום העולם, לנקוט בפעולה מוסכמת הדדית לסילוק הגורמים למתיחות הבין־לאומית, למלא את ההתחייבויות הצבאיות שקיבלה על עצמה, לתרום להתפתחות ולקיום הכוח ההגנתי שלה ושל העולם החופשי ולנקוט באמצעים לפיתוח יכולותיה ההגנתיות ולהבטחת שימוש יעיל בסיוע.
3. שלושה אזרחים ישראלים, שהורדו ב־3 בינואר ממטוס בריטי שנחת נחיתת אונס בבגדאד בדרכו מקפריסין לאיראן. השלושה הושמו במעצר ושוחררו רק בסוף חודש אפריל לאחר התערבות של ממשלות אחדות, בהן ארצות־הברית, המזכיר הכללי של האו״ם, הצלב האדום הבין־לאומי וארגון התעופה הבין־לאומי.
4. ב־8 במארס התקיים דיון בכנסת על תקציב משרד החוץ. שר החוץ סקר כמה מהסוגיות במדיניות החוץ של ישראל, ובמיוחד עמד על הסכנות הצפויות לישראל מאספקת נשק למדינות ערב בכלל ולעיראק בפרט. (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XV, ישיבה שפ״ז, 8.3.1954, עמ' 1082–1086).

(4) מניחים שאתה מפעיל ידידים יהודים ולא־יהודים.

(5) הגש איגרת רשמית למחלקת המדינה נגד מתן נשק לעיראק. הדגש במיוחד איבת עיראק הפעילה בעבר ובהווה כולל מלחמה כלכלית והאיומים האחרונים.

הברק הנוסח שנוכל למסור אותו גם כאן.[5]

מאהב

102

י' מרוז אל מחלקת מערב אירופה
Y. Meroz to the West European Division

העתק: 130.10/2563/12

אנקרה, ד' באדר ב, תשי"ד
9 במארס 1954

כמוס

הנדון: הערכת עמדת תורכיה בהתגבשות האמנה האזורית

לפי הנתונים והידיעות שבידינו ניתן לסכם את עמדת תורכיה סיכום ארעי ראשון כדלהלן:

(1) האמנה החדשה בין תורכיה לפאקיסתן[1] נובעת מיזמה תורכית יותר מאשר מיזמה פאקיסתנית. בעוד שעניינה של תורכיה בהיערכות האזורית מוכתב על־ידי שיקולים איסטרטגיים כנים לגבי הגנת האזור (כנות זאת, כמובן אינה מוציאה מכלל אפשרות ששיקולים אלה מוטעים מיסודם), הרי שהעניין הפאקיסתני באמנה הנו תכסיסי, כלומר אמצעי לזכות באספקת נשק מארצות־הברית.

(2) תורכיה מעוניינת למלא את המסגרת תוכן ממשי. ביודעה שחברות פאקיסתן ותורכיה לבדן באמנה החדשה אינה פותרת כל שאלה איסטרטגית הרי שהיא שואפת וחותרת לקראת הצטרפות מדינות אחרות – וראשונה, אלה העונות לצורכי הרציפות הגיאוגרפית. (פרס ועיראק.)

(3) אין תורכיה מתעלמת מהקשיים הפנימיים בפרס ובעיראק, העשויים להכריע נגד הצטרפות מדינות אלה לאמנה החדשה; כן אין היא מתעלמת מערכן הצבאי המפוקפק; עם זאת עדיף במחשבתה רעיון רציפות השטח, ועל־כן הגבירה פעולת הפיתוי וההסברה לשתיהן – ובעיקר לעיראק, אשר הצטרפותה נראית בעיני תורכיה קרובה יותר למימוש בשלב זה, מאשר הצטרפות פרס.

5. ראה מס' 123 והערה 1 שם.

102
1. ראה מס' 88 והערה 1 שם.

(4) ביודעה שקושיה המדיני העיקרי של עיראק נעוץ בנאמנותה לליגה הערבית, פועלת תורכיה בשני כיוונים מקבילים: הבלטת אפסיותה של הליגה לגבי עיראק, והפגת המתיחויות הספציפיות עם כמה מדינות ערביות לשם ריכוך עמדתן הן. במסגרת הכיוון השני יש לראות את נכונות תורכיה לחסל את "משבר השגרירים" עם מצרים[2] והימנעותה מנקיטת עמדה אחרי התהפוכות האחרונות בסוריה.

(5) בעוד שהשלמת החגורה הצפונית הנה מטרתה הראשונה של תורכיה (ובדיעבד אין היא אומרת נואש אף מצירופה הסופי של אפגניסתאן, תוך חידוש ברית סעדאבד),[3] הרי, באם תושג מטרה זאת, תקבל תורכיה בברכה את הרחבתה דרומה.

(6) אין לפי שעה לקבוע האם ובאיזו מידה ייפגעו יחסי תורכיה־ישראל מהרחבת האמנה התורכית־פאקיסתנית. ניתן להניח, שתהיה השפעה כלשהי וניתן לשער שהיא תהיה תלויה במידה רבה בתבונת העיראקים. באם יציגו שינוי ביחסי תורכיה־ישראל כתנאי להצטרפותם, אין לשער שדרישה זאת תתקבל על־ידי התורכים; אם, מאידך גיסא, יסמכו על־כך, שבעקבות חברותם עם התורכים באמנה יעשה הזמן באורח טבעי את שלו, אזי לא מן הנמנע שיהיה שכר לתקוותם.

(7) לעומת זאת, אפשר להניח שלא יחול שינוי מכוון במדיניות תורכיה־ישראל. לא זאת בלבד שניתנו הבטחות ברורות ברוח זאת,[4] אלא גם אילולא כן אין שינוי כזה לאינטרס תורכיה. ייתכן, מאידך גיסא, שלתקופת מה תחסוך תורכיה כלשהו בביטויים חיצוניים לידידות שהיא רוחשת לישראל.

(8) אשר לתגובתה היזומה של ישראל להצטרפות עיראק, הרי שתורכיה ערה לה, אולם אין להניח שתאיט או תשנה בגללה תהליך מאמציה. טענת תורכיה כפולה: מבחינה מדינית יכולה ישראל אך ליהנות מפיצול הליגה ומכניסת עיראק בברית עם תורכיה (וקשה לקבוע אם טיעון כזה כנה אם לאו); מבחינה צבאית, הרי זיונה וחיזוקה של עיראק הוא אחריותה של ארצות־הברית, ועל־כן אין תורכיה מוסמכת לדון בסוגיה זאת.

2. ב־5 בינואר גירש נאסר את השגריר הטורקי ממצרים על "התנהגות בלתי דיפלומטית" וממשלת טורקיה דרשה התנצלות רשמית על אופן הגירוש.
3. ברית ידידות ואי־התקפה בין טורקיה, איראן, עיראק ואפגניסטאן, שנחתמה ביולי 1937. לברית היה ערך סמלי בלבד והיא לא חודשה עם תום תקופתה.
4. לאחר פרסום הידיעות על החתימה הקרובה של האמנה בין טורקיה ופאקיסטאן, פנה ציר ישראל באנקרה, פישר, אל משרד החוץ שם, התריע נגד הכוונות לצרף את עיראק ולחץ למתן הצהרה מרגיעה על יחסי טורקיה עם ישראל. הטורקים נענו, וב־20 בפברואר פרסם שר החוץ קופרולו הצהרה שהאמנה אינה כרוכה בשום שינוי במדיניותה של טורקיה כלפי איזו מדינה שוחרת שלום. בנאום בפרלמנט (המג'לס) הזכיר קופרולו את יחסיה הטובים של טורקיה עם מדינות המזרח התיכון כולן, ציין במיוחד את לבנון, עיראק ואיראן, אך לא את ישראל. בעקבות מחאה של פישר מסר הציר הטורקי בישראל הצהרה לעיתונות לפיה הובהר לציר הישראלי בטורקיה כי הצהרת שר החוץ הטורקי מתייחסת בפירוש גם לישראל. בפגישה עם איתן ב־23 בפברואר חזר הציר ואמר שהאמנה לא זו בלבד שלא תפגע במאומה בידידות בין טורקיה לישראל, אלא שהשתתפותה של טורקיה בה היא הערובה הטובה ביותר כי לא תופנה לעולם נגד ישראל. (ראה פישר אל איתן, 19.2.1954, 130.02/2445/13; מברקים מפישר אל איתן, 268, 20.2.1954, 130.09/2289/11, מאיתן אל פישר, 223, 24.2.2954, 130.09/2289/10).

(9) ספק אם המשכת קו השכנוע נגד הצטרפות עיראק תהיה לתועלת בתורכיה. יש לשער, שהגברת ההסברה (והעברתה, בין היתר, לעיתונות וכו') עשויה להזיק ובוודאי לא תועיל, כי החלטת התורכים נחושה, והם עלולים לראות את ניסיונותינו כהטרדה בלבד. מן הצד השני, אין לשלול לחלוטין האפשרות שהתקשרות תורכיה עם פאקיסתן תביא לשינוי כלשהו של יחס מדינה זאת אלינו, בפרט אם עיראק תישאר מחוץ לאמנה.

בברכה,

י' מרוז

103

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. X581 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/11 :נוסח יוצא

New York, 10 March 1954

Saw Azmi this morning with Reuven.[1] He said:

1) Egypt was not prepared modify basic position belligerency and contraband measures but would feel free vary application those policies at discretion from time to time. Brazil had once expressed special concern food and pharmaceuticals restrictions as "inhuman". Fawzi had now empowered him announce these would not be applied provided if in return he could get "mild resolution" on Israel complaint as whole.

2) He was authorised neither to propose nor accept a meeting with me under auspices president Security Council. This was idea running around and he personally favored it but Cairo and Arab League did not.

3) I told him bluntly our full minimal position and refusal to consider partial alleviations of restrictions which entirely illegitimate.

103

1. ראה מס' 91. ביומיים לפני שיחתו עם אבן נפגש עזמי עם נציגים במועצת הביטחון כדי לגייס תמיכה בהצעת החלטה שתקרא לישראל ומצרים לדון ישירות בהסגר סואץ, בחסות המזכיר הכללי של האו"ם או נשיא המועצה, ותדחה את הדיון במועצה ב־15 יום. הוא גם הודיע שקיבל הוראות מקהיר להצהיר במועצה על נכונות מצרים להשעות את התקנות המחמירות האחרונות, אם יקבל ערבויות שתתקבל הצעה מתונה. נציג ברזיל הביע נכונות לפעול למען החלטה שתזכיר את החלטת 1951 ותרשום לפניה את כוונתה זאת של מצרים, והנציגים המערביים והטורקי נתפשו להצעה בדבר השיחות הישירות. (ראה מברקים מטוב אל משרד החוץ, X574, X577, 9–10 במארס 1954, 93.01/2181/11; סיכום של ישיבת הנציגות לאו"ם, 10.3.1954, 130.11/2511/19.)

4) Not he but Sarper had called Friday's meeting but if it is held he will expound Egypt's case. Tone will be moderate but basic position will be unchanged.[2] All this makes nonsense of many illusions here and we are getting it around to all concerned.[3] Azmi clearly sends up trial balloon and then recoils with alarm when others take them seriously.

Eban

104

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA140

נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 11 במארס 1954

שלך 132.[1] כבר הברקנו את התוכן המלא.[2] אין ספק שהיתה הגהה עוינת של הטיוטה הראשונה שמסר עליה יעבץ לפי מברקי 123.[3] הזכרת הריבונות והידידות נשארת אך ההתחייבות על הגבולות הקיימים קשורה רק בהצהרת 1950. ההערה על שלום ויתורים באה להוכיח כי מחלקת המדינה בניגוד לאנשי הקונגרס אינה תולה רק

2. בדבריו במועצת הביטחון ב־12 במארס הבחין עזמי בין הסגר ימי, האסור על־פי החוק הבין־לאומי, לבין הזכות המוקנית למדינה לוחמת לחפש ולשים יד על מטען, בים הפתוח, או במים הטריטוריאליים, שלה או של המדינה היריבה, וטען כי למצרים יש זכויות כאלה מכוח מצב המלחמה שבינה לבין ישראל. עם זאת אמר כי מצרים אינה ממצה את זכויותיה וחזר על הודעתו במועצת הביטחון ב־15 בפברואר כי ממשלת מצרים החליטה להקל בהגבלות על ספינות השטות לישראל: ספינות סוחר לא יוכנסו לרשימה השחורה אם לא יפקדו נמלים ערביים באותו מסע; לספינות טיול יאופשר לבקר בנמלים ערביים וישראליים באותו מסע; וכן תיבדק מחדש עם חברות הספנות הרשימה השחורה של ספינות שכניסתן למצרים אסורה. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 661st Meeting, 12.3.1954, pp. 2-21.)

3. עותקים של הדו"ח השלם מהשיחה עם עזמי שנכתב בידי אבן, נמסרו בצורה סודית לנציגי מדינות המערב במועצת הביטחון, וכן לניו זילנד, ברזיל, ודנמרק; תוכנו נמסר גם לנציג הטורקי. (ראה דין־וחשבון של אבן, 10.3.1954, 130.15/3772/66.)

104

1. במברק זה התבקש אבן להעביר את תוכנו של מכתב התשובה של מחלקת המדינה לפניית אנשי הקונגרס (ראה מס' 101). במברק נאמר עוד כי בנוסח שהתפרסם בעיתון "הארץ" מדובר על "ויתורים ממשיים" משני הצדדים ולא היה בו רמז לריבונות ישראל או למתן נשק לישראל. (11.3.1954, 130.09/2310/5.)

2. במברק W130 (10.3.1954, 93.01/2210/5). המכתב פתח בהכרזה שחולשתו ההגנתית של המזרח התיכון מהווה איום ישיר לביטחון ארצות־הברית והעולם החופשי ושיש לתקן מצב זה באמצעות הענקת סיוע צבאי לאזור, דבר שכבר אושר בהחלטת הקונגרס. עם זאת, ארצות־הברית תדאג שסיוע זה לא יפר את מאזן הכוחות באזור. במכתב חזרה על הצהרת שלוש המעצמות והדגשה כי ארצות־הברית נחושה בדעתה לפעול להפגת המתיחות בין ישראל ושכנותיה, אך נאמר בו שלשם כך אין להסתפק רק במחוות אלא יש צורך בוויתורים ממשיים של שני הצדדים.

3. מס' 100.

בערבים את הקולר לאי־השגת שלום. בהתייעצותנו היום סיכמנו לפי מברקי 136.[4] אנשי הקונגרס יגיבו בשלילה על מכתב בידל [סמית], ירחיבו את מספר החותמים מ־22 עד 40 ואז נבטיח פרסום כל המסמכים כשהמילה האחרונה היא של אנשי הקונגרס והציפייה למוצא פיה של מחלקת המדינה.[5]

אבן

105

ש' אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 153

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 13 במארס 1954

נפגשתי עם הגרמני רודולף אפלט והצגתי תביעתנו.[1] זוהי תמצית דבריו. תשובת ממשלתו לשאלה ששאלתי אשתקד בדבר פירוש דברי גולדנבאום[2] היתה, שהאיש לא מוסמך להצהיר הצהרות כאלה שתביעתנו לא תוכל לעמוד לפני שייחתם חוזה השלום ושאז יהיו מוכנים למשא־ומתן אתנו. לא ידוע שממשלתו או אישיה הופיעו מתי שהוא נגד תביעתנו ואינו מעלה על הדעת שהצהירו התנגדות נגד הסכם בון[3] ודורשים ביטולו. אין לסמוך בנדון זה על העיתונות. הם באופן כללי בעד ביטול הרפרציות כעמדת מולוטוב בברלין,[4] בלי הזכרת תביעת ישראל במיוחד. הסברתי שתביעתנו אינה רפרציות ותעמוד בעינה גם אם תתקבל עמדת מולוטוב. הדגשתי שדחיית העניין

4. בתשובה על הנחיות מחלקת ארצות־הברית הציע אבן שלאור ניסוח מכתב מחלקת המדינה אין לישראל כל יתרון בפרסומו ועליה להביא את אנשי הקונגרס לידי תגובה נמרצת שתביע חוסר סיפוק וחוסר שכנוע, ולהמתין לתשובה נוספת של מחלקת המדינה. (ראה מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית, 11.3.1954, 93.01/2210/9).

5. שרת שקל בדעתו להגיב בכנסת או בעיתונות על מכתב מחלקת המדינה. "להוקיע בכל הידידות את חוסר השחר המעשי והסלף המוסרי שבסייג כי הנשק שיינתן לא ישמש להתקפה על ישראל." אך אבן יעץ לו להמתין עד שתתקבל תגובת דאלס לאיגרת שיגיש אבן נגד מתן נשק לעיראק, וממנה אפשר יהיה ללמוד באיזו מידה עומדת מחלקת המדינה על כוונתה. (ראה שרת אל אבן, מברק 172, 21.3.1954, 130.09/2310/5; אבן אל שרת, WIA189, 21.3.1954, 93.01/2210/5).

105

1. תביעת ישראל לשילומים מגרמניה המזרחית – ראה מס' 24 (הערת־עורך).
2. באוקטובר 1952 שאל אלישיב את שגריר מזרח גרמניה במוסקבה, אפלט, אם הכרזתו של השר גולדנבאום בספטמבר של אותה שנה, שממשלתו איננה מתנגדת עקרונית לדיון על שילומים ולא עשתה דבר בעניין משום שלא היתה פנייה מצד ישראל, הנה הכרזה מוסמכת – ראה כרך 7, מס' 371.
3. בנובמבר 1953 פרסמה ממשלת גרמניה המזרחית הודעה שלא תכיר בחובות החוץ שגרמניה המערבית קיבלה על עצמה, כגון הסכם לונדון והסכם השילומים עם ישראל.
4. הדברים נאמרו בנאום הפתיחה של מולוטוב בוועידת הפסגה בברלין (ראה מס' 24).

לאחר חוזה השלום לא תתקבל על דעתנו וסיפרתי על תגובתנו הנמרצת לעמדה דומה מצד אוסטריה.[5] ציינתי שמצדם לא היתה הצהרת אשמה כלפי העם היהודי כפי שעשה זאת אדנאואר. לנקודה האחרונה אמר שממשלתו נלחמת באנטישמיות ומחנכת הציבור והנוער נגד נאציזם ולכן מסופק אם יש צורך בהצהרת אשמה. עניתי שאין להתפאר בכך באשר זה דבר נורמלי בהחלט ושאין לחלק שתי הגרמניות לגרמנים טובים ורעים. לדברי אלה הסכים בשני חלקיהם. לגוף העניין אמר שכפי שידוע לו עמדת ממשלתו כלפי תביעתנו אחידה אך הוא באופן אישי מתייחס לעמדתנו בחיוב. רשם הסתמכויותי לפי שלכם 159 ו־160[6] ועיקרי דברי. הוא נוסע בהתחלת השבוע לכמה שבועות לגרמניה לריפוי והבטיח להציג העניין בפני גרוטוול ואחרים ברוח דברי. ביקש מאוד לשמור הסודיות ובשום אופן לא לפרסם דבריו על עמדתו האישית. דיבר בהתמרמרות על התשלומים ששילמו לברית־המועצות ולפולין בשעה שבון שילמה למערב הרבה פחות ולכן שם גאות ואצלם עוני. הכחיש שהיו לו אי־נעימויות בגלל שיחתו אתי אשתקד ולא ידע כלום מהפרסום בעניין זה. בחלק השני של השיחה שהתנהלה בפשטות ובגילוי־לב הציג הרבה שאלות על המצב בישראל והפליט ביקורת על ברית־המועצות המשתדלת כמו המערב לשמור על יחסים טובים עם הגוש הערבי גם כשזה על חשבוננו. שמעתי בסגל שלאיש עמדה חשובה ולפני זמן מה חשבו שהוא ימונה כשר החוץ. היה ציר בפרלמנט הצ׳כי והכיר את קוגל. לדעתי יש לנצל זמן שהותו בגרמניה לקיים אתו שם מגע.

אבקש לא להודיע בשום מקום גם לא בידיעות לנציגויותינו על דברי האיש בדבר עמדתו לענייננו.[7]

אלישיב

5. ראה מס׳ 72.

6. במברק הראשון נמסרו לאלישיב דברי ראש ממשלת גרמניה המזרחית גרוטוול ליחיל, כאשר נפגשו באופן לא רשמי טרם קום המדינה, לפיהם גרמניה חייבת לשלם פיצויים ליהודים באשר הם, ולסייע ליישוב פליטי היטלר בארץ־ישראל, ובשני ציטטו מגילוי־הדעת של המפלגה הקומוניסטית בגרמניה המזרחית, מ־1945, בחתימתם של פיק, אולבריכט ואחרים, בדבר הצורך בפיצוי העמים שנפגעו מהתוקפנות ההיטלראית. (המברקים, מיום 26 ו־28 בפברואר 1954, בתיק 130.09/2326/1.)

7. דין־וחשבון שלם מהשיחה, מ־15.3.1954, בתיק 93.39/547/2. ב־10 במאי נפגש אפלט ביזמתו עם אלישיב והודיע לו שמסר את דבריו במלואם לראש הממשלה שלו שהשיב כי גרמניה המזרחית מילאה את כל שהוטל עליה בהסכמי פוטסדאם, ואין הם יכולים ליטול על עצמם התחייבויות נוספות עכשיו. אלישיב ביקש לדעת מה פירוש התיבה ״עכשיו״, אך אפלט השיב שהוא מוסר את הדברים במדויק. (ראה מברק אלישיב אל משרד החוץ, 214, 10.5.1954, 130.09/2326/2.)

106

ח' הרצוג אל המטה הכללי של צה"ל[1]
Ch. Herzog to the I.D.F. General Staff

מברק מוצפן WIA149

נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 14 במארס 1954

בנימין [גבלי], ביטחון.

לפי בקשתנו התקיימה פגישת השגריר, ביירוד, ואלר ואנכי במטרת דיון בבעיות ביטחוניות שוטפות. ביקשנו הסכמה עקרונית לקניית עשרים וארבעה מטוסי דחף [סילון] F־86. צוין רצוננו למכור חלק חשוב מציודנו הקיים ולהחליפו במודרני, דבר שיביא לחיסכון רציני בהוצאות החזקה וכו', ויסייע במובן כלכלי וביטחוני. ציינו שמטרת הבקשה לאישור כללי היא לאפשר תכנון מראש וברור שלאור המחירים הגבוהים לא נוכל לקנות כל הכמות בבת אחת כי אם תוך כמה שנים. ביירוד גילה בקיאות בפרשת מאמצינו לרכוש מטוסים בשוודיה, צרפת וכו' וביקש לדעת אם קנייה זו נוספת לקניות אחרות. השבנו שמטרתנו להתרכז בסוג אווירון אחד ואם יאשרו F־86 ייתכן ונחליט להסתפק בטיפוס זה.[2] ביירוד ענה שאישית הוא מחייב מתן האישור אך ברצונו להיוועץ במומחים וגורמים אחרים. הבטיח תשובה תוך מספר שבועות. כשהצענו שאולי נוח להם מבחינה מדינית שנקנה המטוסים בקנדה[3] ענה שאם נקנה מעדיפים הם שנעשה זאת בארצות־הברית. בתשובה לשאלה הבטחנו סודיות גמורה בקשר להסכם.[4]

הרצוג

106

1. העתקים נשלחו למשרד הביטחון ולמחלקת ארצות־הברית.
2. עמדת משרד הביטחון היתה שיש לעשות מאמצים כדי להשיג רישיון לקניית מטוסי F-86, אך להימנע מהתחייבות בנושא רכישת מטוסים או נשק בכלל בארצות אחרות. (ראה פרס אל הנספח הצבאי בוואשינגטון, 6.4.1954, 130.20/2467/7.)
3. מטוס ה־F-86 יוצר גם בקנדה, אך מכירתם של מטוסים מתוצרתה הותנתה בהסכמתה של החברה האמריקאית ובאישורה של ממשלת ארצות־הברית.
4. בהמשך דיווח הרצוג שאליוט, מנהל האגף לפיקוח על החימוש במחלקת המדינה הודיע לו שהם דנים בכובד ראש בבקשת ישראל ושהוא אישית נוטה לתמוך בה, אך דרושה להם חוות דעתו של הנספח האווירי שלהם בישראל. (ראה מברק הרצוג, 165, 16.3.1954, 130.09/2310/9.) אבן שב והעלה את הבקשה לרכישת המטוסים במכתב אל ביירוד ב־5.4.1954 (93.08/391/1). ראה גם מס' 174, סעיף ג.

107

א׳ אבן אל ל״נ מונרו (ניו יורק)[1]
A. Eban to L.K. Munro (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

New York, 15 March 1954

Dear Ambassador Munro,

The Government of Israel has studied the full account of the Security Council's discussion on Friday, the 12th of March.[2] My Government's special concern has been aroused by the emphasis with which the Representative of Egypt asserted his Government's alleged right to exercise visit, search and seizure against shipping proceeding to the Israeli port of Elath through the Gulf of Aqaba. The Egyptian Representative bases this alleged "right" on the doctrine of active belligerency, which the Security Council comprehensively rejected in paragraph 5 of its Resolution of September 1951.[3] Thus at the conclusion of his address the Egyptian Representative stated that Egypt, in all the measures to which it is resorting in the Suez Canal and the Gulf of Aqaba, is only exercising its sovereign rights, which are supported by eminent doctrinal authorities and by final decisions of jurisprudence.

In these circumstances, it is clear that the current discussion in the Security Council does not concern the status of a specific waterway, but rather the broad question whether or not Egypt is entitled to exercise belligerent rights, including the right of visit, search and seizure, against any or all shipping bound for Israel, whether through the Suez Canal or through the Gulf of Aqaba or along any other maritime route. This is both the Egyptian and the Israeli view of the scope of the debate.

This new development confirms my Government's strong conviction that the Security Council should issue a comprehensive verdict against any exercise by Egypt of the "rights of war" at sea whether in the Suez Canal or in the Gulf of Aqaba or in any other waterway. There would be grave danger in any formulation which allowed Egypt to assert that the exercise of belligerent practices outside the Suez Canal was not the subject of the Security Council's specific disapproval.

My Government desires me respectfully to recommend that this subject be reconsidered in the light of Friday's discussion by all those participating in the formulation of the Security Council's policy.

Yours sincerely,

Abba Eban

107

1. מכתב זהה נשלח גם אל נציגי ארצות־הברית, בריטניה וצרפת באו״ם.
2. ראה מס׳ 103 והערה 2 שם.
3. ראה מס׳ 89 והערה 2 שם.

108

א' בן חורין אל מחלקת ארצות־הברית
E. Ben-Horin to the United States Division

מקור: 130.02/3694/2

ואשינגטון, י' באדר ב' תשי"ד
15 במארס 1954

סודי

הנדון: לקראת ביקורו השני של אריק ג'ונסטון - שיחה עם ג'ורג' בארנס[1]

ביום 12 במארס נועד הציר לארוחת־צהריים עם מר ג'ורג' בארנס, עוזרו הראשי של אריק ג'ונסטון, והזמינני להצטרף לפגישה. מטרת השיחה היתה לבקש הבהרות על קו מחשבתו של ג'ונסטון ערב צאתו לביקורו השני במזרח התיכון.

להלן סיכומי תשובותיו של בארנס לסדרה ארוכה של שאלותינו:

1. רשות המים הבין־לאומית

הם תוהים עדיין על תפקידיה המדויקים של רשות המים. היא תעסוק בעיקר בפיקוח על חלוקה צודקת של המים לצדדים הנוגעים בדבר. לא יהיה מתפקידיה "להתערב בשאלות של גידול עגבניות בדגניה, למשל". אולם אין זה ברור אם רשות המים תיכנס לתפקידה רק אחרי שתיקבע סופית ובצורה מדויקת לחלוטין החלוקה היחסית של מי הירדן. מר בארנס רמז שעלול להיווצר מצב שבגלל הצרכים המיוחדים של אחד הצדדים בעונה מסוימת יהיה מתפקידו של מפקח המים גם להשיג הסכם ידידותי בין הצדדים לצורכי חירום כאלה. בארנס הודה שרשות המים היא בבחינת necessary evil מטעמים מדיניים, כי ברור שבלי הקמת הרשות המפרידה בין הצדדים אין כל סיכוי להשיג את הסכמת הערבים. הוא מקווה שברבות הימים, כתוצאה מהמציאות המעשית בהפעלת מתקני רשות המים, יגבר המגע הישיר בין הצדדים; אם בצורה זו רשות המים תוכל לתרום לקידום יחסי־מה בין ישראלים וערבים - מה טוב.

מכל מקום, מתשובותיו של בארנס ברור שבעלי תכנית ג'ונסטון לא ויתרו על רעיון הרשות הבין־לאומית.

2. מועד ביקורו של ג'ונסטון

טרם הוחלט סופית אם ג'ונסטון יצא כבר, או אם ידחה מועד נסיעתו. ג'ונסטון עצמו היה רוצה להגיע לפני סוף חודש מארס על־מנת שיקדים את מושב הוועדה המדינית של החבר הערבי העלולה לקבל החלטה מדינית שלילית לגבי התכנית.

108
1. ראה מס' 37 והערות שם.

3. איזה מטרה הציבו לעצמם בביקור זה?

בביקורו השני במזרח התיכון רוצה ג'ונסטון להשיג את הסכמת הצדדים לעיקרון ש"הירדן מהווה רשת מים בין־לאומית אשר בשימושו יש למדינות שונות עניין לגיטימי". על יותר מזאת אינם עומדים לעת עתה. יתר־על־כן הם אינם עומדים על־כך שההסכמה לעיקרון זה תינתן במישרין, כגון על־ידי הצהרה מפורשת ברוח זו. הם מוכנים לקבל את ההסכמה אפילו בעקיפין, למשל בצורת הצעות תיקון לתכנית הקיימת. מר בארנס הסכים שטיב התיקונים יקבע אם יש לפרשם כהסכמה לעקרון או לאו. אם התיקונים יראו שזהות תכנית ג'ונסטון נשארת בעינה, הרי הדבר ייחשב להסכמה לעקרון. אבל אם התיקונים יהיו מרחיקי־לכת עד כדי שמשמעות[ם] היא דיבור על תכנית שונה לגמרי מתכנית ג'ונסטון, יפרשו את הגשתם כדחיית העיקרון דלעיל.

4. הכללת הליטאני

הציר התייחס לשיחות קודמות עם ג'ונסטון ועם בארנס בהן הדגיש את הצורך למנוע את הוצאת הליטאני לאלתר מתכנית המים האזורית. באותן שיחות טענו אנשי ג'ונסטון לא רק קשיים מדיניים לגבי הכללת הליטאני כי אם הוסיפו שיש האומרים כי גם מבחינה הנדסית וגיאולוגית קשה לשלב את הליטאני בתכניות אזוריות אחרות. הציר חזר הפעם ואמר שאסור שנעמוד בעתיד לפתע בפני "תכנית בנגר" חדשה לגבי הליטאני. הוספנו שההיגיון מחייב שאם מדברים על הירדן כ"רשת מים בין־לאומית", יש לצרף את הליטאני להשלמת רשת זאת.

בארנס השיב שהוא במצב בו עליו להגן בפנינו על עובדה קיימת (כלומר אי־הכללת הליטאני בתכנית הקיימת). בעלי התכנית יצאו מהנחה שאם יכרכו בשלב הנוכחי את הליטאני בתכנית הירדן, נדונה התכנית למוות מידי, מטעמים מדיניים. אולם, אחרי שיחתו הקודמת עם מר שילוח הטיף הוא בשם עצמו למתן הבטחה רשמית לישראל (אם כי לא פומבית), שארצות־הברית לא תיתן את ידה וכספה לכל תכנית עתידה לניצול מי הליטאני מבלי שתשולב לתכנית הקיימת. כל אשר הוא יכול לומר לגבי הצלחת הטפתו הוא שהשיג התעניינות בגישה זו.

5. תעלת בנות־יעקב[2]

הציר שאל אם אחרי הסכמה לעיקרון הכללי שבארנס הציג, יהיו הצדדים חופשיים, לדעת בעלי התכנית, להתחיל בעבודות אשר אינן סותרות את התכנית הכללית. בארנס, אשר ללא ספק הבין את כוונת השאלה, השיב בחיוב, אבל חזר והדגיש שזה נכון לגבי עבודות אחרי הסכמה לעיקרון. לדעתו לא תסתורנה אז עבודות כאלה את מגמותיה של ארצות־הברית. will not be incompatible with U.S. policy.

6. הביקור בירושלים

מר בארנס סיפר שבמחלקת המדינה הושמעו חששות שאנו ננצל את ביקורו של ג'ונסטון בירושלים לתעמולה מדינית בפומבי. על כן התנגדותם של אחדים לביקור בירושלים. השבנו שאין לנו כל כוונה כזאת; איננו מעוניינים בעשיית פומבי לשאלות

2. ראה מס' 28 (הערת־עורך).

ירושלים בשלב זה, וכי מכל מקום הימנעות מביקור בירושלים עשויה יותר לגרום לפירושים ציבוריים מאשר ביקור שם. נציגים אחרים של נשיא ארצות־הברית כגון ה' דאלס וסטאסן לא היססו לבקר את ראש הממשלה בירושלים. בארנס סיכם באומרו שלפי מיטב הבנתו לא יהיו קשיים להסדר מתקבל על הדעת לביקורו של ג'ונסטון בירושלים, בערך לפי הקווים שהצענו למחלקת המדינה ולג'ונסטון עצמו.

7. ועדת באנץ'[3]

בארנס שוחח עם באנץ' יום־יומיים לפני פגישתנו אתו, ואישר את אשר כבר שמענו ממחלקת המדינה: ועדת באנץ' אינה אלא ועדה פנימית של מזכירות האו"ם, אשר מתפקידיה לרכז בצורה מסודרת את כל הידוע על תכניות שונות לניצול מי הנהרות במזרח התיכון. במפורש הדגיש, גם מפי באנץ', שלא יהיה זה מתפקידה של הוועדה להגיש המלצות כל שהן בדבר העדפת תכנית אחת על אחרת. מחלקת המדינה וגם ג'ונסטון הופתעו מהודעת המזכיר הכללי על כינון הוועדה, ודרך אגב, גם באנץ' עצמו הופתע.

8. כיצד להתגבר על הקשיים בירדן?

בארנס לא הסתיר מאתנו את אכזבתם, בזמן הביקור הראשון, מגישת ממשלת ירדן הנוכחית ושגרירות ארצות־הברית בעמאן כאחד. הוא תהה על דרכים אפשריות להתגבר על עיקשותו השלילית של פאווזי־אל־מולכי לגבי הצעות ג'ונסטון. שאל לדעתנו על השפעתה של המלכה־האם בחיים המדיניים בירדן, ועל השפעתם של אישים אחרים כגון תופיק אבול־הודא וסמיר ריפאעי. מטעמים אשר אודותיהם אכתוב לכתובת אחרת, יעצנו לו לנסות להתקשר עם ריפאעי המקורב למלכה ואשר הנו מועמד מתמיד לראשות הממשלה בירדן. בארנס גם חקר אותנו על אופיו של המלך הצעיר, והוסיף שהפעם ידרשו בתוקף פגישה עם המלך.

בהזדמנות זו אישר בארנס ש"תכנית בנגר מתה כברווז"; אותו דבר נכון לגבי בנגר עצמו, אשר הועבר לברזיל.

בברכה,

א' בן חורין
מזכיר ראשון

3. ב־24 בפברואר 1954 הודיע מזכ"ל האו"ם במסיבת עיתונאים שהוא מקים ועדה בין־מחלקתית בתוך מזכירות האו"ם, בראשותו של באנץ', שתפקידה יהיה ללמוד את התכניות הקיימות לשימוש במי הירדן והבעיות הכרוכות בהן, ולדווח למזכיר הכללי של האו"ם.

109

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W162 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/5 :נוסח יוצא

Washington, 16 March 1954

Urgent-top priority

We must think very clearly whether in fact we prefer deletion last paragraph Munro's draft to its retention.[1] My view is that both unsatisfactory but deletion far worse than retention and this for following reasons:

1) If deleted there is strong presumption U.N. not interested in Elath and we start from scratch. If retained then Egyptians might be deterred interference by knowledge Security Council seized of matter in spirit and context 1951 resolution. Alternatively once they do interfere with ship their goose is cooked either in MAC [Mixed Armistice Commission] or in the Security Council.

2) If item retained N[ew] Z[ealand] and others apparently intend declare in speeches position at present is against not in favor blockade Elath and they have no doubt 1951 principles non belligerency apply, other words they will describe last para as procedural not substantive differentiation. Other hand if we insist omission whole reference doubtful if speeches will refer Elath at all. Fact that we can not bite off whole meal in one piece should not mean that we must delay building up U.N. jurisprudence on Elath in speeches and resolutions especially as relevance 1951 resolution to Elath is specifically implied in Munro's draft.

3) I conclude that our preferences must be

(a) Specific principle to cover Elath as well as Suez and omission reference MAC.

(b) If MAC simply has to stay in, then general statement against belligerency anywhere on lines para 5 of 1951 together with MAC reference.

(c) Formula as it is with as many positive references Elath as possible in speeches.

(d) Complete deletion as worst of all.

109

1. טיוטת ההחלטה שהציעה ניו זילנד בעניין ההגבלות על השיט בסואץ ובמפרץ אילת נמסרה לקדרון באותו יום. נוסח הצעת ההחלטה במס' 139 (הערת־עורך). הסעיף האחרון (6) העביר את הטיפול בהפרעות לשיט במפרץ אילת לוועדת שביתת־הנשק.

4) In support above thesis I cannot ignore that Munro reference Elath to MAC is in context of very tough anti-blockade atmosphere both of 1951 resolution and of current draft.

Please cable whereupon shall try luck with Munro along lines (a) (b) choices para (3) above.[2]

Eban

110

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 16 במארס 1954

מידי

ב־15, בישיבת חירום שנמשכה 11 שעות, נידונה התקרית בכנרת מ־11 במארס.[1] הצעת ההחלטה הישראלית שנתקבלה כולה בהימנעות הסורים (פרט לסעיף המתייחס לתקרית עצמה)[2] מאשרת עקרונות שמשמעותם דחיית זכות סוריה (א) לדיג בכנרת,

2. בתשובה הנחה שרת את אבן שהעדיפות הראשונה היא לבטל את סעיף 6 בהצעת ההחלטה, גם אם יביא הדבר לביטול סעיף 1b המביא את החלק השני בתלונת ישראל על הפרעות לשיט במפרץ אילת. במקרה שאי אפשר יהיה למנוע את ביטולו של סעיף 1b, יש למחוק את סעיף 1a כולו על ההסגר בסואץ כלומר, את כל ציטוט התלונה הישראלית, ולהסתפק במשפט הפתיחה של סעיף 1. (ראה מברק TNW397, 17.3.1954, 130.09/2339/1.)

110

1. ב־11 במארס נפתחה אש חזקה ממוצבים סוריים באל־קורסי, וכפר עקב על סירות ישראליות שעסקו בדיג כ־250 מטר מהחוף הצפוני־מזרחי של הכנרת. סירות משטרה ישראליות השיבו אש, לא היו נפגעים. (ראה תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 12.3.1954, 130.09/2319/4.) ראה גם מס׳ 75.
2. ועדת שביתת־הנשק הישראלית־סורית זומנה לדיון עקב תלונות של שני הצדדים. ההוראות למשלחת הישראלית היו לא להסתפק בדיון על התקרית, אלא להביא להכרעה בתביעות הסוריות לזכויות דיג בכנרת, לחדירה לאגם והתערבות בנעשה בו. לאחר ההצבעה העריך הנציג הישראלי אריה שלו שההחלטה קבעה בבירור את זכותה הבלתי מעורערת של ישראל על ים כנרת, לרבות רצועת עשרת המטרים בחוף המזרחי, והחסרונה העיקרי הוא האיסור על הימצאותן של סירות מצוידות בתותחים באזור ההגנה בכנרת.
בשיחה לא רשמית עם שלו הציע הנציג הסורי, שתילה, הסדר, לפיו לא תתערב סוריה בנעשה בכנרת, בתנאי שסירות המשטרה של ישראל לא יתקרבו לחוף המזרחי וישראל תסכים לשיחות על זכויות דיג למספר תושבים הגרים באזור. שלו השיב בשלילה ואמר שעל הסורים למלא את הסכם שביתת־הנשק כלשונו. משיחותיו עם הנציגים הסוריים התרשם שלו שהתגובה הישראלית, השימוש בתותחים מן החוף, הרשימה את הסורים והם חוששים לבאות. (ראה דין־וחשבון של שלו, 17.3.1954, 130.02/2434/5.)

(ב) לכניסה או שימוש כל שהם ברצועת עשרת המטרים בגדה המזרחית, (ג) להפריע הדיג הישראלי או פעולות ישראליות אחרות בכנרת. ההחלטה דורשת מסוריה לנקוט בצעדים להבטחת ביצוע העקרונות הללו ומגנה אותה על יריות שנפתחו מקורסי (Al Kursi) ודוגה (Kafer Aqeb) על סירות ישראליות ומגדירה פעולה זו כהפרת ההסכם.

בהחלטה שנייה גונתה ישראל על הימצאות סירות מזוינות בתותחים בכנרת ועל היריות ב־11 במארס על מוצבים סוריים. סעיף בהצעת ההחלטה הדורש מישראל לבצעה ולהעניש האחראים ליריות נפל בהימנעות היושב־ראש. בישיבה השתתפו סגן־אלוף שלו והחתום מטה.

בזמן הישיבה נפתחה אש חזקה מתותחים, מקלעים בינוניים ונשק קל ממוצבים בדוגה על שתי סירות משטרה שהבטיחו דייגים ישראלים בכנרת. סירות המשטרה ותותחים מהיבשה השיבו אש. בחילופי היריות נפצעו שלושה שוטרים (אחד קשה) ונפגעו שתי הסירות. הגשנו תלונה חריפה וביקשנו ישיבת חירום. לפי תלונה סורית נהרגו שתי נשים ונהרסו שני בתים באל דוגה.[3]

בשיחותיכם נא להדגיש [כי] ביצוע ההחלטה על־ידי הסורים ישים קץ להישנות תקריות בכנרת ולהבליט כי בכל התקריות פתחו הסורים באש על הדייגים. רק לאחרונה כתוצאה מהמצב שנוצר צוידו סירות המשטרה המסיירות בכנרת בהתאם להסכם, בתותחים (57 מ"מ) להגנה על הדייגים.[4]

תקוע

111

א' אבן אל ל"נ מונרו (ניו יורק)
A. Eban to L.K. Munro (New York)

Copy: 93.03/3006/4 :העתק

New York, 18 March 1954

Dear Ambassador Munro,

On returning from my conversation with you yesterday morning[1] I found an urgent communication from Prime Minister Sharett, expressing his

3. בשל תקריות מעלה עקרבים ונחלין נדחה הדיון בתלונות, והתקיים רק ב־29 ביולי – ראה מס' 148, 300.
4. למרות הטענה שציוד הסירות בתותחים אינו מנוגד להסכם, נענתה ישראל מיד להחלטת הוועדה והורידה את התותחים מן הסירות. (ראה מברק תקוע, מס' 396, 17.3.1954, 130.02/2319/4.)

111
1. אבן השמיע בשיחה את התנגדותה של ישראל להכללת סעיף 6 בהצעת ההחלטה (ראה מס' 109 והערה 1 שם) ואילו מונרו עמד בהתנגדותו להשמטת הסעיף אך קיבל על עצמו להסביר בנאומו במועצה שסעיף 5 של החלטת 1951 השולל זכות צד לוחם ממצרים, חל גם על המעבר לאילת. (ראה מברק אבן, X606, 17.3.1954, 93.01/2181/11.)

profound anxiety over the effect and interpretation of para. 6 of the proposed draft.[2]

The draft as it stands seems open to various interpretations which are quite undesirable to those who oppose belligerent acts in the Gulf of Aqaba. Moreover, the procedure suggested in paragraph 6 would seem to make the attainment of a favourable decision enormously difficult. It would be necessary to secure a ruling of Egyptian armed aggression against the people of Israel; to convince the Mixed Armistice Commission of facts obtainable only from third parties, such as the Governments of Italy, Denmark, Norway or the United States; to secure adjudication in the Special Committee whose agenda is hopelessly cluttered up with many previous appeals; and all this in order to secure a verdict against active belligerency which we had justly thought ourselves to have obtained back in 1951. Can considerations of procedural orthodoxy really justify such an accumulation of obstacles in a matter where the international interest is so clear?

Mr. Sharett also records the many apprehensions which I voiced yesterday about the danger of any ambiguity on whether the United Nations at this moment opposes belligerent practices by both parties in the Gulf of Aqaba. Today's news from our region[3] illustrates how perilous any such ambiguity would be.

Accordingly, we propose that the draft be amended as follows:

Omit paragraph 6 and insert:

> Reminds the parties to the Egyptian-Israel Armistice Agreement that since the armistice regime which has been in existence for five years is of a permanent character, neither party can assert that it is actively a belligerent or needs to exercise the right of visit, search and seizure, for any legitimate purpose of self-defence.

Those words are taken directly from the September 1951 Resolution and would in my Government's view be a most essential part of any resolution on this subject, especially if there is any obscurity about the immediate status of the blockade at Elath.

My delegation has reason to believe that the insertion of the above statement from the 1951 Resolution would in no way diminish the resolution's prospect of acceptance; indeed, to our knowledge there are delegations which would regard this as an improvement.

2. שרת הביע חשש שהעברת הנושא לוועדת שביתת־הנשק תפתח פתח לסחבת, לדיונים ממושכים ולערעורים על החלטות, וגרוע מזה, שהדבר עלול למנוע כל פעולה מצד ישראל, כגון משלוח אנייה עד להכרעתה של הוועדה. יש סכנה גם שיתעוררו פרשיות ישנות שעניינן תלוי ועומד בוועדה, כגון פרשת שבט העזזמה ומפוני עוג'ה. (ראה שרת לאבן, IW153, 17.3.1954, 130.09/2310/5.)

3. ראה מס' 112 (הערת־עורך).

While profoundly appreciative of the courageous initiative which you have taken, and of the care and labour which have been invested in the draft, Mr. Sharett asks me to make a most earnest appeal to you to give favourable consideration to this modest request aimed at conserving the full purpose and effect of the 1951 resolution, and of avoiding incalculable obscurities and delays in our common task of securing a sound United Nations jurisprudence on maritime restrictions in the Gulf of Aqaba.

Yours sincerely,

Abba Eban

112
הערת־עורך
Editorial Note

הרצח במעלה עקרבים

ב־17 במארס 1954, בשעה 11.45, במעלה עקרבים שבנגב, הותקף בירייות מן המארב אוטובוס שהיה בדרכו מאילת לבאר שבע. אחד־עשר מבין הנוסעים, כולל הנהג, נהרגו, חמישה ניצלו, מתוכם שני פצועים. הניצולים העידו שחלק מן המתקיפים נראו בדווים ואחרים לבשו בגדי חקי, ושניים מהם נכנסו לאוטובוס כדי להרוג ניצולים.

למחרת התקרית יצאה חוליית גישוש עם משקיפי או"ם בליווי כלבים לגילוי העקבות. ב־19 במארס התקבלה הודעה שמפקד הלגיון הערבי, גלאב פחה, הציע לצרף גששים ירדנים וב־20 במארס צורפו שני גששים ירדנים לחוקרים, לאחר שגלאב הסכים לתנאי של דיין שהגששים הישראלים ייכנסו לירדן אם העקבות יובילו עד הגבול. ישראל הגישה תלונה לוועדת שביתת הנשק ישראל־ירדן בגלל קרבת האירוע לגבול הירדני (כ־20 ק"מ מגבול ירדן ו־80 ק"מ מגבול מצרים).

עוד ביום התקרית התכנסה ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון בראשותו של שרת ובהשתתפות הרמטכ"ל דיין ולאחר דיון החליטה, בלי לקבוע פרטים, לפעול בדרכים מדיניות. גם בהתייעצות של צמרת משרד החוץ, שהתקיימה ב־18 במארס, היתה דעה כללית כי מעשה תגובה על מרחץ דמים כזה רק יטשטש את רושמו המחריד ויעמיד את ישראל בדרגה שווה עם המרצחים ומוטב לעשות ממנו מנוף להתקפה מדינית על המעצמות למען יפעילו לחץ על ירדן.

בהודעה שניסחו שרת ולבון לאחר הדיון בוועדת השרים הוקיעה הממשלה את ההתנפלות הרצחנית בנגב, שנערכה כמבצע צבאי, הכריזה שהיא רואה בה אקט מלחמתי מובהק והטילה את האחריות לה על הממשלה שמתוך תחומה נשלחו המרצחים.

(ראה מזכר של רפאל אל שרת, 22.3.1954, 130.02/2431/10; מברקי תקוע אל הנציגויות, 18.3.1954, 130.09/2319/41; 19.3.1954, 130.09/2310/5; מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 403–405).

113

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 19 במארס 1954

התנפלות מעלה העקרבים – לפי כל הסימנים מוליכים העקבות לגבול הירדני. החוקרים כבר הגיעו למרחק עשרה קילומטר מגבול ירדן. החקירה נמשכת ועוד נודיע פרטים.

הוחלט:

א) השר קורא לבניקה וימסור לו דעת הממשלה על אחריות ירדן וחומרת המצב.

ב) נפנה למועצת הביטחון – טרם הוחלט אם במחאה או בתלונה.

ג) ראשי נציגויותינו באנקרה, פאריס, לונדון וואשינגטון יפנו למשרדי החוץ ויעמידו אותם על:

(1) העובדות. (2) האחריות המרובעת של ירדן לתקרית עצמה, למסע ההסתה והאיבה שהביאה אליה, לסירובה לנקיטה באמצעים יעילים למניעת התקפות וחוסר נכונותה לדון עם ישראל בהתאם להתחייבויותיה על פי הסכמי שביתת־הנשק על צעדים להבטחת ביטחון הגבול. (3) ישאלו כיצד היתה ממשלת כהונתם נוהגת מול סיכון מתמיד ופרוע של עורקי התחבורה בפנים המדינה על־ידי אויב המתנפל מבחוץ. יציינו שממשלת ישראל מצפה שהמעצמות יזכירו לממשלת ירדן אחריותה למצב.[1]

נא פעלו מיד.

איתן

113

1. במברק נוסף הנחה איתן שיש לדרוש מהמעצמות גינוי חריף למעשה המחריד. הנחיה זאת באה בעיקר בעקבות מברק של אילת שהזכיר את התגובה של מעצמות המערב לאחר פרשת קיביה והציע שייפגש עם שר החוץ אידן וידרוש גינוי בריטי לרצח, דוגמת הגינוי לאחר פעולת קיביה. (ראה אילת אל לוריא, ל/495, 18.3.1954; איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 19.3.1954, 130.02/2453/6; תרשומת בין שרת, איתן ורפאל, 19–22 במארס 1954,130.02/2431/10.)

114

א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/500

נוסח נכנס: 130.09/2310/5

לונדון, 19 במארס 1954

היום אחרי הצהריים נקראתי לסלווין לויד. בשעה שהלכתי אליו טרם הגיע לידי מברקכם ד/579.[1] נמצאתי שוב במבוכה כבאותו היום שלאחר מקרה קיביה כשעמדתנו והוראותיכם טרם נודעו לי וצריך הייתי להקשיב לסלווין לויד מבלי לדעת מה אוכל להשיב באופן מוסמך ומחייב. פתח באומרו שמצטער על המקרה בערבה ושמטרת הזמנתו לייעץ לנו שלא נעשה דבר על דעת עצמנו בטרם פסקה ועדת שביתת־הנשק מי האשם. המשיך באומרו שלפי דעת המומחים במשרד אין לשלול האפשרות שהמתנפלים באו מרצועת עזה ולאו דווקא מהירדן, ואין אפוא להטיל את האשמה על ממשלת ירדן לפני שהעובדות נבדקו כראוי. סיים באומרו שממשלת ירדן מצטערת אף היא על מקרה ההתנפלות ומגנה בהודעתה הרשמית מעשי תוקפנות.

עניתי לו שלנו אין ספק שהמתנפלים באו מן הירדן ושמבחינה משטרתית הוכח הדבר גם כשוועדת שביתת־הנשק טרם פסקה באופן רשמי בנידון. חלקתי על דעת המומחים במשרדו בדבר רעיון עזה באמרי שאין להניח אפשרות פיסית להגיע דרך מדבר יהודה לערבה באיזה כלי־רכב מבלי שנרגיש בדבר אילו היו משתמשים המתנפלים בדרכים ובשבילים הקיימים. היה ברור שנוח היה לסלווין לויד לסבך את מצרים בעניין כדי לשחרר את ירדן מהאחריות. כמו־כן ביטלתי את הודעת ממשלת ירדן כמציינת איזו חרטה או כוונות לשאת באחריות המקרה עצמו וציינתי שהמקרה הוא תוצאה של אי־רצונה המובלט לשתף פעולה עמנו לשם שיפור המצב. על הערתו שהודעת ממשלת ירדן, אשר אותה ציטט באוזני, טובה בעיני אנשי משרדו מזו שפרסמנו אנו לאחר מקרה קיביה,[2] עניתי שאני דוחה בהחלט הערה זו ורואה בה סימן של הערכה בלתי־נכונה וחד־צדדית של כל פרשת היחסים שלנו עם בת־בריתה ירדן. עברתי מכאן לתיאור פרשה זו מאז מות עבדאללה ואמרתי שזכותם לתת עצות לנו מותנית בנכונותם לנהוג כך שלא יישאר ספק ברצונם לתרום תרומתם לשיפור המצב תוך הישענותם על מעמדם המיוחד בירדן. עצם העובדה שלא הצליחו לשכנע את בת־בריתם ירדן לקבל את הצעותינו החוזרות ונשנות לדון במשותף בשיפור המצב מחלישה את מעמדם המוסרי והמעשי כצד שלישי בסכסוך בינינו לירדן. יוכלו לרכוש לעצמם מעמד זה אם יבואו אלינו לא באזהרות אלא בעובדות משכנעות שיש לאל ידם כדי להשפיע על ממשלת ירדן בכיוון הרצוי לכל מי שעניין השלום קרוב ללבו.

114

1. מס׳ 113.
2. הכוונה להודעה שמסר ראש הממשלה בן־גוריון בשידור רדיו בתגובה על פעולת קיביה. ראה כרך 8, מס׳ 449 (הערת־עורך).

סלווין לויד אמר שהם עשו ועושים מה שביכולתם בכיוון שציינתי. אין ברצונם לראות עצמם מעורבים בסכסוך צבאי בינינו וירדן ושאיפתם ששלום ישרור ביחסי שתי המדינות אינה נופלת מרצוננו בנידון. בתשובה לשאלתי למה לא גינו עדיין את המקרה גינוי ברור ובצורה שעשו לאחר מעשה קיביה ענה שאינם יכולים לעשות זאת כל עוד לא חרצה ועדת שביתת־הנשק את דינה על המקרה אך יעשו זאת אם פסק־דין זה יהיה ברור.

השיחה ארכה כשעה, הסתיימה בהערתי שממשלתי ודעת הציבור בישראל רוצים לדעת לקראת מה מצב ההפקרות הנוכחי בגבול הירדני מוביל אותנו, במיוחד שממשלת ירדן אינה מראה נכונות לקבל על עצמה אחריות בעד תיקונו לפי הדרכים שהצענו לה. על ממשלת בריטניה להעריך את משמעות המקרה האחרון על רקע המאורעות שקדמו לו ולזכור את הסכנות הטמונות במצב אם לא יתוקן במהרה ובאופן משביע רצון. הוספתי שאם אקבל הוראות מלאות יותר מממשלתי אבקש ריאיון אצלו או אצל השר כדי להמשיך בשיחתנו.[3]

אילת

115

ג׳ רפאל אל א׳ אבן (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban (Washington)

Coded Tel. IW71 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/5 נוסח יוצא:

Jerusalem, 19 March 1954

Foll[owing] main points Sar [Foreign Minister]'s statement Ben[nike] today's meeting:

1) Gravity of unprovoked incident which we consider warlike act.

2) All evidence shows Jordan's responsibility.

3) Purpose clearly demonstrate we can be terrorized deep inside own territory.

4) No Gov[ernmen]t would remain passive such challenge our peaceful mastery own roads.

5) Expressed appreciation investigating observers' sense duty.

6) Insisted M[ixed] A[rmistice] C[ommission] must deal this matter immediately, first priority, and arrive clear attribution responsibility.

7) Takes for granted Ben[nike] will convey Jordan P[rime] M[inister] Israel's considered opinion nature, responsibility, consequences, this attack which inconceivable outside framework concerted campaign hostility and war propaganda.

3. ראה מס׳ 117 והערה 5 שם.

8) This situation aggravated by failure devise means maintenance border security and refusal respond Art[icle] 12.[1]

9) Population incensed and only way do something calm spirits is by all in authority, national and international, showing they fully alive issue. At opening meeting Ben[nike] expressed deep sorrow his and U.N. behalf loss innocent lives.[2]

116

שדר בעל־פה שנמסר בידי הממונה על שגרירות ארצות־הברית (בלשכת הקישור בתל אביב, ב־21 במארס 1954)

Note Verbale Delivered by the U.S. Chargé d'Affaires in the Tel Aviv Liaison Office on 21 March 1954

Copy: 130.13/2592/25 :העתק

Secret

The State Department has sent identical messages to the American Embassy here in Tel Aviv and to our missions in the neighboring Arab States to the following effect:[1]

The State Department has no information indicating that Israel in the foreseeable future intends to pursue an expansionist policy or that the Arabs intend to open a "second round".

On the contrary, Israel's recent reinforcements of its Syrian and Egyptian frontiers is considered to have been a normal precautionary measure, under the circumstances then existing.

115

1. ראה מס׳ 74 וההערות שם.
2. סיכום מפורט של הפגישה בתיק 130.02/2428/5.

116

1. ראסל הסביר כי שר החוץ דאלס הורה למסור את השדר לאחר שב־16 וב־17 במארס מסרו אנשי השגרירויות הסורית והלבנונית בוואשינגטון למחלקת המדינה את דאגת ממשלותיהן לנוכח ריכוז כוחות ישראליים בגבולות עמן וריבוי תקריות הגבול לאחרונה, דבר המעיד על כוונות תוקפניות של ישראל. שגרירי ארצות־הברית בסוריה, ירדן, לבנון וישראל, הכחישו את עובדת קיומם של ריכוזי הכוחות הישראליים, אך דיווחו על אווירה מתוחה בשני הצדדים וחשש אצל הערבים מפני פעולות תגמול של ישראל. (ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), Nos. 774-779.)
ראסל מסר את השדר גם לבנדור ובשיחה שהתפתחה לאחר מכן דרש בנדור שארצות־הברית תגיב נמרצות על הרצח במעלה עקרבים, גם אם יושב־ראש ועדת שביתת הנשק לא יתמוך בגינוי ירדן בטענה של חוסר הוכחות. הוא טען שהעניין הוא מוסרי־מדיני ולא משפטי־משטרתי, והתגובה על היעדר גינוי, הן בירדן והן בישראל, עלולה להיות הרסנית. (ראה מברק מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, 183, 22.3.1954, 130.09/2310/5.)

The Department understands that the Israel reserves which were called up on February 27 have been released. There is no evidence of any Israel concentration of forces nor of an Israel military build-up.

Further, the Department has no information indicating deliberate provocation by the Syrians nor by the Israelis in the area of Lake Tiberias.

The MAC [Mixed Armistice Commission] is charged with the responsibility of investigating such matters as the Ma'ale Akrabim massacre, and charges and countercharges serve no beneficial purpose unless they are made in the MAC itself.

Since the present situation is one which could easily drift into widespread hostilities, the Department hopes that all concerned will exercise restraint and avoid provocative acts and utterances.

117

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)[1]
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 176

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 22 במארס 1954

א) ההתחקות אחרי עקבות לא הוכיחה כי הכנופיה עברה גבול ירדן. יש סימני עקבות ברורים ממזרח עד עקרבים ומשם חזרה מערבה, של שמונה, בנעליים כבדות, אך העקבות ניטשטשו ממקום מסוים ואילך ששם כנראה התפזרו השמונה והמשיכו ביחידות.

ב) מלבד התמונה הכללית המעידה ברור כי המרצחים באו מירדן בידינו ראיות חותכות לכך. מהימנים ששלחנו גבו עדויות בתל־צאפי שמול עקרבים מעבר לגבול כי קבוצת שמונה עד עשרה עברה שם בדרכה מערבה. נמסרו שני שמות של אנשים שהכירום. לעומת זה בילוש ברצועה הוכיח חוסר כל סימן או ידיעה על כנופיה כזו. עדיין לא ברור אם נוכל להשתמש בידיעות אלו בוועדת שביתת־הנשק מחמת הביטחון.

ג) מניחים אפשרות כי ועדת שביתת־הנשק שתתכנס ודאי מחר תפסוק כי אשמת ירדן לא הוכחה. הממשלה החליטה כי במקרה זה נכריז הפסקת זיקתנו לוועדת שביתת־הנשק ירדן. אין זה לצמיתות אלא הפגנה נמרצת שמגמתה להעמיד המעצמות על המצב לבלתי נשוא שנוצר במשטר שביתת־הנשק שאינו מונע זוועה כעקרבים, אינו מבטיח אפילו קביעת האחריות ועל־ידי כך מתיר רצועה ומפקיר.

117

1. מברקים דומים, בשינויים המתחייבים, שוגרו באותו יום גם ללונדון ופאריס.

ד) הכרחי לעשות הכול להשיג הרשעת ירדן בוועדת שביתת־הנשק. מנסים משהו כאן, אבל תשקול פניית בזק למזכ"ל [האו"ם] בהנמקה כי תיקו בוועדת שביתת־הנשק יחולל התפוצצות זעם נגד או"ם והתמוטטות גמורה של אמון במשטר שביתת־הנשק. עליו להזהיר נמרצות בנ[יקה] ואנשיו לבל ישתעבדו לדקדוקי שגרה אלא יחליטו לפי האמת המשוועת לשמים. הברק מיד אם ומה עשית.[2] כל שעה חשובה.

ה) אחת היא מה תחליט ועדת שביתת־הנשק הכרחית הבאת העניין למועצת הביטחון. הממשלה החליטה לדרוש מהמעצמות לפנות במשותף ומיד כמו אחרי קיביה. אמנם בעניין קיביה חלה הפנייה לאחר החלטת גינוי בוועדת שביתת־הנשק אבל אין זה מעלה ומוריד שכן הפנייה לא הרשיעה ישראל אלא באה להתריע על המצב הפרוע ובמיוחד מעשה קיביה כמחייבים טיכוס עצה דחוף. כך הם יכולים לנסח עכשיו לגבי עקרבים מבלי לחייב ירדן אם אינם רוצים בזאת.

ו) הנטייה הכללית בממשלה להגיש תלונה למועצת הביטחון אם המעצמות תסרבנה לפנות ואז לכלול גם ההתחמקות מסעיף שנים־עשר וההסתה המתמדת, אבל על צעד זה טרם הוחלט.[3]

ז) עליך לפנות מיד למחלקת המדינה, רצוי למזכיר אישית, ולבקש פנייה דחופה למועצת הביטחון כדלעיל. תעמידם על חומר התוצאות אם ייווצר הרושם כי ישראל מופקרת ומבודדת ודם הערבים סומק טפי. בזה גם יערערו במו ידיהם את מעמדם אצלנו. הוראה זו ניתנה גם ללונדון ולפאריס.

ח) תמסור לאיש שיחך לידיעת ארצות־הברית בלבד העובדות לפי (ב) לעיל.

ט) תביע תימהונך על שאנשי מחלקת המדינה ראו להפנות חשדותינו לעזה, קרי מצרים, ולא חששו לעורר רושם של חיפוי על ירדן.[4]

י) רצוי לנו כמובן גינוי רשמי של ירדן בוואשינגטון על זוועת עקרבים, אבל פנייתם למועצת הביטחון חשובה יותר.[5]

שרת

2. אבן שוחח עוד באותו יום עם האמרשלד, שאמר כי הוא התרשם מאוד מהחרדה הציבורית בישראל, אך הוא "מסופק" אם הוא רשאי להורות לבניקה או ליושב־ראש ועדת שביתת־הנשק כיצד להצביע. (ראה מברק WIA201, 22.3.1954, 93.01/2210/5.) על הפנייה בכתב להאמרשלד והשיחה פנים אל פנים עמו ראה מס' 119.

3. במברק נוסף הסביר שרת שטענת המתנגדים לפניית ישראל למועצת הביטחון במקרה שהמעצמות יסרבו לפנות היא כי במקרה כזה אין סיכוי לתלונה של ישראל להתקבל. לעומת זאת קיים הנימוק כי הימנעות מהגשת תלונה עלולה להתפרש כחוסר ביטחון מצד ישראל בצדקתה. הוא שאל לדעתו של אבן אם יש סיכוי להביא מדינה אחרת מחברות המועצה להגיש את התלונה. אבן השיב כי תלונה ישראלית על הרצח במעלה עקרבים בלבד, ללא תמיכתו של בניקה, עלולה להיכשל. לגבי האפשרות שמדינה אחרת תגיש תלונה השיב אבן בשלילה מוחלטת. (ראה שרת אל אבן, מס' 184, 22.3.1954, 130.09/2310/5; אבן אל שרת, WIA205, 23.3.1954, 93.01/2210/5.)

4. הדברים נאמרו בשיחות שונות עם אנשי השגרירות, ביניהן שיחת ואלר עם ח' הרצוג ב־18 במארס (ראה מברק מהרצוג, 175, 18.3.1954, 130.09/2310/9.) ראה גם דברי סלווין לויד בשיחה עם אילת – מס' 114.

5. בהמשך למברק זה שיגר שרת מברק אישי לאבן (IW177) ולאילת (ד/594): "נכון לי מאמץ עצום בריסון יצרי פעולה והרבה תלוי בהישגים". (22.3.1954, 130.09/2310/5.) על הפעולה בשלושת משרדי החוץ ראה מס' 118.

118

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

Coded Tel. WNT74 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2210/5 נוסח יוצא:

Washington, 23 March 1954

Scorpion Pass.[1] Shiloah had difficult hour with Byroade, Dorsey, Ben Horin present. Opened by stressing gravity uproar Israel's population and concerted efforts highest authorities keep cool counsels. Crisis of confidence in MAC [Mixed Armistice Commission's, Security Council and powers has developed. State Department's expression regret[2] appreciated but more effective action needed. Outlined facts and results investigations and excluded theory of Gaza origin attackers. Problem not of legal niceties but moral, political, principles. U.S.A. can lend important hand by bringing matter Security Council, thus helping us channel attention to highest U.N. authority instead more dangerous paths. Powers can do this without prejudging issue.

Byroade said State Department statement was strongest possible view absence proof identity, origin, attackers. Difference Qibya-Scorpion is that would not have brought up former unless certain some Gov[ernmen]t agency responsible. Facts their possession don't make them feel Jordan Gov[ernmen]t responsible latter. We disputed this vehemently both on basis evidence and background Jordan's behaviour past months. Added unless Jordan had sensed Western indulgence this would not have happened.

Byroade deplored Israel press which blamed Jordan instantly and criticized pressure and threats against Hutch[ison]. Quoted some cables to effect incitement Israel public opinion now responsible for severest tension in years. We attacked this confusion cause and effect. He also said Shalev had told someone that unless Hutch[ison] voted favorably this would be his and U.N.'s end in Middle East.[3]

118

1. ראה מס' 117.
2. ב־22 במארס אמר דובר מחלקת המדינה במסיבת עיתונאים כי ממשלת ארצות־הברית רואה את הרצח במעלה עקרבים "בצער עמוק ומביעה את אהדתה למשפחות החללים". הוא הוסיף שמחלקת המדינה "מכירה באופיה החמור והמצער של הטרגדיה ועוקבת בעיון אחר חקירת האירוע על ידי רשויות האו"ם המוסמכות שבמקום." עם זאת ציין, כי מוקדם עדיין להחליט אם המחלקה תנקוט בפעולה ויש להמתין עד שמנגנון משקיפי האו"ם יסיים את החקירה ויחליט בעניין. (ראה U.S. Information Service Bulletin, 23.3.1954, בתיק 130.20/2480/2.)
3. לאחר שידיעה ברוח זאת הופיעה בעיתונות בארץ ובחוץ־לארץ, הוסמך תקוע בשיחה עם האצ'יסון למסור לעיתונות שהאצ'יסון מכחיש שקיבל איומים או אזהרות כלשהן. (ראה מברק לוריא אל השגרירות בלונדון, ד/614, 26.3.1954, 130.09/2319/4; "הארץ", 26.3.1954.)

After prolonged argument on relative responsibility tension Byroade said neither side would be allowed involve area in war without having their heads knocked about. Dulles was firm this respect with Arab Ambassadors this morning.[4] Same goes for us. Added their analysis shows Israel's retaliations in past coincided with displeasure MAC rulings. Hopes Gov[ernmen]t won't do anything this direction.

On effective action said did not see how Security Council could pin down responsibility. Discussions would certainly be inconclusive. Shiloah countered could be linked Article 12 and review security area order device more effective means keep peace.

Byroade concluded considered subject serious but could not profitably add anything. Further discussions up to Secretary.[5]

Talk grew gradually strained and kept within limits courtesy with some difficulty. Byroade retreated during some detailed arguments but promised nothing on substance. Full report by mail.[6]

Shag

4. ב־23 במארס נפגשו שגרירים וממונים של שבע מדינות ערב עם מזכיר המדינה דאלס על־פי הוראת ממשלותיהם. הם טענו שישראל מלבה מתיחות במזרח התיכון שנועדה להכשיר את הקרקע למתקפה צבאית מצדה. בפגישה מיוחדת של השגריר הירדני עם ביירוד, שהתקיימה לאחר הפגישה של שילוח שלפנינו, טען הירדני שממשלתו חוששת מפעולת תגמול ישראלית וביקשו שיזהיר בעניין זה את השגריר הישראלי. (ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), Nos. 780, 781.)

5. על השיחה עם מזכיר המדינה – ראה מס' 123.

6. דין־וחשבון שלם מהשיחה במזכר של בן־חורין, 24.3.1954, 93.08/358/4. במקביל לפנייה זאת פנו גם צור ואילת בפאריס ובלונדון. בפגישות אלה נאמר להם כי הפעלת מועצת הביטחון אפשרית רק לאחר החלטה של ועדת שביתת־הנשק. (ראה אילת אל לוריא, ד/508, 23.3.1954, 130.09/2319/5; צור אל מחלקת מערב אירופה, מג"פ/97, 23.3.1954, 130.09/2345/4.)

119

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. X635 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2181/11 נוסח יוצא:

New York, 23 March 1954

Eban, Kidron, spoke Sec[retary]-Gen[eral] 23 March.

1) Negev. Dag [Hammarskjöld] said had communicated Bennike following our representations yesterday.[1] With some asperity said position now complicated by our forcing issue and walk out at MAC [Mixed Armistice Commission].[2] Handed over following message for transmission P[rime] M[inister]:

"I have received your personal message of yesterday and share your concern for maintaining authority MAC as safeguard implementation Armistice Agreements. I have pointed out to Gen[eral] Bennike that Negev incident on top of previous developments and possible repercussions of outcome conflict on MAC stress vital importance of a most complete appraisal of any evidence which may be available MAC on basis strict judicial standards.

"Have now rec[eive]d Gen[eral] Bennike's report on developments in MAC at voting on Israeli resol[ution]. I wish inform you my full endorsement of general attitude and principles to which Chairman gave expression and venture express my firm hope that Is[rael] Gov[ernmen]t will give its full cooperation in our efforts maintain possibility for MAC continue its work with all necessary authority."

He added Chairman had no alternative but act as did having been thwarted in his efforts get at bottom matter.

With equal, if not greater asperity, Abba [Eban] pointed out MAC was not police court relying only on dogs' evidence. Only conclusion from

119

1. ב־22 במארס נפגש קדרון עם האמרשלד ומסר לו מסר אישי משרת. ראש הממשלה הפנה את תשומת לבו לדחיפות וההכרח שוועדת שביתת־הנשק תאמר דבר ברור ותקיף המגנה את הזוועה בנגב. הוא טען שכל הראיות מצביעות בצורה ברורה על אחריותה של ירדן לאירוע והזהיר שהיוקרה והסמכות של האו"ם במזרח התיכון ייפגעו אם הוועדה תימנע מהטלת האחריות על מדינה זאת. הוא הביע ביטחונו שהמזכיר הכללי יראה בכך אינטרס כללי של האו"ם המצדיק את הנחייתו האישית ולא רק בעיה אחת מני רבות של ועדת שביתת־הנשק. האמרשלד השיב שיעיין בדבר בכובד ראש, אך בעבר לא נתן הנחיות לבניקה והוא סבור שאל לו לעשות זאת, ובמיוחד בנושאים של ועדת שביתת־הנשק שבתחום סמכותה של מועצת הביטחון. עם זאת, בעבר בשעת הצורך בכל זאת השיא עצה לבניקה כדי לסייע לו לראות דברים בהקשר הנכון. קדרון נאחז במילה "עצה" והדגיש את הדחיפות בעצה סמכותית בהזדמנות זאת. (ראה אבן אל קדרון, WNT73, 22.3.1954, 93.01/2210/5; קדרון אל שרת, X631, 22.3.1954, 130.09/2331/10.)
2. ראה מס' 120.

Chairman's action was MAC unable prevent outrages, nor investigate them, nor deal with them, nor even define them resulting disastrous impairment U.N. authority entire area. Government of Israel gravely concerned deterioration whole situation proposed request three Western powers initiate Security Council action.

Dag said of three powers France is out, U.S.A. apparently not yet fully aware gravity situation, U.K. only one taking matter seriously. He discussed Mideast affairs several times with Eden, others, last week, been impressed their anxiety. However U.K. possibilities action alone severely limited. He unsure if Security Council best forum owing weakness that body partic[ularly] view constant threat Russian veto.

2) Art.12.[3] In accord[ance] his timetable Dag said had intended present Jordan with ultimatum this week. However Negev incident upset plan as now Government of Jordan would inevitably link Negev outrage with conf[erence]. He wants conf[erence] treated on own merits unconnected specific incident. Pointing gun at Jordan now would put him in worse odour Arabs than already is, therefore he proposes clarify Jordan's intentions finally via Lebanon, Egypt.

Although he still proclaims his devotion conf[erence] it's clear he now seeking means to duck. Should we not bring matter to head asking him writing whether has received intimation of Jordan's acceptance his invitation to conf[erence]?

Kidron

120

י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון[1]
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW197
נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 24 במארס 1954

בישיבת ועדת שביתת־הנשק אתמול[2] בנאום שהקריא הייכל טען מרחק התקרית מהגבול וחקירת העקבות מוכיחים המתקיפים לא מירדן ויש להניח שבאו משטח

3. ראה מס' 122.

120

1. נשלח גם ללונדון, פאריס ורומא.
2. היתה זאת הישיבה השלישית שדנה בתלונת ישראל על הרצח במעלה עקרבים. דין־וחשבון שלם מהישיבה, ובכלל זאת נוסח הצעת ההחלטה הישראלית והצהרתו של יושב־ראש הוועדה האצ'יסון בתיק 130.02/2429/6.

ישראל ונשארו בו. בתגובתנו ביקשנו הוועדה להחליט אם לדעתה ביצעו הרצח ירדנים או ישראלים. הירדנים והיושב־ראש לא הסתייגו מניסוח מחודד זה והירדנים המשיכו להסביר שמתקבל על הדעת שישראלים מעדות המזרח יכלו לתת ידם לפשע. הדעות לא נחלקו על עצם העובדות אשר הובעו בפני הוועדה כי אם על המסקנות הנובעות מהן. לטענת הירדנים אין בהן הוכחה מספקת והיושב־ראש קיבל דעתם.

לאחר שפורסם בעיתונות הישראלית ששמות המתקיפים נמסרו ליושב־ראש ביקש הלה להציע לדחות הדיון אם נסכים ולשגר משקיפי או״ם לירדן לחיפוש הנאשמים וחקירתם. בסוף הסכים לעמוד בהחלטתו מהישיבה הקודמת כי בעיית זהות המתקיפים נבדלת לגמרי משאלת אחריות המדינה לפי הסכם שביתת־הנשק וכי תפיסת הפושעים והענשתם עניין משטרתי פנימי של ירדן. כן סיפר שגלאב כבר הודיע שאנשים בשמות אלה אינם בנמצא.

הצעת החלטתנו הביעה צער על הרצח שבוצע על־ידי ירדנים. קבעה בזה הפרת הסכם שביתת־הנשק על־ידי ירדן ותבעה נקיטת אמצעים יעילים נגד הישנות תקריות והענשת הפושעים. ההצעה נפלה בהתנגדות הירדנים והימנעות היושב־ראש. היושב־ראש הקריא הסבר להצבעתו מוכן מראש לאמור, אין די הוכחות לקבוע שירדנים ביצעו ההתקפה ואין ביטחון שאחרים לא יכלו לבצעה. לדעתו היה מקום להמשיך החקירה.

הערתנו לתוצאות הדיון:

א) לדעתנו אין לדבר על פרשת השמות אלא אם נישאל ואז יש לציין שהיושב־ראש עצמו קבע שלשום ואישר בישיבת אתמול שאין לזיהוי הפושעים שייכות ישירה לדיון על מוצאם של המתקיפים ועל אחריות המדינה. בכך מנע מעצמו הזכות להשתמש בפרשת השמות כנימוק להימנעותו. הוא לא רמז בשום שלב של הדיון ולא בשיחות בלתי־רשמיות כי הפרדה בין שני הדברים עלולה להביאו להימנעות.

ב) לפי כל הסימנים נקבעה עמדתו מראש. בהסבר הצבעתו הזכיר אובדן העקבות 10 ק״מ מהגבול, דבר שהיה ידוע שלשום, בעוד שבישיבה אתמול מדד עצמו המרחק וקבעו ל־11.5 ק״מ. בעוד שהירדנים ניסו להכניס תיקונים להצעת החלטה אולי בהאמינם שתתקבל החלטה כלשהי, הרי היושב־ראש בניגוד למקובל לא ניסה אפילו לתקן ההצעה כנראה בידיעה שעליו להימנע בכל מקרה. התרשמתי שהצבעת היושב־ראש באה לירדנים בהפתעה.

ההחלטה להפסיק השתתפותנו בוועדה[3] אינה מפרקת המוסד או מפירה סעיף 11.[4] צד להסכם שביתת־הנשק רשאי להחליט על אי־השתתפות נציגיה בוועדה בתנאים

3. לאחר ההצבעה והצהרתו של האצ׳יסון הביע הנציג הישראלי צער על ההצבעה ״שלא זו בלבד שאינה מגנה את האשמים אלא נותנת עידוד לתוקפנות נוספת״, הצהיר ש״בתנאים כאלה אין ערך להמשך השתתפותנו בוועדה״, והמשלחת הישראלית עזבה את ישיבת הוועדה.

4. סעיף 11 בהסכם שביתת־הנשק ישראל־ירדן נתן בידי ועדת שביתת־הנשק את ההשגחה על ביצוע ההסכם ובמקרה, של חילוקי דעות בין הצדדים, את ההכרעה לגבי הפרשנות של סעיפיו.

מסוימים. כוונתנו להפסיק הגשת תלונות לוועדה, ולמענן למועצת הביטחון עם העתק לבניקה. אין פירוש ההחלטה עזיבה לצמיתות ובקשר לכך מקבלים ועידת סעיף 12 ודיון במועצת הביטחון חשיבות יתר.[5]

תקוע

121

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/514

נוסח נכנס: 130.09/2319/5

לונדון, 24 במארס 1954

אישי - בהול וכמוס ביותר

הערותי לאחר פרישתנו מוועדת שביתת־הנשק:

1) על אף צדקתנו יש להכיר בעובדה האכזרית שהפסדנו את המערכה בוועדת שביתת־הנשק ושמעמדנו המשפטי כלפי או״ם ודעת הציבור בעולם בקשר למקרה נפגע מהימנעותו של היושב־ראש. חוששני שאם תתפרש פרישתנו כהכרזה של אי־שיתוף פעולה עם מוסדות או״ם, עלולה היא להזיק לנו קשה בעיני דעת הציבור כאן שעקב בהבנה אחרי המתרחש מתוך הערכת הבלגתנו ותמיכה בפעולה נמרצת למניעת אנרכיה מוחלטת על־ידי לחץ על ירדן לאלצה להיענות להזמנתנו לפי סעיף 12.

2) אם קשורה פרישתנו הדרמטית בתכנית של פעולה דחופה ונמרצת מצדנו באו״ם כפי שציינת בשלך 593 סעיפים (ג) ו־(ד)[1] כדי להביא את העניין למועצת הביטחון,

5. בעקבות הישיבה ופרישת ישראל מהוועדה נפגשו אנשי משרד החוץ עם הממונה האמריקאי, המזכיר הראשון הבריטי ושגריר צרפת. הם הדגישו את הזעם והמתיחות השוררים בישראל בגלל הימנעות הוועדה מהטלת האחריות לאירוע על ירדן, ואת הסכנה הנובעת מתחושת חוסר האונים הגוברת בציבור ומההרגשה שהמעצמות נוקטות במדיניות של הפליה לרעה של ישראל. הם ביקשו שהמעצמות יפיגו את המתיחות על־ידי העלאת המצב בגבול במועצת הביטחון במטרה לחייב את ירדן להיוועד עם ישראל לפי סעיף XII. ראסל, הממונה האמריקאי, השיב כי ישראל לא היתה צריכה לפרוש מוועדת שביתת־הנשק כי לא זאת הדרך לערער על החלטות של גוף בין־לאומי. הפרישה תחליש את עמדת ישראל ותשמש אמתלה לירדן לדחות את דרישת ישראל לכינוס הוועידה לפי סעיף XII, וגם תקשה על העלאת הנושא במועצת הביטחון. הוא הוסיף כי לדעתו הפתרון הוא בכינוס הוועידה לפי סעיף XII והוא מבריק תכופות לארצות־הברית ברוח זאת. נציגי צרפת ובריטניה התבטאו בצורה דומה. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, מברק 207, 25.3.1954, 130.09/2310/5; לוריא אל השגרירות בלונדון, ד/605, 25.3.1954, 130.09/2319/4).

121

1. מברק דומה למס׳ 117 הממוען אל אבן. סעיף ד במברק לאילת הוא סעיף ה במס׳ 117.

במאמץ להכריח את המזכ"ל להזדרז בכינוס ועידה עם ירדן תוך הטלת האחריות למצב שנוצר עם פרישתנו עליו, הרי יש לארגן את הפעולה בתיאום מוחלט בין הגורמים בישראל ובחוץ־לארץ. לאחר ניצול האפקט ההפגנתי של פרישתנו יהיה הכרחי להסביר שצעדנו אינו מכוון לאי־שיתוף עם מוסדות האו"ם אלא לשבירת הקיפאון אליו הגענו בוועדת שביתת־הנשק ועל־מנת לחתור לתיקון יסודי על־ידי דיון וטיפול ברמה עליונה של האו"ם.

3) ברם אם עשינו הדבר כדי להשאיר לעצמנו "יד חופשית" עלינו לדעת מה צפוי לנו בכל הזירות:

(א) התקפה על ירדן על־ידי צה"ל עלולה להביאנו להתנגשות ישירה עם צבא בריטי. אזהרה זו קיבלתי מלויד לאחר קיביה וגם בשיחתנו אתמול רמז על־כך.[2]

(ב) המעצמות תפעלנה בהתאם להכרזתן המשולשת לאחר שישראל תוגדר כצד תוקף עם כל הכרוך בזה בשבילנו מבחינה כלכלית, ביטחונית ומדינית ובייחוד בארצות־הברית.

(ג) העובדה שיושב־ראש ועדת שביתת־הנשק היה קצין אמריקני תוסיף כוח לפעולות מחלקת המדינה נגדנו ותקשה לצדנו לגייס דעת הציבור בארצות־הברית ובשאר מדינות המערב.

4) באווירה הפרו־מוסלמית ופרו־ערבית השוררת כיום בוואשינגטון וחבלי המלחמה של בריטניה על שארית עמדותיה הכלכליות והאיסטרטגיות במזרח התיכון עלולה פעולת תגמול שלנו לאחד את כל הגורמים האנטי־ישראליים בבירות אלו שגם אם השלימו עד כה בעל כורחן עם עובדת קיום ישראל יהיו שמחים לשעת כושר מתאימה למכה ניצחת.

5) מוטלת עלינו חובת קודש להעריך נכונה את המציאות האכזרית ולהעמיד את טובת מדינתנו אף לפני רגש הזוועה שרצח אחינו, שחוצפתם הגוברת של הערבים והתנהגותם הפורמליסטית של נציגי או"ם מעוררת בנו.

הנני תפילה שנדע לעצור בעד רגשותינו הטבעיים ולהתקדם הלאה בדרך הקשה שלפנינו מתוך תבונה ואחריות המוטלים על דור הגאולה. חזק.[3]

אליהו

2. ראה מס' 118, הערה 6.

3. שרת מצא לנכון להשיב לאילת באריכות ובמברק אישי, בו הסביר את הרקע לפרישת ישראל מוועדת שביתת־הנשק:
"א) הממשלה החליטה למצות תחילה כל אפשרויות התגובה המדינית ולשקול פעולה אחרת רק לאחר המערכה המדינית ולאור תוצאותיה.
ב) הפרישה באה להפגין התנוונות משטר שביתת־הנשק, להוקיע אופייה הנפסד של שיטת מנגנון או"ם, להדגיש משבר האמון ולהזעיק המעצמות ואו"ם לתיקון המצב.
ג) פרישתנו מכוונת ועשויה גם לשמש צידוק נוסף למעצמות לכינוס מועצת הביטחון כדי להעמיד תריס בפני התפוררות שביתת־הנשק ולייעל מנגנון ביצועה.
ד) אין שום כוונה להפסיק שיתוף פעולה עם או"ם. נשארנו בכל שלוש הוועדות האחרות. תובעים הבאת העניין למועצת הביטחון. ראה נאומי המלא בכנסת.
ה) אם תשובת המעצמות שלילית תשקול הממשלה פנייה ישירה למועצת הביטחון.
ו) רק אם יוחלט לא לפנות למועצת הביטחון יגיע שלב הדיון בפעולה אחרת וייתכן שתהיה אז מערכה פנימית. על־כל־פנים נימוקיך יישקלו היטב ומברקך יובא לידיעת הממשלה".
(מברק ד/607, 25.3.1954, 130.09/2319/4.)

122

ד' האמרשלד אל א' אבן (ניו יורק)[1]

D. Hammarskjöld to A. Eban (New York)

Orig.: 93.03/3007/6 :מקור

New York, 24 March 1954

Sir,

I have the honour to refer to the replies of the Governments of Israel of 24 February and of the Hashemite Kingdom of Jordan of 24 March to my communications of 18 February[2] regarding the convocation of a conference with representatives of the two governments to deal with "concrete issues of limited scope arising out of the implementation of the Armistice Agreement."

The reply of the Government of the Hashemite Kingdom of the Jordan states that its attitude remains unchanged with respect to the appropriate methods of discussing the problems under reference.

I consider that, for the present, my pursuance of this matter any further is not warranted.

I enclose a copy of the reply of the Government of the Hashemite Kingdom of the Jordan.

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.[3]

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

122

1. מזכ"ל האו"ם שיגר באותו יום תשובה דומה אל שר החוץ של ירדן, כשהנספח הוא מכתבו של אבן מ־24 בפברואר 1954 הנזכר להלן. התכתבות זאת הופצה בין חברי מועצת הביטחון ב־31 במארס 1954 כמסמך או"ם S/3180/Add.1.
2. ראה מס' 74 והערות שם.
3. המזכיר הכללי הוסיף על מכתבו זה הסברים בעל־פה לאבן וקדרון. הוא אמר שתשובתה של ירדן מהווה סירוב מוחלט, ולכן אין הוא רואה כל אפשרות להמשיך ביזמה לכינוס הוועידה. עם זאת הוסיף שבנסיבות נוחות יותר ניתן יהיה לשוב ולנקוט ביזמה. (ראה מברק מקדרון, X647, 24.3.1954, 93.01/2181/11; מברק מאבן, W212, 25.3.1954, 93.01/2210/5).
בהצהרה לעיתונות שפרסם ב־25 במארס התייחס אבן לדבריו אלה של האמרשלד על סירובה המוחלט של ירדן, והגדירה כהפרה בוטה וברורה של הסכם שביתת־הנשק בעלת אופי חמור במיוחד והכריז כי ממשלת ישראל תחליט על דרך פעולתה בעתיד לנוכח התפתחות זאת (93.03/3007/6). את תשובתו הרשמית של אבן למזכיר הכללי ראה במס' 137.

APPENDIX

Telegram dated 24 March 1954 from the Minister for Foreign Affairs of the Hashemite Kingdom of the Jordan to the Secretary-General
His Excellency Dag Hammarskjöld,
Secretary-General, United Nations
New York

I have the honour to refer to the correspondence ending with my telegram dated the 6th February 1954 and your telegram dated the 18th February 1954 regarding the invitation to my Government to meet with representatives of the other Government concerned in Jerusalem under your chairmanship for discussions under para 3 of Article 12 of the General Armistice Agreement. The Jordan Government has given the views raised in your last telegram their very careful consideration, and finds nevertheless that there is nothing in them to justify changing their attitude detailed in my previous telegrams, in that the only appropriate method of discussing the problems under reference, is through the Mixed Armistice Commission which is competent to deal with them under Article 11 of the said Agreement. I have further to reiterate that the Jordan civilian and military representatives on the Mixed Armistice Commission which is held under the auspices of the Chief Truce Supervision Organization are prepared to meet at any time and at the headquarters of the Mixed Armistice Commission with the Israeli representatives to discuss all matters referred to in your last telegram, under Article 11. Please accept the assurances of my highest consideration.

Dr. Hussein F. Khalidi
Minister for Foreign Affairs

123

ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA215
נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 25 במארס 1954

השגריר שוחח שעה עם המזכיר, בנכחו החתום־מטה, ביירוד וברנס.[1] המזכיר פתח בהשתתפות בצערנו וצער המשפחות בטרגדיה של האוטובוס. השגריר הגיב כי אנו מעריכים ונעביר דבריו לממשלתנו.

123

1. ראה מס׳ 117 והערות שם. במהלך הפגישה הגיש אבן איגרת המוחה על כוונתה של ארצות־הברית לספק נשק לעיראק. (ראה איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית, 25.3.1954, 93.033063/10.)

השגריר הרצה על המתיחות שהגיעה לשיא ברוח הודעתנו לעיתונות הנשלחת לכם במלואה במברק גלוי WS/1125.[2]

השגריר תיאר ההתרגשות בארץ וציין כי אין איש בישראל אשר לו צל של ספק לגבי אחריות ירדן לרצח והסביר יחסנו לוועדת שביתת־הנשק וליושב־הראש שלה לפי מברקיכם.

המזכיר השיב כי לגבי הטרגדיה בנגב הוא מבין שלממשלת ועם ישראל יש יסוד להניח ולטעון שההתקפה באה מירדן אולם זה שונה מקביעה פורמלית על־ידי יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק שירדן אשמה. הוא מרגיש כי אין הצדקה לביקורתנו נגד האצ׳יסון. הוא מבין שהחקירות נמשכות ומקווה שלא נמשיך אי־שיתוף־פעולה עם ועדת שביתת־הנשק. הוא יודע שאין מכונת שביתת־הנשק מושלמת אולם בטוח כי היא ממלאת שליחות חיובית. גם מנגנון האו״ם לא פתר כל הבעיות החמורות בעולם אף־על־פי כן יש לקיימו גם בשל ההישגים המוגבלים.

לגבי המצב הכללי באזור הוא מודה שהחמיר והרה סכנות. שגרירי ערב ביקרוהו והתריעו על כוונתנו והכנותינו לתוקפנות והתפשטות.[3] הוא מאמין, ומקווה שלא יתבדה, כי אין שחר לחששותיהם וטען בתוקף לשגרירי ערב כי הוא משוכנע שישראל פניה לשלום ולשיתוף־פעולה אולם אינו בטוח כי הצליח להרגיעם. יתר־על־כן הרושם שלו כי הערבים אמנם מאמינים שיש לנו כוונות תוקפניות. גם מבחינה צבאית אין בכוח הערבים לעמוד נגדנו.

תמונת האיבה שתיאר השגריר היא ריאלית וחמורה והוא נבוך וחסר עצה כיצד לשפר המצב ולהפיג המתיחות. יעיין בכובד ראש בהצעות ממשלת ישראל אך אינו יודע אם הצעות אלו יכולות לתקן המצב. ברור לו שפרישתנו מוועדת שביתת־הנשק אין בה כדי לסייע. הוא חוזר ומודה כי המצב באזור היום הורע לעומת מה שהיה לפני שנה. אשר לפעולת שלוש המעצמות במועצת הביטחון ומחוץ למועצת הביטחון לא יוכל לקבוע עמדה לפני שיתייעץ עם האנגלים והצרפתים.

בשעת השיחה שאל דאלס אם אמנם חלה הקלה בחומרת ההסגר המצרי. ביירוד השיב בחיוב ונאלץ לחזור בו כשטפחנו על פניו הצהרות עוזמי במועצת הביטחון.[4] ביירוד גם ניסה לטשטש סירוב ירדן לוועידת 12.[5]

ביירוד גם טען שלפי ידיעותיו חל שיפור במצב בגבול ישראל־ירדן עד לתקרית האחרונה ואם היתה החמרה היתה זו בעיקר בשל ריבוי מקרי חדירה של משמרות

2. בדבריו למזכיר המדינה אמר אבן כי האיבה הערבית הגוברת איננה ניתנת להתפרש אלא כהכנות למתקפות חדשות על שלמותה ועצמאותה של ישראל. הוא הזהיר שהימנעותה של ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן מהטלת האחריות לתקרית מעלה עקרבים מתפרשת כהכשר להרג ישראלים ושמשמעות עמדתו של ארגון האו״ם כלפי מעשה הזוועה – מועצת הביטחון עדיין לא פעלה, ועדת שביתת הנשק מסרבת לפעול והמזכיר הכללי חש שאיננו יכול לפעול – היא ריק של יזמה בין־לאומית. כדי להחזיר יציבות־מה לאזור המזרח התיכון קרא אבן למעצמות להימנע מלספק נשק לערבים, לגנות באופן תקיף את ההתקפה במעלה עקרבים ולדון במועצת הביטחון על משטר שביתת־הנשק בין ישראל וירדן; באשר לחופש השיט בתעלת סואץ ובמפרץ אילת, לא להסתפק באישור מחדש של המדיניות הבין־לאומית בנושא זה אלא, לאחר הדיון במועצת הביטחון, לפעול למימושה. (ראה מברק WS/1125, 25.3.1954, 130.20/2480/2.)
3. ראה מס׳ 118 והערה 4 שם.
4. ראה מס׳ 103 והערה 2 שם.
5. ראה מס׳ 122.

ישראליים לתוך ירדן. הוא הוסיף כי קשה לו לפרש הגברת המתיחות וההתרגשות בישראל בשבועות האחרונים לאור המצב האמיתי בגבול.

הגבנו בחריפות לרמזיו וטפחנו על פניו רשימת רציחות, פגיעות, הסתננויות וכו' בחודשים האחרונים.

בדברו על ביקור השגרירים הערבים הזכיר המזכיר את הקיצונים משני הצדדים והשגריר הגיב בסיום השיחה באופן מיוחד להערה זו וציין ההבדל המובהק בין איש אופוזיציה היוצא בהצהרה קיצונית לבין הודעותיהם של מלכים, ראשי ממשלות ומפקדים גבוהים ערבים. השגריר אמר כי בימי מתיחות והתרגשות אלה נמצא רק ראש ממשלה אחד בכל האזור אשר קרא להתאפקות ולהתנהגות אחראית והוא ראש ממשלת ישראל.

השיחה התנהלה מצד המזכיר מתוך רוח של הבנה לעצומותינו, דאגה למצב באזור ומבוכה וחוסר תושייה לגבי דרך לתיקון המצב. שוב היינו עדים לפער בין גישת המזכיר לגישת אגף המזרח התיכון במחלקת המדינה.[6]

שילוח

124

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. X650 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/11 :נוסח יוצא

New York, 26 March 1954

Urgent

Our unanimous opinion[1] is that only course open to us is complaint Security Council on specifically drafted item entitled violation Art. 12 G[eneral] A[rmistice] A[greement] by Jordan by not attending conference thrice proposed by Sec[retary]-Gen[eral]. We need not withdraw our request to powers for them to raise bus incident which however they clearly will not do. While our complaint as proposed above will not be popular with those who dislike complaining against Arabs it rests on such fundamental legal orthodoxy that many will sustain it through lack of choice as on Suez complaint based 1951 resol[ution]. We cannot be inactive since this leaves

6. ראה גם מס' 126.

124

1. ההכרעה נפלה בהתייעצות של נציגות ישראל באו"ם בה נבדקו שלוש אפשרויות: א. שישראל תגיש בעצמה תלונה למועצת הביטחון על אירוע מעלה עקרבים, ב. שישראל תגיש תלונה נגד ירדן על סירובה להיוועד לפי סעיף XII, ג. לא לעשות דבר. (ראה סיכום ישיבה מס' 17, 26.3.1954, 130.20/2476/8.)

defiant Jordan in possession field and we must make their refusal as onerous to Arab world as possible. Debate on Art.12 will enable us fully air our views on general breakdown agreement including bus incident and M[ixed] A[rmistice] C[ommission] fiasco. Even if Security Council evades censure Jordan by simply requesting Sec[retary]-Gen[eral] renew his efforts or endorsing his requests we shall not have lost anything. However to create better atmosphere complaint we should find our way back to MAC participation before debate opens. General consensus incl[uding] Sec[retary]-Gen[eral] and public anticipate that we shall raise Art. 12 which legally stronger than bus tragedy. We are certainly running into heavy waters but better to keep pressing forward than drift. Please cable soonest.[2]

Eban

125

א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/532
נוסח יוצא: 93.04/40/14

לונדון, 26 במארס 1954

דחוף

אידן קרא לי היום אחר־הצהריים. הביע את צערו על מקרה עקרבים ואמר כדלקמן: מצב הביטחון בגבול ירדן מדאיגו מאוד ורוצה לעזור לשיפורו. מצטער שפרשנו מוועדת שביתת־הנשק ומקווה שלא נעשה דברים שיסבכו המצב עוד יותר.

בימים האחרונים העלו לפניו עוזריו במשרד כמה הצעות וביניהן הצעה לתיווך בינינו לירדן.[1] ההצעה נראתה לו כבלתי־מספיקה כל עוד לא נוצלו כל האפשרויות במסגרת האו״ם. החליט על־כן לתמוך ברעיון להעלות את בעיית הביטחון במועצת הביטחון. באומרו זאת חזר והדגיש שהחלטה זו אין פירושה תמיכה בבקשתנו כפי

2. שרת חלק על אבן. גם אם בסופו של דבר תפנה ישראל עצמה למועצת הביטחון בתלונה שעיקרה סירוב ירדן להיוועד לפי סעיף XII, הרי בשלב הנוכחי שומה עליה להפעיל לחץ מרבי על המעצמות שהן ביוזמתן תעלינה במועצה את תקרית מעלה עקרבים. שרת שלל גם את ההצעה לשוב לוועדת שביתת־הנשק לפני הדיון במועצת הביטחון וזאת לנוכח התגובה הציבורית הזועמת בישראל והמאמץ לבלום גאות מאיימת ממנה של רגשות הציבור. (ראה מברק TNW404, 28.3.1954, 130.09/2312/8.)

125
1. ראה מס׳ 129.

שהגשנוה. יסוד לכינוס מועצת הביטחון צריך לשמש [ה]דו"ח של בניקה[2] ולא הרצח בעקרבים. המשיך שהרי לנו סוף־סוף לא אכפת הנימוק לכינוס הישיבה במועצת הביטחון כל עוד ידונו בבעיית הביטחון בכללותה. בסוף דבריו ציין שדברים אלה נמסרים באורח חצי אישי ורשמי הואיל ורק לפני שעה קלה הבריק לוואשינגטון את הצעותיו וכל עוד לא קיבל תשובת מחלקת המדינה מוקדם לדבר על תוצאות ההצעה. העיר שלגבי הבעיה בכלל קיים שיתוף הדוק עם האמריקנים והצרפתים.

בתשובתי הודיתי לו על תנחומיו ועל דאגתו לשיפור הביטחון בגבולותינו. הבאתי בפניו את דברי ראש הממשלה בכנסת[3] בדבר מגמותינו לשלום והסברתי את רקע פרישתנו מוועדת שביתת־הנשק. תיארתי את השתלשלות העניינים בחודשים האחרונים והדגשתי במיוחד את התנהגותה התוקפנית של ממשלת ירדן הנושאת אחריות בעד מקרי הרצח והשוד כולל מקרה עקרבים, בין אם הכלבים הגיעו לעצם הגבול הירדני בין אם הגיעו עד למרחק־מה בגלל תנאי הקרקע באותה הסביבה. העירותי שאיני יכול לומר מה תהיה תגובת ממשלתי לרעיונם בדבר כינוס מועצת הביטחון בצורה כפי שהציג ההצעה וייתכן שנרצה לקבל פרטים נוספים מהם.

שאלתי אם ידועה לו עמדת ממשלת ארצות־הברית בדבר כינוס מועצת הביטחון. ענה שטרם שמע מדאלס עצמו אך בין אנשי מחלקת המדינה שוררת כנראה הדעה שהיה רצוי לכנס ישיבת שלוש המעצמות ולא את מועצת הביטחון לשם דיון בבעיה. בסיום השיחה אמרתי שהייתי רוצה לשוחח עמו באופן כללי יותר על בעיות הביטחון שלנו גם בזירות אחרות. ענה שישמח לראותני לפני שיסע לג'נבה.[4]

אילת

2. הכוונה לדין־וחשבון שהגיש ראש מטה משקיפי האו"ם הגנרל בניקה למועצת הביטחון ב־24 בפברואר. הדו"ח הוגש בהתאם להחלטת מועצת הביטחון מ־24 בנובמבר 1953 בעקבות תקרית קיביה, וכלל סקירה ופירוט של הפרות הסכמי שביתת־הנשק והמלצות לחיזוק משטר שביתת־הנשק. בפרק על הסכם שביתת־הנשק ישראל־ירדן כתב בניקה שבניגוד לרושם שעלול להיווצר מריבוי התלונות הישראליות בתקופה האחרונה, דווקא פחתו ההסתננויות מירדן והאבדות שנגרמו לישראל. הסיבות, לדעתו, הם צעדי המנע שנקטה ירדן והשיפור במשטרת הגבולות של ישראל. עם זאת המליץ בניקה שבנוסף לאלה חשוב להגיע למאמץ משותף של כוחות הביטחון המקומיים של שני הצדדים. הדו"ח פורסם כמסמך או"ם S/3183.

3. דברים שנשא ראש הממשלה ב־24 במארס בכנסת, בדיון בהצעה לסדר היום שהגישה מפלגת "חרות" בעניין הרצח במעלה עקרבים. שרת הסביר את הסיבות לפרישתה של ישראל מוועדת שביתת־הנשק והצהיר שאין בהחלטה זאת שום כוונה להתכחש להתחייבויות של ישראל לפי הסכם שביתת־הנשק. יחד עם זאת, אין פירושה של ההחלטה הסתלקות מהוקעת הפשע במועצת הביטחון, בדיון ביוזמתן של שלוש מעצמות המערב. הוא הוסיף כי לגבי ביטחונה תישען ישראל קודם כל על כוחה היא ויכולתה להפעילו בכל שעת כורח, ולכן תביעתה מוכרחה להיות נשק לישראל המתגוננת והשוחרת שלום ולא למדינות ערב המקיימות והזוממות תוקפנות. (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XV, עמ' 1311–1312.)

4. בסיום השיחה העיר אידן לאילת שהוא יודע על קשי מצבו של שרת בשעת חירום זאת וכי שמע מסלווין לויד על מה שאמר לו אילת בנידון זה. (ראה אילת אל שרת, ל/533, 26.3.1954, 130.15/3749/4.) הדברים מתייחסים לדברי אילת ללויד בשיחתם ב־23 במארס כשפנה בבקשה שבריטניה תעלה את עניין מעלה עקרבים במועצת הביטחון ועמד על הצורך לחזק את מעמדו של שרת, שאם לא תהיה תגובה של המעצמות נגד ירדן הוא לא יוכל להיות אחראי לתוצאות. (ראה מברק משרד החוץ הבריטי אל השגרירות בתל אביב, מס' 156, 23.3.1954, PRO, FO371/111086.)

126

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן XA653
נוסח יוצא: 93.01/2181/11

ניו יורק, 26 במארס 1954

הנה הערכתי לעמדת המזכיר ולהלכי רוחו:[1]

א) מודאג מהמצב למרות מאמצי המחלקה להרגיעו ולשכנעו כי המצב אינו רציני והסערה תישוך ואין צורך במעשים.

ב) מאמין בלבו שירדנים ביצעו את ההתנפלות אך משועבד לשיקולים משפטניים המלמדים זכות על האצ׳יסון.

ג) אובד עצות לגבי פתרון, ספקן לגבי גאולה ממועצת הביטחון, הרבה יותר נמשך אחרי ועידת סעיף 12 מאשר אחרי מועצת הביטחון, מצפה לישועה שתנבע מהתייעצות עם לונדון, פאריס, מזלזל גלויות בהנחת ביירוד כאילו סירוב ירדן מושפע מיציאתנו מוועדת שביתת־הנשק, שכן סירובם עתה כסירובם תמול שלשום.

ד) מתעניין לא מעט בהצעתי שהשלוש יתבטאו לא רק נגד איבה שבהפרת גבולות כמו בהצהרת 1950 כי אם גם נגד שאר גילויי איבה, בכללם הסגר, חרם, איומים, חטיפת נוסעים, אי־מגע, סירוב לבצע סעיף 12 וכו׳.

ה) מייחס רצינות יותר גדולה להתרשמותנו מאיבה ערבית מאשר לדברי הערבים על התפשטותנו, אך אינו מאמין בכוח ארצות־הברית לעזור שכן כל מעשה רק יגביר את השטנה.

ו) עם כל הסתייגויותיו מגלה נטייה יותר בריאה להתרשם מטיעוננו מזו שמקובלת בדרגים המקצועיים של מחלקת המדינה.

ז) המחלקה נוהגת לא להעמידו בקשר מתמיד עם בעיותינו ורק בבקשי שיחה נחפזים להדריכו, וגם אז בשטחיות מחושבת.

ח) נותן רושם של הירתעות בשעה זו מרעיון משלוחי הנשק לעיראק אך נבדוק דבר זה ביתר הקפדה.

ט) הברק נא אם רצוי לנסות להשיג הצהרה משולשת ברוח (ד) לעיל או להשאיר את העניין כנושא שחלף עבר בשיחה.[2]

אבן

126
1. ראה מס׳ 123.
2. לא נמצאה תשובה ישירה למברק זה.

127

מ׳ קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA655

נוסח יוצא: 93.01/2181/11

ניו יורק, 26 במארס 1954

אבן, רובינסון, שוחחו [עם] וישינסקי 26 במארס. השיחה התנהלה בעברית ורוסית ורובינסון שימש תורגמן.

אבא [אבן] מסר שאנו בעד הצעת ההחלטה הניו זילנדית[1] הבנויה על יסודות בריאים והם:

א) צריכים לבצע החלטות מועצת הביטחון;

ב) על מועצת הביטחון לעמוד לצד שלום ונגד מלחמה;

ג) על מועצת הביטחון להיות בעד חופש השיט.

בעמידה על עקרונות אלה אין משום פגיעה בריבונות מצרים כי ריבונות אין פירושה הפרעה בשיט בין־לאומי. הוא הזמין ברית־המועצות להצביע בעד ההחלטה לאור שיקולים אלה.

וישינסקי הודה בעד הביקור ואמר כי ייתכן וידבר ביום ב אך הדגיש שאין לצפות ממנו להפתעות. העקרונות שינחו:

א) תוקף החלטות מועצת הביטחון כמוסד העליון והמחייב שהחלטותיו דורשות ביצוע מדויק;

ב) היחסים בין ישראל וערב צריכים להיות יחסי שלום ולא מלחמה.

אשר ל(א) ציין שהתוקף המוסרי והמשפטי של ההחלטות צריך להיות למעלה מכל ספק, דבר שאינו קיים כל עוד טסיאנג מייצג סין וסרפר יושב בכיסא השייך למזרח אירופה. לדבריו אין תוקף להחלטה שחייבת קבלתה להצבעת טסיאנג. ברם הדגיש וחזר והדגיש שאי־שביעות רצונו מההרכב אינה קובעת בהכרח יחסו להחלטה הניו זילנדית ובתשובה לדברי אבא [אבן] הודה שטסיאנג נמנע ב־1951, ושישראל אינה אחראית להרכב.

משיחה זו מסיק אבא שווישינסקי למעשה אינו מתנגד להחלטה לגופה ולא הביע אף צל של התנגדות לאיזה סעיף. את נימוקיו לאי־תמיכה שואב מחוץ למסגרת ההחלטה.

לרגל נשיאותו באפריל נמסר לו שאנו שוקלים פעולה במועצת הביטחון בקשר לסעיף 12.

קדרון

127

1. ראה מס׳ 139 (הערת־עורך).

128

ו' איתן אל י' פלמון (לונדון)
W. Eytan to Y. Palmon (London)

העתק: 93.08/413/2

ירושלים, כ"א באדר ב' תשי"ד
26 במארס 1954

ג'וש היקר,

אכן אני מודה לך מאוד על מכתבך מיום 26 בפברואר.[1] שמחתי לשמוע ממך במישרין, אם כי שמעתי כבר על מעשיך והתקדמותך ממקורות אחרים. טוב לדעת כי הסתדרת יפה בלונדון, אתה ומשפחתך, ושיש ביכולתך להתרכז בעבודתך ולמצוא בה סיפוק.

מעניין לי לראות שהגעת למסקנה כי הדרך ללבות הערבים עוברת באסיה. זו היתה אמונתי מאז והיא מסבירה את התעניינותי המדינית (אם גם לא את האישית) באותה יבשת. תמיד הרגשתי בחוש כי הדרך הקצרה ביותר לכיבוש הערבים היא הנראית ארוכה ביותר, זו המובילה דרך הודו, בורמה ושאר ארצות אסיה. לא נוכל לערבים מהחזית ואף לא מהאגפים (כוונתי לתורכיה) אלא רק מהגב; והגב משמעו אסיה, כולל פרס. ארוכה הדרך לכיבוש אסיה: ארוכה לכל אחד ואחד, ובמיוחד לנו. ברם, בשנים האחרונות התקדמנו בהתמדה: יש לנו צירויות ביפן ובורמה, נקודות תצפית קונסולריות בבומביי, בנגקוק ומנילה. אם נזכור שהקצב האסייני בטבעו איטי ביותר לפי מושגינו אנו, הרי זוהי התקדמות מהירה למדי; ואיני רואה כל סיבה מדוע לא נתקדם בקצב דומה בשנים הבאות. לא נוכל לקוות להקיף את היבשת כולה תוך שישה חודשים כפי שכמה אנשים כאן מצפים שנעשה. לא זו בלבד שהרבה יותר נבון ובריא לבנות לאט ובהתמדה, אלא שבאסיה זוהי הדרך היחידה.

אני שמח מאוד לדעת שדעתך כדעתי ואתה מייחס ערך מכריע לצורך להעמיק את ידיעותינו על אסיה ולטפח את יחסינו עם מדינותיה, לא רק בשל עצמן אלא כגשר לערבים. בטוחני כי זאת הדרך ומאוד הייתי רוצה כי הדבר יוכר ברבים.[2]

בברכת כל טוב, שלך,

ו' איתן

128

1. לא נמצא.
2. השווה מס' 159.

129

ר' איתן אל א' אילת (לונדון)
W. Eytan to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/622

נוסח יוצא: 130.09/2319/4

ירושלים, 27 במארס 1954

בהול-אישי בהחלט

ממקור חקר כמוס ביותר נודע שב־24 דנא מסר סלווין לויד לסולימן נבולסי תזכיר עבור ממשלת ירדן. בתזכיר מציעים הבריטים לקיים בלונדון ועידה ישראלית־ירדנית בראשות בריטניה כדי לדון במצב בגבולות לאור התקריות האחרונות ומחשש תקריות נוספות. בריטניה מודאגת מאוד מהמתיחות בגבולות בהיותה אחת המעצמות אשר חתמו על הצהרת השלוש, ובתוקף התחייבויותיה לגבי ירדן הנובעות מחוזה 1948. התזכיר נשלח על דעת ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ שלה. סלווין לויד הוסיף שבריטניה מקווה שבוועידה ישתתפו נציגים בדרג גבוה ביותר, דהיינו ראשי ממשלות ושרים. כמו־כן אמר שלפגישה כזאת תהיה השפעה חיובית על דעת הקהל לאחר שירדן דחתה את הפגישה לפי סעיף 12. סלווין לויד ביקש תשובה למחרת, זאת אומרת ב־25 דנא. עד כאן המקור הכמוס והמהימן.[1]

קיבלנו מברקיכם עד 534.[2] משיחותיכם עם אידן ועם פאלה ב־26[3] מתברר כי הבריטים קיבלו כנראה תשובה שלילית לפנייתם לממשלת ירדן. מתייעצים הלילה עם השר ונבריק לך נוספות מחר.[4]

איתן

129

1. ראה תזכיר של מחלקת החקר, 26.3.1954, 130.15/3745/3.
2. במברק זה מסר גזית ששגריר ירדן בלונדון נבולסי דיווח לממשלתו שהבריטים נוטים לחשוב שתקרית מעלה עקרבים היא מעשה ידיהם של ירדנים, אם כי לא של ממשלת ירדן, ויעץ [נבולסי] להם להסכים להיכנס לשיחות עם ישראל. (המברק, מיום 26.3.1954, בתיק 130.09/2319/5).
3. על השיחה עם אידן ראה מס' 125. בשיחה עם פאלה שמע אבנר על כוונתם של הבריטים לייעץ לבעלי־בריתם להעלות את הבעיה במועצת הביטחון, אם כי לא בצורת גינוי של ירדן על הרצח במעלה עקרבים אלא במסגרת דיון כללי על המצב בגבול ישראל־ירדן. הם גם חושבים על האפשרות שמועצת הביטחון תבחר ועדה מצומצמת בה ידונו הירדנים והישראלים על צעדים מעשיים לשיפור המצב. (ראה אבנר אל לוריא, ל/527, 26.3.1954, 130.09/2319/5).
4. ראה מס' 130 והערה 1 שם.

130

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

Coded Tel. TNW405 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2312/8 נוסח יוצא:

Jerusalem, 28 March 1954

1) Renewed approach State Department urgently imperative.[1]

2) They should be told we informed by Brit[ish] confidentially they favour convene Security Council consulting [Washington] DC.

3) We cannot conceive U.S.A. should prove more sensitive Jordan susceptibilities than Brit[ain].

4) Stress Jordan for years treated Art. 8 as non-existent, continually tore holes in Art. 3, now flagrantly violating Art. 12;[2] this brings whole armistice to brink ruin.

5) If this emergency doesn't warrant Security Council, which does, and if powers do not show they alive to danger, what value can have our alert.

6) Hence they must turn to Security Council and in so doing refer

(A) Recent acts violence partic[ularly] ref[erence] Aqrabim as they did re Qibya;

(B) Jordan's violation Art. 12.

7) If they unready mention Aqrabim no malheur though this would mean discrimination.

8) If unready nail down Jordan they can say recent develop[ment]s undermining structure GAA [General Armistice Agreement] and we don't mind if they intend this to cover also our withdrawal MAC [Mixed Armistice Commission].

130

1. הוראה דומה, בשינויים מתבקשים, שיגר שרת לאילת. את מברקו לאילת סיים שרת במשפט הבא: "חומר החזות מחייב בהחלט המעצמות להיכנס לעבי הקורה קודם כל על־ידי מועצת הביטחון ועליהם לדרוש בכל תוקף מארצות־הברית; אף אנו פונים אליה." (ראה מברק ד/624, 28.3.1954, 130.09/2319/4.)

2. סעיף 3 בהסכם שביתת הנשק בין ישראל וירדן הוא הסעיף העיקרי בהסכם ולפיו תתקיים בין שתי המדינות שביתת־נשק כללית ונאסרו כל מעשי מלחמה ואיבה, בין כוחות צבאיים או צבאיים למחצה, לרבות כוחות לא סדירים או משטח הנתון לשליטתו של צד אחד נגד הצד השני. על סעיף 8 – ראה מס׳ 64, הערה 5; על הפרת סעיף 12 – ראה מס׳ 122.

9) We needn't object inclusion ref[erence] Ben[nike]'s report of which Eden made much[3] but should stress inadmissible their applic[ation] Security Council be based on Ben[nike]'s report alone and read as if Aqrabim didn't occur at all.

(10) Invocation Ben[nike]'s report makes submission our observ[ation]s thereon both timely and urgent.[4]

Sharett

131

א' נג'ר אל י' צור (פאריס)
E. Najar to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/533

נוסח יוצא: 130.09/2345/5

ירושלים, 28 במארס 1954

העתק לאבן ולאילת.

נפגשתי אמש בירושלים עם ז'ילבר לפי בקשתו. מסר בעל־פה הודעה מהרציף [משרד החוץ הצרפתי] שסיכומה כדלקמן:

א) אין צרפת מציעה לנו להרבות במאמצים כדי להניע המעצמות להעמיד המצב לדיון במועצת הביטחון. אם תנקוט ישראל יוזמה צרפת לא תראה הדבר בעין רעה אולם מבלי להתלהב מכך.

ב) לאור הידיעות אשר מסרנו לוועדת שביתת־הנשק ברור כי יש להמשיך בחקירה. זה התפקיד הראשון וזה מתנה פעולה אפשרית מצד המעצמות.

ג) ברגע שייתפסו האחראים לרצח תגובת צרפת תהיה חריפה ביותר.

ד) בהזדמנות זאת מחדשת צרפת הבעת צערה על הרצח בעקרבים.

ה) מצטערים על שעזבנו הוועדה ומציעים שנחזור מבלי לחכות להזמנה מצד מועצת הביטחון כי אנו מעכבים כל אפשרות של פתרון. במצב זה כל פעולה במועצת הביטחון תתבטא בדיונים פלטוניים.

הוראות ז'ילבר יצאו מפאריס בליל שישי בחצות ולדבריו אינם פרי של התייעצות בין המעצמות. עניתי במקום כדלקמן:

(1) אבן נתקבל אצל דאלס, ואילת אצל אידן. מפתיע כי התגובה הראשונה באה מצרפת דווקא במקום שטרם נתקיימה פגישת שגרירנו עם בידו.

3. ראה מס' 125 והערה 2 שם.

4. בנציגות ישראל לאו"ם התלבטו אם יש בכלל טעם להגיב על הדין־וחשבון של בניקה שלא עורר הדים באו"ם וההתפתחויות הבליעו אותו לחלוטין. אולם בהוראתו של שרת הגישה ישראל תשובה מפורטת לדו"ח ומתחה ביקורת על עמדתו של בניקה שירדן נוקטת באמצעים יעילים למנוע הסתננות ועל שנמנע מלהטיל את האחריות להכשלת היזמה לכינוס ועידה לפי סעיף XII על ירדן. (ראה אבן אל המזכיר הכללי של האו"ם, 29.3.1954, 130.16/2949/3).

2) קשה להבין מדוע הטילו עליו מסירת הודעה מעין זו בה הרמז היחיד לפעולה אפשרית במועצת הביטחון מתייחס לשיבתנו לוועדת שביתת־הנשק. מה בדבר סעיף 12 ומה על המצב המתוח בכללו?

3) מפתיע אותי הניסיון להתנות כל פעולה מדינית בחקירה על סמך הידיעות שאנו הצלחנו להשיג. החבל היה מיועד לרוצחים ולא להחנקת הפעולה המדינית הדרושה.

4) אינני מטיל ספק ברצונם הטוב של הצרפתים אולם אין ספק שניתן לו ביטוי מצער. הדגשתי שנוסח תלונת המעצמות למועצת הביטחון אחרי קיביה מתאים בהחלט למצב הנוכחי.

לידיעתך ז׳ילבר ועוזריו הגיבו כמוני בזמן פיענוח מברקם מפאריס. הבוקר אמסור לז׳ילבר אכזבת השר.

הרציף כבר הספיק להבריק ביקורת חריפה על מאמר של בן־גוריון ב״דבר״ מיום שישי[1] אשר לדעתם מכשיל מאמצי ראש הממשלה. שאלתי ז׳ילבר אם לדעתו עשויות הוראות ממשלתו לחזק מאמצינו למצוא מוצא מדיני מהסבך.

ז׳ילבר יוצא מחר לטהראן.[2]

נג׳ר

132

מ׳ שרת אל שגרירי ישראל בוואשינגטון, פאריס ולונדון
M. Sharett to the Israel Ambassadors in Washington, Paris and London

מברק מוצפן IWA228

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

ירושלים, 29 במארס 1954

הממשלה אישרה אתמול הצעותי:

א) לא לחזור כעת לוועדת שביתת־הנשק.

ב) לא לפנות בשלב זה למועצת הביטחון.

ג) לא לנקוט לעת־עתה עמדה כלפי אפשרות תיווך בריטי.

131

1. במאמר שכותרתו ״האומות המאוחדות וביטחוננו״ שהתפרסם ב״דבר״ ב־26 במארס, טען בן־גוריון שארגון האו״ם אינו מסוגל לפעול ביעילות בעולם הקרוע בין שני גושים גדולים וקבע שעל ישראל להיגמל מן האשליה כאילו יש מחוץ לה כוח ורצון בעולם שישמור על חיי אזרחיה.
2. בטהראן עמד להתקיים כנס שגרירי צרפת במזרח התיכון.

ד) להמשיך ולהגביר התביעה למעצמות להפעיל מועצת הביטחון.[1]
ה) לדרוש בפנייה הסתמכות מפורשת או משתמעת על עקרבים והפרת [סעיף] 12.
ו) לפרסם הודעה נוספת בעניין [סעיף] 12 אשר (א) תאשים ירדן בשיטה המביאה לחיסול שביתת־הנשק; (ב) תחרידה לתוצאות; (ג) תביע תמיהה כלפי המזכ"ל.[2]
הישיבה עסקה שלוש שעות רק בבעיות אלו, שמעה דו"ח מפורט שהכיל קריאת כל מברקיכם כלשונם.

שרת

133

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון) וא' אילת (לונדון)[1]
M. Sharett to A. Eban (Washington) and E. Elath (London)

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.09/2377/2

ירושלים, 29 במארס 1954

אישי

עליכם לעשות מאמץ המתחייב תמיד וההכרחי בייחוד עכשיו לחוש מרחוק רחשי לב האומה. בארץ דיכאון מאי־תגובה לעקרבים המתפרשת כאזלת־יד וכהפקרת החיים. "חרות" מנסה לקצור יבול ייאוש וטירוף[2] אך לא זה המדאיג. ברחבי המפלגה

132
1. אבן ביקש לשכנע את שרת בעדיפותה של יוזמה ישראלית במועצת הביטחון. הוא וחבריו בשגרירות היו משוכנעים שיוזמת שלוש המעצמות ברוח ההצעה הבריטית מסוכנת וממאירה פי כמה מתוצאות דיון שיתנהל לפי יוזמתה של ישראל, שכן הצעת ההחלטה הצפויה ממנה היא הבעת צער על הרצח במעלה עקרבים ללא קביעת האחריות, הוראה לישראל לחזור לוועדת שביתת־הנשק והתעלמות גמורה מהפרת סעיף XII. שרת מאידך גיסא גרס שאם הנוסח הסופי של פניית המעצמות ילקה בחסר או יהיה מסולף, תוכל גם ישראל לפנות למועצת הביטחון ולרשום סעיף כרצוי לה, אך במצב הנוכחי חשובה יוזמת המעצמות שהעולם יפרשה כהפגנת תגובה על הרצח ויש בה סיפוק־מה לכבוד העצמי הפצוע. (ראה אבן אל שרת, WIA230, 28.3.1954, 93.01/2210/5; שרת אל אבן, מברק 231, 29.3.1954, 130.09/2310/5).
2. שרת קרא את ההודעה במסיבת עיתונאים ב־29 במארס. הנוסח "המחושב" של ההודעה התקבל לאחר מחלוקת בין שרת ללבון, שחייב הודעה חריפה שתתלה בירדן את קולר ביטולו החד־צדדי של הסכם שביתת־הנשק על־ידי הפרת סעיף XII. שרת טען כי "אסור לזרוק סיסמה של ביטול שביתת־הנשק אפילו כהאשמה כלפי ירדן". (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 416).

133
1. שרת חיבר את המברק בתום ישיבת הממשלה ב־28 במארס ולאחר הרצח בכיסלון (ראה להלן בתעודה שלפנינו). ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 417.
2. ב־27 במארס התקיימו עצרות עם מטעם "חרות" בתל אביב ובירושלים נגד היעדר תגובת הממשלה לאירועים בגבולות. בעצרת בתל אביב קרא בגין לציבור להכריח את הממשלה להנחית מהלומה עזה על הלגיון הערבי, אם כי הזהיר מפני מהדורה שנייה של מעשה קיביה, כי המלחמה אינה בציבור האזרחי.

מבוכה ואי־ביטחון פנימי בנכונות דרכי. בקצונה אי־שקט כבוש וחוששני אי־אמון גובר ואין מחסור בלחישות. משה קרן ב"הארץ" מעתיר תהילות המסייעות רק בחוג צר שאינו קובע. גם עזרת הרצל [ברגר] ב"דבר" חשובה אך ההמונים ניזונים מ"מעריב" ומ"ידיעות". הנבונים מבינים כי שיטת השלטון הקיים – התאפקות ושיקול – ומדיניות מאוזנת בין איום בכוח וגיוס סעד בין־לאומי, אך קרן או"ם בשפל, ארצות־הברית פסולה כעוינת ולונדון חשודה על מזימות. מאת רבים נבצר לראות מוצא כלשהו מהמיצר והזלזול פושה. במצב זה מוכרח המאמץ לבלום התפרצויות הרות סכנה להיות מלווה באמצעים חריפים והפגניים של לחץ מדיני. גם שיקולי מדיניות חוץ מחייבים לחץ כלפי המעצמות להתערבות נמרצת כלפי הצד שכנגד לשם העמדת תריס בפני פורענות. ברכתה הפנימית של פרישתנו מוועדת שביתת־הנשק שקולה כנגד כל נזק חוץ, כל שכן שגם בחזית חוץ יש לצעד זה חשבון רווח והפסד שמאזנו טרם נסתכם סופית. ושוב במצב זה פנייתנו אנו למועצת הביטחון לפי שגרה נדושה במקום לחץ על המעצמות פירושה תוספת השפלה ודכדוך, ולכן הכרחי מאמץ עליון להפעיל המעצמות מבלי להיוואש מראש, ובמבצע זה להפוך פרישתנו לדרבן כלפיהם תחת היותה בידיהם קרניים לנגחנו. בינתיים רצח כסלון, המפגין שוב כי הספר מופקר, הזורע דיכאון נוסף והמאיים בשברון רוח המתיישבים, תבע תגובה מקומית שאישרתי.[3] אני בחזית מורכבת ביותר והשיקולים מסועפים ומחייבים גם כלפי פנים איזון מדוקדק.[4]

שרת

3. ראה מס' 134 והערה 1 שם.
4. במברק ששיגר למחרת כתב שרת עוד לאבן ולאילת: מבין היטב כי תקרית נחלין מסבכת, אך עליכם לדעת כי היא גרמה הקלה עצומה ופורקן מתיחות ברחבי הארץ והרימה ואיזנה רוח היישוב (30.3.1954, 130.02/2453/7).
אבן הבין לרוחו של שרת ולמצוקותיו, אך הצטער מאוד שהציבור גורס יוזמה מדינית ישראלית במועצת הביטחון כהשפלה, ופנייה למעצמות – כמוצא של כבוד. ניסיונו לימדו שבניגוד ליוזמה של המעצמות, שחשבונן איננו חשבונה של ישראל, יוזמה ישראלית תבטיח לפחות ניצול מלא של הצדדים החזקים במעמדה. הוא הציע שאם המעצמות תפעלנה לפי ההצעה הבריטית, תשלים ישראל את החסר בהעלאת תלונה מפורשת הן על הפרת סעיף XII והן על הרצח במעלה עקרבים. (מברק NTA15, 29.3.1954, 93.01/2181/14).

134

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ministry for Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2310/5

[ירושלים], 29 במארס 1954

מידי

לאחר שעקבות מבצעי רצח כסלון בעשרים ושישה הובילו לכפר נחלין שבירדן חדרה הלילה יחידה שלנו לכפר.[1] נהרגו ב־8 ערבים, כולם גברים, לאחר שהנשים והילדים הופרדו. פורק נשק מהגברים ונלקח שלל. כוח שני שלנו שחסם הכבישים נתקל בתגבורת הלגיון שעלתה על מוקשים שהונחו על־ידינו. בכוח הלגיון נפגעים במספר בלתי־ידוע, כנראה גם שני קצינים. לכוחותינו שלום. לא היתה זאת כלל וכלל פעולת תגמול על מעלה עקרבים.

המשרד

135

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן: מגפ 115

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 29 במארס 1954

שיחות ארוכות עם [דה־]קורסל, פארודי, ברוח מברקיכם. בטענותי הדגשתי בייחוד חומרת המצב בכללו וירידת האבטוריטטה של האו"ם ושל המעצמות. הטעמתי כי השתמטותם מלהביא "מעלה העקרבים" או המצב כולו בפני מועצת הביטחון מתקבלת כסימן נוסף לפייסנות כלפי הערבים. שאלתי אם אמנם נפל חתיתה של המדינה האדירה ששמה ירדן על שלוש המעצמות עד כי הן מחפשות דרך לא לפגוע בה. תמצית תשובותיהם:

134

1. ב־26 במארס הרגו מסתננים מירדן שומר בכפר כסלון שבפרוזדור ירושלים ונטלו את נשקו. בלילה שבין 28 ו־29 במארס תקפה יחידה של צה"ל את הכפר נחלין שבאזור בית לחם בירדן. במהלך ההתקפה נהרגו 9 ירדנים, שמונה מהם מאנשי כוחות הביטחון. ב־30 במארס התקיימה ישיבת חירום של ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן. ישראל נעדרה מהישיבה. לפי בקשת הירדנים קיבלה הוועדה החלטת גינוי לישראל שדרשה נקיטת אמצעים נגד הישנות מקרים אלה והענשת האחראים.

(א) קורסל התפלא לשמוע שאנו מאשימים את צרפת בחוסר מעש והדגיש שהם היו הראשונים שפנו לאנגליה ולארצות־הברית ותבעו הכרזה משותפת. הזמנה זו לא נתנה מאומה שכן לונדון וואשינגטון רצו לחכות לפסק־דין ועדת שביתת־הנשק.

(ב) שניהם אינם בטוחים כי יושב־ראש הוועדה [פסק] נכונה. פארודי אמר כי כששמע על־כך היה נדהם אך העובדה היא כי הוועדה לא פסקה. משום כך עלול הדבר בבואו לפני מועצת הביטחון להיכנס למבוי סתום ואין הם רוצים לגרום לדיון חדש שלא יחייב.

(ג) קורסל מכחיש נמרצות שהיוו לחץ עלינו לחזור לוועדת שביתת־הנשק. לא היתה זו אלא עצה ידידותית לנו, שכן, באם יש ברצוננו להביא עניין עקרבים בנפרד למועצת הביטחון, אם בעצמנו או באמצעות השלוש, ניטל עוקצה של דרישתנו כל זמן שאין אנו משתתפים בוועדת שביתת־הנשק.

(ד) שניהם טענו בניגוד לדברים שנמסרו לכם על־ידי ז׳ילבר כי רצוי יותר שישראל תביא הדבר בפני מועצת הביטחון. פארודי אמר כי אנו טועים ברצותנו לשמור על הנוהל של הדיון בקיביה, ראשית יש הבדל בין קיביה לבין עקרבים שכן השתתפותה של יחידה צבאית לא הוכחשה במקרה הראשון, שנית היה זה מקרה גלוי של סכסוך בין שתי מדינות.

פארודי ביקש למסור לכם דעתו האישית כי הוא מבכר שאנו נביא התסבוכת כולה בפני מועצת הביטחון והבטיח מפורשות תמיכתה של צרפת. הוסיף עצה שלא נעמוד על בעיות של נוהל והביא לדוגמא את ניצחונה של הטקטיקה הצרפתית בברלין[1] שהבחינה בין נוהל לבין תוכן.

(ה) קורסל הסביר היסוסיהם ביחס להגשת התלונה על־ידי השלוש. אנגליה נוטה לכך אך ארצות־הברית תתנגד לה. פארודי קרא אף הוא בנוכחותי קטע מדו״חי שגרירם בוואשינגטון האומר כי מחלקת המדינה מסתייגת מהגשת תלונה כזאת. קורסל חזר והדגיש כי השגת הסכם בין השלוש בעניין זה עלולה להימשך זמן רב וכי נוסח ההחלטה עלול להיות פושר ביותר, שכן העובדה היסודית היא התחרות בין ארצות־הברית ורוסיה על אהדת הערבים במועצת הביטחון.

(ו) למרות כל זאת מוכן פארודי המבין חומרת המצב והמעריך דאגתנו, לקבל ההצעה שיש ללחוץ מחדש על ארצות־הברית לטובת החלטה במועצת הביטחון שתוגש על־ידי השלוש ושתכלול כל מכלול הבעיות על סמך דו״ח בניקה[2] כנקודת מוצא.

הבטיח לכנס מיד עת עוזריו ולדון בדבר דחופות, ולהציע עוד הערב לבידו לפעול ברוח זו.

צור

135

1. בוועידת ברלין – ראה מס׳ 24 (הערת־עורך).
2. ראה מס׳ 125, הערה 2; מס׳ 130 והערה 4 שם.

136

א׳ אבן אל מ׳ שרת (ירושלים) וא׳ אילת (לונדון)
A. Eban to M. Sharett (Jerusalem) and E. Elath (London)

Coded Tel. NTE14 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/11 נוסח יוצא:

New York, 29 March 1954

Urgent

Spoke to Lodge and strongly renewed our request for three power initiative to raise Jordan border tension with special ref[erence] Scorpion Pass and violations Art. 12. Described intolerable position Jordan frontier with mounting toll our dead, furious public opinion and increasing unreadiness frontier settlers accept this passively. All this plus Jordan refusal review shattered agreement and inaction by powers. He confirmed was in active consultation other two at U.N. He asked would not Soviets veto three power resol[ution] and why as matter of technical possibility can't Israel, Jordan, submit their own complaints. I said this technically possible but for strong political reasons, which had explained to him and Dulles,[1] we had requested three power initiative and hoped for positive reply but certainly with emphasis Scorpion and Art. 12. He said twice Security Council can't be indifferent situation but question was how matter should be raised. Ross asked whether our request endorse Art. 12 wouldn't immediately raise question our return MAC [Mixed Armistice Commission]. I said we did and could not prevent any member Council express his views but our concern was for Art. 12 as major violation GAA [General Armistice Agreement]. They said my views constructive and would take into account. From their reactions I deduce:

1) U.S.A. still not keen on Security Council initiative and would prefer like France[2] to consider agenda composed Israel and Jordan complaints. They are however under strong U.K. pressure in favor three power initiative whereof chief objective in my opinion is secure pro-Jordan agenda and shield Jordan from Art. 12 pressures.

2) Other hand Nahalin incident[3] plus our pressure for their initiative increases prospect three power initiative on agenda proposed by U.K.[4] viz. Ben[nike]'s report without Art. 12 and with strong emphasis Art. 12. Ross, Barco, Tov, Eliav participated.

Eban

136

1. ראה מס׳ 123.
2. ראה מס׳ 135.
3. ראה מס׳ 134 והערה 1 שם.
4. ראה מס׳ 125.

137

א' אבן אל ד' האמרשלד (ניו יורק)
A. Eban to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 93.08/360/2 :העתק

[New York], 29 March 1954

Excellency,

I have received Your Excellency's letter of 24 March 1954 conveying the reply of the Jordan Government to your letter of 18 February 1954.[1] It is evident that this reply constitutes a flat refusal to attend the Conference which you convoked under Article XII of the General Armistice Agreement.

2. Under Article XII of the Israel-Jordan Armistice Agreement, each party is under mandatory obligation to attend a conference convoked by the Secretary-General of the United Nations at the request of the other party for the purposes stated in the Article. The Government of Jordan, however, has for over four months persistently and repeatedly violated this central provision of its agreement with Israel.

3. In the course of your efforts to arrange the conference you suggested certain conditions of time, place, initial chairmanship and principles of agenda which might facilitate Jordan's fulfilment of its mandatory obligations. I hope that you will agree that the Government of Israel showed a cooperative attitude to all these suggestions. The correspondence which you have submitted to the Security Council fully bears out this contention.

4. The refusal of Jordan to honor its signature of Article XII of the General Armistice Agreement leads inevitably to three conclusions:

(a) Jordan does not respect its international obligations and is not prepared to honor an agreement to which it has set its hand.

(b) Jordan does not consider itself bound by the General Armistice Agreement as a whole, but regards itself as free to decide which provisions of that Agreement it shall ignore. This is surely tantamount to a repudiation by Jordan of the Agreement.

(c) Jordan is aware of the acute tensions which have prevailed on its border with Israel for several years, and especially in recent months, as a result of its repeated incursions and attacks on Israeli life and property; nevertheless the Jordan Government declines to join with Israel under the due procedures laid down in Article XII of the Armistice Agreement in an attempt to bring about a general improvement of the grave situation.

137

.1 ראה מס' 74 ו־122.

These three facts constitute an international transgression of unusual scope and gravity. The Government of Israel is devoting its full consideration to the position thus created.

My Government appreciates the zealous and patient efforts which Your Excellency has devoted to this matter. We have noted with gratification your published statement of 10 March emphasising the mandatory character of Article XII,[2] and your published statement of 27 March that you cannot be regarded as concurring in Jordan's reasons for refusing your invitation.[3]

I have the honor to request that this letter be circulated to the Members of the Security Council as an additional document to those already published in S/3180 and S/3180/Add.1.

Please accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

Abba Eban
Ambassador and Permanent Representative
of Israel to the United Nations

138

י' תקוע אל שר החוץ, המנהל הכללי של משרד החוץ וג' רפאל

Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs, the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and G. Rafael

העתק: 130.02/2434/5

[ירושלים], 29 במארס 1954

כמוס

הנדון: תעלת גשר בנות יעקב

ברצוני להביא לפניכם מספר עובדות המצטרפות לתמונה של מצב מיוחד במינו המזמין לדעתי את המסקנה כי עלינו לשקול אפשרות חידוש העבודה במפורז בקרוב.

2. ב־10 במארס הודיע האמרשלד במסיבת עיתונאים שיש לשים גבול למועד קבלת התשובה מממשלת ירדן ואם לא תפנה אליו ממשלת ירדן בהקדם, יקבע הוא עצמו תאריך לוועידה.
3. האמרשלד פרסם הודעה זאת ב"ניו יורק טיימס" בעקבות פנייה של אבן שיפרסם הכחשה לפירוש זה שנתן שר החוץ הירדני אל־ח'אלדי, במסיבת עיתונאים ב־25 במארס, להחלטתו של המזכיר הכללי לא להמשיך ולטפל לעת עתה בכינוס הוועידה. (ראה מברק אבן אל שרת, 231, 28.3.1954, 93.01/2210/5).

א. מומחי המים של גנראל בניקה עומדים לצאת את הארץ בשבוע זה ויגישו את הדו"ח שלהם באמצע אפריל.[1] לפי כל הסימנים מסקנותיהם בקשר לשאלה אם אפשר להבטיח מים לבטייחה ולטחנות ה[קמח] בערוץ הירדן, תהיינה חיוביות. אני סבור כי אין לעבור בשתיקה על סיום שלב חשוב זה בטיפול האו"ם בבעית הערוץ.

ב. היעדר החלטת מועצת הביטחון נוחה לנו יותר בתנאים הנוכחיים מאשר החלטה כל שהיא. יש להניח כי כל החלטה, אפילו נוהלית, תעניק לסוריה מעמד מסוים בפתרון הבעיה. יתר־על־כן עדיין נשארת הבעיה על סדר־יומה של מועצת הביטחון ובמובן זה הוצאה במידה מסוימת, מידי הגנראל בניקה. ייתכן כי מצב זה יקל במקצת על כושר תמרונינו וסיכויינו התכסיסיים.

ג. מבחינתנו עדיף להפריד בין תכנית גשר בנות יעקב לבין השיחות בדבר תכנית ג'ונסטון מלה[ת]נות ביצוע תכנית התעלה במתן הסכמתנו לתכנית האזורית, או אפילו לעקרונותיה הכלליים. אני מבין כי ניתן לדחות בואו של ג'ונסטון לזמן מה.

ד. לפי הידיעות אשר הגיעוני אתמול, התחילו הסורים לחפור תעלת השקאה חדשה בגדה [ה]מזרחית של הירדן. התעלה מתקרבת בקצב מהיר לאפיק הירדן. לא זו בלבד שדין תעלת גשר בנות יעקב צריך לחול גם על התעלה הסורית, אלא חפירת זו האחרונה מהווה הפרת הוראות הסכם שביתת־הנשק אשר אינן מעורבות בשאלת בנות יעקב.

ה. הסורים ממשיכים לעת עתה לדוג בכנרת בניגוד להחלטת ועדת שביתת־הנשק מה־15 במארס ש.ז.[2]

ו. מדברי אנשים כמו ויז'ייה אני למד כי השלטון החדש בסוריה טרם הגיע לידי גיבוש עמדה בדבר מדיניות סוריה כלפי ישראל בכלל ולגבי מפעל בנות יעקב בפרט. גם כוחו הפנימי של המשטר אינו איתן ביותר.

ז. סיום החפירה במפורז [י]דרוש לפי הערכת המהנדסים ומומחי המים שלנו כ־10 – 14 יום של עבודה מאומצת. כבר כיום קיימת חפירה מסוימת לאורך כל האזור המפורז ונשאר להעמיקה ולהרחיבה במקומות מסוימים.

עובדות אלה הנן עובדות בעלות תוקף לתקופה קצרה וגורלן לחלוף בעתיד הקרוב. אם מסקנתנו תהיה לראות בהן מסיבות מתאימות לחידוש העבודה, נצטרך נוסף לפעולות הדיפלומטיות וההכנות הטכניות, להכין איגרת לנשיא מועצת הביטחון, או למזכיר הכללי של או"ם, עם ערובות מים וקרקע[3] וייתכן שגם עם אישור

138

1. מומחים אלה (דיקסון מארצות־הברית ואייספוגל מהולנד) ביקרו בישראל במארס 1954 בשליחותו של המזכיר הכללי של האו"ם, על־פי בקשתו של ראש מטה המשקיפים בניקה, כדי לבדוק את השלכות מפעל ההטיה באזור גשר בנות יעקב על זכויות המים והקרקע של הערבים שגרים בחוות הבטייחה. לאחר שביקרו באזור ונפגשו עם מומחי תה"ל ומומחים סורים הגישו השניים את הדין־וחשבון שלהם למזכיר הכללי של האו"ם ולגנרל בניקה ב־3 באפריל. (דיווחים על פגישותיהם בישראל, מארס 1954, בתיק 130.02/3688/9.) עיקרי המלצותיהם ראה במס' 241 והערה 1 שם.

2. ראה מס' 110 והערה 2 שם.

3. ב־26 במארס, בקשר לשיחות של נציגי ישראל עם המומחים דיקסון ואייספוגל, התחייבה ממשלת ישראל במכתב של שר החוץ אל הגנרל בניקה להבטיח אספקה נאותה של מים, בכל העונות, לסיפוק השימושים הקיימים במים, במהלך העבודות של מפעל ההטיה ולאחר סיומן. (המכתב, מיום 26 במארס 1954, בתיק 130.02/2434/5.)

התחייבויותינו לשמור על אופיו של האזור המפורז. לדעתי כדאי יהיה להגיש האיגרת עם סיום דו"ח המומחים, אף אם לא יפורסם בפומבי.

במקרה ויכריעו השיקולים נגד חידוש העבודה, אני סבור כי עלינו לדאוג לפחות להגשת איגרת הערובות למועצת הביטחון ולהצהרה כי החפירה לאורך כל האזור המפורז הנה למעשה עובדה קיימת וכי אנו שומרים לעצמנו את הזכות לסיימה, על־ידי העמקה והרחבה, במועד שיראה לנו כנאות.

בברכה,

יוסף תקוע

139
הערת־עורך
Editorial Note

סיום הדיון במועצת הביטחון על חופש השיט בתעלת סואץ ובמפרץ אילת

ב־29 במארס 1954 סיימה מועצת הביטחון את דיוניה בתלונת ישראל על ההסגר המצרי בתעלת סואץ וההפרעות לשיט במפרץ אילת. בפני חברי המועצה עמדה הצעת החלטה מטעמה של ניו זילנד (מסמך או"ם S/3188 corr.1) שאזכרה את החלטת מועצת הביטחון מספטמבר 1951 בדבר חופש השיט והביעה דאגה חמורה מכך שמצרים לא מילאה אחר החלטה זאת. בעניין מפרץ אילת קראה ההחלטה להעביר את הדיון לוועדת שביתת הנשק ישראל־מצרים. בעד ההצעה הצביעו 8 מדינות, לבנון וברית־המועצות הצביעו נגדה ומדינה אחת (סין) נמנעה. ההצעה נפלה בשל הצבעת הנגד הסובייטית. היתה זאת הפעם השנייה שברית־המועצות הטילה וטו בעניין שנוגע לשאלת ארץ־ישראל. וזו לשון הצעת ההחלטה:

The Security Council,

1. Having considered the complaint of Israel against Egypt concerning: (a) Enforcement by Egypt of restrictions on the passage of ships trading with Israel through the Suez Canal (b) Interference by Egypt with shipping proceeding to the Israeli port Elath on the Gulf of Aqaba,

2. Noting the statements made before the Council by the representatives of Egypt and Israel,

3. Recalling its resolution of 1 September 1951,

4. Notes with grave concern that Egypt has not complied with that resolution,

5. Calls upon Egypt in accordance with its obligations under the Charter to comply therewith,

6. Considers that, without prejudice to the provisions of the resolution of 1 September 1951, the complaint referred to in paragraph 1 (b) above should in the first instance be dealt with by the Mixed Armistice Commission

established under the General Armistice Agreement between Egypt and Israel.

לאחר ההצבעה הצהיר הנציג המצרי, כי עתה משהוסר נטל הצעת ההחלטה שלעיל, מצרים, מרצונה החופשי, תתקדם לקראת סובלנות.

(ראה *SCOR, Tenth Year*, 664th Meeting, 29 March 1954, p. 23; *Yearbook of the United Nations*, 1954, p. 74.)

140

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

Coded Tel. IW243 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/5 :נוסח יוצא

Jerusalem, 30 March 1954

First thoughts on veto and after[1]

(1) Evident this is knock out blow to Security Council in Mideast security.

(2) Vysh[insky] with both hands pushes us to depend on west[ern] powers.

(3) We freer resort direct action arutz [river bed] and Eilat than hitherto.[2]

(4) Nevertheless and just in view (3) we should be last to leave ditch defence Security Council authority.

(5) Hence we shouldn't rashly abandon our present initiative versus powers for convocation Security Council.

In renewed post veto approach we should argue as follows: Discussion Security Council our rel[ation]s Jordan must aim bringing us together whether by directive Sec[retary]-Gen[eral] convene 12 or by adoption Eden's idea Security Council c[ommi]ttee including us both[3]. This would appear be in line Vysh[insky] advocacy direct parleys and let's take him at his word. If he changes ground and again vetoes under pretext then both West and we will know where we stand, anyhow this last attempt worthwhile before we drop Security Council which pregnant incalculables.

140

1. ראה הערת־עורך לעיל. מברקים דומים נשלחו גם לפאריס ולונדון.
2. במברק אחר הבהיר שרת לאבן, שבעניין מפרץ אילת פעולה ישירה אין פירושה רק משלוח אנייה, שההכנות לו כבר בעיצומן, אלא פעולה בכוח נגד התנגדות מזוינת, אך הוסיף שעדיין אינו ממליץ על כך. (IW270, 5.4.1954, 130.09/2310/6.)
3. ראה מס' 125.

We must urge quick decision. If they accept our line we shall see what happens. If they don't they will still be under pressure act and then we should urge powers prevail Sec[retary]-Gen[eral] convene 12. Other hand they might then fall back on U.S.A. idea three powers should send for us. We would comply but on no account must bring this up, as imperative they and not we should be responsible such departure.

Cab[inet] Foreign Affairs C[ommi]ttee meets today decide course.[4]

Sharett

141

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA243-242

נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 30 במארס 1954

קשה למצוא פשר מדויק למדיניות ברית־המועצות באו״ם בענייני אזורנו[1] אך קיימות כמה הנחות אפשריות היכולות לעמוד כל אחת בפני עצמה או כולן יחד כפרוטות המצטרפות לחשבון כולל.

א) החליטה ברית־המועצות לגזור כליה על פעולת מועצת הביטחון עד אשר תסופק התביעה לקבלת סין העממית. בג׳נבה ייאמר למעצמות המערב שבלי קבלת סין למועצת הביטחון אין קיום למועצת הביטחון. הנחה זו נובעת משיחתי עם וישינסקי[2] וגם מצאתי סימוכין לה בשיחות עם אמריקנים שאינם יודעים על שיחתי של יום ו.

ב) החליטה ברית־המועצות לפסול כל החלטה שהערבים מתנגדים לה בתוקף בלי שים לב לתוכן ההחלטה או לערכה מבחינה סובייטית. להנחה זו יש זכות קיום גם כחלק של ההנחה הראשונה, גם כהנחה בפני עצמה. לפי הנחה זאת אם היא קיימת בנפרד מהראשונה לא תפסול ברית־המועצות החלטה שהערבים תומכים בה או משלימים אתה ויש זכות מעבר להחלטות אנטי ישראליות.

ג) ברית־המועצות תפסול כל החלטה על המזרח התיכון שתנבע מיזמת המערב בין שתהיה פרו־ערבית בין אנטי־ערבית ותתבע הסדר ישיר בין ישראל וערב ללא התערבות בין־לאומית כלשהי. הנחה זאת אפשרית רק אם נקבע שראשית מדיניות זאת היא בדצמבר 1953, אחרת אין לפרש את השתיקה המסורתית והיעדר הווטו

4. ראה מס׳ 142.

141

1. ראה מס׳ 139 (הערת־עורך).
2. ראה מס׳ 127.

בדיוני קיביה. שימו לב שלפי מכתבי החקר שלנו היתה ועידה קומוניסטית בביירות בדצמבר 1953. בנובמבר הביע לי וישינסקי דעה לטובת פעולת מועצת הביטחון על־ידי תביעת ערובות מישראל שתאפשרנה חידוש העבודה בערוץ הירדן אך בדצמבר הפיל את כל הבניין למשואות.

אני נוטה לקבל צירוף של שתי ההנחות הראשונות הנ"ל. הצד השווה שבכל ההנחות הוא ששער מועצת הביטחון נעול בפני כל החלטה או פירור של החלטה אנטי ערבית.

הברק נא הערכתכם.[3]

אבן

142

מ' שרת אל א' אבן (ניו יורק)
M. Sharett to A. Eban (New York)

מברק מוצפן YA61

נוסח יוצא: 130.09/2330/23

ירושלים, 31 במארס 1954

ועדת השרים[1] אישרה (א) זירוז המעצמות להחליט בלי דיחוי אם יפנו למועצת הביטחון או לא. (ב) אם יפנו, וההסתמכות אינה מספקת לגבי עקרבים ו־12, נפנה מיד למועצת הביטחון ישיר לאיזון החשבון. (ג) אם יחליטו לא לפנות, תשוב הוועדה לדון. עד כאן.

בשיחה לפי (א) יש לדרוש הסתמכות כנ"ל ולהסתייע בטיעון שבשלי לוואשינגטון 243[2] סעיף 5 לגבי הווטו. מניח בבטחה כי במקרה (ג) יוחלט כי אנו פונים מיד. (א) ו־(ב) פירושם הוראות לפעולה מידית.[3]

שרת

3. שרת שלל את הנחה (א) "קשה לגרוס (א) כסיבה שכן לפי זה מדוע נמנעו בעניין קיביה", וגם את הנחה (ג) ש"נראית סיטונית מדי". הוא גרס שהנחה (ב) היא העיקר "והמגמה בלי ספק לא סתם להתרצות לערבים אלא בדרך זו למנוע גיבוש ההגנה המערבית במזרח התיכון ולעכב גם שלום בין ישראל וערב במידה שהתגשמותו תקל על ארגון ההגנה האזורית". (מברק לאבן, IWA266, 4.4.1954, 130.09/2310/6).

142

1. שרת כינס את ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון ב־30 במארס והרצה לפניהם על משמעות הווטו הסובייטי במועצת הביטחון. לבון תמך באבן – למשוך את היד מכל יוזמה במועצת הביטחון, ואילו ארן, רוזן וברנשטיין היו סבורים כשרת שיש לעשות ניסיון נוסף, אחרון, ולא למהר לנתק את החוט. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 422–423).
2. מס' 140.
3. הוראות אלה נשלחו גם לפאריס וללונדון.

143

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA253
נוסח יוצא: 93.01/2210/5

ואשינגטון, 31 במארס 1954

לפי מברקך[1] שוחחתי עם ויינהויס ולאדלו. הראשון פועל כסגן־מזכיר המדינה לענייני או"ם לרגל מחלת קי. אמרתי שממשלתי הספיקה לדון במצב אחרי הווטו הסובייטי והורתה לי לבקש תשובה מפורשת האם תעלינה המעצמות במועצת הביטחון את מצב חוזה שביתת־הנשק ישראל־ירדן ובייחוד עקרבים וסעיף 12. הקפידו לדעת אם הוראה זו באה אחרי הווטו והבהרתי כי אמנם כן הדבר. הסברתי שאחרי הווטו הציע קדרון לבארקו שימתין 24 שעות עד שנתקשר עם ממשלתנו ועכשיו לאחר התייעצות זאת הנני פונה בלשון זו של בקשת החלטה. הוספתי שאם מתכוונים השלושה להעלות את הבעיה אנו תובעים מקום מרכזי למעשה עקרבים כנקודת המוצא לחידוש המתיחות והגברתה, ולסירוב ירדן להיענות לסעיף 12 כהפרה חמורה ביותר של החוזה. לאדלו שאל מה בדבר אפשרות שתגישו תלונות מצדכם וירדן תגיש תלונה כפי רצונה. אמרתי שאפשרות משפטית זאת ידועה לנו, וכן אפשרויות אחרות, אך ממשלת ארצות־הברית נתונה עדיין בסימן של הצעתנו ליזמת המעצמות במועצת הביטחון. מסירת החלטת המעצמות על דבר זה קודמת לכל מחשבה על המשך הפעולה. שוב הדגשתי שאנו מעוניינים בתוכן היזמה המערבית באם תינקט ולא רק בעובדת היזמה.

ניתחתי את האפשרויות השונות לפירוש המדיניות הסובייטית במועצת הביטחון. ענו שהם מתייעצים בדחיפות עם בני הברית על היקף רחב מאוד של ברירות לפעולה בתוך או"ם ומחוץ לו ויודיעו לנו דבר תוך יומיים־שלושה. אמרו ששיקול רציני הוא [ה]מדיניות הסובייטית במועצת הביטחון המשרה עליהם דאגה. לא בריא הדבר שפעם אחרי פעם תוזמן התערבות סובייטית שלילית ומכרעת בבעיות האזור ויצא כאילו הסובייטים הם בעלי היתר ואיסור, דבר שאין מנוס ממנו בכל פעולה של מועצת הביטחון. בהמשך השיחה הצבעתי על חומרת המצב שאינה סובלת אפס מעשה ואמרתי שהמגמה צריכה להיות פגישה בין ישראל וירדן ברמה מדינית גבוהה ולכך נחתור במועצת הביטחון ובכל הנסיבות. ציינתי את כיוון העיתונות המדגיש כמוצא יחיד את הצורך בפגישה בין ישראל וירדן וניחשתי שפתרון זה ישתלט על כל דיון במועצת הביטחון ולכך נחתור.

שבו ואמרו שהכל בדיון דחוף ואין מייעצים לי לפנות לאגף המזרח התיכון כי אין כל גיבוש של החלטה או תושייה בשום מקום.

143
1. ראה מס' 142 והערה 1 שם.

נתרשמתי: א) להם יסוד להניח שהסובייטים יחסמו דרך בפני כל יוזמה העשויה להפיג המתיחות. כשטענתי כי וישינסקי דגל במשא־ומתן ואולי אפשר לתפוס אותו באמתלה זו, הביעו ספקנות מוחלטת לגבי יחס רציני לתירוצי וישינסקי. לדידם הקו הרוסי הוא חבלה, ולא יחסר טעמים ונימוקים לכל מעמד. אני מצדי לא התווכחתי נגד הנחה זו כי בהערכת כוונות ברית־המועצות במועצת הביטחון צדקו הם כל הזמן בחודשים האחרונים.

ב) הרתיעה האמריקנית ממועצת הביטחון היא חזקה, עמוקה וכנה והשיקול הסובייטי חשוב להם הרבה יותר מאיזה חשבון מזרח תיכוני.

ג) מתחילים להרהר בתחליפים למועצת הביטחון בשאלתנו.

ד) לא נאמרה מילה על פרישתנו מוועדת שביתת־הנשק ולא על נחלין.

ה) לאחר שנתבקשו על־ידינו ועל־ידי הירדנים להעלות תלונות, נטייתם להתחמק גם מזה וגם מזה ולגרוס חובת מדינות ריבוניות ליזום כל אחת כראות עינה. אין צורך אלא להמתין לתשובתם תוך הדגשת שני העניינים החיוניים לנו בכל דיון שיתעורר לפי יוזמתם.[2]

אבן

144

א' אילת אל א' לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/533
נוסח יוצא: 93.04/40/14

לונדון, 31 במארס 1954

מידי

שוחחתי עם רוג'ר אלן בקשר לשלכם ד/624 וסעיפים (ד) ו(ה) בשלכם ד/631.[1] לאחר שמיעת דברי הבטיח לדון בהצעותינו ומיד עבר להתקפה באומרו שפעולת נחלין שמה לאל את מאמציהם למצוא דרך לשיפור המצב.[2] אם החלטנו לקחת את החוק בידינו ולנהוג לפי ראות עינינו פירוש הדבר שאין למנוע אסון שתוצאותיו

2. ראה דין־וחשבון שלם מהשיחה בתזכיר שחיבר פ' אליאב, 2.4.1954, 130.20/2480/2.

144

1. ראה מס' 130, הערה 1; מס' 132.
2. ביום הקודם, ב־30 במארס, בא מור מן השגרירות הבריטית אל לוריא כדי להביע דאגה חמורה על התקפת נחלין. הוא אמר שברור כי זאת התקפה מתוכננת ומאורגנת יפה והזהיר שהתוצאה תהיה הרס הרושם החזק לטובת ישראל שנוצר על־ידי הבלגת הממשלה על הרצח במעלה עקרבים. הוא הוסיף שאינו יודע מה תהיה השפעת הדבר על ההצעה הבריטית לעורר במועצת הביטחון את עניין המצב בגבולות ולחץ להעניש את האחראים. לוריא השיב כי אין זאת תגובה על הרצח במעלה עקרבים אלא תגובה מקומית על שורת המאורעות סביב כסלון וכי אי־אפשר לצפות שיישובי הספר יישארו סבילים מול רצח ופורענות. (מברק לוריא אל השגרירות בלונדון, ד/640, 30.3.1954, 130.02/2453/7).

תהיינה חמורות יותר בשבילנו מאשר בשביל צד אחר. אי־אפשר שמצד אחד נבקש תמיכה באמצעים משפטיים ומצד שני ניקח את החוק בידינו. עלינו לזכור שקיים חוזה ידידות והגנה ביניהם לבין ירדן ויהיה עליהם למלא את התחייבויותיהם בשעה שנתקיף את ירדן. לאחר מקרה עקרבים רכשנו לעצמנו אהדת הציבור על־ידי התנהגותנו והבלגת הממשלה. על־ידי פרישתנו מוועדת שביתת־הנשק וההתקפה על נחלין היזקנו קשה לעצמנו וגם למאמציהם הקונסטרוקטיביים בזירות שונות. העיר שידועים להם קשיי ראש הממשלה וממשלתנו העומדים בפני לחץ קשה של דעת הציבור שלנו, אך כל זה אינו יכול להצדיק את הקו שנקטנו בימים האחרונים. סיים באומרו שמצא לנחוץ לדבר גלויות ולתאר המצב בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כדי שנדע לקראת מה אנו הולכים אם גמרנו אומר להשתמש בכוח לשם הסדר הבעיה. הסברתי לו את עמדתנו אגב הדגשה שיחד עם הערכת מאמציהם אין לנו הרגשה שעשו די בעמאן. אמרתי שהתנקשות צבאית בינינו תיחשב לטרגדיה גדולה אך איך יוכל הציבור שלנו להאמין שאין ביכולתם למנוע אותה על־ידי העמדת ממשלת ירדן על החלטתם שלא לתת לה לנהוג בצורה פרועה ולחפש אחר־כך מקלט מאחורי הגב של הצבא הבריטי. העובדה שנתנו לממשלת ירדן להשתמט בעניין סעיף שנים־עשר חיזקה חוצפתה וההשתלשלות בעקרבים הוסיפה להרגשתם ש"דאולה מענא"[3] ויוכלו להמשיך במעשי פורענות מבלי לתת את הדין. הצהרתי שפנינו לשלום ואין בכוונתנו להתקיף או לסבך את עצמנו במלחמה. אך שאלתיו איך היו נוהגים בני עמו במקרה דומה ובאיזה מצב היתה נמצאת ממשלתו כשלא היתה דואגת לחיי התושבים ורכושם לאחר שכל המאמצים לשפר את המצב באמצעים משפטיים העלו חרס בגלל הנוקשות האיוולת של הצד השני. חזר על דבריו שמבין את קשיינו אך עלינו לשקול את כל הנתונים ולהיות נכונים אף לסבול עד שתימצא דרך לשיפור המצב במקום להגיע לעברי פי־פחת על־ידי מעשים שעל דעת עצמנו. הדגיש וחזר והדגיש שהם ממשיכים במאמציהם בעמאן ומשתדלים להשפיע על מחלקת המדינה בקשר לכינוס מועצת הביטחון בהקדם. מאז הווטו הרוסי בשאלת בנות יעקב גדלה הספקנות האמריקנית בדבר יעילות העלאת הבעיה במועצת הביטחון. אך משרד החוץ תקיף בדעתו בעניין זה למרות שגם להם אין ביטחון שהרוסים לא ינצלו גם הזדמנות זו כדי לחבל במאמציהם המשותפים. הצרפתים טרם ענו אך מצדם אינו מצפה לקשיים.

בסוף שיחתנו, שארכה יותר משעה, חזר על דבריו שעלינו לדאוג במשותף למניעת אסון אשר איש לא יוכל לשער את תוצאותיו אם לא נעשה מאמץ מצדנו כדי לאפשר גם להם להמשיך במאמציהם. הסכמתי לדבריו ואמרתי שלשם כך חיוני להראות בהקדם לציבור שלנו שמאמצי המעצמות הידידותיות נושאים פרי. רק זה עלול לחזק את הביטחון שאין ישראל עזובה לנפשה וחייבת לדאוג לעצמה שעה שאין אחרים דואגים לא לה ולא לחוק ולביטחון בגבולותיה.[4] הודענו לאבן.

אילת

3. ערבית: "המדינה אתנו".
4. למחרת, ב־31 במארס, מיד לאחר שקיבל את הוראותיו של שרת (ראה מס' 142), שוחח אילת שוב עם אלן, שהודיעו שנמשך בירור ער בפניית ישראל לכינוס מועצת הביטחון. אילת התרשם, שגם אם יפנו למועצה לא יבליטו פרשת הרצח במעלה עקרבים וסעיף XII, אלא יסתמכו על דו"ח בניקה, ויזכירו רק באופן כללי "הפרות ביטחון" שקרו מאז פרסום הדו"ח. (ראה מברק אל לוריא, ל/559, 31.3.1954, 130.09/2319/5).

145

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W2572-58 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/9 :נוסח יוצא

Washington, 31 March 1954

Personal

Summary of position as follows:

1) U.K. wishes go ahead give [Security Council] another try redeem itself. Their chief emphasis is our return MAC [Mixed Armistice Commission] and strengthening UNTSO [United Nations Truce Supervision Organisation] authority.

2) U.K. will not sponsor any item more specific than deterioration security Israel-Jordan frontier. In no circumstances will they mention Aqrabim or Article XII, certainly not former without parallel mention Nahalin. Dixon will probably tell me tomorrow mention of incidents means condemnatory paras in resolution and in that case MAC decisions mean Jordan acquitted, we guilty.[1]

3) U.S.A. considers going to Security Council is crazy for West, imprudent for Israel, and not much good for Arabs, but will simply spot-light U.S.S.R. as decisive hero of drama from first moment to last. Their thinking is dominated much more by U.N. and Soviet than Middle East considerations, indeed Middle East almost out of picture. Lodge especially vehement about West sitting there for weeks waiting for Vysh[insky] graciously to decide if he will allow passage or not to whatever majority decides.

4) Most of Security Council shares U.S.A., not U.K., view. It is not only Big Three who involved.

5) However U.S.A. has absolutely nothing alternative to suggest except exhortations restraint all round and possible behind scenes effort organize meeting Israel-Jordan if Security Council will go away. Therefore U.K. prospect win them round still exists.

6) Arabs confused on one hand smelling blood at Nahalin and confident our censure if this raised, on other hand apprehensive that debate will raise general question Israel Jordan relations and lead to emphatic opinion for some kind of meeting.

7) In this deadlock we may be decisive. If we put ourselves solidly behind U.K. initiative and instead of saying we ask Three Powers to decide yes or no, as am presently instructed, we say they must positively decide yes and

145
1. ראה מס' 146.

nothing but yes, it is possible U.S.A. will be won round and we shall get our Security Council session for good or ill but then U.K. will dominate and decide issue at least until U.S.S.R. intervenes at last moment. Other hand if we stay put asking Powers decide yes or no quickly odds are no Security Council meeting on their initiative and all kinds of suggestions for extra Security Council action

This is position as at present with all in constant flux. Arabs may decide issue by formally submitting Nahalin themselves in which case we presumably raise Aqrabim, general violation GAA and Article XII. Please instruct as per para 7 if you think best support U.K. or let events take course. As you know all here in both Houses believe no fragment benefit Israel can arise from Security Council especially on initiative powers.

Please cable New York general thoughts and then again when you hear Reuven [Shiloah]'s story.[2]

Eban

146

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. T182 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/12 נוסח יוצא:

New York, 1 April 1954

Talked first with Dixon, Crosthwaite, then with Lucet, Ordonneau. Asked both if they could tell me whether three powers were or were not going to raise in Security Council, if so we wanted Aqrabim and Article XII centrally featured, if not would like discuss alternatives. Both del[egation]s said they could not tell me since agonising reappraisals still in process after Soviet veto. However from British I learnt:

1) Their enthusiasm for meeting decreased by American analysis of Soviet role. However they still officially in favor meeting.

2) They could solve Aqrabim and Nahalin by mentioning neither and making very general formulation item.

3) They would stress our return to MAC [Mixed Armistice Commission] as major salvation. They are terrible nudniks [nudgers] on this referring to it ten times a minute despite my advice leave it alone let time take its course and it only affects statistics not security.

2. שילוח יצא לישראל לדיווח והתייעצות - ראה מס' 149.

4) Gave him [them] four opportunities say word in favor Jordan implementation Article XII and they looked mysterious and kept silent. Crosthwaite asked what our agenda for conference would be and I gave him list of unimplemented articles needing review and assurances of our concrete intentions.

5) Other hand Dixon did say he was in favor Israel Jordan meeting under aegis Council might arise in discussion perhaps who knows Vysh[insky] will not veto. I asked if could report they favored such meeting he said yes.

From French I learnt:

1) They think Soviet veto of anything constructive is not possible but certain.

2) A likely resolution would deal with Aqrabim and Article XII in favor Israel, with Nahalin and Article XI[1] in favor Jordan, and Vyshinsky would probably veto former two elements and leave latter. Result would be pro-Arab resolution, enragement of Israel public and thus worse position than before. Ordonneau asked if we had considered this possibility and how we would like it.

3) They quite explicit on necessity uphold us on Article XII if raised.

4) Balance of French thinking here against Security Council meeting but they say Paris was inclined to raise it although post veto thinking may have cooled them off.

5) They also want us back to MAC.

In both del[egation]s our fortune in asking what they were going to do rather than usual assertion what we would do or wanted them to do was disconcerting for them and convenient for us. Please give full picture to Elath, Tsur. Kidron was with me at first, Tov at second talk.[2]

146

1. סעיף 11 של הסכם שביתת־הנשק ישראל־ירדן קובע כי ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן תהיה מופקדת על ביצוע ההסכם, מתן פרשנות במקרה של חילוקי דעות והצעות לשינויים בו. ראה מס׳ 2 והערה 1 שם.

2. למחרת הודיע אורדונו ששלוש מעצמות המערב אינן רוצות לנקוט יזמה משלהן; שלאחר הגשת התלונה הלבנונית (ראה מס׳ 147 והערה 1 שם) הן סבורות שעל ישראל להגיש תלונה משלה, ואז הן יעלו לדיון במועצה סעיף על המתיחות בגבול בין ישראל וירדן. (ראה טוב אל משרד החוץ, NWT86, 3.4.1954, 93.01/2181/12).

Dixon expressed complete certainty attackers Aqrabim came from Egypt not Jordan.[3] He stressed this personal so don't argue in London or Jerusalem on basis this remark.

British had considered GA [General Assembly] and POC [Peace Observation Commission][4] only to discard, and French ditto with PCC. [Palestine Conciliation Commission]. British said trouble with GA is previous resolutions.

Eban

147

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. T183 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2181/12 :נוסח יוצא

New York, 1 April 1954

Most immediate

1) Malik has asked for meeting on Nahalin.[1] This will be on Monday under Vyshinsky presidency.

2) Arabs have rejected Big Three advice to await their initiative presumably because Arabs want their own formulation, not that of Big Three.

3) We have two courses:

(a) Ourselves raise item violations GAA [General Armistice Agreement] by Jordan especially at Aqrabim and Kissalon, and also non-compliance Art. XII, or

(b) await Big Three action which unlikely happen.

3. אבן מסר מידע דומה מפיו של ויינהאוז, מנהל האגף לענייני מדיניות וביטחון של האו"ם במחלקת המדינה של ארצות־הברית. אבן הציע שהמידע הזה, שנאמר בוודאות רבה הן מצד הבריטים והן מצד האמריקאים, ייבדק בהקפדה, ואם יתברר שאין לו שחר יהיה על ישראל להסביר לשתי המעצמות מדוע הגיעה למסקנה כזאת. (ראה מברקו אל שרת, WIA264, 4.4.1954, 93.01/2210/7).

4. גוף נסמך למועצת הביטחון, שהיה מורכב מ־14 מדינות, ובכללן ארבע המעצמות, שנועד להשקיף ולדווח על אזורים שיש בהם מתיחות בין־לאומית. ישראל היתה חברה בגוף זה – ראה אבן אל שרת, WIA262, 3.4.1954, 93.01/2210/7. ועדה זאת והגופים האחרים הנזכרים בפסקה הוצעו כתחליף למועצת הביטחון ששותקה על־ידי וטו סובייטי.

147

1. על פעולת נחלין ראה מס' 134. התלונה הוגשה בידי לבנון משום שירדן לא היתה חברה באו"ם. נוסח התלונה – ראה מסמך או"ם S/3195 (גם בתיק 130.16/2948/6). מאוחר יותר הצטרפו גם חמש מדינות ערב האחרות לתלונה.

4) We strongly advise we immediately submit item as per (a) above since we really do lose momentum and initiative by awaiting Big Three and could have submitted our two items before Soviet veto last week. French informally say they expect as matter of course we do this.

5) Likelihood is if Security Council is faced by complaints both parties Big Three will intervene to formulate one in general terms but whether or not Big Three act we have everything to gain by our own submission.

Your reply most urgent otherwise our item will be declared too late for Monday discussion.[2]

Eban

148

מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה אל רב־אלוף מ' דיין (תל אביב)
Major-General V. Bennike to Rav Aluf M. Dayan (Tel Aviv)

Copy: 130.16/2954/7 :העתק

Jerusalem, 1 April 1954

Dear General Dayan,

I wish to refer to our last conversation held at your request on Sunday morning, 28 March.[1] Colonel McAninch and I had noted inter alia your statement which was repeated at the end of the conversation, that Israel was prepared, if requested by Syria, to discuss the problem of water for the Syrian villagers in the northeast corner of Lake Tiberias.

After this conversation, I requested Colonel Van Horen to approach the Syrian authorities and communicate to them the above suggestion.

Colonel Van Horen reports to me that Colonel Shalev asked for an interview on Monday 29th and told him that the proposed Israel-Syrian

2. ממשרד החוץ הורו לנציגות לאו"ם להגיש מיד תלונה למועצת הביטחון על הפרות שביתת־הנשק – ראה מס' 153.

148

1. בפגישה מחה דיין על כך שהסורים ממשיכים לדוג בכנרת בניגוד להחלטת ועדת שביתת־הנשק ישראל־סוריה מ־15 במארס (ראה מס' 110 וההערות שם), ועל כך שהוסיפו לתלונתם על התקרית ב־15 במארס את הדרישה לדון בוועדה במצב הכללי בכנרת. הוא טען שאין כל הצדקה לפתוח מחדש נושאים שנדונו והוכרעו בוועדת שביתת־הנשק, אך הביע נכונות לדון עם הסורים, שלא במסגרת הסכם שביתת־הנשק, בבעיות שיפנו לישראל. בפגישה עם ון הורן, יושב־ראש הוועדה, שהתקיימה למחרת, מסר לו שלו בכתב את התנגדותה של ישראל לדיון בנושאים נוספים, אך חזר על נכונות ישראל לדון בסידורים מעשיים לשימוש במים מהכנרת, בתנאי שהדבר יהיה במסגרת הסדר כללי ולא במסגרת הסכם שביתת־הנשק שאינו מעניק זכויות כאלה לסורים. ב־29 במארס אמר בניקה לשלו שהורה לא לדון מחדש בנושא זה בוועדה. (ראה התכתבות בתיק 130.02/2434/5.)

conversation should deal with the whole problem of the Armistice Demarcation Line.

In order that Colonel Van Horen can proceed with his conversations with the Syrian authorities, I should appreciate your confirming that the problem to be discussed is that of water for the Syrian villagers.[2]

Yours sincerely,

Major-General Vagn Bennike
Chief of Staff

149

סקירה של ר' שילוח
Review by R. Shiloah

מזכר:[1] 130.02/2403/13

מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון

(תמצית דברי ר' שילוח בהתייעצות בראשות שר החוץ בהשתתפות: ר' שילוח, א' לוריא, א' לבבי, ג' רפאל, ז' ש"ק ביום 3.4.54 בבית שר החוץ).

1. מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון נקבעת על־ידי 3 גורמים: מחלקת המדינה, הפנטגון והבית הלבן, כל אחד לפי שיקוליו הוא.

2. רק בזמן האחרון הגיע תורו של המזרח התיכון לטיפול פעיל מנקודת ראות של תכנית הגנה כללית של ארצות־הברית נגד ברית־המועצות. הראיה לכך:

(א) בפנטגון הוקמה מחלקה מיוחדת העוסקת בתכניות הגנת המזרח התיכון;

(ב) היזמה עברה לידי ארצות־הברית, בו בזמן שעד כה כשדובר על תכניות המערב לגבי המזרח התיכון, היו הבריטים היוזמים;

(ג) תכנית ה־Northern Tier היא תכנית אמריקנית טהורה.

שינוי זה היה בא גם לולא התחלף השלטון, והוא החל עם החלטת מזכיר המדינה לבקר במזרח התיכון.

3. ארצות־הברית אינה מחשיבה את המזרח התיכון מבחינת הפוטנציאל הצבאי, אלא מבחינת השטח הגיאוגרפי ומבחינת העמדות בעלות החשיבות הצבאית. מכאן מסקנות מעצבי המדיניות האמריקנית כיום:

2. במכתב התשובה אישר שלו בשמו של דיין את הנכונות להיפגש עם נציגי הממשלה הסורית, אם יפנו בבקשה כזאת, כדי לדון אתם בבעיית המים לכפריים הסורים הגרים בסמוך לאגם, או בכל שינוי אחר בהסכם שביתת הנשק שיציעו הסורים, בתנאי שנציגי ישראל יהיו גם הם חופשיים להעלות בפגישה כזאת נושאים שימצאו לנכון. (ראה מכתבו אל בניקה, 2.4.1954, שם.)

149

1. התמצית נרשמה בידי ז' ש"ק והופנתה אל שר החוץ. ליתר פירוט של הערכתו של שילוח על עמדת ארצות־הברית ראה מכתבו אל שרת, 9.3.1954, 130.19/4374/1.

(א) הנפט אינו הכרחי בשבילם כשתפרוץ המלחמה; הוא חיוני ע ד למלחמה;
(ב) דרושה יציבות באזור ודרושה ידידות של אוכלוסי האזור;
(ג) ערכה של ישראל (מתקנים, מומחים וכו') בעינו עומד, אולם היום לא זה דרוש לארצות־הברית כי אם –
(ד) ידידות הערבים המהווים את הרוב המכריע של אוכלוסי האזור וחולשים על רחבי השטח. זאת סיבת החיזור אחרי ידידותם.

4. לפיכך ניגשה מחלקת המדינה למימוש מדיניותה החדשה והיתה אפילו מוכנה להגשים אותה תוך הקרבת האינטרסים הישראליים, לפחות לפי שעה. כל זה נתבשל במשרדי מחלקת המדינה בלי שיתוף פעיל של הצמרת אולם תוך הנחה כי האחרונה תקבל את המסקנות לאור המטרה שהוצבה. לקחו בחשבון את התנגדותה של ישראל וגם את הקשיים הפנימיים (השפעת יהודי ארצות־הברית). ניסו לתקוע טריז בין ישראל ויהדות ארצות־הברית ופעולה זו נעשתה במתוכנן (הטלת פחד של נאמנות כפולה, מתן עידוד לחוגים אנטי־ישראליים, כמו "הידידים"[2] וכו').

5. המשבר בחודש אוקטובר (ערוץ הירדן, הפסקת המענק, תוצאות ההתנגשויות עם ירדן) הביא למפנה חדש. ההתעוררות הכבירה של ידידינו היהודים והלא־יהודים העבירה הכדור שוב לטיפול בצמרת השלטון ולימדה את מעצבי המדיניות כי לא תיתכן מדיניות אשר תתעלם מהאינטרסים של ישראל. היה זה הישג כביר של פעולה מאורגנת של אנשינו בשגרירות וידידינו בארצות־הברית. הצמרת נאלצה להבהיר ולהגדיר את מדיניותה כלפי ישראל והבהרה זו יצאה לטובתנו על אפה של הפקידות הנמוכה (בשיחות בין אנשי השגרירות והצמרת הוכח לא פעם כי הפקידות הנמוכה מרמה את הצמרת ואינה מגישה את טיעוננו לאשורו).

6. התפתחות זו הגיעה לשיאה עם התערבותו של בידל סמית, אשר השפיעה על מזכיר המדינה להגדיר את מדיניותה של ארצות־הברית לגבי ישראל בהרצאתו בפני הפקידים הבכירים של מחלקת המדינה.[3]

7. כיום אפשר להניח כי עמדת ארצות־הברית בסכסוך ישראל־ערב היא כי מוטב שלא תהיינה התנגשויות על־מנת שארצות־הברית לא תצטרך להכריע לצד זה או זה (כולל מועצת הביטחון). עם זאת נשאר במחלקת המדינה הקו כי במידה האפשרית מוטב להכריע לטובת הערבים. אם אין ברירה, יש למצוא טיעון משפטי אשר יקל על ארצות־הברית להסביר לערבים את סיבת תמיכתה בעמדת ישראל.

8. הטוב ביותר בעיני ארצות־הברית: לכבוש את אהדת שני הצדדים. מכאן הניסיון עם תכנית ג'ונסטון.

9. ההחלטה לתת נשק לערבים באה לשם כיבוש לבם. המומחים הצבאיים בארצות־הברית מודים כי אין לעיראק ערך צבאי. זהו "בקשיש" טהור ואנשי מחלקת

2. הכוונה ככל הנראה ל־American Friends of the Middle East – אגודה פרו־ערבית בארצות־הברית.

3. הכוונה ככל הנראה לשיחת תדרוך שקיים דאלס עם צמרת מחלקת המדינה בפברואר 1954. בשיחה, שהתקיימה בעקבות בקשתו של בידל סמית, עמד דאלס על מחויבותה של ארצות־הברית לקיומה של ישראל ועל חתירתה ליציבות במזרח התיכון, שהתנאי לה, הדגיש, הוא שיפור ביחסי ישראל־ערב. לשם כך יש לעקור את הרושם שהשתרש אצל הערבים שארצות־הברית בוחלת ומזלזלת בהם מחד, ולהיזהר מיצירת הרושם אצלם שישראל מופקרת, מאידך. עיקרי התדרוך במכתב שילוח אל שרת, 9.3.1954, 130.19/4374/1.

המדינה מאמינים כי מתן הנשק יתרום ליציבות המשטרים (אפילו מאמינים כי אילו נתנו נשק לשישאקלי, לא היה מודח).

10. השגרירות עשתה מאמץ עליון למניעת מתן הנשק והצליחה לדחותו עד היום. הפעולה לא נעשית בגלוי כי מוטב לא להביא את האנשים לכניעה גלויה. לא ידוע אם נצליח בסופו של דבר, אולם ברור כי פעילותנו בקונגרס נשאה פרי.

11. בעיני ארצות־הברית, מתן נשק הוא מבחן לידידותה. לדבריהם, כל חששותינו מוגזמים. הערבים מפחדים מכוחה של ישראל והנשק שיינתן להם לא ישנה את מאזן הכוחות.

12. כלפינו מורגשת הקלה במכירה וברח"ל.[4] יש יסוד להנחה כי ארצות־הברית חותרת לקראת deal אתנו.

13. אשר להסדר כללי באזור, הגיעה ארצות־הברית למסקנה כי אין סיכויים באקלים הזה לכריתת שלום בין ישראל וערב. לדעתם צריך לשנות תחילה את המבנה החברתי באזור והכוונה, כמובן, למדינות ערב. קלטנו ידיעות על תכנית כלכלית רבתי ל־8 עד 10 שנים. תכנית זו יש להגשים בעזרת הקצבה גדולה לפיתוח. מובן להם כי לא תיתכן תכנית כזו רק למדינות ערב וייאלצו לשתף גם אותנו (אחת הסיבות: דרושה תמיכת הקונגרס). עד כה לא היו מדינות ערב מסוגלות לקלוט הקצבות לפיתוח, אולם כעת השתנה המצב. תכנית זו יש לראות לאור החלטה עקרונית אחרת האומרת להפסיק סיוע כלכלי ולהחליפו בסיוע צבאי. זה רק מראה כמה חשובה התכנית הכלכלית למזרח התיכון בעיניהם.

סיכום: התהליך של הידרדרות הופסק אבל אין פירושו כי אנו במצב של ידידות ללא צל עם ארצות־הברית: שיקולי המאזן יביאו אותנו למלחמה יום־יומית על כל נקודה ונקודה בתכנית והמבחן יהיה קשה מאוד.

150

ש' אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 177

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 3 באפריל 1954

ביקרתי זייצב, מסרתי נאום השר לפי שלכם 52[1] והסברתי העניין. בהזדמנות זו הבעתי אי־סיפוקנו מהצבעתם במועצת הביטחון[2] הוא ענה שראה תגובת עיתונותנו ואינו מבין למה רגשנו. החלטת 1951 לא הביאה תוצאות; חזרה עליה לא תועיל; אין

4. "רכש חוץ־לארץ" - ראה מס' 88 והערה 2 שם.

150
1. המברק לא נמצא; נאומו של שרת - ראה מס' 125, הערה 3.
2. ראה מס' 139 (הערת־עורך).

להשתמש בכוח כל עוד אפשרי שידול. וישינסקי הדגיש הצורך במשא־ומתן ישיר, שזו עמדתם תמיד וגם עמדתנו, והעיקר הבטחת מצרים לבטל ההגבלות[3] היא תוצאה ישירה מעמדת ברית־המועצות והשג ממשי שלא היו משיגים בחזרה על החלטת 1951. אמרתי שפירוש הדבר להשאיר העניין לרצון הטוב של צד אחד ודווקא של הצד המסרב להסדרת העניינים על־ידי משא־ומתן ושהיינו מבינים עמדתם אילו היו מכניסים הצעה ברוח דברי וישינסקי על פנייה לצדדים. לכך ניתנה תשובה מתחמקת שאין זו אשמתם שדברי וישינסקי לא נתקבלו כהצעה להצבעה. הבאתי לדוגמא התחמקות ירדן מוועידה לפי סעיף 12 והתשובה היתה שבהתאם לעמדת וישינסקי הם מתייחסים בחיוב לכינוס ועידה זו.

אלישיב

151

ג' רפאל אל א' אבן (ניו יורק)

G. Rafael to A. Eban (New York)

Coded Tel. TNW410 מברק מוצפן

Outg.: 130.09/2339/1 נוסח יוצא:

Jerusalem, 4 April 1954

Foll[owing] are personal prognosis, views, on course and objectives next round Security Council:

(1) Agenda: Three Powers will try consolidate both complaints[1] under general heading Pal[estine] question: Ben[nike's] report.[2]

(2) Western proposal establish Sub-committee discuss measures with Israel-Jordan will be opposed by Vysh[insky] and Arabs.[3] Though establishment of Sub-Com[mittee] is procedural, its terms reference are matter substance thus offering Vysh[insky] first opportunity veto stab.

(3) We anyhow prefer direct talks perhaps with Sec[retary]-Gen[eral] or Bunche's assistance to meeting under Three Power auspices.

Believe therefore we should steer foll[owing] course:

3. לאחר ההצבעה והווטו הסובייטי הודיע נציג מצרים כי לאחר שהשתחררה מהלחץ של הצעת ההחלטה במועצת הביטחון תוכל מצרים לנקוט מרצונה החופשי בעמדה מתונה יותר בנוגע לחופש המעבר בתעלת סואץ. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 664th Meeting, 29.3.1954, p. 23.)

151

1. של לבנון בשם ירדן ושל ישראל.
2. ראה מס' 125 והערה 2 שם.
3. על ועדה זאת ראה מס' 157 והערה 3 שם.

(a) Present full up-to-date indictment against Jordan and expound remedies for situation similar your Qibya speech[4] but of course with better chances resonance.

(b) Get maximum support in speeches for remedies viz. direct talks.

(c) Get whole debate over within week in three-four consecutive meetings.

(d) Get Westerners prepared submit immediately after Israel, Jordan, statements draft res[olution] foll[owing] lines:

(a) Takes note Israel, Jordan, statements,

(b) Deplores acts violence, loss life,

(c) Expresses concern situation,

(d) Calls upon parties adhere their GAA [General Armistice Agreement] obligations in particular refrain all acts hostility and practices belligerency,

(e) Calls upon parties enter without delay into direct neg[otiation]s for alleviation present tension.

On adoption such res[olution] or in case its failure by Soviet veto Sec[retary]-Gen[eral] announces without further consultation date Art. 12 conference.

Fear that if res[olution] deals specifics we may lose our points by Soviet veto and get stuck with Arab parts or at best get obscuring Western equations viz. Art. 11 violation equals Art. 12, Aqrabim equals Nahalin.

Rafael

152
הערת־עורך
Editorial Note

שדר מראש ממשלת בריטניה בעניין המצב בגבולות

ב־4 באפריל, בעיצומה של ישיבת הממשלה, הגיע אל שרת מכתב של השגריר הבריטי אוואנס ובו שדר אישי של ראש ממשלת בריטניה צ׳רצ׳יל אל ראש ממשלת ישראל, שנשא את התאריך 2 באפריל. וזה לשון השדר:

4. בנאום שנשא במועצת הביטחון ב־12 בנובמבר, במסגרת הדיון על פעולת קיביה, הביע אבן צער על אובדן חיים של חפים מפשע אך העמיד את המועצה על הנסיבות שהביאו לפעולה – התפרצויות בלתי פוסקות במשך שנים ממדינות ערב ליישובים יהודיים הסמוכים לגבול, לשם שוד ורצח. הוא תבע מן המועצה לנקוט בצעדים כדלהלן: לקבוע שהמתיחות בגבול נובעת מהיעדר יחסי שלום בין ישראל וארצות ערב, להסב תשומת לב לעובדה כי המטרה העיקרית של הסכמי שביתת־הנשק להוביל לשלום בר־קיימא לא הושגה והחלטות קודמות של מועצת הביטחון בנוגע לזה לא קוימו, לרשום לפניה כי מקור המתיחות הקיימת הוא ההסתננות לישראל, לבקש מוועדות שביתת־הנשק להקדיש תשומת לב מיוחדת לסעיפי ההסכמים שלא הוצאו אל הפועל ולקרוא לכל המדינות שחתמו עליהם לפתוח במשא־ומתן למען החלפתם בהסדר שלום סופי. (ראה כרך 8, מס׳ 507, הערת־עורך.)

As a friend of Israel and the Zionist cause I feel bound to express to Your Excellency my concern at the recent serious incidents and the growing tension between Israel and her neighbours. We shall do what we can to influence the Arab States, but we look to you to make counsels of statesmanship and patience prevail on the Israel side.

A renewal of the war between Israel and the Arabs would be a calamity. If the United Kingdom in virtue of its treaty obligations, became involved in the war, it would be a sad ending to the hopes and achievements of the last few decades in Palestine.

I am determined for my part to do everything I can to avoid a disaster and it is for that reason that I ask you now to do everything in your power to urge on your people moderation and restraint.

שרת קרא את השדר, בתרגום עברי, באוזני השרים. ארן ראה בשדר איום להשמיד את מדינת ישראל אך שרת לא גרס כך; הוא פירש את המילים sad ending כמתכוונות לא לסוף קיומה הגשמי של המדינה אלא לסופו של הפרק ההיסטורי של מגע ושיתוף־פעולה בין ישראל ובין בריטניה, וסבר כי השדר מחייב תשובה מחושבת. (ראה מברק ממשרד החוץ הבריטי אל שגרירות בריטניה בישראל, 2.4.1954, PRO, FO371/111069; מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 432.) ראה גם מס' 156 ותשובת שרת במס' 170.

153

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

העתק:[1] Copy 130.02/2453/7

[New York], 5 April 1954

I have the honour to request that the following item be placed on the Agenda of the Security Council for urgent consideration:

Complaints by Israel against Jordan concerning the repudiation by Jordan of its obligations under the General Armistice Agreement:

1. Violation of Article XII of the General Armistice Agreement by its refusal to attend the conference convoked by the Secretary-General under the aforesaid (S/3180/Add.1, S/3180/Add.2).

2. Armed attack on a bus near Scorpion Pass on 17 March 1954 resulting in the murder of 11 Israeli citizens.

153

1. המכתב פורסם כמסמך או"ם S/3196.

3. Acts of hostility including attacks and raids committed by Regular and Irregular forces against the lives and property of Israeli citizens in persistent violation of Articles 1, 3 and 4 of the General Armistice Agreement, with special reference to the recent armed attacks in the neighbourhood of Kissalon resulting in loss of life, and to constant threats against Israel security.

4. Refusal by Jordan to carry out her obligations under Article 8 of the General Armistice Agreement.

The specific violations enumerated above illustrate the general approach of the Government of Jordan towards its obligations under the Armistice Agreement. They are part and parcel of a general policy of hostility towards Israel which is maintained and aggravated by a campaign of hate and incitement to war.

These actions and policies of the Government of Jordan constitute a virtual repudiation of the General Armistice Agreement in both letter and spirit.

It will be observed that the Jordan Government has refused to carry out some of the most fundamental provisions of its Agreement with Israel and has, at the same time declined to review the Agreement in conformity with its own specific terms and procedures. That Government therefore bears a heavy responsibility for a situation fraught with grave danger to peace and security.

An explanatory memorandum of these complaints will be submitted in the immediate future.[2]

Please accept, Excellency, etc.,

Abba Eban
Ambassador and Permanent
Representative of Israel
to the United Nations

2. התזכיר נמסר ב־6 באפריל ונרשם כמסמך או"ם S/3196/Add.1 (נמצא גם בתיק 130.16/2948/6.) בנוסף לאזכור הרצח במעלה עקרבים והרצח בכסלון פירט אבן בתזכיר עוד כ־30 תקריות שבוצעו בידי ירדנים מאז 24 בנובמבר 1953.

154

א׳ אבן אל ג״פ דאלס (ואשינגטון)
Eban to J.F. Dulles (Washington)

Copy: 130.20/2480/2 :העתק

[Washington], 5 April 1954

My dear Mr. Secretary,

My Government has instructed me to convey the following response to the statement of President Eisenhower of March 31:

The Government of Israel has studied with sympathy the statement of President Eisenhower at his press conference in Washington on March 31 in which he appealed to both sides of the Arab-Israel dispute to exercise calm and restraint.[1]

The Government of Israel, for its part, fully responds to the spirit of President Eisenhower's appeal, which is in full accord with its established policy.

The reciprocation of this desire by Israel's neighbors and their abstention from acts of provocation, violence and illegitimate interference would lead to the immediate elimination of tension and the creation of a peaceful atmosphere.

Sincerely yours,

Abba Eban

154

1. הדברים נאמרו במסיבת העיתונאים השבועית של הנשיא, בתשובה לשאלה של אחד העיתונאים.

155

א' אבן אל שר החוץ
A. Eban to the Minister of Foreign Affairs

Orig.: 130.02/2403/13 :מקור

Washington, 5 April 1954

The Bermuda Doctrine[1]
Reflections on American Policy in the Middle East

Having been awakened from presumptive sloth by another stern clarion call from Sir Walter Elliot (Eliahu Elath's cable April 1),[2] I wish to elaborate the views which I originally expressed about similar exhortations some months ago. There is some evidence that Elliot's simplified diagnosis of American policy in the Middle East may affect the thinking of our London Embassy on this subject; at any rate it seems to have met no fundamental criticism from that quarter.

The Doctrine under discussion lays it down that at the Bermuda Conference the United States formed or, at least, enunciated a clear, new, and drastic Middle Eastern policy. The policy was to be one of unquestioning support of Arab viewpoints and of willingness to sacrifice Israel's fundamental interests whenever they obstructed the pursuit of Arab favor. According to the Elliot version, the United States, against the usual Anglo-Saxon tradition, would seem to have abandoned its empirical approach in favor of a consistent dogma. In any issue of controversy or conflict the Arab cause would henceforth be espoused and Israel (or presumably British and French interests) would be subordinated to this primary aim.

The Doctrine has now been restated in the context of the American reluctance to bring the Israel-Jordan border tension to the Security Council in view of the Soviet veto policy. The assumption is that a debate in the veto-ridden Security Council is a voluptuous delight which only malice would deny to Israel. It is also stated (in the cable of April 1) that "everything that has happened since Bermuda" confirms the accuracy of the Doctrine.

155

1. בברמודה התקיימה ב־4–7 בדצמבר 1953 ועידה של ראשי שלוש מעצמות המערב ונדונו בה היחסים עם ברית־המועצות, עתיד גרמניה ואוסטריה וענייני הגנה.
2. אילת דיווח שהבריטים רואים ברכה בעצם כינוס מועצת הביטחון על המצב בגבול ירדן על מנת להשקיט את הרוחות ולמנוע בינתיים הרעת המצב אך האמריקאים עומדים בעקשנות על התנגדותם לכינוס המועצה. עוד מסר מפי חבר הפרלמנט הבריטי ואלטר אליוט, שלמשלחת הבריטית בוועידת ברמודה הוברר שהמדיניות האמריקאית במזרח התיכון היא אנטי־ישראלית, אם לא לפי מטרותיה, הרי לפי שיטותיה, וגמור עם הממשל הרפובליקאי, בהשפעת מחלקת המדינה, להמשיך בקו פרו־ערבי ופרו־מוסלמי גם על חשבון האינטרסים של ישראל. אליוט הוסיף שהמדיניות הבריטית במזרח התיכון קשורה קשר אמיץ ואף תלויה במדיניותה של ארצות־הברית ואם לא תעשה ישראל מאמצים לשפר את מצבה בוואשינגטון לא תוכל לצפות לעזרה פעילה ממשרד החוץ הבריטי. (מברקו, ל/561, 1.4.1954, בתיק 130.09/2319/5.)

I advocated some months ago – and still support – an attitude of total heresy towards this Doctrine. I doubt whether anything of the sort was decided or formulated at Bermuda, or has been proved to be the case since. Instead, I propose a different doctrine that the policy of the United States oscillates between two complicated sets of influences, the one favoring friendship for Israel, the other opposing it. The ambivalence is without any rigid anchorage of prior judgment. In any given conflict the balance has as much objective chance of being settled against Israel as in her favor; but the determination will depend on the special character of each separate issue and on the political and juridical quality of the positions adopted by the Israel and the Arab side in each case. Thus, the United States is capable of adopting policies which the Arabs violently oppose, or policies which the Arabs approve. True, there is a subjective longing to be in the latter position more often than before. But facts, interests, domestic pressures, and above all the Arabs themselves usually frustrate this poignant ambition, which has so far found few durable satisfactions, as our own records of Arab opinion in Washington will readily prove.

Bermuda – Before and After

If we were to take the Bermuda Conference seriously as a point of departure for the analysis of American policy, we should demolish the Bermuda Doctrine a little too easily. For everything that has happened since the alleged enunciation of the Doctrine serves only to disprove and not to confirm it. I do not mean that there has been any sudden clearing of clouded skies; but, certainly, any comparison of the four months before Bermuda with the four months after Bermuda would reveal that the concern for Israel's interests and reactions played a far bigger part in American policy in the latter period than in the former.

In the pre-Bermuda period we had the Qibya Debate; the obstruction of the water project; the refusal of financial aid towards our refunding operation; an absurd inhibition about coming to Jerusalem; and a uniform reticence or hostility in official utterance. In the post-Bermuda period the United States supported us in principle against Syria, Egypt and Jordan on the subjects of Bnot Ya'acov, Suez and Elath and Article XII, tortured its own legislation to save us from crippling indebtedness; sought a detente on Jerusalem; and began to articulate friendship for Israel in some of the traditional slogans on the lips of official spokesmen, both executive and legislative. There was also an improved attitude on supply questions including military supplies. These attitudes have been too lukewarm in degree to be considered "pro-Israel" attitudes; but that they were emphatically "anti-Arab" positions is beyond any shadow of doubt.

It would be tempting therefore to conclude that under the stimulating breezes of Bermuda Bay, Mr. Dulles, contrary to Sir Walter Elliot's belief, was actually healed of certain Arab obsessions, if he ever had them. In point of fact, the exercise is without purpose, because participants in Bermuda have

told us that the Middle East was not specifically discussed at all at Bermuda except in relation to the Anglo-Egyptian issue in which the United States certainly did make a big effort to advance an Arab cause – but in this instance against Britain, not Israel. This breach too was soon overcome; and Bermuda must rank in Middle Eastern, as in world annals, amongst the most insignificant international gatherings of modern history. Florence Nightingale once said that the first requisite of a hospital was that "it should do the sick no harm". This is a moderate objective for a Big Three meeting too: and Bermuda did no harm to anybody, not even to Israel. Incidentally, British officials in Washington who participated in Bermuda have not confirmed to us that they learnt anything there about a new American decision to subordinate Israel's interests to those of the Arab States.

Let us then leave Bermuda to its tourists, and examine the question more substantively without any such artificial starting-point in history.

The Nature of American Policy

American policy in the Arab-Israel question is incalculable in many specific issues, but there is nothing mysterious about its general pattern. Nor has there been any basic innovation in the past few years.

The pattern is one of deliberate duality or ambivalence. It rejects any concept of monistic choice. It is an attempt to make the best of two worlds, and to avoid the worst of both. Its main themes are:

1. The United States wishes to increase its influence in the Arab world, especially in face of Communist subversion and an increasingly active Soviet diplomacy. The decline of British and French influence and the consequent fear of a power vacuum have intensified the zeal with which the United States pursues this objective, the conscious motive of which, however, is not malice to Israel but resistance to Russia.

2. The United States also wishes to maintain and develop its relations with Israel and in particular to accelerate Israel's economic consolidation. This impulse is based on an appreciation of Israel's geopolitical value, which American help has greatly reinforced, and on a desire – as strong now as ever before – to avoid the domestic convulsions in America which would ensue from a serious impression of danger to Israel's security. Moreover, the fact of Israel's statehood and America's recognition thereof establishes a limit beyond which the United States cannot recklessly pursue theme 1 to its full conclusion, as could Britain in White Paper days.

3. The United States deems it impossible to facilitate a peace settlement between Israel and the Arab States. Pressure for such a settlement would, in its view, alienate both Arab and Israel opinion without actually bringing about the settlement. Accordingly, American policy is based on the territorial and political status quo as embodied in the Armistice Agreements and the Tri-Partite Declaration of 1950.

4. In controversies between Israel and the Arab States the United States will take the judgment of U.N. representatives as the main point of reference.

As a general rule, especially under Secretary Dulles' administration, the United States will support a case which is strongly founded, in the juridical sense, on the texts of the Armistice Agreements as interpreted by the Security Council. The Armistice Agreements, and not the General Assembly resolutions, are also the starting point, though not necessarily the finishing point of American thinking on the final settlement whenever it comes.

5. In issues where America and Israel meet bilaterally without involving a direct Arab interest, as in economic or cultural cooperation or supply questions, American support is easier to achieve than in those spheres where Israel and the Arab States compete directly for an American favor which can only be given to one or to the other.

6. The United States desires to associate the countries of the Middle East in the Western defence system. Israel's military potential and ideological affinities are appreciated and are considered as available assets. The main immediate concern, therefore, is how to make the Arab world or parts of it equally available. When this is done, the two elements will somehow have to be fitted in to the jigsaw puzzle.

Now the above six elements are not simple, but they do form a comprehensive set of ideas. It may be possible to combine them into a general system of policy; but it is not always easy to reconcile them all, with due balance, in each single act of policy. There are also seasonal trends of emotion, periods in which one of the six themes predominates at the temporary expense of some of the other five.

The Pendulum

These six pressures do not pull in a single direction. Therefore our diplomacy will always be a restless, vigilant process full of surprise and suspense; and the fight for a favorable balance has to be waged in each specific issue, for there are no ready-made dogmas. Moreover, the balance is not determined by American thought and decision alone. The respective actions and policies of the Arab and Israel governments have very much indeed to do with the outcome. In cases where Israel's dynamism requires a sharp change in the status quo and a conflict with U.N. verdicts, elements 1, 3 and 4 above combine to form a negative American reaction. In issues where an Arab policy threatens the political and juridical status quo, elements 2, 3 and 4 coalesce into a pattern of support for Israel, however reluctant. There are also ordinary pendulum swings. After a period of specially intense concentration on elements 1 or 2, there is an early reaction in favor of the previously neglected theme. The United States will not give equal emphasis to all six themes in any one moment, and there will be errors of judgment; but it will be careful not to sacrifice or suppress any one of these basic attributes of its policy for long.

Now there is nothing new in this, except perhaps for (6) which is our area of greatest peril. Even there the issue is not a deliberate intention to weaken Israel by seeking the availability of the Arabs for the Western cause to which

Israel is already deemed to be dedicated. The danger rather lies in policies considered by the United States to be external to Israel's concern or interest, but known by Israel to be acutely relevant to her security. The "Northern Tier" strategy in reference to Iraq is a case in point, and our battle is still in full fury.

The Two Parties

I have often pointed out that the impulses at work in American policy derive from fixed considerations of geography, history and national interest which do not change every four years. The attitudes of the two parties are, therefore, less relevant and less divergent than is commonly supposed. To take instances of events under two administrations which have been essentially similar: Huleh and Suez in 1951 and Bnot Ya'acov and Suez in 1954. I fail to see any substantive difference in the American approach. President Truman, who endorsed the El Hammeh condemnation in 1951, would have endorsed the Qibya resolution of November 1953. Harriman and Stassen present the same problems, and the same opportunities, in the implementation of the aid program, with the latter, if anything, showing more flexibility. Truman became much more understanding than Eisenhower, but Dulles cares more for Israel than did Acheson, Bedell Smith than Webb, Lodge than Austin. However, such personal predilections have only marginal effect, for good or ill. We succeed or fail in each issue according to whether we can shape our policies, or convincingly present our policies as being in conformity with most of the fundamental elements enumerated above. Again, since American policy is empirical and sensitive to public currents, our capacity to effect the issue varies considerably in accordance with the degree of our success in generating sympathy in public opinion, the press, or amongst the general body of the members of the United Nations. The American attitude to Israel naturally influences the attitude of other countries, especially those dependent on America. But the converse is also true; and support which we can generate in Europe or Latin America, or in the creation of favorable response to us in U.N. organs, has a positive reflection in our American standing. Indeed, there would be little point in having political missions in other countries if it were assumed that those countries' policies towards Israel were precise reflections of American policy. There are prizes to be gained or lost by Israel diplomacy outside America, and they will strengthen or weaken our Washington position, which is admittedly the greatest source of overall weakness or strength everywhere else.

I have here set down in rough terms the general framework within which American-Israel diplomacy moves and operates. Our opportunities are not unlimited; but our dangers also have their frontiers of safety. The space between our opportunities and our dangers is sufficiently wide to make this work a challenge to initiative and resourcefulness. If our fate were really decided or expressed by dogmatic pre-destination in Bermuda, there would indeed be cause for apathy or despair.

What I have written here is more complex than the simple diagnosis and the simpler cure of friendly Privy Councillors. (Their only "cure" seems to be that we should all wake up and work harder in Washington to the end that life may be easier in London – see Elath's cable of April 1, last sentence. I have vigorous views on this Tory condescension, but let us end on a friendly note.) I see no reason why these considerations, the very alphabet of American-Israel relations, should not be imparted to these friends as a complex but truthful substitute for their over-simplified Bermuda Doctrine. The truth, in its complexity, does not make our task or burden much lighter; but it rescues us from the cold clutch of panic and from the facile transference to us in Washington of a responsibility whose weight we comprehend only too acutely and too well.[3]

Abba Eban

156

מ' שרת אל א' אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/683

נוסח יוצא: 130.09/2319/4

ירושלים, 5 באפריל 1954

בהול

השיחה עם אידן ודאי תתחלק לשניים: (א) בעיות ביטחון האזור ו־(ב) ענייני השעה.

א) יש למנוע רושם כי דבריך בסעיף זה מושפעים מהאיום שבשדר האישי,[1] השתמש לפי ראות עיניך במלאי הרעיונות שבשלי 202[2] ותקבע כי הברית הצפונית עם חתירה לצירוף עיראק אליה מזה וקרבת פינוי אזור סואץ מזה מוסיפים תוקף ודחיפות להצעות שנדונו בינינו לפני שנתיים ללא תוצאות[3] וזה הן מבחינתם נוכח הפינוי הן מבחינתנו, משום החיזוק הנשקף לערבים והן מבחינה כללית, יען חד־צדדיות בהסדר הביטחון ואי־כלילתנו עלולה להכשילו. תזכיר שהצענו בראש

3. המשך חילופי הדעות ראה במס' 225 והערה 1 שם.

156

1. ראה מס' 152 (הערת־עורך).
2. מברק זה לא נמצא.
3. הכוונה להצעות שהציעו נציגי ישראל בשיחות שהתקיימו בישראל בראשית אוקטובר 1952 עם משלחת צבאית בריטית על אפשרות השתלבותה של ישראל בארגון ההגנה האזורית. למרות פניות חוזרות של נציגי ישראל לא השיבה בריטניה על ההצעות. (ראה כרך 7, מס' 385.)

ובראשונה חיזוק צה"ל והכשרתו לתפקיד אזורי, גם שכלול התחבורה, הקמת מתקנים ומחסנים וכו'. אל תטעים במיוחד מתקנים ומחסנים לבל יתרשם שאנו מוכנים מראש להסתפק במועט זה אבל ראה אם ייאחז בזה בקשר לסואץ. על־כל־פנים תסתפק בהסתמכות על מה שכבר הוצע פעם ותדגיש כי בעצם הם חייבים לנו תשובה עד היום. אל תתקדם מזה וראה אם מצדו תבוא איזו הצעה חדשה כי אז תבטיח להעבירה אלינו. בחלק זה תדגיש מגמתנו לשיתוף־פעולה ולסולידריות דמוקרטית.

ב) תסתמך על השדר ותאמר כי הערכנו היחס וההרדה האישיים ואבריק תשובה שקולה. תביע השתוממות כי הם מעלים על הדעת מלחמה בינינו. יש לעשות הכל למנוע בכלל חידוש מלחמה במזרח התיכון אבל אין להסתפק במניעת מלחמה אלא יש לעקור הנגע המאפשר אפילו דיבור עליה וכאן תדגיש אחריותם דווקא מפני הברית[4] להביא ירדן למילוי חובתה בביטחון הספר ולהפסקת ההסתה. תברר אם ומה החליטו סוף־סוף על יזמתם ועמדתם במועצת הביטחון. תקבע חיוב פגישה ישירה בינינו לירדן אם במסגרת [סעיף] 12 או על־פי החלטה מיוחדת כמטרה עיקרית. לנו ידוע כי ארצות־הברית חושבת ברצינות על החלפת בניקה ולכן אם תהיה הזדמנות אמור פסוק קטלני על תרומת מנגנון או"ם להתנוונות משטר שביתת־הנשק כמופגן בהוראת בניקה כי מותר למצרים לערער על החלטת יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק המחייבת החזרת חייל חטוף ולהחזיקו עד לערעור, זאת אומרת לזמן בלתי־מוגבל.[5] תשתדל להחזיקו תחת לחץ אחריותם לירדן.[6]

שרת

4. החוזה האנגלו־ירדני – ראה במס' 152 (הערת־עורך).

5. ב־31 במארס גינתה ועדת שביתת הנשק המעורבת ישראל־מצרים את מצרים על פציעתו של חייל ישראלי וחטיפתו של חייל שני בתקרית שאירעה ליד כיסופים ב־25 במארס, ודרשה את החזרת החייל החטוף. הנציגים המצרים הודיעו שהם מגישים ערעור לוועדה המיוחדת שליד הוועדה המעורבת, ואילו ישראל התנגדה וטענה שהסכם שביתת הנשק מתיר ערעור רק בשאלות עקרוניות. הגנרל בניקה קיבל את העמדה המצרית, והחלטת הוועדה נשארה תלויה ועומדת עד גמר הערעור. החיל החטוף הוחזר לישראל רק ב־14 ביולי, ובאותו מעמד החזירה ישראל למצרים חיל מצרי שהיה בידיה מאז 2 באפריל. ראה גם מס' 245 והערה 1 שם.

6. על שיחת אידן־אילת, ראה מס' 157.

157

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/577
נוסח נכנס: 130.09/2319/5

לונדון, 6 באפריל 1954

מידי-כמוס

בשיחתנו הבוקר נטל אידן היזמה בידיו בשאלו עם כניסתי אם קראתי את השדר האישי.[1] הוסיף שראש הממשלה יזם הפעולה וכי לו עצמו לא היה כל חלק בה. עניתי שהשדר נתקבל על-ידך מתוך הערכת היחס והחרדה האישיים של השולח ושתשובתך לא תאחר לבוא. הוספתי ושאלתי לפי שלך ד/683[2] כיצד יכולים הם להעלות על הדעת מלחמה בינינו. על זה ענה אידן שישנם מצבים ביחסי ידידים כשחובת קודש מוטלת להתריע על הרע הגדול שיכול לצמוח מהשתלשלות עניינים מסוימת ושאין דבר גדול מאזהרה כנה לפני מאורע טראגי ולא לאחריו. המשיך באמרו שאין לנו ידיד מסור ונאמן מצ׳רצ׳יל ושעלינו לקבל השדר בהתאם לרוח ולכוונה של מחברו. הוסיף שגם הוא מצדו עוסק בהתמדה בעניין שלנו ועוקב אחרי המתרחש מתוך רצון להביא לידי תיקון המצב. בל נחשוב שפעילותו מכוונת רק כלפינו. מאמציו בעמאן אינם נופלים ממאמציו להשפיע עלינו שנשלוט ברוחנו ולא נחבל במאמציו להשפיע על הירדנים על־ידי תקריות כתקרית נחלין. הוא עשה כל מה שביכולתו לכנס מועצת הביטחון שתדון לא רק בהפרות ותקריות בודדות, אלא במערכת היחסים בינינו לירדן בכל היקפה במטרה למצוא דרך של שיפור כללי. לדאבונו לא רכש תמיכת שותפיו. אף־על־פי שמועצת הביטחון תתכנס עתה לפי דרישת הלבנון לדון בתקרית נחלין ואף אנו הגשנו טענות מצדנו על תקריות בודדות, תשתדל משלחתם במועצת הביטחון לכוון הדיון לקראת הרחבת היריעה, ולא לצמצומה. מה שמעניין אותו איננו אשמת צד זה או אחר בקשר לתקרית או להפרה זו או אחרת, אלא העמדת שאלת הביטחון במרכז הדיון על־מנת לחפש את הדרך לשיפורו הכללי. העיר שמוסר לי באופן כמוס ובלתי־רשמי לעת עתה שיש לו רעיון בדבר הקמת ועדת־משנה שגם ישראל וירדן תשתתפנה בה ושתדון בהצעות מעשיות לשיפור המצב. היה רוצה שמזכ״ל או״ם יהיה יו״ר הוועדה.[3] ההחלטה איך ומתי תקום הוועדה תושפע על־ידי

157

1. ראה מס׳ 152 (הערת־עורך).
2. מס׳ 156.
3. אבן שמע רעיון זה עוד קודם לכן בשיחה עם ידיד המקורב לממשל האמריקאי. לפי מה שנמסר לו עמדו מעצמות המערב להציע הקמת ועדת משנה, שתהיה מורכבת מהמזכיר הכללי של האו״ם, ראש מטה המשקיפים בניקה, נציג ירדני, נציג ישראלי ונציג ממדינה ידידותית החברה במועצת הביטחון ואינה מבין הגדולות, שיהיה הדווח. ועדה זאת תדון במצב בגבול; ובינתיים תפסיק מועצת הביטחון את ישיבותיה לזמן בלתי מוגבל. יתרונה של ועדה זאת בכך שהסובייטים על זכות הווטו שלהם יורחקו מהדיונים, ולישראל היא תוצג כמעין תחליף לוועידה על־פי סעיף XII, שכה השתוקקה לה ישראל. (ראה אבן אל שרת, WIA262, 3.4.1954, 93.01/2210/7.)

מהלך הדיונים במועצת הביטחון והתנהגות הרוסים. הוסיף שאם תקום ועדת משנה זו יהיה עליה לנהל דיוניה באופן כמוס כדי להימנע מפרסום מזיק. מגמת הדיונים תצטרך להיות מכוונת גם לחיזוק מנגנון או"ם במקום. בינתיים היה רצוי שנחזור לוועדת שביתת־הנשק. על משאלתם זו חזר פעמים אחדות בהדגישו הנזק שגרמנו לעצמנו על־ידי פרישתנו. סיים דבריו באמרו שיוכל להכריז בפני בבטחה מלאה שאין לערבים כוונות של "סיבוב שני" נגד ישראל ושחששותינו בעניין זה אינם מבוססים. ידועים לו הקשיים של ישראל ושלך באופן אישי אך שיטת נחלין לא תפתור דבר. להפך היא תסבך עוד יותר המצב המתוח בלאו הכי ובראש ובראשונה את ישראל עצמה. הוא בטוח שאנו כעם חכם ונבון נדע להעריך את המצב החמור ואף בתנאים הקשים שלנו נמלא את המוטל עלינו בקשר לשמירת השלום. כאן הציע שאתה תגנה גינוי תקיף את תקרית נחלין ותעניש את האשמים. צעד זה יוכיח שאין בכוונתך להרשות לאזרחינו לעשות דין לעצמם שאיש הישר בעיניו יעשה.

בתשובתי הערכתי מאמציו לטפל בזריזות ובעקביות בבעיה. אמרתי שאנו מצדנו לא חדלנו אף פעם לחתור לתיקון המצב והדגשנו זאת אגב דיון בכל תקרית ובכל מעשה הפרה של ההסכם מצד ירדן. מדיניותנו היתה לתקן המצב באופן שתמנענה תקריות אלה ומאחר שממשלת ירדן אינה רוצה לכרות שלום חתרנו לפחות להסדר כן ומעשי שימנע התפוררות מוחלטת ויביא המצב לעברי פי־פחת. הצבעתי על קיום מצב שונה בימי עבדאללה והאשמתי ממשלת ירדן באחריות למצב [ה]נוכחי בשל אי־שיתוף פעולה מצדה ותוקפנותה המתמדת. הדגשתי שדרישתנו להפעיל סעיף 12 נבעה לא מתוך מזימות מדיניות אלא מתוך כוונה כנה לעשות לשיפור המצב. בלי שיתוף־פעולה מצד שני הצדדים הנוגעים בדבר לא יכול להיות ערך למאמצי נציגי או"ם במקום. אמרתי שדברי לא יהיו שלמים אם לא אביע בפניו בכל הכנות את אכזבתנו מהעמדה שנקטו מול בעלי בריתם במצב שנוצר. ידועים לנו אמנם הקשיים שלהם בירדן אך אין איש בישראל שיאמין שאזלה ידם מלמנוע הסתה פרועה ומעשי תוקפנות הגוררים בעקבותיהם בהכרח לא רק התחדדות היחסים בין ישראל וירדן אלא גם הסתבכות יחסי בריטניה־ישראל. אנו רואים הסתבכות זו לא רק כבלתי־רצויה לשתי המדינות וכמסוכנת לגופה, אלא גם כדבר שניתן למנעו בהחלט. הוספתי שלא נוכל לדאבוננו שלא לראות גם אותם כאחראים במידה ניכרת למצב שנוצר בגלל עמדתם הפושרת. נשמח מצדנו לשתף עמהם פעולה לשם שיפור המצב. ברם שיתוף כזה מטיל עליהם חובות יותר מאשר על איזו מעצמה אחרת בגלל מעמדם המיוחד בירדן. ציינתי שמאמציו להביא אותנו וירדן לדיון משותף בבעיות ביטחון יתקבלו בעין יפה על־ידי ממשלתי. הדגשתי שלא נוותר על תביעתנו המבוססת על סעיף 12 לא רק מתוך רצון לראות בקיום הוועידה אלא מתוך רצון לשמור בקפדנות על הסכם שביתת־הנשק כלשונו. אך מטרתנו המידית היא להשיג שיפור המצב ומבלי שאחייב את ממשלתי אוכל להכריז בפניו שנדון מתוך כובד ראש בכל הצעה בדבר המסגרת שתביא להסדר. אידן העיר שרושם את דברי בסיפוק ומבין הוא שלא נוכל לחייב את עצמנו מראש. על הערתו בדבר גינוי תקרית נחלין והענשת האשמים עניתי שדבריו מעידים שאינו מעריך כראוי את המתיחות השוררת בישראל. ממשלה דמוקרטית יכולה להעניש מפירי חוק רק במידה שיש לכך בסיס מוסרי ולא חוקי בלבד. כל עוד שלא תהיה אפשרות לממשלתנו להוכיח לאזרחינו שנציגי האו"ם והמעצמות המעוניינות בשמירת הביטחון באזור דואגים דאגה כנה ויעילה לכך לא תוכל להטיל עונשים על אלה

מאזרחיה שבלית ברירה דואגים להבטחת הדבר באמצעים פסולים הנראים בעיניהם כיחידים שעוד נותרו להם כדי להעניש את התוקפים. אידן נסוג בו והעיר שברור לו שהעניין עדין ולא נתכוון שתטיל את העונשים ברגע זה דווקא.[4]

מאחר שהשיחה ארכה קרוב לשעה ולא נשאר זמן לשוחח על הנושא העיקרי התנצל אידן והציע שניפגש שוב בשבוע הבא אם לארוחה בביתו או במשרדו כדי שנשוחח על הנושא הכללי. לפני שעזבתיו שאל מהן השאלות שאעורר בפניו כדי שיוכל להתכונן לקראתן. העירותי שאפשר להגדירן באופן כללי כ"בעיות ביטחון האזור". ענה שהנושא ברור וישמח לשוחח עליו בכל היקפו.

אילת

158

ש' דיבון אל מחלקת מערב אירופה
Sh. Divon to the West European Division

מברק מוצפן מגפ/136

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 7 באפריל 1954

סודי ביותר

פרשת הטנקים.[1]

1) שיחה עם פרננד לורן, דווח ועדת ההגנה שדנה בעניין הטנקים. סיכם את הדיון באמרו שניתנת רשות למשרד ההגנה להתחיל במשא־ומתן עמנו בעניין מכירת הטנקים אולם אין לחתום על החוזה לפני שהדבר יובא שנית בפני הוועדה ותישמע דעת משרד החוץ. משרד החוץ טוען שהסיכום הנ"ל אינו נכון ושדעת המשרד כפי שהובאה בדיון היא שאין עדיין להחליט בדבר. הוויכוח בין משרד ההגנה ומשרד החוץ על סיכום ועדת ההגנה עדיין נמשך. את משרד החוץ ייצג מוריס שומאן. האיש חזר וביקש לשמור על סודיות מוחלטת של הדברים שמסר.

4. בעקבות דיווחו של אילת התנהלה חליפת מכתבים בין לבון ושרת. לבון מחה על התגובה החיובית של אילת להצעת התחליף לוועידה על פי סעיף XII ועל חוסר תגובתו לדרישת אידן להעניש את האשמים בפעולת נחלין. שרת השיב שבעניין הראשון פעל אילת לפי הוראתו שלו בתדריך ששיגר אליו (ראה מס' 156), ושממילא אין סיכוי שמועצת הביטחון תקבל החלטה המחייבת את ירדן להיזקק לוועידה שמתכנסת ביוזמת ישראל אלא רק להחלטה המחייבת את ישראל וירדן כאחת להיוועד. בעניין השני לא היה בפני אילת תדריך מיוחד, אך תשובתו היתה במלוא הכבוד העצמי ובהתאם לנוסח הנקוט בידי הממשלה והנציגויות. (ראה לבון אל שרת, 12.4.1954, שרת אל לבון, 20.4.1954, שניהם בתיק 130.02/2446/11).

158

1. ראה מס' 31 והערות 1, 2 שם.

2) אחרי פרננד לורן נפגשתי עם מוריס שומאן והצגתי את בעיית הטנקים על רקע בעיותינו הביטחוניות המחריפות והולכות ועמדתי בתוקף על זכותנו לקבל נשק מודרני.

אחרי חילופי דברים נוקבים על כל הפרשה ועל מידת העזרה שצרפת מוכנה להושיט לנו על־מנת שנוכל להתגבר על קשיינו סיכם שומאן:

(א) אל נשכח שצרפת מותקפת לעתים קרובות על־ידי ארצות־הברית ובריטניה עבור הסיוע שהושיטה לנו עד כה בשטח רכישת הנשק.

(ב) בהתייעצויות הקיימות בין שלוש המעצמות מסייעת לנו צרפת במידת יכולתה לא פעם על־ידי התנגדותה למסירת נשק לערבים ואל לנו לזלזל בסיוע מעין זה.

(ג) בהתחשב בנימוקים שהובאו מסכים עקרונית שנתחיל בקרוב משא־ומתן עם משרד ההגנה על רכישת הטנקים, אולם אין זה אומר שמשרד החוץ יאשר באופן אוטומטי את הקנייה ברגע שהחוזה יהיה מוכן לחתימה, הואיל ויהיה צורך בכל זאת לדון על כך לאור המצב.

לכששאלתיו האם אפשר לצפות שיתן מיד הוראות למשרד ההגנה שתאפשרנה התחלת משא־ומתן אמר שאינו חושב שזה ייעשה מיד אולם הוא כמעט בטוח שבקרוב תימצא דרך להתחלת המשא־ומתן.[2]

דיבון

159

ד' הכהן אל ו' איתן
D. Hacohen to W. Eytan

מקור: 130.02/2415/31

רנגון, 7 באפריל 1954

איתן יקירי,

כיוון שהעברת אלי העתק מכתבך לז'וש פלמון מ־26 במארס,[1] ארשה לעצמי להגיב עליו בכמה משפטים בלבד.

על חשיבותה של אסיה אין חולקים. גודלה, עושרה, תרבותה, שלל צבעי אוכלוסייתה, העולם החדש המתהווה בה, ערכה הכלכלי והמדיני העצום וכו', וכו'. אין לחלוק כמובן גם על יסודות כמיהתנו למצוא את מקומנו הראוי לנו בעולם האסיאתי אף מבלי להיכנס לסבכי הפלוגתא אם אנו חלק ממנו או רק מחפשים את רצונו הטוב כשותפים אתו על־פני אדמות בגורל שנועד לנו בחסד פצצת המימן.

2. ראה מס' 165.

159

1. מס' 128.

לעומת זה יש ספק בלבי ועל־כל־פנים במכתבך לא הוסברה מחשבתו של ז'וש כי "הדרך ללבות הערבים עוברת באסיה" ועוד פחות מזה הנחתך אתה כי "לא נוכל לערבים בחזית ואף לא באגפים אלא רק מהגב". הדרך לאסיה ארוכה גם לנו וגם לאחרים, אני מאמין שאם נהיה סבלנים, נקדיש לכך אנשים וזמן וכסף כי אז נחדור ואולם אני ספקני ביותר על יכולתה ולו גם היה זה רצונה, לגשר את התהום אשר בינינו ובין הערבים. אינני רואה אף ארץ, אף אישיות אסיאטית אחת, שתירתם למשימה לשמה או לשם איזה אינטרס אחר. ואם יש אינטרס כזה ותימצא המדינה ותתגלה האישיות, כי אז על מה מבוססת הסברה כי עקשנותם ורשעותם של הערבים תישבר בפני רצון שבא מצד זה דווקא ובמה יהיה כוחו של לחץ מאסיה עדיף מכל הניסיונות הקודמים לרצות או לשבור את עקשנותם של הערבים?

מבלי לנתח את קצב חדירתנו לאסיה ומבלי גם לנסות בהזדמנות זו לבחון את תוצאותיהם ויעילותם של שלבים אלה המצומצמים עדיין מאוד בהיקפם, הרי נמנע ממני לרדת לסוף דעתך מה בין זה ובין כיבוש הערבים. האם הועילה לנו חדירתנו הטוטלית כמעט לאירופה ולשתי האמריקות להפיג את המתיחות עם הערבים? ובמה שונה אסיה בהשפעתה על הערבים? האמנם ניסיוננו עם נהרו מוכיח זאת או העובדה שהאומה האסיאטית הגדולה בין האומות המוסלמיות, פאקיסטאן, היא היא הנגררת ומבקשת השראה והאצלה מארצות ערב ולא להפך.[2]

בברכה, שלך,

דוד הכהן

2. בתשובה הסביר איתן את רעיונותיו להם מצא הד אצל פלמון. עד לפני זמן קצר נשאה ישראל עיניה רק למדינות המערב, והערבים, ביודעם שאסיה סגורה בפני ישראל, חשו בטוחים בעורפם ויכלו להתרכז ב"אויב" שבמערבם. אולם, אם ישראל תפתח יחסים עם אסיה, ימצאו הערבים את עצמם באמצעיותו של עולם הרואה בישראל מדינה ככל המדינות, ובמצב זה לא יזכה העניין הערבי באותה תמיכה לא מסויגת הניתנת לו כרגע באסיה. (ראה מכתב לדוד הכהן, 17.5.1954, 130.022415/31).

160

מ' שרת אל א' אבן (ניו יורק)
M. Sharett to A. Eban (New York)

Coded Tel. Y84 מברק מוצפן
Outg.: 130.15/3744/2 נוסח יוצא:

Jerusalem, 8 April 1954

Planning now three stages:[1]

First, ship foreign flag from Haifa to Eilat, if they interfere we can only protest.

Second, small vessel Israel flag from Eilat to East Afr[ica], shall see what happens.

Third, ship Israel flag from East Afr[ica] to Eilat, if they use force we shall do likewise, exact form still under discussion and plenty time. Don't understand your "provided".[2] There is no one else there and they never concealed identity.

Sharett

161

ג' רפאל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
G. Rafael to Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2348/14

[ירושלים], 8 באפריל 1954

כמוס - אישי

תמצית דברי והצעותי בהתייעצות של המשרד ב־6 ו־7 לח"ז[1]

1. תיאור המצב הבינלאומי של המדינה. שתי תופעות בולטות:

א. הגברת האיבה הערבית.

ב. הפחתת ידידות ארצות־הברית.

160

1. שלושה מבצעי שיט שהוצעו בישיבת ועדת השרים לחוץ וביטחון ב־5 באפריל בדיון שהתקיים בשאלת הפעולה הישירה בכניסה למפרץ אילת, עקב הווטו שהטילה ברית־המועצות במועצת הביטחון. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 434–435).
2. בתשובה למברק של שרת בעניין פעולה ישירה (ראה מס' 140 והערה 2 שם) הסכים אבן שאם שולחים ספינה, אכן צריכים להשתמש בכוח ככל שיידרש כדי להביאה לנמל, אך provided that the onus of using force is clearly Egyptian (מברק W272, 5.4.1954, 93.01/2210/7).

161

1. ראה גם סיכום של דברי תקוע בהתייעצויות אלה – 11.4.1954, 130.02/2453/6.

מידת האיבה של הערבים ונכונותם להסדיר בעיות עם ישראל מושפעת מ:

א. ממעמדה הבינלאומי של ישראל, דהיינו התמיכה או אי־תמיכה שהמדינה זוכה בה בזירה הבינלאומית.

ב. אופן הטיפול והתשובה של המדינה לגילויי האיבה הערבית.

ג. אי־ודאות של מדינות ערב על מגמותיה האמיתיות של ישראל.

2. המתיחות הנוכחית לאורך גבול ירדן־ישראל נחשבת בעיני ירדן ובעיני המעצמות כהרת סכנות חמורות. דאגת הערבים פן ישראל תנקוט במעשים נמרצים מטילה פחד אמיתי ניכר על הכפריים באזור הספר אך גם מסעירה את הרוחות ומגבירה את השנאה לישראל. המדינאים אשר בשלטון בארצות ערב מודאגים שהמעצמות תצדדנה בתביעת ישראל שיש לשים קץ למצב על־ידי מפנה פוליטי. הם סבורים שכאשר תתמוכנה המעצמות במשא־ומתן ישיר בין ישראל וירדן עקב החלטת מועצת הביטחון או גם בלעדיה ידרשו מהערבים להשלים עם העובדה המושלמת של קיום ישראל בגבולותיה הנוכחיים וגם תתמוכנה בישראל בהתנגדותה להחזרת הפליטים. מנהיגים אלה נוטים להאמין שלא תינתן להם שהות ממושכת להתחמק מלבוא בדין ודברים עם ישראל; בהתחשב עם האפשרות הזאת הם אינם רוצים לפגוע בעמדותיהם במשא־ומתן עתידי על־ידי ויתור או הפקרת תביעותיהם לפני בוא השעה.

ארבעה גורמים מצטרפים במצב הנוכחי כדי לשמש מנוף לשינוי המצב:

א. חרדת הערבים מאמצעים נמרצים של ישראל.

ב. דאגת המעצמות מפני התלקחות מלחמה בין ישראל ומדינות ערב.

ג. המדיניות הסובייטית אשר הכניסה הסכסוך בין ישראל וערב למכלול המלחמה הקרה והשתיקה את מועצת הביטחון בתור מכשיר לשמירה ולתיקון מצב הביטחון בבעיית ארץ־ישראל.

ד. חתירתה של ישראל ליישב את הסכסוך עם מדינות ערב בדרכי שלום.

כאשר זרם הפחד הערבי מישראל מתאחד באפיק אחד עם זרם תמיכת המעצמות בתביעת ישראל לתיקון המצב על־ידי שיתוף ישיר בין ישראל וערב, נוצרים התנאים למפנה במצב.

משום כך עלינו לנקוט בכל אותם האמצעים אשר יקיימו מתח החרדה אצל הערבים מבלי שיפגעו בסיכויי התמיכה הבינלאומית בישראל, ומצד שני לרכז המאמצים המדיניים שדאגת המעצמות למצב השורר תתבטא בפעולה בינלאומית שתתפרש בעולם הערבי כתמיכה בתביעותיה המדיניות של ישראל.

התפתחות המצב בשבועות האחרונים, הן בירדן והן בבירות המערב, מצביעה על סיכויים רציניים להצלחת מדיניות זו.

3. בהעמדת תביעותינו המדיניות לפני העולם עלינו להתרכז על דיון הסתירה היסודית בין מדיניות ישראל ומדיניות ערב שהיא מהווה שורש הרע וממנה נובעות ההתנגשויות המתמידות. הסתירה היא שישראל מפרשת חוזי שביתת־הנשק כהתחייבות להפסקת האיבה ומעבר להסדר של שלום בו בזמן שהערבים גורסים ששביתת־הנשק מאפשרת להם המשך המלחמה נגד ישראל בכל האמצעים חוץ מהתקפה צבאית גלויה, לכן עלינו להתרכז בתביעותינו על שלושה דברים:

א. ביטול טענת הערבים של קיום מצב מלחמה.

ב. הפסקת האיבה הפעילה בשטח המדיני, תעמולתי, כלכלי וביטחוני.

ג. שיתוף־פעולה כנה מצד הערבים עם ישראל לביצוע ההתחייבויות והמגמות של חוזה שביתת־הנשק ובפרט בשלב הראשון למען שיפור המצב הביטחוני.

4. תביעתנו למשא־ומתן ישיר יש להציג כמבחן נכונות הערבים לתרום לתיקון המצב. עצם התמיכה הבינלאומית בתביעתנו זו תתפרש אצל הערבים כתמיכה במגמתה של ישראל להביא לידי הסדר סופי עם הערבים. במידה שהמעצמות תעמודנה בדרישה למשא־ומתן ישיר בעקביות ובתקיפות תיחלש התנגדות הערבים לא רק למשא־ומתן עצמו אלא גם למטרה היסודית של המשא־ומתן לקדם הסדר הבעיות השנויות במחלוקת.

5. אם נצליח להביא לידי הפסקת או הפחתת האיבה הפעילה, עלינו לכוון צעדינו לקראת הרגעת המתיחות והרוחות. רק בשינוי אווירה זו נוכל להגיע להסדר מוקדם וחלקי עם הערבים, כעין modus vivendi ולקראת זה לכוון את מאמצינו הנוכחיים, ולא לקראת שלום כולל ומושלם.

שלושה דברים יכולים לסייע להרגעת ולעיצוב המצב: א. אישור ותמיכה מוצהרת של המעצמות במצב הקיים הטריטוריאלי ובריבונותן המלאה על שטחיהן של ישראל ושכנותיה.

ב. נכונות ישראל לתת בצורה נאותה ערובות בינלאומיות נגד התפשטות טריטוריאלית תמורת ערובות והתחייבויות של שכנותיה לאי־התקפה על ישראל.

ג. מאמצים תכליתיים לקידום פתרון בעיית הפליטים על־ידי: (1) יישוב באמצעות שיתוף־פעולה של מדינות ערב, וסיוע כספי של המעצמות. (2) פיתוח ארצות ערב על־ידי תמיכת המעצמות במפעלי פיתוח בארצות ערב שישמשו את האוכלוסייה כולה. (3) תשלום פיצויים על־ידי ישראל.

6. בעיות אקטואליות.

א. מצרים. הסגר ופורענות לאורך הגבול.

(1) יש להפעיל זכותנו לשיט החופשי ולהגן עליה.

(2) יש לתת אזהרה מידית לממשלת מצרים בקשר למצב בגבולות להפגין לעיניה דאגתה החמורה של ממשלת ישראל, לציין אחריות ממשלת מצרים ולדרוש פגישה ברמה גבוהה לקביעת אמצעים לתיקון המצב בגבולות ולהפגת האיבה הכללית.

ב. סוריה.

(1) כנרת. יש להגן על זכותנו הריבונית בים הכנרת נגד כל הפרעה סורית ויחד עם זה להסדיר במשא־ומתן בעיית הדיג הסורי והגישה לחוף הכנרת.

(2) ערוץ הירדן. יש לחדש את העבודה בהנחות ובתנאים אלה:

א. שהדו"ח של מומחי האו"ם יציין פתרונות מעשיים לאספקת המים לבעלי הזכויות הערבים. ב. בעקבות הדו"ח לעשות מאמץ אצל בניקה, מזכ"ל האו"ם, ובשלוש בירות המערב, להשיג הסכמים להמשך החפירה על־פי התחייבותנו לתת את הערובות הדרושות לזכויות המים ולדחות לעת עתה הטיית מי הירדן לתוך התעלה. ג. לתת התחייבות לג'ונסטון שמפעל התעלה לא יפגע בתכנית אזורית ולהציג לפניו תכנית ממנה ייווכח שמפעל תעלת הירדן וביצוע מפעל תעלת הירמוך יהוו שלב ראשון ומקביל בדרך הגשמת מפעל אזורי כולל, בתוכו ניתנים השלב הירדני והישראלי להשתלב במסיבות ובתנאים מתאימים.

ג. ירדן.

להתרכז על שיפור מצב הביטחון בגבולות על־ידי העמדת שתיים מן הדרישות הנזכרות לעיל:

(1) הפסקת האיבה הפעילה.

(2) שיתוף־פעולה לתיקון המצב באמצעות ביצוע סעיף 12.

ד. מנגנון האו״ם.

(1) יש לחתור להחלפתו של בניקה.

(2) לצמצם את מגמת ההתערבות של מטה האו״ם על־ידי נקיטת מדיניות שתאפשר ותחזק את הסיכויים לטיפול ישיר בבעיות שביתת־הנשק בין הצדדים.

7. יש לסקור מדיניות הביטחון של המדינה ולבחון אם היא מותאמת למצב ממושך של לא־שלום ולא־מלחמה. בקשר לזה יש לברר באופן יסודי אופן פעולות תגמול ותועלתן.

8. פעולות הסברה בציבור. העובדים האחראיים של המשרד חייבים פעולת הסברה לציבור של הבעיות המדיניות בהן נאבקת המדינה, על רקע המצב הבינלאומי.

ג.ר.

162

ש׳ רוזן אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Sh. Rosenne to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2384/14

ירושלים, ה׳ בניסן תשי״ד
8 באפריל 1954

כמוס

להלן תמצית דעתי על הגורמים העיקריים למצב הקיים.[1]

1. התגוונותם של הסכמי שביתת־הנשק מקורה בזה שמסמכים אלה שהיו ״הוראות שעה״ במובנו של סעיף 40 ממגילת האו״ם, לא לוו על־ידי התקדמות מדינית. נהפוך הוא: לא זו בלבד שהמצב הוקפא ב־1949, ההישנות התדירה של התקפות הכזב גדושות מרירות והשמצה שניהלו הערבים נגד ישראל בכל מוסדות האו״ם מאז, יחד עם התמורות שחלו במעמדה הבינלאומי של ישראל מזה, וביחסי הכוחות שבין ישראל ומדינות ערב מזה, יחד מסתכמים לנסיגה והרעת המצב לעומת זה ששרר למחרת חתימת ההסכמים. ותהליך זה מזכיר, אם בקצב איטי יותר, את התגוונות ההפוגה השנייה, (גם היא הוראת־שעה במובן הנ״ל), בחודשי אוגוסט־אוקטובר 1948. ונדמה שהניתוח של הרוזן ברנאדוט בדו״ח שלו לעצרת, ואחר־מכן ניתוחו של באנץ׳,

162

1. ראה גם מס׳ 161.

במועצת הביטחון, הם יפים אף לשעה זו. "יהיה בזה משום שאננות מסוכנת" – כתב ברנאדוט – "להניח כדבר המובן מאליו שאפשר להמשיך בקיום ההפוגה עד אין סוף בלי שיישוב הסכסוך לא ייראה"; או כדברי באנץ': "מה שנחוץ עתה יותר מכל דבר אחר הוא, דרך לבצע המעבר הקשה מהפוגה קלושה, אשר כל צד רואה בה הפסקה באיבה בלבד, למצב קבוע של שלום כתנאי בל יעבור ליישובן בדרכי שלום של כל הבעיות המדיניות". ראוי לציין כי שני המשקיפים האלה הדגישו כי חוסר התקדמות מדינית השפיע לרעה לא בלבד על יחסי הצדדים בינם לבין עצמם, אלא גם חתר תחת מעמדם וסמכותם של אנשי האו"ם, ויכולת הפעולה שלהם.

2. אין לזלזל בגורם של דעת־הציבור. מדיניותה של ממשלת ישראל לנסות לשלוט במצב בדרכים מדיניות (המשתלבת יפה עם התגובה החריפה של דעת־הקהל בישראל ובקרב יהודי התפוצות אחרי מעשה קיביה) – אינה נתמכת על־ידי אחדות־דעות בקרב תומכיה היא, ובקרב מתנגדיה על אחת כמה וכמה. אמנם קשה לשפוט באיזו מידה הנטייה האקטיביסטית בקרב חוגים מסוימים משקפת את דעותיהם האמיתיות, ובאיזו מידה היא אינה אלא מן השפה ולחוץ בלבד. מכל מקום ישנה כאן עובדה מדינית אשר משמעותה אינה מצטמצמת בפנים גבולותיה של ישראל, ואילו במשמעותה החיצונית היא יכולה לשמש כלי חשוב לשיפור המצב, בהנחה, כמובן, שהמעצמות המערביות מעוניינות בהמשך של ממשלתנו הנוכחית.

3. במשרד החוץ נתגבשה הדעה כי לישראל ישנה grievance מדינית, ושיש ביכולתנו להפוך אותה לנכס מדיני חשוב. דעה זו היא נכונה וניתן באמצעותה לחזק את ידם של גורמי חוץ שונים הרוצים לעשות עכשיו מה שעשה באנץ' ב־1948, היינו, לשכנע את מועצת הביטחון לגלות יוזמה נכונה בכיוון של התקדמות מדינית, הרצויה לנו. אולם יש לטפח את ה־grievance לבל תדעך. למשל, אם כי אפשר למתוח ביקורת על עזיבתנו את ועדת שביתת־הנשק הירדנית, העובדה שיצאנו היא עכשיו עובדה מדינית חשובה שיש לה היגיון רב בזיקה אל ה־grievance. בתנאים מסוימים אפשר גם לשקול האפשרות שנעזוב גם את ועדות שביתת־הנשק האחרות, הגם שמנגנון האו"ם לא ידע לבלום את התהליך הבלתי־פוסק של התנוונותם.

4. אין ישראל מעוניינת עתה בקיום נוסף של מנגנון האו"ם בארץ. לא בסמכויותיו הנוכחיות, ולא בסמכויות מצומצמות. ועוד יותר אין ישראל מעוניינת בחיזוק המנגנון הזה. אין הסיבה מצטמצמת רק בכך שמנגנון זה בשנים האחרונות (אפילו לפני כניסתו של בניקה לתפקיד) גילה את עצמו גורם מפריד בינינו לבין הערבים, תחת להיות גורם מלכד, אלא גם מכיוון שמבחינה ישראלית ויהודית רחבה יותר, אין ישראל צריכה לשתף פעולה בתהליך שסופו מוכרח להיות מבייש לאו"ם, אשר מצבו הכללי בעולם בלאו הכי נתערער בשנים האחרונות.

5. קשה להסכים עם המגמה, שיש לה צד שווה עם הנטייה האקטיביסטית הנזכרת, הדוגלת בסיסמת "המתיחות המתוכננת", אפילו כשמדובר במתיחות מדינית בלבד. מדינתנו בכלל זקוקה עכשיו לתקופה ממושכת של ארגעה ושקט על־מנת להתגבר על בעיותיה הפנימיות המסובכות. כל הבא להוסיף על שלשלת המתיחות הרובצת על הממשלה, הריהו נוטל על עצמו אחריות חמורה ביותר, אפילו הוא עלול לזכות בהצלחות זולות ומידיות. כן נדמה כי יצירת מתיחות היא כלי של אויבינו, ונשאלת השאלה אם אנחנו צריכים לשתף עמם פעולה בעניין כזה. נוסף על שיקולים כאלה יש לזכור כי מדיניות של מתיחות מתוכננת מצליחה כאשר האחראים לה שולטים שליטה

גמורה בכל הגורמים, ויכולים בעצמם ללא הפרעה כל שהיא מצד אחר, לבחור את המקום, את השעה ואת התירוץ למתיחות ולבלום אותה על־ידי סגירת הברז. דוגמות רבות על מתיחות מתוכננת – וברובן "מוצלחות" – ראה העולם בשנות השלושים, וסופן – אבדון וכיליון לעושיהן ושולחיהם. וד"ל. אפשר היה לאהוד יותר את הרעיון של מתיחות מתוכננת, אילו היה לנו ביטחון שאנחנו חזקים במידה מספקת בכל החזיתות, ודבר זה עדיין לא הוכח.

המסקנות ניתנות כאן באורח טנטטיבי:

א. אשר לדעת הציבור:

1. משרד החוץ צריך לטפח את המנגנון שלו הממונה על לימוד ו"ניתוח" של דעת־קהל בפנים המדינה כדי שנציגיה הדיפלומטיים של המדינה ידעו להעריכה כראוי.

2. משרד החוץ מוכרח להראות יותר יזמה בעיצוב דעת־קהל ישראלי לגבי עניינים הנוגעים לו מאשר עשה עד כה (במיוחד את עורכי העיתונות היומית והפובליציסטים בכלל): אני מציע לקיים התייעצות יסודית בהרכב מתאים על בעיה זו.

ב. אשר לפעולות מדיניות:

יש להגביר את הדרישה, אצל המעצמות וגם בפומבי, שמועצת הביטחון תחדל לפעול כאילו היתה, כדברי אבן, "בית משפט שלום של ערכאה נמוכה, המתכנסת לישיבותיה רק לנתח ולרשום מאורעות סוערים. היא ארגון פוליטי ממונה על חיזוק השלום והביטחון בכל אזור שם הם הועמדו בסכנה". (ראה דבריו במושב ה־637 של מועצת הביטחון).[2] נדמה כי במבצע מדיני המכוון להעמיד את מועצת הביטחון על תפקידה הנכון בעולם, אפשר יהיה לזכות להבנה ולאהדה בחוגים רחבים, הן של מדינאים והן של סתם בני אדם החרדים לגורל האו"ם. ולא מן הנמנע שאפשר יהיה לגייס תמיכה כבדת משקל, למשל, מאת המזכיר־הכללי עצמו ופמלייתו. גישה זו דורשת שנעשה את עצמנו תמימים לגבי הווטו הרוסי, שנבין את דברי וישינסקי כפשוטם ושעליהם נהיה מוכנים לבנות ולהאדיר את טיעוננו. וכאן אפשר להסתייע לא בלבד בניסיון האו"ם כאן ב־1948, אלא לשלב אותו עם המשמעות הברורה של הוויכוח בעצרת של 1952, והאווירה של a plague on both your houses ששררה אז,[3] על־מנת להשמיע השכם והערב את דרישתנו הנמרצת שמוסדות האו"ם, והמעצמות, יטו כל משקלם למען הביא לידי "התקדמות מדינית" ראויה לשמה.

שבתאי רוזן

2. ב־12 בנובמבר 1953, בפתיחת הדיון במועצת־הביטחון על פעולת קיביה.

3. המדובר בניסיון שנעשה במהלך המושב השביעי של עצרת האו"ם להביא לקבלת החלטה הקוראת לישראל ומדינות ערב להיכנס למשא־ומתן ישיר – ראה כרך 7, עמ' טז–יח.

163

ישיבה של הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
(בניו יורק, ב־9 באפריל 1954)
Meeting of the Israel Permanent Mission to the United Nations
(New York, 9 April 1954)

סיכום: 130.03/1962/9

נכחו: א' אבן, מ' קדרון, י' רובינסון, מ' טוב, א' ליברן, ז' הרמן, מ' פרגאי, י' יוסטמן, ח' בר־און, פ' אליאב

א' אבן: נפגשתי הבוקר עם עזמי ומסרתי לו את אזהרתנו כי בדעתנו להפעיל ממש את זכויות המעבר בתעלת סואץ ובמפרץ עקבה וכי אנו מקווים שלא תהיינה הפרעות כי נצטרך, במפרץ בפרט, להגן על זכות זו.[1] הדרך הטובה ביותר שלא יעשו כלום – אנו נפליג והם ישתקו. בהתאם להוראות שהיו לי לא פירשתי אם תגובתנו במקרה של הפרעה תהיה מדינית או צבאית, אך הרמז היה ברור, כי נעשה כל המאמצים כדי שאוניות המהלכות לישראל לא תצטרכנה לסגת.

לגבי פעולה מדינית אנו שוקלים את האפשרות, אך כרגע אין הדבר נחוץ לנו. היסודות המפורשים של עמדתנו ברורים למדי. למרות שהרוב בעדנו, טרם החלטנו כיצד להביא זאת להתבטאות והדבר תלוי בהרבה במה שיקרה בין היום עד לכינוס העצרת.

אמרתי כי תהיה החשה בשימוש בזכויות השיט שלנו ולא פירשתי אם נשתמש באניות ישראליות או איטלקיות; העיקר שתעבורנה אניות בדרכן מישראל דרומה ומחבש ואריתריאה צפונה.

עזמי אמר כי עמד פעמיים על ההכרזה כאילו יתירו העברת מזון ורפואות[2] ועל כך אמרתי כי רצוי שלא תהיה אי־הבנה, כי איני מתחייב שהיבוא והיצוא שלנו יהיו דווקא מזון ורפואות – לגבי דידנו מסחר חופשי. אשר לנשק, עובדה היא כי הנשק שלנו אינו בא מאפריקה, אם כי על־ידי כך איננו שוללים מעצמנו כל זכות משפטית.

עזמי העיר כי מאוד רצוי שלא תהיינה בעיתונות תרועות ניצחון בכל פעם שאנייה ישראלית תעבור את המפרץ, כי עומדת בפניהם בעיה של פרסטיג'ה והדבר מסבך אותם למדי. זה מוכיח כי המצרים נסוגים במקצת, ואם עזמי הוא מבשר מדויק של כוונות ממשלתו – ויש תמיד להטיל ספק בזה – יש להניח כי אניות ישראליות תעבורנה ללא הפרעה.

אחר כך דיבר על וישינסקי. כנראה היתה לו שיחה עמו מקבילה לגמרי לשלנו.[3] וישינסקי התקיף את סרפר ואת טסיאנג ואמר לעזמי: לדעתך החלטת [1]195 היא

163

1. אבן נפגש עם עזמי על־פי הצעתו שלו להזהירו על כוונתה זו של ישראל לשלוח ספינה (ראה מס' 160) ובהנחייתו של רפאל, להודיעו, אך בלי לפרש ובלי למסור מכתב. (ראה מברקים מאבן אל רפאל, W248, 31.3.1954, 93.01/2210/9; מרפאל אל אבן, TNWA411, 4.4.1954, 130.09/2339/1).
2. ראה מס' 150, הערה 3; מס' 139 (הערת־עורך).
3. ראה מס' 127.

בלתי חוקית, אולם לדעתי מועצת הביטחון כולה בלתי חוקית כל עוד טסיאנג יושב בה. וישינסקי נמנע מלהיכנס לעניין חופש השיט עצמו. היות ודיבר כל הזמן על גורמים חיצוניים כנ"ל סירב לדבר על הצבעה ודיבר רק על עקרונות. לדבריו צריך בדרך כלל לבצר החלטות, אך רק כשהמוסד המקבל אותן הוא חוקי.

עזמי אמר כי במשלחתו צצו "גאונים" משפטיים המוכנים להוכיח כי הווטו מבטל לחלוטין את כל העקרונות של 1951. הוא עצמו מסופק מאוד בכך ואמר כי יבדוק את דבריהם כאשר יחברו אותם. הוא הודה כי לא מצא שום גורם אחר הגורס גרסה זו, כולל וישינסקי. הוא דיבר עם וישינסקי לאחר הדיון במועצת הביטחון ווישינסקי אמר לו כי אם הישראלים אינם מרוצים ואם הם אוהבים את החלטת 1951 שיאהבוה ויאחזו בה, הוא לא הרס אותה.

מסרתי לעזמי על הגרסה האנגלית והאמריקנית כי האחריות לתקרית מעלה העקרבים חלה על מצרים.[4] הוא נדהם והזדעזע. הוא בטוח כי מקור ההשערה אנגלי וכי האמריקנים נתפסו לדבר זה שכוונתו כפולה: לחפות על ירדן מזה ולהשמיץ את מצרים מזה. אולם עצם העובדה ששתי הממשלות הגיעו לאותה גרסה מאוד מדאיגה אותו. לדעתו טומנים להם פח כי רוצים להרחיב את המעגל לא רק מבחינת מסגרת הדיון הירדני כי אם ליחסי ישראל־ערב, לעורר את הבעיה בכללותה ואסור לערבים ליפול בפח זה. אם הירדנים הסתבכו – שיסתבכו, אך אין זה נוגע למצרים להיכנס לדבר זה.

שאלתיו על עוג'ה.[5] לדבריו אין זה מעניין אותו יותר ולכן העביר את הטיפול בבעיה לבחורים האחרים במשלחתו. זהו אזור מפורז ולכן על הצבא לטפל בבעיה. לגבי תכניותיהם הנוהליות בבעיה זו לא למדתי ממנו מאומה, פרט לזה שהוא בעצמו מסתלק מהאחריות הזו ואומר: ישחקו הנערים.

עזמי שפך מר־שיחו על מאליק. דיבר על שחצנותו ויהירותו ואמר כי בכל ישיבותיהם יש להם קשיים עמו.

[.....][6]

4. ראה מס' 146 והערה 3 שם.
5. הכוונה לתלונה שהגישה מצרים למועצת הביטחון בתחילת פברואר שעניינה הפרות הסכם שביתת־הנשק מצד ישראל באזור המפורז של עוג'ה ובכלל זה הקמת יישוב ישראלי באזור זה – ראה מס' 54 (הערת־עורך), מכתב אבן אל נשיא מועצת הביטחון, 4.2.1954, 130.02/2405/3.
6. בחלק השני של הישיבה התקיים דיון בנושאים אחרים והוא אינו מודפס כאן.

164

מ' שרת אל י' צור וש' דיבון (פאריס)
M. Sharett to J. Tsur and Sh. Divon (Paris)

Coded Tel. TP500 מברק מוצפן
Outg.: 130.15/3753/6 :נוסח יוצא

Jerusalem, 9 April 1954

Please convey at once following message to Egypt Embassy Paris at highest available level. When delivering say this being done simultaneously Washington, New York also, to ensure certainty of transmission. If circumstances permit add covering letter signed by Tsur saying Government of Israel instructed him convey message for immediate transmission Cairo. Begins:

The Government of Israel deems it necessary to draw the urgent attention of the Government of Egypt to the grave deterioration of border security, in particular in the Gaza area.[1] Conditions along the border have never been satisfactory and have been marked by an uninterrupted sequence of incursions and clashes as result of continuous border violations by groups and individuals coming from territory under Egyptian control.

164

1. ב־2 באפריל פעלו כוחות צה"ל ברצועת עזה. במהלך הפעולה נחטף חייל מצרי בתגובה על אי־החזרתו של חייל ישראלי חטוף (ראה מס' 156, הערה 5) ונהרגו קצין ושני חיילים מצרים. בלילה שבין 8 ל־9 באפריל היו ארבעה מקרי תקיפה על־ידי מצרים מזוינים שחדרו לעומק שבין 3 ל־5 ק"מ בשטח ישראל. הם תקפו בית במושב שובה ובשלושה מקרים אחרים התקיפו מן המארב מכוניות. בהתקפות נהרג חייל אחד ונפצעו חמישה. ועדת שביתת־הנשק גינתה את ישראל ואת מצרים על פעולות אלה. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 431; "בוועדות שביתת הנשק ובגבולות ישראל", עלון 68, 14.4.1954, 130.15/3744/2.)
בצהרי 9 באפריל היו חילופי דברים בין שרת ללבון על דרכי התגובה למארבים המצריים בלילה הקודם. שרת אמר כי זאת תגובה על תגובה ולא ראה טעם כי תבוא שוב תגובה מצד ישראל. לבון השיב כי חשב על תגובה שאינה כרוכה בשפיכת דם, כמו פיצוץ גשר. שרת הקשה ואמר כי אין ביטחון שהכול יפעל לפני התכנית והפעולה עלולה להסתבך. הנושא עלה בישיבת הממשלה ב־11 באפריל. לבון הסביר את חומרת העניין בהיותו מקרה ראשון שצבא ערבי נכנס לשטח ישראל לפעולה צבאית. שרת חזר על עמדתו שמדובר במעשה תגובה של המצרים. (ראה שרת, יומן אישי, ב, עמ' 446–447; סטנוגרמה של ישיבת הממשלה, 11.4.1954.)
מאידך, בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ ב־12 באפריל, ערך שרת ויכוח נוקב עם השוללים הגמורים של התגובה, שעמדתם חד־צדדית ונובעת מן הבחינה הבין־לאומית. הוא עמד על גורם המורל והבדיל בין מורל הצבא שיש להתעלם ממנו, ובין מורל המתיישבים שיש לתת עליו את הדעת. הממשלה אחראית לאנשים שיישבה במקומות אלה ויש למנוע ערעור רוחם. ההתאפקות אחרי הרצח במעלה עקרבים יצרה תגובה חריפה בארץ ואילו לאחר מעשה נחלין נשמה הארץ לרווחה. אמנם יש להמעיט ולרסן מעשי התגובה וליצור הפוגה בתהליך התגובה, אך אין סיכוי שישראל תעבור לקו של אי־תגובה, משום שיש יסוד להניח כי מעשי תגובה מדרבנים גם את הערבים וגם את המעצמות לחפש פתרון כללי לבעיית המצב בגבולות. אך בכל מקרה יש להישמר מתגובה העוברת את מסגרת הפגיעה הישירה בקן המתקיפים, דוגמת פעולת קיביה, ששכרה יצא בהפסדה. (ראה תמצית דברי שר החוץ בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ ביום 12.4.1954, 130.15/3753/7.)

The Egyptian Government is responsible, under the GAA [General Armistice Agreement], for the inviolability of the border and is bound to take all necessary steps to prevent violations.

During the last two weeks, continual acts of violence, such as robberies, murders, assaults and raids have created a state of perilous lawlessness. This mounting tension along the borders, seen against the background of an Egyptian policy of active hostility and belligerent practices, constitutes a matter of grave concern to the Government of Israel.

The situation has been further aggravated during the past four days by incidents of offensive action in which Egyptian regular forces have taken direct part.

In the face of such a challenge the Government of Israel is in duty bound to consider all effective measures for the prevention of any further forays into its territory and for the protection of the life and property of its citizens.

The Government of Israel hopes that the Government of Egypt will share its considered view that any further deterioration of the present situation cannot serve interests of either country.

The Government of Israel does not wish to find itself in a position where its only recourse were to devise its own remedies for a situation which can be brought under control by the joint efforts of both Governments. It therefore invites the cooperation of the Government of Egypt, to discuss urgently together with Israel effective measures for the improvement of a situation fraught with such dangers.

Experience has shown that the present armistice machinery is not adequate to meet the needs of the hour. The Government of Israel therefore proposes, as an immediate measure, that the Government of Egypt designate duly empowered plenipotentiaries, to meet without delay similarly empowered Israel representatives at a place mutually to be agreed.

It trusts that in the meantime the Government of Egypt will do all in its power to prevent actions liable to inflame the situation further.

Ends.

Confirm action.[2]

Sharett

2. ראה מס' 166 והערה 2 שם, ומס' 167.

165

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

העתק: 93.02/164/2

פאריס, ו' בניסן תשי"ד
9 באפריל 1954

כמוס

הנדון: שיחה עם ז'ורז' בידו

ביום ה', 8 באפריל, נתקבלתי לריאיון על־ידי ז'ורז' בידו, שהכרתיו עד כה הכרה חטופה במסיבות שונות, אך לא הגעתי לשיחה יסודית עמו. לאחר דברי הנימוסין המקובלים אמרתי לשר החוץ, שראיתי צורך לבקש ריאיון זה כדי להחליף דברים על המצב במזרח התיכון שהחמיר ביותר. ניתנה לי האפשרות לדון ארוכות עם חבריו לעבודה בבעיות הכרוכות בתקריות האחרונות ובתביעותינו משלוש המעצמות וממועצת הביטחון. מצאתי אצלם הבנה ואהדה לגבי עמדתנו, אך נראה לי שהגיעה השעה להעמיד את הדגש על העיקר. בשיחתי עמו אין רצוני להיכנס בפרטים, אולם רצוני שיידע כי בעיקרו של דבר אין ישראל חפצה במלחמה, וכל השמועות על תוקפנותה כביכול חסרות שחר. דם בנינו יקר לנו, ולא נהיה אצים לשופכו אפילו במאבק שניצחונו בטוח. רק עתה מתחילים אנו לראות סימנים של ייצוב כלכלי, לאחר שנים של עבודה קשה וקרבנות מרובים. אין לנו כל רצון להיכנס להרפתקאות, אך ההתפתחויות האחרונות מעמידות אותנו במצב ללא־נשוא. שלוש המעצמות ערבו בשעתן לשלום במזרח התיכון. הן מתנגדות למלחמה. אך למעשה אנו נתונים במלחמה "שאינה מעיזה לקרוא בשמה". הוותרנות והפייסנות כלפי הערבים, כשהיא משתקפת באספקלריה המיוחדת להם, מקנה להם תחושה שהכול מותר והכול מחול מראש. התקריות הן מעשה בכל יום, ורק החמורות שבהן מגיעות לדפי העיתונות. אין טעם בוויכוח על תקרית פלונית או אלמונית. העיקר ברור: אילו הפסיקו הערבים את הסתתם ואת מעשי השוד שלהם שהפכו קבע והרגל, היה השקט משתרר באזור, כשם ששרר שקט – אם גם יחסי – בטרם נתעודדו הערבים על־ידי מרוץ הידידות המערבי – ועתה אף המזרחי – כלפיהם.

ממשלתנו – הוספתי – שולטת במצב ואין לדבר על "מתונים" ו"קיצונים" בחוגים האחראיים שלנו. אך היא נתונה, ככל ממשלה דמוקרטית, ללחץ כבד של דעת־הקהל. כל זמן שהציבור מרגיש במרות שוחרת שלום וצדק באזור, בסמכות בינלאומית שאפשר לתבוע ממנה את דיננו, הוא מתגבר על רגשותיו ומשלים עם הרעיון שיש להזדיין בסבלנות למרות ההתגרות המתמדת הקשה מנשוא. אך הסמכות הזאת הולכת ומתערערת. משתררת הרגשה מסוכנת של "לית דין ולית דיין". תפקידה של הממשלה יכבד, אפוא, מאוד באם לא יבוא אות, כי ההסתה, הקריאות למלחמה ומעשי האיבה נתקלים בהתנגדות וגורמים הפסד לעושיהם.

אמרתי, כי המעצמות חייבות לנקוט עמדה ולהכריז הכרזה תקיפה – אם במסגרת מועצת הביטחון או מחוצה לה – שתוכיח כי הן יודעות היטב היכן הכוח היציב ושוחר השלום באזור, שתזהיר את הערבים לבל ישחקו באש ותתבע מהם שלא ירחיקו את אפשרות השלום. איש לא יבין זאת שאין אנגליה, ארצות־הברית וצרפת יכולות להתגבר על התנגדותה של ממלכת ירדן "האדירה" לפגישה עם ישראל, באם תרצינה בכך. עמדה זו של המעצמות מעוררת מרירות הגוברת והולכת, וראוי שייעשה מעשה שישים קץ לזה, ללא כרכורים וללא הכרזות המשתמעות לשתי פנים.

מר בידו ענה שהוא מבין לחרדתנו ומסכים בעיקרו של דבר לעמדה זו. מלכתחילה היה סבור – ודעתו זאת לא שינה – כי ישראל היא הכוח היציב באזור וכי צרפת צריכה לעזור לה כמידת יכולתה. בהזדמנויות שונות חזר ואמר זאת למוריס פישר. שורש התסבוכת במזרח התיכון נעוץ במדיניותה ההפכפכת של ארצות־הברית, שהוא, בידו, נתנסה בה לא אחת גם לגבי בעיות בינלאומיות אחרות. כך היה בעניין גרמניה, שמתחילה רצו האמריקנים לעשותה ארץ חקלאית, וכעבור חודש החליטו לעשותה מעצמה צבאית; כך היה בעניין טריאסט שהכניס את ה"שלושה" לסבך ללא מצוא; וכך היה בעניין המענק לישראל המוכר לנו היטב. פוסטר דאלס הוא בעל רצון טוב ואדם ישר, אך גישתו לערבים נאיבית וילדותית. הוא מאמין לדיבוריהם ומפריז בהערכת כוחם ורואה אותם כאילו היו בוחרים רפובליקנים באמריקה.

גם השותף השני – בריטניה – אין לסמוך עליו הרבה. מדיניותה של לונדון במזרח היא למעלה מהשגתו. אין היא עשויה מעור אחר. משרדים ושירותים ידועים בממשלה האנגלית חיים עדיין מחוץ למושגי הזמן והמקום. כמו לפני יובל שנים הם מגינים על הדרך להודו, אף כי הודו נשמטה מידם מכבר. הם חותרים עדיין למזרח ערבי מאוחד על אף הניסיון המר שנתנסו בו. הניגודים הללו חוזרים ועולים על הפרק כל שעה שהשלושה נועצים בענייני המזרח התיכון.

עמדתה של צרפת ברורה. היא תתנגד לכל ניסיון של פייסנות על חשבונה של ישראל. היא לא תרשה בשום פנים שינויים בגבולות לרעתה (על דברים אלה חזר פעמיים בהדגשה מיוחדת, כאילו נתכוון לתכנית מסוימת הידועה לו). בנובמבר, כשהיה בלונדון בלוויית שני שרי החוץ האחרים, חתם על הכרזת הגינוי של תקרית קיביה, כי הוא מתנגד לרצח, יבוא ממקום שיבוא. בהכרזה זו היתה משום נקיטת עמדה לגבי מקרה מסוים, אך לא משום שינוי בעמדתו היסודית כלפי ישראל.

הוא סבור שחובתה של צרפת לעמוד לימיננו ולחזק אותנו. משום כך תמך במכירת נשק לישראל, במידה שניתן הדבר להיעשות במסגרת ההתייעצויות בין השלושה. גם צרפת חייבת להתחשב בשיווי־המשקל בין ישראל לערבים כדי לא לגרות את יצר המלחמה. הוא בטוח, שאם יינתן למדינות הערביות נשק, תשתמשנה בו בראש וראשונה כדי להילחם ביניהן לבין עצמן. יש אפוא למנוע בעד זיונן, אך אסור שייווצר הפרש גדול מדי בין כוח חימושן לעצמתה הצבאית של ישראל.

כאן הזכיר מעצמו, בטרם העליתי אני את השאלה, את דרישתנו לטנקים[1] ואמר, כי הוא פסק לטובת המכירה ואף הביע דעתו זו במפורש ובכתב. משום מה מתנגד לזה

165

1. ראה מס' 158.

מוריס שומאן, שהוא נציג משרד החוץ במועצת ההגנה הלאומית. יש לו בוודאי טעמים לכך, טעמים אציליים ללא ספק (des raisons nobles sans doute), אך הוא, בידו, אינו מקבל את דעתו (בדבריו אלה ראיתי רמז נסתר ששר החוץ חושד בו בשומאן ש"התסביך היהודי" מביאו אותו לזהירות יתר בעניין מתן הנשק לישראל).

השתמשתי בהזדמנות זו כדי להדגיש את חשיבותה של רכישה זו בשבילנו. הבטיח שידבר עם שומאן בעל־פה נוסף לחוות־הדעת שנמסרה לו בכתב. אך ביקש לשמור את הדבר כולו בסוד כמוס, שהרי גם צרפת יש לה מושלמים והיחסים ביניהם עדינים ביותר.

(אותו יום אחר־הצהריים פגשתי במוריס שומאן ושאלתיו אם יש בפיו חדשות בשבילי. אמר: "אותי אתה שואל, וזה עתה ראית את בידו?" והוסיף, כי הוחלט לתת רשות למשרד הביטחון להיכנס במשא־ומתן עמנו בדבר מכירת הטנקים. בידו מילא, אפוא, את הבטחתו ומסר לו בו ביום את החלטתו).[2]

בסיכום הדברים חזר שר החוץ ואמר, כי הוא משוכנע ששלוש המעצמות חייבות לעשות מעשה כדי לחזק את עמדתה של ממשלת ישראל. "יש לתת פרס על תבונה" – אמר La sagesse doit être récompensée.

השיחה נמשכה כעשרים דקה והיתה ידידותית ולבבית, למרות סימני העצבנות הרגילים אצל בידו: עצימת עיניים, העוויות, פ[כיר]ת אצבעות ודרך דיבור מקוטעת ומהססת העומדת בניגוד לביטוי הבהיר והשוטף שבנאומיו הפומביים.

בברכה,

יעקב צור
שגריר ישראל

2. ב־15 באפריל הודיע משרד ההגנה הצרפתי למשלחת הקניות של משרד הביטחון על נכונות לפתוח במשא־ומתן על מכירת טנקים לישראל "ללא התחייבות סופית". צור ראה בכך התקדמות חשובה, אך הבהיר שכל הסכם שיושג עם משרד ההגנה יהיה טעון אישור של משרד החוץ וההסתייגות נועדה כנראה לתת למשרד החוץ הצרפתי אפשרות לעכב את העסקה אם הנסיבות במזרח התיכון יחייבו זאת. בסכמו את המשא־ומתן בפרשה זאת כתב צור כי לכל אורך הדרך נטו הרשויות הביטחוניות לאשר את העסקה. העיכוב בא ממשרד החוץ. השינוי בעמדת משרד החוץ בא עקב התערבותו התקיפה של בידו ועקב הערכה שנשקפת סכנה צבאית לישראל. (ראה מברקים מצור, 15.4.1954, 25.4.1954, 130.09/2345/4; מכתבו מיום 16.4.1954, 130.10/2522/21).

166

מ׳ קדרון אל מ׳ שרת
M. Kidron to M. Sharett

מברק מוצפן XA709
נוסח יוצא: 93.01/2181/12

ניו יורק, 12 באפריל 1954

שלך 422.[1]

נפגשתי עזמי וקראתי בפניו ההודעה. כשסיימתי התפרץ בהתרגשות ואמר שאינו יכול לקבלה ולמעשה אסור היה לו לשמוע אותי עד הסוף. אין לו סמכות (qualité) כלשהי לקבל הודעה רשמית כזאת ולשווא היה מסתכן לו ניסה להעבירה. הוסיף שנפגש עמנו כאיש פרטי וכידיד ולא כשליח רשמי. הפגישות בינינו פרטיות בהחלט ובניגוד מפורש להוראות שקיבל מקהיר לפני ארבעה שבועות והן מסכנות אותו.

כשהערתי שאולי ניתנת לו הזדמנות לסייע להבנה הדדית בין מצרים לישראל השיב במרירות שניסה לעשות דברים רבים בכיוון זה בזמן האחרון ונכשל לחלוטין.

יש לציין שלא קל היה לסדר הפגישה הפעם, כי עזמי היסס זמן רב לפני שהסכים.[2]

קדרון

166

1. במברק זה (מ־9 באפריל, 130.02/2453/20), הוראה להעביר את השדר שבמס׳ 164 בניו יורק ובוואשינגטון.
2. קשיים דומים במסירת ההודעה היו גם בוואשינגטון ובפאריס. צור ניסה למסור את האיגרת באמצעות משרד החוץ הצרפתי, אך הללו סירבו מפאת החשש שהמצרים יסרבו לקבלה מידם. צור התרשם שתגובתם של הצרפתים היתה חיובית לגבי המסקנות, אך מסויגת לגבי חריפות הניסוח. בוואשינגטון מסר בן־חורין את נוסח ההודעה בכתב, בצירוף מכתב לוואי, לאיש הקשר הקבוע שלו בשגרירות מצרים, סמיר אחמד. כעבור יומיים החזיר סמיר את ההודעה תוך התנצלות ואמר שקיבל הוראה מהממונה המצרי לעשות כן מכיוון ש"תוכן ההודעה כה חשוב ונמסר ברמה כה גבוהה שאין הוא מרגיש את עצמו חופשי לקבל אותה לשם העברתה לממשלתו". (ראה מברקים מצור אל שר החוץ, 10.4.1954, 130.15/3744/2; בן חורין אל רפאל, 13.4.1954, שם.) ראה גם מס׳ 167.

167

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן 641
נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 12 באפריל 1954

בהול

הטעות שלי.[1] חבל שלא נוספה למברק לידיעתי הדרכה על כוונתו וכיוונו של המבצע. הפירוש שלי נבע מההוראה על מסירה "בשלב הגבוה ביותר" שלא הדגישה ב"מישרין" ולא הוציאה מן הכלל במפורש העברה על־ידי צד שלישי. יש לקוות שלא תהיה תקלה מן הפנייה למשרד החוץ הואיל והודגש אופייה האישי והובטח לי לראות הביקור כלא היה. בוודאי יודיעו על כך לאנשיהם אך ספק אם יגידו למעוניינים. בשובו של דיבון מלונדון ולאחר השיחה עם גדעון [רפאל] נפגש אמש, בהיעדר היועץ וצאדק, עם קולונל אוקשה [עוכאשה] מקציני ההפיכה ומסר לו האיגרת שהבטיח להעבירה מיד לקהיר לידי גמאל [עבד־אל־נאסר]. תוך שיחה גלויה עם האיש, היודע על פרשת הקשרים עם צאדק[2] עוד מזמן שהותו בקהיר, דובר קשות על מדיניותה התוקפנית של מצרים. העיר מצדו תשומת־לבנו לטון "הפרובוקטיבי" של האיגרת העלול להרגיז אנשי המפקדה שאינם אלא קצינים צעירים ולא מדינאים מנוסים. אם מגמתנו היא הפגת המתיחות הרי התוצאה עלולה להיות הפוכה. הוסיף ואמר שהיות והוא מאמין כי למרות הניסוח החריף יתר־על־המידה פנינו לביקוש אחרי הסדר, יבריק יחד עם האיגרת הערות ברוח זו. הערה: קולונל אוקאשה הוא הנספח הצבאי[3]

צור

167

1. שרת נזף בצור על שניסה למסור את ההודעה באמצעות משרד החוץ הצרפתי (ראה מס' 164 ו־166, הערה 2), ואמר כי דרך זאת "מכשילה כל העניין. לא הורינו אף במילה שיוכנס לעניין גורם זר. המגמה היתה מסירה ישירה לשגרירות מצרים. כנראה נפלה בינינו אי־הבנה מצערת." הוא סיים בהוראה: "אל תעשה דבר עד להודעה חדשה". (ראה מברק ל/600, 11.4.1954, 130.15/3744/2.)
2. מאז אוקטובר 1952 שימש עבד־אל־רחמן צאדק, הנספח לענייני עיתונות בשגרירות מצרים בפאריס, איש קשר עם דיבון להעברת מסרים מאת ואל אנשי הכת הצבאית במצרים.
3. ראה מס' 171.

168

א׳ אבן אל מ׳ שרת (ירושלים) וא׳ אילת (לונדון)
A. Eban to M. Sharett (Jerusalem) and E. Elath (London)

מברק מוצפן NTEA16

נוסח יוצא: 93.01/2181/12

ניו יורק, 13 באפריל 1954

א) הערבים מגלים פחד לוהט מפני כל דיון כלָלי שצריך לדעתם להסתיים בפנייה נמרצת למשא־ומתן ישיר על מצב הגבולות.[1] חשש זה מתגבר אצלם לאור הקטע הנמרץ בנאום ביירוד[2] על דחיפות הסדר ביטחוני ולרגל הידיעות מלונדון על מאמצי אידן־דאלס לסדר פגישה בין ישראל וירדן.[3] גם הודיית לודג׳ שהגישה לעניין קיביה היתה מוטעית מגבירה את רצון הערבים למנוע דיון כללי ויהי מה.

ב) התמיכה הסובייטית בערבים גלויה וסיטונית. ברור כי המגמה הערבית־סובייטית היא לקבל החלטה רק על נחלין ולהטיל וטו על כל הצעה שתנבע מדיון כללי או דיון בתלונתנו. ביצוע מזימה זאת יהיה יותר קל אם תינתן זכות קדימה לנחלין אך תהיה קיימת מה שלא יהיה סדר הוויכוח וצורתו. לדעתי אין כל סיכוי לקבלת החלטה לטובת עניננו במדיניות הסובייטית הקיימת אפילו נגייס רוב אוהד.

ג) במאמציהם להבטיח דיון נוהלי ולהדוף את הזעם הערבי נגררים נציגי המעצמות יותר ויותר לקראת הבעת ביקורת חריפה על נחלין. אתמול הפעם הראשונה לימדו דיקסון והופנו גזירה שווה בין נחלין לבין קיביה. לודג׳ שתק על נחלין אתמול ואפילו זלזל בה אך זכור שבנאומו הראשון קבע גם הוא שנחלין טעונה הוקעה.

ד) ההצעה הברזיליאנית שאינה שונה מהאנגלית ושאנו בעצם ארגנו אותה נתמכת על־ידי הרוב אך וישינסקי מסרב לעת־עתה להעמיד הצעות נוהליות להצבעה מתוך חשבון שכל סחיבה תקרב את ההכרעה לנקודת ההשקפה הערבית.

168

1. בישיבת מועצת הביטחון ב־12 באפריל נמשך הדיון הנוהלי על סדר היום שהחל ב־7 באפריל, ונסב אז על הדרישה הערבית, שנתמכה בידי הסובייטים, לקיים דיון נפרד בתלונות ישראל והמדינות הערביות, כנגד הדרישה המערבית, לקיים דיון כללי במצב בגבולות. הנציג הברזיליאי הציע הצעה נוהלית, לפיה יתקיים דיון כללי, בלי התחייבות לגבי אופי ההחלטה, שתוכל להיות משותפת או פרטנית לגבי כל תלונה ותלונה. גם בישיבה זאת לא התקבלה החלטה והדיון הנוהלי נמשך ב־22 בחודש. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 665th-666th Meetings, 8.4.1954, 12.4.1954.)
2. ב־9 באפריל נשא ה׳ ביירוד, בדייטון, אוהיו, הרצאה בפני ״המועצה לענייני העולם״ על ״המזרח התיכון בפרספקטיבה חדשה״. לאחר שהציג את השאלות כפי שהן נראות לדעתו בעיני הישראלים ובעיני הערבים, השיא עצות לשני הצדדים. לישראל יעץ לראות את עצמה כמדינה מזרח תיכונית, ולא כגרעין של קבוצות הפזורות בכל העולם המשתייכות לאמונה דתית מסוימת בעלות זכויות מיוחדות במדינה היהודית והתחייבויות כלפיה, ולהסתלק מההכרה שכוח ומדיניות תגמול הם הלשון היחידה שהערבים מבינים. לערבים יעץ לקבל את ישראל כעובדה מוגמרת ולחדול מניסיונם לקיים מצב של איזון עדין בין שלום ומלחמה, כשבינתיים אינם רוצים לא בזה ולא בזה. (ראה ידיעות לנציגויות ישראל בחו״ל, 28.4.1954, 130.20/2480/3.)
3. ראה מס׳ 172.

ה) בשיחות עם הנציגים היום אני שופך דברי זעם גם על אוזלת היד של מועצת הביטחון מבחינת הדיון הכללי וגם על הדגשת נחלין בנאומים תוך שתיקה על קורבנותינו הרבים.

ו) עלינו לומר למעצמות שלא נסבול גינוי על נחלין בעיקר אם לא ילווה גינוי של התקפות ערביות ועל התחמקות ירדן מסעיף 12. אנו מוכנים לוותר בכלל על גינויים ולשים פנינו לקראת העתיד אך אם מועצת הביטחון מהססת בגינויים הרי עליה לנהוג שוויון ומאזן. נאמר בגלוי שלא נייחס קורטוב של תוקף מוסרי להתייחסות מיוחדת לנחלין. רצוי שדברים אלה יימסרו בבירות ויפורסמו כשיקוף דעת־קהל בארץ.

ז) האמריקנים רואים בהשתלשלות הדברים אישור להנחתם כי אין סיכוי כלשהו להפקת תועלת ממועצת הביטחון. אם קיפאון זה חל על נוהל הרי על תוכן הפעולה על אחת כמה וכמה. אם יש נטייה אצל אידן ודאלס לחפש דרכי פעולה לקראת פגישה מחוץ למועצת הביטחון או על־ידי חידוש פעולתו של דאג [האמרשלד], או בדרך אחרת עלינו לעודד נטייה זאת.

ח) כינסתי את ראשי היהודים למחרתיים.[4] אציע כסיסמה משא־ומתן ישיר להסדרת הגבול ומניעת הכרעות חד־צדדיות על תקריות.

אבן

169

פ"א אוואנס אל ו' איתן
F.E. Evans to W. Eytan

Orig.: 130.02/2431/10 :מקור

Tel Aviv, 13 April 1954

Confidential

My dear Director-General,

As you know, Her Majesty's Government are seriously concerned about the situation on the Israel-Jordan border, and have consistently advised the Jordan Government to take the most effective and energetic steps possible to control infiltration from Jordan into Israel. They are satisfied that, as General

4. בשיחת אבן עם ראשי הארגונים היהודיים הראשיים ב־15 באפריל, דנו במצב בגבול ירדן, בדיון במועצת הביטחון וביחסי ישראל–ארצות־הברית תוך התייחסות מיוחדת לנאום ביירוד. סוכם שיהודי ארצות־הברית יבינו לרוחה של ישראל אם תטען שאם כי אין לה מדיניות של תגובה הרי התגובה בוא תבוא אם הערבים לא יפסיקו את מעשיהם, אך בתנאי שמעשי התגמול יהיו מוגבלים, מחושבים ומתואמים, וילוו בהסברה נבונה שתציג את ישראל כמתגוננת ומגיבה ולא כמתקיפה. הוחלט גם שהארגונים יפנו בנפרד אל ביירוד וימחו על ההתבטאויות שלו בעניין יחסי היהודים עם מדינת ישראל. (ראה מברק מניו יורק, XA729, 16.4.1954, 93.01/2181/12).

Bennike described in his report to the Security Council of February 24,[1] the Jordan Government have in recent months taken a number of fresh steps to that purpose. The Jordan Government have expressed the view that these measures depend to a considerable degree on the effective working of the Local Commanders' Agreement.[2]

Her Majesty's Government attach great importance to this Agreement as an instrument of practical value for the progressive reduction of infiltration by functional methods. They are perturbed lest the cessation of cooperation by the Israel Government in the Local Commanders' Agreement should lead to a deterioration of the immediate situation on the Israel–Jordan frontier. I therefore earnestly hope that, as a practical measure to reduce the danger of further trouble on the frontier, your Government will resume collaboration with the Jordanian frontier authorities, through the Local Commanders' Agreement, as soon as possible.[3]

Believe me, my dear Director-General, yours very sincerely,

F.E. Evans

169

1. ראה מס' 125, הערה 2.
2. לאחר פרישתה של ישראל מוועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן בעקבות החלטת הוועדה על תקרית מעלה עקרבים הפסיקה ישראל גם את השתתפותה בפגישות המפקדים המקומיים, שהתקיימו בצורה סדירה בדרך כלל מאז מארס 1951 על בסיס הסכמים שבכתב ("הסכם מפקדים מקומיים") שחודשו בשינויים מסוימים מדי כמה חודשים. (ראה סקירה על פגישות מפקדים מקומיים, 15.4.1954, 130.02/2431/10.)
3. אוואנס הגיש תעודה זאת בהוראת משרד החוץ הבריטי ולאחר התייעצות עם עמיתיו האמריקאי והצרפתי. פנייה דומה שעשו האמריקאים קודם לכן לחדש את הפגישות בין המפקדים כדרך לפתרון הבעיות לאורך הגבול לא עלתה יפה. דיין טען שנציגי ירדן בפגישות המפקדים היו בדרג נמוך ומיעוטי סמכויות כך שאי־אפשר היה להגיע אתם להסדרים יעילים. (ראה אוואנס לפאלה, 13.4.1954, *FRUS 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 790; PRO, FO371/111078.)
תשובת ישראל לפנייה זאת נשלחה רק ב־30 ביולי (במכתב שתאריכו 29 ביולי; בעל־פה נמסרה לאוואנס על־ידי איתן כמה שבועות קודם לכן). איתן ביקש לראות בתשובה מ־29 ביולי לתזכיר 11 הנקודות מ־19 ביוני (ראה מס' 302) תשובה גם להצעה בדבר הסכם מפקדים מקומיים והסביר כי ישראל לא השיבה קודם לכן מפני שהיה ברור שהעניין הוא חלק מבעיה רחבה יותר ולא ניתן לטפל בו אלא בהקשרה של זאת. (ראה איתן אל אוואנס, 30 ביולי 1954, 130.02/2431/11.)

170

א׳ אילת אל ו״ס צ׳רצ׳יל (לונדון)
E. Elath to W.S. Churchill (London)

Copy: PRO, FO371/111070 :העתק

London, 13 April 1954[1]

Personal and Confidential

My dear Prime Minister,

I have been asked by Mr. Sharett to transmit to you the following personal and confidential message:

The anxiety which prompted your personal message[1] and the re-affirmation of your life-long friendship for the Zionist cause, and now for Israel, are very deeply appreciated.

The effect of events along the Jordan border has been cumulative over the years. Since the conclusion of the Armistice, hundreds of Israelis have been killed and heavy losses of property sustained. Israel is most gravely concerned at this mounting toll. In every instance it has been action from Jordan which has initiated a fresh and tragic cycle of violence, in the end resulting also in the loss of Arab lives.

Israel does not want war, and will for her part do nothing to provoke it. Yet no-one will understand better than you, how difficult it is for a virile community to look on passively while its members in exposed localities or at isolated spots on its highways, sometimes deep within its territory, are murdered at random.

After the revolting outrage at Ma'ale Haakrabim (Scorpions' Pass) on 17 March, the people of Israel were profoundly stirred. But restraint was the watchword. The very enormity of the event forbade retaliation, and hopes were pinned on the international reaction.

But the United Nations investigation of the case bogged down; action by the Great Powers was slow in coming; the Kissalon murder and a new wave of Jordanian provocations followed quickly, and patience broke under the strain.

In the face of the Jordan Government's constant default in keeping the border under effective control, the conviction inevitably spreads that the only way to persuade that Government of its duty is by showing that it runs greater risks in condoning or encouraging murderous raids into Israel than by taking stern action against them.

170

1. שרת הבריק את השדר שלהלן בתשובה לשדר של צ׳רצ׳יל (ראה מס׳ 152, הערת־עורך) ב־8 באפריל (המברק לא נמצא). אילת התכוון למסור את השדר ב־13 באפריל, התאריך הרשום על השדר, אך הקדים את מסירתו ביום לפי בקשה של אידן.

The root of the problem is that the Arab States are promoting a virulent propaganda of incitement and hostility against Israel, are continuing to serve as bases of armed attack against her, and instead of advancing towards peace, are doing everything – by boycott and blockade, by violent words and scarcely less violent deeds – to aggravate the situation.

It is in this context that the Anglo-Jordan Treaty must, we believe, be viewed. As Mr. Eden emphasised only a few days ago, the Treaty is subject to the duty of the parties to seek a peaceful settlement of their disputes.[2] The Treaty further expressly obliged Jordan not to adopt in regard to other countries an attitude which might create difficulties for the United Kingdom.

In these circumstances, it is hard to reconcile Jordan's reliance upon the Treaty with its flat refusals, in repudiation of a clear injunction of the Armistice Agreement, to attend the conference with Israel convened by the Secretary-General of the United Nations to review the operation of the Armistice. And it is inconceivable to us that the United Kingdom should leave the Jordan Government under the illusion that it can find in the Anglo-Jordan Treaty a shield for the organisation within its territory of terror and outrage against Israel citizens. Just because the eventualities to which you yourself refer are so grave – and we were painfully surprised to see that you considered them at all possible – a supreme effort must be made to remove the prime cause of the evil.

The Treaty indubitably gives Britain powerful influence in Amman. We are hard put to it to explain to our public why that influence has so far been inadequate to prevail upon the Jordan Government to abandon its present attitude, and put an end to the armed incursions.

You may rest assured that it will be the earnest endeavour of my colleagues and myself to curb passions and make sane counsels prevail. But we all believe that if the present grievous deterioration is to be stemmed and reversed, it must be by a new and determined move towards real peace. It is to this that the efforts of all concerned must be directed.

Through the clouds of the present local storms we see far-reaching vistas of beneficent co-operation between Britain and Israel in culture and trade, in the advancement and defence of democracy, and in all creative achievement. It would be appalling if these prospects were checked by the precipitation of

2. אידן אמר את הדברים כשהודיע בבית הנבחרים ב־31 במארס, בתשובה לשאילתה, כי בריטניה תהיה חייבת להחיש עזרה לירדן, אם תסתבך זאת במלחמה. עם זאת הוא הדגיש כי התחייבויותיה של בריטניה בהתאם לחוזה הבריטי־ירדני מ־1948 אינן מחייבות כל פעולה מצדה בשעה זאת. (ראה "הארץ", 1.4.1954).

a tragic crisis. Let us do everything in our power to avert a catastrophe, and to bring about the realisation of the lofty vision which I know is ever present to your mind.[3]

Believe me to be, my dear Prime Minister,
Yours very sincerely,

171

ו' איתן אל א' אבן (ואשינגטון)
W. Eytan to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 316
נוסח יוצא: 130.09/2319/5

ירושלים, 14 באפריל 1954

אישי בהחלט

נוצר סבך סביב איגרתנו הסודית למצרים.[1] אתמול הודיע ראסל, שבעקבות הצעת שילוח אליו, שהאמריקנים ינסו להביא לפגישה ברמה גבוהה בין קצינים ישראלים למצרים, קיבל קפרי תשובה שריאד מוכן להיפגש אתנו בחמישה־עשר לחודש.[2] שילוח לא הודיע לאיש במשרד על הצעתו לפני מעשה או אחריו.[3] בדיעבד החלטנו

3. צ׳רצ׳יל השיב על השדר באיגרת מ־23 באפריל. הוא ציין שתמיד חתר בנחישות אחר הידידות ושיתוף־הפעולה בין ישראל ובריטניה. לפי המידע שברשותו ממשלת ירדן עושה כמיטב יכולתה לבלום את התקריות בגבול. הוא הדגיש כי בריטניה היא השופטת של התחייבויותיה לירדן, אך לא תחמיץ כל הזדמנות להשתמש בהשפעתה בכיוון יישובן בדרכי שלום של הבעיות המציקות לשני הצדדים. בינתיים, כתב, ברור שמדיניות התגמול והחרם על מוסדות האו״ם רק יגבירו את פחדיהן של ממשלות ערב ויעכבו את נכונותן להסדר עם ישראל. לכן, ולמען האינטרס של ישראל עצמה, הרגיש חובה לעצמו לפנות אל שרת ולבקש מתינות וסבלנות, והוא מוצא עידוד בהבטחת שרת שהוא ושותפיו ישתדלו לרסן יצרים. (ראה צ׳רצ׳יל אל שרת, 23.4.1954, PRO, FO371/111070; אילת אל שרת, מברק 203, 27.4.1954, 130.09/2319/5).

171

1. מס׳ 164.
2. ראה *FRUS 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 793.
3. שילוח הכחיש כי הציע הצעה כזאת לראסל ולא עלה על דעתו כי הלה פירש את דבריו כהצעה, אלא בתשובה לשאלה ענה, כאדם פרטי, כי על ממשלת מצרים לדעת כי ישראל לא תסבול התפרעות נוספת ועליהם לחזור לקיום קפדני של ההסכם ולמצוא דרך למגע ישיר ואחראי עם ישראל לשם כך. פרטי אי־ההבנה לובנו בחליפת מברקים בין שילוח ושרת. (ראה שרת אל שגרירות ישראל בפאריס, ל/614, 15.4.1954, 130.09/2345/6; שילוח אל שר החוץ, 15.4.1954, 130.09/2345/4).

להיענות ולהסביר שלרגל החגים לא נוכל לפני תשעה־עשר. השר מכנס בשישה־עשר התייעצות על פרטי גישתנו.[4] החלטנו שאסור שייווצר אצל האמריקאים רושם של אי־תיאום אצלנו והיות ויש יסוד להניח שיודעים על האיגרת הסודית, אנו מודיעים לראסל לאמור: "מודים על עזרתכם. מוכנים לפגישה. לידיעתכם פנינו גם ישירות למצרים בהצעה לקיים דיונים במישור גבוה לשם הפחתת המתיחות ופעולות האיבה." עד כאן. מציע שמיזמתכם לא תעוררו העניין במחלקת המדינה. לא נמסור לראסל נוסח [ה]איגרת.

איתן

172

א' אילת אל א' לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/598

נוסח נכנס: 130.09/2319/5

לונדון, 15 באפריל 1954

בהול - כמוס

ביקרתי היום אצל רוג'ר אלן לבקש אינפורמציה על ביקור דאלס.[1] העיר שמאחר שפורסמה הודעה רשמית מוסכמת בין שני השרים כל מה שימסור לי נוסף לכך יהיה בלתי־רשמי וכמוס ואסור שנסתמך על כך בשיחות עם האמריקאים באיזו צורה שהיא. הבטחתי לו זאת. להלן תמצית דבריו:

א) דאלס לא הביא עמו שום תכנית לפתרון בעיית היחסים בין ישראל והערבים. יחסי ישראל וירדן נדונו מבחינה ביטחונית בלבד.

ב) הוסכם לדאוג במשותף לתיקון מצב הביטחון בגבול על־ידי גינוי מוחלט של כל מעשי תגמול ועל־ידי שיפורים בביצוע הסכם שביתת־הנשק על־ידי ישראל וירדן.

ג) אידן ודאלס באו לכלל מסקנה שיש צורך בפגישה ישירה בין שני הצדדים לשם דיון משותף בשיפורים אלה. המטרה המידית בפני נציגי בריטניה וארצות־הברית במועצת הביטחון היא להבטיח הקמת ועדת משנה שתביא את ישראל וירדן לשולחן דיונים אחד. הואיל וירדן לא תרצה לשבת עם ישראל יהיה צורך לכלול גם אותן

4. ראה מס' 177.

172

1. דאלס הגיע ללונדון ולאחר מכן לפאריס כדי לדון עם ממשלות בריטניה וצרפת על מדיניות מאוחדת בהודו־סין ולתאם את מדיניות המערב לקראת הפסגה בג'נבה שעמדה להתכנס בסוף חודש אפריל כשעל סדר יומה ענייני המזרח הרחוק וגרמניה. בפגישה הראשונה ב־12 באפריל נדונו ענייני ישראל–ערב ולפי הפרסום בעיתונות הוחלט לנקוט מדיניות תקיפה למנוע את הידרדרותם של סכסוכי גבול בין ישראל לירדן למלחמה.

ארצות ערב שיש להם הסכמי שביתת־נשק עם ישראל. לאלה אפשר יהיה להוסיף עוד מספר חברים כגון ברזיל. יושב־ראש הוועדה יהיה המזכיר־הכללי בעצמו או באנץ׳. חזר על דברי אידן בשיחתנו האחרונה[2] שוועדה זו תצטרך לנהל פעולותיה בדלתיים סגורות וללא פרסום. העיר שעלינו יהיה להיזהר מלהצביע אף ברמז דק על קיום איזה קשר שהוא בין הוועדה וסעיף 12 כי אם נזכיר קשר זה עלולים כל מאמציהם לזמן פגישה לעלות בתוהו.

ד) גם לאחר שיצליח הדיון ויגיעו לידי הסדר בדרג גבוה יישאר עצם הביצוע תלוי במפקדים המקומיים, יהיה אפוא צורך להבטיח ביצוע נאמן לאורך כל הגבול על־ידי מפקדים אלה. העיר שבזמן הדיונים עם דאלס, נמצאה בידי אידן הודעת גלאב שלאחר שיושג הסכם לשיתוף־פעולה בין שלטונות ישראל לירדן לתיקון מצב הביטחון בגבול יוכל הוא לבצע את הדבר בצד הירדני. גלאב רואה את המפתח להצלחת הסכם כזה בשיתוף ישיר בין המפקדים המקומיים[3] ודעתו נתקבלה על־ידי אידן ודאלס גם יחד.

ה) במקרה שהרוסים יטילו וטו נגד הקמת הוועדה ישובו בריטניה וארצות־הברית לחפש דרך אחרת כיצד לזמן פגישה בין ישראל לירדן.

בסיום דבריו הדגיש אלן שהושגה הבנה מלאה בשאלה זו בין בריטניה וארצות־הברית וחשוב ביותר שמצדנו נשתף פעולה כדי לבצע תכנית בעלת ערך חיוני לביטחון האזור כולו. רמז שלהתנהגותנו במערכה זו יהיה ערך רב מבחינת יחסינו עם שתי המעצמות לא פחות מאשר עם ירדן עצמה.[4]

העבירו לאבן.

אילת

173

ז׳ ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה
Z. Argaman to the East European Division

מברק מוצפן 156

נוסח נכנס: 130.09/2296/13

בוקארשט, 15 באפריל 1954

א) ממקורות שונים ומהימנים נודע כי בחודש האחרון התקיימו משפטים נגד קרוב למאה אסירי ציון ורבים נידונו לתקופות מאסר ארוכות. בין הנידונים, קבוצה של למעלה מעשרים איש מפעילי השומר־הצעיר ובראשה אב[נ]ר ארמנד מרק שנאם נאום ציוני והוקיע אמצעי הדיכוי והעינויים נגד הציונים ונידון ל־20 שנות מאסר. כן נמצאים בין הנידונים ממנהיגי הציונים זיסו, בנבנישתי, ג׳אן כהן, מוצי מושקוביץ, גברת יאנקו, קורנל יאנקו ואחרים. רובם נאשמו בבגידה, תעמולה ציונית וקשר עם

2. ראה מס׳ 157.
3. ראה מס׳ 169 והערות 2 ו־3 שם.
4. תגובת שרת על הדברים ראה מס׳ 175.

הצירות, קיום פגישות חשאיות וכו'. גל המשפטים נמשך כנראה גם בערי השדה. הדיכאון בקרב יהדות רומניה גדול מאוד. בגלל הסודיות האופפת המשפטים נתקלנו בקשיים רבים באיסוף אינפורמציה מדויקת, אבל נעשים מאמצים להשיג האפשרי. הפרטים שברשותנו נעביר בדואר הראשון.

ב) קשה לעמוד על הסיבה האמיתית לסודיות החמורה בקשר למשפטים אבל ייתכן ואין זה נוח עכשיו לממשלת רומניה להרגיז דעת־הקהל בעולם. אבל תהיה הסיבה אשר תהיה מבחינתנו אנו עלינו לדעתי להגיב ומיד בצורה החריפה ביותר. ראשית באמצעות העיתונות היהודית והכללית בחוץ־לארץ, שנית באספות מחאה יהודיות בחוץ־לארץ ובשלישית ובשלב מאוחר יותר בתנועת מחאה בישראל. רצוי כי הידיעות הראשונות על המשפטים תבואנה מפאריס או מלונדון, אבל לא מווינה.[1]

ארגמן

174

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA315

נוסח יוצא: 93.01/2210/7

ואשינגטון, 17 באפריל 1954

פיגרתי בדיווח שיחתי עם ביירוד ביום ה' בנוכחות בן־חורין, ברנס.[1]

א) דשנו בענייני מועצת הביטחון.[2] הסכים לדעתי כי המגמה הערבית־סובייטית היא גינוי נחלין והפלת כל צעד שינבע מתלונותינו. שאל כיצד היינו מגיבים על מיקוח, כלומר החלטה על נחלין בצדה של החלטה נמרצת למשא־ומתן תוך הבטחת הימנעות לבנונית מהצבעה. שללתי בתוקף את ההצעה והעמדתי את 25 קורבנותינו מול קורבנות נחלין. הסכים שהמיקוח אינו מיקוח והעסק אינו עסק, לא עוד אלא שהחלטת המשא־ומתן תבוטל על־ידי וטו. סיכם בהבטחה לעודד את ברזיל ולחתור להחלטה שבמרכזה תעמוד תביעה למשא־ומתן על גבולות. הדגשתי את הצורך לא להשכיח או לטשטש את סעיף XII.

173

1. בעקבות מברק זה הורתה מחלקת מזרח אירופה לשגרירות בלונדון לדאוג לפרסומה של ידיעה זאת בעיתונות היהודית והכללית, תוך כדי העלמת המקור, וכן למסור את הידיעה להנהלת הקונגרס היהודי העולמי בלונדון כדי שתפיץ אותה ברחבי העולם היהודי, ותגייס את דעת הקהל בעולם באמצעות העיתונות היהודית והכללית תוך הקפדה כי ביטוי הזעם לא יהפוך לתרועה אנטי־קומוניסטית. (ראה מברקים ד/724, 19.4.1954; ד/739, 22.4.1954, שניהם ב־130.09/2319/4.) ראה גם מס' 227.

174

1. השיחה התקיימה ב־14 באפריל. דין־וחשבון שלם במכתב בן־חורין אל מחלקת ארצות־הברית, 15.4.1954, בתיק 130.20/2460/3.
2. ראה מס' 168.

ב) דנו בבעיות המענק. הודיע כי יגיע חלקנו השנה ל־52 מיליון. הסכים להצעתי שלא תיחשב תביעתנו לעודפים כמבוטלת ואנסה מזלי שוב עם סטאסן. הצעתי שהמכתב שאקבל על 52 המיליון אינו צריך לכלול סירוב לעודפים.[3] אמר שבשנה הבאה הם חושבים על קיום התכנית בממדיה הקיימים אך מתוך תקווה להפחתה הדרגתית מדי שנה בשנה כי דבר זה מעודד את הקונגרס להתמיד בתכנית תקופה ממושכת.[4] אמר שעדותו בקונגרס היתה חיובית לנו מכל הבחינות פרט לפעולות תגמול.

ג) בעניין מטוסי הדחף[5] הבטיח החלטה עד סוף החודש. הכיר בהיגיון תביעתנו אך חרד לתוצאות פרסום. הבטחנו למנוע מצדנו פרסום.

ד) ערכתי חשבון נמרץ ויסודי על נאומו, בעיקר פלישתו לוויכוח היהודי.[6] לימדתיהו תורה על רגל אחת והבטחתי המשך. הזכרתי לו דברי המזכיר שקבע זיקת גומלין בין ישראל לבין יהודי אמריקה כיסוד הראשון של בניין היחסים בין המדינות. הודה בגלוי כי הסתבך ורמז שהוא מחפש דרך להבהרה. מחלקת המדינה הורגזה מהתקפות ארגונים ציוניים שלא שקלו כל עיקר את הגורם האמריקני וכן מדברי עיתונים ישראליים המוסרים פקודות ליהדות אמריקה.

במסיבה שהתקיימה בביתי אחרי כן הוסיף לגלות עצבנות ולדעתי יש ברכה בהגברת הלחץ. דין־וחשבון מפורט בדרך.

אבן

3. בראשית אפריל נפגש אבן עם סטאסן, ראש המינהל לפעולות בארצות חוץ, כדי לדון בבקשתה של ישראל להגדיל את ההקצבה לרבע האחרון של המענק לשנת הכספים 1954, המסתיימת ביוני. הסכום השנתי של המענק לישראל לשנה זאת לא נקבע מראש, נקבע רק הסכום הכולל לישראל ולמדינות ערב – 135 מיליון דולרים. הוא נימק את בקשתו כי חלק ניכר מהסכום הנוסף ישמש לקנייה במסגרת סעיף 550 בחוק הביטחון ההדדי, לפיו סכום מסוים מכספי הסיוע ישמש לקניית עודפי מצרכים ומוצרים המיוצרים בארצות־הברית. במכתב התשובה, שהגיע לאבן לאחר השיחה, הודיע המינהל שההקצבה לרבע האחרון היא 13,125,000 דולרים, כמו לכל אחד מהרבעים הקודמים. במכתב לא היה אזכור של עודפים. (ראה לוין אל מחלקת ארצות־הברית, W261, 3.4.1954, 93.01/2210/7; ראנד אל אבן, 14.4.1954, 130.20/2486/3.) ראה גם מס' 191.
4. ב־15 באפריל העביר אבן תזכיר אל מזכיר המדינה ובו בקשה מפורטת לסיוע כלכלי וטכני לישראל לשנת הכספים יולי 1954–יוני 1955. התזכיר בתיק 130.20/2486/2.
5. בקשת ישראל לרכישת מטוסי סילון מסוג F-86 – ראה מס' 106.
6. ראה מס' 168 והערה 2 שם.

175

מ' שרת אל א' אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/726

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 19 באפריל 1954

העתק לאבן; שלך 648.[1]

טוב עשית שפנית אך גילית תמונה כעורה ביותר המחייבת תגובה דחופה ורצינית.

א) מגינוי מוחלט של כל מעשה תגמול משתמע כאילו אי־גינוי תוקפנות, על־כל־פנים החמרה בדין דווקא כלפי תגמול וממילא הקלה בתוקפנות והתוצאות ברורות.

ב) רעיון הוועדה שתכלול כל ארבע מדינות ערב פסול בתכלית. פירושו גיבוש ועידוד חזית האיבה לישראל וסתימת גולל מראש על כל סיכוי התקדמות גם פתיחת פתח להאשמת המעצמות בכוונה זו בזדון שכן ידוע להן היטב מהניסיון כי שיפור ייתכן רק בנפרד ואילו הופעה בצוותא משריינת קיפאון גמור. בוועדה כזו לא נוכל להשתתף.

ג) כניעת המעצמות לירדן בעניין סעיף 12 מעשה משפיל humiliating ופירושה אישור לתורה הנפסדת של ביצוע לפי בחירה חופשית selective implementation. ודאי לא נתעלם מהם כי שנים יוכלו לשחק במשחק זה וכאווז כאווזה והאמנם זו המגמה בה הם מבקשים תיקון למשטר שביתת־הנשק המתערער.

(ד) אילו נפגשנו עם ירדן בדרג מתאים, חוזר עם ירדן בלבד, היינו מוכיחים חוסר היעילות הגמור של הסכם המפקדים[2] למנוע תקריות ומבקשים יחד דרכים אחרות לתיקון. היאחזות המעצמות בהסכם המפקדים כתרופה יחידה לכל הנגעים מלמדת על חוסר התעמקות במהות הבעיה ומגמה לצאת ידי חובה בסיסמה כלשהי.

ה) העובדה שקיבלו סופית המלצת הלגיון ולמעשה נציג הצד הפוגע מבחינת היזמה מבלי להיוועץ תחילה אתנו שהננו הצד הנפגע מעידה על עמדה חד־צדדית המחייבת מחאה נמרצת מצדנו.

ו) עצם מעמד גלאב מחייב הבהרה אחת ולתמיד. פעם אומרים לנו הוא קצינו של מלך ירדן ואין הם אחראים לו, ופעם הוא מופיע כאיש אמון של ממשלת הוד מלכותה המוצג בתור כזה לממשלת ארצות־הברית. כל עוד הוא במשרתו ובאחריותו נראהו כצד עוין hostile והזדהותם עמו מוכרחה לשבש יחסינו.

175

1. מס' 172. 648 הוא מספרו הסידורי של המברק ל/598.
2. ראה מס' 169 והערות 2 ו־3 שם.

עליך לבקש ריאיון מיד ולטעון לפי קווים אלה בהדגישך כי זוהי פנייה סודית בהתאם לסודיות הידיעות ששמעת מפיהם אבל זוהי תגובתנו עליהן ואם תגיע עמדתם לפרסום נגיב כך בפומבי.[3]

שרת

176

ח' הרצוג אל אגף מודיעין, צה"ל
Ch. Herzog to the Intelligence Branch, I.D.F.

מברק מוצפן WIA316

נוסח יוצא: 93.01/2210/7

ואשינגטון, 19 באפריל 1954

סודי

העתק מנכ"ל.

הנספח הצבאי המצרי א־שפיע, דודנו של שר המלחמה חוסיין א־שפיע, שוחח אתי ארוכות על המצב בגבול. סירב לקבל איגרתנו (מברק ראש הממשלה TNW422)[1] בנמקו שהיא כוללת האשמות שאינם מקבלים. מאידך הסכים להעביר ההצעה לפגישה. מסר שפגישותיו אתי באישור מועצת ההפיכה. הדגיש כי רצונם בשקט לאורך הגבול אולם כמי שהיה מפקד הכוחות בסיני ועזה יכול הוא להעיד שאין כוחם מספיק לשמור על הגבול ביעילות ויש פה ושם נטיות להפגין תוקפנות דווקא בגלל חולשתם. חזר והדגיש רצונם בשקט אם כי רמז שלפעמים פועלים בכדי להשתיק ביקורת מדינות ערב על אי־פעילותם נגד ישראל.

לדבריו ההסכם עם בריטניה קרוב יחסית.[2] כן הפליט שהאמריקנים מגיעים להסכם אתם על סיוע כלכלי וצבאי המבוסס על הסכם סואץ.[3]

הרצוג

3. פגישות שילוח במחלקת המדינה על־פי הוראות אלה – ראה מס' 182; פגישת אילת עם אלן – ראה מבדק ממנו אל שרת, ל/606, 21.4.1954, 93.04/40/14.

176

1. ראה מס' 164.
2. על פינוי הבסיס הצבאי הבריטי באזור תעלת סואץ.
3. דוח מפורט על השיחה, 22.4.1954, בתיק 130.20/2477/20.

177

ג׳ רפאל אל א׳ אבן ור׳ שילוח (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 336

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 19 באפריל 1954

אישי בהחלט

ביום ו׳ סיכמנו עם שר הביטחון והרמטכ״ל בישיבה בראשותו של השר התשובות שראסל ביקש לקראת הפגישה עם ריאד, ומסרתי אותן באותו היום לראסל בפגישה בה השתתף תקוע. להלן תשובותינו.

(א) מקום הפגישה: באר שבע או עזה.

(ב) ייצוג: הרכבי, תקוע, דיבון, שלו.

(ג) סדר היום: הפסקת כל פעולות האיבה ובפרט כל הפרות ביטחון הגבול.[1]

כששמע דברינו היה ראסל נבוך וטען ש[מ]עולם לא הבין הצעת שילוח לפגישה כבעלת היקף כזה. כאשר חזר הארט מהסיור לאורך רצועת עזה היה מודאג שננקוט בפעולת תגמול נגד המצרים ושאל את שילוח מה אפשר לעשות כדי למנוע פעולות תגמול. הציע לו שילוח שייפגשו מיד קצין גבוה ישראלי עם קצין מצרי וישוחחו על כוס קפה מה ניתן לעשות. שילוח נקב בשמו של ריאד בתור נציג מצרי מתאים. על־פי זה התקשרו מיד עם מחלקת המדינה ששלחה קפרי לריאד שהודיע על נכונותו להיפגש עם נציג ישראל בשיחה בלתי־פורמלית ב־15 לחודש. ראסל לא העלה על דעתו שנציע סדר־יום כה מקיף ונציגות כה גדולה והביע דעתו שאם נעמוד על תשובותינו נכשיל הפגישה.

השבתי שכנראה הצטלבו החוטים. כי באותו זמן פנינו למצרים במישרין והנחנו כי בואו של ריאד מהווה גם היענות לפנייתנו הישירה.[2] אמרתי שאינני מוסמך לשנות התשובה בלי התייעצות עם השר.

אחרי התייעצות חזרנו לראסל והודענו לו: שלמרות שציפינו לשיחה עם נציג מצרי מוסמך אין אנו רוצים להכשיל רצונו של ריאד להיפגש אתנו לשיחות מוקדמות. אנו נשמח לראותו אצלנו ויפגישוהו עם תקוע ושלו. בפגישה נרצה לשמוע האמצעים שריאד מציע לתיקון המצב ולדבר אתו על כינוס של פגישה של נציגים מוסמכים כפי שהצענו באיגרתנו למצרים.

177

1. ראה מס׳ 171. בדיון שהתקיים במשרד הביטחון ב־16 בחודש הציע שרת שבמקרה שהמצרים יטענו כי אין להם שליטה על ההסתננות יש לדרוש מהם להפסיק את החרם וההסגר והתעמולה – דברים שנמצאים בשליטתם המלאה. (ראה מ׳ שרת, יומן אישי, ב, עמ׳ 465–466).
2. ראה מס׳ 164.

ראסל קיבל דברינו בהקלה ניכרת והבטיח להעבירם מיד דרך מחלקת המדינה לקהיר.[3]

הפגישה היתה צריכה להתקיים ב־19 אך טרם קיבלנו תשובה מראסל.[4]

רפאל

178

ג' רפאל אל א' אבן (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 338

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 20 באפריל 1954

העתק לאילת.

ב־16 דנא קיימתי עם ראסל על־פי הזמנתו שיחה של שלוש שעות בה השתתפו וייט ותקוע. ראסל פתח בציינו שבמשך 48 שעות אחרונות דנו ברמה גבוהה ביותר בבעיותינו והוא נדרש לתאר ולפרש מדיניות ישראל. ביקש לעזור לו בחיבור מברקו וציין שרווחת הדעה שישראל רוצה להכריח מדינות ערב לכרות שלום ולכן לא מעוניינת לתרום להפגת המתיחות עד אשר תשיג מטרתה.

אחרי התייעצות עם השר חזרנו לראסל ומסרתי לו הדברים הבאים בתור עמדה מוסמכת של ממשלת ישראל:

(א) אין מדיניות ישראל מכוונת כלל וכלל להביא לידי הכרעה – to force a showdown.

(ב) אנו מוכנים מעל הכול להפחתת הסכסוכים והמתיחות.

(ג) כל מה שאנו עושים זאת תגובה או מדינית או אחרת לגירויים מתמידים.

(ד) אנו סקפטיים לגבי יעילות כל תרופות אליל והמצאות טכניות, כגון הסכם המפקדים המקומיים, כבלתי־מונעים אלא מטפלים במצב רק אחרי מעשה ובאופן בלתי יעיל. סידורים אלה אינם מהווים תחליף לחובתה של ירדן לנקוט באמצעי מנע.

3. השווה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 798.

4. ב־21 באפריל הודיע ראסל שהתשובה המצרית מתעכבת מפאת נסיעתו של ריאד לדמשק. ב־26 באפריל מסר ראסל את תשובתו של ריאד, שהוא מוכן לבוא לפגישה, אך דורש שישתתף בה נציג האו"ם; ישראל השיבה ב־27 בחודש שמעדיפים פגישה של פנים אל פנים אך מסכימים גם לפגישה בהשתתפות נציג האו"ם. התגובה המצרית נמסרה לישראל ב־29 בחודש ועיקרה, שמצרים אינה מוכנה להיפגש עד לגמר הדיונים בישיבות החירום של ועדת שביתת־הנשק על התקריות האחרונות, ורק אחר כך יוסמך הנציג המצרי בוועדת שביתת הנשק, צאלח גוהר, להיפגש בכל זמן באופן לא פורמלי עם קצין המטה לוועדות שביתת־הנשק, אריה שלו. (ראה מזכר של רפאל אל שרת, 4.5.1954, 130.15/3744/2.) על הפגישה עם גוהר ראה מס' 200.

(ה) לטענת ממשלות ערב שאין ביכולתן למנוע כל התקריות אנו משיבים שעליהם להוכיח רצונם הטוב על־ידי מניעת כל אותן פעולות האיבה שביכולתן להפסיק כגון תעמולת איבה, מלחמה כללית, הסגר, התנגדות ליישוב הפליטים או לכל הפחות הסכמה להרחקת הפליטים מהגבולות.

(ו) המתיחות תפוג כאשר הערבים יהיו מוכנים:

(1) לחדול מאיבה פעילה וקיום מצב מלחמה.

(2) לקבל אחריות לקיום ביטחון הגבולות.

(3) לשתף פעולה ברמה מדינית לקביעת אמצעים לתיקון המצב.

(ז) על המעצמות:

(1) להסביר לערבים הסכנות הנובעות מהמשכת מדיניותם העוינת.

(2) לדרוש משא־ומתן ישיר להשגת modus vivendi.

(3) לשכנע הערבים שהמעצמות לא תפקרנה ישראל ולא תסבולנה תוקפנות במישרין או בעקיפין נגדה.

(4) לעמוד על ביצוע שלם של כל סעיפי הסכמי שביתת־הנשק.

במשך השיחה חזר ראסל על נקודות אלו:

(א) ממשלת ארצות־הברית דורשת מאתנו לחדול מכל פעולות תגמול.

(ב) הסכם המפקדים המקומיים מכשיר יעיל שיש לקיימו.

(ג) מנוי וגמור עם ממשלת ארצות־הברית להגשים תכנית ג'ונסטון ולמען ביצועה מוכנה להוציא 120 מיליון דולר. התוכנית מהווה רק חלק של תכנית יותר גדולה לניצול הנהרות לפיתוח האזור כולו.

(ד) סבור שישראל תתרום תרומה מכרעת להתקנת השלום על־ידי נכונותה להתחיל בתשלום פיצויים ולקבל בין 40,000 ל־70,000 פליטים.

בסיכום השיחה התייחסתי להצעת ראסל לאיתן שרצוי לברר חילוקי־הדעות שהתעוררו בינינו ובין ממשלת ארצות־הברית במשך השנה האחרונה והצעתי שנציגי ישראל וארצות־הברית ייפגשו לשיחות יסודיות לחיפוש אמצעים מוסכמים לתיקון המצב מתוך הנחה שלשתי המדינות הידידותיות יש יעד משותף להביא להרגעת המצב למען השגת modus vivendi בין ישראל וערב על בסיס הקיים. ראסל קיבל ההצעה בהתלהבות והוסיף, בהזדמנות דיונים אלה רוצה להעלות הצעה של ערבות ארצות־הברית לקיום השלמות הטריטוריאלית של ישראל.

בהיפרדנו אמרתי שאנו מצטערים צער עמוק שבזמן שארצות־הברית דנה בעניינים שברומו של עולמנו, ניתקו עצמם ממגע הדוק ושוטף עם הסמכות העליונה במדינה. ראסל השיב שאנו ניתקנו את עצמנו מהם על־ידי העברת המשרד לירושלים, אך הוא סבור שהמצב ישופר באופן ניכר עם בואו של השגריר החדש.[1]

רפאל

178

1. בהמלצות ששיגר למחלקת המדינה הציע ראסל להפגיש את נציגי ישראל וירדן כשעל סדר היום תיקון המצב בגבולות. הפגישה תיערך שלא על־פי סעיף XII בשל הסתבכותה של ירדן בשאלה זאת, ובנוכחות נציג או נציגים מערביים. ראסל הוסיף שכדי לשכנע את הירדנים להסכים לפגישה מוכנות המעצמות המערביות להזהיר את ירדן שסירוב להיפגש לא זו בלבד שיסכן את חיי אזרחיה אלא עלולות להיות לו תוצאות לגבי שלמותה הטריטוריאלית. (ראה י' הרצוג אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 348, 23.4.1954, 130.09/2310/6).

179

מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה אל מ' שרת
Major-General V. Bennike to M. Sharett

Orig.: 130.02/2431/10 :מקור

Jerusalem, 20 April 1954

Dear Mr. Prime Minister,

I have received from New York copies of communications which have been addressed by the Israel Representative to the Secretary-General of the United Nations with the request that they should be circulated to the Members of the Security Council. Such communications refer inter alia to some incidents which have occurred since 23 March 1954.[1]

2. Though the incidents in question are described in the Israel representative's communications as violations by the Hashemite Kingdom of Jordan of the Israel-Jordan General Armistice Agreement, no complaint concerning them has been submitted to the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission, as provided by the terms of this Agreement.

3. Since 23 March 1954, the situation is as follows:

(a) The Israeli decision to ignore the Mixed Armistice Commission deprives Israel of the possibility of availing itself of the observation and investigation machinery of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission in connection with incidents of which it feels entitled to complain.

(b) The refusal by Israel to avail itself of the observation and investigation machinery of the Mixed Armistice Commission does not deprive the other Party of the possibility of resorting to it. I need not remind Your Excellency of the provisions of Article XI of the General Armistice Agreement relating to the Quorum for the meetings of the Mixed Armistice Commission and to the validity of decisions taken by a majority vote of the members present and voting.[2]

(c) Procedure relating to emergency meetings continues to be governed by the rules adopted by the Mixed Armistice Commission on 14 February 1951. Paragraph 3 of those rules reads as follows: "if the Chairman accepts a complaint as necessitating an emergency meeting, he will call a meeting of the M.A.C. within 24 hours of the submission of an official complaint to him, attendance at which will be compulsory."

179

1. מאז פרשו נציגי ישראל מוועדת שביתת הנשק ישראל–ירדן ב־23 במארס 1954 נקטה ישראל בשיטה של הגשת רשימות שבועיות של תקריות במישרין למועצת הביטחון.
2. סעיף 11 של הסכם שביתת־הנשק ישראל–ירדן קובע כי המניין החוקי בישיבות הוועדה, המורכבת משני נציגים של כל צד והיושב־ראש שהוא קצין ממטה משקיפי האו"ם, הוא רוב חבריה דהיינו, די בנציגי אחד הצדדים בצירוף היושב־ראש, וכי בהיעדר אחדות דעות מתקבלות ההחלטות ברוב קולות חברי הוועדה הנוכחים בישיבה.

4. After the withdrawal of the Israel Delegation from the Mixed Armistice Commission, I discussed the situation with its Chairman and we agreed that while an emergency meeting would have to be held if he received a complaint alleging a grave incident and if the allegation was confirmed by United Nations observers, it would be advisable for the time being to restrict the activities of the Mixed Armistice Commission to such emergency meetings, in the hope that the Government of Israel would see its way in the near future to resume its participation in such activities.

5. I moreover expected that the Security Council would at an early date deal with the questions submitted to it regarding the application of the Israel-Jordan General Armistice Agreement and that, in connection with the consideration of such questions, Israel might well decide to resume its cooperation in the Mixed Armistice Commission.

6. In view, however, of the postponement of the debate in the Security Council, I feel that it is my duty to submit the above considerations to Your Excellency and to express my sincere hope that the Government of Israel will instruct its Delegation to return to the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission.[3]

I remain, dear Mr. Prime Minister, Yours very sincerely,

Major General Vagn Bennike
Chief of Staff

180

מ׳ שרת אל מייג׳ור־ג׳נרל ו׳ בניקה (ירושלים)
M. Sharett to Major-General V. Bennike (Jerusalem)

Copy: 130.16/2948/9 :העתק

[Jerusalem], 20 April 1954

Personal and Confidential

Dear General,

My attention was drawn at the time to the fact that the Chairman of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission, at its meeting on 23 March 1954, expressed doubt as to whether the perpetrators of the massacre at Maaleh Akrabim were all Arabs.[1]

3. תשובת ישראל - ראה מס׳ 240.

180

1. שרת שיגר מכתב זה לאחר התייעצות פנימית במשרד ומידע נוסף בדבר התבטאויותיו של יושב־ראש הוועדה האצ׳יסון. בסופו של דבר, מכתבו של בניקה אליו (מס׳ 179) הוא שדחף את שרת לשגר מכתב זה. (ראה התכתבות, סוף מארס-אמצע אפריל, בתיק 130.02/2431/10; מ׳ שרת, יומן אישי, ב, עמ׳ 473).

This astounding assertion left me wondering to what extremes of the preposterous the Chairman's imagination can lead his judgment to err.

The mere fact of the expression of such doubts on a point of obvious and elementary truth by an official of the United Nations charged with such crucial responsibility as is the Chairman's, would have been grave enough.

Yet to make matters worse, word has reached me that the Chairman has been understood to indicate the possibility that the killers at Maaleh Akrabim might have been members of a Jewish terrorist group bent upon fomenting internal trouble within Israel.

Under ordinary circumstances, I should have dismissed this report straightaway as a clumsy and mischievous libel on the Chairman. The fact, however, that the Chairman did express his doubts as to the racial identity of the murderers in an official statement to the Commission, makes it impossible for me to disregard it. It looks very much as if the Chairman had become a victim on this occasion of a fantastic and pernicious delusion. His capacity for a sober and realistic appraisal of the facts which form the subject of his enquiries is, in my judgment, to be most seriously questioned.

I am expressing these views to you in a strictly personal and confidential communication, leaving it to you to draw such conclusions as you may deem fit, and reserving our own position in the matter. At the same time I am asking Mr. Eban personally to convey my feelings to the Secretary-General who must be regarded as the supreme custodian of the good name and reputation of United Nations officials.[2]

Yours sincerely,

Moshe Sharett
Minister for Foreign Affairs

2. רפאל גם הורה לאבן לפנות באופן ידידותי לבידל סמית ובהסתמך על התבטאויותיו של האצ׳יסון להבהיר ״שלא נוכל לסבול שהאצ׳יסון ימשיך לכהן. בגלל יחסינו הידידותיים עם ארצות־הברית אין ברצוננו להכריז עליו כאדם בלתי רצוי ועליהם למנוע משבר על־ידי החזרתו המידית.״ (מברק IWA354, 26.4.1954, 130.09/2310/6.) ראה גם מס׳ 186, 203.

181

ש׳ אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 195

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 20 באפריל 1954

ביקרתי זורין,[1] ביקשתי להבטיח תמיכה לתביעתנו וציטטתי דברי וישינסקי בדיון הקודם. כרגיל לא ניתנה תשובה. הוא טען באריכות שאמנם עמדתם הכללית בעד משא־ומתן ישיר אלא שמוקדם לדבר על־כך כי טרם נתברר המצב. במועצת הביטחון דנים עדיין בנוהל ולא ידוע איזה הצעות תובאנה. אולי תהיה גם הצעה יותר טובה מהפגשת הצדדים. הדגשתי שאנו מצפים לעקביות מצדם וקיבלתי אותה התשובה כי עוד מוקדם לבקש מהם קביעת עמדה. הוספתי שגם בשלב הדיון בנוהל יש לנו תביעה שלא ייתכן שמועצת הביטחון תצטמצם בדיון בתקריות אלא הכרחי שנוכח חומרת המצב תעמוד השאלה בכל היקפה.[2] על כל זה באה התשובה שהוא יביא דברי למולוטוב.

אלישיב

181

1. אלישיב ביקר את סגן השר זורין בהוראת המשרד לפנות רשמית לדרג גבוה ולבקש התחייבות לתמיכה סובייטית בדרישת ישראל לכינוס הוועידה לפי סעיף XII. ההוראה ניתנה לאור דבריו של זייצב בפגישה קודמת (ראה מס׳ 150) כי הם מתייחסים בחיוב לכינוס הוועידה וכדי להעמיד במבחן את כנות דרישת הסובייטים למשא־ומתן ישיר. אלישיב עצמו לא ראה טעם בפגישה כזאת. (ראה חליפת מברקים בין מחלקת מזרח אירופה לאלישיב, 7 באפריל–15 באפריל, 130.09/2326/1, 130.09/2326/2.) ראה גם מס׳ 189.
2. ראה מס׳ 168. בדיון שהתקיים ב־12 באפריל הודיע וישינסקי על תמיכתו בדיון נפרד בתלונות ישראל וירדן, לפי הסדר שבו הן מופיעות בסדר היום.

182

א' בן־חורין אל מחלקת ארצות־הברית
E. Ben-Horin to the United States Division

מקור: 130.20/2480/3

ואשינגטון, י"ח בניסן תשי"ד
21 באפריל 1954

סודי

הנדון: שיחה עם מר ג'רניגן - ועדת־משנה של מועצת הביטחון
לדיון על המצב בגבול ירדן

בעקבות מברקו של שר החוץ מס' 335 (לשגרירים בלונדון ובוואשינגטון),[1] ביקשנו אתמול שיחה במחלקת המדינה. בהיעדר מר ביירוד נתקבלו מר שילוח והחתום־מטה על־ידי מר ג'רניגן, בהשתתפות הה' הארט וברנס.

הציר פתח באומרו שמאז פגישתו של השגריר עם מר ביירוד מלפני שבוע[2] הגיעו אלינו, ממשלחות שונות באו"ם, שמועות סותרות על מגמת המעצמות בדיון הנוכחי במועצת הביטחון. לפי אחת השמועות האלו יש החושבים על הקמת ועדת משנה של מועצת הביטחון אשר תזמן פגישה, לא בינינו לבין ירדן בלבד כי אם בינינו לבין קבוצה של מדינות ערביות. איננו יודעים מה האמת בשמועות אלו אבל באנו להודיע למחלקת המדינה על התנגדותנו הנמרצת לתכנית מעין זו, וכן לנמק את התנגדותנו. צירוף מדינות ערב לשולחן דיונים סותם את הגולל על כל סיכוי שתצמח תועלת כלשהי מדיונים אלה. ניסיוננו בעבר מראה בעליל שהשגת הסכם - צנוע כחשוב - אפשרי רק במשא ומתן ישיר עם מדינה ערבית אחת בלבד. כאשר נציגי מספר מדינות ערביות יושבים יחד כדי לדון בבעיות, המכנה המשותף של סיכומן אינו זה של הדעה המתונה שביניהם כי אם דווקא של הדעה הקיצונית שביניהם. הצלחתו של ד"ר באנץ' ברודוס נתאפשרה הודות להחלטתו להגיע להסכמי שביתת־נשק נפרדים עם כל מדינה ומדינה. לעומת זאת נכשלה ועידת לוזאן בה ניסו לשאת ולתת עם מדינות ערב בצוותא. כמו־כן נדונה ועדת הפיוס לכישלון מלכתחילה כאשר נתכנסה בבירות לדיון עם כל מדינות ערב במשותף. המסקנה מלקח העבר מתבקשת מאליה, והיא שכדי להגיע להסדר עם ירדן על בעיות גבול, יש לשבת עם ירדן בלבד.

האם ביכולתם של בני שיחנו לומר לנו מה האמת בשמועות אלה?

מר ג'רניגן לא הכחיש שקיימת מחשבה כזו, וגם לא אישר את אמיתות השמועה במפורש. האישור למעשה בא בעקיפין כאשר ג'רניגן שאל: "למטרת ויכוח, או יותר נכון כדי לשמוע את דעותיכם, האם לא הייתם חושבים שלצירופן של מצרים ולבנון למשל, היתה נודעת השפעה בכיוון של מתינות?"

182
1. ראה מס' 175.
2. ראה מס' 174.

מר שילוח סתר מחשבה זו בתוקף בהצביעו שוב על הנוקשות הצומחת אוטומטית מדיון משותף של מדינות ערב רבות. יתר־על־כן, מה עסקה של לבנון לבעיות שמירת השקט בגבול בין ישראל וירדן? לו לבנון רצתה לנהוג בהגינות היא לא היתה אפילו משתתפת בדיוני מועצת הביטחון בסכסוך בין ישראל לבין מדינות ערביות, בשעה שלישראל אין אפשרות להשתתף בוויכוח. אולם זו הערה צדדית, ואין אנו באים לשלול את זכותה של לבנון לנהוג כפי שהיא נוהגת במועצת הביטחון. אולם שיתופה בוועידה הישראלית־ירדנית הוא עניין אחר לגמרי, ואנו באים לנמק את התנגדותנו למקרה שהצעה כזו תועלה לדיון בין המעצמות.

להלן הדגיש מר שילוח את עמידתנו על הצורך להבטיח את שלמותו המשפטית המחייבת של הסכם שביתת־הנשק עם ירדן. לא ייתכן שאחד הצדדים להסכם שביתת־הנשק יבחר לו אותם הסעיפים הנוחים לו ויסרב למלא סעיפים חיוניים אחרים. אל למעצמות המערב לתת יד למגמה כזו. אנו סבורים על־כן שתוצאת דיוני מועצת הביטחון צריכה להיות קריאה אל שני הצדדים למלא את כל סעיפי הסכם שביתת־הנשק (כלומר חיוב ועידה לפי סעיף 12). מר שילוח הזכיר כי לפני שהעלינו את תביעתנו לפי סעיף 12 הצענו כידוע פגישת שני הצדדים מרצונם הטוב,[3] אולם משהצעה זו נדחתה על־ידי ירדן, אין לנו ברירה אלא לעמוד על זכותנו המשפטית.

גם מסיבה אחרת אין אנו באים להמליץ כלל על רעיון הקמת ועדת משנה, והיא דעת מומחינו המשפטיים שאין הקמת ועדת משנה כלל עניין נוהלי המחוסן בפני וטו רוסי. מר שילוח השאיר לבני שיחנו את חוות דעתו של ד"ר רובינסון בעניין זה.[4]

הציר שאל אם נוכל לשמוע אי־אלו פרטים על דיוני דאלס־אידן בלונדון נוסף על המעט אשר אמר מר ביירוד לשגריר ב־14 לחודש זה. אז אמר ביירוד שהגיעו לידיו רק ידיעות ראשונות. היום אולי אפשר כבר למסור דברים נוספים. ג'רניגן המהם ופיהק וניסה לומר שאף הוא אינו יודע בעצם יותר משהיה ידוע לפני שבוע. שרי החוץ ראו בדאגה רבה את המצב בגבול ודיברו באופן כללי על האפשרויות הצפונות בדיוני מועצת הביטחון לתיקון המצב.

בברכה,

א' בן־חורין
מזכיר ראשון

3. הצעה זאת הועלתה במהלך הדיונים במועצת הביטחון בפעולת קיביה – ראה כרך 8, מס' 507, 531.

4. יעקב רובינסון, היועץ המשפטי של הנציגות הקבועה באו"ם, בדק תקדימים מראשיתה של מועצת הביטחון ומצא שהצעות להקים ועדות משנה של המועצה הוכשלו שש פעמים על־ידי וטו, ושבכל הפעמים שוועדה כזאת הוקמה נעשה הדבר בלי התנגדות מצד חברה קבועה של המועצה. (ראה תזכיר של רובינסון, 9.4.1954, 130.02/2405/4.)

183

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA746

נוסח נכנס: 93.01/2181/12

ניו יורק, 22 באפריל 1954

בשיחת אבן, קדרון, עם המזכ״ל [של האו״ם], 22 אפריל, התפתח ביזמתו דיון חשוב ומעודד בדבר מפעל בנות יעקב.

א) המזכ״ל עיין בדו״ח דיקסון־אייספוגל[1] ונשתכנע כי יש אפשרות להבטיח את המשך המפעל תוך שמירה מוחלטת על ענייני כל הצדדים.

ב) בדעתו לשתף את חברי מועצת הביטחון באופן בלתי רשמי בידיעת תוכן הדו״ח וכן להזמין את ועדת באנץ׳[2] לכתוב הערכה של משמעות הדו״ח.

ג) אם יקבל תמיכה מספקת יהיה הוא מוכן להביא תכנית מבוססת על הדו״ח למועצת הביטחון כיזמת המזכירות העשויה להתיר את הקיפאון. כבר קיבל רושם מעודד של תמיכה מהמעצמות ובכללן וישינסקי.[3]

ד) לדעתו עשויה יזמה זו לאפשר את חידוש העבודה תוך חודשיים־שלושה בלי זעזוע מדיני גדול.

ה) הוא סבור שגם אם וישינסקי ירצה שוב להיות מושפע מהתנגדות סוריה יקשה עליו להטיל וטו על הצעה רשמית של המזכ״ל המסתמכת על דעת מומחים. על־כל־פנים דעתו היא שיזמה כזאת יכולה רק להועיל.

ו) כדי לאפשר את הנוהל הזה הוא מתנגד לרצון סוריה להעלות את הבעיה במועצת הביטחון וכן מקווה שאנו לא נדחוק את הקץ במקום.

ז) המכשול העיקרי לדעתו הוא ביקור ג׳ונסטון[4] שיעורר ויכוח מקביל או אולי סותר בענייני מים על רקע אחר. לדעתו של המזכ״ל מוטב שג׳ונסטון ימתין וייתן לו הזדמנות לבצע את תכניתו זאת שכן סיכויי ג׳ונסטון בכלל קלושים ביותר בעוד שסיכויי תכנית המזכ״ל לפתרון בעיית בנות יעקב הם יותר מציאותיים, ועל־כל־פנים הדבר יתבהר בקרוב.

ח) לאחר שיראה את דו״ח דיקסון לג׳ונסטון וגארדינר יזמין אותנו וסוריה להעיר הערותינו עליו בפני ועדת באנץ׳ שתשגר נציג למטרה זו לאזור.

ט) התברר מדבריו ושתיקותיו כי כוונתו לפתור את בעיית בניקה על־ידי עקיפתו, כלומר היזמה החדשה תהיה בשם המזכ״ל ולא בשם בניקה.

י) רמז שאנו נידרש להעניק ערובות והבטחות רציניות כדי לתת רושם לתכנית.

183

1. ראה מס׳ 138 והערה 1 שם, מס׳ 241 והערה 1 שם.
2. ראה מס׳ 108, והערה 3 שם.
3. על פגישותיו של המזכיר הכללי עם וישינסקי, כפי שמסר עליה בשיחה זאת, ראה דיווח של קדרון (מברק 747, 22.4.1954, 130.09/2331/10).
4. ראה מס׳ 108.

המזכ"ל רואה שלבי ביצוע תכניתו כדלהלן:

א) הסרת תכנית ג'ונסטון מעל שולחן הדיונים לתקופת שניים־שלושה חודשים. זה יתברר בשבוע הבא.

ב) שליחת נציג ועדת באנץ' לאזור לנהל הערכה טכנית על יסוד דו"ח דיקסון־אייספוגל עם שני הצדדים. פעולה זו צריכה להסתיים תוך שלושה שבועות.

ג) התייעצויות מדיניות פרטיות עם ישראל וסוריה וחברי מועצת הביטחון לרבות רוסיה על־מנת להבטיח תוצאות חיוביות לדיון במועצת הביטחון. כוונת ההתייעצויות עם סוריה אינה לקבל הסכמתה לתכנית אלא להוכיח דאגה כנה לדרישותיה הצודקות.

ד) הגשת הפתרון למועצת הביטחון כהצעת המזכירות בסוף יוני, התחלת יולי.

בתשובה חייבתי את מהלך מחשבתו הדומה לזה שהצעתי בפברואר ושמגמתו המרכזית חידוש מוסכם של העבודה אחרי בירור צדדיה המעשיים והשפעתה על אחרים. הבטחתי תגובה יותר מפורשת לאחר שנדע את תוכן דו"ח דיקסון. אמר שיסדר דיון זה בעוד שבוע.

לדעתי, אם ניווכח שכוונתו רצויה כפי שהוא מתאר אותה, עלינו לשתף פעולה אתו ולרכוש תמיכה בין חברי מועצת הביטחון.[5]

אבן

5. שרת ראה במברק שלפנינו "קרן אור ראשונה על נוף קודר" אך הזהיר שיש להתייחס אל מזכ"ל האו"ם בכבדהו וחשדהו משום נטייתו לצאת ידי חובה כלפי ישראל בדיבורים מבלי מעשים. הוא סבר שיש בהחלט לשתף פעולה כל עוד יש סיכוי להתקדם, אך העיר שהקצב יקבע הרבה, ובו תיבחן כוונתו של המזכיר הכללי, האם באמת לפתור את הבעיה או רק לבלום את יוזמתה של ישראל. עניין הפנייה לסוריה הדאיג את שרת, והוא תהה אם המזכ"ל אמנם מניח בתמימות שאפשר יהיה לספק את הסורים בהבטחה של זכויות מים, או שהוא מבין כי הסורים לא יתפשרו עם הטיית הירדן, וכל כוונתו אינה אלא לצאת נקי בעיני ישראל. בסיום הורה שרת לעודד את המזכ"ל לגשש בעניין זה אצל ממשלת ארצות־הברית, אך לא לדבר על לבם של חברי מועצת הביטחון כדי שההצעה תופיע כבאה מהמזכ"ל ולא מישראל. (ראה מברקו אל אבן, 130, 26.4.1954, 130.09/2330/23.) הערות ותגובות נוספות – ראה מס' 190.

184

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2431/10

[ירושלים], י"ט בניסן תשי"ד
22 באפריל 1954

סודי

הנדון: הסכם המפקדים המקומיים - ישראל־ירדן

בהתעורר בעיית הפעלתו מחדש של הסכם המפקדים המקומיים על־ידינו,[1] התקשרתי עם המטכ"ל לשם בירור עמדת צה"ל בעניין זה. ניהלתי שיחות עם אלוף־משנה ב' גיבלי [גבלי] וסגן־אלוף אריה שלו ב־17.4 וב־19.4.

מטרתי היתה להבהיר לצבא כי אין זה מעניננו להסתפק בשלילת ערך ההסכם ולסרב לשקול כל אפשרות של הפעלתו מחדש בשלב זה הואיל ועמדה כזו עלולה להביא להתרכזות הוויכוח המדיני בינינו ובין המעצמות מסביב להסכם וכתוצאה מכך תגביר חשיבות הימנעותנו [היענותנו?] לפניית המעצמות ותאפשר לאחרונות להציג בסופו של הדבר את היענותנו כצעד יסודי לפתרון מצב המתיחות ביחסי ישראל־ירדן. לכן רצוי למצוא נוסחה אשר תאפשר לנו להוריד את בעיית הסכם המפקדים המקומיים מעל סדר־היום.

בהתחשב בעובדה כי הסכם המפקדים המקומיים מהווה קובץ תקנות משנה נוהליות המיועדות להקל על ועדת שביתת־הנשק בטיפולה בעניינים טכניים, ובהתחשב בעובדה כי פגישות המפקדים המקומיים נושאות אופי פגישות ועדות משנה של ועדת שביתת־הנשק (בנוכחות משקיפי או"ם המכהנים כיושבי־ראש ומנהלים פרוטוקולים של הישיבות) חשבתי לנכון להציע שיטת הפעלת ההסכם אשר תפריד בין ישיבות ועדת שביתת־הנשק לבין פגישות המפקדים המקומיים ואשר לא תהווה בשלב זה צעד ראשון לקראת שובנו לוועדת שביתת־הנשק עצמה.

ההצעה שהוגשה על־ידי למטכ"ל היתה:

(א) לקבוע כי ההסכם נשאר בתוקפו;

(ב) להביע נכונותנו להיפגש עם המפקדים המקומיים הירדנים במישרין מבלי שמשקיפי או"ם ישתתפו בפגישות (ההסכם עצמו אינו מחייב במפורש כי פגישות בין מפקדים מקומיים תיערכנה בנוכחות אנשי או"ם).

נציגי צה"ל קיבלו את השיקול היסודי אשר הביאני להציע לנסות ולהוריד את עניין הסכם המפקדים המקומיים מסדר־היום והסכימו כי נודיע על המשך תוקפו של ההסכם.

184

1. ראה מס' 169 והערה 2 שם.

ברם, באשר לשאלת חידוש הפגישות עם המפקדים הירדנים בצורה זו או אחרת עמדתו של המטכ״ל הינה כי אין לחדש מגע כזה לפני שנשוב לוועדת שביתת־הנשק. לדעתם במידה ואנו מנצלים את אי־השתתפותנו בוועדה למטרות מדיניות, כל פרצה בעמדה זו גורעת מהערך הטכסיסי של אי־השתתפותנו.

ביחד עם נציגי צה״ל ניסחתי ארבעה סעיפים בנקודות בהן הגענו להסכם (המסמך רצוף בזה),[2] והבאתי אותן בפניך ב־19.4.

לאחר שהבעת את רצונך כי לסיכום יש להוסיף מסקנה ברוח הטלת החובה על ירדן לבצע קודם כל את החמור שבהסכם לפני שנעיין בתפל, התקשרתי שנית עם אלוף־משנה גיבלי וסגן־אלוף שלו והוספנו סעיף 5 של הסיכום הרצוף בזה (ההערה כי ״תקנות אלה הן בתוקף״ הועברה לסעיף 5 מסעיף 1 של הטיוטה הראשונה). הסכמת נציגי צה״ל ניתנה בהנחה כי נסכים אתם שאין לחדש המגע בין המפקדים המקומיים לפני שובנו לוועדת שביתת־הנשק.

לאחר מכן נודע כי הרמטכ״ל גורס בעצמו עמדה קיצונית עוד יותר והיא כי אין להתחייב בכלל בדבר תחולתו של ההסכם וכי עם שובנו לוועדת שביתת־הנשק נשקול מחדש את כדאיות חידושו. הרמטכ״ל אינו מערער על סיכום הנקודות המשותפות עם אלוף־משנה ב׳ גיבלי וסגן־אלוף אריה שלו.

בברכה,

יוסף תקוע

2. במסמך הרצוף נאמר שהתקנות הנוהליות המהוות את הסכם המפקדים המקומיים קיימות זה שלוש שנים, מאז מארס 1951, אך לא הצליחו להשפיע על מצב הביטחון בגבול, ובתקופת היותן בתוקף אף אירעו התקריות החמורות ביותר. אלה מהתקנות שחוזרות על סעיפי הסכם שביתת־הנשק, שאישרו את החובות המוטלות על ירדן, לנקוט אמצעים למניעת הסתננות ופעולות תוקפניות, ולהעניש מסתננים, לא בוצעו. בחלקן השני דנות התקנות בעניינים טכניים המתעוררים לאחר תקריות קלות, כולל החזרת מסתננים או רכוש גנוב. לשם כך נקבעו פגישות סדירות לאורך הגבול בין קצינים בדרגות נמוכות, אולם מדיניות הנציגים הירדנים היתה של סירוב לשתף פעולה ולהגיע להסדרים אפילו בעניינים של מה בכך. בסעיף האחרון, 5, של המסמך, נאמר שתקנות אלה בתוקף, ולפני שישראל תשקול את חידוש המגע בין המפקדים המקומיים, על ירדן למנוע הסתננויות ופעולות תוקפניות ולהעניש מסתננים. (19.4.1954, 130.02/2431/10).

185

ח' הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון
Ch. Herzog to the Israel Ambassador in Washington

מקור: 93.08/361/8

ואשינגטון, 22 באפריל 1954

סודי

הנדון: סיוע צבאי

אני מצטער שעלי לפתוח שוב בפזמון הישן, אולם אני רואה חובה לעצמי להביע את ספקותי לגבי מדיניותנו הנוכחית בקשר לסיוע צבאי.[1]

למעשה המדיניות שלנו כפי שנראית לי הינה התנגדות חריפה למתן נשק לעיראק ותו לא. אני חוזר ואומר כי ההישג הגדול ביותר שנוכל להשיג על־ידי מדיניות זו הוא דחיית הקץ במתן סיוע צבאי לעיראק, אולם אינני מאמין שנצליח למנוע לאורך ימים משלוח נשק למדינות ערב.

אל לנו לשכוח כי במערכה שלנו נגד מתן נשק למדינות ערב נמצאנו בני־ברית עם גורמים חשובים מאוד, כמו האנגלים – בקשר למצרים, והערבים – בקשר לעיראק. באשר לנקודה השנייה ידוע לך על התנגדות מצרים לזיון עיראק וכן העובדה שיש היסוסים רציניים בתוך עיראק בקשר לקבלת התנאים המותנים בסיוע צבאי חינם.

אינני מתעלם מגורם ההתנגדות היהודית הפנימית כאן אולם ברגע שלא תעמודנה בפני מחלקת המדינה שום בעיות והתנגדויות אחרות פרט להתנגדות ישראל, הרגשתי היא כי רצונם העז של גורמים מסוימים במחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה יכריע את הכף לטובת זיון מדינות ערב. אמנם אין הדבר דומה לגמרי אך יש צדדים שווים בין המקרה שלנו ובין זיון פאקיסטאן שהולך ומבוצע על אף כל ההתנגדות בעלת המשקל הכבד של הודו, גם כמדינה החשובה ביותר בדרום אסיה וגם כחברה בחבר־העמים הבריטי, וזאת בעיקר מפני שפאקיסטאן עצמה מלאה אחרי כל ההתחייבויות והצרכים בקשר לסיוע צבאי וגילתה רצון עז לקבל אותו. ברגע שהערבים יסירו את המכשולים, אם על־ידי הסדר בסואץ, או אם על־ידי החלטה לקבל את כל התנאים הכרוכים בקבלת סיוע צבאי מארצות־הברית – נדמה לי שייחלשו בהרבה סיכויינו להוות מכשול רציני למזימה זו.

ברור לי שאנו מצווים להילחם בכל כוחנו נגד מזימת זיון מדינות ערב. אולם יחד עם זאת חשוב לדעתי לעשות חשבון קר ולשקול האם אי־אפשר לנצל את כוח המיקוח וההתנגדות שלנו – להאדרת כוחו של צה"ל.

185

1. ראה מס' 7, 8.

לפי הרגשתי האישית, שבסופו של דבר אחת ממדינות ערב תקבל את הסיוע, יש מקום למחשבה על תכסיס שיופעל בתקופה המתאימה. דעתי היא שאם אנו עומדים בפני ברירה הרי יותר חשוב להבטיח הספקה סדירה של נשק חדיש לצה"ל מאשר ריכוז בהתנגדות להספקת נשק למדינות ערב. לכן, נראה לי שאילו יכולנו להגיע להסדר עם מחלקת המדינה על בסיס מתקבל על הדעת של הספקת נשק חדיש במסגרת סיוע צבאי נגד תשלום והגדלת ההענקה הכלכלית במידה שתאפשר לנו כיסוי כספי עבור הקניות המאושרות במסגרת סיוע צבאי נגד תשלום, היה סידור כזה מביא לנו יותר תועלת בסופו של דבר מאשר התנגדות למתן נשק לעיראק בלבד.

היתרון לגבי מחלקת המדינה הוא שבלאו הכי הכמות שנמכרת לנו במסגרת סיוע צבאי נגד תשלום הינה סודית וכן לא יצטרכו לאשר לנו סיוע צבאי באופן רשמי. היתרון לגבינו יהיה שניהנה מאספקת נשק אמריקני חדיש מבלי שניתקל בבעיית קבלת משלחות בארץ וכו'.

באשר לערבים – אם בסופו של דבר יגיעו ליישור כל ההדורים שבדרך לקבלת סיוע צבאי אזי, כפי שאמרתי, לא נראה לי כי התנגדותנו תהווה מכשול ותמנע מתן הנשק. מאידך, ייתכן שהם עצמם ימשיכו להתנגד לתנאים או שחיכוכים ערביים פנימיים יפריעו לתכנית זיונם על־ידי ארצות־הברית ובלאו הכי לא יקבלו את הנשק.

קשה לנו כאן להחליט על השינוי במדיניות זו כי הגורם הקובע חייב להיות צבאי, שעליו יוחלט לאחר שיקול יסודי במטכ"ל, על השפעת סיוע צבאי אמריקני בממדים המוצעים למדינות ערב על מאזן הכוחות באזור, ומה היינו אנו רואים כמשקל נגדי מבחינת חידוש הכוחות שלנו בקניות ישירות מצבא ארצות־הברית.

על כל פנים אני מביא בפניך הצעתי לדיון.[2]

ח' הרצוג – אלוף־משנה
נספח צה"ל

186

מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה אל ראש הממשלה
Major-General V. Bennike to the Prime Minister

העתק: Orig.: 130.02/2431/10

Jerusalem, 22 April 1954

Dear Mr. Prime Minister,

I have the honour to acknowledge the receipt of your letter dated 20 April 1954.[1]

2. ראה מס' 188, 192.

186
1. מס' 180.

It is not clear to me whether it constitutes the answer to my letter of the same date.[2] I still sincerely hope that the considerations I have felt it my duty to submit to you may assist in deciding the Israel Government to resume its cooperation in the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission.

Your criticism of the Chairman of the Mixed Armistice Commission rests on the following:

(a) the doubt he expressed at the MAC [Mixed Armistice Commission] meeting on 23 March "as to whether the perpetrators of the massacre at Maaleh Akrabim were all Arabs";

(b) the word which has reached you that he had been "understood to indicate the possibility that the killers at Maaleh Akrabim might have been members of a Jewish terrorist group bent upon fomenting trouble within Israel."

It is somewhat difficult for me to deal with (b), since I do not know the origin of the allegation that the Chairman had been understood to indicate the possibility of members of a Jewish terrorist group being the killers. The Maaleh Akrabim massacre has aroused – and quite rightly aroused – such emotions and – quite comprehensibly – given rise to such rumours that I have doubts regarding the accuracy of reports according to which the Chairman has indicated or been understood to indicate another opinion than that which he stated at the meeting of the Mixed Armistice Commission. Perhaps the report which has reached you is a more elaborate version of the spurious information published before the meeting of the Mixed Armistice Commission, on 23 March. According to that information, Ramallah Radio had said that the Chairman of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission had told its reporter that "all indications and circumstances confirm that the perpetrators are from Jewish territory and are still in it." Commander Hutchison had made no such statement and Ramallah Radio denied having broadcast it.

In all his conversations with me Commander Hutchison has never indicated the possibility of members of a Jewish terrorist group being the killers. He has definitely assured me that he had never indicated or given to understand at any moment that he was considering such possibility.

With regard to (a), the statement by Commander E.H. Hutchison at the end of the Mixed Armistice Commission meeting on 23 March contained the following passage: "The testimony of the witnesses indicates Arabs were involved; however, the description of the two men who allegedly entered the bus leaves a doubt as to whether they were all Arabs." In order to understand the Chairman's doubt, I have carefully re-read the description of the two men in question given by two survivors of the massacre.

2. מס' 179.

The following is the description of the two men by Sergeant Hakoon Morris: "Of the two who entered the bus I saw only the lower part of the body, up to the knees. They were wearing trousers of some kind of khaki drill, usual kind of trousers, of the kind we wear, not the Arabic type." Their faces "were light brown." They spoke "Arabic, but I could not understand a single word... I do not understand Arabic, but I can distinguish it by its sound, because some of my soldiers speak Arabic among themselves... They seemed to be in a hurry because one of them said all the time: yalla, yalla." They were Arabs "by their looks, their dresses, the language they spoke and the smell of those who entered the bus." The smell "made me think that they were bedouins."

The second Israeli witness (Miss Miriam Lesler) stated that the two men who entered the bus were dressed "in khaki, one wearing a red belt, with a knife stuck in the belt, on the left side." Their clothes "seemed to be overalls, I could see two breast pockets." She had heard the language they were talking "very often, at the place where I work. There are people from Iraq, Egypt, and Persia and they talk like that... It was that kind of language, but I think the accent was a little different." She remembered one word they said: "Kows". The colour of the kind of overalls worn by the two attackers was "beige". They wore "ordinary trousers, like those of soldiers, tightened at the bottom". She could not see whether they wore one-piece or two-piece overalls "because of the belt... The belt was about 8 to 10 centimetres wide, red like blood, with a metal buckle in front." It was "a belt in which you can carry ammunition", nor "a belt with shoulder straps". She saw "one face. It was milk-coffee brown, with a thin black mustache."

Whether the description of the two killers given by these Israeli witnesses proves that they are Arabs or, as stated by Commander Hutchison, "leaves a doubt", about their identity is a matter of appreciation. I submit Commander Hutchison was perfectly sincere in indicating that there was the possibility of a doubt.

I should deeply regret if Ambassador A. Eban had conveyed your feelings to the Secretary-General of the United Nations before you receive this letter. The considerations I have set forth may, I hope, change your opinion of Commander Hutchison. By admitting the possibility of a doubt in connection with the identity of two of the killers, he may have been overcautious. However, those who know him well will not suspect him of lacking in intellectual honesty, sober judgment and fairness.[3]

Yours sincerely,

Major-General Vagn Bennike
Chief of Staff

3. תשובת שרת – ראה מס' 193.

187

ד' הכהן אל ד' לוין
D. Hacohen to D. Lewin

מקור: 130.14/2554/2

רנגון, 23 באפריל 1954

כמוס

דניאל לוין היקר,

זה עתה חזרתי מאו נו. שלשום ביקשתי את או צ'ו נין לקבוע לי ריאיון ואתמול הודיעו לי כי עלי לבוא בעשר וחצי ולהישאר רק חצי שעה. אכן נשארתי חצי שעה בלבד כי האיש עסוק מאוד וגם לא הייתי זקוק לזמן נוסף.

שעתי דוחקת כי הדואר הולך לחתימה ולא אפרט לכם באריכות את הדברים שאמרתי לו והידועים לכם בתוכנם וברוחם. כבר מן הרגע הראשון הזהרתיו שאין בכוונתי לבקשו לעשות דבר אלא אם כן יהיה משוכנע בצדקת בקשתי והעניין אשר בו אני דוגל. כמו־כן אמרתי שאם דעתו שאין תועלת בהתערבותו בעניין שאני מציג לפניו גם לאחר שיהיה משוכנע בצדקתי שוב מוטב שלא יעשה דבר. אחר כך סיפרתי לו על מצבנו לגבי שכנינו, את רצוננו לשלום ושכנות טובה עם העולם ותשוקתם למלחמות ונקמות. על דרכי הסחיטה שלהם בעולם הבין־לאומי והפנים שהם מעמידים כלפי העולם וביצור בלוק אסיאטי־ערבי לגבי הבעיה שלנו. מכאן עברתי אל עמדתה של הודו כלומר, נהרו. הצגתי זה מול זה את עמדת בורמה לזו של הודו בהתחשבות אמנם עם מצבה המיוחד אך בניגוד גמור לכללי המוסר וההגינות הציבורית. הסברתי את אכזבתנו הגדולה מהתנהגותו של נהרו והרושם שזה יוצר אצל המוני בני עמנו בעמדתם כלפי הודו. הדגשתי שגם לבורמה העצמאית והאחראית אמנם על מעשיה והקובעת את דרכה לפי הבנתה, לא נוח תמיד להישאר בודדה ומותר לה להציג לפני הודו את שאלת יחסה אלינו בגלוי.

הכינוס בציילון[1] היא הזדמנות לכך. למעשה הייתי רוצה לבקשו שבין יתר הבעיות המנסרות בעולם הגדול ואשר בהם ידונו ראשי הממשלות תתפוס את מקומה גם בעייתנו ושהוא יהיה המעורר אותה, אולם אינני משלה את עצמי ביחסם של הפקיסטנים והאינדונזים ולכן מוטב לדבר גלויות עם נהרו בלבד.

הקשבתו של או נו היתה מרוכזת ומלאת הבנה וגם ידיעת עניינים יותר מכפי ששיערתי. כמדומני שהוא גם מסתייג בדברים רבים מנהרו ואינו מסונוור על־ידי אישיותו. הוא אמר לי גלויות שהוא משוכנע שיש צורך בפעולה כזאת אך לא יעשה

187

1. ב־28 באפריל–2 במאי 1954 התקיים בקולומבו שבציילון כינוס ראשון של ראשי ממשלות פאקיסטאן, הודו, בורמה, אינדונזיה וציילון. הכינוס הסתיים בהודעה על תמיכה בוועידת ג'נבה, ועל תכנית לשלום בהודו־סין; ראשי הממשלות הצהירו על נחישותם להתנגד לכל התערבות קומוניסטית ואנטי־קומוניסטית בארצותיהם, הביעו תמיכה בקבלת סין העממית לאו"ם, גינו את הקולוניאליזם ותבעו איסור ניסויים בפצצת המימן. הם הביעו גם דאגה עמוקה למצבם החמור של הפליטים הערבים ותמיכה בזכות ההגדרה העצמית של מרוקו ותוניסיה.

אותה בפני הפקיסטני והאינדונזי אלא פנים אל פנים עם נהרו בשיחה פרטית ביניהם. הוא יתקוף אותו ויתבע ממנו תשובה ולא ייתן לו להתחמק אך כמובן שאינו אדון להלכי רוחו של נהרו. אם נהרו יסכים כי אז הם במשותף ישוחחו גם עם הפקיסטני שינצל את מוסלמיותו עם המדינות הערביות למען השלום ולא לשפוך שמן על מדורת המלחמה.

או נו שאל אותי בפירוש מדוע לא באתי אליו בעניין זה קודם והיה זה נושא למכתב ממנו לנהרו אשר אתו הוא נמצא בחליפת מכתבים. אמרתי כי לא רציתי להטרידו בעניין שהוא בינינו למדינה אחרת אלא שהכינוס של ראשי הממשלה הוא שעורר אותי לשיחה אתו. בזה נפרדנו ואו נו הבטיח שלאחר שובו (בסוף השבוע הראשון במאי) הוא יקרא לי.[2]

על שום נושא אחר אשר יהיה בדיוניו של כינוס ראשי הממשלות לא שוחחתי גם מחוסר זמן וגם מפני שרציתי להיות מרוכז בעניין אחד. בדרך־כלל, שמועות רבות מתהלכות כאן על תוכן הכינוס והבעיות שעליהם ידונו מהפצצה ההידרולית [פצצת המימן] ועד הגנת דרום מזרח אסיה וסבך השאלות הכלכליות ויש סוברים שכל הכינוס יהיה פלופ אחד גדול. אולי ראוי היה כי אכתוב לכם על־כך אלא שאני נתון בענייננו הישירים וגם נעדרתי מרנגון כשבוע ומשום מה חשבתי שהגוסיפ הפוליטי הבלתי־תכליתי למעשה אינו מעניין וראוי לדו״ח.

תסלח לי מאוד על הרישול שבמכתבי זה. אני ממהר מאוד ולפתע כרעם ביום קיץ ירד עלי כסה אשר הברקנו לו לדחות בואו לחודש ימים.

בברכה,

דוד הכהן
ציר ישראל

2. מספר ימים אחר כך הוסיף הכהן שאיננו מצפה אף בתנאים הטובים ביותר למפנה רדיקלי ביחסי ישראל–הודו אולם עצם תגובתו של או נו ותמימות הדעים ביניהם, שהתגלתה בשיחה, בעניין היחסים בין ישראל למדינות ערב ולמדינות אסיה יש בהן תועלת רבה. (ראה הכהן אל מחלקת אסיה, 26.4.1954, 130.14/2558/6.) ראה גם מס' 204.

188

א׳ אבן אל מ׳ שרת (ירושלים) וא׳ אילת (לונדון)
A. Eban to M. Sharett (Jerusalem) and E. Elath (London)

מברק מוצפן WTEA62
נוסח יוצא: 93.01/2210/9

ואשינגטון, 25 באפריל 1954

אישי

הנני מסכם את מצב המערכה נגד זיון מדינות ערב:[1]

א) בקשת הנשיא מהקונגרס לסיוע צבאי לשנת 1954–1955 אינה כוללת שום הצעה למימון נשק לארצות המזרח־התיכון. נאמר לנו בפירוש במחלקת המדינה כי שינוי זה נובע בחלקו מהערעורים הנמרצים שהושמעו על־ידינו ושנתמכו בעיתונות ובקונגרס.

ב) אם כי יש לראות התפתחות זאת כמעודדת הרי אין להסיק כי הממשל יהיה נטול יכולת כספית לזיין מדינות מזרח־תיכוניות בשנה הבאה אם יחליט לעשות זאת שכן מצויים בקופתו של הנשיא עודפי החמישים מיליון שהוקצבו אשתקד וגם סכומים בלתי מנוצלים שאפשר להעבירם מסעיפי יוון וטורקיה.

ג) שלשום אמר לי בידל סמית בשיחה פרטית כמוסה כי אין עלינו לדאוג בקשר לעיראק לתקופה הקרובה ביותר. בכל זאת נדמה לי כי אין לראות את הסכנה כאילו חלפה ודווקא הסכם אנגלו־מצרי עלול לקרבה, ובזה יותר מאשר בתכנית העיראקית יש לראות את עיקר הסכנה.

ד) הצלחנו זה שנתיים למנוע הגשמת תכניות לזיון מדינות ערביות הודות לצירוף שני גורמים, ההתנגדות הפנימית שעוררנו בארצות־הברית מזה, והמכשולים שנתקלו בהם תכניות אלה במזרח התיכון מזה. אין להסיק שבנסיבות יותר נוחות לתכניות אלה במזרח התיכון נוכל להצליח בעמדתנו השלילית לאורך ימים.

ה) מצב זה מכתיב לנו חובה מדינית כפולה להתמיד בהתנגדותנו העקרונית כל עוד נשמה באפנו, אך בעת ובעונה אחת להתמסר לעיון בשאלה נוקבת כיצד להבטיח את ביטחוננו ולמנוע ערעור רציני של המאזן הצבאי והמדיני במקרה שהמערב יחליט בקרוב כי אין מנוס, לאור שיקולים בין־לאומיים מכריעים, מזיון אחת או אחדות ממדינות ערב.

ו) אמנם יש משום סתירה בהתנגדות עקרונית לזיון מדינות ערב המלווית הסתגלות לאותו סיכוי שאנו מתנגדים לו, אך אפשר למצוא שיטה דיפלומטית שתאפשר את הפעולה בשני הכיוונים בבת־אחת.

188
1. ראה מס׳ 99, 185.

ז) שיקולים אלה מביאים אותי לידי הזדהות גמורה עם המלצת אילת סעיף שמונה במברקו מיום 8 במארס.[2] הצעד הראשון צריך להיות מינוי ועדה בארץ שתעבד תשובה על השאלה המרכזית דהיינו במקרה שתתחדש בקרוב היזמה לזיון מדינה או מדינות של הליגה הערבית ולא תהיה אפשרות להכשיל יזמה זו, מה תתבע ישראל כערובה נוספת לביטחונה ומה תציע ישראל כתרומתה לתכנית ההגנה המערבית.[3]

אבן

189

ש' אלישיב אל מחלקת מזרח אירופה
Sh. Eliashiv to the East European Division

מקור: 130.11/2492/17

מוסקבה, כ"ב בניסן תשי"ד
25 באפריל 1954

כמוס

עלי להודות שהתפלאתי במקצת כשהטלתם עלי במברקיכם לקבל ממשרד החוץ הסובייטי "התחייבות" לתמוך בעמדה מיוחדת ואחר־כך – לא להסתפק ב"רמז סתום" אלא לדרוש תשובה ברורה.[1] דומני, שהניסיון של שש שנים מספיק כדי שנדע, שכאן לא מקבלים תשובות ברורות או התחייבויות. יוצא מן הכלל הוא, כשיש להם תשובה שלילית מוחלטת, כמו שזה היה כשגב' מאירסון פנתה אל וישינסקי בעניין מכירת נשק וכשאני פניתי לא מזמן לגרומיקו בעניין עלייה. גם במקרה כזה קורה, שאין הם אומרים "לאו" ברור, אלא נותנים לך להבין, שאין לך סיכויים לתשובה חיובית, כמו שהיה בשיחתי עם גרומיקו בשנת 1949 בדבר מלווה. במקרים אחרים אין אתה מקבל תשובה, ושיחותיך הם על־פי רוב מונולוגים, ואם איש־שיחתך נכנס אתך בחילופי דעות והעיר הערות, אתה מציין זאת כדבר יוצא מגדר הרגיל. כך זה היה כל הזמן כאן, כך היה בשיחותינו אתם באו"ם. כך נהוג גם בדברים מעשיים וקטני־ערך, כמו דברים קונסולריים שונים, על אחת כמה וכמה כשהמדובר בנושאים מדיניים.

2. אילת הציע שישראל תיזום בירור מקיף עם ממשלות בריטניה, ארצות־הברית וצרפת בשאלות הבאות: איזה הבטחות, נוסף להצהרת השלוש, תקבל לשמירת ביטחונה כאשר תהיה מוקפת במדינות חברות ארגון שבין חבריו גם אויביה; מה תוכל להיות מהות השתתפותה בהגנת האזור מבלי להיות חברה בו, ואם תחליט על כך בחיוב, במה תתבטא העזרה הממשית שתקבל מבחינה צבאית, כלכלית ומדינית. (ראה מברק ללוריא, ל/465, 8.3.1954, 93.04/41/7).
3. למחרת הבהיר אבן שהסיכום שלפנינו נוסח יומיים לפני פרסום ההודעה העיראקית על אספקת נשק מארצות־הברית (ראה מס' 192 והערה 1 שם). אך הודעה זאת מחזקת את המסקנה שלא די במדיניות של מחאה והתנגדות, אם כי יש להתמיד בה, אלא יש לחשוב על העלאת תביעות חיוביות מצד ישראל. (ראה מברק WTEA65, 26.4.1954, 93.01/2210/9).

189
1. ראה מס' 181 והערה 1 שם.

זהו הדבר המדכא ביותר לגבי אדם, שנפל בגורלו לייצג את מדינתנו כאן. תפקידו הוא להביא בכל פעם את ענייננו בפני משרד החוץ ולהסבירם, להאיר אותם בצורה שלא תעורר התנגדות אלא תדגיש נקודות שהצד שכנגד יכול להתייחס בגללן לעניין כולו בחיוב ובמידה שזה ניתן – להדגיש בטיעון את הנקודות החלשות של עמדה אחרת מזו, שאנו רוצים בה, ולהכביד על הצד שכנגד בקבלת החלטה לא רצויה לנו. ביקורי במשרד החוץ בעניינים מדיניים הם בעצם תמיד הרצאות שאני מרצה שם אחרי התכוננות רבה, ותוך ידיעה שתשובה לא תינתן לי. עם זאת, צריך לומר שיש לזה חשיבות. אין אנו יודעים כיצד פועל המכניזם של משרד החוץ כאן, אולם יש להניח, שנימוקים משכנעים, אשר הציר מביא בדבריו, יש בהם כדי להשפיע, אם עמדתנו אינה מנוגדת לעמדה, שנקבעה שם מלכתחילה. לכן יש להתייחס ברצינות מיוחדת לכל מקרה, שאתה בא לשם להרצות את דבריך, יש לשקול מראש כל דבר, כי ייתכן שבדיונים הפנימיים ניתן משקל לדבריך או לחלק מהם והם משפיעים על ההכרעה. אבל – צריך לראות את הדברים כמו שהם ולא להעביר הנה את המושגים של פעולה דיפלומטית, שכוחה יפה בכל מקום אחר, ושהיא טבעית ומובנת מאליה בכל מקום אחר.

זאת ועוד אחת. ייתכן שאין זו אלא שאלה של טעם, אבל נציגה של מדינה צריך לדעתי לשמור על כך, שלכל ביקור שלו במשרד החוץ הזה, יתייחסו ברצינות, שכל פעם, כשהוא בא, הוא יביא משהו חדש הדורש הקשבה ועיון, ושלא יבוא לחזור על דברים שכבר נאמרו, אם אין לו משהו חדש להוסיף. התנהגות אחרת עלולה לפגום ביחס שיש אליו מצד משרד החוץ, ועם זאת – בעניינים שהוא מביא. זה בעיקר נכון במקום הזה. כבר כתבתי לכם פעם, שבכל פעם שאני מבקר אצל מנהל המחלקה או אצל איזה סגן־שר שהוא – אני מוצא בחדר את אותו העובד של המחלקה, הרושם את דברי במשך כל זמן השיחה. אותו האיש היה גם בביקורי אצל מולוטוב לפני הגשת כתב האמנה, גם בביקורי ההיכרות שלי עם שלושת סגני־השר, גם בכל שיחה שלי עם זורין ווזייצב. זאת־אומרת, שאצלם מתנהל פרוטוקול רצוף של כל מה שאני אומר בכל ביקור שלי. יש להניח, שהאיש אשר אני מבקר אותו קורא אותו פרוטוקול לפני ביקורי אצלו, ואין זה מעלה גדולה, שהוא ישמע ממני את אותו הטיעון שקרא אך זה עכשיו בדף האחרון של הפרוטוקול ה"אישי" שלי. כמובן, לא קרה אסון, שאני נהגתי פעם אחת אחרת, ואולי גם הצלחתי למצוא בשיחה עם זורין מילים יותר משכנעות מאלה שכבר נרשמו באותו הפרוטוקול, אך מוטב להישמר מחזרות כאלה בעתיד.

הנני אומר את כל הדברים האלה כדי להוסיף לכם למושג על פעולתי כאן, אשר כנראה, לא כל־כך קל לתאר אותה במלואה לאדם, שלא נתנסה בה.

בברכה,

ש' אלישיב

190

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.09/3688/9

ירושלים, כ"ג בניסן תשי"ד
26 באפריל 1954

כמוס

הנדון: מפעל בנות יעקב

הנני להתייחס למברקו של מר אבן מס' 746 מיום 22.4.54, בדבר השיחה בינו לבין המזכיר־הכללי של או"ם בשאלת המשך מפעל בנות יעקב.[1]

אני סבור כי שיחה זו מסמנת התפתחות חדשה בעלת חשיבות רבה בשאלה וכי עלינו לעודד את המזכיר־הכללי של או"ם במחשבה כי יש לנצל את הדו"ח של דיקסון־אייספוגל, כנקודת מוצא לחידוש מוסכם של חפירת התעלה באזור המפורז.

אולם, לא כל דעותיו של האמרשלד, כפי שתוארו על־ידי מר אבן, מתקבלות על הדעת.

לסעיף (ב) של המברק: הצעת המזכ"ל להזמין את ועדת באנץ' לכתוב הערכה של משמעות הדו"ח.

אם הכוונה לכלול את הדו"ח בהערכת תכניות מים שונות אשר בהן עוסקת ועדת באנץ', איני חושב כי יש כל מניעה לכך. ברם ישנן גם סכנות ברעיון לראות בדו"ח דיקסון־אייספוגל מסמך הדורש עיון טכני נוסף במסגרת חדשה לגמרי.

מהדברים האחרים אשר נאמרו על־ידי המזכ"ל ברור כי עיון זה יביא לטיפול מדיני וייתכן על רקע חדש ושונה מזה שבעבר.

כדאי לשקול היטב מאיזה בחינות ובאיזה מסיבות טיפול מדיני כזה נוח לנו.

במידה שגמר החקירה על־ידי דיקסון ואייספוגל והגשת דו"חם מהווה התקדמות רצינית, אפשר לעכבה על־ידי קשירת הדו"ח ומסקנותיו בבעיות מים אזוריות בכללותן הנדונות על־ידי ועדת באנץ'.

כאן עלי להודות כי אני מביע חשש אשר התעורר בלבי עוד בזמן הקמת הוועדה, מיד לאחר הווטו הרוסי בשאלת בנות יעקב.

אגב, יש לציין כי ההצעה לשגר נציג הוועדה לשיחות אתנו ועם סוריה, מוכיחה כי מטרות הוועדה אינן טכניות בלבד, כפי שהצהיר בזמנו המזכ"ל.

מסקנתי הנה אפוא כי עלינו לבחון בזהירות רבה את המחשבה להביא מוסד או"ם נוסף לטפל בבעיית בנות יעקב; ולדעתי רצוי לצמצם את תפקיד ועדת באנץ' בשאלה זו.

190
1. ראה מס' 183.

לסעיף (ג) של המברק: דיון נוסף במועצת הביטחון.

גישתו של המזכ"ל לשאלת חידוש העבודה מותנית בדעה כי יש להביא לדיון נוסף במועצת הביטחון בבעיה. אני סבור כי במחשבה זו נעוץ סיכון לכל תכנית חידוש העבודה.

נדמה כי האמרשלד תולה תקוות שווא בווישינסקי. המשלחת הרוסית כבר קבעה את עמדתה לגבי המפעל באופן די ברור. אין להניח כי היא תשנה את עמדתה, הנראית כעת באספקלריה של ההתפתחויות המאוחרות יותר במועצת הביטחון כחלק מקו מדיני מחושב ויציב. לדעתי בדיון חדש במועצת הביטחון צפויה לנו הסתבכות, כמעט ללא סיכוי של מוצא, ועלינו לחפש דרך לעקוף את מועצת הביטחון במאמצינו לחדש את העבודה.

לסעיף (ז) של המברק: ביקורו של ג'ונסטון.

אני מסכים כי ביקורו של ג'ונסטון עלול לסבך אותנו מבחינת טיפולנו בשאלת בנות יעקב. מאלפת ביותר בנקודה זו היא שיחתו של שילוח עם בארנס, יועצו של ג'ונסטון, ב־12 במארס 1954, בה נתן זה האחרון להבין כי נוכל לחדש המפעל לאחר שנסכים עקרונית לתכנית ג'ונסטון.[2]

אולם ייתכן וקיימת דרך להתגבר על קושי זה על־ידי הכנת ערבויות לג'ונסטון כי מפעלנו בבנות יעקב לא יפגע בשום פנים ואופן בתכניתו או בתכנית אזורית אחרת. על־ידי מתן ערבות כזו ייתכן ונצליח להבטיח הפרדה בין המשא־ומתן על תכנית ג'ונסטון ובין חידוש חפירת התעלה.

לסעיף (ה) של התכנית: מסירת הערותינו על דו"ח דיקסון־אייספוגל.

לדעתי עלינו להימנע מכל דיון וויכוח מקצועי נוסף בדבר אספקת מים לחוות בוטיחה. רצוי כי נקבל לפחות את עקרונות ההצעה הטכנית שבדו"ח דיקסון־אייספוגל ונמסור ערבות לאספקת מים לבוטיחה אשר תהיה מבוססת על הצעה טכנית זו.

לסעיף (ט) של המברק: עקיפת גנרל בניקה.

נטייתו של האמרשלד לחשוב על עקיפת בניקה בחתירה לקראת פתרון הבעיה, נראית בריאה, אולם לא תצמח ממנה כל ברכה אם במקום בניקה תוכנס מועצת הביטחון שנית למכלול השאלה.

נראה לי כי באם המזכ"ל כנה ברצונו למצוא דרך לחידוש העבודה במפעל בנות יעקב, עלינו לנסות לכוונו שיעשה זאת על יסוד הנתונים הבאים:

(א) מסקנות דו"ח דיקסון־אייספוגל כפתרון לבעיה הטכנית של הבטחת מים לסורים.

(ב) הערבויות שנגיש ושיכולות לכלול, נוסף לערבות בעניין מים וקרקע, גם אישור התחייבויותינו לשמור על אופיו של האזור המפורז כאזור חופשי מכוחות צבא.

2. ראה מס' 108.

(ג) שכנוע או הוראה לבניקה כי עליו לקבל את הערבויות כמספקות את אותן השאלות אשר הביאוהו לדרוש הפסקת העבודה, או, על־כל־פנים, כי עליו להימנע מלפעול נגד חידוש העבודה.

(ד) משא־ומתן עם המעצמות כדי להבטיח תמיכתן בחידוש העבודה והסכמתן להימנע מדיון נוסף במועצת הביטחון, אלא אם תערער סוריה על חידוש העבודה.[3]

בברכה,

יוסף תקוע

191

א׳ אבן אל מ׳ שרת ול׳ אשכול
A. Eban to M. Sharett and L. Eshkol

מברק מוצפן 338

נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 26 באפריל 1954

בהתייעצויות על מערכת המענק סיכמנו:

א) עוד בחודשי השנה השוטפת עלינו לדרוש תוספת של 15 מיליון למלאים ועודפים.[1] מכתב סטאסן האחרון אלי שותק על דרישה זאת ועלינו לחדשה. אם יישארו סכומים בלתי־מנוצלים בקופה לקראת סוף יוני מוטב שכבר תעמוד על השולחן תביעה רשמית שלנו. גם אם לא נצליח יש בהצעה זאת משום אי־השלמה מצדנו עם קביעת 54 מיליון כרמה הנוכחית שצריך לרדת ממנה הדרגתית.

ב) עלינו לגייס קבוצה של ידידים בקונגרס שיודיעו למחלקת המדינה על כוונתם להציע תיקון ברוח החוק של 1952–1953 הקובע סכום מיוחד לישראל. אפילו ינסחו את התיקון ויעמידו אותו על סדר־היום. הנמקתם תהיה שהניסוח האזורי עלול לגרום הפסדים לישראל שלא לפי כוונת הקונגרס. מציעי התיקון יחזרו בהם ויסתגלו לניסוח אזורי רק תמורת הבטחה מפורשת, פומבית ורשמית ולא סתם פרטית, שישראל תקבל לפחות 55–60 מיליון.

3. בשולי התעודה כתב שרת ב־27 באפריל בכתב ידו: "1. כל המרבה לחשוד בהאמרשלד הרי זה משובח. 2. הלך הניתוח הכללי של תקוע נראה לי. מועצת הביטחון היא אבן־נגף חמורה. 3. לעומת זה אינני רואה כל סיכוי להוראה לבניקה כי יסתפק בערובות לגבי זכויות המים. 4. עלינו להתייעץ על כל הבעיה. אולי כדאי בינתיים להבריק לאבן כי יחכה להוראות נוספות. מ"ש." והשווה למברקו אל אבן, במס׳ 183, הערה 5.

191

1. ראה מס׳ 174 והערה 3 שם.

ג) אם תתקבל הבטחה זאת, יוותרו הידידים על התיקון שסיכוייו בינינו לבין עצמנו אינם מרנינים ביותר בשנה זאת של הצטמקות תכניות הסיוע. אם לא תתקבל – יוסיפו להיאבק עד להצבעה מתוך הנחה שגם אם ייכשלו בהצבעה הרי מה שמחלקת המדינה מוכנה לתת לנו תיתן בלאו הכי בהתאם למושגיה על התכנית הישראלית ורצונו של סטאסן להבטיח את הצלחתו. הבריקו נא הערותיכם על התכנית הזאת כי ברצוני להתחיל בה מיד.[2]

אבן

192

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA 349
נוסח יוצא: 93.01/2210/7

ואשינגטון, 27 באפריל 1954

השגריר והחתום־מטה ראו ביירוד אתמול, ברנס נכח. השגריר אמר כי בא לבקש בשם ממשלת ישראל הבהרה להודעה הבגדדית ולהודעת מחלקת המדינה על ההחלטה לתת נשק לאחת המדינות שפלשו לישראל לפני חמש שנים.[1] ביירוד בתשובתו הדגיש כי ההודעה העיראקית שהנשק יינתן ללא כל תנאי איננה מדויקת. כל מה שג'מאלי התכוון לומר הוא כי הנשק ניתן ללא תנאי של הצטרפות לארגון הגנה מסוים, ואילו בכלל מוגבל מתן הנשק בכל מיני תנאים. בהסכם בין ממשלת ארצות־הברית לממשלת עיראק כתוב בפירוש:

"Assistance will be provided subject to the provisions of applicable legislative authority and will be related in character, timing and amount to international developments in the area."

המזכיר מייחס חשיבות מרובה לפסקה זו בהסכם. לאחר שתבקר בעיראק משלחת צבאית ותבחן צורכי עיראק ידונו המזכיר והנשיא ויחליטו לאור התנאים באותו רגע,

2. הקו המוצע על־ידי אבן קיבל את אישור האוצר – ראה שרת אל אבן, 376, 29.4.1954, 130.09/2310/6. במכתב התשובה (29 באפריל), אל סטאסן, חזר אבן על הבקשה להגדלת ההקצבה לרבע האחרון של המענק ועל הטיעון שחלקה הגדול של ההקצבה ינוצל לקניית עודפי מזון בארצות־הברית, אולם ב־27 במאי דחה סטאסן סופית את הבקשה (ראה בתיק 130.20/2486/3).

192

1. ב־25 באפריל הודיעה ממשלת עיראק שארצות־הברית הסכימה להושיט לה סיוע צבאי ללא כל תנאי, ומבלי לקשור אותו בהתחייבות מצד עיראק להיכנס לברית או להתחייבות מדינית כלשהי. בתגובה שחררה שגרירות ישראל בוואשינגטון ב־26 באפריל לפרסום את האיגרת שמסר אבן למחלקת המדינה נגד הכוונה לספק נשק לעיראק – מס' 123, הערה 1.

וצורכי ישראל, מידת המתיחות באזור, יחסי הכוחות הצבאיים וכו׳, יישקלו היטב לפני שתיפול החלטה להתחיל במתן נשק לעיראק.

השגריר הגיב נמרצות וציין כי לא יכלה ממשלת ארצות־הברית לבחור שעה פחות מתאימה להכריז על ההחלטה מאשר ימים אלה שהמתיחות באזור ומסע האיבה לישראל הגיעו לשיא. השגריר תיאר את ההשפעה הממארת שתהיה להחלטה זו באזור: תחזק ידי מדינות ערב במדיניות הקיצונית של הימנעות מהסדר והגברת האיבה לישראל מחד ומאידך תגביר בישראל את ההרגשה שאנחנו הולכים ונעזבים על־ידי ידידינו.

ביירוד השיב כי עצומותינו נידונו ברמה הגבוהה ביותר וחששותינו הובאו בחשבון ויובאו בחשבון בשעה שיבואו לדון ולהכריע בשאלת מתן הנשק. יתר־על־כן עוד יעבור הרבה זמן עד שהבירורים יבשילו כדי ביצוע. חזרנו בתוקף על טענותינו הידועות והוקענו ההחלטה כמגבירה סכנת התלקחות באזור, יוצרת הרגשת אי־ביטחון בישראל ונטולת ערך מבחינת צורכי המערב. ביירוד חזר על תורתו הידועה כי אנו מתעלמים מהמצב בעולם וכי יש הכרח שממשלת ארצות־הברית תהיה מזוהה בעיני הערבים עם מעשה חיובי למענם, בזה תגבר השפעת ארצות־הברית ובסופו של חשבון יסייע הדבר לישראל. יתר־על־כן, הסיוע הצבאי העיקרי לעיראק ניתן ויוסיף להינתן על־ידי בריטניה ולמה אנו מתרגשים כל־כך על תוספת כלשהי הניתנת על־ידי ממשלת ארצות־הברית. הסברנו ההבדל בין המשך תהליך קיים לבין ההחלטה האמריקנית שיש בה משום מפנה מובהק. חזרנו ותבענו שכל עוד לא נפל הפור סופית יחזרו בהם ויימנעו מכל ביצוע מעשי של ההחלטה. ביירוד הבטיח להביא טענותינו בפני המזכיר.

בהמשך השיחה הודה ביירוד שלא ניתנה כל הבטחה על־ידי ממשלת עיראק להימנע מפעולות איבה נגד ישראל, גם לא נדרשה הבטחה כזו. מאידך טען ביירוד כי אם תותקף ישראל על־ידי מדינות ערב תפעל נגדן ממשלת ארצות־הברית גם בכוחות מזוינים ודבר זה ידוע לראשי מדינות ערב. ביירוד גם הוסיף כי אם יתברר שעל־ידי מתן נשק לעיראק ישתנה מאזן הכוחות לרעתנו, יתנו גם לנו נשק להחזיר שיווי המשקל.[2]

שילוח

2. בתגובה על המברק שלפנינו הנחה שרת את אבן להגביר את ההתנגדות הציבורית לאספקת הנשק לעיראק כשהנימוקים הם היעדרם של הגורמים הבאים: 1. התחייבות מצד עיראק על אי־תוקפנות; 2. ערובה פומבית מצד ארצות־הברית לשלמות ישראל; 3. הבטחה למתן נשק לישראל כפיצוי. הוא הסביר שבקווי הנמקה אלה יש ראשית מעבר לדרישות חיוביות כעבור זמן, אם כי לפי שעה יש למצות באופן נחרץ את הקו של התנגדות לחימוש הערבים. (ראה מברקו מס׳ 380, 29.4.1954, 130.09/2310/6).

ב־2 במאי כבר דיווח אבן על נהירה של משלחות יהודיות למחלקת המדינה ובעיקר לביירוד והכנות לפעילות ציבורית יהודית בקרב אנשי הקונגרס משתי המפלגות. הוא עצמו שוחח עם יושב ראש בית־הנבחרים. (ראה מברקו WIA369, 2.5.1954, 93.01/2210/10). ראה גם מס׳ 217.

193

מ' שרת אל מייג'ור-ג'נרל ו' בניקה (ירושלים)
M. Sharett to Major-General V. Bennike (Jerusalem)

Copy: 130.02/2431/10 :העתק

[Jerusalem], 27 April 1954

Personal and Confidential

Dear General,

I have to thank you for your prompt reply to my letter of 20 April. It was not a reply to yours of the same date. The two letters crossed, and I am replying to your communication of 20 April separately.[1]

I was glad to have your assurance that Commander Hutchison had never indicated or given to understand at any moment, either in his reports to you or otherwise, that he was considering the possibility of members of a Jewish terrorist group having been the killers at Maaleh Akrabim. Yet, in all frankness, I am not clear as to whether this assurance makes any difference as long as Commander Hutchison's statement that there was a doubt whether all the killers were Arab, stands, and as long as you yourself, to my astonishment and dismay, accept this bizarre theory as tenable.

You take the trouble of quoting at some length from the depositions of two of the survivors. I, too, interviewed these two at the time, as well as the third adult survivor – the army girl who lay wounded in the Beersheba hospital. I was struck by the marked divergencies between their stories. While one girl was sure that the two gangsters who entered the bus wore khaki trousers – a detail which in itself proves nothing – the other was equally certain that they wore long robes. As for the sergeant's evidence as reproduced in your letter, it shows him to contradict himself. He starts off saying that he had seen only "the lower part of the body" of the men who did the killing inside the bus – "up to the knees", he specifies – yet in a moment we find him describing the complexion of their faces!

But whatever the trustworthiness, on points of detail, of people who in those minutes went mentally through a death agony, their accounts are irrelevant to the point at issue. Whether the men seen were dressed in khaki or not, what description of trousers, if any, they wore, and what kind of dialect they spoke, cannot alter the basic and patent fact that they were Arabs. The survivors themselves had no inkling of a doubt on that cardinal point. This being so, what does the statement made by Commander Hutchison mean? To what race or nationality does he suggest that the gangsters who were not Arab, belonged?

193

1. ראה מס' 186 וההערות שם. שרת השיב על מכתבו של בניקה רק ב־6 ביוני – מס' 240.

I was interested to see you defend the Chairman as having been perfectly sincere in indicating the possibility of a doubt in what he should have accepted as axiomatic. Yet sincerity alone cannot compensate for such manifest lack of elementary understanding on so crucial a point. The issue raised thereby is very serious indeed.

Yours sincerely,

Moshe Sharett
Minister for Foreign Affairs

194

איגרת ממשרד החוץ אל צירות ברית־המועצות בתל אביב
Note from the Ministry of Foreign Affairs to the U.S.S.R. Legation in Tel Aviv

תרגום מקורי מרוסית: 130.11/2496/7[1]

ירושלים, כ"ו בניסן תשי"ד
29 באפריל 1954

משרד החוץ מביע רחשי הוקרתו לצירות ברית הרפובליקות המועצתיות הסוציאליסטיות ולאור ההודעה בעל־פה שנמסרה ב־22.2.54 על־ידי יועץ הצירות לפיה תיענה ממשלת ס.ס.ס.ר. בחיוב להצעה להעלות את רמת הייצוג הדיפלומטי הדדית לדרגת שגרירות אם תבוא על כך פנייה בכתב מטעם ממשלת ישראל, מתכבד משרד החוץ להציע כי ברית־הַמועצות תעלה את נציגותה הדיפלומטית בישראל לשגרירות.

ישראל מוכנה מצידה להעלות את צירות ישראל במוסקבה לשגרירות ולקבוע במשותף תאריך פרסום ההודעה על כך ברבים.[2]

194

1. הנוסח הרוסי המקורי בתיק.
2. אלישיב הגיב ש"אין להעריך את השפעתו של צעד זה על יהודי ברית־המועצות" ושאפשר לראות בו ביטוי לרצון ברית־המועצות לשמור כלפי חוץ על שיווי המשקל ביחסים עם ישראל ועם הערבים (מברק 202, 28.4.1954, 130.09/2326/2).
ב־13 במאי מסרה ברית־המועצות על הסכמתה להעלאת דרג הנציגות והודעה פומבית על כך נמסרה ב־16 ביוני. באמצע חודש אוגוסט הגישו שני הצירים במוסקבה ובתל אביב את כתבי האמנתם כשגרירים.

195

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 379

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 29 באפריל 1954

גדעון [רפאל] מציע להסיר בשלב זה תלונתנו מסדר־יום מועצת הביטחון ולהפסיק התעניינותנו בדיון.[1] נימוקיו:

א) אין כמעט סיכוי להגיע לתוצאה חיובית.

ב) במצב שנוצר כתוצאה מחבלנות סובייטית וסחטנות ערבית חשוב להפגין אזלת־יד מועצת הביטחון.

ג) חיסול התעניינות מועצת הביטחון בענייני שביתת־הנשק ממילא תשמיט בסיס ממנגנון הפיקוח.

ד) צעד זה יכריח המעצמות להתחשב בנו.

ה) הערבים יושפעו לנהוג כלפינו ביתר זהירות.

ו) הפסקת הדיון עלולה לסייע להרגעה ותעורר המעצמות לדאגה ישירה.

תשובתי:

א) ההנחה היסודית כי הסתלקותנו תחסל הדיון מופרכת לחלוטין. גם הנכנעים לערבים וגם המתפשרים עם וטו לא יהיו מוכנים להכתיר ישראל כפוסק בפעולת מועצת הביטחון.

ב) הסרת התלונה לאחר שנוכחנו כי הדיון לא לטובתנו לא תוסיף לנו כבוד.

ג) פרישה ממועצת הביטחון לאחר יציאה מוועדת שביתת־הנשק תעשה רושם של קו מחושב להסתלקות הדרגתית מזיקה לאו"ם.

ד) הערבים יראו בצעד זה הודיה במפלה ויתעודדו.

אבקש דעתך הדחופה. אולי בא בחשבון איום כי אם תתקבל נוסחה המזכירה במיוחד נחלין או באופן אחר מכריעה הכף מראש נגדנו אזי נסתלק מכל העניין.[2]

שרת

195

1. מברק זה שוגר לאחר שבישיבה של מועצת הביטחון ב־27 באפריל, שדנה בנושא תלונות ישראל ולבנון על האירועים בגבול ירדן, עדיין לא הגיעו להסכמה על סדר־היום. (ראה גם מס' 168, הערה 1.) הבריטים הציעו נוסח חדש שבו השמיטו בלחצו של אבן את המילים: "שימת לב מיוחדת לנחלין" ואילו הנציג הלבנוני מאליק דחה את ההצעה, אלא אם תתייחס לפעולת נחלין כתלונה המרכזית.

2. לא נמצאה תשובה ישירה למברק זה, אך ראה מס' 202 (הערת־עורך).

196

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA663
נוסח יוצא: 93.01/2210/7

ואשינגטון, 30 באפריל 1954

השגריר והחתום־מטה סעדו היום עם ג'ונסטון היוצא לקהיר בלוויית מהנדסיו, מהנדס־משקיף של ועדת באנץ' ומהנדס מחברת מיין, ב־29 במאי, לשיחות עם ועדת המים הערבית. משם ימשיכו לארץ, יגיעו בשלושה ביוני. ג'ונסטון מאמין שבניקה יאשר חידוש בנות יעקב[1] ומבקש שנדחה החידוש עד לאחר סיורו. אמרנו שנבקש הוראות לפני שנתחייב אולם תבענו שיודיע להאמרשלד שרצויה החשת החלטה חיובית של בניקה. הטפנו שככל שיפרידו בין בנות יעקב לתכנית ג'ונסטון וככל שיוחש פתרון מניח הדעת לבנות יעקב, תשופר האווירה לשליחות ג'ונסטון.

בשיחה למדנו שדו"חי דיקסון וחבריו חיוביים ושנטיית מחלקת המדינה והמזכ"ל להשיג היתר מפורש מפי בניקה.

ערערנו על עובדת משא־ומתן של ג'ונסטון עם מדינות ערב במקובץ. ניסיון העבר לימד שאסור לנהל משא־ומתן עם הליגה או עם מדינות ערב במקובץ בענייני ישראל. ג'ונסטון טען שידוע להם כי השתתפות המצרים בוועדת המים הערבית מהווה גורם ממתן. לפני צאת ג'ונסטון למזרח התיכון תתקיימנה התייעצויות במזכירות האו"ם לדיון בהערות ישראל ומדינות ערב לתכנית האזורית[2] לשם קביעת גישה אחידה בין מזכירות האו"ם למחלקת המדינה וג'ונסטון.

ג'ונסטון חזר על תכניתו למפעלי פיתוח גדולים כאמצעי לשיפור האקלים המדיני באזור וציין שבשבוע שעבר שוחח ארוכות עם הנשיא האוהד לגישה זו ומוכן לתמוך בה מאוד, והזכיר שישמח לדון עם ממשלת ישראל בשעת ביקורו בהצעות למפעלי תחבורה חשובים בייחוד כביש אילת וכן בתכנית תעלת ים התיכון־ים המלח כמקור לכוח זול לפיתוח אוצרות ים המלח.

196

1. ראה מס' 190.
2. לאחר תזכורת נוספת מצד שגרירות ארצות־הברית ב־13 באפריל העביר משרד החוץ לשגרירות ב־3 במאי הערות טכניות שהוכנו על־ידי מהנדסי תה"ל. במכתב הלווי הבהירו שההערות אינן משקפות את העמדה בשלב זה, של ממשלת ישראל כלפי הבעיות המהותיות בתכנית המים האזורית, "תכנית מיין". עיקר ההערות מתייחסות לנתונים הבלתי מעודכנים שהתכנית מתבססת עליהם; על הדוקטרינה העיקרית של שימוש במים שבתוך אגן הירדן בלבד וניצול כוח הכובד של המים בלבד, לעומת היתרונות שבשימוש גם במים שמחוץ לאגן ההיקוות של הירדן, פיתוח כוח הידרו־אלקטרי ושימוש בשאיבה; על הקצאה לא צודקת של מים לישראל; על אי־הכללת מי הליטאני בתכנית האזורית ועל ההתעלמות מן המפעל ההידרו־אלקטרי שמתכננת ישראל באזור גשר בנות יעקב. (ראה תזכיר מ־3 במאי, 130.02/3688/11.)

המברקים על שיחות מנכ"ל־ראסל והרמז על אפשרות אי־שיתוף שלנו עם ג'ונסטון[3] הגיעונו לאחר השיחה.

על דעת עצמנו הזהרנו ג'ונסטון על הרוח הספקנית בארץ כלפי מדיניות ממשלת ארצות־הברית. הבריקו הנוכל להודיע לג'ונסטון כי לא תחודש העבודה עד תום סיורו באזור.[4]

בימים הקרובים נמציא דו"ח עדכני למבצע ג'ונסטון.

שילוח

3. בשיחה עם ראסל שהתקיימה ב־28 באפריל הביע איתן את צערה של ישראל על אספקת הנשק לעיראק ואמר שאולי יהיה עליה לבחון שוב את תפיסתה על שיתוף הפעולה האזורי בעניין המים, שהיה מבוסס על יחסי־כוח שהיו קיימים והתערערו עכשיו. (מברק לוואשינגטון, IW383, 30.4.1954, 130.09/2310/6.)

4. בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ הוחלט לייפות את כוחות של אבן להבטיח לג'ונסטון שישראל לא תחדש את העבודות בתעלת ההטיה עד לאחר תום ביקורו באזור. לגופו של עניין הובעו ספקות אם חידוש העבודה, לאחר תום ביקורו אכן יביא לפתרון שאלת מפעל המים כי יש חשש שבניקה יורה שוב להפסיק את העבודה; סוריה תגיש שוב תלונה או תתחיל בפעולה מזוינת והעניין יגיע שוב למועצת הביטחון. (ראה התייעצות במשרד החוץ, 3 במאי 1954, 130.02/3694/5.) ראה מס' 214, התדריך של שרת לשילוח ואבן.

197

ר' שילוח אל מ' שרת[1]
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA374
נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 3 במאי 1954

אישי - מידי

שלכם 389 מגביר דחיפות וחשיבות הצעותינו ב־356 ו־370[2] כל ידידינו הפועלים למעננו בקונגרס וכן מנהיגים יהודים כקלוצניק, בלאושטיין ואחרים טוענים כי היוזמה כלפי דעת־הקהל והקונגרס נשמטה מידנו והכרחי שבהקדם נשמיע דברים שיחזירונו למעמדנו הקודם של דוגלים בשלום והסדר.

הודעה של מאליק על אף הסילופים שבה תשיג מטרתה להחליש מעמדנו הציבורי עוד יותר. כולנו משוכנעים כי הודעה כזו המוצעת על־ידי השגריר ב־370 תוציא הרוח ממפרשי מאליק.

לאחר התייעצות יסודית עם השגריר אנו ממליצים שתייפו כוחו לפעול ברוח 370 בתוספת פסקה על נכונותנו להתחיל מיד גם במשא־ומתן על פיצויים כתרומה לפתרון בעיית הפליטים. מחלקת המדינה ואנשי קונגרס המטפלים במענק מאשימים אותנו בשיחות עם מנהיגים יהודים בהשתמטות מדיון על פיצויים, והכללת פסקה בעניין זה תקל עלינו המאבק על המענק החדש. הבריקו נא.[3]

שילוח

197

1. נשלח גם אל המנהל הכללי של משרד החוץ וגדעון רפאל.
2. חליפת מברקים זאת עניינה ידיעות ממקור מודיעיני לפיהן קיבל נציג לבנון באו"ם, שארל מאליק, ייפוי כוח ממשלתו, שאליה הצטרפו גם ממשלות סוריה ועיראק, להכריז במועד שייראה לו, שמדינות ערב לא יימנעו מלקיים שיחות לשם פתרון בעיית ארץ־ישראל בדרכי שלום על יסוד ביצוע החלטות האו"ם וה"פרוטוקול" שנחתם על־ידי הצדדים בוועידת לוזאן (ראה כרך 4, הערת־עורך, עמ' 50–51) שעיקרם, לפי הגרסה הערבית, הסכמה לגבולות החלוקה, החזרת הפליטים, תשלום פיצויים ובינאום ירושלים.
אבן התייחס בחומרה לסכנה שליוזמה הערבית תהיה תהודה רבה בעולם, וכדי לקדם את פני הרעה הציע לפרסם הצהרה שתחזור על נכונותה של ישראל לנהל משא־ומתן עם כל אחת ממדינות ערב בהתאם למגילת האו"ם ומגמותיה. בתחילה הציע כי ההצהרה תבוא מפי שר החוץ ותימסר לערבים באמצעות מזכ"ל האו"ם, ובגרסה צנועה יותר, במברק 370, הציע אחר־כך שהוא עצמו ישמיע את הדברים בפתח הודעתו במועצת הביטחון, אך ידגיש גם את הצורך לקיים בקפדנות את הסכמי שביתת־הנשק, ולאחר הדיון יבקש מן המזכ"ל להמציא קטע זה לכל מדינות ערב כהזמנה מחודשת למשא־ומתן על שלום. (ראה מברק רפאל, מס' 389, 2.5.1954, 130.09/2310/6; מברקי אבן, מס' 356, 29.4.1954, 93.01/2211/11; מס' 370, 2.5.1954, 93.01/2210/10).
3. ראה מס' 199.

198

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 396

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 3 במאי 1954

עליך לבקש ריאיון דחוף עם דאלס ולאמור כי קיבלת הוראה לשאול אם עלינו לראות בנאומי ביירוד[1] הגדרה מוסמכת של מדיניות ארצות־הברית כלפי ישראל. עלינו להגיע בעניין זה לבהירות כדי לדעת מהם חילוקי־הדעות הרציניים שבינינו. במיוחד תתעכב על פיסקת העלייה בנאום האחרון ותאמר:

א) הממשלה רואה בזה התערבות ללא הצדקה בעניינים המסורים לריבונות ישראל.

ב) זכות כל יהודי לעלות לישראל היא נשמת אפה של המדינה ומטרת קיומה העיקרית. זכות זו הובטחה לעולמים בחוק השבות וכל המציע לישראל לנטוש עיקרון זה פוגע ברגשותיה הלאומיים העמוקים ביותר.

ג) מכיוון שישראל לא תוותר על עיקרון זה הרי הצגת דרישה פומבית להגבלתו כתנאי לשלום עשויה רק לעודד סרבנות הערבים ולהרחיק השלום ומטילה על ממשלת ארצות־הברית אחריות חמורה.

תוכל להוסיף כראות עיניך לפי קווים אלה ועל־כל־פנים תוקיע גם לאחר הנסיגה את הדרישה מישראל לנתק קשריה עם הגולה בנאום הקודם.

הנאום השני הסעיר מאוד הרוחות והחמיר לאין שיעור בעיית מדיניות ארצות־הברית כלפינו בעיני הממשלה והציבור. על הפנייה לדאלס הוחלט בממשלה לפי הצעתי. יש להמשיך בשיחות עם ביירוד ולהרביץ בו כהוגן גם על הבמה שבחר לו ועל

198

1. על נאומו הראשון של ביירוד ראה מס׳ 168, הערה 2. בנאום נוסף, שנשא בפילדלפיה ב־1 במאי, בפני ה״מועצה האמריקאית למען היהדות״, עשה ביירוד ניסיון להבהיר את דבריו הקודמים. הוא אמר כי בדבריו על הקשר בין ישראל ליהודי הגולה לא היה בכוונתו להתערב בעניינים דתיים של היהודים, לדבר סרה ברגש האחווה בין יהודי ליהודי או לדבר בגנות התמיכה הכספית של יהודי ארצות־הברית בישראל, אלא לכך שעל ישראל למצוא דרך להפיג את חששותיהם של הערבים מפני עליית המונים, שממילא אין לה סיכוי שתתגשם, לא מארצות־הברית שיהודיה אינם ממהרים לעלות, ולא מברית־המועצות, שיהודיה מנועים מלעלות. בעניין הפליטים אמר שפתרון הבעיה הוא בתכניות פיתוח שיאפשרו את יישובם מחוץ לגבולות ישראל אך גם על ישראל לקחת בו חלק על־ידי קליטת מספר פליטים בתחומה. על ישראל לדון על בסיס מציאותי גם בשאלת הפיצויים לפליטים, במיוחד לנוכח העובדה שהיא מקבלת שילומים מגרמניה.
על ארצות־הברית, אמר, שאינה מסתלקת ממדיניות היסוד שלה, של שאיפה להשכנת שלום במזרח התיכון, אך הדגיש שבזמן הקרוב צריך לחדול מן הרדיפה העקרה אחרי חוזה שלום פורמלי ולרכז את שימת הלב בעניינים מעשיים. הוא הצהיר שארצות־הברית לא תתמוך בשום מדינה במזרח התיכון שתנקוט בתוקפנות להרחבת גבולותיה, וכן שדאגתה לביטחון האזור לא תגרום לה לבקש את ידידותן של מדינות אחרות על חשבון האינטרסים של ישראל, ולמען ידידותן של ארצות ערב לא תוכל להסכים לדרישות שעליה להסתלק משאיפתה לשיפור היחסים ביניהן לישראל.

אופן טיפולו בבעיית העלייה מרוסיה. אפשר להסביר לו כי נאומו הפומבי כנציג ממשלת ארצות־הברית חייב פנייה רשמית לממשלת ארצות־הברית בדרג גבוה. העניין יופיע בכנסת עם פתיחתה בשבוע הבא.[2]

שרת

199

ג׳ רפאל אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
G. Rafael to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 432

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 4 במאי 1954

דחוף

שלך 370.[1]

מסכימים להצהרה זו מצדך אך בשינויים אלה:

1) מוכנים להיכנס לדיון עם כל אחת משכנותינו על הסדר סופי של בעיות שנויות במחלוקת לאור התחייבויות הנובעות ממגילת האו״ם וכו׳.

2) לפנות למזכ״ל להפצת הקטע בין כל חברות או״ם מבלי להדגיש שזאת הזמנה מחודשת למשא־ומתן על שלום אלא לציין שזאת המדיניות המוצהרת של ממשלת ישראל מאז חתימת חוזה שביתת־הנשק ואנו חוזרים ומאשרים אותה בהזדמנות זו.

3) כדאי לדאוג לפרשנות בעיתונות כי יש לראות בזה הזמנה מחודשת מצד ממשלת ישראל למדינות ערב למשא־ומתן של שלום אבל טבעי כי אין ממשלת ישראל פונה שוב ישירות נוכח סילופים וכישלונות בעבר.

שלכם 374.[2] לא נוכל להצהיר על פיצויים בתגובה לביירוד ואילו דאג באמת לעניין לא היה מניף עלינו שוט בפומבי ולא היה מקלקל עניין הצמידות לשילומים על־ידי גערה מצדו. כל זאת על דעת השר.[3]

רפאל

2. על השיחה עם דאלס, ראה מס׳ 208. צמד נאומיו של ביירוד היה הנושא העיקרי בסקירה המדינית של שרת בפתיחת מושב הקיץ של הכנסת. (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XVI, הישיבה 414, 10.5.1954, עמ׳ 1595–1599).

199

1. ראה מס׳ 197 והערה 2 שם.
2. ראה מס׳ 198, הערה 1.
3. מאוחר יותר הנחה רפאל את השגרירות להוסיף את הפסקה הבאה להצהרה: ״ממשלת ישראל מצהירה על נכונותה להיכנס לערבויות בין־לאומיות הדדיות לשמירת השלמות הטריטוריאלית והעצמאות הפוליטית של ישראל והמדינות הערביות השכנות. (ראה מברק IW417, 9.5.1954, 130.09/2310/6).

200

י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 402
נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 4 במאי 1954

בשניים דנא הודיע גוהר נציג מצרים בוועדת שביתת־הנשק לסרן נויברגר ממשלחתנו כי ברצונו לשוחח אתו בלתי־רשמית.[1]

הפגישה נתקיימה אתמול בנוכחות משקיף או"ם. גוהר הודיע:

(א) ממשלת מצרים מעוניינת בשקט בגבול; נתנו כבר הוראות לא לירות על משמרות גבול שלנו אפילו כשעוברים לעומק מועט לשטח מצרי. התנצל על יריות מוצב מצרי מערבית לכיסופים בשניים דנא.

(ב) השלטונות המצריים יציבו שלטים בצד שלהם של גזרת עזה כדי לסמן הגבול.[2]

תקוע

201

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA770
נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, 4 במאי 1954

בנות יעקב.

בשיחת אבן, קדרון, דאג [האמרשלד], 4 במאי, הועלו הדברים הבאים:

א) ביצוע תכניתו הקודמת נתעכב בגלל ביקור ג'ונסטון בקהיר בסוף החודש שלא הצליח לדחות.[1]

200

1. ראה מס' 177 והערות שם.
2. בהמשך הודיע תקוע ממקור כמוס כי האצ'יסון, יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן חזר בימים אלה משליחות בקהיר מטעם הגנרל בניקה בענייני המצב בגזרת עזה, ומסר שהשלטונות הצבאיים המצריים נתנו הבטחות סתמיות אך לא הבטיחו דבר של ממש בקשר לצעדים העשויים להביא להרגעת המתיחות (מברק מ־5.5.1954, 130.09/2310/6).

201

1. ראה מס' 183.

ב) הוא שולל תכנית ג'ונסטון מבחינה טכנית ומדינית כאחד. לדעתו הדרך היחידה ביצוע תכניות חלקיות המסוגלות להיכלל לתוך תכנית מקיפה בעתיד.

ג) תכניתו מבוססת על מאזן טכני ומדיני בין ישראל וסוריה. לעומת היתר לחדש העבודה בבנות יעקב תינתנה לסוריה זכויות בסכר העתיד להיבנות בעדסייה. זכויות אלו לא הוגדרו אך נרמז שקשורות באזור המפורז של אל־חמה.

ד) לוח־הזמנים כעת כדלהלן:

(1) העובדות שבתזכירי דיקסון ואייספוגל ולא התזכירים עצמם תימסרנה לנו בניו יורק עד מחצית מאי. אם ברצון הסורים לקבלן בניו יורק ניחא ואם לאו, יסע רידמן לדמשק אולם אך ורק על־פי הזמנה מפורשת. אין המזכ"ל רוצה לשגר פקיד או"ם למזרח התיכון בשליחות מיוחדת עכשיו.

(2) לאחר שובו של ג'ונסטון מקהיר בסוף מאי יעריכו המצב המדיני והטכני ויחליטו על קו פעולה.

(3) טרם הוחלט אם לבצע התכנית על־ידי פעולה מקומית של בניקה או באמצעות מועצת הביטחון.

המזכ"ל גילה עניין עדסייה לאחר היסוסים רבים. שימו נא לב לטיפול בתכנית זו בעמוד 53 של דו"ח סווט מאוקטובר 1953.[2]

קדרון

202

הערת־עורך
Editorial Note

דיון במועצת הביטחון על המצב בגבול ישראל־ירדן

מועצת הביטחון חזרה ודנה בתלונת לבנון בשם ירדן ובתלונות ישראל נגד ירדן ב־3 ו־4 במאי (ראה מס' 151, 153). לאחר דיון התקבלה החלטה נוהלית שהגישו ברזיל וקולומביה, לפיה יתנהל הדיון על שתי התלונות בעת ובעונה אחת, בדיון ניתן יהיה להתייחס לכל אחת מהתלונות או לכולן כאחת; לגבי ההחלטה או ההחלטות, האם משותפת או נפרדות – המועצה לא תתחייב בשלב זה. בהצבעה תמכו בהצעה זאת רוב חברות המועצה ורק לבנון וברית־המועצות התנגדו לה.

במהלך הדיון הפנה אבן את תשומת הלב של המועצה לסעיף 35 במגילת האו"ם שבפסקתו השנייה קובע שמדינה שאיננה חברה באו"ם, רשאית לעורר את דעתה של

2. הכוונה כנראה לתזכיר של פ' סווט, חבר הוועדה הכלכלית לאירופה, הנושא את הכותרת Legal Aspects of the Jordan Valley Development. תזכיר זה הוכן על־פי בקשת סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם ופורסם באוקטובר 1953. בתיקי משרד החוץ נמצא רק עמוד השער של הדין־וחשבון הזה (תיק 130.02/3688/9).
בישיבת הנציגות לאו"ם ב־4 במאי אמר קדרון שקרא את דו"ח סווט, ולמד שבניית סכר על הירמוך בעדסייה מהווה בו גורם מרכזי. בנייתו של הסכר מצריכה עבודה מסוימת באזור המפורז. (130.03/1962/9).

מועצת הביטחון או של העצרת על סכסוך שהיא בעל דין בו, אם היא מקבלת עליה מראש, לעניין אותו סכסוך, את ההתחייבויות שנקבעו במגילת האו"ם ליישוב סכסוכים בדרכי שלום. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 669th-670th Meetings, 3-4 May 1954).

203

י' תקוע אל ג' רפאל
Y. Tekoah to G. Rafael

מקור: 130.02/2431/10

[ירושלים], ב' באייר תשי"ד
5 במאי 1954

סודי

הנדון: ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן

בהתאם לבקשתו של השר בהתייעצות מיום 2 במאי 1954, הנני להמציא לך הצעותי בדבר ועדת שביתת־הנשק הירדנית.[1]

בהערכת הבעיה אני יוצא מתוך שתי הנחות יסוד:

(א) עלינו לנצל במידת האפשר, את אי־השתתפותנו בוועדה כמכשיר טכסיסי העלול לעזור בחתירתנו לקראת שיפור מעשי של מצב שביתת־הנשק.

(ב) עלינו להתחיל לסלול דרכים לשובנו לוועדה למען נוכל לחזור במועד המתאים ובתנאים הנוחים לנו ביותר.

הנני מציע אפוא:

1. לקבוע את סילוקו של האצ'יסון מראשות הוועדה כמטרת מדיניותנו.[2] נוסף לשיחת אבן–בידל סמית בנידון, למצוא הזדמנות נאותה לעורר העניין עם מזכ"ל או"ם, למשל על רקע נאום אבן במועצת הביטחון בו יגע בעניין "מעלה עקרבים" והפסקת השתתפותנו בוועדה.

2. בשיחות עם נציגים זרים (בייחוד במחלקת המדינה ומזכ"ל או"ם) ובמועצת הביטחון להציג את עמדתנו בשלב זה כדרישה או לפחות כציפייה, שירדן אשר הביאה להתמוטטות הסכם שביתת־הנשק, תתחייב לביצועו במלואו כדי שיהיה טעם להשלים מצדנו את קיומו של ההסכם על־ידי שובנו לוועדה.

203

1. ההתייעצות ב־2 במאי היתה בין שרת ללבון על התשובה למכתבו של בניקה בעניין שיבת ישראל לוועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן. מכתבו של בניקה ראה מס' 179.
2. ראה מס' 180.

3. להבהיר כי מכל מקום נבצר מישראל לחדש את השתתפותנו בוועדת שביתת־הנשק לפני שירדן תסכים להשתתף בוועידה לפי סעיף 12. בעוד שעזיבתנו באה כתגובה להתערערות כושר הוועדה למלא את אחריותה ואין לפרשה כהפרת ההסכם, מהווה סירוב ירדן להיענות להזמנת המזכיר־הכללי של או"ם לפי סעיף 12 הפרה יסודית של אחת ההוראות העיקריות של ההסכם.

4. להתכונן להציע שיחות עם ירדן (במסגרת כינוס סעיף 12, או במקרה של צורך ללא קשר עם הוועידה) במגמה לבחון את האפשרויות לשפר את שיטות הפעולה של הוועדה. בעיה זו נוגעת במיוחד לשאלה באיזה מידה אפשר להחליף הצבעות מכניות אשר הוכיחו את אי־יעילותן להשפיע על המצב, בהסדרים דו־צדדיים דוגמת שיטת העבודה של הוועדה הלבנונית. יש לציין כי לפי סעיף 11 "החלטות הוועדה המעורבת לשביתת־הנשק תתקבלנה, במידת האפשר, פה אחד".

לפי דעתי עלינו לנסות את כל הדברים הנ"ל בהנחה ברורה כי במקרה ויכריחו המסיבות, נסתפק באחד או באחדים מהם בלבד כדי לאפשר שובנו לוועדה.

באשר לתשובתנו למכתבו של בניקה מה־20.4.54, נא לראות את מזכרי אליך מה־29 באפריל.[3] אני מסכים אתך כי אפשר להשיב במכתב קצר ובו יאמר כי טרם נראו סימני שינוי בעמדתה השלילית של ירדן לגבי ביצוע הסכם שביתת־הנשק, או סימני שיפור בשיטות הפעולה של הוועדה המעורבת.[4]

בברכה,

יוסף תקוע

3. תקוע הציע לא להשיב כלל על מכתבו של בניקה מכיוון שלבד מבקשה לשובה של ישראל לוועדה לא היתה בו כל התייחסות לבעיות הקשורות בשיטות עבודתה של הוועדה. (המזכר בתיק 130.02/2431/10.)

4. רפאל הסכים לסעיף (א) ולהצעה 2 בסעיף (ב), אם כי היה ספקן באשר לתועלת שבהצעות אלה. הוא הציע לדרוש את סילוקו של האצ'יסון מראשות הוועדה ואת שינוי גישתה של ירדן לפעולות הוועדה, דהיינו נכונות להסדיר את העניינים על־ידי שיתוף פעולה עם ישראל. באשר למכתב אל בניקה הציע להשיב שישראל לא גילתה סימנים לשינוי המצב בוועדה הן מבחינת רצונה של ירדן לשנות את התנהגותה ולשתף פעולה בכנות עם ישראל והן מבחינת שינוי היחס של גורם האו"ם המטפל בבעיות שהתעוררו או עלולות להתעורר בוועדה. (ראה רפאל לשר החוץ, 7.5.1954, 130.02/2431/10.) מכתב התשובה לבניקה שנשלח בסופו של דבר, ראה מס' 240.

204

ד' הכהן אל ד' לוין
D. Hacohen to D. Lewin

מקור: 130.14/2558/6

רנגון, 7 במאי 1954

כמוס-דחוף

דניאל לוין יקירי,

אני כותב בבוקר יום הדואר. זה עצמו מחייב קיצור והפעם במיוחד לאחר שאני הרוג ממש מיום העצמאות שחל כידוע אתמול. אך העניינים דוחקים ואין לדחות דו"חות ובייחוד במצבנו כאשר הקשר בינינו הוא רק פעם בשבוע ותלוי גם הוא על חוט דק העלול להינתק כמעט כל יום.

אתמול הברקתי לכם בקיצור על הודו ואמסור עתה את העניין כמו שהוא.[1] שלשום חזר או נו. כיוון ששמענו שיש נוסעים לשדה התעופה נסעתי גם אני לפגוש את פניו ומצאתי שם את כל השרים, הפקידות הגבוהה ואת רובו של הסגל הדיפלומטי. ראש הממשלה ירד מהאווירון לגמרי יחף נושא בידו קופסת זהב קטנה בצורת פעמון או יותר נכון בתבנית פגודה קטנה שקיבל במתנה מהממשלה או המנזרים הקדושים בציילון ובה, לפי העיתונים, רליקוויה מקודשת משל בודהה עצמו (שערה או שן או קיסם עץ הבונין המקודש או משהו דומה), נכנס בין חבורת מקבלי פניו, הכתיר לרגע בקופסא את ראשו של או צ'ו נין ואמר לו תוך חיוך ערמומי "הנה זה ישטוף את כל עוונותיך" that will wash all your sins. כאשר לחץ את ידי נצנץ משהו בעיניו וידעתי כי יש לו דבר אלי.

האווירון המיוחד הגיע ב־11.30. חזרתי למשרד ובשעה אחת הייתי כבר במלון "סטרנד" להרצות בפני מועדון הרוטרי בארוחת צהריים שם. כאשר התיישבנו לשולחן פנה אלי מיד היושב־ראש, שר העבודה רשיד, ובירכני ביום העצמאות "ובהסכמתה של הודו להחליף אתנו צירים". כאשר שאלתיו בפליאה מאין לו זה לאחר שידעתי שרק מאו נו יכול לבוא הדבר והוא הן זה עתה, לפני שעה וחצי הגיע, מיד פיזר את תמיהתי והסביר שמשדה התעופה נסעו השרים כולם לביתו של או נו לישיבת הקבינט ושם ראה ראש הממשלה לנכון ולחשוב למסור לחבריו גם את הפרט הזה ורשיד שמח להביא בפני את הבשורה. זה היה שלשום אך לא טלגרפתי אליכם כי רציתי לשמוע יותר פרטים וממקור ראשון ככל האפשר. אתמול, המשרד היה אמנם סגור ביום העצמאות אך אנחנו ישבנו בפנים בגלל עומס העבודה הכרוכה בהכנות למסיבת חג העצמאות אחר הצהריים והנה הגיע טלפון מטון שיין (המנהל הכללי של משרד החוץ) היחידי שייצג את משרד החוץ בוועידת קולומבו (שכללה את שר הדתות והתרבות

204

1. ראה מס' 187 והערות שם.

והתכנון הלאומי או וין ועוד שלושה פקידים גבוהים ממזכירות ראש הממשלה) והזמינני אליו. הוא אמר לי שראש הממשלה ביקש ממנו למסור לי מיד עם שובם לרנגון שני דברים:

א. או נו נפגש עם נהרו בשיחה שלא היה נוכח בה איש מלבדם ובה הוא עורר את בעיית היעדר צירות ישראל בניו דלהי. טון שיין אינו יודע את פרטי השיחה וגם לא ידע אם היא נסבה גם על שאלות אחרות אשר בינינו ובין הודו, כמו־כן לא ידע אם או נו גילה לנהרו שיזמתו שלו נובעת משיחתי אתו טרם נסיעתו, ופרט זה עוד יש להבהיר, אך טון שיין חושב שאו נו העלה את השאלה כאילו מתוך יזמתו הוא ולאור השיקולים של בורמה והאיזולציה שלה ביחסיה אתנו כפי שהדגשתי יפה לאו נו בשיחתנו. נהרו ענה במפורש (אם היה זה מיד או לאחר ויכוח אינני יודע) שאינו מתנגד לפתיחת צירות ישראל בניו דלהי ואמר שהוא נכון לשיחות על ביצוע מעשי של הדבר. או נו ביקש את טון שיין למסור כי עלי לנסוע ללא השהיות מיותרות לניו דלהי לסיים את הדבר. כל שאלות נוספות לא העלו פרטים חשובים נוספים כיוון שטון שיין כאמור לא היה נוכח בשיחה וגם לכתחילה לא ידע על תוכן שיחתי עם ראש הממשלה טרם צאתו לקולומבו וכל העניין היה כהפתעה לו כאשר קרא לו או נו בקולומבו מיד לאחר השיחה עם נהרו וציווה עליו לומר לי מה שאמר. כאשר שאלתיו אם הוא יכתוב לי על כך רשמית השיב שנאמר לו לקרוא לי ולמסור בעל־פה ואם רצוני לקבל את דבריו בכתב יצטרך לשאול אצל ראש הממשלה. הנוהג הוא שאם קוראים ומוסרים הודעה בעל־פה אין צורך לאשרה בכתב. לא לחצתי על כך יותר והודעתיו שאני מסתפק. לא עלה בידי לברר אם עניין נסיעתי אני להודו עלה בשיחה בין נהרו לאו נו או זו הצעתו והדרכתו של או נו בלבד.

ב. אחר כך טון שיין מסר שוב לפי הוראת ראש הממשלה על השתלשלות ההחלטה בעניין הערבים, שנתקבלה בוועידה ואשר תוכנה ידוע לכם ודאי ממקורות שונים ומהעיתונות. זה היה בישיבה שהוא היה נוכח בה. בדרך כלל לא היה סדר־יום קבוע לוועידה וכל אחד הביא שאלות כרצונו. ראש ממשלת פאקיסטאן הביא הצעה חריפה ביחס לישראל. טון שיין הדגיש שכל החומר שהיה נושא לדיונים נחשב לסודי ואינו יכול לתת בידי את הצעת פאקיסטאן במלואה אך אחר הפצרות הקריא אותה בפני ורשמתי את המשפטים העיקריים. נאמר בה:

1. Condemnation of aggressive attempts of Israel as evidenced by acts of violence and cruelty perpetrated ("permitted" ואולי) by Israel.
2. Support of the just cause of the Arabs.
3. To support measures preventing Israel's aggressive designs.

מיד לאחר שהפאקיסטאני סיים, או נו הצהיר שלא יוכל לתמוך בהצעה הזאת המכתימה את ישראל ומגוללת עליה האשמות, בורמה נמצאת בידידות עם ישראל "שמיוצגת ברנגון בציר מכובד המקובל עלי מאוד". אין אם כן לנסח כל הצעה הפוגעת בישראל ומבליטה היעדר נייטרליות. מיד אחריו תמך נהרו בדברי או נו והצביע במיוחד על הסעיף הראשון שאינו מתאים כלל לעובדות המופיעות יום יום בעיתון על התנפלויות הדדיות בין ישראל ובין שכניה "בוקר בוקר אנו קוראים בעיתון פעם שישראל עוברת את הגבול הירדני או המצרי ופוגעת בשכניה ופעם שאלה עוברים את הגבול הישראלי ופוגעים ביהודים" אין כל יסוד לקבלת החלטה

דוגמת זו של פאקיסטאן. בערך זו היתה עמדת קוטלבלה הציילונזי, והאינדונסי לא אמר כלום. לאחר שהפאקיסטאני עשה ניסיון מחודש לשכנע "שהכול יודעים עם מי הצדק" ו"מה אכפת לכם" נאמר לו שוב במפורש על־ידי או נו ונהרו שהצעה כזו לא תתקבל ואז נתקבלה הנוסחה שנתפרסמה האומרת:

In considering the situation in the Middle East the Prime Ministers indicated their grave concern over the sufferings of the Arab refugees in Palestine. They urged the United Nations to bring about a solution of this problem and to expedite the rehabilitation of these refugees in their original homes. The Prime Ministers expressed their deep sympathy with the Arabs of Palestine in their sufferings and affirmed their desire to see a just and early settlement of the Palestine problem.

פרטים אלה על הישיבה מסר לי טון שיין אשר כאמור היה נוכח בדיון. עם נעילת הישיבה קרא או נו לטון שיין הצדה ואמר לו שעליו לקרוא לי מיד עם שובם לרנגון להסביר את השתלשלות הישיבה ואיך הגיעו לפשרה זו לאחר שהפאקיסטאני הביא את השאלה ולא היתה אפשרות להורידה מסדר־היום. הוא ביקש שידגיש לפני ששמה של ישראל לא נזכר בהחלטה ושהכול מופנה לאו"ם וכשאומרים ערבים של פלסטינה בחלק השני של ההחלטה גם בזה נתכוונו לפליטים. בשיחה שהיתה ביני לטון שיין על כל העניין א[מ]ר [כי] מוטב והיו נמנעים מדיון חד־צדדי בו הוברר כמובן שידם של הערבים בכינוס כזה חזקה משלנו לאחר שבא כוחם למעשה - פאקיסטאן, יושב בפנים. עיקר השיחה בינינו נסובה על הפסקא "החזרת הפליטים לבתיהם". הסברותי בפני טון שיין לא היה בהם לשנות כמובן דבר לאחר המעשה אך לא הסתרתי ממנו את צערי שלא עמדו והפריכו נקודה זו (כלומר שאו נו או נהרו לא עמדו, כיוון שבכל הדיונים השתתפו ראשי הממשלות בלבד ואף אחד מהנלווים והיועצים שישבו בחדר לא פצה את פיו בשום שאלה), שכבר הוכח פעמים רבות שהיא מרוקנת מתוכנה ואין לה תקדים בשום ארץ אחרת ואין בה לא צדק ולא השכנת שלום וכל יתר הטעמים הידועים היטב. הוברר לי שהבעיה כולה ונקודת השקפתנו אינה ברורה לאיש־שיחי וממנו הבנתי שגם או נו אינו בקי בה כלל והחזרת הפליטים לבתיהם ייתכן ונראית לו כמוצא צודק. אני אבקש הזדמנות להעלות נושא זה בשיחה אתו אך אודה שהייתי בוחר שהדבר ייעשה בדרך אחרת: לא הייתי רוצה להטיל עומס על האדם הכי טרוד בישראל - ראש הממשלה - אך נראה לי שכאן הזדמנות טובה וצורך מדיני לנצל את ההיכרות האישית שבין ראש ממשלתנו לאו נו ובעקבות פסקא זו בהחלטה שגם או נו חתום עליה, יכתוב מכתב אישי ארוך ומנוסח אשר יסביר את בעיית הפליטים כולה וישכנע את או נו כי הוא טעה. יהיה לדבר ללא ספק ערך מעשי בעמדת בורמה להבא באו"ם או בכל מקום אחר לגבי בעיה זו.

אולי יש להסתמך על ההחלטה ולשלוח תזכיר בעניין זה לכל יתר המדינות שהשתתפו בכינוס במיוחד כמובן לנהרו, לקוטלבלה ומשרדי החוץ שלהם ואולם במקרה של בורמה, לא במקום המכתב האישי שהצעתי.

בהזדמנות זו עלי להוסיף כי לא קל לי להיפגש לשיחות בנושאים אלה עם ראש הממשלה וגם אין הדבר מקובל כמדומני. אני בדרך כלל אינני יכול להתלונן בקיפוח ביחסם אלי, להפך הולכת ומשתרשת כאן דעה שאני למרות זמן ישיבתי הקצר מקובל מאוד אצל החשובים שבין שרי המדינה. השגריר היוגוסלבי שבא בזמן אחד אתי אמר

לי שפרט לביקור הרשמי הראשון לא נועד עם ראש הממשלה אף פעם לשיחה. גם הצרפתי התלונן שאין לו גישה אליו. אני נועדתי אתו ביחידות כבר פעמיים, נוסף לביקור ההיכרות, פעם לשעה וחצי ופעם לחצי שעה. הוא אדם עסוק מאוד וכולו נתון עתה לכינוס הבודהיסטי הגדול שייפתח כעבור עשרה ימים ולא נוח לי כל כך לבקש ריאיון על־מנת להיכנס לבירורים השייכים למעשה למדיניות חוץ אשר יש לזה שר (שאינו חשוב כלל אמנם ונעדר זה כמה חודשים) ואולם מכתב אישי בדרג גבוה ביותר יהיה במקרה זה במקומו הראוי.

אני חוזר עתה לעניין הראשון: עליכם להדריך אותי ללא כל דחייה איך עלי להתנהג הלאה בעניין הודו. אמש אישר לי או צו נין אשר ייצג את הממשלה בקבלת הפנים (המוצלחת מכל הבחינות) לכבוד יום העצמאות, את דברי רשיד וטון שיין. דעתו היא שממשלתנו צריכה לכתוב לנהרו ולהודיעו שבעקבות שיחת או נו אתו הממשלה נתנה הוראות לי לנסוע להודו לסיים את העניין ולבקשו לקבוע זמנים וסידור מתאים לכך. כמן כן אמר שאו נו בוודאי ברצון ייתן מכתב בידי לנהרו.

כיוון שהעניין עדין ומסובך הרבה יותר מכפי שהם כאן יודעים על כך מכל ההרפתקאות שקדמו כבר בשאלה זו ובגלל אופיו ההפכפך של נהרו הייתי רוצה לקבל מכם הדרכה שקולה. יש להביא בחשבון שיהיה זה לא נאה לשבת ולא לעשות כלום לאחר שהטרחנו את או נו והוא נענה ברצון. עלי להודות בפניכם שאינני משתוקק להיות השליח לניו דלהי. אקבל את השליחות באם תוטל עלי אך בדיונים שלכם עליכם להיות חופשיים לגמרי בשיקוליכם מכל תסביך בפני, ואם נראה לכם כי מוטב להטילה על אחר לא אראה בכך כל פגיעה בי. הדבר אמנם שונה באם פרשת הנסיעה לניו דלהי והצמדת שמי המפורש לכך, עלתה גם היא בשיחה שבין נהרו ואו נו או זו רק הצעתו של זה האחרון. זאת לא הצלחתי לברר עם טון שיין אך אם יתבהר לי פרט נוסף זה החשוב כשלעצמו, אודיעכם על כך כמובן. הבטחתי לקצר והנה שוב מכתב ארוך. אני חושש שאתם מלגלגים על מכתבי הארוכים לפעמים.[2]

בברכה,

דוד הכהן
ציר ישראל

2. שרת השיב לדוד הכהן שהוא סבור שלאור טיב היחסים בין ישראל למדינות ערב מזה ולמדינות אסיה מזה, והיחסים בין אלה ואלה, יצאה ישראל מוועידת קולומבו פחות או יותר בשלום. עם זאת ברור לו כי יש ללמוד לקח מהוועידה ולקיים מסע הסברה בעניין הפליטים הערבים, שיהיה מכוון בראש ובראשונה כלפי או נו. אשר ליחסים עם הודו תשובתו של נהרו לאו נו איננה מניחה את הדעת לגמרי. ההצעה להקים נציגות ישראלית בניו דלהי, שהיא צעד חד־צדדי, הושמעה לאיתן עוד לפני שנתיים, אולם לישראל דרושה החלטה משותפת של שתי המדינות להקים יחסים דיפלומטיים ביניהן, ואז לא יהיה אכפת לה אם תהיה ראשונה בהקמת נציגותה ותמתין עד שהצד השני יקים את נציגותו לעת מצוא. עם זאת קיבל את עצת החברים בארץ לשגר מכתב אישי לנהרו לשם הבהרת הדברים שנאמרו בקולומבו. (ראה מכתבו לדוד הכהן, 18.5.1954, אצ"מ A245/60.) ראה גם מס' 218.
הכהן נפגש שוב עם או נו וקיבל ממנו הסברים נוספים על השתלשלות האירועים שהביאו להחלטה בעניין הפליטים בוועידת קולומבו. בין היתר אמר: "אבקשך לכתוב למר שרת להתעלם מההחלטה לחלוטין, איננו מתכוונים לפעול לפיה ומוטב שתשכח אותה." בהמשך השיחה הביע או נו שוב את רצונו לבקר בישראל. (ראה ד' הכהן אל ד' לוין, 3.6.1954, 130.02/2383/12.)

205

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. X794 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2182/1 :נוסח יוצא

New York, 12 May 1954

Wish draw attention extremely difficult public relations atmosphere created by repeated MAC [Mixed Armistice Commission] decisions against us at this time. Latest example Khirbet Illin[1] prominently displayed N[ew] Y[ork] T[imes] would surely not have been taken in that form had we been there. MAC has now become first class Jordanian propaganda weapon producing on the spot news, however biased, inaccurate, while our protest letters, lists incidents, presented in New York have little effect.

Kidron

206

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 793
נוסח נכנס: 130.09/2331/11

ניו יורק, 12 במאי 1954

עניין סעיף 35 מפוצץ את מועצת הביטחון[1] ומכניס אנדרלמוסיה למחנה האויב. לאחר שהתברר שירדן בשום פנים לא תיתן את ההתחייבות הנדרשת באותו סעיף הזמינני דיקסון לישיבה מבוהלת עם לודג' והופנו וניסה להשיג הסכמתי להודעה שתושמע

205

1. ב־11 במאי קיבלה ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן (בהיעדרה של ישראל) החלטה המגנה גינוי חריף ביותר את ישראל על תקרית שאירעה ב־9 במאי בח'רבת עילין. לפי ההחלטה חצתה יחידה ישראלית את קו שביתת הנשק, נתקלה בכוח ירדני, בחילופי האש נהרגו שני ישראלים שגופותיהם נשארו בשטח ירדן. הגרסה הישראלית נמסרה באיגרת למועצת הביטחון, לפי הנוהג שאומץ מאז פרשה ישראל מוועדת שביתת־הנשק המעורבת, ולפיה נורה סיור ישראלי בתחום ישראל, ושני פצועים ישראלים, שהושארו בשטח, נגררו לשטח ירדן ונרצחו שם. (ראה א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון, 12.5.1954, 130.02/2383/12, מסמך או"ם S/3213.) ירדן החזירה את גופות ההרוגים ב־10 במאי.

206

1. ראה מס' 202 (הערת־עורך).

על־ידי הנשיא המביעה סברה שתנאי המגילה חלים על השתתפות ירדן שכן השתתפה בעבר וגם התנדבה להתקבל באו"ם דבר המחייב את קבלת מצוות המגילה. לעומתו טענתי בעזרת יעקב [רובינסון] שנלווה אלי כרוקם המזימה:

א) שישראל לא השתתפה בוועידת סן פרנציסקו ואין אחריותה על חיבור המגילה, אך את הנעשה אין להשיב, וחזקה על חכמי האומות שקלעו למטרה רצויה בקבעם תנאי סעיף 35.

ב) על ירדן לומר את דברה ואין לנו סכסוך עם מדינות המערב, לכן אין אנו תובעים מדיקסון וחבריו שום ערובה על שמירת תנאי המגילה.

ג) הגיעה השעה לשים קץ להשתוללות המשפטית והמדינית של ירדן הנמשכת זה שנים מאז סירובה לענות על שאלון מועצת הביטחון[2] וסירובה לשוחח עם גארו כנשיא מועצת הנאמנות ב־1950[3] עד חילול קדושת המגילה, הכול מפני פחד שמא חלילה תועלה הצעה להסדר של שלום.

ד) תיארתי לעיני הצרפתי הרועד והאנגלי המבוהל חלום בלהות של כל מיני ממשלות מדומות ומרדניות ותנועות לאומיות שתתייצבנה פעם במועצת הביטחון להגשת תלונות נגד חברי או"ם ואין גדר וחיץ בפניהן לאחר שיוותר על כתב המגילה. תמיכת לודג' והופנו בדיקסון היתה הפושרת ביותר. הופנו אף סתר את ההנחה שהתלונה הערבית היא לבנונית. כשאמר דיקסון שעוד טרם הסכים מאליק אפילו לפתרון שלו, ביקשתי שהות להתייעץ והוכנס מאליק החדרה במקומי. כעבור חצי שעה יצאו הגדולים ולחש לי הופנו שהערבים שוב עשו לנו שירות באשר מאליק התנגד לכל רמז של התחייבות ערבית למפרע, תאמר המגילה מה שתאמר. בהתכנס המועצה הקריא דיקסון תזכיר מחושב מלאכת מחשבת מעשי ידי משרד החוץ המוכיח שכל המדינות החל מהיידראבד וכלה באינדונסיה נתנו את ההתחייבות הנדרשת מירדן. הוחלט לדחות את הישיבה לשם התייעצות בבירות והמועצה כמרקחה תוססת.[4]

ניצחון זה לחוש המשפטי של יעקב מבליט בצורה משוועת עד היכן מגיעה קיצוניות הערבים וכיצד נופל כל חוק וכל משפט וכל נוהג קרבן על מזבח איבתם העיוורת.

אבן

2. הכוונה לשאלון שהוגש למדינות ערב ולצדדים הלוחמים בארץ־ישראל על־ידי מועצת הביטחון במאי 1948 כדי לברר את המצב בארץ־ישראל ולסייע להשיג הפסקת אש. ירדן לא השיבה לשאלון. (ראה כרך I, מס' 18.)

3. גארו טיפל בראשית 1950 בהצעת פשרה לפתרון שאלת ירושלים – ראה כרך 5, הערת־עורך בעמ' 7.

4. ראה מס' 229

207

ח' יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Ch. Yahil to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2413/2

קלן, ט' באייר תשי"ד
12 במאי 1954

סודי

הנני שולח לך היום בחבילה נפרדת 50 טפסים של סקירה אשר הכינותי בשאלת היחסים בין גרמנים ויהודים.[1] עיבדתי טיוטה ראשונה לסקירה זו עוד לפני כחודשיים, אך נתתי לעניין לשכב זמן־מה לפני העריכה. יש בכך כעין סיכום להסתכלותי ולהגיגי בשאלה זו, פרט לשאלה המדינית.

הרהרתי הרבה בדבר, אם לגשת לנושא מבחינת השיקול המדיני במובן הצר של המילה, או מתוך ניסיון לניתוח סוציולוגי ולבדיקת הבחינה המוסרית שבבעיה, והחלטתי לבחור בדרך השנייה. נשתכנעתי, כי שומה עלינו לחרוש חריש עמוק יותר בדעת־הציבור שלנו וזה ניתן רק, אם נתאר את הלכי הרוחות הנושבים כיום בקרב החברה הגרמנית.

הייתי מעוניין בכך, כי תפיץ סקירה זו בין מספר אנשים מחוננים בכישרון הבחנה לגבי דעת הציבור, הן בתוך המשרד והן מחוצה לו. אני מעוניין במיוחד, כי גם בן־גוריון ונחום גולדמן יקראו את הסקירה הזאת. אם תגיע למסקנה, כי היא יכולה לשמש להכנת דעת־הקהל גם בצורה של מאמר, הרי אפשר לפרסמה במלואה ובחלקה בכינוי ספרותי כלשהו. לרשותו של אפרים ברוידא ישנם כבר כינויים אחדים משלי.

ועתה הערות מספר לשאלה שלא נגעתי בה בסקירתי, היא השאלה המדינית והכלכלית.

הסכם השילומים מבוצע לשביעות רצוננו, לא רק במסגרת ההתחייבות שהגרמנים נטלו על עצמם, אלא במידה גדלה והולכת גם מעבר לתחום התחייבות זו. הסדר המקדמות (Vorgriffe) עשוי להחיש את ביצוע ההסכם לא במעט, ואם נצליח להגשים תכניות מספר של הזמנות גדולות הנועדות לפיתוח, כגון הזמנות ספינות נוספות, הרחבת תכנית החשמל ועוד, הרי ישנו סיכוי כי נחייב למעשה את התעשייה הגרמנית כבר השנה לגבי שלוש עד חמש שנים נוספות. זהו הישג רב־ערך למשק הארץ, אך אנו משתדלים להשיגו בדרך אחת בלבד, היא גירוי היצר להתקשרות התעשייה הגרמנית לתכניות נרחבות ולטווח ארוך.

207
1. הסקירה בתיק 130.02/2413/2.

לא עשינו דבר כדי לבסס את ההתעניינות הכלכלית הזו גם מבחינה מדינית. תבין אותי אל־נכון. ברי לי, כי גורם כלכלי כשלעצמו מהווה אף הוא גורם מדיני ואני רחוק מלזלזל בו, אך אני סבור, כי אי־אפשר לנו להישען על הגורם הזה בלבד, מה עוד ואין זה קשר כלכלי תקין לפי שעה, אלא קשר כלכלי מלאכותי, הווה אומר קשר כלכלי מסויג במסגרת של מענק אשר ייגמר אי־פעם. הקשר הזה יהיה חזק פי כמה, אם נוכל לרמוז כי אנו מתכוונים לכך שישמש פתח לקשרים כלכליים שאינם מותנים בשילומים דווקא. בפרט זה או אחר רמזנו על כך, אך עשינו זאת ללא סמכות. אפילו התחלה קטנה בקשרי מסחר מחוץ למסגרת השילומים עשויה לעורר עניין ולחזק מעמדנו במאמצים להחשת ביצוע השילומים תוך עזרה פעילה של התעשייה הגרמנית.

אשר לבחינה המדינית, פרט לגורם הכלכלי, עלינו לראות בעיניים פקוחות, כי ההתעניינות בנו החלה יורדת לאיטה. בכיוון זה פועלים גורמים שונים. אחד הוא רפיון כללי מסוים במדיניות החוץ הגרמנית. אדנאואר שם כל יהבו על קהיליית ההגנה האירופית. הקשיים בהגשמתה שנתיים לאחר הסכם פאריס–בון הרפה ידיים וגרם לאדישות מסוימת. הוא מסרב אמנם בעקשנות לשקול פתרונות אלטרנטיביים, אך לא מורגש עוד הלהט שציין את מדיניות החוץ הגרמנית עוד לפני שנה. גורם שני הוא, כי עמדתו הבלתי־ידידותי[ת] של המנהל הרפובליקני בארצות־הברית נתן את אותותיו גם בסניף האמריקאי הראשון במעלה ששמו גרמניה המערבית. גורם שלישי הוא, הפעולה הערבית ובתוך זה ההצלחה התעמולתית שהיתה לגרמניה המזרחית במצרים. אך הגורם המכריע הוא כי הסכם השילומים נתן להם כבר את היתרון שצפו לו ואנו לא היינו מוכנים עד כה לפרוע את השיעור השני.

סבורני, כי נשגה משגה חמור, אם נדחה את שאלת היחסים התקינים לזמן ארוך. משקלה של גרמניה גובר והולך ועזרה מדינית וכלכלית גרמנית יכולה לשמש לנו משענת ומנוף רציני. עמדתי על כך בהרחבה בתזכירי אל המשרד ממארס 1953.[2] הנימוקים שהעליתי אז, עומדים בתוקפם, אולם חלפה שנה ואנחנו לא עשינו דבר. כל מה שנדחה את ההכרחי יותר, נאלץ לשלם מחיר גבוה ונקבל תמורה קטנה יותר. גם היום היה כינון יחסים תקינים עוד מעורר גל של הכרת טובה ושל רצון טוב. אין לי כל ביטחון, כי כן יהיה גם בעוד שנה–שנתיים. האלשטיין לוחץ, אדנאואר עוצר אותו ומוכן שלא ללחוץ, אולם מאידך גיסא הוא מרגיש, כי את שלו עשה וקשה מאוד לגייסו למאמצים נוספים למעננו. בל נשכח, כי הוא איש זקן וכי לצעירים במפלגתו אין אותו אורך־רוח. אפילו בקרב הסוציאל־דמוקרטים ניכרת החלשת המתח בשאלתנו.

אם איננו רוצים להימצא מפסידים, עלינו למהר. תטען בוודאי כי איננו מוכנים מבחינה פנימית. הצדק אתך. גם אני רואה את צל הבחירות לכנסת בשנה הבאה. אך דחייה ללא כל יוזמה מצדנו היא מדיניות של בת־יענה. כתבתי את סקירתי מתוך מחשבה, כי היא יכולה לשמש אחד האמצעים להכנת הרקע הציבורי לצעד המדיני שלא יוכל עוד לבושש לבוא. ולא זאת בלבד. גם לגופו של העניין אפשר להקדים התקנת יחסים דיפלומטיים על־ידי קשירת קשרי תרבות. אם נתחיל בקשרי תרבות בגלוי ובאופן רשמי עם אותם החוגים הגרמניים שאין לנו צורך להתבייש בקשר אתם,

2. ראה כרך 8, מס' 141.

הרי ירגישו בשני הצדדים כי ישנו תהליך של התקרבות והבנה הדדית ונשבר הקיפאון. פירושו של דבר ביקורים של פרופסורים מישראל בגרמניה, ביקורים של אנשי תנועת הפועלים, סטודנטים, תערוכה - מצד שני הזמנת גרמנים נוספים לארץ, פרסום מכוון ליצירות תרבות גרמניות, יבוא ספרים וכו'. גם לזה דרוש אומץ לב. אך אם לא נרצה להסתכן, לאן נגיע?

אודה לך אם תעלה את השאלה גם בשיחה עם השר ותכתוב לי את תגובתך.

בברכה,

ד"ר חיים יחיל
סגן לראש משלחת ישראל

208

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA403
נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 13 במאי 1954

שוחחתי ארבעים רגע עם המזכיר בהשתתפות שילוח והארט. אמרתי שלא בנקל החלטתי להסיח דעתו מהמשברים המרכזיים בעולם ואין כמונו רגישים לסכנת המצב ולעצמת אחריותו, אך דווקא חומרת המצב הבין־לאומי מחייבת ממשלות ידידותיות וחופשיות למניעת תקלות מיותרות ביחסיהן. ברוח זו עלי לציין תוספת דאגה חמורה למצב היחסים בין אמריקה וישראל לרגל שתי הצהרות רשמיות ופרסום ההסכם עם עיראק.[1] אמרתי שמטרתי בירור רעיונות והנחות שהובעו על אחריות מחלקת המדינה ללא התייחסות לגורמים אישיים. ציינתי נאום דייטון כמאמץ לתאר את המצב משני צדדיו אך מאמץ שנכשל ראשית על־ידי מאזן בלתי־צודק, כגון ביקורת על תגובה צבאית ללא גינוי ההתנפלויות, חוסר רגישות לסכנות ישראל הביטחוניות ושימוש בהגדרות בלתי־אדיבות, כגון מנצחים וכו'. אך על התקלות האלה האפילו הדברים המפתיעים שבאו לערער על עובדות ומושגים נפשיים ומצפוניים המקובלים משחר ההיסטוריה של עמנו והקובעים אחדות של גורל ואחריות בין מדינת ישראל והתפוצה היהודית. אמרתי שהעצה החיובית להשתלב באזור אינה גורמת לנו מצוקה כלשהי אם כי דינה כדין העצה המפורסמת של מארי אנטואנט למחוסרי־לחם שיאכלו עוגות. אך העצה לנתק או להחליש את קשרינו המשפחתיים העולמיים הדהימה אותנו בחוסר תבונתה ואפשריותה. הוספתי שדמות עמים נקבעת לא רק על־ידי גיאוגרפיה המחייבת אותנו לשכנות עם הערבים אלא על־ידי היסטוריה הקושרת נימים לאין

208
1. ראה מס' 192, 198.

ספור בין מדינתנו והיהודים באשר הם שם, וכאן הזכרתי דבריו החמים אלי במארס אשתקד.[2]

בניתוח נאום פילדלפיה החמרתי עוד יותר והביקורת הקיפה את ההשלמה עם חוסר שלום, ההגדרה הבלתי־מדויקת של עמדתנו בעניין הפליטים ובראש וראשונה הפלישה המזועזעת לתחום העלייה. הסברתי את מקורות רגישותנו וחלקה של בעיית העלייה במאבקנו הלאומי, וכן את מאוויינו החזקים לקליטת עולים משוחררים מעבדות המסך.

בסיכום אמרתי שהעם הישראלי כולו שרוי בהרגשה שחל מפנה שלילי בעמדת ארצות־הברית הנפשית, ההיסטורית והמדינית, וגם־אם ייאמר לי שהרגשה זאת אינה מוצדקת הרי היא קיימת כעובדה ואני שואל מה בדעתו לעשות כדי לעקרה. הסברתי את חומרת עניין עיראק כיסוד חשוב בהרגשתנו הקשה.

בתשובתו אמר שהמצב שתיארתי מדאיג. העיתונות במדינות החופשיות רגילה להגזים את הצדדים השליליים שבכל הודעה כדי להשיג ריתוק תשומת־לב הקוראים, ולדעתו קרה דבר זה אצלנו הפעם כי אכן הדאגה שהבעתי מופרזת מעיקרה. מאידך השיטה הדמוקרטית מחייבת נציגי מדיניות חוץ לומר את אשר בלבם ודבר זה גורם סכסוכים בין־לאומיים. הנה מתחוללת סערה בצרפת בגלל דברים שנפלו מפיו ושהובלטו ללא הקשר המדויק.[3] אחת מדאגותיו העיקריות היא ריבוי גילויי החשדנות כלפי אמריקה בקרב המחנה החופשי כולו ואין הבעיה שתיארתי קובעת מדור לעצמה. ברצונו לומר לי במפורש כי נשגה שגיאה חמורה מאוד אם ניתפס לאמונה קודרת כאילו ברצונה של ממשלת ארצות־הברית לנטוש את הידידות ההיסטורית בין אמריקה וישראל או להגביר את מצוקתה או להתחייב בחוסר נאמנות "disloyalty" כלפי ישראל. הוא מסכים אתי שאין לסגת ממגמת השלום וממשלת ארצות־הברית תוסיף לדגול בצורך זה והיא מתלבטת בעצם השבועות האלה כיצד למצוא דרך למגע בין ישראל וערב. צצות כל מיני הצעות, למשל הנוהג שמשתמשים בו עתה לבירור שאלת טריאסט,[4] אך אין גיבוש סופי, והריני מוזמן להציע כל הצעה שתעלה על דעתי. לגבי שאר הנקודות התחמק מדיון מפורט ואי־נוחות מעמדו היתה מובהקת, אך חזר וביקש שאעביר לממשלתי את הבטחתו המפורשת שהוא רחוק מכל רצון או כוונה לפגוע בביטחונה או יציבותה של המדינה הישראלית הידידה. אמרתי שאעביר את ההבטחה הזאת במלואה אך המשבר שתיארתי אינו רק בין ממשלות כי אם בין עמים שהרי

2. הכוונה כנראה לשיחה שהתקיימה ב־27 בפברואר 1953 – ראה כרך 8, מס' 105.
3. הכוונה לדברים שאמר דאלס במסיבת עיתונאים ב־11 במאי מהם השתמע שארצות־הברית השלימה עם אובדן הודו־סין הצרפתית.
4. לפי חוזה השלום עם איטליה ב־1947 היו טריאסטה וחלק מחצי האי איסטריה אמורים להיות טריטוריה חופשית ונייטרלית בחסות האו"ם, אך למעשה, חולקה הטריטוריה לשניים, כשחלק אחד נוהל בידי ממשל צבאי אנגלו־אמריקאי וחלק שני בידי ממשל צבאי יוגוסלבי. במהלך 1954 התקיים בלונדון משא־ומתן שהתנהל בעת ובעונה אחת בין ועדה אנגלו־אמריקאית ובין איטליה ויוגוסלביה, כל אחת בנפרד. על נוהל המשא־ומתן הוסכם מראש. הודגש שהמגמה היא הסדר מוסכם־ולא כפוי, שיש לשמור את המשא־ומתן בסודיות מוחלטת. הוסכם גם שמועצת הביטחון לא תטפל בנושא ורק תברך על ההסכם בהחלטה נוהלית או בהצהרה של הנשיא. בהסכם שנחתם ב־5 באוקטובר 1954 חולקה הטריטוריה בין איטליה ויוגוסלביה, כאשר איטליה ויתרה ויתורים קלים ונעשו סידורים לחילופי אוכלוסין בין שני החלקים.

ביירוד אמר דבריו אל הציבור ולא אלי ואל ממשלתי וגם העולם הערבי מקשיב ומוסיף עקשנות, ועמנו החש בנסיגת ידידים מסיק מסקנות של עמידה בודדת והסתמכות על עצמו ולכן לפנינו תקלה פומבית ציבורית שרק מעשה פומבי ציבורי עשוי לתקנה. אמר שישקול בכובד ראש אפשרות קרובה להודעה פומבית ברוח דבריו אלי.

לבסוף התנהל דיון בעניין הנשק לעיראק ואמר לא רק שהכוונה אינה אנטי־ישראלית אך ייתכן שנודה בקרוב שהדבר סייע לישראל ולצערו עליו להיות סתום ברגע זה ולבקש שנתייחס באמונה לידיד. אמרתי שמעולם לא ייחסנו כוונה רעה לנותני הנשק אך כוונת הנותנים לחוד וההשפעה הממאירה על המקבלים לחוד. אמר בחיוך נמרץ "אנחנו עוד טרם נתנו והם עוד טרם קיבלו".

כשיצאנו התייעצתי עם הארט אם מותר למסור לעיתונאים בין השאר שהמזכיר הדגיש את הערך הרב שממשלת ארצות־הברית מוסיפה לייחס לידידות עם ישראל והוא הסכים והתיר.[5] לגבי השאר אמרתי שעד להעברת דברי המזכיר אל ממשלתי אין באפשרותי לפרט את סעיפי השיחה.

כרקע למברק זה מעביר ראובן [שילוח] סיכום השיחות שהיו לסילבר ובלאושטיין עם הנשיא ודאלס ביומיים האחרונים.[6]

אבן

209

ר' שילוח אל משרד החוץ
R. Shiloah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA408
נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 14 במאי 1954

אישי

לשר החוץ, למנכ"ל ומנהל מחלקת ארצות־הברית.

במסגרת התגובה היהודית לנאומי ביירוד וההסכם לסיוע צבאי לעיראק[1] ראה בלאושטיין את הנשיא. טען לפי תדרוכנו נגד נאומי ביירוד בשל תוכנם ובגלל הבמה ממנה נישא הנאום השני. ציין כחמורים במיוחד ההתערבות בענייני עלייה וההשלמה

5. שרת הסתייג מהודעתו של אבן לעיתונות ואמר כי היא עלולה לטעת אשליות לגבי טיב היחסים עם ארצות־הברית, ומוטב היה לומר שהיה בירור חשוב ותו לא. (ראה מברק 433, 14.5.1954, 130.09/2310/6).
6. ראה מס' 209.

209
1. ראה מס' 192 ומס' 198.

עם היעדר סיכויי שלום. הוסיף כי ההודעה על ההסכם הצבאי עם עיראק ממאירה לגופה ובגלל ניסוחה, המתפרש שממשלת ארצות־הברית מוותרת על התחייבות מקבלי הנשק להימנע מתוקפנות. בחירת עצם ימי שיא האיבה הערבית להודעה על מתן נשק לעיראק ולהצהרות מעין אלו של ביירוד מוכרחות להביא הערבים והישראלים לידי הכרה כי מעצמות המערב וממשלת ארצות־הברית בראשן אינן חותרות יותר לשלום במזרח התיכון.

הנשיא, לדברי בלאושטיין, התרשם מאוד מדבריו וטען כי ידידות ממשלת ארצות־הברית לישראל איתנה וכי עיראק לא תקבל נשק עד שלא תשוכנע ממשלת ארצות־הברית שלא תאונה רעה לישראל. הנשיא לא גילה בקיאות גדולה בנושא והציע שבלאושטיין יראה בהקדם המזכיר. מקס ראב שנכח בשיחה נצטווה לארגן הפגישה.

ביום רביעי הוזמן בלאושטיין למזכיר וחזר על הרצאתו וטיעונו. דאלס הסכים שיש לתקן רושם הנאומים. אשר לנשק טען כי תכנית ממשלת ארצות־הברית לפורר הליגה. בשלב זה לא התחייבה אמנם עיראק על הצטרפות לחוזה טורקיה–פאקיסטאן אולם המגמה היא שלאחר שתבקרנה משלחות צבאיות בעיראק ויגיעו לשלב ביצוע תיאלץ עיראק להצטרף לחוזה הפאקיסטאני־טורקי וזה יביא להחלשת הליגה אשר היא אם כל חטאת ופגע ביחסי ישראל־ערב.

ענייני ישראל נשקלו בכובד ראש וממשלת ארצות־הברית תשמור מכל משמר שלא יישלח נשק לעיראק עד שיובטח כי ישראל לא תיפגע. המזכיר רמז כי עוד יעבור זמן רב עד שיגיעו הדברים לביצוע. המזכיר הסכים לדברי בלאושטיין כי אסור לממשלת ארצות־הברית להסתלק ממאמצי שלום באזור וסיפר כי ממשלת ארצות־הברית עסוקה בבדיקת תכנית חדשה להביא אותנו והערבים לפגישה. המזכיר סיפר פרטי תכניתו לבלאושטיין אך הזהירו על סודיות ובלאושטיין לעת־עתה מסרב לגלות לנו הפרטים.[2]

ביום השלישי הוזמן סילבר לשיחה אצל דאלס. הזמנה זו באה בעקבות ביקור סילבר אצל שרמן אדמס, עוזר הנשיא, לפני שבועות אחדים. באותו ביקור שפך סילבר מרי־שיחו באוזני אדמס על מדיניות הממשל ועל נאום ביירוד בדייטון. אדמס הבטיח טיפול נמרץ בתלונתו וקבע שדאלס יזמינו לבירור נוסף.[3] בשל נסיעת דאלס

2. לפי הרישומים האמריקאיים על השיחה הזכיר דאלס את "נוסחת טריאסטה", דהיינו ניהול משא־ומתן נפרד וסודי עם כל אחד מהצדדים. (ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 822.) על "נוסחת טריאסטה" ראה מס' 210 והערה 4 שם.

3. לפי שמסר אבן על אותה שיחה נשבע אדמס לסילבר שביירוד לא קיבל את אישור מזכיר המדינה לנאומו והבית הלבן יעביר לביירוד נזיפה על שחרג מתחום הבעיות המזרח תיכוניות. (ראה אבן אל שרת, WIA322, 20.4.1954, 93.01/2210/7.) השניים סיכמו ביניהם שסילבר יכתוב לדאלס על אווירת היחסים בין הממשל לישראל ויציע שתינתן הצהרה חיובית מוחלטת מפי התובע הכללי בראונל, בשם הנשיא אייזנהאואר, בחגיגת יום העצמאות של ישראל בוואשינגטון. ראה מס' 211 והערה 2 שם.

לג'נבה נתקיימה הפגישה רק השבוע. המזכיר השמיע דברים דומים לאלה שדיבר לבלאושטיין והודה כי יש לחפש הזדמנות נאותה בקרוב להצהרה חיובית כלפי ישראל. לבקשת דאלס מכין סילבר טיוטת הצהרה ואנו מקווים שנשפיע על ניסוחה.[4]

גם בלאושטיין וגם סילבר משוכנעים כי דאלס מחפש דרך לתקן בהקדם הרושם המעוות ומבקשים מאתנו לעודד נטייה זו.[5]

ממקורות יודעי־דבר אנו למדים כי בשל הבחירות הקרובות עלתה מחדש קרנו של סילבר בעיני הפוליטיקאים בבית הלבן. אנו מצדנו נקיים עמו קשר הדוק.

שילוח

210

ר' שילוח אל ג' רפאל
R. Shiloah to G. Rafael

מברק מוצפן WIA410

נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 14 במאי 1954

אישי

ביום רביעי נפגש בלאושטיין ביוזמת ביירוד עם השגריר המצרי. הדרכנוהו בין השאר להדגיש כי רק מגע ישיר בין נציגים מוסמכים של ישראל ומצרים יכול לשאת פרי. בשיחה הסביר בלאושטיין לאחמד חוסיין האהדה הגדולה שיכולה מצרים לרכוש בעולם המערבי ובמיוחד בארצות־הברית אם תגיע להסדר עם ישראל. השגריר הודה כי אכן אין בעיות חמורות בין מצרים לישראל וכי עיקר סרבנותה של מצרים נובע מסולידריות לארצות ערב אחרות. השגריר עצמו, כרבים בשלטון, יודעים כי אין לדבר על החזרת פליטים וכי אין שחר לחשש של התפשטות ישראלית, אף־על־פי כן אין השעה כשרה היום לצאת בגלוי בסיסמה של הסדר. אחמד חוסיין סבור שלפני

4. ב־19 במאי הודיע אבן שהם פועלים באמצעותו של סילבר להביא את הממשל לידי התבטאות חיובית מפי דובר רשמי בוועידה השנתית של הסתדרות ציוני אמריקה ב־24 ביוני. לאחר שכבר התנהל משא־ומתן על תוכן ההתבטאות, שהיתה אמורה לבוא מפיו של מרפי, סגן תת־מזכיר המדינה, הודיע דאלס לסילבר שמרפי לא יופיע בוועידה משום שעדיין לא הגיעה השעה לניסוח חדש של המדיניות האמריקאית. אולם בסופו של דבר, נשא מרפי בוועידה נאום אוהד ואדיב, אך שלפי התרשמות אנשי השגרירות לא היו בו חידוש או פריצת דרך מבחינת המדיניות האמריקאית. (ראה מברקי אבן למחלקת ארצות־הברית, WIA431, 19.5.1954, 93.01/2210/10; WIA537, 13.6.1954, 93.03/2210/12; מברק שמעוני והרליץ אל מחלקת ארצות־הברית, WIA591, 24.6.1954, שם.)

5. בתגובה על מברק זה הורה שרת לשגרירות לסתור, בשיחות הבאות, את טענת מזכיר המדינה שהצטרפות עיראק לברית טורקיה־פאקיסטאן תסייע להתפוררותה של הליגה הערבית. הוא טען כי הליגה הערבית איננה ארגון ממושמע ומגובש שבין עיקריו התנגדות לקבלת סיוע צבאי, אלא היא ארגון רופף שהציר המרכזי בו הוא איבה לישראל, ולפיכך הצטרפותה של עיראק לברית וקבלת נשק, על אף איבתה לישראל, יעודד איבה זאת ויחזק את הליגה. (ראה מברקו אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 440, 17.5.1954, 130.09/2310/6.)

פגישות בין ישראל למצרים דרושה הכשרת לבבות על־ידי פגישות בין אישים כבלאושטיין לאישים מצריים בלתי־רשמיים. ציין לדוגמה את ראש ממשלת מצרים לשעבר נגיב הילאלי העומד לבוא לארצות־הברית בקרוב לצורכי ריפוי. בלאושטיין הביע נכונות להיפגש עם הילאלי ואחרים אולם חזר והדגיש כי אין ערך אלא למגע ישיר בין הצדדים.

אגב השיחה המליץ אחמד חוסיין בפני בלאושטיין שיבקר במצרים ויתרשם ישירות מהלכי־הרוח שם. ההצעה לבלאושטיין לביקור בארצות ערב הוזכרה לראשונה על־ידי ביירוד לפני שבועות אחדים. לשאלת בלאושטיין אם כדאי ובטוח שיבקר בארצות ערב השיב השגריר המצרי כי לא תאונה לו כל רעה במצרים אך לא יתחייב על ביטחונו בארצות ערב אחרות.

השגריר המצרי יתקשר עם בלאושטיין כעבור שבועות אחדים.

שילוח

211

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA409
נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 14 במאי 1954

שלך 433.[1]

הבעיה הציבורית כאובה ומסובכת אך נקודת מוצאי היא הנחה כי מגמתנו תיקון המעוות ולא הנצחתו ומכאן הנני מהרהר:

א) מסרתי בדיוק נמרץ את התוכן והרוח של דברי דאלס. עובדה היא שאמנם דיבר כך ואם יתברר שאין שחר לדבריו הרי הוא המשלה ולא אני ויתווסף פשע ההשליה על שאר העברות.

ב) אם נודעת חשיבות שלילית לדברים עוינים ומורעלים על ישראל מפי ביירוד הרי נודעת חשיבות חיובית לדברי ידידות והערכה הנאמרים בנעימה מכובדת ומסורתית על־ידי אייזנהאואר באיגרתו לבמה פרו־ישראלית ועל־ידי בראונל ודאלס.[2] או שאין ערך למילים ואז גם דברי ביירוד אינם גורם להתרגשות או שיש ערך להגדרת כוונת המדיניות במילים ואז אין לזלזל בדברים בכיוון אחר, ולהפך – יש להבליטם ולחייב את אומרם לתרגם אותם הלכה למעשה.

211

1. ראה מס' 208 והערה 5 שם.
2. הכוונה לאיגרת ברכה ששלח הנשיא אייזנהאואר לארוחת הערב החגיגית שקיימה הליגה לידידות ישראל־ארצות־הברית לרגל יום העצמאות של ישראל בוואשינגטון ב־11 במאי, ולדברים שנשא באותה ארוחה התובע הכללי בראונל (ראה מס' 209 והערה 3 שם). דבריו של בראונל לא היו בעלי אופי מדיני אך נאמרו בנימה אוהדת. בין היתר אמר שהשלום במזרח התיכון מהווה מטרה חשובה של מדיניות החוץ האמריקאית.

ג) עלינו לבחור בין שתי גרסאות, או שקיים רצון משותף לידידות אך במסגרתו מתעוררות בעיות חמורות ביותר לרגל הבדלי אינטרסים והערכות, או שנשרפו הגשרים ונטושה בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית איבה ומתיחות שאין לה תקנה וכל הגורס אחרת נתון באשליה. ברור שהבעת הגרסה השנייה תקרב את הגשמתה.

ההחלטה בידך, אך לי נדמה שעלינו לאחוז בכל מאמץ כן שהצד השני מוכן לו לעקור את רגש ההידרדרות, ושיחות אייזנהאואר, דאלס, עם מנהיגים יהודים ואתי מגלות ניצנים כאלה נוסף על גזירת השתיקה שנגזרה על ביירוד. לא נגיע לידי נזיפה פומבית של ביירוד והודיה מפורשת על ביטול הסכם עם עיראק. לגבי הדבר הראשון אפשר רק להציף את הרעל בדברים יותר בריאים ולגבי הבעיה השנייה אבריק את המלצותינו לאור בירור שקיימתי עם הרצוג על המצב והסיכויים.[3]

אבן

212

ד׳ לוין אל שר החוץ
D. Lewin to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2414/3

[ירושלים], י״א באייר תשי״ד
14 במאי 1954

סודי

הנדון: יחסים עם סין העממית

א. דחיפות הבעיה

1. ענינו בחיוב להצעת ממשלת סין, שהועברה אלינו בבורמה, לשגר משלחת מסחרית כדי לנהל משא־ומתן מסחרי בפקין.[1] תשובתנו החיובית הוגשה בסוף פברואר וטרם קיבלנו תשובה.

3. את המלצותיו של אבן בעניין עיראק, ראה מס׳ 217 וההערות שם.
שרת הגיב שגם לאחר דברים אלה הוא נשאר איתן בדעתו. יש להבדיל בין דברים הנשמעים כהגדרת מדיניות, ומנוסחים בפירוט ובביסוס מדוקדק, לבין דברי ידידות סתמיים. ביירוד פגע בישראל פגיעה ממשית בהתקפתו על העלייה, שלילת זיקתה לתפוצות, הקשר הסיבתי שקשר בין פחדם של הערבים מהתפשטותה כסיבה להיעדר שלום ורמיזתו להכרחיות הוויתורים מצדה. דבריו אלה הם חוליה בשרשרת של התבטאויות לא אוהדות שראשיתה בנאומו של דאלס ביוני 1953 ומסתבר כי הוא [ביירוד] מהווה ראי נאמן למגמת מחלקת המדינה שאינה מוכרחה אמנם בכל שלב ועניין להתגבש לצעד מדיני, אך היא הרת־סכנות. לפיכך אין למהר להביע סיפוק על דברי דאלס אלא יש לגלות התאפקות מפוכחת. (ראה מברק 439, 16.5.1954, 130.09/2310/6).

212
1. ראה מס׳ 65 והערה 5 שם.

2. לא ענינו בכלל על רמז ממשלת סין שהיא מוכנה להחלפת נציגויות דיפלומטיות אתנו, שנרמז בנובמבר בהלסינקי.[2]

3. יש להניח ששתיקתנו בהלסינקי גורמת לשתיקתם בבורמה.

4. בינתיים מתרבים הסימנים שהערבים מכינים את הקרקע למעברם מצד סין הלאומנית לסין העממית. במארס חתמה מצרים בפקין על חוזה מסחרי רב־היקף ויש כבר ויכוח בעיתונות המצרית אם יש לראות בזה הכרה דה פקטו או דה יורה בממשלת מאו טסה טונג.

5. אם נפנה לפקין אחרי שארצות ערב הסתדרו אתה אין לנו כמעט תקווה ליחסים ידידותיים עם סין העממית.

6. מועד ועידת ג'נבה[3] מתאים לפנייה מצדנו לסין. אם הוועידה תסתיים בשלום או באיזה שהוא הסדר, יתפתחו יחסים ידידותיים או רשמיים בין סין והרבה ארצות אחרות ואנחנו נימצא מפגרים. במקרה - הבלתי ודאי - שוועידת ג'נבה תסתיים במלחמה נוכל לשנות את עמדתנו על־ידי כך שלא נמשיך בפעולתנו, ששלבה הראשון יארך שבועות או חודשים.

ב. חשיבות הבעיה

1. בזמן האחרון עברה הנהלת המדיניות הקומוניסטית באסיה מידי הרוסים לידי הסינים. בשביל עמי אסיה סין הינה קודם כל מעצמה אסיאתית ועובדה זו מקלה על פעולותיה של סין באסיה ומעלה את קרנה באזור. מבלי לזלזל בכוחה ורצונה המדיני של סין, בולטת העובדה כי עמי אסיה בדרך כלל אינם חוששים מכיבוש סיני, אלא מקווים לבוא לידי הסדר עמה. בכל אופן ישנם סימנים המעידים שתכונת עמי אסיה נגד סכנה אפשרית מסין, היא על־ידי חיזוק הידידות אתה.

2. המדינות האסיאתיות הבאות מקיימות יחסים דיפלומטיים עם סין העממית: הודו, בורמה, אינדונסיה, פאקיסטאן (שהכירה בסין העממית אחרי פרוץ מלחמת קוריאה) וציילון.

3. סימנים להידוק היחסים הידידותיים בזמן האחרון: הודו חתמה בסוף אפריל חוזה עם סין העממית, בו היא מוותרת על השפעתה בטיבט ומחזירה צבא הודי מטיבט ומרשה לסין לפתוח שלוש סוכנויות מסחריות בסטטוס דיפלומטי בהודו. באותו הזמן חתמו הודו וסין על חוזה המסדיר את בעיית הגבולות ביניהן. בורמה חתמה על חוזה מסחרי עם סין לשלוש שנים.

ציילון חתמה לפני כחצי שנה על חוזה מסחרי עם סין. לפי חוזה זה סין תקנה כל תוצרת הגומי במשך חמש השנים הבאות תמורת אורז.

לפני חודשים מספר נחתם חוזה ידידות פאקיסטאן-סין. כבר אחרי חתימת החוזה ארצות־הברית-פאקיסטאן הצהיר שגריר פאקיסטאן לפקין, בשובו לקראצ'י, שהחוזה עם ארצות־הברית אינו מכוון נגד סין ולא ישנה את יחסי הידידות בין פאקיסטאן וסין.

2. ראה מס' 48 והערה 1 שם.
3. ראה שם, הערה 2.

ממשלת אינדונסיה הכריזה לפני חודשים מספר שהיא לא תוכל לצמצם את יחסיה המסחריים עם סין לפי דרישת ארצות־הברית, אלא היא תמשיך לפתח יחסים מסחריים אלה לפי צורך כלכלי של אינדונסיה.

לחץ יפני על ארצות־הברית הביא לכך שכיום יש ליפן זכויות יותר רחבות למסחר עם סין משיש לארצות אירופה לפי ה־Battle Act.[4] משלחת מסחרית – בלתי־רשמית אבל מורכבת מחברי הפרלמנט היפני – ביקרה בתחילת השנה בפקין לשם משא־ומתן מסחרי.

4. קיימים יחסים מסחריים בין סין והרבה ארצות אירופה, וישנו לחץ בחוגי המסחר באנגליה, בלגיה וארצות אחרות להגדיל את היקף המסחר. בעקבות הלחץ נאלץ סטאסן, בוועידה שהתקיימה בלונדון לפני כחודשיים, להסכים להרחבת המסחר בכמה שטחים.

5. בפקין קיימות כעת נציגויות דיפלומטיות מערביות של בריטניה, שבדיה, שוויצריה ופינלנד. גם בהודעה רשמית של ועידת קולומבו[5] צוין (בסעיף 4) שייצוג סין באו"ם על־ידי ממשלת מאו טסה טונג היה מקדם את היציבות באסיה ומסייע לגישה יותר ריאליסטית לבעיות העולמיות ובייחוד לבעיות המזרח הרחוק.

ג. שיקול נגדי

יש כמובן להתחשב בעמדת ארצות־הברית כלפי צעדינו. אין זה מתפקידי לשקול את חשיבותה של התנגדות זו.

ברצוני רק להזכיר שלוש הערות – מר כדורי, שטיפל בניקסון יום שלם בזמן ביקורו בהונג־קונג – אמר לי שניקסון בא למסקנה כתוצאה מנסיעתו שיש לשנות את עמדת ארצות־הברית כלפי סין והוא מחכה להזדמנות טובה להעביר את דעתו. לודג' אמר לקדרון "כי טסיאנג טועה אם הוא חושב כי האמריקנים אצלו בכיס וכי עד כמה שהוא מכיר את החיים המדיניים בארצות־הברית הרי המדיניות כלפי סין יכולה להשתנות כהרף עין". גם משיחתו של מר שילוח עם בידל סמית – שהיתה אמנם שלילית בסיכומה – הזכיר בידל סמית שהוא מכיר בצדקת העניין, אבל יש לזכור כי המדיניות האמריקנית כרגע איננה מתנהלת לפי שיקולים הגיוניים אבל הדבר עשוי להשתנות. דרך אגב, בנוגע להשפעה על הציבור. בארצות־הברית אין לדעתי הבדל בין הסכמתנו (אשר כבר ניתנה על־ידינו) לשגר משלחת מסחרית ובין צעד נוסף בנוגע ליחסים דיפלומטיים; דעה זו היא גם דעתו של ציר ישראל בוואשינגטון, אשר הביעה בעת ביקורו בארץ.

ד. מסקנות

יש לנקוט בצעד מתאים כדי להקדים את הערבים בכינון היחסים עם סין. קיימות שלוש דרכים אפשריות לצעד הבא שלנו:

1. יש להורות לבן־צבי בהלסינקי לתת עכשיו תשובה חיובית לשאלת הסינים בנובמבר. (אין זה רצוי כל־כך, מפני שהלסינקי היא בצד המערבי של מסך הברזל ומפני שההפסקה בין השאלה והתשובה ארוכה במקצת.)

4. חוק זה אסר מכירת חומרים אסטרטגיים למדינות הגוש המזרחי – ראה מס' 71 והערה 2 שם.
5. ראה מס' 187, הערה 1.

2. יש להורות לציר ישראל בבורמה לומר לשגריר סין ברנגון, שאנו מצטערים על דחיית התשובה, מפני שקיווינו ששיגור המשלחת יביא גם ליחסים דיפלומטיים בעתיד הקרוב ביותר.

3. יש להורות לכתריאל כ"ץ בבודפסט, שיחסיו האישיים עם השגריר הסיני טובים הם, להודיע לו בשיחה אישית שאנו לא רק מעוניינים ביחסים מסחריים כפי שהסכמנו להם בבורמה, אלא גם ביחסים דיפלומטיים תקינים ולבקשו לשאול מה תהיה תגובת ממשלת פקין אם נפנה אליה בהצעה זו (לדעתי זו הדרך המתאימה ביותר).[6]

בברכה,

ד' לוין

213

רשימה לתיק של שר הביטחון
Note for the Record by the Minister of Defence

העתק: 130.15/3749/4

17 במאי 1954

סודי ביותר

נפגשתי עם הגנרל טרודו פעמיים בביקורו בישראל ביום 14.5.1954:[1] במסיבת־קוקטייל, בביתו של אלוף־משנה בנימין גיבלי [גבלי] ושוחחנו כמעט ברציפות קרוב לשעה; אחרי־כן אכלנו ארוחת־ערב בבית מר וייט, וישבנו ליד שולחן אחד שנינו, הרמטכ"ל, אלוף־משנה גיבלי, ארתור לוריא ומר וייט מהשגרירות האמריקנית. בארוחת־הערב שוחחנו למעלה משעתיים.

לא אמסור את דברינו אנו, ולא בסדר כרונולוגי. קשה לדעת באיזה מידה הערותיו ומחשבותיו, שבאו לידי גילוי, מבטאות את עמדתו או את עמדת הפנטגון. אך בצירופן הן מצטרפות להשקפה כוללת וחמורה למדי מבחינתנו.

כאשר הסברתי לו את ערכה של ישראל כגורם אקטיבי במלחמה בקומוניזם ואת מיעוט ההשפעה הקומוניסטית במדינה, העיר, שאיננו כלל בטוח באיזה מחנה תימצא ישראל ב"יום הדין". ההערה הזאת נעשתה בצורה כל־כך בולטת, עד כי מר וייט ראה הכרח לעצמו לרוץ אל ארתור לוריא ותקוע ולהסביר להם שדעה זו איננה דעת השגרירות או מחלקת המדינה. כמובן, שעניתי מה שעניתי, חשוב שלא הצלחתי מפיו אף מילה אחת של נסיגה.

6. ראה מס' 231.

213

1. גנרל טרודו, עוזר לראש המטה הכללי של צבא ארצות־הברית לענייני מודיעין, ביקר בישראל ב־14 במאי במסגרת סיורו ב־23 מדינות מצפון אפריקה עד הודו.

בשאלת זיון מדינות ערב היה ברור ובהיר עד כדי זוועה. בניגוד לדברי "ההרגעה" הנשמעים מפי אנשי מחלקת המדינה, הוא מסר שכוונתם רצינית ומעשית – לצייד ולאמן בעיראק 2 דיוויזיות. לשאלתי אם כוונות דומות קיימות גם כלפי מדינות ערב אחרות, ענה בפשטות שכן, אם כי מובן שהתכנית כולה תדרוש זמן.

ניסינו, אני והרמטכ"ל, להסביר לו את נימוקינו המחייבים מידה רבה של ספקנות ביחס לנכונות הלחימה של צבאות ערב. תשובתו, שהיתה במקצת נרגשת, וללא צורך תקיפה, היתה – שבעניין זה יש להם ניסיון עשיר בדרום קוריאה. הצבא הדרום קוריאני לא היה יותר טוב מצבאות ערב. לאחר שהשקיעו מאמצים, ציוד ואימון הוא הפך לצבא לוחם טוב, והוא מאמין שאותה תוצאה אפשר להשיג בצבאות ערב.

בהמשך השיחה ניסינו עוד פעם להסביר לו את הערך המלחמתי של ישראל. תשובתו לכך היתה, שגם אילו ציידו את צה"ל כעת, צה"ל לא יוכל להילחם בעיראק או בסוריה בגלל התנגדות התושבים לכך. לכל היותר, יוכל צה"ל – במקרה והרוסים ישברו את קו־ההגנה הצפוני – להגן על תעלת סואץ, ולזה אין דאגתם נתונה כעת.

ניסינו להסביר לו את הסכנות האורבות לישראל מזיונן של מדינות ערב, אשר מביא לידי התעצמותן ולהגברת תיאבונם לפגוע בנו. כן ניסינו להסביר לו, מדוע אין אנחנו יכולים לסמוך על הגראנטיות שלהם. אמנם הודה, שיש מידת־היגיון בטיעוננו, אך התרופה שהוצעה על־ידו, היא להכניס לישראל צבא של האומות המאוחדות אשר יגן עליה בפני סכנות אלו.

אינני צריך להדגיש שתשובתנו להצעה זו, היתה דחייה מוחלטת של רעיונות־נפל ממין זה.

להשלמת התמונה, כדאי עוד להוסיף הערה צדדית, הקשורה בביקורו ביישוב־ספר של הנח"ל, שהוא רואה שאנחנו מכריחים אנשים ללכת לחקלאות. לפי ניסיונו, יהודים אינם חקלאים, והוא מפקפק אם ניסיונות כאלה עלולים להצליח.

היתה גם הערה בקשר לסכנת העלייה מרוסיה, שהיתה בערך בקו־ההערכה שניתנה על־ידי ביירוד בנאומו הידוע.[2]

הסיכום הזה איננו מלא ומתעלם לחלוטין מפרטים, הערות צדדיות, לגמרי. העיקר הוא, שאם דעות אלה מבטאות את השקפתו בענייני האזור, ואם הוא מייצג את דעת הפנטגון, הרי יש מקום לבדוק את מהימנות האינפורמציה שקיבלנו עד כה, כאילו בפנטגון ישנה עמדה חיובית כלפינו לעומת הנטיות העוינות המתגלות במחלקת המדינה.[3]

פ' לבון

2. ראה מס' 198, הערה 1.

3. ראה גם דין־וחשבון של לוריא על הביקור (בתיק 130.02/2449/3). אחת ההערות של וייט במהלך השיחות היתה שההחלטה על מתן נשק לעיראק לא היתה רק של האנשים הפוליטיים בוואשינגטון אלא גם של המועצה לביטחון לאומי והיא מהווה קביעת מדיניות בדרג הגבוה ביותר.

214

מ׳ שרת אל ר׳ שילוח (ואשינגטון)
M. Sharett to R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 458

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 19 במאי 1954

תוכל לומר לג׳ונסטון, בהתחשבות עם שליחותו לא נחדש העבודה עד נאמר אמצע יולי, אבל יהא נא ברור כי לא נוכל להחמיץ קיץ זה כולו.[1]

לידיעתך: (א) נותנים תשובה שלילית לבקשת כניסה לקבוצת סקר ומנמקים כי הנתונים לפי סעיף ראשון כבר נשלחו, ואם יש צורך בנתונים נוספים לפי סעיף שני נשמח לספקם.[2] בשיחות נוסיף לנמק לפי הצורך: ראשית, כי אין לדרוש מאתנו גלישה לבירור טכני של תכנית עדסייה בטרם הובהרו והוסכמו עקרונותיה, שנית, כי במצב שנוצר לרגל נשק עיראק והנאומים[3] ירד קרן התכנית האזורית בציבור והופעת מהנדסים אמריקנים בתחומנו לא תתקבל על הדעת.[4]

עוד לידיעתך נטייתנו בשיחות עם ג׳ונסטון לא ליזום הצגת עדסייה מול בנ[ות] יעקב אלא להיכנס לבירור אפשרות זו אם תבוא יוזמה מצדו.[5] חושש להסתבכות אם

214

1. ראה מס׳ 196 והערה 4 שם. הנחיה זאת נשלחה לאחר דיון נוסף בוועדת השרים לענייני חוץ וביטחון ב־18 במאי, שהשתתפו בה גם שר האוצר ושר החקלאות, ומומחי מים. באותה התייעצות אמר שרת כי פרסום דו״ח דיקסון־אייַספוגל (ראה מס׳ 138, 183), וכוונת הערבים להקים סכר על הירמוך בעדסייה, שגם היא תחייב עבודה באזור המפורז, משפרים את הסיכויים לחידוש העבודות באזור גשר בנות יעקב. (ראה מ׳ שרת, יומן אישי, ב, עמ׳ 495–496.)
2. ב־7 במאי הגישה שגרירות ארצות־הברית למשרד החוץ בקשה בכתב לאפשר לקבוצת סקר של חמישה נציגים של חברת הנדסה אמריקאית להיכנס לתחום ישראל מדרום לכנרת כדי (א) לערוך מדידות טופוגרפיות באגם ובמשולש הירמוך לשם השוואת מפלס המים בכנרת עם זה שבתעלות הירדן, ו־(ב) לבחון עם נציגי ממשלת ישראל את השימושים במי הירמוך כדי לכונן בסיס למבצע סכר ההטיה בעדסייה. (בתיק 130.02/2475/3.)
3. של ביירוד – ראה מס׳ 198 והערה 1 שם.
4. משרד החוץ השיב בשלילה לבקשה זאת במכתב מ־19 במאי, וקבע כי ישראל כבר סיפקה נתונים למחלקת המדינה ולג׳ונסטון והיא מוכנה לספק נתונים נוספים כפי שיידרש. באשר למבצע ההטיה בעדסייה, בהיעדר מידע מלא יותר על התכנית עדיף לחכות לבואו של ג׳ונסטון שאתו ידונו בפרטים. בעת מסירת המכתב הוסיף הרצוג דברים בעל־פה בהתאם לתעודה שלפנינו. וייט מהשגרירות האמריקאית הביע מורת רוח מהסירוב, ובפרט על קשירתו עם רגשות הציבור בעניין זיון עיראק. הוא הוסיף כעצה אישית שמוטב שישראל תבין כי הקונגרס עלול לקשור חלק מעזרתו להבא למדינות האזור עם ביצוע תכנית המים האזורית. (ראה משרד החוץ אל שגרירות ארצות־הברית בישראל, 19 במאי 1954, 93.08/361/16; מברק 465 ממחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 20.5.1954, 130.09/2310/6.) ב־15 ביולי, בעקבות השיחות עם ג׳ונסטון (ראה מס׳ 264, 280) פנה הממונה האמריקאי ראסל שוב באותה בקשה, וב־21 השיב משרד החוץ בסירוב נוסף. (ראה בתיק 130.02/3688/12.)
5. בתשובתו הבהיר אבן שג׳ונסטון איננו בעל הצעת עדסייה מול בנות יעקב ובכלל אין בכוונתו לנגוע בבעיה זאת כבעיה מדינית. בעל ההצעה הוא האמרשלד, ורק ביקור ג׳ונסטון מהווה עבורו מכשול לטיפול נמרץ בפתרון זה. (מברק WIA434, 21.5.1954, 93.01/2210/10.) ראה גם מס׳ 222.

לא ברור לג'ונסטון מראש כי בשאלות עקרוניות יצטרך לשבת עמנו בירושלים. למעשה רק בירורים טכניים עם תה"ל יוכלו להתנהל בתל־אביב וגם נסיעות אשכול ונפתלי לתל אביב יעוררו מורת־רוח קשה בציבור. אם ירדן מכריזה כי בכלל לא תיתן לו להיכנס המעט שעלינו לדרוש כי יבקרנו בבירתנו כמנהגו במדינות אחרות.

שרת

215

ש' פרס אל נ' שמיר (ניו יורק)
Sh. Peres to N. Shamir (New York)

מברק מוצפן TNWA441
נוסח יוצא: 130.09/2339/1

[ירושלים], 20 במאי 1954

העתק אבן, הרצוג.

בעניין ה־F-86[1] המצב הוא שיש לנו הסכם הניתן אמנם לביטול עם הצרפתים על קניית המיסטר אולם לא היינו רוצים לבטל הסכם צרפתי לפני שיהיה לנו אישור אמריקאי מפורש. מאידך אין אנו מוכנים להתחייב גם בארצות־הברית על סכום כה גדול ולהיות מחויבים מבחינה מוסרית לפחות ב־2 מדינות. מבקשים אפוא מכם לעשות הכול בכדי לקבל תשובה ברורה מארצות־הברית בין חיובית ובין שלילית. רק לאחר שתהיינה תשובות ברורות מ־2 הארצות נוכל להכריע.[2] התחייבנו כלפי הצרפתים לשמור את עניין המיסטר כסוד כמוס. כל דליפה מסכנת העניין. מבקש אפוא שתקפידו לא להשתמש באינפורמציה זו בשום מקרה.

שמעון

215

1. מברק זה משיב להודעתו של נחום שמיר, ראש משלחת משרד הביטחון בארצות־הברית, שחברת נורת אמריקן מסרה הצעה מפורטת לאספקת 24 מטוסי F-86 (ראה מס' 106 והערה 3 שם) מייצור קנדי, ארבעת הראשונים כבר ביוני, כשתוקף ההצעה עד 31 במאי, ולכן יש להיכנס במשא־ומתן מיד. (מברקים נש/72, 11.5.1954, נש/76, 13.5.1954, 93.01/2182/5).
2. ראה מס' 233 וההערות שם, מס' 260.

216

ד' הכהן אל המנהל הכללי של משרד החוץ
D. Hacohen to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2394/23

רנגון, 20 במאי 1954

סודי

ולטר יקירי,

בעוד כשלושה שבועות בערך תצא מכאן לארץ משלחת צבאית גדולה בדרג גבוה ללמוד את שלל בעיות הצבא שלנו. המשלחת בהרכב של עשרה קצינים תשב בארץ שישה שבועות ואני מבקש שייעשה הכול למען הצלחת הטיפול הנכון והיעיל במשלחת זו.

בדואר זה אשלח מכתב מיוחד למחלקת אסיה עם כל הפרטים על אנשי המשלחת ומטרת נסיעתם ומובטחני שחומר זה מיד יימסר למשרד הביטחון. מטרת מכתבי זה אליך לשוב ולהסביר לך הישג רב־ערך זה של צאת המשלחת, המשקל המדיני של קשרים שנתהוו בינינו לבין הצבא והתועלת הכלכלית שתצמח לנו מכך.

ממכתבו של לוין אלי אני מבין שמשרד הביטחון רואה את המשלחת כעול כבד שמטילים עליו הן בטיפול והן מבחינה תקציבית. אני מקווה שהם לא ימשיכו בהרגשה זו ואני כותב אליך על־מנת שתיקח דברים, אם יש צורך, עם שר הביטחון בעצמו, להסברת המצב.

עם בואי הנה, יחיד ומבודד ללא כל מסורת קודמת במקום והדרכה מצד יהודים, ידעתי ברורות שאין לנו דבר לתרום לבורמה לא מבחינה מדינית ולא מבחינה כלכלית. למען לפלס למדינתנו כאן דרך ומעמד אישי לעצמי היה עלי ליצור יש מאין תוך חדירה דינמית לבעיות. החלטתי שנוסף ליחסי־ציבור ותעמולה וכו' עלי לחפש דרכים חדשות לתרום להתקרבות ההדדית.

את הצבא, נוסף לפיתוח החרושת, ראיתי כמטרה עיקרית למאמצי. כשבועיים לאחר בואי נפגשתי לשיחה פרטית עם המפקד העליון נה וין ועל שיחתי אתו כתבתי לכם בפרוטרוט ב־22.12.53[1] (הגעתי הנה ב־7.12.1953). בשיחה זו באתי אליו בהצעות קונקרטיות והתווינו וסיכמנו: א) שעליהם לעשות אצלם בירור פנימי על יחסים אתנו. ב) בהתאם להנ"ל לקבוע משלחת מטעם הצבא על רמה גבוהה שתבקר בארץ לזמן ממושך פחות או יותר ותלמד ותבדוק את בעיותינו והישגינו בכל השירותים של הצבא כולל ים ואוויר. ג) שיגור משלחת צבאית שלנו הנה לאמן את צבאם. ד) רכישות הצבא שלהם מהתע"ש שלנו והקמת תע"ש דומה אצלם.

על כל זה כתבתי לכם בזמנו בכל הפרטים ואת סעיף ב' על המשלחת לארץ העתקתי בדיוק ממכתבי ההוא אליכם מ־22.12.

216

1. ראה כרך 8, מס' 604.

ניתנה לכם אם־כן תמונה ברורה עוד עם התחלת הקשר על כיוון המשא־ומתן שלי ואם עברתי על סמכותי בכך שחייבתי את הצבא ללא אישור מוקדם מצדם הרי היה להם זמן מספיק להוכיח אותי על־כך ולהזהיר שלא אמשיך בקו זה שאין הם רוצים או יכולים לעמוד בו. שום התראה כזו לא ניתנה לי ואני המשכתי במאמצי אלה, השקעתי כוחות רבים בהסברה ובשכנוע בתוך שכבה אחראית של הקצונה ובחוגים פוליטיים הקרובים לעניינים אלה (שר הביטחון בה־סווה ותקין צ׳יט מאונג) והדבר הסתיים במשלחות לארץ ובתוצאות חיוביות מאוד אשר את פרטיהם אתה יודע.[2]

עתה יוצאת המשלחת הזאת כשלב נוסף ותוצאה ישירה משיחותינו ואני משוכנע שאם נדע לכלכל את ענייננו הרי זה רק פתח להעמקת הקשר והרחבתו בצורה המוחשית ביותר.

אתמול היתה לי ישיבה משך שעה עם הגנרל נה וין. הם עומדים בפני מהפכה בכל ארגון צבאם. הם רוצים להתחיל מן ההתחלה, להקים הכול מחדש. ומטרת המשלחת שיוצאת אלינו ללמוד את כל השאלות המסובכות הכרוכות בכינון צבא, לפי ניסיוננו לקבוע את המסגרת שלהם. נה וין מתכונן בלי כל קשר עם משרד החוץ לשלוח נספח צבאי שלו קבוע אלינו והוא רוצה בעצמו עוד בשנה זו, אם מצב הקרבות כאן יאפשר זאת, לבקר אצלנו למשך שבועיים. המשלחת הצבאית לא תיסע אינקוגניטו אלא בגלוי ובמדים ואינני צריך להסביר לך שיהיה לדבר זה הד לא רק בארץ זו.

אינני יכול לכן להבין ולהשיג הכיצד אין הבנה מספיקה בצבא לקשרים אלה ומשמעותם ומדוע כותב אלי לוין שעליו "להתווכח ויכוח חריף עם אנשי הצבא" וכו׳.

אני לא הזמנתי רשמית את המשלחת לבקר בארץ אבל נכון שגרמתי במידה גדולה להחלטה לשגרה ארצה. לא דובר בינינו כלל על הוצאות, כמובן שהם טסים על חשבונם (לא על־מנת "להתעכב בדרך בארץ" אלא מתוך כוונה אחת בלבד לנסוע לישראל וחזרה).

הארחתם תהיה במחנות צבאיים אבל צריכה להיות מכובדת ומתאימה לדרגותיהם הגבוהות (רבי־סרנים, אלופי־משנה ואלופים).

אני משוכנע ששר הביטחון יבין את הצורך במאמץ מיוחד למען הצלחתה גם של המשלחת הזו אשר ללא כל ספק עלולה להיהפך לקרש קפיצה לשלבים עוד יותר הדוקים עם הצבא והממשלה הבורמזית לבינינו.

אני מצטער שאני מטריד אותך בעניין זה אך אני דואג לכך שתהיה הבנה מלאה וכוננות דרוכה לקראת הטיפול במשלחת ואני סומך עליך שתעזור בזה לדניאל לוין.[3]

בברכה,

דוד הכהן

ציר ישראל

2. מ־20 בינואר עד 4 בפברואר 1954 ביקרה בישראל משלחת בראשותו של ראש אגף הרכש במשרד ההגנה של בורמה לבדיקת אפשרויות הרכש בישראל. בעקבות הביקור החליטו הבורמזים לרכוש מטוסי ספיטפייר ודקוטה מישראל וב־21 באפריל הגיעה לישראל משלחת בראשות תאקין צ׳יט מאונג, המזכיר הפרלמנטרי של שר ההגנה לשאת ולתת על הרכישה. בסוף הביקור נחתם הסכם על מכירת מטוסי ספיטפייר על נשקם ותחמושתם ועל שיגור חניכים מבורמה להשתלם בישראל בטייס ובאחזקת מטוסים. (ראה סקירה על ביקור משלחת בורמה, 7.5.1954, 130.02/2394/25).

3. על ביקור המשלחת, שהגיעה לישראל ביוני, ראה מס׳ 331.

217

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to Mr. Sharett

מברק מוצפן WIA439
נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 21 במאי 1954

שלך 440, סעיף ג.[1]

זה מכבר סבורים היינו כי צריך לבצע מעבר לגישה חיובית ועל כך הברקתי ערב פרסום הודעת עיראק.[2] הרגשה זו מתחזקת אצלי לרגל (א) חידוש השמועות על משא־ומתן עם מצרים, (ב) הרצון שהובע באוזני על־ידי כמה מנהיגים יהודים שנמצא דרך להופיע לא רק כמתנגדים לתכנית הגנת האזור כי אם כתובעים חלקנו בה או על כל פנים, פיצוי על תוצאותיה המידיות. מאידך רצוי לדעתנו לדחות את ראשית הרמיזה עוד כמה ימים. עומדים אנו לפני הכרעה על אספקת המטוסים F-86 בתשלום,[3] דבר שיהווה תרומה מכובדת ביותר לכוחנו הצבאי. אנשי מחלקת המדינה רומזים כי תיתכן הכרעה חיובית. רצוי שנבצע דבר זה אם אפשר כמבצע בפני עצמו אחרת ימסרו לנו את ההסכמה ויחשבוה כפיצוי מספיק וכהיענות מלאה על רמזינו. קו זה מוסכם עם הרצוג. לגבי סעיף ג שלך 480, הוחזרה הערובה לחוק.[4]

אבן

217

1. שרת ביקש לדעת אם התקבלו על דעתם שלושת קווי ההנמקה שהציע בפעולה נגד זיון עיראק (ראה מס׳ 192 והערה 2 שם), או שלפי שיקולם מוקדם עדיין לעבור לרמזים אלה מהם משתמעת התפשרות עם מתן נשק לעיראק תמורת פיצוי דומה לישראל. (מברק לשגרירות בוואשינגטון, 17.5.1954, 130.09/2310/6.)
2. ראה מס׳ 188 והערה 3 שם.
3. ראה מס׳ 215 והערות שם.
4. לא ברור לאיזה מברק מתייחס אבן, אולם כוונתו לסעיף 202(b) של חוק הביטחון ההדדי שהושמט תחילה מטיוטת הנוסח החדש של החוק; סעיף זה תבע מן המדינות במזרח התיכון המקבלות סיוע צבאי התחייבות להשתמש בנשק רק לביטחון פנים ולהגנה עצמית ולא ליזום כל מעשה תוקפנות נגד מדינה אחרת.

218

מ' שרת אל ג' נהרו (ניו דלהי)
M. Sharett to J. Nehru (New Delhi)

Copy: 93.13/226/1 :העתק

[Jerusalem], 21 May 1954

My dear Prime Minister,

Although it has never been my good fortune to meet you, circumstances have arisen which I believe impel my addressing to you this personal message.

I understand from the Prime Minister of Burma, through our Minister at Rangoon, that in a conversation with him at Colombo you indicated your readiness to establish diplomatic relations with Israel and to welcome a properly accredited representative of Israel in New Delhi.[1]

For myself, I have always followed, on the subject of Israel's diplomatic relations with India, as on many other issues, the advice of the Song of Songs: "Stir not up, nor wake love, till it please." The message which has reached me from U Nu seems to indicate that the moment envisaged in that verse has now arrived. But before I authorise any formal step, I should be happy if I could have confirmation of the fact from you or your Government.[2]

Yours sincerely,

M. Sharett

218

1. ראה מס' 204 והערה 2 שם.
2. נהרו השיב שייתכן שנפלה אי־הבנה בשיחה שהתקיימה בינו ובין או נו. אמנם אין להודו התנגדות בסיסית לכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל, אלא שיחסים כאלה במצב הנוכחי "לא ישרתו את העניין הקרוב ללבנו" ושייתכן שברגע מתאים אולי תוכל הודו להיות לעזר בהסדר הבעיות בין ישראל לארצות ערב. (ראה נהרו אל שרת, 5.6.1954, 93.13/226/1).
ב־22 ביוני נפגש דוד הכהן שוב עם או נו ומסר לו את חילופי המכתבים בין שרת לנהרו. או נו רגז ואמר, בין היתר, שדבריו של נהרו היו קצרים וברורים ולא היה מקום לאי־הבנה. או נו כתב ברוח זאת לשרת, והוסיף שלפי התרשמותו אכן נטה נהרו לכונן יחסים אך חזר בו לאחר ששב לניו דלהי ונועץ בפקידיו. (ראה מכתבי ד' הכהן אל ד' לוין, 23.6.1954, 26.6.1954, ואו נו אל שרת, 24.6.1954, 93.13/226/1).

219

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 477

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 23 במאי 1954

ראסל מסר היום להרצוג:

1) הנושא העיקרי באיסטנבול[1] הגנת האזור.

2) הצלחת משלחתם הצבאית בפרס בסיכול מזימות תודה בעת התמוטטות מוצאדק[2] תשמש נר לרגלי האמריקנים בהקמת קשרים ובהחדרת השפעה לעיראק דרך מתן נשק.

3) לחששות ישראל:

(א) הדגש על ה־Northern Tier, זאת אומרת עיראק ואיראן. שאלתי ומה על דברי טרודו[3] בקשר ליתר ארצות ערב, השיב שאם אולי יש תכנית כזאת הרי היא לטווח ארוך ולא לעתיד הקרוב. הזהיר שאם ידיעה זו תדלוף ממשרד החוץ תבוא הכחשה ממחלקת המדינה. הבטחתי סודיות.

(ב) הודעת ראש ממשלת עיראק על היעדר תנאים[4] התייחסה להתחייבות להצטרף לחוזה טורקיה–פאקיסטאן ולבסיסים אמריקניים אולם התנאים הרגילים ב־MSA [Mutual Security Act] חלים גם חלים.

(ג) האמריקנים מצפים להצטרפות עיראק לחוזה טורקיה־פאקיסטאן ועל־ידה להשפעה מרגיעה מטורקיה על עיראק ביחס לישראל.

(ד) לשאלתי על שתי הדיביזיות בעיראק של טרודו השיב שזו תכנית לא לשבועות וחודשים אלא לחודשים ושנים. משלחתם הצבאית תבדוק אפשרויות אימון ובניית ביצורים בצפון עיראק וחינוך דעת־קהל ורק אחר־כך תמליץ על מתן הנשק והמלצותיה יהיו טעונות אישור מחלקת המדינה שתחליט לאור התפתחות נטיות חיוביות בעיראק.

(ה) חשוב ביותר: נידון באיסטנבול ניסוח חדש של הצהרת השלוש שיכיל ערובה ממשית ושניתן להפעילה בין רגע

If America guarantees attack on one inch of your territory will mean American involvement surely you will be satisfied.

ביקש אישית לשמוע הצעות מאתנו בקשר לדיונים הנוכחיים בוואשינגטון.

219

1. באיסטנבול התכנסה באמצע מאי ועידת ראשי הנציגויות של ארצות־הברית במזרח התיכון. את מחלקת המדינה ייצג ביירוד.
2. מוצאדק הודח מראשות ממשלת איראן על־ידי נאמני השאה באוגוסט 1953. מפלגת תודה היתה המפלגה הקומוניסטית באיראן.
3. ראה מס' 213.
4. ראה מס' 192 והערה 1 שם.

כשחזרתי לטעון קו ההתנגדות המוחלטת הזהיר שאנו מחמיצים הזדמנות יקרה להשפיע ולכוון זיון עיראק שלא יהווה פגיעה בנו.

כששאלתיו מתי הזמינו אותנו לכך השיב איך אפשר לשוחח על פרטים כשאתם כופרים בעיקרון.

4) לסירובנו בעניין קבוצת הסקר[5] העיר שאין העניין כשלעצמו חמור פרט לקישור עם הזיון.

It is our policy to achieve both area defence and regional cooperation.

5) כשהבעתי תמיהתי על רמזי טרודו ביחס ללויאליות ישראל במקרה חירום התרגז לאמור: "אם־כך אמר לא ביטא הערכת מחלקת המדינה ואם תרשני אבקש מחלקת המדינה לדרוש ממנו הסברים." השבתי שדיברתי על דעת עצמי בלבד ואודיעו אם רצוננו שיבריק. התרשמותי שהתנגדותנו לזיון כאב ראש חמור בשבילם ואם היינו סוטים היו סיכויינו לפיצוי יותר חלשים.[6]

6) סיפר ביירוד נפגע קשות מהגזמותינו בדבר כוונותיו ובמיוחד מכך שאיש מאתנו לא העז להסביר דבריו לאשורם. הייתכן להאשים ארצות־הברית שעשתה יותר מכל מדינה אחרת ליצור אצלנו תנאים לקליטת עלייה ברצון להפסיקה? ביירוד רק תיאר מצב כמות שהוא להרגעת הערבים. כששאלתיו למה לא הביע דעותיו בצינורות דיפלומטיים במקום בנאומים פומביים השיב בשאלו מה היתרון בכך הלא אחרי שדר אישי מדאלס לשרת ביצעתם קיביה.

ראסל ייפגש מחר בערב עם המנכ"ל.[7]

מאה"ב

5. ראה מס' 214 והערות 2 ו־4 שם.

6. יעקב הרצוג הוסיף עוד: "התרשמתי מדברי ראסל שהתנגדותנו לזיון מעיקה על האמריקאים במאוד. מסופקני אם שינוי הקו מצדנו בשלב זה יחיש את התהליך של הכרה בצורך לפצותנו פיצוי מוחשי. לי נדמה שמבחינה טכסיסית ועניינית כאחת מוטב שיתרגמו את נכונותם המילולית להצעות של ממש לגבינו כשלפניהם שני מחנות – ישראל, הדבקה בקו ההתנגדות המוחלטת מזה, וידידיה המשתמשים... בעובדה שלא ניתנה ערבות לישראל ובקשותינו לנשק הושבו ריקם וכו', מזה. אם נעבור כעת להצגת תביעות שמהן תשתמע הסכמה לעקרון הזיון של ארצות ערב... נפגע ביכולת תמרוננו ובכוח מיקוחנו..." הרצוג הוסיף שתוקף שיקוליו אלה תלוי בשאלה איזה גרסה על זיון מדינות ערב נכונה, זו של טרודו, או זו של ראסל והציע להציגה בצורה רשמית בדרג גבוה. (הרצוג אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 24 במאי 1954, 130.02/2415/1.)

7. בפגישה למחרת דיווח ראסל גם לאיתן על המפגש באיסטנבול. לשאלתו הלא פורמלית על עמדתה של ישראל כלפי הצהרה משולשת חדשה "עם שיניים" השיב איתן על פי הנחייתו של שרת כי כשם שההצהרה המקורית לא באה ביזמתה של ישראל, כן גם הגרסה המתוקנת אינה צריכה להיות באחריותה אלא באחריותן של המעצמות. ישראל לא תראה בהצהרה כזאת תחליף לדרישותיה בתחום הסיוע הצבאי, ודעת הקהל בישראל תתקשה להאמין שארצות־הברית תכפה את סעיפיה במקרה של תוקפנות ערבית. ראסל התייחס גם לספק שהטיל טרודו בעמדתה של ישראל במקרה של מלחמה בין מזרח ומערב, ואמר שלמחלקת המדינה ולשגרירות בישראל אין כל ספק בעניין זה, אך בחוגים בקונגרס התעוררו ספקות, לנוכח העובדה שישראל לא שלחה חיילים לקוריאה, מתנגדת לתכנית ארגון ההגנה האזורי ויש לה קשרים עם יהודים מאחורי מסך הברזל. (ראה סיכום של שיחת איתן עם ראסל ב־24 במאי 1954, 130.02/2415/1.)

220

תזכיר בעניין הסברה
Memorandum on Public Relations

העתק: 130.02/2440/2

[ירושלים], כ' באייר תשי"ד
23 במאי 1954

תזכיר על תקריות גבול ומדיניות יחסי ציבור[1]

I. הבעיה

א) מאז קיביה נקטה העיתונות העולמית עמדה ידידותית יותר כלפי הערבים מאשר כלפי ישראל בשאלת התקריות בגבולות.

ב) ישראל נחשבת לתוקפנית.

ג) להודעותיה של ישראל על תקריות־גבול אין מתייחסים באמון־יתר.

דוגמאות:

1) הצהרות הממשלה המכחישות את אחריותה לפעולות תגמול כגון קיביה או נחלין נתקבלו באי־אמון, בייחוד לאחר ההודעות שנמסרו על־ידי משקיפי או"ם.

2) משום־כך, לא התייחסו באמון גם להכחשת מעשי־תגמול אחרים שנכללו בתלונות ירדן ואשר לא בוצעו במציאות.

3) אם הממשלה מסירה מעצמה את האחריות, מקשה הדבר על הכחשת תקריות גבול מבוימות, כגון חוסן,[2] מאחר שהעיתונאים טוענים, "מניין לכם שישראלים לא ביצעו פעולה זו? אולי בוצע הדבר בידי קבוצה שעשתה דין לעצמה".

220

1. התזכיר חובר בעקבות דיונ־ם לא פורמליים של אנשי שירותי ההסברה במשרד ראש הממשלה ובמשרד החוץ בהשתתפותם, בין היתר, של ט' קולק, ה' זינדר ומ' פרלמן. הוא נמסר לחוות דעתם של איתן, לוריא ואנשי השגרירות בוואשינגטון, לקראת הבאתו להכרעת ראש הממשלה. הדיונים התקיימו לאחר שבקרב העוסקים בדבר בנציגויות גברה ההכרה שההסברה הישראלית נתקלת בקשיים במאמציה להסביר את תקריות הגבול. לאחר פעולת נחלין כתב הרמן שאלמלא השחיטה במעלה עקרבים, ולו קדם לה רק המקרה בכסלון, היתה תגובת דעת הקהל לפעולה מגיעה לממדים דומים, או אף גדולים יותר, מאשר אחרי פעולת קיביה, ושההסברה שהפעולה היתה מקומית התקבלה בחוסר אמון. הוא גם ראה תועלת מעשית בכך שהידיעות הראשונות על פעולה תגענה מן הצד הישראלי. הרצוג לעומתו, ראה את הקשיים המדיניים שינבעו מהסברה כזו שהציע הרמן, כחמורים לאין ערוך מן ההפסד הנגרם מדרך ההסברה הקיימת, והצביע על הקושי למצוא איזון בין הצורך לתת סיפוק מה לתביעת רוב הציבור, שדם יהודי לא יהיה הפקר, על מנת לרסנו, ובין הצורך להתחשב במצבה הבין־לאומי של ישראל. גם מלונדון הגיעו הדים שמאז תקרית נחלין שוררת בחוגים המדיניים הדעה שאחריותה של ישראל לתקריות הגבול שווה לזו של מדינות ערב, ושהניסיונות להסביר שהפעולות הישראליות הן תגובות לפעילות של הצד שכנגד נתקלות בחוסר סבלנות ובספקנות. (ראה הרמן אל מחלקת ארצות־הברית, 31.3.1954, 130.02/2429/6; אבנר אל לוריא, 6.4.1954, 93.04/41/14; הרצוג אל הרמן, 22.4.1954, 130.02/2440/2; הרצוג אל הציר בוואשינגטון, 25.5.1954, 130.02/2399/2.) על התגובות להצעות שבתזכיר, ראה מס' 243 והערות שם.

2. המדובר בתלונה ירדנית לוועדת שביתת־הנשק מ־7 באפריל על התקפה כביכול על הכפר חוסן. ישראל הכחישה שהתקפה כזאת נעשתה משטחה.

ד) באווירה כללית זו של אי־אמון, הרי גם כשאנו מוסרים הצהרה שהיא 100% אמת, כגון גרירת גופותיהם של שני השוטרים שהושארו פצועים ונרצחו בידי ירדנים בשטח ירדן,[3] מגבירים הדו"חים של משקיפי או"ם, הסותרים את הצהרותינו, את אווירת אי־האמון ושמים לאל כל ניסיון מצדנו לשפר את יחסי הציבור שלנו.

ה) מלבד שידוד המערכות בשטח יחסי הציבור הערביים בארצות־הברית וגילויי חולשה אפשריים בשטח יחסי הציבור שלנו, קיימת הבעיה האובייקטיבית המכריעה את הכף לטובת יחסי הציבור הערביים ולרעת יחסי הציבור של ישראל. גניבת 500 מטר צינורות אינה עניין שאפשר לעורר עליו את דעת־הקהל בחוץ־לארץ וכן רצח של שומר אחד בכיסלון. אף רצח או פציעת אזרח אחד או שניים באזור הגבול אינו מהווה קולר רב־רושם לתלות בו טענות כבדות משקל. תקריות מסוג זה, אף אינן ניתנות לניצול יעיל באמצעות תמונות. אולם לעומת־זאת, פעולת־תגמול ישראלית, אף בקנה־מידה קטן מזה של קיביה – משהו מעין נחלין – ניתן אוטומטית לניצול תעמולתי בקנה־מידה נכבד: בעיתונות, בריאיונות טלוויזיה, בפרשנות ברדיו ובתמונות.

(ו) מן ההכרח לעשות משהו כדי לחדש את אמון העולם (באמצעות עיתונאי־חוץ ונציגים דיפלומטיים) באמיתותן ובדייקנותן של הצהרותינו. "משהו" זה חייב להיות רב־רושם. ללא ביעור הארס מאווירת יחסי הציבור, אי־אפשר ליצור אווירה נוחה של דעת־קהל לבעיות חשובות כגון זיון מדינות ערב או תמיכה בביסוסה הכלכלי של ישראל.

II. הצעת כיוון פעולה

א) הוצע כי במועד מתאים בעתיד הקרוב – לאחר הכנות מספיקות ושיקול זהיר – ימסור ראש הממשלה הצהרה חשובה – שיובטח לה פרסום מלא בעיתונות – ושבה יודיע כי:

"כדי לשים קץ למצב שאין לסבלו בגבולות ולהחזיר את החוק והסדר על כנם, נותנת ממשלת ישראל לממשלות ערב הזדמנות רבתי. ממשלת ישראל מקבלת על עצמה למשך ששת השבועות (או החודשיים) הבאים לתת הוראות חמורות, ולנקוט צעדים מיוחדים להבטחת מילוין של ההוראות הללו, שלא תינקט כל פעולת־תגמול נגד מקרי הסתננות המסכנים את חייהם ורכושם של אזרחי ישראל. תקופה זו הוצעה כדי לאפשר לשלטונות במדינות השכנות לנקוט צעדים שיבטיחו הפסקה גמורה, אחת ולתמיד, של הסתננות ומעשי רצח, שוד וחבלה מצד בני עמם. ממשלת ישראל מקבלת על עצמה אף להאריך תקופה זו אם תחלוף ללא תקריות. אולם, ממשלת ישראל מתרה, שאם בתקופה זו תימשכנה התקריות ולא תחול הפוגה במעשי ההסתננות והרצח מצד הערבים, תרשה בתום תקופה זו למשמרות הגבול לנקוט אמצעים יעילים להגנת חייהם ורכושם של יישובי־הספר ובכלל זה, אם יהיה צורך בדבר, פעולה משטרתית מתאימה נגד מתקיפים ערבים שיתנקשו בחייהם וברכושם של תושבי ישראל".

ב) בעת ובעונה אחת, יש לדאוג למתן פרסום רחב ככל האפשר להצהרה זו בקרב הנציגויות הדיפלומטיות הזרות בישראל ונציגויות ישראל בחוץ־לארץ. יש להחדיר

3. ראה מס' 205 והערה 1 שם.

את התכנית הזאת להכרתם ולשכנעם ברצינות ההצעה – הן במה שנוגע להבלגה מוחלטת מצד ישראל בתקופה האמורה והן בנוגע לחופש הפעולה לאחר מכן; וכי מחובתן של ממשלות־חוץ לנקוט בכל הצעדים האפשריים כדי לשכנע את מדינות־ערב ולהעמידן על רצינות המצב ועל הצורך החיוני לנצל את תקופת ההבלגה לשם פעולה מתאימה מצדן.

ג) את תקופת ההבלגה, יהיה צורך לנצל על־ידי תכנית הסברה מקיפה ואינטנסיבית בקרב עיתונאי־החוץ השוהים בארץ ועורכי העיתונים בחוץ לארץ, תוך הדגשת המצב הנוכחי שאין לסבלו; ההזדמנות הניתנת למדינות־ערב להסדיר את המצב במשך תקופת ההבלגה והחלטתנו הנחושה לנקוט באמצעים לאחר־מכן, אם הערבים לא ינקטו פעולה מתאימה בתקופת ההבלגה.

ד) מדיניות כזאת תאפשר לנו בעתיד, אם יהיה צורך בפעולה, להכריז כי פעולה כזו נעשית על דעת הממשלה ואחריותה. הדבר יאפשר לנו לומר את האמת. צעד כזה, יאפשר לדובר הישראלי להקדים את הערבים במסירת הודעות על מעשי־תגמול ולתלות פעולה משטרתית ממין זה – יש לשים את הדגש על המילים פעולה משטרתית – בפעולת התוקפנות הערבית שקדמה לה. דבר זה יחזיר במידה רבה את אמון העיתונאים באמיתותן ודייקנותן של ההצהרות הישראליות. דבר זה אף יאפשר לידידי ישראל בעולם להזדהות ללא הסתייגות עם מדיניותה של ישראל.

(הערה: אלה הם קוויה העיקריים של התוכנית, המוצעת כבסיס לדיונים בלבד. ההצעה מצריכה עיון מעמיק, מפורט, לאור המצב המדיני, בתוכנה, בקביעת המועד המתאים ובאמצעי הסברתה והפצתה.)

221

מ׳ שרת אל נ׳ גולדמן (פאריס)
M. Sharett to N. Goldmann (Paris)

מקור: 130.02/2440/2

ירושלים, כ׳ באייר תשי״ד
23 במאי 1954

כמוס - אישי ביותר

נחום היקר,

כאשר החלטתי לפני יום־יומיים לכתוב לך בעניין אשר ישמש נושא למכתבי זה, נתתי דעתי קודם כל להיוודע מה תכניות מסעותיך ומתי אתה עומד להיות באירופה. עודני חוקר ודורש והנה ידיעה כי אתה מגיע לפאריס מחר, ובשלושים בחודש תהיה כבר בארץ. שלחתי אפוא לשגרירות מברק להודיעך כי אני כותב ואקווה כי איגרתי תגיע לידיך לפני בואך הנה.

הנושא ייראה בוודאי משונה בעיניך. אני בא להציע לך מבצע נועז ואין בזה רק, או כבר, הצעה לפעולה אלא גם בקשת עצה אם לעשות את הצעד או לחדול.

כדי לא להעמיד את סבלנותך בניסיון אומר לך מיד מה העניין. ההצעה היא כי תיפגש עם מולוטוב בג'נבה על־מנת לעורר בשיחה אתו את עניין עליית יהודי רוסיה לישראל.

עלה על דעתנו כאן כי השלב הנוכחי בהתפתחות העניינים בעולם עשוי לשמש הזדמנות בעלת סיכוי כלשהו להעלאת בעיה זו מחדש. מצד אחד לפנינו נאומו הממאיר של ביירוד, עם העוקץ הארסי שבו נגד עליית יהודי ברית־המועצות, אשר כה היטבת לענות עליו בגילוי־הדעת שפרסמת בניו־יורק. שמא יהיה דווקא עכשיו לרוסיה היצר לעשות מעשה "להכעיס" כלפי ארצות־הברית בכיוון זה? מצד שני עושה ברית־המועצות מאמצים מובהקים לרכוש אהדה בעולם המערבי. אולי תמשוך את לבה האפשרות לעשות נפשות בקרב יהדות אמריקה על־ידי פתיחת שערי היציאה לישראל?

על גבי הרקע של שיקולים אלה נצנץ במוחי הרעיון להציע לך את ההרפתקה הזאת. הבעיה היא, קודם כל, להגיע לשיחה במישור גבוה ככל האפשר. מישור זה הוא עכשיו מולוטוב. ויותר קל להגיע אליו בג'נבה מאשר במוסקבה. אווירתה של ג'נבה כשלעצמה מסייעת יותר לשיחה חופשית. אם כדאי לנו בכלל לעשות את הצעד, הרי לא ייתכן שליח טוב ממך. פניית נציג יהודי עולמי הבאה במפתיע ומעוררת התעניינות מיוחדת, עשויה להיות הרבה יותר יעילה במקרה זה מפנייתו השגרתית של נציג ישראלי רשמי הנעשית על־פי הוראות ממשלתו. כישרון השיחה שנתברכת בו ודאי יעמוד לך גם הפעם וחזקה עליך כי תצליח לעושת רושם גם באמצעותו של תורגמן (בהנחה כי מולוטוב אינו שומע אלא רוסית).

מתעוררות כמובן שאלות וקושיות למכביר. ראשית, הכדאי לנו להציג את התביעה על־מנת לקבל סירוב מוחלט? אני עונה על שאלה זו בחיוב. עלינו להטריד את הסובייטים בעניין זה בכל הזדמנות שבאה לידינו, למען ידעו כי הוא לא ירד לעולם מעל הפרק. שנית, התתפרסם הפגישה או נשמרנה בסוד? תשובתי היא כי מוטב לא להביא את הדבר לידי פרסום ודומני כי ריגנר יוכל לסדר את הריאיון בתנאים נאותים ויהיה נאמן על שמירת סוד. אשר לרוסים, הריהם שומרי הסוד הטובים ביותר שהיו אי־פעם בתולדות המין האנושי. שלישית, מה יהיה אם הדבר יתפרסם ואיך יגיבו על־כך האמריקנים? אז נודיע כי דובר אך ורק בשאלת העלייה – בשביל מחלקת המדינה אין זה סוד כי אנו חותרים כל הזמן במגמה זו ואילו העולם היהודי רק ישבח אותנו על היוזמה והמאמץ. רביעית, גם אם לא יתפרסם הדבר, האין חובתך כאזרח אמריקני להודיע על־כך ואיזה רושם תעשה הודעתך במחלקת המדינה? אני מניח לך לשפוט בעניין זה והנני מודה כי זה עלול להיות שיקול מכריע.

כל השקלה והטריה הזאת מוצעת לך לחוות־דעת, ולא אתפלא אם הדברים ייראו לך אחרת משהם נראים לי. ייתכן כי ממילא לא יספיק לך הזמן לקיים את הריאיון בדרכך לארץ, גם אם תקבל את דעתי, ואז נספיק להתייעץ על העניין כולו בהיותך כאן, מתוך תקווה כי ועידת ג'נבה עוד תאריך ימים ותספיק לראות את מולוטוב בדרכך חזרה. אך אם תקבל את ההצעה ותמצא זמן לקיים את הפגישה, כי אז אבקשך לפעול בלי דיחוי ולוואי רק כי הצד שכנגד יסכים להיפגש.

לקראת המקרה הנני לומר משהו לגופו של עניין. אני סבור כי אחרי ההסברה הכללית של הרקע, אשר ביחס אליו אינך זקוק להדרכה, עליך להציג את התביעה הממשית בממדים צנועים בתכלית. מוטב לצמצם את המשאלה המעשית במסגרת של

עליית קרובים, אבל לא רק הורים זקנים, אלא גם אחים ואחיות, ומתוך אלה שאינם ממלאים תפקיד בעל חשיבות מיוחדת בברית־המועצות. אינני חושב כי עליך לנקוב מספרים אבל ביני לבינך אגיד כי אילו הגענו לעליית אלף איש לשנה, היה זה, כהתחלה, דבר גדול בשביל המדינה, יהדות רוסיה והעם היהודי כולו. אילו הגענו לעשרת אלפים היה זה דבר עצום.

אפשר מאוד כי אינני אלא שוגה בחלומות שווא, אבל הן זו דרכם של ציונים מאז ומעולם, חיינו הממלכתיים, כבדי־הרצינות, עוד לא ריפאונו ממחלת ילדות זו.

אצפה בקוצר־רוח לידיעה ממך. אולי תבריק לי את תגובתך מיד לכשתקבל את המכתב – בשפת־חכמים ובקיצור נמרץ.[1]

שלך בידידות,

משה

222

י' תקוע אל שר החוץ והמנהל הכללי של משרד החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs and the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2434/5

ירושלים, כ"א באייר תשנ"ד
24 במאי 1954

כמוס

הנדון: תכניות המים

ראיתי את מברקו של השר מס' 473 אל מר אבן בדבר משא־ומתן עם מזכ"ל או"ם בענייני תכניות מים,[1] כבר לאחר שנשלח לצופן, לכן הנני מעלה בכתב מספר הערות לשיקולכם.

221

1. הרעיון לפנות אל הרוסים בא מצדו של אליעזר ליבנה בשיחה שהתקיימה עם שרת ב־21 במאי. שמו של גולדמן הועלה, לאחר שנשללו אפשרויות אחרות, ובכלל זה שליחות של שרת עצמו. המכתב שלפנינו הגיע לפאריס לאחר צאתו של גולדמן משם. בסופו של דבר, נפגשו שרת וגולדמן בישראל ב־31 במאי, בירור את השאלה ביניהם, וגולדמן הסכים לנסות את כוחו בזה. לא ידוע אם פגישה כזאת עם מולוטוב התקיימה ואם היה המשך לצעד זה. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 507 ו־524.)

222

1. במברק 473 הגיב שרת על הערתו של אבן בדבר יחסו של מזכ"ל האו"ם להצעת עדסייה מול בנות יעקב. (ראה מס' 214 והערה 5 שם). הוא אמר שאין ספק כי ההצעה לא באה מצד המזכיר הכללי אלא מצדדים שונים, והמזכיר רק אימצה לעצמו. פניית ארצות־הברית להרשות סקר בתחום ישראל בעניין תכנית עדסייה מעידה כי אף היא אוחזת ברעיון, ולכן יש להניח בבטחה כי השאלה תתעורר בפי ג'ונסטון. (המברק, מיום 23.5.1954, 130.09/2310/6.)

בזמנו הבעתי את הסתייגויותי וחששותי לגבי ההצעות המקוריות אשר הושמעו על־ידי האמרשלד בשיחתו עם אבן.[2] אולם בינתיים אירעו כמה התפתחויות בבעיה זו ובייחוד שתיים הנראות לי כמשפיעות ישירות על כדאיות המשך המשא־ומתן עם המזכיר הכללי. שתי התפתחויות אלה הנן:

א. הנסיגה המסוימת מהצעותיו המקוריות אשר נציגינו הבחינו בעמדתו של המזכ"ל,[3] כנראה לאחר שהובעה התנגדות סורית נמרצת להצעות אלה.

ב. הודעתינו לאמריקנים כי נסכים לדחות את חידוש העבודה במפעל בנות יעקב עד לסיום ביקורו של ג'ונסטון במזרח התיכון, אולם לא נחמיץ את הקיץ.

נדמה לי כי רצוי להמשיך במשא־ומתן עם האמרשלד כדי למנוע הסתלקותו המוחלטת ממאמציו למצוא פתרון של בעיית בנות יעקב על רקע הדו"ח החיובי של מומחי המים אשר ערכו המדיני יפחת במרוצת הזמן; וכן כדי להכין את המזכיר הכללי לחידוש העבודה על־ידי[נו] במועד מתאים.

לדעתי אפשר:

1. לחזור בפני המזכ"ל על הודעתנו לאמריקאים בדבר דחיית חידוש העבודה;

2. לפעול במגמה לשחררו מהמחשבה כי ייתכן פתרון לבעיה בדיון נוסף במועצת הביטחון.

3. לחזקו בדעה כי דו"ח המומחים, פתח פתח לחידוש העבודה באופן סדיר וכי עליו להשפיע על בניקה להסתלק מהתנגדותו המבוססת על פירוש משפטי מפוקפק. לא נראה לי כי קיים סיכוי שבניקה ייתן היתר מפורש לחידוש החפירה באזור המפורז אולם ייתכן ואפשר להבטיח שיימנע מכל הפרעה במקרה וישראל תחדש את העבודה לאחר שתגיש (למזכ"ל או"ם?) את הערבויות המתאימות. במטרה זו אפשר לנצל גם את פרשת התעלה הסורית אשר לחפירתה התנגדנו ואשר בניקה לא מצא לנכון לבחנה אפילו לפי השיקולים אשר הביאוהו לדרוש הפסקת מפעלנו.

אני סבור כי אין זה מענייננו לקשור יתר־על־המידה בשיחות עם האמרשלד את זכותנו לחדש את מפעל בנות יעקב עם ביצוע תכנית הירמוך. שילוב כזה יחליש את עמדתנו והיא כי הבהרת הבעיה במועצת הביטחון ותוצאות החקירה של דיקסון ואייזפוגל, הצדיקו את טענותינו ומאפשרים פתרון השאלה. העמדת תכנית הירמוך מול תכניתנו, הנה טכסיס מדיני המיועד למצוא פיצוי מדיני לערבים ולהבטיח את אי־התערבותם במפעלנו, אולם יש להיזהר מלהתנות זכות ישראל להשלים את תכנית בנות יעקב בהסדר לגבי הטיית הירמוך.

יתר־על־כן אני מבין כי רצוננו להסכים לתכנית סכר עדסייה תמורת הסכמת המדינות הנוגעות בדבר להטיית מי הירדן עד לבית נטופה, ולא רק בתעלת בנות יעקב–כנרת.

נדמה לי כי הסיכויים להשיג הסדר מדיני מרחיק־לכת כזה קיימים במשא־ומתן עם ג'ונסטון על רקע הצעותיו לתכנית אזורית ולאו דווקא עם המזכיר הכללי של או"ם.

2. ראה מס' 183.
3. ראה מס' 201.

לכן אני נשאר בדעה כי עלינו לדון על תכנית הירמוך-עדסייה בעיקר עם ג'ונסטון.[4]

בברכה,

יוסף תקוע

223

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)

M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 482

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 25 במאי 1954

ניסיון סיכום למכלול המים.[1]

כלפי המזכ"ל:

א) בהנחה כי דו"ח המומחים מהווה מסמך חיובי הרי ערכו נפסד מאי־פרסומו ולכן יש לתבוע מהמזכ"ל פרסום רשמי לפי מסורת או"ם ולהדגיש כי ההצנעה מעוררת מבוכה ואינה מעודדת שיתוף־פעולה עם מומחי או"ם לעתיד.

ב) יש לעמוד בתוקף על פרסום ולטעון כי בהחליטו על דעת עצמו לשגר המומחים התחייב המזכ"ל ממילא לפרסם דו"חם בלי להיזקק לאישור מישהו. על־כל־פנים אנו כמדינה ששיתפה פעולה עם המומחים לעיני הציבור רשאים לדרוש כי דו"חם יובא לידיעת הציבור.

ג) אם כגרסתכם המזכ"ל קנאי לעצמאותו כלפי מחלקת המדינה יש לפרוט על נימה זו בהנמקת הפרסום.

ד) מבחינת או"ם אנו רואים עצמנו רשאים לחדש העבודה כפוף למתן ערובות לפי הדו"ח.

ה) לאחר הפרסום נשפיע על המזכ"ל להורות בכיוון זה לבניקה ולהוציא מראשו כסל יתרונות צבאיים. בניקה לא יידרש לאשר העבודה אבל אל יערער.

4. אבן הסכים שיש להמתין לסיום ביקורו של ג'ונסטון אך בשעת השיחות עמו יש לזכור כמה דברים: הרעיון של עדסייה מול בנות יעקב הוא פרי מחשבתם של דיקסון ואייספוגל, והאמרשלד היה הראשון שאימצו. רק לאחר מכן הפך גם לנחלתה של מחלקת המדינה ובעקבותיה של ג'ונסטון. האמרשלד עצמו מזלזל בסיכוייה של תכנית ג'ונסטון, פוסל את עצם הרעיון של יוזמה אמריקאית לפתרון בעיית המים ודוגל בהסדרים צנועים אך מעשיים במסגרת האו"ם. (ראה מברקו לשרת, WIA443, 24.5.1954, 93.01/2210/10.) ראה גם מס' 223.

223

1. ראה מס' 222.

ו) אם בשיחה יחזור המזכ"ל לסורו בעניין מועצת הביטחון נוכיח לו כי פירושו החזרת העניין לתוהו.

ז) אם יעורר שאלת בנות יעקב מול עדסייה נטען כי זכותנו לסיים עבודתנו היא החלטית ואינה תלויה בעדסייה אך ייתכן כי ג'ונסטון יעורר בעיה זו ונראה מה הצעתו.

ח) אם יטען כי הלא הבטחנו לא לעבוד עד צאת ג'ונסטון מאתנו ולכן אין חיפזון בפרסום הדו"ח, נענה כי הפרסום הכרחי להבהרת המצב ועל־כל־פנים עקרונית חובתו לפרסם.[2]

כלפי ג'ונסטון:

א) יש לברר מיד אם ומתי הוא יוצא נוכח הידיעות על דחיית נסיעתו ללא מועד.

ב) אם אין דחייה עליכם לראותו לפני צאתו במגמה להכינו לקראת קהיר ולהרתיעו מוויתורים נמהרים וממאירים על חשבוננו.

ג) אנו שולחים לכם נוסח סופי לתכנית קוטון להגשה לו. תכנית זו כוללת ליטאני ותעשה ודאי רושם רב בציבור בהבטיחה חלוקת אלפיים וחמש מאות מטר מעוקב לעומת תשע מאות מטר מעוקב של מיין.[3] לעומת־זה דווקא משום ליטאני עתידה התכנית לגרור מיד התנגדות פומבית של מחלקת המדינה שלא כברכתם לתכנית הערבית.[4] מניח כי אין מנוס מהגשה ופרסום כבסיס למערכה העתידה.

ד) בשיחתכם עם ג'ונסטון, אם יפסול תכניתנו כבלתי ממשית לחלוטין, תענו ראשית כי אם באים לקחת מאתנו מים בהם תלוי כל עתידנו לא נוכל לקבל כסופי סירובם לכלול ליטאני ועל־כל־פנים התנגדותנו לוותר על מי הירדן והירמוך הדרושים לנו להשקיית אדמה צמאה תהיה לפחות כה תקיפה כהתנגדות לבנון לוותר על הזרמת כל הליטאני לים התיכון, שנית כי הצעת הליגה כוללת לבנון בתכנית האזורית אבל רק כנהנית מהחצבאני ואין כל הצדקה שלא תופיע גם כתורמת על־ידי הליטאני, ושלישית כי בעצם אפשר לגרוס תכניתנו כמכוונת להעביר מים מלבנון לממלכת ירדן, זאת אומרת מארץ ערב לארץ ערב שכן המים שתיתן ישראל מחלקה בירדן ובירמוך שווים כמעט למים שתקבל מהליטאני ופירושו כי ממלכת ירדן תיהנה

2. אבן טען לפי קווים אלה בשיחתו עם האמרשלד ב־1 ביוני. המזכיר השיב שכיוון מחשבתו הוא למצוא פתרון לסיפוק דרישותיה של ישראל מבלי להרגיז את הערבים יתר על המידה. באשר לפרסום דו"ח המומחים הוא מבכר לדחותו עד שתוכשר הקרקע לביצוע התכנית. (ראה מברק מקדרון, XA839, 1.6.1954, 93.01/2182/1.)

3. Plan for the Development and Utilization of the Water Resources of the Jordan and Litani River Basins, פברואר 1954, שהכין המהנדס האמריקאי קוטון לפי הזמנת ממשלת ישראל, בתגובה ל"תכנית מיין". על שתי התכניות ראה במבוא, עמ' יט–כ.

4. ב־21 במאי פרסם ה"ניו יורק טיימס" כתבה מאת לאב, סופרו בקהיר, על תכנית ערבית לפיתוח מקורות המים בעמק הירדן שהכינה קבוצת מומחי מים של הליגה הערבית. להבדיל מתכנית מיין, המליצה התכנית הערבית לאגור את מי הירמוך לא בכנרת, אלא בשני מאגרים בערוץ הנהר עצמו בעזרת בניית שני סכרים, האחד באזור עין אום קריין ("מקרן") והשני בעדסייה, לשימושן של סוריה וירדן; בניית סכר על נהר החצבאני שיעניק מים ללבנון ושינוי יחסי חלוקת המים בין ישראל למדינות הערביות, כשלישראל הוקצבה כחמישית מכמות המים הכללית. מיד ביום פרסום הכתבה הודיעה מחלקת המדינה שהיא מקבלת בברכה את העמדה הקונסטרוקטיבית שבאה לידי ביטוי בתכנית הערבית.

מעודף מתבזבז של לבנון במקום לקפח ישראל שכל טיפת מים שבה תנוצל בשיא היעל. זוהי למעשה תכנית פיתוח ערבית בין־ארצית שישראל לפי תנוחתה משמשת צינור לה.

ה) לגבי בנות יעקב תנקטו לשון כי מנוי וגמור לסיים העבודה על יסוד דו״ח המומחים אלא שבינתיים הבטחנו לו לדחות העבודה עד צאתו מאתנו. אם יעורר שאלת עדסייה זה מול זה תאמרו כי ודאי ידון על זה עמנו כאן אך בינתיים יהא נא ברור כי אין אנו תולים בנות יעקב בעדסייה ומוטב כי יסביר זאת לערבים ויוסיף כי על־כל־פנים אין להם תקווה לעדסייה בלי בנות יעקב.[5]

שרת

224

ר׳ שילוח אל המנהל הכללי של משרד החוץ
R. Shiloah to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA455

נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, [25 במאי 1954]

בהמשך לשל הרצוג מס׳ 429.[1]

השגריר סיפר לביירוד על ביקורו אצל הנסל במחלקת ההגנה בענייני רח״ל [רכש חוץ־לארץ][2] ועל הודעת הנסל כי בלי הוראה מדינית כי הכללת ישראל בתכנית רח״ל מחויבת מבחינה כלכלית או לשם הכנת בסיס ייצור אין סיכוי שישראל תקבל הזמנות. ביירוד השיב כי אינו בקי בהתפתחויות האחרונות, יבדוק המצב אך אינו אופטימי לרגל נטיית הקונגרס לקצץ מאוד בהקצבות לרח״ל.

5. עוד לפני שהתקבלו הנחיות אלה של שרת המליצה גם השגרירות בוואשינגטון המלצות באותה רוח. אבן סבר שיש לומר לג׳ונסטון דברים נוקבים לפני נסיעתו, אחרת ירד במדרון תלול של ויתורים לערבים: שתכניתו הקיימת אינה מקובלת על ישראל באשר אין בה די מים לצרכיה, ותכנית מתוקנת לרעתה – על אחת כמה וכמה; שכל הצעה לוויתור על שטח, אפילו מצומצם, או לקירובה של סוריה לחוף הכנרת, דיה להכשיל את התכנית בעיני ישראל; ושהמוצא היחיד הוא הרחבת תכניתו על־ידי הכללת מימי הליטאני או הגשמת תכניות לאומיות בעזרה אמריקאית ודחיית שיתוף אזורי למועד מאוחר יותר. (ראה מברקי אבן, WIA449, WIA458, 25/26.5.1954, 93.01/2210/10).

224

1. הכוונה למברק 447 מ־24 במאי 1954 שבו דיווח הרצוג על עיקרי שיחת ביירוד עם אבן באותו יום. בנוסף לתגובה על דברי טרודו בביקורו בארץ, המפורטת יותר בתעודה שלפנינו, הצטדק ביירוד על האיחור בתשובה לעניין רכש מטוסי ה־F-86, והבטיח להשיב בקרוב. (בתיק 130.09/2310/10).
2. רכש חוץ־לארץ – ראה מס׳ 88 והערה 2 שם.

השגריר מסר על שיחת טרודו–לבון–דיין ותיאר התמיהה והחששות שהתעוררו אצלנו בעקבות שיחה זו הן לגבי ממדי חימוש עיראק והן לגבי היחס לישראל וצה"ל.[3] ביירוד טען בתוקף כי אין כל יסוד לרושם שנוצר אצלנו לגבי ממדי חימוש עיראק, הממדים יהיו קטנים בהיקף ובסוגים, מטוסי דחף למשל וציוד דומה לא ייכללו בתכנית העיראקית. ביירוד מוכן למסור לנו בקביעות ידיעות כלליות על ממדי הציוד שיימסרו לעיראק. לפי הערכותיהם וידיעות הביון שלהם תעבורנה עוד שנתיים עד שיגיעו הערבים לאיזון עמנו מבחינת הכוח הצבאי. אשר לנימת הספק בדברי טרודו לגבי עמדתה של ישראל הוא רוצה להבטיחנו כי לא ירדנו לסוף דעתו של טרודו, אין בממשלת ארצות־הברית מטילים ספק בנכונותנו להילחם.

לשאלה הכללית על ייעודה של ישראל במחשבה האסטרטגית האמריקאית לגבי האזור אמר כי האחריות העיקרית על האזור אינה אמריקאית וכי במידה שחושבים על הנושא אנשי צבא ומטה אמריקאים אינם יכולים במצב הקיים של יחסי ישראל–ערב לתכנן שילובה של ישראל בתכנית אזורית.

בוויכוח ער על בעיות הביטחון של ישראל מבחינת יחסי הכוחות של ישראל וערב חזר על תורתו הידועה שממשלת ארצות־הברית לא תרשה התגברות צבאית ערבית מופרזות וכי לא ירשו התקפה על ישראל. בתגובה לתיאור מערכת בריתות ההגנה של מדינות ערב שקיבלה חיזוק רציני על־ידי ההודעה על סיוע צבאי לעיראק ואשר עלולה עוד להתחזק על־ידי צירוף מדינות ערב אחרות ועל־ידי חיזוקה של מצרים לכשיושג הסכם בריטי־מצרי, בשעה שישראל נשארת היחידה באזור ללא הסכם עם איזו מדינה שהיא, שאל מה יהיה יחסנו לערבות שלוש המעצמות לגבולותינו. השגריר השיב כי נדון בעניין כשנשמע הצעה יותר מפורטת. לגבי ועידת השגרירים הבטיח לספר עליה[4] רק לאחר שיסיים דיווחו למזכיר. ציין רק כי הופתע לטובה מהדו"חים שקיבל מהשגרירים על שיפור האווירה בארצות ערב: יש מספר ניכר של מנהיגים ערבים המאמינים כבר שממשלת ארצות־הברית לא תרשה לישראל לבצע מזימות של התפשטות וכן יש הערכה למחלקת המדינה וממשלת ארצות־הברית שהתגברה על התנגדות ישראל ותומכיה למתן סיוע צבאי לעיראק. בשל איחור השעה לא הספקנו להשיב כהלכה על דברים אלה ועוד נשיב עליהם.

בהמשך השיחה התרענו על הודעת מחלקת המדינה המשבחת הצעת המים הערבית.[5] השיב כי לא ידע על הודעה זו והודה כי לא היתה צריכה להימסר. כמו־כן הוקענו נמרצות אפסות התיאוריה כי צירוף עיראק לברית פאקיסטאן–טורקיה [י]פריד בין עיראק לליגה ו[י]שפיע על עיראק ליתר מתינות ביחסיה עם ישראל. ציינו האחדות הערבית בשנאה לישראל שלא נפגמה ותיארנו היוזמה לאיבה וקיצוניות

3. ראה מס' 213.
4. ראה מס' 219, 242.
5. ראה מס' 223 והערה 4 שם. לאחר ששמע דברים אלה מחה אבן בכתב על כך שמחלקת המדינה אישרה כ"קונסטרוקטיבית" הצעה שתהפוך את ישראל לשממה על־ידי העברה אל מחוץ לשטחה של כ־80% מן המים הזורמים בו. ביירוד הסביר בתשובה כי הם רואים את עמדת הערבים כקונסטרוקטיבית בכך שמשתמעת ממנה חלוקת מי הירדן בין המדינות הנוגעות בדבר, אך שהם ממשיכים לראות ב"תכנית מיין" את הבסיס המועיל ביותר למשא־ומתן באשר לחלוקה צודקת של מי הירדן. (ראה אבן אל ביירוד, 26.5.1954, 93.03/3009/2; ביירוד אל אבן, 28.5.1954, 130.02/3694/8.)

שנקטה פאקיסטאן הן בוועידת ראשי מדינות אסיה[6] והן בכינוס היזום בירושלים.[7] ביירוד גמגם וניסה לטשטש היזמה הפאקיסטאנית כיזמה אישית של זפרוללה [חאן] ורמז כי ממשלת ארצות־הברית בעזרת טורקיה מתאמצות לבטל הוועידה.

שיחה זו כשיחתו עם בלאושטיין שעליה אבריק לחוד[8] מבטאות הלך־הרוח המסוכן במשרדו של ביירוד. נביא בפניכם מסקנותינו והמלצותינו לאחר בירורים נוספים בשגרירות.

שילוח

6. ראה מס' 187, הערה 1.
7. הכוונה להצעתו של שר החוץ הפאקיסטאני, זפרוללה חאן, לכנס בירושלים העתיקה ועידה ערבית־מוסלמית לדיון בשאלת ארץ־ישראל ולדבריו כי בעיני ממשלתו בעיית ארץ־ישראל היא הבעיה המטרידה ביותר במזרח התיכון, והגיעה העת שמדינות ערב תערבנה בעניין זה את כל המוסלמים. רוב מדינות ערב הסכימו להצעה, אולם מצרים הסתייגה מהוועידה מן ההתחלה ובהמשך הציעה להזמין לוועידה גם מדינות אסיאתיות, אפריקאיות ולטינו־אמריקאיות, כדי ליטול ממנה את אופיה המוסלמי הטהור. היו גם ידיעות לפיהן בריטניה הפעילה לחץ על ירדן להסתייג מן הוועידה. (ראה סקירה של מחלקת החקר, 29.5.1954, 150.15/2563/18.)
8. בלאושטיין, שתודרך על־ידי השגרירות, נפגש עם ביירוד באותו יום. הרושם שלו מהשיחה היה דומה ועיקרו שממשלת ארצות־הברית ובייחוד הממסד הביטחוני אינם מעריכים בשלב זה של יחסי ישראל־ערב את ערכה של ישראל כגורם צבאי. ביירוד הבטיח לבלאושטיין לפעול להבטחת חופש השיט של ישראל בתעלת סואץ במסגרת ההסכם האנגלו־מצרי; התעניין בשיחתו של בלאושטיין עם השגריר המצרי (מס' 210) והתלהב מהצעתו של המצרי שבלאושטיין ייפגש עם אישים מצריים ויבקר במצרים. (ראה שילוח אל שרת ואיתן, WIA454, 25.5.1954, 93.01/2211/11.) ראה גם מס' 233.

225

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Orig.: 130.02/2423/12 :מקור

Washington, 25 May 1954

Secret

Positively final reflections on Bermuda[1]

My note on the Bermuda Doctrine (April 5) contained a reasoned argument against a view formulated by Sir Walter Elliot. I had no impression of a controversy with Elath, for which I still see no basis. I tried to explain that American policy in the Middle East was complex, not simple; ambivalent, not consistent; variable, not monistic; and that the elements which compose it set certain limits to the measure in which it can be categorically pro-Israel or pro-Arab over any length of time.

Accordingly, I took issue with Elliot's formulations which ascribed to American policy after Bermuda a new dogmatic constancy which would result in the Arab viewpoint being automatically espoused against ours. Certain events ("in and outside the United Nations", as the Three Powers would say) have shown this to be a well-founded criticism of Elliot's diagnosis. I would have applied the same criticism to any thesis, (although I have heard none outside the Arab camp), which would assert a pro-Israel bias to be the universal theme of American policy in the Middle East.

I never doubted that Elath shares this fundamental appraisal; but I had the feeling that it may not have been conveyed to certain friends who, accordingly, gave us estimates of which the partial truth was obscured by a lack of proportion and accompanied by querulous exhortation. This was and is the only argument at issue.

Elath now writes (paras. 5-6) that he "does not challenge", but indeed "fully shares" my basic assumptions or conclusions. This impressive support

225

1. בתעודה שלפנינו משיב אבן על ביקורתו של אילת על ניתוחו שלו ועל דברים שהביא אילת מפי אליוט - ראה מס' 155 והערה 2 שם.
אילת טען שהבעיה איננה רק מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון כשלעצמה, אלא הסכנות שבהשפעת התרשמותם של הבריטים ממנה על מדיניותם כלפי ישראל. האירועים האחרונים, כגון ההתקרבות בין ארצות־הברית לפאקיסטאן, ההתפתחויות בתכנית "הנדבך הצפוני" וההחלטה על זיון עיראק, מאשרים את רשמיהם של הבריטים מוועידת ברמודה וסותרים את הניתוח האופטימי של אבן. נאומיו של ביירוד, לדעת אילת, הם הצגה אידיאולוגית של קו חדש זה. עם זאת אין להסיק מסקנות מרחיקות־לכת מאירועים אלה והוא מסכים עם דעתו של אבן שמדיניות ארצות־הברית כלפי ישראל היתה ונשארה ידידותית בעניינים הנוגעים ישירות ליחסים ביניהן. (מכתב אילת אל שרת, 12.5.1954, 93.04/39/1).

can only increase what he calls my "unqualified self-confidence" in asserting the qualified and ambivalent character of American Middle Eastern policy.

Since we agree on these fundamentals, there is nothing to write about except marginal points, some of which, however, merit clarification.

(1) I see enormous advantages (page 6) in the "prompt passing on of views and information"; and equal advantage in the recipient sifting, analysing and commenting on such views and information. I find nothing in my "Reflections" of April 5 which could give a contrary impression (page 6). I assume that anyone conveying views and information will invite, rather than sensitively resent, a serious attempt at analysis and appraisal thereof, even if the analysis is critical of friendly counsel.

(2) Of course, I have never made "a flat denial that there was any prospect of an American-Pakistan rapprochement" (Elath page 3). I once stated that rapprochement with Pakistan would not be consciously pursued by the United States to the point of completely subordinating their relations with India. I repeat this to be my view. The Administration is at this very hour engaged in a purposeful effort to secure large economic aid for India and to combat anti-Indian sentiment in the Congress and the public. They have hauled Ambassador Allen home for this purpose. Simultaneously, the Administration is freely giving permits for arms orders to India under the Reimbursable Aid program or commercial contracts. The effect and intention of liberal licensing, on the one hand, and increasing India's financial capacity, on the other, is to create a counterbalance of sorts to the projected arming of Pakistan. We should look at this carefully, for it may have relevance for us.

(3) My cable of April 26[2] was precisely contrary in its intention to that ascribed to it by Elath (page 4). The purport of the April 26 cable was that despite several inhibitions and limitations working against arming the Arabs, and notwithstanding Bedell Smith's assurances that arms would not actually be sent "in the near future" to Iraq (Elath now hears this from Evan Scott[3] as well) the prospect of permanently stopping the plan seemed, on April 26, to be dim and dubious. I therefore advocated urgent forethought in the direction of a more positive approach to regional security with our participation, if it became impossible to stop the arming of Arab States. This fully bore out previous recommendations from here and from London. Subsequent eventsdid not "contradict" this as Elath says, but rather showed the urgency to be unexpectedly greater than it appeared on April 26. The American desire to intervene boldly in the Iraqi governmental crisis expedited a timetable which was to be carried out in any case.

2. מס' 188.

3. הכוונה, ככל הנראה, לאוואן וילסון, המזכיר הראשון בשגרירות ארצות־הברית בלונדון (ראה במכתב אילת אל שרת, 12.5.1954, הערה 1 לעיל).

(4) My NTEA 8 did not convey an optimistic picture of American policy against Elliot's over-simplified version, as its last sentence shows.[4] It did call for "balance", on the very grounds now advocated by Elath with regard to Byroade's speeches, namely that "criticism would have been the more effective if a proper balance had been maintained."

Now this last conditional sentence which I have underlined is the crux of the whole issue. It summarizes the motives of disquiet which caused me to write my despatch of April 5 and, indeed, my cable NTEA 8. For historical and psychological reasons which are fully understandable we too quickly rush to the barricades shouting that we are doomed, that our world is being totally shattered by malevolent foes and disloyal friends, and that thousands of Bevins have arisen to destroy us. The consequences of such nihilistic attitudes in terms of extremist public sentiment or desperate councils of self-reliance can be very grave for our international relations. It is therefore somebody's unpopular duty to restrain exaggerated or premature self-pity, even if such resistance incurs the contrary charge of excessive leniency.

There is no lack of woe-mongering prophets for whom all is dark; but there is a dearth of counsel to the effect that even in hours of frustration Israel diplomacy has assets and potentialities in the Western world, and especially in the United States, which are not to be under-estimated or prematurely written off.[5]

Abba Eban

4. במברק זה, הסתייג אבן מניתוחו של אליוט. לדעתו תוסיף מדיניות ארצות־הברית כלפי ישראל להיות תגובתית ולא פעילה, כלומר, היא תנסה להימנע מהתנגשויות חזיתיות עם ישראל והסכנה תתעורר בעיקר מתגובתה על שינויים במצב הקיים מצדה של ישראל. (מברק, מ־16.12.1953, בתיק 130.09/2314/5.)

5. לאילת כתב אבן שהוא משוכנע שעל־ידי מדיניות נבונה, לעתים נועזת, לעתים מתאפקת, ועל־ידי ניצול של עובדות משפטיות־מדיניות, כגון הסכמי שביתת־הנשק, של סיסמת השלום וכדומה, יש לאל ידה של ישראל, אפילו בנסיבות הבין־לאומיות הקיימות, להבטיח מידה של שותפות עקרונית עם מעצמות המערב, שאין לה משען אחר על פניהן. ועובדה כי בכמה מעמדים חשובים, כמו בדיוני מועצת הביטחון על העבודות בערוץ הירדן והסגר תעלת סואץ, עמדה ישראל בחזית אחת עם המערב כשהערבים התבודדו עם הסובייטים. אם ישראל תוכל לעבור למסילה של מחשבה חיובית, לא ייפלא ממנה למצוא בסיס לשותפות גם בענייני הביטחון האזורי, שמהווים ברגע זה מקור המחלוקת העיקרי עם מעצמות המערב. (26.5.1954, 93.01/2215/13.)

226

תזכיר מאת ועדת הפיוס לארץ־ישראל אל הנציג הקבוע של ישראל לאו"ם

Aide Mémoire by the Palestine Conciliation Commission to the Permanent Representative of Israel to the United Nations

Orig.: 130.03/1965/7 :מקור

New York, 25 May 1954

On 17 February of this year, the Conciliation Commission discussed with your Government the question of blocked Arab accounts and indicated its desire to pursue the completion of their total release.[1] The Commission expressed its appreciation for your Government's efforts to ensure the success of the first phase of the release scheme. It stated that if the operation were to be consummated at an early date the results would more than compensate the cost and effort by removing one of the causes of friction and thus helping to bring about the change in attitude so essential to the establishment of friendly relations between Israel and her Arab neighbours. At that meeting, the Commission expressed its hope for an early reply from your Government.

The Conciliation Commission believes that the desirable course is to complete without further delay the total liquidation of blocked accounts, in accordance with the agreement for such total release arrived at between the Commission and the Government of Israel in 1952. The only reservation made by your Government at that time was that the release operation should be made effective in stages subject to the availability to your Government of the necessary foreign currency. At the meeting of 17 February the Commission discussed with your Government means to meet that reservation, through the banks concerned and the good offices of the United Kingdom Government. On 5 May 1954, representatives of Barclay's Bank came from London to New York to meet with the Commission and informed it that an offer had been made by them of a sterling loan sufficient to enable your Government to repay all of the remaining blocked Arab balances. The Chairman of the Board of Directors of Barclay's Bank (D.C.& O.) has now informed the Commission that that offer stands and the Commission is empowered to inform you of that fact. Representatives of Barclay's Bank are ready to enter immediately into negotiations with your Government to give effect to their offer.

226

1. ראה מס' 41 והערה 2 שם. נוסח ההצהרה שקרא יושב־ראש ועדת הפיוס בפני קדרון בישיבת הוועדה ב־17 בפברואר, ואשר נמסרה בכתב לאיתן בישראל למחרת, ראה בתיק 130.03/1965/7.

The Commission is gratified that a way to remove remaining technical obstacles to the speedy liquidation of all outstanding blocked accounts has been found. The Commission therefore believes that the release operation is thus enabled to be continued without delay and the time lag between the end of the first stage and the resumption of the scheme need not be further prolonged. The Commission further hopes that a reply from your Government can be received in the near future and that the Commission will be in a position to state in its next Progress Report that the matter has been successfully concluded.[2]

227

מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבוקארשט
East European Division to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן 220

נוסח יוצא: 130.09/2296/12

ירושלים, 27 במאי 1954

לצום העסקנים שהחל ביום א׳ בתפילה רבת משתתפים בבית־הכנסת הגדול בתל אביב הד רב בעיתונות ובציבור. ביום ב׳ הועלתה שאלת אסירי ציון בכנסת על־ידי שניים מחבריה הנמנים על הצמים. בתשובתו הביע השר הזדעזעות ממשלת ישראל לשמע הידיעות על המשפטים ופסקי־הדין הקטלניים. אסירי ציון לא פעלו נגד המשטר ברומניה. ממשלת ישראל לא תחדל להתריע על העוול ולדרוש שחרורם ומתן אפשרות לעלייתם של אסירי ציון.[1] לפי הצעת ראש הממשלה הועבר הנושא לדיון בוועדת החוץ והביטחון.[2] מק״י ניסתה לדרוש הורדה מסדר־היום.

2. לאחר שיושב־ראש הוועדה, אורדונו, קרא בפניו הצהרה זאת, השיב קדרון כי אין כוונת ממשלת ישראל להחזיק חשבונות אלה לעולם ועד, שהוא יודע על המשא־ומתן בין הבנקים לבין הממשלה ושמח לשמוע כי הבנקים הציעו הצעה לפתרון השאלה, אך מאחר שהעניין טכני־פיננסי מוטב שהמשא־ומתן יתקיים בישראל בין הבנקים לבין השלטונות בישראל. (ראה דו״ח של קדרון אל מחלקת או״ם, 26.5.1954, 130.03/1965/7.) תשובתו של איתן ליושב־ראש הוועדה ראה במס׳ 333.

227

1. ראה מס׳ 173 והערה 1 שם. שרת נשא את דבריו בכנסת ב־24 במאי. יום קודם לכן החל בישראל צום המחאה של כחמישים מהמנהיגים לשעבר של התנועה הציונית ברומניה, שנמשך חמישה ימים. לא היתה הסכמה על דרכי פעולה נוספות. שרת ניסה לדרבן פעולה בבירות המערב בדרך של גיוס אנשי־שם לפנייה אל נציגי רומניה אך הרעיון התקבל בספקנות. הוא עצמו הטיל ספק בסיכויי ההצלחה של היוזמה לכינוס אספות מחאה בארצות־הברית. הצעה אחרת של שרת, לשגר איגרת אל ממשלת רומניה, גם היא לא עוררה התלהבות בקרב המומחים לדבר, שטענו שאיגרת כזאת רק תחמיר את מעמד הצירות שם. (ראה שרת אל אביגור, 30.5.1954, 130.02/2387/15.) ראה גם מס׳ 238.
2. ראה מס׳ 266.

משלחות של גופים ציבוריים מביאות יום־יום לצמים ברכות עידוד והזדהות. ביום ד' פנה יושב־ראש הכנסת בקריאה לצמים להפסיק הצום. היום יבקרם ראש הממשלה ולעת ערב יסתיים הצום באסיפת עם.

ננקטו אמצעים להבטחת הצירות הרומנית.

פרטים נוספים בדואר.

מזאר

228

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 471

נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 29 במאי 1954

שוחחתי עם סנאטור להמן וביקשתיו לכנס כמה סנאטורים דמוקרטים לפגישה אתי לשמיעת ידיעות והערכות על המצב. בקשה מקבילה ביקשנו מיעבץ לגבי הרפובליקנים. להמן הבטיח להיענות אך ניצל ההזדמנות למסירת דברים שקיננו בלבו זה חודשים והתאפק מלהעבירם אלי מחשש שמא ייחשב כמתערב או כמותח ביקורת בעוד שכל מגמתו לסייע.

א) התופעה המדאיגה ביותר בעיניו היא לאו דווקא הרמת ראש אויבי ישראל או בעלי נטיות פייסניות כלפי ערבים, כי אם בעיקר ערעור אמונם של ידידים. ידידי ישראל באמריקה מרובים וחזקים מאויביה אך סכנה חמורה ביותר מתעוררת כשהאויבים פעילים והידידים מסויגים ונבוכים וזה המצב כיום.

ב) מקור ראשון לאותה מבוכה הוא ריבוי תקריות הגבול בהוקעה רשמית של ישראל. אמנם יש בעיות אחרות ובעיקר הפליטים שיש בהן כדי להחליש את ההדים החיוביים שמעוררת ישראל בציבור אך בעיית התקריות חמורה מכולן לאין שיעור שכן מסתלפת יום־יום דמות ישראל כשומרת סייגי חוק ומשפט ונוצר רושם של פריעות משתוללת ללא מעצור.

ג) אינו מוכן לומר שעל־ידי תיקון מצב זה יהיו חיינו קלים אך מוכן הוא להבטיח שתחול הקלה מהפכנית במעמדנו אם יחוסל רושם של תוקפנות והתגרות ישראלית בגבול וזהו הרושם המתקבל מהידיעות הבאות מהאזור. מקרה קיביה זעזע את ידידי ישראל והדיו משתמרים על־ידי זרם זה של גינויים והוקעות.

ד) דמות ישראל היתה אפופה אווירת אצילות ואם תתנדף אווירה זאת יצטמצם בהרבה מחנה תומכינו בעולם.

ה) יהודי אמריקה שותפים להחלשה זאת של אמון בשיקולי דעתה של ישראל בשטח הביטחון ובהחשבת האהדה העולמית ורק מתוך נאמנות והרגשת שותפות נמנעים הם מלמסור רושם כזה אלינו במישרין. עובדה היא שכמה מידידינו היהודים המובהקים ביקשו אותו לפני זמן מועט לערוך פגישה אתי לשם מסירת דאגתם זו,

וכאן הזכיר וארבורג, ליידסדורף ואחרים, אך בראותם אותי שרוי במצוקת המבחנים לא רצו להוסיף מעמסה והטרדה.

ו) הוא מכיר היטב את מצוקתנו נוכח התגרות מתמדת של אויבים אך המצב המצטייר מידיעות האזור מתאר דווקא אותנו כמפילי אימה על סביבותינו.

ז) קיבל הדים טובים ביותר מפגישות עם קנדי, סיימינגטון, ספרקמן, וג'קסון, הנמנים עתה על תומכינו, אך גם אם מספר הידידים אינו מצטמצם הרי פוחתת דרגת הלהט וההתלהבות שמקדישים להגנה עלינו, וכאן הזכיר דאגלאס, ג'ילט, ריצ'ארדס, ומנהיגי הפועלים, כאכולי דאגות מימי קיביה ועד היום.

ח) לא חסכתי תשובות על דבריו אלה שנאמרו בדאגה כנה ונרגשת. אמרתי שאין אנו נרתעים כל עיקר מבירור נוקב עם ידידינו ולא יעשו לנו שירות טוב אם יגנזו בקרבם את רחשי לבם משיקולי נאמנות או נימוס או ידידות אישית, ורצוי שיכנס את החבורה וייתן לי הזדמנות שקטה להסברת עמדתנו בכל עניין ועניין כולל העניין הביטחוני בכבודו ובעצמו. ייתכן שלא ייעקרו כל הקוצים בשיחה כזאת אך קשה להאמין שלא תתחזק החזית האוהדת.

ט) הבטחתי שאמסור את דבריו בדייקנות מוחלטת כפי שנפלו מפיו.

במסרי דברים אלה עלי להוסיף, כי אמנם ידיעות על פעולות צבאיות הגוררות גינויים רצופים משרות דיכאון בציבור היהודי ובחוגים אוהדים אחרים. האמנם מסתמכות כל הפעולות האלה על שיקול ממשלתי אחראי כאילו אין חשיבות לתהודה העולמית וחשוב רק שהשכנים ירגישו בחוזק זרוענו?

אבן

229

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2377/2

ירושלים, 30 במאי 1954

ירדן סירבה לקבל ההתחייבויות הנדרשות בסעיף 35 של מגילת או"ם והודיעה שלא תמשיך להשתתף בדיוני מועצת הביטחון.[1] אנו מציעים קו הסברה כלהלן:

1. אין זה עניין שבין ישראל לירדן אלא בין האו"ם לירדן ואף בין האו"ם לכלל מדינות ערב, מאחר שירדן החליטה אשר החליטה בהתאם למדיניות הערבית הכללית.

2. היה זה מלכתחילה מעשה חסר אחריות מצד ירדן להגיש תלונה למועצת הביטחון שמתפקידה לקיים השלום, בעת שידעה היטב שאינה נכונה להתחייב ליישוב הסכסוך בדרכי שלום.

229

1. במכתב משגריר ירדן בוואשינגטון אל נשיא מועצת הביטחון, 26.5.1954, מסמך או"ם S/3219 (גם ב־130.02/2453/6). ראה מס' 202 (הערת־עורך) ומס' 206.

3. ירדן מתכחשת לדרכי שלום ומראה בזה ברורות על מי מוטלת האחריות למעשי האיבה בגבול. בהגישה תלונתה לא התכוונה כלל לבקש תיקון למצב ולא רצתה אלא לנצל במת האו"ם למסע האיבה שלה נגד ישראל.

איתן

230

התייעצות מדינית במשרד החוץ (בירושלים, ב־30 במאי 1954)
Political Consultation at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 30 May 1954)

דין וחשבון: 130.02/2414/28

[ירושלים], 30 במאי 1954

כמוס

יחסי ישראל־ארצות־הברית

התייעצות שנערכה ב־30.5.54 בנוכחות: המנכ"ל, ה"ה א' לוריא, א' לבבי, א' נג'ר, י' הרצוג, מ' שליט, ש' ארד, וי' טל.

המנכ"ל: הבעיה היא לא כל־כך יחסי ישראל–ארצות־הברית אלא יחס ארצות־הברית לישראל. בראשית הממשל החדש היה חשש שחל מפנה ביחסיה של ארצות־הברית לישראל, חשש שיהודי ארצות־הברית היו שותפים לו. אחר זמן חלה ארגעה ששגרירותנו בוואשינגטון תרמה לה לא מעט. למעשה קשה אולי היה לומר שארצות־הברית נקטה קו חדש לגבי ישראל. צמצום המענק, למשל, היה חלק מקו כללי של צמצום סיוע החוץ לא רק לגבי ישראל. אבל לאחרונה נוצר הרושם במשרד ובציבור הרחב, ואף בשגרירות ישראל בוואשינגטון, שבכל זאת קרה או מתהווה משהו חמור יותר. ומדובר דווקא בדברים שנאמרו במפורש. אין לזלזל בדברי ביירוד.[1] מה שאמר היה ודאי בתיאום מלא עם מחלקת המדינה. למשל, לאחרונה העלו האמריקנים את עניין הקומוניזם שחשבנו כי נגנז מכבר. ראסל, בנסותו לסתור את דברי טרודו בעניין זה, חזר בכל זאת על טענותיהם של אלה המטילים כאילו ספק היכן תעמוד ישראל בשעת מבחן.[2] נכון שאין צורך לשכנע את ראסל, אבל העובדה שהוא השתמש בטענות אלה לאחר שהסתייג מדברי טרודו מעידה שיש תדרוך בעניין זה. יש לכן מקום לחרדה שמכינים תיק נגדנו בעניין הקומוניסטי.

עניין חמור אחר הוא היחס לצה"ל. אומרים שצה"ל הוא אולי צבא יפה אבל לא יוכלו להשתמש בו בשעת חירום. וזה המדאיג. אלה הן רק שתי דוגמאות מרבות שכולנו יודעים אותן. השגריר אילת הזהיר מאז ועידת ברמודה שמגמה זו מתפתחת

230

1. ראה מס' 168, 198.
2. ראה מס' 219.

במדיניות ארצות־הברית לגבי ישראל. השגריר אבן ניסה לסתור הערכה זו, אבל נראה שהפרוגנוזה של אילת שנתבססה על יסוד דברי ידידים באנגליה, מתאמתת, לצערנו, וגם השגרירות בוואשינגטון באה עכשיו למסקנה זו.[3] עלינו, אם־כן, לבדוק תחילה אם ניתוח זה נכון. אחר־כך יש לברר מה ניתן להציל, אם ניתן. וכדאי לשאול מה הסיבה למצב זה אליו הגענו.

מר לבבי: יש לקלוט יותר בתודעתנו את המפנה שחל בעולם מאז 1948. המדינה קמה בתקופת מעבר מאילוזיות של שלהי מלחמת־העולם על שיתוף בין־גושי למאבק חריף עם ברית־המועצות. בריטניה ראתה מיד לאחר המלחמה שהמאבק הזה יחייב לוותר על עניינים מקומיים למען השיקול של המאבק הכולל. בראשיתו לא השיגה ארצות־הברית את משמעות ההתפתחות המדינית והתחשבה יותר בעניינים פרטיקולריים כגון עליית יהודים מהמחנות לישראל, לחץ יהודי ארצות־הברית. כעת נשתנו הדברים מהקצה אל הקצה. ארצות־הברית היא עכשיו הקיצונית במאבק הבין־גושי ומקריבה עניינים פרטיקולריים למענו, בעוד שדווקא בריטניה מוכנה אולי היום להקשיב יותר לעניינים מקומיים. אין לחשוב שהמפנה הזה בא דווקא עם הממשל הרפובליקני. הוא התחיל עוד בימי טרומן אך אין ספק שניצחון הרפובליקנים זירז את התהליך הזה. כוונת ארצות־הברית היא לזיין את מדינות ערב ולא את עיראק בלבד. מתן עזרה צבאית למצרים קרוב, כי קרוב כנראה ההסכם על אזור התעלה. מעניין הוא שיש זהות בהערכת אגף מודיעין של צה״ל ושל מחלקת המדינה לגבי התקופה שמדינות ערב זקוקות לה לשם איזון כוחן הצבאי לעומת ישראל. דברי ביירוד באומרו כי הכוח הצבאי הערבי ישתווה לכוחה של ישראל כעבור שנתיים־שלוש פירושם למעשה הפרה של הצהרת שלוש המעצמות שקבעה סטטוס־קוו ביחסי הכוחות. במאבקנו יש להפריך את הטיעון שזיון הערבים יגביר את השפעת ארצות־הברית במדינות ערב. שתי דוגמאות בולטות לכך הן: ירדן פלשה ב־1948 לישראל למרות שהשפעת בריטניה בה היתה פי כמה גדולה מזו שהאמריקנים מקווים אי־פעם להשיג בעיראק, והעובדה שלמרות שאמריקנים מטיסים את אווירוני סעודיה לא יכולה ארצות־הברית לעשות הרבה לריסון האיבה הסעודית לישראל. להפך, הסכנה היא שהברית עם הערבים תגביר את השפעת המדינות הערביות על ארצות־הברית, כי לשם קיום וטיפוח הברית תצטרך ארצות־הברית לעשות ויתורים.

אם כנגד כל זה מוגשות לנו ערובות, אפילו הן כנות, אין בהן כדי לסייע לאורך ימים. אם זו הדיאגנוזה, מה התרופה שנוכל להציע?

(א) עלינו להגביר ביתר שאת את הטיפול הסימפטומטי, זאת אומרת לאתר, לעכב ולדחות מגמות שנתגלו. מסקנה אחת, למשל, הגברה ניכרת של ריכוז הפעולה בארצות־הברית אפילו תוך ויתור חלקי על השקעת כוחות יתרה באו״ם.

(ב) אין להסתפק בשלילת התכנית האמריקנית כי כל זמן שלא ניגע בקונספציה היסודית של הגנת האזור במערך העולמי לא ניחלץ מן המצר. ולכן יש לחשוב על אפשרות להתקשרות חיובית ולתרומה של צה״ל העשויה להינתן במקרה של מלחמה. כאן מסייעת לנו העובדה כי המזרח התיכון גובל בעיקרו עם ברית־המועצות עצמה. כלומר אין כאן כמעט אפשרות של מלחמה חלקית ״בידי שליח״ דוגמת קוריאה,

3. ראה מס׳ 225 והערות 1 ו־4 שם.

הודו־סין, מלחמת האזרחים ביוון. אף הניסיונות הסובייטיים בפרס (אזרביידז'אן, מרד טודה) לא הצליחו. כל התלקחות במזרח התיכון הריהי בהכרח כמעט חלק ממלחמת עולם. אם כן הדבר אין חשיבות רבה לטענה כי אי־אפשר להפעיל את צה"ל דרך ארצות ערב ובתוכן; הפעלת חיל משלוח מטעם צה"ל באה בחשבון, במקרה של מלחמה כללית, בטורקיה ובבלקנים. זהו הערעור על הקונספציה האסטרטגית הקובעת שאנו מיותרים, החותרת תחת מעמדנו באמריקה. בעיה טכסיסית עדינה היא כמובן כיצד להשתמש בטיעון הנרמז כאן.

מ' שליט: דומני כי בארץ מפרשים את מברקי השגרירות כאילו הם מלאי אופטימיות ללא קץ. בשגרירות אין הרגשה כזו ונראה לי שמערבבים כאן ידיעות אשר השגרירות מעבירה מפי אנשי מחלקת המדינה וניתוח המצב כפי שהוא נעשה על־ידי השגרירות.

במדיניות ארצות־הברית לא היה מפנה אבל ללא ספק חלה התפתחות. ההתפתחות הזו אינה קשורה דווקא במפלגה הרפובליקנית. ההתפתחות החלה עם הגיע תור האזור שלנו לדיון והעמדתו על הפרק. ידוע לנו כי גם טרומן תמך אישית במתן נשק למצרים ודחה זאת בשעתו רק מטעמים טכסיסיים.

מסופקני אם מבחינתנו היה הבדל גדול לו ישב היום סטיבנסון במקום אייזנהאואר על כס הנשיאות. ייתכן וההבדל היה בצורה אך לא במהות. אין זה סוד שהאמריקנים טוענים כי עליהם לכבוש את אהדת הערבים. הם טוענים אמנם כי אין בכוונתם לפגוע בישראל אולם מאידך אם מדיניותם לא תזדהה עם מדיניות ישראל אין בזה אסון ואדרבא – חוסר הזדהות זה יבליט בעיני הערבים את אהדת ארצות־הברית אליהם. לדעתי האמריקנים מחפשים במדיניותם גם את הצד ההפגנתי עליו יוכלו להצביע בעיני הערבים ולהראותו כמעשה פרו־ערבי. התגובות החריפות שלנו מזדהות ועוזרות למדיניות האמריקנים. אנו למעשה עושים בדיוק מה שמחלקת המדינה מצפה מאתנו. כי כל מה שאנו צועקים יותר כן מקרבות מחאותינו את מדיניותם למטרה והדבר מקל עליהם "לרכוש את אהדת הערבים".

יש אם־כן לכלכל את מחאותינו ותביעותינו בתבונה ולשקול תמיד אם מבחינה טכסיסית לא כדאי לנו לעתים להבליג על ההרגשות ובלבד שנעכב בעד תהליך מסוכן לנו יותר.

מדיניותנו הנוכחית היא דפנסיבית כמעט לכל אורך הקו, עלינו לעבור ממנה למדיניות יוזמת:

(א) לא מספיק לצעוק אל תתנו נשק לערבים. יש להראות לאמריקנים מה הצד החיובי שהם יכולים לעשות. יש לעבד תכנית להגנה אזורית אשר תביא בחשבון את הערבים (כי ממילא הם כבר מתחילים לקבל נשק) ולמצוא את הדרך להביא את התכנית לדיון. המצב בארצות־הברית בענייני המזרח התיכון הוא כזה שבטוחני כי אפשר להביא את תכניתנו לעיון.

(ב) בעניין המים הקדימונו הערבים בתכנית מים משלהם.[4] לחבל בתכנית ג'ונסטון אפשר גם באופן חיובי, על־ידי הגשת תכנית בדוקה משלנו אשר תכלול את הליטאני.

4. ראה מס' 223 והערה 4 שם.

גם בשטח זה לא די לומר לאו, אנו חייבים לומר מה כן טוב לאזור ולמכור את הרעיון שלנו בתוקף.

(ג) את ההסברה בארצות־הברית יש להעביר לפסים הרבה יותר רחבים ולתאמה עם מעשים בארץ כי בין השניים אי־אפשר להפריד. אך בזאת דנים בנפרד.

(ד) בהבאת לחץ מצד יהדות ארצות־הברית יש לנהוג זהירות רבה. גם הכלי הזה עלול להתמזמז אם נפעילו יום־יום שעה־שעה. אסור שנחליט בקלות על הפעלת המכשיר הגדול והחשוב הזה.

מר הרצוג: לגבי ההערכה בביצוע מדיניותה כלפינו מתעורר ספק ביחס לכנות הממשל בארצות־הברית. בידל סמית דיבר מה שדיבר לאבן יומיים אחרי חליפת האיגר[ו]ת עם עיראק.[5] טרודו איש הצבא פלט מה שפלט, וייתכן שגילה דברים שביירוד וראסל מנסים לטשטש על־ידי דברי ריכוך שונים אלינו. יש עוד נקודה מוזרה בהתנהגות ארצות־הברית, והיא, בהתגרות בישראל שאינה דווקא חיונית לשם השגת המטרה של ידידות הערבים, וזאת למרות שהשנה היא שנת בחירות. לשם קביעת הערכתנו עלינו לנסות לברר לעצמנו שני דברים:

(א) מה הכוונות האמיתיות לגבי הקצב של זיון עיראק.

(ב) זיון יתר מדינות ערב.

כדאי לעשות מאמץ להשיג אינפורמציה על־כך גם בבירות שונות מחוץ לוואשינגטון, כגון לונדון, פאריס ואנקרה. עד עכשיו היה הקו שלנו התנגדות ללא־חת לזיון עיראק. הקו השני של הדגשת היעדר הערובות ונשק לישראל צריך היה להיעשות רק באמצעות חברי הקונגרס. יש להמשיך בקו הראשון של ההתנגדות הנמרצת כי לא ראינו עדיין כל רמז של נכונות מצד האמריקנים לתת לנו משהו, אבל באותה עת כדאי שתמונה הוועדה שהציע אבן שתעבד תכנית חיובית שלנו להגנת האזור[6] שנצטרך למצוא צינור מתאים לשימוש בה בארצות־הברית. מבחינה מעשית נראה שיש הכרח לחזק את הפעולה המדינית בארצות־הברית. יש לבקש מהשגרירות הערכה מפורטת על סיכויי הפעולה לקראת הבחירות. יש לבדוק מחדש את עניין האמנה הבלקנית, וחשוב להכין כבר עכשיו תשובות מתאימות לתיק "הקומוניסטי" שכנראה מישהו מכין לשימוש בשעת מצוא.

מר א' לוריא: היש דרך לשנות את הקו האמריקני בעניין זיון הערבים? נדמה לי שלא. מדיניות זו שהחלה באמנה הפאקיסטאנית־טורקית מתפתחת והולכת ולא נוכל לבלמה. אנו מקבלים הנחה זו כגזרה, השאלה היא מה נוכל לעשות?

(א) ללחום להשגת נשק בשבילנו.

(ב) לדאוג לערובות של ממש.

פירוש הדבר שינוי הקו שהיה עד כה התנגדות בלבד. עד עכשיו חשבנו שבשלילה הנמרצת נשיג שיבקשו לפצותנו. אבל אין כל ביטחון שכך יהיה אמנם. הגיע הזמן, לכן, לדון חיובית בזיון ישראל. דברי ראסל לנו להציע דבר חיובי יש לקבלם ככנים. אין לקבל ערובות מילוליות, אבל אין לזלזל בהן. בעניין משלוח יחידות של צה"ל לגזרות אחרות, ספק אם זה ייתכן מטעמים ביטחוניים, וספק רב אם דעת הקהל תעכל

5. ראה מס' 188, סעיף ג, מס' 192, הערה 1.
6. ראה מס' 188, סעיף ז.

אפשרות כזו. ספק, לכן, אם יש להעלות הצעה זו לאמריקנים. יש לדון בהקשר הכללי גם במצב שייווצר עם השגת הסכם בריטי־מצרי.

בעניין השימוש בכוח יהודי ארצות־הברית יש לנהוג בזהירות כאשר ציין שליט, אבל הרי אין לנו משענת אחרת והשאלה היא באיזה אופן לנצלה שלא בדרכים המקובלות ביותר.

מר מ' **שליט**: הבעיה היא איך למנוע שהיהודים יילחמו רק נגד תופעות שליליות, וכיצד לתת בידיהם נוסחה חיובית או תכנית חיובית אשר עליה יילחמו כתכניות הטובות והרצויות לאמריקה. ברור כי קשה יהיה להרגיל את היהודים ללחום לתכנית חיובית. הם הורגלו למחות נגד כל מיני מעשים שליליים. אבל השינוי הכרחי לשם חיוניותו של המכשיר הגדול הזה – יהדות ארצות־הברית.

מר א' **לבבי**: אין לחשוב שהפרשת יחידות של צה"ל בשעת חירום בחו"ל חייבת להשפיע על ביטחון המדינה. אם נניח שצה"ל ישולב בתכנון הגנתי כולל ויקבל בהתאם לכך ציוד חדיש, כי אז אם יגויסו 10% מהאוכלוסייה, כלומר 150,000 (שלא לדבר על 250,000 שמדברים בהם), הרי הפרשת דיביזיה אחת, שהיא 20,000, לא תערער את המצב בתוך הארץ.

מר א' **נג'ר**: לדעתי הקושי אינו נובע מזיון ארצות ערב כשלעצמו, אלא מזה שארצות־הברית מנצלת את האיבה הערבית לישראל כדי לבסס את עמדתה במדינות ערב. כדאי לציין כי האמנה הטורקית־פאקיסטאנית סגורה לישראל וכי האמריקנים אינם משקיעים מאמצים כדי להסדיר את הסכסוך בין ערב וישראל בדומה למאמציהם להסדרת הסכסוך האנגלו־מצרי. אי־אפשר להשלים עם קו מדיני זה. עד עתה נראה כי מדינאים אמריקניים מעוניינים להרבות בדברים על סכנת תוקפנות והתפשטות ישראלית כדי להופיע בעיני הערבים כמציליהם. אולם הסטטוס קוו לא יספק את הערבים אשר ימשיכו בדרישות הרסניות ובלתי־פוסקות לגבינו. כדאי לנצל את התנהגות פאקיסטאן מאז חתימת הברית עם טורקיה כדי להוכיח את כיוון מחשבת אויבינו. במצב זה יש להמשיך בהתנגדותנו לתכניות הצבאיות האמריקניות באזור ולהמשיך במלחמתנו המדינית. אם יש להציע תכניות חדשות, נוכל לעשות זאת אך ורק בעקיפין, כי הדלת אינה נראית פתוחה לפנינו לפי שעה.

עוד הערה. השינוי האחרון בעניין ירושלים[7] מעיד על דאגה מערבית לא לדחוף אותנו עד קצה סבלנותנו. בשלב מסוים כדאי יהיה שתישאל בכנסת שאילתא – ולא מפי נציג שמאלי – מדוע לא משכנו ידינו מהבקשה לסיוע צבאי מארצות־הברית, כי

7. מאז ראשית השנה חלה הפשרה בדרגות שונות בחרם שהטילו הנציגויות הזרות על ירושלים (ראה מס' 38). שגרירויות מעצמות המערב הגיעו להסדר מעשי של פגישות חברתיות סדירות, חשאיות, שקיימו נציגיהן עם אנשי משרד החוץ בירושלים, שבהן נדונו עניינים מדיניים שוטפים. מצד הצרפתים בא לפגישות אלה השגריר ז'ילבר עצמו.
ביום העצמאות שחל ב־5 במאי באו רוב הנציגים הדיפלומטיים לקבלת הפנים בבית הנשיא בירושלים. באותה הזדמנות שמע נג'ר מז'ילבר על יוזמה צרפתית, שקיבלה כבר את אישורם של הבריטים: אנשי השגרירויות, פרט לשגרירים, יהיו רשאים לגשת למשרד החוץ כדי לטפל בעניינים שוטפים, ואילו השגרירים יהיו רשאים לבקר בכל מוסדות המדינה חוץ ממשרד החוץ ועם אנשי משרד החוץ יהיו רשאים להיפגש מחוץ לכותלי המשרד. ב־21 במאי מסר ראסל לעמיתיו על הצטרפותה של ארצות־הברית להסדר זה. פגישות בהתאם להסדר התקיימו מאז חודש יוני. (ראה נג'ר אל המנהל הכללי, 18.5.1954; לוריא אל אילת, 24.5.1954, שניהם בתיק 93.04/39/19).

המשך הבקשה בתנאים הנוכחיים פוגע בכבוד הלאומי. ייתכן כי צעד כזה יפתח לנו אפשרויות נוספות של תמרון.

המנכ"ל: כוונת הדיון הזה היתה להבהיר מחשבות לפני הבירור עם השר. לא ננסח, אפוא, הצעות לסיכום. הובעה הדעה שבהתייעצות אצל השר נוסיף גם את הבעיה שעורר מר אילת, והיא, מהן הצעותינו הממשיות לאנגלים לקראת ההסכם האנגלו־מצרי.[8]

231

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

חוזר משוכפל: 130.02/2414/3

ירושלים, כ"ח באייר תשי"ד
31 במאי 1954

סודי

הנדון: יחסים עם סין העממית

קיימנו לאחרונה דיונים יסודיים על האפשרות לכונן יחסים דיפלומטיים עם סין העממית. סוכם כי עדיין איננו יכולים להביא הצעה רשמית ברוח זו לפני ממשלת פקינג ושעלינו להמתין לפחות עד שתתבררנה תוצאותיה של ועידת ג'נבה. לעומת זאת קיימת סכנה מסוימת שמא תשנינה מדינות ערב את עמדתן ותפנינה לפקינג עוד בטרם נהיה אנחנו מוכנים לעשות כן. לכן חשוב בשבילנו שנעשה במיטב יכולתנו לגלות ידידות ורצון טוב כלפי פקינג, מבלי לנקוט בכל צעד גלוי או רשמי העלול להתנקם בנו ביחסינו עם המערב ובמיוחד עם ארצות־הברית.[1]

לפיכך אבקשך לחזק את קשריך האישיים והחברתיים עם עמיתך הסיני, באופן שישים לב לגילויי הידידות מצדך ויודיע על עובדה זו לממשלתו. חברים אחרים בסגל שלך יוכלו לנהוג בצורה דומה ביחס לעמיתיהם הסיניים במישור המתאים להם.

8. אילת הפנה את תשומת הלב לשמועות על חידוש המשא־ומתן בין בריטניה למצרים על ההסכם לפינוי תעלת סואץ והציע להביא בפני הבריטים בהקדם האפשרי את דרישותיה של ישראל בעניין זה. (ראה מברק אל לוריא, ל/701, 26.5.1954, 130.09/2319/5.)

231

1. החלטה זאת התקבלה בוועדת השרים לענייני חוץ וביטחון ב־25 במאי. לאחר שהאנשים המרכזיים במשרד החוץ קיבלו את הדעה שיש לנקוט בצעדים כדי להקדים את הערבים בסין, ביקש שרת את הסכמת הוועדה להצעה להודיע לסין על נכונותה העקרונית של ישראל לכונן יחסים דיפלומטיים, מבלי שתוציא זאת לפועל מיד. אולם ההצעה לא התקבלה כדי שלא לשמש שער ראשון לכניסת סין הקומוניסטית למזרח התיכון. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 515; לוין אל ד' הכהן, 28.5.1954, 93.13/226/3.)

אפשר לעשות זאת על־ידי הזמנת הסינים לארוחות, ועל־ידי ניסיון מיוחד לשוחח עמהם בקבלות פנים אצל אחרים וכיוצא בזה.

באשר לשאלת היחסים הדיפלומטיים, באם הם יעלו אותה, אל תאמר כל דבר החלטי, אבל אמור בצורה כללית כי ישראל שואפת לידידות עם סין כמו עם כל הארצות המתקדמות, כי ישראל מנסה תמיד להגדיל את רשת ייצוגה הדיפלומטי במידת האפשרויות התקציביות וכי בן שיחך ודאי יזכור כי ישראל היתה מהמדינות הראשונות אשר הכירו בסין העממית לפני למעלה מארבע שנים ושדעת־הקהל בישראל עוקבת בהתעניינות מרובה אחרי התקדמותה והתבססותה של החברה החדשה בסין וכו' וכו'. היזהר שלא לומר דבר העלול להתפרש כהתחייבות, או אף כרמז בלבד ששאלת היחסים הדיפלומטיים נדונה אצלנו.

אם יתעורר דבר בעל עניין בפגישות אלו, דווח נא אודותיו במישרין למחלקת אסיה במכתב.[2]

בברכה,

ו' איתן

232

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל שר החוץ
Israel Embassy in Washington to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA478

נוסח יוצא: 93.01/2210/10

ואשינגטון, 31 במאי 1954

אתמול פגישת השגריר–ג'ונסטון. נכחו בארנס, שילוח, זלקינד. השגריר והציר הביעו דאגתנו ביחס להרעת המצב מאז שיחתנו האחרונה[1] וציינו במיוחד פרסום התכנית הערבית וההתלהבות לה שבהכרזות מחלקת המדינה[2] שיצרה רושם מסולף בדעת הציבור בעולם. חקרנו למהות הוועדה או הוועדות הערביות שהגישו התכנית, בשם מי הן דוברות: הליגה או הממשלות הנוגעות בדבר. שאלותינו הביאו אנשי שיחנו

2. באותו יום הורה דניאל לוין לדוד הכהן, על דעת שרת, להזכיר בשיחה פרטית עם הציר הסיני בבורמה את עניין המשלחת המסחרית ולרמוז שישראל היתה רואה בשיחות מסחריות דרך טובה להגברת הידידות ולהכנת יחסים גם בשטחים אחרים.
דוד הכהן נפגש שוב עם הציר הסיני ב־15 ביוני. הלה אמר שאין בפיו ידיעה בעניין המשלחת המסחרית, אך הבטיח כי אין לראות בזה שינוי עמדה ויש ברצונם לסחור עם ישראל. הוא הסביר כי שר החוץ שלו נמצא עתה בג'נבה ועסוק בעניינים שברומו של עולם, ועם שובו יכתוב אליו במיוחד. בינתיים ביקש מהכהן לזכור שהעם הסיני רוחש ידידות לישראל. (ראה התכתבות בין לוין להכהן, בתיק 93.13/226/3).

232
1. ראה מס' 196.
2. ראה מס' 223, הערה 4.

במבוכה, אמרו: הכרזת מחלקת המדינה טעות; לא התייעצה אתם על פרסום ותוכן. ההצהרה נתכוונה לשבח תזוזת הערבים מגישתם השלילית המוחלטת אך פקיד נמוך ובלתי מוכשר נכשל בניסוח. ועדת המהנדסים הערבים אמנם בת הליגה, אך הוועדה שג'ונסטון יפגוש בקהיר איננה שייכת לליגה. דין־וחשבון הוועדה לעת־עתה אינו מסמך רשמי של ממשלות ערב הנוגעות בדבר. המצרים בוועדה ממלאים תפקיד מתון.

הזהרנו בפני חוסר בהירות במשא־ומתן עם הערבים וגינינו נמרצות המצב שנוצר כאילו עומדות לדיון שתי הצעות בלבד, האמריקאית והערבית. ג'ונסטון ובארנס ציינו שאין להסתמך על Love, שהפך mouthpiece למנהיגים ערבים מסוימים. השגריר מסר סקירה מפורטת על עמדתנו לפי תדריך השר[3] והודיע על כוונתנו לשתף את מחלקת המדינה והעולם בידיעת תכניתנו לפיתוח הירדן והליטאני כדי שלא יתקבל רושם כאילו יש רק שתי תכניות, של מיין ושל הערבים. השגריר הביע תקוותו כי מחלקת המדינה תפרסם תגובה חיובית על הצעתנו הנתמכת על־ידי מומחים בעלי שם עולמי. הצעה זו שלא כשתי האחרות יש בה כדי לספק את כל הצרכים של הצדדים, בעוד שתכנית מיין אינה מאפשרת סיפוק צרכי ישראל ומכאן תיהפך מקור לסכסוך ולאו דווקא לקירוב הלבבות.

ג'ונסטון ובארנס הקשיבו במתיחות גלויה ותשובתם היתה נמרצת ביותר. השיחה כמעט נגמרה במשבר כאשר ג'ונסטון אמר שיודיע לנשיא על הסתלקותו מתפקידו ויבטל נסיעתו למזרח [התיכון] אם נדרוש הסכמתם עקרונית לליטאני בתור conditio sine qua non. השגריר אמר כי חובת ממשלת ישראל וזכותה להסביר את עמדתה הכנה בבעיות הנידונות, בעיקר כשעמדה זו נראית כה שקולה ומבוססת. דו"ח קוטון מגלם הבעת דעה כנה כיצד צריך להגשים תכנית אזורית, ומה היתרון בהעלמת האמת כפי שאנו רואים אותה? בהמשך השיחה נסוג ג'ונסטון מאיומו והודיע כי ידון בארץ גם בפרטי תכנית ליטאני שהוא מסכים לחשיבותה ויסייע לנו בעתיד, אך צריך להתחיל בלי ליטאני ולהבטיח כלילת ליטאני במועד יותר מאוחר, וכעת איתנה החלטת ממשלתו לא לכלול התכנית בהצעותיה המידיות. בנימוקינו בעד ליטאני שהוא לא ערער עליהם הזכרנו גם חששנו פן נעמוד בפני עובדה קיימת אם תבוצע בינתיים תכנית מהנדסי TCA העומדת להתפרסם בחודש הבא.[4] הביע ספקנות וזלזול כלפי אפשרות זאת.

ביחס לתכנית מיין, שנשארה כבסיס לדיונים, נאמר לנו: (א) הם מבטלים לגמרי הגבלות ביחס ליצוא המים מעבר לקו טופוגרפי, התנגדותם לבית נטופה וכדומה. (ב) נקבל מהירדן העליון כמות מים שווה לזו הזורמת תחת גשר בנות יעקב נוסף לכמויות המיועדות לנו דרומה מים כנרת לפי תכנית מיין. (ג) נרמז לנו כי יתחשבו בנימוקי ביקורתנו סעיפי תכנית מיין השונים. (ד) ג'ונסטון ינסה לשכנענו להתחיל מיד בביצוע מוביל ראשי של מימי ירדן העליון.

3. ראה מס' 223 והערה 3 שם.
4. המדובר בתכנית של ה־Technical Cooperation Administration – לניצול מי הליטאני להשקיה בתוך לבנון. התכנית עמדה להיות מוגשת למחלקת המדינה. (פרטי התכנית בתיק 93.13/226/3).

ביחס למשולש[5] שמענו: (א) סכר עדסייה [י]חבר השטח הירדני עם האזור המפורז וישמש לצורכי ההשקאה. (ב) לסורים אין כל זכויות כאן מלבד זכויות מדינה ריפארית במעלה הנהר. היא תיהנה מהמפעל רק במקרה שתיבנה תחנת כוח קטנה סמוך לסכר. (ג) מקארין נשכח לחלוטין, אולם דנים באגירה בוואדי חליד. (ד) זכותנו להתנגד לעבודה באזור המפורז שתקל עלינו בפתרון תעלת בנות יעקב.

ג'ונסטון הדגיש רצונו לדון במזרח התיכון גם על תכניות פיתוח נרחבות כגון תעלת ים התיכון, כבישים, אספקת גז טבעי ואפילו הקמת ריאקטורים אטומיים שהם נעשו אקטואליים מאוד.

השגריר סיכם השיחה בשלוש נקודות:

1) כמות המים המיועדת בשבילנו אינה מניחה דעתנו.

2) לא נסכים לכל שינויים טריטוריאליים במשולש, בגבולות שביתת הנשק, או בפס 10 [ה]מטר.[6] ג'ונסטון גילה כי במחלקת המדינה הציע מישהו בשלב מסוים כוונה להציע ויתור כזה מאתנו אך בגלל התנגדותו הוא בוטלה ההצעה והעמדה עכשיו היא שהתכנית צריכה להתגשם בגבולות הקיימים ותיקוני גבול הם עניין לצדדים בהסדר של שלום. בסיכומו חזר השגריר על התחייבות זאת תוך הבעת סיפוק וג'ונסטון אישר את הסיכום.

3) לא נחדש עבודות בנות יעקב עד לביקורו במזרח התיכון אך רוצים אנו לחדש את העבודה בקרוב ורצוי ששליחותו לא תהווה מכשול. השיב שרצוי מבחינתו שהמזכ"ל יודיע לצדדים מיד על נטייתו להחיש אישור בנות יעקב.

ביקשתי נמרצות שיעביר חוות דעת זו למזכ"ל המתעכב ביזמתו בגלל דאגה לג'ונסטון. סיכם שיבהיר דעתו החיובית על בנות יעקב למזכ"ל ביום ד'.[7] ג'ונסטון וחבריו (מלוויו) יוצאים ב־10 ביוני לחמישה ימים לקהיר. אצלנו יישארו בהתאם לצורך, כעת חושבים על שישה ימים. יחליטו במקום אם לחזור מישראל לאמריקה או לבקר בעוד מדינות באזור.

ג'ונסטון, בארנס, מבקשים במפגיע שלא נפרסם רשמית תמצית תכנית קוטון, במקום זה מעדיפים דליפה כמעשה הערבים וג'ונסטון יהיה מוכן לשבח בעיתונות את הגישה הקונסטרוקטיבית של ישראל בלי להתקשר לפרטי עמדתנו.

הבטחנו למסור לו תכנית קוטון בעוד ימים אחדים. נבריק עוד המלצותינו לגבי פרסום. אנו נוטים להמליץ על הדלפה במקום פרסום רשמי.

שג

5. אזור מפגש הגבולות בין ירדן, סוריה וישראל, סמוך לשפך הירמוך לירדן.
6. תחום הריבונות הישראלית על הגדה הצפון־מזרחית של הכנרת.
7. על שיחת ג'ונסטון, ביירוד והאמרשלד ב־2 ביוני, שבה נמסרו גם דברים אלה, ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 829. לאחר שיצא ג'ונסטון מפגישתו עם האמרשלד אמר לעיתונאים שהוא נוסע למזרח התיכון עם שלוש תכניות: תכנית מיין, תכנית ישראלית (תכנית קוטון), ותכנית ערבית. (ראה מברק מקדרון, 2.6.1954, 130.02/3688/11).

233

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 509

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 1 ביוני 1954

שלכם 454.[1]

דומני עלינו לטעון כדלקמן:

א) הוצאת ישראל מהחשבון עקב הקושי שבהעברת צה״ל דרך ארצות ערב מעידה על צרות ראייה מתמיהה שכן יש תמיד אפשרויות להסיע צבא באניות או להטיסו.

ב) על־כל־פנים אם הם חושבים ברצינות על כוננות למלחמה ממש משונה שהם נשענים על קנים רצוצים באזור ומזלזלים בכוח היחיד המסוגל לעמידה. מי יודע איך ישודדו מערכות בשעת מלחמה ויהיה חטא לא יכופר אם הגורם היחיד המוכן להילחם לא יוכשר בעוד מועד.

ג) מה בדבר הסתייעות בישראל כסדנה רבתי וניצול מתקני תחבורה ואי־הכוננות לכך.

ד) הטענה נגד העברת צה״ל אינה חלה על־כל־פנים על חיל אוויר, אדרבא, לפיה משנה חובה לחזק ענף זה של כוחנו.[2]

התביעה לאשראי שלוש שנים למטוסים שהם מוכנים למכור לפי שלנו 499[3] ניתנת לשילוב בטיעון זה לפי (ד) אם כי תביעה זו קיימת ועומדת לגופה. אנו מוכנים כמובן

233

1. ראה מס׳ 224 והערה 8 שם.

2. להנחיות אלה של שרת קדמו חילופי מזכרים בינו לבין שר הביטחון לבון בשאלה איך לפעול לנוכח הדעה הרווחת בפנטגון כי אין להביא את ישראל בחשבון לענייני ההגנה האזורית משום שלא תהיה אפשרות להעביר את כוחותיה, במקרה הצורך, דרך ארצות ערב שמצפון לה. שרת הציע שהרמטכ״ל בביקורו המתוכנן בארצות־הברית, יציג אמנם תביעה לחיזוק כוחה היבשתי של ישראל, אך אם ייתקל בתואנה כזאת, ישים דגש על התביעה לפיתוח חיל האוויר, שתירוץ זה אינו חל עליו, וגם יטפח על פניהם את האפשרות של העברת כוחות היבשה במטוסים. לבון פקפק באפשרות לנצל מצב זה לחיזוק כוחה האווירי של ישראל, כי בתחום זה, כמו בתחום הימי, אין מעצמות המערב זקוקות לישראל. לעומת זאת הציע קו טיעון אחר, שאותו הציג בפני טרודו (ראה מס׳ 213), לפיו חשיבותה של ישראל רבה כקו הגנה שני במקרה של מלחמה וקריסת קו ההגנה הראשון של הנדבך הצפוני. (ראה חילופי מזכרים בין שר החוץ לשר הביטחון, 27–28 במאי 1954, אצ״מ A245/195.)

3. בעקבות שיחות עם החברה המספקת מטוסי F-86, שהבהירה כי תמכור מטוסים אלה רק במזומן, הורה שר הביטחון לנספח הצבאי בוואשינגטון, ח׳ הרצוג, לפעול לכך שההחלטה החיובית העקרונית תלווה בהסכמה לתשלום באשראי לשנים אחדות. (ראה מברק שר הביטחון אל השגרירות בוואשינגטון, 499, 28.5.1954, 130.09/2310/6.)

לקבל מטוסים אלה חינם כחלקנו בסיוע הצבאי, אבל הצעת האשראי לכאורה יותר נוחה להם וממילא תעמיד במבחן מחדש נכונותם לעזור לנו במקביל לעיראק. יש לרכז מאמצים בנקודה זו מבלי להרפות מהמסע נגד נשק לערבים.[4]

שרת

234

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA841

נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, [1] ביוני 1954

היום הגיעו צלרבאך מאירופה וארתור דין מקוריאה ונפגשו אתי לשיחה נוקבת על מדיניות ממשלת ארצות־הברית באזורנו. השתתפו גם ראובן [שילוח] וארליך. חזרתי באוזני דין על ההרצאה ששמע צלרבאך בסן פרנסיסקו.[1]

א) התקלות שנבעו מגילויי מדיניות אמריקאית בשנה החולפת.

ב) הצעה למדיניות מאוזנת, שקולה.

דין הקשיב קשב רב וגילה התמצאות בלתי־צפויה. גילה שהוא יזם את ההצעה לסיוע צבאי להודו כמשקל־נגד למתן נשק לפאקיסטאן ותהה למה לא נקט המזכיר תכסיס זה כלפי עיראק, ישראל.

4. לאחר התייעצות על מברק 499 (ראה הערה 3 לעיל) המליץ הרצוג לפעול קודם כל להשגת ההחלטה העקרונית על מכירת המטוסים, שעדיין לא התקבלה, ואילו את הסידורים הכספיים לדחות למועד מאוחר יותר, מכיוון שהעלאתם בשלב זה עלולה לשמש תואנה לדחיית ההחלטה. במקרה של החלטה חיובית, יש לנהל את המשא־ומתן הכספי קודם כל במקום האספקה, בקנדה. (ראה מברק ח' הרצוג, 482, 1.6.1954, 130.09/2310/10.)
המלצה זאת לא שינתה את ההוראות מישראל. לבון ביקש מאבן לעשות כל מאמץ כדי להגיע לתשובות ברורות על מתן רישיון למכירת ה־F-86 ועל תנאי תשלום המתאימים ליכולתה הכספית של ישראל. (ראה מברק 523 לוואשינגטון, 4.6.1954, 130.09/2310/6.) ראה גם מס' 242 והערה 6 שם.

234

1. הקשר עם ארתור דין ודייוויד צלרבאך נוצר ביזמתו של פיליפ ארליך. הלה נפגש עם בן־חורין במארס 1954 והביע נכונות להטות שכם במאבקה המדיני של ישראל בתנאי שישוכנע שמדיניות זאת הולמת באמת את האינטרס האמריקאי. לשם כך הציע להפעיל את קשריו עם דין, שותפו לשעבר של דאלס, ועם צלרבאך, "איש בעל קשרים בלתי רגילים בצמרת השלטון האמריקאי, הנבחר לעתים לשליחויות מיוחדות, שיאפשרו לדעתו גישה ישירה לדאלס ואף לנשיא". לאחר הפגישה בסן פרנסיסקו ב־8 במאי הביע צלרבאך נכונות להיכנס בעבי הקורה לטובת התכנית שהתווה אבן, וביקש לשתף את דין בהתייעצות. (ראה בן־חורין אל אבן, 30.3.1954, 130.02/2456/16; מברקי אבן אל שרת, WIA371, 2.5.1954, 93.01/2210/10; WIA429, 19.5.1954, 93.01/2211/11.)

סוכם שניתן שהות לדין להרהר במה ששמע ואם יודיע על התרשמות חיובית נפנה אותו ואת צלרבאך למזכיר מצוידים בתזכיר.

לעת־עתה מסרתי להם רק סיכום של טענותי.[2] העתק בדרך אליכם.

אחרי השיחה בא אלי פרוסקאואר שנתקל במזכיר באותו יום וקיבל הזמנה לבקרו. סוכם שפרוסקאואר יבוא לוואשינגטון לשיחה עם דאלס וגם ישפוך מר־שיחו באוזני ביירוד.[3] פרוסקאואר מחשיב ביותר את כוח השפעתו של דין ומעודד את התכסיס שלנו להחדרת תורה בין האנשים המקורבים אישית לנשיא ולדאלס. פרוסקאואר מאמין שנאום ביירוד בפילדלפיה[4] יעלה לרפובליקנים בחצי מיליון קולות.

הצעתי שיעביר הערכה זאת לדיואי ולנרד הול.[5]

אבן

235

א׳ אבן אל ו׳ איתן
A. Eban to W. Eytan

מברק מוצפן XA842

נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, 1 ביוני 1954

שוחחתי בנפרד עם גור אריה יהודה [קיסר חבש] אחרי מסיבת־פאר שנערכה לכבודו על־ידי המזכ״ל בהשתתפות חברי מועצת הביטחון וסגני נשיא העצרת. השיחה אורגנה על־ידי שר החוץ החבשי אשר בשעת הצגתי דיבר דברים נמרצים באוזני המלך בשפתם.[1] כשהתיישבנו פתח המלך ואמר שלבו יוצא לישראל בגלל זיכרונות קדומים ושותפות של גורל במזרח התיכון. עלינו להבין את הנימוקים שמנעו עד כה בעד הכרה מלאה וחילופי נציגים אך עכשיו הגיעה השעה והכרזה על הכרה זאת היא קרובה מאוד. כן פקוחה עינו על פיתוח היחסים המסחריים. חשוב לחבש שממשלת ישראל תהיה חזקה ואיתנה. כשהבעתי סיפוק על הודעתו החשובה בהוסיפי שאנו ניסינו להבין

2. ראה התזכיר של אבן An American Policy in the Middle East, Criticism and a Program, 2 ביוני 1954, ומכתב לוואי של אבן אל שרת, 10.6.1954, 130.02/2403/18.
3. על שיחותיו של פרוסקאואר במחלקת המדינה, ראה מס׳ 250 והערה 1 שם.
4. ראה מס׳ 198, והערה 1 שם.
5. ב־10 ביוני הודיע שילוח מפי ארליך כי דין וצלרבאך מקבלים את הטיעון וההערכה שהוצגו בידי אבן בעל־פה ובכתב. דין כבר ראה את דאלס, וצלרבאך יראהו בשבוע הבא; תביעתם הראשונה – הצהרה מוסמכת, בהזדמנות קרובה, שתאשר מחדש עקרונות מדיניות ממשלת ארצות־הברית בצורה שתפיג את דאגתה של ישראל, ותמחק את הרושם המסולף שנוצר בעולם. (ראה מברק WIA526, 93.01/2211/11).

235
1. על שיחות קודמות של אבן בעניין היחסים עם אתיופיה ראה כרך 7, מס׳ 482, כרך 8, מס׳ 114. ראה גם מכתב שמעוני אל משרד החוץ, 14.1.1954, 130.02/2414/14.

את קשייו בפני לחץ ערבי הפסיקני ואמר: אני בטוח שאין לך צל של מושג בפני איזה קשיים עמדנו אבל הגיעה השעה וההכרזה קרובה מאוד. הוסיף ואמר: מאבקכם על עצמאות עורר בי רגשי כבוד והערצה וקיומכם כמדינה מהווה לי מקור נחמה. המוסלמים יתרגזו מאוד אך מה לעשות הלא הגיעה השעה ובאמרי לך כי ההכרה וחילופי נציגויות קרובים הרי זוהי החלטה מלכותית שיצאה מפני ותוכל למסור על־כך לממשלתך. שאל לסיכויי הסדר עם שכנינו ושוחחנו על וינגייט. נדהם לשמוע על נישואי לורנה [וינגייט]. בשעת השיחה שהתנהלה צרפתית עמדו נציגים ערבים מסביב וחרקו שיניים. כשקמתי ניגשתי לנציג חבש באו"ם שהשתתף בעריכת השיחה והבעתי סיפוק על השיחה ובעיקר על ההחלטה המלכותית בדבר הקמת יחסים מלאים בקרוב. הלה קיבל את הדברים ברצון וללא ערעור. יש לשקול אם כדאי שאכתוב לשר החוץ שלא השתתף בעצם השיחה ואודה על יזמתו ואמצא הזדמנות עדינה להעלות על הכתב שקיבלתי הבטחה מפורשת כזאת מפי מלך־המלכים. הברק נא.[2]

אבן

236

א' נג'ר אל קונסול ישראל בווינה
E. Najar to the Israel Consul in Vienna

העתק: 130.02/2411/10

ירושלים, א' בסיון תשי"ד
2 ביוני 1954

הנדון: היחסים עם אוסטריה

מכתבך מ־3 במאי 1954 בעניין משא־ומתן הארגונים[1] מעורר מחדש בעיית יחסינו עם אוסטריה.

יש אמת בדבר כי קיימת אפשרות נאותה לנצל את חידוש המשא־ומתן של הארגונים היהודיים עם ממשלת אוסטריה על [ה]רכוש היהודי ללא־יורשים לקשירת

2. לא נמצא מכתב של אבן אל שר החוץ האתיופי. אתיופיה הכירה בישראל דה־פקטו כשהסכימה להקמת קונסוליה כללית של ישראל באדיס אבבה (קונסוליה כללית של אתיופיה היתה בירושלים עוד מימי ממשלת המנדט), והקונסולים הכלליים של שתי המדינות הגישו את כתבי המינוי במקביל למשרדי החוץ, ביוני 1956. אתיופיה הכירה בישראל דה יורה רק באוקטובר 1961 ואז הסכימה להעלאת דרג הנציגות הישראלית לשגרירות, אך הוסיפה להיות מיוצגת בישראל בידי קונסול כללי. ראה גם מס' 428.

236

1. ראה מס' 72 והערה 1 שם. המכתב המצוין כאן לא נמצא, אך מובאה מתוכו מופיעה במכתב אחר של אשל אל מחלקת מערב אירופה: "קרוב לוודאי שהמשא־ומתן המתקרב לא יקרב את השקפות הצדדים בשאלת הרכוש ללא יורשים. אף מסופקני אם בשאלות התחיקה תובאנה הנחות אוסטריות מתקבלות על הדעת." (ראה במכתב אשל אל מחלקת מערב אירופה, 5.7.1954, 130.02/2411/10).

יחסים דיפלומטיים עם מדינה זאת. נכון גם כי בהמשך המשא־ומתן בין הארגונים היהודיים ובין ממשלת אוסטריה ייתכנו חילוקי־דעות רציניים בין שניהם אשר עלולים להוביל לקרע ולהשפיע על צורת יחסינו עם אוסטריה. על־כן אפשר היה להגיד כי prima facie רצוי לנצל המועד עד לתחילת המשא־ומתן עם ממשלת אוסטריה בדבר היחסים הדיפלומטיים בינינו.

תמונה זאת משתנית כאשר ניגשים לבעיית יחסינו עם אוסטריה במסגרת רחבה יותר של יחסינו עם עמים דוברי גרמנית. כל חפצנו לפי שעה הוא להבטיח את הסכם השילומים ואת ביצועו החלק. המשא־ומתן של הארגונים עם ממשלת אוסטריה גרם להדים שליליים בציבוריות הגרמנית. יש קולות בגרמניה אשר מתחזקים ונשמעים כי אכן גרמניה נזדרזה מדי להגיע לידי הסכם עם מדינת ישראל והארגונים, המחיר ששילמה גבוה מדי ותמורה אין. הנה, צריך ללמוד מן האוסטרים אשר יודעים כיצד לדבר עם היהודים. אם בסופו של הדבר ישלמו משהו ליהודים הרי יהיו אלה פרוטות בלבד, ואין רואים כי התנהגות אוסטרית זו הזיקה במשהו למדינה האוסטרית.

מחוגים גרמניים אחראים שומעים לעתים קרובות כי לא מובנת להם ההבחנה שהבחנו בין גרמנים ובין אוסטרים ביחס להתנהגות הנאצים כלפי העם היהודי. הלא אלה ואלה היו נאצים טובים ולא נשמע עד כה כי יחסם של האוסטרים כלפי היהודים היה טוב במשהו מזה של הגרמנים. תמיהה אפוא בעיניהם כי ישראל מקיימת קונסוליה בווינה, כל שכן לא יבינו אם נקשור עם אוסטריה יחסים דיפלומטיים תקינים בעוד שאנו שומרים על כל הסתייגויותינו לגבי יחסים הדדיים כל שהם עם גרמניה המערבית.

שיקולים אלה רציניים ביותר ואין להתעלם מהם. לדאבוני אינני רואה כי בעתיד הנראה לעין נוכל לשנות משהו במעמד נציגותנו באוסטריה. אנו זהירים ביותר לא לעורר בעיות חדשות ביחסינו עם גרמניה. התנגדנו, למשל, לכל יחסים רשמיים בין שגרירותנו בפאריס וציר חבל הסאר, והצרפתים מבינים היטב לרוחנו ולשיקולנו. אין לי ספק כי האוסטרים ערים לשאלה והיו הראשונים להתפלא מצעד ישראלי לקראת יחסים דיפלומטיים רגילים אתם. כל אחד בגרמניה יצפה להתפתחות מקבילה שם. לא כן המצב ועלי לעורר תשומת־לבך לשיקולים אלה, שהם מכריעים בעינינו. לידיעתך, גולדמן נפגש אמש עם ראש הממשלה ולהפתעתו הגמורה ביקש ממנו לכל הפחות לדחות כל תכניות להקמת צירות באוסטריה כי זה יפגע באינטרסים שלנו בגרמניה.

אין כלל להסיק מהאמור לעיל כי אנו לא מייחסים חשיבות ליחסינו עם אוסטריה. לא כן הדבר. חשיבותה של אוסטריה בשבילנו ידועה לך דווקא היטב ולא אוכל לחדש לך בעניין. שומה עלינו לשמור על יחסים עמם ולהדק הקשרים בינינו, פרט לשטח של יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות. אם אנו נאלצים לפי שעה להוציא מהמכלול הגדול של יחסים עם אוסטריה היחסים הדיפלומטיים, הרי המציאות משאירה אפשרויות רבות להתקרבות אמיתית אפילו בהיעדרם של יחסים דיפלומטיים.

בתקופת היעדרם גם המסגרת הקונסולרית הקיימת ניתנת לפיתוח בכיוון הרצוי, בלי שהדבר יצריך צעד פורמלי מיוחד. מכל מקום אסור לחשוב כי בלי יחסים דיפלומטיים עם אוסטריה נגזור על היחסים החשובים שקיימים להתקלקל.

אשמח אם תחשוב על העניינים לאור המתואר לעיל.[2]

בברכה,

א. נג'ר

237

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA502

נוסח יוצא: 93.01/2210/12

ואשינגטון, 4 ביוני 1954

לפי הצעת פישר נפגשתי עם ראש הממשלה הטורקי מנדרס בבלייר האוס לשיחה מאלפת שארכה כשעה. נכח מר אראלפ ואחד מפקידי השגרירות הטורקית. לאחר חילופי ברכות הבעתי הערכתנו ליחסינו עם טורקיה שבלעדיהם גלמודים היינו באזורנו. דווקא מכאן דאגתנו העמוקה למדיניות המערבית במנהיגות אמריקנית החותרת לצרף לברית עם טורקיה הידידה את פאקיסטאן ועיראק חדורות האיבה לישראל. הסברתי בפרוטרוט את עמדתנו על זיון עיראק, את חרדתנו להגברת היזמה האנטי־ישראלית של פאקיסטאן גם לאחר הצטרפותה לברית הטורקית, ואת ספקנותנו כלפי ההבטחות המכוונות להרגיענו. הוספתי שלא אמרתי לו מילה של ביקורת שלא הבעתי תכופות באוזני מארחינו, ממשלת ארצות־הברית, המוסיפה להדגיש את רצונה העז בידידות ישראל. הוכחתי שנוסף לפגיעה בביטחוננו אפשר לפסול את תכנית זיון עיראק גם כחסרת תועלת לחיזוק ביטחון האזור.

בין תגובותיו השקולות שנמסרו בנעימה אוהדת מאוד הנני מציין:

(א) שלוש פעמים בשיחה חזר ואמר כי אין שמץ של סיכוי שפאקיסטאן ועיראק תדבקנה את טורקיה בעמדתן האנטי־ישראלית שהיא עמדת־סרק נטולת תועלת כלשהי לשלום האזור ויציבותו.

(ב) העולם הערבי שקוע בהלכי־רוח שליליים ואמריקה וטורקיה עושות מאמץ זהיר לחלצו מהלכי־רוח אלה. במרוצת השיחה ציין שמשמעות המילה שלילית היא כפולה דהיינו הערבים שליליים כלפי ישראל וגם כלפי ארגון הגנת האזור.

2. אשל לא זלזל בתגובת דעת הקהל בגרמניה המערבית וראה בה שיקול כבד־משקל, אך נשאר איתן בדעתו שעצם הקמת הקונסוליה הישראלית בווינה התפרשה כצעד ראשון ליחסים דיפלומטיים; שעל־ידי הקמת יחסים סדירים עם אוסטריה קבעה ישראל קבל עולם יחס שונה כלפיה מאשר כלפי גרמניה, ושהאוסטרים ציפו שבמרוצת הזמן תבוא נורמליזציה מוחלטת. הוא הפנה את תשומת הלב לכך שהיחסים עם האוסטרים הולכים ומצטננים כתוצאה מן הקיפאון ביחסים, והציע כפתרון פשרה להפוך את הקונסוליה לקונסוליה כללית. (ראה אשל אל מחלקת מערב אירופה, 15.6.1954, 130.02/2411/10).

(ג) אין טורקיה מייחסת ערך רב לכושר הצבאי של עיראק ומגמת הזיון היא השפעה מדינית כדי למנוע עמדה עיראקית עוינת למאמצי ההגנה של המערב. הזיון עוד לא התחיל, יהיה איטי בקצבו, מצומצם בכמותו, ויעמוד בהתמדה תחת עיון קפדני ביחס לעמדות המדיניות של עיראק.

(ד) אנו טועים אם אנו סבורים שעיראק תקבל נשק רב או נשק כלשהו בלי ערובות חזקות ביותר להימנעות מתוקפנות.

(ה) בחוגי השלטון האמריקני כבר הבחין נעימה של דאגה לגורל ישראל ואין לו רושם שממשלת ארצות־הברית מוכנה לעשות דבר שיפגע בביטחונה ומעמדה של ישראל.

(ו) חזר על הפזמון הידוע על ניתוק עיראק מהליגה [הערבית] אך הקשיב רב קשב לערעורי הנמרץ על הנחה זאת.

(ז) הסכים לדברי שיש סתירה משוועת בזיון מדינה שאין לה כל עניין בהגנת האזור בשעה שאין מזיינים את המדינה היחידה פרט לטורקיה הדואגת את דאגת החופש והדמוקרטיה במזרח התיכון, אולם לדעתו סתירה זאת היא רק דבר שהזמן גרמו ועוד יגיע תורנו למלא שליחות חשובה וליהנות מעזרה.

(ח) הכוונה היא שישראל תתפוס מקומה המכובד במערכת ההגנה האזורית ורק שיקולים תכסיסיים מעכבים לעת־עתה את מועד הגשמת החזון הזה.

(ט) כשתיארתי את בדידותה הביטחונית של ישראל לעומת עיראק המוגנת גם על־ידי האמנה של הליגה, גם על־ידי חוזה בריטניה,[1] גם על־ידי מגילת או״ם, והנכנסת עתה ליחסים צבאיים עם ארצות־הברית ואולי עם טורקיה, פאקיסטאן, בעוד שמשענת ישראל היחידה במגילת או״ם הפכה קנה רצוץ בגלל המדיניות הסובייטית, ניסה להפריך את הטענה למרות היותה לדבריו מוכשרת מאוד ומוצגת ביעילות רבה. ציין שאין האמנה של הליגה שווה קליפת השום, שישראל שקולה כנגד העולם הערבי כולו ושאני מתעלם מהערובה החשובה ביותר, דהיינו הצהרת מאי 1950. אמרתי שמעולם לא הרגשתי עצמי מוסמך להודיע לממשלתי שפירוש הצהרה זאת הבטחת עזרה צבאית לשמירת גבולותינו במקרה של תוקפנות. ענה שאמנם המצב הפנימי והתחוקתי של אמריקה לא ירשה התחייבות כזאת אך שני המערביים האחרים חושבים ברצינות על התערבות צבאית אפילו לטובת ישראל באם יופר הסטטוס קוו. כאן גילה שממשלת טורקיה שוקלת הצעה שתצטרף גם היא להצהרת השלוש.[2] על־כל־פנים שמירת המצב הקיים של גבולות ישראל־ערב היא מגמה אמריקנית וטורקית ראשונה במעלה כי אחרת נדון האזור לתוהו ובוהו.

237

1. לפי החוזה שנחתם ב־1930 בין בריטניה ועיראק, והיה בתוקף עד אפריל 1955, היה כל צד חייב לבוא לעזרתו של הצד השני במקרה של מלחמה.
2. על ההצהרה המשולשת ממאי 1950 ראה מס׳ 1 והערה 3 שם. בהתייעצות במשרד החוץ נתגבשה דעה כי אולי יש מקום לשיחה זהירה במשרד החוץ הטורקי שמטרתה לתת ביטוי לסיפוק הניתן לישראל בעצם הרעיון של הצטרפות טורקיה לשלושת הגדולים במזרח התיכון, ויחד עם זאת לומר כי ראוי, לקראת אותה אפשרות, שמעמד הנציג הטורקי בישראל יהיה שווה למעמדם של נציגי המערב. (ראה מכתב לבבי מ־29.6.1954, 130.02/2412/1.)

(י) לבסוף אמר בהדגשה נמרצת שהזמן הקרוב יוכיח מי צודק, אמריקה וטורקיה בתקוותיהן או ישראל בדאגתה. המבחן יהיה הצטרפות עיראק לאמנה הטורקית. סיים לאמור: "אם יצטרפו אלינו עליהם לקבל את עקרונות מדיניותנו, אם לא יצטרפו תהיינה מסקנותינו מרחיקות לכת מאוד." במרוצת השיחה דיבר ברוגז רב על כל סירוב של עיראק להצטרף רשמית למערכת ההגנה המערבית. קיבלתי רושם שאחת ממגמות ביקורו לאלץ עיראק להצטרף לאמנה כתנאי לביצוע העזרה וכאן ויכוח בינו לבין שאר המערביים.

אבן

238

ד' לאור אל משרד החוץ
D. Laor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 179

נוסח נכנס: 130.09/2296/13

בוקארשט, 4 ביוני 1954

מחלקת מזרח אירופה. אמש, שלושה ביוני, נקראתי בדחיפות למשרד החוץ הרומני למר מאגרה יועץ וממונה על ענייננו. נתקבלתי בקרירות יוצאת מגדר הרגיל ומסר לי את האיגרת הבאה להעברה לממשלתנו. להלן האיגרת בתרגומה המילולי, לאמור:

משרד החוץ של הרפובליקה העממית הרומנית מגיש את ברכתו לצירות ישראל בבוקארשט ומתכבד לבקשה להעביר לממשלת מדינת ישראל את האיגרת הבאה של ממשלת רפ"ר [הרפובליקה הפופולרית הרומנית]. זה כמה זמן שאי־אלה אורגנים של העיתונות וכמו־כן יסודות מסוימים מהנהלתן של הסתדרויות פוליטיות בישראל הידועות כעוינות לרפ"ר, מנהלות מסע השמצה נגד המדינה הרומנית. תעמולת ההשמצה נגד הרפ"ר התגברה במיוחד מרגע שמוסדות המשפט הרומני, על יסוד החוקים בתוקף, הענישו בעונשים מתאימים כמה יסודות אשר נמצאו אשמים בריגול נגד המדינה הרומנית על־ידי כך שהעמידו את עצמם לשירות מעצמות זרות.[1] בדותות השמצה אלה אין בהן כדי להוליך שולל שום אדם בהתחשב בהכרה הידועה בחוגים הרחבים ביותר על האופן בו מבטיח המשפט הדמוקרטי העממי הרומני את השוויון הגמור בזכויות בין כל אזרחי הארץ ללא התחשבות בהשתייכותם הלאומית, דבר המאושר אגב ברצונם של אלפי משפחות בישראל לחזור לרפ"ר, דבר שכפי שידוע נמנע באמצעים שונים על־ידי השלטונות הישראליים. מסע ההשמצות המאורגן במדינת ישראל נגד הרפ"ר אינו יכול אלא להזיק ליחסים בין המדינה הרומנית וישראל, לא כל שכן שבזמן האחרון

238

1. ראה מס' 227 והערה 1 שם.

כמה אישים רשמיים תמכו בפעולות המכוונות נגד הרפ"ר ועל־ידי הצהרות פומביות נקטו עמדה שאין לראותה אלא כניסיון התערבות בלתי־מורשה בעניינים הפנימיים של ארץ אחרת. הממשלה הרומנית, בהראותה על רצונה להחזיק יחסים תקינים עם מדינת ישראל, מפצירה שממשלת ישראל תנקוט בצעדים הנחוצים כדי לשים קץ לפעולות העוינות המכוונות נגד הרפ"ר ומושכת את תשומת־לבה לכך כי האחריות לתוצאות העלולות לקרות בעקב פעולות כאלה מוטלות כולן על ממשלת ישראל. בוקארשט.

עד כאן. אנא הבריקו:

(א) האם איגרת זו עלולה לשנות רצוננו להסכם מסחרי וצאת המשלחת הרומנית לישראל.[2]

(ב) באם יש ברצונכם להשיב על האיגרת נסחו התשובה.

ברצוני להעיר תשומת לבכם לסעיף אחד בלבד מתוך האיגרת. הסעיף הדן ברצונ[ן] של משפחות בישראל לחזור לרומניה. דומני שיש לנצל הזדמנות העלאת נושא זה בתוך האיגרת ובתשובתנו להרחיב הדיבור ולהתייחס לבעיית איחוד המשפחות ובקשות לעלייה שנענו בשלילה. מחכה לתשובתכם.[3] העבירו נא העתק לארגמן בוורשה.

לאור

2. ב־7 במאי הודיעו הרומנים לצירות הישראלית על נכונותם לחתום עם ישראל על הסכם סחר ולשגר משלחת לישראל לשם כך. ב־11 במאי הודיעה מחלקת מזרח אירופה לצירות שהיא מסכימה באורח עקרוני לשיגור המשלחת, אך לנוכח משפטי הציונים אין כל אפשרות ציבורית להיכנס למשא־ומתן עם רומניה בשעה זאת, ויש להמתין, אך בלי לנתק את הקשר. רק ב־1 ביולי הורתה מחלקת מזרח אירופה לצירות להודיע על הסכמה לבוא המשלחת. המשלחת הרומנית הגיעה לישראל בראשית אוגוסט וב־9 בספטמבר נחתם הסכם סחר ותשלומים בין שתי המדינות בהיקף של 2.5 מיליון דולר לכל צד. (ראה חילופי מברקים בעניין זה בתיקים 130.09/2296/12, 130.09/2296/13.)

3. תשובת ישראל ראה במס' 286.

239

י' פלמון אל ג' רפאל
Y. Palmon to G. Rafael

העתק: 130.15/3774/40

[פאריס, 5 ביוני 1954]

הנדון: פגישת ג' רפאל, י' פלמון עם עזיז שחאדה, מחמד יחיא ודאוד דג'אני[1]

עזיז שחאדה: בן למשפחת שחאדה הירושלמית, עורך־דין, התחתן עם בתו של ד"ר שחאדה מיפו, החזיק משרד ובית ביפו, בעל נכסים שקיבל בנדוניה מאשתו, נוצרי אנגליקני, חבר הוועד־הפועל של קונגרס הפליטים,[2] היה אחד משליחי הוועד הנ"ל בלוזאן, כיום מתגורר ברמאללה.

מחמד יחיא: בן למשפחת יחיא, בעלים של שטחים נרחבים בכפר טנטורה מערבית לזכרון יעקב, עורך־דין, התגורר בחיפה, חבר הוועד־הפועל של קונגרס הפליטים, משתייך ל"ג'בהה אל וטניה". מתגורר בשכם.

דאוד דג'אני: ממשפחת דג'אני הירושלמית, אחיו של חסן עומר אל־דג'אני, מאז נרצח אחיו בידי אנשי המופתי במאורעות 1936–1939 תומך בהבנה עם היהודים ונוהג הלכה למעשה.

פגישה מוקדמת שהתקיימה בין החתום־מטה ודאוד דג'אני בצהרי 5.6.54

דאוד מוסר: אם כי הפליטים, ובעיקר אלה מהם היושבים בשטח עבר־הירדן והמסופח אליו, רואים את טובתם בהסדר העניינים הכלכליים והמדיניים עם ישראל, הרי הם מאוכזבים ומיואשים מאפשרות כזאת, מאחר שהם רואים בתקריות הגבול סימן שישראל נוטרת איבה לערבים בכלל, ולאמיתו של דבר, על אף הכרזותיה, אינה מתכוונת להסדר בדרכי שלום. למרות הרגשה זו לא רצו חברי קונגרס הפליטים להחמיץ את ההזדמנות לנסות דבר עם שליחי ישראל ובאו לפגישה. בדרכם אלינו שהו

239

1. הפגישה נולדה בעקבות יוזמה של רפאל, שהציע לשרת לשלם פיצויים לבעלי נכסים גדולים ובעלי השפעה בקרב הפליטים הערבים במטרה לרתום אותם לפעולה מדינית והתיישבותית בקרב שאר הפליטים. הוחלט שפלמון, שמונה למרכז הפעולה הערבית באירופה, ומקום מושבו בלונדון, יעשה גישושים בנידון בתנאי שיופיע כאדם פרטי, הרחוק מאחריות ממשלתית ומעוניין לברר לעצמו את מצב העניינים, ולדווח לממשלתו, ללא התחייבות. (ראה רפאל אל משרד החוץ, 23.5.1954, 130.02/2399/2; חוזר המנהל הכללי לנציגויות, 14.9.1954, 130.15/3738/1; משה שרת, יומן אישי, ב, עמ' 506.)
2. קונגרס הפליטים הכללי למען ארץ־ישראל (General Refugee Congress for Palestine) הוקם במארס 1949 בכינוס של נציגי פליטים בירדן. בין ההחלטות שהתקבלו באותו כינוס: קבלת תכנית החלוקה של 1947 כפתרון לשאלת ארץ־ישראל, קבלת החלטת העצרת הכללית של האו"ם מדצמבר 1948 בדבר זכות השיבה של הפליטים ומימושה המידי, והצהרה שהמועצה והוועד־הפועל שנבחרו על־ידי הקונגרס יהיו הנציגים היחידים של הפליטים בטיפול בבעיותיהם. (לפי דין־וחשבון של שחאדה ויחיא למפלגת העבודה הבריטית, סוף 1954 או ראשית 1955, 130.15/3774/40.) החל מ־1950 אסרה ממשלת ירדן על פעולת הקונגרס.

בצירוף, ובהזדמנות זו ערכו כעין חזרה כללית של השיחה העתידה להתקיים. בשיחה זו התברר לדאוד כי חבריו סוברים, כי יש לפתור לראשונה את הבעיה המדינית. זאת אומרת להקים באותם החלקים של פלסטינה הנמצאים בידי עבר־הירדן ומצרים את פלסטינה הערבית, בכדי ששטח זה יהווה את המינימום הדרוש, וכן בכדי לזכות באהדת הפלסטינאים הערביים ודעת־הקהל הערבית. שואפים הם לוויתורים בשטח שישראל תעשה לטובתם ולו גם סמליים בלבד. כמו־כן תקוותם היא כי ישראל לא תתנגד לשאיפותיהם המדיניות, ותשדל את ארצות־הברית ובריטניה לתמוך בתכנית זו, להביאה לידי החלטה באו״ם ולהטיל אות[ה] בשם האו״ם על הנוגעים בדבר.

ביודעי כי תכנית זו אינה בת־ביצוע, בגלל התנגדות הארצות הערביות ובעיקר עבר־הירדן ומצרים, הן להסדר עם ישראל והן לוויתור על השטחים אשר בידן, וכן בגלל התנגדותן של ארצות־הברית ובריטניה להקמת מדינת־נפל ערבית, אשר תסבך עוד יותר את יחסיהן עם הארצות הערביות, ותטיל עליהן מעמסה כספית ומדינית נוספת, מצאתי לחשוב מאוד, כי הפלסטינאים יהיו סבורים כי אנו תומכים בתכנית כזו, וכן כי עלינו לתמוך וללבות נטיות ופעולות העלולות לחזק את הפלסטינאים בשאיפותיהם אלה. וזה מבלי להתחייב במפורש לוויתורים גיאוגרפיים ומדיניים. בהתאם לכך ביקשתי מדג'אני להסביר לחבריו, כי בירור בעיות מדיניות, בשיחה שנועדה אחר־הצהריים עלול להכשיל את המגע שנוצר וזה בגלל הסיבות כדלקמן:

(א) ערביי פלסטינה אינם מהווים גוף ארגוני אחיד, קונגרס הפליטים אינו גוף מוכר בעיני האו״ם ולא בעיני הארצות הערביות, וכל עוד שאין לערביי פלסטינה גוף כזה, יש מקום להבנה הדדית ועזרה אך אין מקום להסכמים, חוזים וכו' היכולים להיות רק בין גופים סוברניים מוכרים.

(ב) אם ניכנס בשיחות הבאות לנושא זה, ונניח שיהיה מקום לוויתור ישראלי כל שהוא, ללא ספק ויתור זה ייוודע לארצות־הברית ובריטניה, אשר תשתמשנה בו ללחוץ על ישראל, על־מנת שישראל תעשה ויתור זה למען פיוס הארצות הערביות, מה שיחזק את מצרים ועבר־הירדן וירחיק את שאיפות הפלסטינאים.

לכן הצעתי, כי מוטב לדון בדרכים ובאמצעים אשר יביאו לחיזוק ולגיבוש הפלסטינאים, השואפים לפתרון הבעיות השנויות במחלוקת בדרך של שלום עם ישראל, במגמה שיגיעו למעמד של גורם מוכר על־ידי האו״ם.

פגישה בהשתתפות ג' רפאל, י' פלמון, עזיז שחאדה, מחמד יחיא ודאוד דג'אני ב־5.6.54 אחר־הצהריים

סיכום הדברים כפי שהוצגו על־ידי עזיז שחאדה ומחמד יחיא:

(א) הערבים הפלסטינאים מאוכזבים מעמדת ופעולות המדינות הערביות, אשר לא זו בלבד שאינן נחלצות לעזרת הפלסטינאים, אלא שלמעשה נבנות מאסונם, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה מדינית מקומית ובין־לאומית – לכן אין הפלסטינאים מאמינים כי הארצות הערביות מעוניינות בפתרון הבעיות אלא להפך.

(ב) מסיבה זו רואים הערבים הפלסטינאים, הכרח להגיע לסטטוס מדיני בשטח הערבי של פלסטינה, בכדי שיוכלו לשאת ולתת עם כל הנוגעים בדבר, כפי שייראה להם.

(ג) הערבים הפלסטינאים מאמינים כי במשא־ומתן ישיר בינם לבין ישראל, גלומה האפשרות של פתרון העלול להניח את דעתם של שני הצדדים הנוגעים בדבר,

ועל־ידי כך לבטל את הגורם המעשי וההגיוני, שהפך לעילה ליחסי האיבה שבין ישראל וארצות ערב.

(ד) ארצות ערב, ובעיקר עבר־הירדן מתנגדות לפתרון הבעיה הנ״ל, ובכדי להרחיק פתרון כנ״ל הן מלבות את תקריות הגבול, אשר התנאים הכלכליים של הפלסטינאים מאפשרים לעבר־הירדן לנצל את הפלסטינאים עצמם למטרות אלו.

תגובת המשתתפים היהודים מסתכמת כדלקמן:

(א) זכותם וצדקתם של ערביי פלסטינה לעמדה כנ״ל נראית, אך ישראל מוכנה לעשות שלום של אמת, עם כל מי שמעוניין ומסוגל לקיים אותו.

(ב) תקריות הגבול המבוצעות רובן ככולן על־ידי פלסטינאים, עלולות לשמש הוכחה לציבור היהודי, כי הגורמים שוחרי הסדר בדרכי שלום שבקרב הערבים בכלל ובקרב הפלסטינאים בפרט, בטלים בשישים, ואין לה לישראל לסמוך בעתיד, כמו בעבר, אלא על פעולות כוח בלבד.

(ג) אם ערביי פלסטינה, או חלק מהם, שואפים להסדר הבעיות השנויות במחלוקת בדרכי שלום, ישנה נכונות לעזור להם להתחזק, במגמה שיהיו מסוגלים להוות גורם וצד מוכר בהסדר הבעיות, בעיני הפלסטינאיים עצמם וכן בין גורמי חוץ.

בהמשך השיחה התברר כי קונגרס הפליטים החליט על המדיניות כנ״ל עוד לפני פגישות לוזאן, ואחרי לוזאן המשיכו בכך, אך ארצות ערב אסרו את פעולותיהם, והגבילו את המנהיגים הממשיכים לעבוד אך בתנאים של מחתרת למחצה. הם נכנסו למשא־ומתן עם אישים אמריקאים ובריטים וביניהם מוריסון, אשר הודות לאי־זהירותו הכשיל את התכנית. אנשי קונגרס הפליטים נפגשו והציגו את שאיפותיהם בפני דאלס ומבקרים אמריקאים אחרים. לדעת עזיז שחאדה אף הצליחו להשפיע על דאלס, אך התערבות האמריקאים המקומיים סיכלה את פעולת[ם].

כן העלו בהמשך השיחה בעיות שיקום פליטים, פיצויים עבור נכסי נפקדים, שחרור פיקדונות קפואים – לדעת אנשי־שיחנו, רבים מהפליטים, כל אלה היושבים מחוץ למחנות וחלק גדול של יושבי המחנות, התאחזו במקומות מגוריהם, ואינם רוצים לחזור לפלסטינה; לו היו מקבלים במקום התמיכה החודשית, ובמקום התשלומים החודשיים מהפיקדונות הקפואים ששוחררו, סכומים חד־פעמיים היו יכולים להתבסס מבחינה כלכלית, מה שהיה מחסל את זיקתם הנוכחית לפלסטינה. התכנית של תשלום פיצויים עבור נכסים בתנאי של דאגה בפועל לכל מי שמקור מחייתו היה על הנכסים האלה, על־ידי יצירת מקורות הכנסה דומים לאלה שהיווה הנכס בישראל, תתקבל באהדה והערכה, אך מפאת חשיבותה והיקפה אין הם מוכנים לחוות־דעה בפרטים ורוצים לדון על־כך לפני כן בפני חוג יותר רחב של פלסטינאים. לעומת זאת הם עוררו את בעיית החשבונות הקפואים, ומציעים תיקונים לשטח ולהיקף. תשובתנו היתה כי בהיעדר משא־ומתן ישיר עם הנוגעים בדבר או באי־כוחם, אין פלא שישנן טעויות וקשיים אשר לבטח אינם מביאים תועלת לאיש. כתגובה לכך סיפר עזיז שחאדה, כי הצלחתו בתביעת הגב׳ ברכאת נגד ברקליס בעניין חשבון קפוא, הגדיל[ה] את השפעתו ופרסומו בין הפלסטינאים ולכן הוא רואה תועלת בהעלאת בעיית החשבונות הקפואים ופתרונה על־ידי משא־ומתן ישיר עם ישראל, כדבר מועיל העלול לשמש הוכחה חותכת, כי כדאי לשאת ולתת עם ישראל המגלה עמדה חיובית והגיונית, וכי הכישלונות בעבר נגרמו בגלל הטיפול הלא נכון של

הארצות הערביות, ולכן יש למסור את הסדר הבעיה כולה לפלסטינאים עצמם – ולישראל.

הובטח להם כי באם הם יגישו בקשה לוועדת הפיוס, אנחנו ניעתר להיכנס למשא־ומתן עמם, ונשתדל במידת יכולתנו שהתוצאות תהיינה יותר חיוביות מהרגיל.[3] כן הוסברה הסכנה של תקריות הגבול, העלול[ות] להתפתח ולגרום נזק ישיר לפלסטינאים מבחינה גופנית, כלכלית ומדינית, ולתועלתם של המדינות הערביות המעוניינות בכך.

אנשי־שיחנו הערבים הביעו את אמונתם ברצוננו הטוב למנוע תקריות גבול, הסבירו את התועלת שבכך לבריטים ולעבר־הירדנים, והביעו את נכונותם לפעול להרגעת הגבולות, אך יש לקחת בחשבון את חולשתם הנוכחית – לזאת ענינו כי שיתוף פעולה אתנו בנדון יכול להועיל הרבה, ולפחות נדע שלא להאשימם בכך.

הבענו את נכונותנו לדון ולהיענות לכל עזרה הגיונית ואפשרית על־מנת לחזק את החוגים שבשמם הם מדברים כל עוד מטרתם ופעולותיהם יתאימו למדובר בשיחה זו.

הוחלט כי המקשר יהיה ד' דג'אני.

240

ו' איתן אל מייג'ור־ג'נרל ו' בניקה (ירושלים)
W. Eytan to Major-General V. Bennike (Jerusalem)

Copy: 130.02/2431/10 :העתק

[Jerusalem], 6 June 1954

Dear General Bennike,

I have been asked by Mr. Sharett to thank you for your letter of 20 April 1954, in which you express the hope that the Government of Israel will instruct its Delegation to return to the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission.[1]

The circumstances under which the Government decided to withdraw its Delegation from the Commission are well known to you. Nothing has happened since 23 March 1954 to suggest to the Government that these circumstances have changed.

The spirit of the Commission's proceedings has, indeed, differed in no way from that which had come to mark them more and more in the period prior to 23 March, culminating in the manner in which the Maale Akrabim massacre

3. עוד על הטיפול בשאלת החשבונות החסומים – ראה מס' 333.

240

1. ראה מס' 179.

was handled by the Chairman. At the same time, the Jordan Government has persisted in its policy of repudiating its obligations under the General Armistice Agreement and has now added to its record an act of non-cooperation with the United Nations.[2]

Against this background, the absence of any clear indication that the Jordan Government is anxious to cooperate in the implementation of the General Armistice Agreement and that the state of affairs in the Commission would be substantially improved, leaves the Government of Israel in serious doubt as to whether the time has come for it to reconsider its decision.[3]

Yours sincerely,

Walter Eytan

241

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X858

נוסח נכנס: 130.09/2331/11

ניו יורק, 8 ביוני 1954

קדרון, זלקינד, התראו באנץ' 8 ביוני. באנץ' מסר תמצית דו"ח דיקסון־אייספוגל בכתב תוך התנצלות על האיחור שנגרם על־ידי התעסקותו בחקירת נאמנותו והיעדר המזכ"ל באירופה. התמצית נמסרת לנו ולסורים כמסמך סודי confidential ואין כוונה לפרסמה.[1]

לטענותי למען פרסום בהתאם ל־482[2] השיב באנץ' שהדו"ח המקורי אינו אלא working paper פנימי המכיל הרבה דברים מחוסרים משקל רשמי כגון תמציות של שיחות בלתי־רשמיות שאינן ניתנות לפרסום בלי רשות הנוגעים בדבר. כדוגמא שיחה ידידותית עם אנשי שגרירות ארצות־הברית בבירות בה נאמרו דברים קשים על ג'ונסטון ותכניתו ושיחה אחרת עם אחד מאנשינו בארץ שהרחיקה לכת מאוד. אין להשוות מסמך זה למסקנות ועדת חקירה כשדיקסון ואייספוגל לא נתמנו כחוקרים אלא כיועצים פנימיים לבניקה.

2. ראה מס' 229 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 249 והערות שם.

241

1. על שליחות אייספוגל ודיקסון, ראה מס' 138 והערה 1 שם, ומס' 183. בדין־וחשבון, שתמציתו הוברקה לישראל, נכללו המלצות להבטחת זכויות השימוש במים על־ידי הערבים בבטייחה ובמקומות אחרים, ודרישה שמפעל המים של ישראל, אם יבוצע, ייעשה בפיקוח מטה המשקיפים של האו"ם. (ראה מברק קדרון אל משרד החוץ, X859, 8.6.1954, 130.09/2331/11).
2. מס' 223.

באנץ' הוסיף שהדו"ח דן במפעל בנות יעקב בלבד ומוכיח בעליל שאין קושי כל שהוא בהבטחת מים לבוטייחה, ושהמפעל יתאים לכל תכנית כוללת המתקבלת על הדעת.

שאלתי אם הדו"ח דן בבנות יעקב בלבד מה מקור תכנית המזכ"ל לאזן בנות יעקב בעדסייה. הוספתי שהרגשנו בשיחתנו האחרונה עמו[3] שהמזכ"ל נרתע מעדסייה ושאלתי מה מצב העניינים.

באנץ' השיב שרעיון עדסייה הופיע בטיוטה הראשונה אך הוצא מהשנייה בעצתו כי לדעתו לא היתה למומחים סמכות לטפל בשאלה מדינית זו. שיחתנו עם המזכ"ל בה נמסרה לנו תכניתו לקשר בנות יעקב בעדסייה התקיימה בין שתי הטיוטות. לא מן הנמנע שהמזכ"ל נרתע כי נתגלו קשיים שלא ציפה להם. למשל יהיה צורך בהסכם חדש בין סוריה וירדן במקום הסכם מקרין המתבטל, ומדוע ייכנסו הסורים לעסק כשאין להם טובת הנאה ממנו? יהיה צורך גם בהסכמים חדשים בין ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם] לבין סוריה וירדן וקרבר (Carver) עדיין שותק. אף בניקה לא הגיב.

אמרתי שלדעתנו אין קשר בין שני המפעלים והבעתי תקווה שברור לכל הנוגעים בדבר שלא ניתן לעוד קיץ לעבור מבלי לסיים החפירה. באנץ' השיב שברור לו. שאלתי אם זה גם ברור למזכ"ל והוא ענה בחיוב. שאלתי מה עם בניקה. השיב שבניקה מהווה קושי לא מבוטל אם כי אינו נהנה מאותו יחס של אמון מצד המזכ"ל כמקודם. יש להניח שהמזכ"ל יודיע לנו בקרוב איך חושב לבצע תכניתו. תמצית התמצית ב־859.[4]

קדרון

242

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA513

נוסח יוצא: 93.01/2210/12

ואשינגטון, 9 ביוני 1954

ביירוד שוחח אתי שעה וחצי בביתי בהשתתפות שילוח ומסר סיכום מוסמך של דיוני איסטנבול.[1] בפתיחת דבריו אמר שהספיק להתייעץ עם המזכיר לפני שישוחח אתי.

3. על שיחה זאת, שהתקיימה ב־1 ביוני ראה דיווח של קדרון, X839, 93.01/2182/1.
4. ראה הערה 1 לעיל.

242

1. על דיוני איסטנבול, ראה מס' 219 וההערות שם. גרסת האמריקאים לשיחה שלפנינו, ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 831.

(א) הגנת המזרח התיכון: נתקיים דיון נוקב באיסטנבול אם להמשיך במדיניות של הסכמים צבאיים עם מדינות ערב או להפסיק את התהליך. סוכם ועכשיו הוחלט לראות את זיון עיראק כפעולה בודדת הקשורה בתכנית השכבה הצפונית אך לא להציע הענקת סיוע צבאי לשאר המדינות הערביות. גם אין כוונה להזמין שאר מדינות ערב להצטרף לאמנת השכבה הצפונית. מחלקת המדינה מודאגת פן תבקש מדינה ערבית סיוע צבאי או הצטרפות לאמנה ומחלקת המדינה תיאלץ לסרב והסכנה קיימת בעיקר מצד לבנון, אך המחלקה מקווה שלא תבוא תביעה ועל כן לא יהיה צורך לסרב. לגבי עיראק חזרה קבוצת הסקר והיא תגיש המלצותיה לביצוע ההסכם אך ההחלטה בידי מחלקת המדינה שתעיין במדיניות העיראקית הן כלפי ישראל הן כלפי אמנת אנקרה לפני ההחלטה על זמן הסיוע וממדיו. כמות הנשק לא תהיה כדי להדאיג את ישראל ואין שחר להשערות המוגזמות על זיון דיוויזיה או שתיים, או לשמועה בעיתונות על משלוח ראשון ביוני. בתשובה על שאלתי אישר שנימוק מרכזי בעצירת תהליך זיון מדינות ערב הוא סכנת התלקחות מדורה בגבולות ישראל. בינתיים תתעסק מחלקת המדינה במאמץ לצרף את איראן ועיראק לאמנת אנקרה ועודנה סבורה שיש סיכוי לניתוק עיראק מהחזית האנטי־ישראלית על־ידי העסקתה בחשבון יותר חיובי דהיינו התנגדות לפלישה קומוניסטית. אין כל נטייה להתחרט על הסכם עיראק כצעד מדיני אם כי מידת התוכן המעשי שיינתן להסכם תלויה בהתפתחויות עתידות.

(ב) ישראל־ערב: סוכם שאין השעה מתאימה לשום מאמץ לפתרון בעיות היסוד לכן יש להוסיף בביצור המצב הקיים. בהמשך לשיחת אידן־דאלס בלונדון ערב ועידת ג'נבה[2] החליטו אנגליה ואמריקה להציע לצדדים כמה צעדים מעשיים לתיקון המצב בגבול. כבר היתה פנייה בלתי־רשמית לירדן ותבוא פנייה רשמית לשני הצדדים.[3] כל זה מחוץ לאו"ם ונוסף על דיוני מועצת הביטחון. בתשובה על שאלתי רמז שהתגובה הירדנית אינה מעודדת בעיקר כלפי ההמלצה המרכזית שהיא סימון הגבול בכמה מנקודות התורפה, וגלאב מבטיח שיוכל לעשות זאת רק בחשאי ובלי פרסומת.

(ג) ההצהרה המשולשת: נתקיים דיון על חידוש ההצהרה וחיזוקה. הקושי העיקרי הוא שאין בסמכות נשיא ארצות־הברית, בייחוד בשעת הוויכוח על הודו־סין, להצהיר הצהרות שיש בהן משום חיוב של שימוש בכוחות אמריקנים. טוב היה אילו הקונגרס קיבל החלטה המעודדת את הנשיא לסייע במניעת שינויים תוקפניים במצב הקיים, אך מי יודע כיצד תסתיים מערכה כזאת בקונגרס ואיזה נחשול של תיקונים והצעות לא ייכנס להחלטה. המשמעות הכללית של דבריו היא שיש הססנות לגבי רעיון חיזוק ההצהרה המשולשת אם כי הדיון עדיין נמשך וכמה פעמים ניסה לדעת את עמדתנו ולא עניתי הן או לאו.

הודיתי לו על גילוי־הלב במסירת הדברים. הבעתי סיפוק על ההחלטה לא לזיין מדינות ערביות נוספות, בעיקר אם יש כאן התחשבות בדאגתנו, אך אנו עומדים על התנגדותנו גם לזיון עיראק. אמרתי שלמעשה הזהירות שנוקטים בה כלפי זיון מדינות ערביות אחרות יש בה משום הודיה עקרונית גם בצדקת טענתנו לגבי עיראק שחלים עליה בדיוק אותם השיקולים הפועלים במדינות אחרות. מסרתי לו כמה דברים על

2. ראה מס' 172 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 256 והערה 1 שם.

שיחתי עם ראש הממשלה הטורקי.[4] הידיעה הזאת על הפגישה בבלייר האוס הפתיעה אותו והוא ישב מרותק ומתוח. ציינתי שמנדרס הודה שהעמדה הערבית היא שלילית גם כלפי ישראל, גם כלפי הגנת האזור, והודה שעמדת פאקיסטאן אחרי חתימת ההסכם אינה מבשרת טובות. ביירוד אישר שהטורקים רוגזים על הרפתקאות זפרוללה בשטח הישראלי ויעץ לי להתייחס באמון להבטחת מנדרס שטורקיה לא תודבק במגפת המדיניות האנטי־ישראלית. אמרתי שמנדרס מסר שטורקיה אינה מעלה על דעתה שייפקד מקום ישראל בהגנת האזור כשתוקם, בעוד שממשלת ארצות־הברית מעולם לא נתנה לנו הבטחה כה מפורשת. ביירוד אמר שדעתו ודעת ארצות־הברית כדעת טורקיה אלא שמנדרס מיטיב ממנו להביע את המדיניות המוסכמת. בשלב תכסיסי מסוים מתרכז המאמץ בכלילת גורמים ערביים, אך בסופו של חשבון יוגן האזור על־ידי הגורמים בעלי הרצון והיכולת להגן עליו בעיקר טורקיה, פאקיסטאן, ישראל וגורמים אחרים שתצליח ממשלת ארצות־הברית לעניין אותם בינתיים באותה המשימה. שאל ראובן [שילוח]: אם כן למה אינכם מדברים אתנו על חלקנו באותה משימה? והסכים ביירוד לבסוף שתתקיימנה שיחות עם דיין בבואו,[5] אם כי הזהיר שלא התקדמה מחלקת ההגנה הרבה בתכנון הגנת האזור ולאנגליה חלק יותר נכבד בתכנון בשעה זו ועליה עיקר האחריות; לא עוד אלא שהתיאום בין לונדון וואשינגטון בשטח זה כבשטחים אחרים פגום ביותר.

בעניין הגבול הירדני אמרתי שהעיקר אינו פעולה טכנית פה ושם כי אם שלמות חוזה שביתת־הנשק כמחיצה בפני מלחמה וכערובה למצב הקיים ואין אפשרות לפסוח על הפרות ירדניות שבעקבותיהן באה ההתנכרות המחפירה גם לסעיפי המגילה. ענה שלפי ההשקפה האמריקנית על מועצת הביטחון להמשיך בדיוניה על הנושא המשפטי־מדיני הכולל אך בינתיים רשאיות המעצמות להציע הצעות לעיון הצדדים בכל שנוגע לתיקון המצב בגבול.

שאלתי מה בדבר צירוף טורקיה להצהרת השלוש כדברי מנדרס. ענה שבבואו לאנקרה אחרי ועידת איסטנבול מסר למנדרס וקופרולו על דיוני הוועידה ודווקא הטורקים שאלו ביזמתם מדוע אין אמריקה מחזקת את הצהרת 1950 על־ידי כלילת טורקיה בתוכה. ביירוד מתייעץ עם לונדון, פאריס, ובינתיים הידיעות מאנקרה על הצטרפות טורקיה להצהרה מוגזמות.

לגבי הבטחתו שלא יוענק נשק למדינות ערביות נוספות חקרנו אותו בהקפדה על מצרים במקרה שיושג הסכם עם אנגליה וקיבלנו תשובות מעורפלות ומתחמקות. מצד אחד עמד על הבטחתו, מצד שני ציין שהנשיא כבר התחייב בפרהסיה שלאחר הסדר עם אנגליה תעיין ממשלת ארצות־הברית בסיוע למצרים.

4. ראה מס׳ 237.
5. על ביקור הרמטכ״ל בארצות־הברית, ראה מס׳ 282.

דיברנו על מטוסי F-86. הברקתי בנפרד על נושא זה.[6]

עוררנו בקצרה את בעיית המענק והוחלט שתתקיים שיחה השבוע על נושא זה[7] וכן על המסקנות שיש להסיק מבחינה אמריקנית־ישראלית מאפשרות של הסכם בין אנגליה ומצרים.

בעניין המענק אמר שהשיקולים להקטנה הם כלכליים ואם נשכנע את סטאסן ומחלקת המדינה שאין יסוד כלכלי לקיצוץ למרות שיפור מצבנו תהיה ברכה במאמצינו. הבטחתי שנסביר את השקפתנו הכלכלית.

במשך השיחה התייחסנו לדברי טרודו,[8] וביירוד שלל אותם שלילה סיטונית וזועמת בהוסיפו שאין הגנרל הזה מוסמך לקבוע או להגדיר מדיניות באשר איננו policy making officer. שלוש פעמים בשיחה אמר שמחלקת המדינה מעוניינת ביותר למצוא דרך להרגיע את דאגת ישראל וחשדנותה לגבי מאמצי ארצות־הברית לחזק את הגנת האזור.

אחכה להערותיכם על שיחה מאלפת זאת.[9]

אבן

243

ר' שילוח אל י' הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מקור: 130.20/2460/3

ואשינגטון, ט' בסיון תשי"ד
10 ביוני 1954

סודי

יעקב יקירי,

בשבועות האחרונים אני מפגר מאוד בתשובות למכתבים מהמשרד. עומס העבודה בשגרירות כבד מאוד, מחוץ לעניינים השוטפים הגענו בשבועות אלה לשיא של הופעות ונאומים בכל פינות הארץ במסגרת המגבית המאוחדת, מפעל איגרות

6. לעניין המטוסים ראה מס' 233. ביירוד מסר כי הוא אישית מחייב את מכירת המטוסים, והעניין הועבר לפנטגון עם המלצה חיובית של מחלקת המדינה מנומקת בעיקר בצורך להוכיח לישראל שביטחונה אינו מופקר; אולם שם נתקלה הבקשה בהתנגדות חיל האוויר, בגלל אי־רצון ליצור תקדים כלפי מדינות ערב ומחשש לאובדן הבסיס בדהראן שבסעודיה. דאלס, שתמך בהמלצה החיובית של מחלקת המדינה, לא הביע נכונות להיאבק עם חיל האוויר, במיוחד לאור העובדה שלישראל יש אפשרות לרכוש מטוסים במקומות אחרים. אבן, שקיבל הבטחה מסויגת מביירוד שיפעל להשגת הציוד מקנדה, המליץ לפעול בעת ובעונה אחת בצרפת, בוואשינגטון ובקנדה, מבלי להתחייב באף אחד מהמקומות. (ראה מברק מאבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA512, 9.6.1954, 93.01/2210/12).

7. ראה מס' 253.

8. ראה מס' 213.

9. ראה מס' 246.

המלווה, וכו'. השתתפותנו במפעלים אלה נתבעת במפגיע על־ידי ראשי המגבית והבונדס ואין אנו רואים עצמנו, במצב הכספי של המדינה, בני־חורין לסרב לתביעות. יתר־על־כן אנו מנצלים הופעות אלו לצורכי הסברה מדינית, קשירת קשרים חדשים והפעלת קשרים רדומים.

כל זה מוטל עלינו בשעה שהצוות שלנו הולך ומצטמצם. במצב זה אין אני וחברי מגיעים לכתיבה מסודרת ולתשובה מידית לכל שאלותיכם ועמך הסליחה.

1. לפני ימים אחדים קיבלנו סיכום ההתייעצות במשרד בענייני הסברה ובייחוד ההצעה שראש הממשלה ושר החוץ יכריז על הפוגה בתגובות לתקופה מסוימת וכו'.[1] הפצתי העתק מכתבך לחברים אחדים בשגרירות ולפני יומיים קיימנו בשגרירות התייעצות בנושא זה בהשתתפותם של כל האחראים לענייני הסברה בשגרירות ובקונסוליה בניו יורק (הרמן, לוין, שמעוני, דפני ועוד).

על אף ההעזה והמעוף שבהצעה הגענו כולנו למסקנה כי השכר שבה עלול לצאת בהפסדה. אמנם לא נתבקשנו לחוות דעה על הצד הביטחוני שבהצעה ועל כל מכלול בעיות "ביטחון הספר", אולם לא יכולנו שלא לראות את הסכנות הנובעות מעצם ההפוגה ואת הסיבוכים שיתפתחו כשניאלץ להפסיקה. אין אנו מאמינים שמדינות ערב תכבדנה את ההפוגה שנגזור על עצמנו ועוד יותר אנו חוששים לצעדים שנצטרך לנקוט בהם על אחריות הממשלה כשתסתיים תקופת ההבלגה. בעצם ההכרזה המוצעת כלולה התחייבות כלפי העם לתגובה נמרצת ביותר אם ניסיון ההבלגה ייכשל – תגובה אשר אינני בטוח אם הממשלה תוכל לקבל על עצמה במסיבות הבין־לאומיות הקיימות. מבחינת מעמדנו בעיתונות ובדעת־הקהל העולמית אנו גם־כן מפקפקים אם ניסיון זה יצליח. ייתכן שלשבועות אחדים ישתפר מעמדנו בעיתונות אולם ברגע שנתחיל במעשי תגובה, ועדות שביתת־הנשק תתחלנה לגנותנו. מוכתרות באותיות של "קידוש לבנה" שוב תופענה ידיעות על ישראל התוקפנית.

ייתכן שהגיעה השעה לבחון מחדש מדיניות הביטחון שלנו (אני עצמי סבור מאז ומתמיד כי שיטת הלחימה בהסתננות מחייבת בחינה יסודית) אולם באין מדיניות חדשה צריך לדעתנו לשים כל הדגש על שיטות טיפול חדשות בכתבי עיתוני חוץ בארץ. המצב הוא שהערבים מגלים יתר זריזות בשטח זה. על כל תקרית מגיעה לעיתונות העולמית ראשונה הגרסא הערבית. הודעותינו מפגרות ואינן מתפרסמות תמיד ואם הן מתפרסמות הן מופיעות כהתגוננות והצטדקות. אנו סבורים שיש להנהיג שיטה של העברה יותר מהירה של גרסותינו לנציגי העיתונות הזרה ובעיקר של סוכנויות הידיעות הזרות. יש לנו הרגשה כי מכיוון שנציגי הסוכנויות בארץ הם ישראליים ולא "גויים זרים" אין אנו מתייחסים אליהם תמיד ברצינות מספקת. אינני רוצה להאריך בנושא זה יותר מדי. יושבים היום בארץ מומחים די גדולים לעיתונות חוץ (פרלמן, זינדר וכו') ואנו ממליצים שיבדקו יסודית דרכי הקשר והטיפול בנציגי סוכנויות הידיעות הזרות.

אשר להצעה הכלולה במכתבך מיום 25 במאי, אין היא נראית לנו אלא אם היא כרוכה בשינוי יסודי של מדיניות הביטחון שלנו.

243

1. ראה מס' 220 והערה 1 שם.

2. באחדים ממכתביך ומברקיך סיפרת לנו על יחס הזלזול שגילתה שגרירות ארצות־הברית למסיבות הנשיא בירושלים ביום העצמאות. בהזדמנויות שונות הודעת לנו עמדת המשרד כי מוטב להפסיק הטיפול במחלקת המדינה בשאלת ירושלים עד שיתקרב מועד הגשת כתב ההאמנה של השגריר החדש. כמובן פעלנו לפי תדרוכיכם אולם תזכור שדעתי היתה שונה מדעתכם. הייתי סבור בשעתו, ועודני סבור היום, שמבחינה תכסיסית לא צריך היה להפסיק את השיחות שהתחלתי בהן במחלקת המדינה ובתל אביב. מחלקת המדינה היתה מוכנה להגיע להסכם אתנו ומששמענו שראסל המליץ בפני ואשינגטון על הסדר המתקבל על דעתנו היה מן הדין להרשות לי להביא את הבירור עם מחלקת המדינה לידי סיום. זה היה מונע לדעתי אי־הנעימות במסיבות הנשיא וכו'. אני חוזר ומדגיש כי לדעתי מוטב שנחדש בירור זה בהקדם ונביאנו לידי סיום. אין צורך לחכות שיתקרב מועד בואו של לאוסון לארץ – עלולים עוד לעבור חודשים רבים עד שיגיע והניתוק בין שר החוץ לראש הנציגות האמריקאית הוא בלי ספק מזיק. אינני רואה מה הרווחנו מהתכסיס של "אל תעירו ואל תעוררו". תכסיס כזה מתקבל על הדעת אך ורק כשמדובר בנושא שאין אנו מעוניינים בו ביותר. אולם לפי עניות דעתי אנו מעוניינים ביותר בחידוש מהיר של מגע מרכזי בין נציגות ארצות־הברית בארץ לבין ראש הממשלה ושר החוץ ומשרד החוץ. במידה שמגע זה אינו תקין ניזונים ראסל וחבריו מכלי שני ומכל מיני "יהודים טובים" ו"סלונים פוליטיים" תל אביביים ואין ספק כי אשגריו הביתה הולכים ורעים, וזה בשעה שמדיניות ממשלת ארצות־הברית כלפי המזרח התיכון וישראל נמצאת מחדש בכור ההיתוך.[2]

3. בעוד ימים אחדים יוצאים ג'ונסטון וחבורתו לקהיר ולישראל לסיבובם השני.[3] על פרשת מגעינו עם ג'ונסטון כבר הברקנו וכתבנו לכם ארוכות. זלקינד, היוצא בימים אלה לארץ, ישלים את אשר החסרנו. הפעם ברצוני להתעכב רק על נקודות אחדות שחשוב לדעתי לזכור אותן במשא־ומתן עם ג'ונסטון.

(א) תכנית פיתוח אזורית במזרח התיכון ובייחוד תכניות השקאה וכוח הפכו לסיסמא מרכזית לצמרת הממשל בארצות־הברית. התורה שהתחילו רבים דוגלים בה היא, כי אין להשיג שלום ויציבות במזרח התיכון בדרכים מדיניות לפני שתבוא מהפכה יסודית במצב הכלכלי והסוציאלי של עמי האזור. לשם כך יש להתחיל במפעלי פיתוח כלכליים גדולים באזור ובמידה האפשרית מפעלי פיתוח משותפים. במפעלי פיתוח אלה יש לשים לב במיוחד ליישוב וקליטת הפליטים המהווים חומר־נפץ מסוכן לביטחון האזור.

2. פרטי ההסדר להסדרת יחסי העבודה בין משרד החוץ והשגרירות האמריקאית נמסרו לישראל בשיחה שקיים ראסל עם איתן ב־17 ביוני. לפי הסדר זה, כל עובדי שגרירות ארצות־הברית, פרט לראש הנציגות, יהיו רשאים לבקר במשרד החוץ בירושלים, בתנאי שההסדר בדבר פגישות עם פקידים בכירים של משרד החוץ בלשכת הקישור בתל אביב ימשיך להתקיים. ראש הנציגות יבקר את שר החוץ במשרד ראש הממשלה. (ראה דין־וחשבון של איתן, 130.20/2480/4.) הודעה על מינויו של לאוסון כשגריר בישראל התפרסמה באפריל אך הוא נכנס לתפקידו רק ב־12 בנובמבר 1954.

3. ראה מס' 196 ו־223.

התכנית הראשונה מסוג זה שאפשר ויש להתחיל בביצועה, היא תכנית הירדן, מטעמים שונים: היא נחקרה יותר, היא מיישבת וקולטת מיד פליטים, יש בשבילה כסף מוקצב, מהנדסים ומומחים אמריקאים יכולים להשתתף בביצועה, היא מביאה במשך הזמן לשיתוף פעולה ערבי־ישראלי ועל הכול יש בה משום ביטוי לגישה של impartiality כי היא מביאה תועלת גם לערבים וגם לישראל. רבים מאנשי הצמרת וביניהם הנשיא עצמו "מכורים" לתכנית זו (לאו דווקא לפרטיה) בכל מאודם. כל הפוגע ומחבל בתכנית זו לא יינקה. הכרחי שבכל מגעינו עם ג'ונסטון ועוזריו נזכור דבר זה. עלינו לנסות, אם רק אפשר, למצוא דרך לשתף עמם פעולה. אם אי־אפשר יש לנהל את המשא־ומתן כך שכישלונו לא ייזקף לחובתנו. עלינו אמנם להיות תקיפים אך הגיוניים וצודקים מבחינה הנדסית ומדינית.

(ב) בפרשה זו יש לזכור במיוחד את מעמדו ואישיותו של ג'ונסטון. האיש מוכשר מאוד, אמביציוזי ביותר, ובעל השפעה וקשרים נרחבים ביותר גם בחוגי השלטון וגם בחוגים הכלכליים. בעבר נמנה על ידידינו וגם היום נטייתו לסייע לנו. חשוב ביותר שירגיש כי אנו מצדנו מגלים בו אמון ועושים מאמצים להקל עליו שליחותו ואם השליחות נכשלת לא בנו האשם.

מצדו הוא ינסה בכל להטי המשא־ומתן הנהירים לו לפתותנו ולכבוש את לבנו, אולם מאידך אפשר יהיה לסחוט ממנו כל מיני ויתורים והנחות אם הדבר יבטיח לו הצלחה כלשהי. אני ממליץ מאוד שיגלו לו תשומת־לב מיוחדת ואם אפשר כדאי שראש הממשלה יפלה אותו לטובה על חבריו וישוחח אתו שיחה אישית מיוחדת.

בהזדמנות זו אני מפנה תשומת־לבך המיוחדת גם לג'ורג' בארנס, עוזרו האישי של ג'ונסטון, הוא בדרך כלל מסור לענייננו ובעבר סייע לנו בהזדמנויות שונות. איננו אהוב ביותר על מחלקת המדינה (יחס זה הדדי) ואפשר לנצל את הדבר לידיעה וכו'.

(ג) כבר הברקנו על רצונו ונכונותו של ג'ונסטון לדון באזור על תכניות פיתוח אחרות. חקרנו בנושא זה ובמידה שעלה בידנו לברר אין לעת עתה בידיו הצעות ממשיות. כל מה שיש לו הוא נכונות הנשיא ומזכיר המדינה להשיג מהקונגרס סכומים גדולים להצעות פיתוח רציניות שתבואנה מהאזור. לפי הערכתי, הכוונה העיקרית היא פיתוח מדינות ערב, אולם גם מטעמי שיווי משקל וגם מתוך רצון להסתייע בידידי ישראל בקונגרס על־מנת להשיג הקצבות לאזור כולו יכללו גם תכניות פיתוח ישראליות. לפי דעתנו חשוב מאוד שתנוצל הזדמנות זו להביא לפני ג'ונסטון תכניות גדולות. בשיחות אתנו הזכיר את תעלת ים התיכון–עמק הירדן, מפעלי תחבורה גדולים ומכון כוח אטומי. אנו סבורים כי אף שלעת עתה כל עניין תכניות הפיתוח מחוץ לתכנית הירדן עודנו היולי ביותר אסור לנו לתת לביקורו של ג'ונסטון לעבור מבלי שנציע לו כמה תכניות מעשיות. הייתי מציע להתרכז בעיקר בתכניות אשר יש בהן גם משום חיזוק הפוטנציאל הביטחוני של ישראל ושל האזור ובתכניות אשר ערכן הכלכלי, בהמשך הזמן, חורג ממסגרת ישראל ומשתלב עם כלכלת האזור כולו. אסור שייווצר מצב שתוכל ממשלת ארצות־הברית לטעון ביום מן הימים כי הנה שליחו של הנשיא הציע לישראל דיון בתכניות פיתוח גדולות וישראל משום־מה לא נענתה.

דיברתי ארוכות עם זלקינד היוצא לארץ בכל פרשת ג'ונסטון ואני מקווה שהוא יספיק למסור לכם דו"ח מפורט עוד לפני בואו של ג'ונסטון לארץ.

4. קראתי בעיון רב כל שורה שהגיעה ממך ומהמשרד בכלל על נאומיביירוד ועל ביקורו של טרודו בארץ.[4] אינני סבור שאני יכול, בשלב זה, להוסיף הרבה להערכת המשמעות של שני הביטויים הנ"ל. אני מצטרף בלי הסתייגות לאלה הטוענים כי דבריו של טרודו אינם משקפים לעת עתה מדיניות שקולה ומוסכמת של ממשלת ארצות־הברית. אני כשלעצמי בכל זאת מודאג מאוד מדבריו של טרודו, כי אני רואה בזה ביטוי למה שעלול לקרות לקצינים ומדינאים אמריקאים ברגע שיגיעו למסקנה כי משימתם היא לכבוש לב הערבים. אני מניח שדבריו של טרודו שיקפו תורה שהרביצו בו ואדסוורת, הנדרסון ודומיהם בשעת ביקוריו בארצות ערב ובאיסטנבול. לגבי המדיניות הרשמית בענייני זיון ארצות ערב, חלקה ומעמדה של ישראל בהגנת האזור וכו', אני נוטה לעת עתה לקבל את גרסתו של ביירוד (לפי מברקו של השגריר על שיחתנו עם ביירוד ביום ג', 8 ביוני שנה זו)[5] כגרסא המוסכמת והמוסמכת.

את המערכה שהתחלנו בה בעקבות נאומיו של ביירוד אנו ממשיכים וחייבים להמשיך ללא הפוגה. לפי הערכתנו יכול להיות שכר למערכה זו. כפי שכבר הודענו בהזדמנויות שונות אין צמרת הממשל איתנה באמונתה בצדקת הדרך. ספקות אלה נובעים הן משיקולי חוץ ומושפעים, במידה ניכרת, משיקולי בית. השפעת המאבק על רוב בקונגרס ובסנאט אחרי נובמבר מתחילה להיות מורגשת יותר ויותר בצמרת. ממגעינו עם מזכיר המדינה ועם אחדים ממקורביו יש לנו יסוד להאמין כי הוא בוחן מחדש צדקת הדרך ש[ה]אגף המזרח תיכוני של מחלקת המדינה דוגל בה. בכלל המושג reappraisal לגבי מדיניות חוץ נפוץ מאוד בארצות־הברית לגבי בעיות רבות.

אנו מנסים להחדיר, בהזדמנות זאת, את גישתנו אנו על המדיניות שראוי שממשלת ארצות־הברית תנקוט בה במזרח התיכון. אין העניין קל כי ברור לנו למדי נגד מה יש להתקומם ולהתריע. לא ברור לנו במידה מספקת מה התכנית החיובית שאפשר להציע לממשלת ארצות־הברית. ברור לנו מה דרוש לישראל, אבל תכנית חיובית לממשלת ארצות־הברית, אי־אפשר לה בתנאים הקיימים שלא תענה לשיקולי הביטחון במזרח התיכון ושלא תכלול תרומה רצינית למדינות הערביות.

הפעולה הציבורית הענפה שפיתחנו בארצות־הברית והסערה הגדולה שקמה בארץ הביאו, לפי שעה, להאטת תהליך ההידרדרות של מחלקת המדינה במדרון הפייסנות הן לגבי קצב והיקף זיונה של עיראק והן לגבי צירוף מדינות ערב אחרות לתכנית זו. אולם אסור לנו להשלות עצמנו אף לרגע כי הסכנה חלפה. אם מנהיגים במדינות אחרות יתחילו להצהיר בפומבי על נכונותם לשתף פעולה עם המערב ואם המשא־ומתן האנגלו־מצרי יסתיים בהצלחה, נעמוד מחדש בפני גל של מעשי פייסנות אמריקאיים לארצות ערב בשטח הכלכלי, הצבאי והמדיני.

לא אגע הפעם בעשרות הנקודות שעוררת במכתביך אלי. הארכתי בהכתבה והבלדר יוצא מוואשינגטון בעוד שעות אחדות. אסיים רק במילים אחדות על בעיות התקציב ותקן השגרירות. במשרד ודאי מתחילים להתייחס אלינו ואלי במיוחד כטרדנים וכלא מסתפקים במועט. במידה שאתה מייצג את בעיות עבודתנו בארצות־הברית חשוב שתדע כי תביעותינו הן מינימום שבמינימום. אנו יודעים

4. על נאומי ביירוד – ראה מס' 198 והערה 1 שם; על ביקורו של טרודו – מס' 213.
5. מס' 242.

שהמצב המדיני חמור, אנו חשים שהשעה מחייבת מאמץ עליון בכל חזיתות המערכה בארצות־הברית ובלי אמצעים וכוח אדם לא נוכל למלא את שליחותנו ביעילות מספקת.

שלך בידידות,

ראובן שילוח

נ. ב. התרשמתי מאוד מהטענה הקולעת שהוספת לאשפתנו נגד דבריו של ביירוד על עלייה מארצות מעבר למסך.[6] כבר השתמשנו בטענה זו בהזדמנויות שונות.

שלך,

ר"ש

244

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 544

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 11 ביוני 1954

כמוס

הצעות הממשלה מסתכמות:[1] (א) כיוון שהוצגו שתי תכניות קיצוניות מזה ומזה עלולה תכנית מיין להופיע כפשרה מתקבלת על הדעת ובזה סכנתה לכן עלינו לעמוד על עיקר תכניתנו, זאת אומרת כלילת הליטאני כתנאי בל־יעבור לשיתוף־פעולה מצדנו.

6. הרצוג הציע להדגיש באוזני ראשי הממשל שהערתו של ביירוד יש בה כדי לזרוע דיכאון וייאוש בלבות מיליוני יהודים מאחורי מסך הברזל, ושבחוסר זהירותו הזיק ביירוד למאמצים הכבירים שמושקעים כדי לעורר תקוות גאולה בחוגים שונים בגוש הסובייטי על־ידי מוסדות אמריקאיים שונים. (ראה י' הרצוג אל שילוח, 18.5.1954, 130.02/2480/4.)

244

1. זהו סיכומה של התייעצות שרים שהתקיימה ב־8 ביוני, בעקבות דיווחו של אבן על שיחתו עם ג'ונסטון (ראה מס' 232). הדעה הכללית היתה שנכונותו של ג'ונסטון לדון בתכניות פיתוח שונות למזרח התיכון כרוכה בכוונה לפצות את ישראל בדברים של מה בכך על קיפוחה בחלוקת מי האזור לטובת ארצות ערב. לכן גרסו שיש לעמוד על תכנית אזורית הכוללת את מי הליטאני, אפילו פירוש הדבר הכשלת ההסדר האזורי, ורק על רקע זה להיכנס לבירור תכניות פיתוח כגון צינור נפט מאילת לים התיכון, רכבת מסדום לאילת, תעלה מים התיכון לים המלח וכדומה. שרת לא גרס פירוש זה כהסבר יחיד להצעתו של ג'ונסטון, והניח אפשרות שארצות־הברית רוצה להיכנס למפעלי פיתוח במזרח התיכון, כולל בישראל. הוא גם לא קיבל את ההתעקשות על הכללת מי הליטאני שעלולה להביא להתפוררותה של כל התכנית האזורית, ומתעלמת מן העניין שיש לישראל בהחשת יישוב הפליטים בבקעת הירמוך ובעמק הירדן העליון בעזרת תכניות השקיה. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 535–536.)

(ב) ההזמנה להציע תכניות פיתוח ודאי מכוונת לשמש פיתיון לנו למכור מים תמורת הנאות אחרות ושוב בזה סכנתה, מכאן טעם־משנה להתעקש על כלילת הליטאני ואז נציע גם תכניות אחרות, ובלבד שיהא ברור כי אין אלו באות כפיצוי על הפסד מים אלא כתוספת לתכניות השקיה במלוא היקף זכויותינו. ברור כי גישה (א) אינה פותרת בעיית ירדן־ירמוך כשני נהרות בין־ארציים הקיימת כשלעצמה והניתנת להסדר על יסוד תן וקח, אבל בעיה זו אינה מוכרחה להיפתר כולה מיד ובמידה שמדובר כיום על תכנית אזורית כוללת שמטרתה פיתוח מתואם ננקוט הקו דלעיל לגופו וכאמצעי לחץ.[2]

שרת

245

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2439/8

[ירושלים], י' בסיון תשי"ד
11 ביוני 1954

כמוס

הנדון: הוועדה המיוחדת הישראלית־מצרית

ר"ב העתקים של מכתב מאת הגנרל בניקה ותשובת סגן־אלוף שלו בדבר כינוס הוועדה המיוחדת.[1]

הערעורים הראשונים שעל סדר־יומה של הוועדה מתייחסים לגירוש 12,000 ערבים משטח ישראל והאזור המפורז של עוג'ה (ניצנה).

2. לאבן היה ברור כי סופה של תכנית מיין לרדת שאולה, אם בעקבות סירוב ערבי ואם עקב התעקשותה של ישראל על הכללת מי הליטאני. בנסיבות אלה הציע להושיע את ג'ונסטון על־ידי פשרה לפיה לא יוסכם על חלוקת המים כולם, לאורך ימים, אלא יתחילו בביצוע כמה מפעלים בודדים אצל ישראל ואצל השכנים, בלי לקבוע את גורל השאלות הגדולות ובלי להתחיל במפעל הליטאני. (מברק אבן אל שרת, WIA532, 13.6.1954, 93.01/2210/12).

245

1. הוועדה המיוחדת נכונה לפי הסכם שביתת־הנשק ישראל־מצרים כדי לשמש ערכאת ערעור להחלטות ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־מצרים. במכתבו מנה בניקה 19 ערעורים שתלויים ועומדים על סדר יומה של הוועדה וביקש לקבוע מועד לכינוסה. שלו השיב בנוסח הדברים שמובאים בתעודה שלפנינו. לחליפת המכתבים קדמה שיחה ביניהם ב־12 באפריל, שבה מסר בניקה לשלו על מגעיו עם המצרים בקשר לחייל הישראלי החטוף (ראה מס' 156 והערה 5 שם). באשר לערעור שהגישו בעניין זה הודיעו המצרים שאינם מוכנים לדון בו אלא לאחר שיידונו הערעורים הקודמים שנמצאים על שולחן הוועדה, אך הם נכונים לשבת ברציפות ככל שיידרש כדי לסיים את הדיון בכולם. שלו טען בתגובה שיש להתחיל בערעורים החדשים ואין טעם לדון בישנים. (ראה חילופי מכתבים בין בניקה לשלו, 21 במאי, 8 ביוני, 130.16/2951/4; דו"ח של שלו, 15 באפריל 1954, שם.)

בהחלטתה מה־17 בנובמבר 1950, דרשה מועצת הביטחון מאת ישראל לבצע את ההחלטה שתתקבל על־ידי ועדת שביתת־הנשק בדבר פעולות הגירוש ולהבטיח כי לא יישנו. ההחלטות שנתקבלו על־ידי הוועדה המעורבת קראו לישראל להחזיר את הערבים.[2]

לא נראה כי קיים סיכוי שישראל תזכה בערעוריה על החלטות אלה. יתר־על־כן, לא יתקבל על הדעת טיעון רשמי בוועדה כי עניין גירוש אלפי ערבים, אפילו קרה הדבר לפני 4 שנים, אינו אקטואלי יותר ויש לוותר על הסדרת הבעיה ולדון בערעורים אשר הוגשו לאחרונה, בלבד.

מאידך גיסא, הקפאת פעולות הוועדה המיוחדת במשך 3 שנים, לא השפיע[ה] למעשה לרעה על קיום ההסכם ואין ספק כי דיון בשאלות החמורות של גירוש ערבים בשלב זה יחריף ויסכסך את יחסי ישראל־מצרים ויפגע, מבחינה תעמולתית, במעמדה של ישראל.

בהתייעצויות עם המנכ״ל ואחר־כך עם הרמטכ״ל, סיכמתי כי ננסה למנוע אפשרות כזו.

במאמצנו זה נטעים כי בעוד שישראל תומכת בהפעלת הוועדה המיוחדת, דעתנו כי אין טעם להתחיל בדיון בבעיות התלויות ועומדות בוועדה, כל עוד מצרים אינה מסכימה להסדיר את בעיית סואץ אשר כבר נדונה בה.

כמו־כן נסביר כי לא רצוי מבחינה מדינית לפתוח פתח לסכסוכים חדשים בין ישראל לבין מצרים, בעוד שרוב הבעיות על סדר־יומה של הוועדה המיוחדת נשארו במשך שנים במצב של תרדמה מבלי לפגוע בצדדים.

בהתחשב במצב הנוכחי במעבר דרך סואץ ומיצרי טירן, חשבנו כי רצוי להימנע מהחרפת בעיית סואץ לכשעצמה ולצמצם ככל האפשר את הסתמכותנו עליה ואת פרסומה.

הצורך לעשות הכול כדי למנוע שנופיע בעמדה שלילית ביחסינו לוועדה המיוחדת, הניע אותנו לשלוח את מכתבו של שלו אשר בסעיפו העיקרי מביע את נכונותנו להשתתף בישיבה של הוועדה ומוסיף כי אנו מניחים כי לא נדון בערעורים חדשים כל עוד לא ייושבו העניינים אשר כבר נדונו. המכתב אינו מזכיר את בעיית סואץ, דבר אשר ידובר עליו באופן מפורש בשיחות בעל־פה, ונוסח בצורה המאפשרת תמרון רחב ואפילו השתתפות בישיבת הוועדה במקרה של צורך.

באם בשיחות אשר אנו עומדים לקיים בימים אלה עם נציגי או״ם תבוא הצעה כי כדאי לא לדון בוועדה בכל הבעיות אשר הוזכרו בהחלטות מועצת הביטחון (זאת

2. הכוונה לפרשות גירושם לסיני ב־1950 של בדווים משבט העזזמה שחיו בחולות שבין עוג'ה אל־חפיר ורפיח ופינוים באותו זמן של פליטים ערבים שגרו במג'דל (אשקלון) אל רצועת עזה. פרשיות אלה נדונו בוועדת שביתת־הנשק שפסקה שיש להחזיר את המגורשים, אך ישראל הגישה (ביוני 1951) ערעורים לוועדה המיוחדת. (ראה כרך 5, מס' 392, 394, והערת עורך בעמ' 593–594, כרך 6, מס' 214 והערה 4 שם.)

אומרת בעיית סואץ וגירוש הערבים), או הצעה שלאור העובדה כי אין לוועדה המיוחדת תקנות נוהל, רצוי בשלב הראשון להתמסר לניסוח, נקבלן, ונסכים לכינוס הוועדה.[3]

בברכה,

יוסף תקוע

246

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 546

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 12 ביוני 1954

שלך 513.[1]

מחשבות ראשונות:

(א) חשדהו. גם אם עיקר דבריו אמת אין פירושם שינוי קו.

(ב) לכל הטוב יש אולי האטת קצב הזיון הערבי בלי הסתלקות ממנו אך ייתכן כי מלכתחילה לא נתכוונו לקצב יותר מהיר ואין בדבריו אלא חרטה על גילוי טפחיים בטרם עת וניסיון לכסותם מחדש ולהציג הכיסוי כוויתור לנו וכדי לנצלו כפיוס.

(ג) בדרך כלל כנראה נוכחו כי הנאומים היו נמהרים בגלותם לנו המגמה לטווח ארוך ובשמשם לנו אזעקה לגייס התנגדות והם מנסים עכשיו להשקיטנו ולהמתיק הגדרת המדיניות מבלי לשנות מהותה כדי להקל על עצמם ביצועה.

(ד) לפי זה ההתכחשות המילולית לטרודו אינה גורעת מחשיבות דבריו כמגלים צפונות מחשבות פנטגון אשר לפי מחלקת המדינה לא מחוכמה היה להשמיען באוזנינו.

(ה) ההבטחה לעיין בעמדת עיראק כלפי ישראל בטרם יוחלט לתת נשק היא אך מהשפה ולחוץ יען ברור להם לפי סעיף ב' כי לא יחול בזה שינוי בעתיד הקרוב ואילו רצו מראש לתלות זה בזה היו חייבים לדחות העניין כולו. אף־על־פי כן זוהי אחיזה לנו להמשך המערכה.

3. הוועדה המיוחדת כונסה ב־4 באוקטובר 1954. לאחר שנדחתה הצעת ישראל בשלב הנוהלי של הישיבה לדון רק בערעורים מלפני שנה ואילך, הודיע נציג ישראל על הסרת הערעורים הישנים שהגישה ישראל, ובכלל זה בפרשת העזוזמה וערביי מג'דל. (ראה דין־וחשבון של שלו על ישיבת הוועדה, 4.10.1954, 130.02/2439/8.) ראה גם מס' 482 והערה 1 שם.

246

1. מס' 242.

(ו) העובדה כי דבריו לעו לגבי מצרים מאמתת הנחה כי הנוסחה הכללית על דחיית זיון ארצות אחרות היא רק לסבר אוזן ולמעשה יתקדמו במידה שהאפשרות תבשיל.

(ז) בעניין מנדרס קשה להניח כי מחלקת המדינה לא ידעה על פגישתך עמו ואפילו כי לא הודיע להם בעצמו לפי חובתו כאורח וכבעל־ברית כפוף, אבל ייתכן כי לא עובדת הפגישה הפתיעה אלא דבריו על יחס הערבים להגנת האזור ועל כורח שיתוף ישראל בה הם שהיו למורת רוח כחורגים מהתדריך. סעיף ג׳ בשלך 502[2] מעיד בהחלט על תדרוך מחלקת המדינה.

(ח) טוב עשית כי לא הגבת להצהרה המשולשת. אם יחודש בזה משהו חיובי ננסה תמיד לנצלו לטובתנו אבל אל ניתן להם פתחון־פה לטעון כי עשו מה שעשו על יסוד תביעתנו ובזה יצאו ידי חובה.[3]

שרת

247

י׳ תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2428/6

[ירושלים], י״ג בסיון תשי״ד
14 ביוני 1954

כמוס

הנדון: המשא־ומתן עם מר ג׳ונסטון

ברצוני להביע כמה הערות בדבר טיעוננו בשיחות עם ג׳ונסטון.[1]

1. תכנית קוטון – הקושי העיקרי בקשר לתכנית זו נעוץ בהצעה לכלול בה את הליטאני. היתרונות ההנדסיים של ניצול מי הליטאני לטובת מדינות האזור ברורים למדי. באשר לטיעון נגד ההסתייגויות מהצעה זו יש לזכור לא רק את הדו״חות הקודמים של גורדון קלאפ ושל Bureau of Reclamation אשר קבעו כי אין אפשרות לנצל את כל מי הנהר להשקאה בלבנון,[2] כי אם גם את כמויות המים הגדולות

2. מס׳ 237.
3. ראה מס׳ 248 והערה 2 שם.

247
1. ראה מס׳ 232.
2. גורדון קלאפ עמד בראש קבוצת הסקר הכלכלי של ועדת הפיוס ב־1949, שעיבדה תכניות פיתוח ליישוב הפליטים. ראה כרך 4, מס׳ 460, הערה 4.

(500,000,000 ממ"ק) בנהרות אחרים בדרום לבנון הנשארים כמעט בלתי־מנוצלים. לאור עובדות מכריעות אלו נצדק אם נראה בכל ההצעה להשתמש בזרימת מי הליטאני כולו בלבנון הצעה בלתי־מבוססת מבחינה כלכלית. זה גם הדין לגבי הדברים אשר משמיעים באוזנינו בימים האחרונים נציגי ארצות־הברית ביחס לדו"ח של מהנדסי ה־TCA אשר יופיע בקרוב והעלול לפי דעתם להציע בניגוד לכל החקירות המקצועיות שבעבר, להשתמש בכל מי הליטאני להשקאת שטחים בלבנון.[3]

ברם, ברור כי ההתנגדות להכללת הליטאני בתכנית האזורית נובעת לאו דווקא משיקולים טכניים. מבחינה מדינית ומשפטית נציגי ארצות־הברית ציינו כבר בשיחותיהם אתנו כי הנהר זורם כולו בשטח לבנון ומשום כך לפי כל כללי המשפט הינו נהר לאומי, להבדיל מהירדן והירמוך, ולבנון רואה בהצעה להטותו לישראל פגיעה בריבונותה. לטענה זו אפשר להעיר כי לבנון משתתפת בלאו הכי בתכנית האזורית (לפי מיין, קוטון, וגם לפי התכנית הערבית), ומשום כך נכון מבחינה מדינית כי היא תתרום את כל המים הניתנים לניצול אזורי מבלי לפגוע באינטרסים שלה. יש לציין כי בתכניות האזוריות הנדונות, ניצול המים אינו מוגבל לנהרות הבינלאומיים כי אם כולל גם נהרות, ואדיות ומקורות מים אחרים הנמצאים כולם בשטח של מדינה אחת. למשל במקרה של ירדן נלקחו בחשבון בתכנית מיין 295,000,000 ממ"ק (מהם 165,000,000 ממ"ק מנהרות טבעיים). ההבדל בין מקורות אלה לבין מי הליטאני הינו הבדל של כמות בלבד.

יתר־על־כן, ניצול נהרות לאומיים לטובת מדינות שכנות הינו נוהג מקובל בארצות שונות, בייחוד בתכניות יצירת כוח הידרו־אלקטרי. בימים אלה מתנהל משא־ומתן בין נורבגיה לבין שבדיה על יצירת כוח בנהרות נורבגיים ושימוש בכוח זה בשבדיה בלבד. פיתוח דומה של נהר לאומי קיים ביוגוסלביה לטובת אוסטריה וגרמניה (ביקשתי להמציא לי שמות נהרות אלה).

כן חשוב לזכור את הערתו של וייט כי ייתכן והצעת קוטון בדבר הליטאני תתקבל על הדעת יותר אם נוכל לטעון כי מי הליטאני יועברו דרך ישראל להשקאת שטחים ברצועת עזה.

2. **מפעל בנות יעקב – תכניות עדסייה** – ברור כי מבחינה תכסיסית כדאי להפריד בין בעיית חידוש העבודה בערוץ הירדן ובין תכנית עדסייה. הידיעה אשר התקבלה בימים האחרונים מניו יורק כי ג'ונסטון הודיע למזכיר הכללי של או"ם שאין לו התנגדות לחידוש העבודה במפעל בנות יעקב, מחזקת שיקול זה. נדמה לי כי רצוי להתמיד בהפרדה בין שתי התכניות גם אם ג'ונסטון ינסה בכל זאת ליצור קשר ביניהן.

המצב ביחס לשני המפעלים שונה במספר נקודות יסוד:

א. סכר עדסייה צריך להיבנות במקום בו מהווה הירמוך גבול בינלאומי. ההטיה בבנות יעקב תבוצע במקום שאינו נוגע לשטח של מדינה שכנה (אחת מהתוצאות המעשיות של עובדות אלה הנה כי בעוד שלישראל גישה חופשית לירדן, על הירדנים לעבור את הגבול הבינלאומי של ארצם כדי להקים את סכר עדסייה).

3. ראה מס' 232, הערה 4.

ב. ההטיה בעדסייה תוציא מים מהירמוך כדי לא להחזירם לאפיק הנהר. תכנית בנות יעקב העומדת על הפרק בשלב הנוכחי מחזירה המים לים כנרת ולא תפגע בזרימת הירדן לשטח ממשלת ירדן.

ג. הזכויות הפרטיות למים אשר הכרחי להתחשב בהן בביצוע מפעל בנות יעקב אינן עולות (גם לפי דו"ח דיקסון־אייספוגל)[4] על 10% מכמות המים הדרושים למפעל, בעוד שמשקי עמק הירדן משתמשים כעת בשליש הזרימה הקיצית של הירמוך. נוסף על כך במקרה של הירמוך יהיה צורך להתגבר על הזכויות הנובעות מזיכיון חברת החשמל.

ד. הדיון במועצת הביטחון הבהיר באופן מוחלט כי אין הסכמת סוריה דרושה לביצוע תכנית בנות יעקב, בעוד שברור כי סכר עדסייה אינו יכול להיבנות בלי הסכמת ישראל (וכפי הנראה לפי דעת האמריקנים גם של סוריה).

אני מציע לקבוע כי מטרתנו בשיחות עם ג'ונסטון להביא למצב שיאפשר חידוש העבודה בבנות יעקב ללא הפרעות, מבלי שנתחייב בשלב זה לגבי תכנית עדסייה. יצירת מצב כזה יהווה הישג ממשי מחשיבות עליונה אשר יקבע את מקומה המכריע של ישראל בקביעת החלוקה האזורית של מקורות המים. למטרה זו יהיה עלינו לשכנע את הנציגים האמריקנים כי הכרחי להגיע לידי הסכם עם ישראל לפני שיתחילו בביצוע תכנית עדסייה, ולכן מוטב לא להפריע לישראל בחידוש העבודה בערוץ הירדן, גם אם היא תהיה מוכנה לדון בהסדר תכנית הירמוך תמורת תכנית הירדן (הפעם עד לבית נטופה) רק לאחר שתחודש העבודה בבנות יעקב.

במאמצים להשיג מטרה זו כדאי לזכור את זכותנו הנובעת מהסכמי שביתת־הנשק עם סוריה ועם ירדן, לדרוש מראש מטה או"ם למנוע כל עבודה בעדסייה. דרישה כזו, תהיה אשר תהיה תגובתו של גנרל בניקה, תסבך את המצב עד כדי יצירת שערורייה משפטית ומדינית אשר פתרונה לא יהיה קל למצוא.

הדברים שלעיל נאמרו מתוך הנחה כי גם ג'ונסטון וגם אנחנו רואים בביקורו שלב נוסף ובלתי־מסכם של מערכת המים האזורית, ומבלי להביא לכישלון השליחות מותר לנו להימנע ממתן התחייבויות בשלב זה.[5]

בברכה,

יוסף תקוע

4. ראה מס' 241.

5. בשולי תעודה זאת כתב שרת כמה הערות בכתב ידו, וביניהן: לסעיף 2 (ב): "לא כדאי להשתמש בנימוק זה." לחלק המסכם והאחרון: "זוהי הנחה קודמת לשיחות ולא מטרת השיחות."
על השיחות עם ג'ונסטון בישראל ראה מס' 258.

248

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W553 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/12 :נוסח יוצא

Washington, 15 June 1954

Urgent

Will not be easy avoid answering whether or not we favor repetition 1950 declaration as envisaged press balloons[1] and Byroade will probably ask me Thursday point blank. Suggest following line if not for Thursday then for later.

(1) Whatever value or meaning resides in 1950 declaration is neither increased nor decreased by repetition.

(2) We concerned lest repetition of declaration be interpreted as counterbalance in Israel's favor to arming Arab States. We reject such concept utterly and would have to say so.

(3) We interpret declaration as not offering us guarantee armed aid if attacked, thus our physical security rests on our own strength alone. Powers cannot under UN charter promise or threaten use armed force in Mid[dle] East except by invitation of and in agreement with attacked state and UN approval. If U.S.A. and allies wish negotiate such treaty or agreement binding them defend Israel if attacked similar to many such treaties in free world, we shall welcome commencement such negotiations.

(4) Declaration of intention take economic measures against Arab states if they attack Israel of doubtful value since such precision merely specifies they need fear no armed enforcement action in that event.

(5) Crux of matter is (3) above and if powers not willing take this step they are not really offering us serious security guarantee.

(6) Existing 1950 declaration is violated by changing military status quo as in Iraq arms agreement and projected Egyptian rearmament. Fidelity to existing declaration is essential if any faith to be reposed in new one.

248

1. ראה מס׳ 246, סעיף ח׳. ב־13 ביוני פרסם עיתון ״הארץ״ ידיעה ממקור ואשינגטוני לפיה עיבדו האמריקאים תכנית לחידוש הצהרת שלוש המעצמות, שגם טורקיה תוזמן לחתום עליה. לפי תכנית זאת בכל מקרה שמנגנון האו״ם יקבע שמדינה מסוימת אשמה בהפרת הסכמי שביתת־הנשק, יינקטו צעדים עד כדי הפסקת הסיוע הכלכלי והצבאי והתערבות צבאית מידית. אבן בדק ומצא שידיעה זאת מקורה במחלקת המדינה וייתכן שגם אירועים בממדים של פעולות קיביה ונחלין ישמשו עילה להתערבות. לעומת זאת, ממקורות של סוכנות AP נמסר שעיקר הכוונה דווקא להרגיע את ישראל הדואגת דאגה חמורה מפני זיון פאקיסטאן ועיראק, ואולי מצרים בעתיד. (ראה מברקי אבן WIA545, WIA546, 14.6.1954, 93.01/2210/12.)

(7) Would be strange 5 years after armistice for powers to publish statement acquiescing by silence in acts hostility, blockade, boycotts, refusal talk peace, or confer within provision armistice. Risk of continuance, aggravation, this hostility is even more real than prospect Arab armed assault upon Israel's frontiers.

If you think too drastic commit ourselves officially this response please consider if I should say will consult my Government and will meantime offer above as initial reflections thinking aloud.[2]

If we don't take some line I fear real danger they will publish something either useless or worse and then proclaim they have performed great pro Israel act. There are indications from several sources of growing disposition Dulles do something pro Israel and if we not careful this will be turned against us as above.

Eban

249

י׳ תקוע אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Y. Tekoah to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2431/10

[ירושלים], 15 ביוני 1954

נפגשתי אמש עם הרמטכ״ל. להלן סיכום דעותיו בדבר סילוקו של האצ׳יסון ושובנו לוועדה.[1]

(א) אין טעם לחזור לוועדה במצב הנוכחי של התכחשות ירדן להתחייבויות הנובעות מהסכם שביתת־הנשק.

2. שרת הסכים להצעה זאת. על השיחה עם ביירוד ראה מס׳ 253.

249

1. על כוונתה של ישראל להביא להחלפתו של האצ׳יסון, יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל – ירדן, ראה מס׳ 203. במשרד החוץ התלבטו בדבר הדרכים המתאימות לסילוקו, ותקוע נפגש עם הרמטכ״ל כדי לקבל את תגובת צה״ל להצעה של אבן, לפנות פנייה רשמית (אך בלתי פומבית) למזכ״ל האו״ם ולמחלקת המדינה, לפיה תחזור ישראל לוועדה אם יתמנה לה יושב־ראש חדש. תקוע עצמו הסתייג מפנייה רשמית. חוזהו של האצ׳יסון עומד לפוג וכדאי להביא את עמדת ישראל לידיעתם באופן לא רשמי, כדי למנוע את הארכת החוזה. שרת סיכם את הדיון כדלהלן: ״1. ברור לי כי עלינו למצוא דרך חזרה לוש״ן בכבוד. 2. זהו סיכום דעת הממשלה. 3. אין לחזור כל עוד H יו״ר. 4. יש לעשות כל המאמצים לסילוקו – בשלב זה מוטב ע״י הסברה בלתי רשמית, אבל מותר להזהיר כי בלית ברירה ניאלץ לדרוש סילוקו רשמית. 5. לפי זה לתדרך את השגריר אבן.״ (ראה אבן אל רפאל, WIA521, 10.6.1954, 93.01/2210/12; מזכר מתקוע אל שר החוץ והערות שר החוץ בשולי מזכר זה, 13–14 ביוני 1954, 130.02/2431/10).
בשיחה שהתקיימה בין שרת לממונה האמריקאי בישראל, ראסל, עורר שרת בצורה ישירה את שאלת החלפתו של האצ׳יסון. ראסל ניסה לגונן על האצ׳יסון אך שרת עמד על שלו. ראסל הבטיח להעביר את עמדת ישראל לממונים עליו. (ראה מברק מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 20.6.1954, 130.09/2310/6).

(ב) עלינו לעשות מאמץ לתקן את המצב. היעדר[ות]נו מהוועדה אינה פוגעת בנו ביותר. מאידך גיסא אפשר לנצל את עניין המעצמות, או"ם וירדן בשובנו לוועדה בתור מנוף להשגת מטרתנו.

(ג) הרמטכ"ל הזכיר במיוחד את הסעיפים VIII ו־XII, ואת שאלת פירוש סעיף IV[2] (בזמן האחרון נוטה או"ם לקבל את הפירוש הירדני לפיו מקרי הסתננות אינם מהווים הפרות של ההסכם).

(ד) הרמטכ"ל סבור כי אין לשוב לוועדה כל עוד לא יוסדרו בעיות אלה, לכן אין מקום לפי דעתו להתנות את שובנו בסילוקו של האצ'יסון. הוא חושש כי התגובה לבקשה רשמית מצדנו להחליף את האצ'יסון תהיה כי יהיה קל יותר לעשות זאת לאחר שנשוב, ואז קשה יהיה לעמוד בסירובנו להשתתף בוועדת שביתת־הנשק.

הרמטכ"ל ציין כי הואיל וההחלטה לעזוב את הוועדה נתקבלה על־ידי הממשלה הוא מביע את עמדתו בתור רמטכ"ל אולם מבקש כי גם שר הביטחון יישאל לדעתו בעניין זה.[3]

בברכה,

יוסף תקוע

250

ג' פרוסקאואר אל א' אבן (ואשינגטון)
J. Proskauer to A. Eban (Washington)

Copy: 130.20/2460/10 :העתק

[Washington], 16 June 1954

Confidential

Yesterday, on June 15th, I had a very long session at the State Department.[1] It began with half an hour with the Secretary and Mr. Byroade,

2. סעיף 4 של הסכם שביתת הנשק ישראל–ירדן אוסר על אזרחים לעבור את קווי שביתת־הנשק או להיכנס אל תוך השטח אשר בין הקווים. (ראה כרך 3, נספח ח, עמ' 714.)
3. בסופו של דבר הנחה איתן את אבן להפנות את תשומת לבם של האמרשלד, מזכ"ל האו"ם, ומרפי (סגן תת־מזכיר המדינה לעניינים מדיניים) לכך שהחוזה של האצ'יסון עומד לפוג ביולי ולהביע הנחה שהחוזה לא יחודש. אבן גם הוסמך לרמוז, שאם האצ'יסון יוסיף לכהן, תיאלץ ישראל לדרוש את סילוקו, ולהשיב אם יישאל, שעל כל פנים ישראל לא תחזור לוועדת שביתת־ הנשק כל עוד האצ'יסון הוא היושב־ראש. (ראה מברק TNWA463, 17.6.1954, 130.09/2312/8.)

250
1. קודם לשיחות אלה נפגש פרוסקאואר עם ביירוד ולמד מן השיחה שמדיווחי הנציגים המדיניים והצבאיים של ארצות־הברית בישראל מתקבל בוואשינגטון הרושם הבא: 1. בישראל קיימת הנהגה מתונה המעוניינת בהשקטת הרוחות ובבניין הארץ, שרת מייצג נטייה זאת. 2. קיימים גורמים אחרים הדוגלים בכיבוש שטחים על חשבון ירדן, גורמים אלה מצויים בעיקר במשרד הביטחון. 3. הרמטכ"ל אינו מקבל את מרות ראש הממשלה אלא חי מפיו של בן־גוריון. 4. ראש הממשלה טרוד ומודאג מהנטיות הקיצוניות בציבור ובצבא. (ראה מברק אישי מאבן אל שרת, WIA562, 16.6.1954, 93.01/2211/11.)

was followed by another half hour with Mr. Byroade, and then a session of three hours with Mr. Hart, whom I found to be at least one of the important architects of policy with respect to the matters in which we are interested. The Secretary, of course, made no commitment, but listened sympathetically to the argument that I advanced along the lines which I indicated to you and Shiloah at luncheon. In the following sentences I state not absolute conclusions, but my impressions of where we stand and some suggestions.

1. I think it is clear that for Near East defense reasons the Department feels that it must go ahead with the Iraq situation. They believe that there is no probability within the foreseeable future of hostile acts against Israel from the Arab neighbors. On the contrary, they desire very much to relieve apprehension on the part of the Arabs of Israeli aggression that comes largely from the conduct of those in Israel who voice the belief that the only thing the Arabs understand is force.

2. Accordingly, they strongly urge that I urge on you the inadvisability of the policy of retaliation on the border and abstention from violence, whether initial or retaliatory. Personally, I feel strongly that they are right in this and I base that on the question I have often posed to you and to Sharett, which is - Has Israel any better, or indeed any other reliance for its existence than on the United States? It does not follow from this, of course, that Israel should abdicate what it thinks is right, but it does follow in deciding what is right from its own self-interest viewpoint that it should give much weight to this sentence.

I personally have no doubt that the Qıbya incident did more harm to Israel than can be repaired for a long long time.

3. They were also very strong in urging that your withdrawal from the U.N. Armistice Commission created a very bad impression, and they strongly urged me to urge on my Israeli friends the advisability of changing that situation and not continue in the position of apparently showing contempt for the U.N. We discussed the personality of the American representative on the Armistice Commission. They seemed to know him pretty well personally and they are satisfied beyond possibility of changing him, that he is an honest and fair-minded person. I venture to suggest that serious consideration be given to coming back into the deliberations of the Armistice Commission.

For what it may be worth therefore I give you this expression of opinion.

4. It is believed that the border incidents are lessening and they believe that certain practical action in making the border line more clearly identifiable and improving the border line situation in other respects will tend further to reduce the number and severity of border incidents.

5. They view the problem, I think, much more as a long-range problem than perhaps you do. For example, they gave me a long and confidential account of certain conditions in Egypt, which they think in the not too remote future may give an opening for a rapprochement between Egypt and Israel.

They thus base their conduct more with relation to the long-range view than to the immediate situation. I think you should have this in mind in your talks with Byroade.

6. Byroade is insistent that his speech before the Council for Judaism[2] was garbled in the newspaper reports and he properly asked me whether I had read his text, which I had not. He gave them to me and I did read them last night. While I think there were certain unfortunate ambiguities and omissions, as well as certain unfortunate phrasing in his speech, it remains true that textually that speech was not nearly so unfriendly or unfavorable as the newspaper accounts in America, and I believe in Israel, led one to believe. I am satisfied that the Department has no intention of abandoning its friendship to Israel, and that it believes that this friendship is based on the enlightened self-interest of America as well as on dictates of fairness.

7. I think it would be a fortunate thing if Israeli hostile press criticisms of America, which I glean from Lowenberg's report to the American Jewish Committee have been numerous, should be piped down on the short theory I have above expressed that you get nowhere by this criticism of a country which has demonstrated so much helpfulness and given so much aid merely because you may differ from some of its attitudes and because one may think that, like Oliver Twist, you want more. I do not think it is helpful to Israel, to the United States, or to peace to have this over-emotionalized criticism of the Department.

8. I took up with them what you told me about the amount of relief. They assured me that they were not gauging this amount on political considerations and Byroade told me he was to have a conference with you on this subject.[3] Apparently their economic people wish to reduce the Israeli allotment to approximately $20,000,000. They have stepped it up in their thinking to about $40,000,000, and Mr. Byroade stated that he intended to give every consideration to the presentation which he expects you will make to him as to what the amount should be on purely economic grounds. I repeat that he assured me that this figure would not be determined upon any political considerations, but solely on economic grounds.

9. I left with all three of them a copy of the memorandum which I read to you and Shiloah at luncheon and a draft of the proposed statement I made, eliminating the first sentences to which you and Shiloah objected.[4] They made no commitment as to whether they would issue it, but they did say they were going to give it the most serious consideration, and I believe they are. I impressed on them strongly my argument that it was to the interest of the United States to do a favorable act which would strengthen the hands of the Israeli Government and tend to silence opposition. If you are so advised,

.2 ראה מס' 198, והערה 1 שם.
.3 ראה מס 253.
.4 התזכיר וטיוטת ההצעה להצהרה של ארצות־הברית ביחס לישראל לא נמצאו.

I think you might fairly urge in your talk with Byroade, or with Hart if you talk to him, the advisability of issuing some such statement.

10. I discussed with them the coming visit of Dayan,[5] as to which they had been advised. Byroade assured me that they had every intention of having full and frank talks with him on the subjects in which he is interested. He did say, however, that military planning had not advanced yet to a stage where they could discuss the military situation in as much detail as perhaps the Israeli Commander would think it ought to be discussed. He said to me that perhaps the Israeli[s] doubted the accuracy of his statement, but he assured me it was true. I think you may be sure that the Israeli Commander will have a sympathetic and friendly reception.

11. In conclusion, I encountered a general atmosphere of friendliness, of kindly feeling toward you personally, and of appreciation of my coming down. Indeed, Hart expressed the desire that he could have several hours more with me than I could give him. I believe that my visit was a help to them and to you in working out details which will arise undoubtedly in your official contacts with the Department.

251

א' אבן של שר החוץ
A. Eban to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.20/2467/7

ואשינגטון, ט"ו בסיון תשי"ד
16 ביוני 1954

סודי

קניית נשק וציוד צבאי בארצות־הברית

חלפו שנתיים תמימות מיום קבלת האישור לקניית ציוד צבאי נגד תשלום (reimbursable aid) מטעם החוק לביטחון הדדי (Mutual Security Act). בהזדמנות זו ניסיתי לעמוד על מהלך המפעל כדי להעניק סיכום כולל של תוצאותיו, ולהסיק כמה מסקנות, להלכה ולמעשה. יחד עם זאת, רצוי לסקור את פרשת רישיונות היצוא שאושרו במשך השנה החולפת.

גורל הבקשות הישראליות

מתוך 19 בקשות שהוגשו מטעם חוק הסיוע נגד תשלום, אושרו 14, נתקבל סירוב אחד ונמשך הדיון ב־4 בקשות. מחיר הציוד שאושר – 4,200,000 דולר. הציוד

5. ראה מס' 282 והערה 1 שם, ומס' 290.

המועבר ממקור זה נמכר לעתים במחירים זולים מהמקובל, עד ל־10% של מחירי השוק הרגיל.

בהצעת החוק לשנה הבאה מציעה הממשלה סעיף שיאפשר מתן אשראי עד לשלוש שנים. קבלת סעיף זה (שגורלו אינו ידוע עדיין) תהיה בעלת ערך מיוחד לגבי אותם סוגי הציוד שיש לשלם עבורם את מחיר הייצור המלא.

המדיניות האמריקנית לגבי רשיונות יצוא

מראשית ינואר 1953 עד ל־1 במאי 1954 לא נתקלה אף בקשה אחת שלנו בסירוב. בסך הכול קיבלנו רישיונות יצוא במשך התקופה הנזכרת בשיעור של 3,024,065 דולר למשרד הביטחון (נוסף על רישיונות לאל־על ולצורכי משרד המסחר והתעשייה).

מתברר כי הרישיונות שנתנו לנו בקנדה, בייחוד לקניית ציוד אמריקני, היו טעונים אישור מחלקת המדינה ויש להביא גם רישיונות אלה בתוך החשבון הכולל של מדיניות רישיונות היצוא של ארצות־הברית.

אינני יודע באיזו מידה נתונים משלוחי הנשק ממדינות מערביות אחרות לפיקוח ממשלת ארצות־הברית, אך עובדה היא שפקידי מחלקת המדינה גילו ידיעה מדויקת, ולעתים מפתעת, על מהלך מאמצינו לרכישת נשק בבירות אחרות. יש להסיק שהיענות או אי־היענות של מדינות המערב לדרישותינו לרישיונות יצוא משקפת את מידת רצונה או אי־רצונה של ממשלת ארצות־הברית בכל שלב לאפשר את חיזוק צבאנו.

סוגי הנשק

עיקר הציוד שנרכש בשוק ונשלח לפי רישיונות היה חלקי־חילוף לציוד אמריקני הנמצא בידי צה"ל.

מתוך כל הציוד שאושר בתקופה הנסקרת, הן במסגרת הסכם הסיוע הן במסגרת משטר רישיונות היצוא, יש לציין:

12 תותחים נ"מ, 90 מ"מ, עם רדאר ותחמושת.
מיליון כדורי 50.
10 תותחים ימיים 40 מ"מ נ"מ.
60 תותחים 37 מ"מ למשוריינים.
100 מכונות ירייה כבדות (50.).
206 מכונות ירייה בראונינג (30.).
75 זחלים (חצאי זחל).
25 מטוסי קרב (P.61)
10,000 מרעומים (PDM51).

יצוא נשק לארצות ערב

ישראל הצליחה יותר ממדינות ערב בניצול האפשרויות הטמונות בחוק לסיוע נגד תשלום וקבלת רישיונות יצוא רגילים. על כך הודיעו מחלקת המדינה ומחלקת ההגנה בפרהסיה, ואין בידינו לסתור טענה זו. לעת עתה – לפני ביצוע הסכם עיראק – נהנו הערבים מעט מאוד מהשוק הזה.

מסקנות

(א) מידת ההיענות של ממשלת ארצות־הברית לדרישותינו הנ״ל אינה מצדיקה רפיון ידיים לגבי המאמץ לפתח ולהרחיב את קשרינו עם ארצות־הברית בשטח זה. ייתכן לדעתי כי הצנענו לכת יתר־על־המידה בהגשת דרישותינו, הן בגלל ספקנות שפסלה אפשרויות מסוימות מראש, הן בגלל מצוקת הכסף. אימוץ קצב הדרישה וקבלת רישיונות, אפילו מעבר ליכולתנו הכספית, יש בהם כדי להוביל בתהליך טבעי לידי משא־ומתן על עזרה כספית למימון ציוד לאחר שזכאותנו בו תקבל אישור עקרוני מפורש. הנני ממליץ על מדיניות כזאת של הגברת ממדי התביעה, וזאת כדי לחתור למגמה מדינית חשובה – קשירת יחסים יותר הדוקים עם ארצות־הברית לחיזוק המערכת הביטחונית שלנו, כדוגמת היחסים שהקימונו עם ארצות־הברית לחיזוק הכלכלה והמשק של המדינה.

(ב) הסיכום הנ״ל משקף התקדמות, החל מראשית 1953, לעומת מצבים קודמים כשלא סופק כל ציוד על־ידי ממשלת ארצות־הברית ובקשת רישיונות היתה כרוכה על־פי רוב בדחיות ואפילו בסירובים. גם עובדה זאת מחייבת תשומת־לב יותר עמוקה לצדדים המעשיים של מערכת הנשק, נוסף על הצדדים המדיניים והתעמולתיים, בהם אנו מופיעים – ובצדק – כבעלי שלילה ומחאה.

(ג) התמונה המתוארת לעיל יש בה כדי לחזק את העצה שניתנה בהזדמנויות חוזרות על־ידי השגרירויות בוואשינגטון ולונדון ושהסתכמה גם בדיוני המשרד האחרונים: עלינו לבדוק את גבולות יכולתנו לקבל עזרה יותר גדולה בארצות־הברית לחיזוק מערכת הביטחון שלנו, נוסף על התנגדותנו המתמדת לזיון מדינות ערב.

רצופה בזה רשימת הקניות שנעשו מטעם החוק לביטחון ההדדי (נגד תשלום).[1]

252

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA560

נוסח יוצא: 93.01/2210/12

ואשינגטון, 16 ביוני 1954

ביירוד מסר ללהמן, יעבץ וסלר.

(א) קביעת ממדי המענק תיעשה לפי שיקולים כלכליים. במידה שהגורם המדיני פועל הוא פועל לטובת העלאה. המומחים הכלכליים הציעו 20 מיליון אך סטאסן וביירוד כבר הסכימו שאסור שהמענק ייפול מ־40 מיליון. לא פירש אם המומחים הם אנשי המשלחת בארץ או מומחים בבירה. בינתיים יקשיבו לטיעוננו הכלכלי בתשומת־לב.

251

1. הרשימה בתיק, אך לא הודפסה כאן. תגובת לבון על תזכיר זה – ראה מס׳ 292.

(ב) הדיון בהרחבת הצהרת 1950 נמשך.[1] המדובר בערובה לשימוש בכוח מזוין ובפעולות כלכליות נגד חטיפת שטחים – seizure of territory ותוקפנות רצינית מעבר לגבול. המגמה לדברי ביירוד הרגעת ישראל לאור הדאגות שהביעה.

(ג) כמות הנשק לעיראק תהיה מצומצמת והתכנית לא תורחב כדי כלילת מדינות אחרות. ביירוד טען בנעימה של תרעומת שהחלטה זאת נובעת מההתנגדות הנרגשת של ישראל והתנועה הציונית.

לאור (ב) לעיל נא להשיב מיד על מברקי בנידון, בעיקר הלוא נעמוד על חובתם להתייעץ אתנו על הניסוח ולעיין היטב במסקנות המדיניות, המשפטיות והבין־לאומיות. פרטים נוספים על שיחות פרוסקאואר יימסרו לכם כשנקבל את הדין־וחשבון הכתוב שלו.[2]

פרוסקאואר קיבל אישור מדויק לסעיף (א) לעיל.

אבן

253

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA567

נוסח יוצא: 93.01/2210/12

ואשינגטון, 17 ביוני 1954

השגריר, שרמן והחתום־מטה שוחחו שעה עם ביירוד, נכחו דורסי, בורדמן וקורבט. פתחנו בחלק הכלכלי והשגריר הציג טיעוננו נגד הקטנת המענק, הסביר שהשיקולים הכלכליים המעודדים מחייבים דווקא המשכת המאמץ ברמה הקיימת. שרמן השלים הטיעון. ביירוד השיב [ש]הערכתם נקבעת רק משיקולים כלכליים והגיעו למסקנה כי השנה יספיק סכום קצת יותר קטן somewhat smaller. מוכנים לפני הביצוע לבחון מחדש עם כלכלנינו. סוכם כי הבירור יחודש בארץ עם גמר המערכה בקונגרס. ביירוד טען כי המצב בקונגרס מעורפל, יש לחץ שחלק מהמענק יינתן בצורת עודפי־מזון וחלק בהלוואות. האדמיניסטרציה נלחמת נגד שתי הנטיות, [ו]אין לדעת כיצד ייפול דבר. ביירוד הוסיף שאם תחול התקדמות במפעל הירדן או בתכניות פיתוח אחרות תשתדל האדמיניסטרציה להשיג כספים נוספים גם אם זה יחייב הליכה נוספת לקונגרס.

במכלול המדיני פתח השגריר בביקורת נוקבת של עדויות מחלקת המדינה בפני ועדת החוץ, התעכב במיוחד על הדיבור הנשנה וחוזר בפי דוברי מחלקת המדינה על

252

1. ראה מס' 248 והערה 1 שם.
2. מס' 250.

כוונות ישראל להתפשט ועל ההודאה של גארדינר שחששות הערבים מוצדקים.[1] הוקיע הסילוף בדברים וההשפעה הממארת של דיבורים אלה באזור ובעולם. השגריר גם הוקיע, שגארדינר בהישאלו מה תובעת ממשלת ארצות־הברית מהערבים, לא הזכיר אפילו ברמז התביעה לשלום. הצגנו שאלה ברורה אם עדות גארדינר היא הביטוי המוסמך למדיניות ממשלת ארצות־הברית או הדברים ששמענו מפי המזכיר ואחרים. ביירוד גמגם, התנצל על שלא היה נוכח ולא מנע תקלות, הבטיח שיעמוד על המשמר בהמשך העדויות בוועדות הסנאט והקונגרס. הוסיף שדיבורים אמריקניים על התפשטות ישראל היו מופרזים, overdone, ויש להפסיקם. השגריר אמר כי ייתכן שעוד נכתוב למחלקת המדינה בנושא זה.

על הצהרת השלוש הביע השגריר הרהוריו לפי מברקנו 546.[2] ביירוד השיב שלעת־עתה לא התנהלו שיחות רציניות בין המעצמות נוסף על אשר מסר לנו בשיחה הקודמת,[3] כן אין כל טיוטא כבסיס לדיון. הקשיים והספקות שציין אבן מטרידים גם אותם. ביירוד החל בבירורים מוקדמים עם מנהיגי הסנאט ועם מזכ"ל האו"ם. אין לראות תכנית ההצהרה כדבר קרוב ויתייעץ אתנו לפני מעשה ואין לנו לחשוש מפני עובדה קיימת. הסכים כי איומים בהפסקת עזרה כלכלית בהצהרה כזו יזיקו.

עוררנו גם שאלת המטוסים ועל זה ידווח הרצוג.[4]

שילוח

253

1. בעדות שמסר בפני ועדת החוץ של בית הנבחרים ב־7 במאי הבהיר גארדינר את תביעותיה של מחלקת המדינה מישראל: תשלום פיצויים לפליטים, שחרור נוסף של החשבונות החסומים של הפליטים הערבים, הסכמה עם האו"ם על חלוקת מי הירדן, עיון באפשרות החזרתם של פליטים ערבים נוספים, עמדה פייסנית כלפי הערבים והרגעת הערבים מפני כוונות להתפשטות נוספת. בעניין זה טען שיש מקום לחששות הערבים מפני גידול האוכלוסייה בישראל עקב העלייה. בתשובה לשאלה של הציר יעבץ, מהן תביעות ארצות־הברית מהערבים, השיב, שמחלקת המדינה היתה רוצה שמדינות ערב יפתחו את כלכלתן, ייצרו כמויות גדולות יותר של מזון ויפתחו את מקורותיהן הטבעיים, יכוננו ממשלות יציבות ויקימו כוח התגוננות אמיתי באזור. (ראה דיווח ב"הארץ", 16 ביוני 1954.)
2. במברק זה אישר אבן שהוא עומד לדון בנושא זה עם ביירוד על־פי הקווים ובאופן שהציע במברק קודם – ראה מס' 248 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 242.
4. בתשובה לשאלה של אבן ושילוח אם מחלקת המדינה תאפשר לישראל לרכוש את מטוסי ה־F-86 בקנדה (ראה מס' 242 והערה 6 שם) ענה ביירוד שהמחלקה לא תשים מכשולים אם תימצא דרך חוקית במשא־ומתן בין ישראל לקנדה לבצע את העסקה מבלי שהדבר יחייב צעד פוליטי אקטיבי של ממשלת ארצות־הברית. (מברק ח' הרצוג, 571, 17.6.1954, 130.09/2310/10.)
באותו יום נפגש קומיי עם שר החוץ הקנדי פירסון וביקש באופן רשמי לרכוש את המטוסים. השר ענה שעליו להתייעץ עם ואשינגטון. (ראה קומיי אל לוריא, 17.6.1954, 93.08/391/1.)
ב־26 בחודש הודיע פרס, מנכ"ל משרד הביטחון, מניו יורק שלעניין ה־F-86 אין סיכוי גם בקנדה מאחר שהקנדים אינם יכולים לתת הרשאה על דעת עצמם והאמריקאים אינם מוכנים להשתתף בהרשאה הקנדית (ראה מברקו אל משרד הביטחון, נש/104, 26.6.1954, 93.01/2182/5.)

254

א׳ אבן אל שר החוץ
A. Eban to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2403/9

ואשינגטון, ט״ז בסיון תשי״ד
17 ביוני 1954

כמוס

הנידון: חידוש הצהרת 1950 - יסודות לעמדה ישראלית

ההצעה לחדש את הצהרת 1950 עלתה לדיון בוועידת הנציגים האמריקנים באיסטנבול; כן נדונה הצעה זאת בשיחות עם מר ביירוד, מר ראסל (בירושלים ובוואשינגטון),[1] וראש ממשלת תורכיה, מר מנדרס.[2] לעת־עתה הסתפקנו מצדנו בהערות לוואי על ההצעה מבלי לקבוע עמדה עקרונית.

ספק אם רצוי או מותר לנו להתמיד זמן רב בהתאפקות זאת, שהרי העניין נוגע לנו נגיעה ישירה וחשובה, וההצעה עשויה להועיל ועלולה להזיק - הכול לפי צורת הגשמתה ותנאי ביצועה.

למעשה המדובר בשתי הצעות נפרדות שאינן זהות כל עיקר במשמעותן ובתוצאותיהן לחיוב או לשלילה.

I. חזרה על הצהרת 1950 בלי התחייבות להתערב בכוח נגד שינויי גבול תוקפניים

א) המעצמות רשאיות, מבחינה מדינית ומשפטית, לחזור על הצהרת 1950 על דעת עצמן בלי לקבל את הסכמתנו; כפי שההצהרה המקורית לא היתה כרוכה באחריותנו או בהסכמתנו. עובדה זאת נובעת מהאופי המופשט והבלתי־מחייב של ההצהרה, שאיננה אלא ביטוי להשקפה מסוימת - דהיינו התנגדות לשינויים בלתי־מוסכמים בגבולות שביתת־הנשק.

ב) ספק אם תנבע לנו תועלת כלשהי מחזרה על ההצהרה בצורתה המקורית. אין בדבר זה כדי להגביר כמלוא הנימה את ביטחון מדינתנו. במידה שיש לנו תוספת ביטחון בהצהרה הזאת, הרי אין החזרה [ע]ליה מוסיפה או גורעת מאומה.

254

1. על ההצעה, וכפי שנדונה בשיחות עם ראסל בירושלים ועם ביירוד, ראה מס׳ 219 ו־242. בשיחתו עם אבן בוואשינגטון אמר ראסל שאחת ממטרות ביקורו היא ללחוץ על מחלקת המדינה שייעשה מאמץ להרגיע את דאגותיה הביטחוניות של ישראל באמצעות ערובה לסיוע צבאי במסגרת ההצהרה המשולשת, אם תותקף. אבן הזהיר שחזרה על ההצהרה עלולה להתפרש דווקא כהרגעת הערבים, ושהדבר עלול רק להגביר את חשדנותה של ישראל אם תתפרש כהתרת הרצועה לזיון מדינות ערב. אין מפצים נשק לערבים על־ידי פיסות נייר לישראל. (ראה מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA525, 10.6.1954, 93.01/2210/12.)
2. ראה מס׳ 237.

מאידך, טמונות בחזרה זו שתי אפשרויות מזיקות. ראשית, על רקע נאומי ביירוד ותקריות הגבול האחרונות תתפרש חזרה על ההצהרה בעולם הערבי ואולי בעולם כולו, דווקא כמאמץ לחזק את ביטחון המדינות הערביות מפני התפשטותנו, ועל־ידי כך תקבל האגדה הזאת על כוונותינו התוקפניות תוספת חשובה של מעמד מדיני ותהודה בינלאומית. שנית, ייאמר לנו שקיבלנו ערובה חשובה לשלמות גבולותינו, ולכן אין אנו רשאים לבטל או לעצור את תהליך זיון מדינות ערב. להפך, מותר למבצעי התהליך הזה להגבירו ולהחישו, כאוות נפשם וככל [ש]ידם תשיג.

המסקנה: אין לישראל כל תועלת [ו]הנאה בחידוש הצהרת 1950; אם כי אין לראות בדבר אסון ושואה, הרי השכר המפוקפק יוצא בהפסד אפשרי.

II. חיזוק הצהרת 1950 על־ידי התחייבות המעצמות למנוע בכוח מזוין את הפרת הגבולות הקיימים

א) המעצמות לא שמו לב – ועד עתה לא הפנינו את תשומת לבן – לעובדה מרכזית ומכרעת: אין ברשותן של המעצמות לפרסם הצהרה כזאת בלי רשותנו והסכמתנו. שונה הכרזה על שימוש בכוח מכל הצהרה, כגון זו של 1950, הקובעת עמדה מדינית מוסרית בלי התחייבות על התערבות צבאית. הגורם המבדיל בין הצהרה על שימוש בכוח נגד תוקפנות לבין זאת הנזכרת לעיל הוא קיום משטר מסוים של חוק מדיני בינלאומי שכל המדינות הנוגעות בדבר קשורות בו. נניח שארצות־הברית תתגבר על הגורמים הפנימיים המקשים עליה להתחייב מראש על משלוח צבאי לאזורנו למניעת תוקפנות: הרי גם אז לא תהיה בת־חורין לשלוח, או להכריז על משלוח, צבא מחוץ לתחום ריבונותה אלא באחת משתי הנזות:

1. המדינה המותקפת מזמינה את ארצות־הברית להושיט את הסיוע הזה או להתחייב על הושטתו; פירוש הדבר – ברית צבאית בין ישראל וארצות־הברית לפי מתכונת החוזה האנגלו־מצרי, או החוזה שבו התקשרו מדינות האמנה האטלנטית.

2. או"ם מזמין את ארצות־הברית (ובנות בריתה) לשלוח את צבאותיה למזרח התיכון כדי לפעול נגד הפרת השלום והביטחון בעולם (דוגמת קוריאה). קשה להניח שהחלטה כזאת תבוא אלא לאחר שהשלום יופר.

יהא דבר אחד ברור: כל משלוח של צבא אמריקני למדינת ישראל (או למדינה אחרת) מחוץ להנחות המוגדרות לעיל, דינו כדין מעשה של תוקפנות ביד ארצות־הברית. ציון הכוונה הרצויה של יזמה כזאת אין בו כדי להציל את המדינה השולחת מדין חמור זה. אחרת היו אומות העולם כולן רשאיות לשגר את כוחותיהן הצבאיים לאן שתחפצנה, בהסתמך על נימוק שכוונתן לגאול ולהושיע, ולהציל נרדף מיד חזק ממנו.

מסקנה ראשונה: כשתדבר אלינו ממשלת ארצות־הברית על האפשרות הזאת עלינו לעקור כל רעיון כאילו הדבר מותר כמעשה חד־צדדי, או כתוצאה מהצהרה חד־צדדית. אין להניח שממשלה אמריקנית תורשה על־ידי דעת־הקהל בעולם ובאמריקה לנקוט עמדה הסותרת את כללי המשטר המשפטי הבינלאומי שכל חברי או"ם קשורים בו וחייבים בכיבודו. (בצדק מנה מר דאלס בין התנאים שיאפשרו התערבות צבאית בהודו־סין שני תנאים אלה: הסכמת המדינה המזמינה את הסיוע; וקבלת סמכות מיד או"ם.)

מסקנה שנייה: נשאלת השאלה – נניח שיש אפשרות להגיע לידי ברית הגנתית כזאת, תוך מילוי תנאי מגילת או״ם, היש לחייב או לשלול את הדבר?

כאן נבדלת מסקנתי לחלוטין מזאת שהגעתי אליה לגבי הצעה (1) לעיל.

מדינת ישראל המוקפת אויבים; המשוללת ערובות כלשהן לעזרה צבאית במקרה של התקפה עליה בעוד ששכנותיה מסתמכות על בסיס מסועף של חוזים וערובות; מדינה שביטחונה נשען על עליונותה הצבאית בלבד – ומי יודע אם עליונות זאת תאריך ימים לצמיתות – מדינה כזאת אינה רשאית לזלזל בתמורה מהפכנית כזאת שפירושה למעשה שילוב מדינת ישראל במערכת ההגנה הקיבוצית ההולכת ונרקמת בעולם – לא כל שכן כשהמדובר בערובות שתתקבלנה מיד המעצמות החזקות ביותר באזור ובעולם.

כאן אמהר להוסיף שאני ספקן מובהק לגבי אפשרות להשיג ערובה כזאת, אך אין ספקנות זאת צריכה למנוע בעדנו מלנתח את הבעיה ניתוח מקיף ומדויק.

III. סיכום המסקנות

מכאן מצטרפת עמדה ישראלית כדלהלן, בכל שיחה שבה תתעורר הבעיה הזאת.

1. אין תועלת, וייתכן שיש נזק, בחזרה על הצהרת 1950 כמו שהיא.

2. אם ייאמר לנו שהמדובר הוא בהצהרה על נכונות להשתמש בכוח נגד הפרת הגבולות הקיימים נסביר: אם כן, אל תקרא הצהרה, כי אם ברית צבאית מוסכמת בין ישראל והמעצמות לכל פרטיה ודקדוקיה; שכן רעיון ההצהרה החד־צדדית פסול מטעם המשטר הקיים של חוק מדיני בינלאומי.

3. אם ארצות־הברית מוכנה לשאת ולתת על כריתת ברית כזאת (דבר המוטל בספק גדול), הרינו מוכנים למשא־ומתן זה בכל עת ובכל שעה. לגבי חוזה מקביל עם ארצות ערב, הרי אין הדבר מעניין אותנו, היות ואין כוונה של הפרת המצב הקיים על־ידי ישראל.

הנני ממליץ שנגיב תגובה כנ״ל על כל הצעה לחידוש הצהרת 1950 או לחיזוקה, במקום חוסר התגובה שנקטנו עד עתה. על־ידי כך נבליט כמה עובדות משפטיות ומדיניות מרכזיות שנשתכחו מלב מעצמות המערב; ואם, כצפוי, ייאמר לנו שאין בכוחן להתחייב התחייבות כה מרחיקת לכת, הרי נפגין שני דברים:

(א) האופי הבלתי־הגיוני והבלתי־צודק של משטר החוזים הבריטיים הקובע חובה להגן בכוח על צד אחד בסכסוך (למשל ירדן) ללא כל התחייבות מקבילה כלפי הצד השני.

(ב) אם אמריקה תסרב, והיא רשאית לסרב, להיכנס לערובה צבאית ממשית לחיזוק ביטחון ישראל, הרי עליה להתייחס ביתר הבנה ואחריות מוסרית למאמציה העצמאיים של ישראל להבטיח את קיומה וביטחונה.[3]

בברכה,

אבא אבן

3. על סעיף זה העיר רפאל בכתב־ידו: 1. ברית צבאית מניחה הענקת זכות של הימצאות צבא ומתקנים, בימי שלום, של בן הברית על אדמת בן הברית שהתחייב להגן עליו. 2. יש לכלול בהצהרה החדשה דרישה לשלמות הטריטוריאלית ופעולה נגד תוקפנות בעקיפין. (ראה בעותק שבתיק 130.02/2449/4.) התייעצות במשרד החוץ בנושא זה ב־5 ביולי 1954 ראה בתיק 130.02/2403/9.

255

ח׳ הרצוג אל ב׳ גבלי (צה"ל)
Ch. Herzog to B. Givli (I.D.F.)

העתק: 130.20/2480/4

[ואשינגטון], 17 ביוני 1954

סודי-אישי

לבנימין שלום,

אני מודה מאוד על מכתבך אשר עורר כאן עניין רב וגם הערות.[1] עתה משוכנע אני כי אווירה דארעא דישראל מחכימה כי רואה אני שהספקת לשנות דעותיך בתקופה קצרה מאוד.

לעצם העניין – נדמה לי כי המרחק אינו כה רב בינינו, כפי שאתה אומר, אם כי אני חייב לערער על כמה מהנקודות שעוררת.

ראשית – לא קיימת כאן בעיה של גישה פרו־אמריקנית או להפך. אם מישהו סבל רבות מהאמריקנים – גישתם הביורוקרטית וכל הכרוך בכך – הרי זה אני. נדמה לי שמעטים האנשים אשר מתוך קשר אינטימי יום־יומי עם כל הגורמים האמריקנים במשך ארבע שנים יכולים להצביע ביתר דייקנות על חולשותיהם ומגבלותיהם, על הביורוקרטיה וחוסר הגמישות, על הקיצוניות וחוסר בגרות בנושאים רבים, אולם מאידך שומה עלינו לראות את התמונה כולה ולא רק חלק ממנה. מתוך דבריך משתמע שכאילו קיימת אלטרנטיבה ליחסינו עם ארצות־הברית. אינני מבין כיצד אתה מבדיל הבדלה כה מוחלטת בין ארצות־הברית לבין צרפת. נכון שיש לפעמים נטייה בצרפת לעזור לנו יותר מאשר בארצות־הברית, אולם אני מקווה שברור לך כי האינטרס של שיתוף בין מדינות המערב עדיין יותר חזק מאשר האינטרס הצר של צרפת ביחסיה עם ישראל בפרט, או באזור בכלל. נוסף על כך ברור בוודאי לך ולכל מי שעוקב אחר המתרחש כי בסופו של דבר היתה לאמריקנים יד בכל הרכישות הגדולות שלנו, אפילו אם בתחילה נסתרו מעיניהם. אנו כולנו עומדים באותו התור ומקבלים מאותו המקור ואל נשלה את עצמנו באשר לעצמאות של מדינות שונות בעולם קרוע זה. אתה מציין כי למעשה כל מה שהאמריקנים מאשרים או עומדים לאשר בשטח הרכש אינו שווה הרבה מאחר שנצטרך לשלם עבורו ומצבנו הכספי ידוע להם היטב. אולם – כלום נותנים לנו הצרפתים או כל מדינה אחרת את הציוד בחינם? והאם אין להוציא אותה המסקנה לגבי כל מדינה המאשרת רכישה תמורת תשלום? אינני מאמין כי בעניין זה זוממים האמריקנים מאחורי הפרגוד מחשבה זדונית נגדנו (יש להם די והותר מחשבות זדוניות בלעדיה). הרי בכל מקרה יוזמים אנו את הבקשה ולא הם את ההצעה, ובידינו הברירה לא ליזום בקשות ועל־ידי כך לא לגרום לתכניות

255
1. מכתבו של גבלי לא נמצא.

זדוניות, שלמעשה מבוססות על אישור בקשותינו. בסופו של דבר גם אם אנו קונים במקום אחר, הרי שעד כה היה זה בעיקר כתוצאה אם גם בלתי ישירה, מההענקות האמריקניות שניתנו וניתנות לנו.

אינני משלה את עצמי בקשר לבעיה שלפניה אנו עומדים בארצות־הברית. זה קרוב לשנתיים שאני מודיע לכם, בניגוד להערכת אחרים – כי מדינות ערב תקבלנה סיוע צבאי מארצות־הברית ושיכולת התנגדותנו בשטח זה מוגזמת על־ידי רבים ולמעשה מוגבלת מאוד. כפי שציינתי לא אחת – הנתון הקובע איננו התנגדות ישראל כי אם נתונים אחרים לגמרי שאינם קשורים בנו. העובדה היא שעומדים לתת סיוע צבאי לעיראק, אמנם לא בממדים רחבים – אך במידה מספקת כדי לגרום לדאגה במחננו. ואני מאמין, בניגוד למה שמספרים לנו – שנשק זה יגיע לעיראק עוד בשנת 1954. אני חוזר על דעתי שהמצרים יקבלו אף הם עזרה צבאית לאחר חתימת החוזה בעניין סואץ ולא אתפלא אם גם ערב הסעודית תקבל הענקה צבאית ביום מן הימים על־מנת להשתיק את הנטיות הגוברות והולכות לחסל את הבסיס בדהראן.[2] נכון הוא שקיימת גם מחשבה להעניק סיוע צבאי לישראל בשלב יותר מאוחר (מדברים על עוד שנתיים בערך), אולם אני תקווה כי בבוא הזמן יהיה מצבנו הכללי איתן במידה שתאפשר לנו לוותר על עזרה זו. המציאות היא שכאן אנו נמצאים בדין ודברים עם ממשלה אשר אווירה פרו־ערבית ועוינת שוררת בה ושיועצים עוינים כמו גארדינר (המוח שמאחורי כל המפנה) שליטים בה. הגישה העוינת אינה נובעת דווקא מתוך שנאת מרדכי כי אם מתוך רצון לכבוש את לבות הערבים. דעתי היא כי במצב הקיים בעולם כיום יש להניח שבדרך כלל תכתיב המדיניות האמריקנית את מדיניות מעצמות המערב בכלל (ברור שתהיינה יוצאות מהכלל כמו צרפת בעניין הרכש, אך אלה הינן יוצאות מהכלל רק מאחר שפעולתן נעשית תוך סודיות מוחלטת ורצון להעלים את הדבר מעיני ואשינגטון), כי לפי המצב היום מובילות כל הדרכים בסופו של דבר לוואשינגטון.

כפי שאמרתי לעיל – מדיניות ארצות־הברית בהיותה ידידותית כלפי הערבים מטבע הדברים שהיא עוינת ברבות מתופעותיה כלפי ישראל. נשאלת לכן השאלה – מה הברירה? האם לוותר על יחסי ישראל–ארצות־הברית עם כל המשמעות הנובעת מכך, או לנסות להתגבר על הפורענות הנקראת מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון כיום. אני אישית אינני רואה כל ברירה, ונדמה לי כי מחובתנו לנסות לנצל את כל האפשרויות לשם שינוי המדיניות האמריקנית ובאותה שעה לחזק את מעמדנו כלפי הערבים באזור.

המכיר את אמריקה יודע כי אין דבר סופי בארצות־הברית; המבנה הפוליטי הפנימי אינו מאפשר זאת. אנו עומדים השנה לפני בחירות בארצות־הברית וגורמים רבים מחוץ למחלקת המדינה כבר מתחילים לדאוג, והשפעתם תורגש בקרוב עת יצאו המועמדים למלחמת הבחירות. לא ארחיב דיבורים על יתר הנושאים השנויים במחלוקת בינינו לבין ארצות־הברית אולם בשטח הרכש – הריני שוב חוזר על דעתי שאפשר על־ידי ניצול עדין של הגורמים השונים המהווים את הבמה הציבורית

2. הבסיס הצבאי האווירי בדהראן נבנה בידי ארצות־הברית בסוף מלחמת העולם השנייה. הוא נמסר לה בחכירה ל־5 שנים, בקיץ 1951. חוזה החכירה חודש ב־1957, אך ב־1962 נמסר הבסיס רשמית לסעודיה, כשארצות־הברית שומרת על זכויות השימוש בו.

בארצות־הברית, ודווקא עתה – לנצל את גורם הסיוע הצבאי נגד תשלום לשם האדרת כוחו של צה"ל. מכל מקום – למה לא ננסה? אם לא ננסה הרי בוודאי שלא נצליח. וכשם שאנו מוציאים כספים לקנות במקומות אחרים נוכל להוציא אותו הכסף לקניות כאן. אין כוונתי שנשב עם האמריקנים ונסכם אתם תכנית, הצעתי היא לבקש מה שדרוש לנו ולראות כיצד ייפול דבר.

באשר לסכנה שאתה מעלה בעניין "שיווי המשקל" באזור – הרי שסכנה זו תתעורר בכל קנייה שנבקש לבצע בכל ארץ מערבית כי בסופו של דבר מה שאנו רוכשים בכל מקום שהוא – לא יסרבו אף לערבים אשר אפשרותם לממן גדולה פי כמה משלנו.

בסיכום:

א. נראה לי כי אנו עומדים בפני תקופה רצינית מאוד ובלתי־נעימה באשר למדיניות ארצות־הברית באזור.

ב. מדיניות זו תכלול מתן נשק חינם לעיראק ואולי גם למדינות ערב אחרות.

ג. קיים מצב פנימי השנה בארצות־הברית שניצולו יאפשר המתקת רוע הגזירה במידה מסוימת.

ד. בפנינו הברירה – אם לקבל כעובדה מוגמרת את הגישה העוינת של ארצות־הברית או להילחם נגדה, לנסות לשפרה ותוך כדי ניצול מצבנו המיוחד כאן – למצוא דרכים שאולי אפשר יהיה לנצלם לאיזון המצב. לי נדמה שאין כלל מקום לאמור נואש על סיכויינו הצבאיים בארצות־הברית, וכפי שנתגלה בשנתיים האחרונות שיפור ניכר ומתמיד בשטח הרכש (לא תמיד נוצל בגלל סיבות כספיות) – יש מקום להמשיך תוך התמדה וניצול החיים הפוליטיים הגמישים כאן להמשך שיפור מצבנו.

תוך ידיעה מובהקת מה מייצגים ביירוד וגארדינר – אל לנו לשכוח שאנשים אלה מסוגלים היום גם לערער בצורה רצינית ביותר את קיום מדינת ישראל בכל מיני דרכים. ייתכן שהם היו רוצים לעשות כך; העובדה שאינם עושים זאת – מעידה כי לא אבדה תקוותנו כאן וקיימים גורמים ונתונים מעכבים.

כל הנימה של מכתבך היתה הרבה יותר משכנעת, ובכלל נימת כל דיבורינו היתה משכנעת יותר אילו יכולנו להגיע (וזאת תקוותנו) בקרוב בימינו למצב של אי־תלות כלכלית בארצות־הברית או כל מדינה אחרת.

אולם בינתיים נפגש השגריר היום עם מר ביירוד לפי הוראת הממשלה שלנו, כדי לבחון מחדש שאלות המתעוררות ממצבנו הכלכלי![3]

ח. הרצוג – אלוף־משנה
נספח צה"ל

3. ראה מס' 253.

256

זיכרון דברים מממשלת ארצות־הברית אל ממשלת ישראל
Aide-Mémoire from the Government of the United States to the Government of Israel

Copy: 130.02/2431/11 :העתק

Tel Aviv, 19 June 1954

Confidential

Aide-Mémoire[1]

The Government of the United States of America, sharing with the Government of Israel a grave concern over the state of frontier tension in the area, has sought to devise, in concert with the Governments of the United Kingdom and of France, proposals of appropriate steps to contribute to a reduction of this tension. Pursuant to instructions received from the Department of State, the Embassy transmits to the Government of Israel for its consideration the following suggestions of possible practical measures for reducing frontier incidents:

(1) The acceptance by the parties to the Armistice Agreements of their obligations to attend meetings of the Mixed Armistice Commissions, and the resumption of the operation of Local Commanders Agreements.

(2) The amendment of rules of procedure of the Mixed Armistice Commissions to enable the chairman to propose resolutions instead of merely rubber-stamping those of one side or the other.

(3) The appointment to the staff of the Mixed Armistice Commission of United Nations translators and politico-legal advisers.

(4) Publicity by the United Nations for Mixed Armistice Commission decisions and border conditions and the responsibility therefor.

256

1. זיכרון הדברים הוגש לשרת על־ידי הממונה על שגרירות ארצות־הברית ראסל, ב־20 ביוני, במשרד ראש הממשלה בירושלים. היה זה ביקורו הראשון של ראסל אצל שר החוץ בירושלים. ראסל אמר כי רשימת ההצעות חוברה במחלקת המדינה על יסוד המלצות מנציגי ארצות־הברית במזרח התיכון ומנציגים בריטיים וצרפתיים. זיכרון דברים דומה הוגש, אף הוא בירושלים, לאיתן, על־ידי השגריר הבריטי. השגריר הצרפתי הודיע על תמיכה בהצעות בשיחה עם איתן שהתקיימה ב־22 ביוני אך הסתייג לגבי הניסוח, ובכך הסביר את העובדה שלא הגישו נייר כתוב.
בשיחה אמר ראסל שההצעות כבר נמסרו בירדן. ואכן ב־22 במאי הגיש השגריר הבריטי בעמאן את ההצעות לממשלת ירדן, והשגריר האמריקאי הודיע כי ארצו מצטרפת לצעד הבריטי. ב־13 ביוני הודיעה ממשלת ירדן שהיא מסכימה להצעות 1, 4, ו־8, אך שוללת את ההצעות 9 ו־10; לגבי שאר ההצעות לא הגיבו, והסבירו שהן בסמכות האו"ם. (ראה זיכרון הדברים הבריטי, 19.6.1954, 130.02/2431/10; מברק ממחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, 20.6.1954, 130.09/2310/6; דו"ח איתן על השיחה עם אוואנס, 130.02/2412/29 ודו"ח על השיחה עם ז'ילבר, 130.10/2540/1; חילופי מברקים ומזכרים בתיקי משרד החוץ הבריטי,PRO FO371/111071, 111072.) ראה גם מס' 257.

(5) An increase in the number of United Nations observers, who should be stationed on both sides of the border instead of mostly on the Arab side as at present.

(6) Observers to enjoy freedom of movement and investigation at all points of the border.

(7) Additional equipment for observers, such as tracking dogs, helicopters and improved radio communications.

(8) Each party to inform the Mixed Armistice Commission of the punishment of persons convicted of infiltration or other violations of the armistice.

(9) Demarcation of the border by United Nations observers (without prejudice to political rights and claims of either side), this if possible to follow frontier rectifications, and the erection of physical barriers at the most important points.

(10) A system of passes for the movement of Arabs from the Gaza strip to Jordan under United Nations supervision. (A good deal of such traffic is innocent in motive and its regularization should serve to reduce incidents.)

(11) Any other preventive measures, whether by the parties or the United Nations Truce Supervision Organization.

The foregoing suggestions have been presented to the Government of the Hashemite Kingdom of the Jordan.

The Department of State hopes that the Government of Israel, whose views and recommendations regarding possible measures are earnestly sought, will give serious consideration to these suggestions which have been formulated out of a sincere desire to see constructive and feasible steps taken to reduce border tension.[2]

2. לתשובת ישראל, ראה מס' 261, 267, 302.

257

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W576 :מברק מוצפן
Outg.; 93.01/2210/12 :נוסח יוצא

Washington, 19 June 1954

Wadsworth, Barco, called here this morning to discuss Israel-Jordan situation, Kidron, Shimoni, attended. They submitted 11 points to be discussed by Trieste method.[1] On Security Council[2] they said there were two alternatives:

(1) To decide that further Security Council discussion would be inappropriate in view this new approach.

(2) On other hand if Israel felt it had to have opportunity to give account its views articles 8 and 12 etc. then U.S.A. as president considers this legitimate and would convene one further meeting Security Council at early date.

In discussion they indicated clear preference for (2) above chiefly to vindicate Security Council prestige and avoid precedent for one state viz. Jordan to silence debate. They indicated however U.K. prefers (1) above.

They now await our reply. Proposal is not for prolonged discussion and draft resolution but for one meeting after which Security Council would adjourn. U.S.A. would advise other members, apart from Malik, not to embark on substantive discussion.

President would report factually on Jordan's non-participation without making issue thereof but simply give me the floor. If we decide on (2) U.S.A. hopes our speech will be moderate and concentrate on political, legal, integrity GAA [General Armistice Agreement] rather than denunciations o[r] references border incidents.

Please cable your decision. We here have no doubt that (2) above is only dignified course and offers us chance to make sober conciliatory impression without serious risk. Suggest we give them green light accordingly on strict understanding we both envisage one meeting and no more.

In advance of meeting they will give Jordan opportunity come to table under Charter obligations but know this will be fruitless.

257

1. ראה מס' 256. השיטה של טריאסטה פירושה משא־ומתן שמתנהל על־ידי המעצמות המערביות עם כל אחד מהצדדים בנפרד במטרה למצוא נקודות הסכמה בין העמדות השונות, ראה מס' 208, הערה 4.
2. הכוונה לדיון הנמשך במועצת הביטחון בתלונות של ישראל על הפרות הסכם שביתת־הנשק בידי ירדן ובתלונת לבנון בשם ירדן נגד ישראל – ראה מס' 153, 202 (הערת־עורך) ו־229.

Dag [Hammarskjöld] supports view Security Council should meet once more and says U.K. in heart of hearts knows this to be right and probably inevitable.

Please bear in mind if we reject this we show unjustifiable timidity about seriousness our complaints and strange indifference articles 8 and 12 which are not vindicated in any way by 11 points proposals.

In reacting informally point 1 of 11 I said, without commitment, U.S.A. could make this more or less difficult and they knew how. They understood reference Hutchison and Barco indicated way would be found. In replying by Monday to N[ew] Y[ork] on Security Council question please add first reflections and directives on 11 points. Am leaving on alleged vacation but will come to N[ew] Y[ork] for meeting.[3]

Eban

258

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. IW575 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/6 נוסח יוצא:

Jerusalem, 21 June 1954

After restful weekend Johnston and party attended first meeting three hours Misrad Roham [Prime Minister's Office], Cabinet participation, Roham [Prime Minister], Eshkol, Bernstein, Naftali.[1]

3. במשרד החוץ הסכימו לדיון סמלי בן יום אחד בתנאי שיובטח שאין שמץ של סיכוי להחלטת גינוי נגד ישראל על פעולת נחלין. באשר ל־11 הנקודות השיבו שההערות יישלחו לאחר שג'ונסטון יסיים את ביקורו בישראל. (ראה מברקים מקדרון אל משרד החוץ, W580, 19.6.1954, 93.01/2210/12, XA886 ו־XA887, 21.6.1954, 93.01/2182/1, ומברק מאיתן אל אבן, TNW469, 21.6.1954, 130.09/2339/1.) על הדיון במועצת הביטחון, ראה מס' 263.

258

1. אריק ג'ונסטון, נציגו המיוחד של נשיא ארצות־הברית למזרח התיכון, הגיע לישראל ב־18 ביוני לביקור שני במזרח התיכון, לניהול משא־ומתן על תכנית המים האזורית. לשיחותיו בישראל קדמו ארבעה ימי דיונים בקהיר עם ועדת המים הערבית המורכבת מנציגי מצרים, ירדן, לבנון וסוריה. (על דיונים אלה ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 834 ודו"ח מפברואר 1955 בתיק 130.02/3688/11.) השיחה שלפנינו, שהתקיימה ב־20 ביוני, היתה השיחה הרשמית הראשונה בישראל והשתתפו בה מלבד השרים, המנכ"לים של משרדי ראש הממשלה והחוץ, פקידים בכירים במשרד החוץ ומומחי מים וחקלאות. גם המשלחת של ג'ונסטון הופיעה בהרכב מלא. את הדין־וחשבון המפורט על השיחה ראה בתיק 130.02/3694/7.

After opening cordialities Johnston, Roham, continued throughout parry for position.

Against background emphasis Ahav [U.S.A.] interest stabilization area, Ahav friendship Israel and appeal our capacity leadership area and statesmanship, Johnston made following main points:

(1) Discussion must be limited to distribution Jordan waters basis Main Plan.

(2) Litani must be excluded as immediate practical possibility. Litani [is] Lebanese national asset. Ahav would endanger essential objective if tried influence Lebanese present stage.

(3) Congress might be reluctant continue aid area if no tangible prospect forthcoming of progress in settling water problem. Other hand if Jordan water is available for early allocation Congress might be influenced increase amount aid contemplated for coming year.

After describing radical positive change atmosphere Cairo since last visit hinted could get Arabs agree quantity to Israel as allocated under Main. Point of great difficulty get Arab agreement our free use of our quantity outside Jordan watershed. Their obstinacy may be due desire keep our quantity concentrated in Galilee so as be available to them when they regain Galilee.

Made brief reference other plans Israel economic development particularly Canal from Mediterranean to Dead Sea. Suggested in planning economic independence Israel should also think of becoming industrial workshop.

Roham's main points:

(1) No genuine regional plan without Litani.

(2) Why should we be expected give Jordan Kingdom waters which she can get from Litani? Main Plan also envisages use of entirely sovereign waters such as spring in Huleh area, rivulets in Jordan Kingdom etc.

(3) We must consider every drop Jordan terms national survival. Irrigation always been paramount feature our rehabilitation.

(4) After emphasising our rights Jordan and Yarmuk said we must plan our economic stability without dependence outside aid, taking into account natural increase population, prospects immigration from tension ridden areas such as North Africa.

Supplements: Eshkol on Roham's (3), Bernstein on logic inclusion Litani with reference discussions boundary issue at beginning Mandate, Eytan pressed home our desire Johnston seek influence Lebanon.

As Johnston pressed for our proposal Roham returned to Cotton Plan but finally hinted projects not prejudicial to ultimate regional water development might be considered. After much hedging with each side waiting for other take initiative make tangible proposal, meeting decided conclude to hear next meeting experts on both sides describing various stages plans.

Atmosphere cordial. Impression from meeting and informal talks with individuals: They adamant on Litani but have for negotiation some compromise framework Main.[2]

Mahav

259

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן 653

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 21 ביוני 1954

שלך ל/849.[1]

זה חודשים שאני מתריע על המצב המחמיר והולך בצפון אפריקה ותובע פעולה מתוכננת.[2] בשבועות האחרונים כתבתי והברקתי לך, למשרד ולדיבון והצבעתי על סכנה מחודשת ליישוב היהודי אך חוסר המעש שלנו והפעולה הבלתי־מתואמת נמשכים כקודם. אין לומר אפוא כי מצב החירום נודע רק לרגל בוא שרגאי. אף כי אין

.2 השיחה הרשמית השנייה התקיימה באותו הרכב ב־21 ביוני, בתל אביב. דין־וחשבון מפורט על השיחה בתיק 93.04/41/12. ראה גם מס' 264 והערות שם.

259

.1 במברק זה התייחס שרת להתרעה של שרגאי, ראש מחלקת העלייה בסוכנות היהודית, על סכנה קרובה ליהודי דרום תוניסיה בייחוד בגלל סערת רוחות, חרם כלכלי ומכתבי איום יומיומיים, וביקש הסבר מדוע מצב זה הגיע לידיעת משרד החוץ רק לרגל בואו של שרגאי לתוניסיה. (המברק, מיום 21.6.1954, בתיק 130.09/2345/6.) שרגאי, שנשלח על־ידי המוסד לתיאום, כדי לבדוק אפשרויות העלאתם לישראל, באופן מתוכנן, של כעשרת אלפים יהודים כפריים, הודיע מתוניס על לחץ מצד הארגונים היהודיים להעלאתם המידית של יהודי דרום תוניסיה בשל סכנת הנפשות שבה הם נתונים, ועל עצתם של השלטונות המקומיים להוצאתם המידית של היהודים, משום שבעת צרה לא יוכלו להושיט להם עזרה. שרגאי עצמו החליט, לאחר ביקור במקום, לחסל שני כפרים בגבול לוב, שבהם כ־200 יהודים, וביקש לחסל עוד שלושה כפרים של כ־400 נפש. (ראה מברק מהשגרירות בפאריס אל מחלקת העלייה של הסוכנות, 642, 18.6.1954, 130.09/2345/4.)

.2 בשנת 1954 החמירו במרוקו ההתנגשויות האלימות כחלק מן המאבק לשחרור מן החסות הצרפתית. גם בתוניסיה נמשכו מעשי הטרור וההתנגשויות האלימות אם כי אלה הלכו ושככו עם מעברה ההדרגתי לשלטון עצמי. במכתבים אל שרת ואל מנהל מחלקת מערב אירופה הציע צור תכנית לתיאום ולריכוז הפעולה לעזרה ליהודי מרוקו ותוניסיה ולעלייתם, שסובלת מפיצול והתחרות בין הסוכנות היהודית, ממשלת ישראל וגופים אחרים. הוא הזהיר שאם ישראל לא תתאזר מיד לקבל לידיה את הביצוע יימצא ארגון אחר שיעשה זאת, והמליץ שהממשלה תכריז על צפון אפריקה כאזור חירום ותדגיש את הצורך באיחוד הפעולות כהוראת שעה. (ראה מכתבים אל שרת, 27.12.1953, 31.1.1954, 130.02/2388/13; אל מנהל מחלקת מערב אירופה, 19.2.1954, 5.3.1954, 130.10/2520/8.)

בידי אמצעים לבדיקה ישירה של המצב חוששני כי הדרך שמציע שרגאי יש בה משום הטלת עול כבד על המדינה מבלי לקרב פתרון בעיית יהודי תוניס. פירושה של ההצעה למעשה העלאת היהודים הדלים והמפגרים ביותר בכל האוכלוסייה מבלי שיצטרפו אליהם קבוצות עולים מן הערים, שיהיו להם מנהיגים ומורי־דרך. אני חושד בהנהגת הקהילה התוניסית שכוונתה להיפטר מאחריות לחיסול בעיות סוציאליות פנימיות ולהטילה עלינו. כוונת הצעתי הכלולה במכתבי הקודמים היתה למנוע פתרונות קטסטרופליים מסוג זה ולתכנן פעולה מסודרת לטובת ישראל ולטובת העולים גם יחד. לאור מצב זה ולאור ניסיונות הקונגרס שעליהם הברקתי לך[3] יש הכרח שהמוסד לתיאום יחליט על הקמת רשות, ימנה אנשים המתאימים ויפעיל המנגנון תוך ריכוז התקציב ללא דיחוי.[4]

צור

3. בסוף ינואר דיווח צור על תכנית של נחום גולדמן, כנשיא הקונגרס היהודי העולמי, להקים ועדת פעולה לצפון אפריקה, ועל הבטחתו, לאחר שיחתם, להניח לפי שעה לתכנית זאת. ב־20 ביוני חזר צור והזהיר מפני ניסיונו של הקונגרס להשתלט על הפעולה בצפון אפריקה וביקש את שרת להזהיר את גולדמן לבל יוקם כל מכשיר לטיפול בצפון אפריקה כל עוד לא הושגה תכנית פעולה אחידה ולא הוקמו המכשירים הדרושים מצד ישראל. (ראה צור אל שרת, 31.1.1954, 130.02/2388/13, מברק צור אל שרת, מגפ/64, 20.6.1954, 130.09/2345/4.)

4. ב־20 ביוני הבריק שרת לצור שהמוסד לתיאום בין הממשלה והסוכנות היהודית לבעיות העלייה, ששרת עמד בראשו, קיבל באופן עקרוני את ההצעה על הקמת ועדת תיאום בפאריס ועל משלוח רכזים למרוקו ותוניסיה, אך הסוכנות היהודית ביקשה להשהות את הביצוע עד לדיון נוסף בהנהלתה.
בתשובה למברק שלפנינו הבהיר שרת שצור אמנם התריע על אנדרלמוסיה ארגונית אך לא על שואה שמאחורי הכותל בה מאיימים עתה ראשי הקהל בתוניסיה, אשר תחת לחצם דורש שרגאי עלייה מיד, ולכן קושייתו בעינה עומדת. אשר לתביעה למנות מרכז אחראי במשרד החוץ, הרי זה ממונה ועומד מכבר, והוא נג'ר, מנהל מחלקת מערב אירופה. (ראה מברקיו ל/844, 20.6.1954, ו־ל/862, 25.6.1954, שניהם ב־130.09/2345/6.) ראה גם מס' 262.

260

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 656

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 23 ביוני 1954

כמוס ביותר

רכש מטוסים. משרד החוץ הגיש לנו הצעת איגרת לאישור רכישת ה־Mysteres תוך הדגשה בעל־פה כי כוונתם לעמוד בהתחייבות ואין הנוסח אלא לשם שמירה על הצורה בלבד, במקרה של ערעור מצד אנגליה וארצות־הברית.[1] מגרעותיה של התעודה שהנוסח מעורפל בכוונה בכמה נקודות ושהיא מחייבת את ממשלת צרפת רק לגבי 24 מטוסים ולא 30 כבקשתנו. אף־על־פי כן אני ממליץ על קבלתה בשינויים שהוסכמו ועל סיום מהיר של העסקה בתנאי ברור ומפורש שנבטיח עצמנו בחוזה עם היצרנים נגד הפסד כספי.

הנימוקים:

(א) אם לא נסכים יבוא הדבר לדיון מחודש בשלבים הגבוהים של משרד החוץ.

(ב) קשה לחזות מראש את תגובתו של מנדס פראנס, שר החוץ כיום, תהיה תקיפה כזו של בידו או שיהדותו ומדיניותו החדשה בצפון אפריקה יחייבוהו לזהירות יתר.[2]

(ג) מהלכות שמועות על שינויים יסודיים בצמרת הרציף [משרד החוץ] בין השאר על סילוקם של פארודי ולה טורנל והעברתו של קורסל לתפקיד אחר. מוטב אפוא לסיים המשא־ומתן כל זמן שהצוות הקיים נמצא בשלטון.[3]

צור

260

1. על המשא־ומתן בעניין רכישת מטוסי הסילון מסוג "מיסטר 2" ראה מס' 215. נוסח הצעת האיגרת הצרפתית היה תוצאה משיחות שנוהלו בפאריס בידי הנספח הצבאי וראש משלחת הרכש של ישראל עם מאיארד, סגן ראש מחלקת אפריקה והלוואנט במשרד החוץ הצרפתי, לאחר שדה קורסל, מנהל המחלקה, מסר לצור על הסתייגות משרד החוץ מהסכם שעמד להיחתם בתחילת מאי בישראל לאספקת 30 מטוסי "מיסטר" ו־6 מטוסי תובלה, והסכים לאשר בשלב זה רק 6 מטוסי "מיסטר" בגלל התחייבויות צרפת לבעלות בריתה. (ראה צור אל מנכ"ל משרד החוץ, 5.7.1954, 130.10/2522/21; י' צור, יומן פאריס, עמ' 77–78; מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 480).
2. בהתייעצות שקיים צור בשגרירות ב־22 ביוני העריכו שמדיניות החוץ של מנדס פראנס, ראש הממשלה ושר החוץ מאז 18 ביוני, תהיה עצמאית יותר וכפופה פחות ללחצי ארצות־הברית ובריטניה. (ראה י' צור, יומן פאריס, עמ' 75–76).
3. במשרד הביטחון היו שותפים להערכתו של צור בדבר השלטון החדש ושר הביטחון הורה למנהל הכללי, שמעון פרס, שנמצא בפאריס, לנסות לשפר את הצעת האיגרת אך מבלי להגיע במשא־ומתן עד משבר. (ראה מברק ממחלקת מערב אירופה אל השגרירות בפאריס, ל/864, 25.6.1954, 130.09/2345/6; צור אל מנכ"ל משרד החוץ, 5.7.1954, 130.10/2522/21.) ההסכם הסופי על רכש מטוסי סילון "מיסטר" ומטוסי תובלה "נורד" נחתם בפאריס ב־10 ביולי 1954. (נוסחו בתיק 130.02/2522/21.)

261

סיכום התייעצות במשרד החוץ (בירושלים, ב־24 ביוני 1954)
Resumé of a consultation in the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 24 June 1954)

העתק: 130.02/2384/14

סיכום

התייעצות על מתן תשובה על זיכרון דברים שהוגש על־ידי 3 המעצמות להפגת המתיחות בגבולות[1]

(הישיבה נתקיימה ביום ה׳, 24.6.54, בלשכת שר החוץ בהשתתפות: שר החוץ, המנכ״ל, א׳ לוריא, א׳ לבבי, ל׳ כהן, ג׳ רפאל, ש׳ רוזן, י׳ הרצוג, י׳ תקוע וז׳ ש״ק).

(1) הגשת הבעיה על־ידי שר החוץ:

(א) אין במסמך כל הצעה לאמצעי מנע אלא לאמצעי פעולה לאחר מעשה – פרט לסעיף 9, המדבר על סימון גבולות.

(ב) סעיפים 1 ו־2 מהווים סטייה בהסכם שביתת־הנשק ואין אפשרות לבצעם אלא אם כן משנים את נוסח ההסכם.

(ג) הגישה שלנו יכולה להתחלק ל־3 סוגים:

(אא) לשלול את המסמך ולהודיע כי לא נוכל לקבלו.

(בב) לחייבו.

(גג) לא לשלול ואף לא לחייב. להשאיר את העניין לדיון ובירור.

אם נגיב לפי (גג), יהיה זה תכסיס נבון לדעתי. לא תהיה דחייה סיטונית אלא גישה עניינית. דחייה סיטונית באה בחשבון מתוך שיקול אחד: ״מי שמכם?״, ״מה סמכותכם?״ – ולא נוכל לנקוט עמדה כזו מבחינה מדינית. גישה זו גם אינה מעשית נוכח הלחץ שאנו לוחצים לקיום משא־ומתן עם הערבים. חשוב לנו מאוד לדעת את תגובת הערבים. נראה לי כי לא יתנו תשובה שלילית מוחלטת.

אשר לדליפה לעיתונות – אם הגרסה היתה מכוונת על־ידי הצבא, הרי שהמעשה מגונה כי הדבר נעשה כדי לגרות את הציבור ולחרחר ריב. (ג[דעון] ר[פאל] מעיר כי הדליפה היתה ממסמך של [מחלקת ה]חקר ולא ממסמך זה).[2] יש להבחין בין הרושם והכוונה של הדליפה. הכוונה לא היתה חיובית, הרושם – כן. מוטב כי גרסה רעה תתפרסם ואחר־כך יתברר כי העניין אינו גרוע כל כך מאשר להפך. במסיבת

261

1. מס׳ 256 והערה 1 שם.
2. עוד ב־20 ביוני, ביום מסירת זיכרון הדברים בישראל, פרסם ה״ג׳רוסלם פוסט״ ידיעה על המסירה של המסמך בירדן. לפי העיתון הסעיף הראשון במסמך עניינו שינויים חשובים במנגנון משקיפי האו״ם: החלפתו של הגנרל בניקה ומינוים של משקיפים בריטיים ״המצויים בבעיות האזור״. הידיעה על הכוונה למנות משקיפים בריטים עוררה תגובות עוינות בישראל.

עיתונאים אוכל להכחיש כי גרסה כזו קיימת. הציבור יקבל זאת וילמד לקח כי אין להאמין בכל מה שנאמר בעיתונים.

הערה יחידה כרגע לגופו של עניין. דומני צריך להסביר לבריטים כי לטובת יחסי הידידות בין אנגליה וישראל לא כדאי שאנגליה תיכנס לעניין זה. הדבר עלול להרעיל את האווירה הידידותית השוררת בינינו.

(2) הצעות מעשיות של החברים:

המנכ"ל: (לאחר מסירת פרטי שיחתו עם שגריר בריטניה ושגריר צרפת) בעד גישה חיובית תוך הבלטת סעיפים אשר אנו מוכנים להסכים להם. ציון חוסר הצעות לאמצעי מנע במסמך. בעד הצגת תביעה למעבר חופשי להר הצופים תמורת רשות המעבר מעזה לחברון.

ג' רפאל: מביא תחילה את גישת הערבים למסמך. מזכיר את ההבדלים בניסוח ובכמות הסעיפים (עניין בניקה והכנסת משקיפים בריטיים למנגנון). הערבים הסכימו לאותם הסעיפים שאינם נוגעים להם ודחו בתוקף את הסעיפים על סימון הגבול והעברת הפליטים מרצועת עזה.

מציע לדחות את המסמך בכללו. לדעתו צריכה תגובתנו להיות עקרונית, לא טכנית. כוונת המעצמות היא להגביר את התערבותן. כדאי לומר להן כי אין הצעות אלו הצעות ממשיות להפגת המתיחות בגבולות וכי לפי דעתנו נוכל להסדיר את כל העניינים במשא־ומתן ישיר במסגרת ועדת שביתת־הנשק. (שר החוץ מעיר כי זו דחייה סיטונית וכי ייווצר, בלי ספק, רושם כי כוונת ישראל להישען על הודו ועל ברית־המועצות...).

ל' כהן: יש אפקט מעשי ויש אפקט תעמולתי. לדעתו חשוב לנו האחרון. שלחו לנו נייר בצורה ידידותית ועלינו להגיב ראשית כל מבחינה חיובית. ישראל צריכה להודיע כי היא שמחה שמישהו מוכן לתרום למציאת פתרון. רק אחר־כך נוכל להצביע על כל הנקודות הבלתי־רצויות או הדורשות תיקון. ל[יאו] כ[הן] תומך בהחלט במתן רשות מעבר מעזה לחברון ורואה בזה אפשרות של מגע ישיר עם הערבים והפגנה של רצון טוב כלפי העולם.

ש' רוזן: הסעיפים הדורשים לדעתו שינוי הסכם שביתת־הנשק או לפחות הסכמת או"ם הם: 2, 3, 6, 8 ו־10.

בסעיפים 6, 7 ו־10 יש משום פגיעה בריבונות המדינה.

תשובתנו צריכה להיות חיובית ברוחה ובביקורת שנשמיע נוכל לטעון כי על כל הסעיפים הנ"ל אפשר לדבר בוועידה במסגרת סעיף 12.

א' לבבי: לדעתו אין להימנע מכניסה למשא־ומתן, אשר צריך להיעשות שלבים־שלבים. בשלב ראשון יש לדון באמצעים למניעת מעשי תוקפנות ומוכנים לצורך זה להיאחז בנקודה על סימון הגבולות. ייתכן כי נוכל להביא הצעה להזזת מחנות הפליטים, לא הצעה סיטונית, אלא במסגרת טופוגרפית, תוך כדי ויכוח. בסעיף (1) יש לדרוש ניסוח שיחייב את הצד השני. יש גם לדרוש שיטה מדויקת יותר של "חלוקת" הגינויים.

אשר לפיקוח: אמנם אין לנו אפשרות להציע הצעות שאין להן[ן] עניין לגבולות אולם נוכל להציע תוך הדגשה כי כמובן יש צורך בהסכמה להן[ן]. הצעותינו: (1) החלפת ראש המטה; (2) מינוי סגן; (3) החלפת ראשי הוועדות.

י' תקוע: הבעיה תעמולתית ומדינית אך אינה מעשית כלל וכלל. נוכל לדרוש קיום התחייבויות הנובעות מהסכם שביתת־הנשק. הדבר יחייב אותנו כמובן להופיע בישיבות. (לדעת י[וסף] ת[קוע] הופעתנו חובה.)

חולק על דעתו של רוזן כי ההצעות מחייבות שינוי ההסכם. לדעתו מספיקה הסכמת שני הצדדים אפילו מחוץ למסגרת שקובעת שביתת־הנשק.

(3) סיכום שר החוץ:

(א) המסמך מחייב תשובה.

(ב) התשובה חייבת להיות בכתב.

אני מציע כי תהיה הקדמה כללית ורק אחר־כך טיפול אינדיבידואלי בסעיפים. נוכל לפתוח, כהצעת ל[יאו] כ[הן], בדברי הערכה ל־3 המעצמות ואחר־כך להעיר הערותינו ולציין כי אנו מסופקים אם ההצעות, פרט לאחת או שתיים שיש בהן כדי לסייע, תשגנה את מטרתן. אפשר לעבור לגישה ביקורתית ולטעון:

(אא) הכיוון אינו של מניעה;

(בב) המסמך מתעלם מהצעות רדיקליות שכבר הוצעו;

(גג) הדבר מטשטש הבדל יסודי;

(דד) חיפוי על חוסר יעל על־ידי ריבוי פקידים ומשקיפים. (הכוונה לרמז.)

אשר לסעיפים: בלי להיות משפטן הייתי מפריד בין סעיפים המחייבים תיקונים ובין כאלה הדורשים שינוי נוהג.

סעיף (1) – לא תיתכן התמדה בוועדת שביתת־הנשק כאשר אחד הצדדים מאבד את אמונו באובייקטיביות של היושב־ראש.

סעיף (2) – מהווה שינוי יסודי של ההסכם.

סעיף (3) – אין אנו מבינים למה הכוונה ב־Translators and politico-legal advisers. שיסבירו.

סעיף (4) – תמיד מפרסמים, ועוד איך. Border conditions! על יסוד מה? שהם מעריכים ומפרסמים? לא ייתכן.

סעיף (5) – אם הם חושבים כי הגברת הפיקוח תועיל – אין התנגדות מצדנו.

סעיף (6) – הצבא יתנגד ויש לו יסוד לכך. [אולם] סירוב לסעיף זה יתקבל רע מאוד.

סעיף (7) – גם הוא אינו אהוד על הצבא. אני מתקשה לענות עליו.

סעיף (8) – נצטרך לדחותו.

סעיף (9) – מקבלים בהחלט.

סעיף (10) – חושבני עלינו לקבל. אנו מעוניינים בהפחתת מספר הפליטים ברצועת עזה מכל הבחינות. מבחינת מדיניות לטווח קצר – יהיה שם פחות לחץ ואילו מבחינת מדיניות לטווח ארוך – הדבר מקל על פתרון בעיית הפליטים ברצועה. למה הכוונה ב"סיסטם"? אם תהיה קבוצת ערבים מזמן לזמן הרוצה לעבור, נעבירם במאורגן. ברור שאו"ם יצטרך לתווך. יהיו כללי נוהג שנקבל או לא נקבל אבל איש או"ם חייב לעבור אתם.

סעיף (11) – יש להציע הצעות מבריקות מאוד.

המנכ"ל: מזכיר עוד את עניין הנוהל. (טרייסטה).[3] קיבלנו הצעה זו ועלינו להיות מוכנים להגיב עליה. מדגיש שוב את תמיכתו בגישה חיובית מרחיקה לכת אף יותר מזו שהציע שר החוץ.

מר הרצוג: מציע כי נענה בעל־פה ובאופן כללי. לא נצטרך להיכנס לפרטים ואף לא לדחות סעיפים. נוכל לדבר גם סחור־סחור.

שר החוץ: קובע ועדה לניסוח התשובה – ל' כהן, ג' רפאל וי' תקוע. לפי שעה יישמר תוכן התשובה כמוס ופנימי. יש להכין טיוטת התשובה ליום א', להתייעצות עם נציגי הצבא.[4]

(נוסח מלא יותר של דברי המשתתפים הוכן לחוד והופץ ביניהם).

262

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן מגפ/83
נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 27 ביוני 1954

בהול

לשלך ל/862.[1]
סיכמתי הידיעות האחרונות של צפון אפריקה במכתבי לדיבון שהעתקו נשלח אליך בדואר זה.[2]

3. ראה מס' 257 והערה 1 שם.
4. לא נמצאו פרטים על התייעצות עם נציגי הצבא. על הקווים לתשובה שהתקבלו בממשלה – ראה מס' 267. נוסח שלם של דברי המשתתפים בתיק 130.02/2431/11.

262
1. ראה מס' 259 והערה 4 שם.
2. צור דיווח שבשיחה עם משלחת יהודי מרוקו הביעו הללו חשש לגורלה של הקהילה היהודית שם, בין אם תגביר צרפת את אחיזתה במרוקו ובין אם תצעד מרוקו לקראת עצמאות; וזאתלמרות ניסיונות מצד אנשי האסתיקלאל לקשור קשרים עם ראשי הקהילה ולהבטיחם כי לבם טוב אליהם. אולם אין תנועת עלייה רבתי מארץ זאת; לכל היותר מוכנה המנהיגות לסייע לדלת העם להגר לישראל אך אין הם מוכנים לעלות בעצמם. לכן אין שחר להכרזות בישראל על ארגון עליית המונים, אלא יש לעשות עבודת הכנה יסודית שתכשיר את העלייה בבוא הזמן. המצב בתוניסיה דומה, ואף חמור יותר מבחינות מסוימות. צור ראה בחרדה את ניסיונו של שרגאי לפתוח פתח לזרם בלתי־מאורגן ובלתי מוסדר של עלייה מתוניסיה. הוא התרה כי אין נערכים כראוי לחומרת המצב וכך נקלעים ליזמות ללא תכלית כמו הניסיון להקים מועצה לענייני צפון אפריקה בהשתתפות הקונגרס היהודי העולמי, ה"אליאנס" והסוכנות היהודית. הוא קרא לממשלת ישראל להכריז על טיפול חירום בצפון אפריקה ולהפעיל את הסוכנות היהודית, אך שזכות הוטו על הפעולה והשליחים תישמר לממשלה, ולמנות אדם מיופה כוח מטעם הממשלה והסוכנות בכל אחת מארצות צפון אפריקה שירכז את התקציב ואת הפיקוח על השליחים באותה ארץ. בנוסף לזה, למנות אדם מיוחד במשרד החוץ או במשרד ראש הממשלה שיהיה אחראי במישרין לענייני צפון אפריקה. (המכתב, מיום 25 ביוני 1954, בתיק 130.10/2520/8.)

א) לא הגיעו אלי כל ידיעות במישרין מתוניס[יה]. אני יכול להסתמך רק על ידיעות עקיפין וגזרה שווה מהנעשה במרוקו. הרגשתי היא שיהודי תוניס[יה] רחוקים ממחשבה על עליית המונים. לכל היותר יחפשו העשירים שבהם דרכים להתיישב בצרפת. תוצאות פעולה נמהרה מצדנו תהיה ניסיון להטיל לזרועותינו השכבות הדלות והמפגרות בלבד. המתיחות המדינית שם לא הגיעה עדיין לידי משבר ואין לי ספק כי דווקא בתוניס[יה] תילחם צרפת בשארית כוחותיה כדי להחזיק מעמד. אשר לכיוון מדיניותה קשה להסיק מסקנות עד שתתברר מדיניות הממשלה החדשה לאחר העשירי ביולי. הייתי נמנע משינוי מרחיק לכת במדיניות העלייה לגבי תוניס[יה] רק על סמך דו"ח שרגאי, שאינו שומע לשונם, אינו מבין לרוחם. זה כמובן לידיעתך בלבד. להבנת הדברים קרא־נא הכרזתו של וורמסר שאני מצטט במכתבי הנ"ל לדיבון.[3] מכל מקום הייתי מזהיר נגד הכרזות קולניות על שינוי יסודי במדיניות עלייתנו לגבי תוניס[יה], ועל רבבות שאנו עומדים להוציא משם. ייתכן שכדאי לעשות ניסיון לגבי מספר לא גדול של עולים בלבד ולראות כיצד ייפול דבר. עקיבא לוינסקי יוצא בסוף החודש לצפון אפריקה לפי הזמנת הג'וינט. אטיל עליו לחקור במצב מיסודו.

ב) נג'ר מטפל בצפון אפריקה מבחינתה המדינית, אך ספק אם יוכל להשתלט במסגרת תפקידיו כמנהל מחלקת מערב אירופה על הצד היהודי של הבעיה. אני עומד לפיכך על הצעתי למנות איש משרד החוץ או משרד ראש הממשלה שיהיה אחראי לקשר עם הסוכנות, הג'וינט והמוסדות האחרים להכוונת מדיניות העלייה, ההכשרה והחינוך שלנו בצפון אפריקה.[4]

צור

3. הכוונה לדברים שאמר וורמסר, חבר הוועד המרכזי של ה"אליאנס", באספה המכוננת של "המועצה לענייני צפון אפריקה" שחלילה לעודד את עליית יהודי מרוקו ותוניסיה, ובוודאי שלא את יהודי אלג'יריה שהם צרפתים לכל דבר, ויש לשמור מכל משמר על צרפתיותם. (ראה שם.)

4. שרת קרא את מכתבו של צור בישיבה של המוסד לתיאום ב־28 ביוני. סוכם שאין יסוד להכרזות על פינוי כל יהודי תוניסיה; הוחלט לייפות את כוחו של שרגאי להעלות 400 איש נוספים, כפי שביקש, תוך הקלת תנאי הסלקציה, ולערוך סקר בכפרי דרום תוניסיה על מצב היהודים שם, שעל פיו יוחלט על עתיד העלייה. (ראה דיבון אל צור, 29.6.1954, 93.02/164/4.)
צור ושרגאי נפגשו בפאריס ב־29 ביוני והגיעו להסכמה באשר לקו הכללי של ארגון העלייה. גם שרגאי קיבל שאת עקרון עליית ההצלה יש להחיל רק על כפרים בודדים בתוניסיה ובמרוקו. לשרת דיווח שרגאי שבמרוקו נרשמו לעלייה למעלה מ־6,000 איש, מחציתם מקזבלנקה, והזרם נמשך והולך, ובחודשים יולי־ספטמבר יעלו כ־2,000 איש. (מברקים אל שרת, מצור 681, ומשרגאי, 679, 29.6.1954, 130.09/2345/4.)
במכתב נוסף מ־15 ביולי הזהיר צור שההחלטה על תחילת העלייה מכפרי הדרום בתוניסיה נכונה אמנם בעיקרה, אך יש לקחת בחשבון שברגע שיזוז כפר אחד ממקומו, צריך לצפות לתנועת המונים. (מכתב אל שרת, 130.10/2520/9.)

263

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA912
נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, 29 ביוני 1954

מועצת הביטחון.[1] להלן סיכום ההתפתחות עד כאן.

(א) ב־25 ביוני הודעתי למשלחת ארצות־הברית בעל־פה שהורונו לבקש ישיבת המועצה.

(ב) אישרתי הבקשה במכתב רשמי למחצה לואדסוורת, שנמסר ב־26 ביוני.[2] צורה זו נבחרה במקום מכתב רשמי לנשיא המועצה בכדי למנוע פרסום.

(ג) משך כל יום 28 ביוני, התנהל משא־ומתן בינינו לבין משלחות ארצות־הברית ובריטניה. האמריקנים אמרו שיכנסו המועצה אם נעמוד על דרישתנו, מאידך ההתנגדות הבריטית־צרפתית מקשה עליהם. (מימי כריתת האנטנט קורדיאל ["ההסכמה הלבבית", 1905] לא היתה אחדות בריטית־צרפתית כמו בימים אלה.) ביקשו כמעט בתחינה הבטחה שנאומנו לא רק לא יפריע למשא־ומתן על י"א הנקודות אלא אף יסייע. הבריטים עמדו על דעתם שישיבה עכשיו רק תפריע למאמצים מחוץ למועצה.

(ד) הבוקר, 29 ביוני, בלוויית רובינסון, נפגשתי עם נציגי השלושה, במשלחת האמריקנית. נכחו ואדסוורת, רוס, בארקו וגברת מאר מטעם האמריקנים. קרוסתווייט ואלן הבריטים, לוסה ואורדונו הצרפתים. קרוסתווייט פתח בהודיה שהמצב הנוהלי במועצת הביטחון אינו משביע רצון וברור שאם נעמוד על דרישתנו מחויבים הם להיענות. מאידך הם חוששים מההשפעה השלילית של ויכוח סוער במועצת הביטחון על סיכויי המשא־ומתן לפי י"א הנקודות. אין מטילים ספק ברצוננו הטוב אך אי־אפשר להבטיח גישה דומה אצל מאליק. הם תולים תקוות רבות בי"א הנקודות, שהן רק מסגרת ולאו דווקא המילה הסופית והתעודדו מהתגובות הראשונות מירדן שהיו יותר טובות ממה שציפו. היות והשכר המפוקפק של הישיבה עלול לצאת בהפסד מבקשים הבריטים בכל הרצינות שנחזור בנו מדרישתנו. הצרפתים הסכימו עם הבריטים ללא סייג. ואדסוורת חזר על נכונותו לכנס הישיבה אך ביקש שניקח בחשבון את דברי האנגלים והצרפתים.

בתשובתי אמרתי שאנו דורשים ישיבה משני טעמים, הראשון להשלים את התמונה, כי רק צד אחד מסר את דברו, והשני על־מנת לסיים פרשת סירוב ירדן להתחייב לפי המגילה. התחייבנו אמנם שהנאום יהיה מתון אך לא נוכל להתחייב שהוא ימצא חן בעיני הערבים כי אין דבר כזה. יש לנו טענות רציניות לירדן ולא נעלימן. ביקשנו חידוש הדיונים זמן רב לפני שקיבלנו י"א הנקודות ולכן הצמדת שני

263

1. ראה מס' 257.
2. המכתב, מיום 25 ביוני 1954, בתיק 130.02/2405/4.

העניינים אינה אלא מקרית. בכל זאת בהתחשב בבקשה האנגלו־צרפתית איוועץ שוב בממשלתי. אם אמנם תסכים הממשלה להיענות לפנייה האנגלו־ צרפתית אין פירוש הדבר ויתור על זכותנו לפתוח העניין מחדש בנשיאות הברזיליאנית, או הקולומביאנית אחריה. לנקודה האחרונה הסכימו שלושתם.[3]

קדרון

264

י׳ הרצוג אל ציר ישראל בוואשינגטון
J. Herzog to the Israel Minister in Washington

העתק: 130.02/3694/7

ירושלים, כ״ח בסיון תשי״ד
29 ביוני 1954

כמוס

הנדון: ביקור ג׳ונסטון

מסרתי לך במברקים את עיקר השתלשלות הדברים וברצוני בזה להוסיף ולהשלים:

בשבוע שעבר הועבר אליך בדואר כמוס הדו״ח על הפגישה הראשונה של שתי המשלחות. השבוע יועבר הדו״ח של הפגישה השנייה, שהתקיימה ביום ב׳ שעבר.[1] היות והשר עדיין לא הספיק לעבור על הדו״חות יש לראותם כבלתי־ערוכים.

כפי שהברקתי בזמנו הפגישה השנייה ביום שני שעבר היתה האחרונה אשר בה נפגשו שתי המשלחות במילואן. באותה פגישה נתן מלקולם ג׳ונס תיאור על זכויות הערבים והסבר לחלוקת המים המוצעת בתכנית מיין, שגרם למורת רוח לשר ולמשלחתנו כולה. חיפשנו דרך לסיים את הפגישה בהקדם האפשרי והתפזרנו בדכדוך נפש.

בלילה של אותו יום נפגשנו, טדי [קולק] ואני, עם ג׳ונסטון לבד בחדרו במלון ״דן״. אחרי חליפת התרשמויות על שתי הפגישות שהתקיימו והבעת מורת רוח מצדו

3. במברק נוסף ביקש קדרון את הנחיית המשרד האם לממש עכשיו את זכותה של ישראל, בה מכירות שלוש מעצמות המערב, לכנס את המועצה, או לחכות להזדמנות נאותה יותר, והוסיף כי המשלחת, לרבות אבן, ממליצים לדחות לפי שעה את הדיון. במשרד הסכימו לחדול כעת מהדרישה לכנס את המועצה מכיוון שהמעצמות אינן מעוניינות בכך ויוזמתה של ישראל נדונה לכישלון. (ראה מברק קדרון, XA913, 29.6.1954, 93.01/2182/1; רפאל אל הנציגות לאו״ם, TNWA478, 30.6.1954, 130.09/2339/1.)

264

1. על השיחה הראשונה ראה מס׳ 258 והערה 1 שם. דיווחים על שיחות נוספות עם ג׳ונסטון ואנשיו ראה בהערה 3 להלן ובמברק IW581, 24.6.1954, 130.09/2310/6.

ומצדנו על המבוי הסתום שאליו הגענו, גילה ג'ונסטון מהרהורי לבו. הוא סיפר על מעמדו הרם אצל נשיא ארצות־הברית, על קשריו עם יהודים וארגונים יהודיים ועל הססנותו בתחילה להיענות להזמנת הנשיא לקבל עליו את התפקיד של מתווך בענייני המים באזור. הוא הוסיף שבאחת מפגישותיו עם הנשיא, אשר בה נכח דאלס, התבטא מזכיר המדינה שאין הוא מצוי אצל פרטי הבעיה ושעל הנשיא לסמוך על ג'ונסטון. אם המגע בישראל יסתיים בכישלון במה יבוא לנשיא? האם אנו ערים לתוצאות החמורות של התפתחות כזאת לגבי יחסי ארצות־הברית ישראל? השבנו, שעם כל חשיבותה הרי נקודה זאת היא אחת בלבד במערכת השיקולים המניעים אותנו לעזור לו להגיע לתוצאה חיובית בשליחותו. כאזרחי האזור הדורשים שלומו וטובתו מעיקה עלינו בעיית הפליטים; פנינו לשלום ולפיתוח האזור, אולם עליו להבין ששאלת המים בשבילנו שאלת חיים ממש. התרכזנו בשתי נקודות: שאלת הכנרת וכמות המים שתיפול בחלקנו. ביקשנו שיחדל ללחוץ על ראש הממשלה לקבל התחייבות מידית מצדנו שהכנרת תשמש מאגר למימי הירמוך, כי תביעה זאת מעלה מיד את השאלה של פיקוח בינלאומי בצורה זו או אחרת על הכנרת – דבר שאין להעלותו לדיון כעת, נוכח הרגישות המיוחדת של הציבור הישראלי לכל התערבות בינלאומית בתוך גבולותינו. באשר לחלקנו בחלוקת המים הרי הוא מוכרח להבין שישנו מינימום אשר למטה ממנו לא נוכל לרדת מבלי להתכחש לעצם קיומנו בהווה ובעתיד.

ג'ונסטון השיב שלאור רגישותנו בעניין הכנרת הוא מוכן לחדול מתביעתו להתחייבות מפורשת כעת ולדון על בניית סכרים יותר גדולים בירמוך, שיבטלו את הצורך המידי לשימוש בכנרת כמקום אגירה. אם כי סכרים אלה והעבודה הכרוכה בהטי[ה] בנסיבות אלה יחייבו הוצאה כספית יותר גדולה – בשיעור של כ־10 מיליון דולר – הרי יהיה מוכן לנסות ולבקש את ההקצבה הנוספת מהקונגרס, לרגל השיקול היסודי שהשמענו באוזניו. באשר לכמויות המים הרי לפי הערכתו זקוקה ישראל לכ־200 מיליון [ממ"ק] מים חדשים (מי השקאה מהנהרות נוסף על כמות המים המשמשת כבר להשקאה) מעל לכמות המוקצבת לנו לפי תכנית מיין. בנוהג שבעולם שמתפשרים על מי־מריבה. למה אפוא לא נסכים לקבל 100 מיליון בתור פשרה?

בהמשך השיחה גילה טיפה מקשייו בתוך המשלחת האמריקנית. גארדינר וג'ונס מסבכים את העניינים. לדעתו, רצוי שיוקם מגע בין מספר מצומצם של אנשיו לבין מספר דומה אצלנו. הבטחנו לו תשובה למחרת בבוקר.

ביום שלישי בבוקר הודיענו בארנס שאין הם מעוניינים בפגישה נוספת בין שתי המשלחות במילואן ובמקום זה הם מציעים ארוחת־צהריים אשר בה ישתתפו מצדם ג'ונסטון, בארנס וראסל (בשיחתו אתנו כינה ג'ונסטון את ראסל כ־honest gentleman). מצדנו השתתפו בארוחת־הצהריים ראש הממשלה, השר אשכול וטדי קולק. בארוחה העלו האמריקנים הצעה חדשה אשר לפיה תיעשה חלוקה ראשונה של כ־260 [מיליון ממ"ק] לישראל, 240 לירדן, 132 לסוריה, 35 ללבנון (הכמויות לסוריה וללבנון יהיו סופיות, כך שלא יהיה צורך לכלול אותן בחלוקה אחר כך של המים הנותרים). לפנות ערב באותו יום נתקיימה פגישה בהשתתפות השר אשכול, טדי ואני ומצדם ג'ונסטון, בארנס וראסל, לשם הבהרת הצעה זאת. דרשנו שהמים שיתוספו מייבוש החולה יפלו בחלקנו וכן שההקצבה לסוריה תוקטן. הבטיחו תשובה בפגישה נוספת יותר מאוחר בערב. בין פגישה לפגישה ישבו המהנדסים משני הצדדים כדי לדון בפרטים טכניים שונים. יש להוסיף פה שבשלב זה של השיחות נסתמנו חילוקי

דעות לא רק בקשר לכמויות חלוקה ראשונה, אלא גם ביחס לנוסחה אשר לפיה יחולקו המים הנותרים בחלוקה הסופית. הם בשלהם שהנוסחה צריכה להיות Beneficial use within water basin. הם הבהירו שנוסחה זו מטרתה לשמש מבחן לחלוקה, אולם אין היא מגבילה את הזכות להשתמש במים שיוקצבו בכל מקום שנרצה. היינו, נוכל להעביר את המים מחוץ לשטח ה־basin אם רצוננו בכך. יתר־על־כן אחרי שתסופק לירדן הכמות ל־beneficial use – תוקצב היתרה לישראל. אנו הצענו שיבטיחו לערבים כמות מים שתספיק להשקות שני־שלישים מהשטח בעמק הירדן התחתון, היינו, של 490,000 דונמים המוזכרים בתכנית מיין וזאת לפי Water duty [מכסת מים לדונם] של 80 אחוז מהכמות המוזכרת בתכנית מיין כדרושה להשקאה לדונם. כשהתאספנו שנית באחת־עשרה בלילה בחדרו של ג'ונסטון (השתתפו נוסף על ההרכב בפגישה הקודמת – פ' ספיר ווינר מצדנו ומלקולם ג'ונס מצדם), חשכו עינינו למשמע הסברתו של ג'ונס להצעה הראשונה בדבר הכמויות לחלוקה הראשונה. טענתו היתה שה־260 שהוצעו לנו כוללים את present use שלנו, היינו, שיעור המים החדשים שייפלו בחלקנו יהיה כ־130 מיליון. כדי להמתיק את הגלולה טען ג'ונס שסוריה כבר משתמשת בכ־70 מיליון וירדן בכ־20 מיליון. צעקנו ככרוכיא: הלא אחרי־הצהריים הדגשתם שהקצבה זאת תיתן לנו 150 מיליון לבנות יעקב וכ־100 מיליון לשימוש בכל מקום שנרצה, אם באמצעות מוביל באזור הירדן העליון ואם בעמק בית שאן, והנה עכשיו אתם אומרים שבסך הכול נקבל כמות של מים חדשים שלא יספיקו אפילו למפעל בנות יעקב. בארנס החוויר וטען לעומת ג'ונס שכשהצעה זו הועלתה במשלחת האמריקנית באותו בוקר אף הוא לא הבין שב־260 לישראל כלול השימוש הקיים. ג'ונסטון וראסל הודו שהיתה אי־הבנה ושבשיחה הקודמת לפנות ערב דיברו אף הם בהנחה שהכמות של 260 לישראל אינה כוללת את השימוש הקיים. ג'ונס, כשפניו מסמיקים מעל לאדמומיות הרגילה שבהם, לא נטש את עמדתו. בנקודה זו העלה וינר את הטענה שאין לכלול בשימוש הקיים שלנו כ־60–70 מיליון החוזרים לירדן, בעיקר מבריכות הדגים באזור החולה; הווי אומר, שיש לאשר לנו כשימוש קיים 60–70 מיליון בלבד, היינו, 130 מינוס 60 או 70 החוזרים לירדן. ג'ונסטון בתמיכתו המובהקת של בארנס נטה לקבל טענה זו. ראסל הביע נטייה תוך גמגום להכיר שהמים שיצאו מייבוש החולה ייזקפו לזכותנו מחוץ לחשבון, אולם מצד שני הזהיר וחזר והזהיר את חבריו האמריקנים שסטייה יסודית מאחוזים שהותוו לחלוקה לצדדים בתכנית מיין תעשה את מלאכתם בקהיר בלתי־אפשרית. בעוד שווינר נקב נקבים הנדסיים בשלפוחיתו של ג'ונס, עקץ השר אשכול את ג'ונס עקיצות שעדינותן הוסיפה לכוח חדירתן. (לדוגמא: הוא שאל פתאום את ג'ונס מה מגדלים הסורים בשטח הירמוך העליון, אשר בו, לדבריו, משתמשים כבר הסורים בכ־40 מיליון מים. כשג'ונס הודה שאיננו יודע, נעצו בו ג'ונסטון ובארנס מבטי תמיהה.) טדי פירט בנאום נלהב כל מה שכבר ויתרנו, ברמזו שעל־ידי כך צדקת עמדתנו תובן על־ידי דעת־הקהל בעולם. אחרי התייעצות קצרה בחדר הסמוך חזרו האמריקנים ופסקם בפיהם: יכירו בניכוי כ־60–70 מיליון החוזרים לירדן, אולם היות ותכנית מיין מונה בחשבון הכולל את המים מייבוש החולה, אין הם מוכנים להעניק אותם לנו מחוץ לחשבון. אחרי ויכוח סרק מייגע נוסף בדבר הנוסחה לחלוקה הסופית, נפרדנו מהם בפחי־נפש בשלוש לפנות בוקר.

למחרת בבוקר (יום ד׳) התכנסה הממשלה במילואה לישיבה מיוחדת. השאלה העיקרית היתה האם להפסיק את המשא־ומתן ואם כן באיזה צורה? אחרי דיון נוקב, ולעתים סוער, ניתן ייפוי־כוח לנסות ולבחון שוב את המצב עם האמריקנים, תוך עמידה על קבלת המים מייבוש החולה מחוץ לחשבון ותוך דחייה מפורשת של הנוסחה האמריקנית לחלוקה הסופית.[2] המגע חודש לפנות ערב בירושלים, בהשתתפות ראש הממשלה, אשכול, קולק, ספיר והרצוג מצדנו וג׳ונסטון, בארנס וראסל מצדם. ראש הממשלה הציע כמוצא מן הסבך ביחס לנוסח לחלוקה הסופית שנשאיר פתוחות לדיון את הנוסחאות השונות שהועלו, שלהם ושלנו, ובינתיים ייעשה מחקר הנדסי יסודי כדי לעמוד על היקף השטח בעמק הירדן התחתון שאפשר להשקותו ביעילות ואת ה־Water duty המדויק הנדרש לדונם באזור. אחר ויכוח עקר שלווה בהתלחשויות של בארנס עם אחדים מאתנו, עברה השיחה לדון באפשרות של חלוקה ראשונית בכמויות גדולות, כששני הצדדים מודים שהסדר כזה יקל על מציאת נוסחה מוסכמת לחלוקה הסופית, היות והיא תתייחס לכמות מים קטנה בלבד (ברוגזה של שיחה חזר ג׳ונסטון לסורו ביחס לים כנרת בטענו שהקונגרס לא יסכים לבזבז כספים להרחבת הסכרים בירמוך ללא צורך רק כדי להימנע משימוש מידי בכנרת. אולם אחרי שטדי ואני קרצנו לו עין להזכירו את חומר הנפץ שבדבר, המתיק ג׳ונסטון את שפתו בהבטיחו לראש הממשלה שעניין זה לא יהווה מכשול להסדר).

פתאום הזכיר ג׳ונסטון את המספר 400 בהקצבה ראשונית לישראל. פתח־תקווה נתגלה לעינינו. הרצים יצאו לצוות המומחים שלנו – בלאס, וינר, רענן וייץ ויובל נאמן (האחרון מאגף התכנון בצה״ל) – ואחרי שנעשה חישוב מהיר חזר ספיר ושאל את ג׳ונסטון, האם ביחס ל־400 הכוללים שימוש קיים בהקצבת מים חדשים, מותר לנו להניח שה־60–70 מיליון של המים החוזרים לירדן מבריכות וכו׳ ינוכו

2. בישיבת הממשלה שהתקיימה ב־23 ביוני סיכם שרת כך את מצב הדברים: התכנית האזורית היחידה שישראל מוכנה לדון בה היא תכנית קוטון, שכוללת את מי הליטאני. מאחר שאין לדבר על הליטאני בגלל סירובה של לבנון לדון בו, הרי שאין לדבר על תכנית אזורית. ישראל גם אינה מסכימה לחלוקה הסופית של המים כפי שהציע ג׳ונסטון, מכיוון שחלוקה כזאת יכולה להיעשות רק במסגרת תכנית אזורית. מאידך גיסא, אין מניעה מצד ישראל לבצע בינתיים את המפעלים ששני הצדדים רוצים בהם: מפעל בנות יעקב ומפעל עדסייה. במפעל עדסייה מעוניינת גם ארצות־הברית, בעיקר לשם יישוב הפליטים – מטרה שגם ישראל מעוניינת בה; מאחר שהמפעל מנצל את מי הירמוך שלישראל יש תביעות לגביהם, ומאחר שהסכר מתוכנן לקום בשטח המפורז שהוא טריטוריה של ישראל, הרי הסכמתה של ישראל דרושה לבנייתו. מצב זה מאפשר לישראל להשיג יתרונות מסוימים. נקודות המחלוקת בין ישראל לארצות־הברית בשלב זה הן שלוש: 1. כמויות המים שיש להפריש למפעלים אלה. 2. האם ישראל צריכה להסכים מראש לעיקרון שיקבע את החלוקה הסופית של המים – העיקרון שהציעו האמריקאים הוא חלוקה לפי השימוש היעיל במים להשקיית האדמות שבאגן הניקוז של הירדן והירמוך. 3. השימוש בכנרת כמאגר למי הירמוך שאינם מוטים לתעלה ההולכת דרומה לשימוש מידי – דבר המעורר את שאלת הפיקוח הבין־לאומי.

בוויכוח שהתפתח הובעו חששות מפני כוונותיה של ארצות־הברית לפקח על חלוקת המים על מנת להשיג דריסת רגל באזור. שרת אמר שיש לעשות מאמץ לא להרחיב את הפרץ ולהגיע לידי איזה הסדר חלקי. הוא הציע לא להתפשר בעניין העיקרון של חלוקת המים הסופית, ומאידך לא לשלול מראש ובאופן עקרוני את הזרמת יתרת מי הירמוך לכנרת, שכן הפיקוח הבין־לאומי יהיה רק זה שישראל תסכים לו. באשר לרצונה של ארצות־הברית בדריסת רגל באזור, שרת לא שלל טענה זאת אך אמר שהאינטרס האמריקאי אינו מנוגד לזה של ישראל, והוא – למנוע סכסוך באזור שיסבך אותה ולסייע לפתרון בעיית הפליטים על־ידי יישובם בירדן בעזרת מפעל המים. (ראה סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 23 ביוני 1954.)

מהשימוש הקיים שלנו, כך שהסך 400 יורכב מ־400 מינוס השימוש הקיים בניכוי 60–70 מהמספר האחרון, הווי אומר, שבמסגרת זו נקבל מים חדשים בשיעור 400 פחות 70–80 בלבד, אם יתברר שהשימוש הקיים הכולל שלנו הוא כ־130. אחרי הרהור קל השיב ג'ונסטון בחיוב.

עלי להוסיף פה בסוגריים שבמשך היום נידונה אצלנו בהרחבה השאלה האם עלינו לבקש מג'ונסטון שיאריך את שהותו ואם לא, איך להיפטר ממנו בכבוד. סוכם שעל־כך יוחלט בהמשך השיחה ולאור תוכנה. והנה עם שראש הממשלה מתכונן לבקשו להישאר הודיע ג'ונסטון שעליו להיות בקהיר למחרת היום. לשאלת ראש הממשלה למה לא יוכל לדחות את בואו הנה [לקהיר], השיב ג'ונסטון שאכן כבר נשתהה פה יום יתר לעומת מה שקבע בקהיר. אמר שישאיר פה את בארנס, טרוקסל וקולברן, כדי להמשיך בשיחות אתנו בהשתתפותו של ראסל. אם יתברר שיש צורך בשובו המידי אלינו, יחזור מקהיר או מרומא. הסכמנו. אחרי שסוכמה הודעה משותפת לפרסום באותו ערב, נפרד ג'ונסטון מכולנו ברוח טובה.

מאוחר באותו לילה באה משלחת ג'ונסטון (מחוץ לג'ונסטון וגארדינר) למסיבת פרידה בביתו של טדי. למחרת בבוקר עלינו, טדי ואני, לחדרו של ג'ונסטון במלון המלך דוד, כדי להיפרד ממנו אישית. הוא חזר והביע את רצונו הטוב ואת תקוותו שנגיע להסדר משביע־רצון [ו]ביקש שננסה להשפיע על ראש הממשלה ואחרים שיבינו שישראל לא תוכל להגיע להתבססות כלכלית על יסוד חקלאות בלבד. נוסף על פיתוח חקלאי מוכרחה ישראל לחתור ליהפך למרכז תעשייתי, והיות ואין לה סיכויים להצליח בהתחרות בשווקי אירופה וארצות־הברית הרי עתידה תלוי בהשתלבותה באזור, הווי אומר, בשלום עם ארצות ערב. אם לא נשיג זאת, אין כמות מים קטנה מעלה או מורידה. נפרדנו גם מיתר חברי הקבוצה שיצאו עם ג'ונסטון לקהיר. פני גארדינר היו זועמים יותר מן הרגיל ואכן היה לזעמו על מה להסתמך, כי במשך יומיים לא שותף בשיחות אתנו. מלקולם ג'ונס נראה מתחרט על מעשיו ודיבוריו וכשלחצתי את ידו מלמל בחצי־פה שבקשר לשאלות ה"הנדסיות" שעליהן נחלקנו באותו לילה מר בחדרו של ג'ונסטון, אפשר אולי למצוא פתרונות משביעי־רצון. הבטיח לעמוד אתי בקשר מכתבים. לאדלו היה אדיב כרגיל והתרשמתי שכל העניין אינו מדאיג את שנתו. טדי נתן לג'ונסטון מתנה של מטבע, מעין קמיע, שעליו חרותים מספר ביטויים מהתורה – למזל טוב.

היות והדואר עומד להיסגר בעוד רגעים מספר, לא אוכל להרחיב את הדיבור על הפגישות עם בארנס, טרוקסל וקולברן. תוכנן וסיכומן הוברקו במברקים 584 ו־594 שלנו.[3] אני מצרף בזה טבלה מפורטת שהגשנו אמש לבארנס ולטרוקסל ובה סיכום מפורט של ההצעה לחלוקה ראשונית בכמויות גדולות, אשר עליה התקיים הדיון העיקרי בשיחות אתם.[4] מספרים אלה נבדקו על־ידי קולברן וזכו לאישורו. בארנס וטרוקסל הבטיחו לנסות להשפיע על ג'ונסטון שיקבל טבלה זו כבסיס לדיונים עם

3. בפגישות שהתקיימו ב־24 וב־25 ביוני השתתפו מצד ישראל – קולק, ספיר, הרצוג, בלאס ווינר. לאחר ניסיון נוסף להגיע להסכמה על הנוסחה לחלוקת המים הנותרים בחלוקה הסופית, התמקד הדיון בכמויות המים שיוקצו לצדדים בשלב הראשון. (ראה מברקים ממחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינטון, IW584, 25.6.1954, IW594, 28.6.1954, 130.09/2310/6.)

4. מספרים אלה ראה "Tentative Allocations", 28 ביוני 1954, בתיק 130.02/3688/11.

הערבים. הוסיפו שמקווים שנסכים שה־50 מיליון בערך הנותרים לחלוקה הסופית יובטחו לערבים. אנו השבנו ברוח הדברים שבמברקנו 594 – היינו, שאנו דורשים שכמות זו תינתן לישראל. שניהם הביעו חששות שמא הרחיקו לכת לטובתנו בהצעה זאת, אולם אנו בטוחים שלא ניהלו שיחות אתנו במשך 4 ימים ללא אישור מג'ונסטון. יתר־על־כן, הודיעו לנו לא פעם שהם התייעצו במשך השיחות עם השגרירות פה. יהיו ההתפתחויות אשר יהיו הרי לפנינו הצעה שכוללת מספרים לטובתנו בכ־13 אחוז יותר מאשר הוקצב לנו בתכנית מיין ושמתקרבים לחלוקה שווה בינינו לבין הערבים של מי הנהרות. הווי אומר, שבשלב זה נגמרו השיחות בסיכום הפותח עבורנו סיכויים מסוימים. חשיבותו של דבר זה, בהתחדש השיחות, ברורה. בארנס אמר שהוא חושב שג'ונסטון יחזור לאזור תוך שניים־שלושה חודשים.

אני מצרף בזה נקודות נוספות שעליהן שוחחנו בהקשר ההצעה הנדונה. בקשר לנקודות אלה היתה חליפת דעות חופשית ובלתי־מחייבת בהחלט וחשיבותן אך ורק כזכר למה שדובר באופן חופשי.

אוסיף במברק ובכתב.[5]

בברכה,

י. הרצוג

נ"ב: התחייבנו לסודיות מוחלטת ביחס למספרים בטבלה הרצופה בזה. האמריקנים הזהירו שאם ייוודע כעת בקהיר על מספרים אלה יתבטלו הסיכויים להמשך המשא־ומתן במסגרת זו.

265

א' אשל אל ו' איתן
A. Eshel to W. Eytan

מקור: 130.02/2411/10

וינה, כ"ח בסיון תשי"ד
29 ביוני 1954

כמוס – אישי

ולטר היקר,

במשך זמן רב השתדלתי לא להפריע לך, אך כעת אני רואה צורך לבקש את תשומת־לבך, היות ויחסינו עם אוסטריה מדאיגים אותי ויען כי אין לי ההרגשה שהנהלת המשרד עסקה בהם די הצורך.[1]

5. השווה לסיכומו של שרת את הדיונים עם ג'ונסטון במס' 280.

265
1. ראה מס' 236.

[.....][2]

האוסטרים ציפו לכך, כי פתיחת הקונסוליה הישראלית אינה אלא הצעד הראשון לקראת יחסים נורמליים. אכזבנו אותם והקפאנו את היחסים על הרמה הנמוכה המקורית. בינתיים צפו גורמים חדשים שהתחילו לכער את האווירה. ההתקפות הרבות על אוסטריה בעיתונות הישראלית, השפעת הירידה מן הארץ, צמצום תנועת המסחר כתוצאה של השילומים וגורמים אחרים – כל אלה יצרו במשרד החוץ האוסטרי את ההרגשה כי אין לישראל עניין מיוחד ביחסים ידידותיים עם אוסטריה. ידי קצרות מלהושיע למרות שאני מנסה בכל הדרכים לפעול נגד הלך־רוח זה. יש לי יחסים טובים עם רבים מראשי המנגנון האוסטרי, אולם בזמן האחרון רואים אותי יותר ויותר כמסכן, אשר הוצב על עמדה אבודה. באותו הזמן מתהדקים היחסים בין אוסטריה וארצות ערב.

כל זאת אפשר היה לקבל בשוויון־נפש, לולא המצב המיוחד של נציגותנו, הדומה יותר ויותר לבניין בטון על עמודי קרטון. קרירות האוסטרים לגבינו עלולה פעם לגרום להפרעות מוחשיות. אם הרטל יעבור (ויש להניח כי יעבור בעוד זמן לא רב) הרי אין לשלול את האפשרות כי במקומו לא ימנו קונסול כללי חדש, אלא קונסול בלבד, ואף יורידו את נציגותם מקונסוליה כללית לקונסוליה. איני אומר זאת בביטחון חלילה, אולם לדעתי יתנהל על זאת דיון בשעה שיצטרכו להחליט על ממלא מקומו. לא מן הנמנע הוא גם שיתחילו לפשפש יותר במעשינו וישאלו משום מה כה רבה תנועת אנשי משרד החוץ הישראלי אל ודרך וינה וינסו להקטין את הזרם בצורה זו או אחרת.

הנהלת המשרד הכירה כבר לפני שנתיים בצורך להעלות את רמת הנציגות. אז ניסינו להפוך את הקונסוליה ל־representation politique – כדי לשוות לה חסינות דיפלומטית. האוסטרים לא רצו או יכלו, בגלל יחסיהם עם רוסיה, להסכים לפשרה מעין זו. להצעתם, כי נקים צירות, לא הסכמנו אנחנו ואף לא נסכים כעת, כפי שסוכם אצלכם לאחרונה.

לכאורה אין אפוא מוצא. אך ישנו אולי פתרון, אשר גם כשאינו מושלם, עלול לפחות למנוע בעד הרעה נוספת במצבנו כאן וזאת מבלי לסכן את העניין הגרמני, אשר הוזכר לי כנימוקנו העיקרי נגד הקמת צירות בווינה. את אשר אני מציע כעת אינו אלא יציאת ידי חובתנו הפורמלית כלפי אוסטריה בהתאם לעקרון ההדדיות: העלאת הקונסוליה לקונסוליה כללית. מבלי שנחזק על־ידי כך את חסינותנו ומבלי שנפתור בזאת את הבעיה היסודית, הרי האוסטרים יבינו כי אנחנו מעוניינים עדיין בתזוזה קדימה. התקדמותנו עלולה אפוא להביא להטבת האווירה. היות וזה צעד כמותי בלבד ולא איכותי, אין להניח כי יעורר הדים מסוכנים בגרמניה.

לאור התנאים כאן ולאור מעמד האוסטרים אצלנו, תצטרך הסכמתכם להצעתי לכלול גם את מינויי כקונסול כללי. בטוחני כי בזאת לא תהיה המניעה.

2. פסקה אחת, שעניינה חשיבותה של הקונסוליה הישראלית בווינה, לא הודפסה כאן.

איני חושב, כי הקמת קונסוליה כללית תהווה פתרון יסודי לבעיית מעמדנו כאן. אך זוהי לפחות ג'סטה אשר אינה עולה לנו הרבה. אני מאמין, כי מכלול בעיותינו באוסטריה מחייב אותנו לצעד זה לפחות, מאחר שאין סיכויים קרובים להקמת נציגות דיפלומטית באוסטריה.

אשמח לשמוע את הערותיך.[3]

בברכה,

א' אשל
קונסול ישראל

266

ה' ברגר אל מ' שרת
H. Berger to M. Sharett

מקור: 130.02/2410/2

ירושלים, כ"ח בסיון תשי"ד
29 ביוני 1954

כבוד השר,

ועדת החוץ והביטחון דנה בארבע ישיבות בשאלת המשפטים והמעצרים של עסקנים ציוניים ברומניה, אשר הועברה אליה לדיון על־ידי הכנסת בעקבות הצעה לסדר־היום של חברי הכנסת א' כהן וב' קמין ביום כ"א באייר תשי"ד (24.5.54).[1]

הוועדה תוסיף ותדון בשאלה זו במידת הצורך, אך בשלב זה סוכמו על דעת כל חברי הוועדה ההמלצות הבאות, והוחלט להעבירן לשימת־לב הממשלה:

1. להורות לנציגי מדינת ישראל בבוקרשט ובבירות אחרות לפנות בעניין הנדון לממשלת רומניה ולנציגויותיה הדיפלומטיות.

2. להביע בפני שלטונות רומניה את נכונות ישראל להעלות לארץ את הנידונים וכל אסירי ציון, ולבקש מהם את שחרורם המידי כדי לאפשר את עלייתם.

3. להמשיך במאמצים להשגת הסכמתם של שלטונות רומניה לחידוש העלייה ובמיוחד עליית קרובים לשם איחוד משפחות.

3. לאחר התייעצות הודיע ש"ק לאשל את תמצית עמדתו של שרת, שעיקרה שאין לשנות ברגע זה את הייצוג באוסטריה בטרם ייוודעו תוצאות המשא־ומתן בעניין הפיצויים. שום הסבר מאלה שהציע אשל אינו עשוי להתקבל על הממשלה או על דעת הקהל בישראל. אין זאת אומרת כי נקבעו מסמרות בעניין זה ללא ערעור, והמשרד יחזור וידון בעניין בהתקבל תוצאות המשא־ומתן. (ראה ש"ק אל אשל, 4.7.1954, 130.02/2411/10.)
ממשלת אוסטריה וועד הארגונים היהודיים הגיעו להסכם ביולי 1955 ובראשית אוגוסט 1955 הועלתה הקונסוליה בווינה לדרג של קונסוליה כללית. בפברואר 1956 הועלה דרג הנציגויות לצירויות.

266

1. ראה מס' 227 והערה 1 שם.

4. הממשלה תעודד, תוך פיקוח מצדה, פעולות ארגונים יהודיים העשויות לעזור לחידוש העלייה ושחרור אסירי ציון.

שניים מחברי הוועדה ממליצים כתוספת לסעיף 4:

ממשלת ישראל חייבת לשקוד על־כך שפעולת הארגונים היהודיים לחידוש העלייה ושחרור אסירי ציון בשום־פנים לא תשולב במלחמה האידיאולוגית נגד המשטר ברומניה.

כן ממליצים חברי כנסת אלה להתנגד לעריכת הפגנות ליד הצירויות והנציגויות הרומניות בארצות השונות.

אחד מחברי הוועדה מציע:

להפסיק מתן אשרות יציאה לירידה לרומניה כל עוד לא תחדש ממשלת רומניה מתן אשרות יציאה לעלייה לישראל.

בכבוד רב,

ה' ברגר

מ"מ יו"ר ועדת החוץ והביטחון

267

שר החוץ אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Minister of Foreign Affairs to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 599

נוסח יוצא: 130.09/2310/6

ירושלים, 30 ביוני 1954

הקווים שהצעתי לתשובתנו על י"א הסעיפים נתקבלו בעיקרן על־ידי הממשלה אבל הוחלט להשהות קצת התשובה כיוון שירדן אשר הפנייה אליה קדמה בשלושה שבועות טרם ענתה.[1] ואלה הקווים:

(א) נקדם בברכה דאגת המעצמות לשיפור מצב הביטחון להפגת המתיחות בגבולות ולהבטחת ביצוע מלא ונאמן של שביתת־הנשק.

(ב) נקבע כי הסכם שביתת־הנשק הוא יסוד מוסד להסדר הביטחון הקיים וכי אנו מוכנים כמאז למלא אחרי כל סעיפיו.

267

1. בדיון שהתקיים בממשלה ב־27 ביוני על התשובה להצעת 11 הסעיפים (ראה מס' 261) עמד שרת על שתי בעיות בסעיפים המוצעים: שהם מחייבים שינויים בהסכמי שביתת־הנשק ושיש בהם מגמה בולטת להרחיב את סמכויות מנגנון האו"ם ולעשותו מגורם מתווך לגורם מבצע ביזמת עצמו ועל דעת עצמו. דיין השווה את התפקיד שמציעים להעניק למנגנון האו"ם בסעיפים הללו למעין Border Master, בדומה ל־Water Master לפי תכנית ג'ונסטון. לבון אמר שזה ניסיון להניח יסודות של נציבות עליונה בישראל. בדברי הסיכום הדגיש שרת את הצורך לשמור על הריבונות, אך הזהיר מפני ויכוח קשה עם המעצמות הגדולות, שישראל נזקקת להן תכופות בפניותיה אליהן ואל מועצת הביטחון. (ראה סטנוגרמה של ישיבת הממשלה, 27.6.1954.)

(ג) יסוד זה מעורער כיום חמורות על־ידי התכחשות ירדן לכמה התחייבויות מפורשות וכאן נפרט 8 ו־12 ונוסיף סירובה להתחייב לפתרונות בדרכי שלום.

(ד) איננו סבורים כי יש ברכה בניסיון לתיקון המצב כל עוד חסר היסוד והוא נכונות לבצע שביתת־הנשק ורצון טוב לשיתוף־פעולה.

(ה) כמה מהצעותיהם מחייבות תיקונים בסעיפי שביתת־הנשק ובין אם תיקונים אלה רצויים לגופם או לא, אין טעם לגשת לתיקון הסכם שכמה מסעיפיו הקיימים מופרים, כל־שכן שהתיקונים ייתכנו רק בהסכם בין הצדדים אשר אין נכונות לו מהצד שכנגד.

(ו) אשר לגוף ההצעות אנו תמהים למגמה להפוך מטה או"ם וסגלו לגוף עצמאי בעל סמכויות ביצוע שכן אנו גורסים תפקידיו רק במסגרת המוסכם בין הצדדים לפי שביתת־הנשק.

(ז) נציין סעיפים שאנו מוכנים לקבל תוכנם אם גם לא צורתם והם 9 ו־10 ונפרט: מוכנים לסימון הגבול במוסכם ולא על־ידי משקיפים כראות עינם, גם להצבת מעצורים. דוחים שיטת רישיונות לתנועה חופשית של פליטים מעזה לתחום ירדן באישור או"ם אבל מוכנים לתת הקלות לתקופת ניסיון להעברת קבוצות פליטים מהתם להתם לצמיתות לשם הפחתת הצפיפות ברצועה.

(ח) נציין כי רוב ההצעות, שאינן הצעות מנע כלל, אלא מכוונות לצעדים לאחר מעשה ונדגיש חשיבות אמצעי מנע כגון העתקת מחנות הפליטים מהספר לפנים הארץ.

(ט) בסיום נחזור ונדגיש עיקרו של עניין והוא חובת ירדן לחזור למלוא בסיס הסכם שביתת־הנשק ונצהיר נכונותנו כמקודם להיוועד לדיון.[2]

שר החוץ

268

א' אילת אל משרד החוץ
E. Elath to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/780

נוסח יוצא: 93.04/40/14

לונדון, 1 ביולי 1954[1]

מאחר שאידן אינו עומד לחזור ללונדון לפני צאתי ארצה ביקרתי היום אצל סלווין לויד בלוויית אבנר בכדי להציגו ולסקור המצב. הרי סיכום השיחה הארוכה:

2. נוסח תשובתה של ישראל למעצמות – ראה מס' 302.

268

1. השיחה התקיימה ב־30 ביוני. המברק נוסח באותו יום אך נשלח למחרת והתקבל בישראל ב־3 ביולי.

(1) בראשית דברי מסרתי הערכתנו לדברי צ׳רצ׳יל בוואשינגטון.[2] לויד לא הגיב.

(2) שאלתי אם לאור ההתפתחות במזרח התיכון ואפשרות הסכם אנגלי־מצרי לא הגיע הזמן לדון בינינו בעניינים שהתעוררו בביקור משלחת הקצינים הבריטיים לפני שנתיים[3] ולחדש המגע בבעיות מסוג זה. ענה שאפשרות דיון כזה מותנית באווירה שקטה יותר מזו השוררת היום בגבולותינו והעיר שהביטחון הפנימי באזור עומד עתה בראש הדאגות של בריטניה לגבי המזרח התיכון. אם תחול התקדמות בשטח זה, אזי ייתכן בשלב מאוחר יותר דיון בשאלות שציינתי.

(3) אנגליה ובנות בריתה מנסות כעת להשיג הרגעה בגבולותינו. סבורים הם שבשבועות האחרונים חל שיפור במצב ונראה שהוא יתמיד אם רק יהיה שיתוף־פעולה מצד שני הצדדים. אינו חולק על דעתנו שפגישה ישירה עם ירדן רצויה אולם כרגע אין סיכויים להשיגה. מקווה שקבלת ההצעות המעשיות להרגעת הגבול שנמסרו לנו[4] עלולה לא רק לשפר המצב אלא להכשיר הקרקע לפגישה ישירה בינינו והירדנים. כדי שנתרום תרומתנו למטרה זו יש צורך שנחזור לוועדת שביתת־הנשק, נפעיל שוב הסכם המפקדים המקומיים ונדון תוך רצון טוב בשאר ההצעות. מודה שהן הצעות טכניות אלא שאין כעת לתפוש את המרובה ויש לנסות להתקדם בהדרגה. הוסיף שהיעדרנו מהוועדה, אי־הפעלת הסכם המפקדים והרעת היחסים עם אנשי האו״ם מסייעים במישרין לצד שכנגד. במשך השיחה חזר כמה פעמים על ההפצרה שנשנה עמדתנו בנקודות אלה וכן ביקש שנמנע מחיילינו לירות בנציגי או״ם כפי שקרה כמה פעמים בימים האחרונים.[5]

(4) חשוב לדעתם שנמצא דרך להסכם עם ג׳ונסטון. בעניין זה זזו הערבים אולי בפעם הראשונה מעמדתם הנוקשה העקרונית של אי־שיתוף עמנו. תכנית המים תוכל להקל על פתרון בעיית הפליטים שהוא תנאי מוקדם לשיפור היחסים בינינו והערבים. הערתי שתמיד תמכנו בשיתוף־פעולה אזורי ובפתרונות קונסטרוקטיביים של בעיית הפליטים. אין אנו חולקים על תכנית ג׳ונסטון באופן עקרוני אלא שהבאנו בפניו הצעות ותיקונים חשובים הנוגעים באופן חיוני לעתיד ארצנו.

(5) בהמשך דבריו אמר שלשם הרגעת הרוחות והגברת סיכויי השיתוף בינינו והערבים הכרחי למנוע ככל האפשר ויכוחים פומביים במועצת הביטחון. הנאומים המרובים משני הצדדים אינם מובילים לשום מעשה חיובי בעוד שמסעירים את הרוחות באזור ומכבידים על פעולה דיפלומטית שקטה ושיטתית. ביקש שנשתף

2. ב־25–29 ביוני ניהלו צ׳רצ׳יל ואייזנהאואר שיחות בוואשינגטון בהשתתפותם של דאלס ואידן. השיחות עסקו בשאלות גלובליות שעמדו על סדר־היום. ב־28 ביוני, במסיבת עיתונאים, השיב צ׳רצ׳יל לשאלות בנושא המזרח התיכון, ואמר שיש לעזור לקדם את השאיפות הציוניות הצודקות ולעזור לערבים להשיג את מטרותיהם הלאומיות. הוא פתח במילים: ״ציוני אני״, הביע את התפעלותו מתקומת ישראל והדגיש את חשיבותו של השלום. הוא הדגיש גם את חיבתו הרבה לערבים והזכיר כי הוא היה זה שהמליך את עבדאללה בירדן.

3. המדובר במשלחת צבאית בריטית שביקרה בישראל בראשית אוקטובר 1952 לשיחות על אפשרויות שילובה של ישראל בהגנת המזרח התיכון. נציגי ישראל הציעו הצעות מעשיות לשיתוף צבאי ואסטרטגי, אולם למרות שישראל חזרה והעלתה את הנושא בשיחות עם נציגים בריטיים לא היה לכך המשך. (ראה כרך 7, מבוא, עמ׳ יג–יד.)

4. ראה מס׳ 256.

5. ראה מס׳ 299 והערה 1 שם.

פעולה עמהם למניעת ויכוחים פומביים נוספים עם הערבים בתקופה הקרובה, הן במועצת הביטחון, והן בעצרת או"ם בסתיו. אם נסכים, תוקל משימתם להשיג אותו הדבר גם מהערבים. ציין שאבן ביקש מיושב־ראש מועצת הביטחון לכנס ישיבה כדי שישראל תישא דברה לאחר שירדן אמרה את שלה[6] והוסיף שלאוואנס יינתנו הוראות להביא בפניכם את בקשת ממשלת בריטניה לא לעמוד על דרישה זו כעת מאותן הסיבות שהסביר.

(6) בסכמו חלק זה של השיחה הביע דעה שהמצב הנוכחי במזרח התיכון נוח משהיה לשוחרי הקדמה והיציבות באזור, אם ידעו לכוון את פעולותיהם בתבונה ובזהירות. לנו יכול להיות חלק במבצע זה אם נעריך כראוי את המציאות. הערבים מפורדים יותר מאי־פעם וכדאי לישראל לנהוג כך שהמצב האנטי־ישראלי המפרנס אותם לא יאחד אותם. לשם כך עלינו להימנע ממעשים ומדיבורים בלתי־זהירים. המשיך באומרו שברית פאקיסטאן־טורקיה שינתה המצב במזרח התיכון ופילגה הערבים. יחסי סעודיה ועיראק גרועים בגלל חתירות עיראק בסוריה ובירדן. מצרים רוגזת על עיראק בגלל החשש פן תצטרף לברית טורקיה־פאקיסטאן. סוריה ועיראק מרוגזות על סעודיה בגלל החשד המתעורר בלבן למראה היחסים ההדוקים השוררים בין סעודיה וירדן. ממשלת ירדן הנוכחית טובה מהקודמת. תגובתה הראשונה להצעות מעצמות המערב היתה רצינית ועניינית. הדגיש שבריטניה משפיעה כל הזמן על ירדן בכיוון מתינות וגישה קונסטרוקטיבית לעניינים. הבריטים עומדים תחת לחץ מתמיד וביקורת מצד הירדנים אך אין הדבר מונע מממשלת בריטניה להתמיד בשלה בכל הסבלנות. אל לנו לבוז לקטנות ואם נצליח לזוז מנקודת הקיפאון הנוכחית נגיע אולי גם לגדולות. ביקש שאביא את כל זה בפני ממשלתי ואסביר את הדברים בעצמי בהגיעי ארצה.

(7) בעברו לדבר על ענייני מצרים חיווה דעה שעתיד ממשלת נאצר תלוי בהסכם עם בריטניה אשר בלעדיו לא תוכל להחזיק מעמד. ציין כי יעמדו על כך שההסכם יכלול אישור מחדש של עקרון חופש המעבר בתעלה. דו"חות השגרירות הבריטית בקהיר מרמזים שמצרים מוכנה כאילו לקבל עתה נוסחת הריאקטיוויזציה [הפעלה מחדש של הבסיס בסואץ] הכוללת לא רק התקפה מבחוץ על אחת ממדינות ערב אלא גם על טורקיה. אם כך הוא הדבר הרי דרוש הסכם רק בשאלת המומחים שיחזיקו הבסיס במצב הכן. ציין שבגישת הבריטים לעניין זה חל שינוי רדיקלי שעלול להפיג במידת־מה גם החששות שהבאנו בפניהם באיגרותינו האחרונות. בעוד שבעבר התכוונו למסור למצרים בהדרגה הבסיס וחלקים מן הציוד והמתקנים שלו, התגבשה עתה הדעה שלאור תנאי המלחמה האטומית וההידרוגנית פחתה חשיבות הבסיס, ושלא יוכלו להפיק תועלת מהמשכת קיומו בממדיו הנוכחיים בגלל פגיעותו. כעת חושבים להשאיר באזור התעלה רק שדה תעופה אחד, מתקני נמל וכמה מחסני נשק. כל השאר יפונה על־ידי הצבא הבריטי עם עזיבתו. הערתי שכמות קטנה מבחינת אנגליה יכולה להיות כמות גדולה במסגרת יחסי הכוחות מצרים־ישראל. הוסיף שגישתם החדשה בנקודה זו טרם נמסרה למצרים ואין לדעת מה תהיה תגובתם. מאחר שציין שהפרטים טרם התגבשו, לא חקרתיו בנקודה זו אך הדגשתי כי נחשיב מאוד קבלת פרטים

6. ראה מס' 263.

מלאים ככל האפשר כשיסתכמו כך שתגובתנו אם תבוא תהיה נשענת על ידיעת העובדות ולא על חששות והשערות גרידא. הסכים לדברי. לאחר מכן ביקש שנחזיק עניין זה בסוד כמוס. אמר שצ׳רצ׳יל ואידן התכוונו לשוחח ברוח זו בוואשינגטון אלא שטרם הגיע למשרד החוץ דו״ח על מה שסוכם שם. סיים באומרו שסיכויי ההסכם עם מצרים הם: ״לא רעים״. ברם שאלה קשה היא מה יהיה על מצרים לאחר שיושג ההסכם. עם היעלם הגורם הבריטי המאחד יש להניח שיתחיל תהליך של התפוררות פנימית במצרים ונאצר עלול להימצא אז במצב קשה. הערתי שדאגותינו מפני תוצאות הסכם אנגלי־מצרי לגבי ביטחוננו מבוססות גם על האפשרות שציין. על כן גדלה בעינינו החשיבות והדחיפות להבטיח שהמתקנים והנשק שיועברו לידיים מצריות גם אם תהייה כמותם קטנה משחשבו בתחילה לא ינוצלו לרעה.

(8) עם צאתנו מחדרו אמר שעליו להזכיר לי עניין נוסף וחמור. יהא ברור לממשלתי ולקהל שלנו בארץ שבמקרה של התקפה ישראלית על ירדן יופעל החוזה האנגלי־ירדני עם כל הכרוך בזה. יהיה זה דבר נורא אם יצטרכו להילחם בנו. ברם מחובתו להבהיר זאת ללא צל של ספק. עניתי שפנינו להגנה ולשלום ולא לתוקפנות. על כך העיר שייתכן ויש בארץ מי שעלול לחשוב שהפילוג בעולם הערבי פותח בפנינו אפשרויות להרפתקאות. כל ניסיון בכיוון זה יגרום לאסון ועלינו לדעת זאת מראש.[7]

אילת

269

ר׳ איתן אל מ׳ קדרון (ניו יורק)
W. Eytan to M. Kidron (New York)

מברק מוצפן TNWA479

נוסח יוצא: 130.09/2339/1

ירושלים, 1 ביולי 1954

בהול

הנך מתבקש להביא לידיעת המזכ״ל אישית וללא דיחוי את מאורעות הלילה והבוקר בירושלים[1] בהדגישך רציניותם כהתקפה שלא קדמה לה התגרות כלשהי, וכן להגיש

7. הנחיית שרת בתגובה לזה – ראה מס׳ 278.

269

1. ב־30 ביוני, בשעה 20.30 לערך, החלו יריות בחלק המרכזי של קו התיחום המפריד בין ירושלים המזרחית לירושלים המערבית. היריות התפתחו לחילופי אש כבדים מרובים וממרגמות לאורך כל הקו שנמשכו עד אור ליום 1 ביולי בשעה 01.30, כאשר נכנסה לתוקפה הפסקת אש שהושגה בתיווך האו״ם. חילופי האש התחדשו בצוהרי אותו יום ונמשכו לסירוגין עד השעה 21.45. חילופי האש חודשו בבוקר 2 ביולי, ואז גם נהרג חייל ישראלי בהר ציון. הירי נמשך לסירוגין כל אותו יום עד להפסקת אש שהושגה בחצות, אך גם ב־3 ביולי נורו יריות בודדות עד להפסקת אש מוחלטת בשעות אחר הצהריים.

מחאה למועצת הביטחון.[2] תקבל פרטים מלאים מ[ה]שג[רירות]. אין לעת עתה לדרוש דבר מהמזכ"ל. לידיעתך בלבד: נסכים להשתתף בישיבת חירום של ועדת שביתת הנשק שתדון בהתקפה זו בתנאי שבניקה ישב ראש.[3]

איתן

270

מ' קדרון אל ו' איתן
M. Kidron to W. Eytan

מברק מוצפן XA922

נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, 1 ביולי 1954

ראיתי המזכ"ל אחר הצהריים, 1 ביולי.[1] הוא הראה לי מברק מבניקה שמסר נוסח המחאה הירדנית האומרת שכוחותינו פתחו באש בשעה 20.30 ועוד יורים. מסרתי לו פרטי התקרית ובנוסח הודעת השר[2] אמרתי שמאחר שירדן לגלגה באו"ם בסעיפים 12 ו־35 ולא אירע לה רע הרי מרשה לעצמה הכול. הוספתי שאמונת הירדנים שוועדת שביתת־הנשק בכיסם ודאי לא גרעה מיצר התוקפנות.

2. על השיחות שהתקיימו לפי הוראה זאת עם מזכ"ל האו"ם ובמשרדי החוץ בוואשינגטון, בלונדון ובפאריס, ראה מס' 270 והערה 1 שם. מכתב המחאה למועצת הביטחון – ראה מס' 271.

3. המשפט האחרון הוא לפי תיקון ששלח איתן, שעה שבניקה נפגש עם שרת (מברק TNWA481, 1.7.1954, 130.09/2339/1). ואומנם באותה שיחה, ב־1 ביולי בשעה 12.45, נענה שרת לבקשתו של בניקה בדבר השתתפותה של ישראל בישיבה מיוחדת של ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן בראשותו. היתה זאת הפעם הראשונה שמשלחת ישראל נטלה חלק בדיוני הוועדה מאז פרישתה לאחר קבלת ההחלטה בעניין מעלה עקרבים. הישיבה, שהחלה באותו יום בשעה 17.00, הסתיימה בהסכמת הצדדים להפסקת אש ללא תנאי, אך זאת הופרה לאחר מכן. (ראה דין וחשבון של ראש מטה משקיפי האו"ם אל מזכ"ל האו"ם, 1 באוגוסט 1954, מסמך או"ם S/3278.)

270

1. ראה מס' 269 והערה 1 שם. באותו יום ביקרו נציגי ישראל, לפי אותה הוראה, גם במשרדי החוץ בוואשינגטון ובלונדון, ולמחרת – גם בפאריס. בשיחה עם אילת בלונדון הביע שאקבורו את צערו על המאורעות, במיוחד לאור האופטימיות שהביע סלווין לויד בשיחה ביום הקודם (ראה מס' 268), ואמר כי יפנו לשני הצדדים בדרישה להפסיק את האש. (ראה אילת אל איתן, ל/784, 1.7.1954, 130.09/2320/2.)

2. ב־1 ביולי בשעה 13.30 מסר שרת הודעה במסיבת עיתונאים. הוא קבע כי האירוע בירושלים היה מעשה תוקפנות יזום מצד ירדן, ולפי כל הסימנים, מתוכנן לפי פקודה מרכזית, ללא כל התגרות מצד ישראל. הוא ציין שמזה שבועות רבים מיידים אנשי הלגיון אבנים וצולפים מן החומה לתוך שכונות בירושלים הישראלית. משמרות צה"ל נהגו באיפוק, אך לבסוף הגיבו. גם הפסקת האש שהושגה הופרה תוך זמן קצר והצליפות התחדשו וגם גרמו לקרבנות.
הנציגות באו"ם קיבלה הוראה להשתמש בדברים אלה בנוסח המחאה שתגיש למועצת הביטחון (ראה מברק מתקוע, TNW484, 1.7.1954, 130.09/2339/1.)

המזכ"ל הסכים שאווירה כזאת קיימת בירדן אולם רצה לדעת מה היו הגורמים המידיים לתקרית זו (הרמז לתקרית קלקיליה היה ברור).[3] הוסיף שמצטער מאוד שמועצת הביטחון לא סיימה הפרשה האחרונה ואינו מקבל הטענה שהמשא־ומתן בי"א הנקודות שמשקלן כגרגיר חול בתוך כל הבעיה יופרע על־ידי ישיבה.[4] ייתכן ויהיה צורך בישיבת המועצה בתקרית זו והוא ייוועץ מחר עם השלושה ויודיענו. אמר שנוסף למחאה הירדנית קיבל דין־וחשבון ראשון מבניקה המוסר העובדות בצורה קצת שונה מהירדנים ומאתנו. יפרסם המברק הירדני ומכתבנו לנשיא מועצת הביטחון יחד.[5] שמח לשמוע שהסכמנו להשתתף בישיבת ועדת שביתת־הנשק.

בסיום השיחה מסרתי לו פרטי תקרית כורסי[6] ואמרתי שאותה האווירה של הכול מותר קיימת גם שם. התאדם ולא הגיב.

קדרון

271

מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון
M. Kidron to the President of the Security Council

Copy: 130.03/2014/3 :העתק

[New York], 1 July 1954

Your Excellency,

I have the honour to draw the attention of the Security Council to a flagrant violation of the Israel-Jordan General Armistice Agreement committed by the armed forces of the Hashemite Jordan Kingdom. This commenced last night, 30 June 1954, when elements of the Araḅ Legion in the Old City of Jerusalem opened fire on the New City in Israel.

There was not the slightest provocation for this deliberate attack. It was obviously planned in advance and centrally directed.

3. בלילה שבין 27 ל־28 ביוני התקיפה חוליה של צה"ל מחנה של הלגיון הערבי בעזון, 13 ק"מ מזרחית לקלקיליה. החוליה הרגה שלושה חיילים ירדנים ופצעה אחרים. חייל ישראלי פצוע, שהושאר בשטח, נלקח בשבי. ההתקפה באה כתגובה על רצח איכר ישראלי ברעננה, ב־27 ביוני, בידי מסתננים שבאו ככל הנראה מהכפר עזון. ב־30 ביוני גינתה ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן את ישראל, בהיעדרה, על הפרה חמורה של הסכם שביתת־הנשק. (ראה מברקים מתקוע אל השגרירות בלונדון, ד/938, 28.6.1954, 130.09/2319/4; ד/962, 1.7.1954, 93.04/39/21; בני מוריס, מלחמות הגבול של ישראל 1949–1956, עמ' 336–338.)
4. ראה מס' 263.
5. ראה מס' 271.
6. בבוקר 30 ביוני היו חילופי אש בין סירת משטרה ישראלית שסיירה מול החוף הצפון־מזרחי של הכנרת לבין מוצב סורי בכורסי. שניים מאנשי הסירה נהרגו וחמישה נפצעו. למחרת, 1 ביולי, שוב נפתחה אש לעבר שתי סירות ישראליות ששבו לסייר באותו מקום בכנרת. במהלך התקרית השיבו תותחי צה"ל אש מן החוף לעבר המוצב הסורי. ועדת שביתת־הנשק ישראל־סוריה שדנה בתקריות בשתי ישיבות, ב־19 וב־30 ביולי גינתה את שני הצדדים על חילופי האש. ישראל גונתה גם על הימצאותן של סירות משוריינות ומזוינות בתותחים באזור ההגנה של הכנרת.

According to reports received at the time of writing, the Arab Legion fire had caused the death of one and the injury of twenty-two peaceful citizens of Israel.

The details as they have been received to date, are as follows:

On 30 June 1954, at 20.45 hours, heavy fire was opened from the wall of the Old City of Jerusalem into the streets of the new city. Shortly thereafter fire was opened from Arab Legion posts along the entire length of the Demarcation Line in the area. Firing continued until 21.10 hours.

At 21.20 hours, firing was resumed and concentrated mainly on the central and northern sectors of the city. The weapons used by the Jordanian forces included rifles, machine guns, grenades and two-inch mortars. These attacks resulted in eight Israeli casualties.

The Israeli forces were under orders not to return the fire, and, with the exception of isolated shots fired in defense from police posts directly exposed to Jordanian attack, no fire was returned for two hours. Eventually, however, as the Arab firing continued to gain in intensity and striking power, it became necessary for Israel forces to react. The exchange of fire lasted from 22.45 hours until 01.00 hours on the following morning.

At 22.00 hours, machine gun fire was opened from the Augusta Victoria Hospital in the Mount Scopus demilitarised area on the Hebrew University compound. This fire was not returned.

When the United Nations Truce Supervision Observers approached the Israel authorities about a cease-fire they were informed that the attack had not been started by Israel forces and that complete calm would be restored as soon as the other side ceased firing. Through the mediation of the United Nations representatives a cease-fire was agreed upon, but after a brief lull, sniping from the Old City wall by the Arab Legion was resumed and continued until about 08.30 hours on 1 July 1954, causing the death of an Israeli woman near the Commercial Centre at 06.00 hours, and the wounding of three persons. The Israel forces did not return the fire.

On 1 July 1954, at 12.00 hours, fire was again opened from Jordanian positions and one Israeli officer was wounded.

The Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization convoked an emergency meeting of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission, which was held on 1 July 1954 in the afternoon under the chairmanship of the Chief of Staff. A cease-fire was agreed upon for 18.30 hours and arrangements were made for the start of an investigation. The Chief of Staff has stated that the report of the investigation would be submitted at another emergency meeting of the Mixed Armistice Commission.

The instructions for ensuring the cease-fire have been observed meticulously on the Israel side, but sniping continued from the Jordanian side after 18.30 hours and has resulted in the wounding of three women, a boy and a girl. Further casualties have since been reported.

Fire was also directed by the Jordanians on the United Nations Observers in the Musrara Quarter while they were engaged in carrying out their investigations and in evacuating the wounded from the danger zone.

These latest attacks constitute a new deliberate act of repudiation by the Jordan Government of its obligations under the Armistice Agreement. It would seem that the absence of any international reaction to Jordan's flouting of the Armistice Agreement in the past has served to encourage the Government of Jordan to commit this outrageous disturbance of the peace of Jerusalem, which constitutes an offence against the entire civilised world, no less than against Israel.

The Government of Israel desires to protest these acts of violence by Jordan in the strongest terms.

I have the honour to request that this letter be made available to the members of the Security Council and be circulated among all members of the United Nations.

Please accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.[1]

M.R. Kidron
Acting Permanent Representative
of Israel to the United Nations

272
הערת־עורך
Editorial Note

ישיבת הממשלה על האירועים בירושלים

ב־2 ביולי התכנסה הממשלה לדון על האירועים בירושלים. הרמטכ"ל דיין מסר פרטים על השתלשלות האירועים הצבאיים. הוא אמר כי הלגיון הערבי פתח בירי; צה"ל קיבל לידיו את האחריות לביטחון בעיר רק לאחר כמה שעות; עוצמת הירי וכלי הנשק שבהם השתמש צה"ל הותאמו לאלה שבהם השתמש הצד הירדני. הוא ציין ששר הביטחון הורה לא להשתמש בארטילריה, ולהימנע ככל האפשר מירי לכיוון המקומות הקדושים. הוא הוסיף כי נתן הוראה, בערב הקודם, לבצר את הקו בגדר תיל ומיקוש. הממשלה אישרה פעולה זאת.

לבון נתן סקירה מדינית־צבאית וציין כי לאחר תקופה מסוימת של שקט לאורך קו שביתת־הנשק עם ירדן, השתנה המצב לפני כשבועיים, עם הריגתם של שלושה חברי מבואות ביתר שעברו את הקו אל תוך ירדן. יומיים לאחר מכן אירע מעשה רצח ברעננה, בעומק מדינת ישראל. ישראל הגיבה בפעולה בכפר עזון. לבון לא שלל את האפשרות שהאירועים בירושלים באו בתגובה לפעולת עזון. הוא הציע, אך ורק

271

1. המכתב נמסר גם למזכ"ל האו"ם ב־2 ביולי והופץ כמסמך או"ם S/3259. בהמשך לזה מסר קדרון ב־2 ביולי מכתב נוסף לנשיא המועצה (מסמך או"ם S/3260) ובו מידע על התקפות נוספות בירושלים, ב־1 וב־2 ביולי. (ראה בתיק 130.03/2014/3.) תשובת המזכ"ל ראה מס' 276.

למקרה שהאירועים לא ייפסקו במשך ימים והחיים בעיר יהיו בלתי נסבלים, לפגוע בלגיון הערבי בירושלים. לשרת לא היה ספק שאירועי ירושלים באו כתגובה של הלגיון הערבי לפעולת עזון, וקבל על כך שפעולת הצבא בעזון, שאמנם נתן לה את אישורו, חרגה בממדיה ממה שנאמר לו מראש. שרת אמר שהשיפור במצב בגבול, כפי שהסביר לו הרמטכ"ל, היה תוצאה של העמדת מוצבים של הלגיון לאורך הקו, שעזרו לו להשתלט במידה ידועה על כוחות מתפרעים. אולם הצד השני של היערכות זאת, הוסיף, שכל פגיעה מצד ישראל מביאה לידי תגובה ירדנית רצינית, בהיותה תגובה צבאית. הדיון הסתיים בהחלטה שכל פעולה שתיעשה נגד ירדן תובא לאישור לוועדת השרים לענייני ביטחון ואם אפשר – לממשלה. (ראה סטנוגרמה של ישיבת הממשלה, 2 ביולי 1954).

273

ו' איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון[1]
W. Eytan to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA485
נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 2 ביולי 1954

מידי

השג[ריר] הבריטי הודיענו הבוקר שברצונו לבוא לירושלים לראותני יחד עם ראסל, ז'ילבר. פגשתים עם לוריא, תקוע. תקוע דיווח במפורט על הנעשה והם כמעט ולא הגיבו. אוואנס הוציא מכיסו תיאור ממקורות ירדניים המאשים אותנו בפתיחת אש, שקיבל מעמיתו בעמאן. איש מהשלושה לא ערער על העובדות כפי שמסרנו להם.

זמן קצר לפני הגיעם לירושלים קיבלנו ידיעה שהסגל הקונסולרי הירושלמי יתכנס אחר־הצהריים כדי למחות נגד פגיעות ישראליות במקומות הקדושים. בהסתמך על ידיעה זו הקדמנו לשיחה שאנו רואים עניין זה כחמור ביותר כי כל צעד כזה יסלף לחלוטין מה שקרה. הודיתי שאולי נפגע בניין זה או אחר מחילופי היריות אך אם העולם יקבל רושם כאילו היתה התקפה ישראלית על המקומות הקדושים ייווצר מצב רציני ביותר. אם הקונסולים שמעמדם בירושלים ממילא א־נורמלי יעשו צעד כזה לא יוכל כל גוף ממשלתי ישראלי להוסיף ולקיים יחסים כלשהם אתם.

273
1. נשלח גם ללונדון ולפאריס.

כל השלושה הסכימו שצעד הקונסולים לא יהיה נבון וממקום פגישתנו טלפנו איש איש לפי הצעתי לקונסולו ונתברר שקונסולי ארצות־הברית וצרפת כלל לא ידעו על כוונה כזאת ואילו הבריטי הודה שעומדת להתקיים פגישה בדבר ביטחון המקומות הקדושים. אמרתי כי גם ללא הודעה תעורר עצם הפגישה רושם מטעה.[2]

איתן

274

זיכרון דברים מאת שגרירות ארצות־הברית בישראל אל ממשלת ישראל
Aide-Mémoire from the U.S. Embassy in Israel to the Government of Israel

Orig.: 130.02/2431/11 :מקור

Tel Aviv, 2 July 1954

The Government of the United States has received information concerning the widespread, heavy firing which broke out on June 30 in Jerusalem and has continued since then intermittently. Reports have been received that the firing has been resumed even after agreement was reached on a cease-fire at a meeting of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission on July 1. The United States Government deplores this serious outbreak of violence in the Holy City with the attendant loss of life. It urges the Governments of Israel and Jordan to take immediate steps to insure the most complete observance of the cease-fire. The United States Government is transmitting an identical request to the Government of the Hashemite Kingdom of the Jordan.[1]

2. במברק נוסף מסר איתן כי הוסכם שבפגישת הקונסולים יצהיר הקונסול האמריקאי כי אין זה מתפקידם להתערב בעניין הנתון לסמכותו של האו"ם, וכי הוא לא יצטרף לשום צעד בלי הוראה מפורשת מממשלתו. איתן הניח כי הבריטי ינהג כמותו. הצרפתי הוזהר על־ידי ז'ילבר לא להצטרף לשום צעד של הסגל הקונסולרי. (ראה מברק מאיתן אל השגרירות בוואשינגטון, TNWA487, 2.7.1954, 130.09/2312/8.)
פגישת הקונסולים נפתחה בהודעה של זקן הסגל, הקונסול היווני, שמסר מפי בירן, הממונה על מחוז ירושלים במשרד הפנים ואיש הקשר עם הקונסולים מטעם משרד החוץ, שאין יסוד לשמועות כאילו נפלו פגזים ליד המקומות הקדושים, וכי ישראל תוסיף לשמור בקפדנות על ביטחונם של מקומות אלה. לאחר מכן הודיע הקונסול האמריקאי שאינו יכול להשתתף בכל צעד מדיני משום שאין לו הוראות מוואשינגטון. העמדה שהביעו הקונסולים בדיון היתה חיובית ונוחה. בשיחה נמסרו פרטים על פגיעות במקומות קדושים בעיר העתיקה, ובכלל זה פגז שנפל כ־50 מטרים מכנסיית הקבר ופצע שתי נשים. סיכום הדיון היה שזקן הסגל יבקר אצל בירן ויודיע כי הקונסולים קיבלו בחיוב את ההודעה של ישראל על שמירת המקומות הקדושים ומסתפקים בזאת. יתקיים גם ביקור דומה אצל המקביל לבירן בעיר העתיקה. (ראה בירן אל איתן, 5.7.1954, 130.02/2408/6.) ראה גם מס' 275.

274

1. השגריר האמריקאי בירדן מסר את השדר לראש ממשלת ירדן ב־3 ביולי. הלה הצהיר שירדן איננה מעוניינת בירי בגבולות ופחות מכל – בירושלים; שאין להעלות על הדעת יוזמה ירדנית בתקריות, משום שמפקדי הצבא הירדני הם קצינים בריטים. אולם כדי למנוע ספק קרא לגלאב והורה לו להימנע מכל פרובוקציה ולשמור שמירה שלמה על הפסקת האש. (ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 840.)

275

שיחת ראש הממשלה עם שגריר בריטניה בישראל
(בירושלים, ב־2 ביולי 1954)

Meeting: Israel Prime Minister – British Ambassador
(Jerusalem, 2 July 1954)

Report: 130.02/2431/11 ,דין־וחשבון

Secret

The talk took place at Mr. Sharett's request and lasted about twenty minutes.[1] Sir Francis had come up earlier in the day together with Ambassador Gilbert and Mr. Russell to call on the Director General with regard to the situation in Jerusalem.[2] Mr. Sharett referred to some of the events of the morning and said that things seemed to be subsiding. Sir Francis said that he wished to tell him in strict confidence — the observance of which he said involved the immediate future of the British commanding officer of the Legion - that order had been given to withdraw the National Guard from the line; also that the men of the Legion, to ensure that the no-fire order would be rigidly maintained, had been ordered to withdraw the bolts of their rifles and to keep their magazines empty.

Mr. Sharett said that the Cabinet that morning had had full reports from himself and the Chief of Staff.[3] He had indicated to Sir Francis last night the very serious view which we took of what was happening[4] and that was reflected too in this morning's meeting. One thing they could not understand was the rationale of the Jordanian action. What did they hope to gain from this unprovoked attack. As an indication of how totally unexpected it was he could tell him (he doubted if the Minister of Defence would wish to report this to a Knesset which might be inclined to be wise after the event) that

275

1. השיחה התקיימה בשעה 15.00 בבית ראש הממשלה ונכח בה גם ארתור לוריא, שרשם את הדו"ח.
2. ראה מס' 273.
3. ראה הערת־עורך, מס' 272.
4. הכוונה לשיחת טלפון שניהל שרת עם השגריר הבריטי אוואנס ב־1 ביולי בשעה 21.30. שרת הביע בשיחה דאגה חמורה ביותר למצב בירושלים, שעלול להתדרדר לתסבוכת נוראה. היותה של ירושלים עיר קודש מחייבת אמנם התאפקות מרחיקת לכת, אך סבלנותה של ישראל עשויה לפקוע שכן אינה יכולה להתפשר על ביטחון אזרחיה. נראה שידם של גנרל בניקה ומנגנון המשקיפים כולו קצרה מלעזור והוא ביקש את התערבותו של השגריר, באמצעות השגריר הבריטי בעמאן, להביא לקיום הפסקת האש. הפסקת האש נקבעה קודם לכן לשעה 18.30, אך הופרה על־ידי הירדנים. אוואנס השיב שאין לו קשר ישיר עם עמאן, אולם לאחר מכן טלפן אל שרת ומסר שיצר קשר אלחוטי עם עמאן והעביר תביעה נמרצת, אך נתקל שם בגרסה מנוגדת. שרת חזר על גרסת ישראל לאירועים, לאמור, שהפסקת האש נשמרה באופן חד־צדדי על־ידי ישראל, לשעה ארוכה, עד שנאלצה להשיב אש. (ראה תמליל השיחה הטלפונית, 1.7.1954, 130.02/2431/11; מברק אוואנס אל משרד החוץ הבריטי, 1.7.1954, PRO FO371/111182.)

while we had of course sentries at their appointed posts, we were in fact without any defence units in position at the time the Jordanians started their assault.

Mr. Sharett went on to say that the reason he had asked to see Sir Francis was because he (Sir Francis) was in a unique position here as the representative of the one Government in Treaty relations with Jordan. He did not propose to cite or to attempt to interpret that treaty with which Sir Francis was certainly more familiar than he; nor did Mr. Sharett know how and by whom decisions were taken in Jordan – there were probably wheels within wheels; but he did wish to suggest that in the light of the underlying purpose of the treaty and of what was now going on it was time that the British put their foot down in Amman.

In emphasizing Jordan's responsibility for what had happened Mr. Sharett said that he had no great hopes about the outcome of the proposed U.N. investigation. He also referred to the fact that the Arabs had already as he understood submitted a complaint to the United Nations in which connection he was reminded of an Arab proverb to the effect that you should first give the other person a kick and then cry that you are hurt. Sir Francis interjected that there was a similar proverb where he came from. Apart from the clear record of the events there were three reasons why in any fighting in Jerusalem we were unlikely to start:

(a) The Arabs had the protection of a thick wall. It was a mediaeval wall but it was thick enough to stop bullets and even mortars.

(b) The Arabs could fire into any part of the New City without risking damage to a Holy Place. Our only two Holy Places were in Mount Zion – virtually pasted on to the Old City Wall. On the other hand the circumstances were such from our point of view, that despite every precaution (and Mr. Lavon in at last authorising a response to the Jordanian fire had specifically ordered such precautions) one could not be sure of avoiding damage to some site in the Old City.

(c) It seemed that the Jordanians were less concerned about the lives of the people on their side than was the case with us.

Mr. Sharett went on to emphasize that if the situation had in fact now been brought under control it was essential that any effort by Jordan to distort the picture and to attribute the blame elsewhere than it belonged – on their own shoulders – should not succeed. They must not be allowed to get away with it.

In general Sir Francis' intervention was limited to what I can only describe as propitiatory noises. He did however make the point that speaking from his own experience in World War I it was possible, on a tense front, for a chance shot coming from heaven knows where to ignite the entire line on both sides in a matter of seconds. He also remarked on the good morale shown by the civilian population on our side as compared apparently with what had happened across the line.

At the conclusion of the talk Sir Francis referred to a report that fire had been directed, possibly unwittingly, by us at a U.N. observer or observers. Mr. Sharett said that Sir Francis had already brought this incident to his notice and that he (Mr. Sharett) had caused an investigation to be made. (Later I told Sir Francis that our inquiry had failed to reveal any such incident nor had we received any complaint from the U.N.)

A.L.

276

ד' האמרשלד אל מ' קדרון (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to M. Kidron (New York)

Copy: 130.02/2405/4 :העתק

New York, 2 July 1954

Sir,

I have the honour to acknowledge receipt of your communication of 2 July addressed to the President of the Security Council regarding the fighting in Jerusalem which began 30 June[1] and to inform you that your communication has been circulated to the members of the Security Council who, I am sure, are keeping the situation under review.

For your information, I have sent the following communication to General Bennike, Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization:

I am grateful to you and the personnel of the United Nations Truce Supervision Organization for your efforts to achieve and to maintain a cease fire in Jerusalem.

I have taken note of the cooperation of high officials of both parties in the efforts toward the attainment of a cease fire. Particularly I am gratified that both parties responded to your call for a special meeting of the Mixed Armistice Commission on 1 July at which an unconditional cease fire was accepted. It is, however, of deep concern that reports indicate that the unconditional cease fire is being violated. I must stress the necessity of an immediate and complete observance of the cease fire achieved through your efforts, with full cooperation from the parties. The importance of utilizing and supporting to the fullest the United Nations Truce Supervision Organization machinery and personnel is paramount for the maintenance of peace.

Will you please continue to keep me closely and fully informed?

Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

276

1. ראה מס' 271.

277

א' לוריא אל א' אילת (לונדון)
A. Lourie to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/981
נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 4 ביולי 1954

העתק לצור ולשילוח.

(א) אתמול אחרי הצהריים ביקרני רופר, הנספח הצבאי, בשם השגריר והודיע כי מעמאן נודע להם כי ירדן שרויה באימה ומשוכנעת כי בצאת השבת נערוך התקפה רבתי. ביקש מידה עליונה של הבלגה וסבלנות מצדנו, הביע ביטחון שהלגיון לא יירה וכי אם יימשך השקט יום נוסף יחזור המצב לתיקונו. אמרתי שלא אנו התחלנו ביריות ועשינו הכול לנסות ולשים קץ לדבר ולא נתחיל בפעולה.

הודעתי לשר ולרמטכ"ל שאישרו זאת. לאור מאורעות הימים האחרונים הגיב השר בשצף על מחשבה חדשה זו שאולי זה אנחנו שהרהרנו בנקיטת פעולה תוקפנית.[1] הודעתי לרופר.

(ב) בשיחתו אתנו ביום שישי[2] שאל אוואנס על כוונתנו בקשר לדיון במועצת הביטחון[3] ונאמר לו שאין בדעתנו ללחוץ על קיום ישיבה בשלב זה.

לוריא

277

1. לפי תרשומת מפורטת יותר משיחה זאת יצא רוגזו של שרת על כך שהבריטים פונים אל ישראל במקום אל הירדנים. לפי אותה תרשומת היה רופר משוכנע שלא ממשלת ירדן עמדה מאחורי הירי, ושהירדנים מאמינים באמת ובתמים שישראל עומדת לתקוף בשלב כלשהו. (ראה תרשומת של לוריא על השיחה, 4.7.1954, 130.02/2431/11).
ב־3 ביולי טלפן גם הקונסול הכללי הבריטי אל א' בירן בבהלה ואמר כי בעיר העתיקה שוררת פניקה של ממש מחשש להתקפה ישראלית. בירן השיב שאין כל יסוד לחשש. למחרת מסר הקונסול לבירן שהודעתו זאת נמסרה גם לשר המלחמה הירדני אנוואר נוסייבה והרגיעה את הרוחות. (ראה א' בירן אל מנכ"ל משרד החוץ, 5.7.1954, 130.02/2408/6).
ב־4 ביולי, במסיבת יום העצמאות של ארצות־הברית דיבר גם הנספח הצבאי האמריקאי עם לוריא באותו עניין ואמר שחקר ומצא בעצמו שאכן יש תנועות צבא לירושלים ותנועות אלה גורמות לחשדות ודאגה. באותו יום פרסם דובר נציגות ישראל לאו"ם בניו יורק הכחשה לטענות בדבר הכנות מצד ישראל לתפוס בכוח את ירושלים הערבית. (ראה ארד אל לוריא, 5.7.1954, 93.08/357/44; נוסח הצהרה של דובר נציגות ישראל לאו"ם, 4.7.1954, 130.02/2429/7).
2. ראה מס' 273, 275.
3. ראה מס' 263.

278

מ' שרת אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Sharett to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/979

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 4 ביולי 1954

בהול

שלכם 780.[1] דברי ס[לווין] ל[ויד] מחייבים תגובה כדלקמן:

(א) הודענו לאמריקאים ואנו מודיעים ל[כ]ם כי אנו מוכנים לחזור לוועדת שביתת־הנשק אם יסולק האצ'יסון מראשותה. יש לנו כל הזכות לא לשבת תחת יושב־ראש שלא רק איבדנו אמוננו בו אלא ידוע לנו כבעל פנייה ממארת נגדנו. לידיעתכם אמרתי לראסל his mind is polluted with prejudice. האצ'יסון הוא ממילא רק ממלא־מקום יושב־ראש ואין שום מניעה למנות יושב־ראש קבוע מבלי לסלק האצ'יסון מסגל מטה או"ם. כי אין פנינו סתם להחרמת הוועדה, הפגנו על־ידי הסכמתנו לשבת בה תחת ראשות בניקה.[2] אם רצון הבריטים לסייע להחזרתנו לוועדה ישפיעו נא על האמריקנים לא להתעקש בנקודה זו שבה לא נוכל לוותר וחבל לדחות העניין עד נובמבר כששירות האצ'יסון מסתיים.

(ב) אנו מעיינים בי"א הסעיפים אך הקושי הוא כי אין לראות סיכוי לשיפור על יסוד הסכם שביתת־הנשק כל עוד הוא מופר בקביעות מהצד שכנגד, כל שכן שכמה מהשיפורים המוצעים מחייבים תיקונים בו והללו לא ייתכנו אלא בהסכם המחייב משא־ומתן אשר הצד שכנגד סירב לו. מלבד זה ספק אם נכונה המגמה להפוך מטה או"ם לגוף עצמאי בניגוד ליסוד שנקבע בהסכמי שביתת־הנשק שנציגות או"ם פועלת במסגרת המוסכם בין הצדדים.

(ג) אנו לא ניזום כינוס מועצת הביטחון אלא אם יקרה משהו חדש שלא ביזמתנו שיחייבנו לכך.

(ד) תקיעת טריז הנשק המערבי לתוך הליגה מפוררת אולי חזיתה לגבי מעצמות המערב אך ספק אם תפר אחדותה נגדנו. מבוסס החשש כי אחדות זו תישאר בעינה וחזית האיבה לנו תשאב עידוד נוסף ממתן הנשק. אין זאת אומרת כי פנינו אנו להחמרת המצב אך לא נוכל להתפרנס מנחמות קלות ומתקוות בלתי־מבוססות.

(ה) שמענו בעניין רב כי ההסכם עם מצרים יכלול אישור מחדש של עקרון חופש המעבר בתעלה אך נבקש לדעת פירוש הדברים למעשה ובמיוחד התעמוד בריטניה על פתיחת התעלה למשלוחי נפט.

(ו) כן שמענו בסיפוק על השינוי שחל לגבי מתקנים ומקווים כי מה שימסרו למצרים יהיה כמוהו כאפס, אבל אם בעקבות ההסדר עם מצרים תתחיל מדיניות של

278

1. מס' 268.
2. ראה מס' 269.

מתן נשק לה מבלי שתבוא תזוזה מצדה לקראת שלום אתנו, ניאלץ להתריע נגד סכנת מדיניות זו לישראל בכל האמצעים שברשותנו.

(ז) אנו משתוממים ומצטערים על האזהרה החדשה נגד תוקפנות מצדנו ותוצאותיה ולא היינו רוצים שדיבורים כאלה יוסיפו לעכור את יחסינו. אנו דוחים כל הנחה על תוקפנות מצדנו כחסרת כל שחר. בכל אומה יש יוצאי דופן ואם האומה דמוקרטית הם מגיעים לביטוי, אך ההשערה כי יוצאי דופן עלולים להשתלט על מדיניותנו היא עצמה יוצאת דופן בתכלית. תשתמשו במילים eccentric או far-fetched. תסיימו כי אם כעבור תקופה שבה לא תהיה כל תוקפנות מצדנו הם יגיעו למסקנה כי זה הודות לאזהרותיהם יחטאו בסילוף ההיסטוריה ומוטב כי יחדלו להשמיע אזהרות מיותרות כלפינו ויגייסו כל השפעתם להביא ירדן לידי מילוי הסכם שביתת־הנשק.[3]

שרת

279

ג׳ רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
G. Rafael to Israel Missions Abroad

חוזר משוכפל: 93.08/357/1

ירושלים, ח׳ בתמוז תשי״ד
6 ביולי 1954

סודי

(1) רצוף בזה הנני מעביר לכם נוסח הודעתו של שר ההדרכה המצרי צאלח סאלם, שהשמיע בזמן ביקורו בביירות, כפי ששודרה ברדיו קהיר, ב־2 ביולי, בשעה 8.00.[1]

3. אבנר השיב שיציג את עמדתו של שרת במשרד החוץ הבריטי בכל התוקף הדרוש, אך הרקע לאזהרות החוזרות ונשנות הוא המידע המתקבל מהשגרירות הבריטית בישראל, מתיירים החוזרים מישראל וממכתבים ל״טיימס״, לפיו קיימת בישראל אסכולה של ״יד חזקה״ שמנהיגיה הם בן־גוריון, דיין ולבון, שיש לה תמיכה ניכרת בציבור. קבוצה זאת דוגלת במלחמת מנע על בסיס ההנחה שהירדן הוא הגבול היחיד הניתן להגנה ושהזמן משחק לטובת הערבים. התחושה הקיימת במשרד החוץ הבריטי אינה שצה״ל עלול לפעול בניגוד לרצון הממשלה אלא שמנהיגי אסכולה זאת ולחץ דעת הקהל, עלולים להביא את הממשלה, בדרכים דמוקרטיות, לפעול לפי הקו שלהם. (ראה אבנר אל לוריא, 8.7.1954, 93.04/40/14.) תשובתו של שרת – ראה מס׳ 289.

279

1. בתשובה לשאלה הכריז סאלם בביירות את ההכרזה הבאה: ״באשר לשאלת פלסטין, הרי זאת שאלה שיכולה להיפתר רק בכוח. כוח זה לא יושג אלא לאחר שתשוחרר תעלת סואץ. הצבא המצרי אינו יכול להילחם כל עוד הצבא הבריטי חוצץ בינו ובין בסיסיו. ארצות־הברית ובריטניה מונעות נשק ממצרים ואוסרות על בלגיה למכור את הנשק שלה. ... הן יודעות כי עם שחרורם של הכוחות הכלכליים והצבאיים שלנו יקיץ הקץ על הכיבוש הזר במזרח התיכון כולו.״ (ראה תזכיר מיום 13.7.1954, 93.04/41/5.)

(2) אנו מבקשים אתכם לעשות פרסומת גדולה ביותר להודעה זו ולדאוג לכך שיופיעו בעקבותיה מאמרים בעיתונות, משאלות בבתי־הנבחרים, פניות של אישים חשובים במדינה לממשלה.

כל התגובות צריכות להתרכז בהודעתו הגלויה של המיניסטר המצרי, שאחרי פינוי סואץ תפנה מצרים למלחמה נגד ישראל. יש להזהיר שאם אלה הן מגמותיה של מצרים, יש לכבול ידיה ואין להסכים להחזיר לה את חירותה המלאה, על־מנת שתהיה חופשית להשתמש בה לשלול עצמאותו של עם שכן.

(3) צריך לנצל את ההצהרה הזו כדי לגייס תמיכה ציבורית לתביעה שאין להעניק נשק למצרים בעלת המגמות התוקפניות, ויש לעכב חתימת כל הסכם אתה על סואץ עד אשר תתחייב לפני עם ועדה על מעבר חופשי דרך התעלה ותיתן ערבות לכבד את השלמות הטריטוריאלית של כל שכנותיה, ותתחייב מחדש לנהוג ביחסיה הבינלאומיים בהתאם להתחייבויותיה על־פי מגילת האו"ם.

(4) אתם מתבקשים לפתח, על בסיס ההצהרה הזו, מסע רב תנופה בו לא יתבלטו במישרין נציגי ישראל, אלא כל אותם הגורמים במדינתכם שאפשר להפעילם.

בברכה,

גדעון רפאל

280

שר החוץ אל השגריר והציר בוואשינגטון
Minister of Foreign Affairs to the Ambassador and the Minister in Washington

העתק: 130.02/3694/6

ירושלים, ו' בתמוז תשי"ד
7 ביולי 1954

סודי

אמנם יעקב הרצוג דיווח לכם במפורט ובמדויק על פרשת ג'ונסטון הן במברקים והן במכתב,[1] ואף־על־פי כן יש לי צורך לסכם למענכם את הפרשה על־פי דרכי ולעמוד על כמה נקודות עיקריות המחייבות לדעתי תשומת־לב מיוחדת.

(א) עניין הליטאני. ג'ונסטון לא נקט קו לשלול כלילת הליטאני מעיקרה. אני רו[צ]ה להדגיש זאת יען הגיעונו לפני כן ידיעות על תכנית אמריקנית המכוונת, כביכול, לניצול מי הליטאני כליל בתוך לבנון. תכנית זו לא נזכרה בשיחות, אך ההתנגדות המעשית לדון על ניצול מי הליטאני נשארה עומדת בעינה. טענת ג'ונסטון היתה מחוכמת: הן בין כה וכה תחלופנה שנים עד שתיזקקו למי הליטאני למעשה –

280
1. ראה מס' 264 והערה 1 שם.

למה אפוא תתעקשו על כלילתו מראש, בשעה שאין הדבר ניתן כלל ועיקר בש[ל] סירובה המוחלט של לבנון. טענה זו קשה היה לסתור, והברירה שהועמדנו לפניה היתה בין שתי אפשרויות: או לסרב להיכנס לכל בירור שהוא כל עוד הליטאני נשאר מחוץ לתחום – ואז שוב הסתעפו לפנינו שתי דרכים: להתפשר מראש עם שיתוק גמור של פיתוח משק המים עד שיבוא אליהו או להסתכן בפעולה בלתי־מתואמת, על כל הסיבוכים והסכנות הכרוכים בה – או לעבור לדיון על תכניות השקיה המבוססות על ניצול הירדן והירמוך בלבד. בחרנו בדרך האחרונה, אבל הדגשנו כי אין אנו מסתלקים מסיכויי הליטאני ולכן איננו מוכנים כיום לחלוקה סופית של מי הירדן והירמוך בינינו ובין הארצות הערביות, העלולה לקפח אותנו בהיעדר הליטאני.

(ב) **חלוקה סופית.** בעיה זו הפכה לסלע מחלוקת עיקרי בכל מהלך השיחות, ובייחוד בחלקן הראשון. בתחילה נעשה הניסיון לכפות עלינו חלוקה סופית לפי נוסח מיין, וכפיצוי הוצעה לנו רק הנחה אחת: בעוד שלפי תכנית מיין צריכים מי שני הנהרות להיות מיועדים כליל לשימוש בתוך אגנם בלבד, והערבים עומדים על עיקרון זה בכל חומר הדין, הרי מוכנים האמריקנים להניח לנו להשתמש במים שיוקצבו לנו בכל מקום אשר נרצה, עד לנגב ועד בכלל. ג'ונסטון חזר והדגיש כי אמנם לא עלה בידו לעת־עתה "לשבור" את הערבים בנקודה זו, אך הוא מוכן להתקשר אתנו על יסוד ביטול ההגבלה הגיאוגרפית לגבי השימוש. בהנחה הזאת לא היה אמנם כל חדש, יען עוד בביקורו הראשון ויתר לנו ג'ונסטון בעניין זה בלי כל קושי. בכל זאת ניסה להציג לפנינו את הוויתור כדבר־מה מרחיק לכת וכהכרעה ברורה לטובתנו נגד הערבים. תגובתנו היתה כי לא העלינו על הדעת מראש עיקרון אחר לקביעת מרחב השימוש במים ואין בו כל נחמה בשבילנו כל עוד אנו מקופחים קיפוח כה בולט לגבי הכמות הכללית.

(ג) **הבחנה בין הקצבה לשימוש.** בשלב השני של השיחות, בהיותנו עדיין מסובים ברוב עם סביב השולחן הגדול, נקט ג'ונסטון הבחנה בין שני מושגים: העיקרון או הנוסחה שלפיהם תיעשה הקצבת המים והעיקרון שלפיו יהא נוהג השימוש בהם; אשר לשני הוא מוכן להיפרד מהערבים ולהיצמד אלינו, כמבואר לעיל, אך לגבי הראשון אין לו ברירה אלא להזדהות עם העמדה הערבית; הוא רואה סיכוי להתגבר על התנגדותם להתרת הרצועה לגבי השימוש אך אין נשקפת לו כל תקווה לשכנע את הערבים לנטוש את הבסיס שלהם לגבי ההקצבה; מעמדה זו לא יוכל להזיזם בשום פנים והברירה היא בין קבלת הבסיס הערבי לגבי ההקצבה לבין כישלון התכנית כולה והחזרת עולם המים שלנו לתוהו ובוהו. בסיס זה פירושו כי חלוקת המים בין הארצות השונות תיעשה בהתאם ליחס שבין שטחי האדמה של הארצות האלו הניתנים להשקיה בתוך האגן. עיקרון זה הוגדר כחלוקת המים לפי אפשרויות "השימוש היעיל בתחומי האגן" (beneficial use within the basin). הווה אומר, אמת־המידה שלפיה יחולקו המים בין הארצות הוא היחס שבין שטחי הקרקע שיש להן להשקיה בגבולות האגן, אבל משהוקצבו הכמויות לפי עיקרון זה יוכל כל צד להשתמש בחלקו לפי ראות עיניו ללא הגבלה מרחבית. הבחנה זו כשלעצמה לא הועילה כמובן להוציאנו מן המיצר. היה בזה רק ניסוח יותר מלוטש של גישה אשר לא יכולנו לקבלה בשום פנים. עניין "השימוש היעיל בתוך האגן", נהפך לציר הוויכוח העיקרי.

(ד) **שימוש לאלתר ולעתיד לבוא.** את התנגדותנו לחלוקת מים סופית בשלב זה ניסינו ליישב עם אפשרות של ביצוע תכניות מסוימות לטובת שני הצדדים בעתיד

הקרוב. אמרנו: הן הגשמתן של תכניות המכוונות לניצול כל מי הירדן והירמוך, גם בלי הליטאני, תארך בין כה וכה כמה וכמה שנים; למה אפוא ניחפז לקבוע את חלוקתם הסופית של המים כבר עכשיו? הבה ונקבע את התכניות שכבר הבשילו כדי ביצוע; על־ידי תכניות אלו ינוצלו כמויות מים שיהוו יחדיו רק חלק מכמות המים הכללית; עדיין תישאר יתרה ניכרת ואת חלוקתה של זו נניח לשנים יבואו. הוספנו: אם יתנהל הביצוע כשורה ובאווירה של שקט ושלום, ייתכן שעל־ידי כך יוכשרו התנאים המדיניים לכלילת מי הליטאני ואז בבוא השעה לחלק את היתרה תימצא זו הרבה יותר גדולה ויקל לחלקה מבלי לקפח איש. טיעון זה, אשר לתומי חשבתיו לשיא התבונה המדינאית ולביטוי מובהק של רצון נאמן לשיתוף־פעולה בינלאומי, נדחה על־ידי אנשי־שיחנו. הם טוענים כי נקודת המוצא היא נקיטת נוסחה לאלתר שלפיה יחולקו המים סופית. הערבים אמנם עומדים על חלוקה סופית לאלתר במספרים החלטיים, למען ידעו את אשר לפניהם ולא יחששו כי עתידים לרמותם ולעושקם לטובת ישראל, אבל הם, האמריקנים, מוכנים להתנגד לחלוקה סופית כזאת. לעומת זה מה שהם מוכרחים לתת לערבים מיד זהו הביטחון הגמור לגבי העיקרון שלפיו יחולקו המים, כאשר יחולקו. עיקרון זה יש לקבוע במסמרות מראש ושום עיקרון אחר לא יתקבל על דעת הערבים זולת זה הרתוק לאגן ומחלק את המים לפי שטחי הקרקע שבתוכו.

(ה) **המאבק על חלוקה ראשונה.** אף־על־פי כן נשא פרי הלחץ שנעשה מצדנו לרכז את המשא־ומתן בתכניות המכוונות לביצוע דחוף. סייעה לכך גם טענתו של ג'ונסטון עצמו, כי מטרת המשא־ומתן צריכה להיות לא רק לפתור את הבעיה בכללותה אלא לאפשר התחלה מידית של עבודה בתכניות המוכנות לביצוע. האמריקנים החלו מציעים הצעות לחלוקה התחלית (initial allocation) של המים אגב תביעה כי נסכים לתחולת העיקרון של "שימוש יעיל בתוך האגן" לגבי חלוקת השאר. אנו המשכנו בהתנגדותנו העקרונית לנוסחתם. כמוצא מן המיצר בא שר האוצר בהצעה נועזת מבחינתנו: להקציב מעתה כמות החלטית להשקיית עמק הירדן הערבי לפי מכסות מוגבלות הן לגבי מספר הדונמים שיושקו והן לגבי כמות המים לדונם. הוא טען: בשום מקום בעולם אין משקים בכל שנה ושנה את כל מאת האחוזים של השטח הניתן להשקיה; נקבע־נא אפוא כי יש לספק מים, נאמר, לשני־שלישים (אחר־כך אמרנו שלושה רבעים ואפילו 80%) של שטח עמק הירדן שמבחינה טופוגרפית אפשר להשקותו. הוא הדין לגבי המכסה לדונם (water duty): המכסה שבתכנית מיין היא המכסימום; בחיים החקלאיים אין מכסימום זה מתקיים בקביעות; בתמורות שבמחזור הזרעים, הצורך להביר שטחים מזמן לזמן וכו' מקטינים את המכסה; לכן הבה ונאמר כי המכסה למעשה תהיה 80% (אחר־כך אמרנו 85%) מהמכסימום. הבירורים בכיוון זה גזלו לא מעט זמן בשתיים־שלוש ישיבות אבל הם לא הובילו לתכלית ובינתיים התחיל מצד האמריקנים מאמץ לחפש מוצא בכיוון אחר. הם נוכחו לדעת כי בשום פנים לא יביאונו לידי הסכמה על עקרון "השימוש היעיל בתוך האגן" כיסוד לחלוקת מים, כל עוד הכמות שעליה יחול העיקרון ניכרת למדי. לכן ניסו לצמצם את היקף התחולה מבלי לשנות את העיקרון עצמו. פירושו של דבר, הם החלו להגדיל את כמות המים המיועדת לחלוקה לאלתר, אשר עליה אין העיקרון חל, ולהקטין לפי זה את היתרה שתתחלק ברבות הימים לפיו. מגמה זו הלכה וגברה בשלב האחרון של השיחות, כשהרכב המשתתפים בהן הצטמצם לחוג צר, והיא נמשכה

ג׳ונסטון את הארץ. בסופו של דבר עלינו גם אנו על פסים אלה ובדרך זו הגענו למה שהגענו. יש לציין כי כמויות המים לחלוקה התחלית המופיעות בטבלה שהומצאה לכם – זו המייצגת את הסיכום הבלתי־מחייב שהושג לעת־עתה – עולות בהרבה על המים הניתנים לניצול בתכניות ההתחליות. ההפרשים מעידים על התזוזה שחלה: התחלנו בהקצבת כמויות מים לפי האפשרות להשתמש בהם בתכניות העומדות כבר על הפרק, מתוך כוונה להניח את חלוקת השאר לעתיד לבוא – כשאלה פתוחה בעלת משקל רב, לפי הכמות הנותרת לחלוקה – והגענו להקצבות מוחלטות של כמויות הרבה יותר גדולות ממה שדרוש לנו ולצד שכנגד מיד, מתוך הקטנת השארית עד לכמות מבוטלת. מהחומר שקיבלתם תיווכחו לדעת כי בסך־הכול הוקצבו בחלוקה ראשונה – לפי התכנית המוצעת – כ־1,020 מיליון מ״מ, ורק כ־55 מיליון מ״מ נותרו לחלוקה סופית.

(ו) **חשבון האחוזים.** לגבי הערכת ההתקדמות שהושגה בהשוואה לתכנית מיין מתרוצצות כמה אסכולות. יש גורסים את ההשוואה בין 32:68 לפי תכנית מיין לבין 45:55 לפי הסיכום שהגענו אליו, ויש טוענים כי אם לגרוס את הסיכום החדש כ־45:55, אזי לפי אותו הבסיס חלוקת מיין היא 36:64, ולעומת זה אם מיין פירושו 32:68, אזי הסיכום הוא רק 41:59. לא אבוא להלאותכם בהסברים מפורטים של שיטות החישוב. חזקה על זלקינד כי ייטיב לעשות זאת ממני. אולם כאן יש להדגיש ולחזור ולהדגיש כי התכנית המסוכמת אין לראותה בשום פנים כתכנית מוסכמת. ספק רב אם יצליחו האמריקנים, גם אם ינהגו בכל תום הלב, להנחילה לערבים. לעומת זה גם אנו טרם התחייבנו לקבלה. לשם שמירת כוח המיקוח שלנו וגם מתוך סיכוי לשנות את מאזן החלוקה לטובתנו הצגנו כמה תביעות נוספות. בכלל זה הודענו כי אנו תובעים לעצמנו את כל היתרה שטרם חולקה ונימוקנו הוא כי כמות המים שהוקצבה כבר לירדן ולשאר המדינות הערביות מספיקה בהחלט להשקיית כל האדמה הבאה בחשבון בארצות אלו. בעצם הוספנו לטעון – ואנו משוכנעים כי זוהי אמת לאמיתה – כי הכמויות שהוקצבו לארצות הערביות הנן מופרזות והן לא תוכלנה בשום פנים להשתמש בכולן לתועלת החקלאות. האמריקנים הגיבו על טענה זו בהצהרה, שחזרו עליה פעמים אין ספור, כי כל עודף שייווצר מתוך אי־יכולתה של איזו ארץ ערבית לנצלו לטובתה ייזקף ממילא לזכותנו.

(ז) **פשר הודעת קהיר.** כידוע לכם, בעקבות ביקורו השני של ג׳ונסטון בקהיר – לאחר שיחותיו עמנו – נתפרסמה שם הודעה משותפת, שלו ושל אנשי שיחו הערבים,[2] בה נאמר בין השאר כי הוסכם שם על עקרון ״השימוש היעיל״ כיסוד חלוקת המים בין המעוניינים. אנו דרשנו הסבר לכל אותו פרק של המשא־ומתן

2. בסיום השיחות שהתקיימו בקהיר ב־24–25 ביוני בין ועדת המים הערבית לבין ג׳ונסטון התפרסמה הודעה משותפת. בהודעה נאמר שהתכנית האזורית מיועדת לפתח את האזור כולו, שמטרתה העיקרית היא יישובם של הפליטים הערבים בלי לפגוע בזכויותיהם, שחלוקת המים תהיה על פי העיקרון של השימוש היעיל הפוטנציאלי בהם בתוך אגן ההיקוות של הירדן; שמי הירמוך ייאגרו במאגר במעלה הנהר וגם בכנרת, ושיהיה צורך להסכים על רשות בין־לאומית לפיקוח על חלוקת המים. בסיום נאמר שעדיין קיימים חילוקי דעות בעניינים חשובים מסוימים ויהיה צורך בפגישות נוספות כדי לפותרם ולאפשר את התחלת ביצועה של התכנית. (ראה Summary report of negotiations held in June 1954 between Johnston's group and the Technical Committee of the Arab League, February 1955, 130.02/3688/11.)

ובייחוד לסתומות שבאותה הודעה. ג'ונסטון הודיענו מרומא כי שלח לנו את ההסבר המבוקש באמצעות השגרירות.[3] מכתב זה טרם הגיענו ולא ייפלא אם השגרירות העבירתו תחילה למחלקת המדינה וביקשה אישור על מסירתו. בינתיים אין לנו אלא לתהות על התעלומה מתוך מידה גדושה של חשש וחשד. היש או אין סתירה בין העיקרון שהוסכם עליו עם הערבים לבין ההסדר שהוצע לנו כמבואר בסעיף ה' לעיל? אם יש סתירה, האם עלינו לראות את הסיכום שהגענו אליו כבטל ומבוטל? אם אין סתירה, האם פירוש הדבר כי בקהיר הוסכם על אותו עיקרון בהכללה רק להלכה, על־מנת שלמעשה יחול רק על השארית; ואם כן הדבר, ההגיד ג'ונסטון לערבים את האמת או שנקט טכסיס לגלות לערבים את כוונתו האמיתית רק במשך הזמן? ברור כי כאן לפנינו סימן שאלה גדול אשר בפתרונו תלויה בשבילנו אפשרות ההסכם.

(ח) **סמכות בין־לאומית.** סתומה אחרת בהודעת קהיר הוא הסעיף על ההסכם שהושג בין ג'ונסטון והערבים לגבי צורך בסמכות בין־לאומית (International Authority) לביצוע ההסדר. אפשרות זו של התערבות זרה מתמדת בהסדרת ענייני המים של האזור היתה תלויה כענן מעל לכל פרשת המשא־ומתן. הבענו כמה פעמים את יחסנו השלילי לכל התערבות כזו. האמריקנים ניסו להרגיענו כי במידה שמדובר על כניסת "גורם שלישי" לעניין הרי זה אך ורק כדי להבטיח כי כל צד יקבל את כמויות המים המגיעות לו, ותו לא. למשל, אנו זכאים לכמות מסוימת של מי הירמוך להשקיה בעמק הירדן הישראלי. כמות מים זו תוזרם אלינו בתעלה שתסתעף מסכר עדסייה. הדבר מחייב הקמת מתקן מיוחד לדבר באותו סכר. יתמנה, אפוא, מישהו ניטרלי, שיכונה שומר־מים (water master), ותפקידו יהיה להשגיח כי כמות המים שתוזרם לאותה תעלה לא תגדל ולא תפחת מהכמות המוסכמת. הוא הדין לגבי הזרמת הכמות הדרושה להשקיית אל־בוטיחה מתעלת בנות יעקב. אף שם יוקם מתקן שיהא נתון לפיקוחו של אותו שומר־המים הניטרלי. אף־על־פי כן לא נחה דעתנו ועלינו להציב אף כאן סימן שאלה גדול, שעל חומרתו ידובר בסעיפים הבאים.

(ט) **הכנרת כמאגר.** בכל שלבי המשא־ומתן התנהל ויכוח בשאלת השימוש בכנרת כאגם לאגירת מי הירמוך ולוויסות הזרמתו מתוך הכנרת לתעלת ההשקיה בעמק הירדן המזרחי. תחבולה הידרולוגית זו היא יסוד קיים ועומד ברוב התכניות שחוברו לשימוש יעיל במי הירדן והירמוך, לרבות תכנית קוטון שאנו מזוהים עמה. אף־על־פי כן, היות והשימוש בים כנרת למטרה זו על רקע ההסדר הבין־לאומי המוצע כרוך בהטלת פיקוח זר על הכנרת, אשר אין נחש מראש את מגמתו ואשר עצם הדיבור עליו עלול לקומם את דעת־הקהל הרגשנית והחשדנית שלנו נגד התכנית כולה – הודענו כי לא נוכל לתת מראש את הסכמתנו לשימוש כזה בכנרת. ניסיתי להוכיח לג'ונסטון

3. בשדר האישי, ששיגר באמצעותו של ראסל, הבהיר ג'ונסטון שלא הגיע לשום הסכם סופי עם נציגי הממשלות הערביות; ששיחותיו בקהיר הניבו אמנם מספר הבנות באשר לעמדות הערבים בשאלות מסוימות, אך הדיונים לא הסתיימו בהכרעה; שעמדתו ביחס למדינות ערב זהה לעמדתו כלפי ישראל, והיא שעם שנעשתה התקדמות משמעותית, נותרו שאלות בסיסיות אחדות ללא פתרון. באשר להודעה המשותפת הבהיר שאת פער העמדות הקיים בין הערבים לישראל ינסה ליישב כמיטב יכולתו ובמודעות מלאה לעמדות שנוקטים שני הצדדים. (ראה ראסל אל שרת, 2.7.1954, 130.02/3688/12.) תשובת שרת – ראה מס' 283.

כי ממילא אין כל צורך בהתחייבות כזו מצדנו לאלתר. התכנית ההתחלית לניצול סכר עדסייה אינה מחייבת אגירת מים בכנרת. תורן של התעלות מהירמוך לכנרת ומהכנרת לעמק הירדן יבוא רק כעבור שנים. כשם שהוא ניסה להצדיק את דחיית הטיפול בבעיית הליטאני על־ידי היעדר כל צורך מעשי בו בשנים הקרובות, על־פי אותו היגיון עצמו ביקשתי להצדיק דחיית קביעת המסמרות לגבי הכינרת כמאגר. והנה כאן נתקלתי בנוקשות [תמ]והה. ג׳ונסטון לחץ וחזר ולחץ להבי־אנו לידי ויתור בנקודה זו. טענתו היתה כי כדי להשיג הקצבת הסכומים הדרושים על־ידי הקונגרס, יש להביא לפניו תכנית שלמה, שכן הקונגרס לא יסכים לתלות ממון אמריקני על קרן הצבי על־ידי אישור תכנית חלקית שאין השלמתה מובטחת לחלוטין – ואילו שלמות זו לא תיתכן בלי ביטחון מוחלט כי אפשר יהיה להשתמש בכנרת באותו אופן. לא נחה דעתי מהסבר דחוק זה והרגשתי כי יש כאן נימוק נוסף אשר לא נתגלה לנו. שאלתי עצמי אם לא זהו עיקר חשיבותה של תכנית הכנרת שהיא מחייבת הפעלת סמכות בין־לאומית לביצוע ההסדר – הווה אומר, היא מעניקה דריסת־רגל של קבע להשפעה אמריקנית בענייני האזור – ולכן יש להשיג הסכמת הצדדים מראש לתכנית זו, ויהיה מה. רק לאחר שהודעתי לג׳ונסטון נחרצות כי הסכמתנו לאלתר אינה באה בחשבון בשום פנים והתעקשותו בנקודה זו רק תכשיל את ההסדר – ובינתיים ריככו אותו טדי [קולק] ויעקב [הרצוג] על־ידי שידוליהם – נעתר לי והודיע כי עניין הכנרת לא ישמש מכשול להשגת הסכם. אף־על־פי כן נשאר עניין זה מקור של דאגה. יש להוסיף, אמנם, כי כשם שאנו חוששים פן עם כניסת המים המיועדים לערבים לתוך הכנרת תיכנס לתחום ריבונות ישראל השפעה זרה, כך חוששים גם הערבים פן הזרמת חלקם במי הירמוך לאגם הכלול בתחום ריבונותנו יסכן את בעלותם עליו. לכן, כנראה, הוכנס לסעיף על הכנרת שבהודעת קהיר הסייג "כאשר יהיה בזה צורך". בכל זאת, חשוב לציין כי ג׳ונסטון השיג מהערבים את הסכמתם העקרונית, ואם המסויגת, לתכנית זו ומסתבר כי הדבר עלה לו גם בקהיר בלחץ רב, שנעשה בוודאי גם שם למען אותה מטרה.

(י) **סכר עדסייה.** אותה השאלה מתעוררת לגבי סכר עדסייה. לכאורה קביעת מקום הסכר באזור המפורז מקנה לנו עמדה חשובה של מיקוח. אבל השאלה היא – האומנם אין מנוס מלהקים את הסכר במפורז הישראלי? המהנדסים שלנו עונים כי אין כורח בזה. נשאלת אפוא השאלה מה ראו האמריקנים על ככה לתקוע את הסכר דווקא בתחום ישראל? בתשובה לקושיה זו הומצאה אצלנו סברה האומרת כי האמריקנים מעוניינים לשכנע את הערבים כי יש כורח הנדסי להקים את הסכר דווקא באותו מקום, שהקמתו בו תלויה בהסכמת ישראל, למען יוכלו אחרי כן להוכיח להם כי רק בידי ארצות־הברית עלה לסחוט ויתור זה מישראל, ולכן זכאית ארצות־הברית לדרוש ויתורים מתאימים גם מהערבים למען תתאפשר התכנית כולה. ייתכן כי זהו ההסבר האמיתי לטכסיס האמריקני אך אני שואל עצמי שוב אם לא במתכוון בחרו האמריקנים בתחבולה טכנית המזקיקה ארץ אחת למתקן המוקם בתחום ארץ אחרת – הכול למען תתחייב התערבותם המתמדת ביישור ההדורים בין הצדדים. הוא הדין לגבי אגם החצבני המיועד לשמש מכשיר של ייצור כוח חשמלי בשביל ישראל.

(יא) מה מבקשת ארצות־הברית? בתשובה לשאלה שהוצגה לי במסיבת עיתונאים[4] ציינתי את הנושאים הבאים להתעניינותה של אמריקה בהסדרת ענייני המים באזור: (1) סיוע לפיתוח כלכלי ולהעלאת רמת החיים כתריסים בפני חדירה קומוניסטית; (2) עקירת שורש סכסוכים לאלתר ולעתיד לבוא, העלולים לסבך את ארצות־הברית; (3) קידום פתרון בעיית הפליטים. איני בטוח אם לא כיחדתי נימוק אחד מכריע: רצונה של ארצות־הברית לכבוש עמדה של השפעה מתמדת על ענייני האזור על־ידי התערבות ישירה. ריבוי השילובים וחוליות־הריתוק הבין־ארציים שבתכנית מיין מופיע לפי זה כמגמה לשמה ולא כפרי הצורך המעשי, בלבד.

(יב) המחלוקת בפנים. לא ייפלא כי נוכח סכנת הסיבוכים והקיפוחים שציינתי ושלא ציינתי לא היו הדעות בממשלה מאוחדות. היו שראו בעצם היוזמה האמריקנית בעניין הסדר המים האזורי מזימת־תופת חדשה ותבעו בכל פה נקיטת קו שיהא מכוון להכשילה – אכן במסווה נאות של גישה חיובית לכאורה, הדוגלת מן השפה ולחוץ בתיאום בינלאומי ובשיתוף־פעולה עם ארצות־הברית. הללו דרשו, בשלב הראשון, להפסיק את המשא־ומתן אם יתברר כי הליטאני לא נכלל, ובשלב השני, להציג תנאי בל יעבור של חלוקת מי האגן שווה בשווה. אכן בתחילת הבירור הפנימי – עוד לפני בואו של ג'ונסטון – נשמעה גם דרישה כי נסרב בכלל להיכנס למשא־ומתן כל עוד אין הערבים מוכנים להיפגש עמנו פנים אל פנים, אך עמדה קיצונית זו, שהיתה רק דעת יחיד, נעלמה במשך הזמן. גם הדוגלים בתנאי של "פיפטי־פיפטי" נשארו במיעוט קטן. הרוב הגדול תמך במיצוי כל האפשרויות של הסכם במסגרת חלוקה העשויה להתקבל על הדעת. אני רואה עצמי פטור מלפרט את נימוקיה של עמדה זו. בקיצור אומר כי שיקולי יחסינו עם ארצות־הברית כיום ועם ארצות ערב לעתיד לבוא נצטרפו כאן עם החשבון המעשי של הבטחת אפשרות עבודת פיתוח בלתי־מופרעת לעצמנו לשנים הקרובות ועם ההערכה המפוכחת של זכויותינו, שאינן בלעדיות בשום פנים, לא לגבי הירדן ובוודאי לא לגבי הירמוך. בישיבות הממשלה וגופים אחרים הוכחתי כי העיקרון שדגל בו בלאס מאז ומעולם – "הירדן לנו והירמוך להם": – פירושו למעשה חלוקה של 45:55. אמנם היה מי שטען כי אנו מגיעים לאחוזים אלה עכשיו רק לאחר שאנו מוציאים מהחשבון את "המים המקומיים" של ממלכת ירדן, זאת־אומרת המעיינות והיובלים הזורמים לתוך הירדן מדרום לגבול ישראל והמתקרבים לספיקה של 300 מיליון מ"מ לשנה. התשובה לטענה זאת היא כי בלאס

4. במסיבת עיתונאים שהתקיימה ב־28 ביוני 1954 סיכם שרת את העמדות שהציגו נציגי ישראל וג'ונסטון ואנשיו בשיחות. ישראל, אמר, נשארה בדעתה שרק על־ידי ניצול מי הליטאני המתבזבזים לריק אפשר להגיע לחלוקת מים המבטיחה את מלוא אפשרויות הפיתוח; בהקשר חלוקת המים בשלב הראשון הביעו נציגי ישראל יחס אוהד לתכנית יישובם של פליטים ערבים בעמק הירדן במסגרת מפעל ההשקיה של ממשלת ירדן אך ראו את כמויות המים המוקצבות למטרה זאת כמופרזות; הם לא שללו את גישתו של ג'ונסטון שיש לקבוע עכשיו בסיס מוסכם לחלוקת כל מי האגן אך לא קיבלו את העיקרון שהחלוקה הסופית תיעשה על־פי אפשרויות השימוש היעיל במים להשקיית הקרקעות שבתוך האגן. בשאלת אגירתם של מי הירמוך בשלבים הראשונים של ביצוע התכנית נקבע שאין הדבר מחייב שימוש בכנרת ואילו שאלת השימוש בה לעתיד לבוא נשארה פתוחה בעיני ממשלת ישראל. נציגי ישראל גם התייחסו בשלילה לכל פיקוח בין־לאומי על מקורות המים ומשלחת ארצות־הברית הסבירה שהכוונה רק למנגנון נייטרלי שתפקידו יהיה אך ורק לשמור על ממדי כמויות המים שיוזרמו לכל צד. (ראה ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 29.6.1954, 130.02/3688/11).

עצמו מעולם לא הביא מקורות אלה בחשבון וכי למעשה לא היתה ידנו משגת אותם בשום פנים ואופן. עלי להוסיף כי כנגד ניכויים של 300 מיליון מ"מ אלה ניכינו מהחשבון גם כ־80 מיליון מ"מ "מים מקומיים" שלנו שבתוך אותו האגן.

(יג) **שבח והודיה.** עלי להרים על נס את התפקיד החיובי, הכביר והמכריע שמילא בכל הפרשה לוי אשכול, קודם־כל על־ידי גישתו המעשית והבריאה לעיקרו של עניין, שנית, על־ידי גמישותו הטכסיסית וכישרון ההתמצאות וההמצאה שגילה, ושלישית, על־ידי הכמות העצומה של זמן ומרץ שהקדיש למשא־ומתן זה מתוך הזנחה של כל שאר תפקידיו באותם הימים וללא כל תחוסה על עצמו. חלוץ נשאר חלוץ – כוח תנופתו וחתירתו העקשנית לתוצאות של ממש מתגלים בכל מבחן. אבל זר הדפנים העיקרי מגיע לשלישייה של טדי [קולק], פנחס ספיר ויעקב [הרצוג]. אין מילים בפי להביע את הערצתי למאמץ שנעשה על־ידי שלושת אלה, לאורך־רוחם הבלתי־מוגבל, לחכמת הטכסיס המופלאה שלהם ולכושר סבלם שעלה על כל יכולת אנוש. גם אם לא יצא מהעניין כלום אזכור תמיד בהערצה את מבצע העצה והגבורה הזה. על־כל־פנים אשא בשקט את התוצאה השלילית מתוך הכרה כי מצדנו עשינו הכול כדי להגיע לתכלית מוסכמת במסגרת השמירה על ענייננו החיוניים.

281

ש' קדר אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Sh. Kaddar to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2414/3

[פראג], ו' בתמוז תשי"ד
7 ביולי 1954

סודי

הנדון: יחסים עם סין העממית, מכתבך: 4411/א מיום 31.5.54[1]

אני מאשר בתודה את קבלת מכתבך הנ"ל. בעת ובעונה אחת עם הדיונים היסודיים אשר נתקיימו במשרד היתה לי האפשרות להביע את דעתי בעניין זה בעת שהותו בפראג של מר בנצור.

אני משוכנע כי הושמעו בעת דיוניכם דעות כדעתי אך הואיל והוחלט – לפי שעה – בניגוד לדעה זאת, ברצוני לסכם אותה שנית:

שאלת היחסים עם סין העממית היא אבן הבוחן של קביעת עמדת העולם הקומוניסטי כלפי יתר המדינות. אין זה מקדם אותנו במאומה אם נגיע לידי מסקנה כי האמריקאים הם הם אשר יצרו בעקשנותם את המצב ההווה. עובדה היא כי העולם

281
1. מס' 231.

הבינלאומי נכנס בשאלה זאת למבוא סתום ושומה על כל מדינה בפני עצמה למצוא מוצא ממנו.

יחסו של העולם הקומוניסטי אלינו ייקבע במידה מכרעת על־ידי יחסנו אל סין העממית. אינני יכול להשתחרר מן ההרגשה כי הקו המדיני שלנו בשאלה זאת מחוסר עקביות: היינו בין המדינות הספורות אשר הכירו בממשלת מאו טסה טונג כבממשלה החוקית של סין; בעת פרשת קוריאה נגררנו אחרי המדיניות האמריקאית, ונמצאנו – יחד עם בריטניה – במצב מגוחך של הכרה מזה ויחס עוין מזה. כיום פרשת קוריאה – לפחות למראית עין – נסתיימה, ולדעתי הגיעה השעה להקמת יחסים תקינים עם פקינג.

יש שורה של שיקולים המדברים בעד הקמת צירות ישראל בסין. החשובים ביניהם הם:

(א) אם נרצה בכך ואם לא אנו חייבים להתבסס בזירה האסיאתית. אין לנו עדיין נציגויות בעלות משקל במרחב חשוב וענקי זה: טוקיו יוצאת דופן כי יפן נמצאת רק באופן גיאוגרפי באסיה, בו בזמן ומבחינה מדינית היא יכולה להיחשב כמדינה אמריקאית. אנו מיוצגים אמנם בבורמה ובסיאם אך אלה הן מדינות בעלות חשיבות משנית. היאחזותנו במרחב האסיאתי תיקבע על־ידי הימצאותנו בדלהי ובפקינג. החלפת הנציגויות בין הודו ובינינו מתקדמת בעצלתיים,[2] בו בזמן וסין תסכים בוודאי מיד להקמת נציגות.

(ב) יש לשער כי סין תסכים לא רק להקמת נציגות ישראלית אצלה אלא תקים גם נציגות סינית אצלנו ותהיה על־ידי כך הנציגות האסיאתית הראשונה בישראל.

(ג) ייתכן כי ישיבתי בפראג מטשטשת במידת־מה את ראייתי את הדברים אך נראה לי כי אנו צריכים לחתור בכל האמצעים להידוק המקסימלי של היחסים גם עם המזרח. לא ייתכן הידוק יחסים זה באופן יסודי בלי יחסים עם סין תחילה. ברור כי החלפת הנציגים בין סין ובינינו תגרור אחריה תוצאה נוספת והיא שינוי עמדתנו ביחס לקבלת סין העממית לאו"ם. יש לנו כל היסוד לתמוך בתיקון המעוות כי מאידך אנו נתמוך על־ידי זה בהיגיון – דבר אשר יאה למדינה קטנה אשר אינה יכולה ואינה רוצה לתמוך בכוח – ומאידך גיסא אין לנו מה להפסיד מסילוקו של נציג הקואומינטאנג משורות האו"ם (ובפרט ממועצת הביטחון): נציג הקואומינטאנג עד כה הופיע תמיד כמתנגדנו בו בזמן ונציג סין העממית יהיה לצדנו באותן השאלות בהן נצליח לרכוש את תמיכת הסובייטים. אם ניתן את ידנו להכנסת סין העממית לאו"ם (ועל־ידי זה למועצת הביטחון) הרי נתרום תרומה חשובה לפתרון בעיה מרכזית של המדיניות הבינלאומית: החזרת כוחה של מועצת הביטחון בהתאם לצ'ארטר בו בזמן וכעת מוסד חשוב זה משולל כל אפשרות של פעולה כתוצאה מישיבתו של נציג פורמוזה בתוכו.

בקשתך לקיים תחליף על־ידי חיזוק קשרי עם עמיתי הסיני תתמלא במידת היכולת, אך לא יהיה זה אלא תחליף בלבד. וזה בפרט בתנאים המקומיים: הממונה על ענייני סין בפראג איננו מדבר אף שפה זולת סינית, ולחרפתי הרבה עלי להודות כי אינני שולט בשפה זאת. משום כך היו עד כה כל שיחותי אתו באמצעות מתורגמן,

2. ראה מס' 218.

דבר אשר אינו עשוי להוסיף לבביות ועומק לשיחותינו. אך לולא היה קיים מכשול זה (וייתכן ואינו קיים ביתר הבירות בהן קיימות נציגויות של סין העממית) לא הייתי מאמין בתועלת אשר עלולה לצמוח מגילויי ידידות הפגנתיים אלה, אשר לא יהיו מלווים מעשה, אותו מעשה האחד אשר לו מצפים הסינים ויתר ארצות הדמוקרטיה העממית כאחד: החלפת נציגים דיפלומטיים.

ייתכן כי החלפת הנציגים בין בריטניה הגדולה ובין סין[3] תקל על החלטתנו בנדון.

בברכה,[4]

ש' קדר

3. כתוצאה משיחות שניהלו אידן וג'ו אן לאי בוועידת ג'נבה הודיע צ'רצ'יל, ב־17 ביוני בבית הנבחרים, על הסכמתה של סין העממית לשלוח ממונה ללונדון. ממונה בריטי ישב בפקינג מאז 1950.

4. איתן הסכים לגמרי לניתוח של קדר אך הביא לידיעתו את התנגדותם הנמרצת של אנשי השגרירות בוואשינגטון להקמת היחסים עם סין. הוא הסביר כי שאלת סין היא שאלה המסעירה את רגשות דעת הקהל האמריקאי וחוגי השלטון שם אף יותר משאלת ברית־המועצות, ולישראל ניתנה העצה שכל אימוץ יחסים בינה ובין סין ינחית מכה אכזרית על מעמדה בארצות־הברית. גם שרת מצא את נימוקיו החיוביים של קדר כנכוחים, אך העלה כטעם ראשון לשלילה את השפעת הצעד על יחסי ישראל–ארצות־הברית, וכטעם שני שלא לתת פתחון פה ליהודי ארצות־הברית להאשים את ישראל ששעה שהיא מתאמצת לגייס את אהדתם ותמיכתם הפעילה, בניגוד למדיניות ממשלתם בעניינים חיוניים ביותר, היא מתגרה באותה ממשלה לרגל עניין חיוני הרבה פחות. (ראה מכתבים אל קדר מאיתן, 20.7.1954 ומשרת, 10.8.1954, 130.02/2414/3.) תשובה מפורטת יותר שיגר לוין, לפי בקשתו של איתן. הוא מסר שלאחר מאמצים של יותר מחצי שנה הצטרפו גם האנשים האחראים במשרד החוץ, ולבסוף גם השר, לדעה שיש לעשות הכול כדי להחליף נציגים עם סין. הנימוקים לחיוב הם מעמדה של סין באסיה, החשש שהערבים יקדימו את ישראל בפקינג, שאז כבר לא תמצא ישראל שם אוזן קשבת, והשיקול שצעד עצמאי כזה דווקא יחזק את מעמדה של ישראל כלפי ארצות־הברית. מנגד קיימת ההתנגדות הנחרצת של השגרירות בוואשינגטון, שבין היתר חוששת לגורלם של מפעלים כמו המגבית היהודית המאוחדת. הסינים עשו כמה גישושים אצל נציגי ישראל בכמה מקומות, על כינון יחסים, וברנגון בירדו את האפשרות של שיגור משלחת מסחרית. ישראל נענתה בחיוב, אך ממתינה עדיין להזמנה רשמית מסין. (ראה לוין אל קדר, 27.7.1954, 130.02/2414/3.)

282

מ׳ שרת אל א׳ אבן ור׳ שילוח (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 626

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 9 ביולי 1954

תדריך [לקר]את ביקור הרמטכ״ל,[1] לאחר התייעצות עם משרד הביטחון ואחרים.

(1) יש לראות בביקור זה הזדמנות רבתי להסברה בייחוד בשלושה ראשים. (א) צה״ל: ארגונו, ערכו ואפשרויותיו. (ב) מדינות ערב כגורם צבאי: איבתן לישראל, סכנת מתן נשק להן, התנכרותן לדמוקרטיה וחוסר ערכן כגורם חיובי בהגנת האזור. (ג) ביטחון ישראל: בעיית הגנת הגבולות, נגע ההסתננות, יחס המדינות השכנות להסכמי שביתת־הנשק, אי־יעילות המשקיפים.

(2) הרמטכ״ל לא יגלה יצר להיכנס לשיחות כלליות עם ראשי הצבא אבל ייענה ברצון לשואלים וליוזמי שיחה. יש למנוע רושם כי יותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק.

(3) הרמטכ״ל לא יעורר בשום פנים שאלת הגנה אזורית אבל אם יישאל יאמר: ״ודאי שאנו מעוניינים וסבורים שנוכל למלא תפקיד חיוני אבל כנראה אינכם מעוניינים לשתפנו ומכיוון שאתם בעלי הדבר לכם זכות ההצעה. כשלעצמנו איננו רואים ערך הגנה אזורית שאינו משותף בה הכוח הנאמן והיעיל היחיד פרט לטורקיה.״ עד כאן. התשובה לא תניח מקום לשום ספק לגבי עמדתנו היסודית אבל תמנע כל רושם של התרפקות [התרפסות?]. אופיה יהיה dignified aloofness.

(4) אם יישאל על עמדתנו ל־י״א הסעיפים יענה כי התשובה תבוא מהממשלה[2] אבל יסביר הרקע בציינו הבעיות שבפניהן ודאי תעמוד הממשלה בבואה לנסח תשובתה כגון שינוי המשטר לגבי מעמד או״ם במערכת הסכמי שביתת־הנשק, החלפת המגע הישיר בין הצדדים בתיווך צד שלישי, התעלמות מהפרות ההסכם ולמעשה חיפוי עליהן, וכו׳.

(5) למגע עם יהודים: (א) קבלת־פנים רבתי בשגרירות לכל אנשי השם בכללם אחינו. (ב) שיחה בין ארבעת כתלים למספר מצומצם, להמן, יעבץ ודומיהם להסברת בעיית הביטחון. (ג) אם תובע משאלה לסידור מסיבת ראשי ציבור בניו יורק מניחים להכרעתך אם להיענות, ואם כן עליך לראות נאומי הברכה מראש והרמטכ״ל ימסור

282

1. היזמה לביקור יצאה משר הביטחון כבר בחודש פברואר. דיין רצה לבקר במתקני הדרכה בארצות־הברית. שרת התלבט, אך בהמלצת השגרירות בוואשינגטון הכריע לחיוב. מכתב ההזמנה היה אמור להימסר על־ידי גנרל טרודו בביקורו בישראל, אך הלה לא מסר את ההזמנה והסתפק בשאלות על הביקור ובתשובות מתחמקות. בעקבות זאת הוחלט בישראל להפסיק את הטיפול בביקור, אך לאחר שהתקבלה הזמנה רשמית ממחלקת ההגנה, הכוללת תכנית מפורטת של הביקור, ונמסר שכל הסידורים נעשו ברצון טוב ובכל כללי הטכס המקובלים, הוחלט בחיוב. (ראה תכתובת בתיק 130.02/2456/6.) על הביקור עצמו ראה מס׳ 290.
2. ראה מס׳ 256 והערות שם.

ברכת צה"ל ויישא דברו על תפקידיו ומעלותיו מבלי להיכנס לניתוח בעיית הביטחון.

(6) אין לסדר פגישות עם חברי קונגרס פרט לאותם שייכללו בסעיף (5)ב'.

(7) נבריק ביום א' הודעת הרמטכ"ל בעיתונות בבואו.[3] יהיה מוכן לענות בקיצור נמרץ על מספר מצומצם של שאלות.

שרת

283

מ' שרת אל א' ג'ונסטון (ואשינגטון)
M. Sharett to E. Johnston (Washington)

Copy: 130.02/3694/6 :העתק

Jerusalem, 12 July 1954

Dear Mr. Johnston,

I am grateful for the message you sent me on the eve of your return to Washington, presumably from Rome.[1]

I shall not conceal from you that we were somewhat taken aback by the definitiveness of certain formulations in the joint communiqués issued in Cairo. I refer particularly to the statements concerning the agreement reached upon two cardinal points: the principle of the distribution of waters in relation to the areas of irrigable land within the basin, and the establishment of an international authority for the operation of the scheme.

You are aware that these are issues which concern us vitally. They are, moreover, among those on which our views diverged. We made it abundantly clear that the principle of "beneficial use within the basin" as a criterion for the distribution of all, or even the bulk, of the Jordan and Yarmuk waters was unacceptable to us. If towards the end of our discussions with you some common basis for negotiations did emerge, it was just because the possibility began to be envisaged of almost the entire volume of water available being divided up between the parties in absolute amounts, so that only a relatively insignificant balance would remain subject to the vagaries of the

3. בהודעה לעיתונות, שמסר בשדה התעופה עם בואו ב־12 ביולי, אמר דיין שבא לבקר במתקנים צבאיים כאורח הצבא האמריקאי והביע תקווה שבביקורו יוכל לתרום לקידום הידידות בין ישראל לארצות־הברית. הוא הוסיף שזהו הביקור הרשמי הראשון של רמטכ"ל צה"ל בארצות־הברית. (נוסח ההודעה נשלח ממשרד החוץ לניו יורק עבור הרמטכ"ל לאחר שעזב את הארץ, במברק TNW495, 11.7.1954, 130.09/2339/1.) ראה גם מ' דיין, אבני דרך, עמ' 128–130.

283

1. ראה מס' 280 והערות שם.

"beneficial use within the basin" principle. The wording of the Cairo communiqué on this particular subject left us wondering whether the agreement between you and the Arab representatives on the adoption of this principle did or did not preclude the procedure of distribution which formed the basis of the discussion between us and your group during its latest stage. On this crucial point we would welcome an elucidation.

As for the problem of an "international authority" you will, I am sure, recollect that throughout our talks we maintained a negative attitude towards any idea of international supervision of, or any outside interference in, the operation of whatever settlement might be reached. What was actually discussed was the eventual appointment of a neutral –- i.e. a mutually agreed upon – "water-master" whose task would be limited to supervising the receipt by each party, at certain key points, of not less and not more than its agreed share of the water source in question. We should now be interested to know whether this is what is meant by "international authority" in the sense of the Cairo communiqué.

While these are the main questions raised by that communiqué, the statement you gave to the press in Washington, after reporting to the President, has added one or two more.

According to the official release of the U.S. Information Service in Tel Aviv you said in that statement that "the plan involved acceptance by the Arab countries and Israel" of certain principles, five in number, which you proceeded to enumerate. But the version which appeared in the Israel press made you say that "Israel and the Arab States had accepted" these five principles. Accordingly, I had to issue a statement in which I reserved our position.[2]

Another discrepancy between the official release and the version published in the press, which emanated from U.P. and J.T.A., bears upon a more delicate issue. According to the latter version, you stated (I am translating from Hebrew) that, in your view, projects of the category of B'not Yaakov must be postponed, since the whole problem of Jordan waters would soon find a solution. This project, you were reported to have said further, was

2. השווה את נוסחי ההודעה שפורסמו לאחר שג'ונסטון מסר לנשיא ולמזכיר המדינה דו"ח על ביקורו במזרח התיכון, הנוסח שפורסם על־ידי מחלקת המדינה ב־6 ביולי (130.02/3694/6) והנוסח שהובא בעיתונות הישראלית מפי סוכנויות הידיעות יו. פי. וסט"א ("הארץ", 8 ביולי 1954). בתגובה פרסם דובר משרד החוץ ב־8 ביולי הודעה שהגדירה את הודעתו של ג'ונסטון כסיכומו האישי, שלא על דעת ממשלת ישראל, וסייגה שבשיחות עם ג'ונסטון נעשה ניסיון לברר אפשרות הסדר מים מוסכם בין המדינות המעוניינות, אך כל עוד לא הושג הסכם גמור בכל היסודות העיקריים של התכנית, אין לקבוע מסמרות לגבי הסכמת ישראל לאיזה עיקרון שהוא, פרט ליחסה החיובי הכללי להסדר מים אזורי. בקשר לעבודות בערוץ הירדן, ממשלת ישראל עומדת על זכותה להמשיך עבודות אלה, וגם ג'ונסטון עצמו הודיע בשיחותיו עם נציגי ישראל כי אין הוא רואה סמכות לעצמו להתערב בעניין זה. (ראה "הארץ", 9 ביולי 1954.)

bound up with the problem of the rights to Jordan waters, for which reason work on it could be resumed only with the concurrence of the Arab States concerned.

The text of your statement as circulated by the U.S. Information Service contained no reference whatsoever to B'not Yaakov.

Faced with the published version, I had to react by reaffirming our right to complete the B'not Yaakov project. But I am anxious to learn from you whether you really said anything on the subject, and if so, what. You will recall that at a certain stage of our discussion you expressed concern lest your references to the B'not Yaakov project be construed as implying your approval of the immediate resumption of the work on it; you explained that you had no right to pronounce yourself on a subject which was within the competence of the U.N. authorities. But not to indicate approval of the resumption of the work is one thing, while to express disapproval of it unless it were agreed upon by the neighbouring Arab States, is quite another. You will be aware of the fact that we have consistently denied the right of Syria to interfere with this particular project, so that the position ascribed to you of taking sides on this controversial issue could not but arouse our concern.

I should be grateful if you could help us to achieve clarity on these points.[3]

Yours sincerely,

3. תשובת ג'ונסטון - ראה מס' 324.

284

שר החוץ אל שר הביטחון
Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: אצ"מ A245/195

ירושלים, י"א בתמוז תשי"ד
12 ביולי 1954

כמוס

בתשובה למזכרך מהיום הנני להודיעך כי אני מקבל את הצעתך להעביר את הטיפול בוועדות שביתת־הנשק לידי משרד החוץ.[1]

ברור כי גם הסדר חדש זה יחייב שיתוף פעולה הדוק בין משרד החוץ לבין הצבא. נציגי משרד החוץ ישמשו מעתה ראשי המשלחות הישראליות בוועדות שביתת־הנשק ויפעלו לפי הוראותי, אך המשלחות מוכרחות לכלול גם חברים צבאיים. יתר על כן, המגע עם משקיפי או"ם בשדה יקוים גם להבא על־ידי קציני צה"ל.

התפקיד של מסירת ידיעות לפרסום על מהלך הדברים בוועדות שביתת־הנשק והדרכת העיתונות בעניינים אלה יעבור גם הוא למשרד החוץ. דובר צה"ל ימסור הודעות על תקריות וגם זאת יעשה מתוך מגע עם האיש הממונה על ענייני שביתת־הנשק במשרד החוץ.

משרד החוץ יעבד בעניין זה תכנית מפורטת אשר אקווה להגיע אתך להסכם עליה.

284

1. במזכר זה הודיע לבון לשרת כי "הגעתי למסקנה שאין עוד להמשיך במצב הנוכחי הגורם תקלות ושינויי קווים מתרוצצים. אינני מוכן לשאת באחריות לפעולתן של הוועדות בתנאים אלה והיות ואינך מוכן לסמוך אל אחריותי – מוטב שתקבל על עצמך את האחריות כולה ואת הטיפול בכל הוועדות. מה שלא יהיה הקו שעל־פיו תפעל נציגות משרד החוץ בוועדות – לפחות תהיה זו נציגות אחידה היונקת ממקור סמכות אחד." לבון הוסיף שמובן מאליו שבאי־כוח הצבא יחדלו לפעול כיושבי־ראש המשלחות הישראליות אך יהיה מוכן להציב למשלחות קצינים מתאימים בתפקידים טכניים. הוא הציע שההסדר ייכנס לתוקף ב־1 באוגוסט. (לבון אל שר החוץ, 12.7.1954, אצ"מ A245/195.) מזכר זה נשלח לאחר מספר שיחות בין שרת ולבון בעקבות דברי ביקורת שהשמיע דובר צה"ל על משוא פנים שנוקטת ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל־ירדן שבא לידי ביטוי גם בהשתמטותה מהוקעת ירדן כתוקפנית בדיון על תקריות הירי בירושלים, ודברי אזהרה שהשתמטות זאת חותרת תחת האמון שרוחשת ישראל למנגנון האו"ם. הדובר גם אישר ידיעה עיתונאית שמזכ"ל האו"ם הורה לגנרל בניקה להימנע מהצבעה באותו דיון. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 554.)

עצם העברת הסמכויות ממשרד הביטחון למשרד החוץ בעניין כה רציני כאחריות לנציגותנו ולקו הופעתנו בוועדות שביתת־הנשק מחייב, לדעתי, אישור הממשלה. בדעתי, אפוא, להביא את העניין לישיבת הממשלה של יום א' הבא.[2]

את הודעתך ההחלטית כי הסדר זה ייכנס לתוקפו באחד באבגוסט שנה זאת אני מקבל כמשאלה, שמצדי הנני מסכים לה, אבל הדבר טעון אישור הממשלה, כאמור.

285

ג' אבנר אל משרד החוץ
G. Avner to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/805

נוסח יוצא: 93.04/40/14

[לונדון], 13 ביולי 1954

סלווין לויד קרא לי אמש והודיע:

א) ממשלת בריטניה מוכרחה לשים קץ למצב הנוכחי בו נמצאים כוחותיה בתעלת סואץ, כשהון עצום מתבזבז לריק והצבא נמצא בתנאים ללא נשוא ולכן החליטה הממשלה שיש סוף סוף להגיע להסכם עם מצרים. ממשלת בריטניה רוחשת הבנה מלאה לעובדה שלמשא־ומתן נגיעה לעניינים מרכזיים שלנו ולכן החליטה שעם חידושו יש לומר לנו מספר דברים.

ב) במשא־ומתן ובהסכם יופיע עקרון השיט החופשי בתעלה.

ג) היום יוכל לומר לנו רשמית שהקבינט אישר הגישה החדשה עליה מסר לשגריר ב־30 ביוני (מברקנו ל/780)[1] לפיה ישאירו בבסיס מעט מאוד חומר צבאי. גם היום מבקש לשמור הדבר בסוד כי עם מצרים טרם הגיעו לנקודה זו ואין לדעת מה תהא תגובתם ואם יקבלו תכנית זו, לפיה לא ישאירו בבסיס אלא שדה תעופה מוכן לשימוש אך ללא אווירונים, נמל וכבישים מוכנים לשימוש, שניים־שלושה בתי מלאכה לתיקון טנקים, אווירונים ונשק אחר, בתי־חולים מוכנים לשימוש וכמה אלפי טונות של ציוד כבד. הוסיף שהבריטים יציעו שכל זה יישאר בבסיס בבחינת רכוש בריטי אשר המצרים לא יוכלו לגעת בו ואשר איש לא ישתמש בו אלא הם עצמם עם

2. העניין לא הובא לממשלה. ב־13 ביולי נפגשו לבון ושרת לשיחה. לאחר השיחה הודיע לבון שהצעתו בעינה עומדת, אך כל עוד נשאר המצב הקיים הוא רואה עצמו אחראי אחריות מלאה, ומתן ההוראות יהיה בסמכותו המלאה. שרת חלק על הקביעה והדגיש, כי לגבי מתן הוראות מדיניות, ראש הממשלה הוא המכריע. הוא הציע תקופת מעבר של ניסיון, שבה יישאר הסגל הצבאי בוועדות על כנו, אבל את ההוראות יקבל ממנו, שר החוץ וראש הממשלה. אולם לבון עמד על דעתו. (ראה חילופי מכתבים בין שרת ללבון, יולי 1954, אצ"מ A245/195; מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 555–556.) ראה גם מס' 297.

285

1. מס' 268.

חזרתם בשעת חירום. למצרים יגידו שגישה זו מקורה בירידת חשיבות הבסיס בתנאים של מלחמה אטומית או הידרוגנית.

ד) בשלב מסוים, וקרוב לוודאי שזה יהיה מיד אחרי סיום המשא־ומתן, תאשרנה מעצמות המערב מחדש הצהרת השלוש על־מנת להבטיח ביתר שאת הסטטוס־קוו במזרח התיכון ולהבטיח לישראל שבמקרה של תוקפנות ערבית תתערבנה מעצמות המערב לטובתה.

(ה) אנגליה בשום פנים אינה זוממת להפקירנו לזאבים. נוסף על ההבטחות לביטחוננו בסעיפים ב' ו־ג' מצהירים הם שאינם עומדים לעזוב המזרח התיכון. להפך, כוחותיהם יישארו גשמית באזור ונוכחותם תעזור בעתיד להפחיד ולהרתיע תוקפן פוטנציאלי. בכוונתם להתבסס במידה רבה בקפריסין ולהוסיף צבא בכמות לא קטנה בירדן ובמקומות אחרים. מאמינים שתוספת צבא בריטי בירדן הינה ערובה שירדן לא תתקוף ולכן היא חיובית מבחינתנו.

(ו) עד כאן הודעת הממשלה. המשיך וחזר על דעתו שהעובדה שפאקיסטאן, מצרים ועיראק תיכנסנה בהדרגה לרשת הגנה מערבית היא לטובתנו, כי תהליך זה יגרום לכך שכוחן הצבאי של מדינות אלה והשימוש בו יהיו תלויים במעצמות המערב שתוכלנה לבלום נטיות תוקפניות וגם להשפיע עליהן פוליטית יותר מאשר עד כה. חזר על התזה שהעולם הערבי עומד בפני זעזועים קשים וסיים באומרו שכל אשר אמר מצטרף לתמונה לא כל כך רעה מבחינת ישראל.

הודיתי לו על (א). לגבי (ב) שאלתי שאלת השר במברקו ד/979[2] סעיף ה'. התחמק מתשובה. שאלתי שוב ולבסוף הודה שהעיקרון ימצא ביטוי בנוסח ההסכם אך לא זו השעה ללחוץ על מצרים יותר מדי. יודע שאנו צודקים אולם מה לעשות ומצרים גורסת מצב מלחמה אתנו ווישינסקי עוזר להם במועצת הביטחון. אך כאשר ההסכם האנגלו־מצרי יפעל בשקט וללא הפרעות אזי יוכלו ביתר קלות לתבוע מהם לתת לנפט לעבור. התעכבתי על זה והתשובה שאינם חושבים כי יכולים כעת ללחוץ בעניין זה. בנקודה זו מתאשר אפוא תוכן מברקכם ד/18.[3]

לגבי (ג). בתשובה לשאלות פירש שאין מתכוונים להשאיר שום נשק ממש כמו תותחים, רובים, אווירונים ומקלעים. שאלתי אם בקשר לשדה התעופה ישאירו תחנת ראדאר. לא ידע לענות ואמר שבהמשך השיחה יודיעונו.

לגבי (ד). הגבתי בהתאם לסעיף ד' במברק השר ד/979. אמר שמבינים היטב טיעוננו שהערבים יתעצמו עקב סיוע צבאי וכניסתם להסכמי הגנה מערביים, אלא שכמו שהוא מנפנף בפנינו כל הזמן את החוזה האנגלו־ירדני כן ינפנף בלי הרף בפני מדינות ערב את הצהרת השלוש. אמר שהרי בכלל מצרים פחות קיצונית לגבינו וגם המצב בגבול הוא טוב יותר. כאן התחיל ויכוח בעקבות הזכרת הצהרת סאלם בביירות.[4] אמר שלגבי איזון הכוחות הם נוקטים תמיד בקו של שמירה על המאזן וזה מתבטא בשטח רישיונות הרכש. כן ינהגו גם בעתיד דווקא בהתאם להצהרת השלוש והוא בטוח שארצות־הברית תעשה אותו דבר כי "שם יש לכם 5 מיליון יהודים שהם משקל נגד חשוב לנפט הערבי". אינם יכולים בגללנו לזנוח תכניות הגנה מערביות.

2. מס' 278.
3. מברק זה לא נמצא.
4. ראה מס' 279 והערה 1 שם.

הערבים יכולים לתבוע מחיר כי להם כל הנפט. לו היה בידינו כל הנפט ולהם לא היה בכלל נפט כי אז היה המצב בדיוק הפוך והוא בטוח שגם אנו היינו תובעים מחיר כי זה מקצוע הפוליטיקה בעולמנו, אלא שמבחינה זו היהודים בארצות־הברית מהווים משקל נגד חשוב. בכלל הרי אין תכנית להפקירנו ולכן ההבטחות שבסעיפים דלעיל. הוא מוסמך להצהיר שבשום פנים לא יסבלו עכשיו או בעתיד תוקפנות ערבית נגדנו ויתערבו באופן פעיל נגד ניסיון כזה. בנוגע למדיניות רכש הוסיף שבשמירה על המאזן חייבים הם להביא בחשבון עדיפותנו הטכנית העצומה והחשבון אינו תמיד מספרי גרידא, אווירון מול אווירון, כי מספר מסוים של אווירונים שווה למספר גדול יותר אצל השכנים. באספקלריה זו חשוב ביותר להרגיע המצב בינינו לבין הערבים. יש להשיג שקט בגבולות והוא בטוח שבמסיבות של היום אין דרך אחרת להשיג זאת אלא באמצעות שיטור הגבולות על־ידי מספר גדול יותר של אנשי או״ם.

כשהגענו לכאן קרא לו ראש הממשלה. בפרוזדורים הוסיף עוד:

(1) לשיחה זו תכלית רשמית להרגיע חששותינו מתוצאות הסכם אנגלו־מצרי ולהצהיר שהם עם בנות בריתם ידאגו שלא נופקר ולא נותקף.

(2) ביקש לשמור הכול בסוד. התגובה המצרית הראשונה להצעותיהם החדשות אינה כה טובה ומי יודע אם יצליחו בכלל במשא־ומתן.

(3) לא רצה לפרש מה הן ההצעות הבריטיות החדשות ואמר רק שאנגליה הולכת לקראת מצרים בעניין הטכנאים אך דורשת קוויד פרו קוו בכמה עניינים. אינו יכול להגיד שהוא אופטימי.

(4) הבטחתי להעביר דבריו לממשלה ושמרתי הזכות לחזור אליו במקרה ואקבל הוראות.

הערות. (א) מסרתי דבריו כלשונו ממש. (ב) יש כאן קצת כוונה כנה אולי ביזמת ראש הממשלה אך בלי ספק ניסיון עז להוציא הרוח ממפרשינו וממפרשי אנשי הלייבור ושמרנים העלולים לעשות לממשלה צרות בקשר להסכם ולהשתמש גם באספקט הישראלי. (ג) נא לשקול כל הנ״ל גם בקשר לפנייה נוספת אליהם בכתב. נדמה לי שתוכן השיחה מבטל במידה רבה הנוסחאות שהצענו, ואם בדעתכם לפנות באיגרת יש לנסח לגמרי מחדש.[5]

אבנר

5. במברק לאבנר (ד/29, 16.7.1954, 130.09/2320/1). התרעם שרת על כמה ניסוחים וקביעות בדבריו של לויד, ובפרט על ההצעה להסתמך על יהודי ארצות־הברית בשעה שידועה תכניתה של ואשינגטון לספק למצרים נשק רב לאחר חתימת ההסכם ולנוכח הקרע המתרחב בין ישראל לארצות־הברית. הוא התווה כמה קווי פעולה משולבים במגמה להקטין את מתן הנשק לערבים, להבטיח פיצוי נשק לישראל ולהשיג ערובות ברורות ומוחלטות לשלמות שטחה של ישראל: א) להוקיע את אפסות ההצהרה המשולשת, ב) להזהיר בפני מתן נשק כל עוד מצרים מסרבת לעשות שלום, ג) לדרוש נשק לישראל במקביל למתן נשק למצרים, ד) לדרוש חיוב מצרים להעברת מטעני נפט לישראל בתעלת סואץ. ראה גם מס׳ 376.

286

ז' ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה
Z. Argaman to the East European Division

מברק מוצפן 195

נוסח נכנס: 130.09/2296/13

בוקארשט, 14 ביולי 1954

לשלי 194.

לאחר מסירת תוכן האיגרת[1] הוספתי ברוח מברקי 490,[2] לא נגעתי במאסרי העובדים. צ׳יורויו השיב שלדעתו אין באיגרת תשובה מתאימה לבקשתם להפסיק תעמולת האיבה נגד רומניה ואשר לסעיף השני הרי בוודאי ידועה לי עמדתם אבל מבטיחני שאיגרתנו תיבחן. הפניתי תשומת־לבו לנאמר באיגרת בעניין התעמולה והוא חזר על טענתו והוסיף כי בהפגנות נגד רומניה השתתפו אנשי ממשלה אחראים, הכחשתי ואמרתי שהצום הופסק בהתערבות ראש הממשלה. הוספתי כי בתוכן איגרתנו ביחד עם גילוי הבנה מצד ממשלת רומניה לרגשותיהם של תושבי ישראל והעם היהודי בכלל, [ו]למשימותיה של מדינת ישראל, תפקידה ומעמדה בקרב העם היהודי בתפוצותיו אפשר בנקל למצוא תשובה לאיגרת[ה]. פרטים מלאים על השיחה שנמשכה ארבעים דקות בדואר.[3]

ארגמן

286

1. העניין שלפנינו הוא איגרת תשובה לאיגרת הרומנית מראשית יוני – ראה מס׳ 238. בתשובתה הצהירה ממשלת ישראל כי אין מתנהל בארץ כל מסע השמצה נגד הממשלה, העם או המשטר החברתי והמדיני של רומניה. טענת ממשלת רומניה כי יותר ממאה יהודים שנידונו לתקופות מאסר ארוכות נמצאו אשמים בריגול אינה יכולה להתקבל על דעת הקהל בישראל ובעולם. נוצר רושם כי סיבת המאסרים היא תמיכתם ברעיון הציוני. ממשלת ישראל לא תוכל לסטות מעקרון חופש הביטוי המקובל בישראל ולא תוכל לדכא ביטוי עממי ספונטני של הסולידריות היהודית. הממשלה חזרה והביעה את שאיפתה לקיים ולפתח יחסים תקינים עם ממשלת רומניה. ציינה כי שחרורם של הנדונים ועלייתם לישראל עשויים לקדם במידה רבה יחסים אלה ופנתה לממשלת רומניה להתיר את עלייתם של רבבות היהודים שפנו אל השלטונות בבקשה לעלות ובמיוחד של אלה המבקשים להצטרף לבני משפחתם בישראל. (נוסח האיגרת במברק מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבוקארשט, 231, 5.7.1954, 130.09/2296/12); מברק ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה, 194, (13.7.1954, 130.09/2296/13) מספר על הגשת האיגרת לצ׳יורויו, סגן שר החוץ של רומניה.
2. ארגמן סבר שהאיגרת הרומנית מאפשרת לגולל מחדש את פרשת העלייה, איחוד המשפחות והמשפטים נגד הציונים, והציע נקודות לתשובה מאופקת אך ברורה. (המברק, מ־13.6.1954, בתיק 130.09/2306/6).
3. פרטים נוספים על השיחה בדו״ח של ארגמן מיום 19 ביולי 1954, 130.11/2509/1.

287
הערת־עורך
Editorial Note

ישיבות ועדת שביתת הנשק ישראל־ירדן על האירועים בירושלים

ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן דנה באירועים בירושלים בכמה ישיבות. בישיבה האחרונה, שהתקיימה ב־15 ביולי, סיכם היושב־ראש, הגנרל בניקה, את הדיונים. הוא קבע שלאחר בדיקה קפדנית וניתוח העדויות כפי שהוצגו על־ידי הצדדים הגיע למסקנה שהאירועים בירושלים, שהחלו ב־30 ביוני, לא תוכננו מראש על־ידי אף אחד מהצדדים ולא היו תוצאה של התקפה מתוכננת. הוא הזכיר כי במשך ימים אחדים לפני פרוץ האירועים, היו תקריות חוזרות ונשנות של יידוי אבנים בידי שומרים שהוצבו בשני הצדדים. אפשר, קבע, שהאש התחילה כתגובה למקרה כזה, והתפתחה לחילופי אש בין שני הצדדים, אך בגלל העדויות הסותרות, איננו יכול לקבוע מי ירה את הירייה הראשונה. הוא הציע לשני הצדדים למשוך את הצעות ההחלטה שלהם, שעניינן הטלת אשמה על הצד שכנגד, ובמקום זאת לשקול אמצעים מעשיים למניעת הישנותם של האירועים. ישראל לא נענתה להצעה זאת, ובהצבעה שהתקיימה תמך כל צד בהצעותיו הוא, היושב־ראש נמנע וכך הסתיימה הישיבה ללא החלטות. לאחר הישיבה פרסמה ישראל הודעה המביעה דאגתה העמוקה מחוסר יכולתו של האו״ם לקבוע את האחריות להתחלת האירועים.

(ראה מברק תקוע אל שגרירות ישראל בפאריס, 16.7.1954, 130.09/2345/7; Statement by the Government of Israel, 17.7.1954, 130.02/2431/11; U.N. Press Release, 15.7.1954, 130.16/2949/16.)

288
שגרירות ישראל בלונדון אל ג׳ רפאל
Israel Embassy in London to G. Rafael

מברק מוצפן ל/808

נוסח נכנס: 130.09/2320/2

לונדון, 15 ביולי 1954

למברקך ד/20.[1]

גזית שוחח עם טריפ במשרד החוץ על־מנת לברר תוכן תשובת ירדן להצעות המערביות בעניין המתיחות על הגבול. עד כמה שהצליח לברר אין התשובה הירדנית הסופית שונה במידה ניכרת ממה שנודע ממקורות חקר (ש/934 מ־19.6). הירדנים מבחינים בתשובתם בין עניינים שביצועם מותנה בהסכמת שני הצדדים ובין אלה הנמצאים בסמכות הבלעדית של או״ם. להלן התשובה הירדנית:

288

1. במברק, מיום 12 ביולי 1954, ביקש רפאל מגזית לעשות מאמצים מיוחדים ודחופים לברר את תוכן תשובת ירדן להצעת 11 הנקודות האנגלו־אמריקאית להפגת המתיחות בגבול – ראה מס׳ 256. (המברק בתיק 130.15/3745/3.)

על ההצעה הראשונה – חיובית; על השנייה – כנראה חיובית ומצטטים דוגמאות של מקרים בעבר כאשר האו"ם הביא הצעות משלו; על השלישית – אינם מתנגדים ומציינים כי זה עניין שבסמכות או"ם; על הרביעית – בחיוב; על החמישית – סמכות או"ם; על השישית, בדבר חופש התנועה של המשקיפים – כנראה שתשובתם חיובית; על השביעית – משאירים לאו"ם; על השמינית – מסכימים; על התשיעית – עונים בשלילה; על העשירית – עונים בשלילה.

טריפ ציין שהעובדה שהירדנים עונים בשלילה בענייני סימון הגבול מבטלת את ערך הסכמותיהם בנקודות האחרות, לדעתנו כדאי אפוא לענות בחיוב מובלט בנקודה זו.

משיחה זאת ומשיחה קודמת עם טריפ ומשיחת אבנר עם פאלה נראה לנו שעל־מנת להעמיד עצמנו במצב טקטי נוח כדאי להראות גישה חיובית עד כמה שאפשר להצעות. אין זה סותר פתיחת התשובה בהסתייגויותינו לגבי כל הצעד הזה העלול לחתור תחת הסכם שביתת־הנשק מאחר שאינו מבוסס על תביעת מילויו הקפדני בכל סעיפיו על־ידי שני הצדדים. מאחר שירדן מסרבת באחת הנקודות המרכזיות והיא מס' 9, רצוי לשאוף לכך שלא להופיע כסרבנים כמוה בנקודה שחשיבותה כמעט שווה והיא מס' 6 בדבר חופש תנועת אנשי או"ם.

בוודאי אפשר למצוא נוסח המקבל העיקרון ומסייגו למעשה על־ידי דבקות בסעיפי שביתת־הנשק והנוהל הקיים עד כה. זה יקל לפחות על מאמץ ההסברה לאחר פרסום התשובות.

טריפ שאל מה תהייה תגובתנו אם יפנו אלינו בבקשה להוציא הצבא מנוטרדם ומן הדורמיציון על־מנת למנוע כל פגיעות בעתיד במקומות הקדושים.

גזית ענה שאין ספק שנצטרך להשיב בשלילה מאחר שלא ניתן להגן על העיר החדשה בלי נקודות משלט אלה וכן אין לנו ביטחון שהלגיון אינו מנצל כנסיות כעמדות צבאיות.

ממישראל

289

מ' שרת אל ג' אבנר (לונדון)[1]

M. Sharett to G. Avner (London)

מקור: 93.04/39/22

ירושלים, י"ד בתמוז תשי"ד
15 ביולי 1954

קראתי בעניין רב את מכתבך למר א' לוריא מ־8 בחודש זה[2] וברצוני להגיב רק על אחד מהעניינים שנדונו בו, והוא מידת צדקתן של השמועות על התכונה הנפשית ל"מלחמת־מנע" בישראל.

אם יבוא מישהו ויספר כי ההנחה הרווחת בישראל היא כי מבחינת הזיון ושכלול הכושר הצבאי פועל הזמן נגד ישראל ולטובת המדינות הערביות – הרי יביע בזה מושכל ראשון שאינו טעון כל הוכחה.

וכן אם יבוא מישהו וימסור כי רבים בישראל רואים את הירדן כגבולה הטבעי של המדינה, הניתן להגנה כהלכה, בעוד שהגבול הקיים בין ישראל וירדן הוא קו מלאכותי שאין לו כל אחיזה של ממש במציאות הטופוגרפית והאסטרטגית – הרי שוב לא יכריז בזה על שום תגלית אלא יקבע עובדה מובנת מאליה ודוקרת עיניים, אשר כל דו"חות הביון הבריטי אישרוה זה מכבר.

אבל אם יבוא מישהו וינסה לקבוע על יסוד שתי ההנחות הללו כי יש בישראל אסכולה רצינית, אם מדינית או צבאית, המחייבת "מלחמת־מנע" יזומה כמדיניות מעשית לאלתר, או אפילו לעתיד הקרוב, וכי דוד בן־גוריון, פנחס לבון ומשה דיין נמנים על עמודיה – הרי לא יהיה בזה אלא חוזר על שיחות בטלות של יושבי קרנות; ואחת היא מה מעמדו – אם דווח מטעם השגרירות הבריטית, או כתב ה"טיימס", או תייר, או סתם מישהו – אין סיפורו אלא הבל־הבלים, נפסד וממאיר, אווילי בפי רבים ומרושע בפי אנשים מסוימים; ולעומת זה הגדרת אלה ההוגים תורה זו ברצינות גמורה כ"יוצאי־דופן" אשר אין להם כל סיכוי להשתלט על המדיניות – היא אמת לאמיתה, ללא כל פרכוס שהוא.

משה שרת

289

1. העתק מכתב זה נשלח גם לנציגויות אחרות של ישראל – פאריס, אנקרה, מוסקבה, אוטווה, שטוקהולם, רומא, בלגרד ופראג (בתיק 130.02/2399/1).
2. ראה מס' 278 והערות 1 ו־3 שם.

290

ראש המטה הכללי של צה"ל אל שר הביטחון
Chief of the General Staff of the I.D.F. to the Minister of Defence

מברק מוצפן WIA677

נוסח יוצא: 93.01/2210/14

ואשינגטון, 16 ביולי 1954

(א) צהריים בפנטגון עם גנרל טרודו וגנרלים אחרים.[1] טרודו אדיב ביותר.

(ב) עם השגריר ושילוח אצל ביירוד לפי בקשתו.[2] הסביר השקפת עולמו על המזרח התיכון והצורך להגביר השפעת אמריקה בו שבסופה תטיב לישראל. חזר על הדברים הידועים ולא השאיר ספק:

(1) דיון בשאלת נשק לישראל רק לאחר גמר הפרק הערבי, שייקח שנים.

(2) ערובות אמריקאיות מעשיות לישראל כמו החלטת קונגרס אינן אפשריות בלי חוזה מקביל עם הערבים, דבר שהערבים יסרבו.

(3) המצרים יקבלו קצת נשק אחר צאת האנגלים ומגמת אמריקה להחזירם למנהיגותם בין הארצות הערביות.

(4) אחר שאמריקה תעזור למצרים להיפטר מהאנגלים יגיע תור התקנת יחסי מצרים וישראל אבל אינו מקווה ממש לשלום אלא לגישה קונסטרוקטיבית, למשל יישוב הפליטים.

(5) מודאג ממצב הביטחון בגבולות וחבלתנו במנגנון האו"ם בארץ.

(ג) אחר הצהריים פגישה נעימה ללא נושאים ענייניים עם אלן דאלס. גם הוא הזכיר מצב הגבולות ואמר כי דרוש שלום במזרח התיכון כדי שלא ייעכרו היחסים עם אמריקה.[3]

הרמטכ"ל

290

1. ראה מס' 282.
2. על השיחה עם ביירוד השווה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 842.
3. סעיף (ג) נמצא רק בנוסח הנכנס של המברק (תיק 130.09/2310/11). ראה גם מ' דיין, אבני דרך, עמ' 128–129.

291

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: 43/3339/2

ירושלים, י"ז בתמוז תשי"ד
18 ביולי 1954

הנני מבין כי מחר עומדת להתכנס ישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה ויש להניח כי הסורים ינסו לעורר מחדש דיון בשאלת זכויותיהם בכנרת, שכבר הוכרע בה.[1]

במקרה שהיושב־ראש יצביע עם הסורים בשאלה הנוהלית אם רשאית הוועדה לדון בשאלה זו מחדש, עומדת השאלה כיצד ננהג. רצוני להודיעך כי במקרה זה אני מתנגד בכל תוקף לעזיבתנו את הישיבה.[2] יציאתנו לא תמנע קבלת החלטה נגדנו לגופו של עניין. להפך, היא עלולה להבטיח קבלת החלטה זו, שכן להלכה לפחות, קיימת האפשרות כי בהצבעה לגופו של עניין יימנע היושב־ראש מהצבעה ואז תיפול ההצעה הסורית, בעוד שאם לא נהיה נוכחים אזי גם הימנעותו של היושב־ראש ואפילו התנגדותו לא תמנע את קבלת ההחלטה. שיקול זה מצטרף לנימוק הכללי נגד עשיית רושם בעולם כי אנו מוכנים בכל עת ובכל שעה לעזוב ישיבות ולחבל ב"פעולתו התקינה" של מנגנון שביתת־הנשק.[3] אני מקווה נאמנה כי דעתי זו תתקבל.[4]

291

1. ב־19 ביולי דנה הוועדה בתקרית הירי בכנרת מ־1 ביולי. (ראה מס' 270 והערה 6 שם.) בשאלת זכויות הדיג החליטה הוועדה ב־15 במארס 1954 (ראה מס' 110 והערה 2 שם).
2. שרת כתב את הדברים לאחר ששמע מתקוע שיש הוראה כזאת מן הרמטכ"ל (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 556).
3. ישראל פרשה מוועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן ב־23 במארס בעקבות פסיקת הוועדה בתקרית מעלה עקרבים. ב־2 ביוני עזבה המשלחת הישראלית את ישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל־סוריה לאחר שיושב־הראש לא מנע את הדיון בתלונה סורית שהתייחסה לאזור המפורז, למרות שהמשלחת עמדה על כך שהוועדה אינה מוסמכת לדון בשאלות הנוגעות לאזור המפורז. (ראה דו"ח הישיבה מ־2 ביוני 1954, 130.02/2434/5.)
4. ראה גם מס' 300.

292

פ׳ לבון אל שר החוץ
P. Lavon to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2422/8

תל אביב, י״ט בתמוז תשי״ד
20 ביולי 1954

סודי

אני מודה לך על הדו״ח של השגריר אבן בקשר לקניית נשק וציוד צבאי בארצות־הברית,[1] אשר היה מצורף למזכרך מס׳ 471/45 מיום 27.6.54.

לצערי, אינני יכול לאשר את העובדות כפי שהן מתוארות במכתב השגריר וכן אינני מזדהה עם ההערות והמסקנות הנובעות ממנו.

לראשונה, ברצוני להעיר באופן־כללי כי אותו דבר הידוע בארצות־הברית כ־reimbursable aid (סיוע כנגד תשלום), הרי שמו משלה ביחס לתוכנו המעשי. בדיקה מפורטת של הפריטים השונים בהם אנחנו מעוניינים, איננה מאשרת את ההנחה של השגריר, כי ״הציוד המועבר ממקור זה נמכר לעתים במחירים זולים מהמקובל, עד ל־10% של מחירי השוק הרגיל״. הרושם הנוצר הוא כי מקור זה, במידה והוא פתוח לנו, יקטין בהרבה את הוצאותינו על רכש צבאי. עובדה היא, כי המחירים של הפריטים העיקריים אינם זולים במאומה ממחירי השוק או ממחירי אותם המוצרים הדומים המוצעים למכירה במדינות אחרות. עובדה שנייה היא, כי במידה ואושרה בקשה מסוימת והוחלט לבצע את הקנייה, הרי אנו נדרשים להשליש למפרע את הסכום הכולל של אותה קנייה בידי ממשלת ארצות־הברית. הסדר זה גורם לנו קשיים כספיים לא מעטים ותשלום ריבית מיותרת, מאחר וקורה כי זמן ממושך חולף מיום השלשת הכסף ועד למשלוח הפריט על־ידי שלטונות ארצות־הברית.

השגריר כותב, כי מתוך 19 בקשות שהוגשו מטעם ״חוק הסיוע נגד תשלום״ – אושרו 14, נתקבל סירוב אחד ונמשך הדיון בבקשות. ואילו למעשה בין הבקשות שאושרו – בהתאם לרשימה אשר צירף השגריר – אנו מוצאים את הפריטים הבאים:

1. ספסיפיקציות לציורים של מרעום – 52.
2. פרסומים מיוחדים ותוכניות עבור חיל־הים.
3. ספסיפיקציות של מרעום – 51.
4. 100 קנים למכונות ירייה – 0.50.
5. חלקי־חילוף לציוד קשר.
6. חלקי־חילוף למכונות־ירייה 0.50.
7. מכשירי־קשר.

292
1. ראה מס׳ 251.

גם עם הרצון הטוב ביותר, אי־אפשר לראות ברשימה זו חיזוק בעל־ערך של חימוש צה"ל.

מאידך, והדבר לגמרי אינו מוצא את ביטויו במכתב השגריר – עדיין גדול מאוד המרחב בין מתן האישור העקרוני לבין ביצוע הרכישה, הלכה־למעשה, והתותחים 37 מ"מ יוכיחו (כדי למנוע אי־הבנות, המדובר בתותח־קל ביותר שצה"ל כמעט ואינו לוקחו בחשבון במערכו). לפני חודשים רבים הודיע לנו הנספח הצבאי האמריקני כאן, כי מתן הרישיון לתותחים אלה, אשר בכוונתנו להשתמש בם עבור משורייני משמר־הגבולות, מהווה מפנה מהפכני רב־ערך במדיניות ממשלת ארצות־הברית כלפי חימוש צה"ל. אולם מאז אותה הצהרה, אשר הנספח רצה להביאה אישית בפני, לא חלה כל תזוזה חיובית מעשית במדיניותם כלפינו.

השגריר קובע, כי "מראשית ינואר 1953 ועד ל־1 במאי 1954 לא נתקלה אף בקשה אחת שלנו בסירוב". הודעה זו נראית בעיני תמוהה ביותר, כי הרי עוד טרייה בזיכרון כולנו תשובת ממשלת ארצות־הברית לבקשתנו בקשר למטוסי־סילון F-86.[2]

כאן כדאי גם להעיר שתי הערות נוספות:

(א) בשנים שקדמו לינואר 1953 קיבלנו מספר ניכר של רישיונות יצוא אם כי לעתים היה צריך לעקוף במידה מסוימת את החוק;

(ב) לפני הגשת בקשה כלשהי, במסגרת "הסיוע כנגד תשלום", נוהגים הנספח הצבאי ואנשי משלחת הרכש בארצות־הברית לסנן את הדרוש לנו, ולהגיש רק אותן בקשות אשר יש לדעתם סיכוי כי ייענה עליהן בחיוב.

עם כל זאת, הרי לפניך מספר בקשות אשר הגשנו במשך השנה־וחצי האחרונות ואשר לא קיבלנו רישיונות עבורם: טנקים יורקי־להבות; רובים "גרנד" חצי־אוטומטיים; מכונות־ירייה "בראונינג" 0.300 וחלקי־חילוף עבורן; תותחים 155 מ"מ "הוביצר" ותחמושת עבורם; תותחים 105 מ"מ ותחמושת עבורם; תחמושת של 75 מ"מ; תותחים 3 אינטש ותחמושת עבורם; מכוניות־סיור "וייט". משמע, שכמעט כל הבקשות לנשק רציני נתקלו בסירוב.

הערתו של השגריר, כי "ישראל הצליחה יותר ממדינות־ערב בניצול האפשרויות הטמונות בחוק ל"סיוע נגד תשלום" בקבלת רישיונות יצוא רגילים" – משונה ביותר בהביאנו בחשבון, כי עיראק מקבלת סיוע צבאי ללא כל־תשלום, והמשא־ומתן על־כך נמשך חודשים רבים; כי מצרים יודעת שבעתיד הקרוב ביותר אף היא תקבל סיוע צבאי חינם; וכי ממשלת בריטניה דואגת לחימושו וציודו של הלגיון הערבי. בתנאים אלה מדוע צריכות מדינות־ערב להיזקק למה שאנו קוראים "סיוע כנגד תשלום"?

ובסיכום:

(א) המסקנה, כי חלה התקדמות במדיניות הספקת הנשק מארצות־הברית אלינו עם האדמיניסטרציה החדשה – מופרכת על־ידי העובדות.

(ב) גם הספקת הציוד במסגרת הנ"ל כרוכה בהשפלת כבודנו על־ידי הנציגים הצבאיים של ממשלת ארצות־הברית כפי שקרה רק השבוע כשהנספח הצבאי

2. ראה מס' 242, הערה 6.

האמריקני תבע בתמורה לספסיפיקציות שביקשנו עבור התע"ש (ואשר כבר נמצאות בידיו למסירה לנו), כי נמציא לו את פרטי מערך המלחמה של צה"ל.

(ג) ממשלות מערביות אחרות מוכרות לנו נשק ותחמושת, על כל סוגיהם, בתנאי קרדיט נוחים לאין שיעור בהשוואה לאלה של ממשלת ארצות־הברית ובכמויות הרבה יותר גדולות, מבלי שתתבענה מאתנו שום תנאים מדיניים או צבאיים בתמורה, ומבלי שהדבר ייראה בעיניהן כ"סיוע".

(ד) אין בכוונתי להגיד, שעלינו להפסיק לקנות בשוק האמריקני כל דבר הנחוץ לנו, ואשר הם מוכנים למכור לנו. כמובן שנעשה כן גם בעתיד, ובמידה ויהיו מוכנים למכור לנו דברים יותר כבדי־משקל, ולא נוכל לקבלם בתנאים יותר נוחים במקומות אחרים – נעשה זאת במצפון נקי ובלב שקט, אך הנני רואה חובה להזהיר את עצמנו בפני פילוסופיה חדשה המתאימה את העובדות לרצוי ויוצרת תמונת־אשליה עצמית של "הישגים" ו"סיכויים" שאין לה על־מה שתסמוך.[3]

פ' לבון
שר הביטחון

293

ו' איתן אל שר החוץ
W. Eytan to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 93.04/42/8

ירושלים, י"ט בתמוז תשי"ד
20 ביולי 1954

סודי

הנדון: יחסים עם סין

בחודש מאי החליטה ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון לדחות החלטה סופית בדבר יחסים עם סין עד לאחר גמר ועידת ג'נבה.[1]

מועד זה הגיע עכשיו, למעשה אם גם לא להלכה.

מאז הדיון האחרון לפני חודשיים, גברה דחיפותו של הנושא. מסתבר יותר ויותר שעתיד יחסינו עם אסיה בכללותה תלוי במידה רבה ביחסינו עם סין. יחסים

3. במכתב נוסף ציין מנהל לשכתו של שר הביטחון עוד פרטי נשק שביקשה ישראל במסגרת הסיוע הביטחוני כנגד תשלום שלא ניתן להם אישור ושלא נכללו ברשימתו של אבן, וכן הזכיר פרטי נשק שישראל קיבלה רישיונות עבורם בשנים 1950–1952, מחוץ למסגרת של הסיוע הביטחוני כנגד תשלום. (ראה עברון אל המזכיר המדיני של שר החוץ, 25.7.1954, 130.02/2422/8.)

293
1. ראה מס' 231.

דיפלומטיים מלאים נקשרו לאחרונה בין סין לבין בריטניה[2] מבלי שהדבר עורר רוגז גדול בארצות־הברית, עד כמה שיכולתי להבחין.

שילוח הביע בזמנו את הדעה שהקמת יחסים עם סין תחליש את עמדת ישראל בארצות־הברית, ואילו לאחרונה נשמעה דעה הפוכה בתכלית מצדדים אחרים. מעמדה של ישראל בארצות־הברית נחלש והלך בין כה וכה. אחת הסיבות לדבר היא הרגשת האמריקנים שאנו "בכיסם" ממילא. מעשה המגלה עצמאות, כמו הקמת יחסים עם סין, עשוי להראות לאמריקנים שאיננו כל כך "בכיסם" כפי שהם מאמינים. בהתאם לכך יחוזק מעמדנו בארצות־הברית.

אני מבקש להציע שתעלה שאלה זו בהזדמנות קרובה בוועדת השרים, כדי שהערבים לא יקדימונו ולא נפסיד את היתרון בעל הערך ללא שיעור של היותנו הראשונים בפקינג.[3]

ו' איתן

294

ו' איתן אל ראשי נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Heads of Israel Missions Abroad

חוזר משוכפל: 130.14/2558/6

ירושלים, י"ט בתמוז תשי"ד
20 ביולי 1954

סודי

הנדון: יחסים עם הודו

בשבועות האחרונים נטלו על עצמם חברים אחדים של שירות החוץ להדגיש בפני עמיתיהם ההודים את החשיבות שבהקמת יחסים דיפלומטיים בין הודו לבין ישראל.

אינו דומה דיבור ברוח זו מצד נציגים הודיים לדיבור כזה בפי נציגי ישראל.

במסיבות אלה אני מוצא צורך בחזרה על ההוראות הקיימות לגבי נושא זה ואבקשכם להפנות אליהן את תשומת־לבם של חברי הסגל שבמרותכם:

2. ראה מס' 281 והערה 3 שם.

3. העתקי התזכיר שלפנינו נשלחו גם לשגרירויות בלונדון ובוואשינגטון, ולצירות ברנגון. על תגובותיהם של שרת, ואבנר מלונדון, ראה מס' 316. דוד הכהן לא חשב שהעניין פשוט ונתון להחלטה של ועדת השרים. הוא היה סבור שיש להמתין לתשובה סינית בעניין המשלחת המסחרית, ואם זאת תהיה שלילית, אז ברור שהסינים אינם ממהרים להתקרב לישראל. הכהן גם הסתייג מהקביעה שעתיד יחסי ישראל עם אסיה בכללותה תלוי במידה רבה ביחסיה עם סין. הוא לא היה בטוח שהתקנת יחסים עם סין תעלה את יוקרתה של ישראל במדינות דרום מזרח אסיה שנתונות להשפעה מערבית, והטיל ספק בכך שהיא תשמש קרש קפיצה להודו. איתן הסכים בהחלט עם הכהן כי על כל פנים יש לדחות דיון נוסף בעניין, ולבטח כל פעולה, עד שתתקבל תשובתם של הסינים בדבר המשלחת המסחרית. (ראה הכהן אל המנהל הכללי, 4.8.1954, ותשובתו של המנהל הכללי, 13.8.1954, 130.02/2414/3).

(1) נציגי ישראל מצווים על קיום יחסים ידידותיים עם עמיתיהם ההודים ועל אימוצם ככל האפשר.

(2) נציגי ישראל לא יעוררו בשיחותיהם עם עמיתיהם ההודים בשום פנים ואופן את שאלת היחסים הדיפלומטיים בין שתי הארצות.

(3) אם נציג הודי פותח בשיחה בנושא זה יאזין עמיתו הישראלי במלוא הקשב וידווח על השיחה במכתב למחלקת אסיה. אם ההודי מחווה דעתו בזכות הקמת יחסים דיפלומטיים, יוכל עמיתו הישראלי להביע הסכמה כללית מבלי שינסה בדרך כלשהי להאריך את הדיון בנושא. אם ההודי מפרט את הנימוקים שבגללם נשללת הקמת היחסים הדיפלומטיים או שבגללם עוכבו עד כה - יאזין בן־שיחו הישראלי ותו־לא, וישמור את הדברים בזיכרונו.

אנא הבטיחו שהוראות אלה תובנה ותקוימנה על־ידי הכול.

ו' איתן

295

סיכום התייעצות במשרד החוץ (בירושלים, ב־19 ביולי 1954)[1]

Summary of a Consultation in the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 19 July 1954)

העתק: 130.02/2419/2

ירושלים, 20 ביולי 1954

סיכום התייעצות בעניין פינוי סואץ שנתקיימה
ביום ב, 19.7.1954, בלשכת שר החוץ בירושלים

נכחו: שר החוץ, המנכ"ל, מר א' לוריא, מר א' לבבי, מר ל' כהן, מר ג' רפאל, מר י' הרצוג, מר מ' יובל, מר א' נג'ר, מר ש' רוזן, מר י' תקוע, סגן־אלוף כ' שלמון ומר ז' שק.

שר החוץ: פותח את הישיבה.

הצעות החברים:

ג' רפאל: מציין את נקודות ההסכם האנגלו־מצרי שהן:

(1) הפעלת הבסיס מחדש במקרה של צורך בשעת חירום.

295

1. ב־27 ביולי נחתם בקהיר בראשי תיבות מסמך שהוגדר כ"ראשי פרקים של הסכם" לסיום המשא־ומתן בין בריטניה ומצרים על עתיד הבסיס הבריטי בתעלת סואץ. נקבע שההסכם שייחתם ל־7 שנים בין שתי המדינות יהיה מבוסס על העיקרים הבאים: פינוי הכוחות הבריטיים ממצרים, חלקים מהבסיס שיפונה יעמדו לרשות בריטניה במקרה של התקפה על מצרים מחוץ לאזור, ועל כל מדינה החברה בברית הביטחון הקיבוצית של הליגה הערבית, ועל טורקיה, הכרה בכך שתעלת סואץ, המהווה חלק אינטגרלי של מצרים, הנה דרך ימית בין־לאומית ושתי המדינות החתומות מתחייבות לקיים את אמנת קונסטנטינופול של 1888 בדבר חופש השיט בתעלה. (ראה Heads of Agreement, 27 ביולי 1954, 130.02/2409/12.) ההסכם עצמו נחתם ב־19 באוקטובר, ראה מס' 422 (הערת־עורך).

(2) גורל המתקנים והציוד.
(3) בעיית החזקת המתקנים בעתיד.
(4) תקופת הפינוי.
(5) תקופת תחולת החוזה.
(6) מעבר חופשי בתעלה.

ישנן גם שתי תוספות אמריקניות למצרים:
(1) נשק.
(2) הענקה של 20,000,000 דולר, המושלשת כבר לידיהם למעשה.

תוצאות ההסכם לגבינו ולגבי המזרח התיכון:
הדבר יביא להתחזקות פוליטית של מצרים אולם מאידך עלול לגרום לזעזועים בפנים הארץ ולהתנגדות קומוניסטית להצטרפות למערב. קיימת השערה כי מצרים תעלה את בעיית ארץ־ישראל כתנאי נוסף להצטרפותה למערכת ההגנה אך ייתכן כי המעצמות עצמן תפנינה למציאת פתרון לבעיה זו, מתוך אינטרסים משלהן.

ארבע תוצאות מסתמנות בעקבות ההסכם:
(1) יתר בידוד ישראל.
(2) הפרעת האיזון הצבאי לרעתנו.
(3) לחץ מדיני עלינו מצד ערב ומערב.
(4) הגברת האיבה הערבית נוכח מעמדה הבינלאומי החדש של מצרים.

תגובתנו נוכח ההתפתחויות:
שיגור 3 איגרות בהן דרשנו קבלת אינפורמציה על מהלך המשא־ומתן;[2] ביטחון נגד מרוץ הזיון ושימוש במתקנים נגדנו; חופש מעבר בתעלה ונשק לישראל. קיבלנו סיפוק מה בהסכמת בריטניה לחסל מרבית המתקנים ולהוציא את רוב הנשק. וכן הובטח אישור מחדש של הצהרת השלוש – שמירת הסטטוס קוו.

סיכום תביעותינו:
(1) הבטחת המעבר החופשי. שיראו לנו נוסח הפריאמבל.
(2) לחץ מצד המעצמות להסרת ההסגר.
(3) ביטחון גמור כי לא ישתמשו במתקנים נגדנו.
(4) השפעת המעצמות על מדינות ערב כי ייכנסו למשא־ומתן על שלום אתנו.
(5) לא להעניק נשק למצרים כל זמן שהיא פועלת נגדנו. יש גם לפעול להנעת מעצמות המערב לשיחות עמנו על חלקה של ישראל בהגנת האזור וכן להעלות את עניין הסיוע הצבאי והכלכלי לנו.
(6) הבטחה כי מדיניות המערב תהיה של סיוע להתקרבות ישראל־ערב.
(7) מאחר שאין מנוס מההצהרה – לפעול כי יציעו בה הצעות בעלות ערך פוליטי לישראל. פניית סלווין לויד[3] פותחת פתח לשיחות או לשיגור איגרות.

2. ראה מס' 1 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 285.

המנכ"ל: מציע כי לא נגלה כלפי חוץ יתר על המידה את התעניינותנו בהצהרה אולם יש להשתדל לשכללה באמצעות גורמים חיצוניים – יהודים, ציונים, ידידים וכו' ולעשות הכול כדי לייצב מעמדנו בין עמי אסיה. זה כולל קשרי מסחר, שיגור משלחות וכיוצא באלה. נדרוש מהאמריקנים כי יושיטו לנו עזרתם ברכישת נשק ממקורות אחרים וישנה גם אפשרות להצטרפות לתכנית קולומבו.[4]

ל' כהן: מחייב אמנם פעולה דיפלומטית אך שם את הדגש העיקרי על פעולה הסברתית ענקית ומקיפה בעולם היהודי – שיגור משלחות, עריכת תערוכות וכו'. מטיל ספק בכל ביסוס אחר.

ש' רוזן: מציע כי נחזק דרישתנו להופעת חופש השיט בגוף ההסכם עצמו ולא רק בפריאמבל. אפשר להסתמך בדרישה זו על הסכם 1936 וכן על אמנת קושטא.

א' לבבי: מצטרף לדעתו של המנכ"ל בעניין רכש עקיף וגם חוזר לרעיונו של ח' הרצוג בדבר בקשת הענקות גדולות יותר מצד ארצות־הברית אשר יעזרו לשחרור סכומים אצלנו שננצלם לרכישת נשק. זו צורה מוסווית של סיוע צבאי. מציע גישה ביקורתית להצהרת השלוש וציון הלקוי וחוסר התועלת בה.

י' הרצוג: מסכים לדעתו של ל[או] כ[הן]. ישנן הצעות בעניין זה ויש ללבנן. באשר להצהרה: ישנן גרסאות שונות לגבי הסיכויים להכללת נקודות לטובתנו בה. אם אין סיכויים, לא כדאי ללחוץ כאן אלא להעביר את הכובד לבעיית הנשק. אין ערובה שהנשק שמוענק לערב לא יופנה כלפינו וכאן יש להתקיף את הקו האמריקני לסיפוק נשק לארצות הנמצאות בנקודות תורפה בדרישה כי יספקוהו גם לנו. נוכל להגביר את הלחץ לקראת תקופת הבחירות. הכיוון הברור הוא הקמת מדו [MEDO – Middle East Defence Organization] רחב לישראל וצירוף מצרים ועיראק לאמנה התורכית־פאקיסטאנית.

א' נג'ר: להצהרת השלושה. אין צורך לייחס לה חשיבות רבה אולם אסור להתייחס אליה באדישות. אם אין בה כדי לעזור ייתכן כי היא עלולה להזיק וזאת יש למנוע. מציע כי נגיש איגרת למועצת הביטחון ונצביע בה על המצב המיוחד בו נתונה ישראל כרגע, על החוזים שיש למדינות ערב עם אנגליה וארצות־הברית אשר אין לנו ולעורר תשומת־לבה לסכנה האורבת לשלום האזור.

מ' יובל: לגבי ארצות־הברית יש שטח פעולה רחב. אנגליה במצב של ויתורים אולם לאמריקה תכניות וזה נותן בסיס רחב יותר לדרישות.

שר החוץ: הערה לגבי התגובות בעיתונות שלנו. היה מאמר של קרליבך ממעריב בו לא הדגיש כל־כך את התחזקות מצרים אלא את התרצפות השטח הערבי. כל זמן שהיה צבא בריטי בתעלה, הוא חצה את מצרים לשניים וחצץ בינינו לבין המצרים אולם ברגע שיסתלקו מהשטח הוא ייעשה רצוף וההסגר שלנו שלם מבחינה גיאופוליטית. טענה זו נכונה ביסודו של דבר היה מתרס ואתה מוציאו.

ל[או] כ[הן] כיוון בדבריו לדעת גדולים. סלווין לויד אמר לנו: כמה שנוכל לתת מצדנו ניתן, אולם קיימת אמריקה, פנו אליה. הוא מראה לנו היכן גר היהודי הטוב. תרומתו היא – הזעיקו את היהודים.

4. תכנית לפיתוח כלכלי של דרום ודרום־מזרח אסיה לתקופת השנים 1951–1957. המייסדות היו חברות חבר־העמים הבריטי: בריטניה, אוסטרליה, קנדה, ניו זילנד, והודו, פאקיסטאן וציילון והטריטוריות של בריטניה בדרום מזרח אסיה; ב־1951 הצטרפה ארצות־הברית ולאחר מכן בורמה, קמבודיה, לאוס, נפאל, וייטנאם, אינדונזיה, יפן, הפיליפינים ותאילנד.

בישיבתה האחרונה של הממשלה, לכשהוקראו דברי אבנר במברקו על שיחתו עם סלווין לויד, עשו הדברים רושם. בכל זאת יש בהם כדי לסבר את האוזן. תגובתו של שר אחד היתה כי לקראת ראש השנה נכין איגרת לתפוצות ישראל להסברת מצבנו – מה עבר עלינו, מה מצבנו כיום ומה עלול להיות. שידעו את האמת.

אינני מזלזל בהצהרות סלווין לויד כשלעצמן, אולם אין הן פותרות את הבעיה. ברור, השיחה מחייבת איגרת מצדנו לאנגליה. עלינו לכוון לשתי מטרות: ראשית, לקבוע במסמרות בכתב את הדברים שהוא אמר. ושנית, לבוא בדרישות. בדרך כלל אני סבור כי לגבי הדרישות צריך לדרוש מרובה. כמובן שלא נבוא בדרישות בלתי־מוצדקות מעיקרן אך לא נוותר גם על כאלה המוצדקות אמנם מבחינה אובייקטיבית אך אינן עשויות להתקבל. דרישתנו היא כי לא יעניקו נשק לארצות ערב כל זמן שאין שלום אך אם מעניקים להן – יעניקו גם לנו.

באשר למעבר החופשי: יש לדרוש מעבר חופשי בהחלט לנפט. אנגליה מעוניינת בכך. איני מציע לעמוד על כך שזה ייאמר בחוזה דווקא. בעניין הנפט איני מייחס שום ערך לאיזו נוסחה בחוזה. קיימים חוזים אך אין הם מועילים מאחר שמצרים לא הצהירה הצהרה ברורה על קיום נוהג זה או אחר. נוכל לפנות לאנגלים ולהסביר להם כי הם עלולים להחמיץ הזדמנות היסטורית. זו צריכה להיות דרישה של ממש. אנו יכולים לדרוש ביטול פעולות האיבה כלפינו – אך זה פחות מסוים. לגבי הגנת האזור נביא הצהרה, לא דרישה. נאמר כי אנו מוכנים להיכנס למשא־ומתן, כמו קודם. אין אנו מתרפקים על צווארם בעניין זה. אנו קובעים עמדה מבלי שתישמע לשתי פנים.

את עניין ההידוק עם אסיה אני מקבל. אפילו הצטרפות לקולומבו. אינני חושב שעניין הדומיניון עלול להיות מעשי. ייתכן. כדאי לברר.

לעניין ההצהרה:

(1) היא חרב פיפיות ועלולה להיות מכוונת כלפינו, ובמצבים מסוימים אך ורק כלפינו. אין צורך להזמין זאת עבורנו.

(2) זאת אשליה, מפני שאינה מחייבת לשום דבר.

(3) מפני שזו אשליה, תשמש חיפוי לפעולות איבה של הערבים נגדנו.

אולם למרות השלילה שבהצהרה איני גורס אדישות גמורה. ההצהרה קיימת וחובתו של כל מדינאי לנצל מסמכים לטובתו ולא לרעתו. נוכל להסתייע בה. נניח שטוענים נגד מדיניות רכש ודוגלים בהתחייבות על איזון הספקת הנשק. לזאת לא נוכל להיות אדישים. המסקנות הנובעות אפוא: ראשית, במידה שנדגיש את דרישותינו, על־ידי עצם ההדגשה נוצר לחץ לתיקון ההצהרה. שנית, במידה שיוצאים בביקורת נגד ההצהרה גם כן יוצרים לחץ לתיקונה.

אני גורס גישתו של המנכ"ל (כמובן שיש לכוונה ולתאמה), שנוליך בצינורות עקיפים רעיונות, בקשות וכו'. אם ברצוננו לארגן פעולת הסברה מקפת, הרי אחת הססמאות הראשיות צריכה להיות – "איז[ה] ערובות נותנים אתם לישראל?" והטענה: עליכם לתת לה ערובה ממשית. זה טבעי כי היהדות בתפוצות תדרוש התחייבות מפורשת להגנת ישראל – או מתן נשק, או התחייבות להגן עלינו. ייתכן והדבר יתבטא במשהו, ברכש או בהחמרת ההתחייבויות וייתכן – גם זה וגם זה.[5]

5. סיכום זה הוכן על־ידי ז' ש"ק. דין־וחשבון מפורט יותר על ההתייעצות ראה בתיק 130.20/2483/2. ראה גם מס' 305 ו־310.

296

י' צור אל מחלקת מערב אירופה[1]
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 93.02/163/13

[פאריס], 21 ביולי 1954

שיחה עם כריסטיאן פושה (Fouchet) המיניסטר לענייני תוניסיה ומרוקו.

(א) צרפת עומדת לעשות הנחות רציניות לילידים, בייחוד בתוניסיה, אך מתוך כוונה ברורה להישאר בצפון אפריקה ולא להפסיד את שליטתה המדינית והכלכלית שם.

(ב) הוא מבין העניין המיוחד שיש לנו בעלייה מצפון אפריקה ובמצב היהודים שם. רוצה בשיתוף־פעולה בשיחות וחילופי אינפורמציה מפעם לפעם.

(ג) היו אצלו משלחות אליאנס והקונגרס היהודי [העולמי]. חזר על הכרזתו להם שבכל הסדר בשתי המדינות תדאג צרפת לזכויותיהם ולמעמדם של היהודים.

(ד) הקמת קונסוליה ישראלית בתוניסיה או במרוקו היתה מקילה לדבריו על היחסים בינינו. הוא מבין שעניין זה נתקל בקשיים משום שיגרור רישיון לפתיחת קונסוליות ערביות. מוכן לראות כל נציג הסוכנות היהודית שיתמנה גם כנציג בלתי־רשמי של הממשלה.

(ה) יפנה לשלטונות בשתי הבירות בדרישה לתת הוראות להנהלות המחוזיות כדי שתינתנה כל ההקלות לנציגי הסוכנות וישראל.

(ו) שאלני על שום מה אינני מבקר במרוקו ובתוניסיה. השיבותי כי זוהי שאיפתי אך אני חושש פן יגרום הביקור – אפילו פרטי – קשיים לאדמיניסטרציה הצרפתית. בהיותו חדש במשרד כנראה לא חשב על כך. אמר שיברר עם עוזריו ויודיעני אם התנאים האובייקטיביים מאפשרים ביקור כזה.

צור

296

1. לנמען הוסיף צור: לתשומת לב ראש הממשלה.

297

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and Minister for Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: 43/5570/4120

ירושלים, כ"ב בתמוז תשי"ד
23 ביולי 1954

כמוס

את סיכום ההתייעצות שנתקיימה בביתי ביום ב' בערב, 19 בחודש זה,[1] הנני גורס כדלקמן:

(א) ייצוג ישראל בוועדות שביתת־הנשק יישאר עד להחלטה חדשה בידי משרד הביטחון.

(ב) בכל מקרה שתתעורר בעיה לגבי העמדה שיש לנקוט בוועדות שביתת־הנשק וכלפי מטה או"ם תתקיים התייעצות, עד כמה שאפשר בעוד מועד, בין משרד הביטחון למשרד החוץ.

(ג) בכל מקרה שיתעוררו חילוקי דעות ויהיה צורך בהכרעה סופית, דעת ראש הממשלה תהיה המכרעת.

לסיכום זה של ההתייעצות הנני להוסיף שתי הנחות:

(א) משרד החוץ יוכל תמיד לשלוח את נציגו לכל ישיבה של ועדת שביתת־הנשק לפי ראות עיניו, מתוך הודעה מוקדמת למשרד הביטחון.

(ב) דובר צה"ל בבואו למסור לעיתונות ידיעות על מהלך העניינים בוועדות שביתת־הנשק וביחסים עם מטה או"ם יתאם את דבריו, לפני מסירתם, עם משרד החוץ.

(ג) סעיפים 7 ו־8 במזכרי אליך מ־18 בחודש זה[2] עומדים בעינם.

הנני מקווה כי הדין־ודברים הממושך בשאלות הייצוג והתיאום בענייני מדיניות שביתת־הנשק יסתיים בסיכום זה.[3]

297

1. ראה מס' 284 והערות שם.
2. סעיף 7 במכתב מ־18 ביולי (ראה מס' 284, הערה 2) קבע שמכיוון שבמסירת הסברה או הדרכה לעיתונות בעניינים הנוגעים ליחסי המדינה עם גורמי חוץ יש משום קביעת עובדות במדיניות החוץ, יימנע דובר צה"ל מכך הן בפומבי והן מאחורי הקלעים, אלא אם יתחייב הדבר במקרה מיוחד, ואז תימסר ההסברה בתיאום גמור עם משרד החוץ. סעיף 8 קבע שהדלפת ידיעות סודיות לעיתונות, תחבולה שיש לפעמים צורך להיזקק לה, תהיה נתונה בידי משרד החוץ.
3. הדין־ודברים לא הסתיים בזה. לבון לא קיבל מכתב זה כסיכום נאמן של ההתייעצות אלא כחזרה על דעותיו של שרת במכתבים קודמים וטען כי רוב החברים שהשתתפו בהתייעצות סברו שענייני שביתת־הנשק צריכים להישאר בידי משרד הביטחון. שרת לעומת זאת, טען שבשאלה העיקרית, מי מכריע במקרה של חילוקי דעות, תמכו כל המשתתפים בהתייעצות בעמדתו שההכרעה היא בידי ראש הממשלה ושר החוץ. הוא היה מוכן להביא את הדברים להכרעה בממשלה וחזר על כך כי אין הוא מוכן בשום אופן לוותר על זכות ההכרעה בעניינים הנדונים. (לבון אל שרת, 29.7.1954, שרת אל לבון, 3.8.1954, 130.02/2446/11.) ראה גם מס' 574.

298

שיחת פ' ספיר – ג' בארנס וא' טרוקסל
(בוואשינגטון, ב־23 ביולי 1954)
Meeting: P. Sapir - G. Barnes and O. Troxell
(Washington, 23 July 1954)

העתק: 130.02/3694/6

ואשינגטון, כ"ב בתמוז תשי"ד
23 ביולי 1954

ג'ונסטון ותכניותיו[1]
שיחת ספיר עם ג'ורג' בארנס ואוליבר טרוקסל ביום
23 ביולי 1954

ביום ו', 23 ביולי, ביקר מר ספיר במשרדו של ג'ורג' בארנס לשיחה על המשך פעולותיו ותכניותיו של ג'ונסטון. נכח טרוקסל, שהיה פעיל יותר בשיחה מבארנס. מצדנו נכחו מאיר שרמן וי' שמעוני.

להלן סיכום הנקודות העיקריות שבשיחה:

(1) ספיר הדגיש כי התכנית לחלוקה של כמות חלקית בלבד של מימי הירדן והירמוך, כפי שעובדה על־ידי ספיר־קולק־הרצוג ובארנס־טרוקסל אחרי שג'ונסטון עזב את ישראל – היא מינימום שבמינימום. אף היא טרם נתקבלה על דעת ממשלת ישראל, ואם יש סיכוי לשכנע את הממשלה ולהפוך תכנית זו מראשי פרקים טנטטיביים לתכנית רצינית ומוסכמת, הרי רק אם לא יחולו בה כל קיצוצים נוספים.

בארנס וטרוקסל הדגישו שניהם – (א) כי אין צורך לשכנע אותם בצדקת התכנית ובהגינותה, כי הם משוכנעים, אך השאלה היא איך לשכנע את הערבים ולקבל את הסכמתם; (ב) לא תמיד מספיק הצדק: לא תמיד אפשר להשיג את הדבר הצודק, ולא מן הנמנע הוא שמוטב לה לישראל, על אף צדקתה, להסכים לדבר שהוא פחות מן הצודק אך אפשר להשיגו; (ג) את הוויתור האפשרי על כמויות נוספות של מים שהן למעשה "50 או 60 או 100 מיליון מטרים מעוקבים" – יש לשקול כנגד היתרונות שבהסכם כללי, הן עם הערבים והן עם ארצות־הברית. הגיעה השעה ליטול את העניין מידי מהנדסי המים ולהעלותו להכרעה מדינית, כי רק הכרעה מדינית תהיה מסוגלת לשקול זה מול זה את ההפסד בכמות המים מול יתרונות מדיניים ואחרים.

(2) דו־שיח זה חזר פעמים אחדות. בהזדמנות אחת פירטו בארנס וטרוקסל את היתרונות הכלליים שיהיו אולי שקולים כנגד ההפסד בכמות המים: (א) ליטאני – אם יש סיכוי להשיג אי־פעם את מימי הליטאני תוך הסכם עם הלבנון, הרי רק אחרי הסכם קודם על חלוקת מי הירדן והירמוך; אם עכשיו לא נוכל להגיע לידי הסכם על כך, איך אפשר לחלום על איזה הסכם שהוא בעתיד על הליטאני. (ב) הסכם על חלוקת

298
1. ראה מס' 280.

המים וכו׳, פירושו יהיה שיתוף־פעולה עם הערבים וצעדים ראשונים לקראת הסדר ושלום. (ג) עזרת ארצות־הברית – בעיקר הכספית, תלויה בהסכם: סכומים ניכרים שאנו זקוקים להם בשטחים שונים יתפנו לנו אם פיתוח המים שלנו ימומן על־ידי ממשלת ארצות־הברית. (ד) גורם הזמן – הן המדובר הוא על ויתורים וסידורים שייכנסו לתוקפם רק כעבור 8, 10 או 15 שנים. (על נקודה זאת ענה ספיר במקום: אנו חושבים לא על 8, 10, או 15 שנים אלא על דורות רבים.)

(3) ג׳ונסטון עצמו עדיין לא ראה את הניירות שעובדו על־ידי בארנס וטרוקסל עם אנשינו. אף כי שניהם אישרו את הערת ספיר כי מבחינה עקרונית ידע ג׳ונסטון על כיוון הניירות האלה ועל נקודותיהם העיקריות, הרי את עצם התכנית טרם ראה ואין לראות אותה כמאושרת על־ידיו.

(4) בשיחותיהם בקהיר לא הראו ג׳ונסטון ואנשיו לערבים את התכנית. ״לו הראו לערבים תכנית זו, הרי מובן מאליו שהערבים היו דוחים אותה בשתי ידיים ובשצף קצף״. יתר־על־כן, הם לא דיברו עם הערבים אף על העיקרון של חלוקה סופית של חלק מכמויות המים ושל השארת השאר לחלוקה בעתיד.

(5) כיוון שברור כי בצורתה הנוכחית אין לתכנית כל סיכוי להתקבל על דעת הערבים הרי הם רואים את תפקידם עכשיו בעיבודה בצורה שונה שהערבים יוכלו לקבל אותה. בין השאר, הם חושבים למשל כי את ניכוי כמויות המים המוחזרות לירדן אחרי השימוש מחישוב המים שאנו משתמשים בהם כבר עכשיו, אין להזכיר בראשית הנייר, ששם הוא יפחיד את הערבים ויעורר התנגדות מידית, אלא בסופו; כן יש לנסחו בצורה כללית שתחול לא רק על ישראל אלא גם על הערבים, כגון ״כל מי שישתמש במים בצורה שהמים יחזרו לנהר אחרי השימוש וכו׳ וכו׳״.

(6) משנתעוררה עוד הפעם השאלה אם אין חובתם להפגיש את המהנדסים הערבים ישר עם המהנדסים שלנו, חזרו על ההסברה הידועה, מדוע אין הדבר אפשרי. אך טרוקסל קרץ [ב]עינו ואמר כי אמנם הם ״זוממים״ כזאת. אחר כך פירט: הם משוכנעים כי דיוני הצדדים עם ״פקח המים״ שיתמנה, יביאו בהכרח לפגישות ישירות בין שני הצדדים – עם ״פקח המים״ או בלעדיו.

(7) ספיר הסביר עוד הפעם את אי־הרצון והחשדנות הקיימים בארץ לגבי עקרון ״הפיקוח הבינלאומי״. עמד על כך כי סמכויותיו וזכויותיו של ״פקח המים״ העתיד מוכרחות להיות מצומצמות ביותר ומוגדרות היטב. לישראל ניסיון עשיר ומר בענייני פיקוח בינלאומי, והיא לא תקבל על עצמה פיקוח שיחרוג מן המסגרת הנ״ל. כאן העיר בארנס בחיוך כי בנקודה זו יש הסכמה מוחלטת בין הערבים ובינינו.

(8) כן הסביר ספיר כי בארץ – ולא רק ״ברחוב״ אלא גם בחוגים ממשלתיים – קיימת חשדנות מסוימת לגבי כוונותיה של ארצות־הברית, ומה גם כשקושרים את מכלול פיתוח המים עם חשדותינו וחששותינו באשר להתנהגות ארצות־הברית וכוונותיה בשאר ענייני המזרח התיכון, כגון זיון עיראק וכו׳. אין הרבה טעם, אמר ספיר, להסביר לחושדים שמוטב להם לא לקשור עניינים אלה אלא לראות את פיתוח המים כבעיה נפרדת, כי אכן קשורים העניינים לכדי מסכת אחת.

(9) בארנס וטרוקסל חזרו על סיפור ההכחשה שג'ונסטון הכחיש את שתי ההודעות שיוחסו לו בטעות (עניין בנות יעקב, ושימוש במים באגן הירדן בלבד)[2] והביעו תקווה שהכחשות אלו הניחו את דעתנו.

(10) היה ויכוח קצר על המים שיש לישראל ולמדינות ערב ממקורות מקומיים באגן הירדן. ספיר רמז כי הערבים יוכלו לפתח מקורות כאלה בכמויות יותר גדולות משהובא בחשבון בתכניות השונות. בארנס וטרוקסל עמדו על כך שכל השוואה בשטח זה, וכן כל השוואה של היחס בין כמות המים ובין מספר הנפשות או בין שטח הקרקע ומספר הנפשות, תצא תמיד לרעת ישראל, ואל לנו לפתוח פרק זה של ויכוח. הערבים, אמרו, יודעים יפה להשתמש במספרים. אולי מופרזים ומטעים – שאנו עצמנו פרסמנו בתכניות הייס, קוטון וכו'. הם סבורים, למשל, על־פי מספרי הייס, כי לישראל יש בכוח 2,500 מיליון מטרים מעוקבים, בעוד שלפי המספרים החדשים של ספיר מספר זה אינו עולה על 1,800 מיליון.

(11) השיחה נסתיימה בחילופי דברים קצרים על בעיית העיקרון של חלוקת המים לפי "שימוש יעיל בתוך אגן הירדן". ספיר שאל אם יש להבין את הודעת ג'ונסטון על עניין זה בקהיר כמכוונת רק אל שארית המים שיישארו אחרי החלוקה החלקית לפי הנייר שעובד בארץ, או אם חזר ג'ונסטון לסורו ורצה שעיקרון זה יחול על כל כמות המים. בארנס הסביר כי עיקרון זה, בחולו על כל כמות המים, יקר וחיוני ביותר לערבים וקשה יהיה להזיזם מנקודה זו. בארנס וטרוקסל חושבים כי בעניין זה ג'ונסטון הוא "בסדר". אך לחתום מטה היה רושם ברור כי לעצם שאלתו של ספיר לא ניתנה תשובה.

י' שמעוני
יועץ

299

איגרת משר החוץ אל המזכיר הכללי של האו"ם
Note from the Minister of Foreign Affairs to the Secretary-General of the United Nations

Copy: 130.02/2431/11 :העתק

Jerusalem, 27 July 1954

The Minister for Foreign Affairs of Israel presents his compliments to the Secretary-General of the United Nations and has the honour to refer to the Secretary-General's note of 24 June 1954 concerning the difficulties

2. ראה מס' 283 והערות שם. עוד בשיחה עם שילוח ב־16 ביולי הכחיש ג'ונסטון בתוקף את הדברים שיוחסו לו בעיתונות לפי סוכנות יו. פי. בעניין בנות יעקב וגם סיפור נוסף שפורסם ב"טיים", כביכול בשמו, שישראל השלימה עם כך שניצול המים יוגבל לאגן הירדן בלבד. (ראה שילוח אל מחלקת ארצות־הברית, WIA676, 16.7.1954, 93.01/2210/14).

encountered by United Nations observers after the Wadi Fuqin-Husan incident which occurred on 19 June 1954.[1]

The Minister for Foreign Affairs reserves his position on the fact that the Secretary-General found it appropriate to make the statement that he "regards the action of the Israeli Commander as a flagrant violation of the Armistice Agreements".

If the shot allegedly fired at the team of observers in Jordan territory did in fact come from Israeli positions, it was certainly not directed at the observers intentionally but must have been a single bullet which strayed in the vicinity of the observers during the severe exchange of fire which lasted several hours.

With respect to the complaint that the Israeli Military Commander prevented observers from proceeding to the scene of the incident, the attention of the Secretary-General is called to a report dated 21 June 1954 by the United Nations observers Captain Svedlund and Captain Barden from which it is clear that the man in question was not a member of the Defense Army of Israel, but a leader of the settlement. The observers were later permitted to proceed to their destination by an Army officer.

Standing instructions to all Army personnel require the strictest civility in relation to United Nations observers whether on or off duty. If these instructions are at any time not fully respected, the Minister expresses his regret and assures the Secretary-General that every effort will be made to prevent the recurrence of such incidents.

It may be observed here that some of the recent difficulties have resulted from a difference in view between the Government of Israel and the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization on the question of the functions and competence of the United Nations observers. In the view of the Government of Israel, United Nations personnel must be expected in performance of their duties to keep within the provisions of the Armistice Agreements. The Government considers that the resolution of the Security Council of 11 August 1949 which confirmed these agreements, while

299

1. ב־19 ביוני, באזור ואדי פוקין (מבוא ביתר), התחוללה תקרית בה נהרגו 3 חברי קיבוץ מבוא ביתר. ב־23 ביוני קיבלה ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן, בהיעדרה של משלחת ישראל, החלטת גינוי חריפה נגד ישראל על חדירה לשטח ירדן, וירי מרגמות משטח ישראל לתוך ירדן. בהודעת מטה האו"ם נאמר שהגופות נמצאו כ־150 מטר בשטח ירדן. הגרסה הישראלית היתה שחברי הקיבוץ הותקפו בהיותם בתוך שטח ישראל, וגופות ההרוגים נגררו לתוך השטח הירדני.
באיגרת מ־23 ביוני אל ראש הממשלה מחה גנרל בניקה על הפרעה לחקירת המשקיפים בכך שהמפקד והחיילים בשטח מנעו מהם באיום בנשק לגשת למקום התקרית. בהקשר זה הזכיר התכתבות שלו עם הרמטכ"ל דיין בחודש מאי על מקרה דומה של הפרעה לחופש התנועה והגישה של המשקיפים שבאו לחקור במקום התקרית בחרבת עילין. (האיגרת בתיק 130.02/2431/11.)
גם מזכ"ל האו"ם מחה, באיגרת מ־24 ביוני אל שר החוץ, על "הפרה בוטה זאת של הסכמי שביתת־הנשק" וביקש לנהל חקירה מידית של המקרה כדי לנקוט בצעדים הנחוצים לשם הבטחת חופש התנועה של אנשי האו"ם בביצוע תפקידם. (האיגרת, שם.)

creating a direct responsibility of the United Nations Truce Supervision Organization towards the Security Council, did not in any way affect the validity of the framework of the Armistice Agreements within which the observers were to perform their duties. The interpretation attributed to this resolution by the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization is somewhat different, but the Minister trusts that these differences will be clarified with him in the near future.

300

י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון[1]
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IWA688

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 28 ביולי 1954

(1) היום התקיימה לפי הזמנת שר הביטחון פגישה עם בניקה בה נדונה בעיית זכויות דיג בכנרת שהסורים ינסו לעורר שוב בישיבת ועדת שביתת־הנשק שנקבעה למחר, לדיון בתקרית כנרת 15 במארס. בפגישה נכחו גם הומל, קוקס, תקוע, שלו ועברון.

(2) השר הטעים:

(א) בעיית זכויות דיג אינה שייכת להסכם שביתת־הנשק.

(ב) זאת משמעות ההחלטה מ־15 במארס[2] ולא רק שאין לערער עליה כי אם אסור לוועדה לקבל החלטות כלשהן המתייחסות לזכויות.

(ג) אם הסורים יבקשו להסדיר שאלת הדיג והשימוש במי כנרת נהיה מוכנים לפגשם מחוץ למסגרת ועדת שביתת־הנשק אולם נשמור זכויותינו להעלות בעיות המעניינות אותנו.

(ד) בניקה הגיב יותר מהרגיל אולם קוקס היה הדובר העיקרי מטעם או"ם.

אחרי דיון של שעתיים סיכם השר את נקודות ההבנה כדלקמן:

(א) היושב־ראש יודיע כי אין לוועדה סמכות לקבל החלטה בדבר בעיית הדיג וידאג כי לא תתקבל החלטה המתייחסת בצורה כלשהי לזכויות.

300

1. נשלח גם אל לונדון, פאריס ורומא.
2. ראה מס' 110.

(ב) היושב־ראש לא ימנע אמנם מהסורים להביע את דעתם ולהתייחס לשאלת הדיג אולם יציע לצדדים לחפש פתרון לשאלה זו בדיון בלתי־רשמי, מחוץ למסגרת הוועדה.

קוקס קיבל הסיכום אולם העיר כי עליו להסתייג לגבי ההגדרה המשפטית המוחלטת ביחס לסמכות הוועדה.[3]

תקוע

301

ג׳ רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2377/2

ירושלים, 28 ביולי 1954

הסכם סואץ.[1] בהסברתנו יש להבליט:

(א) עיננו אינה צרה במצרים במילוי תביעותיהם הלגיטימיות.

(ב) היעדר התחייבויות מצריות למדיניות שלום עם ישראל מעיד על כוונתם להמשיך במדיניות האיבה הפעילה.

(ג) נוסחת חופש השיט בהסכם אינה מבטיחה מעבר לישראל כל עוד מצרים מתכחשת להחלטות מועצת הביטחון.

(ד) ביצוע ההסכם ומתן נשק אמריקני אם יבוא בעקבותיו ישנה מאזן הכוחות במזרח התיכון לטובת אויבי ישראל ועשוי להגביר בקרבם מגמות תוקפנות כפי שהתבטאו בנאומי ראשי השלטון המצרי בשבועות האחרונים.[2]

(ה) ההסכם אינו מותנה בהצטרפות מצרים לכל מערכת ביטחון מערבית ולפי מיטב ידיעותינו תעמוד מצרים בסירובה לעשות כן.

3. סיכום מפורט של השיחה בתיק 130.02/2434/6. בישיבה שהתקיימה למחרת, 29 ביולי, אכן עוררו הסורים את בעיית זכויותיהם בכנרת, שללו תוקף ההחלטה מ־15 במארס ותבעו מהיושב־ראש לקבוע פגישה מיוחדת לפירוש הוראות הסכם שביתת־הנשק לשם הכרעה בשאלה אם ההסכם אמנם מונע דיג סורי בכנרת. מבלי לקבוע כי לוועדה אין סמכות להחליט בשאלה, הציע היושב־ראש להיפגש באופן בלתי רשמי, אולם הסורים התנגדו לדיון שלא בוועדה. (ראה מברק תקוע אל ואשינגטון, לונדון, פאריס ורומא, ופרסום לעיתונות של האו״ם על הישיבה, שניהם מ־30.7.1954, 130.16/2954/7).

301

1. ראה מס׳ 295, הערה 1.
2. הכוונה לנאום סאלח סאלם בביירות (ראה מס׳ 279, הערה 1) ולנאום שנשא נאסר בקהיר ביום השנה השני להפיכה הצבאית. בנאום זה הכריז שאם ישראל לא תחדל מתוקפנותה ולא תמלא אחר החלטות האו״ם, עלול לבוא פיצוץ במצב במזרח התיכון. (ראה ״הארץ״, 23 ביולי 1954.)

על קווי פעולתנו שנדונו במשרד[3] ובממשלה נבריק לחוד אחרי סיכום עם השר.

בנאום השר היום שמבריקים לחוד יש לראות תגובתנו הראשונה.[4]

רפאל

302

איגרת ממשרד החוץ אל שגרירות ארצות־הברית בישראל[1]
Note from the Ministry of Foreign Affairs to the U.S. Embassy in Israel

Copy: 130.02/2431/11 :העתק

Jerusalem, 29 July 1954

The Ministry for Foreign Affairs presents its compliments to the American Embassy and has the honour to transmit the following comments of the Government of Israel on the proposals contained in the Embassy's Aide-Memoire of 19 June 1954.

(2) The Government of Israel appreciates the concern of the United States Government at the security situation in the border zones between Israel and the Arab states and its attempt in concert with the Governments of the United Kingdom and France to devise proposals for the reduction of tension.

(3) The Government of Israel desires to assure the United States Government that it is ready, as always, to lend most earnest consideration to any suggestion likely to advance the cause of peace and reduce tension. From prolonged unhappy experience, it is convinced that the root of the difficulty – and a source of permanent danger – are the determination of the Arab world to maintain a state of war, and its relentless campaign of economic warfare and hostile propaganda and incitement, breaking out in acts of

3. ראה מס׳ 295.
4. בנאום בכנס חיל האוויר ב־28 ביולי, הגדיר שרת את ההסכם האנגלו־מצרי המתגבש כשינוי חמור במאזן הכוחות בין ישראל והעולם הסובב אותה. הוא אמר שמצרים תיבחן בשימוש שתעשה בנכס הלאומי, שהוא למעשה נכס עולמי, העומד להיות לה לנחלה. הוא הזכיר את איומי התוקפנות שבאים מפי מנהיגיה, הזהיר מפני הנחלת עמדת כוח זאת למצרים בלי להתנות את ההסכם אפילו בהפסקת ההסגר בתעלת סואץ והכריז שישראל תמשיך במאבקה נגדו בכל האמצעים החוקיים שברשותה ובגיוס תמיכה בין־לאומית במאבק זה. (דברי השר הופצו בידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 3.8.1954, 130.02/2409/12.)

302

1. איגרת התשובה להצעת 11 הנקודות מ־19 ביוני (ראה מס׳ 256 והערה 1 שם) נמסרה לממונה האמריקאי ראסל ב־29 ביולי. ב־30 ביולי נמסרה תשובה בנוסח דומה לשגרירות בריטניה והעתק התשובה נמסר בו ביום לשגרירות צרפת. (ראה ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 2.8.1954, 130.02/2431/11.)

violence. Under these circumstances, efforts should be directed at removing the root of the trouble. The parties to the Armistice Agreements must desist from the pursuance of active hostility and belligerent practices, co-operate genuinely in implementing agreed measures for strengthening border security, and adopt a policy of faithful and integral fulfilment of all provisions of the Agreements.

(4) The Government of Israel takes it for granted that the United States Government continues, as before, to regard the scrupulous fulfilment of the Armistice Agreements as the indispensable basis, under present conditions, of peace and stability in the area. If any new effort aimed at strengthening border security is to succeed it must be preceded by the re-affirmation, on the part of the States concerned, of their whole-hearted resolve to adhere in future to the terms of the Agreements in their entirety. Israel, for its part, is ready to make such a reaffirmation.

(5) Any proposal for the improvement of inter-state security, based as it must be on the armistice system, should in the first instance be examined in relation to the theory and practice of the Armistice Agreements, which were concluded by direct negotiation and provide for direct contact and consultation as the only means of ensuring their implementation and, if necessary, their own amendment. The United States Government is aware that Jordan has failed to honour Article VIII of the General Armistice Agreement, that it has repudiated its obligation under Article XII, and that it has, more recently, refused to pledge itself to the settlement of its disputes with Israel by peaceful means, as enjoined by the Charter of the United Nations and implicit in the General Armistice Agreement. This practice of selective implementation, if acquiesced in internationally, is liable to lead to imitation and inevitably undermines the structure and authority of the armistice regime in the whole area.

(6) Since the acceptance of some of the proposals now put forward would entail amendment or modification of the Israel-Jordan General Armistice Agreement, the only way of investing them with a binding character would be for the parties to agree on them in conference. It was, indeed, precisely in order to review the operation of this Agreement that Israel, under Article XII, asked the Secretary-General of the United Nations to invite Jordan to a conference – an initiative which failed owing to Jordan's refusal to attend. Israel is bound to ask itself whether it is at all worthwhile to seek new commitments from Jordan while its former pledges are repudiated.

(7) The Government of Israel, in examining the proposals under reference, finds to its disappointment that not many of them are in fact preventive in character. It notes, moreover, that a number of the proposals imply a radical change in the status and function of the United Nations machinery. While the Armistice Agreements, and the established practice of their implementation, assign to the United Nations observer staff only such tasks as derive from their freely negotiated provisions, some of the present proposals would invest

this staff with independent authority. The Government doubts whether such a reform, extremely problematical in itself, can outweigh the decisive drawback of introducing an organic change into the legal structure of the Armistice Agreements. Recent failures of the United Nations staff to fix responsibility for violations of the peace do not justify the assumption that their efficacy would be enhanced by an increase in their numbers or the widening of their powers. In any case detailed consideration of specific proposals could usefully be conducted only between the parties directly concerned, who must see themselves jointly responsible for the conclusions reached.

(8) The Government welcomes the suggestion that all borders be clearly demarcated. It has itself long advocated this expedient. It assumes that the operation will entail the liquidation of the pockets of no-man's-land which have given rise to so much confusion and avoidable conflict. The Government takes it for granted that, helpful as United Nations observers can be in the process, the actual fixing of the border lines, if it is to be lastingly valid and effective, must rest on agreement between the parties.

(9) The Government likewise endorses the suggestion that physical obstacles be erected at suitable points along the frontiers to serve as an impediment to unlawful crossings and as points of vantage for their prevention. To enable these obstacles effectively to serve their purpose, the parties would have to undertake their erection and the charge of preserving them intact.

(10) As for the suggestion to permit the movement of Arabs from the Gaza strip across Israel territory, the Government is ready to discuss an arrangement, to be put into effect for an experimental period of fixed duration, whereby it would allow groups of Arabs now in the Gaza strip and wishing to settle in Jordan to cross Israel territory on the understanding that they go to Jordan for good. The Government could not agree to open its territory to free crossings by any number of people on the basis of permits issued by an outside authority.

(11) The Government is in no doubt that consultation and discussion between the parties to the Armistice Agreements would lead to agreement on additional preventive measures which could be carried into effect by co-operation between them.[2]

2. סעיף זה בא במקום סעיף שהושמט בגלל הסתייגותו של רפאל, וזה היה נוסחו: Among the preventive measures the Government would urge the removal into the interior of Jordan territory of such refugee camps and concentrations as are found in the border zone.
רפאל התנגד לסעיף זה מפני שהיה סבור שירדן לא תוכל לקבל הצעה כזאת שמהווה התערבות בענייניה הפנימיים, ומשום שההסתננות בעיקרה לא באה ממחנות אלה אלא מכפרי הספר בירדן שאיבדו את אדמותיהם שנמצאות מעבר לגבול בשטח ישראל. (ראה רפאל אל שר החוץ, 26.7.1954, 130.15/3749/4.)

(12) In conclusion, the Government of Israel would re-state its conviction that the remedy for the present situation lies in the total fulfilment of the Armistice Agreements, in their letter and spirit. It would be most grateful if the United States Government could use its influence with the Kingdom of Jordan to impress on it the imperative necessity of restoring the full effective validity of the General Armistice Agreement to which it is signatory and of proceeding faithfully to discharge its obligations under it.

303

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן XA993
נוסח יוצא: 93.01/2182/1

ניו יורק, 29 ביולי 1954

אבן, קדרון, שוחחו מזכ"ל, 29 ביולי.

(א) ועדת שביתת־הנשק הירדנית.

אבן ציין הרושם הקשה שנוצר בישראל עקב סירוב בניקה לקבוע האחריות הירדנית לפתיחת אש בירושלים כאשר כל העדות מובילה אליה.[1] בעיני ציבורנו מצטיירת תמונה של סלחנות מתמדת כלפי ירדן. מתירים לה הכול – סעיף 12, סעיף 35 וזיכוי מאשמה במעלה עקרבים וירושלים. אף המשכת שירות האצ'יסון נוכח התנגדותנו מהווה חלק מהמכלול. כתוצאה ירדה האו"ם כולה בעיני הציבור וזאת עובדה מדינית שיש להתחשב בה.

המזכ"ל הביע דאגה על ירידת קרנה של האו"ם בישראל והחליט לבקש אנשיו בירושלים לדווח על כך. מבטיח שאין במזכירות כל נטייה להפלות ירדן לטובה ובטוח שאותו הדבר אצל בניקה אשר לגבי יושרו ואומץ לבו אין ספק. אין לו פתרונות. לדעתו חבל שהמועצה לא גמרה פרשת סעיף 35 ותקוותו שעוד תטפל בה במועד מתאים. אינו נוטה להפריז בערך י"א הנקודות כפי שעושים אחרים. ציין שהמעצמות משאירות לו הרבה יותר חופש פעולה ומקום ליוזמה בשאלה הארצישראלית מבכל שאלה אחרת.

(ב) בנות יעקב.[2]

303

1. ראה מס' 287 (הערת־עורך).
2. ההוראה להעלות את הנושא בשיחה עם מזכ"ל האו"ם נשלחה לאחר שב־20 ביולי הגיש הנציג הקבוע הסורי באו"ם מכתב לנשיא מועצת הביטחון, להפצה בין חברי המועצה, שבו מחה על שסימנים בשטח מעידים על ניסיון ישראלי לחדש את העבודות להטיית הירדן באזור המפורז. הוא טען שהחלטת מועצת הביטחון מ־27 באוקטובר 1953, שיש להפסיק את העבודות באזור המפורז עד להחלטה סופית של המועצה, שרירה וקיימת, מכיוון שהחלטה סופית עדיין לא התקבלה, והתרה שממשלתו מסירה מעליה את האחריות לתוצאות שינבעו מחידוש העבודה. (ראה נוסח המכתב במברקי יוסטמן אל משרד החוץ, 20.7.1954, 21.7.1954, 130.16/2954/4.)

אבן תיאר המצב לאחר שובו של ג'ונסטון. הלה ניער חוצנו מהבעיה שאינה שייכת לו אלא לאו"ם. עכשיו יש למצוא דרך לחדש העבודה בשים לב להמלצות דיקסון ואייספוגל.[3] המטרה צריכה להיות לחייב הסורים לגייס רוב במועצת הביטחון לשלילת מפעל קונסטרוקטיבי במקום לחייבנו להשיג הרוב להמשכתו. השאלה כיצד יתייחס בניקה לחידוש העבודה - הוא עלול להתיר, לסרב, או להימנע מהחלטה.

המזכ"ל בדעה שבניקה יבחר הברירה השלילית ועל־ידי כך יחזיר השאלה למועצת הביטחון והווטו. לדעתו יש לפתור הבעיה על־ידי משא־ומתן מחוץ למועצת הביטחון אך לפני כן חייבת המועצה להכשיר הקרקע. זה מחייב הסכמה בין המערב לבין ברית־המועצות. כאשר טענו נגד ניפוח תעלת בנות יעקב לבעיה בין־לאומית עצומה הציע שנדבר עם האמריקנים והבריטים על־מנת להגיע לפתרון אתם. הוא עצמו מתקשה במציאת דרך מאחר שתכניתו לגבי עדסייה לא נתקבלה על־ידי הסורים. הוא מסרב לפרסם הדו"ח לעת־עתה.

המלצתנו שנבקש הבריטים והאמריקנים לשתף־פעולה אתנו במציאת פתרון בלי כמובן להתחייב שלא נתחיל אם לא תימצא שפה משותפת.

קדרון

304

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן: Coded Tel. IW698
נוסח יוצא: Outg.: 130.09/2310/7

Jerusalem, 30 July 1954

Roham [Prime Minister] received Russell this morning, latter's request. Herzog present.[1]

On instruction from State Department Russell said:

(1) While U.S. feels it is in Israel['s] area, best interests Benot Yaaqov project should not proceed either in or outside mefuraz [Demilitarized Zone], major concern Israel not attempt resume in mefuraz. Obviously work already

3. ראה מס' 241 והערה 1 שם.

304

1. לפי דיווח של שרת בישיבת הממשלה דיבר ראסל מן הכתב, אך הדגיש שאין מדובר במסר רשמי ואפילו לא ב־Note Verbale, לכן חשובים הדברים כפי שנאמרו ולא המסגרת הפורמלית שלהם. לפי מקורות אמריקאיים, ההוראה למסור את הדברים הוברקה ממחלקת המדינה, לאחר שהגיעו אליהם ידיעות על כוונת ישראל לחדש את העבודות במפורז. (ראה דיווח של שרת בישיבת הממשלה, 1 באוגוסט 1954, ומברק שילוח אל מחלקת ארצות־הברית, 26.7.1954, 130.09/2310/11; *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 843.)

done in mefuraz designed [for] substantial Jordan diversion out of basin also for hydro-electrical development. Arabs and Israel know U.S. maintains any country entitled divert allocation waters outside basin. U.S. has reason hope Arabs would eventually agree this point, but resumption now or in [near] future would impair this possibility. Resumption in mefuraz can be undertaken only with permission Chief of Staff UNTSO [United Nations Truce Supervision Organization] or Sec[urity] Council or through agreement Syria, Israel. Resumption without such permission would be regarded as implicit decision Israel deliberately jeopardize chances Jordan Valley Agreement. After analysing Sec[urity] Council position light resolution October 27 Russell said resumption absence necessary conditions would force U.S. view Israel in defiance Sec[urity] Council and Chief of Staff. Hence would take such position publicly and would support in Sec[urity] Council any action recommended by it enforce its authority and also give consideration to other measures.

Roham hitting back at provocative bombshell said three-lined negative argument prompted by Syria's opposition.[2] Our undertaking not resume during Johnston's visit had clear date limit. Our answer to Russell's statement is: "Whether and when we resume entirely our business". Russell tried alleviate arguing main consideration not jeopardize Johnston, who returning to area month or two.[3] (Roham requested further details latter point.) State Department did not want repetition Misrad [Ministry of Foreign Affairs] Jerusalem transfer misunderstanding. Roham said his conscience clear for all time that he had explicitly forewarned on moving. State Department, as so often, had been uncommunicative on its alleged plan Jerusalem solution.

(2) As result prospective transfer Suez to Egypt and other measures required security free world in area possibility must be contemplated of change relative arms strength of countries in area within next decade. Decision U.S. strengthen free world position in area is firm but [it should be] emphasized no intention increase Arab capabilities to point threat Israel security. Inducement conflagration area which endeavouring stabilise would not be in interest of Ahav [United States]. If during next decade Israel

2. לפי הדו"ח שמסר לממשלה השיב שרת לראסל: פה אתם מאיימים עלינו ובונים חומה על גבי חומה. החומה הראשונה – ראש משקיפי האו"ם, החומה השנייה – מועצת הביטחון, החומה השלישית – הסכמת סוריה; ונוסף לכל אלה, סנקציות שלכם.

3. מאוחר יותר הביע ג'ונסטון, בשיחה עם אבן, צער על הודעתו זאת של ראסל. הוא ציין שאין היא משקפת את עמדתו כלפי מפעל בנות יעקב ולא היתה למחלקת המדינה כל זכות להסתמך עליו בקביעת יחס שלילי לחידוש המפעל, והוסיף כי התאפקותה של ישראל בשמונת החודשים האחרונים היתה למופת. לדעתו האישית היה רצוי להמשיך בהפסקת העבודה עוד כמה שבועות מתוך ביטחון מוחלט שהמפעל עתיד להתגשם, אך אין בפיו שום תביעה, וחזקה על ממשלת ישראל שתשכיל לשקול ולהגיע להכרעה עצמאית. הוא גם אמר כי עמדת הנשיא כעמדתו, כלומר, אוהדת את המפעל, ואם ממשלת ישראל תחליט להמשיך בהפסקת העבודה, תהיה ארצות־הברית מוכנה, מיד עם שובו מביקורו הבא באזור, לעבור לתמיכה גלויה בחידוש העבודה. (ראה מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA739, 5.8.1954, 93.01/2210/16).

security could not be guaranteed exclusively by its own forces its position no different from U.S. and all other countries free world, who supplement security by reliance U.N. and regional arrangements. If Israel's policy obstructive to measures against Soviet aggression in area, difficult see how progressive deterioration Israel-U.S. relations could be prevented. In this context Russell mentioned activist tendencies in Israel referring to Lehrman's article June *Commentary*,[4] Lavon's statement[5] change-over Suez might nullify Israel-Egyptian armistice agreement, Eytan's Radio address July 25th.[6]

Other hand constructive Israel policy which would keep U.S. relations close and firm would involve basing Israel security partly upon Zahal [Israel Defence Forces], partly upon strengthened role U.N. in area, and partly upon evolving pattern security worked out with Arabs one hand and as developments make possible with Israel other hand. Present Arab temper does not permit round table approach now, nor even simultaneous arms programmes. Israel should reciprocate U.S. confidence in her and trust U.S. intentions in process close working with Arabs in evolving pattern area security.

He (Russell) spends sleepless nights fear Israel's obstruction arms Iraq, Egypt, regional defence connection, Pakistan-Turkey pact may involve her adversely Ahav public opinion, begs us recast policy concentrate just appeal compensatory measures.

Roham demolishing thesis as insult our intelligence, said U.S. does not rely on Tripartite Declaration but requires allies sign on NATO dotted line etc. While not doubting sincerity U.S. intentions insisted their policy arm Arabs proved unreliable, criminally short-sighted. They would repent when too late. Israel would continue protest, expose, warn. U.S. policy was responsible activist tendencies here. In plan organize area for free world U.S. paradoxically, callously, offering words to only organic democracy to balance words plus actions for elementally neutralistic Arabs. Arms to Egypt held up till Egypt accommodated herself with Britain, transition Balkan Pact

4. לרמן כתב את מאמרו לאחר ביקור בישראל ושיחות עם אישים ישראלים. הוא עמד על נקודות המחלוקת בין ישראל לארצות־הברית בשאלת שילובם של הערבים בהגנת האזור והסיוע הצבאי לעיראק ואבחן תהליכים של חוסר סבלנות והקצנה בציבור הישראלי לנוכח המתיחות הבלתי פוסקת בגבולות, ובמיוחד בקרב אנשי הצבא, שחלקם סבור שהמלחמה היא בלתי נמנעת ומוטב שתקדים מאשר שתאחר, ובינתיים יש להגיב בפעולות תגמול נמרצות.

5. העניין אינו ידוע.

6. איתן אמר בשידור שישראל לא העמידה מעולם מכשולים בדרכה של מצרים למימוש שאיפותיה הלאומיות, אך היא מודאגת באשר למה שתעשה בנכסים הצבאיים שייפלו לידיה. החלטתה של ארצות־הברית לתת סיוע צבאי לעיראק ועוד יותר – למצרים מערערת את מאזן הכוחות במזרח התיכון, שעל שמירתו הצהירו שלוש המעצמות ב־1950. לכן קרא למנוע נשק ממצרים, או לתת כמויות שוות ערך לישראל. (ראה נוסח שידור רדיו, 25 ביולי 1954, 130.02/2419/2.)

to full military alliance[7] delayed [out of] respect for Italy's Trieste susceptibilities. Israel's interests alone of no consequence. No alleviation Israel's gloomy unqualified isolation. U.S. was not offering us arms or defensive alliance.

As Russell appealed for approach based on historical sense Roham had to cut short to attend funeral one of yesterday's victims.[8] Requested resumption discussion.

Mahav

305

סיכום התייעצות (בירושלים, ב־31 ביולי 1954)[1]
Summary of a Consultation (Jerusalem, 31 July 1954)

העתק: 93.04/41/6

סיכום התייעצות על תוצאות ההסכם האנגלו-מצרי
(בבית שר החוץ, ב־31 ביולי 1954)

נכחו: שר החוץ, המנהל הכללי, השגריר א' אילת, א' לבבי, ג' רפאל, א' נג'ר, י' הרצוג, ז' ש"ק.

שר החוץ: פותח ומציין כי אין מטרת ההתייעצות להגיע לסיכום אלא להעלות מחשבות לקראת הסיכום.

א) לא נוכל כבר להשפיע על תוכן ההסכם.

ב) לעומת זאת ברור לנו לאור הידיעות שנתקבלו מלונדון כי בקשר לישראל לבם של הבריטים אינו שקט. זה אפשר וצריך לנצל. אולי נוכל לסחוט משהו, השאלה היא מה. לפני חתימת ההסכם גילו הבריטים רגישות יתר לגבי כל רעיון שניסינו להחדיר להם מפחד שמא יתקלקל המשא־ומתן. לאחר שנחתם ההסכם, עומדת השאלה אם יהיו כעת יותר חופשיים להיכנס אתנו לדיון על תיאום אסטרטגי או עזרה חד־צדדית.

המנכ"ל: מפתח רעיון תעמולתי אשר לפיו עלינו להצביע על הסכנה כי ברית־המועצות עשויה לנצל את חוסר ההגנה על ישראל ולהתקיפה מבלי שתהיה לבריטים אפשרות לגלית להתערב. (שר החוץ אינו דוחה את הרעיון אולם מציין כי היעדר התחייבות בתנאי ההסכם אין פירושה לא לעזור לישראל כשתותקף.)

7. הכוונה לברית לשיתוף־פעולה מדיני ולידידות שנחתמה בין יוון, טורקיה ויוגוסלוויה באוגוסט 1954. הברית, שבאה במקום ברית דומה שנחתמה בפברואר 1953, הוגבלה ל־20 שנה, וכללה מועצה קבועה בדרג של שרי חוץ.

8. הכוונה לאסון שקרה בקרבת קיבוץ מעגן שליד הכנרת ב־29 ביולי, במהלך עצרת זיכרון לצנחן פרץ גולדשטיין, כשמטוס קל נפל לתוך הקהל וגרם למותם של 17 איש, ולפציעתם של 23.

305

1. הסיכום נכתב ב־1.8.1954. על ההסכם, והתייעצות במשרד החוץ קודם לחתימתו, ראה מס' 295 והערה 1 שם.

ג' רפאל: אנו עומדים בפני ארבעה שלבים:
א) עד לחתימת הסכם סופי – שלושה חודשים.
ב) עד להענקת נשק אמריקאי.
ג) עד לגמר הוצאת הציוד והצבא.
ד) עד להצטרפותה של מצרים למערכת ביטחון אזורי הקשור[ה] עם המערב.
ואלה הן שלוש הסוגיות של תביעות ישראל:
א) לגבי ניסוח ההסכם
(1) מעבר חופשי בתעלה.
(2) שימוש הבסיס להגנת האזור כולו נגד התקפה מבחוץ.
(3) הוצאת הציוד ופיקוח על המתקנים.
ב) לגבי המעצמות
(1) מאזן הכוחות במזרח התיכון.
(2) שיתוף ישראל בהגנת האזור.
(3) ערובות לשלמותה ועצמאותה של ישראל.
ג) לגבי מצרים
(1) הפסקת פעולות האיבה לגבי ישראל.
(2) ביטול ההסגר ומצב המלחמה.

א' אילת: א) מקבל את רעיונו של המנכ"ל בדבר הסכנה מצד ברית־המועצות אולם אפשר להשתמש בו רק כאחד הנימוקים בתוך הצעה מעשית־חיובית כללית על חלקה של ישראל בהגנת האזור. מעלה את האפשרות של פרסום מאמר באחד העיתונים הגדולים בעולם ובו טענותיו של המנכ"ל.

ב) מאשר את הנחת שר החוץ כי נוצר אי־שקט בחוגים רחבים באנגליה בעקבות ההחלטה על הפינוי (ולא רק בקשר לישראל), ומסביר את הרקע הצבאי־והמדיני.

ג) (ביחס אלינו) בצאתה ממצרים אין בריטניה יוצאת מן האזור (עיראק–עבר־הירדן).

ד) המצב בהודו־סין ובאפריקה ידחוף את בריטניה עוד יותר לעשות ויתורים לערבים. יהיו עוד יותר תלויים במצרים מאשר קודם.

המסקנה: ההסדר עם מצרים לא יקל על יחסינו עם אנגליה.

הצעות לפעולה:

א) עלינו לדרוש מהבריטים פרטים מלאים, בהתאם להבטחה שניתנה על־ידי אידן.[2] על הצבא להכין שאלון מתאים.

ב) עלינו לדרוש הבהרת הסעיף הנוגע לחופש השיט. מוטב להגיש דרישה זו בכתב.

ג) אין לנו סיכויים לשנות דבר אחר בהסכם.

ד) עלינו לדאוג לתגובות בעיתונות.

ה) זאת היא ההזדמנות הגדולה להגיש לבריטניה ולארצות־הברית הצעות מרחיקות לכת. לא עשינו מאמץ רציני לגבי התקשרות צבאית.

2. ראה מס' 1.

שר החוץ: (בתגובה להצעות אילת על התקשרות צבאית). כלפי ארצות־הברית עשינו הכול. הצענו ודרשנו דברים ברורים – והיתה תגובה שלילית. תחילה התחמקו וכעת אומרים סוף־סוף דברים ברורים: כי עליהם להתקשר עם הערבים. הם דרושים להם כעת ולא אנו. להם יתנו קודם נשק, וכשיגמרו – יתנו לנו. (שר החוץ מוסר תמצית שיחת לבון־טרודו,[3] ותמצית שיחות אנשי משרד החוץ עם ראסל כולל שיחתו האחרונה.)[4]

למעשה הם דורשים מאתנו כרגע שני דברים: שנחדל לדרוש הפסקת מתן נשק לערבים ושנחדל לדרוש שיתופנו בהגנת האזור. אנו לא החמצנו אף הזדמנות, פעלנו בלב שלם, פרצנו כל גדר. אך עתה התברר הקו והוא במלוא מהלכו. מתבקשת הוצאת המסקנות: או שנישאר לבד או שנמצא אמצעים כיצד לשבור את הקו האמריקאי.

לגבי אנגליה אולי לא עשינו עוד הכול, אבל הרי גם הם קבעו להם הסדר עם מצרים קודם להסדר עם ישראל.

א' אילת: רואה אפשרות של פעולה באנגליה ומעלה הצעה על פגישה ברמה גבוהה ביותר.

ג' רפאל: א) ברגע זה התקשרות עם המערב, בתקופת הסערה בעולם, הנה הערובה הטובה ביותר.

ב) תגובות להצעות מותנות בזמן הגשתן. למה שקיבלנו תשובה שלילית לפני שלוש שנים ייתכן מאוד כי נקבל תשובה אחרת היום או מחר.

ג) מזכיר את התפרצות טורקיה ל־NATO. הוא מציין כי מצדנו לא הפכנו את רצוננו להשתלב בהגנת העולם החופשי למסע מאורגן ומרוכז, הנתמך על־ידי יהדות העולם ובפרט על־ידי יהדות ארצות־הברית.

א' נג'ר: א) ברור כי הרגע אינו כשר למשא־ומתן ישיר על השתלבות צבאית.

ב) אנחנו עומדים בפני תקופה של forced independence.

ג) עלינו להגביר את מאמצינו ברכש, במיוחד בצרפת.

י' הרצוג: עלינו לנצל את האווירה הפסיכולוגית ולהתריע באוזני דעת הקהל העולמית בכלל והציבור היהודי בפרט על הסכנה להשאיר את ישראל מחוץ לתכניות הגנת העולם החופשי.

א' לבבי: א) אין מדיניות אחרת מאשר להתדפק על דלתות מדינות המערב.

ב) ברור שזה מטריד אותן ועלינו לנצל מצב זה.

סיכום: יש להכין איגרת לאנגליה. לפני כן ייפגשו נציגי משרד החוץ עם נציגי הצבא וישמעו את חוות דעתם. (הפגישה מתקיימת ביום ג').[5]

ז' ש"ק

3. ראה מס' 213.
4. ראה מס' 304.
5. על ההתייעצות עם נציגי צה"ל ראה מס' 310. האיגרת שהוגשה לממשלת בריטניה ראה מס' 376.

306

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA716
נוסח יוצא: 93.01/2210/14

ואשינגטון, 31 ביולי 1954

השגריר והחתום־מטה ראו אתמול ביירוד שעה, נכח ברדט. השגריר הציג חרדתנו למצב שנוצר עם חתימת הסכם סואץ והנטייה האמריקאית להתחיל בסיוע צבאי וכלכלי למצרים בעקבות החתימה. השגריר הרצה ברוח הודעת השר ומברקיכם,[1] הדגיש יחסנו החיובי לפינוי צבאות זרים אך תבע שינקטו צעדים שהישג חיובי זה לא ייהפך לרועץ לביטחון ישראל, האזור והעולם. תיאר ערעור מאזן הכוחות על־ידי הפינוי והגעת כוחות מצרים ושדות התעופה שלה קרוב לישראל וכל זה באווירה של שיא האיבה וההסתה כשנאצר וסאלם נואמים כפי שהם נואמים. אם לחשבון תוסף גם עזרה צבאית למצרים ואפילו יהיו ממדיה קטנים, יופרע שיווי־המשקל המדיני והצבאי עוד יותר והסכנה ליציבות האזור תחמיר. השגריר הזכיר כי המזכיר, סגנו [בידל סמית], ביירוד, ודוברי מחלקת המדינה אחרים הודיעו לנו בהזדמנויות שונות כי בידיהם התחייבויות מצד ממשלת מצרים כי עם חתימת ההסכם יתפנו להסדר היחסים אתנו ותבע פירעון השטר הזה. יש המנחמים אותנו בהצהרת השלוש אך ממשלת ארצות־הברית יודעת כמונו כי אין ערך ממשי להצהרה זו. השגריר תבע:

(א) הימנעות ממתן סיוע צבאי כלשהו למצרים במצב הקיים.

(ב) אם כלה ונחרצה עם ממשלת ארצות־הברית לתת לה סיוע צבאי אנו תובעים שייענו גם לתביעתנו המונחת על שולחן ממשלת ארצות־הברית מאז 1952[2] ויתקנו בדרך זו שיווי־המשקל המופר.

(ג) שממשלת ארצות־הברית תפתח במשא־ומתן עמנו על הסכם להבטחת גבולותינו.

(ד) שממשלת ארצות־הברית תתבע בכל תוקף ממצרים למלא החלטת מועצת הביטחון על חופש הספנות בתעלה ולאילת.

הפסקה בהסכם האנגלו־מצרי על נושא זה איננה אלא סלף וכזב וכבר ברור מהודעות אידן ולויד בבית הנבחרים הבריטי כי האנגלים משלימים עם המשכת ההסגר.[3]

306

1. ראה מס' 301 והערה 4 שם.
2. הכוונה לבקשתה של ממשלת ישראל לסיוע צבאי ללא תשלום שהוגשה בפברואר 1952, ולא נענתה.
3. המדובר בהודעה של אידן בבית הנבחרים ב־28 ביולי 1954 על ההסכם האנגלו־מצרי. אידן השתמש בהזדמנות זו כדי לאשר מחדש את כוונתה של בריטניה לקיים את ההצהרה המשולשת מ־1950 והוסיף כי ההסכם יכלול בין היתר סעיף המכיר בחשיבותה הכלכלית, המסחרית והאסטרטגית של תעלת סואץ ויביע את כוונתם הנמרצת של שני הצדדים לקיים את האמנה מ־1888 המבטיחה את חופש השיט בתעלה. בתשובותיו לשאלות, הדגיש אידן כי המצרים מונעים מעבר בתעלה רק מחומרים אסטרטגיים המיועדים לישראל.

כמהרהר בקול רם שאל השגריר שמא כדאי לברר מחדש עניין התעלה במועצת הביטחון.

בהמשך השיחה הצהיר ביירוד כי ממשלת ארצות־הברית כממשלה committed לממשלת ישראל להתמסר עתה למאמץ לשפר יחסי ישראל־מצרים ובדעתם לעמוד בהתחייבותם, השאלה היא כיצד ומתי הרגע המתאים. הסברנו והדגשנו כי אם לא תנקוט ממשלת ארצות־הברית עמדה ברורה ותקיפה כלפי מצרים בשבועות הקרובים עלולה היא להחמיץ שעה היסטורית. אם ממשלת ארצות־הברית תלך בדרך המוצעת על־ידנו תזכה בהישג גדול במזרח התיכון אשר כל שוחרי שלום בעולם כולל ישראל יתלכדו סביבו. השגריר ציין כי הוא עומד ערב ביקור בבית ויצטרך להביא לממשלת ישראל ועם ישראל חוות־דעת מוסמכת לאן פני ממשלת ארצות־הברית מועדות. ביקשנו לראות המזכיר לשם זה בשבוע הבא.

ביירוד אמר כי שמחתו לשיפור הניכר במזרח התיכון בעקבות ההסכם האנגלו־מצרי, הסכם הנפט המתקרב לסיום מוצלח,[4] והסיכויים לשיפור המדיניות הצרפתית בצפון אפריקה מהולה בחרדה להחמרת יחסי ישראל־ערב והוא רוצה להקדיש מאמציו לנושא זה. חמור מאוד יהיה גם לממשלת ארצות־הברית וגם לישראל אם העולם והציבור בארצות־הברית יגיעו למסקנה כי רק עניין ישראל מפריע לייצוב וביצור המזרח התיכון. התעניין בהצעה על חוזה בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית להבטחת הגבולות ושאל, מתוך הדגשה שהעניין לא נידון לעת עתה וכי הוא שואל רק לשם ידיעה, אם נסכים לכלול בחוזה כזה גם התחייבות מצדנו לכבד הגבולות הקיימים. אמרנו כי הכול תלוי בניסוח. ביירוד אמר כי יש להתמסר קודם כל לשיפור מצב הביטחון בגבולות. אמרנו כי עניין זה רק חלק מהבעיה הכללית. ביטחון הגבולות ישופר רק עם שינוי גישתן של ממשלות ערב ובראש ובראשונה עם שינוי יחסם להסכמי שביתת־הנשק. ביירוד שאל אם נסכים לשינויי גבול כל שהם. כשלחצנו עליו להסביר כוונתו אמר כי הוא חושב על תיקוני גבול קלים במקרה שהגבול חוצה כפרים או מפריד בין משכנות הכפר לקרקעותיו. אמרנו כי בעבר הסכמנו לדון על תיקוני גבול הדדיים מסוג זה והזכרנו ההסכמים השונים שנידונו בעבר דוגמת לטרון וכו׳. בסיום השיחה חזר והדגיש שאיפתו למאמץ לשיפור יחסי ישראל־מצרים ונכונותו להתחיל עמם בשיחות בהקדם. אלמלא הניחושים בעיתונות על מינויו הקרוב כשגריר במצרים היה נוסע מיד לקהיר לשם זה. חזר והדגיש כי ממשלת ארצות־הברית מחויבת, committed, כלפי ישראל לפעול עתה למען שיפור יחסי ישראל־מצרים אך מאידך מחויבת ממשלת ארצות־הברית גם כלפי מצרים להתחיל מיד לאחר ההסכם במתן סיוע צבאי למצרים אם כי ההתחייבות לא פירטה הממדים והקצב. הבטיח טיפול ועיון דחוף בבעיות שעוררנו וביקש לשוחח שנית עם השגריר לפני צאתו לארץ.

שילוח

4. ב־5 באוגוסט 1954 נחתם הסכם בראשי תיבות בין ממשלת איראן לקונסורציום בין־לאומי של 8 חברות נפט, שישב את הסכסוך בין איראן לחברות שנמשך מאז הלאמת תעשיית הנפט על־ידי ממשלת איראן ב־1951. הוסכם על הפעלתם של שדות הנפט ובתי הזיקוק באיראן, על שיווקו של הנפט, על חלקה של איראן בהכנסות, ועל הפיצויים שישולמו לחברת הנפט האנגלו־איראנית על רכושה שהולאם.

307

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. IW699 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 נוסח יוצא:

Jerusalem, 1 August 1954

Our 698.[1] Following fuller version my reaction para 2. Characterized his presentation as insult to intelligence. He paid compliment Israel by comparing it U.S.A. yet U.S.A. never rested content equivalent Tripartite Declaration but sought and got firm commitment fight shoulder to shoulder. As against this what are they offering Israel: arms? defensive alliance? any other definite commitment? They offering nothing of sort. Under Tripartite [Declaration] they pledged take action prevent violation status quo but action can be purely diplomatic and may fail. Moreover this is undertaking versus both parties whereas arms are given only one. Even in terms undertaking they offering nothing exclusive to Israel to outweigh exclusive grant arms Arab states. Justification entire course by need strengthen free world is addition insult to injury. They in effect exclude Israel which is only real democracy in area from scope free world, which according to them comprises Iraq today Egypt tomorrow Syria day after. What is left to us in such circumstances than protest, expose, warn both about danger ourselves and fiasco to which their policy doomed. In admonishing us not obstruct they in effect pressing us throw away our only defensive weapon. This we can not do. What moral right do they have blame us for proclaiming reliance on our own strength? They leave us in lurch and when standing with back to wall we appeal our own people serry ranks and rely united strength, they proceed brand this as truculent overweening attitude. Unceasing imputation aggressive designs is insulting. Here he interrupted pointing out he always denied to Department of State rumours about impending major outbreak our part but aggressive forms speech caused their own harm. Self replied that it was their policy of letting us down that inevitably led people use firm language. Dwelt some length Arab deep seated neutralism as exemplified World Wars I and II which bound recur world war III, if ever occurs since essence world conflict none their concern and their only wish is plague both houses.

Sharett

307

1. מס׳ 304. במברק נוסף הבהיר שרת שבעניינים שאליהם התייחס בשתי הגרסאות שהבריק על תשובתו לראסל, הגרסה שלפנינו מדויקת יותר. (ראה שרת אל אבן, IW702, 1.8.1954, 130.09/2310/7.)

308

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA703

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 2 באוגוסט 1954

לשיחה עם דאלס.

(א) הודעת ראסל בשלָנו 698,[1] שנקראה מהכתב, על־פי הוראות מחלקת המדינה, מגדירה מדיניות ארצות־הברית ויחסה אלינו בלשון הרבה יותר ברורה וגלויה משעושה זאת ביירוד בלהטיו[2] ולכן יש להסתמך עליה כנקודת מוצא.

(ב) הסיכום הוא:

(1) בעשר השנים הבאות תשנה ארצות־הברית מאזן הכוחות במזרח התיכון לרעתנו.

(2) בתקופה זו מנוי וגמור עם ארצות־הברית להדק קשריה ולפעול במשותף עם ארצות ערב, והתוספת: "ובמידת האפשרות עם ישראל", אינה מחייבת כלום.

(3) על־כל־פנים אין לדבר על אספקת נשק לערבים ולנו בעת ובעונה אחת.

(4) נוכח כל אלה עלינו לבטוח בקב"ה, בארצות־הברית וב־11 מידות[3] מתוך אמון עיוור כי ארצות־הברית תדאג לנו, וזה ללא כל ערובה הן מצדה הן מצד הערבים.

(5) כלפי חוץ עלינו לשתוק.

(6) אם נוסיף להרים קול נואשם ראשית בסיכול מאמצי ארצות־הברית להגנת המזרח התיכון בפני פלישת ברית־המועצות, שנית בכוונות תוקפניות לפי הכלל cet animal וכו'.[4]

(ג) הקו בשיחה צריך להיות התקפה וקריאות תגר, challenges, במקביל לתגובתי לראסל. מוטב לא להציע הצעות מצדנו פרט לדרישה לא לתת נשק אלא להעמיד אותם תחת לחץ להציע משהו. אם נבוא בהצעות יש לחשוש כי יבטיחו עיון מהשפה ולחוץ מבלי שיחול שינוי כלשהו בתהליך הביצוע שנקבע, ואילו ידינו תהיינה כפותות מלהתקיף בפומבי; אבל אם הם לא יציעו דבר או גם יציעו משהו נישאר חופשיים. כל זה בהנחה כי במשא־ומתן פנימי לא נוכל להם ועלינו לגייס כוחות למערכה גדולה ולכוון שיחותינו לפי צרכיה.

(ד) לפי זה יש להמטיר על דאלס גשם נדבות של טענות וקושיות איך תוכלו להצדיק אי־מתן נשק לנו כשאתם מזיינים מצרים? הן אתם עצמכם מבטלים ערך המשולשת. אי[ל]ו ערובות קיבלתם ממצרים לגבי אי־שימוש בבסיס החדש ובנשקכם

308

1. מס' 304.
2. ראה מס' 306.
3. רומז ככל הנראה להצעת 11 הנקודות שהוצעו על־ידי מעצמות המערב להפגת המתיחות בגבול.
4. מתכוון ככל הנראה למימרא הצרפתית: Cet animal est très mechant, quand on l'attaque il se défend, דהיינו: חיה זאת מאוד מרושעת, כאשר מתקיפים אותה, היא מגינה על עצמה.

לתוקפנות? איך תצדיקו הוצאת ישראל מתחום העולם החופשי הטעון הגנה וחיזוק, כלום אין זה תקדים ראשון של התעלמות והפקרה ממין זה? הן בתתכם נשק לפאקיסטאן הכרזתם מיד נכונותכם לתת להודו? איך תוכלו לדרוש מישראל לחדול להתגונן בפני סכנה לקיומה? מדוע אתם מתחשבים ברגישות, susceptibilities, של אנגליה, איטליה, מצרים עצמה, ורק לא של ישראל?

(ה) אין להעביר הוויכוח לפסי מאמציהם בקהיר להביא מצרים לידי שלום. העתקה זו של מרכז הכובד פירושה מעבר לסדר־היום על הפינוי והזיון. הפינוי עצמו מחייב פיצוי נשק לנו, כל שכן אם הם מוסיפים פרס, נשק למצרים. כנגד שינוי גשמי עובדתי של המצב לרעתנו עלינו לדרוש קודם כל שינוי כזה לטובתנו. דאגתנו הראשונה היא לעובדות הכוח ורק אחר־כך לסיכויי שלום. להם נוח שננתק מהמצב לאלתר וניגרר לבירורי עתיד, יען הבטחתם לפעול למען השלום בקהיר אינה מחייבת אותם למשהו ויש בה פתח ללחץ נוסף מצדם עלינו לגבי תנאיו, ותחבולה להרגיע ציבור אוהד לנו. הרבה יותר יעיל להתריע באוזניהם ובפומבי על אי־התניית הפינוי והזיון בהפסקת מצב המלחמה שמקיימת מצרים כלפי ישראל להלכה ולמעשה מלהביא לידי הבטחות סתמיות של השפעה על מצרים למען השלום העלולות רק לחפות ולהשלות.

(ו) אין לחדש ההצעה על הסכם להבטחת הגבולות עם ארצות־הברית שביירוד ניסה כבר לנצלה להגבלתנו. התחייבות מצדנו לא להסיג גבול השכנים תיתכן רק כלפיהם תמורת התחייבות גומלין מצדם כלפינו, ולא מצדנו כלפי ארצות־הברית. יש להוקיע אחריות ארצות־הברית להכשרת תנאים [–] לתוקפנות נגדנו מבלי להגביר כוחנו להתגוננות. אם דאלס יסתמך בתשובתו על המשולשת יש להוכיח אפסותה (אא) כמלל תמורת נשק, (בב) כמופרת ממילא על־ידי זיון צד אחד, (גג) כבלתי מבטיחה התערבות מזוינת, (דד) כמכוונת כלפי שני הצדדים בעוד שהנשק ניתן לאחד. אם דאלס ירמוז על ערובה נוספת ומיוחדת יש לשאול התהייה רק לישראל. אם יענה שלילית, יש לענות לפי (דד) בסעיף זה ולדחותה כבלתי הולמת המצב ורק אם חיובית, יש לבקש לדעת מה בדיוק מוצע.

(ז) כיווננו הכללי חייב להיות להחמיר בשלילה ובהוקעה כדי להביא אותם לידי דיבור ברור, אם לשבט או לחסד, ואז נדע מצבנו לאשורו. כל הצעה חיובית מצדנו מקילה התחמקותם מלעשות משהו ממשי על־ידי היאחזות בלתי־מחייבת ולמראית עין ברעיון שלנו.

(ח) בשולי שיחתכם עם ביירוד, בפסקה על תיקוני גבולות, חסרה לי הדגשה מצדכם כי תיקוני גבול כאלה ייתכנו רק על־פי הסכם בין שני הצדדים.

(ט) חשובה ביותר הוקעה בעיתונות וברדיו של מדיניותם המפקירה ישראל.[5]

שרת

5. מחלקת ארצות־הברית הוסיפה גם היא להנחיות אלה (ראה מברק W710, 3.8.1954, 130.09/2310/7), ואף שרת הוסיף למחרת – מס' 309. השיחה עצמה – ראה מס' 313.

309

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA708

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 3 באוגוסט 1954

בהוקעת האופי הממאיר של הקו החדש כלפי מצרים מבחינת ביטחון ישראל תדגיש:[1]

(א) הוצאת ישראל מכלל הארצות שההתקפה עליהן מחייבת הפעלת הבסיס.

(ב) ההתחייבות להפעיל הבסיס במקרה אם תותקף אחת מארצות ברית הביטחון של הליגה [הערבית]. העובדה (א) וההגדרה (ב) מצטרפות לתמונה של הפקרת ישראל והבטחת עזרה לארגון בין ארצי שהוקם אך ורק נגד ישראל, ואשר מטהו עוסק לפי ידיעותינו בעצם הימים האלה בעיבוד תכניות התקפה עלינו ללא הפסק וכל זאת בניגוד להבטחות החוזרות שניתנו לנו כי מערכת ההגנה האזורית לא תבוסס על ברית הליגה.[2]

שרת

310

התייעצות במשרד החוץ (בירושלים, ב־3 באוגוסט 1954)
Consultation at the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 3 August 1954)

פרוטוקול:[1] 130.15/3744/2

כמוס ביותר

פרטיכל הישיבה בעניין ההסכם האנגלו־מצרי על פינוי אזור תעלת סואץ

בישיבה נכחו: מר ג' רפאל, משרד החוץ, יו"ר; מר א' אילת, משרד החוץ; מר י' הרצוג, משרד החוץ; מר א' נג'ר, משרד החוץ; מר מ' יובל, משרד החוץ; מר י' תקוע, משרד החוץ; אלוף־משנה ב' גבלי; אלוף־משנה כ' שלמון; סגן־אלוף [י'] נאמן; ז' דיבון, משרד ראש הממשלה; מ' שליט, משרד ראש הממשלה.

309

1. ראה מס' 308.
2. ראה, למשל, כרך 7, מס' 46, 48, כרך 8, מס' 257.

310

1. התיקונים והתוספות בסוגריים מרובעים בתעודה שלפנינו הם לפי טיוטה קודמת שמצויה בתיק.

מר רפאל: מטרת ההתייעצות היא להכין עבור ראש הממשלה ושר החוץ ועבור שר הביטחון שורה של המלצות לפעולה בעקבות המצב שנוצר עם חתימת ראשי הפרקים של ההסכם האנגלו־מצרי. סבורני שלא נחוץ להיכנס לדיון על הערכת המאורע. אנו מאוחדים בדעה בעניין זה ונשמע עוד במשרד החוץ ובמוסדות אחרים, וגם שמענו בוועדת החוץ של הכנסת על ההערכה המדינית, רבות על עניין זה, אבל מה שנעשה פחות הוא תכנון פעולה. אני סבור כי רוצים לשמוע מאתנו הצעות לפעולה. מנסרת בחלל שורה של הצעות שנצטרך לדון בהן. אעלה אותן במרוצת הדיון מבלי להתחייב כי אלו הן הצעות שמשרד החוץ דווקא תומך בהן, אבל כולן טעונות גיבוש דעה מצדנו ואני מתאר לעצמי שגם לחברים מהצבא יש שורה של הצעות, ומוטב להחליף דעות ולהגיע לידי סיכום. אחר־כך נשמע מפי סגן־אלוף נאמן הערה על משמעות ההסכם לגבי התעצמותה הצבאית של מצרים, כי בשטח זה משרד החוץ לא התעמק. לנו נראה המצב המדיני באופן תמציתי כך: ההסכם האנגלי־מצרי יביא לידי התחזקותה של מצרים בשטח הצבאי, הכלכלי והפוליטי. בנוגע לשטח הצבאי נשמע הערכה יותר מדויקת. לגבי השטח הכלכלי, העובדה כי מצרים תקבל סיוע כלכלי פירושה תגבורת כלכלית חזקה שתאפשר לה לבצע תכניות כלכליות גדולות בממדים בינלאומיים וכמו־כן תוכל לשחרר מרץ לביצוע תכניות אלו וגם תקבל עבור[ן] סיוע טכני. אני מתכוון, למשל, לתכנית של בניית הסכר באסואן, דבר שהוא חיוני בשביל מצרים לאור הגדלת האוכלוסין בשיעור של 250 אלף נפש לשנה, ומן ההכרח להרחיב עבורם את תחום שטחה החקלאי. לגבי השטח הפוליטי, כוח המיקוח של מצרים בתור שומרת הבסיס בסואץ יגדל גם כלפי המערב אך עוד יותר כלפי ישראל. כוחה של מצרים המשוחררת מצבא זר יהיה יותר מורגש בתוך הליגה הערבית עצמה. לגבינו מוכרח להביא הסכם זה לפי מגמתו להידוק הקשר בין המערב לבין ערב ולא רק בין המערב לבין מצרים. כרגע לא נראה שאנו עומדים בפני הצטרפות מצרים למערכת ביטחון מערבית [ל]מזרח התיכון, אבל עצם העובדה שברית הגנה ערבית מצאה לה הכרה באותו הסכם מעידה על כיוון מסוים, להתבססות ההגנה על אותה הברית שהוקמה נגד ישראל ולא להגנת האזור. מבחינת ישראל אפשר לעשות מאזן שלילי. הסכם זה יביא ליתר בדידות של המדינה, להפרת מאזן הכוחות הצבאי לרעתנו. להגברת הלחץ המדיני מצד ערב והמערב על ישראל, ובמידה שייגשו להסדרת בעיית ארץ־ישראל מצבנו יותר גרוע. אני סבור כי ההסכם יביא גם להגברת האיבה הערבית בכל החזיתות.

עוד דבר אחד למהלך הדיון: אני רואה ארבעה שלבים של התפתחות אחרי ההסכם: שלב ראשון – מעתה ועד חתימת ההסכם הסופי, (זקוקים לשניים עד שלושה חודשים לעריכת התנאים המפורטים). שלב שני – עד להענקת נשק אמריקאי, זה יכול לבוא כבר בעקבות חתימת ההסכם בראשי־תיבות ויכול להיות שהאמריקאים יזדרזו ויקפצו על המציאה כבר בשבועות הקרובים. שלב שלישי – 20 החודשים שלאחר חתימת ההסכם בראשי־תיבות בהם צריך לפנות את האזור. כאן אנו כבר בתוך התהליך. שלב רביעי – עד להתארגנות מערכת ביטחון אזורית. כאן קשה לנבא משהו מראש. כרגע אנו בשלב בטוח אחד שיארך שניים עד שלושה חודשים. אפשר להציע הצעות לגבי תקופת הביניים ואפשר להציע הצעות לגבי התקופה אחרי חתימת ההסכם הסופי.

אלוף־משנה גבלי: ב־6.1.54 הוצאנו מסמך ראשון על פינוי הסואץ ומשמעותו. המסמך השני יצא ב־16.6.54, וכוונתו היתה להתריע שאנו עומדים בפני ההסדר ויפה

שעה אחת קודם. בשבילי זה היום הדיון החמישי מאז חתימת ההסכם בראשי־תיבות, ועדיין לא ברור לי מה אנו רוצים. ועכשיו, למהותם ומשמעותם של היתרונות הצבאיים לגבי מצרים: שטח אחד: עצם קבלת הבסיס מהבריטים (למרות שאין בכוונתם לעזוב את הבסיס הזה לאלתר והם יחזיקו בו. חוסר התכליתיות בהחזקתו של הבסיס עקב המלחמה האטומית היה רק ארגומנט לצורכי טיעון של הממשלה הבריטית). שטח שני: הוא הסיוע הצבאי שארצות־הברית תעניק למצרים. העובדה של קבלת בסיס במרחק של 50 מיל ממקום הריכוז היום הוא יתרון לגבי הכוחות האוויריים. זה נותן מספר דברים: מגדיל את אפשרות השהייה של מטוסים מעל שטח המדינה לפחות ב־15 דקות (הדרך שהם צריכים לעשות מתקצרת ב־100 מיל), שנית, הם יקבלו מספר גדול של שדות תעופה, 11 במספר בערך, על כל מתקני ההחזקה שלהם. שלישית, זה נותן אפשרות של מערך לצורכי הגנה של אזורים מאוכלסים בתוך מצרים ומקטין את מטרות ההיפגעות כי שדות התעופה האלו הם מחוץ לאזור המאוכלס. נוסף על כך ניתן להפעיל את המטוסים מבלי להשתמש בשדות התעופה לשעת חירום במדבר שהם משובשים ונוחים לפגיעת כוחות שלנו מהים ומהיבשה במדבר סיני. אנו מעריכים שהבריטים מחזיקים את הטכנאים שלהם באזור בין היתר כדי להמשיך ולהחזיק את רשת המכ"ם בפעולה. רשת זו היא אחת משלושת המרכזים החשובים למכ"ם במזרח התיכון. במידה שרשת זו תועבר לידי המצרים הרי הם מכסים בה את כל השטח שלנו מדרום לחיפה, ולמעשה מחסלים את האפשרות להפעיל את המטוסים שלנו מכל שדות התעופה פרט לאחד שהוא צפונה לחיפה. מחוץ לרשת המכ"ם הבריטית הוחל בהקמת רשת מכ"ם מצרית לפני כשנה. בעיית הפעלתה אמנם קשורה בכוחות טכניים. ציוד המכ"ם שיש להם היום, ושהם עלולים לקבל במשך חצי השנה הבאה, הוא קטן ובעל טווח קצר ויוכלו לכסות בו רק את הנגב הדרומי. אלו הן הנקודות החשובות מבחינת יתרונות צבאיים, היתרונות הם חשובים ויוצרים תנאי הגנה נוחים להם, מוציאים מאפשרות הפעלה את המטוסים שלנו וכמו־כן עולה יכולת החזקת השדות והמתקנים.

מר רפאל: אתה אומר דברים מתוך ההנחה ששדות תעופה אלה יעמדו לרשות המצרים?

גבלי: כן, כי הבריטים יחזיקו אולי רק בשדה תעופה אחד, אך הסעיפים הטכניים של ההסכם אינם ידועים, ייתכן שאף יוציאו את רשת המכ"ם, אבל אינני מאמין בזה. הם לא יוציאו אותה כי חשובה להם במקום. בשטח הצבאי הכללי: ההערכה היא כי הבריטים יפנו באופן הדרגתי את המתקנים ויוציאו את היחידות על ציודן. מאידך, הבסיס בסואץ מהווה אחד ממרכזי האגירה לכוחות גדולים שעלולים לפעול באזור והוא כולל ציוד קיים וכל הקשור עם ציוד החזקה, חומרים, תחמושת, ציוד קשר, ציוד הנדסי וציוד להקמת מחנות. אנו מניחים כי בתהליך ההעברה המזורז קשה יהיה להוציא את הציוד במשך 20 חודש. ואף יש לראות את האפשרות שעודפי ציוד גדולים יישארו בתוך המחנות וציוד רב יינתן, ייגנב או ייעלם. יהיו מספיק קצינים בצבא הבריטי שיראו בזאת הזדמנות בלתי־חוזרת לעשיית רווחים. צריך לזכור שגם אם יעבירו את המחסנים יישארו חומרים מבלי שיהיה שם ציוד שלם, כמו למשל טנקים, מטוסים ותותחים, ואפילו אולי לא רובים, די לצבא כמו המצרי לזכות בכמויות גדולות של חלקי־חילוף כדי לשקם ציוד ישן כפי שאנו עושים זאת. זהו פחות או יותר המצב אם נניח שיזכו בציוד.

הנקודה הבאה היא בעיית הסיוע הצבאי. גם בזמן שהיה קיים אמברגו קיבלו המצרים סיוע מאת ארצות־הברית, בעיקר לכוחות משטרתיים, השנה יינתן למצרים סיוע אמריקני בשיעור של 11 מיליון דולר, יש להניח כי 25 עד 30 מיליון דולר אחרים יקבלו במשך השנתיים הבאות, זאת כדי לא לדחוק את רגליהם של הבריטים מהאזור ובפרט שציודם של המצרים כיום הוא ציוד בריטי. מה הם סוגי הציוד שיקבלו אין אנו יודעים, המצרים מעוניינים במטוסים, בטנקים ובתותחים. התכנית המצרית היא להגביר את הצבא במשך שלוש השנים הבאות ב־30 אלף איש. היתרונות בקבלת הבסיס והסיוע הם לדעתנו די רבים, אם עוד נזכור כי המצרים בשנה האחרונה נשאו ונתנו עם עשר מדינות על רכישת נשק, וכי המצרים עושים מאמצים גדולים לפיתוח התעשייה הצבאית המקומית ונעזרים בזה על־ידי מומחים גרמנים.

סגן־אלוף נאמן: שתי המסקנות העיקריות נראות כלפינו כך: השינוי שחל במאזן הכוחות אם מסתכלים עליו מבחוץ או כשאנו שוקלים אותו, חל בשני שטחים: למי תהיה העליונות האווירית ומי יכול להרשות לעצמו למשוך ולמתוח מלחמה אוונטואלית. להם יש כעת תוספת, בנינו עד כה על זה שהם עדיפים לנו בכמות אך לנו יש דברים המחפים על הנחיתות הכמותית. אנו היינו במצב די מתקדם במערכת הבקרה שלנו, היא עד 60 מיל לתוך סיני, והם היו בשטח זה יותר חלשים מאתנו כי המכ"ם לא פעל אצלם. אפילו אילו היו באותו השטח במצב התפתחות בדיוק כמו שלנו, הרי אנו יכולים תמיד לטוס מעל לים ולחדור דרכו למרכז סיני לאזור שדות התעופה שלהם. להם אין מכאן ועד קהיר אף תחנת בקרה אחת ואף שדה תעופה אחד. על סמך היתרון הזה שקלנו כי מספיקות לנו שתי טייסות מטוסי סילון ונוכל גם להשתמש במטוסי בוכנה כמו מוסקיטוס ועוד, כיוון שאין חשש שייתקלו בשיסוע של מטוסי סילון עוינים. כל ההערכה שלנו נבנתה לא מעט על זה. היום, באם יינתן להם לבלוע את מערכת הבקרה הבריטית הם יוצרים מגן מתאים שיוכל למנוע בעד המטוסים שלנו להתקרב ויש להם גם שדות תעופה שמהם יכולים מטוסים שלהם לעלות נגדנו. כל מטוס שלנו ייתקל באינטרספציה של מטוסי הסילון שלהם, ואין אנו יכולים לבנות יותר על מטוסי בוכנה שהם איטיים יותר, ויחסי הכוחות הם היום עוד חמורים מזה, כיוון שיש להם ציוד יותר טוב משלנו ושיש להם טווח כפול משלנו.

הנקודה הראשונה הבולטת לעיין היא: הפסד רציני מבחינתנו ורווח מבחינתם לגבי התמודדות אווירית. אנו נצטרך טייסות סילון נוספות, כי אין כבר מה שיכסה על ההבדל במספרים. מצד שני כל שדות התעופה האלה הם במקומות בטוחים וכל התכנית שלנו שאפשר להגיע אליהם גם ביבשה נעשית יותר קשה כי הם מתרחקים מאתנו 200 קילומטר. זהו ביטחון לאותו הצד הפותח במלחמה. הנקודה השנייה שהיא המסכנת את כל התמונה היא פשוט מתן נשימה יותר ארוכה בשבילם. המצרים יוכלו למשוך יותר את המלחמה כי הם יקבלו כמויות עצומות של אספקה וציוד שיקבלו, כן פוחתת אפשרותם למשוך מלחמה. הציוד מחושב ל־18 דיביזיות ולצבא המצרי יש 3 דיביזיות, ברור על כן שזה יאפשר לו נשימה ארוכה מאוד. זה מחייב אותנו לחשוב שהאויב לא יתעייף לאחר מאמץ קצר אחד.

גבלי: ההנחה היא שאנגליה לא תמסור ישירות למצרים אלא שתהליך הפינוי יהיה כה מזורז שציוד רב ייפול בידי המצרים.

נאמן: תהיה כאן בעיה לקבוע איזה אחוז מהציוד ייפול לידיהם.

גבלי: אני רוצה להשלים בתוספת של כמה פרטים (א) מבחינת הצד התקציבי (סיוע צבאי וסיוע כלכלי); (ב) העודפים שייפלו ברשותם; (ג) ישוחררו 190 מיליון לירות שטרלינג שמוקפאים בידי האנגלים. יש בידינו הערכה כיצד ייראה הצבא המצרי בעוד 2 עד 3 שנים. הוא ממש יחולל מהפכה, והערכה זו לא לקחה בחשבון את ההסדר הזה אשר יביא רק להתעצמות יתרה לצבא המצרי. הוא יגדל ב־30 אלף איש (מ־90 אלף עד 120). בשטח האוויר יש היום שתי טייסות סילון הם יגיעו ל־9 טייסות, מהן 4 סילון; המצרים קיבלו כמה טנקים כבדים וינסו עתה להשלים ציוד לגדוד משורין, נעשו כבר כל ההכנות ונשלחו טכנאים. אם אנו רואים את הכוח שלהם ההולך וגובר רואים אנו את המצב כרציני למרות שיש להם גם גורמים פוליטיים העלולים להיות למכשול.

רפאל: היש שאלות בקשר לאינפורמציה המקצועית ששמענו?

מר הרצוג: מבחינת המורל של הצבא המצרי, האם חל איזה שהוא שינוי מאז 1948? היש באפשרותם להשתלט על כל הציוד הנזכר לעיל?

גבלי: אנו מאמינים שתמיד יהיה לנו אותו היתרון המורלי בכוח האדם. אחת המסקנות שנבעו ממלחמת הקוממיות אצל המצרים היתה, בין אחרות, ניסיון לעשות אינטרפרטציה מעשית בשדה הקרב. עד אז תִרגלו הקצינים המצרים לפי סכֵמות, בשש השנים האחרונות השתנו משטרים ונוצר מצב שהחייל פסק להיות עבד נרצע של הקצין שהוא בן למשפחה מיוחסת. הקצונה כיום איננה רק מבין בני המשפחות האצילות, ישנו אימון צבאי על־ידי מאמנים זרים, גרמנים למשל. המנטליות המצרית ביסודה לא השתנתה. איך יעמוד החייל בפני מבחן האש קשה לומר. ממה מושפע המורל של החייל? רמת החינוך לא השתנתה והקנאות הלאומית לא התפתחה.

נאמן: מי שלא מכיר את הדברים מקרוב חי באשליה. אנו ניצחנו כי אנו כיסינו אותם על־ידי מספרים גדולים, מפלת המצרים נגרמה חלקית על־ידי מספרים גדולים. גם אז לא הספיק העניין של עדיפות איכותית שלנו. זה נתן לנו הרבה בשלב של עצירת האויב אך על־מנת להכריע את הערבים היינו צריכים עוד חטיבות ועוד מטוסים. גם אצלנו חל משהו בשטח האיכות, אך אצלנו זה כלפי מטה, כי ישנה ירידה לגבי המורל והתודעה הלאומית, כי בשליש של האוכלוסייה התודעה הלאומית איננה ברורה.

הרצוג: כשאנו מבקשים נשק מהאמריקנים והאנגלים הם טוענים כי אנו יותר חזקים מהערבים. שמעתי כי מבחינת המספרים של ציוד כבד אין עדיפות והעדיפות היא מבחינת המילואים וכוח האדם שיש לנו. הנכון הוא?

גבלי: הפער הוא גדול מאוד. אין צורך להשתמש כאן במספרים. בשטח האווירי יש היום למדינות ערב 70 וכמה מטוסי סילון ולנו 14, והסכימו לתת לנו עוד 9.

נאמן: אם מישהו רוצה להשוות תמונה, הרי אם נשווה את עצמנו עם המצרים למקרה קוריאה, אזי אנו הסינים ולא האמריקנים. כל העדיפות אצלנו בנויה על כך כי אנו מבחינת המערך יכולים לגייס את מה שיש להם בכוח סדיר. כל האמצעים בשטח הציוד תלויים באמצעים כספיים. הם הלוחמים עם הרבה ציוד ואנו עם מספרים גדולים של חיל רגלים. אילו היה לנו כסף יכולנו כמובן לקנות הרבה יותר מזה, אך היום הרושם בעולם הוא שאנו צבא מודרני ממוכן וכו׳, אך למעשה זה אחרת.

רפאל: אנו רוצים להקדיש את השעה הקרובה לגיבוש הצעות. לגבי הניסוח הסופי של ההסכם, האם רצוי ואפשרי לעשות מאמץ לתקן את הניסוח בשני נושאים:

(א) לחזק את הניסוח לגבי חופש השיט, שהוא כרגע כללי ביותר, (ב) האם לנסח את הניסוח לגבי השימוש בבסיס בצורה כזאת שהבסיס ישמש רק במקרה של התקפה נגד האזור כולו מבחוץ? אנו נגיש עכשיו רשימה ארוכה של תביעות לגבי האנגלים.

מר אילת: דומני שהעניין החשוב והדחוף העומד היום לפנינו – והחברים שדיברו כאן אישרו את הדבר – הוא לברר במה הדברים אמורים במידה שזה ניתן לברר. (א) הן מבחינת הכמות (צבא, נשק, מתקנים), ו־(ב) במשך איזו תקופה יימסר מה שנועד להימסר. איך יהיה הסדר השימוש בין האנגלים למצרים. זה מה שנוגע לצד הצבאי. שאלה שנייה, לא פחות חשובה מבחינה ביטחונית כללית ועקרונית, היא עתיד השיט, אלה הן שתי השאלות הקונקרטיות אשר לכאורה נוגעות למסקנות מידיות ולמעשה לפי זאת אפשר יהיה לעשות את החישובים לקראת העתיד. דברים אלה, נדמה לי, צריכים להיעשות במהרה. נראה כמה דברים עלולים להשפיע על שינוי עמדת הבריטים באותן השאלות, אבל תשובתם תיתן לנו נקודת אחיזה מה לעשות הלאה. כי בלי זה אינני יודע איך נוכל להפעיל את אותם המנועים בידינו כדי לדעת עד כמה גדולה הסכנה הנשקפת לנו. היום לפנינו בעיה אלגבראית שעלינו לעשות אותה לשאלה אריתמטית. לפני כשנה וחצי ויותר, בשעה ששר החוץ ביקר באנגליה, בפעם הראשונה בשיחה עם אידן[2] עורר השר את השאלה במה דברים אמורים כשדנים על הסדר אנגלי־מצרי הנוגע לגבינו לפחות לצד הצבאי. יש לנו גם אישור בכתב לתשובה שקיבלנו אחר־כך לשתי איגרות חתומות, האחת על־ידי צ׳רצ׳יל (שהיה באותו הזמן ממלא־מקום שר החוץ), השנייה על ידי אידן,[3] אשר הודיעו שהחששות שלנו מובנים להם וייקחו זאת בחשבון. הובטח לנו שימסרו לנו אינפורמציה על הדברים המהווים עניין בשבילנו. צריך לומר שהם מילאו את [ה]הבטחה הזו במידה שהדברים אמורים במסירת האינפורמציה, אין אנו יודעים אם סיפרו לנו הכול, אך יש לומר שסיפרו במידה מספקת כדי להבין את הצד הפוליטי. כשהיינו בדעה מדי פעם בפעם שההסכם מתקרב לסיום, ושאלנו מה אתם תשאירו בידי המצרים, אמרו שעוד לא הגיעו לדרגה כזאת שיוכלו למסור לנו אינפורמציה מדויקת. ואולי באמת כך היה המצב, אינני זוכר בעל־פה את המספרים הקונקרטיים, אלו שדות תעופה, אלו מתקנים ואיזו כמות נשק; אף פעם לא הגענו להבהירה. העניין הזה נמשך עד התקופה האחרונה לפני נסיעת צ׳רצ׳יל ואידן לוואשינגטון, בייחוד אחרי הדיונים בפרלמנט על השפעת פצצת המימן. אז החלו לומר לנו באופן כללי שבעצם היום אין להם כבר מה לדאוג, בהתחלה חשבו שיצטרכו עוד לשמור על [הבסיס] הזה וחשבו שההסדר יחייב להעביר כמה דברים לידי המצרים כי הפיקוח יעבור לידיהם, הרי הנימה החדשה היתה שהסטרטגיה השתנתה בין־לילה וזה מפני שייראה כשיגעון לחשוב על שמירה על הבסיס הן מבחינת ריכוז אנשים והן לגבי כל הכרוך בבסיס מבחינה סטטית, ומשום כך אין כבר בעיה קיימת בפניהם וישאירו מעט מאוד; ובכלל כל המחשבה היא להחזיק רק כמה דברים על־מנת להפעילם מחדש בשעת הצורך. כשנשאלו השאלות מה נשאר למעשה, תשובה ברורה לא קיבלנו. אם כן השאלה העיקרית מתוך הסתמכות על האיגרות שקיבלנו מהם והמשא־ומתן בעל־פה ושיחה של שני השרים והאינפורמציה שנמסרה לנו, זוהי לפי דעתי המשימה הראשונה החשובה והדחופה שלא נפסיד זמן ונפנה.

2. ראה כרך 7, מס׳ 50 ו־68.
3. ראה כרך 8, מס׳ 176 ומס׳ 1 בכרך שלפנינו.

כמובן שבעקבות אותה השאלה והתשובה שתהיה בצדה, אם נקבל כזאת – אם לא נקבל נצטרך לעשות כל פעולה שתוביל לקבלת תשובה, רק אז נוכל לדעת במה הדברים אמורים מה תהיינה ההערכות באופן מוחשי. אם ההערכות תהיינה כאלה שביטחון המדינה יעמוד בסכנה, מה בדיוק תהיינה המסקנות מוקדם היום עוד לדבר.

דבר שני, לגבי השיט, ההסכם אינו אומר דבר ולא משנה את הפרקטיקה המצרית שעד כה סירבו למעשה את המוטל עליהם על־ידי חוק בינלאומי והחלטות מועצת הביטחון והואיל ואין כל סעיף בהסדר האנגלו־מצרי המגדיר את בעיית מדינת ישראל ומתוך זה אין גם חתימת המצרים על כך כשם שאין גם חתימתם בנוגע לאי־שימוש בנשק נגדנו בהסתמך רק על הכרזת השלוש, כך גם לא מחייב את המצרים שום דבר מתוך ההסכם החדש לגבינו. נעמיד את שתי השאלות האלה שהן יותר חשובות מהדבר העיוני, בשלב זה זהו הצעד הפוליטי החשוב ביותר הכולל גם את כל האספקטים הנובעים מההסכם הזה. אם לא נטפל בו כראוי לא נוכל להתוות תכנית פעולה הנובעת מתוך ההסכם. אינני רואה את זה כפעולה יחידה שנובעת מתוך ההסכם. אינני חושב שהדבר ששמו ההסכם האנגלי־מצרי בא כאיזה דבר מקרי. בשבילנו זה לא צריך היה לשמש מקור להפתעות. המדיניות האמריקנית וההסתגלות של הקו הבריטי המדיני למדיניות אמריקנית זו וכמה מפלות של הבריטים, למשל עניין אירן, שהכשירו את הקרקע למפלה זו. קשה להניח שאפשר להשיג איזה דבר מתוך גישה שלילית בלבד, אבל זה עומד על הפרק בקשר לנושא של התייעצות זו מה צריכה להיות התגובה שלנו כיום להסכם הזה. אך לא גישה זו בלבד תפתור את הצד הביטחוני ובוודאי לא את כל האספקט הכללי של השאלה שהמזרח התיכון הוא כיום במצב של תנועה ותסיסה שלא היה כמוהו. כעת קיום המדינה ועתידה מחייבים גישה רצינית.

רפאל: אני מבין שישנן שלוש הצעות: לדרוש – 1. אינפורמציה מדויקת ומקצועית על כל מפעל הוצאת ציוד; 2. ביטחונות לגבי השיט; 3. ביטחונות נגד אי־שימוש בציוד שנשאר.

מר שליט: אני מצטער שאנו דנים בעניין סואץ מבלי שאנו יודעים מה אנו רוצים. הבעיה העיקרית היא ערעור הסטטוס־קוו במאזן הכוחות ועליה היינו צריכים להשיב מה אנו עומדים לעשות בקשר לכך, האם נדרוש שינוי בחוזה או הכנסת סעיף זה או אחר. זה לא ענה על השאלה העיקרית, כי מה שלא נשנה, רוח הדבר היא לרעתנו. אני חושב שאנו עושים עוול לעצמנו אם אנו דנים בבעיה הזאת מבלי להבהיר מה אנו רוצים. התשובה היא התחזקות פנימית בארץ. יש דרכים להפוך חלק מהסיוע הכלכלי לסיוע צבאי ונשתמש בלחץ לגבי מתן נשק לערב. לדעתי צריך לענות על השאלה מה אנו עומדים לעשות בקשר לערעור הסטטוס־קוו ואז נוכל לדבר על תכנית בעניין סואץ, או עיראק, או דבר אחר.

מר דיבון: הבעיה היא מהי האסטרטגיה שלנו. אני חושב ללא אשליות שלגבי השינוי בסעיפי ההסכם יש לעשות פעולה מידית, אפילו אם היא תיכשל. אין טעם לבוא לדרוש שינוי של סעיף ואז נפסיד הזדמנות להפגנה של פעולה עצמית. אני מציע קודם את הקווים הכלליים.

מר רפאל: אני מוכן להגיש תפריט הכולל את כל ההצעות. לבסוף נגיע לידי בירור אם ההצעות סותרות או משלימות זו את זו ואם הן מעשיות. יש שלוש סוגיות של תביעות והצעות. קודם כל לגבי ניסוח ההסכם, כל הצעה שנעשה לגבי ניסוח ההסכם אינה קושרת אותנו. יש סוגיות לגבי המעצמות, לגבי מאזן הכוחות, ויש תביעות לגבי מצרים עצמה.

ניקח את הסוגיה הזאת של השיט. מצרים מכריזה על מצב של מלחמה עם ישראל ואף גורם בינלאומי לא אישר זאת. על־פי זה הם גם מצדיקים את ההסגר, אנו מזמן שוקלים ומתכוננים לפרוץ את ההסגר, לעת עתה עשינו את זה בצעדים זהירים והתחלנו לנסוע מחיפה לאילת וחזרה, יחד עם זה ההסגר קיים לגבי דברים הנחוצים לנו שהמצרים קוראים להם חומרי מלחמה. השאלה היא אם אנו עוברים עכשיו לצעדים יותר נמרצים. אנו נמצאים עכשיו בפעם הראשונה במצב מעשי כזה שנוכל להפגין את דרישתנו למעבר חופשי לאילת ולסואץ, בעוד שבועיים תעמוד לרשותנו אנייה ישראלית שתוכל להפליג דרך סואץ או דרך המיצרים לאילת. השאלה איך ומתי לעשות את המבצע הזה ואיך להעריך את התגובה והתוצאות לגבי המבצע הזה. אינני רואה שביצוע של המבצע הזה באיזה אופן שהוא פוגע בתביעתנו שההסכם יהיה מנוסח כך שיתן את הזכות המלאה המגיעה לישראל למעבר חופשי במיצרים ובתעלה והפעולה תהיה שייכת לדרמטיזציה של דרישתנו. כל פעם שאנו רצינו לבצע פעולה כזאת אמרו לנו לא לפעול כי עומדים לסיים את המשא־ומתן אשר יספק את ישראל בקשר להסגר. פה כבר השאלה אם לפעול כעת, איך לפעול כעת ואם לפרוץ את התעלה או לנסוע לאילת.

אילת: יש סתירה בין שני הדברים האלו. לולא היינו שואלים אלא עושים את זה בהסתמך על ההסכם שבו הוכרז חגיגית על חופש השיט, כי שם לא כתוב שום דבר שלילי על ישראל ואז היינו מסיקים מזה כי יש לנו רשות לשלוח אנייה. אם היינו עושים זאת מתוך גישה מעשית שהמצרים הפרו את הזכות הזאת והיינו באים בתביעה לאנגלים איך הכריזו את הדבר מבלי להכניס סעיף קונקרטי על ישראל, אז היה זה מעשה בלתי־נכון ומחליש את הפנייה שלנו כי היינו עושים מעשה שאולי לא מותר לנו, עתה איננו יכולים לעשות שני הדברים גם יחד.

רפאל: מסכים אני לדבר כעת על הבטחת זכותנו לגבי מעבר חופשי בתעלה שיכול להתבטא בפעולה דיפלומטית או פעולה מבצעית או שניהם גם יחד. דבר שני, לאור המצב שהתהווה יש חיוניות לחיזוק מעמדנו בנגב, פה אני לא רק חושב על מתקנים צבאיים, אלא על התבססות בהתיישבות ותחבורה, כי קודם כל ברור לי שאם תהיה התמודדות צבאית עם מצרים, אז זה יהיה שדה הקרב הראשון, ואם ניכנס להתמודדות מדינית ולמשא־ומתן על הסדר, הרי מצרים תעמיד את תביעותיה, בפעם האחרונה דיבר ראש הממשלה המצרי על קטיעת הנגב מבאר שבע דרומה. השאיפות של המצרים לגבי הנגב ידועות. דבר שלישי, כל מה שנוגע להתחזקותנו הצבאית: רכש, דרישות לאספקת נשק. אני רוצה להעלות כאן מחשבה שאנו נדרוש מסירה של חלק של הציוד שיפונה מהבסיס או שנדרוש שיעמידו אותו למכירה או שנדרוש חלקנו בזה במידה שזה מעשי וציוד זה יוכל לשרת אותנו. דובר כל הזמן שמסירת מתקני המכ"ם תחזק את המצרים האם אפשר להעלות על הדעת שמערכת מכ"ם המוקמת בישראל יכולה גם כן לשרת את האזור במקרה של התקפה מהצפון? האם אפשר להקים על־ידי ישראל ובעזרת חוץ מערכת מכ"ם מקבילה?

נאמן: לא יעיל מבחינה טכנית. אי־אפשר להקים רשת מכ"ם גדולה במצב שבו אנו נמצאים כיום כי ההרים מפריעים.

רפאל: אני מעלה אפשרות של רכישת אותו ציוד שמתפנה (רכש בלתי־חוקי). דבר נוסף, כל מה ששייך לדרישה לאינפורמציה שוטפת ומדויקת ומקצועית על הציוד שיישאר. יש לנו תביעה למצרים. הפסקת מצב המלחמה עם מצרים. שש שנים לאחר שביתת־נשק אנו לא מסתפקים במצב זה, כיום קיום של מצב מלחמה איננו פעולה חד־צדדית. המסקנות יכולות להיות מרחיקות־לכת. אנו רוצים לקבל ביטחונות שלא ישתמשו בציוד שנשאר בבסיס לא נגדנו, [או] באופן חיובי, כך שיכולים רק להפעיל את הבסיס מחדש להגנת האזור כולו נגד התקפה מבחוץ. לשטח ההסברה והתעמולה וגיוס כספים לא כדאי לנו להיכנס, זאת היא פעולה פוליטית שכדאי לפתח אותה בארצות־הברית ובארצות אחרות. בתעמולה שלנו עלינו להדגיש את האופי האנטי־ישראלי של אותה ברית הביטחון הערבית שהוזכרה בהסכם האנגלי־מצרי. זה ישמש בידינו כהתראה נגד הכרת הברית הזאת כבסיס לארגון מערכת ההגנה האזורית.

אילת: במה בעצם דנים כאן. בעיית סואץ היא רק חלק של בעיה כללית יותר, לי היה נדמה וחושבני שיש כאן להפריד בין עניינים היום: עניין אקטואלי, לדעת מה צריכה להיות התגובה המידית הדיפלומטית לגבי תביעותינו מההסכם האנגלו־מצרי מתוך הישענות על כמה הבטחות שניתנו לנו ולקבל בשלב זה אינפורמציה מוסמכת כדי להסיק ממנה מסקנות לגבי הצד הטכני ולדעת מה לעשות הלאה. באותו הזמן ולחוד יש לדון בכל הבעיה הזו עם כל הכרוך בה כשלב חדש לגבי כל ההתפתחות המדינית והצבאית גם יחד שכעת יש איום עלינו מבחינה מדינית וכלכלית. אני מציע לחבר יחד עם אנשי צה"ל את ראשי־הפרקים של אותה האיגרת שנצטרך למסור באופן חגיגי לבריטים. כי התשובה לאיגרת זו תהיה מכריעה לגבי קווי הפעולה והמסקנות שלנו בעתיד. אנו צריכים לדעת מה אנו רוצים כי אם נדבר רק על הצד השלילי של הסכנות הנשקפות לנו, יש להאריך את הדיבור על מה שעוד עתיד לבוא ועלול להיות יותר גרוע. כי בשלב זה פוגעים בנו סוף סוף רק בעקיפין, ומחר יכולים לפגוע בנו במישרין. עכשיו לא רוצים להכניס אותנו לשום הסדר כי זה עלול להפריע להכניס מדינה ערבית, אבל בעתיד יעמוד כאן חלל, שישנה מדינה אמנם קטנה אך שוכנת במקום וצריך להכניס גם אותה לתוך ההסדר ואז עלולה לבוא פעולה אקטיבית כלפינו. שלום עם הערבים בתנאים רעים לנו, תיקונים בגבולות, ירושלים, פליטים וכו'. אבל כיום המטרה המסוימת היא מה אנו מתוך ההסכם האנגלי־מצרי ורק מתוך זה, צריכים לדרוש מהאנגלים.

רפאל: אנו רוצים את כל אותם הביטחונות שמבטיחים את שלמות מדינת ישראל. אני מציע להתרכז בשני דברים: עניין התביעות מהמעצמות ובמפעל הזה של פריצת ההסגר, כי זוהי משימה שמוטלת עלינו להביע בה את דעתנו. אני מציע להתחיל בעניין השני.

גבלי: אני מנסה לראות את עצמי כמי שעוסק בקביעת מדיניותנו. אבל במידה שניתן לאדם לחשוב אינני מאמין, כפי שעוד האמנתי לפני חודש ימים, שאפשר לדחות את העניין להשיג איזה שהם קלפים שיהיו לטובתנו. היום ישנו אקט אחד בלבד שאותו יש לעשות כדי ליצור את תגובת ארצות־הברית ואנגליה: מדינת ישראל איננה יכולה להישען על ערובות שהן חסרות ערך ומופרות בלי הרף, למשל עניין

מסירת הציוד, חופש מעבר בסואץ, ועוד. האמצעי היחידי הוא מעבר של אנייה הנושאת דגל ישראלי. אבל העניין רק מתחיל בזאת. ישנן שתי אפשרויות למעבר האנייה דרך סואץ ומיצרי אילת. ואז ישנן שתי אפשרויות: או שהמצרים משחררים את האנייה ובמקרה זה פותחים בזאת קו אניות חדש ואפשר גם לעבור את הסואץ, אפשר לקבל את הרשימה של ברנאדוט המגדירה בדיוק מה שנחשב לחומרי מלחמה.[4] ישנה אפשרות שהם יעצרו את האנייה ויעבירו אותה תחת משמר למצרים. אז ישנן שתי אפשרויות: האחת להגיש מחאה חריפה למועצת הביטחון, אין לזה ערך למעשה. ראינו מה היתה התגובה כאשר נעצרו מספר אניות. אז מתעוררת השאלה כיצד למנוע את לקיחת הספינה שלל בידי המצרים ואיך להראות לדעת־הקהל בעולם שהעניין איננו הפקר. לנו לאנשי הצבא נראית דרך אחת, אם כי היא יכולה להיות מוזרה בעיני העולם. דעתי האישית היא שמעצר האונייה צריך להביא בעקבותיו השתלטות סופית שלנו על המיצרים כי רק בדרך זו אנו נוכל לזכות באיזה שהוא קלף, מבחינת יכולת ההתנגדות של הכוחות המקומיים. בדקנו זאת לאור אפשרות של התערבות מערבית, ההתערבות היחידה יכולה להיות בדרך פניות דיפלומטיות שתהיינה מלוות סנקציות כלכליות, אך בינתיים אנו נשב שם.

מר נג'ר: אני אדבר על שני דברים בלבד: צורת הפנייה לבריטים ועניין השיט החופשי. (א) אני מחייב בהחלט בקשת ידיעות מהבריטים. בבקשה זו יש להדגיש את הדברים בצורה אשר תהווה אצל הבריטים הכרה שיש לנו עניין ושיש להם אחריות. הרי בזה שהם מסרו לנו ידיעות יש כבר ביטוי להכרת העניין שלנו והבעת הבנה שיש אחריות מסוימת וזה פותח לנו פתח לשאת ולתת על כמות הנשק שיישאר בידי המצרים ועוד. (ב) בנוגע לפנייה לשינוי הסעיף הדן בשיט חופשי בסואץ בהסכם שנחתם על־ידי אנגליה ומצרים, אני רוצה להעיר את תשומת־הלב כי יש להפריד בין העובדה שלבריטניה יש בסיס בסואץ לבין יחסי ישראל־מצרים. גם בזמן שהבריטים ישבו בסואץ היה קיים ההסגר. למעשה מה יביא את הבריטים פתאום להתנהג עתה בצורה אחרת? עמדה דומה נקטו כלפי הצרפתים בנוגע לכנופיות שעוברות דרך לוב. ועוד, אם נפנה לבריטים בבקשת שינוי הסעיף נקטין בעובדת הפנייה את ההיקף של הסעיף שישנו בתוך ההסכם. מוטב לעזוב את המצב כמו שהוא, לנצל ההצהרות של אידן בפרלמנט הבריטי[5] ולהתנהג כאילו יש בהסכם הזה התחייבות לשיט חופשי. יש לנו יתרון מדיני גדול יותר באי־בהירות זו. אם נפנה לשינוי הסעיף בחוזה אנו עלולים לשמוע רמז כי עליו ללכת לבית־הדין הבינלאומי כי למועצת הביטחון אין סמכות משפטית לגבי אמנת 1888. הגיוני יותר להדגיש כי לאור העובדה שנחתם ההסכם יש לדאוג לכך שהוא יצא באמת לפועל בנוגע לשיט החופשי. יש גם לזכור כי פנייה לשינוי הסעיף, כלומר התחלת משא־ומתן תמנע מאתנו כל אפשרות של פעולה ישירה והייתי דוחה אותה עד אשר נדון באופן יסודי על אפשרות של פעולה מעשית. על דברי גבלי יש לי הערה: הבעיה שרכשה מקום בזירה הבינלאומית היא בעיית סואץ ולא בעיית המיצרים והדרך לאילת. פעולה שם עלולה לא להיות מובנת כל־כך. אם אנו חושבים על פעולה מעשית, הרי יש חשיבות יסודית לביטוי המדיני ולפעולה

4. הכוונה לרשימה שעובדה בהתאם להחלטת מועצת הביטחון מ־29 במאי 1948 על הפסקת אש בארץ־ישראל – ראה כרך I, נספח ה, עמ' 666–667.
5. ראה מס' 306, והערה 3 שם.

המדינית הקשורים לעצם הפעולה. אני נוטה לפעולה ישירה כי בעניין השיט החופשי העולם עכשיו חירש לגמרי לגבי פניות דיפלומטיות, אך כל פעולה שנעשה אין לה ערך אם היא לא חלק מתמונה מדינית שיש לצייר אותה בצבעים בולטים. עם ההשלמות האלה של הגישה אני חושב שיש מקום לדיון מקיף על אפשרות של פעולה ישירה ואינני חושב כי נוכל להגיע למסקנות ברורות הערב.

נאמן: לבעיית השיט. למעשה הגשנו לפני עשרה חודשים במטה את ההצעה הזו ליום בו נרצה לעשות צעד הלאה לגבי השיט במיצרים. ישנה עובדה איסטרטגית אחת במיצרים שלא בולטת לעינו של המסתכל במפה. למעשה תפיסה של שטח באזור זה הנה לא רק פתרון לבעיית המיצרים אלא גם לבעיית הסואץ. אם מסתכלים במפה (וכאן הוציא סגן־אלוף נאמן שרטוט של מפת השטח) רואים כי ישנו שם מפגש של מפרץ אחד לאילת ומפרץ אחד לסואץ, ועל־ידי כך כל מה שמונעים מאתנו באילת אנו יכולים למנוע מאתם במפרץ סואץ. מאותו רגע אנו מהווים איום על הסואץ. מבחינה צבאית צריך להשתלט על חלק מהאי טירן או של קצה חצי־האי סיני, פעולה שתכננו אותה במחלקת המבצעים וצריך רק תקופה של התראה כדי לאסוף את הציוד, אך היא בתחום כושר הביצוע שלנו מבחינה צבאית. אותה אנייה שתעבור את המיצר צריכה כבר לבצע את הפעולה המתוארת לעיל בשלמותה. השאלה היא הכנת דעת־הקהל או שיקול בינלאומי. אין סיכוי לכך שהמצרים יגיעו לשם מהר, ויש להניח שהפעולה תהיה מאותרת ומקומית. אז אם מזה יסתבך העניין – הרי זה טוב יותר כעת ובתנאים כאלה מאשר לחכות למלחמה בתקופה יותר מאוחרת...

רפאל: אנו לא דנים פה באפשרויות של מלחמה כי הדבר לא עומד על סדר־היום. אני רוצה להישאר בחלק הראשון של דברי גבלי איך לבצע את המעבר של האנייה מבחינה מדינית.

הרצוג: בישיבה זו היינו צריכים לקבל הערות מבחינה צבאית לגבי האיגרת שעלינו להגיש.

אלוף־משנה שלמון: אני ראיתי את זה לא כמקרה שבתחילת הדיון הזה ביקשו מאנשי הצבא שירצו מבחינה צבאית על משמעות ההסכם האנגלי־מצרי. האימפליקציות אינן שהמעבר דרך סואץ יהיה פחות טוב או יותר טוב ולא יהיו שעל־ידי הסכם זה תימנע מאתנו אינפורמציה על עוצמתה הצבאית של מצרים. האימפליקציות הן פשוטות: על־ידי כניסת ההסכם לתוקפו נגיע תוך פרק זמן קצר מאוד למצב שבו יש עדיפות צבאית עליונה לארצות ערב עלינו. העניין לא נגמר בזה, כפי שכבר אמר מר אילת, מחר נעמוד בפני דרישות חדשות והעניבה הולכת ומתהדקת סביב צווארנו. כשאנו שואלים את עצמנו מה התגובה ומה אנו רוצים התשובה היא פשוטה: אנו רוצים איך שהוא להפסיק את התהליך הזה ההולך ומתגבש סביבנו. אינני מאמין שעל־ידי איגרת או הסברה אנו עלולים לגלות דבר חדש בטיעון שלא טענו אותו בשנתיים־שלוש האחרונ[ות], או שנוכל להגיע לכושר הסברה ברמה יותר גבוהה ופתאום נפתח את העיניים למישהו באנגליה או בארצות־הברית והם יראו איזו סכנה יש בדרך הזאת. לכן אנו צריכים לחשוב על איזה שהוא אקט שהוא מדגיש את המוטיבים של מדינת ישראל ואת רצון קיומה, יבטיח שאותם האנשים המתווים את מדיניות המזרח ירצו לתכנן מחדש את דרכיהם. הם צריכים להיווכח שיכולה להיות התנגדות חזקה של מדינת ישראל ואז ייתכן שמדינות ערב ייסוגו מדרישותיהן. כל אקט אשר יוצע, אם זה מעבר במיצרים או בתעלת סואץ, יהיה רק אז אקט אם אנו

נהיה מוכנים מראש לראות מה התוצאות ולמה יכולה פעולה כזאת להביא אותנו. מטרה של פעולה כזאת היא להפגין בפני העולם, ולהיות מוכנים לפגוש במחיר המלא את ההפגנה, שאין אנו מוכנים לתת את ידינו ומורדים אנו כנגד הפעולה של שימת עניבת חנק סביב צווארנו. פירושו של דבר שאנו צריכים להיות בטוחים באקט הזה ומוכנים לשלם את המחיר של תולדותיו. אם תעבור למשל אניית סוחר הנושאת דגל ישראלי או שאינה נושאת דגל ישראל – אם תעבור מבלי שהפריעו לה – לא השגנו שום דבר בזה. אם העניין לא בא כאימפקט של מדינת ישראל לא להרשות לתהליך הזה להתפתח הרי לא השגנו שום דבר. לכן אם זה המיצרים ואם זה סואץ אנו צריכים להיות מוכנים שבהתפתחותו הוא ישיג ממש אחד משני דברים: או שזה יהיה מפגן גלוי ופתוח לעיני כל העולם לראות אותו, או שאנו צריכים להיות מוכנים ללכת עד הסוף, ופירושו של דבר זה: מלחמה. אנו צריכים לשקול מה פירוש התפתחות המדיניות המערבית כלפי ערב, אם פירוש הדבר שתוך פרק זמן זה אנו נעמוד בפני עולם ערבי שהוא הרבה יותר חזק והתנקשות תהיה בלתי־נמנעת כשאנו נהיה יותר חלשים, ואם אין הדבר מפריך את המוטיב שלנו להתפתח בשקט ובשלווה. האם אנו בטוחים היום שעכשיו הזמן להתנקשות ולא זמן אחר. ואם לא ענינו על השאלה הרי כל מבצע שנעשה נגמור אותו בבושת פנים. אין אנו יכולים לדון על איזה מבצע שהוא הנושא אופי זה מבלי שענינו לעצמנו על השאלה הזאת. יש עכשיו שאלה הרבה יותר מצומצמת ורוטינית. קיבלנו הודעות מסוימות ונתפרסמו ראשי־פרקים – מה אנו עונים עליהם? בעניינים עקרוניים תשובתנו מותנית בתשובה לשאלה הראשונה. יש נקודה אחת בתוך הפרשה הזאת של איגרות שאינה קשורה לעניין העקרוני והיא קבלת האינפורמציה. גם שם הייתי רוצה לראות איזה שהוא אקט יותר מחייב. אמרו לנו בתחילה לא לעבור דרך הסואץ ולא לעשות דבר שעלול לסתור איזה משא־ומתן שמתנהל בין האנגלים לבין המצרים. אחר־כך אמרו למר אילת כי המעבר בסואץ הוא עניין בין המעצמות הימיות לבין מצרים, אבל גם אז לא ערערו על זכותנו לדעת מה יהיו המתקנים שיישארו בידי המצרים ומה תהיה העזרה הצבאית ואיך יבטיחו שמצרים לא תשתמש בהם לרעתנו, על הזכות הזאת שלנו לקבל את האינפורמציה בנוגע לנאמר לעיל לא ערערו והזמינו את גרשון אבנר למשרד החוץ[6] אבל גם אז כשהוא ניסה לדבר באופן קצת יותר ספציפי לא קיבל תשובה. אני מציע שכאשר נפנה עכשיו בעניין קבלת אינפורמציה נחתור לתשובה ספציפית ואיך שהוא לזכות באינפורמציה מקצועית מדויקת. (א) זו צריכה להיות פנייה גלויה, (ב) אנו צריכים לדרוש מהם אינפורמציה יותר ספציפית וגם הנוהל של מסירתה צריך להיות כזה שלא יהיה מקום להתחמקות, זאת אומרת שהיא תימסר לא מציבילי במשרד החוץ שלהם לציבילי שלנו אלא מאיש צבא שלהם לנספח הצבאי שלנו, והם צריכים להבטיח שהמצרים והעולם יודע[ים] שהם נותנים לנו את האינפורמציה הזאת.

מר תקוע: לגבי ההצעה לקבלת אינפורמציה, לפי דעתי זאת כמעט ההצעה היחידה שאפשר לסכמה ולהסכים עליה בשלב הנוכחי ובהתייעצות זו. אני מחייב פנייה לקבלת אינפורמציה נוספת; זה לא יזיק וזה עלול לעזור. אולם אסור לנו לראות

6. ראה מס' 285.

בפנייה כזו אקט דיפלומטי בפני עצמו או מערכה דיפלומטית שהצלחתה תהווה הישג ממשי.

הסיבה למה אנו לא יכולים למעשה לדון על אותם הדברים שהזכירו גדעון [רפאל] ובנימין [גבלי], היא כי כל הצעותיהם מהוות חלק של בעיה כללית עקרונית. אם נרצה לנקוט עמדה לגבי השיט החופשי בסואץ הרי מתעוררת מיד הבעיה בקשר למטרתנו ביחסי ישראל–מצרים. באשר לדרישה כי מצרים תפסיק את מצב המלחמה עם ישראל אני מפחד מגישה זו העלולה להפוך את הבעיה האקדמית של מצב מלחמה לבעיה מעשית של חיסול [מצב המלחמה]. אם נתחיל לחשוב במונחים של הצהרות על סיום מצב מלחמה הרי מצרים תוכל למעשה להצהיר הצהרה כזו מבלי לפתור את בעיית ההסגר הכלכלי.

כן הדבר לגבי השימוש על־ידי מצרים בבסיס ובמתקנים בסואץ. אי־אפשר לדון בשאלה זו בלי לעורר את בעיית זיון מדינות ערב. עובדת השארת ציוד כשלעצמה מוסיפה לזיון מדינות ערב, ואי־אפשר לנקוט בעמדה לגבי שימוש בבסיס מבלי להגיע למסקנות ברורות בקשר לקו המדיני הכללי. השאלות עליהן חייבים אנו לתת תשובה הן מה עתיד היחסים בינינו לבין מצרים וכן מה אנו תובעים ומה אנו מציעים למעצמות. האם למשל נסכים להצהרה על ערובות או האם נילחם נגד הרעיון הזה עד הסוף. לפני שנקבל תשובה על השאלות העקרוניות האלה אין מקום להתחייבות רשמית וכל פנייה וכל איגרת תגובה להסכם האנגלו־מצרי מהווה בעצם התחייבות רשמית.

אני רואה ארבעה מכלולי דיון ברורים שנובעים מכל הבעיה הזו: (א) זיון מדינות ערב; (ב) זיון ישראל (וכאן לא משתנית למעשה עמדתנו הואיל ומאז 1950 תבענו נשק ומאז 1950 התנגדנו לזיון מדינות ערב). בנקודה זו יש להכין ארגומנטים צבאיים מקצועיים; (ג) יחסי ישראל־מצרים, לקראת מה אנו רוצים להתקדם בשלב זה, האם להבטחת שיט חופשי, או לוועידה לפי סעיף 12, או הסדר יותר רחב או יותר מצומצם? העברת אנייה דרך המיצרים תשפיע השפעה ישירה ומידית על יחסי [ישראל]־ערב; אם מגיעים למסקנה שיש לפתוח במערכה תעמולתית מדינית בשלב זה, איך עלינו לעשות זאת ומתי? (ד) הבעיה של התביעות וההצעות שלנו למעצמות.[7]

אילת: למדתי היום מהוויכוח הזה כדי להודות שאולי היה הגיוני וגם נכון יותר אילו היינו דנים בבעיה בכללה ומגיעים מן הכלל אל הפרט. הסואץ הוא רק פרט. מה שיצא מהדיון הזה הוא שחרגנו מהמסגרת הצרה ולא בירנו את הנושא הכללי. בנימין [גבלי] חרג מהנושא מאחר שנכנס לדיון שבעצם לא נגע במה שהוסבר לנו כאן. אני האחרון המגזים בערך איגרות אבל אני גם אהיה האחרון שאגיד שכל זמן שקיימת פרוצדורה של יחסים תקינים בין מדינות אנו נפסיק דווקא את זאת בשלב זה. לו גמרנו את העניין הזה, הרי רק אז צריכה היתה המדינה [לשקול באיזה הסכם זה כדאי והאם בזה אנו משיגים מה שאנו רוצים], או אם זה לא יכניס אותנו לצרות עוד יותר גדולות. כאן אמרו לנו שנחתם איזה הסכם בראשי־פרקים ומה אנו חושבים שצריך להכניס לתוך האיגרת, וזה משום כך שאני אומר שלא הגענו לכלל מסקנות, משום כך אני אומר שנוכחתי עד כמה חיוני לדון באופן חופשי ולהבין איש את רעהו ויש

7. לפירוט הצעותיו של תקוע לגבי ארבעת מכלולי הבעיות, ראה מס׳ 312.

לשבת כמה זמן ולשוחח באופן המקיף ביותר בשאל[ות] המדיניות שעתידנו תלוי בהן. נדמה לי שלא היה לנו עוד מאז הקמת המדינה משבר כל כך חמור ואין אנו יודעים אם כבר נסתיים. משום כך אני מציע מכיוון שכאן הושמעו דעות והצעות חשובות וגם אינפורמציה, ששוב נכנס את הפורום הזה כאן או במקום אחר לאחר שאבן יגיע ארצה ולאו דווקא בשלב שבו ידונו על החלטות והערכות אלא על־ידי שיחה יסודית בה נוכל לשוחח איש עם רעהו.

רפאל: לסיום אני רוצה להגיד שני דברים: הדיון לא הסתיים. אני חושב שלכולנו היה מועיל ששמענו את האינפורמציה בשטח הצבאי. דבר שני שאנו ראינו את הבעיה הנוקבת בפרספקטיבה שלהם. היינו מוגבלים בזה שלא הוטל עלינו לברר את השאלה אם אנו רוצים ללכת היום למלחמה עם המצרים. דבר שני, שאנו מאמינים שנמשיך במאמצים בינלאומיים באמצעות איגרות, משא־ומתן, טיעון, הסברים לדעת־קהל וכו'. ברגע שהיינו כופרים בשתי ההנחות האלה [המחסום פתוח וזה יכול להתבטא בכל מיני אפשרויות וכל מיני סיכויים. אם אנו מקבלים את שתי ההנחות האלה] עלינו לבחון מספר פעולות מעשיות העומדות על הפרק והעלולות לחזק את מעמדנו המדיני ובין הפעולות האלה עלולה הפריצה בתעלת סואץ והמיצרים של אילת לתפוס מקום חשוב מאוד נוסף לפעולות דיפלומטיות ותעמולתיות שאנו עומדים לבצע אותן. אני רוצה להוציא מהדברים שנאמרו כאן את הדברים שכמעט סוכמו:

אנו דורשים ביטחונות לגבי אי־שימוש לרעה של המתקנים שנשארו בידי המצרים. אנו דורשים אינפורמציה מלאה, מפורטת ומקצועית על הציוד שיישאר במצרים ועל הציוד שיפונה.

גבלי: אני סבור שאין לנו זכות משפטית לקבל את זה ולא נקבל את זה ואם נקבל אזי אנו נכנסים להתחייבות.

אילת: אם יש לנו רשות לשאול והיתה פרקטיקה במשך שנה שמסרו אינפורמציה אז למה שלא נשאל כעת?

שליט: כי במידה שאפילו תבוא אינפורמציה הרבה זמן לא נראה אותה בכנותה. האינפורמציה תהיה מלווה בדיבורים שהם שולטים על המצב וכו'. ואז יהיה גורם מעכב לעשות פעולה איזו שהיא מצדנו.

אילת: אם אנו רוצים פעולה אזי אסור לנו לפנות כי זה יזיק מבחינה מדינית וגם מבחינות אחרות.

שליט: הסיכום מכאן הוא דיון בסמכות להגיש לממשלה הצעה מה היא המטרה הראשית.

שלמון: אני סבור שבקשת אינפורמציה כזאת אינה מחייבת לגבי פעולות אחרות.

אילת: אני איני מחייב את דעת בנימין ביחס לכיבוש ומשום כך אני חושב שכן צריך לשאול, אף־על־פי שאיני רואה בזה פתרון סופי. אילו הייתי חושב שהצעתו של בנימין היא נכונה הרי זה יזיק מכל הבחינות, אך איני סבור כך.

דיבון: מבחינה מסוימת זה יהיה לא אחראי אם נסכם שצריך להעביר אונייה דרך הסואץ אם לא נביא לתשומת־הלב כי אנו יכולים פה לגרום נזק לפרסטיז'ה שלנו. זהו הקושי שלא הגענו לעיקרם של דברים. בכל אופן לדעתי העברת אנייה היא סיכון מסוים.

רפאל: המסקנות שייכות עכשיו לפורום אחר, שעליו להחליט איך להגיב על התערבות מצרית.[8]

311

החלטות מישיבה במשרד הביטחון (בתל אביב, ב־2 באוגוסט 1954)
Decisions taken at a Meeting at the Ministry of Defence (Tel Aviv, 2 August 1954)

העתק: 130.02/2394/5

ירושלים, 3 באוגוסט 1954

כמוס

ביקור הרמטכ"ל בצרפת[1]

(החלטות מישיבה שהתקיימה בראשות שר הביטחון, בלשכתו בתל אביב ביום 2.8.54 בהשתתפות: ש' פרס, אלוף־משנה גבלי, סגן־אלוף סירקין, א' נג'ר, א' עברון, ז' ש"ק.)

(1) לביקור אופי צבאי ומדיני כאחד אולם אין להבליט בשום פנים את הצד המדיני ובשיחותיו על הרמטכ"ל להצטמצם בתחומו. במידה ויישאל שאלות פוליטיות, עליו להשתמט מתשובה. בכל זאת יש להזהירו ולהדריכו למתן תשובות בקשר להצעות לפירוז המקומות הקדושים בירושלים, כולל פניית הצרפתים בעניין נוטרדם.[2] (שר הביטחון – נג'ר.)

(2) בהופעת הרמטכ"ל אנו מעוניינים בהפגנת השקט וקור הרוח השוררים בישראל על־אף ההתפתחות המדינית האחרונה (נג'ר) וכן יצירת רושם כי ישנה החלטה נחושה לשמור על הקיים בקשר לגבולות ישראל (שר הביטחון).

(3) בשטח הרכש יש לנצל את הטענה כי לאור הפרת מאזן הכוחות במזרח התיכון על־ידי ההחלטה לספק נשק לעיראק ולמצרים, חופשייה צרפת למכור לנו ללא מעצורים.

8. עוד על דיון זה ראה מס' 318. התייעצות נוספת – ראה מס' 332. תגובתו של שילוח ראה מס' 345 והאיגרת שהוגשה למשרד החוץ הבריטי ראה מס' 376.

311

1. הרעיון לביקור הועלה על־ידי שגריר צרפת בישראל ז'ילבר, שהציע לנצל את שובו של דיין מביקורו בארצות־הברית לשם ביקור רשמי בצרפת. ההזמנה הרשמית לביקור נמסרה מטעם שר ההגנה קניג והרמטכ"ל גיום לנספח הצבאי בפאריס, סירקין. התגובה במשרד החוץ ובממשלה היתה חיובית. (ראה מזכרים של איתן אל מחלקת מערב אירופה, 11–12 ביולי 1954, 130.02/2394/5; דברי שרת בישיבת הממשלה, 9 באוגוסט 1954.)

2. מוסב על פנייה של ז'ילבר אל מחלקת מערב אירופה שישראל תבדוק את האפשרות של פינוי בניין נוטר דם בירושלים, שמוחזק בידי צה"ל מאז מאי 1948 (ראה מברק המחלקה אל שגרירות ישראל בפאריס, ד/78, 30.7.1954, 130.02/2320/1.)

(4) על הרמטכ"ל לציין את התועלת שתפיק צרפת מהידוק הקשרים בין צבאה לבין צה"ל גם בשטח התרבותי (בפרט החדרת השפעת צרפת בשטח החינוך הצבאי).
(5) עליו להדגיש את העניין המשותף אשר לצרפת ולנו בקיום עצמאותן של סוריה והלבנון.
(6) עם כל הנאמר לעיל אין על הרמטכ"ל לשוחח על עניינים קונקרטיים (רכש וכיוצא בזה), וגם בשטח הצבאי לא, אלא להסתפק בשיחות כלליות.
(7) סגן־אלוף סירקין הגיש את התכנית. שר הביטחון קובע כי ההזמנה הראשונה מצד ישראל לארוחה צריכה לבוא מאת השגריר. כן יש לדאוג לכך שהשגריר יוזמן עם הרמטכ"ל לארוחה אצל הרמטכ"ל הצרפתי.
(8) אנו מעוניינים בפרסום ולכן יש לערוך טכס הנחת זר על קבר החייל האלמוני.
(9) יש לבדוק את האפשרות לערוך מסיבה גדולה על־ידי השגריר אליה יוזמנו גם נציגי היהדות.
(10) יש להכין חומר על צה"ל ועל הרמטכ"ל לשם פרסום בעיתונות הצרפתית.
(11) כתום הביקור ישגר שר הביטחון מכתב תודה והערכה לשר הביטחון הצרפתי.[3]

ז' ש"ק

312

י' תקוע אל ג' רפאל
Y. Tekoah to G. Rafael

מקור: 130.02/2419/2

[ירושלים], 4 באוגוסט 1954

סודי

הנדון: המצב לאחר ההסדר האנגלו־מצרי

אני מתייחס להתייעצות אשר נתקיימה בנידון אתמול בהשתתפות נציגי צה"ל.[1] דעתי, כפי שהובעה בהתייעצות, היא כי איננו יכולים להגיע לידי סיכום בדבר העברת אנייה בדגל ישראל דרך תעלת סואץ ומיצרי טירן, או בדבר איגרתנו לבריטניה לפני שנקבע את הקו המדיני הבין־לאומי ונתכנן את פעולותינו להגשמתו.

3. ראה מס' 328.

312
1. מס' 310.

הזכרתי 4 מכלולים של בעיות אשר לגביהם עלינו לנקוט עמדה והם:
(א) התנגדותנו לזיון מדינות ערב,
(ב) דרישתנו להענקת נשק לישראל,
(ג) יחסי ישראל–מצרים,
(ד) סוגי התקשרות עם המעצמות (חוזה, בסיסים) אשר מעניינן להציע, או לקבל אם יוצעו לנו.

לדעתי עלינו לקיים דיון מקיף מיוחד כדי להגיע לסיכום עמדותינו בנקודות אלה. אולם הואיל וביקשת כי אציין את הצעותי בנידון, ארשום כמה הערות ראשונות:

(א) ו־(ב) (זיון ערב ונשק לישראל)

אין כל סתירה בין המשך התנגדותנו לזיון מדינות ערב ודרישתנו לקבל נשק. למעשה פעלנו במקביל לפי שני הקווים האלה גם בעבר. לאור המשבר החמור, הנובע מההסדר האנגלו־מצרי, מוטל עלינו להגביר את פעולותינו ולחזק את טיעוננו. יהיה זה לא נכון להגיד, כי אנו משנים את הקו אם נגביר את תביעותינו לנשק. ומבחינה טכסיסית רצוי להימנע מהסבר כי תחת לחץ המאורעות מוותרת ישראל על קו מדיני קודם ומוצאת מקלט במדיניות חדשה. אסור לנו לדבר על הענקת נשק לישראל בתור פיצוי על זיון מדינות ערב. ישראל זכאית לקבל נשק on its own merits והפרת מאזן הכוחות אשר עומד להתהוות, מוסיף רק שיקול מכריע בעד.

עלינו לארגן את טיעוננו נגד זיון מדינות ערב ובעד הענקת נשק לישראל ולהוסיף בייחוד נימוקים צבאיים מקצועיים. אם מחלקת המדינה נאבקת נגד לחץ היהדות האמריקנית על־ידי הצגת שיקולים של הגנת האזור, עלינו להמציא ליהדות טיעון שיהיה מבוסס גם הוא על שיקולים ביטחוניים.

בשיחותי עם אנשי המטכ"ל התרשמתי כי קיימת אפשרות להעלות טענות בעל[ות] ערך מסוג זה.

אי־ההבנה שהתעוררה בימים אלה בקשר לטיעון על ציוד כבד אשר בידינו ובידי מדינות ערב מצביעה על הצורך בסיכום דחוף ומפורט של טיעוננו בשטח זה, וברצוני להתמסר לזה בשיתוף עם הצבא.

(ג) (יחסי ישראל–מצרים)

בטוחני כי עלינו לנסות לנצל את המצב החדש על כל חומרתו, כדי להתקדם לקראת הסדר עם מצרים. לדעתי לניסיון כזה סיכויי הצלחה יותר ממשיים כעת מאשר לאחר שיעבור זעם ומצרים תתחיל להרגיש בתוצאות ההתחזקות הצבאית. אולם ייתכן, כי אין לצמצם פעולותינו לפניות למחלקת המדינה.[2]

(ד) (התקשרות עם המעצמות)

נדמה לי כי אין כל אפשרות במבחן זה של מדיניות החוץ הישראלית להימנע מלהגיע לידי הבהרת עמדתנו, לא רק בשאלות בהן כבר דנו, כגון בהצהרת השלושה, אלא בבעיות כמו עמדתנו במקרה שיוצע לנו infrastructure או נכונותנו להעניק

2. על כך כתב רפאל בשולי המזכר: "דברי אלוהים חיים. אם רק יתנו לנו קלף אחד, דהיינו הודעה אמריקנית למצרים שלא יתנו סיוע עד אשר יבטלו את הסגר, היינו מתקדמים צעד כביר, כי אז יכולנו להוכיח למצרים שהמפתח לקופה בכיסנו."

בסיסים. דעתי האישית הנה: כי עלינו להתנגד בכל תוקף לחידוש ההצהרה ולהיזהר אף מלהקדיש את מאמצינו להשגת חוזה העלול לבוא במקומה. קשה להאמין כי במצב הנוכחי עשויים אנו לזכות בהסכם ביטחון ממשי עם המעצמות. ייתכן כי קל להן יותר אפילו להעניק נשק לישראל מאשר לכרות אתה ברית ביטחון לפני שמצרים ועיראק תתקשרנה בהסדר ביטחון עם המערב.

סבורני כי צפוי לנו מאבק קשה ביותר בבעיות אלה ולדעתי מצריך הדבר תכנון מרכזי ומראש אשר ייעשה קודם כל דווקא במישור מקצועי.

ייתכן, כי יש מקום להקים ועדה מיוחדת אשר תהיה מורכבת מנציגי הגורמים הנוגעים בדבר ואשר תתמסר בשבועות הקרובים לעבודת תכנון מאומצת.[3]

יוסף תקוע

313

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA730

נוסח יוצא: 93.01/2210/16

ואשינגטון, 4 באוגוסט 1954

שיחתי עם דאלס, השתתפו שילוח, ג׳רניגן.

טענתי לפי מברקיך 703, 708 והשיחות עם ראסל,[1] הכול בנעימה של זעם ומחאה. הנה כמה נקודות שהתבלטו בוויכוח.

(א) פתחתי בהדגשה שמטרת השיחה לברר יחסי ישראל–ארצות־הברית נוכח ההתפתחויות באזור ובייחוד לאור הסכם סואץ. יחסים אלה נתלבנו לאחרונה במספר שיחות, ואחת מהן, שיחת ראסל לפי הוראת מחלקת המדינה, נראתה לנו כמדאיגה ביותר מבחינת תוכנה וצורתה. בקיצור נמרץ הוקעתי דברי מחלקת המדינה על אי־חידוש העבודה כהתגרות מיותרת וכבעלת אופי שלילי שקשה להבינו מול דעת רוב חברי מועצת הביטחון, חוות־הדעת של המומחים השונים והבטחת דאלס עצמו באוזני שאין להחניק את המפעל על־ידי כניעה לאיום הסורים. אמרתי שאינני בא לדון אתו בעניין אלא רק לקבוע שהקדמה ממאירה זאת שימשה פתח קודר להסברת העמדה הרשמית של מחלקת המדינה בעניין הסכם סואץ.

3. בשולי דברים אלה כתב רפאל: ״אני חסיד גדול של תכ[נ]ון ותיאום אך אין הדבר ניתן במציאות חיינו כי לא קיימ[ת] אחדות דעות על מגמות היסוד.״ ראה גם מס׳ 318.

313

1. ראה מס׳ 304, 308 ו־309.

(ב) דאגתנו העיקרית בשעה זו היא מתוצאות ההסכם. ציינתי את התוצאות ביחס אלינו, כלומר הסרת החיץ שבין הצבא המצרי לישראל. צבא זה עומד לקבל עתה תגבורת עצומה בציוד ומתקנים ונוסף לזה גם סיוע צבאי מארצות־הברית. הגברת כוחה הצבאי של מצרים נעשית על רקע של התגברות איבתה לישראל, למשל נאומי הקצינים[2] והפקרת חופש המעבר בתעלה. פגיעה חמורה זו בביטחוננו באה לאחר הפגיעה הקודמת: זיון עיראק. הדגשתי שאין אנו מתנגדים לעצם ההסכם כי אם להפקרת ישראל בעקבות ההסכם.

(ג) תיארתי הרושם שקיבלנו מעמדת ארצות־הברית נוכח התפתחויות חמורות אלה. ישראל אינה זכאית לפיצוי של ממש בעוד שמנוי וגמור לחזק הערבים. תמורת מעשים פרו־ערביים מציעים לנו לכל היותר דיבורים שאינם מחייבים לפעולה. נוצר אצלנו מצב של חוסר אמון ואם לא יבואו מעשים להחזיר את שיווי־המשקל תשתרש אצלנו הרגשה של הפקרה מחושבת. התוצאה תהיה התרכזות בתכונה צבאית ובמרוץ הזדיינות. נוצרת יותר ויותר הרגשה בציבורנו שידידתנו הגדולה מפקירתנו. ארצות־הברית ייחדה אותנו לאי־התחשבות בדאגותינו הביטחוניות בעוד ששעתה לדאגותיהן של מדינות אחרות בקשר להגברת כוח שכניהן. אם ממשלת ארצות־הברית תסכים שדאגה זאת מוצדקת לא תתקשה למצוא פתרון בלי לפגוע בהסכם המצרי לגופו. ניתחתי את יחסנו להצהרה המשולשת והוספתי בנעימה חגיגית ביותר שהסכם לזיון מצרים בייחוד ללא זיון מקביל של ישראל ייחשב אצלנו כפגיעה בשיווי־המשקל ובידידות neither sympathetic nor impartial. הסכם עיראק כבר ערער את אמוננו בהצהרת 1950 ובכוונות ממשלת ארצות־הברית.

המזכיר הביע תמיהה על סיפורי בקשר לבנות יעקב, פנה לג׳רניגן שיסבירו והלה גמגם שדברי ראסל גרמו כנראה אי־הבנה. לא היתה כוונה להביע התנגדות למפעל עצמו כי אם להסביר הקשיים שיינבעו מחידוש נחפז ולהציע מציאת פתרון או הסכמת ראש מטה המשקיפים או במסגרת ג׳ונסטון. השבתי כי אם יש להם הצעה חיובית אדרבא, אך בדברי ראסל בשם מחלקת המדינה נאמרו דברים של שלילה גמורה. על־כל־פנים אינני בא לטפל בעניין זה כי אם רק לציין את הטעם המר של פנייתם.

המזכיר המשיך ששמע מפי תיאור מקיף ומוכשר של תוצאות ההסדר המצרי מבחינת ישראל. לארצות־הברית היה ברור שהסדר הסואץ יעורר תעייה ותהייה אצלנו. בכל זאת עלינו לראות שזהו מפנה חיובי במצב באזור וניצחון לאמנות המשא־ומתן. שמח לשמוע שאין אנו קובעים יחס עוין להסכם לגופו. חוסלו שרידי משטר אשר נתיישן ויחסי המערב כולו עם האזור יתנהלו על פסים בריאים יותר. ארצות־הברית תמכה בהסדר זה, אך בשום פנים אינה רוצה לפגוע בישראל. התכנית לסיוע צבאי מוגבלת וכאן הוא רמז שראשיתה בימי אצ׳יסון. עתה ייתכן שהתכנית שהוקפאה תתחדש, אך לא תביא ליותר מאשר לאספקת נשק קל לצורכי ביטחון פנימי. כאן שאל את ג׳רניגן אם כבר הוכנה תכנית והלה השיב שטרם נגמר דבר וראשית יש לשלוח משלחת סקר למצרים. המזכיר הוסיף שגם עניין הסיוע לעיראק טרם נתגבש וכל מה שייעשה יהיה תלוי בעמדת עיראק כלפינו. הוא אמר ברורות לג׳מאלי שארצות־הברית לא תסבול פעולה עוינת נגדנו מצד עיראק. מומחים צבאיים

2. ראה מס׳ 279 והערה 1 שם.

טוענים שישראל חזקה ואיתנה מבחינה צבאית ושקולה כנגד כל המדינות הערביות יחד ואין בדעתה של ממשלת ארצות־הברית לשנות עובדה זו. ערעורנו על ערך ההצהרה המשולשת מובן אך עם זאת רוצה להבטיחנו שארצות־הברית עדיין תומכת בה. נכון שאינה ערובה צבאית שכן ערובה כזאת טעונה הסכם הקונגרס.

ישראל אינה צריכה לראות עצמה מופקרת שכן קיימת אהדה רבה לנו בארצות־הברית. יש לישראל ידידים שלא יתנו לה להתמוטט או להיפגע. אין מדינה אחרת באזורנו שיש לה נכסים אלה של ידידות ציבורית והסיבות לכך נדונו תכופות בינו לביני. מדאיג ביותר מה שאמרתי על התמוטטות האמון באמריקה אצלנו. המזכיר התקשה לסיים דבריו ואחרי התלבטות אמר פתאום שהיה מאד רוצה לעשות דבר להרגעתנו. לו היה מסביר בפומבי כמה מעקרונות ארצות־הברית בסוגיה הזאת האם היה זה יכול להשבית דאגותינו?

עניתי כי יסוד דאגתנו הוא שהופר עקרון חוסר משוא־פנים ביחסי ארצות־הברית לאזור. לערבים מבטיחים הגנה ונותנים נשק ואותנו מוציאים משני הדברים. הנה הוצע נשק להודו כשהוחלט לתיתו לפאקיסטאן אולם כלפינו נוהגים אחרת.

המזכיר חזר לשאלתו ביחס לערך הצהרה אישית שלו להרגעתנו. השבתי שהדבר העיקרי הוא לבטל הפלייתנו ביחס לסיוע צבאי וכאן ערערתי על הנחתם של עליונותנו בנשק. אמנם השמעת דברים מפיו על חופש המעבר בתעלה לישראל וערובות שמצרים לא תנצל כוחה להתקיפנו חשובה אך אין הדיבור בלבד יכול לכפר על המעשה המערער ביטחוננו ועליו לראות את עניין הזיון החד־צדדי כעוקץ המרכזי.

המזכיר הציע שניפגש שנית בעוד ימים מספר לפני צאתי ובינתיים יספיק להרהר ולחשוב על ביצוע כוונתו. שאל מתי אני נוסע ורמז שיועיל שאמתין לפגישה.[3]

בינתיים התקשר והציע יום שבת בבוקר להמשך השיחה.

אבן

3. במברק בהול ששלח קודם למברק שלפנינו כתב אבן לשרת שלאחר שעה תמימה של שיחה אמר המזכיר שאינו רוצה לסיים בחיפזון כי הדברים שאמר אבן חשובים ומדאיגים, בעיקר מדאיגה רוח ההפקרה והקדרות, וברצונו לפרסם הודעה מחושבת היטב שתבליט את הדאגה לביטחון ישראל. הוא הציע להיפגש שוב לפני צאתו של אבן ובינתיים יספיק לחשוב. (ראה מברק WIA726, 4.8.1954, 93.01/2210/16.) ראה גם מס' 314 ו־317.

314

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W733 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/16 :נוסח יוצא

Washington, 4 August 1954

For resumption talk with Dulles[1] suggest following line: (1) We shall not suggest text but shall say any declaration to be useful must have following elements attributed directly our expression concern:

(a) Strength or facilities accruing to Egypt under treaty may not be used to prejudice Israel's security or integrity. U.S.A. confident this clear to both signatories and hopes they will clarify in development of their negotiations.

(b) U.S.A. is opposed any attempt to change existing Egypt-Israel armistice frontier without consent.

(c) U.S.A. does not propose exclude any Mid[dle] East[ern] country from efforts increase region's strength; Israel's democratic institutions, spirit, etc. are notable assets, and ways will be sought with that government's consent to make these available regional defence.

(d) U.S.A. does not propose embark any program to alter present military balance in favor one or other side. If program is agreed to for mil[itary] aid to Egypt to enable her meet new responsibilities, due provision for mil[itary] aid Israel will be proposed within M.S.A. [Mutual Security Act] both to preserve balance and to strengthen defence of northern approaches to canal against possible aggression.

(e) U.S.A. stands both for 1888 convention and Security Council resolution 1951[2] both of which should be strictly respected.

Suggest we say crux is (d) above and without this we could not give any declaration full cordial blessing.

Suggest we get either Silver or Arthur Dean to propose actual text embodying above.[3]

Eban

314

1. ראה מס׳ 313.
2. בדבר חופש המעבר בתעלת סואץ.
3. במברק אחר מאותו יום הבהיר אבן שאין כל ודאות שמיסורי המצפון של דאלס יצא דבר־מה שיהיה לפי עיקרים אלה שהציע. הרבה קולות בלונדון ובוואשינגטון ינסו להניא אותו מכל התחייבות כלפי ישראל. זאת אמנם הפעם הראשונה שמישהו בתפקיד רשמי גילה דאגה רצינית למצבה של ישראל, אך ספק רב אם יתפתח מזה משהו. בכל מקרה, על ישראל להמשיך במומנטום ככל האפשר. (ראה אבן אל שרת, W732, 4.8.1954, 93.01/2211/11.) ראה גם תגובתו של שרת במס׳ 317, 320.

315

מ' אבידן אל מחלקת מזרח אירופה
M. Avidan to the East European Division

מברק מוצפן 11
נוסח נכנס: 130.09/2306/6

ווארשה, 4 באוגוסט 1954

(א) הבוקר נקראתי אל סלוצ'נסקי שמסר לי ההודעה הבאה: "אחדים מחברי צירות ישראל מתנהגים שלא בהתאם לכללים המקובלים לגבי פעולות דיפלומטים בארץ זרה. בנסיעותיהם ברחבי המדינה באים במגע עם יהודים אזרחי פולין, בין היתר על־ידי ביקורים בבתי־כנסת, משמיעים דברי תעמולה, מנסים לשכנע האנשים כי יגישו לשלטונות בקשות לעלייה וכן מבטיחים עזרת הצירות להשגת רשיון יציאה. ממשלת פולין נאלצת לראות בהתנהגות זו ניסיון של התערבות בעניינים פנימיים. נאמר לצירות לא אחת כי שאלת העלייה הנה עניין פנימי ואין השלטונות מוכנים לדון עליה עם נציגות דיפלומטית זרה. מדגיש, כוונתו לדיפלומטים ישראליים מסוימים ולא לכולם. פונה אלי כאל ראש נציגות ומבקש כי אשים קץ לפעולות אלה."

(ב) ברור כי הכוונה לביקורינו האחרונים בערי השדה. אם כי לא הודגש במפורש נראה כי טענתם העיקרית היא עצם הביקורים בבתי־כנסת.

(ג) שִקלו נא האם כדאי להשיב וכיצד.

פרטים מלאים במכתב.[1]

אבידן

315

1. ראה אבידן אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, 11 באוגוסט 1954, 130.11/2492/21. ב־6 באוגוסט הבריקה מחלקת מזרח אירופה הנחיות לשיחה עם סלוצ'נסקי בתגובה על הודעתו: לדחות את הטענה כי נסיעות דיפלומטים ישראלים ברחבי פולין, הופעתם בבתי הכנסת ושיחותיהם עם אזרחים פולנים מהווים הפרה כלשהי של הנוהל הדיפלומטי; להדגיש כי הדיפלומטים הישראלים אינם עוסקים בתעמולה לעלייה, אם כי הם נשאלים מדי פעם בנושא זה, וקיימת בעיה של משפחות מפורדות; להדגיש את הנושא של הדדיות לנוכח חופש התנועה והפעולה של הדיפלומטים הפולנים בישראל. אבידן השיב כי לדעתו אין בעצם צורך בתגובה. כבר באותה שיחה דחה מיניה וביה כנטולת יסוד את טענת סלוצ'נסקי שנציגי ישראל ניצלו את נסיעותיהם לתעמולה ועידוד עלייה ולפי שעה אין סימנים לכך שהודעת הפולנים מבשרת כוונות של ניתוק כל צורות המגע. הוא הוסיף שבשיחה עם סלוצ'נסקי לא עורר את השאלה העקרונית של זכות הביקור בבתי כנסת, שיחות עם אזרחים או עניין ההדדיות, כדי לא לסכן את המגעים ההדוקים הקיימים בין הצירות ליהודי פולין. (ראה מחלקת מזרח אירופה אל הצירות בווארשה, 6.8.1954, 130.09/2306/3, מברק אבידן אל משרד החוץ, 10.8.1954, 130.09/2306/6).

316

מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ
M. Sharett to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2414/3

ירושלים, ה' באב תשי"ד
4 באוגוסט 1954

קראתי את תגובת גרשון אבנר להצעתך בדבר החשת קשירת הקשרים הדיפלומטיים עם סין.[1]

מעניין כי גם אתה, גם אבנר, רואים את עניין ההתקשרות הדיפלומטית עם סין רק מבחינת טובתנו אנו – היינו כאילו היה זה מבצע חד־צדדי המתבטא במשלוח נציג ישראלי לפקין ותו לא.

ברור כי חידוש זה על הנוף המדיני של ישראל פירושו דבר־מה לגמרי לא פשוט ולא קל. ישראל תהיה במקרה זה המדינה הראשונה במזרח התיכון כולו בה יינעץ קנה הקומוניזם האסייתי, המאיים לבלוע במסע התפשטותו את היבשת כולה. אין כל ספק כי תינתן על־ידי כך תגבורת רצינית לתנועה הקומוניסטית בקרב היישוב הערבי של ישראל. כן אין לפקפק כי דווקא צד זה של המטבע עלול להטיל עומס נוסף על יחסינו עם ארצות־הברית.

אינני בא לקבוע במסמרות כי שיקול שלילי זה חייב להכריע את הטעמים החיוביים לגבי ההתקשרות עם סין, אבל משונה היה בעיני לא למצוא שום סימן לו בחוות דעתך לטובת החשת ההתקשרות, אף לא בתמיכתו הנלהבת של אבנר בעמדתך זו.[2]

משה שרת

316

1. בתגובה לתזכיר של איתן על היחסים עם סין (מס' 293) כתב אבנר שהוא שמח ללמוד שאיתן תומך בהקמת יחסים דיפלומטיים. אין לו ספק שהדבר טוב לישראל, יתקבל יפה בבריטניה ולא יעורר התנגדות רצינית בארצות־הברית. (מכתבו אל איתן, 27.7.1954, 130.02/2414/3).
2. אבנר החזיק בדעתו גם לאחר שקרא את תגובתו זו של שרת. הוא לא ייחס חשיבות רבה להופעתו של נציג סין בישראל ואף קבע בביטחון שהסינים לא ימהרו לשגר נציג לישראל עד שישלחו גם נציג לאחת ממדינות ערב. יחד עם זאת כתב כי אם השגריר בארצות־הברית משוכנע שהקמת היחסים עלולה לגרום נזק למצבה של ישראל בדעת הקהל האמריקאית, אין ברירה אלא להיכנע לשיפוטו. (ראה מכתבי אבנר אל המנהל הכללי, 13 באוגוסט, 27 באוגוסט, 1954, 130.02/2414/3).

317

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 717

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 5 באוגוסט 1954

דחוף

לשיחותיך. מברכך על ההדגשה הנמרצת של הכרעת העובדות מול דיבורים. יש ערך למצוקה הנפשית של דאלס להמשך המערכה גם אם לא תיתן תוצאות מיד.[1] בשיחות היום[2] והשבת.[3]

(א) תדגיש הפסול הגמור שבמתן כל נשק שהוא למצרים ללא שלום אתנו, או לפחות הפסקת איבה.

(ב) תערוך התקפה רבתי על הכסל והפשע שבזיון ערב מתוך ביטחון־שווא שיילחמו בברית־המועצות תוך התעלמות ממשוגות עבר לפי שאמרתי לראסל.[4]

(ג) תכחיש בתוקף הנחתם על יתרון כוחנו. בציוד כבד כולל תותחים, שריון ומטוסים עולה מצרים עלינו בהרבה ומדינות ערב יחד פי כמה, וזה מלבד ההזמנות המוקפאות באנגליה שעכשיו בוודאי תופשרנה, ומה שעתידים לקבל מארצות־הברית.

שרת

317

1. ראה מס' 314 והערה 3 שם.
2. המדובר בשיחה שאבן עמד לקיים באותו יום עם בידל סמית. בשיחה הוכיח סמית את אבן על העצבנות וההתמרמרות המופרזות שגילה בשיחתו עם דאלס (ראה מס' 314) "שהחליט עתה לקבל את העניין לטיפולו האישי", והבטיח לו שאין בדעת ארצות־הברית להפקיר את ישראל. ארצות־הברית נתונה עתה בתהליך של שיפור המצב באזור, וגם תורה של ישראל יגיע. בראש ובראשונה יש בדעתם לפעול נגד ההסגר המצרי בתעלת סואץ. באשר לסיוע הצבאי ושילובה של ישראל במערכת ההגנה האזורית זוהי רק שאלה של זמן. סמית גם הכחיש נמרצות את הטענה הישראלית שבהסכם האנגלו־מצרי ישנה הסתמכות על ברית הביטחון הקיבוצית של הליגה הערבית וציין שהבריטים נמנעו בקפידה מלהזכיר את הליגה בהסכם. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA737, 5.8.1954, ואבן אל רפאל, WIA745, 6.8.1954, 93.01/2210/16.)
3. ראה מס' 321.
4. ראה מס' 307 והערה 1 שם.

318

ג׳ רפאל וש׳ דיבון אל שר החוץ
G. Rafael and Sh. Divon to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2419/2

[ירושלים], 5 באוגוסט 1954

כמוס

הנדון: מדיניות ישראל בעקבות ההסכם האנגלו־מצרי
על פינוי אזור סואץ[1]

(1) לנוכח תהליך שינוי מאזן הכוחות לרעת ישראל הכרוך במגמה המפורשת והמוצהרת של ארצות־הברית לחזק את ארצות ערב, ולאור המשמעות של פינוי התעלה עומדת הבעיה האם שינוי המצב מחייב שינוי בדרכי הפעולה המדינית של ישראל.

(2) השאלה היא האם אפשר להאט, לדחות, או לעצור תהליך זה, על־ידי:

(א) מאמצים דיפלומטיים, פוליטיים, ציבוריים מוגברים ורבי־תנופה, או

(ב) בהעברת הדגש לפעולות ותגובות ישירות הבאות להפגין את רצוננו ויכולתנו להגן על זכויותינו גם אם זה כרוך בפעולות מזוינות.

(ג) הפגנת זכויותינו על־ידי פעולות ישירות נגד ההסגר מבלי שימוש באמצעים צבאיים, ובשילוב עם פעולה מדינית ענפה.

(3) במקרה ויוחלט לנקוט בדרך א׳ או ג׳ כדאי ללוות מדיניות זו בהסברה ובהדגשה שפעולה זאת נעשית מתוך מגמה למצות את כל האפשרויות שבפעולות דיפלומטיות ציבוריות. כן כדאי לציין שאם כעבור תקופה מסוימת לא יישאו המאמצים הנ״ל את פריים יהיה צורך לדון מחדש בדרכי הפעולה.

הסבר מתאים ברוח זו לציבור בארץ הכרחי על־מנת למנוע מבוכה ומחשבות על צורות שונות של פעולות מנע המתפשטות והולכות, ועל־מנת למנוע רושם שעלול להיווצר כי למרות המצב החדש ממשיכה המדיניות הישראלית בשיטות שגרתיות.

(4) לגבי דרך א׳

הגדרת הגשת תביעותינו המדיניות–ביטחוניות למעצמות בליווי פעולה ציבורית הסברתית וגיוס יהדות ארצות־הברית. ואלה הן התביעות שיש להגיש למעצמות ובראש וראשונה באיגרת לבריטניה בתשובה להצהרות לויד ואידן:

(א) השתתפות ישראל במערכת הביטחון האזורית, שתהיה מושתתת, בנסיבות הקיימות, על התקשרות ישירה בין המדינה המשתתפת ומעצמות המערב, ולא על ברית הביטחון הקיבוצית של החבר הערבי.

(ב) קביעת זכותה הבלתי־מעורערת של ישראל לשיט החופשי בסואץ ובאילת.

(ג) ביטול האיבה הפעילה מצד מצרים וסיום קיום מצב מלחמה.

318

1. ראה מס׳ 310.

(ד) מימוש הבטחות לישראל שיוצא הציוד המלחמתי והתחמושת מהבסיס על־ידי מסירת אינפורמציה מפורטת ושוטפת על המתקנים והציוד שיימסרו לממשלת מצרים בהתאם לנספח 1, סעיף 2 ו־5 של ההסכם האנגלו־מצרי בראשי־פרקים.

(ה) ביטחונות בגוף ההסכם הסופי שהמתקנים והציוד שיישאר בבסיס ישמשו להגנת האזור כולו נגד התקפה מבחוץ בלבד.

(ו) אי־הענקת נשק למצרים עד אשר תבטל לחלוטין מדיניות האיבה הפעילה נגד ישראל, לרבות ההסגר, ותכריז על נכונותה להימנע מאיום או שימוש בכוח נגד שלמותה הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של ישראל. ישראל תהיה מוכנה לתת הצהרה זהה.

(ז) מסירת נשק וציוד לישראל מהמוצא מהבסיס במכירה או בהענקה, כתמורה להתעצמותה הצבאית של מצרים כתוצאה מהעברה לידיה של מתקנים צבאיים חיוניים, כגון, שדות־תעופה ומערכת מכ"ם.

(ח) הענקת סיוע צבאי וכלכלי לישראל.

לגבי דרך ב'

הפעולה הנראית ביותר במסגרת זו ובשלב זה היא העברת ספינה עם דגל ישראל לאילת. במקרה שהספינה תיתפס יש להגיב צבאית. נזכרו אפשרויות של תפיסת עמדות מצריות השולטות על המיצר. כן באה בחשבון אפשרות הפצצת עונשין של העמדות הנ"ל. יש להניח שפעולה מעין זו תגרור אחריה שרשרת של תגובות ערביות ובינלאומיות שתגרומנה לזעזועים רציניים.

לגבי דרך ג'

יש אפשרות להעברת ספינה לאילת והימנעות מתגובה מזוינת במקרה שתיעצר. אפשר לנצל פעולת איבה זו כבסיס להתקפה מדינית והסברתית רבתי לחיזוק עמדתנו ותביעותינו המדיניות בעקבות הפניות הרשמיות שתוגשנה למעצמות.

מאידך עלול חוסר תגובה צבאית והסתפקות בפעולה מדינית לחזק את ידי המצרים ואולי אף את עובדת ההסגר ולרפות ידי הציבור שיראה בכך הוכחה לאזלת ידנו.

יש אפשרות לראות פעולה מעין זו כשלב ראשון של מאמצינו להבטחת זכויות השיט שלנו מתוך הנחה שאם המאמצים המדיניים יעלו חרס ידונו מחדש על תכנית של העברת ספינה ועל תגובה צבאית מידית במקרה שתיעצר.

יש לקחת בחשבון שמעמדנו החוקי ועמדתנו בדעת־הקהל הבינלאומי בפרשת אילת פחות ברור ומבוסס מאשר במקרה סואץ. התודעה והרגישות בכל הנוגע למעבר בסואץ אין להשוותם למיצר טיראן.

כמו־כן יש לקחת בחשבון שהמצרים ינמקו את עצירת הספינה בטיעון שמיצר טיראן הוא בתחום המים הטריטוריאליים של מצרים; והיות ואין החלטה מפורשת ומקובלת על דעת הכול לגבי השיט במפרץ אילת עלולים מאמצינו לשחרור מהיר של הספינה להיתקל בתהליך של בירור משפטי ארוך החל מוועדת שביתת־הנשק ועד לדרישה להביא את הפרשה בפני בית־הדין הבינלאומי בהאג.

(5) במקרה שהספינה תעבור ללא תקלות יש להעבירה דרך הסואץ לחיפה.

כמו כן כדאי לתכנן ולהכין מעבר ספינת נפט שתעבור את התעלה לחיפה.

כל הפעולות הללו יש לעשות בהקדם האפשרי ורצוי לפני חתימת ההסכם הבריטי־מצרי הסופי.

ג.ר.

319

ש׳ אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ח-25/
נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מֻוסקבה, 5 באוגוסט 1954

פגישתי עם וישינסקי בתנאים כה שונים מהקודמים היתה כנראה מאורע מעניין גם בשבילו.[1] הוא היה שופע הסברת־פנים. אמר ששמח לראותי אחרי הפסקה ארוכה. בירך להעלאה בדרגה, שאל לשלום ראש הממשלה שהוא לפי ביטויו כמעט ״זימליאק״[2] שלו וגילה שהוא עצמו מאודסה. התנצל שהוא ולא מולוטוב מקבל אותי. שאל לנעשה אצלנו בשטח הכלכלי והתרבותי. עניתי בקיצור ועברתי לחלק המדיני. השיחה התנהלה כמעט בשני אפיקים שונים, כל אחד משנינו בשלו.

אני הרחבתי הדיבור על הנעשה אצלנו והייתי בכל פעם אחרי דבריו מחזיר השיחה לאותו שטח ואילו הוא היה עובר כל הזמן לנושאים כלליים. כשדיברתי על אי־יעילות במוסדות או״ם בענייננו הפליג הוא בפרשת קוריאה וסין. כשדיברתי על מאמצי המערב להכניס הערבים להסכמי הגנה השיב ארוכות על נאט״ו והצעתם לארגון הביטחון. בכל זאת הביע דעות גם בענייננו. חזר על מימרתם שהמעצמות רק מפריזות בהתערבותם והיהודים והערבים היו מגיעים להסכם לו היו יושבים יחד. עניתי ששאיפתנו במשך שנים להביא לכך אך אין כל סימן לרצון מצד הערבים ויש הכרזות איבה, ואמרתי שארצות ערב עוברות אחת אחרי השנייה אל המחנה המערבי ומקבלות ממנו נשק שיוכלו להפנות נגדנו. הוא הקשיב בנקודה זו, אמר שהם נגד הסכמי הגנה חלקיים באשר אלה מכוונים נגדם ושהם נגד זיון מדינות על־ידי המעצמות וסיים במשפט מופשט שאחרי שתיפתרנה בעיות העולם הגדולות יימצא פתרון גם אצלנו. בתשובה להערתי שאו״ם צריך לדאוג לא רק לשלום גלובאלי אלא גם לשלום במקומות שונים ובכלל זה קטנים, הסכים לכך אך הוסיף שלמועצת הביטחון קשה להיות בתנאים הנוכחיים מלאך שומר השלום ואין תכלית להביא לפניה בירורי סכסוכים. הוסיף בצחוק שבתנאים אחרים היה מייעץ לנו מה לעשות ואני לא שאלתי לעצתו.

השיחה ארכה עשרים רגע.

אציין שהאיש הזדקן, רזה ונעשה במקצת כבד שמיעה.

אלישיב

319

1. הפגישה עם וישינסקי, סגן שר החוץ הסובייטי, היתה לשם מסירת העתק כתב האמנה של אלישיב כשגריר ישראל במוסקבה. על ההחלטה להעלות את דרג הנציגויות של שתי המדינות לדרגת שגרירויות ראה מס׳ 194 והערה 2 שם.
2. רוסית: בן אותה עיר.

320

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 721

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 6 באוגוסט 1954

שלך 733.[1]

מוטב לנו לא להציע במפורש סעיפים להצהרה יען ראשית זוהי מגמת הסתפקות במילול ושנית אין לדעת כיצד יסולף הניסוח במחלקת המדינה ועם זה תוצג ההצהרה כמיועדת לספקנו לפי יזמתנו אנו ותחפה על כל פשעים. לכן עדיף המשך הקובלנה והקטרוג על־מנת שיסיק הוא מסקנותיו ויצהיר מה שיצהיר ואילו אנו נשארים חופשים.

ינסו נא דין ו/או סילבר למכור לו רעיונות, אבל אשר לסעיפים המוצעים.

(א) נוסח זה אינו מעלה ומוריד יען אנגליה טוענת כי אינה משאירה נשק ואינה מוסרת מתקנים, ולעומת זה ברור כי כוח מצרים מתחזק עצומות ואופן השימוש בו ביום פקודה תלוי אך ורק בה. אין להציע דיבור סתמי זה שאינו מחייב לשום דבר ומסייע רק לחפות על עזרה חד־צדדית למצרים.

(ב) נוכח בעיית הרצועה, שאין לראותה כקיימת לדורות, והשאלה שעוררה ״חרות״ בכנסת[2] עלול סעיף זה להשתמע כמיועד נגדנו ולכן אינו רצוי. יש בכלל להישמר מכל הכרזה דו־צדדית המכוונת כמשקל נגד לעזרה חד־צדדית. דבר אחר אם מוכנים לערוב במפורש לשלמות ישראל.

(ג) שוב אינו מחייב כלום יען כל השאלה מתי יבוא השילוב והם יכולים להצהיר ולמעשה לדחות ״עד שיבוא אליהו״. פרסום זה יהיה מאוד לא לכבוד לנו שכן פירושו כי התרפקנו ודחונו ב״לך ושוב״.

(ד) כאן יש משהו חיובי וממשי אבל חשוב להוסיף simultaneous לפני mil[itary] aid.

(ה) שוב דברים שאינם מחייבים. דבר אחר אם ארצות־הברית תכריז לא מהי עמדתה סתם לידיעת הציבור אלא כי מתן עזרה צבאית וכלכלית למצרים תלוי בהפסקה גמורה של ההסגר כולל במפורש נפט.

320

1. מס׳ 314.
2. הכוונה להצעה לסדר היום שהעלה חבר הכנסת בגין בשם סיעת החרות בישיבת הכנסת ב־4 באוגוסט. ההצעה קראה לחסל את ״הבסיס המצרי בארץ־ישראל״, קרי רצועת עזה, שהוא בסיס לתוקפנות ולעקור את האויב מתוכו, וזאת כל עוד ניתן הדבר להיעשות באמצעים מדיניים וצבאיים, בלי קושי מיוחד ובלי אבדות רבות, לפני חתימת ההסכם האנגלו־מצרי, שאז תקבל מצרים מתקנים בריטיים ונשק אמריקאי. (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XVI, עמ׳ 2301).

הכלל העולה הוא כי עליך להמשיך בהתקפה לאורך כל החזית ולדרבן את השניים להציע: ראשית, נשק לנו בו בזמן; שנית, העברת נפט כתנאי לכל עזרה, שלישית, ערובה לגבולות ישראל. גם אם ישיגו רק ראשית ושנית, לא יכריזו מלחמה אבל עליהם לאיים כי בלי שני אלה יפרוץ מחול שדים ורוחות בציבוריות ארצות־הברית hell to pay נגד כל עניין העזרה למצרים ולערבים בכלל מדאגה כפולה להגנת הדמוקרטיה ולביטחון ישראל. בכל הדרכים יש להחדיר ולהגביר פחד זה בלב דאלס.

אסכם שוב. לא אתה מציע סעיפים אלא השניים מבלי לחייבנו, ואילו הם מצטמצמים בסעיפים עיקריים וממשיים מחשש פן מחלקת המדינה תיאחז במימיים ואז למרות הסתייגותך הנכונה בפסוק שלפני האחרון יוכלו לטעון כי סיפקונו במשהו ולהחליש ההתקפה הציבורית בארצות־הברית.

הערה. עניין הנפט אפשר לקשור עם ההסכם בפרס[3] הפותח מחדש באורח מעשי ודחוף בעיית תובלת נפט פרסי לחיפה.

חזק ואמץ.[4]

שרת

321

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W750 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/16 נוסח יוצא:

Washington, 7 August 1954

In view importance today's talk am cabling at length and everything ascribed to Secretary is verbatim. Shiloah and Jernegan participated.

Secretary began by saying desired continue conversation Thursday[1] since he felt matter too important to conclude hurriedly. He would now ask my

3. ראה מס' 306, הערה 4.
4. את ההנחיות שלעיל הכתיב שרת לפני שראה את מברקו של אבן מס' 726 (ראה מס' 313 והערה 3 שם) והבין כי הסיבה והציר לריאיון עם דאלס היא ההודעה שברצונו לפרסם, ואין אבן יכול להיחלץ משיחה עליה. לפיכך הורה לו להסביר כי גילוי דעת מרגיע לא יועיל אם אינו בא לקבוע מסמרות לגבי מעשים, ואם הברירה היא בין מעשים ללא הודעה לבין הודעה ללא מעשים אז הבחירה מובנת מאליה. למשל, אם בידם להביא את מצרים לידי התחייבות להעביר נפט לישראל ולחדול מכל הפרעה לשיט ישראלי, אבל טובת העניין מחייבת שלא תתפרסם על־כך הודעה, לא אכפת לישראל כלל; לעומת זאת, הודעה על עמדה עקרונית שאין עמה כל הצגת תנאי למצרים היא חסרת ערך. על כל פנים, חזר על ההוראה לאבן שאין להציע לדאלס הצעות להצהרה אלא רק לשמוע מה בפיו ולאמור לו כי יעביר דבריו לממשלת ישראל לתגובה. (מברק 722, 6.8.1954, 130.09/2310/7.) השיחה עם דאלס – ראה מס' 321.

321
1. ראה מס' 313.

frank opinion whether would be helpful if notes were exchanged between U.S. and Israel reiterating friendship, in which Secretary would make clear following views addressed to Israel's concern Suez agreement:

(1) Firm policy U.S. Government as accepted National Security Council oppose aggression in area and not give, indeed to suspend, military or other aid to any country bent thereon. This will be made clear to all recipients military aid.

(2) Should there be new military aid program for Arab states, consequence whereof would be change existing military balance, U.S.A. is ready favorably consider program military assistance Israel. He had been much impressed by what I had told him of Israel's feeling exclusion, solitude, in face new security arrangements Mid[dle] East involving western powers, Arab states. These arrangements in themselves beneficial and not motivated any desire injure Israel. In fact he personally believed ultimate result would help Israel; if measures thus taken prejudiced Israel's security anyway not only would he not be satisfied but would have to cancel out dangers arising to Israel as by products agreement. He himself did not wish be party anything prejudicing Israel's security. Whether we disagreed with what he was doing, thought it wise or unwise, he would like feel we were clear on subject his intention. However picture presented indirect effects on Israel's security undoubtedly impressive especially fact Israel has no arrangement mutual defence with any other state. Israel's consequent feeling solitude and disadvantage not good for anybody.

Responding I said had consulted my P[rime] M[inister][2] who deeply appreciates serious personal attention which Secretary devoting this matter. I would have consult on important suggestion exchange notes meanwhile giving preliminary reaction. Crux of matter was last subject he mentioned. Statement would have value to extent it meant immediate tangible action help Israel maintain military balance instead of completely unilateral policy followed in Iraq and hitherto projected for Egypt. Here he interrupted saying critical time would be when implementation treaty began and base went over to Egyptians. U.S.A. would not favor leaving large stores to Egypt and he believes this British position too. Here I resumed adding two points from last talk, first I was authorized state categorically assumption our superiority weapons quite unfounded, we did not generally speak openly this matter since if Arabs believe this it might be deterrent, but could now say to him in hope would not go beyond room that we were definitely inferior in aircraft, armor and artillery not only to all Arab states together but even to Egypt alone,[3] thus whatever U.S.A. gave to Egypt large or small, would definitely

2. ראה מס' 320.

3. לפי מה ששמע ח' הרצוג ממקור במחלקת המדינה הופתע דאלס מקביעה זאת של אבן והורה מיד לפנטגון להכין הערכה על מידת הסכנה הצבאית הנשקפת לישראל מזיון עיראק ומצרים. אותו מקור כינה פנייה זאת כ"מהפכנית". (מברק מח' הרצוג, 764, 12.8.1954, 130.09/2310/11.)

be aggravating existing disparity, and now after my statement U.S. would be increasing disparity consciously. He broke in saying Egypt will receive very little and is in for disappointment.

I resumed saying secondly, had again studied Tripartite Declaration which was not contract between us, and if U.S.A. chose repudiate we had no recourse; since however he had stated desire meticulously observe declaration I invited his attention text. Myself did not have training which had brought him legal eminence but as humble student language saw no way reconciling declaration with unilateral mil[itary] aid Egypt. Declaration pervaded by concept complete equality and balance did not say Arab states should have certain level armament and be enabled contribute defense area, but Arab states and Israel should have this treatment. Iraq agreement had already compromised declaration, unilateral program Egypt would kill it. Summing up I repeated personal view note would be valuable if it assured us simultaneous military aid with Egypt. In such note statements friendship, concern, would be appropriate addition but not of value by themselves. Made clear this reaction subject my consultations at home. Secretary said does not even exclude saying in note U.S.A. will ask Congress for specific provision mil[itary] aid program Israel. My remarks on present armament important since he had been given to assume our clear superiority but perhaps this had referred to efficiency, discipline, rather than actual weapons.

Secretary hooted with laughter for some reason my disclaiming legal training began scurrying around room looking vainly for 1950 declaration which with typical State Department efficiency Jernegan failed produce. Secretary said while matter of notes not desperately urgent still if it were to be done was worth doing fairly soon. Idea was entirely his own and had arisen direct result Wednesday conversation, but if I would discuss at home he would tell President, Congress leaders, some defence leaders, his thinking and we could then discuss details. To my reiteration what we would like to read was undertaking mil[itary] aid for Israel simultaneously with Egypt he replied only but importantly "I assure you my intention is definitely more than mere re-statement generalities. I am even prepared consider asking Congress specific provisions enabling mil[itary] aid program for Israel if agreed". I saw no prospect going further this point present stage, so passed on to Canal saying had observed two elements Department's letter replying Saltonstall[4] one strong assertion U.S. support Security Council resolution. This much better be said than unsaid and we rather disconcerted reluctance

4. הכוונה לתשובת מחלקת המדינה מ־2 באוגוסט על מכתבם של שמונה סנאטורים וחברי קונגרס בראשותו של הסנאטור סולטונסטול מ־27 ביולי. הללו פנו למחלקת המדינה בהצעה לכלול בהסכם האנגלו־מצרי התחייבות בדבר הסרת המגבלות על השיט בתעלת סואץ אל ישראל וממנה, ונענו שיש להסתפק באזכור הכללי שנמצא בהסכם ושאין זה הולם לעורר נושא עקרוני חדש בשלב זה של המשא־ומתן. מחלקת המדינה גם חזרה בתשובתה על כך שהיא עומדת באופן מלא מאחורי החלטת מועצת הביטחון מ־1951 בעניין זה, ותמשיך, כפי שנהגה בעבר, לדחוק במצרים למלא אחר החלטה זאת. (ראה התכתבות בתיק 130.02/2450/1.)

Eden say even this clearly in Commons debate,[5] according newspapers, however second element Department letter was negative with respect action. If Secretary thought Anglo-Egyptian talks on base not proper framework for vindicating U.N. principle, why not take up directly between U.S.A., Egypt, in context U.S. intention giving economic, mil[itary], aid. How could U.S.A. possibly begin new aid program without first insuring Egypt observance international law governing waterway. How could Egypt receive economic aid from Congress at the same time laying gratuitous economic burdens on selfsame Congress by weakening economy of Israel and commercial enterprises Mid[dle] East. Here I explained how Iranian agreement[6] made this of practical as well as juridical concern. Sec[retary] said "I think we can do some thing there but frankly cannot make absolute condition". At low point Anglo-Egyptian crisis U.S.A. had promised give aid contingent only on agreement, would not be honorable now come along with new condition. U.S.A. could and would make representations simultaneously with discussions aid but was not free use threat withholding aid as counter.

There ensued passage with Jernegan who appeared disturbed Secretary's tendency commitment and said on urgency these matters he would only say no evidence whatever any early Egyptian or Arab attempt open hostilities. I said this might be true but there was immediate political, moral, psychological, problem created by imminent aid agreement Egypt, this required similarly rapid action vis à vis Israel. In addition there was danger developing over coming years of actual military inferiority. This danger might grow gradually but military aid program for Israel would only correct it gradually. Conclusion therefore was immediate decision and subsequent implementation. Secretary addressing Jernegan said you are quite right in a way but fact is I was impressed by Ambassador's description Israel feeling exclusion, loneliness. It is really lonely part of world. I don't believe Egypt will attack but can understand why Israel should feel insecure. Matter exemplified by famous story, man seeing ferocious looking barking dog being assured by owner dog is not of biting variety, replying you know that, and I know that but does dog know it?

On parting conveyed greeting Sharett asking me when I would return so that could continue discussion. Would like our reply in principle on his suggestion as soon as ready.[7]

Eban

5. ראה מס' 306 והערה 3 שם.
6. ראה שם, הערה 4.
7. ראה גם מס' 322.

322

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA751

נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 7 באוגוסט 1954

אישי

כמה הרהורים על שיחת היום.[1]

(א) אין כל סיכוי של קפיצה נחשונית אחת מעמדה שכולה שלילה לעמדה שכולה חיוב. בכל מקרה של התקרבות עמדת ארצות־הברית לעמדה ישראלית, למשל ירושלים, פליטים, גבולות, התחלנו בפרצה קטנה בניסוח העמדה העוינת ואז התרחבה הפרצה הדרגתית עד שטשטשה את העמדה המקורית ותמיד בפיגור מסוים אחרי הרצוי לנו. תהליך זה של קירוב עמדות צוין בשורת הודעות מסוימות על פני זמן מסוים ואל נגיע לידי זלזול סיטוני במילים כחסרות ערך לגופן. מילה המבטיחה מעשה יקרה מאוד אך כברירה שנייה אין לזלזל במילה המבשרת ומקרבת מעשה והמרגילה אומרה לחשוב במושגים בריאים שלא היו שגורים בפיו מקודם.

(ב) לפי הנחה זאת יש חשיבות לשיחת היום גם כאות התרשמות מעמדתנו וטיעוננו גם כפרצה הראשונה הממשית בחומה הבצורה. השיחה מציינת ראשית פעולה ולא שיאה, ועוד רבות הסכנות ואבני הנגף. על־כל־פנים יש התקדמות לעומת דברי ראסל שהיו מחוסרי תוחלת ממשית כלשהי ואפילו לא הודו בצדקת דאגתנו ובחובת המערב להשקיטה בהבטחת מעשה.

(ג) אין לנו ברירה מאשר להיאחז בענף שהושט לנו ולהיכנס אתם לדיונים על ניסוח איגרות. וכך אמליץ שתודיע לדאלס מירושלים אחרי בואי.

(ד) ערובה הכרחית לאיזו שהיא מידה של התקדמות היא הטיפול האישי של המזכיר בעניין ואסור שיועבר לרמה מחלקתית רגילה. ברור לנו שלג'רניגן לא היה שמץ של ידיעה מה יאמר המזכיר לנו ואפילו בידל [סמית] חש שהמבצע הוא אישי של המזכיר.[2]

(ה) ראובן [שילוח] יוסיף לרקום כמה חוטי פעולה שהוחל בה עם בני ברית בבית הלבן, כן נייעץ לסילבר לקיים את הפגישות עם אדמס ודאלס,[3] אך מעתה עובר עניין הניסוח ישירות לידינו.

322

1. ראה מס' 321.
2. ראה מס' 317 והערה 2 שם.
3. על הפעולות שליוו את השיחות עם מזכיר המדינה ראה מכתב שילוח לי' הרצוג (19.8.1954, 130.19/4374/5). סילבר שוחח עם בידל סמית ב־16 באוגוסט. הלה אמר שארצות־הברית מסורה לישראל ולא תרשה שיאונה לה רע, שההסכם האנגלו־מצרי פותח בפניה אפשרות להתמסר לשלום ישראלי־מצרי, וכי היא תנקוט בכל הצעדים למניעת תוקפנות וגם תיתן נשק לישראל. כן חזר והדגיש שעניין חילופי האיגרות מסור לטיפולו האישי של מזכיר המדינה. שיחתו של סילבר עם שרמן אדמס היתה קצרה והוא הבטיח להיפגש שוב. (ראה מברק שילוח אל אבן, WIA770, 17.8.1954, 93.01/2210/16).

(ו) יש לחשוש ולהתחסן בפני מאמצים להרתיע את המזכיר. חשוב בעיקר שהאנגלים ירגישו שאין להם כל עניין למנוע מאמריקה לייצב את המאזן אם יש לה נטייה לכך בעיקר כשהמצב האנגלי כצד בחוזה הוא יותר עדין ואמצעיה לעזור הם בין כך מוגבלים.

(ז) עשינו מאמץ גדול כאן למנוע חיטוט מפורט בכל הבעיה בעיתונות. בשלב מוקדם זה רק יהיה מסוכן לפרסם שדאלס הוגה רעיון של איגרת ובה הבטחה לסיוע צבאי לישראל, בעיקר אם הדליפה תבוא מצדנו.[4]

אבן

323

מ' דיין אל שר הביטחון
M. Dayan to the Minister of Defence

מברק מוצפן 747
נוסח נכנס: 130.09/2310/11

ואשינגטון, 7 באוגוסט 1954

(א) סיימתי ביקורי הצבאיים כאן[1] רבין ופלד ממשיכים כאן ובקנדה וישתתפו גם בקורס שיתוף קרקע־אוויר כאן.

(ב) גם הביקורים האחרונים בנוקס מבסיל היו תכליתיים מאוד וקיבלנו את החומר הדרוש לנו והבהרות בשאלות צבאיות שונות. בסיכום אני מרוצה מאוד מהביקורים הצבאיים, ובטוחני שיהיו לתועלת רבה לצה"ל.

(ג) נוסף לבסיסים הצבאיים ביקרנו בטי.וי.אי., בפורד, ונפגשתי עם טרומן. טרומן היה ידידותי ובקשר ליחסי ישראל–ארצות־הברית הצהיר כי גם בזמן אצ'יסון לא יכול היה לסמוך על מחלקת המדינה ובוודאי שדאלס ראוי עוד פחות לאמון. ברצונו לסובב בעולם באביב הקרוב וישראל בתכנית.

4 באוגוסט. אמש ישבנו ארוכות, בהיעדרו של ביירוד שאשתו חולה, עם ג'רניגן, הארט, ברגוס וברדט. מאתנו היו שילוח, הרצוג ואנוכי. הפגישה בבית בורדט ולפי בקשתם, והשיחה רק בנושאים שהם העלו.

4. במברק נוסף העריך אבן שהמעבר מרעיון ההודעה הפומבית לרעיון חליפת האיגרות היה מפתיע אך לאו דווקא שלילי, והמשמעות היא שברצונו של דאלס להשיג מישראל איזשהו ביטוי של סיפוק בעיקר לנוכח התקרבות הבחירות בארצות־הברית והדבר מגביר את כוח המיקוח של ישראל בדיונים על הניסוח. אם יגיעו לידי ניסוח מוסכם, ברור שהדבר ייוודע בפרהסיה, אך כפי שציין שרת, אין זה העיקר. (מברק אל שרת, WIA752, 7.8.1954, 93.01/2210/16).

323

1. ראה מס' 282 ו־290.

נקודות עיקריות:

(א) השלום עם מצרים עלול לא להיות שלום רשמי ואז קשה לראות הבדל בינו ובין המצב הנוכחי.

(ב) לא יתמכו בהגבלת עלייה ובשינויי גבולות עם מצרים בקשר לשלום.

(ג) מאוכזבים מתשובתנו להצעת י"א הסעיפים[2] ומצפים להצעות קונקרטיות חיוביות מצדנו.

(ד) מקווים שלא נעורר שאלת הסואץ ומיצר אילת במשך זמן מה כדי לתת להם אפשרות להביא מצרים להסדר מרצונם הטוב.

(ה) גילו בורות מוחלטת במהות הסכמי שביתת־הנשק ונימקו הצעותיהם בתביעותינו להסדר. מוכנים להסתלק מכל תיווך ולתת לנו להסתדר בעצמנו. מציעים שנחזור לוועדה הירדנית בהזדמנות החלפת בניקה.[3]

(ו) העליתי בחריפות שאלת האצ'יסון ואמרתי שלא אמליץ לחזור לוועדה כל עוד יהיה שם. אמרתי כי אמליץ למגע עם מפקדים ערבים ברמת מפקד ירושלים ומפקד רצועת עזה כדי למנוע תקריות שמקורן אי־הבנות ולנסות למנוע זריקות אבנים ופתיחת אש ממוצביהם.[4]

(ז) אמרו שבפרינציפ מכירים בהכרח תגובותינו מעבר לגבול במקרים יזומים על־ידם כגון תקרית המוצב המצרי.[5]

(ח) לא העלו שאלות מתן נשק וערובות ובהתאם למדובר בינינו הצגתי עמדתנו בשאלות שהועלו על־ידם בלבד ולא הבאתי הצעות או תביעות משלנו.

5 באוגוסט. ראיתי הבוקר אדמירל דייוויס ביזמתו. שוחח על יחסי ערב־ישראל. באופן מעשי הבטיח עזרתו לקבלת קורסים בצבא ארצות־הברית שביקשנו.

דיין

2. ראה מס' 302.
3. בראשית חודש אוגוסט הודיעה מזכירות האו"ם על סיום תפקידו של גנרל בניקה כראש מטה משקיפי האו"ם בארץ־ישראל והחלפתו במייג'ור ג'נרל אל"מ ברנס. גנרל ברנס נכנס לתפקידו ב־2 בספטמבר.
4. ראה מס' 330.
5. ב־8 ביולי עלה קומנדקר ישראלי על מוקש ליד כיסופים ונפתחה עליו אש ממוצב מצרי. נפצעו שלושה חיילי צה"ל. בעקבות זה התפתחו חילופי אש עם המוצב המצרי. בתגובה תקף כוח צנחנים ב־10 בחודש את המוצב המצרי, השתלט עליו לשעות אחדות, הרג כמה מחייליו ושבה שניים. מן הכוח הישראלי התוקף נהרג חייל ונפצעו חמישה. ועדת שביתת־הנשק שדנה בשתי התקריות ב־16 ביולי גינתה את מצרים על פעולת המיקוש והפתיחה באש מן המוצב ב־8 ביולי, ואת ישראל על הפגזת המוצב באותה תקרית. כמו־כן גינתה את ישראל על ההתקפה בידי כוח סדיר של צה"ל על המוצב המצרי ב־10 בחודש וההשתלטות עליו. הצעת גינוי למצרים על אותה תקרית, על מארב לסיור ישראלי בשטח ישראל ופתיחה באש עליו מעבר לקווים, לפני שהכוח הישראלי חצה את הקו, נפלה בשל הימנעותו של יושב־ראש הוועדה בנימוק של חוסר הוכחות. (ראה תזכיר של א' שלו על ישיבת הוועדה ב־16 ביולי, 130.02/2438/6.)

324

א' ג'ונסטון אל מ' שרת

E. Johnston to M. Sharett

Orig.: 130.02/3688/12 :מקור

Washington, 7 August 1954

Dear Mr. Sharett,

In the spirit of candor which has so happily marked all of our discussions, I want to answer the questions raised in your letter of July 12th[1] as fully and as frankly as I possibly can.

First, concerning the Cairo communiqué, let me say that it was designed primarily to forestall baseless speculation and conjecture as to what we had achieved in our conversation with the Arab representatives. At the time, I foresaw that the release of such a statement might give rise to some misgivings on your part. Nevertheless, I felt that it was better to issue a statement that would reflect the situation accurately. As I stated in the message I sent to you from Rome, we did not reach final or definitive agreement with the Arabs on any point, and it was for this reason that the wording of the Cairo communiqué was as follows:

"In a cordial atmosphere characterized by determination to reconcile the variant points of view, understanding was achieved on the nature of subsequent agreements based on the following main points."

Looking back, it is evident that this sentence might have been more precise had we said that "understanding was achieved on the nature of possible subsequent agreements", and I regret that the statement may have been ambiguous on this point. I can assure you, nevertheless, that my position vis-a-vis the Arab countries and Israel is precisely the same: we have conducted exploratory conversations and reached general understanding on various questions. All of these questions remain open, however, for discussion and re-evaluation in further conversations.

As to the specific points which concern you. Let me assure you that I fully understand and appreciate your position with respect to acceptance of the principle of beneficial use. Indeed, I might go so far as to say that I am sympathetically aware of the limits which a strict application of this principle would impose upon Israel's claim to Jordan water.

At the same time, I know that you are equally aware of the reasons underlying Arab insistence upon this basis of division. Their position is a firm one. It has therefore become my responsibility to try to devise a formula which will resemble the beneficial use principle sufficiently to satisfy the

324

1. ראה מס 283.

Arabs and depart from it sufficiently to meet your objections. I am, of course, not confident that we shall be able to produce such a formula, but the effort to do so is our main preoccupation at the present time. I might say that we are working with the figures developed by members of your staff and mine after my departure for Cairo; and there is a reasonable chance that we shall be able to come up with a proposal acceptable to both sides if both are willing to move just a little from their present positions.

Similarly, with respect to the question of an "international authority," I can assure you that we are not unmindful of your unwillingness to accept a mechanism which might interfere with your own water development plans. The Arabs also have grave misgivings on this point and it was for that reason that the language of the Cairo communiqué read:

"5. The establishment of international controls eventually required to supervise withdrawals of water for various countries."

Our present thinking on this point is limited almost precisely to the conception, stated in your letter, of a neutral, mutually accepted "water-master" who would supervise "the receipt by each party at certain key points of not less and not more than its agreed share of the water."

As between the statement which I issued at my press conference in Washington, and statements attributed to me following that conference, there were certain discrepancies which would, quite understandably, raise questions in your mind. For the sake of clarity, I am enclosing a copy of the release which was issued to the press and read at the press conference verbatim.[2]

Later in the conference, in response to a question, I said:

"The Arab states and the others involved have agreed, I think – have agreed to the five principles which we have enunciated here. And this is the basis for continuation of the program and for the evolvement eventually, we expect, of a workable plan which can be put into operation."

I made this statement with every confidence that the points enumerated in our official release had indeed been accepted in principle by your representatives during our conversations in Israel. The points, as you will note, are expressed in the most general language, and I should be greatly interested to know which, if any, you find unacceptable as stated.

So far as the B'not Yaakov matter is concerned, you will note that the formal release makes no mention of it. At one point in the press conference, I was asked this question:

Q. What has become of that – I have forgotten precisely the thing, but that canal that the Israelis started?

2. הנספח בתיק, אך לא הודפס כאן.

A. Jisr B'not Yaakov?

Q. Yes. What became of that?

A. That is still halted. That is a problem which is in the Security Council of the United Nations at this time and a problem over which I have no jurisdiction.

Later on in the conference, this exchange took place:

Q. Mr. Johnston, do you maintain that the Jisr B'not Yaakov project, which is now stopped, is a riparian question?

A. That particular question is in the Security Council of the United Nations and I would prefer not to discuss it because I have no authority over it.

Q. Would that be a component part?

A. Yes. Of course, any project taking waters would be a component part of the program, and we are hopeful we can get agreement on the whole program before anything further goes on in development.

Q. There are not only countries involved, but the Security Council would have to agree in the final evolution of the scheme?

A. There is no question, if we get agreement by all the nations involved as to the riparian rights of the stream, that the Security Council would agree.

With due allowance for a certain looseness of language which afflicts all of us under the pressure of a press conference, I think that you will find nothing in these exchanges to justify a news report that I had said that work on the B'not Yaakov project could only be resumed with the concurrence of the Arab states. My intent, certainly, was to point out that agreement by Israel and the interested Arab states on a valley development program embracing Israel's up-stream division would automatically dissipate the present difficulites regardless of whether the Security Council had resolved the question or not.

I must apologize for the length of this letter, but it seemed to me that the points you had raised were of sufficient importance to merit a full and definitive reply.

With cordial best wishes, I am, sincerely yours,

Eric Johnston

325

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. IW731 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 נוסח יוצא:

Jerusalem, 8 August 1954

Informal talk Russell-Herzog Friday afternoon:[1]

1) Russell said in feeble resentment that Eban conveyed impression Dulles he (Russell) had intimated Roham [Prime Minister] U.S. had permanent reservations against resumption Benot Yaaqov whereas in fact he had explained reservation as prompted apprehensions for Johnston mission.[2] Herzog replied had cabled Russell's words almost verbatim including his emphasis on connection with Johnston mission made in course discussion in reply to Roham's protest against content, form, Russell's opening statement. Latter, which Russell made on authority State Department had included reference Johnston only as one of several obstacles and Eban fully justified in understanding opening statement as implying permanent taboo.

Russell did not continue coherently but from mutterings Herzog understood he was under rebuke from Jernegan for having quoted State Department's brief verbatim.

2) Russell disclosed confidentially that very minute Ahav [United States] Embassy Cairo talking to Egyptians with view make them adopt positive relationship Israel. In reply similar attempts by State Department, Ahav representatives U.N., Cairo, during past two years Egyptians promised on satisfactory conclusion Suez they would take positive line vis [à vis] Israel. As Junta now so dependent on Ahav economic aid for Assuan dam, other projects, Ahav now had for first time strong leverage on Arab country. Question was whether Israel would show prudence during next six months till year not upset Ahav's efforts influence Nassar he should prepare Egypt public opinion for change attitude. Prudence meant we should not do anything serious on frontier and be prepared overlook casual Egyptian shots which are inevitable aspect present tension and that certain Ministers restrain their language in public utterances. If Israel plays ball and then Egypt proves itself incapable true leadership Ahav would return to us and recast its Middle Eastern policy.

325
1. השיחה התקיימה ב־6 באוגוסט.
2. ראה מס' 304 ו־313.

Herzog replied that while Ahav's intervention Egypt most welcome only Roham could answer on his suggestions for prudence our part. However wished make quite clear Russell's information is no reply our representation regarding decision arm Egypt. Intention change balance power seen by us as mortal danger.

Russell replied that while cannot understand our refusal place trust in Ahav's intentions he recognized after last talk with Roham our fear is political fact which must be considered, therefore he wishes make following proposal which so far entirely personal:

(A) Ahav will give clear commitment to Israel worked out by Pentagon experts that during period attempt influence Egypt vis [à vis] Israel, arms to Iraq and Egypt will not be such as to effect change present balance of armed forces between Israel and Arabs. After that period Ahav will review Middle Eastern policy in light success its efforts bring Egypt to positive line. (Russell mentioned possibility period of two years for commitment.)

(B) Israel will undertake not prejudice Ahav's efforts in manner outlined above.

Herzog replied suggestion should be put to Roham and asked whether commitment would also guarantee Iraq and Egypt would not be drawn into regional defence pacts during period and Israel be left in isolation.

Russell said he feels his duty seek means overcome serious situation U.S.-Israel relations and wishes raise his proposal with Roham as early as possible.

Roham consulting, will receive Russell Monday afternoon.[3]

Mahav

3. שרת הביא את העניין לממשלה ב־9 באוגוסט והציע 5 נקודות להמשך השיחות: 1. ישראל נגד כל שינוי במאזן הכוחות מעכשיו. 2. אם כלה ונחרצה מצד ארצות־הברית לתת נשק למצרים, יתנו גם לישראל מיד נשק באשראי, שאותו יוכלו לחסל אם יוחלט אחר כך שהגיע הזמן למתן נשק לישראל. 3. התניית הסיוע הכלכלי למצרים בביטול ההסגר בסואץ. 4. אם מדינה ערבית תיכנס לברית הגנה אתם, צריכה להיות ברית הגנה גם בינם לבין ישראל, לאו דווקא אותה ברית הגנה. 5. אם תוך תקופה מסוימת ייווכחו שהערבים אינם הולכים לשלום – צריך להיות עיון מחדש. (ראה סטנוגרמה של ישיבת הממשלה, 9 באוגוסט 1954.) על שיחת שרת עם ראסל ראה מס' 326.

326

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. W734 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 נוסח יוצא:

Jerusalem, 10 August 1954

Roham [Prime Minister] received Russell 9th, Herzog present. Russell who since Friday talk, our 731,[1] had received full report meeting with Dulles, talked at length on great opportunity now presenting itself of influencing Egypt vis[-à-vis] Israel. Ahav [United States] assistance Suez imposed moral commitment on Egypt fulfil oral undertakings past eighteen months that on achievement Suez settlement would approach positively question relationship Israel. Ahav economic aid generally and partic[ularly] for Assuan dam, on which Junta dependent to fulfil promise their people bring new social order, would give Ahav leverage Egypt. If Egypt proved positive other Arab countries would fall into line within weeks, months. If Israel recognized validity Washington analysis she should do everything for success their efforts. If Israel would do or say things which would prevent implementation hope, frustrated Washington would feel its efforts past year and half upset by Israel. Mentioned particularly self-restraint in reply Egypt sniping, Bnot Yaacov, eleven points, statements by Israel leaders. Noted opportunity coincided arrival new Chief T[ruce] S[upervision] O[rganization].[2]

This development appeared against background feeling Israel weakening U.S.-Israel relationship through apprehensions isolation mentioned by Roham to Russell and Eban to Dulles. Dulles not only appreciated Israel's apprehensions but voiced possibility concrete understanding between two countries or at least exchange statements this direction between Gov[ernmen]ts. (Here Russell repeated Dulles' proposal your 750.)[3]

When Herzog repeated salient points Russell's proposal last Friday viz. commitment no change present balance military power during two years and Ahav would reconsider policy if Egypt did not fall in line vis[-à-vis] Israel, Russell confirmed this as his personal assessment but nature suggested commitment by U.S. to us we would read it in full report of Dulles' words to Eban which he would show us. Added what Dulles told Eban substantiated what he had said Friday. (Comparison your 750 and our 731 shows clear differences between Russell and Dulles).

326

1. מס' 325.
2. ראה מס' 323, הערה 3.
3. מס' 321.

Roham said gratified goodwill and spirit Russell's remarks. In analysis insisted that unless Ahav take certain very definite course vis[-à-vis] Egypt her capacity effective action would decrease, gradually disappear, in measure she gets closer to Egypt. Drew attention British inability influence Jordan through its leverages and that in very week when Jordan repudiated Art[icle] 35[4] thus blocking proceedings Security Council Ahav had granted her 9 million economic aid waiving discriminatory clause. Situation around us sinking into morass and degeneration could only be stopped if Ahav take clear steps. "Even if you enter Arab countries with best will in world for your own interests and interests peace area you will be helpless unless make clean breach with past". Egypt must be told economic help conditional ceasing blockade for ship any flag going to and from Israel including oil, and ending economic war. Acc[ording] Suez Convention Israel within rights send even warship through Canal but at present we pressing only freedom passage civilian ships inc[luding] tankers. Precisely because Ahav aid would uplift Egypt people from poverty and save Nasser regime Ahav pressure for clear steps not merely general promises was feasible. Was Congress expected spend money on Egypt and same time recompense Israel for Egypt blockade intransigence? If Ahav used proper language with Egypt there would be hope for interests of Ahav, Egypt and Israel. Ahav would face tremendous responsibility if throws away chance. "If you will not insist on concrete action on part Egypt, Dulles will be deluding self and Ahav suffer bitter disappointments. Success your policy and reaction Israel depend on your making clear concrete demands without whose fulfilment no economic aid will be granted Egypt". When Russell tried argue this indeed Byroade's intention when goes Cairo[5] Roham pinned him down to question whether economic aid would be made conditional on Egypt acceding above concrete demands. Russell hedged saying there was moral undertaking give aid but that if course few months Egypt would not play ball Ahav would surely not proceed with aid which to be effective would necessarily have to be long term as Assuan project alone would take some ten years. While recognizing strength Roham's argument suggested that his (Russell) approach also valid and since in any event position would be clear after few months could not the two approaches be reconciled? Roham warned of slippery slope to which Russell replied since hundreds of millions involved would not be difficult if necessary withdraw from slope. Roham said all experience denied validity their line. From British Israel terribly familiar with psychology present Ahav approach. Dulles stated to Eban military aid could not be made conditional, now Russell was adding also no conditions economic aid.

4. ראה מס' 229.
5. ביירוד מונה לשגריר ארצות־הברית בקהיר. הוא נכנס לתפקידו במארס 1955.

On question of change military strength Roham pointed out change-over Suez in itself brings about such change even without American aid as e.g. some 10 airfields and radar installations would fall into Egyptian hands. Secondly how does Ahav reconcile statement no change with intention give arms Egypt? Even machine guns and mortars mean much in hostilities in our area. Ahav had justified its anxiety regarding Guatemala in context defence U.S. How much more we entitled be anxious absence total promise aid or even with promise aid later on in absence assurance regarding its measure? In addition must take account British arms Jordan and military developments Syria, Lebanon.

When Russell spoke of threat to area as whole and of U.S. undertaking Israel's security would not in fact be affected by arms program to Arabs and referred to Dulles suggestion exchange notes Roham, replied question was what would be content notes. Raising question whether Arab countries would be drawn into regional defence framework without Israel being aligned to similar framework Roham quoted Eban we were being denied both arms and defence. Even military aid to Egypt would involve some defence accord with Egypt while we would be left high and dry. Russell replied: not entirely. In reply Russell's further remark on Dulles suggestion notes, Roham replied this would be carefully discussed with Eban.[6]

Mahav

6. בעקבות השיחה עם ראסל העיר אבן: 1. כי דאלס לא רמז רמז כלשהו על התחייבות כלפי ישראל לצמצם את הנשק לערבים מתוך הסכם עמה, כפי שהציע ראסל, אם כי אמר שלמעשה יהיה הנשק למצרים מצומצם. 2. דאלס לא הטיף מוסר על מעשים טובים הנדרשים מישראל. 3. ההדגשה המרכזית בדברי דאלס היתה התקרבות מועד הכללתה של ישראל בתכניות הסיוע הצבאי עד כדי צורך כבר בשעה זאת לקחת דברים עם הנשיא ומנהיגי הקונגרס ולהחליף איגרות לשם גיבוש ההבנה ההדדית בנידון. אבן המליץ לנהל את המשא־ומתן בעתיד במחיצתו האישית של דאלס ולמעט בחליפת דברים עם אנשי המחלקה האזורית. (מברק WIA761, 10.8.1954, 93.01/2210/16.)

327

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/27

נוסח יוצא: 130.09/2326/1

ירושלים, 10 באוגוסט 1954

(א) פנה נא בעניין קשרי תרבות בהמשך לפנייתך בכתב[1] לפני צאתך לחופשה ובעקבות מזכר לבבי לשר החוץ מ־21 ביולי[2] ועמוד בתוקף על עקרון ההדדיות. רמוז כי אין אנו רואים במשלחת החקלאית[3] התחלה של קשרים תרבותיים למעשה. תבקש את אישורם המפורש לאחת משלוש הצעותינו לפעולה תרבותית ישראלית בברית־המועצות. לידיעתך בלבד: בזמן הגשת כתב ההאמנה היום[4] סיפר אברמוב לנשיא ולשר החוץ על כוונתם לשגר משלחת מלומדים בספטמבר והביע תקווה כי תינתן להם האפשרות להרצות. בעיתונות של הימים האחרונים שמועות על בוא קבוצת רקדנים מברית־המועצות. הננו נוטים לסרב אשרות באם לא יישמר עקרון ההדדיות.[5]

(ב) טקס הגשת ההאמנה היום עבר כסדרו בלי נאומים.

מזא"ר

327

1. מוסב על הצעה בכתב של תכנית לביקורים הדדיים של אנשי מדע ותרבות שהגיש אלישיב בחודש מאי ל"שלטונות הסובייטים המוסמכים". אלישיב הגיש את התכנית לאחר שבביקורו ב"ווקס", החברה הכל־סובייטית לקשרי תרבות עם חוץ לארץ, ב־28 באפריל, בהמשך לשיחה קודמת בינואר (ראה מס' 33), כדי למסור הצעות לביקורים מישראל, נענה ש"ווקס" מטפל רק בהצעות של ארגונים ציבוריים, ואילו הצעות ממשלתיות עליו להפנות למשרדים הממשלתיים הנוגעים בדבר. אלישיב מסר את ההצעה לאחר שקיבל מישראל פרטים על חילופים אפשריים בתחום התרבות והמדע בהדגשת הצורך בהדדיות. (ראה מברקי אלישיב אל משרד החוץ, 28.4.1954, 9.5.1954, 130.02/2390/10.)
2. לבבי דיווח על שיחתו עם אברמוב, ציר ברית־המועצות, ב־18 ביולי, על שאלת היחסים התרבותיים בין שתי המדינות. לבבי הזכיר את המגעים במוסקבה עם ה"ווקס", וביקש הצעות מצדם, "כי הרי הפעולה צריכה להיות מושתתת על יסוד הדדיות". הוא הדגיש כי הדרך הנכונה לפיתוח יחסי התרבות היא בצינורות ממשלתיים, כשמצד ישראל יעמוד משרד החוץ, וביקש שאברמוב יכתוב על כך הביתה, כדי שהעניין יעלה על דרך המלך. (ראה לבבי אל שר החוץ, 21.7.1954, 130.02/2390/10.)
3. בראשית אוגוסט הגיעה משלחת חקלאית ישראלית בראשות סגן שר החקלאות לביקור של שבועיים בברית־המועצות. המשלחת, שהוזמנה על־ידי שר החקלאות הסובייטי, באה לרגל פתיחת התערוכה החקלאית הכל־סובייטית במוסקבה.
4. לרגל העלאת דרג הייצוג בין שתי המדינות מצירות לשגרירות.
5. אלישיב נפגש עם סגן יושב־ראש ה"ווקס" בספטמבר וביקש תשובה על הצעותיו. נאמר לו שעדיין אינם יכולים לתת לו תשובה, אך לעומת זאת הוסיפו שהם מטפלים בהרכבת משלחת לוועידת הליגה לידידות ישראל–ברית־המועצות. אלישיב השיב שבזה הם מחטיאים את המטרה; את קשרי הידידות יש לקשור עם חוגים רחבים של אנשי ציבור, מדע ואמנות בישראל. הליגה, לעומת זאת, מייצגת רק קבוצה קטנה בישראל שחיה בבידוד מכלל הציבור. (ראה אלישיב אל מחלקת מזרח אירופה, 21.9.1954, 130.02/2390/10.) ראה גם מס' 416.

328

שגרירות ישראל בפאריס אל משרד החוץ
Israel Embassy in Paris to the Ministry of Foreign affairs

מברק מוצפן מגפ/173

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 12 באוגוסט 1954

כמוס

דו״ח על השיחות במשך ביקור הרמטכ״ל יישלח בדואר הקרוב.[1] להלן סיכום מסקנות השיחות:

(א) אנשי הצבא, קניג וגיום, מתייחסים באהדה לישראל ולצה״ל בגלל רוח ההקרבה ורוח הלחימה שגילו. הם מוכנים להרחיק לכת בעזרה לצה״ל יותר מאשר משרד החוץ המתחשב בהיות צרפת ״מדינה מוסלמית״.

(ב) גם אנשי הצבא, גם אנשי משרד החוץ אינם בטוחים, [או] לא היו בטוחים, שישראל אינה עלולה להתקיף את שכנותיה.

(ג) זהות אינטרסים בין צרפת וישראל במזרח התיכון ובצפון אפריקה מוכרת. צרפת רואה בישראל שותף במלחמה נגד הליגה הערבית.

(ד) הטענה שישראל חזקה תמנע ניסיונות לאיחוד עיראק וסוריה הכתה שורשים.

(ה) הסדר חידוש נשק אינו נראה כנטול סיכויים.

(ו) צרפת לא תוותר על מרוקו ותוניסיה. מאבק קשה צפוי לה בעיקר במרוקו.

(ז) יהודי מרוקו בסכנה בגלל נאמנותם לצרפת.

(ח) יש רצון להדק את הקשרים עם ישראל גם בשטחים לא צבאיים, כגון מדע וכדומה, ולמצוא בישראל שוק לתעשייה צרפתית.

(ט) נוצרו יחסים אישיים טובים ויעילים בין הרמטכ״ל הצרפתי והרמטכ״ל הישראלי.[2]

ממישראל

328

1. ביקורו הרשמי של הרמטכ״ל בצרפת (ראה מס׳ 311) התקיים ב־8–11 באוגוסט. הצרפתים הקפידו לשוות לו אופי צבאי גרידא. דיין שוחח עם הרמטכ״ל הצרפתי גיום שלוש פעמים, עם שר ההגנה הלאומית גנרל קניג ועם ראשי הצבא, הצי וחיל האוויר. הוא שוחח גם עם המנהל הכללי של משרד החוץ. בחלק הטקסי הניח זר על קבר החייל האלמוני ועוטר באות לגיון הכבוד. (ראה דין־וחשבון של בנדור, **13.8.1954**, **130.02/2394/5**; דין־וחשבון של הרמטכ״ל בישיבת הממשלה, 22 באוגוסט 1954.)

2. בשיחה עם נג׳ר ב־20 באוגוסט אמר השגריר ז׳ילבר שאנשי משרד החוץ והצבא בצרפת גילו אהדה לישראל בהזדמנות ביקורו של דיין. הדבר בא לידי ביטוי במתן אות הכבוד הגבוה, שלא ניתן לשום רמטכ״ל ערבי. לפי מה שהבין, אנשי הצבא הבטיחו לדיין כי הוא יכול לסמוך על כך שבמקרה הצורך ימצא הצבא הצרפתי דרכים לספק נשק לישראל, אפילו נוכח הסתייגויות של משרד החוץ. (ראה נג׳ר אל שר החוץ, **22.8.1954**, **130.02/2413/9**.)

329

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מקור: 130.10/2520/9

פאריס, י"ד באב תשי"ד
13 באוגוסט 1954

כמוס

הנדון: שיחת איסטרמן-בורגיבה

מר איסטרמן, מהקונגרס היהודי העולמי, נפגש לשיחה ממושכת עם חביב בורגיבה, מנהיג הניאו־דסטור, בטירה שנועדה לו על־ידי הממשלה הצרפתית לאחר שהוחזר מגלותו. השיחה נמשכה כשעתיים וחצי ולדברי מר איסטרמן היתה גלויה וידידותית ביותר.

מר איסטרמן פתח בשאלה על יחסו של הניאו־דסטור[1] ליהודי תוניסיה. על כך ענה בורגיבה, שמאז היווסד מפלגתו היא מצטיינת ביחס של סובלנות והערכה לגבי היהודים. אין בכוונתה של המדינה התוניסאית החדשה לכשתקום להפלות את היהודים במשהו. אדרבה, יש ברצונו וברצון חבריו למשוך אותם להשתתפות פעילה בהנהגת המדינה החדשה. גם בממשלה הראשונה שהורכבה על־ידי בן־עמר הוקצה מקום לשר יהודי, והוא עצמו - בורגיבה - היה מעוניין בכך שהמינוי יצא לפועל. ברגע האחרון בוטל הדבר משום שהוא היה סבור, כי מינוי שר יהודי יעמיד את מנדס פראנס, שגם הוא יהודי, במצב קשה, ומה גם שהמתיישבים הצרפתים והעיתונות האנטישמית במרוקו ובתוניסיה מתקיפים אותו קשות. אך לא מן הנמנע כי השר היהודי יתמנה לכשיוחלט על הרחבת הממשלה.

אחרי דברי ידידות אלה אמר מר איסטרמן, כי אמנם אין לו ספק ברצונו הטוב וביחסם של בן־עמר וחבריו ליהודים, אך האם הוא בטוח שגם יורשיו, צעירי המפלגה, ילכו באותה דרך? על כך ענה בורגיבה, כי הוא מוכן לקבוע את הדבר לעולמים כחלק מחוקת תוניסיה החופשית ולחוקק תקנות מיוחדות, שאינן ניתנות לשינוי, אשר תבטחנה לעולם ועד את מעמדם וזכויותיהם של יהודי תוניסיה. כן אמר שהוא מוכן לדון בכל הצעה שתבוא אליו מהקונגרס היהודי או ממוסדות יהודים אחרים. כשאמר לו איסטרמן, כי מוטב שהיוזמה תבוא מהתוניסאים ושהם אשר יכניסו את הסעיפים המתאימים לחוקתם מרצונם הטוב, כאות ידידות ותשומת־לב מיוחדת, קיבל את הרעיון בהתלהבות.

אחר־כך נסבה השיחה על מדיניות החוץ של תוניסיה ועל יחסה לישראל. בורגיבה ענה, כי כוונתו לדרוש את צירופה של תוניסיה לליגה הערבית. מזה אין מפלט. זוהי

329

1. מפלגת ה"חוקה החדשה" (ניאו דסתור) שהוקמה ב־1934 במטרה להגיע לעצמאות תוניסיה ושימשה עמוד השדרה של הממשלות הלאומיות שהוקמו בתוניסיה מאז 1950.

ארץ ערבית ומקומה בסוד מדינות ערב. הוא סבור כי הצטרפותם לליגה יהיה בה משום ברכה למערב וברכה לישראל. תוניסיה היא המדינה הערבית המפותחת ביותר, והמשכילה ביותר. היא רואה עצמה כאומה מערבית, ואין ספק כי השפעתה על המדינות האחרות תהיה ניכרת.

אשר לישראל, הוא חייב לומר כי הוא מכיר בזכותם של היהודים לקיום לאומי עצמאי. אין הוא יכול לשלול מהם את הזכות שהוא דורש לבני אומתו. הוא מתייחס, אפוא, באהדה לעצם הרעיון הלאומי היהודי. לא כן במה שנוגע למדינת ישראל, הואיל וכניסת היהודים לפלשתינה היא חלק מתהליך של התיישבות מערבית והשתלטות מבחוץ על ארץ ערבית, דבר שתנועתו מתנגדת לו עקרונית. עמדתו היא משום כך אנטי־ישראלית ביסודה. אולם הוא וחבריו למפלגה הם מדינאים ריאליסטיים – כל תולדות מאבקם עם צרפת מעידות על כך. הם מבחינים שאין ללכת נגד המציאות. משום כך הוא סבור, כי תוניסיה תמלא בתוך הליגה תפקיד של מפשרת ומקרבת לבבות בין ישראל לבין מדינות ערב.

בעוברו לדבר על המצב במרוקו אמר, כי יש להבחין בין האיסתיקלל[2] לבין הניאו־דסטור. הוא עצמו אינו רואה כל תכלית במדיניותו של האסתיקלאל, ולו נקרא היום לעוץ לצרפתים מה עליהם לעשות לא היה יודע מה לומר. המצב שם מסובך ביותר. אך אם יעלה הניאו־דסטור לשלטון בתוניסיה, אין ספק שהוא, בורגיבה, ייהפך למנהיג גם לערביי מרוקו ויצליח להשפיע עליהם בכיוון של התרחקות מהשיטות הקיצוניות של האסתיקלאל והתקרבות לדרכו של הניאו־דסטור. הוא מכיר שנשקפת סכנה לקיומם של יהודי מרוקו.[3]

בברכה,

יעקב צור
שגריר ישראל

2. מפלגת "העצמאות" (אסתיקלאל), המפלגה הלאומית הראשית במרוקו. הוקמה ב־1944 ופעלה מאז לעצמאות מרוקו.

3. תעודה זאת זכתה לתגובות במשרד החוץ. רפאל התאונן על כך שאיסטרמן לא העמיד במרכז שיחתו את יחס הניאו־דסתור לישראל, וכתוצאה מכך קיבל בורגיבה את הרושם שהיהדות הבין־לאומית מתעניינת במצבם המשפטי של יהודי תוניסיה אך לא ביחס מנהיגיה לישראל. לדעתו היה על איסטרמן להבהיר לבורגיבה כי יחס העם היהודי לתנועת השחרור התוניסאית ייקבע על פי יחס מנהיגי התנועה לישראל. (ראה מזכר רפאל אל שק, 24.8.1954, 130.02/2388/7.) שרת קבל, ככל הנראה, בפני איסטרמן על שלא עורר את שאלת העלייה. איסטרמן השיב שעורר את השאלה בשיחה ששוחח למחרת עם בנו של בורגיבה, ונענה שיהיה חופש הגירה מוחלט ובכלל זה לישראל, אך ייתכן מאוד שממשלה תוניסאית לא תסכים, מסיבות כלכליות, להגירה המונית. (ראה איסטרמן אל אבנר, למסירה לשרת, 8.9.1954, 130.02/2398/2.)

330

ו' איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
W. Eytan to the Israel Embassy in Washington

Coded Tel. IW743 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 נוסח יוצא:

Jerusalem, 17 August 1954

Russell got cable from [State] Dep[artmen]t saying Dayan expressed readiness local commanders meetings Jerusalem, Gaza, sectors.[1] View Egyptian willingness and Jordan MAC [Mixed Armistice Commission] complications, [State] Dep[artmen]t thinks best start Gaza and asks if we ready meet after 20 August. After consulting Givli I replied we prefer wait till Dayan returns Thursday since it was in talks with him in Dep[artmen]t that proposal was made.[2]

Eytan

331

מ' שרת אל או נו (רנגון)
M. Sharett to U Nu (Rangoon)

Copy: 130.02/2415/22 העתק:

Jerusalem, 17 August 1954

My dear Prime Minister,

On the occasion of the return to Burma of your highly esteemed delegation, I should like to reply to your letter by which you were kind enough to introduce to me its leader and members.[1]

330

1. ראה מס' 323, סעיף ו.
2. ראה מס' 340.

331

1. המדובר במשלחת צבאית־אזרחית רמת־דרג, משלחת רשמית שנייה מבורמה. שהגיעה לישראל בחלק השני של חודש יוני, לחודשיים, במטרה ללמוד את תכנית השירות הלאומי הנהוגה בישראל לקראת הנהגת תכנית דומה בבורמה. המשלחת התפצלה לקבוצות לימוד לפי הנושאים הבאים: הקבוצה הצבאית, שיכון, סלילת דרכים, חינוך מקצועי, תעשייה, אימון צבאי, חיל האוויר וחיל הים. הטיפול במשלחת היה בידי הצבא ומחלקת אסיה במשרד החוץ. במכתבו אל שרת הביע או נו תקווה שהביקור יחזק עוד את קשרי הידידות בין שתי המדינות ושישראל תשגר לבורמה משלחת דומה בעתיד הלא רחוק. הוא ציין גם שהוא מקווה שיוכל בעתיד הקרוב לממש את רצונו לבקר בישראל. (ראה או נו אל ראש הממשלה, 17.6.1954, 43.07/5569/14; התכתבות בתיק 130.02/2394/25; ד' הכהן, יומן בורמה, עמ' 220–221, 232, 238.)

The Government of Israel was much gratified to find that you and your colleagues have deemed the work we are doing in this country worthy of a special study by a group consisting of so many of your high-ranking officers and officials. From afar we are following with deep admiration and keen interest the dynamic progress of Burma under your inspired leadership, and we were very happy indeed to place at the disposal of your delegation some of the fruits of our own labours. We hope very much that your emissaries have found the time they have spent in Israel profitable and the information they have gathered useful. If they have any criticism of our shortcomings to offer, we should be very anxious to benefit from it, for just as we feel privileged to share with our good friends the experience we have acquired, so we are eager to learn from their observations and advice.

I trust that the visit of this important body of leading Burmese officials will serve as a further link of friendship and mutual understanding between our two countries, both of which – each in its own way – are trying to repair the ravages wrought by centuries of backwardness and foreign domination, and lead their population towards a better future.

We were thrilled to learn that you yourself were contemplating the possibility of a visit to Israel. I hereby extend to you a most cordial invitation on behalf of my Government and myself to carry out this intention in the nearest possible future. We hope very much that you will be able to stay long enough to acquaint yourself with all aspects of our life and activity which you may find of interest. Needless to say, we should be happy if you would consider yourself an official guest of our Government for the entire duration of your visit.

If I may be permitted the expression of another wish, it is that we should be given an opportunity before long of welcoming to our country an accredited diplomatic representative of your Government. The establishment in Israel of a Burmese Legation would not only help to normalize our relations on the basis of full reciprocity, but would also greatly facilitate the commercial and personal intercourse between Burma and Israel and enable Burmese officers and officials who may be coming to Israel in the future to enjoy, while here, the guidance and advice of an authoritative representative of their own Government.

In conclusion, I should like to pay a tribute to the high qualities of character and intellect which characterized the entire personnel of your delegation and were particularly exemplified in the personalities of its distinguished leader and deputy leader. All members of our Government departments who came into contact with them were much impressed by their patriotism, ability and competence.

With kindest regards and best wishes for the future of Burma and your own personal wellbeing,

I am, Yours very sincerely,[2]

332

התייעצויות בין־משרדיות (בירושלים, ב־16 וב־18 באוגוסט 1954)
Inter-Office Consultations (Jerusalem, 16 and 18 August 1954)

העתק: 130.20/2488/6

[ירושלים], 19 באוגוסט 1954

כמוס

הנדון: התייעצויות בשאלות מדיניות וביטחוניות
16 ו־18 באוגוסט ש.ז.

בימים 16 ו־18 באוגוסט 1954 התקיימו ביזמת מנכ"ל משרד ראש הממשלה התייעצויות בהן השתתפו השגרירים אבן ואילת וחבר עובדים ממשרד ראש הממשלה, משרד החוץ, צה"ל, משרד הביטחון ואחרים לפי הרשימה הרצופה.[1] בהתייעצויות נדונו שאלות מדיניות וביטחוניות מהעומדות על סדר־יומנו תוך מגמה להגיע למסקנות שתוצענה כבסיס לדיון בממשלה ולהחלטותיה. מנכ"ל משרד ראש הממשלה הסביר בפתיחת הדיון שאין מטרת ההתייעצויות להגיע דווקא לידי מסקנות מוסכמות

2. או נו קיבל מכתב זה באמצעות המשלחת ששבה לבורמה. במכתב תשובה הודה לשרת על הביקור המוצלח ועל ההסכם שהושג במהלכו על שיגורם לבורמה של מומחים ישראלים בקשר לתכניות פיתוח בתחום התעשיות הצבאיות, הקמת בית ספר לצניחה ובית ספר חקלאי. הוא הוסיף כי הוא מקווה שיוכל לבקר בישראל בקרוב, ובעניין פתיחתה של צירות בישראל כתב כי משרד החוץ בודק עניין זה יחד עם שאלת פתיחתה של צירות במצרים. (ראה או נו אל שרת, 19.9.1954, 130.02/2415/22).
ואכן, במסגרת ההסכם יצאו לבורמה עוד בחודש ספטמבר מומחים צבאיים וחקלאיים. היו גם הזמנות לציוד צבאי והתחלת קשרים עם התעשייה האזרחית. ב־26 בנובמבר וב־26 בדצמבר הודיע או נו לשרת על ההחלטה לפתוח בקרוב צירות בישראל שבראשה יעמוד, מסיבות כספיות ומנהליות, ממונה. צירות בורמה נפתחה בסופו של דבר במאי 1955, וביקורו הרשמי של או נו בישראל יצא אל הפועל בראשית יוני 1955. (ראה או נו אל שרת, 26.11.1954, שם; מזכר של ד' לוין אל שר החוץ, 26.12.1954, שם; או נו אל שרת, 26.12.1954, 130.02/2386/25).

332

1. הרשימה בתיק, אך לא הודפסה כאן. בהתייעצויות השתתפו המנהלים הכלליים של משרד ראש הממשלה, משרד החוץ ומשרד הביטחון, השגרירים אבן ואילת, פקידים בכירים במשרדים אלה וקצינים גבוהים של צה"ל נוספות לסיכום זה של ההתייעצות, ראה סטנוגרמה של דברי פרס, המנהל הכללי של משרד הביטחון, בהתייעצות זאת (25.8.1954, ארכיון צה"ל, 230/72/893), ותזכיר של א' הראל, הממונה על שירותי הביטחון, והערות של שרת בסופו, (18.8.1954, 130.02/2414/28). התייעצות נוספת ראה מס' 334.

על־ידי כל המשתתפים, אלא לאפשר את הצגתן בפני הממשלה של אפשרויות שונות לפתרונן של הבעיות הנדונות. הדיונים היו ערים וענייניים, הצטיינו ברצון להבהרת דעות וניתן בהם ביטוי כן למסקנות אליהן הגיעו המשתתפים כל אחד מתחום תפקידיו. יש להדגיש את הנכונות שהתגלתה להבין את הסיבות לחילוקי הדעות והערכה הדדית של המגמות אליהן ניסו להגיע. אם כי בפתיחת הדיון נשמעו דעות שונות ומרוחקות הרי הסיכום הצטיין במידה ניכרת של התקרבות המחשבות והושג תיאור מוסכם של המטרות המדיניות והצבאיות של המדינה. כל המשתתפים ללא יוצא מן הכלל בירכו בסיכום הישיבה את היוזמה לכינוס ההתייעצות והציעו לקיים התייעצויות דומות.

הדיונים התנהלו במסגרת החלטות הממשלה באותם הנושאים.

* * *

19.8.54

הנחות והצעות מוסכמות:

(א) אין סיכויים בתנאים הפוליטיים הנוכחיים למנוע את ההתקשרות המדינית־צבאית בין ארצות־הברית למדינות ערב. למרות זאת אין ישראל והיהדות בעולם צריכים להפסיק מלהתריע נגד זיון זה.

(ב) ייתכן ואפשר יהיה על־ידי הפעולות בארץ ומחוצה לה, כפי שיוצע להלן, לצמצם את משלוחי הנשק למדינות ערב ולהגביל את המשלוחים לסוגי נשק מיוחדים בלבד, אף־על־פי שיקשה לשפוט בוודאות על מידת הצלחתה של פעולה זו.

(ג) בבואנו לדון במאזן הכוחות יש להבין כי מבחינת כמות הנשק וכוח האדם, ואפילו ללא הגברה בעזרת המערב, יש למדינות ערב עדיפות מוחלטת לגבינו. אולם, במאזן כוחות כללי יש להביא בחשבון לא רק את כמות הנשק ומספר החיילים אלא גם את ההתעצמות הלאומית הכללית: תעשייה, חקלאות, התיישבות, בריאות וכו׳. לכן בבואנו להגיב על המדיניות האמריקנית הנוכחית ועל התעצמות מדינות ערב עלינו להגביר את מאמצינו להתפתחות המדינה וחיזוקה כחלק ממערכת ביטחוננו.

(ד) לאור מדיניות ארצות־הברית לגבי מדינות ערב, העיקרון של מאזן הכוחות באזור אשר נוצר והוצהר על־ידי המעצמות עצמן מהווה נכס מדיני חשוב שיש לנצלו במלואו. הצהרת 1950 ואישורה לא מכבר, מקנות לנו עמדה מדינית המבססת אפשרויותינו למיקוח על כמויות נשק וסוגיו שסופק או יסופק למדינות ערב ועל דרישה להספקת נשק שקול (לא סמלי בלבד) לישראל.

(ה) יש להביא לידי כך שהמערב יהיה מודאג מהמצב החדש העתיד להתהוות עם שינוי מאזן הכוחות ויש להדגיש בפני האמריקנים שמדיניותם החדשה תגרום לערעור היציבות באזור וטמונות בה אפשרויות של התפוצצות. יש לנצל את החודשים שלפני הבחירות לשם השגת יתרונות מדיניים וצבאיים.

(ו) יש להגביר ולהרחיב יחסינו בכל השטחים, ובעיקר בשטח הרכש, עם מדינות מערביות אחרות נוסף לארצות־הברית, ולבחון אפשרויות להשפיע על מדיניות ארצות־הברית באמצעות מדינות אלה.

(ז) ההסתמכות על ברית הביטחון הקיבוצי בחוזה האנגלו־מצרי החדש מעוררת דאגה חמורה ויש לראות את המלחמה בהסתמכות המערב בתכניותיו להגנת האזור על ברית זו, כמשימה מדינית מרכזית.

מצאנו לנכון להביא להלן את תמצית הדיון בכמה מהנקודות העיקריות:

על יהדות אמריקה

במצב הקיים בארצות־הברית אין לצפות שיהדות אמריקה תוכל לעמוד איתנה עד אין קץ נגד מדיניות ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון, בייחוד כאשר מדיניות זו מוצגת ומתוארת כמדיניות שזכתה להצלחה גדולה (האמנה התורכית–פאקיסטאנית, ההסדר בפרס ובמצרים) וכחיונית להגנת העולם החופשי.

המשא־ומתן עם האמריקנים

מתנהל דו־שיח בין ישראל לבין ארצות־הברית אשר בו היזמה אינה נתונה בידינו בלבד ולכן אין בידינו להפסיק או להמשיך בו לפי רצוננו. יש למנוע התפתחות המשבר הקיים ואת הסכנה של ניתוק אותו דו־שיח שכן הניתוק ישפיע ללא ספק על מידת נכונותם של תומכינו, יהודים ולא יהודים כאחד, להמשיך כראוי במאמציהם לטובת ענייננו. נראה, אפוא, כי יש להתמיד במשא־ומתן עם הממשלה האמריקנית. במשא־ומתן כזה ממילא תתעורר השאלה של אספקת נשק לישראל ובמקרה זה איש לא יבין אותנו אם ניסוג אז מהשיחות.

על בעיית הסיוע הצבאי לישראל

לפי דעה אחת, הסיוע הצבאי לישראל, גם אם נקבלו, יכול להיות בגבולות אשר לא יעלו על 8–10 מיליון דולר. קבלת סיוע צבאי מצומצם שכזה אינו כדאי בהשוואה לחובות שיהיה עלינו לשאת בהם בגללו:

(1) קבלת משלחת צבאית אמריקנית אשר נידרש למסור לה את מערך הכוחות של צה"ל ואינפורמציה רגישה אחרת, ושתחטט בכל מעשינו. יש מקום לחשש רציני כי משלחת כזו גם תגרום לרוגז רב בציבור ובפרט בצבא עצמו ותביא לידי כך שהצבא יפולג ביחסו למשלחת ויהיו כאלה אשר יחבלו בפעולותיה.

(2) אם נקבל אנו סיוע צבאי יקשה עלינו ללחום בסיוע הצבאי למדינות ערב, ותמורת נזיד עדשים זה יקטנו סיכויינו להפחית את משלוחי הנשק למדינות ערב.

(3) הבעיה בפניה עומד הצבא אינה דווקא שאלת הנשק. אפשר להשיג עכשיו נשק במדינות רבות אם רק נוכל לשלם עבורו. הבעיה היא כוח אדם, וכמות הנשק שאנו יכולים לשים בידי כוח אדם מוגבל אף היא מוגבלת, ויש לה נקודת רוויה אשר איננו רחוקים ממנה.

(4) עלינו להימנע מבקשת סיוע צבאי, אולם אם האמריקנים יציעו לנו את הסיוע נוכל להתמקח אתם על קנה־המידה של הסיוע, ואם ניווכח כי מדובר במשהו גדול ורציני אז, ורק אז, עלינו לשקול אם לקבלו.

לפי דעה שנייה:

(א) השאלה אינה אם עלינו לבקש סיוע צבאי או לאו – אנו כבר ביקשנו סיוע צבאי פעמים רבות. הסכנה המאיימת על ישראל אינה כי הממשלה האמריקנית תחליט על מתן סיוע צבאי לישראל אלא להיפך, כי ארצות־הברית תגביר את התקשרותה המדינית והצבאית עם מדינות ערב ותזנח את ישראל.

(ב) לסיוע הצבאי נודע ערך מדיני רב. הוא כשלעצמו מכניס את המדינה מקבלת הסיוע למסגרת יחסים מיוחדת עם מדינות המערב בכלל וארצות־הברית בפרט. אין ספק כי במקרה והממשלה האמריקנית תצהיר על נכונותה לאשר, או אפילו רק לדון,

על סיוע צבאי לישראל, גם אויבינו וגם ידידינו יראו בכך ניצחון ישראלי גדול וסירוב מצדנו יהיה בלתי־מובן.

(ג) קבלת סיוע צבאי ולו גם קטן לא תחבל בקניית נשק ממדינות מערביות אחרות, אדרבא, היא תקל על רכש במדינות אלה.

(ד) על מנת להגיע לסיוע צבאי רציני, צריך להיכנס תחילה למסגרת הסיוע ובתוכה לדרוש את הגדלתו. כך היה גם הניסיון שלנו בקבלת הסיוע הכלכלי. אז גייסנו דעת־קהל ותמיכה בקונגרס אשר העלתה את הסיוע הכלכלי לממדים גדולים מאלה שתוכננו על־ידי מחלקת המדינה.

(ה) מכירים בבעיה אשר תיצור המשלחת הצבאית האמריקנית ובוודאי תהיה לה אופוזיציה חזקה בארץ. אך אופוזיציה כזו היתה גם לגבי קבלת הסיוע הכלכלי וכשם שאלה שביקרו את הסיוע הכלכלי לא היססו מלנהוג בטרקטורים אמריקניים כן בסופו של דבר לא יהססו להחזיק בנשק אמריקני.

(ו) לגבי המשלחת, הרכבה ומעמדה, צריך יהיה לנהל משא־ומתן בבוא העת כדי לבוא לעמק השווה בהתאם לתקדים המשלחת הצבאית ליוגוסלביה.

(ז) מובן כי יש להפריד הפרדה גמורה בין תביעתנו לשמירה על עקרון מאזן הכוחות לבין הסכמתנו לקבל סיוע צבאי. תביעתנו לשמירה על מאזן הכוחות בעינה עומדת בכל מקרה והיא תפעל כמנוף לניצול מכסימלי של הסיוע הצבאי אם יוחלט עליו.

אשר לשיטות בהן יש לנקוט במערכה המדינית הנוכחית שלנו בארצות־הברית התגבשו שתי הצעות קרובות בנקודות רבות ונפרדות בחלקן. סיכומן מובא כאן במלואו.

הצעה א׳

(א) במלחמה הדיפלומטית ובהסברה ציבורית רשמית מטעם מדינת ישראל עומדים על קו של התנגדות ללא פשרה וללא הפסקה נגד זיון ארצות ערב. מלחמה זאת מלווה פעילות של עמידה על זכויותינו והפעלתן, כגון מעבר חופשי בתעלת סואץ.

(ב) בהפעלת הציבור הידידותי לנו, תועלה תביעה פוזיטיבית לתיקון מאזן הכוחות על־ידי סיוע צבאי שקול למדינת ישראל.

(ג) משיושג השלב בו תחדור ההכרה בצורך לפצות את מדינת ישראל (כדי להימנע מהלחץ שייווצר על־ידי תוצאות הפעלת א׳ ו־ב׳ לעיל) ויוצע לנו סיוע צבאי נעמוד על התנאים הבאים לקבלתו:

(1) מניעת ביסוס ארגון הגנת האזור על ברית הביטחון הקיבוצי הערבי.

(2) למסור לישראל אינפורמציה והוכחות כי הנשק לארצות ערב אינו מערער את מאזן הכוחות ושהוא בעל אופי דפנסיבי.

(3) הספקת נשק לישראל שיהיה שקול כנגד הנשק לארצות ערב.

(4) הבהרת מקומה של מדינת ישראל בארגון האזור.

(ד) במשך המשא־ומתן איננו מתחייבים להגביל את חופש פעולותינו.

הצעה ב׳

(א) יש להמשיך בהתנגדותנו לזיון מדינות ערב ולהגביר את פעולתנו לגיוס תמיכה ציבורית בעמדה זו. על רקע של תמיכה ציבורית בנו, יש לתאר בפני השלטונות האמריקניים את מידת החומרה בה רואה ישראל את זיון מדינות ערב

על־ידי המעצמות והמסקנות החמורות העלולות לנבוע מתהליך זה לשלום וליציבות באזור.

(ב) לאור ההתקשרות המדינית־צבאית אשר חלה בין ארצות־הברית למספר מדינות ערב יש לכוון את הלחץ הציבורי לעמידה תקיפה על שמירת מאזן הכוחות באזור ולהדגיש כי עיקרון זה הוצהר ואושר לא מכבר על־ידי המעצמות עצמן. עיקרון זה מצדיק זכותנו להתערב בבעיית משלוחי הנשק לארצות ערב ומאפשר לנו לעבור מעמדה שוללת לתביעה חיובית להספקת נשק לישראל לאור זיון מדינות ערב.

(ג) על רקע של פעולות דיפלומטיות וציבוריות אלה יש לארגן מוסדות ואישים שיפנו אל השלטון האמריקני וידרשו ממנו לקבוע כי בתור היענות לדאגותיה המוצדקות של ישראל על ארצות־הברית לכבד מדיניותה המוצהרת של שמירה על מאזן הכוחות ולספק נשק שקול לישראל.

(ד) במשא־ומתן המתנהל בין ישראל לארצות־הברית צריך להביא את ארצות־הברית להציע לנו סיוע צבאי. ייתכן וסיוע זה לא יספק בצורה מלאה את דרישותינו הצבאיות. מבלי לסגת מעיקרון מאזן הכוחות הצבאיים יש לראות בהצעת סיוע צבאי ובקבלתו נכס מדיני כשלעצמו אשר ישלול מהערבים את היתרון המדיני שהושג על־ידם ויעכב את תהליך בדידותנו.

(ה) במאמצינו להשיג הענקת סיוע צבאי אין לוותר על תביעתנו להפסקת זיון ארצות ערב ועל דרישתנו לקיים את עקרון מאזן הכוחות (התביעה להפסקת זיון ארצות ערב ותביעה מקבילה לזיון ישראל אינן עומדות בסתירה).

(ו) כל עוד נמשכת המערכה המדינית כנ"ל עלינו להימנע מכל פעולה העלולה להכתים אותנו כמפרי התחייבויות בינלאומיות. מאידך, עלינו לעשות את הכול כדי לשים את מדינות ערב במצב של מפרי התחייבויותיהן הבינלאומיות (העברת ספינה דרך תעלת סואץ).

(ז) יש לרכז את מאמצינו בשים לב למועד הבחירות בארצות־הברית (ראשית נובמבר). לכן אם אמצעי הלחץ הציבורי והדיפלומטי בארצות־הברית לא ישאו פרי עד אמצע אוקטובר נצטרך לנקוט בצעדים פנימיים פומביים בישראל (דיון פומבי על הגדלת תקציב הביטחון, פקודת הכן למילואים וכדומה) העשויים להפגין חומרת המצב ולשמש מנוף להדגמת בעיותינו בפני הקהל בארצות־הברית וכאמצעי לחץ נוסף על ממשלת ארצות־הברית ערב הבחירות.

רשימת פעולות הפגנתיות שהוזכרו בדיון:

1. העברת ספינה בסואץ.
2. במקרה של מעצרה – תפיסת אנייה מצרית והבאתה לנמל ישראלי עד שתשוחרר ספינתנו.
3. המשך העבודה בערוץ הירדן.
4. העמדה במצב הכן של יחידות מילואים.
5. דיון פומבי בהגדלת תקציב הביטחון.

333

ו' איתן אל יושב־ראש ועדת הפיוס לארץ־ישראל (ניו יורק)

W. Eytan to the Chairman of the Palestine Conciliation Commission (New York)

Copy: 130.02/2451/20 :העתק

[Jerusalem], 19 August 1954

Sir,

I have the honour to reply to the Aide Memoire on the question of blocked accounts handed by the Commission to the Israel Representative to the United Nations on 25 May 1954.[1]

The Government of Israel notes with satisfaction the Commission's appreciation of its efforts to ensure the success of the first phase of the release scheme.

The Commission is doubtless aware of the obstacles placed by certain Arab Governments in the way of a speedy and effective implementation of the release scheme which was worked out between the Commission and the representatives of the Government of Israel. This obstructive attitude was overcome only by the joint efforts of the representatives of the Commission and the Government of Israel.

The expectations, however, frequently expressed by the Commission, that the release of the funds would contribute to an improvement in the existing relations between Israel and the Arab states, by removing one of the causes of friction, have not materialized. Active Arab hostility and economic warfare against Israel were markedly intensified during the very period of the release operation. Arab propaganda did not even refrain from making the release of the funds an object of its attacks against Israel.

Thus the experience gained in the release of the first installment can hardly be regarded by the Government of Israel as an encouragement to proceed with further releases without subjecting the purposes and procedures of the scheme to a thorough review.

As the Commission will recall, the question of further releases after completion of the first installment was discussed as long ago as 1952 between the Commission and the Israel Representative. At the 286th meeting of the Commission on 27 August 1952, the Israel Representative made certain reservations with regard to the proceedings at later stages. Apart from making further releases subject to the availability of foreign currency he stated:

333

1. מס' 226.

"...It is correct to state that Israel's undertaking is not made conditional to reciprocity. Yet to define our position as being unrelated to the question of Israel accounts blocked in Arab countries is not altogether accurate. Paragraph two of our Aide-Memoire[2] says clearly:

At the same time the Permanent Representative of Israel to the United Nations pointed out that there were many Israel residents who had left Arab countries, especially Iraq, and whose bank accounts were still held by Arab Governments and banks. It would be reasonable to expect that the interest of these refugees from Arab countries should be treated with no less concern than those of Arab refugees from Israel"

"The Government of Israel has agreed not to raise the question of reciprocity in its present dealings with the Palestine Conciliation Commission concerning the release of Arab blocked accounts, because of its desire to make a practical contribution towards the alleviation of the lot of the Arab refugees and the advance of peaceful relations between Israel and the Arab countries. We have requested the United States Government to lend its good offices 'to secure arrangements for the corresponding release of bank accounts of Israel residents blocked in Arab countries'.

"Meanwhile the Government of Israel is prepared to proceed with the release of blocked accounts held in Israel banks by Arab refugees. It trusts that parallel action undertaken upon the initiative of the United States Government as requested will show early and positive results. The Government of Israel will review the position with the United States Government on the completion of the Arab release of the first instalment of accounts blocked in Israel, in the light of Israel accounts blocked in Arab countries."

The Government of Israel regrets to state that there has been no progress whatsoever in the release of funds belonging to Israel residents and blocked by Arab Governments.

Furthermore, in reply to the question of the Chairman of the Commission with regard to final dates of the release operation, the Israel Representative stated at the same meeting:

"The process of release would be accelerated in large part by the amount of good will generated and by the amount of foreign exchange available. It was therefore not possible to fix amounts and dates. Of course, his government envisaged the complete liquidation of the blocked accounts, but had not reached the point of visualizing a final date."

Despite its disappointment at the results of the release scheme so far, the Government of Israel has decided nevertheless to proceed with the implementation of the scheme provided that procedures are adopted which

2. הכוונה לתזכיר שהגיש אבן לוועדת הפיוס ב־2 ביוני 1952 - ראה כרך 7, מס' 177.

will exclude the recurrence of obstructive interference and ensure genuine relief to all those entitled to benefit from the release of funds.

To achieve this object, the Government of Israel deems it necessary to discuss new suitable procedures with representatives of Arab account holders who are the beneficiaries of the release scheme.[3]

The Government of Israel, as previously in 1950, is ready to conduct these discussions under the auspices of the Conciliation Commission for Palestine.

The Government is prepared to enter into these discussions as soon as it is informed by the Commission of the readiness of the representatives of the accounts holders, to work out together with representatives of Israel adequate procedures for the liquidation of the blocked accounts.

The Government is willing at the same time to discuss procedures for the release of the items held by the banks for safe custody or held in safe deposit lockers.

It is understood that all further releases are subject to the availability of foreign currency – and there is reason to believe that this may now not be an insuperable obstacle – as well as to such procedures as will effectively promote the objectives of the scheme as envisaged by the United Nations and the Government of Israel.

Please accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.

Walter Eytan
Director-General

3. החלטה להודיע לוועדת הפיוס על נכונות לחדש את הדיון בתנאי שנציגי המוטבים ישאו ויתנו עם ישראל במישרין, נפלה לאחר משא־ומתן חשאי שהתנהל בין נציגי ישראל לבין נציגי הקונגרס הכללי של פליטי ארץ־ישראל בחודש יוני, ופנייה ישירה של נציגי הקונגרס אל ועדת הפיוס בבקשה לסדר משא־ומתן בינם ובין ישראל בעקבות מגעים אלה. על דיונים אלה ראה התכתבות בתיק 130.15/3738/1.

4. מכתב זה נמסר לוועדת הפיוס בניו יורק ב־24 באוגוסט. ראה גם מס׳ 353, 386 (הערת־עורך) ומס׳ 446.

334

התייעצויות במשרד החוץ[1]

Consultations at the Ministry of Foreign Affairs

העתק משוכפל: 130.20/2488/6

20 באוגוסט 1954

סודי

הנחה כללית

מדינת ישראל נתונה במערכה מדינית קשה ומכרעת לרגל גיבוש המדיניות האמריקנית הקיימת במזרח התיכון ולאור ההסכם האנגלו־מצרי על פינוי אזור סואץ.

הנה ראשי־פרקים לתכנית הפעולה המדינית של ישראל:

כלפי ארצות־הברית

א) מערכה רעיונית

(1) יש להמשיך בטיעוננו שמדיניות זיון הערבים אין בה לשרת את מטרתה המוצהרת, היינו חיזוק הגנת האזור מפני חדירה קומוניסטית. אדרבה היא רק מוסיפה מתיחות לאזור המתוח בלאו הכי, דוחה השגת השלום ומרחיקה סיכויי ייצוב המסגרות הכלכליות והחברתיות בארצות ערב. יש להוסיף ולהצביע על לקח שתי מלחמות העולם המוכיח שהערבים במשטריהם ובהשקפותיהם המדיניות הקיימים הנם משענת קנה רצוץ ומבחינה אורגנית אינם מזדהים עם הערכים אשר סביבם מתלכד העולם החופשי בהגנתו.

(2) יש להמשיך ולהגביר את הטיעון העקרוני נגד ההנחה כי אינטרס העולם החופשי במזרח התיכון מחייב העדפת התקשרות המערב עם ערב על התקשרות המערב עם ישראל. יש לטעון לדעה כי בטווח ארוך ההתקשרות עם ישראל היא עדיפה, או לפחות שוות ערך, וכי בשום פנים אין המערב צריך להשלים עם הטענה הערבית כי התקשרות עם הערבים תותנה באי־התקשרות עם ישראל.

(3) יש להוקיע את הפקרת ישראל כפגיעה מדינית וביטחונית בעקרון אי־משוא הפנים וכהפרה מוסרית חמורה ומעשה ללא תקדים בתולדות ההתקשרויות של העולם החופשי. אם תימשך מדיניות זו עלולה היא לחבל ביסודות שעליהם מושתת ארגון ההגנה המערבי.

(4) יש להבהיר שטענת מחלקת המדינה על סכנה קרובה של התקפה קומוניסטית על האזור איננה מבוססת.

334

1. ההתייעצויות התקיימו ב־16 וב־17 באוגוסט, בראשות שר החוץ. ראה גם התייעצויות בין־משרדיות שהתקיימו באותם הימים, מס' 332.

ב) המערכה הציבורית

(1) רקעה: חרדה להתלקחות במזרח התיכון כתוצאה מהתעודדות והתרברבות ערבית, חרדה לאיבוד אמון ישראל בכוונות המערב ודאגתה לביטחונה בעתיד, חרדה יהודית לעתיד ישראל, ביקורת בחוגים שונים ובמיוחד בקרב הדמוקרטים על המדיניות הרפובליקנית במזרח התיכון לקראת הבחירות הקרובות.

(2) יש להעמיד את יהודי ארצות־הברית על חומרת מצב ביטחונה של המדינה ועל הסכנה הנשקפת לעתיד העם היהודי ולחייבם לפעולה נמרצת ונרחבת לתיקון מעמדנו ולהגברת כוחנו. משימה זו יש לנסות ולבצעה מבלי ליצור בהלה בקרבנו.

(3) יש לנקוט באמצעים שונים בישראל כדי ליצור בציבור האמריקני את הרושם שהמשך אי־ההתחשבות בישראל עלול להביא להתמוטטות האמון בארצות־הברית, להגברת הנטייה להסתמכות על כוחות עצמנו ולהסקת מסקנות חמורות ביותר למעשה.

(4) יש לנסות ולהעלות בציבור האמריקני את ההכרה שאין לתת סיוע כלכלי למצרים כל עוד לא בוטל מצב המלחמה על כל גילוייו ובפרט כל עוד לא הופסק ההסגר והושם קץ לגילויי איבה אחרים כלפי ישראל.

כדי לעמוד במערכה הציבורית בארצות־הברית יש צורך חיוני להפעיל מבצע הסברתי רחב ביותר (פרטי התכנית הן מבחינת הביצוע והן מבחינת ההוצאות כבר עובדו בנפרד.)

ג) המערכה המדינית

שיחות אבן–דאלס מחייבות גיבוש עמדה ותכנון דרכי תגובה:

(1) רצוי שראש הממשלה ישלח בהקדם מכתב אל דאלס. מציעים שמכתב זה יכלול בין השאר את הנקודות הבאות:

(א) מדיניות ארצות־הברית הקיימת מערערת את ביטחוננו.

(ב) לאחר שקיבל ראש הממשלה דין־וחשבון מהשגריר אבן על השיחה ולאור שיחות נוספות שהתקיימו בין נציגי ארצות־הברית לבין נציגי ממשלת ישראל, פה ובארצות־הברית, רושם ראש הממשלה לפניו שממשלת ארצות־הברית מכירה בחששותיה של ישראל נוכח תכניות זיון הערבים ומחפשת דרכים להפיגם. בשיחות אלה מבחין ראש הממשלה בנטייה לחפש דרכים לסילוק חששותיה של ישראל על־ידי: (1) מניעת התוקפנות באזור; (2) אי־הפרת מאזן הכוחות הקיים במזרח התיכון; (3) הושטת סיוע צבאי לישראל.

(ג) ממשלת ישראל מוסיפה להתנגד נמרצות לתכניות זיון הערבים אולם אם מנוי וגמור עם ממשלת ארצות־הברית לא להסתלק מתכניות אלה הרי, לפחות, עליה להתחייב כלפי ישראל כדלקמן: (1) לשמור על מאזן הכוחות במזרח התיכון שלא יופר עד השגת השלום באזור. (2) על הסכם מידי לסיוע צבאי לישראל לשמירת ביטחונה היא ולמען אפשר לה לתרום תרומתה להגנת העולם החופשי וכן על ביצועו של הסכם זה תוך פרק זמן קצר ביותר.

במכתב ייאמר גם שבשובו לוואשינגטון יפרט השגריר את תביעות ישראל.[2]

2. ראה מס' 339.

(2) במשא־ומתן שיתנהל עם דאלס לאחר שוב השגריר וכן עם ידידים יהודים ולא־יהודים הפועלים לטובתנו בזירה המדינית, יועלו תביעות להתחייבויות הבאות:

(א) מאזן הכוחות הקיים במזרח התיכון יישמר מעיקרו עד להשגת השלום. (יש להזכיר הצהרת השלוש ואת ההבטחות החוזרות ונשנות בפי נציגי ארצות־הברית [ל]נציגי ישראל בתקופה האחרונה בשיחות על זיון מדינות ערב.)

(ב) הסיוע הצבאי ללא תשלום לישראל יתחיל להתבצע בעת ובעונה אחת עם מתן הסיוע הצבאי למצרים.

(ג) לרגל השינוי שכבר חל במאזן הכוחות עם התחלת הפינוי של הסואץ, יינתן לישראל מיד ועד לביצוע ההתחייבות לסיוע צבאי חינם, נשק כמפרעה, היינו בתשלום באשראי (חוק הביטחון ההדדי של השנה מאפשר להעניק סיוע צבאי באשראי לשלוש שנים.)

(ד) הערבים לא יצורפו לארגון הגנה בחסות מערבית מבלי שייעשה הסדר מקביל עם ישראל. ברית ההגנה האזורית לא תתבסס על ברית הביטחון הקיבוצית של הליגה הערבית.

(ה) לפני שארצות־הברית תגיש סיוע כלכלי למצרים עליה להעלות תביעה נמרצת לביטול ההסגר הימי ושאר גילויי המלחמה הכלכלית. גם אם לא יעלה בידנו למנוע התחלת הסיוע למצרים בתקופה שההסגר נמשך עלינו להתמיד בתביעה שהסיוע לא יקבל מ[מ]דים רציניים כל עוד לא ביטלה מצרים את ההסגר.

(ו) מתן הסיוע הצבאי למצרים יותנה כבסעיף (ה) נוסף להתחייבות שבסעיף (א).

(ז) תובטח תמיכה לישראל נגד כל התנכלות בשיט החופשי בסואץ ובמפרץ אילת (הסתמכות על מכתב מחלקת המדינה לסולטונסטול, יושב־ראש ועדת השירותים המזוינים של הסנאט.[3])

(ח) תמיכה בתביעותינו מבריטניה במכלול הנדון (ראה להלן).

כלפי בריטניה

(1) יש לשגר איגרת לבריטים בתשובה לדברי סלווין לויד בשיחתו עם אבנר.[4] באיגרת יש לשאול אם הבריטים מוכנים לגבש בהתחייבות את ההבטחות שהשמיעו באוזנינו, בלשון קצת כללית, בעל פה – היינו:

(א) הודעת סלווין לויד כי בריטניה לא תסבול תוקפנות נגד ישראל.

(ב) הודעת לויד שבריטניה תנהג בהקפדה לגבי עקרון מאזן הכוחות.

(ג) ההודעה שהציוד המלחמתי יוצא מהבסיס ושתימסר אינפורמציה מלאה וסדירה לישראל על כל שלבי הפינוי ועל המתקנים והציוד שיישארו בידי מצרים עם תום הפינוי (שר החוץ הבריטי נתן הבטחה כזאת לראש הממשלה לפני כשנתיים.)

כן תכלול האיגרת

(ד) תביעה לערבויות ממשיות בגוף ההסכם הסופי שהמתקנים והציוד שיישארו בידי המצרים ישמשו רק להגנת האזור נגד התקפה מחוצה לו.

3. ראה מס' 321 והערה 4 שם.
4. על השיחה עם אבנר – ראה מס' 285. האיגרת שנמסרה לבריטים – ראה מס' 376.

(ה) תביעה כי בסעיף 8 בראשי הפרקים של ההסכם, יצוטט כלשונו סעיף 2 של הסכם קונסטנטינופול.[5]

(ו) ערעור נמרץ על סעיף 4 בראשי הפרקים של ההסכם[6] תוך טענה שסעיף זה נוגע לנו ישירות משני טעמים: (1) הוא כולל הכרה אנגלית מפורשת של חוזה ברית הביטחון הקיבוצית של הליגה הערבית שהוא חוזה אנטי־ישראלי מובהק; (2) יש כאן הפליה משוועת לרעת ישראל המוצאת במחושב מרשימת המדינות שהתקפה עליהן מחייבת הפעלת הבסיס, ועל־ידי כך נותנת אנגליה ידה להדגשת בדידות ישראל וניתוקה ממסגרת העולם החופשי.

(2) בשיחות שבעל־פה יש להבהיר נכונות ישראל העקרונית להיכנס לסידורי ההגנה ההדדית. אין לצנן נטיות באנגליה לקראת הסדרים כאלה כולל ההצעה של בסיס בריטי ברצועת עזה עם סידורי תחבורה ואספקה בשטח ישראל. כן יש לבקש תמיכה בריטית בדרישותינו כלפי ארצות־הברית.

(3) יש לארגן מסע הסברתי נמרץ בבריטניה לפי הקווים הכלליים של מסע ההסברה הציבורית בארצות־הברית בהדגשות המיוחדות לגבי בריטניה.

כלפי מדינות אחרות

לנוכח ערעור מעמדה של ישראל באזור, יש לבקש דרכים להדק ולהרחיב את הקשרים עם מדינות ידידותיות ברחבי העולם. במקשור זה יש להזכיר במיוחד הידוק היחסים עם צרפת וכן בדיקת האפשרויות לשיתוף עם הברית הבלקנית.[7] תשומת לב מיוחדת יש להקדיש לבדיקת האפשרויות של הרחבת קשרינו באסיה.

משרד החוץ מכין תכנית מפורטת למבצע זה.

הערה כללית

בשלב הנוכחי ועד לשיקול יסודי נוסף של המצב בהתפתחותו יש להימנע מכל הפגנה של שימוש בכוח בפועל. אין כלל זה חל על הניסיון להעביר אנייה בסואץ אולם אם האנייה תיעצר תהיה התגובה מדינית־תעמולתית בלבד. אשר למועד הביצוע אנו מציעים שהוא לא יהיה לפני סוף ספטמבר.

עלינו לראות לנגד עינינו את הבעיה המדינית והביטחונית המרכזית של המדינה, היינו התכניות לזיון ארצות ערב, ולהימנע מפיזור כוחותינו במערכות צדדיות.[8]

5. ראה מס' 295 והערה 1 שם.
6. סעיף זה קובע כי במקרה של התקפה של גורם חיצוני על מצרים או על מדינה אחרת שחתומה על ברית הביטחון הקיבוצי של מדינות הליגה הערבית, או על טורקיה, תעניק מצרים לבריטניה את כל האפשרויות להעמיד את בסיס הסואץ בכוננות למלחמה ולהשתמש בו בצורה יעילה. (ראה Heads of Agreement, 27 ביולי 1954, 130.02/2409/9.)
7. ראה מס' 304, הערה 7 שם, מס' 348.
8. נוספות לתעודה זאת, ובכלל זה פירוט דברי המשתתפים ראה בתיק 130.20/2480/4 ותזכיר על דברי י' הרצוג בישיבה אצל השר, 16 באוגוסט 1954, 130.20/2488/6.

335

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מקור: 43/5563/4006

פאריס, כ"א באב תשי"ד
20 באוגוסט 1954

כמוס

משה היקר,

הנדון: התייעצויות בענייני צפון אפריקה

אני רוצה להביא לפניך, כראש הממשלה וכיושב־ראש המוסד לתיאום,[1] את תוצאות שתי ההתייעצויות בענייני צפון אפריקה, שנערכו ב־17 באוגוסט בלוצרן. המסקנות נוגעות בחלקן גם לעניינים שהם בתחום סמכותו של משרד האוצר. משום כך אודה לך אם תעביר את ההעתק הנשלח אליך בזה למר אשכול, לתשומת־לבו האישית.

ההתייעצות הראשונה הוקדשה לפעולה הפוליטית ולתיאום בין הארגונים השונים, הסוכנות והממשלה. השתתפו בה: ד"ר נחום גולדמן, ה"ה שרגאי ולאור מהסוכנות היהודית, ה"ה פרלצווייג, איסטרמן, ריגנר ודרייפוס־שמיט מהקונגרס היהודי העולמי, ואנוכי. ההתייעצות השנייה הוקדשה לבעיות העברת כספי היהודים מצפון אפריקה וארגון ההשקעות והשתתפו בה: ה"ה שרגאי, לאור, קורלנד ושנדר מטעם הסוכנות היהודית, ד"ר יוסף וייס, נציג הבנק הלאומי באירופה, ומר עדיה קוניקוב, מנהל הבנק שווייץ–ישראל בג'נבה.

אמסור על סיכום הפגישות הללו ראשון–ראשון.

(א) בדיונים הפוליטיים חזרו נציגי הקונגרס היהודי העולמי על תיאור שיחותיהם עם מנהיגי הלאומנים התוניסיים, שאת עיקרן מסרתי בשבוע שעבר.[2] הפרט הנוסף היחידי שיש בו עניין הוא, כי יש בדעת אנשי הניאו־דסטור להנהיג משטר של כלכלה מתוכננת במדינה. כפי שניסח זאת בנו של חביב בורגיבה: "אין אנו מתכוונים להניח שרופא, מהנדס, או סוחר בתוניסיה יעסוק במקצועו סתם, אלא נתבע ממנו כי עבודתו תהיה שזורה בתכנית הכלכלית של פיתוח המדינה שאנו נכוונה". מגמה זו עלולה לקבל צורה מוחשית, הואיל והצרפתים יעניקו בוודאי לתוניסים יתר עצמאות

335

1. המוסד לתיאום בין הסוכנות היהודית לממשלת ישראל בענייני עלייה – ראה מס' 259 והערות שם.
2. ראה מס' 329 ומכתב צור אל מחלקת מערב אירופה, 13 באוגוסט 1954, 130.10/2520/8. במכתב האחרון דיווח צור על מתיחות הולכת וגוברת בצפון אפריקה, על פגיעות ראשונות ביהודי מרוקו ועל עצבנות וחרדה בקרב יהודי תוניסיה. כל זאת על רקע של חוסר ארגון ותיאום של הפעולה הנעשית במדינות אלה. הוא הזהיר מפני הסכנה הנשקפת לפעולתה של ישראל כתוצאה מהתערבותם העצמאית של הארגונים היהודיים הבין־לאומיים המתחרים ביניהם, ותבע לקבוע עמדה מדינית וארגונית אחידה למוסדות הישראליים ולארגונים היהודיים שפועלים באזור.

בשטח הכלכלי מבשטח המדיני. לפיכך יש בה כדי לערער את מעמדם הכלכלי של יהודי תוניסיה, שבוודאי לא ישתלבו בנקל בתוך מסגרת של כלכלה מתוכננת.

הן אנשי הסוכנות והן אנשי הקונגרס היהודי משוכנעים, שאין עתיד לקיומם של יהודי תוניסיה ומרוקו בארצותיהם וההבטחות למנהיגי הארגונים היהודיים – הכנות אולי בפי דוברי המפלגות – מכוונות בעיקר להשקיט את דעת הקהל בארצות־הברית ולרכוש את אהדת היהודים בעולם. ראשי התנועה בתוניסיה במיוחד מעוניינים בכך. וראיה נוספת לזה, שהפגישה בין פרלצווייג וטהר בן־עמר, שנשמרה בסוד על־ידי הקונגרס היהודי העולמי, הובאה לידי פרסום בתוניסיה עצמה על־ידי משרד ראש הממשלה. בתנאים אלה יש לשקול, אם ובאיזו מידה יש לתת נשק בידי התנועה הלאומית התוניסית – והוא הדין לגבי מרוקו – על־ידי פרסום ברבים של עמדתה הנוחה כלפי היהודים.

הודגש הנזק בריבוי הפניות לשלטונות הצרפתיים והצפון אפריקניים מצד ארגונים יהודיים שונים והצורך להגיע לידי תיאום פעולה – הן בשטח הישראלי, הן במה שנוגע למלחמה על זכויותיהם של יהודי תוניסיה ומרוקו. הוסכם, כי ממשלת ישראל תשתדל להשפיע על הארגונים הנ"ל בכיוון של תיאום פעולותיהם וריסון פעילותם הגוברת והולכת בצפון אפריקה. בקשר לזה נתעוררה השאלה העדינה של שיתוף־הפעולה בין הקונגרס היהודי העולמי והוועד היהודי האמריקני.

מסקנות הפגישה היו:

(1) יצירת סמכות מרכזית לענייני צפון אפריקה בפאריס, מורכבת מנציג הממשלה שימונה על־ידי השגרירות ונציג הסוכנות היהודית. גוף זה יתאם את כל הפעולות הנוגעות, מקרוב או מרחוק, במדיניות הישראלית כלפי צפון אפריקה, לאמור: עלייה, הכשרה, העברת הון, חינוך וכו', והוא שיבוא בדברים עם המוסדות היהודיים בצרפת המטפלים בתוניסיה ובמרוקו ובמיוחד עם האליאנס.

(2) הקונגרס היהודי העולמי הבטיח לעמוד בקשר הדוק עם הנציגות הזאת ולתאם עמה את פעולותיו מבלי שיצטרף אליה. ד"ר גולדמן קיבל את דעתי, כי באם תכלול הסמכות המרכזית גם את נציגי הקונגרס היהודי העולמי, יקשה על ממשלת ישראל לדרוש תיאום פעולה מצד הוועד היהודי האמריקני ומוסדות אחרים, שלא יסכימו להימצא מחוץ למוסד זה ולהיות כפופים להוראותיו.

(3) הפעולה להבטחת זכויותיהם של היהודים לאור הריפורמות בתוניסיה ובמרוקו תתנהל על־ידי הקונגרס היהודי העולמי תוך תיאום וחילוף אינפורמציה עם הסוכנות היהודית והממשלה. פעולה זו תתנהל במידת האפשר מתוך קשר הדוק עם הקהילות המקומיות ועם האליאנס.

(4) ממשלת ישראל, באמצעות נציגויותיה במדינות המערב, תשתדל להגיע לידי תיאום פעולה עם הגופים היהודיים הבינלאומיים האחרים, כגון: הוועד היהודי האמריקני, מועצת הקהילות באנגליה וכו', ולמצוא דרך להטיל עליהם מרות.

(5) מבלי לשלול עקרונית מגע עם ראשי תנועות השחרור בתוניסיה ובמרוקו, מוסכם כי האינטרס המדיני של יהודי הארצות האלה ושל ישראל מחייב תמיכה בעמדתה המדינית של צרפת בצפון אפריקה. הקונגרס היהודי ינהל הסברה ברוח זו בארצות־הברית.

(6) אין אשליות לגבי עתידם של היהודים בארצות צפון אפריקה, ואין כל ספק כי תנועת עלייה מוגברת ומאורגנת היא המוצא היחידי העומד בפני קהילות מרוקו

ותוניסיה – ובעתיד גם בפני קהילת אלג׳יריה. הפעולה המתוכננת של הממשלה והסוכנות, שאליה מצטרף גם הקונגרס היהודי העולמי, תהיה מכוונת אפוא להכנתה של עלייה זו ולמאבק נגד כל ניסיון של הגבלת זכות היציאה.

(7) הוסכם, כי באם תישאר ממשלת מנדס־פראנס בשלטון לאחר 1 בספטמבר ישתדל ד״ר גולדמן להתראות עמו, כדי לגולל לפניו את כל הפרשה ולהבטיח את עזרתו לפעולת הקונגרס היהודי העולמי והסוכנות היהודית. ריאיון זה צריך להתקיים ללא כל פומבי, אם אפשר בבית פרטי.

(8) הקונגרס היהודי לא יעשה כל פעולה במקום מבלי להיוועץ בנציג הסוכנות היהודית, שייצג גם את ממשלת ישראל, בכל אחת מן הארצות. לפי שעה נקבע, כי מר מרקוזה יוכר רשמית כנציג כזה בתוניסיה, ואילו במרוקו ייכנס הסדר זה לתוקפו לאחר שהסוכנות היהודית תודיע על מינוי נציגה.

ההסדר כפי שנוסח בסעיפים דלעיל נראה כמניח את הדעת. אולם עלי לומר בגלוי, כי אין לי ביטחון במידת המשמעת של אנשי הקונגרס היהודי העולמי. אין ספק שד״ר גולדמן נוטה לשיתוף־פעולה זה, אך אנשיו יבקשו דרכים לפעול על דעת עצמם, ומה גם שהוועד היהודי האמריקני (על כך במכתב מיוחד)[3] מגלה בעת האחרונה פעילות רבה, וחוש ההתחרות יביא את יריביו לידי יזמות שלא תעלינה תמיד בקנה אחד עם כוונותינו. מן הראוי, אפוא, כי מצד ממשלת ישראל והסוכנות היהודית יבוא לחץ, שאינו משתמע לשתי פנים, לפחות על היסודות הציוניים שבקונגרס היהודי העולמי כדי להחזיקם במסגרת ההסכם שהושג בלוצרן.

(ב) הבעיה שעמדה בפני הפגישה השנייה היתה זו: זו הפעם הראשונה שניתנת לנו האפשרות לתכנן כראוי ומראש תנועת עלייה, העשויה להפך עם הזמן לחיסול מתוך הכרח של קהילות יהודיות מרובות־אוכלוסין. לא ייתכן, אפוא, שהתנועה הציונית תיכנס לעניין רק בשעה האחרונה, כשתהיה אפשרות להציל את הנפש אך לא את הרכוש. ככל שגדלה הסכנה ומתערער מצבם של יהודי צפון אפריקה, כן מתרבות הדרישות להעברת כספים ולחיסול הרכוש היהודי. עד כה נעשתה פעולה זו בדרך בלתי־מסודרת, באמצעות שליחי הסוכנות שאינם מנוסים ואינם מצוידים לקראת תפקיד זה. הדבר עלול להביא לידי תסבוכות מרובות וטענות כלפי שליחי הסוכנות, ואילו יעילותו מוטלת בספק. יש למצוא דרכים ושיטות יעילות להעברות אלו ולהטילן על אנשי מקצוע שיפעלו מתוך קשר הדוק עם המוסדות הבנקאיים השונים. כן יש לשאוף לפתיחת דרכים רשמיות של העברה, כפי שנעשה הדבר בשעתו לגבי יהודי גרמניה, צ׳כוסלובקיה וארצות אחרות.

בעיית ההעברה לישראל עוררה גם את שאלת שער הלירה למשקיעים הקטנים. נוסף לכך נדונה גם בעיית משיכת ההון (הגדול ברובו), המחפש דרך להימלט לחו״ל אך אינו מוכן עדיין להשקעה בישראל.

ואלה סיכומי הפגישה:

3. ראה צור אל מחלקת מערב אירופה, 20.8.1954, 93.02/163/13.

(1) הבנק הלאומי ובנק שווייץ–ישראל יכוננו, בהסכם עם בנקים מתאימים בשווייץ, רשת להעברת מטבע מצפון אפריקה. שני הבנקים יטילו את הפעולה הזאת על אנשים מתאימים בתוניסיה ובמרוקו, אשר אליהם יכוונו שליחי הסוכנות את המעוניינים בהעברת כספים. הוסכם כי ועדה מצומצמת, שתהיה מורכבת מנציגי מחלקת העלייה, המחלקה הכלכלית והגזברות של הסוכנות באירופה, תעמוד בקשר עם הבנקים בשאלה זו. ואילו שליחי הסוכנות במקום יקבלו הוראות, לאחר שתוקם הרשת, לבלי לטפל בעצמם בהעברות.

(2) שני הבנקים יטילו על נציגיהם בצפון אפריקה לגייס בין היהודים בעלי ההון פיקדונות בפרנקים שווייצריים או בדולרים, אשר יופקדו לפי שעה במוסדותיהם בשווייץ.

(3) כדי להקל על תנועת ההון לישראל יבואו הבנקים בדברים עם משרד האוצר לשם מתן הנחות לגבי שער המטבע למפקידים הזעירים מצפון אפריקה במסגרת חיסול החשבונות החסומים. דרך אחת שסומנה היא, שהסוכנות היהודית תקבל אפשרות לקנות חשבונות חסומים בסכום גדול באמצעות הבנקים בשווייץ ולכסות אותם במשך תקופת זמן מסוימת על־ידי העברת סכומים קטנים מצפון אפריקה כדי ליהנות את המשקיעים מן השער המיוחד.

(4) הוסכם שהשגרירות בפאריס תחקור את האפשרויות של קבלת רישיון רשמי להעברת הונם של יהודי צפון אפריקה. אפילו יהיה הרשיון הזה מצומצם, יקל הדבר במידה רבה על תהליך הוצאת ההון.

(5) נציגי הבנקים יכינו במשך חודש ימים הצעה מפורטת לייסוד חברת־נאמנות, אשר מתפקידה יהיה לעזור לחיסול רכוש דלא ניידי השייך ליהודים המתעתדים לעלות לארץ. הצעה זו תהיה מכוונת לארצות שונות במערב. אך לדעת מומחים יקשה עד למאוד להפעיל חברה דומה לגבי צפון אפריקה, משום שההפסד שבקניית רכוש יהודי בארצות אלו ברור מראש. תכנית זו, במה שנוגע למרוקו ולתוניסיה, תוכל לצאת לפועל רק בתנאי שיימצא מוסד (כגון הג'וינט) אשר יממן חברת־נאמנות כזאת, מתוך ידיעה מראש שכספו מונח על קרן הצבי, או שהחיסול ייעשה מתוך סיכוי לקבל את הכסף בחזרה במסגרת הסדר פיצויים כללי בין צרפת לבין הארצות שתשתחררנה בצפון אפריקה.

אני מעריך את הפגישה השנייה הזאת כמעשית, וייתכן שיש בה משום פתיחת דרך לפעולה מתוכננת רבת סיכויים. אני רוצה לציין במיוחד את ההבנה הרבה שגילה מר שרגאי בדיון זה ואת עזרתו להשגת תוצאות למעשה. טוב שהוכנסו המוסדות הכספיים שלנו באירופה לתוך סבך בעיות זה והבטיחו לקחת חלק חשוב בתהליך העברת הכספים מצפון אפריקה. עם זאת עלי להסתייג לגבי נכונותם של כמה מאנשי הסוכנות היהודית הפועלים כעת בשטח זה לקבל על עצמם את הדין ולפעול בהתאם למוסכם. מבחינה זו רצוי שהנהלת הסוכנות תיתן להם הוראה ברורה על כך וכי הוראה זו תתאשר על־ידי המוסד לתיאום.

מינויו של מר לאור כראש נציגות הסוכנות היהודית בצרפת יסייע בהרבה לעבודה משותפת בכיוון זה.[4]

בברכה,

יעקב צור

336

קטע מנאום של שרת במועצת מפא"י (בתל אביב, ב־21 באוגוסט 1954)

Extract from a Speech by Sharett at the Mapai Conference (Tel Aviv, 21 August 1954)

ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ,

מס' 925: 130.02/2451/18

התחייבות ישראל לשלם פיצויים עבור האדמות הערביות

... אני רוצה להזכיר לשר האוצר סעיף אחד, שאני מסכים שלא יכניסו בחשבון החובות, אבל אין הוא יכול למחקו מחשבון ההתחייבויות – ואלה הם הפיצויים בעד קרקעות הערבים. אנו התחייבנו, וטרם חזרנו בנו מהתחייבות זו.[1]

4. עוד לפני שקרא מכתב זה הגיב נג'ר על כמה מהבעיות שעורר צור. מדיניותה של ישראל היא למצוא דרך למנוע התערבויות זרות, במיוחד של הליגה הערבית, בדו־שיח שבין צרפת וצפון אפריקה, ולמנוע הפיכתן של מרוקו ותוניסיה לגרורות של הליגה הערבית. יש מקום לשיתוף־פעולה בין ישראל, הסוכנות היהודית, הקונגרס היהודי העולמי והאליאנס, אך לאור חשיבות היחסים עם צרפת היה נזהר מלכלול בקבוצה זאת את הג'וינט, הוועד היהודי האמריקאי או ועד שליחי הקהילות. יש להפריד בין שני מכלולי בעיות: היחסים עם השלטונות הצרפתיים או גורמים מדיניים צפון־אפריקאיים, מכלול שבהיותו שייך לתחום פיקוחו של משרד החוץ צריך להיות תחת השגחתו הישירה של השגריר בפאריס; לעומת זאת, ארגון הפעילות בקרב היהודים בצפון אפריקה והעלייה והקליטה בישראל חייב להישאר בידי הסוכנות היהודית ומשרדי ממשלה אחרים. בשטח זה חלה התקדמות לנוכח פעילותו של המוסד לתיאום והסידור החדש בנוגע לשליחים. (מכתב אל צור, 23.8.1954, 93.02/163/14).
לאחר שקרא את המכתב התעוררו בלבו של נג'ר כמה ספקות. בדיונים שהתקיימו באירופה לא נמסרה מילה אחת על מה שחושבים יהודי צפון אפריקה עצמם על עתידם. המחשבות על חיסול הקהילות היהודיות בצפון אפריקה יוצאות מן ההנחה שהצרפתים גמרו אומר לחסל את שלטונם שם, אך ברור שאי־אפשר לנהל משא־ומתן עם הצרפתים על בסיס זה. אין להטיל את ניהול המשא־ומתן עם ראש ממשלת צרפת על נחום גולדמן, זהו תחום פעולתו של השגריר בפאריס, וריכוז הפעולה המדינית יהיה גורם מכריע להבטחת שליטתה של ישראל על פעולות הארגונים היהודיים והסוכנות היהודית. (מכתבו אל צור, 30.8.1954, 130.02/2388/6).

336

1. התחייבות זאת ניתנה על־ידי ישראל בהזדמנויות שונות וגם לאחרונה נדרשה לעניין זה פעמים אחדות. במכתב אל ועדת הפיוס מ־7 ביולי 1953 חזר אבן על התחייבות זאת והודיע כי ישראל מוכנה לדון בשאלה במונחים מעשיים. מכתב זה היה תשובה לפניות של הוועדה בעקבות העברתן ב־1953 של האדמות הערביות הנטושות מהאפיטרופוס לנכסי נפקדים לרשות הפיתוח, ומחאת מדינות ערב בשל כך. (המכתב והתכתבות נוספת, בתיק 130.02/2402/2).

אני רוצה לומר, ואני יודע שאיני מדבר רק אל החברים היושבים פה, כי שום התחייבות כזאת אינה עומדת בתוקפה לעד; היא ניתנת בתקופה מסוימת על רקע מסוים: אם באים לגבותה היא נגבית; אם מסרבים לגבותה, ואם מסרבים גם ליצור את התנאים המינימליים המאפשרים את גבייתה - הרי במשך הזמן היא נעלמת.

אני רוצה לנקוט זהירות רבה: היא טרם נעלמה. אנו עדיין מודים בה, אך איננו מוכנים להתחייב מראש כי נודה בה לנצח־נצחים. אין מצב כזה. היו כמה החמצות מצד העם השכן, מצד המדינות השכנות - החל במאה אלף הפליטים של טרומן,[2] ואחר כך חלוקה לפי תכנית 1947, וכל מיני הצעות בנוגע לפליטים הערבים. היו כמה החמצות, ועליהם להיזהר היטב שלא יחמיצו את גביית ההתחייבות הזאת. וכן צריך שיהא ברור, כי לא יעלה על הדעת שאפשר יהיה לדרוש את פירעונה של התחייבות זו מצדנו בזמן שהם עצמם גורמים לנו הפסדים יום־יום, על־ידי הסגר, על־ידי חרם ועל־ידי כל מיני חתירות ותככים, ולוּ גם המדובר בחתירות ותככים בשדה הכלכלה הבין־לאומית בלבד.

זה צריך להיות ברור. כן צריך להיות ברור כי קרקעות אלה לא עברו לרשותנו בשוק החופשי של מכירת קרקעות. הם עברו לרשותנו כתוצאה של מלחמת דמים, מלחמת תוקפנות ופלישה, מלחמה שעלתה לנו בהון עצום ובדמים יקרים - וזאת אנו נביא בחשבון. אבל לנו לעצמנו מוטב לזכור, כי לעת עתה קיימת ההתחייבות הזאת, ומי יודע, אולי ייווצרו תנאים המחייבים ומאפשרים את פירעונה.

337

ר׳ שילוח אל א׳ אבן
R. Shiloah to A. Eban

מברק מוצפן WIA791

נוסח יוצא: 93.01/2210/16

ואשינגטון, 24 באוגוסט 1954

בלאושטיין ראה היום מרפי, נכח הארט. מרפי חזר על דברי המזכיר כי מבינים שיש לעשות לשמירת האיזון באזור. הארט טען כי לפי ידיעותיהם גדול כוחנו הצבאי מכוח מדינות ערב וכי טענות השגריר כי ההפך הוא הנכון מופרכות. בלאושטיין מתודרך על ידי הבוקר אמר כי אינו בקי, אולם מעיון בעיתונות בלבד, למד כי המצרים מקבלים מספר ניכר של מטוסי סילון מבריטניה. ברור לבלאושטיין כי הרכוש הבריטי שיימסר למצרים וכל מה שמתרחש בשבועות האחרונים בעולם הערבי יש בהם שינוי המאזן הצבאי הפיזי ועוד יותר הפסיכולוגי. בלאושטיין חושש שאם יגיעו הערבים וישראל למסקנה כי ממשלת ארצות־הברית מפקירה את ישראל יהיה זה מקור להתפוצצות באזור.

2. המדובר בהמלצה של הנשיא טרומן, באוגוסט 1945, לאפשר עלייתם של 100,000 עקורים יהודים מאירופה. המלצה זאת באה בעקבות סקר של שליחו של הנשיא, ארל האריסון, במחנות העקורים באירופה.

מרפי השיב כי רואה התוקף בטענות בלאושטיין וכי מה שאמר הארט מבטא הידיעות אשר בידי מחלקת המדינה אולם העניין נמצא עתה בתהליך של בירור ובדיקה. בלאושטיין דיבר גם על ההסגר ומרפי אמר כי בעניין זה תקיפה החלטת מחלקת המדינה לתבוע מהמצרים נמרצות להפסיק ההסגר. לא יכלו להתנות ההסכם האנגלו־מצרי בעניין זה, אולם כיום הגיעה השעה לטיפול אמריקאי־מצרי ישיר, והוא מקווה שהמאמץ ישא פרי. הרושם של בלאושטיין הוא כי ההכרעה הסופית תיקבע במידה רבה על סמך הערכת יחסי הכוחות הצבאיים באזור.

שילוח

338

ג׳ רפאל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
G. Rafael to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2415/1

ירושלים, כ״ח באב תשי״ד
27 באוגוסט 1954

כמוס

הנדון: שיחה עם פראנסיס ראסל

בהזדמנות פגישה עם ראסל בביתו של מר הרצוג לפני כשבוע הביע את רצונו לשוחח אתי באופן מקיף על המגמות והפעולות של ארצות־הברית למען הסדר בין ישראל ומצרים.

הזמנתי את ראסל לארוחת צהרים ביום 24 באבגוסט. סיפרתי לו בתחילה על הודעתנו לוועדת הפיוס שמוכנים אנחנו לחדש את הדיון לסילוק החשבונות החסומים.[1] ראסל קיבל הודעה זו בשמחה מופרזת והצהיר שצעד זה בא במועד המתאים ביותר ועלול לסייע ניכרות להצלחת מאמציה של ארצות־הברית בקהיר למען שיפור יחסי ישראל–מצרים. הוא הדגיש פעמים אחדות את התבונה והתועלת שבהחלטה זו של ממשלת ישראל.

בהגיבי על דבריו בקשר למאמצי ארצות־הברית בקהיר הערתי בצחוק שאני חושש שבכל האזור ישנם רק שני שוטים המאמינים בשיפור היחסים בין מצרים וישראל ואלה הם ראסל ורפאל. הבאתי לפניו את כל הנימוקים המקובלים עליהם מסתמכים אלה החושדים שדברי נציגי ארצות־הברית על פעולה למען הסדר ישראל־ערב הם בטלים ונאמרים רק להוליך אותנו שולל.

338
1. ראה מס׳ 333.

ראסל הגיב בביטחון ובתגיגיות באומרו שהוא מוכן לגולל לפני בכל הכנות את פרשת המגמות והמאמצים של ארצות־הברית בעניין זה. והנה סיפורו:

במשך השנה החולפת הודיעו נגיב, עבדול נאצר וחברים אחרים של ממשלת מצרים לנציגי ארצות־הברית בקהיר על נכונותם לגשת להסדר יחסי ישראל–מצרים בתנאי שארצות־הברית תסייע לה בהצלחת המשא־ומתן עם בריטניה. ארצות־הברית פעלה במשך כל המשא־ומתן לטובת מילוי הדרישה המצרית של פינוי הכוחות הבריטיים, כי היתה משוכנעת כי בלעדי זה אין צל של סיכוי לייצב את המצב במצרים ובאזור כולו. בתום המשא־ומתן עם בריטניה הביע נאצר בפומבי את רגשי הוקרתו לממשלת ארצות־הברית על עזרתה הנאמנה.

ממשלת ארצות־הברית רואה בהבטחת ממשלת מצרים לגשת להסדר יחסי ישראל–מצרים התחייבות מוסרית ומדינית כי יש לה תוקף מלא גם אם ניתנה רק בעל־פה. מיד עם הסיום המוצלח של המשא־ומתן האנגלו־מצרי נתנה מחלקת המדינה הוראה לקפרי לתבוע מילוי ההתחייבות הזאת. בשלב ראשון דרשו ממנהיגי מצרים להכשיר את דעת הציבור לרעיון השלום על־ידי השמעת נאומים מתונים בנושא זה, בעת ובעונה אחת דורשים נציגי ארצות־הברית ביטול ההסגר הימי. כוונתם להגביר את הלחץ על מצרים בד בבד עם השתרשות השפעתם. כאן רמז ראסל שתוקף פעולתם ישופר עם בואו של ביירוד ונתן לי להבין שקפרי נשא את עיניו לשתי מטרות בלבד: ההסדר האנגלו־מצרי ופיתוח מצרים על־ידי הקמת הסכר באסואן. הוא נקב במועד של שלושה חודשים שנראה תוצאות מעשיות מפעולתם בראש וראשונה בשטח ההסגר.

כדי להפריך טענתי שאולי לארצות־הברית אין עניין מיוחד בשעה זו להשקיע מאמצים מיוחדים למען הסדר מצרים–ישראל סיפר לי בסודי־סודות שקיבל לפני יומיים תדריך ממחלקת המדינה בו נאמר שארצות־הברית מייחסת חשיבות ודחיפות ממעלה ראשונה להסדר מוקדם בין ישראל ומצרים כי המשך המצב הקיים עלול לסכן אותם ההישגים שארצות־הברית השיגה בחודשים האחרונים במזרח התיכון ולשים לאל תכניותיהם לייצוב השפעתם באזור שמגמתה לרתום את מדינות האזור למרכבה של העולם החופשי. לכן פעולתה של ארצות־הברית למען הסדר היא חלק בלתי נפרד מביצוע מגמותיה במזרח התיכון.

מחלקת המדינה סבורה שתרכוש ותגביר השפעת ארצות־הברית במצרים על־ידי הענקה של סיוע כלכלי. יציבותה של מצרים ועתיד המשטר הנוכחי תלויים בהתפתחות המהירה בשטח הכלכלי והחברותי של המוני מצרים. אמצעים עצומים דרושים להגשמת תכניות הפיתוח של ממשלת מצרים. היא יודעת שרק סיוע אמריקאי בממדים גדולים יכולים למלא את החסר. מחלקת המדינה סבורה כי יש להתחיל בהענקת סיוע כלכלי בלי כל דיחוי כי קיימת התחייבות של נשיא ארצות־הברית בנדון. הם סבורים כי יש להתחיל בסכום לא גדול – ראסל לא נקב במספר – ותוך תהליך הענקת הסיוע, להגביר את לחצם על מצרים לעמוד בהתחייבותה בעניין הסדר עם ישראל.

השבתי לו שאנו מקבלים בברכה כל פעולה מעשית מצדם למען התקרבות ישראל–מצרים. אנו מסכימים שמאמציהם בשלב הראשון ירוכזו בהפסקת כל פעולות האיבה ובראש וראשונה בביטול ההסגר. אנו מצפים מהם שלא יזניחו לתבוע

משא־ומתן ישיר בינינו ובין מצרים לשם הסדר שאלות שנויות במחלוקת. מתוך ידיעתנו את המצב במצרים ומהלך מחשבתם של מנהיגיה, אנו דורשים מממשלת ארצות־הברית להשהות הענקת סיוע כלכלי עד אשר יקבלו הוכחות מוחלטות לנכונותה של מצרים להסדיר את יחסיה עם ישראל במשא־ומתן ישיר. ידידים במצרים, המעורים בשלטון ומעוניינים בשיפור היחסים, מייעצים לנו לשדל את ידידינו האמריקאים להתנות את הסיוע הכלכלי בהסדר עם ישראל. הם סבורים שהודעה ברורה מצד ממשלת ארצות־הברית בעניין זה תכריע את הכף בממשלת מצרים לטובת הסדר. ציינתי שאנו נמצאים כעת בפרשת דרכים היסטורית והפעולה האמריקאית יכולה להכריע את סיכויי ההסדר. אם ישתמשו בסיוע הכלכלי כמנוף, יש סיכוי רציני לשיפור היחסים בין ישראל ומצרים, אך אם יעניקו סיוע מבלי לתבוע מילוי התחייבותה של מצרים, עלולים הם להחמיץ הזדמנות חד־פעמית ולדחות סיכויי ההסדר לעד.

הצעתי לו שיוכיחו את החשיבות שמייחסים להסדר על־ידי צעד דרמטי. ישלח נשיא ארצות־הברית שליח מיוחד למצרים – ושליחותו של ג׳ונסטון הוכיחה שהנשיא יודע היטב לבחור שליחים מצוינים – ובידו איגרת שתבטיח סיוע כלכלי למצרים בממדים גדולים, אך יסביר לה הקשיים של ארצות־הברית להזרים הון רב למצרים כל עוד שנמצאת בסכסוך חמור עם ארץ שכנה. יזכיר למצרים את התחייבותה לגשת להסדר היחסים עם ישראל ויסביר לה החשיבות שממשלת ארצות־הברית מייחסת להסדר מציאותי בין ישראל ומצרים.

בהמשך דברי תיארתי את הסכנות הכרוכות בהמשך קיום מצב האיבה הנוכחי שחומרתו איננ[ה] נובע[ת] מפעולות האיבה בלבד אלא מחוסר הערכה ברורה של מגמת הזולת. אנו רואים סימנים שהקו המדיני בו נקטה ארצות־הברית בחודשים האחרונים גור[ם] לעידוד ולהגברת האיבה הערבית במצב של חוסר כל מגע עם הצד השני. קיימת תמיד הסכנה שצד זה או אחר ייתן פירוש למעשים שאינו הולם למגמות האמיתיות. ביחסים בינלאומיים מתוחים מהווה הטעות בחישוב סכנה יותר חמורה מאשר עצם המגמה. לכן חוזרים אנו על הצעתנו שהשמענו בהזדמנויות שונות שתתקיים פגישה בין ישראל ומצרים ברמה גבוהה לשם הבהרת המצב והמגמות. כאן הפלטתי כהרהור לב אם תעמוד לפנינו הברירה לשלוח אנייה לסואץ או שליח מיוחד לקהיר, מניח שהממשלה תעדיף קודם שיגור השליח.

הטעמתי שאם מגמות ארצות־הברית וישראל לקדם את ההסדר זהות, רצוי מאוד שנחליף בגילוי לב אינפורמציה על הצעדים ששתי הממשלות נוקטות להגשמת המשימה. חשוב למנוע פעולות שסותרות זו את זו והיינו מודים לממשלת ארצות־הברית אם היתה מכבדת אותנו בידיעה יותר מפורטת על הצעדים שהיא נוקטת בקהיר למען הסדר. כל עוד מדברים אתנו בשפה של הכללות, לא נוטעים בלבנו ביטחון שניגשים לביצוע המשימה בשרוולים מופשלים.

בתשובתו הארוכה שמטרתה העיקרית היתה להדגיש רצינות המאמץ האמריקאי בקהיר, הסכים ראסל שיש תוקף לטענתנו כי יש להתנות את הסיוע הכלכלי למצרים בנכונותה למילוי התחייבותה לגבי ישראל. הוא הבטיח להעביר הצעותינו למחלקת המדינה בהמלצתו ולדווח בפרוטרוט על השיחה.

בהיפרדנו מסר לי גם כן בסודי־סודות שקיבל מברק ממחלקת המדינה בו הודיעו לו שהמזכיר עובד על תכנית להבטחת ביטחון ישראל כי תכלול אמצעים מעשיים ולא רק תהיה כעין טפיחה על הכתף.[2] במידה שפעולת הקונגרס תידרש לביצוע התכנית עלול לעבור זמן מסוים עד להגשמתה.

בברכה,

ג' רפאל

339

מ' שרת אל ג"פ דאלס (ואשינגטון)
M. Sharett to J.F. Dulles (Washington)

Copy: 130.02/2414/28 :העתק

[Jerusalem], 27 August 1954

Personal[1]

Dear Mr. Secretary,

My colleagues and I have received from Ambassador Eban a detailed report on his recent conversations with you. The matters discussed in those talks, and especially your own observations on Israel's security, are now under earnest consideration by the Government of Israel.

The issues raised by the Military Agreement between the United States and Iraq, the Heads of Agreement between the United Kingdom and Egypt and the prospect of American military aid to Egypt are of the deepest gravity for us. They vitally affect the security of Israel in a hostile region and have aroused profound disquiet among our people. It has therefore been very important for us to hear that you are giving your personal attention to the problem and that the future of American-Israel friendship is very much present to your mind.

Ambassador Eban will return to Washington with full authority to resume the discussions with you.[2]

May I send you my cordial personal regards and my best wishes for your health and success amidst the heavy burdens which you bear.

Yours sincerely,

2. תוכנו של מברק זה נמסר בפגישת ראסל עם ראש הממשלה – ראה מס' 343. ראה גם *FRUS* *1952-54*, Vol. IX (part 1), Nos. 867, 871- 873.

339

1. שרת היה מעוניין שהשדר יועבר לוואשינגטון מיד, במברק על־ידי השגרירות האמריקאית, אולם י' הרצוג החשיב את שיגורו של מכתב חתום בידי שרת, כדי: "א) שמבחינה פורמלית יועבר מכתב אישי ממך לדאלס"; ו־ב) להבטיח ש"השועלים הקטנים לא יוכלו לחבל ולמנוע את העברתו לדאלס." ואמנם, המכתב החתום הועבר לשגרירות בתל אביב על מנת שתוכנו יוברק עוד באותו יום, בנוסף לשיגורו בדואר. (ראה הרצוג אל שר החוץ, 27.8.1954, 130.20/2480/5.)
2. על השיחה הבאה בין אבן לדאלס ראה מס' 359.

340

ו' איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
W. Eytan to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA537

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 27 באוגוסט 1954

זה שבועיים שראסל מנסה לקבל ממני תשובה אם נסכים למגע ישיר בין מפקדי שני הצדדים באזור ירושלים ובייחוד באזור עזה.[1] היה ברור כי האמריקנים מעוניינים בעיקר בהסדר בינינו והמצרים. אמש נפגשו ראסל, הרמטכ"ל והחתום־מטה במסיבה והשתמשו בהזדמנות לדון על כך. הרמטכ"ל אמר לראסל שהוא בעד מגע כזה, שמשמעותו פגישות אישיות וקשר טלפוני ישיר. ראסל אמר שהמצרים רוצים בנוכחות משקיף או"ם. אמרנו שאין אנו מתנגדים למשקיף או"ם שיציג הנוכחים בפגישה הראשונה אך אין טעם שיהיה נוכח אחר מכן שכן הרעיון כולו לטפל במצבים במהירות שפירושו שאי־אפשר לחכות עד הגיע משקיף ממקום אחר. הדגשנו שכוונתנו להסדר לא להסכם כי הניסיון הראה שהסכם המפקדים המקומיים הקודם התנוון מהר לבעיה מדינית. כוונתנו להסדר אשר או שימנע התהוותם של מצבים קשים או שיחניקם באיבם ברגע שיתהוו. הרמטכ"ל הדגיש שההצעה צריכה לבוא מהמצרים שכן אנו הגשנו הצעות בעבר שהמצרים לא השיבו להן. אם יבואו כעת בהצעה כנ"ל נקבלנה. הרמטכ"ל מסר לברנס על עניין זה בפגישתם אתמול בבוקר והגנרל קיבל זאת בסיפוק.[2] לידיעתכם.

איתן

340

1. ראה מס' 330.
2. על ביקור ההיכרות של גנרל ברנס, ראש מטה משקיפי האו"ם החדש, אצל הרמטכ"ל דיין ראה דו"ח של א' שלו, 26.8.1954, 130.02/2425/9. המשך המגעים בעניין הסכם המפקדים המקומיים ראה מס' 352, הערה 2.

341

ג' אבנר אל ו' איתן
G. Avner to W. Eytan

מקור: 130.02/2412/29

לונדון, כ"ח באב תשי"ד
27 באוגוסט 1954

סודי

הנדון: שגריר בריטניה

הנני מודה לך מאוד על מכתבך מן ה־22 באבגוסט על דבר שיחתך עם שגריר בריטניה ועל מצב רוחו בעת פרישתו מתפקידו.[1]

דבריו הם אישור נוסף לניתוחים בדבר המדיניות הבריטית כלפינו, שהיא כיום מותנית לגמרי ביחסי בריטניה–ערב, וכפופה למעשה ליחסים אלה.

אינני מאמין באמיתות הניתוח שהבריטים לא התקדמו אתנו בשטח שיתוף־הפעולה הצבאי בגלל הרגשה שהאמריקאים לא היו רוצים בזאת. המשלחת הצבאית הבריטית ביקרה בארץ זמן לא כל־כך מועט לפני חילוף המשמרות בשלטון בארצות־הברית. עוד לפני שהחלה בארצות־הברית נושבת רוח חדשה החליטו הבריטים שלאחר שהשיגו עם ישראל יחסים נורמליים תחת המרירות של השנים האחרונות של המנדט, יש עליהם שוב לפנות לבניין ידידות עם מדינות ערב, ואילו היחסים עם ישראל חייבים להיות כפופים למטרה העדיפה הזאת.

נכון שמאז 1953 החל הקו החדש בארצות־הברית, ועליך לדעת שכעת נוטים האנגלים בהזדמנויות שונות לגולל על אמריקה אשמה בעד מדיניות המערב במזרח התיכון. נוח להם לדבר כך. אבל הניתוח הכרונולוגי מראה בעליל שהם חזרו למדיניות המסורתית של העדפת יחסים עם הערבים עוד לפני שינוי הקו בארצות־הברית. הצרה היא כמובן שהיום מעודדת אותם ארצות־הברית במדיניותם זו, בעוד שבשנות הארבעים הצלחנו לרתום את ארצות־הברית למערכה אנטי־בריטית באשר נוגע לעניינים שלנו. במשרד החוץ אנו שומעים לעתים שמחה על־כך שכעת אמריקה הגיעה ביזמתה היא לקו מקביל לזה של אנגליה. נכון שלצורכי הסבר נוח הם אומרים מה שהם אומרים, אך אל לנו לקבל את זאת. נכון שהתכניות הנוכחיות לזיון ערב נובעות ממקור אמריקאי, אבל מדיניות העדפת יחסי ערב קדמה אצל הבריטים לתכניות האמריקאיות החדשות. עלינו לדעת שקשה מאוד יהיה להביא לידי שינוי הקו הבריטי אלא אם כן נצליח להזיז את הקו האמריקני. מעניין שהוא אמר במילים מפורשות שאין כרגע כל סיכוי להטבת יחסים בין אנגליה לישראל.

341

1. איתן מסר על שיחה שהיתה לו עם השגריר היוצא של בריטניה, אוואנס. אוואנס אמר שעשה כמיטב יכולתו לשיפור היחסים בין ישראל לבריטניה, אך לא יכול היה לחרוג מגבולות שהציבה המדיניות האמריקאית, שמחייבת את בריטניה. הוא נתן להבין שלא יהיה המשך לביקור המשלחת הצבאית הבריטית ב־1952, לא כל כך בגלל לחץ אמריקאי, אלא בשל ההרגשה של הבריטים שהידוק היחסים הצבאיים אינו לרוחם של האמריקאים. (130.13/2595/8.)

אני תמיד מתקומם כאשר הצביעות הדיפלומטית מדברת על זה שכמה טובים יחסי אנגליה–ישראל. נכון שיש יחסים ויש שגרירויות ויש נימוס, אולם אין אף שאלה מעשית אחת אשר לגביה נהנים אנו מתמיכה בריטית מדינית. יודע אני שאנגליה מעוניינת בקיום ישראל (אין לה ברירה). יודע אני גם שאנגליה לא תיתן יד לפעולה ישירה שעלולה לסכן את קיום ישראל. עד כאן החיוב, וטוב שנדע גם אותו. אבל אמת היא גם שאיננו נהנים מתמיכת אנגליה לגבי אף שאלה המעניינת אותנו עניין רציני וכי ידידות ערב עדיפה אצלם על תמיכה בישראל.

אי־לזאת ראה־נא את מכתבי בדואר זה על דבר פגישתי עם השגריר הבריטי החדש. הוא רמז בעליל שאין לצפות לשינוי הקו וכי הוא רק ימשיך לבצע את הקו הקיים.

הניתוח שלי איננו מביא אותי לייאוש או לתמיכה במדיניות קיצונית. כן איננו מביא אותי לקו של כניעה לאורך כל החזית. כידוע לך אני באופן אישי סבור שעלינו לתכנן את מאבקנו במקסימום של יעילות, הן בהצבת מטרות והן בהסברה. אם ניכנע, לא נשיג. אם נרחיק לכת במדיניות קיצונית או בהגזמת ממדי המאבק גם כן לא נשיג דבר. לדעתי עלינו לבחור איפה כדאי לנו להראות גמישות על־מנת להיות יותר חזקים בשטחים אחרים. שמחתי לראות שבשגרירות ואשינגטון יש התומכים בגישה זו. מר שילוח ביטא זאת באחת הישיבות של הסגל.

בעניין ההשתלבות אני בטוח שבאנגליה לא נצליח עד שלא נצליח בארצות־הברית. ובכלל צדק אבן באומרו שבתקופה הקרובה עיקר פעולתנו תהיה סילוק סכנות. מבחינה חיובית צריכה להיות לדעתי פעולתנו העיקרית: פיתוח כלכלי, משקי ותרבותי. וכך נחזיק מעמד עד שיבואו ימים שבהם אפשר יהיה לנו שוב להדק הידוק יותר את יחסינו עם המעצמות הגדולות.

בברכה,

ג' אבנר

342

איגרת משגרירות בריטניה בתל אביב אל משרד החוץ
Note from the British Embassy in Tel Aviv to the Ministry of Foreign Affairs

Copy: 93.04/41/6 :העתק

Tel Aviv, 30 August 1954

Her Britannic Majesty's Embassy present their compliments to the Ministry for Foreign Affairs and have the honour to inform the Ministry that Her Majesty's Government have decided that the embargo on arms to Egypt should be removed,[1] and that henceforth Egypt will be treated as a normal

342

1. הבריטים הטילו אמברגו על מכירת נשק למצרים באוקטובר 1951, בתגובה לביטול החד־צדדי מצד מצרים של החוזה האנגלו־מצרי מ־1936. דובר משרד ההגנה הודיע שביטול האמברגו פתח למצרים פתח לתבוע משלוח מידי של 16 טנקים מסוג סנטוריון, שמשלוחם עוכב עם הטלת האמברגו.

customer, subject to the provisions of the Tripartite Declaration. It will be recalled that in the House of Commons on the 28th of July Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs reaffirmed the intention of Her Majesty's Government to abide by this Declaration.

Her Majesty's Embassy avail themselves of this opportunity to renew to the Ministry for Foreign Affairs the assurance of their highest consideration.

343

מחלקת ארצות־הברית אל ר' שילוח (ואשינגטון)
United States Division to R. Shiloah (Washington)

Coded Tel. IW774 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 נוסח יוצא:

Jerusalem, 31 August 1954

Personal

Russell at his request received yesterday by Roham [Prime Minister] Jerusalem, Herzog present. Reading brief Russell said:

1) State Department authorized him say all his observations to Roham previous meeting (our 734)[1] on U.S.A.'s all out efforts capitalize on present situation influence Egypt advance towards peace reflected accurately, completely, State Department's line.

2) Not only would State Department do everything possible this direction but was also interested in Israel's efforts maintain direct secret contacts with Egypt's leaders. Convinced that as Israel developed more first-hand information about situation Egypt through this and other means, would understand U.S.A. approach based on careful gradual measures. (After conversation Russell revealed to Herzog that latter paragraph represented State Department's observation on his talk with Rafael. See ours 763.)[2]

U.S.A. in seeking peace and stability attached greatest importance timing and tactics. Any action Israel's part contrary this approach would be regarded as obstruction U.S.A. efforts build up area security in face serious Russian threat. U.S.A. security also involved in present Near Eastern situation. If Israel were to block U.S.A. attempts encourage Near Eastern leaders seeking identify their peoples destiny with that of free world this would be gravest disappointment to U.S.A. people.

3) While no further statement now possible in connection border guarantee and U.S.A. arms aid policy State Department gives assurance fullest

343

1. מס' 326.
2. מברק רפאל אל שילוח, 26.8.1954, 130.09/2310/7, ובו סיכום השיחה המפורטת במס' 338.

attention being given in follow-up to Dulles' statement to Eban about necessity for action relieve Israel's sense of insecurity and isolation.

4) Israel sense of insecurity and U.S.A. measures designed prevent communist penetration area resulted misunderstandings and apparent conflicts between Israel and U.S.A. and in public opinion in both places. In fact there was no conflict, for both countries shared determination seek means alleviate Israel's sense insecurity and strengthen area against communism. Historic opportunity now forthcoming work cooperatively towards both objectives. U.S.A. hoped can influence Egypt vis[-à-vis] Israel and if this achieved possibility other Arab states following in positive line might be contemplated.

All this coincided with Burns arrival. Opportunity should not be lost.

Roham opened reply with appreciation important statement whose tenor friendly and revealed striving understanding our viewpoint. While reiterating what he had said before to Russell and Eban to Dulles that we have no doubt U.S.A. intentions are not anti-Israel he stressed we differed essentially on practical effects U.S.A. program. "Facts generate their own influence. We should welcome translation of assurances into concrete positive facts which would offset those created to our detriment. Just as we understand you have no evil intentions against us so we ask you realize whatever we do is not in obstruction to you but in self-defence."

Re Cairo: While welcoming U.S.A.'s intentions influence Egypt we had misgivings on effects of policy giving aid prior to delivery goods by Egypt. More effective method would be link up process economic aid with pressure for concrete positive reaction by Egypt vis[-à-vis] Israel and withhold aid if not forthcoming. As to direct contacts Egypt while ab initio he would not have approached U.S.A. facilitate them, in view State Department's message he wished ask whether State Department saw way of facilitating. He welcomed their appreciation value direct contact. As we were allies in this enterprise we should put heads together consider whether objective could best be served by U.S.A. assistance. Position with present Egyptian leadership not easy. They not amenable and we marking time. Would appreciate reply regarding possibility U.S.A. assistance if this considered likely to help.

Russell replied he understood there were meetings between us and Egyptians but did not know what point had been reached. In reply his report to State Department that Israel officials feared present U.S.A. policy vis-à-vis Egypt might not enhance possibility results direct contact State Department stated not only was its policy not interfering but just contrary and it was prepared to help.

Roham reiterated "provided you satisfied your help will be effective from standpoint goal to be attained. There is no point in action merely for sake of doing something."

To Roham's question whether had information on rumours plan Iraq-Syria-Jordan union, Saudi's opposition and suggestion Egypt veering round to acquiescence Russell replied he had none. Roham then analyzed grave consequences for Israel if such complete transformation of geopolitical situation in area occurred. Hoped U.S.A. not facilitating such development by inaction but did everything preserve status quo. Russell surely realized what it would mean for us to have Iraqi troops just off Natanya. Russell interrupted saying he had heard before from Roham of Israel's position this matter.

Roham concluded he would digest Russell's message and would let him know if he had anything further say.

Mahav

344

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן 605

נוסח נכנס: 130.02/2451/5

פאריס, 1 בספטמבר 1954

דחוף

הצעת פירוז המקומות הקדושים. אחר שתיקה עקשנית ומכוונת מבלי שהצלחנו להציל מילה מפי משרד החוץ על יזמה זו אמר היום מאיארד לבנדור וביקשו למסור לי, כי בפגישה בין סאבלייר ועמיתו הבריטי נתגבשה הצעה על פירוז, demilitarization, של המקומות הקדושים בירושלים. ההצעה נוגעת בעיקר למקומות שברשות ירדן. אצלנו הוא חושב [ע]ל [ה]דורמיציון ואולי נוטר־דאם אך אין הוא קובע מסמרות שכן כל העניין בגדר דיון בלבד. הכוונה אינה לפגוע במשהו בריבונות שתי המדינות ואף לא להכניס צבא בין־לאומי, אלא לפרז בלבד. אולי יימסר הביצוע למזכ"ל האו"ם או לברנס אך גם על כך טרם הוחלט. לדבריו מעלות התכנית בשבילנו הן:

(א) שתוריד מן הפרק לחלוטין בינאום ירושלים.

(ב) שתיתן אולי מקום למגע ישיר עם ירדן.

(ג) שבעקבות ההסדר לא תהיה מניעה להעברת השגרירויות לירושלים.

תגובת ירדן והוואטיקן אינה ידועה להם ורוצים לדעת תגובתנו, כי אם תהיה שלילית לחלוטין ייתכן ויוותרו על יזמתם. אף־על־פי שניסוח זה שונה מההצעה הידועה לנו ממקורות אחרים אנו רואים יסוד לדיון רציני ולתשובה עקרונית מתונה תוך ההסתייגויות ההכרחיות. הנימוקים:

(א) אין התכנית רחוקה מזו שהצענו בשעתו באו"ם ואם באמת יוסר על־ידי כך החרם טוב שנדון בה.

(ב) ירדן תסרב ואז יהיה מעמדנו הטקטי נוח ונוכל לדרוש תמורה.

(ג) כדאי להשתמש בגל הרצון הטוב בצרפת, בירידת קרן הקתולים ובדעה הרווחת אולי בממשלה כי יחס טוב לישראל רצוי לראש הממשלה כדי לנסות ולהשיג הישג של ממש בעניין ירושלים. בשיחה עם פארודי מחר ננסה לקבל יתר פרטים.

סאבלייר ביקש לשמור על סודיות מוחלטת אך אינו מתנגד לשיחות עם ז׳ילבר.[1]

צור

345

ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מקור: 130.20/2475/3

ואשינגטון, ד׳ באלול תשי״ד
2 בספטמבר 1954

סודי ביותר

יעקב יקירי,

לא יכולתי להיפנות עד עתה לכתוב לך במפורט כיצד אני מעריך כיום מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון ומה הקו והטכסיס שעלינו לנקוט בו. אני מצטער מאוד שלא עשיתי זאת לפני בואו של השגריר לארץ ולפני שהתקיימו הדיונים היסודיים בהשתתפותו במשרד ובממשלה.[1]

אמנם אין כא׳ אבן יודע את המצב בארצות־הברית ובדרך כלל אני שותף לו בהערכת המצב ומסכים לרוב מסקנותיו לגבי הקו והטכסיס שעלינו לנקוט, אף־על־פי

344

1. בשיחתו עם שרת למחרת, 2 בספטמבר, הסביר ז׳ילבר שצרפת נקטה יוזמה זאת לאחר שההתפרצות האחרונה בירושלים עוררה את הוואטיקן למסע חדש להחייאת רעיון הבינאום המלא. פנייתם של נציגי הוואטיקן לממשלות שונות הביאה אותן במצוקה. כולם מבינים שעל רעיון הבינאום המלא נסתם הגולל, אך סבורים שיש טעם בפתרון ביניים שיניח את דעת הוואטיקן. התוצאה היתה שהקונסולים של צרפת, בריטניה וארצות־הברית בירושלים העתיקה ערכו תכנית של פירוז שיחול על שטח רצוף בשני חלקי העיר, אך בעיקר בעיר המזרחית, שיש בהם מקומות קדושים ומוסדות דת. בשטח זה תיאסר הימצאות כוחות צבא ונשק כבד ויותרו רק כוחות משטרה. ז׳ילבר רצה להקל על ישראל את המכשלה ולכן ביקש לדעת מה עדיף בעיניה בשתי השאלות שנותרו פתוחות: מי יגיש את התכנית, מזכ״ל האו״ם, ראש מטה המשקיפים, או המעצמות, ומי יפקח על הפירוז, האו״ם או ועדה משותפת של שני הצדדים.
שרת השיב שהוא מעדיף שהתכנית תגווע מאליה, אך אם נגזר, עדיף שתוגש בידי צרפת, ולגבי הפיקוח – עדיף פיקוח ישראלי־ירדני. (ראה שיחת שרת עם ז׳ילבר, 6.9.1954, 130.02/2443/11; תזכיר של נג׳ר על שיחתו עם השגריר הצרפתי, 7.9.1954, 130.02/2413/9).

345

1. ראה מס׳ 332, 334.

כן חשבתי שהיה בזה משום תרומה להתייעצויות אילו נשמעה גם דעתי בנוסח ובסגנון שלי. לצערי לא איסתייעא מילתא ולא יכולתי להמציא לך דברי בעוד מועד. אתך הסליחה ולי הצער.

בדרך כלל אין הערכתי היסודית למצב בארצות־הברית שונה כיום מאשר לפני חודשים אחדים.[2] מכל השיחות שניהלתי בחודשים האחרונים עם ראשי מחלקת המדינה, פקידים בבית הלבן, עיתונאים, אנשי הפנטגון, אנשי קונגרס וסנאט משתי המפלגות, ידידים ועוינים לישראל, אני למד:

ממשלת ארצות־הברית רואה במזרח התיכון אחת הזירות המרכזיות במלחמה הקרה. רוסיה הסובייטית חותרת לחדור לאזור זה, לערער יציבותו ולהשתלט עליו. המערב, בהנהגת ארצות־הברית, חייב למנוע סכנה זו. לשם כך יש לבצר המשטרים באזור ולכבוש לב עמי האזור וממשלותיהם למחנה המערב. עמי האזור נתונים בתסביך של חשדות וטינות כלפי מעצמות המערב בשל המסורת הקולוניאלית שלהם. ממשלת ארצות־הברית הדוחקת רגלי מעצמות אלו ויורשת מקומם כבעלת מעמד בכורה באזור חייבת להיזהר שלא ידבק גם בה תו וכתם הקולוניאליזם (המנהיגים הערבים מנצלים בכישרון רב את החשש הזה של ממשלת ארצות־הברית). מכאן הלחץ על בנות הברית (אנגליה וצרפת) לוותר אפילו בעניינים חיוניים על־מנת לזכות באהדת עמי האזור (והעמים הנחשלים בעולם כולו).

ממשלת ארצות־הברית סבורה כי הקו הזה מוצדק לא רק מבחינה מוסרית (כידוע האיבה לקולוניאליות טבועה עמוק מאוד במסורת הציבורית והמדינית של ארצות־הברית והפכה לעניין של מוסר ומצפון לאומי), אלא גם מבחינה מעשית. הממשל משוכנע כי "הדרך הנכונה" שעלו עליה כבר נשאה פרי. הסכם הנפט באיראן, גילויי האהדה למערב ובייחוד לממשלת ארצות־הברית במצרים בעקבות הסכם סואץ, נכונות ראשי הניאו־דסטור לשיתוף־פעולה עם מנדס פראנס – כל אלה תחנות חשובות בתהליך הפגת המתיחות והחשדות בין המזרח התיכון למערב ובייחוד לארצות־הברית, באשר ידוע לכל כי ממשלת ארצות־הברית יזמה, עודדה והטילה מלוא משקלה ולחצה על בנות בריתה אנגליה וצרפת לנקוט בדרך הפיוס.

כמובן שאין ממשלת ארצות־הברית עושה כל אלה לשם שמים. היא חותרת ל"תכלית" ברורה מאוד והיא – ארגון האזור להגנה במסגרת העולם המערבי.

עד לפני כשנתיים לא ראתה ארצות־הברית את המזרח התיכון כבעל עדיפות גדולה בסולם הבעיות הביטחוניות שעליה להתמסר לפתרונן. ממשלת ארצות־הברית היתה עסוקה במשימות דחופות וחשובות יותר והשאירה האחריות והיזמה לתכנון הגנת האזור בידי האנגלים. ניסיונם ו"מומחיותם" של האנגלים בענייני ערב, מציאותם של כוחות ובסיסים בריטיים במזרח התיכון, מערכת הבריתות עם עיראק, ירדן ומצרים וכן הרצון לפייס את האנגלים במידה מסוימת על קיפוחם בעמדות פיקוד בחלקים אחרים בעולם, כל אלה גרמו שממשלת ארצות־הברית לא גילתה יזמה עצמאית רבה בענייני המזרח התיכון ושיתפה פעולה בניסיונותיה של אנגליה להקים פיקוד מזרח תיכוני וכו' וכו'.

2. ראה מס' 149.

כישלון התכניות הבריטיות, התגברות המתיחות באזור ושיקולים רבים אחרים הביאו האמריקאים להכרה כי עליהם להעביר היזמה והמנהיגות בארגון האזור לידיהם. המפנה המכריע בעניין זה בא עם סיורם של המזכיר ובני פמלייתו במזרח התיכון.[3] בעקבות ביקור זה החלה להתגבש באגף המזרח התיכון במחלקת המדינה קונצפציה די ברורה לארגון הגנת האזור, שונה מהקונצפציה הבריטית. במידה שהאנגלים חתרו להשתית תכניותיהם על תורכיה ומערכת ההסכמים והבסיסים הבריטיים בעולם הערבי ובמידה מסוימת גם על ברית הביטחון הקיבוצי של הליגה, הגיעו האמריקאים לתכנית המתבססת על הנחות היסוד דלקמן:

(א) פיוס עמי האזור ורכישת ידידותם גם אם הדבר כרוך בוויתור (זמני) על נכסים צבאיים קיימים כי אין כל אפשרות להפעיל בסיסים, מתקנים וחוזים באווירה מורעלת של שנאה וחשדנות מצד האוכלוסייה באזור.

(ב) החלשת והריסת הליגה הערבית כמסגרת הגנתית, באשר הליגה לפי הרכבה, תולדותיה ומסורתה, מוכרחה ליהפך למוקד של קיצוניות ולאומנות עיקשת (על אף הסכמתה של ממשלת ארצות־הברית לסעיף בחוזה האנגלו־מצרי המתנה הפעלת הבסיס בהתקפה על חברות ברית הביטחון של הליגה, אני משוכנע כי האמריקאים בכנות שואפים להריסת הליגה ומאמינים כי מדיניותם תביא לכך).

(ג) ביצור האזור בצורה הדרגתית, ראשית באגף הצפוני של האזור, כי מצפון תיפתח הרעה. בצפון קיים עמוד תיכון תורכי אשר סביבו אפשר לבנות. משיוקם הנדבך הצפוני אפשר יהיה לנתק מדינות ערביות מהליגה ולצרפן לבניין החדש שיוקם.

(ד) משתושג ההפוגה המיוחלת במתיחות בין עמי האזור למערב, לכשיתחיל תהליך הביצור של האגף הצפוני, לכשתתחלנה מדינות ערביות בודדות לנתק או להחליש תלותן בליגה ולהצטרף לברית הצפונית או, כשלב ביניים, לסידורי קשר צבאי ישיר עם ארצות־הברית יגיע גם התור לגולת הכותרת של התכנית והיא ארגון כולל של האזור להגנה.

התכנית האמריקאית מבוססת על ההנחה העיקרית כי חשיבותו של המזרח התיכון איננה בפוטנציאל הצבאי שלו אלא בשל שפע הנפט האצור בו ובתנוחתו על אם דרכי התחבורה בין מזרח למערב.

יש להבטיח זרימה בלתי־מופרעת של הנפט למערב ומניעת נפט זה מהאויב, ויש ליצור אווירה כזו באזור שהאוכלוסייה לא תראה בצבאות מערביים שיצטרכו לעבור באזור בשעת חירום פולשים וכובשים אלא ידידים. מוטב אפוא להתמסר לעת־עתה לכיבוש לבבות גם אם הדבר כרוך בדחיית הקמתם של ארגונים ומתקנים צבאיים בעלי ערך. ההפסד הכרוך בדחייה יצא ברווח שיושג על־ידי הפגת המתיחות. מבחינת ההכרח בסידורים צבאיים של ממש מקום התורפה הוא האגף הצפוני ושם שיחק המזל למערב כי פאקיסטאן מוכנה להצטרף לכל ארגון הגנה מערבי בלי כל סייג ופאקיסטאן היא גם בעלת פוטנציאל צבאי חשוב.

פרשת יחסי ארצות־הברית־ישראל מוכרחה להיבחן ולהישקל לאור הנתונים הנ"ל. מדיניות החוץ של ארצות־הברית ובמידה רבה גם מדיניות הפנים שלה מוכתבת במידה

3. במאי 1953 – ראה כרך 8, מס' 206 (הערת־עורך).

גוברת והולכת על־ידי שיקולי הביטחון הלאומי והמערבי ובמידה שאנו באים להעריך ועוד יותר לקבוע קו וטכסיס ביחסינו עם ממשלת ארצות־הברית (והעם האמריקאי) אסור לנו לשכוח אף לרגע את צורכי ושיקולי הביטחון של ארצות־הברית.

חשבונו של הממשל והעם האמריקאי עם ישראל מסובך מאוד. יש חוגים שבעיניהם העניין פשוט ביותר. ישראל היא גורם זר שפלש למזרח התיכון בעזרת כוחות קולוניאליים זרים נגד רצון האוכלוסייה המקומית. המוסר האמריקאי והצורך החיוני לכבוש לב עמי האזור מחייבים מסקנות חמורות מאוד. כשם שאמריקה לא היססה לריב עם בנות בריתה המערביות בענייני איראן, מצרים וצפון אפריקה והכריחה אותם להקריב קרבנות גדולים למען תקן העוול שנגרם לעמי המזרח התיכון ועל־ידי זה סופו של המערב לכבוש ידידות ואמון העמים האלה, כן צריכה ארצות־הברית להעיז ולהתגבר על כל מיני מעצורים נפשיים ושיקולים פוליטיים פנימיים ולהכריע סופית את הכף נגד ישראל בסכסוכה עם עמי ערב. אמנם יש לדאוג שמדינת ישראל לא תושמד פיזית, אולם ישראל עצמה, ובייחוד ידידיה בארצות־הברית, חייבים להכיר כי השיקול המוסרי והאינטרס המעשי של המערב מחייבים את ישראל להקריב כל קרבן שיידרש ממנה. הקבוצה הדוגלת בתורה זו אינה גדולה במספר, אולם אפשר למצוא נציגיה במרכזים חשובים ביותר בשלטון ובציבוריות של ארצות־הברית. כרגיל מורכבת קבוצה זו מאלמנטים שונים ומשונים, יהודים מתבוללים, אנטישמים מובהקים, אנשי נפט וכו׳, אולם אין להתעלם כי על קבוצה זו נמנים גם אנשים אחדים הגונים אשר לא הצלחנו להסביר להם את ענייננו כהלכה.

הרוב המכריע של העם האמריקאי כולל הממשל על שלוחותיו השונות (המחוקקים והמבצעים) אינו מקבל תורה זו. יחסם לישראל הרבה יותר מורכב: תנ״ך, צדק היסטורי, הערצה ללוחמי חירות, כבוד גדול לדינמיקה קונסטרוקטיבית, הדרמה הגדולה של בניין מדינה, המשטר הדמוקרטי בישראל וכמובן החשבון הפנימי באמריקה, כל אלה חוברים יחד לאוצר של רצון טוב, הבנה ואהדה לישראל. יתר־על־כן קיימים גם שיקולי הפוטנציאל הצבאי הישראלי אשר בבוא מועד עוד ימלא תפקיד בהגנת המערב.

אולם גם בין אלה שאינם לצרינו, ואפילו אלה אשר לנו הם, יש הסבורים כי הערבים קופחו, כי במספר עניינים הם צודקים, כי אנחנו בלהטנו ובחופזנו עושים לפעמים מעשים אשר לא ייעשו ועל הכול, כי מכיוון שהמשימה המרכזית למערב במזרח התיכון היא לכבוש לב האוכלוסייה, צריך לתקופה מסוימת לטשטש ולהצניע כל מעשה פרו ישראלי מובהק ולהפגין מעשי ידידות לערבים. כמובן שזה ייעשה מתוך עמידה על המשמר שלא תאונה רעה לישראל. ישראל די חזקה מבחינה צבאית ודי בטוחה בידידותה של ארצות־הברית ואינה צריכה להיבהל מהקו האמריקאי הזמני הזה.

בסופו של חשבון יתרום הקו הזה גם לטובתה של ישראל. אני קובע במפורש שיש רבים המאמינים אמונה שלמה בכנות ההסבר הנ״ל של הממשל (דבר זה חל על דמוקרטים ורפובליקנים כאחד וגם על אישים יהודים חשובים). כמובן שאנו יודעים את הסכנות הטבועות בתורה הזו ואנו גם יודעים שלא כל המתנבאים בסגנון זה תוכם כברם. אולם בפעולתנו המדינית בארצות־הברית עלינו לזכור כי התורה הזו שגורה בפי דוברי השלטון, כי היא עושה רושם בייחוד [כ]שהיא מוצגת גם ככורח ביטחוני אמריקאי.

איני רוצה להפליג לתיאור האווירה הכללית השוררת באמריקה, אולם חשוב לזכור כי העם האמריקאי נתון בחרדה גדולה לביטחונו ולביטחון העולם. העם האמריקאי מפחד פחד מוות ממלחמת עולם ויקריב קורבנות גדולים מאוד, ישלים עם עוולות וקיפוחים ויאנוס את מצפונו, אם יאמין כי הדבר דרוש למניעת מלחמה ולביצור ביטחון המערב. הניסיון של השנה החולפת הוכיח כי אין כל אפשרות לארגן תנועת התנגדות רצינית לכל תכנית שהנשיא והממשל מציגים אותה בפני העם כהכרחית לביטחון ארצות־הברית.

אני רואה שהארכתי בדברי, אולם לדעתי אין כל אפשרות לקבוע קו פעולה ברור ויעיל אם לא נבין כי הקו המדיני של ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון מוצג על־ידי הממשלה כהכרחי לביטחון האזור וכי במלחמתנו נגד קו זה עלינו למצוא נוסחא וטכסיס אשר לא יתפרש כנוגד לצורכי הביטחון של ארצות־הברית והמערב. אני מדגיש כי הבעיה איננה קבלת המדיניות או דחייתה, אלא הבנת המדיניות ומניעיה במציאת נוסח וטכסיס מתאים.

לפני שאעבור לשלב הנוכחי בוויכוח המתנהל בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית ולקו שלפי דעתי יש לנקוט בו, אני רוצה להדגיש נקודה אחת שהיא עיקרית בעיני. הממשל האמריקאי האמין ועודנו מאמין כי לישראל יתרון צבאי גדול על שכנותיה הערביות (על כל אחת ממדינות ערב ועל כולן יחד). הממשל האמריקאי גם משוכנע שהערבים מכירים ביתרונה של ישראל ולא יעיזו להתגרות בנו במלחמה. לא כאן המקום לפרט כיצד הגיעו לאמונה זו, אולם בעיני זו עובדא מדינית שכך האמינו. האמריקאים סברו כי הם זכאים ללכת בקו של פיוס הערבים והעמדה זמנית של ישראל בצל. הם האמינו כי הם יכולים בכנות להרגיע אותנו ולהרגיע את ידידינו כי בשל מדיניות זו לא תאונה לנו כל רעה.

לפי מיטב ידיעתי גרמו דבריו של השגריר כי ההנחה על יתרוננו הצבאי מופרכת לזעזוע רציני לדאלס.

ההתפתחות המדינית במזרח התיכון בחודשים האחרונים, החמרת הסכסוך הערבי־ישראל[י], העצבנות הגדלה והולכת בישראל, החשש שהדברים יגיעו לידי התפוצצות באזור, התסיסה בקרב ידידי ישראל בארצות־הברית, התקרבות מועד הבחירות לקונגרס, והפעילות הרבה של כמה מידידינו, כל אלה עוררו בלב המזכיר וצמרת הממשלה והמפלגה השלטת הרהורים אם לא הגיעה השעה לבחון מחדש את הקו המדיני במזרח התיכון. אנשי המקצוע של האגף הגיאוגרפי אמנם טענו כי אין כל יסוד לסטות מהקו שנקטו בו. יש להוסיף ולרסן את ישראל, יש להסביר לידידיה את המצב מבחינת צורכי הביטחון של המערב וכו' וכו'. הפעילות הגדולה של ידידינו, תגובת ישראל ונציגותה בממשלת ארצות־הברית להסכם סואץ, הטיעון החשוב והקולע של השגריר בשתי שיחותיו עם המזכיר[4] ובייחוד הטענות על ערעור האיזון הצבאי באזור ועל הסטייה מהצהרת השלוש, כל אלה חיזקו נטייתו של המזכיר לחפש דרך מעשית להרגעתנו.

כפי שאפשר היה לצפות עושה אגף המזרח התיכון ויוסיף לעשות כל אשר לאל ידו להפר "מזימת" המזכיר ולמזמז כל ניסיון של ממש להיענות לנו. כיצד יכריעו המזכיר

4. מס' 313 ו־321.

וצמרת השלטון בוויכוח המתנהל כיום בינינו לבין המומחים של אגף המזרח התיכון, תלוי הרבה בקו ובטכסיס שננקוט בו בשבועות הקרובים.

כמובן שאני כותב בהנחה שאנו מאמינים כי שיתוף־פעולה עם ארצות־הברית דרוש לנו לביצורנו הכלכלי והביטחוני, כי עזרת יהדות ארצות־הברית יקרה בעינינו וכי אין אנו סבורים כי נוכל להיבנות מבעלי ברית אחרים (איני יכול להאריך בנקודה זו, אבל לדעתי ברור כי אף שיש להשיג המקסימום שניתן להשיג מצרפת ומאנגליה, בסופו של דבר לא נצליח לארגן חזית עצמאית ישראלית־צרפתית או ישראלית־אנגלית נגד ארצות־הברית. אם נקודה זו איננה ברורה אכתוב לך בהזדמנות אחרת תזכיר מפורט בנושא זה).[5]

לפי מיטב הכרתי חייב כל קו של טיעון והסברה שננקוט בו לכלול בו יחס חיובי לצורכי הביטחון שלארצות־הברית והמערב. קו שהוא כולו שלילה לא יזכה בשום פנים ואופן לתמיכה רצינית בציבור, בעיתונות ובמנהיגות האמריקאית, אף לא בציבור היהודי והציוני. מעט ההצלחה שזכינו לה בשבועות האחרונים, ואני אומר בפירוש מעט ההצלחה, כי כל מה שהשגנו הוא נכונות המזכיר להרהר ולפשפש בקו ותו־לא, היא תוצאה ישירה מהעובדה שבטיעוננו בעניין הסכם סואץ הופיעה גם נימה חיובית. העובדא שהבענו הערכה לעצם התמיכה האמריקאית בעקרון פינוי צבאות זרים ושתבענו מעשים חיוביים למנוע סכנות לאזור ולא תבענו ביטול קו מדיני שהוחלט עליו במוסד העליון בארצות־הברית האחראי לביטחון המדינה – עובדא זו היא שסייעה לראשית תהליך הבקעת חומת המדיניות של אגף המזרח התיכון במחלקת המדינה.

אם אני קורא נכון את המסקנות שהגיעו אליהן בהתייעצויות שהתקיימו במשרד ובממשלה, אגב ביקורו של השגריר, הרי תיקון הקו שנתקבל הוא להוסיף ולקרוא בפומבי תיגר נגד זיון הערבים, נגד ערעור האיזון הצבאי באזור וכו' וכו', מבלי לתבוע כל תביעה חיובית, ואילו בחשאי, באמצעות ידידים, להביא את השלטון לפייסנו על־ידי מתן סיוע צבאי גם לנו, ואז נעמוד על המקח לגבי ממדים, מועדים וכו'.

אני כשלעצמי אינני שלם עם הטכסיס הזה. אם אנו רוצים לנצל את החודשים הקרובים בצורה יעילה ביותר עלינו לרכז את כל מאמצינו הפומביים והפנימיים בססמא אחת בלבד, ססמא צודקת, מובנת, ומשתלבת עם צורכי הביטחון של המערב [ו]ארצות־הברית. אנו יכולים להתריע נגד מתן נשק לערבים, אנו רשאים וחייבים להזהיר כי הערבים אינם מסוגלים ואינם מתכוונים להשתתף בהגנת האזור וכו', אולם איננו יכולים להסתפק באמירה שלילית בלבד. עלינו, לפי דעתי, לאמור בגלוי ובפומבי, לאחר שהרצינו כל נימוקי התנגדותנו לזיון הערבים, כי אם אינם מקבלים טענותינו, אנו תובעים לפחות שימנעו התוצאות הממאירות של מתן נשק לערבים על־ידי פעולה חיובית מקבילה כלפינו. טענה זו הגיונית, צודקת, מתקבלת על לב כל

5. לא נמצא תזכיר כגון זה, אך במכתב אישי מפורט לטדי קולק (31.8.1954, 43.04/7226/4), דומה למכתב שלפנינו, הזהיר שילוח מפני הסתמכות־יתר על בריטניה וצרפת, מפני שבסופו של חשבון שתי מדינות אלה מוכנות להסתכסך עם ארצות־הברית רק בנושאים שהם בנפשן, ואילו בעניינים משניים, הן עושות מאמצים גדולים לשתף עמה פעולה, גם כשהדבר כרוך בוויתורים גדולים מאוד מצדן.

אמריקאי ישר והגון ומקבלת חיזוק עצום בהיותה מסקנה מוכרחת מהצהרת השלוש אשר גם הנשיא, גם המזכיר וגם דוברים אחרים של הממשל חזרו והצביעו עליה כאבן־פינה למדיניות הצבאית של המערב באזור.

נזכור נא כי המדיניות שנקטה בה מחלקת המדינה במזרח התיכון נתקבלה ב־N[ational] S[ecurity] C[ouncil] והנשיא סמך ידו עליה. אנחנו ואלה מיהודי אמריקה שיעמדו לימיננו נוכל אמנם לטעון כי אנו בקיאים יותר מממשלת ארצות־הברית בבעיית ביטחון המערב. יתחיל אולי ויכוח מעניין ורציני, אולם צריך שיהיה ברור כי על אף התקרבות הבחירות לא נצליח להכריח הממשל לשנות מדיניותו. יתר־על־כן אני גם מסופק אם יעלה בידנו לגייס לצדנו כוחות ציבוריים גדולים, יהודים ולא־יהודים, רפובליקאים או דמוקרטים.

היה לי ויכוח בנושא זה עם קנן הטוען כי אם הקו השלילי המוצע לא יישא פרי עד נובמבר נוכל, עם התכנס הקונגרס החדש, להתחיל במבצע של תביעה להקצבת סכומים לסיוע צבאי לישראל. אני חושב גישה זו לאבסורדית ולהחמצת חודשים חשובים ללא צורך.

אני רוצה לאמור בפירוש כי אינני מקווה שנשיג בזמן הקרוב סיוע צבאי בקנה־מידה ניכר. גם לא ברור לי בכלל אם נשיג משהו יותר מהתחייבות עקרונית. אף־על־פי כן נראה לי כי אסור שהחודשים הקרובים (עד נובמבר) יעברו מבלי שנעשה מאמץ חיובי גדול שיביא לידי הפגנה מובהקת מצד ממשלת ארצות־הברית כי הברית אתנו חשובה בעיניה וכי המדיניות הצבאית שלה באזור כוללת עקרון האיזון הצבאי בכלל וחיזוק ישראל במיוחד.

אני מייחס חשיבות רבה לכל התחלה של יחסים צבאיים בינינו לבין ארצות־הברית. ברגע שמוקמים יחסים מעשיים בינינו לבין ארצות־הברית באיזה שטח שהוא, נפתחות לנו דרכים רבות להעמיק ולהרחיב את הקשרים.

גם מבחינה ערבית נראה לי כי חשוב ביותר שתחזור לקדמותה הלגנדה על השפעתנו הפוליטית הגדולה בארצות־הברית ועל העזרה "הגדולה" שמוכנה ארצות־הברית להגיש לנו. הודעה אמריקאית שיתנו לנו סיוע צבאי, גם אם למעשה פירושה נתינה קטנה מאוד, תתפרש בעיני הערבים כניצחון ישראלי. כמה שירגיעו אותם האמריקאים ויאמרו כי אינם נותנים לישראל אלא מעט מזעיר, יחשדו הערבים כי נותנים לנו כמויות עצומות וכי רק "להרגעתם" מספרים האמריקאים סיפורים שנותנים לישראל רק מעט. זכור נא מה קרה אצלנו כשהוחלט לתת נשק לעיראק, כיצד לא התרשמנו מזה שחזרו והרגיעו אותנו ואמרו כי ייתנו לעיראק רק נשק מועט, נשק משטרתי וכו' וכו'.

אינני צריך להאריך את הדיבור על ההשפעה החמורה שהיתה בעולם הערבי להחלשת מעמדנו המדיני בארצות־הברית. מבחינה זו אני מעריך אפילו הצהרות ידידות בלבד, על אחת כמה וכמה שיש ערך חשוב לכל הצהרה המסמלת ראשית מעשה. מבחינת יחסינו עם העולם הערבי עלינו להימנע, אם רק אפשר, ממבצעים מדיניים אשר כישלון בהם כמעט ודאי. גם מבחינה ערבית, אפוא, נראה לי כי הסתערות שלילית בלבד איננה מוצדקת מבחינה טכסיסית. בקיצור אילו הייתי אני קובע בדברים, הייתי יוצא בשבועות הקרובים במסע ציבורי ומדיני נמרץ של ביקורת חריפה נגד זיון ארצות ערב משולבת בתביעה חיובית למנוע הסכנות הכרוכות במדיניות זו על־ידי הענקת סיוע צבאי מתאים לישראל.

מן החומר שהגיע אלי על הדיונים בארץ לא ברור לי אם דנו גם באספקטים אחרים של יחסינו עם ארצות־הברית או שרוכז הדיון בעיקרו בשאלת המדיניות הצבאית של ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון.

לפי הערכתי הכרחי בהזדמנות זו שנבחן ונגיע למסקנות ברורות גם לגבי אספקטים אחרים של המשולש ממשלת ארצות־הברית־העולם הערבי־ישראל. מתוך בחינת המצב בארצות־הברית והתמורות העוברות על העולם הערבי, נראה לי כי לא הגיעה השעה לאופנסיבה חדשה של שלום עם הערבים. ממשלת ארצות־הברית לא תיכבש היום לשום מדיניות של לחץ על הערבים, יתר־על־כן אם תיכבש ותחליט להיכנס בעבי הקורה של תיווך בינינו לבין הערבים, עלול הדבר להסתיים בלחץ עלינו לוויתורים יסודיים לערבים – ויתורים שבשום פנים ואופן לא נוכל להסכים להם, ואז עלולים אנו להופיע כמכשילי סיכויי השלום על־ידי עקשנותנו. צריך לזכור כי הערבים בזמן האחרון שיפרו טכסיסיהם והתחילו להתנהג בעניינים שונים כאילו הם המתונים והוותרנים ואנחנו המכשילים בגלל קיצוניותנו. התנהגות הערבים בעניין תכנית ג׳ונסטון למשל מחייבת אותנו להרהורים רציניים מאוד לגבי טכסיסינו.[6]

צו השעה להפיג עד כמה שאפשר את המתח והעצבנות של מערכתנו החיצונית ולהתרכז יותר ויותר בביצור משקי, כלכלי וביטחוני. לפי הערכתי אין ביטויי העצבנות והמתיחות שלנו בענייני ביטחון בריאה לנו גם מבחינת מעמדנו בעולם הערבי (הייתי רוצה לשמוע בעניין זה דעת המומחים שלנו ללוחמה פסיכולוגית).

לביצורנו הפנימי דרושה לנו עזרה מוגברת של ארצות־הברית ובייחוד של יהדותה ולשם כך הכרחי שתשופר אווירת יחסינו עם ממשלת ארצות־הברית ושתעלה מחד[ש] קרננו המדינית.

נוסף למאבק על תיקון האיזון הצבאי באזור וכו׳, אני ממליץ לגבי משולש הבעיות ארצות־הברית־ישראל־ערב טכסיס בן שלושה סעיפים.

(1) אנו רוצים בשלום אבל איננו רואים אותו כמטרה מידית. מדיניות המערב בשנים האחרונות הרחיקה סיכויי השלום ואנו מקבלים זאת כעובדה ומתפשרים לעת־עתה עם משטר שביתת־הנשק.

(2) מבהירים לארצות־הברית ולמעצמות המערב כי במידה שהן מתערבות בענייני המזרח התיכון עליהן לדעת כי כמדינה ריבונית יש עניינים שבעינינו הם ענייני יסוד ועליהם ניאבק עד הסוף: גבולות, אי־החזרת פליטים, אי־התערבות של גורמים זרים כולל מוסדות האו״ם בעניינים שהם בתחומי ריבונותנו, החלטתנו הנמרצת לשמור על ביטחון הגבולות במסגרת הסכמי שביתת־הנשק, ואם יפרו ויתעלמו הערבים מהוראות שביתת־הנשק לא נימנע מתגובות ומאמצעים נמרצים אחרים וכו׳.

6. באותו מכתב אל קולק (ראה הערה 5 לעיל) המליץ שילוח שבתקופה הקרובה יש לחתור להרגעה מקסימלית של הסכסוך הערבי־ישראלי, למנוע תקריות, לשפר את היחסים עם מנגנון האו״ם, להימנע מהבאת סכסוכים למועצת הביטחון ולא להכריח את מדינות המערב להתערב בסכסוכים בין ישראל לערבים, מפני שברוב המקרים נטייתן תהיה להימנע מהכרעה או להכריע נגד ישראל.

(3) אנו מגלים נכונות לתרום לשיפור האקלים המדיני במזרח התיכון על־ידי גילויים של נדיבות כלפי הערבים בהרבה עניינים חשובים מבלי לתלותם בשלום. גילויי נדיבות אלה צריכים להיות בעניינים אשר צדקתם ברורה או תועלתם לאזור מובהקת. יש גם לעשות הדבר ביזמתנו ולא כהיענות לתביעה אמריקאית או מערבית בכלל. באופן מעשי אני סבור שבהזדמנות מתאימה צריך ראש הממשלה או השגריר להודיע לממשלת ארצות־הברית כי אנו מוכנים להתחיל מיד במשא־ומתן על פיצויים לפליטים מתוך מתן עדיפות לפליטים השוכנים במדינות שהתחילו לעשות מעשים ממשיים לקליטתם ויישובם; אנו מוכנים לנהל מיד משא־ומתן עם ירדן על סידורי יבוא ויצוא לירדן דרך נמל חיפה בתנאים המקובלים באזורים חופשיים בנמלים שונים בעולם (מבלי לתלות סידור זה בשלום), אנו מוכנים להיכנס מיד במשא־ומתן עם ירדן על בניית נמל משותף באילת־עקבה, אנו מוכנים לבחון מיד עם מצרים ולבנון אפשרות חידוש תנועת מסילת הברזל מצרים־לבנון. אנו מוכנים להתחיל מיד בעיבוד תכניות משותפות עם הערבים לארגון ועידוד התיירות באזורנו. (אפשר להכין רשימה יותר בדוקה של הצעות מסוג זה.) באופן מקביל לפנייתנו לממשלת ארצות־הברית אנחנו מעבירים באמצעותה או ישירות ההצעות הממשיות לכל אחת מהמדינות הערביות הנוגעות בדבר.

צעד כזה מצדנו, אם יהיה מלווה הודעה נמרצת וברורה לפי סעיף 2 הנ״ל, בכוחו לרכוש לנו מחדש המעמד המוסרי כשוחרי שלום ויציבות באזור. מה שאני מציע, אם ייעשה בצורה מתאימה, אין בו משום גילוי של חולשה ופייסנות אלא ביטוי לרצוננו הכנה לתרום ליציבות האזור גם אם השלום המיוחל עודנו רחוק.

אני יודע שדברי הפעם די אפיקורסיים וכי בימים אלה של עצבנות, של סגנון דיבור וויכוח תוקפני, עלולים להתקבל דברי כאפיקורסיים, ככניעה ללחץ אמריקאי וכו׳, אך איני יכול להשתחרר מההרגשה כי אנו פועלים יותר מדי מתוך סערת הרגש ולא לפי תכנון שקול ומקיף.

שלך בידידות,

ראובן שילוח

346

ג׳ אבנר אל י׳ תקוע
G. Avner to Y. Tekoah

מקור: 130.02/2399/1

לונדון, ה׳ באלול תשי״ד
3 בספטמבר 1954

סודי - אישי

יוסף היקר,

אני מודה לך מאוד על מכתבך החשוב מן ה־31 באבגוסט.[1] אכן עשית מאמץ רציני להסביר לנו דברים אשר לא היו ברורים, בכל אופן לי, אף כי אני קורא כל שורה שמגיעה מן הארץ, הן בעיתונות והן בחומר פנימי. ואם אני אומר שאחרי כל זה למדתי ממש דברים חדשים במכתבך, הרי זה בא להעמיד אותך על העובדה שאתה מציין גם במכתבך, שיש דברים רבים שאינם מובנים לנו בחוץ־לארץ. והצעתי המעשית הראשונה היא שאתה תהפוך את התוכן העיקרי של מכתבך אלי לאיגרת הסברה סודית לנציגים ישראלים רבים ברחבי תבל על־מנת שיעמדו אף הם על הדברים שהעלית על הנייר. אין לי שום ספק שזה יועיל בהרבה. אני מציע שהנוסח יהיה מעין זה:

״נציגים רבים שואלים לעתים מה פשר ההתנקשויות בגבול וההחרפה של התנקשויות אלה עם כוחות סדירים ערביים בזמן האחרון. הנה הסבר הרקע לידיעה וכקו להסבר יסודי... וכו׳״.

מאחר שאמרתי את כל זאת, ומאחר שאני רוחש הבנה מלאה לכמה מן הדברים החשובים שכתבת, עליך מצדך לדעת שנשארת העובדה שהתמונה המתקבלת בכל אופן פה בזמן האחרון מראה לחץ ישראלי מוגבר בגבולות, ובעיקר בגבול הירדני. ומאחר שאין לנו הוראות להסביר פעולות תגמול בפומבי כפעולות תגמול, מוכרח להיווצר הרושם כי אנו מחריפים את המצב. ואל לך לחשוב שרושם זה הוא אך ורק פרי התעמולה הערבית. מנגנון האו״ם משחק בעניין זה תפקיד מרכזי, דווקא מפני שהחוגים המעוניינים הרציניים לוקחים ברצינות בעיקר את פסק מנגנון האו״ם, ולא את התעמולה הערבית וגם לא את ההסברים הישראליים. על־מנת שנדבר באופן

346

1. תקוע השיב על טענות של אבנר (ראה מכתבו של אבנר מ־20.8.1954, 130.02/2399/1) שבזמן האחרון נוצר רושם שישראל מנהלת מדיניות מתגרה בגבול ובכלל זה אימונים ותמרונים של כוחות צבא בקרבת הגבול ותגובת יתר על תקריות. הוא הסביר כי הסיורים לאורך הקו באים לענות על אחת הבעיות הרציניות ביותר של הביטחון השוטף - הסגות הגבול לשם עיבוד ומרעה, כתוצאה מהפרדת אדמות מבעליהן בהסכם שביתת־הנשק. תקריות מסוג אחר נובעות מהתנגדותם של הירדנים להרחבת שטחי העיבוד של יישובי הספר הישראליים לאדמות שהם עדיין רואים כשלהם. חשיבותם של סיורים אלה רבה במיוחד באזורים דלילי יישובים בצד הישראלי שהחדירות הרבות אליהם מהוות סיפוח למעשה של שטחים לירדן. באשר לקיומם של אימונים ותרגילים בסמוך לגבול הרי הדבר נעוץ בעובדה שיש מעט שטחי אימונים בתוככי ישראל ובכך שצה״ל מעוניין בהופעתן של יחידות צבא דווקא באותם שטחים שאין בהם דריסת רגל ישראלית לעתים קרובות. (המכתב, מ־31.8.1954, בתיק 93.04/39/21).

רציני, עלי לבקשך להתייצב מול עובדה זו בכל חומרתה. העניין איננו רק עניין של מלחמה בתעמולה ערבית. כל זמן שהאו"ם יפסוק במספר הולך וגובר של מקרים לרעתנו, אזי מוכרחה להתקבל התמונה שאנו מחריפים את המצב.

נכון שדרך אחת של מאבק נגד התמונה הנוצרת הריהי שימוש בחומר היסודי שבמכתבך. לכן הצעתי שהחומר יופץ בין חברינו ברחבי תבל. ואנחנו נדון פה כיצד להשתמש בו כאן לתועלת מקסימלית.

אך אל־נכון תבין, מצד שני, שהאנשים המתעניינים במזרח התיכון, וזה כולל את ידידינו, מעוניינים קודם כל שיהיה שקט בגבול ולא תהיינה תקריות. לא קל להחדיר להם אף את הסבריך בקשר לצורך לסייר ולהופיע דווקא בכמה אזורי גבול וכו'.

ברצוני להעלות הצעה נוספת:

יש במכתבך הסברים וחומר אשר כדאי לנו אולי להביאם בצורה סודית ודיפלומטית לידיעת מעצמות המערב. אני מתכוון לכל האמור בעמוד 2 של מכתבך וכן רוב הנאמר בעמוד הראשון שבו. מדוע לא נסביר באופן שקט, סודי ומדעי, מהם השיקולים שמניעים את צה"ל לסייר בגבול ולהתנגד לכל ניסיון של סיפוח שטחים בצורות שונות. נדמה לי שהסבר כזה, שקט וללא תעמולת יתר, דווקא לפי הקווים של מכתבך, עלול לעשות רושם רציני לטובה על משרדי החוץ, ואני מציע שתשקול את הדבר עם החברים.

הסבר זה עלול לעשות רושם רב יותר מאשר ההודעות הצעקניות. אי־לזאת, ברצוני להתייחס למברקך ד/201 בדבר תגובה לדברי שגריר ירדן בלונדון.[2] כתבת שהגיבונו בוודאי בצורה הנאותה. באמת הגיבונו בצורה הנאותה והיעילה ביותר מבחינת האינטרסים של ישראל והיא – לא להגיב בכלל.

עליך לדעת ולהתייצב גם בפני עובדה זאת בכל חומרתה, שהחוגים הרציניים הִנם עייפים ויגעים מכל ההכרזות הפומביות הנקראות בפיהם "האשמות הדדיות". וההוכחה בעובדה שדברי השגריר לא מצאו פרסם באף עיתון בריטי אחד. עצם שתיקתנו הוסיפה לנו. ואני מציע להמעיט בהודעות צעקניות ולהרבות הסברה שקטה ורצינית למעצמות לפי קו מכתבך.

הנה ביקר אצלנו אלסטון, כתב "טיימס" בארץ. אני יודע שאתם כולכם מסתכלים בו כחצי אויב; הפסיכוזה בארץ היא כזאת שכל אדם אשר איננו מזדהה עם הקו שלנו לגבי כל עניין ועניין ובכל מאת האחוזים, הנו חצי אויב. אני שומע שבאותו יחס מתייחסים היום אל חבר הפרלמנט קרוסמן, וזאת מפני שהוא רואה גם בעיות ערביות, בעיות פליטים, בעיות פינוי סואץ מבחינה מצרית וכו'. והעובדה היא שאיש זה הוא אולי הידיד הנאמן ביותר שיש לנו כאן, למרות השפעתו המוגבלת כמובן.

ובכן אני אינני מזדהה עם הערכות מסוג זה של אנשים. ואלסטון הסביר כיצד דוברי צה"ל עוסקים בתעמלנות מופרזת המלווה לעתים חוצפה אישית ביחסם למנגנון או"ם. הוא מספר כיצד מנסים לרמות אותו או לדרוש ממנו לקבל במאה אחוז הסברים שאינם תמיד מציאותיים או אף הגיוניים.

איש כזה, כמו גם דיפלומט מערבי, יתרשם הרבה יותר מהסברים שקטים לפי קווי מכתבך מאשר מן הצעקנות הבלתי־פוסקת של הדוברים שלנו למיניהם ושוב –

2. יוסף הייכל, שגריר ירדן בלונדון.

החוגים הרציניים פה, כולל ידידינו, נמאסו עליהם ההכרזות בלי סוף ואינם מוכנים עוד להבדיל בין התעמולה שבהן לבין יסוד ההסברה הרציני שבהן.

אני יודע שפה ושם יש צורך בהצהרות לתצרוכת פנימית. אולם אני בטוח שאם אנו חפצים לחדור באופן רציני בטענות שלנו, אזי כדאי לנו לא לחקות את הערבים; להנמיך את הטון ולתת במידת האפשר הסברי יסוד רציניים ולא צעקנות תעמולתית. תאמין לי שאני אומר את הדברים מתוך דאגה כנה ותחושה רצינית לגבי תוצאת תעמולתנו הנוכחית במדינה זו.

קראתי בעניין רב את דברי השר על פעולות תגמול בהתייעצות במשרד החוץ ב־12.4.[3] אני כל הזמן קיבלתי באהבה את הצורך בפעולות תגמול. השאלה היא אם לא כדאי לנו במקרים מסוימים להסביר שפעולה מסוימת היא פעולת תגמול. הנה עשינו זאת בקשר לפיצוץ מגדל המים באזור עזה,[4] והדבר לא הזיק. ייתכן והיינו יוצאים במצב יותר טוב לו היינו עושים זאת שוב לגבי הפעולות האחרונות לגבי ירדן. נגד זה אפשר לטעון שהודיה בפעולות תגמול עלולה לגרור חמת המעצמות בגלל העיקרון של פעולות תגמול. אולם משרד החוץ הבריטי, למשל, יודע שהקו שלנו הוא קו של תגמול, והוא מדבר אתנו בשפה זו. אם כך, האם לא כדאי לפחות להפיק גם את החיוב שבהסברת פעולות תגמול מסוימות בתור שכאלה?

בחשבון האחרון אני רואה את העניין כך: אם רוב פעולותינו בגבול יש להן הצדקה עניינית ומשפטית; ואם רוב ההתנקשויות הן תוצאה מפעולות מוצדקות לכשעצמן – אזי הבה נסביר, כפי שעשית במכתבך, את אותו הצדק היסודי שבמצב כולו וכן לגבי פעולות שוטפות. בזה נשיג יותר מאשר בצעקנות תעמלנית או בהתפתלויות מערימות לגבי פעולות שוטפות. לצעקנות התעמלנית וגם להתפתלות אין עוד הרבה מאמינים. אנו עלולים לכבוש בחזרה עמדות הסברתיות אם ננמיך את הטון ונסביר את הדברים הסבר רציני ומבוסס הן לגבי המצב בגבולות בכלל והן לגבי פעולות שוטפות והתנקשויות שוטפות.

ידוע יודע אני שקל יותר להעלות על הנייר רעיונות כלליים מאשר לבצע אותם בכל מקרה ומקרה, אולם דווקא מפני שאתה מתייחס לעניינים במידה גבוהה של תכנון שכלי תוך כדי התעלמות ממומנטים תעמלניים גרידא – ניסיתי להסביר שכדאי לנו לבחון את הדברים מחדש מבחינת תוצאות המאמץ בזירה הבינלאומית.

בברכה רבה,[5]

גרשון אבנר

3. ראה מס' 164, הערה 1.

4. אור ליום 15 באוגוסט פוצץ צה"ל מכון מים הראשי ברצועת עזה, קרוב לעיר עזה. בפעולה נהרג המכונאי ונפצע חייל מצרי. לפעולה זאת קדם פיצוץ של צינור מים ראשי לצפון הנגב, ליד ניר עם, בלילה שבין 11 ל־12 בחודש. ועדת שביתת־הנשק גינתה את ישראל על פיצוץ מכון המים; הצעת החלטה של ישראל לגנות את מצרים על פיצוץ הצינור לא התקבלה בשל הימנעות היושב־ראש, שטען שאין די הוכחות. (ראה דו"ח של שלו על ישיבות הוועדה ב־17 באוגוסט, 130.02/2438/8.)

5. אבנר שב לעניין פעולות התגמול במכתב נוסף לתקוע (10.9.1954, 130.02/2439/9). הוא הסכים שפעולות אלה הן לעתים מחויבות המציאות, אך טען שגם משיקולים מדיניים יש להימנע מכך שהיקף הפעולה יחרוג משיעור הפגיעה. מבחינת ההסברה הוא עמד על הצורך בהסבר לריבוי ההתנגשויות עם הכוחות הירדנים הסדירים, כאשר מדובר על הסתננות מצד אחד וסיורים ופעולות תגמול מן הצד השני.

347

מ׳ גזית אל ג׳ רפאל
M. Gazit to G. Rafael

מקור: 130.15/3745/3

לונדון, ה׳ באלול תשי״ד
3 בספטמבר 1954

סודי

הנדון: הקמת מגע מדיני בינינו לבין ירדן על־ידי תיווך בריטי

הריני להפנות תשומת־לבך לסעיף 5 בדו״ח המצורף בזה.[1] ארשה לעצמי להעיר כמה הערות:

למרות שמר טריפ רמז שלא מן הנמנע שהבריטים יפעילו את שגרירם ברבת עמון במטרה לנסות להקים מגע כזה, הריני סבור שכדאי לדבר על הרעיון בכללותו גם עם השגריר הבריטי בתל אביב. באה בחשבון גם דרך אחרת והיא שתדונו בהצעה ולאחר שתגיעו להחלטות מפורטות תייפו את כוחנו כאן לדבר בעניין זה במשרד החוץ הבריטי דברים ברורים יותר מאשר עד כה.

השאלות המטרידות את הבריטים, ויש להניח גם את הירדנים הן:

(א) באיזו מידה מעוניינים אנו בהקמת קשר כזה גם אם לא יהיה אלא קשר לשם אינפורמציה וקירוב לבבות בלבד?

(ב) האם מוכנים אנו להבטיח שלא נתנה את קיום הפגישות בהסכמה ירדנית להיכנס לדיונים על יסוד סדר־יום מפורט?

(ג) האם נתחייב לארגן את הפגישות בסודיות וללא אפשרות של נזילה?

(ד) האם רוצים אנו במספר פגישות או במגע סודי מתמיד?

(ה) מה יהיה מקומו של המגע הזה במערכת המגעים האחרים (בוועדת שביתת־הנשק כשנשוב אליה, הסכם המפקדים המקומיים כשיופעל מחדש, הסדר פגישות עם מפקד ירושלים העתיקה)?

347

1. המדובר בדין־וחשבון משיחה שקיים גזית ב־2 בספטמבר עם טריפ, המטפל בענייני ישראל במשרד החוץ הבריטי (הדו״ח, מ־3 בספטמבר, בתיק 130.15/3745/3). טריפ הציע להקים קשר סודי בין נציגים ישראליים לירדנים, וכן שהשגריר הבריטי בעמאן ידבר עם ראש ממשלת ירדן בעניין. הרעיון להקים קשר סמוי עם ירדן עלה עוד בחודש יולי בשיחה בין אבנר לפאלה, ממשרד החוץ הבריטי, שרצה לשכנע את ישראל בכנות מאמציה של ירדן לשמור על שקט בגבול. פאלה קיווה שאם ישראל תבין את מצבה של ירדן, תסכים לשתף פעולה באותם אמצעים שירדן יכולה לנקוט בהם. ההצעה הועברה לירדן. (ראה אבנר אל רפאל, 5.8.1954, 130.15/3745/3).

אם באמת יפעלו הבריטים אצל הירדנים למען יוקם הקשר הזה הרי ירגישו שעושים לנו בזאת שירות חשוב ואין ספק שיירצו, בשלב התיווך, לפעול מתוך שיתוף־פעולה והבנה מלאים מצדנו.

בברכה,[2]

מ' גזית

348

ע' יורן אל מ' שרת
E. Yoran to M. Sharett

מברק מוצפן 253

נוסח יוצא: 130.09/2298/8

בלגרד, 3 בספטמבר 1954

לשר אישית. בשיחה של ארבעים דקה עם טיטו העליתי בעיית זיון הערבים, פיוסם ועידודם, המסכנים השלום, וכן רמזתי שאנו עלולים לעמוד בפני ההכרח להגן על ריבונותנו. הדגשתי הערכתנו לעקרונות הברית הבלקנית[1] שיוגו[סלביה] במיוחד דוגלת בהם, דהיינו: ריבונות ושוויון עמים קטנים, ועמדתי על תפקידה האפשרי של הברית כגורם להבטחת השלום באזורנו. טיטו גילה הבנה מלאה לבעיותינו וכן קשר העם היהודי למדינה שהובלט בדברי. כשהצגתי לבסוף השאלה לפי מברק המנכ"ל 239,[2] הוא ענה שקשה לו כרגע לענות כן או לא (א) משום שאינו יודע מה עלולה להיות עמדת האנגלו־אמריקנים. (ב) לנוכח המצב שנוצר במערב אירופה ושאלת

2. רפאל העלה את השאלות בפני שר החוץ במזכר מ־12.9.1954 (93.04/41/14). הוא חייב את הקשר לפי (א), הסכים לא להתנות את קיום הפגישות לפי (ב), להתחייב על סודיות לפי (ג) והיה בעד מגע סודי מתמיד בסעיף (ד). על (ה) השיב שהפגישות יהיו מעל ומחוץ למסגרות הקיימות וברמה מדינית מוסמכת ואחראית. הוראותיו של שרת נכתבו בשולי המזכר: "יש לענות בחיוב ללא כל פקפוק ושמור את הדבר בסוד כמוס אצלנו עד אם נראה מה יצא מזה." לגזית נשלחו הנחיות לפעולה בהתאם (16.9.1954, שם), אך עוד קודם לכן הודיע לו טריפ שהממונים עליו אמרו לו שהעניין איננו מעשי (גזית אל מחלקת חבר העמים הבריטי, 17.9.1954, שם).

348

1. הכוונה לברית שנחתמה ביוני 1954 בין יוון, טורקיה ויוגוסלביה. המדינות החותמות התחייבו לשיתוף־פעולה פוליטי ולעזרה הדדית למשך עשרים שנה.
2. במברק זה, מ־30 באוגוסט, הורה איתן ליורן, הציר ביוגוסלביה, לשאול את טיטו אם ישראל תוכל לסמוך על תמיכת יוגוסלביה אם תרצה להתקשר עם הברית הבלקנית (130.09/2298/7).

המדיניות האמריקנית להבא. לכן מוטב להמתין. אך ציין יחס ידידותי אלינו והדגיש שעז רצונו לעזור לנו במיטב יכולתו. מוכן לשוחח עם בעלי הברית הבלקניים. לדעתו יש להמשיך לעת־עתה בקשרים וחילופים בינינו.

בשיחה נכח וילפן. אברר עוד פרטים במשרד החוץ אחרי שיחה זו.[3]

יורן

349

י׳ שמעוני אל מחלקת ארצות־הברית
Y. Shimoni to the United States Division

Coded Tel. W825מברק מוצפן

Outg.: 93.01/2210/18 :נוסח יוצא

Washington, 4 September 1954

Jernegan summoned Shiloah despite Saturday, Shimoni, Bergus, Ludlow, present. Is directed to express U.S. Gov[ernmen]t grave concern re border incidents which were as MAC [Mixed Armistice Commission] verdict makes clear retaliatory raids, mentioning Beit Likya, Beit Sira also (apparently misinformed) Khirbet Sikka.[1] Said Department of State repeatedly expressed their view retaliation politically, morally, wrong, practically ineffective.

3. דין־וחשבון מפורט על שיחה זאת, ראה יורן אל המנהל הכללי של משרד החוץ, 5.9.1954, 130.02/2381/20. בעקבות השיחה התקיימו שתי שיחות עם קרדל, סגן ראש ממשלת יוגוסלביה. בשיחה הראשונה, עם יורן, אמר שאמנם קשה כרגע לדבר על הסכם פורמלי אך יש לקדם את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות ולהניח לדברים להתפתח. (ראה מברק של יורן, 15.9.1954, 130.09/2298/8) בשיחה השנייה, עם לבבי, הציר החדש של ישראל, אמר שבעקבות דיון פנימי הגיעו למסקנה, כי בגלל השאלה הערבית והתכניות המערביות לארגון הגנת האזור, אין עתה אפשרות מעשית לצירופה של ישראל לברית הבלקנית. (מברק לבבי אל משרד החוץ, 278, 17.11.1954, שם.)

349

1. הכוונה לשתי החלטות גינוי לישראל שקיבלה ועדת שביתת הנשק הישראלית־ירדנית ב־2 וב־3 בספטמבר, בהיעדרה של המשלחת הישראלית. בהחלטה הראשונה, ב־2 בספטמבר, גונתה ישראל על חציית קו שביתת־הנשק ב־30 באוגוסט ותקרית אש בסביבת הכפרים חירבת סיכה ודיר־אל־עסל שבאזור חברון, הריגתו של חייל ירדני ופציעתם של שלושה. בתגובה על טענה של דובר צה״ל שהתקרית החלה באש שנורתה משטח ירדן על יחידה של צה״ל שהתאמנה בסמוך לקו, קראה הוועדה לראש מטה המשקיפים לתבוע מישראל להימנע מניהול אימונים ותמרונים בקרבת הגבול. ברנס פנה אל ממשלת ישראל במכתב אל שרת מ־5 בספטמבר ואף ציין מרחק של שני ק״מ מן הקו כמרחק ביטחון. (המכתב בתיק 130.02/2429/7.)
בהחלטה השנייה, ב־3 בספטמבר, גונתה ישראל על חציית הקו ופתיחה באש בלילה שבין 1 ל־2 בספטמבר על הכפר בית ליקיא שבאזור לטרון. הפעולה בבית ליקיא באה כתגמול על רצח של שומר ברמת רזיאל ב־28 באוגוסט. בפעולת התגמול היה מעורב כוח ישראלי בסדר גודל של גדוד, ובצד הירדני נהרגו שני חיילים, חמישה נפצעו ושלושה נחטפו והובאו לשטח ישראל. (ראה החלטת ועדת שביתת־הנשק מ־3 בספטמבר, נספח לדו״ח של גנרל ברנס למזכ״ל האו״ם על תקרית בית ליקיא, מסמך או״ם S/3290, גם בתיק 130.02/2429/7.)

Present juncture serves only to excite, make more unconciliatory Jordanians and other Arabs, make impossible any move towards peace "on your part or ours". Department of State weighing whether advisable to take steps such as statement, have not decided yet.[2] Meantime advises – in addition to desisting from further raids: (1) to return three Legionnaires when so requested by Burns.[3] (2) To return to MAC.

Replying said will relay message Gov[ernmen]t are not in position to give any authorized reply. As first reaction (A) if Legionnaires are our prisoners Israel has no practice to keep such but usually returns them speedily. (B) Lengthy reiteration of reasons for our boycott of MAC and assumption – although not instructed to say so – that Gov[ernmen]t will not see way to return to MAC unless Chairman problem settled.

Shag

350

תדריך מדיני של שר החוץ
Policy Guidelines by the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2455/2

ירושלים, 5 בספטמבר 1954

קווים להמשך הפעולה המדינית בארצות־הברית[1]

(1) בפעולות ההסברה והתעמולה הפומבית עלינו לדגול בססמאות שליליות: התנגדות למתן נשק כלשהו למדינות ערב – ראשית, מפני שאין לסמוך עליהן בשום

2. לפי רישום השיחה בתיעוד האמריקאי, לא היה בכוונתם לתת לה פרסום, אלא אם יישאלו על כך במסיבת עיתונאים שנועדה ל־7 בספטמבר. ואכן, הפרסום על תוכן הפנייה לישראל ניתן במסיבת העיתונאים, ולפי סוכנות "רויטרס" אמר דובר מחלקת המדינה כי ארצות־הברית השמיעה "נזיפה חמורה" באוזני ישראל על התקרית. *FRUS 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 890; "הארץ" 8.9.1954, 9.9.1954).

3. שלושת חיילי הליגיון החטופים, חייל נוסף ושוטר שנשבו בתקריות קודמות, נמסרו לידי משקיפי האו"ם ב־4 בספטמבר. עוד ב־2 בספטמבר, קודם להחלטת הוועדה שקראה להחזרתם, הודיע הרמטכ"ל דיין על נכונותה של ישראל להחזיר את החמישה במגמה להפחית את המתח בגבול, בתנאי אחד, שהאו"ם יטפל אחר־כך בהחזרת החייל הישראלי השבוי בידי הירדנים מאז תקרית עזון. גם בעת מסירת החטופים נמסר מכתב לגנרל ברנס שבו צוין שוב, שהשחרור הוא אות לרצון טוב לשם הפחתת המתח בין ישראל לירדן. החייל הישראלי הוחזר ב־29 באוקטובר. (ראה התכתבות בעניין בתיק 130.02/2429/7.)

350

1. התדריך בתעודה שלפנינו הוא נוסח מתוקן ומלא של תדריך שר החוץ שנשלח לוואשינגטון ב־14 בספטמבר. הנוסח הקודם נמצא בתיק 93.04/40/19. ראשי הפרקים של התדריך נמסרו לאבן עוד קודם לכן, בישראל, טרם שובו למקום כהונתו בוואשינגטון. בנוסח המלא נוספו סעיפים 3, 4 (ו), ו־4 (י).

פנים כי תילחמנה בצדן של הדמוקרטיות המערביות נגד פלישה סובייטית, ושנית, מפני שנשק זה יהיה מיועד בידיהן להתקפה על ישראל; מחאה נמרצת להפרת מאזן הכוחות במזרח התיכון כגורם המוכרח לערער את היציבות, לסכן את הביטחון ולהרחיק את השלום; אזהרה נגד הפקרת ישראל על־ידי יצירת יתרון כוח אויב נגדה ועידודן המדיני והצבאי של מדינות ערב למלחמת נקם בה; הוקעת האפליה בנוהל שנקטה מחלקת המדינה כלפי מדינות ערב מזה וישראל מזה, שלמדינות ערב ניתנות הבטחות ברורות ופומביות ונעשות אתן התקשרויות רשמיות, בעוד שעם ישראל מתנהל משא־ומתן בחדרי־חדרים שאין איש יודע מה תוכנו הממשי ואופיו המחייב; התראה על מתן סיוע כלכלי למצרים ללא כל תנאי לגבי הפסקת החרם וההסגר נגד ישראל, שפירושו, מבחינה מדינית, הכשר לחרם ולהסגר, ומבחינה כספית, תמיכה במדינה הגורמת לישראל נזקים אשר ארצות־הברית חייבת לכסותם על־ידי מענק לישראל. במסע הסברה ותעמולה זה, במידה שהוא מאורגן ומודרך על־ידנו, אין לעת־עתה להכריז במפורש על תביעות חיוביות, כגון: נשק לישראל, ערובות לאי־תוקפנות, ברית הגנה וכיוצא באלה – כדי שלא להסתבך בסתירה ולא להחליש את מחץ ההתקפה על־ידי הצעה נמהרת של פיצויים שיש עמה קבלת הדין של המדיניות הרשמית.

(2) יש לעשות מאמץ מיוחד להשפיע על המפלגה הדמוקרטית כי תערער על מדיניות הרואה את העיקר במתן נשק במקום להתרכז קודם־כל בייצוב המסגרות הכלכליות והסוציאליות של הערבים וסיגולם לערכי הדמוקרטיה. אם יש אישים וחוגים המסרבים לערער עקרונית על תכניות הזיון אולם נכונים להוקיע את אפליית ישראל לרעה – אין למנוע מהם העלאת ביקורת זו לפי דרכם.

(3) אין להירתע מהמשך המערכה השוללת לחלוטין את הקו של מחלקת המדינה־פנטגון, מתוך הנחה כי היא לא תשא פרי. גם אם לא תשיג מערכה זו את מטרתה לאלתר, יש בה אזהרה לימים יבואו על־ידי הכשרת קרקע וגיוס כוחות למאבקים שעוד נכונו לנו בעתיד. אולם אין כל יסוד להיוואש מראש מהתקווה כי מסע ההסברה שלנו עשוי לתת לפחות תוצאות חלקיות – על־ידי השהיית משלוחי הנשק, צמצום היקפם, תוספת תנאים להם, יצירת לחץ על המדינות הערביות לשנות טעמן כלפי ישראל וכיוצא־בזה.

(4) ואלה הקווים להמשך השיחות עם מזכיר המדינה:

(א) יש להביע הערכה לרצון הטוב, לאהדה הכנה ולדאגה הרצינית כלפי ישראל שבאו לידי ביטוי בהודעותיו הקודמות.

(ב) יש להסביר בסבלנות, אבל גם בכל הבהירות האפשרית, מדוע נבצר מאת ממשלת ישראל לקבל ארגעותיו והצעותיו כפותרות את הבעיה. אנו עומדים נוכח יצירת עובדות של ממש ולאלתר לטובת מצרים, שלעומתן מוצעות לנו רק הבטחות סתמיות לעתיד לבוא. העברת הבסיס כשלעצמה מעניקה למצרים יתרון־כוח כביר המפר את המאזן המורות לרעתנו. אספקת הנשק, הן חינם על־ידי ארצות־הברית והן במכירה על־ידי אנגליה, עתידה להחמיר את אי־השוויון. "נשק קל" פירושו בוודאי גם מרגמות, מקלעים, אולי גם תותחים קלים – סוגי חימוש שאין בשום פנים לזלזל בהם בחשבון יחסי הכוחות. על כמותו של נשק זה בשנתיים־שלוש הקרובות אין לנו שום מושג. עצם נתינת הנשק, גם אם נסיח דעתנו מערכו הצבאי, הריהו מבחינה מדינית פרס למצרים וקנס לנו. בינתיים יינתן נשק לעיראק, אנגליה תוסיף לזיין את

ירדן, מחר מחרתיים תעמוד אצלם סוריה על הפרק. ביטחוננו מוכרח להיות מבוסס על שוויון כולל בינינו לבין כל שכנינו האויבים. במצב זה, ההבטחה לשקול אפשרות של מתן נשק לנו (לא ברור באיזו כמות או מכסה יחסית) אם בהמשך האספקה למצרים יופר רצינית המאזן בינינו לבינה (לא ברור מה תהא מידת ההפרה שתיחשב רצינית, מי יקבע כי נוצרה הפרה רצינית, באיזו מידה תובא בחשבון הערכתנו אנו את בעיית ביטחוננו) אינה יכולה להניח את הדעת בשום פנים.

(ג) יש להדגיש בכל לשון את קדושת עקרון מאזן הכוחות כל עוד אין שלום פנימי באזור. עיקרון זה הריהו אחד משלושת היסודות של ההצהרה המשולשת והברור ביותר מהשלושה. הוא מופר עכשיו. ראשיתו של ערעור המאזן אולי מצער, אבל את אחריתו מי ישור. אם המגמה היא לזיין את ארצות ערב כשהן מקיימות מצב מלחמה נגד ישראל, הרי עם כל הרצון הטוב כלפי ישראל אי־אפשר יהיה למנוע הפרה מחמירה והולכת של המאזן והרחבה רבתי של הפער, הקיים ממילא, וזה משום שארצות ערב בכללותן מסוגלות לקלוט נשק וציוד צבאי בכמויות גדולות לאין שיעור מיכולת קיבולה של ישראל. האמנם תובטח לנו אספקת נשק בכמויות שקולות נגד כל מה שיינתן לכל ארצות ערב יחד, הרחק מעבר ליכולת קליטתנו? אם קיימת כוונה רצינית וכנה לשמור על מאזן הכוחות, כי אז יש לראות סוף דבר מראשיתו ולבלום את המגמה המסוכנת בתחילתה. סיוע צבאי לישראל יכול אולי לשמש פיצוי מדיני לנו לעומת היתרון המדיני לערבים הכרוך באספקת נשק להם. אולם את דאגתה הביטחונית של ישראל אין להפיג אלא על־ידי התחייבות ברורה שלא יחול שינוי במאזן הכוחות.

(ד) יש להדגיש את היעדרה של כל ערובה ממשית מחייבת לביטחוננו כלפי סכנת תוקפנות ערבית ולהעיר: הן אין מציעים לנו ברית הגנה קבועה במסמרות. מעניין מאוד לראות מה תהא התגובה על הערה כזאת. (ברית הגנה היא, כמובן, התקשרות האומרת כי כל פגיעה בביטחונה של ישראל כמוה כפגיעה בביטחון ארצות־הברית.)

(ה) בהמשך לטיעון בדבר מאזן הכוחות יש להבהיר כי צירוף מדינות ערב לארגון הגנה אזורי, מבלי שתבוא התקשרות מקבילה בצורה זו או אחרת עם ישראל, יש בה כשלעצמה הפרה חמורה ביותר של איזון הכוחות.

(ו) אין לחדש בשלב זה את התביעה לסיוע צבאי. אם הם יציעו, נשאל מה יהיו ממדיו ותנאיו ונעריך את ההצעה לגופה.

(ז) לגבי הסיוע הכלכלי יש להוקיע את האפליה בין התנייתו בהסדר עם אנגליה לבין אי־התנייתו בהפסקת ההסגר נגד ישראל. איך יוכל הממשל להצדיק מתן כספים למצרים בשעה שהוא עצמו, בבואו לקבוע את המענק לישראל, נאלץ להביא בחשבון את הפסד הממון אשר אותה מצרים גורמת לישראל? נניח יצאה שגגה זו מפי השליט ואין להחזירה אלא יש לקיימה או לפחות לצאת ידי חובה כלפיה. אבל הן באותה הבטחה שנתפרסמה לא נזכר שום סכום. המוכנה ארצות־הברית להודיע למצרים כי לאחר תשלום השיעור הסמלי הראשון היא תצפה להפסקת ההסגר (שפירושו, בין השאר, העברת אניות ישראליות וספינות מובילות נפט באין מפריע), שאם לא כן לא ישולמו השיעורים הבאים? המוכנה ארצות־הברית להודיע לנו כי היא מסרה הודעה כזאת למצרים ומנוי וגמור עמה לעמוד על תנאי זה?

(ח) עם כל חשיבותה של בעיית חופש הספנות בתעלה, אין לתת למזכיר להתרכז בנקודה זו ועל־ידי כך להתחמק מהשאלה הראשית של זיון ארצות ערב. כן יש למנוע

התחמקות בדרך אחרת, הלוא היא הניסיון לסבר אוזננו בהבטחות על הפרי שיישאו מכאן ואילך שידולי השלום של ארצות־הברית בקהיר.[2] יש לברך בפה מלא על ניסיונות ארצות־הברית להשפיע על מצרים בכיוון זה, אך עם זה יש להדגיש כי אין כל ביטחון בתוצאותיהם החיוביות של מאמצים אלה ולכן אין בשום פנים להציג את סיכויי ההתקרבות לשלום לעתיד לבוא, אשר ייתכן כי אינם אלא הרהורי לב, כמצדיקים תביעה מישראל להתעלם מעובדות הכוח הנוצרות נגדה ומהכרעת שיווי המשקל המדיני לרעתה.

(ט) יש להוקיע את ההפרש בין שיטות המשא־ומתן שנקטה ארצות־הברית כלפי מצרים (גם עיראק) מזה וכלפי ישראל מזה. העובדות הנוצרות או העומדות להיווצר לטובת מצרים גלויות לעיני העולם כולו ואילו הבטחות לישראל ניתנות בחדרי־חדרים. בבוא ממשלת ישראל למסור לאומה שהיא אחראית בפניה דין־וחשבון פומבי על המצב, אין היא יכולה להסתמך אף ברמז על קיומן של הבטחות סודיות, שאם תעשה זאת תהיה נאשמת באשליית הציבור ואפילו בגנֵבת־דעתו. לפניה בְרֵרה בין שתי אפשרויות: או לגלות את ההבטחות במלואן, אבל אז תמעל באמון ולעומת זה ספק אם תעשה רושם משכנע, או להתעלם מהבטחות אלו כליל, כי אז עליה לקבוע הערכתה אך ורק לפי העובדות הגלויות. לאמִתו של דבר, כאמור לעיל, אין הממשלה עצמה משוכנעת כי עם כל הרצון הטוב הגלום בהבטחות שניתנו יש בהן כדי לאזן את החשבון מול עובדות הכוח הנוצרות בעליל.

(י) יש לחזור ולהוקיע את מומי ההסכם האנגלי־מצרי מבחינתנו – הוצאת ישראל מחוג הארצות אשר יש להפעיל את הבסיס מחדש להגנתן והכרת ברית הביטחון הקיבוצית של הליגה הערבית כארגון הגנה כשר ומוסמך. יש להתריע על האישור שניתן לפגיעות חמורות אלו במעמדנו הביטחוני מאת ארצות־הברית על־ידי סמיכת ידיה על אותו הסכם, שבהמשך לה באה הבעת נכונות מצד ארצות־הברית לראות מצדה בברית הביטחון הערבית את המסגרת הנאותה לארגון ההגנה האזורית. יש להוקיע את התכחשות מחלקת המדינה בעניין זה להבטחותיה המפורשות בעבר.

(5) אין בשום פנים לחתור לסיומו של שלב זה במשא־ומתן בינינו ובין ארצות־הברית על־ידי חילופי־איגרות. סיום כזה מכוון ללא ספק להפיק מאתנו הבעת סיפוק מהקו של ארצות־הברית או לפחות התפשרות עמו. אין לנו כל עניין להעניק הכשר כזה לשיטתה של מחלקת המדינה. כל צידוק־דין מצדנו ישבור לחלוטין את תנופת המערכה הפומבית שאנו עומדים עדיין בתחילתה ויסתום את הגולל על סיכויינו לקצור יבול מדיני כלשהו בבחירות הממשמשות ובאות. אילו היה מדובר במשלוח איגרת מצד ממשלת ארצות־הברית אלינו, אשר עליה נענה מה שנענה, לא היה כל פסול בדבר. אבל אם הכוונה היא לניסוח מוסכם מראש של שתי האיגרות גם יחד, כי אז עלינו לסכל תכנית זו. כיוון שטרם הוכרעה הכף במחלקת המדינה עצמה, אם ללכת בדרך של חילוף איגרות או בדרך של הצהרה פומבית, מוטב לדחוף את

2. ראה מס' 338.

אנשי שיחנו לדרך השנייה, ואז נגיב על ההצהרה הפומבית לפי תוכנה ולשונה. אחת היא איך ייפול דבר, עלינו להישמר ויהי־מה מכל צעד העלול לכבול את ידינו ולחסום את פינו מלהמשיך במערכה.[3]

מ.ש.

351

שר החוץ אל שר הביטחון
Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

מזכר: אצ"מ A245/195

ירושלים, ט' באלול תשי"ד
7 בספטמבר 1954

כמוס

לרגל השמועות או ההודעות על כוונת ירדן לבצע מעשי־נקם בעד התקרית האחרונה,[1] והאפשרות כי המטרה תהיה שוב ירושלים הישראלית, דומני כי כדאי לתת הוראה לנהוג התאפקות מרחיקה לכת נוכח צליפות מן החומה אם תתחדשנה.

בדרך כלל, כיוָון שנוכחנו לדעת כי עניין ירושלים נכנס שוב לשלב של רגישות גבוהה מבחינה בינלאומית, ראוי לנו לדאוג שלא לתת פתחון־פה לשטן על־ידי איזה מעשה בלתי זהיר בשטח זה.

אולי כדאי גם לחזור ולהציַע לראש מטה או"ם את ההסדר בדבר מגע ישיר בין המפקדים באזור ירושלים.

בעניין הצעת הפירוז, שלחתי לך דו"ח שיחתי עם השגריר הצרפתי.[2] אנו מנסים לברר ביתר דיוק את תחומי הפירוז המוצע בטרם נקיים את ההתייעצות המשותפת.

3. שיחת אבן עם דאלס ראה מס' 359.

351

1. ב־2 בספטמבר הודיעה לשכת העיתונות בעמאן כי המלך חוסיין הזמין את שגרירי בריטניה וארצות־הברית והודיע להם כי אם לא יושם קץ לתוקפנות הישראלית בגבול תיאלץ ירדן לחזור ולעיין ביחסה להסכם שביתת־הנשק עם ישראל ואף באפשרות של נקיטת מדיניות של יד חזקה. (ראה "הארץ", 3.9.1954.) על השיחה הקשה שקיים המלך עם שגריר ארצות־הברית בעמאן ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 883.
לאחר ישיבת ועדת שביתת־הנשק ב־3 בספטמבר, שדנה והחליטה בתקרית בית ליקיא, הודיע רדיו רמאללה שהנציג הירדני הצהיר בוועדה כי ירדן לא תהיה עוד אחראית לשום תגובה או פעולת נקמה מצד הצבא הירדני כתוצאה מסירובה של ישראל לנקוט באמצעים מעשיים לשים קץ להתקפות אלה. (ראה תקוע אל שר החוץ, 5.9.1954, 130.02/2429/7.)
2. ראה מס' 344 והערה 1 שם.

352

מייג'ור ג'נרל אל"מ ברנס אל מ' שרת
Major-General E.L.M. Burns to M. Sharett

Orig.: 130.02/2429/7 :מקור

Jerusalem, 7 September 1954

Sir,

I have the honour to forward to you an advance copy of a report I have prepared for the Secretary-General of the United Nations and which will be sent to New York by the end of this week.[1]

I have found it necessary to report on the Beit Liqya incident, which, besides being in itself a violation of the terms of the General Armistice Agreement, appears to be the latest of a series of planned military operations, some of which may have been intended as retaliation for crimes committed in Israel by infiltrators, or perhaps more latterly, to obtain prisoners so as to secure the release of the Israeli soldier captured in Jordan territory in the course of the Israeli raid on the Arab Legion camp at Azzun (27-28 June).

The return of the four Jordanian soldiers and one policeman who were held prisoners by your military forces is appreciated as indicating that your Government desires to put an end to tensions resulting from the holding of prisoners. It is hoped that the Jordanian authorities will shortly return the Israeli soldier whom they are holding.

I would earnestly appeal to the Israel Government to repress tendencies towards retaliatory action in whatever quarter they may arise and to send its representatives again to take their place in the Hashemite Jordan Kingdom – Israel Mixed Armistice Commission with a view to improving the operation of the General Armistice Agreement, so as to eliminate all military acts tending to disturb the peace of your border, and in the hope of initiating better

352

1. בדו"ח מ־7 בספטמבר, שהגיש למזכ"ל האו"ם על תקרית בית ליקיא (ראה מס' 349), קבע ברנס שפעולה זאת, שממדיה זעזעו את השלטונות והציבור בירדן, היתה שיא בסדרה של פעולות קטנות יותר, שהחמורות בהן פעולת עזון והפעולה בחירבת סיכה־דיר אל־עסל. הוא הזהיר שפשיטות מזוינות מעבר לגבול, בתגובה על הסתננויות המלוות בגניבות או ברצח כפי שנטען, מנוגדות להסכם שביתת־הנשק ועלולות להתפתח למעשי איבה. הוא קרא לממשלות לנקוט בכל האמצעים כדי למנוע תקריות, ובין היתר להימנע מתמרונים בקרבת הגבול ומניעת מעברים לא־חוקיים בגבול. הדו"ח פורסם כמסמך או"ם S/3290.

means — such as Local Commanders' meetings[2] – to prevent, inter alia, infiltration and crimes committed by Jordanian subjects which disturb the peace of your border settlements.

I shall be glad to forward to the Secretary-General, if you so desire, any comments you may wish to make on my report.[3]

Accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.

E.L.M. Burns
Major-General
Chief of Staff

353

מ' קדרון אל ג' רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן 60

נוסח נכנס: 130.02/2451/20

ניו יורק, 8 בספטמבר 1954

הוזמנתי היום לישיבה בלתי רשמית של הפייסת [ועדת הפיוס] במשלחת הצרפתית.

נכחו: לוסה וטינה, צרפת; ברקו וגברת מאר, ארצות־הברית; דריגסו, טורקיה. שלושתם ביקשו שנוותר על דרישתנו לפגישה עם נציגי המפקדים שלדעתם ידחו

2. מגעים לחידוש הסכם המפקדים המקומיים אכן התנהלו באותה עת – ראה מס' 340. בפגישה ב־8 בספטמבר מסר הגנרל ברנס לדיין כי אנשיו בדקו את העניין בצד הירדני והתרשמו שיש סיכוי להגיע להסכם. הוא הגיש לדיין טיוטה להסכם מפקדים מקומיים לאזור ירושלים שכלל הוראות טכניות לקשר בין הצדדים ולהבטחת משמעת החיילים בקו, והסתיים בסעיף שקבע שסעיפי הסכם המפקדים המקומיים של ועדת שביתת־הנשק ישראל–ירדן מ־1 בדצמבר 1953 יחולו גם באזור ירושלים. תגובת דיין היתה שהוא לא הציע הסכם, אלא הסדר של מגע, והבטיח להביא את ההצעה לשר הביטחון. (ראה דו"ח של א' שלו על הפגישה, 19.9.1954, יחד עם טיוטת ההסדר, 130.16/2954/7.) ב־16 בספטמבר הגיש שלו לברנס נוסח מתוקן של הטיוטה, שבו הושמטה כל מעורבות של האו"ם בעניין והושמט הסעיף על תחולת ההסכם הקודם מדצמבר 1953. ב־10 באוקטובר מסר גנרל ברנס, בפגישה עם הרמטכ"ל, שקיבל את הסכמתו של גנרל גלאב להצעה הישראלית. (ראה שלו אל ברנס, 16.9.1954, ונוסח הסדר המפקדים בירושלים המצורף לו, 130.16/2948/17.) ראה גם הצעה בכתב שהגישה ישראל – מס' 414.

3. תקוע ראה בעצם העברת העתק מוקדם של הדו"ח לראש הממשלה כדי לקבל את הערותיו חידוש המעיד על תרומה חשובה לשיפור האווירה. יחד עם זאת ציין שאי אפשר להתעלם מן הסימנים המעידים כי בחודשים הקרובים ייעשה מאמץ מרוכז להרחיב את סמכויות מנגנון האו"ם. לכן הציע לנצל את ההזדמנות של התגובה לדו"ח כדי ליטול את היזמה ולהודיע על חזרה לוועדת שביתת־הנשק, לבקש את גנרל ברנס שיערוך סקר יסודי של המצב בגבול ובינתיים ישיג את הסכמת ירדן לסימון הגבול ולהקמת מכשולים פיזיים לאורכו. בנוסף, להזמינו לבחון את מצב הביצוע של הוראות שונות בהסכם שביתת־הנשק ובמיוחד בנוגע לסעיף 12 ולכנס את הוועדה לביצוע סעיף 8. (ראה תקוע אל קדרון, 21.9.1954, 130.02/2429/7.) ראה גם מס' 381.

הפתרון ולא יקדמו.[1] מסכימים שהנוהל הקודם גרם לסיבוכים אולם סבורים שאפשר לחסוך כל הטרחה על־ידי העברת הסכום הכולל לבנקים לחלוקה על אחריותם. מסכימים כמו כן שפתיחת הכספות בוודאי [ת]דרוש שיתוף פעולה אקטיבי מצד המפקידים אך לדעתם אפשר להשאיר שאלה זו הצדה לעת עתה. מבקשים שנדון שנית ונודיעם בהקדם כי דו"חם לעצרת מתעכב. הדו"ח יכיל פרשה זו ותיאור עובדתי של התקדמות הדאווי בהערכת קרקעות עזה.[2] הדגישו כמה פעמים רצונם לעזור לנו על־ידי יצירת אווירה נוחה בעצרת. על קיום מכתב קונגרס הפליטים מ־20 ביולי לא היה שמץ של רמז ואני סובר שאינם יודעים אודותיו. אף לא מצאנו עקבותיו במזכירות. האם הנך בטוח שהמכתב באמת נשלח ואם כן איך ומתי? בהתחשב במסיבות אלה הייתי חוזר להמלצתי הקודמת שנשים קץ לעניין. דו"ח מפורט בדואר.[3]

קדרון

353

1. בעניין שחרור החשבונות החסומים של הפליטים – ראה מס' 333.
2. בסוף שנת 1952 מינה מזכ"ל האו"ם, לבקשת ועדת הפיוס, צוות מיוחד לטיפול בזיהוי והערכת נכסים ערביים בישראל, שעליהם עשויים להגיש תביעות פיצויים. על צוות זה נמנה סמי הדאווי, שמאי מקרקעין בממשלת המנדט. בדו"ח התקופתי לעצרת תיארה ועדת הפיוס את עבודתו של צוות זה והעריכה שעד סוף שנת 1954 תושלם עבודת הזיהוי בתת־מחוז עזה. (ראה Thirteenth Progress Report of the United Nations Conciliation Commission for Palestine ... Document A/2629 and corr. 1, *GAOR*, *Ninth Session*, 1954, Annexes, Agenda item 18.)
3. לפי הדין־וחשבון המפורט ששיגר, הסביר קדרון לחברי הוועדה שהמכשולים שבהם נתקלה ישראל בשלב הראשון של השחרור הושמו על־ידי גורמים מדיניים בארצות ערב שחששו פן תגרום הצלחת המבצע לשיפור ביחסי ישראל־ערב. למעשה, בניגוד לתקוות שתלו בו, היחסים בין הצדדים אף הורעו עקב השחרור. עובדה נוספת – השחרור נכשל, כי מתוך מיליון ליש"ט שהוקצבו לשלב הראשון הוגשו בקשות רק ל־650,000 ליש"ט. בשלב השני מדובר בסכום גדול יותר – 2,750,000 ליש"ט, אך העניין נוגע לקבוצה קטנה יותר של מפקידים (לא יותר מ־950 איש) אלה שפיקדונם גדול מ־500 ליש"ט. למרות אכזבתה, החליטה ישראל להמשיך במבצע, אך בתנאי של פגישה פנים אל פנים עם נציגי המפקידים. הפגישה מיועדת למנוע תקלות שאפיינו את השלב הראשון אך יש לה גם משמעות מדינית, והרי זה עיקר מטרתו של מפעל זה.
ברקו הטיל ספק בתועלת שיש בעמידה על התנאי של פגישה עם נציגי המפקידים. לפי המידע שבידי האמריקאים אין נציגות מוסמכת של הפליטים, וגם אם תימצא כזאת – היא לא תוכל להיפגש עם נציגי ישראל. אם ישראל רוצה להפיק תועלת מדינית משחרור הכספים מוטב שתסיים את הפרשה במהירות האפשרית, ותמסור את התפקיד של חלוקתם לשני הבנקים המעורבים בעניין. הנציג הצרפתי תמך בעמדת האמריקאי, אך קדרון השיב שישראל לא תסכים בשום פנים לטשטש את תפקידה בפרשה זאת.
קדרון המליץ למשרד החוץ לקבל את עצת הוועדה ולוותר על הדרישה למשא־ומתן ישיר עם נציגי המפקידים. לדעתו, ספק רב אם הפגישה תתקיים ואם שחרור הפיקדונות יביא תועלת מדינית לישראל, אך אין כל ספק שסחיבת העניין תביא רק נזק. (ראה קדרון אל רפאל, 9.9.1954, 130.02/2451/20.) ראה גם מס' 386 (הערת־עורך).

354

ג׳ רפאל אל א׳ אבן (לונדון)
G. Rafael to A. Eban (London)

מברק מוצפן ד/253

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 10 בספטמבר 1954

בהול-אישי

לפי הסידורים שנקבעו על־ידי משרד הביטחון תגיע האנייה לשער התעלה ב־16.[1] השר מעוניין ביותר שפגישתך עם דאלס תתקיים לפני זה, לכן אתה מתבקש להבריק לשג[רירות] שיבקשו את הריאיון מיד עם שובך, לכל המאוחר עד ה־16. מבין מהעיתונות שדאלס יחזור לוואשינגטון בתחילת השבוע.

הברק נא לנו מיד עם בואך לוואשינגטון אם ולמתי קבעו את הריאיון.[2]

רפאל

354

1. ב־9 בספטמבר, בהתייעצות בין שר הביטחון והרמטכ״ל, הוחלט לממש את ההחלטה העקרונית על העברת אניית מבחן המניפה דגל ישראלי דרך תעלת סואץ או דרך מיצרי טיראן (ראה מס׳ 310, 318, 332). המשימה הוטלה על האנייה ״בת גלים״ שהמתינה לצורך זה בנמל מסאווה שבאתיופיה. נקבע שתפליג דרך התעלה ב־14 בספטמבר; אם לא יחרימו אותה המצרים ויסתפקו בזה שלא ייתנו לה רשות כניסה לתעלה – תשוב האנייה למסאווה. באותה ישיבה הסביר שר הביטחון לבון כי הוא דרש להעביר את האנייה דרך המיצרים אך שרת עמד על כך שהמעבר יהיה בתעלת סואץ. (ראה מ׳ דיין, אבני דרך, עמ׳ 128, 132.)
2. אבן הבריק כי אין אפשרות לקיים את הריאיון עם מזכיר המדינה לפני 16 בחודש ודרש לדחות את ההפלגה המתוכננת לפחות בשבועיים, מכיוון שלפי כל הסימנים מייחסת מחלקת המדינה חשיבות עליונה לשיחתו עם דאלס. (ראה אבן אל שרת, 71, 13.9.1954, 130.09/2331/13.) לבסוף נקבע הריאיון ל־15 בחודש – ראה מס׳ 359. ראה גם מס׳ 358.

355

י' מרוז אל ח' סידור
Y. Meroz to H. Cidor

העתק: 93.04/42/23

ואשינגטון, י"ב באלול תשי"ד
10 בספטמבר 1954

כמוס-אישי

קפריסין

איני כותב מכתב זה על דעת השגרירות, הן משום שלשגרירות בתור כזאת אין מעמד רשמי בשאלה, והן משום שרק עתה נצטרפתי אליה וממילא לא אוכל להופיע בשמה. עם זאת, כ"תורכי" בעבר הלא רחוק, ובעקבות קריאת חומר אשר הגיענו מניו יורק ולאור דברים אשר נאמרו לחברים כאן במחלקת המדינה, אטול רשות לומר מילים מספר בשאלה.

אינני יודע באיזו מידה צוין בשיקולים ובדיונים לקראת קביעת עמדת ישראל, ששאלת קפריסין,[1] במכלולה המדיני, היא תלת־זוויתית. העובדה ששתיים משלוש הזוויות שוות בדרך כלל (בריטניה ותורכיה) אינה צריכה להביא להטמעתו ולהשכחתו של העניין התורכי הרב בקפריסין, והחשש מפני הזדהות בלתי־מסויגת עם בריטניה אינו צריך לדחות הזדהותנו הבלתי מסויגת עם תורכיה.

מאז תמכנו במתן עצמאות ללוב זרמו מים רבים בירדן (על כל תעלותיו), ועקרון התמיכה הבלתי־מסויגת בהענקת עצמאות נתערער לאור המציאות המדינית. ואם אמנם כן הוא, הרי נדמה לי שבדיקת אותה מציאות חייבת להוליד מסקנה אחת – הזדהות מרחיקה־לכת, עד כדי הצבעה בצוותא, עם תורכיה. ההנחות למציאות ברורות:

(א) תורכיה מקיימת עם ישראל יחסים טובים והדוקים בכל תחומי הקשרים הבין־מדינתיים;

355

1. יוון הגישה בקשה לכלול בסדר היום של המושב התשיעי של העצרת הכללית של האו"ם את הסעיף "יישום בחסות האו"ם של עקרון שוויון הזכויות וההגדרה העצמית של עמים ביחס לאוכלוסיית האי קפריסין." בריטניה, שקפריסין היתה מושבת כתר שלה, שללה את עצם זכותו של האו"ם לדון בנושא, והשיגה את תמיכתן של מדינות נאט"ו, ארצות־הברית ומדינות חבר־העמים הבריטי תמכו בעמדתה. טורקיה הודיעה כי תתנגד להכללת הסעיף בסדר היום. בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ ב־26 באוגוסט בראשות השר, הוחלט לתמוך בזכות הדיון של האו"ם בנושא זה כבעיקרון, אך לגופו של עניין להתנגד למשאל עם ולהצעות אחרות בדבר התערבות האו"ם וקידום הרעיון של איחוד עם יוון ("אנוסיס"). הוחלט בינתיים לא לגלות לבריטים את עמדת ישראל, אך בבוא העת לדרוש הקלות בהגבלות המוטלות על ישראל בקפריסין בשטחי הטיס והמסחר, והעסקת ישראלים וחברות ישראליות. (130.11/2505/27.) בסופו של דבר נכלל הסעיף בסדר היום של העצרת, אך ב־17 בדצמבר החליטה מליאת העצרת לאמץ את החלטת הוועדה הראשונה שלא לדון עתה בעניין. ישראל הצביעה בעד ההחלטה.

(ב) יוון נשמרת בקפדנות מכל התקדמות היחסים עם ישראל; הבטחותיה הרבות במועדים שונים הועמדו על כזבן; הפעם, כמיטב ידיעתי, אף לא ניתנה הבטחה – אך גם אלמלא כן לא היה להבטחה זאת ערך;

(ג) הערבים יתמכו בעמדה היוונית ויעוררו שוב מורת רוח אצל התורכים;

(ד) ארצות־הברית תתמוך כנראה בעמדה הבריטית (קרי: התורכית).

נדמה לי שלא אטעה אם אומר שהתורכים לא יבינו בשום פנים עמדה מסויגת מצדנו. ונדמה לי שהמושג "עמדה מסויגת" כולל במקשור זה הימנעות מהצבעה. אשר ליוונים הרי תוכל עמדה ישראלית עוינת רק לסייע בידינו (ודווקא בשאלה אשר כל קול יקר בה), כי יהיה בה לא רק כדי להעמיד את היוונים על חשיבותנו "האריתמטית" אלא גם למגר את הרושם אשר נשתרש, לשון "ישראל בלאו הכי לא תפריע לנו".

ואם בכל זאת יוחלט על קיום העיקרון הקדוש, הרי נראה שמוטב להיעדר מישיבות קפריסין בכלל מאשר להימנע מהצבעה. העיקר – אל ננמק הצבעתנו, הימנעותנו או היעדרנו: הנמקה כלשהי בשאלה זאת עשויה רק לגרוע מחד מבלי להוסיף מאידך.

ואתך הסליחה על כתיבתי.

בברכה נאמנה

י' מרוז

356

ש' בנדור אל מחלקת מערב אירופה
Sh. Bendor to the West European Division

העתק: 130.10/2520/8

פאריס, י"ב באלול תשי"ד
10 בספטמבר 1954

כמוס – אישי

הנדון: מרוקו[1]

איסטרמן ודרייפוס־שמיט שהיו במרוקו בימים האחרונים ושוחחו עם כעשרים איש, ביניהם המזכיר הכללי הצרפתי וסגן קונסול בריטי, מוסרים את הרשמים הבאים:

(1) כל היהודים כעשירים כעניים נמצאים במצב של פחד, ואינם יודעים מה ילד יום. אינם מאמינים שגם אחרי שיוכנסו תיקונים במשטר יהיה מצבם יותר בטוח.

(2) כל היהודים חושבים על הגירה. מי במוקדם ומי במאוחר. העשירים לא לישראל, האחרים לישראל.

(3) העשירים כבר התחילו להעביר את כספם לחוץ־לארץ.

356

1. ראה מס' 335.

(4) השפעת האסתיקלאל גוברת והולכת בעיקר בשורות הנוער והם המספקים את הנשק בשביל פעולות הטרור. אין איש יודע מי הם המנהיגים במקום. הם מקבלים עזרה מהליגה הערבית, בעיקר ממצרים ומספרד. אין להם כרגע מדיניות אנטי־יהודית ויש ביניהם שואלים בתמיהה למה יהודים אינם מצטרפים לתנועתם.

(5) היהודים מתנגדים לקבלת מעמד מיעוט פוליטי. מאידך, דוחים בכל תוקף הצעה צרפתית לקבלת אזרחות צרפתית פן זה יבאיש ריחם אצל האוכלוסייה הערבית. מתוך דאגה וחוסר אונים הם מעלים על דעתם דברים בלתי־אפשריים כגון: ערובה בינלאומית למעמדם בתוך המדינה המרוקנית.

(6) הציבור היהודי נטול כל מנהיגות וראשי העדה היו בחופש ונשארו בחופש בימים הקשים שעברו על יהודי מרוקו. גם בהיותם במקום אינם מתעניינים בגורל היהודים מחוץ לערים.

בברכה,

שמואל בנדור

357

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. IW814 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2310/7 :נוסח יוצא

Jerusalem, 12 September 1954

Roham [Prime Minister] invited Russell Friday [10.9], Tel Aviv, Herzog present.

Roham detailed latest chain Egyptian violence, murder tractor driver, blowing up bridge opposite outpost protecting western flank Elath, renewed breach pipeline Nir-Am.[1] Stressing extreme gravity two acts sabotage, Roham said absence civilians on Egyptian side opposite Eilat and nature both operations led to conclusion Egyptian mil[itary] involved inspiration,

357

1. בתחילת ספטמבר אירעו מספר תקריות בגבול המצרי: ב־2 בספטמבר פוצץ וניזוק קל גשר באזור המדברי בדרך בין אילת לעין נטפים. בלילה שבין 4 ל־5 בספטמבר נרצח טרקטוריסט בשדות קיבוץ רוחמה; אור ליום 7 בספטמבר פוצץ צינור המים הראשי בסמוך לניר עם. ב־13 בספטמבר קיבלה ועדת שביתת־הנשק ישראל–מצרים שתי החלטות גינוי נגד המצרים על שתי התקריות האחרונות. בשתי ההחלטות רשמה הוועדה עובדת בדאגה קיומו של מצב רציני לאורך קו שביתת־הנשק עם מצרים.
בהודעה של דובר צה"ל ב־8 בספטמבר צוין שמעשי החבלה נושאים אופי מובהק של פעולות מתוכננות של גורמים שיש להם גישה חופשית לחומרי נפץ, גורמים רשמיים או כנופייה מאורגנת הפועלת בתיאום עם גורמים מוסמכים ברצועת עזה, ויש יסוד להנחה כי השלטון המצרי מעוניין, לאחר חתימת ההסכם על פינוי אזור תעלת סואץ, בהגברת המתיחות על גבול הרצועה. (ראה "הארץ", 9.9.1954).

planning, and very possibly execution. Conclusion supported by fact we lately apprehended Egyptian infiltrees who admitted sent as spies by Gaza mil[itary] authorities. Eilat incident act naked provocation, demonstrative sabotage, without particular harm apart from offence our army's amour propre, but pipeline outrage much graver affecting existence settlements all around who dependent on water lifeline. Very serious matter if Israel had to acquiesce in recurrence such acts. In view Ahav [U.S.]'s increasing links with Egypt, Roham wished query whether Ahav would agree call Egypt's attention to most disturbing state affairs and publish this had been done. This was not request but question and Roham wished add that so far as it lay within power organised authority, special care been taken prevent any imm[ediate] and direct reaction, "What Cairo does or fails do indirectly involves you". Roham mentioned theory this chain part carefully prepared plan provoke Israel into sharp and far-reaching action so she could be represented as aggressive party and her protests against arming Egypt thus nullified. Egypt might be told her game known and seen through.

Russell promising communicate to Washington, continued, since last meeting with Roham he had been instructed raise two points with him and as didn't do so wished utilize present opport[unity] (1) Week before [Beit] Liqiya incident[2] Department of State cabled him report from Ahav missions Amman, Damascus, Israel in course manoeuvres intended attack to east, and asked whether suggestion of another gov[ernmen]t (ref[erring] clearly Britain) approach Isr[ael] ask for guarantee this would not be done, should be made. He replied negatively basing his assessment on fact Israel special efforts in U.S.A. during past two months. Liqiya thus adversely affected his reputation. (2) Department of State requested he convey general feeling which Jernegan mentioned to Shiloah.[3] He had not done so as knew Roham would hear from Shiloah on effect Liqiya might have on efforts Ahav been making. "Fair and expedient say that Dep[artmen]t's extraordinary efforts put through what Dulles said to Eban and work out practical details for discussion on Eban's return had not been reciprocated". Mentioned

2. ראה מס' 349.
3. בשיחה עם שילוח (נכח גם שמעוני) ב־1 בספטמבר, השמיע ג'רניגן דאגה מההתפתחויות בישראל בימים האחרונים, שמעידות שמאמצי מזכיר המדינה להחזיר את האמון לא עלו יפה. הוא קבל על התבטאויות קיצוניות גם מצדה של ממשלת ישראל ומקורביה נגד המדיניות האמריקאית במזרח התיכון שמספקות דלק לקיצוניים. העיר שגם אם ממשלת ישראל אינה מרוצה מההבטחות שנתן מזכיר המדינה מוטב שתשמור זאת בלבה ולא תפגין קבל עם את דאגותיה. בסיום ציין שיש להבין את דבריו הן כ"תלונה" והן כחזרה על דברי ההרגעה. (מברקים אל מחלקת ארצות־הברית, W807, W809, 1.9.1954, 2.9.1954, 93.01/2210/18).

Sharett's statement Knesset[4] and Eban's public statements here.[5] Could not say what would happen consequence Liqiya. Department of State felt she not in good position influence Egyptians towards peace with Israel or psychologically deal with question assuring Israel's security if no cooperation forthcoming in mutual effort.

After expressing regrets both for Russell's and for U.S.A.–Isr[ael] relations sake Russell should feel his personal standing affected, Roham continued Russell was perfectly right in saying manoeuvres not intended as incentive to launch attack against Jordan. Liqiya in no way connected with manoeuvres. Odds were it was direct result of killing at Ramat Raziel. While did not have details could say that in no way was anything as spectacular as suggested planned. Described cumulative tension on frontier from Mevo'ot Betar to Raziel incidents[6].

On charge of lack reciproc[ity] replied Ahav's line placed Isr[ael] Gov[ernmen]t in peculiar position. Approaches and undertaking to Arab countries publicly and above-board while assurances to Isr[ael] in camera. Isr[ael] gov[ernmen]t quandary still greater since assurances although prompted by sincere approach were by no means adequate offset effects of policy vis-à-vis Arabs which involved inter alia putting back clock of peace. In Knesset [debate] bound speak out true feelings but had done so with all reservations, localising and qualifying issue between Isr[ael] and Ahav and setting it against background basic friendship, also acknowledging aid we

4. ב־30 באוגוסט מסר שרת הודעה בכנסת בפתח הדיון על מדיניות החוץ. הוא מתח ביקורת על ארצות־הברית ובריטניה על מדיניותן כלפי ישראל מחד, וכלפי מדינות ערב מאידך, כפי שזו באה לביטוי בהסכם שבריטניה עומדת לחתום עם מצרים. לפי הסכם זה תעביר בריטניה, באישורה של ארצות־הברית, למצרים את השליטה בתעלת סואץ, בלי לתבוע ממנה את ביטולו הגמור של ההסגר על השיט לישראל, ואת אזור התעלה, על מתקניו הצבאיים, בלי להתנות את הדבר בהתחייבות מצדה לעשות שלום עם ישראל ואף מבלי לחזק את ישראל. השמטתה של ישראל מרשימת המקרים בהם יופעל מחדש הכסיס באזור התעלה, על־פי אחד מסעיפי ההסכם, ומתן גושפנקא רשמית לברית הביטחון של הליגה הערבית, פירושם המדיני שהמעצמות מפקירות את ישראל לנפשה. ארצות־הברית מרחיבה את הפער הצבאי הקיים בהחלטתה להעניק סיוע צבאי וכלכלי למצרים ונשק לעיראק בלי שום תנאי לדידה של ישראל ובניגוד להצהרת השלוש. ישראל עומדת, אפוא, בוויכוח רציני עם שתי מעצמות אלה
שרת אמנם הביע הערכה להצהרות המרגיעות שהשמיעו ראשי מעצמות אלה כי אין בכוונתן בשום פנים להפקיר את ישראל אך הדגיש שישראל מצפה למעשים של תיקון המעוות בעליל ובעוד מועד. בסיום הדיון קיבלה הכנסת החלטה "המביעה את דאגתה העמוקה נוכח מדיניות זיונן של מדינות ערב על־ידי ארצות־הברית ובריטניה הגדולה ...ונוכח ההתעלמות מבעיות ביטחונה של ישראל ומצורכי היציבות והשלום של המזרח התיכון בהסכם על פינוי אזור סואץ". (ראה דברי הכנסת, מושב שלישי של הכנסת השנייה, כרך XVI, עמ' 2547–2551, 2610.)

5. במסיבת עיתונאים ששודרה ב"קול ישראל" ב־2 בספטמבר הגדיר אבן את המערכה המדינית בה שרויה ישראל כמערכה המדינית הגורלית ביותר מאז קום המדינה שעיקריה: האחד – ביטחונה של ישראל לנוכח השנאה המקיפה אותה, והשני – יחסיה עם ארצות־הברית ובריטניה בשים לב למדיניותן הנוכחית. הוא אמר שישראל מסבירה למעצמות שאיננה מוכנה להיות מושא פסיבי למזימות שנרקמות סביבה, ושבמאבקה היא אינה משוללת אמצעים, כמו היכולת לעורר את דעת הקהל בארצות־הברית. (ראה *Jewish Agency Digest*, 17.9.1954.)

6. על תקרית מבוא ביתר ב־19 ביוני ראה מס' 299, הערה 1. ברמת רזיאל נרצח שומר אחד ונפצע שני בידי מסתננים, ב־28 באוגוסט – ראה מס' 349, הערה 1.

had received from Ahav. Confident Eban would explain situation fully to Dulles.[7]

Returning to main subject convers[ation] Roham reiterated query whether Ahav would talk to Egypt on acts of violence. Press interpreted Department of State's approach Israel on Liqya as "sharp rebuke".[8] Such language never quoted by press as having been used vis-à-vis Arabs although plain incontrovertible fact contemporary history initiative always came from Arab side. If Ahav would not now react toward Egypt she would lay herself open to charge of discrimination.

Russell promised convey.[9]

Mahav

358

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: 130.02/2446/11

ירושלים, ט"ו באלול תשי"ד
13 בספטמבר 1954

אישי - וכמוס

הנני לבקשך להורות בכל הדחיפות כי הפלגת "בת־גלים" תידחה לשבוע ימים, זאת אומרת עד יום ג', 21 בספטמבר.[1]

אני רואה דחייה זו כהכרחית למען תת אפשרות לשגריר אבן לקיים את שיחתו עם מזכיר המדינה דאלס מבלי שהופעת אנייתנו בפתח תעלת סואץ תטיל את צִלה על שיחה זו.

7. ראה מס' 359.
8. ראה מס' 349, הערה 2.
9. בעקבות שיחה זאת הורתה מחלקת המדינה לשגריר קפרי במצרים להפעיל את מלוא השפעתו להפחית או להפסיק כליל את תקריות הגבול. ישראל התבקשה לעשות מצדה ככל יכולתה לשיפור האווירה על־ידי שיתוף פעולה עם ראש מטה משקיפי האו"ם עם ראש מטה המשקיפים ברנס, כולל שיבה לוועדת שביתת־הנשק עם ירדן. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, IW843, 19.9.1954, 130.09/2310/7).

358
1. ראה מס' 354. שרת הכתיב את המכתב שלפנינו לאחר שנודע לו כי לבון הורה לדחות את הפלגת האנייה רק ביום אחד. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 577).

השיקול כי בשולחנו את האנייה לתעלת סואץ אין אנו באים אלא להפעיל את זכותנו הבלתי מפוקפקת לא נעלם ממני. אולם אנו יודעים מהניסיון כי בכל מקרה שאנו נוקטים יוזמה כזאת, טוענים נגדנו האמריקנים כי חיבלנו במאמציהם למען ההסדר והשלום והרסנו להם בניין שלם. אני מוכן לעמוד בריב זה אתם הפעם כמו שעמדתי בהתנגשויות קודמות מעין אלו (העברת משרד החוץ לירושלים, התחלת העבודה בבנות יעקב וכיוצא בזה), אבל אין אני רואה כל טעם לשבש את הוויכוח העיקרי שאנו עומדים בו אתם כיום. שיחת אבן עם דאלס צריכה להיות מוקדשת בעיקר לעניין זיונן של ארצות ערב והפרת מאזן הכוחות בינינו לבינן. אין אנו מעוניינים בשום־פנים לתת לקראת שיחה זו קלפים בידי דאלס נגדנו. קלף אחד כבר יש בידו והוא מעשה בית־ליקיה.[2] אינני גורס מתן קלף שני.

כיוון שאני יודע מראש כי אתה עלול לחלוק על דעתי, הריני להוסיף למען הבהירות, כי אני רואה את דבר העברת האנייה בתעלת סואץ כמבצע מובהק של מדיניות חוץ ולא כצעד ביטחוני. משרד הביטחון משמש כאן מכשיר של ביצוע, אך לא הוא הקובע את המדיניות.

אם גם לאחר ההסברה הזאת לא תהיה מוכן לקבל דעתי, לא תהיה לי ברירה אלא לכנס מחר בבוקר ישיבה של ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון לשם הכרעה בשאלה. אצטער מאוד אם לשם השתתפות בישיבה זו תיאלץ להפסיק את חופשתך הקצרה, אך בנסיבות שתיווצרנה לא אראה מנוס מזה. לפיכך, במקרה אם לא תמצא אפשרות להיענות לבקשתי מיד, אבקשך לראות מכתב זה כהזמנה לישיבה מחר ב־9 בבוקר.[3]

359

א' אבן אל י' הרצוג
A. Eban to J. Herzog

Coded Tel. W856 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/18 נוסח יוצא:

Washington, 15 September 1954

Had 25 minutes with Dulles before he rushed to airport. Shiloah, Hoover, Byroade,

Bergus present. I outlined:

(1) Deep concern I found in Israel at one-sided security arrangements and disturbance balance power.

2. ראה מס' 349.
3. לבון העביר את מכתבו של שרת אל דיין בצירוף מכתב ממנו אל דיין. לדעתו, התערבות ראש הממשלה הפכה את המבצע ל"מפעל בנות יעקב מספר שתיים". השיחה עם דאלס היא רק פתח לשיחות נוספות ואין לדבר סוף. "חבל על העצבים, האנשים, הכסף." ובסיום כתב: "ותקבל זאת כהוראה: לחסל את המבצע." (ראה מ' דיין, אבני דרך, עמ' 132–133.)

(2) Dulles initiative[1] first spark light on which we hang hopes.

(3) Necessity for U.S. observe principle balance of power both politically by avoiding engagements with Arabs without doing so simultaneously with us and militarily by ceasing to increase gap between Arabs and ourselves. Under this heading I hit hard at doctrine our alleged superiority quoting chapter and verse on budgets and jet planes.

(4) Gave our position fully as per Sar [Foreign Minister]'s summary[2] on absence defence treaty and presence blockade also on para (4) Heads Agreement.

I summarised saying we would welcome tangible effective action along above lines.

In discussing threats to security I made great play Nasser's territorial claims[3] and U.N. condemnations Egypt on sabotaging Negev development.[4]

In stressing expectancy focused on Dulles I quoted my speech as per Jerusalem Post September 5.[5]

During my presentation Secretary interposed three times, first, to express great interest extract my speech and receive Byroade's reluctant admission he knew of it; second, receive Byroade's reluctant confirmation my statements on Nasser speech and U.N. condemnations Egypt; and third, to ask whether any talks had been held with Egypt on blockade whereupon Bergus said no and Byroade added hurriedly but State Department committed to Israel Gov[ernmen]t help get blockade lifted.

Secretary briefly replying said:

(1) Do I understand your Government is prepared continue negotiations on these subjects. When I said yes, he suggested we meet at U.N. on his return next week and meanwhile talk to Byroade.

359

1. ראה מס׳ 321.
2. ראה מס׳ 350 והערה 1 שם. לקראת השיחה קיבל אבן נוסח מעודכן של ראשי הפרקים של התדריך (IW822, 14.9.1954, 130.09/2310/7).
3. אבן מתייחס ככל הנראה לריאיון שנתן נאסר לסוכנות הידיעות "יונייטד פרס" ב־14 בספטמבר ובו אמר כי שליש מהסכסוך הישראלי־ערבי יסולק אם ישראל תוותר על הנגב, וכך יהיה רצף יבשתי בעולם הערבי. (ראה דיווח של יונייטד פרס מקהיר, 14.9.1954, 93.08/413/2).
4. רומז ככל הנראה להחלטות הגינוי נגד מצרים שקיבלה ועדת שביתת־הנשק המשותפת ישראל־מצרים לאחר התקריות בנגב בראשית ספטמבר – ראה מס׳ 357 והערה 1 שם.
5. בנאום שנשא ב"עיתון העיתונאים" בירושלים ב־3 בספטמבר אמר אבן שבהתנגדותה הנמרצת לזיון החד־צדדי של מדינות ערב שומה על ישראל לשמור על ידידותה עם ארצות־הברית שהיא הנכס הבין־לאומי החשוב ביותר שיש לה. ישראל רחוקה מאדישות לבעיות הבין־לאומיות, אך משום שהיא ניצבת בפני איום קרוב יותר – איבתן של מדינות ערב המקיפות אותה – עליה לשמור על מאזן הכוחות עם מדינות אלה גם אם הדבר כרוך בוויכוח עם ארצות־הברית. ויכוח זה נמצא בעיצומו, והטענות הישראליות עוררו הדים בדעת הקהל של העולם החופשי, ולאחרונה גם מזכיר המדינה של ארצות־הברית החל מגלה סימנים של דאגה ורצון טוב. השאלה היא עכשיו אם ניתן לתרגם הבנה זאת למעשים שימנעו את השינוי לרעה במאזן הכוחות. (ראה "ג'רוסלם פוסט", 5.9.1954).

(2) He expressed gratification what I had said because he had received impression my instructions were not so much to negotiate as to stir up American, especially Jewish, public against current policy. This would not be conducive to good results. He welcomed extract my speech because he had been told of other speeches in different sense.[6] At this point he was looking hard at yellow Dep[artmen]t brief.

(3) Summing up he said we have worked hard on issue since you left and after listening to you just now I definitely think we can make some progress. I prefer term impartiality to equality since we cannot create mechanical equality between such different geopolitical units. I said let us accept principle equality and then find ways of application. I am glad to have had your reactions before my departure so let us continue meet and work out something on lines our discussions.[7]

We understood discussions as referring both August talks and today's.[8]

Eban

360

י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA 547

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 15 בספטמבר 1954

אתמול נתקיימה פגישת הרמטכ"ל וברנס בה נכחו ויז'ייה, הומל, קולונל אלי הממונה על הר הצופים, תקוע, גבלי ושלו. נדונו הבעיות כדלהלן:

6. ראה מס' 357, הערה 5. בפני דאלס היו מונחים ככל הנראה דיווחים של ראסל על התבטאויות נוספות, לא פומביות, של אבן שמהן הסיק שאבן תומך בקו תקיף – ראה *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), Nos. 868, 877.

7. לבקשת משרד החוץ הבהיר אבן כי היה זה הוא שהשתמש במילה equality, אך דאלס השיב שאין זאת המילה הנכונה, מכיוון שאין הוא מוכן לקשור את עצמו לשוויון מכני (mechanical parity) של ישראל לעומת כל מדינות ערב. אבן התנגד ואמר שיש לקבל את הביטוי equality כססמה, ואז אפשר יהיה למצוא דרכים למלא אותה תוכן. המשפט האחרון בפסקה נאמר על־ידי דאלס. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, IW831, 16.9.1954, 130.09/2310/7; אבן אל מחלקת ארצות־הברית, W861, 16.9.1954; W872, 17.9.1954, שניהם 130.09/2310/11.)

8. ראה גם דין־וחשבון שלם על השיחה בתיק 130.02/2414/28.

(א) סיורי משקיפי או"ם לאורך הגבול (ראה עלון וש"ן 89). הרמטכ"ל שאל לאמיתות הידיעות כי מנגנון או"ם מתכוון להתחיל בסיורי משקיפים בקו.[1] לדעתנו על המשקיפים לפעול תמיד במסגרת סמכויותיהם שהוגדרו בהסכמי שביתת־הנשק וחידוש, כגון שמירת הקו, יכול להיעשות רק בהסכמת הצדדים. ברנס השיב כי לא ינקוט פעולה בניגוד לרצוננו. ידוע לנו כי פירוש או"ם לסמכויות המשקיפים שונה מפירושנו אולם במקרה של חילוקי־דעות עליו להסתפק בדיווח לאו"ם. למעשה אינו חושב להתחיל בסיורים בקו כולו אולם שלח כבר משקיפים לכמה תצפיות בעיר העתיקה ומקווה כי גם אנו נסכים. דיין העיר כי אין כל צורך לדון בחילוקי־דעות עקרוניים בדבר פירושים מאחר שברנס מודיע כי אין בדעתו להתחיל בסיורים לאורך הקו. באשר להצבת משקיפים בירושלים אם יפנה בהצעה בכתב נשקול אותה. כן אפשר יהיה להשאיר את ההחלטה הסופית בנדון בידי מפקדי ירושלים אשר לפגישתם הסכמנו (שלנו 545, 241, 167, 510[2] ועלון 89). ברנס הסכים ואמר כי יכתוב.[3]

(ב) הר הצופים: נתקבלו מספר מכתבים מקולונל אלי עם הוראות על התחלת חיפושים בבגדי השוטרים העולים בשיירות ועל הגבלות אחרות. הרמטכ"ל הטעים כי על הירדנים לבחור באחת משלוש הדרכים:

(1) לבצע סעיף 8.[4]

(2) לשנות תוך הסכם עמנו את הסכם הר הצופים מ־1948[5] או

360

1. ב־30 באוגוסט הודיע האצ'יסון, יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן, לנציג הישראלי הבכיר בוועדה על הארגון והנוהלים של סיורי משקיפי האו"ם לאורך קו שביתת־הנשק: הקו יחולק לארבעה אזורים, שאחד מהם יהיה אזור ירושלים, הסיורים יתקיימו פעמיים־שלוש בשבוע, הן בצד הישראלי והן בצד הירדני של הקו. לפי הנוהל הרגיל מאז פרישת ישראל מוועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן הוחזר המכתב לשולחו. בינתיים נשלחו הוראות למשלחת הישראלית לא לשתף פעולה בסידור הזה. (ראה האצ'יסון אל הנציג הישראלי הבכיר, 30.8.1954; הוראות של שלו למשלחת ישראל לוועדה, 7.9.1954, 130.16/2947/6.)
2. מברקים מתקוע לנציגויות בוואשינגטון, לונדון, פאריס ורומא, בהם סיכום הפגישה עם גנרל ברנס ב־8 בספטמבר 1954 בעניין הסכם המפקדים המקומיים – ראה מס' 352, הערה 2.
3. בפגישה אמר ברנס שאין לו כוונות להרחיב את שיטת סיורי המשקיפים בלי הסכמה מוקדמת של הצדדים, אך חזר על עמדת האו"ם שיש צורך בתנועה חופשית של משקיפים באזורים המועדים להפרות תקנות הפסקת האש או הסכם שביתת־הנשק. אשר לסיורי המשקיפים באזור ירושלים הם יידונו על ידי המפקדים המקומיים של הצדדים או, אם הסדר המפקדים המקומיים לא יצא אל הפועל, בידי ראש מטה משקיפי האו"ם והצדדים. (ראה חילופי מכתבים, שלו אל ברנס, 20.9.1954, ברנס אל שלו, 23.9.1954, 130.16/2947/6.) ראה גם מס' 367 והערה 4 שם.
4. סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק ישראל־ירדן עניינו הקמת ועדה מיוחדת המורכבת מנציגי שני הצדדים לשם הרחבתו ושיפור דרכי ביצועו של הסכם שביתת־הנשק. הוועדה הזאת היתה צריכה לקום מיד לאחר כניסת ההסכם לתוקפו, והדיונים על הקמתה נמשכו, ללא הצלחה, מאז ההסכם.
5. ההסכם על הר הצופים, שנחתם ב־7 ביולי 1948 בין מפקדים צבאיים של ירדן וישראל, ואנשי האו"ם, התייחס למוסדות היהודיים על ההר המנותק, הכפר הערבי עיסאווייה ובית החולים אוגוסטה ויקטוריה. האו"ם קיבל על עצמו את האחריות לביטחון השטח ונקבע שהגישה אליו תהיה אך ורק דרך עמדות ביקורת שתמוקמנה בשטח ההפקר. האו"ם יגביל את האוכלוסייה על ההר לאותם אנשים הנחוצים להפעלת המוסדות שעליו ויפקח על החלפת האנשים בשיירות דו־שבועיות. (ראה כרך 2, נספח ה, עמ' 629–631.)

(3) להשאיר הסטטוס־קוו.

לא נדון בתקנות נוספות כל עוד ירדן אינה מקיימת התחייבויותיה. לא היתה תשובה בפיו של ברנס והוא הבטיח להביא עמדתנו בפני הירדנים. הביע אמנם חשש כי ירדן עלולה להפסיק השיירות אם התקנות החדשות לא תופעלנה.

(ג) פיצוץ צינור ניר־עם:[6] ברנס הביע נכונותו לפנות למצרים ולדרוש להפסיק פעולות חבלה, אולם רצה לדעת אם יכול להיות בטוח כי לא תבוצענה פעולות תגמול. הרמטכ"ל אישר כי אין בכוונתנו להגיב וציין כי לא הגבנו גם אחרי פיצוץ הגשר ורצח הטרקטוריסט ברוחמה. כוונתו לתת אפשרות למצרים להוכיח יחסם הכנה לשיפור המצב בגבול.

(ד) הוועדה המיוחדת המצרית: סוכם על ישיבה פרילימינרית בשבוע הבא בה יידון סדר־היום ושאלות נוהל.[7]

תקוע

361

מ' פישר אל מחלקת מערב אירופה
M. Fischer to the West European Division

מקור: 130.10/2536/13

קושטא, [י]"ח באלול תשי"ד
16 בספטמבר 1954

ביום אתמול אחר הצהריים טלפנו מקושטא לצירות באנקרה ומסרו כי שר החוץ הפרופסור פואד קופרולו, ושר האוצר מן חסן פולטקאן - רוצים לראותני למחרת היום, בארמון ה"דולמבאחצ'ה" אשר באיסתנבול, בשעה 10.30 בבוקר. עניתי בחיוב.

שר החוץ התורכי, מר קופרולו, בא לבדו לפגישה - באיחור של 40 רגע. הוא הסביר שראש הממשלה אמר לו שיסדר לו ולשר האוצר פגישה עמדי, ברם שכח למסור לו את התשובה.

מר קופרולו היה לבבי ביותר.

6. ראה מס' 357, הערה 1.
7. ראה מס' 245 והערות 1 ו־3 שם.

הוא אמר כי ממשלתו החליטה לנסות ולהיעזר על ידינו – כדי לקבל את אשר ראש הממשלה לא הצליח לקבל בעת ביקורו בוואשינגטון.[1]

מר קופרולו הזכיר שכבר פעם – עת תורכיה היתה מועמדת לכניסה ל"נאט"ו" – פעל למען תורכיה ידידו אליהו ששון, קודמי, והשיג עבור תורכיה תנועת תעמולה עולמית בעיתונות. לכן, אין לו כל ספק שגם עכשיו נשתדל לעזור.

עניתיו כי לעולם לא הייתי מציע את שירותנו מיזמתי – באשר לא מובטחת הצלחה. ועתה, היות והממשלה התורכית פנתה אלינו – קודם דרך מר זורלו, ועתה דרך שר החוץ – נהיה מוכנים, כמובן, להעמיד לרשות מדינה כה ידידותית את כל מאמצינו.

לשם זה יהיה צורך שהממשלה התורכית תמנה בא־כוח, אשר יבוא במגע עם נציגותנו בארצות־הברית.

ציינתי את הסגולות הדרושות לבא־כוח שכזה, ואמרתי שכל־עת שאהיה בארצות־הברית – אפשרי יהיה לפנות אלי דרך מר סרפר; ולאחר חוזרי לתורכיה – לשגרירותנו בוואשינגטון.

מר קופרולו אמר כי הוא מצטער שעדיין לא באו לידי החלטה על מינוי בא־כוח ממין זה, וכי אין המומחים לעניינים אלה – דהיינו ה"ה זורלו ופולטקאן – נוכחים בשיחה.

הוא ביקש שאשתדל להתראות עם מר זורלו בפאריס, בדרכי לניו יורק.

עברנו לדבר על בעיות העצרת ועל הבעיות העולמיות.

אמרתי למר קופרולו – שהצטער על כישלון הארגון הצבאי האירופאי – כי, באם תצמח מאסון זה הברכה של שיתוף־פעולה הדוק בין אנגליה והגוש האירופאי – הרי יהיה זה אולי לטובה.

מר קופרולו הסכים עמי, ואמר שהוא מבין את הפחד של מדינת צרפת להישאר כמעט יחידה מול גרמניה מזוינת.

דיברנו, כמובן, גם על בעיית קפריסין.[2]

קופרולו לא שאל מה תהיה עמדתנו. הוא הסתפק להגיד כי הדבר אולי יעלה על סדר־היום, אולם אנגליה לא תרשה התערבות; וכי תתמוך תורכיה בעמדה זו.

361

1. העניין הוא פנייתה של טורקיה, עוד בראשית יולי, שישראל תסייע לה להשיג הלוואה בסך 250 מיליון דולר בארצות־הברית. הפנייה היתה אמנם לא רשמית אך מאחוריה עמדו ראש הממשלה מנדרס וסגנו זורלו. השגריר פישר המליץ להיענות לבקשה ובמשרד החוץ היתה נכונות לעשות מאמץ רציני ונרחב בארצות־הברית. גם אבן היה סבור שרצוי להתחייב ל"מאמץ פעיל", ובלבד שהפנייה הטורקית לישראל תהיה רשמית. ואכן פנייה כזאת היתה בשיחה של פישר עם זורלו, ב־4 בספטמבר, ביזמת האחרון. פישר השיב כי ישראל תשמח להעמיד לרשות טורקיה את קשריה בארצות־הברית ויעץ להם למנות איש הבקי בכלכלה הטורקית שיעמוד בקשר עם שגריר ישראל שם. זורלו ביקש את פישר להמתין לפנייה נוספת, שאכן נמסרה לו ב־15 בספטמבר, כאמור בתעודה שלפנינו. (ראה פישר אל שרת, 11.7.1954, 93.01/2211/11; פישר אל מחלקת מערב אירופה, 6.9.1954, 130.10/2536/13; אבן אל מחלקת ארצות־הברית, 15.9.1954, 130.02/2412/1; מרוז אל מחלקת ארצות־הברית, 743, 6.8.1954, 130.09/2310/11; מרוז אל מחלקת ארצות־הברית, 7.9.1954, 130.02/2412/1).
2. מס' 355.

קופרולו הביע את כל צערו על העובדה שאין היוונים מבינים כי יש להניח, לעת־עתה, בעיות פנימיות של העולם החופשי – כדוגמת בעיית קפריסין – מול הסכנה המשותפת.

העירותי כי עמדה ריאליסטית־תורכית זו הינה מאוד לפי טעמנו; באשר בוודאי דומה עמדתה של מדינה זו לכשהדבר מגיע לתביעות ערביות נגד ישראל.

קופרולו אמר לי שהוא לא יוכל לנסוע לעצרת, והוא מצטער על־כך שהוא תפוס – על־ידי בעיות של מדיניות פנימית וחיצונית (בעיות ההגנה של העולם החופשי, ומגע עם המדינות הערביות). שאלתי – מה ההתפתחות בשטח זה. הוא ענה כי המכשול העיקרי נעלם מהדרך – עם הסדר סואץ; וכי יש לקוות להתפתחות שתביא עמה הסדרים עם מדינות ערב.

עד כה היתה מצרים הגורם המפריע ביותר; היום חדלה להיות שכזו. אבל, מאידך, אין לצפות להסדרים סופיים – כל זמן שלארצות ערב לא יהיה משטר פנימי יציב.

"אתה מדבר היום עם מדינאי ערבי, ולמחרת – אין הוא יותר בשלטון", העיר קופרולו. ארצות ערב הנן עדיין רחוקות מהבנה כי יש לוותר על המדיניות האמוציונאלית שלהן; אך ישנם סימנים קלים להטבה".

שאלתי את קופרולו – באם סימנים אלה מתייחסים גם לעמדת מדינה, או מדינות ערביות, כלפי ישראל.

הוא ענה לי – "באם ישופר המצב הכללי, ישתפר גם מצב זה".

לכשנפרדתי מעל מר קופרולו – הודה לי שוב על העזרה שאנו מתכוננים להגיש לתורכיה.

כמו־כן אמר לי – בשיחה שהיתה לו אתמול עם ראש הממשלה – מסר לזה האחרון כי הוא ערב על כך שעזרת ישראל תהיה כנה ואמיצה, וגם דיסקרטית כאחד. אמרתי לקופרולו כי אעבור דרך רומא עוד הערב, ובוודאי אראה את אליהו ששון. הוא ביקש למסור לו דרישת שלום, והזכיר כי – בזמנו, לכשערך אצלו מר ששון ביקור פרידה, אמר לו כי לתורכיה יהיה בא־כוח נוסף – ברומא...

ואכן, אין לקופרולו ספק שכך הוא הדבר.

אני, מצדי, הערתי כי גם עם נסיעתי לאומות המאוחדות – יהיה עוד אדם נוסף אשר ייקח ללבו את האינטרסים של תורכיה.

"גם על זאת אין לי כל ספק" – סיים קופרולו.[3]

בברכת שנה טובה,

מ' פישר

3. בישראל ייחסו חשיבות רבה לעניין זה. בסוף נובמבר פנה שרת אל אבן ושילוח והדגיש כי "זהו אחד המבצעים שבהם עלינו לעשות את הבלתי אפשרי" (מברק 112, 27.11.1954, 130.09/2310/8). מכל מקום, בשיחה שהתקיימה ביניהם בדצמבר 1954 עדיין שאל זורלו את פישר אם יש סיכויים למלווה האמריקאי לטורקיה. פישר יעץ לשלוח מומחה "מצויד בכל החומר שבלעדיו אין הבנקים שם יכולים לקבל החלטה". הוא חזר על ההבטחה כי ישראל תסייע עם כל ההשפעה שתוכל לרכז בארצות־הברית. (ראה פישר אל מנהל מחלקת מערב אירופה, 23.12.1954, 130.10/2536/13.)

362

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 860
נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 16 בספטמבר 1954

אישי

שלך 826.[1]

עניין סואץ הופיע בשיחה[2] בשלושה הקשרים:
(א) הם חזרו ואישרו כי מתנגדים למעשה הסגר ומחויבים לעזור לנו לבטלו.
(ב) הודו כי אין עדיין תהליך רציני של משא־ומתן בקהיר על נושא זה.
(ג) שמעו מפי הודעה כי אנו מוסיפים הדרגתית לנצל את זכויות המעבר החוקי, אך כל הזמן יש מתיחות שמא הם יפריעו ואז נתבע אותם לדין בין־לאומי חמור. על דברים אלה לא הגיבו.

בנסיבות אלה קיים מאזן מורכב של שכר וסיכון בהפלגה מִיָדית. יש גורסים ואני בתוכם שהמבצע יבליט את צדקת טענתנו כי יש לנו דאגה צודקת כלפי מצרים, שכן היא אינה מתונה ושוחרת שלום כפי שמנסים לשדלנו. פשע מצרי בתעלה יתווסף על הרושם המועיל של הודעתנו על תביעת הנגב בפי נאסר ושל גינויי מצרים בוועדת שביתת־הנשק[3] והכול יחד יגביר את הרושם שחיזוק מצרים מהווה בעליל מקור דאגה לישראל. מאידך יש בתוכנו המודים בכל זה, אך הסבורים שההפלגה תנוצל נגדנו, לאמור שדחקנו את הקץ ערב הישג, או התקדמות, בשיחות דאלס. אינני רשאי להיות אדיש לגרסה זאת, אם כי נבצר ממני מבחינת ההיגיון להבין כיצד פשע מצרי נגד ישראל מחלץ את ממשלת ארצות־הברית מהחובה לדאוג לישראל, אך אין ההיגיון שרוי בכול.

אילו נדחתה ההפלגה עוד שבועיים כי אז היינו נותנים סיפוק גם לגרסה הראשונה וגם לשנייה. נכון שתמכתי זה שנים ומוסיף לתמוך בעצם רעיון ההעברה, אך כיוון השעה הוא בעיה תכסיסית שמותר להרהר בה לפי לוחות זמן אחרים, ואין ספק שתרצה להביא בחשבון את שתי הגישות הנ״ל בבואך להכריע.[4]

אבן

362

1. בעקבות דחיית הפלגת אניית המבחן (ראה מס׳ 358) הבריק אבן אל שרת שנשם לרווחה כשנודע לו על דחיית ההפלגה ולדעתו לא יהיה מנוס מלשקול את כל העניין מחדש לאור התפתחויות אפשריות בשיחתו עם דאלס. שרת השיב שההפלגה לא תוכל להידחות לזמן בלתי מוגבל, ולבד מהממון הרב שהושקע במבצע, ההחלטה על ההפלגה היתה החלטה מדינית לטווח ארוך, שאבן הסכים לה בזמנו, והמבצע אינו ניתן לביטול. (ראה אבן אל שרת, WIA850, 14.9.1954, 93.01/2211/11; שרת אל אבן, IW826, 16.9.1954, 130.09/2310/7.)
2. עם מזכיר המדינה דאלס – ראה מס׳ 359.
3. ראה שם, הערות 3, 4.
4. תשובת שרת – מס׳ 368.

363

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IWA 834

נוסח יוצא: 130.02/2455/2

ירושלים, 17 בספטמבר 1954

שלכם 856.[1]

מחשבות ראשונות על דעתנו בלבד.

(1) השיחה הפרלימינרית היתה לברכה בגלותה את כיוון מחשבתו של המזכיר ותככי פקידיו.

(2) לסעיף 2 בתשובת המזכיר: כנראה שהפקידים מציגים בפניו את הפניות נגד הזיון כפרי השראה והסתה מישראל ולא כביטוי לדאגה כנה בדעת־הקהל האמריקאית. זה מחייב מאמץ עליון לרכז לחץ ישיר עליו לפני המשך השיחה כדי שיקבל רושם שהפקרת ישראל עלולה לזעזע את דעת־הקהל האמריקאית ולא הציונית בלבד. עם הפעולה בקרב הרפובליקאים מניחים שהנכם פועלים כפי שסוכם פה לנסות ולהביא המפלגה הדמוקרטית או חלקים ממנה להתקיף מדיניות הזיון של הממשל והפקרת ישראל הטמונה בה. האם אפשר להביא המועמד הדמוקרטי למושל ניו יורק[2] שימונה בכנס המפלגה ב־21 להתייחס לכך בנאומו הראשון? סלח על שליחת פחם לניוקסל. הדאגה היא הגורמת.

(3) prefer impartiality to equality[3] בסעיף 3 בתשובת המזכיר: הלוא הוא שיגורנו שינסו להתגבר על התנגדותנו העקרונית לזיון ערב על־ידי מתן סיוע צבאי לנו ואז כמודים בצורך לזיין האזור וכשותפים לתהליך לא נוכל הגיונית לדרוש טנק מול טנק.

(4) הערות ברגוס ובײרוד על ההסגר אינן עולות בד בבד עם הבטחות מחלקת המדינה בחדרי חדרים ובפומבי.

מתעורר ממילא חשד גם לגבי אמיתות הודעותיהם על שידולי שלום בקהיר שייתכן כי יש הרבה אחיזת־עיניים כדי להסיח דעתנו ודעת המזכיר מעניין הזיון.

363

1. ראה מס' 359.
2. המועמד הדמוקרטי למשרת מושל מדינת ניו יורק, שנבחר למשרה בנובמבר 1954, היה אווריל הארימן. נאומו, ראה מס' 427, הערה 2.
3. ראה מס' 359, הערה 7.

(האין זו עובדה שדאלס עצמו לא אמר לנו דבר עד כה על שידולי השלום בעוד שהפקידים אינם פוסקים מלהלעיטנו בהם?)

ראש הממשלה מחוץ לעיר. מחכים להערותיו והוראותיו להמשך המגע עם ביירוד ודאלס.[4]

מאה"ב

364

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW835

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 17 בספטמבר 1954

בהול-אישי

נבוכותי משלך 856[1] ואשמח אם תרגיעני.

(א) לא נדברנו על יוזמת הצעה מצדנו לפעולתם אלא רק על הוקעת מומי מדיניותם על־מנת לראות אם ומה יציעו לנו. מקווה שכך הובנו דבריך.

(ב) האין ציטוט הקטע המסוים מנאומך[2] עלול להרגיעו ולהחליש הרגשת לחצנו עליו, שכן לפי תגובתו המפורשת הוא קיבל קטע זה כנוטל העוקץ מנאומי בכנסת.[3]

(ג) יצירת מצב כאילו יש משא־ומתן בינינו בייחוד לפי הנוסח "בינתיים דבר עם ביירוד" עלולה להביאנו מי יודע לאן. השם יודע כמה זמן יימשך משא־ומתן זה ומה ייתן בסופו של דבר, אך בינתיים הם ימשיכו בביצוע מדיניותם הערבית ויהיו רשאים להניח כי אנו לא נפריע להם. כל מהלך הבירור בממשלה ומסקנותיו היו נגד מתן אפשרות למחלקת המדינה לטעון כלפי יהודים ושאר ידידינו כי הם במשא־ומתן אתנו

4. תגובת שרת על השיחה עם דאלס – ראה מס' 364. אבן הודהה לחלוטין עם הערכת המצב והמסקנות בתעודה שלפנינו. לגבי סעיף (2) שבמברק מסר על לחץ כבד שהם מפעילים על כמה אנשי מפתח בין המועמדים הרפובליקאים, ביניהם אייווס, המועמד הרפובליקאי למשרת מושל מדינת ניו יורק, ועל סגן הנשיא ניקסון, כדי שיעבירו קול לחצם וצעקתם לדאלס, אך הצביע על הקשיים העיקריים העומדים בפניהם בשעה זאת. "עלינו להוסיף ולהציק לדאלס בריבוי פניות ולחצים ומאידך לא להביא אותו לידי התייאשות מאתנו וניתוק השיחות. (ב) קשה לאין שיעור להבטיח פעילות יהודית רבתי ושקולה מבלי שידנו המעוררת והיוזמת תובלט." (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA881, 20.9.1954, 93.01/2210/18.)

364

1. מס' 359.
2. ראה שם, הערה 5.
3. ראה מס' 357, הערה 4.

ולכן אל להם להתריע אלא יזדיינו בסבלנות. מפנה כזה עלול לבטל מראש כל יעל לחצנו בתקופת הבחירות.

(ד) אני בטוח שברור בינינו כי אנו ניגשים לגיוס הלחץ הציבורי בכל המישורים ומלוא התנופה והמחץ. אנא אשר מיד כי הדבר הכרחי לדוחי לממשלה ביום א׳. סעיף (2) בסיכום תשובת המזכיר מגלה שעיקר רצונו למנוע זאת ואל לנו להילכד ברשתו.

(ה) השיחה מחזקת מסקנתי כי עלינו להשיט האנייה בלי דיחוי.[4] אם יש אישור להתחייבותם לפעול לחיסול ההסגר אדרבא, יפעלו במקרה המסוים הזה בו אנו מפעילים זכותנו הבין־לאומית הברורה.[5]

שרת

365

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA873-874
נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 17 בספטמבר 1954

אישי

שלך 835.[1]

הבעת המבוכה בלתי־מובנת לי. בטיעון המדיני לא נאמרה למזכיר מילה שאינה כלולה בסיכום הכתוב[2] ודבר זה היה חייב להיות ברור גם ממברקי[3] שהנני מנתחו כדלהלן: בסעיף (1) במברקי רציתי למסור לך שדיברתי לו ברוח סעיף 1 של התדרוך. סעיף 2 של מברקי בא רק לסכם שמסרתי לו את תוכן סעיף (3)א׳ של התדרוך. סעיף (3) במברקי אינו אומר אלא שהרציתי לו בהרחבה על עקרון מאזן הכוחות המופר לעת־עתה גם מדינית גם מעשית, הכול ככתוב. סעיף (4) במברקי מוסר שהרציתי לו את שאר סעיפי התדרוך ולו גם בקצרה, אך ביתר הרחבה מכפי שנמסר במברקי. בסיכום הרצאתי הבעתי את ציפייתנו ״לפעולה ממשית ויעילה״ וזאת כרמז על אי־הסתפקות בסתם מילול.

4. ראה מס׳ 362 והערה 1 שם.
5. תשובת אבן – ראה מס׳ 365.

365
1. מס׳ 364.
2. מס׳ 350.
3. מס׳ 359.

לגבי הנאום[4] הרי ציטטתי לא קטע אחד של הנאום כי אם את רוב סעיפיו כולל הבעת הדאגה והעובדה שרצון טוב אין בו שינוי המצב למעשה. אמירתו ששמע על נאומים מסוג אחר התכוונה בפירוש לנאום שלי ולא שלך.[5] הזהירוני ידידים לפני הישיבה שקיימים מאמצי נרגנות של מחבלים במחלקת המדינה כדי לערער את אמונו של דאלס בי על־ידי הפצת ידיעה כאילו זרקתי את הבעת אהדתו בפניו ועסקתי ועוסק רק בהסתת ציבורנו נגדו ונגד הממשל. אין ספק שקיבלו ידיעה על התכונה שהחילותי בה השבוע אצל המנהיגים היהודים. ביירוד ושותפיו רואים את יחס המזכיר אלי כאסון שיש לתקנו.

עליך להבין שנאומינו בארץ, מעבר זמן כה ממושך לפני שובי, החלטת הכנסת[6] והדלקת מדורת הפעילות היהודית כאן ביזמתנו, כל אלה כמעט שהביאו המזכיר לידי הסתלקות מכל המאמץ לחפש הסדר אתנו, כלומר לידי הנחה שפנינו לקרב בכל התנאים ובכל הנסיבות, ואין יתרון בהידברות ישירה אתנו, ויש רק להחזיק מעמד עיקש בפני תרעומתנו. שאלותיו (1) ו־(2) מוכיחות כמה קרובים היינו לניתוק כזה ששום תסיסה ציבורית לא הייתה מגשרת על פניו במהרה. שיחת יום ד׳ החזירה אותו מעברי פי־פחת של התייאשות מכל מאמץ לדבר אתנו, ואין כל סיבה להתבייש מצורת השיחה או מתוצאותיה. הנחתך (ד) מוצדקת בהחלט, ועל מסקנות פגישתי עם היהודים היום נבריק בנפרד.[7]

סעיפך (ה) הולם רוח שלי 826[8] אם כי יש גרסה אחרת שהבאתיה לשיקולך. שלך (ג) מאפשר לי הבהרה והוספת דעת. אין אנו עומדים בפני סחיבת משא־ומתן אלא בפני סיכוי שהמזכיר ידחוף אותו קדימה בלהטו האופייני ונגיע לידי נקודת מוקד תוך ימים ולא תוך שבועות כפי שפיללנו. דבר זה מחייב תנועה נמרצת מידית ומהירה בציבור במקום התנועות הכבדות יותר שעליהן דיברנו, כגון ועידה המונית בסוף אוקטובר. ההדגשה של המזכיר הייתה [ש]ברצונו להיפגש אתי אישית בשבוע הבא ואת העֵצה לשוחח בינתיים עם ביירוד זרק כלאחר־יד מתוך חשש שהביע שמא לא מיציתי את טיעוני בשל חיפזון וחוסר זמן. ברור שבעוד פגישה או שתיים נעמוד בפני ניסוח הצעות מצדו. אני לא הצעתי לו מאומה ואיני מבין מניין יש חשש שמא ניסחתי הצעות, פרט לתביעה שיראה את עקרון מאזן הכוחות כמקודש ויפסיק את חד־הצדדיות ואי־השוויון.

לא מובנת הערתך נגד יצירת מצב כאילו יש משא־ומתן בינינו. עובדה ניצחת היא שיש ויש משא־ומתן בינינו ואנחנו שחתרנו לכך וכפינו את המשא־ומתן עליהם הר כגיגית.

הצרה הגדולה היא שאין עדיין משא־ומתן גם בלונדון ולא שיש משא־ומתן פה. ברור כפי שכבר משתקף בעיתונות שדאלס ושותפיו מפיצים רושם לעיתונאים שיש משא־ומתן, אך אין ביכולתנו להכחיש דבר זה, בעיקר כשקיימת הערכה לא מעטה על העובדה שענייננו תופס חלק כה רב של זמנו ומרצו נוסף על אירופה ואסיה. כל

4. ראה שם, הערה 5.
5. ראה מס׳ 357, הערה 4.
6. ראה שם, הערה 4.
7. ראה מס׳ 366.
8. הכוונה למס׳ 362 (שעונה למברק 826 של שרת).

מה שאנו עושים הוא להזהיר שמשא־ומתן זה עדיין לא שינה שום עובדה, ולכן דאגתנו נמשכת.

הנני מסכם ומציע שכך תמסור לממשלה:

(א) הושמע באוזני דאלס רוב הטיעון הכלול בסיכום הכתוב והקשבתו לא היתה פחות מתוחה ומעוניינת מאשר בשתי השיחות הקודמות.[9]

(ב) תמצית תוצאת השיחה היא שהתגבר על היסוסי רתיעה מהידברות שנתגבשו בזמן היעדרי והחליט לגשת למשא־ומתן בשבוע הבא.

(ג) יש לצפות בשבוע הבא למסמך שיגלה את כיווני מחשבתו בדבר מאזן הכוחות ואנו פעילים מאחורי הקלעים גם להשגת ידיעות, גם להשפעה. איני מוכן להבטיח שהמסמך הראשון יכלול שום דבר בעל ערך, אך כשנראהו נטכס עצה אם אנו חותרים לתיקון המסמך, או נפרדים ויוצאים למסע ציבורי בלי משא־ומתן ישיר.

(ד) ראשי היהדות שמעו מפי היום את פרטי המצב ואת דרישתי הנמרצת שיזרקו מעשים דחופים לתוך כף המאזניים.

(ה) בימים הקרובים ישמעו הנשיא והמזכיר מאייווס, הארימן, סולטונסטול, יעבץ, פרגוסון, הול, מיצ'ל ושני מנהיגי הבית. משאל העם הנערך בין המועמדים לבחירות כבר התחיל ויש קציר ראשון של התחייבויות להתנגד למדיניות הזיון החד־צדדי וההתקשרות החד־צדדית. אחרי מפלת מיין מתחדדת הרגישות הרפובליקנית לעניינים פנימיים.

(ו) הוחלט הבוקר על מעמד יהודי מקיף בוואשינגטון בראשית אוקטובר שילווה גם שיחת הנשיאים עם דאלס. יש לי צרות צרורות מהיריבות היהודית הפנימית, אך לא אשתפך בדאגה זאת. נתברר לי שהיהודים שנפגשו עם דאלס בזמן היעדרי, כולל קלאצניק[10] בעל השנאה לרפובליקנים ולדאלס, סבורים שדאלס מטפל בבעיה ברצינות ומתוך התרשמות כנה מדאגתנו.

(ז) בשיחה הבאה אתנהג כאילו הכדור בידו ואנו מצפים להצעותיו הממשיות באם יש לו כאלה.

(ח) נהג נא בזהירות רבה במסירת פרטים על פעולתי בקרב היהודים, כי כאן אני הולך על קרח דק מאוד ורבים האורבים להכשילנו. מוטב שיהיה בקרבנו רושם מוטעה של פעילות בלתי־מספקת מאשר רושם מדויק של פעילות רצינית על חשבון שיקולים ביטחוניים יסודיים.

(ט) סיכום שיחת יום ד' כלשונה הוכן ויודפס[11] ואקווה שיבהיר כל ערפול שנותר.

9. ראה מס' 313 ומס' 321.
10. קלאצניק נפגש עם דאלס ב־19 באוגוסט ושמע ממנו כי הוא פועל באופן אישי למען פתרון שיבטיח את ישראל ויציג פתרון זה לאבן עם שובו מישראל. קלאצניק התרשם שדאלס היה מודאג ושידר תחושה של דחיפות. (ראה הרליץ אל אבן, W780, 20.8.1954, 93.01/2210/16).
11. הדין־וחשבון השלם של השיחה עם דאלס (מס' 359) בתיק 130.02/2414/28.

(י) לא אכחד כי אני זקוק ליתר הרגשת אמון ברגע עדין ואולי מכריע ואין לי הרגשה שפרשה זאת של שלוש השיחות עם המזכיר היתה פרשה כושלת לגופה אם כי אחריתה מי ישורנה.[12]

אבן

366

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA875
נוסח יוצא: 93.01/2211/11

ואשינגטון, 18 בספטמבר 1954

אישי

בפגישתי המצומצמת עם מנהיגי היהודים אתמול השתתפו אנגל, קלאצניק, מילר, גולדשטיין, ליפסקי, מונטור, רוז הלפרין, קנן. סוכם:

(א) דווקא השיחות המתנהלות עם דאלס וגילויי רגישותו מחייבים ביטוי מאוחד ומאורגן של עמדה יהודית ברורה ונמרצת בשבועות הקרובים.

(ב) הצעתי לכינוס פומבי גדול נתקלה בהסתייגות רוב המשתתפים. הובע ספק אם אפשר יהיה לכנס אותו בזמן הדרוש כדי להשפיע על דיוני דאלס. אנגל וקלאצניק אינם בטוחים בנכונות השתתפותם של ארגוניהם, אלא לאחר מאמצי שידול שאני הייתי חייב להשתתף בהם. ליפסקי ומילר סבורים שכינוס זה ילבש צורה דמוקרטית ויפגעבמשא־ומתן עם דאלס כך ששכרו יצא בהפסדו.

(ג) אמרתי שאינני מרותק בקנאות להצעה מסוימת, כי אם עומד על פעולה מגוונת ורבת רושם.

(ד) במרוצת הדיון נתקבלה על דעת הרוב ועל דעתי הצעת מילר לכינוס חגיגי דווקא בוואשינגטון של ראשי הארגונים, כחמישה מכל ארגון, כלומר כ־150 מנהיגים. המועד יהיה השבוע הראשון באוקטובר. הכינוס יעבד חוות־דעת מאוחדת כהבעה למדיניות יהודי אמריקה ובו בזמן ומקום יתבעו שיחה עם דאלס. תובטח פרסומת רחבה. המארגנים קנן ומונטור.

(ה) הוחלט על פעולות נפרדות להביא גורמים לא־יהודיים לידי התבטאות באותו זמן ומועד, וכן על אספות אזוריות בזמן הבחירות.

12. בתשובה על התעודה שלפנינו וגם על מס' 366 הבהיר שרת כי מעולם לא שלל את המשך המגע עם דאלס. נהפוך הוא, הוא רואה חוסר שחר בניתוקו; אבל לישראל מוטב לגרוס, לפחות כלפי חוץ, כי השמיעה באוזני הממשל את עצומותיה והיא מחכה לשמוע אם יש דבר ברור בפיו, מלקבל את הגרסה הנוחה לממשל, כי יש משא־ומתן עם ישראל. במקרה הראשון - ישראל חופשייה להרעיש עולמות, ואילו בשני - ידיה כפותות. הוא הוסיף שהוא מרוצה מאוד מהחשת המפגן הציבורי ומהאחדות בציבור היהודי שהושגה למרות הקושי. (שרת אל אבן, 883, 28.9.1954, 130.09/2310/7.)

(ו) אלה שלהם מסר דאלס על שיחותיו אתי יתקשרו אתו כדי לעודד אותו ללכת בדרכו זאת, אך לקראת מעשים ממשיים, ויזהירוהו על חומרת המצב באם תסוכלנה תקוות שהוא עצמו עורכן.
(ז) אנגל הסכים להשתתף בישיבת מועצת המנהיגים בראשות גולדמן ביום ו' שתקבל רשמית ההחלטות הנ"ל וגם אנשי הבונדס ישתתפו וכך יושלם ההרכב הרעוע.

אבן

367

מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס אל רב־אלוף מ' דיין
Major-General E.L.M. Burns to Rav Aluf M. Dayan

Copy: 130.16/2947/6 :העתק

Jerusalem, 20 September 1954

Dear General Dayan,

You will recall our conversation on 14 September, at the beginning of which you raised the question of "patrols" by United Nations Observers along the Demarcation Line.[1]

2. You referred in the first place to your conception of the duties of the United Nations Observers in this area. I understand that, in your opinion, such duties are exclusively those which are defined in the General Armistice Agreements. Like my two predecessors, I am however also bound by the resolution of 11 August 1949, in which the Security Council, inter alia, re-affirmed, "pending the final peace settlement, the order contained in its resolution of 15 July 1948 to the Governments and Authorities concerned ... to observe an unconditional cease-fire"; requested "the Secretary-General to arrange for the continued service of such of the personnel of the present Truce Supervision Organization as may be required in observing and maintaining the cease-fire...", and requested the Chief of Staff "to report to the Security Council on the observance of the cease-fire..."

You will agree that it is not for me, as a servant of the United Nations, to say that such clear provisions do not confer any responsibility on the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization and the United Nations Observers besides that contained in the General Armistice Agreements. If Israel questions the validity or the meaning of the resolution adopted by the Security Council on 11 August 1949, after the conclusion of the four Armistice Agreements, this is, it seems, a matter to be taken up in

367
1. ראה מס' 360 והערה 3 שם.

New York, and not at the level of the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization in this area.

3. After reserving, as I am bound to do, the position of the Chief of Staff of the Truce Supervision Organizaton in this respect, I should like to consider the matter from a practical point of view.

4. In the first place, the origin of the present "patrols" dates back to the last Jerusalem incident which started on 30 June.[2] At the time, there was an agreement that United Nations Observers patrol the Demarcation Line in the area, on both sides. As my predecessor has reported to the Security Council, shooting did not entirely cease after the 3rd of July, but occasional shots continued to be heard, especially during the night, with a rather serious exchange of firing occurring on 27 July. When I arrived here, there was still considerable tension in the Jerusalem area; there were still cases of shooting and rock-throwing. The practice of sending United Nations Observers at various times with a view to showing the United Nations flag seemed, in the circumstances, to be a wise one, and I decided that it should be continued. It seems that you desire it to cease, unless Israel and Jordan accept it in an agreement to relieve tension. I am quite ready to work for such an agreement.

5. Apart from "patrols" in the Jerusalem area, the practice has been continued of sending United Nations Observers to places along the Israel-Jordan Demarcation Line where incidents have occurred. An endeavour is made in each case to secure Israeli cooperation in investigating these incidents, but this has not been forthcoming, though objections to Observers visiting the areas have not as a rule been raised. Nevertheless, our Observers have met with deliberate non-cooperation and hostility in certain defined areas.

6. I hope that Israel will soon find herself able to return to the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission, which will put an end to such unhappy relations between Israeli Authorities and the representatives of the international organization of which Israel is a member.

7. Since I hope that the present abnormal situation will cease, I do not find it necessary to insist on the fact that Article XI, paragraph 10, of the General Armistice Agreement[3] contains a definite undertaking, the application of which is not affected by non-cooperation in the work of the Mixed Armistice Commissions, as paragraph 5 of the same Article XI provides that the quorum for meetings of the Mixed Armistice Commissions "shall be majority of its members", and decisions may be taken by a majority of the members present and voting. (para. 4)

2. ראה מס' 269 והערות שם.

3. סעיף 11 (סעיף קטן 10) של הסכם שביתת־הנשק ישראל־ירדן קובע כי לחברי ועדת שביתת־הנשק ולמשקיפיה יוענק אותו חופש תנועה וגישה בשטח כפי שהוועדה תחליט עליו, בתנאי שאם התקבלה החלטה כזאת ברוב קולות יועסקו משקיפי או"ם בלבד.

8. Needless to say, I realize that the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization and the United Nations Observers can only function effectively when they meet with the cooperation and goodwill of the Parties. It is my sincere hope that, irrespective of the legal positions, on which we may differ, we shall cooperate with a view to finding practical measures for maintaining tranquillity in the Jerusalem area and on your borders generally.[4]

Yours sincerely,

E.L.M. Burns
Major-General
Chief of Staff

4. דיין השיב כי התנגדותה של ישראל לביצוע הסיורים בירושלים או לכל פעולה אחרת של משקיפי האו"ם שלא בהתאם להסכם שביתת־הנשק, כפי שהביע בפני ברנס בכתב ובשיחה, אושרה שוב לאחר עיון נוסף. (ראה מכתבו אל ברנס, 22.9.1954, 130.16/2947/6.)
במברק לנציגויות ישראל הסביר תקוע כי התנגדותה של ישראל לשיטת הסיורים נובעת מהתנגדותה הכללית להרחבת סמכויות מנגנון האו"ם שבאה לביטוי בתשובתה להצעת 11 הנקודות של שלוש המעצמות (ראה מס' 302, והערה 1 שם) ומרצונה למנוע התעלמות מההסכמים ומעקרון הסכם דו־צדדי כיסוד לשינויים בהסכמי שביתת־הנשק ובפעולות מנגנון האו"ם. בנוסף, ספק רב אם יש ביכולתם של סיורים אלה למנוע תקריות גבול. (ראה מברק, 22.9.1954, 130.09/2312/8.)
ב־26 בספטמבר כינס ברנס מסיבת עיתונאים בירושלים והודיע שהפסיק את סיורי המשקיפים בצד הישראלי של הקו בירושלים בשל התנגדותה של ישראל, ואילו בצד הירדני, שם אין התנגדות, הסיורים נמשכים. הוא הוסיף שאם השאלה לא תוסדר, ימסור על כך דין־וחשבון לאו"ם. (ראה "הארץ", 27.9.1954.)
שאלת סיורי משקיפי האו"ם לאורך קו שביתת־הנשק נדונה בישיבת הממשלה באותו יום. דיין הסביר את המחלוקת הנמשכת עם מטה המשקיפים. ישראל גורסת שהמשקיפים יכולים לפעול רק במסגרת תפקידיהם בוועדות שביתת־הנשק, ואילו ראש מטה המשקיפים מסתמך על החלטת מועצת הביטחון מ־11 באוגוסט 1949, ומפרש את תפקידו לשמור ולקיים את שביתת־הנשק כך שהוא יכול לפעול גם ביזמתו ואינו מחויב להמתין להגשת תלונה על־ידי אחד הצדדים או לפרוץ מלחמה. דיין הסביר כי התפנית בעמדתו של ראש המטה באה לאחר שישראל דחתה את הצעת 11 הנקודות להפגת המתיחות (ראה מס' 256) שכללה סעיף על סיורי משקיפים ושימוש במכשירי אלחוט. נראה שהוא מעוניין להגשים הצעה זאת שישראל דחתה. דיין מסר על חילופי המכתבים עם ברנס והוסיף כי בהוראת שר הביטחון מונעת משטרת הגבולות את גישתם של המשקיפים לקו שביתת־הנשק ואמר שבנוסף, יש למנוע את הגדלת מספרם ואת השימוש באלחוט.
לאחר שהשרים אמרו את דבריהם אמר שרת שהוא מסכים שנוצר מצב שמחייב החלטה מידית, כי לא ייתכן להרשות לראש המטה לקבוע עובדה; אולם צריך גם לנסות להגיע אתו להסכם מכובד. הוא הציע שהרמטכ"ל יזמין את ברנס לשיחה ויסביר את עמדת ישראל בכיוון של חיפוש מוצא. יש אפשרות לסידור מיוחד, במקום מסוים, בשל מצב מסוים לזמן מסוים, כשהמשקיפים שואבים את סמכותם מהסכמת הצדדים. הצעתו של שרת התקבלה. (ראה סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 26.9.1954.)
בישיבת הממשלה ב־3 באוקטובר מסר שרת שבינתיים קיבל ברנס חוות דעת ממזכ"ל האו"ם לפיה המזכ"ל אמנם אינו מקבל את העמדה העקרונית של ישראל שלברנס אין סמכות, אך למעשה אין להפעיל את ההסדר כל עוד ועדות שביתת־הנשק עובדות כהלכה. (ראה סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 3.10.1954.)

368

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA844

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 20 בספטמבר 1954

שלך 860.[1]

החלטתי סופית, ההפלגה ביום ב, ההופעה בפתח ודאי ד או ה. צירוף (ב) ו־(ג) שלך מצביע ברור על חיוב הביצוע לאלתר. הודעת להם שאנו מפעילים זכותנו ולא הביעו התנגדות אף לא הודיעו כי הם פועלים ברצינות ויצירת עובדות מצדנו תפריע. לפיכך אם יהיה דין־ודברים נוכל לפי הצורך גם להוקיע חוסר כל הבטחה של ממש מצדם להירתם לפעולה, גם להסתמך על הצהרתם כהצדקה ליצירת עובדה מצדנו שתשמש יסוד ממשי לפעולתם. כן נוכל להסביר חשיבות ניסוי מצרים דווקא בשלב רגיש זה בין רישתוב [חתימה בראשי־תיבות] ההסכם לבין חתימתו הסופית שלאחריה דעתם יותר גסה. לשעבר שידלונו להתאפק כל עוד מתנהל המשא־ומתן בהבטחה כי ההסכם יבטיח חופש מעבר. עתה שההסכם גמור, ממה נפשך, או שהדבר מובטח כי אז אין אנו אלא מביאים המצב הקיים לידי גילוי, או שאינו מובטח – כי אז נדעה וידע העולם. לעומת כל אלה דחייה לשבועיים בהנמקה כי יש להימנע מכל צעד עד לסיום השיחות מחייבת עוד שבועיים ועוד אם העניין יתמשך. מכל בחינה מעשית לא נוכל לשאת במצב זה ואילו מדינית פירושו הסתלקות מביצוע. לכתחילה הבנתי לבקשתך לשחרר שיחתך הראשונה עם המזכיר מן החשש פן יטיל העניין צלו עליה, ייתן בידו קלף טכסיסי נגדך ויעתיק מרכז כובדה בכיוון לא רצוי ופעלתי לפי זה, אך משנתקיימה שיחה זו, שוב אין לדחותה.[2]

שרת

368

1. מס' 362.
2. ראה מס' 369.

369

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA 883
נוסח יוצא: 93.01/2210/18

ואשינגטון, 20 בספטמבר 1954

שלך 844.[1]

עלינו להעמיד פנים כאילו היתה לנו זכות מלאה להאמין שהאנייה תעבור והפרעת מצרים מפתיעה ומדאיגה ומחייבת תשומת־לב בין־לאומית. אין לנו להודות אף לרגע שכוונתנו היתה ללכוד את מצרים בפח וליצור סיבוך. לטובת הקו הזה יש לטעון:

(א) מצרים חתמה עם אנגליה על הסכם המאשר מעבר חופשי ודבקות לאמנת קושטא וזאת ללא הסתייגות כלשהי.

(ב) לא עצרו בזמן האחרון מטענים כאלה ואין הדגל משנה את טיב המטען, אם כי ידנו נטויה גם נגד ההפליות נגד מטענים.

(ג) אם יאמרו לנו מדוע לא הסתפקתם באנייה נורבגית או איטלקית נוכל לטעון שרשאים אנו לשחרר מדינות ידידותיות ממעמסה וסיבוך במקרים מסוימים כשיש לאל ידנו לדאוג לעצמנו, על־כל־פנים מוזר יהיה לשמוע מאמריקה ואנגליה כאילו קיימת מצווה בין־לאומית דווקא ותמיד לסבך מעצמות אחרות בשאלה זו.

(ד) אין כל הבחנה באמנת קושטא או בהחלטת מועצת הביטחון בין אנייה ישראלית או אחרת, והרי אומרים לנו זה שנים שמצרים החדשה דבקה בחוק בין־לאומי. הברק נא את שלבי פעולתנו באם האנייה תיעצר.[2]

אבן

369

1. מס׳ 368.
2. במברק נוסף הציע אבן עצמו קווים לפעולה: כשתיעצר האנייה תטיל ישראל את התפקיד לשחרורה על בריטניה ולא על ארצות־הברית, מן הטעמים הבאים: השיחות עם דאלס מתנהלות על נושא אחר ואין להסיח את דעתו; בריטניה היא שחתמה עם מצרים על טיוטת חוזה שצריך למנוע, לגרסתה, הפרעות לשיט, והיא גם שגילתה יוזמה עיקרית בדיון שהתקיים בנושא זה במועצת הביטחון ב־1951. אם תיכשל בריטניה, הוסיף, תפנה ישראל למועצת הביטחון ובמקביל תבקש גם את עזרתן של ארצות־הברית, צרפת ומדינות ימיות אחרות. (ראה מברק לשרת, WIA882, 20.9.1954, 93.01/2210/18.) תשובת שרת ראה מס׳ 377.

370

מ׳ אבידן אל מנהל מחלקת מזרח אירופה
M. Avidan to the Director of the East European Division

מקור: 130.11/2496/8

וארשה, כ״ב באלול תשי״ד
20 בספטמבר 1954

הנדון: הקמת צירות פולנית בישראל

ב־14 בספטמבר נקראתי לסלוצ׳נסקי על־מנת לשמוע מפיו הודעה חשובה. קיבלני כשפניו קורנים משמחה. יש לו בשבילי ידיעה טובה מאוד – הוא לפחות מקווה שזוהי ידיעה טובה. מגמתה של ממשלת פולין להדק היחסים עם מדינות רבות, בתוכן גם עם ישראל. מתוך רצון כנה להגביר הידידות עם ישראל, החליטה ממשלת פולין להקים צירות בישראל ולמנות ציר בראשה. ממשלת פולין מקווה שאף ישראל תמנה ציר לוורשה. אחרי קבלת הסכמתנו העקרונית ימסרו לנו שם המועמד למשרת ציר. הקונסוליה בתל אביב תחוסל ובמקומה תוקם מחלקה קונסולרית בצירות. אם הכול ילך כשורה חושבים לבצע תכניתם בזמן הקרוב ביותר.

ציינתי כי אכן זוהי באמת בשורה טובה. עמדתנו בפרשה זו ידועה למשרד החוץ הפולני זה מכבר, ואני בטוח כי ממשלתי תקבל הידיעה באהדה.

סלוצ׳נסקי ביקש להביע דעתו הפרטית, כי רשאי אני לראות בשיפורם והידוקם של היחסים הבאים לידי ביטוי בהקמת צירותם בישראל גם הצלחה אישית. הוא ישמח לברכני בקרוב כציר ישראל בפולין.

השיבותי כי מודה אני בעד מחמאתו אך מגזים הוא בהערכה. עניין הקמת הצירות פרשה ישנה נושנה וחלקם של חברי שקדמו לי בוורשה איננו נופל מחלקי ואולי עולה עליו. שמח אני כמובן שצעד חשוב זה בא דווקא בתקופה שאני משמש כנציג מדינתנו בפולין, אך חבל שבצדה של הצלחתי זו כביכול, לא הצלחתי בדברים אחרים שעמלתי למענם בעבר הקרוב. אשר למינוי ציר בוורשה, אינני יודע כיצד תחליט ממשלת[י], כשלעצמי אינני בתור לכהונה זו. ״למה לא?״ שאל סלוצ׳נסקי. השיבותי כי טרם הגעתי לדרגה ולגיל הדרושים לכהונה חשובה מעין זו. עדיין כברת דרך ארוכה לפני. ״אתה צנוע מדי אדוני״. סיימתי בציטוט מימרתו הידועה של גתה על הצנועים.[1]

בברכה,

מ׳ אבידן

370

1. בהוראת משרד החוץ השיב אבידן לסלוצ׳נסקי ב־22 בספטמבר כי ישראל מקדמת בברכה את הכוונה להקים צירות בישראל, צעד שציפו לו מאז הקמת צירות ישראל בוורשה ב־1948. אשר למינוי ציר ישראל בוורשה, הרי בראש הצירות עומד ממונה קבוע שהתמנה לפני מספר חודשים [אבידן הגיש את כתב המינוי באמצע פברואר 1954]. כשתעלה שאלת החלפתו של ראש הנציגות יושם לב למשאלתה של ממשלת פולין ולמעמדו של נציגה בישראל. (ראה מברק ממחלקת מזרח אירופה אל הצירות בוורשה, 333, 17.9.1954, 130.09/2306/3; מברק אבידן אל משרד החוץ, 35, 22.9.1954, 130.09/2306/6; התכתבות נוספת בתיק 130.11/2496/8) פולין האמינה ציר לישראל בדצמבר 1954 ואילו ישראל העלתה את דרג הנציג לציר רק בספטמבר 1956, כשכתריאל כץ הגיש את כתב האמנתו.

371

ד׳ לוין אל ג׳ אבנר (לונדון)
D. Lewin to G. Avner (London)

מקור: 93.04/42/8

ירושלים, כ״ג באלול תשי״ד
20 בספטמבר 1954

כמוס-פרטי

הנדון: יחסים עם סין

באיחור מה אני רוצה להוסיף לידיעותיך על מצב הבעיה של יחסינו עם סין. הדגשת במכתבך[1] כי חלק מההתפתחות ידוע לך ואני רוצה להוסיף רק מה שלדעתי עדיין חדש בשבילך.

(א) חוץ מהרמז או ההצעה שקיבלנו מרנגון מהסינים שהם מעוניינים במשלחת מסחרית, קיבלנו באותה תקופה רמז גם ממקום אחר שהם מעוניינים ביחסים דיפלומטיים אתנו.[2] לפי הערכתי שני הרמזים קשורים אחד בשני. איני יכול לתאר שהסינים באמת מעוניינים כעת ביחסי מסחר אתנו, בזמן שיש להם כעת עוד עניין רציני ביחסים דיפלומטיים אתנו. כעת עוד: כל זמן שהמתיחות ביניהם וארצות־הברית תימשך וכל זמן שהערבים עוד לא העזו לעבור מפורמוזה לפקינג. אני הייתי בדעה שנצטרך לקבל את הזמנתם ונצטרך גם להבטיח בצורה הזהירה ביותר שהמשלחת תהיה צעד ראשון ליחסים דיפלומטיים תקינים.

לאט לאט קיבלו אנשי המשרד את הדעה, בעיקר גם המנכ״ל הסכים וסוף סוף הצלחנו לשכנע גם את השר, והוא הביא את השאלה להחלטה לפני ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון.[3] השתתפתי בשיחה זו שהתקיימה במחצית מאי. השר השתמש בכל הארגומנטים האפשריים ועמד על שלו. רק אחד מהשרים שהשתתפו התנגד בתוקף לכל הרעיון, יתרם החליטו לדחות את ההחלטה עד לסיום ועידת ג׳נבה, מפני שלדעתם ועידת ג׳נבה הייתה צריכה להחליט על שלום ומלחמה בין סין והמערב.

(ב) לאחר שוועידת ג׳נבה נסתיימה לא יכולתי לשכנע את השר להביא מחדש את העניין להחלטה. הוא היה מוכן לכך רק לאחר שיתרחש משהו חדש, והחדש יכול היה להיות רק שצ׳ו אן ליי יקבע את התאריך לביקור המשלחת. מאידך הסכים השר שאנחנו נקדים את החלטת צ׳ו אן ליי על־ידי הוראות לכל הנציגויות בחוץ־לארץ שבמקום כהונתן ישנן נציגויות של סין העממית, להתיידד באופן בולט - על־פי אפשרויות המקום - עם נציגיה של סין.

(ג) בתחילת ספטמבר חידשתי את השיחה עם השר על הנושא הזה ובאנו להסכם לחכות עוד חודש ימים לידיעות חדשות מצ׳ו אן ליי, ואם לא נקבל תשובה להסיק את

371

1. ראה מס׳ 316 והערות שם.
2. ראה מס 212.
3. ראה מס׳ 231 והערה 1 שם.

המסקנה שלא תתקבל תשובה בכלל - אם לא נגיד דברים יותר ברורים על יחסים דיפלומטיים ולהביא את העניין מחדש להחלטת הממשלה.

(ד) לפני כשבוע ימים קיבלנו מברק מדוד הכהן שהשגריר הסיני ברנגון מסר לו בשם ממשלתו שצ'ו אן ליי החליט סופית על הזמנת משלחתנו ושעוזריו הטכניים יושבים כבר על הכנת הפרטים וקביעת התאריך.[4]

דוד הכהן יבוא בסוף השבוע לכמה ימים ארצה בדרכו לניו יורק ואני מקווה שבעת ביקורו נוכל לסכם את קו פעולתנו סופית.

דרך אגב, מכתבך בנדון וגם מכתבים אחרים שקיבלנו מהנציגויות שלנו סייעו לטענות מחלקת אסיה ותשובת השר לך הנה לדעתי תוצאה מוויכוח פנימי שלו. אם לא יקרה משהו דרמטי (פורמוזה וכו') אני חושב שהוא כבר לא ישנה את דעתו העקרונית, אם כי יידרש ממנו ויכוח לא קל בממשלה.

בברכה,

ד' לוין

372
הערת־עורך
Editorial Note

המושב התשיעי של העצרת הכללית של האו"ם

ב־21 בספטמבר 1954 נפתח בניו יורק המושב התשיעי של העצרת הכללית של האו"ם. בין הנושאים העיקריים שעמדו על סדר־היום היו: פירוק הנשק ונושא השימוש בנשק האטומי, שיתוף־הפעולה הבין־לאומי בפיתוח שימושים של שלום באנרגיה האטומית, סיום המלחמה ואיחודה מחדש של קוריאה, שאלת ייצוגה של סין באו"ם וקבלת חברות חדשות לאו"ם, עתיד השלטון בגיניאה החדשה המערבית (איריאן), עתיד קפריסין, שאלת מרוקו ותוניסיה ומדיניות ההפרדה הגזעית בדרום אפריקה. עניין ארץ־ישראל לא עמד על סדר היום, אלא נדון במסגרת הדיון על הדין־וחשבון של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם. מושב העצרת ננעל ב־17 בדצמבר 1954. (ראה תדריך למשלחת ישראל למושב התשיעי של העצרת, ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 7 בספטמבר 1954, 130.11/2505/27.)

4. ההודעה נמסרה לדוד הכהן ב־11 בספטמבר. נאמר לו שהמשלחת תוכל לנהל משא־ומתן על בעיות המסחר וכל שאלה אחרת הנוגעת לשתי המדינות הידידות. משך שהות המשלחת וגודלה לא הוגבלו. ב־17 בחודש נמסרה גם הזמנה בכתב. (ראה מברק מד' הכהן אל משרד החוץ, RJA78, 13.9.1954, מכתב מדוד הכהן אל מחלקת אסיה, 14.9.1954, ומכתב משגריר סין בבורמה, יאו צ'ונג מינג, אל דוד הכהן, 17.9.1954, כולם בתיק 93.13/226/3.) בהוראות משרד החוץ אישר הממונה הזמני של ישראל בבורמה את קבלת ההזמנה והוסיף כי הרכב המשלחת ומועד צאתה נמצאים בעיון פעיל. (ראה מ' לשם אל יאו צ'ונג מינג, 11.10.1954, שם.) ראה גם מס' 472.

373

דיון במשרד החוץ (בירושלים, ב־20 בספטמבר 1954)
Consultation of the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem, 20 September 1954)

העתק: 130.02/2413/8

[ירושלים], 21 בספטמבר 1954

כמוס

דין־וחשבון על דיון ביחסי ישראל–צרפת בראשות המנכ"ל ב־20 בספטמבר 1954

משתתפים: המנכ"ל, שגריר ישראל בפאריס, מר א' לוריא, מר א' לבבי, מר ג' רפאל, מר א' נג'ר, מר מ' אראל.

מר י' צור: במשך החודשים האחרונים בולטת התקרבות בין שתי המדינות והידוק יחסים ניכר. הדבר קיבל ביטוי מפורש בשיחה בין המזכיר הכללי של משרד החוץ הצרפתי לבין שגריר ישראל, ערב בואו של מר צור לירושלים להתייעצויות. המזכיר הכללי, מר פארודי, רואה סימן חותך לשיפור היחסים בהרחבת היקף מכירת הנשק הצרפתי לישראל ולדעתו שיפור היחסים נובע בעיקר מהחלשת הלחץ הערבי על צרפת נוכח הצלחת המדיניות הצרפתית לגבי תוניסיה.

שגריר ישראל מונה שלושה גורמים עיקריים להתקרבות בין צרפת וישראל לאחרונה:

(א) נפילת הקולונל שישקלי בסוריה.[1] סילוקו של שישקלי הסיר מעל הבמה יסוד איתן לאחיזה צרפתית בסוריה והעמדה הצרפתית באזור שהיתה מבוססת במידה רבה על קשרי צרפת עם סוריה, נחלשה. לפיכך, מבקשים הצרפתים אחיזה חדשה, או אחיזה נוספת והם סבורים כי אפשר למצוא אחיזה כזאת בישראל. אפשר להבחין במחשבה הצרפתית נטייה לראות בישראל עמדה צרפתית כפי שירדן הנה עמדה בריטית; יהיו הצרפתים בעלי השפעה ואחיזה בישראל בהקבלה לבריטים הנשענים על ירדן.

(ב) לחץ הצבא הצרפתי. חוגי הצבא בצרפת ובעיקר ראש המטה הכללי, הגנרל גיום, מעוניינים מאוד בהידוק הקשר עם ישראל. בעיניהם כל מי שהוא אויב הליגה הערבית, הריהו ידיד לצרפת.

(ג) עלייתו של מר מנדס פראנס לשלטון. חילופי השלטון בצרפת גררו ירידה כללית של הקתולים ושל ההשפעה הקלריקלית. ממשרד החוץ הצרפתי יצא מר מוריס שומאן שהיווה יתד קתולי נאמן. שידוד המערכות הביא כמו כן נטיות חדשות במדיניות הצרפתית. צרפת חותרת ליתר עצמאות בקרב הגדולים ובין היתר מתבטאת חתירה זו בחיפוש נקודות משען בקרב המדינות הקטנות, ובהן ישראל. יש לקחת בחשבון גם את אישיותו של ראש הממשלה. הוא עצמו ידיד מוצהר של הציונות ובהרבה הזדמנויות בעבר ניתן ביטוי לכך. אמנם יש להניח כי למעשה לא היה סיפק

373

1. ראה מס' 93 (הערת־עורך).

בידו עד עתה להתמסר למחשבה או לפעולה בעניין היחסים עם ישראל. אולם יש יסוד לקבוע כי פקידי השלטון משוכנעים כי יחס יפה לישראל טוב בעיני מר מנדס פראנס והם פועלים לפי הנחה זאת.

ביטוי חותך לשיפור עמדתה של צרפת לגבי ישראל ניתן בעת האחרונה בשאלת הרכש ובפרשה של איחוד סוריה־עיראק. (שיחת מאיארד־בנדור בה הצהיר הראשון כי צרפת תתמוך בנו תמיכה מלאה בכל פעולה שניטול על עצמנו, כולל פעולה צבאית, לסיכול ניסיון לבצע את איחוד סוריה־עיראק בכוח.)[2] למעשה אנו חופשיים עתה לקנות נשק בצרפת כפי שאנו חפצים. אין הגבלה מצד הצרפתים. הצרה היא כי לפי דברי אנשי הביטחון שלנו, אין לנו האמצעים ואף אין לנו ברגע זה צרכים בנשק בהתאמה לאפשרויות הרכישה בצרפת. כאן קיימת בעיה כיצד לשמור על המצב הנוח בשטח הרכש מבלי שאנו ממלאים אותו תוכן ממשי. לא נראה לפי שעה כי נוכל לחשוב באופן מעשי על רכש שלא על בסיס תשלום מלא לאלתר.

כדי לחזק חיזוק יתר את הקשרים בין צרפת וישראל ולעודד את הנטייה הצרפתית להתקרב אלינו, רואה שגריר ישראל צורך בפעולה בשלושה שטחים:

(א) יש צורך ליצור אינטרסים צרפתיים חשובים בישראל. הכוונה בראש וראשונה לעודד יצירת עמדות תרבותיות צרפתיות בישראל ולעודד השקעות הון צרפתי. החשיבות הנודעת להשקעות הון מובנת מאליה. יוזכר כאן כי הנה הצרפתים מטפלים בהשקעות במצרים בהיקף של 100 מיליון לירות מצריות. אשר להפצת התרבות הצרפתית, יש להדגיש כי זה עניין קרוב ביותר ללבם של הצרפתים והם מחשיבים אותו מאוד מאוד. כל מבצע של הפצת תרבות צרפת בישראל נראה כהישג ממדרגה ראשונה בעיני אנשי השלטון במישור הגבוה ביותר.

(ב) הזמנת אישים מדיניים צרפתים לבקר בישראל.

(ג) עידוד יוזמה צרפתית והופעה צרפתית עצמאית בבעיות המדיניות של ישראל.

המנכ"ל: הקו הכללי המוצע על־ידי שגריר ישראל לצורך חיזוק היחסים בין שתי המדינות מתקבל. לגבי הפעולה המעשית המוצעת יש להעיר:

(א) בדיקת האפשרויות של השקעת הון צרפתי היא עניין ללימוד וטיפול על־ידי מומחים.

(ב) האמצעים העומדים לרשותנו לצורך הזמנת מבקרים אינם בלתי־מוגבלים, אולם פעולה זאת חשובה ומועילה מאוד. על שגריר ישראל ללכת בדרכיו של השגריר בלונדון ולהזמין מבקרים ולהעמיד את המשרד בפני הכורח למצוא איך שהוא את האמצעים הדרושים.

(ג) אנו מוכנים לתמוך במבצעים להפצת תרבות צרפת בישראל, אולם על הצרפתים לגלות יותר יוזמה. אין לצפות מאתנו שאנו נבקש דרכים ואמצעים. יפעלו הם ואנו נעשה הכול כדי לסייע. לדוגמא, עניין הפצת ספרים צרפתיים. אם אינם מוכנים לתרום משהו לעניין זה, קשה יהיה להתחרות בספרים המובאים מארצות־הברית בתנאים כספיים כה נוחים.

2. מאיארד הצהיר את הדברים באוזני בנדור בשיחתם ב־1 בספטמבר – ראה מברק מהשגרירות בפאריס אל משרד החוץ, 608, 2.9.1954, 130.09/2345/4 ודו"ח של נג'ר על שיחתו עם ז'ילבר, 7.9.1954, 130.10/2540/1.

מר א' לבבי: דברים אחדים בשאלת הרכש ובעניין ההשקעות.

(א) עניין הרכש חשוב וייתכן כי אין לקבל את הדין ולהסכים כי באמת אין במה לקנות בצרפת ואין לנו צורך ברגע זה בנשק נוסף. אנשי הביטחון חייבים להתחשב יותר בשיקול המדיני ולגלות יתר דאגה לשמירה על עמדתנו בצרפת בשטח הרכש. הנה ידוע כי מנסים ומנסים ללא הצלחה לרכוש סוגי נשק מסוימים בארצות אחרות. יש טעם לנסות לסגל את הדרישות הטכניות להזדמנות המדינית. כמו כן יש לשקול רכישות שלא לצורך שימוש מידי, אלא לשם החסנה לעתיד לבוא.

(ב) אשר להשקעת הון, ייתכן כי נוח להתחיל בהקמת חברה צרפתית־ישראלית להשקעות כדוגמת חברות קיימות ישראליות־אמריקניות. אם יש קושי למצוא לאלתר תכניות השקעה מושכות, אפשר להתחיל בהשקעות בכלים פיננסיים.

מר א' נג'ר: הקו הכללי מתקבל בהחלט ואסתפק בהערות אחדות לגופם של עניינים מסוימים במכלול העומד לדיון.

(א) השקעות הון. ייתכן שכדאי להטיל על הנספח הטכני העומד לצאת לפאריס לעסוק, בשיתוף עם היועץ הכלכלי, בחיפוש אפשרויות מעשיות להשקעת הון צרפתי. מחשבה שנייה בשטח זה קשורה בצורך לגייס אמצעים למימון העלייה מצפון אפריקה. כידוע לא נוח לממשלת צרפת כי נעסוק בהסברה ובתעמולה בקשר עם הצורך להעלות יהודים מתוניסיה וממרוקו. מאידך, ברור להם כי אנו נאלצים לדבר ולהסביר כדי להשיג את הכסף הדרוש לטפל באלה המתדפקים לעלות. אולי יהיו הצרפתים מוכנים לעזור לנו ממקורותיהם הם ואז לא נצטרך אנו לתעמולה ולהסברה הקשורה ביציאת יהודים מצפון אפריקה. בוודאי לא ייתנו כסף במתנה, אולם הרעיון עשוי לעניין אותם וייתכן שתימצא דרך להבטחת מימון צרפתי במסגרת של פעולה יותר רחבה של השקעות. כדאי שהשגרירות בפאריס תבדוק כיוון זה.

(ב) במישור המדיני. יש להתייחס בזהירות מסוימת להתקרבות הצרפתית־ישראלית. לא יהיה נכון לראות את הדברים ראייה סיטונית, שכן לאמיתו של דבר המצב מגוון למדי. ספק גדול אם צרפת תהיה מוכנה להתרכז בישראל ולהזניח כליל את מדינות ערב מתוך ייאוש כביכול. יש לצרפת אינטרסים ממשיים מאוד בסוריה, בעיראק ובמצרים. הון צרפתי מושקע במדינות אלה ובסוריה ובמצרים קיים משקע רציני של תרבות צרפתית. עובדה היא כי הצליחו עד עתה לרסן את סוריה ולהביא אותה לידי נקיטת עמדה מתונה יותר בבעיות צפון אפריקה. כמו כן הרמטכ"ל הסורי וצבאו קשורים מאוד לצרפתים. צרפת אויבת לליגה הערבית, אולם צרפת לא תוותר על האחיזה אשר נותרה לה בסוריה ולא תשלול מראש את האפשרות לתמרן באזור המזרח התיכון.

(ג) צרפת ובעיית ירושלים. כאן אפשרות לשקול באיזו מידה כדאי באמת לעודד יוזמה צרפתית עצמאית בבעיות מדיניות של ישראל. מותר להניח כי כל עוד לא ברור סופית ובצורה מוחלטת כי חלוקת אזור ירושלים בין ישראל וירדן הנה עובדה אשר תישאר עובדה קיימת בעתיד, קשה לשער שצרפת תהיה מוכנה לתת יד לפתרון סופי כזה או אחר שיהיה מבוסס על חלוקת האזור בין ירדן וישראל. צרפת בוודאי תוסיף להחזיק בקיומה של תכנית הבינאום המרחבי כקלף שיוכל להיות בעל ערך פעיל אם וכאשר יתערער המצב הקיים בירושלים ותיראה אפשרות מעשית לשינוי הנתונים המדיניים בירושלים. לכן די לנו שיצאנו בשלום עד עתה בפרשה האחרונה של פירוז

המקומות הקדושים.[3] ספק אם נוכל לצפות לברכה ממשית מיוזמה צרפתית מוגברת בעניין ירושלים.

מר ג' רפאל: צריך לבדוק את האפשרויות לשיתוף־פעולה צרפתי־ישראלי בשדה התעמולה במזרח התיכון. כל עוד צרפת מוכנה לפעול בכיוון זהה לכיוון המדיני שלנו, יוכלו שני הצדדים להפיק תועלת משיתוף־פעולה בשדה ההסברה.

מ' אראל

374
הערת־עורך
Editorial Note

הצהרת סלווין לויד ב־21 בספטמבר על מדיניות בריטניה במזרח התיכון

ב־17 בספטמבר 1954 מסרו שמונת הנציגים הדיפלומטיים של מדינות ערב בלונדון תזכיר משותף לשר המדינה במשרד החוץ סלווין לויד. לאחר הגשת התזכיר ושיחה עם השר קיימו הנציגים מסיבת עיתונאים שבה קרא השגריר המצרי גילוי דעת שקרא להעניק סיוע כלכלי וצבאי מידי למדינות ערב, האשים את ישראל שהיא נוהגת בתוקפנות לאורך הגבול הירדני ושיש לה שאיפות התפשטות, וקרא להטיל פיקוח על העלייה לישראל. השגריר המצרי הדגיש כמה פעמים שלמדינות ערב אין תכניות תוקפניות נגד ישראל, וציין שאם תמלא ישראל אחרי החלטות האו"ם יהיה זה צעד בכיוון הנכון. (ראה "הארץ", 19.9.1954).

ב־21 בספטמבר 1954 נפגש לויד שנית עם שמונת נציגי מדינות ערב ומסר להם הצהרה על מדיניות בריטניה במזרח התיכון. הוא הצהיר על רצונה של בריטניה לקדם את הידידות בין מדינות ערב למערב ועל רצונה בחיזוק הכוח ההגנתי של המזרח התיכון ובפיתוחו הכלכלי של האזור, כתריס בפני חדירה קומוניסטית. הוא הביע את דאגתה של בריטניה מן המצב בגבולות בין ישראל לשכנותיה, עמד על הצורך להימנע מתקריות גבול ומפעולות תגמול והביע את התקווה שישראל תחזור לוועדת שביתת־הנשק המעורבת עם ירדן. הדרך לפתרון הבעיה, לדעתה של בריטניה, הוא בניהול משא־ומתן בין הצדדים על הנושאים השנויים במחלוקת. משא־ומתן כזה יכול להיות ישיר או באמצעות צד שלישי; הוא יכול להיות דיון פרלימינרי המיועד ליצור תנאים שקטים יותר בגבולות, שיוביל לדיון רחב יותר על הנושאים השנויים במחלוקת, או דיון כללי מיד. בכל אחד מן המקרים מוכנה בריטניה להציע את שירותיה הטובים, ובינתיים תוסיף המדיניות הבריטית להתבסס על החוזים וההתחייבויות הקיימים, ובכלל זה החוזה עם ירדן והצהרת השלוש מ־1950. נוסח

3. ראה מס' 344.

ההצהרה פורסם בפומבי. (ראה Foreign Office Statement, 21.9.54, 93.04/40/17).

דובר משרד החוץ הבריטי מסר ב־22 בחודש לעיתונאים, שלא לפרסום, שאין הכוונה לוועידת שלום, שהבריטים התייעצו עם ארצות־הברית וצרפת לפני שניסחו את תשובתם, ושהיזמה עוברת עתה לערבים ולישראל אך בריטניה מוכנה בכל עת להציע את שירותיה הטובים. (ראה גזית אל משרד החוץ, ל/9731, 22.9.1954, 130.02/2457/2).

375

א' אילת אל מ' שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/977

נוסח יוצא: 93.04/41/6

לונדון, 22 בספטמבר 1954

להלן עיקרי הדברים שהועלו בשיחתי עם אידן:

(א) השר פתח בציינו שקרא נאומך האחרון בכנסת שכלל כמה דברים "קשים" כלפי בריטניה.[1] השיבותי שהנאום ביטא בצורה מתונה הגיגי כל אזרח במדינה. לאחר מכן שאל אם קראתי את הודעתם מאתמול[2] והמשיך באומרו שהערבים בדרך כלל חוששים ממגע ישיר עמנו וחזרו על כך כמה פעמים בשיחתם עם סלווין לויד. הוסיף שישנם במחנה הערבי קיצוניים ומתונים יותר, אלא שבין כל מנהיגי ערב רק נורי [סעיד] בלבד הוא בעל אופקים רחבים ורגיש לסכנות הצפויות מהצפון מתוך דאגה לבעיות הביטחון לאזור כולו ולא רק לעיראק בלבד. צ'רצ'יל ואידן עומדים לשוחח עם נורי על הבעיות הללו ואם יהיה משהו שיכול לעניין אותנו ימסור לי. העיר שצ'רצ'יל אינו עוסק בענייני המזרח התיכון במישרין אך נשאר ער להם ומעודד כל אפשרות של שלום בין ישראל למדינות ערב.

בתשובתי ציינתי לשבח את הסעיף על השלום בהודעתם. אבל הבעתי ספק בכנות הכוונות של נורי וחבריו והדגשתי ש"מסע השלום" שלהם[3] נראה לי כבעל אופי תעמולתי על־מנת להשלות את הממשלות והציבור הרחב הידידותי לישראל דווקא ברגע שהסבר בעיותינו הביטחוניות בקשר לזיון הערבים מכה גלים. הוספתי שעל־אף החשדות והספקות לא נבטל שום הזדמנות להסדר עם שכנינו על־ידי משא־ומתן ישיר עמהם אם בצוותא ואם עם כל מדינה לחוד.

375

1. ראה מס' 357, הערה 4.
2. מס' 374 (הערת־עורך).
3. ב־17 בספטמבר, בתום ביקור בקהיר ולפני צאתו לביקור בלונדון, אמר ראש ממשלת עיראק נורי אל־סעיד שמדינות ערב הסכימו על שיתוף־פעולה עם המערב בתנאי שייפתרו שתי הבעיות של תעלת סואץ ושל ארץ־ישראל. עכשיו, שהבעיה הראשונה יושבה, הוא בטוח כי גם השנייה תמצא בקרוב את פתרונה, והוסיף, אנו נתאמץ בכל כוחנו למצוא לה פתרון. (ראה "הארץ", 19.9.1954).

ציינתי שמתוך ניסיון העבר למדנו שיש תועלת גדולה יותר במשא־ומתן נפרד. המשכתי באומרי שנעריך את יוזמת ממשלת בריטניה להביא אותנו והערבים למשא־ומתן ישיר בין שני הצדדים ונקבל בברכה את המשכת מאמציהם בכיוון זה. הסברתי לו מדוע סבורים אנו שמשא־ומתן ישיר בלי השתתפות צד שלישי במשא־ומתן עצמו נראה לנו כמבטיח תוצאות טובות יותר. על זה הגיב אידן שאין להם כוונה לדחוף אותנו לעניין השלום בצורה שאינה נראית לנו, וכי אינם רוצים להטיל את עזרתם על איזה צד שאינו רוצה בכך. יש להם דאגות מספיקות גם בלי זה. אולם בריטניה מעוניינת מתוך האינטרסים שלה בהסדרת העניינים הפנימיים באזור ופועלת בכיוון זה שלא על־מנת לקבל שכר. ברגע מסוים חשב על אפשרות של ניצול הטקטיקה שלהם בעניין טרייסט[4] כאמצעי להשכנת שלום בינינו והערבים. אינו שולל שום דרך שתתקבל על דעת שני הצדדים על־מנת להגיע למטרה. בתשובתי הכרזתי על רצוננו הכן להגיע לשלום צודק עם שכנינו וחזרתי על הערכת יזמתו ויזמת ממשלת בריטניה בנדון. אמרתי שנקבל כל רעיון ונשקול כל הצעה מצדם בלי דעה קדומה ושנהיה מוכנים להעלות בדיונינו הישירים עם הערבים כל טענה ודרישה ולדון בהן לגופן. ברם לא נסכים ללכת למשא־ומתן על יסוד איזה התחייבויות מוקדמות שהן.

(ב) הבאתי בפניו ההצעה לפרסם בעקבות שיחתנו הודעה דומה לזו שפרסם סלווין לויד לאחר שיחותיו עם הערבים שתכלול הנקודות כדלקמן:

(1) הדגשת ידידות עם ישראל כאחד היסודות של המדיניות הבריטית באזור.

(2) הודעה ברוח הדברים שהביע בהזדמנויות קודמות צ׳רצ׳יל לשבחם של ההישגים שלנו בפיתוח המדינה ושיקום העולים החדשים ושארית הפלטה.

(3) ציון נכונותנו למשא־ומתן ישיר עם הערבים. הסברתי שהודעה כזאת תהיה בהתאם להכרזות שלהם בדבר מדיניות של שיווי משקל באזור והוספתי שאם כי אינה יכולה לבוא במקום מילוי הדרישות השונות שהפנינו אליהם בעבר והכלולות באיגרת שהבאתי עמי,[5] הרי תהיה לה השפעה טובה על דעת הציבור שלנו.

ענה שאמנם צדקתי באומרי שמדיניותם במזרח התיכון נשענת על שמירת שיווי המשקל ביחסיהם עם הערבים וישראל, אלא שלא יכול לענות לי מיד לפני שייוועץ בעוזריו.[6]

(ג) מסרתי לו האיגרת והוא קרא כולה במקום. בשעת הקריאה הפליט כמה פעמים שאנו נוקטים לשון קשה כלפיהם. לאחר ששמע את הסברותי בעל־פה הדגיש בתוקף שבעניין שמירת שיווי המשקל באספקת הנשק לנו ולערבים אין מקום לדאגה מצדנו.

מבלי לפרש דבריו הוסיף שבימים אלה טיפל בכך שלא תהיה בנדון זה שום הפליה לרעתנו. אמרתי שאני רושם בסיפוק הודעתו זו ושאנו עוד נחזור לברר עמו ביתר פירוט.

(ד) אגב הסתמכותי על תוכן האיגרת אמרתי שנוסף לבעיית זיון הערבים וחופש השיט בתעלה עומדות בפנינו עוד מספר בעיות חמורות הקשורות בשינוי מאזן

4. ראה מס׳ 208 והערה 4 שם.
5. מס׳ 376.
6. ראה מס׳ 392.

הכוחות והיותנו נעדרים מהסדר ענייני הביטחון באזור, הדורשות דיון והבהרה. היינו מוכנים מצדנו לשיחות מקיפות בשאלות הללו והנובע מהן מבחינת יחסינו עם בריטניה. ציינתי שבצד הדאגות החמורות בציבור הישראלי, הנובעות מן המדיניות הבריטית הנוכחית באזור, מצאתי גם רגש של הערכה רבה למאמצי השלום של בריטניה בזירה הבין־לאומית ושאיפה כנה בכל חלקי הציבור במדינתנו להדק את יחסי ישראל ובריטניה על יסוד אינטרסים משותפים ויחסי גומלין כנים. אידן שמע את דברי בתשומת־לב רבה וענה שהעניינים שעוררתי הם בעלי ערך ממדרגה ראשונה ולא היה רוצה לפטור אותי בדברים כלליים בלבד. עליו לעיין מחדש באיגרת ולהיוועץ בעוזריו ביחס לכתוב בה ולמה שהוספתי בעל־פה. לאחר שיעשה זאת יזמין אותי לשיחה נוספת. העיר שלא אצפה להזמנתו עד שלא יעבור זעם ועידת לונדון[7] שההכנות לקראתה מעסיקות אותו יומם ולילה. הציע שאם בינתיים יהיה לי להוסיף משהו למה ששוחחנו היום, אביא זאת בפניו באמצעות עוזריו.

(ה) בסיום השיחה אמר שהירדנים מתאוננים שמדי פעם בפעם נופלים הם קרבן לפעולות תגמול שלנו על תקריות שלא הם כי אם המצרים אחראים להן. אין פירוש הדבר, מיהר אידן להוסיף בצחוק, כי הוא רוצה או מזמין אותנו שנגמול למצרים על מעשיהם, אלא שחייב להיות ברוּר שפעולותינו מגבירות הנטיות הקיצוניות בירדן ומקשות על מאמציהם החוזרים לשפר המצב. הירדנים רואים בפעולות שלנו חלק מתכנית תוקפנית מכוונת המאיימת על עצם קיומם ועצמאות מדינתם. דברי הקיצוניים בישראל מעוררים הד בירדן ומחזקים את החששות הללו. באווירה מתוחה זו קשה לבריטים לשכנע את הירדנים שישתפו פעולה עמנו בענייני הביטחון. בל נשכח שכל תקרית בינינו והירדנים מסבכת ממילא את הבריטים ומקשה על רצונם לשמור על שיווי המשקל ביחסי הידידות עם ישראל וירדן. מבלי שיזלזל באינטרס החיוני שיש לנו בשמירת הביטחון בגבולותינו, הרי עלינו לדעת שפעולות התגמול החוזרות ונשנות עומדות לרוב מחוץ לכל פרופורציה לבעיות הרציניות השונות שהזמן גרמן ושהיה נוח יותר לדון בהן בינינו באווירה שקטה מזו השוררת היום. הציע שנזכור את הפרט החשוב הזה כשאנו באים אליהם בהצעות רציניות כגון אלה שעוררתי בשיחתנו היום. השיחה ארכה 45 דקות.[8]

אילת

7. ב־28 בספטמבר התקיימה בלונדון ועידה של תשע מדינות – ארצות־הברית, בריטניה, צרפת, קנדה, גרמניה המערבית, איטליה, הולנד, בלגיה ולוקסמבורג לדון בחימושה של גרמניה ושילובה במערכת ההגנה המערבית.

8. השווה לדין־וחשבון של אידן על השיחה, במכתבו לאוואנס, 22.9.1954, PRO, FO371/111074. ראה גם מס' 382, 383.

376

איגרת משגריר ישראל בבריטניה אל שר החוץ הבריטי (לונדון)[1]

Note from the Israel Ambassador in Great Britain to the British Secretary of State for Foreign Affairs (London)

Copy: 93.04/41/6 :העתק

London, 22 September 1954

Secret

The Ambassador of Israel presents his compliments to Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs and, on instructions from his Government, has the honour to make the following communication concerning the impact on Israel's security position of the forthcoming Anglo-Egyptian agreement regarding the Suez Canal base, and to refer particularly to the Heads of Agreement initialed at Cairo on 27 July 1954.[2]

(2) The Israel Government has now had an opportunity of making a careful study of these Heads of Agreement, and of reviewing the situation in the light also of the important verbal communication made by the Minister of State, Mr. Selwyn Lloyd, to its Chargé d'Affaires in London on 12 July 1954[3] as well as of the statements made by Mr. Eden in the House of Commons on 28 and [29] July 1954,[4] with regard to British policy in the Middle East in general and towards Israel in particular. The Israel Government appreciates the weight and spirit of the assurances it has received, yet it cannot regard them in their present form as an adequate safeguard against the dangers which must threaten Israel as the result of Egypt's receiving a significant access of military strength.

(3) If Egypt maintained those normal neighbourly relations with Israel that might be expected of her as a member of the United Nations, there would be less ground for concern. But since Egypt pursues a policy of open and active hostility towards Israel, and joins with her fellow-members of the Arab League in acts and threats of aggression, the accretion to her of strategic and military strength constitutes a plain menace to the security of Israel.

(4) The Israel Government has in the past, while in no way wishing to hinder the conclusion of an Anglo-Egyptian accord, invited the attention of the Government of the United Kingdom to its serious consequences for Israel as long as Egypt's hostility continued unabated, if it did not include adequate guarantees against Egyptian aggression. In the Note which the Ambassador

376

1. על מסירת האיגרת, ראה מס' 375.
2. ראה מס' 295 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 285.
4. ראה מס' 306 והערה 3 שם.

had the honour to transmit to the Secretary of State on 14 October 1953,[5] he stated, on instructions, that the Government of Israel would... be grateful to the Government of the United Kingdom if it could be informed what guarantees are envisaged in the agreement with Egypt against a situation which could not but lead to the development of an arms race, and what undertakings it is proposed shall be given by Egypt that the valuable military assets now coming into her possession... will never be used except for the defence of the area as a whole against external aggression.

The Secretary of State having replied on 30 October 1953, that the Government of the United Kingdom had had, and would keep, in mind the considerations raised in the Ambassador's Note of 14 October,[6] the Israel Government is disappointed and disturbed at the fact that the initialing of the Heads of Agreement was not accompanied by any declaration on the part of Egypt that she abjured her policies of hostility and aggression against Israel and would dedicate her new-found military strength to purposes of defence alone. In the light of the preceding exchange of Notes with the Government of the United Kingdom, the Israel Government must conclude that this was no accidental omission, and that the Egyptian Government deliberately set its face against giving any promise of good behaviour.

(5) Paragraph 4(i) of the Heads of Agreement lays down conditions governing the use of the Suez Canal base for the defence of the region. Under this key provision Egypt binds herself to afford to the United Kingdom facilities for placing the base on a war footing and operating it effectively in the event of an attack by an outside Power on any of the signatories of the Treaty of Joint Defence between Arab League States or on Turkey. Egypt does not bind herself to afford to the United Kingdom such facilities in the event of an attack on Israel. This again is evidently no chance omission. By her exclusion from the provisions of paragraph 4(i), and indeed from those of paragraph 4(ii), Israel finds herself singled out for a position of special peril. Moreover, a breach is left in the defences of the area, all the more serious for Israel's proximity to the Suez Canal. Although it is clear that an attack on Israel would constitute a direct threat to the Middle East as a whole and to the peace of the world, Egypt has not agreed to provide for the United Kingdom those facilities which would, in such an event, be expected from a country sincerely desirous of helping to defend the area against external aggression.

(6) At the same time, paragraph 4(i) of the Heads of Agreement gives, for the first time, the stamp of international approval to the Treaty of Joint Defence between Arab League States – an instrument devised, despite its name, for the sole purpose of concerting the military plans of those States

5. ראה כרך 8, מס' 424, סעיף 6.
6. ראה שם, מס' 483.

against the hoped-for day of reckoning with Israel. The linking of the Anglo-Egyptian agreement with the Arab League's "Treaty of Joint Defence" has been noted by the Israel Government with particular distress. It combines with Israel's exclusion from the provisions of paragraph 4(i) to create a precedent which must react adversely on Israel's position in the Middle East, and specifically on her security. There is nothing here to discourage Arab policies of aggression – and much to suggest to those who maintain a state of war against Israel that they can go on doing so with impunity. The Government of the United Kingdom would appear to have incurred a grave responsibility in their acceptance of these formulations.

(7) The Israel Government observes (paragraph 8 of the Heads of Agreement) that the agreement will recognise that the Suez Maritime Canal, which is an integral part of Egypt, is a waterway economically, commercially and strategically of international importance, and will express the determination of both parties to uphold the 1888 Convention guaranteeing the freedom of navigation of the Canal.

The Israel Government would be glad to know the precise significance of this renewed undertaking which Egypt is apparently to give with regard to the freedom of shipping in the Suez Canal, and whether the United Kingdom Government interprets it as meaning that Egypt will refrain from interfering with Israel ships and with ships of other flags carrying goods and commodities, including oil, to and from Israel ports.

Since the United Kingdom has consistently, in the Security Council and elsewhere, upheld the principle of free passage in the Suez Canal, the Israel Government would like to assume that the British Government would not suffer a situation in which the principle was re-affirmed in words, while in practice its violation continued unchecked.

(8) The Government of Israel has noted the statements made by Mr. Selwyn Lloyd to Mr. Avner on 12 July 1954, and sees them as raising questions which call for further elucidation.

(9) Mr. Selwyn Lloyd stated that Her Majesty's Government would not abandon Israel to Arab attack, nor allow her to fall into danger of military defeat. British forces would remain in the Middle East, and would, as hitherto, stand ready to prevent or repel any act of aggression in that area. The Israel Government is concerned to know under what circumstances the Government of the United Kingdom considered that they might intervene on Israel's behalf; what form their intervention might take; what might be its scope and extent; and whether such action could be envisaged at all except on the basis of some mutually agreed arrangement between the United Kingdom and Israel.

(10) The Minister of State further said that Her Majesty's Government continued to adhere to the principle of a balance of strength as between Israel on the one hand and Egypt, and presumably the other Arab countries, on the other, but that this principle did not necessarily imply parity in arms sales.

The Israel Government, which sees Egypt and the other Arab States rapidly enhancing their superiority in arms and military equipment, is much concerned at this definition of British policy. It has always regarded with repugnance anything in the nature of an arms race and has understood opposition to an arms race to be also the policy of the Government of the United Kingdom. It cannot accept as valid any fine distinction between balance and parity, and must insist that neither any Arab state singly nor the Arab States collectively, shall be allowed to acquire a marked superiority over Israel in weapons and equipment, particularly in heavy armaments or aircraft. The present situation, as understood by the Israel Government, is obscure and seems likely to produce grave dangers unless it is plainly defined and takes into account the necessity of parity in military strength.

(11) Mr. Selwyn Lloyd stated also that on the evacuation of the British forces, no British arms would be left behind in the Suez Canal Zone and that the United Kingdom Government would not hand over to the Egyptian Government any of the arms or fighting equipment now in the base. The Israel Government understands that the Minister of State was referring not only to the arms and equipment of the British units now to be withdrawn, but also to the contents of the arsenals and ammunition depots in the base. It would be grateful to receive from the United Kingdom Government confirmation that this understanding is correct, and would appreciate being informed in detail about the degree of control which the Egyptian Government will be allowed to exercise in future in the Suez Canal base, including particulars of the installations, public utilities, communications, bridges, pipelines and wharves, etc., which according to paragraph 5 of Annex I of the Heads of Agreement are now to pass into its care. It regards – and is confident that the Government of the United Kingdom will regard – this request for exact information on these matters as justified by the quite exceptional circumstances arising from the conclusion of the Anglo-Egyptian agreement. As an inescapable consequence of this Agreement, an overwhelming superiority of military and strategic strength is being conferred upon a country deliberately maintaining against Israel a state of war whose termination has not been made a condition of the agreement.

(12) The Ambassador of Israel has been instructed to bring these considerations to the notice of the Secretary of State for Foreign Affairs, and to say that the Government of Israel would deem it useful to arrive at a clearer understanding with the Government of the United Kingdom on the matters raised in this communication, in particular those set out in the preceding three paragraphs. He is instructed to enquire whether the British Government would agree that such an understanding might be achieved in the course of a series of conversations devoted to that end.

(13) Finally, the Ambassador is instructed to revert, with special emphasis, to the discrimination against Israel in respect of regional security arrangements resulting from the provisions of paragraph 4(i) of the Heads of Agreement, and the upsetting, to Israel's detriment, of the balance of strength

in the Middle East – and to invite Mr. Eden's urgent attention to the Israel Government's view that these features of the Anglo-Egyptian Agreement portend the most serious consequences.

(6) The Ambassador of Israel avails himself of this opportunity to renew to Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs the assurances of his highest consideration.[7]

377

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 849

נוסח יוצא: 130.02/2409/12

ירושלים, 22 בספטמבר 1954

אישי-כמוס

שלך 882, 883.[1]

אין בדעתנו לבקש התערבות אלא בהיעצר האנייה. נודיע הן בלונדון הן בוואשינגטון העובדות ונוסיף כי אם לא תשוחרר תוך ימים אחדים נפנה למועצת־הביטחון. אם בתגובה ייאמר: אל בחיפזון, המתינו עד שנברר-ניעתר ונמתין. אם יתריסו כלפינו על הצעד הנמרץ נטען לפי שלך 883 וכן תדרכנו שגרירות לונדון. נסביר בעיתונות לפי אותם הקווים. גם למחלקת המדינה, גם לכותבי מאמרים, אפשר להסביר ההיגיון שבניסוי מצרים דווקא בשלב זה לפי קל וחומר, שאם בכלל היא מוכנה להתנהג כשורה הריהי רגישה עכשיו יותר מלאחר החתימה ואם היא מפירה חוק עכשיו, על אחת כמה וכמה שתפירנו אחרי כן ולכן זו השעה להבהיר עמדתה. לצוות האנייה יש הוראה לציית לשלטונות התעלה ואם תוחזר או תיעצר, או ייעצרו, למחות אך לא להתנגד. אם יתפרסם דבר ההפלגה בטרם תגיע האנייה לתעלה והעיתונים ישאלו פשר דבר תענו כי עליכם לשאול. לידיעתכם שם האנייה "בת־גלים", 500 טון, שייכת לחברת דולפין; מובילה בשר לחיפה. מִנעו כל דליפה.[2]

שרת

7. תשובת אידן – ראה מס' 424.

377

1. ראה מס' 369 והערה 2 שם.
2. ראה מס' 389.

378

ו' איתן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
W. Eytan to the Israel Permanent Mission to the United Nations

Coded Tel. Y438 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2331/6 נוסח יוצא:

Jerusalem, 22 September 1954

Immediate

We all deeply shocked your vote China.[1] Cannot remember ever such indignation in Misrad [Ministry]. Your clear instructions were under no circumstances vote against China.[2] We fail understand by what reasoning you assumed vote against China on this resolution was not vote against China. What we feared all along has now happened. Arabs who still recognize Formosa are beginning work their passage Peking while we quite unnecessarily give ourselves setback. Our position vis-à-vis Burma harmed,

378

1. ב־21 בספטמבר, בישיבת הפתיחה של המושב התשיעי של עצרת האו"ם, הגיש נציג ברית־המועצות הצעת החלטה על הושבת נציג סין העממית במושב של סין (במקום של נציגי הרפובליקה של סין [סין הלאומנית]) בעצרת ובגופים אחרים של האו"ם. ארצות־הברית הגישה שתי הצעות נוהליות: האחת, שהעצרת מחליטה לא לדון במושב התשיעי שלה ובמשך שנת 1954 בכל הצעה על החלפת נציגי סין; והשנייה – להצביע קודם כל על הצעת ההחלטה שלה. ההצעות האמריקאיות התקבלו ברוב ניכר, כשישראל ובריטניה בין התומכים. בין המתנגדים נמנו בורמה, הודו, דנמרק, נורבגיה ושבדיה, ובין הנמנעים היו מצרים, סוריה, ערב הסעודית ותימן. (ראה *Yearbook of the United Nations*, 1954, pp. 50-52.)
2. בתדריך לנציגות ישראל לעצרת האו"ם, שנשלח לאחר התייעצויות שהתקיימו במשרד ב־26 באוגוסט בראשות שר החוץ ובהשתתפות אבן, נקבעו בשאלת החלפת ייצוגה של סין באו"ם שתי הנחיות עיקריות: א. לנסות ללכת לפי הקו הבריטי, מתוך הנחה שיהיה זה קו ביניים; ב. לא להצביע בשום אופן נגד החלפת הייצוג ובאופן מעשי להתנגד לדחייה בלתי מוגבלת, להימנע או לתמוך בהצבעה על דחייה חלקית ולתמוך בהחלפת הייצוג אם ייכשלו שתי האפשרויות הקודמות. כאשר התברר סמוך לפתיחת הדיון כי בריטניה תתמוך בהסרת הסעיף בדבר החלפת הייצוג הסיני מסדר היום של העצרת, הונחתה הנציגות הישראלית להימנע. הנחיה זאת לא נראתה לנציגות, שסברה שעדיף לחבור אל בריטניה ושאר מדינות מערב אירופה בהצבעה בעניין שהוא נוהלי גרידא, ואין בו שלילה עקרונית של ייצוג סין העממית באו"ם, מה גם שממילא אין רוב באותה שעה להצעה הממשית להושבת סין העממית באו"ם. אבן אף הוסיף והדגיש כי ההימנעות לא תזכה את ישראל בשום יתרון, ולעומת זאת תפגע קשה במעמדה בארצות־הברית. (ראה תדריך לנציגות ישראל למושב התשיעי של עצרת האו"ם, 7 בספטמבר 1954, 130.11/2505/27; מברק לבבי אל הנציגות באו"ם, 424, 19.9.1954, 130.09/2331/6; מברקים אל משרד החוץ מקדרון (104), 20.9.1954, ומאבן (107, 108), 21.9.1954, 130.09/2331/13; אבן אל רפאל, W890, 21.9.1954, 93.01/2210/18.)

also probably elsewhere. Public reaction here bound to be very unfavourable. Am proposing Sar [Foreign Minister] we inform Peking through various channels open to us that delegation misunderstood instructions and voted as it did by mistake.[3]

Eytan

3. הזעם והתדהמה שהגיעו מישראל הביאו לגל של הסברים והבהרות מהנציגות, שעיקרו: ההוראה להימנע, שהבריק רפאל ביום ההצבעה, הגיעה באיחור; את התדריך פירשו כהיתר לתמוך בדחייה מוגבלת, שזו היתה ההצעה שתמכה בה בריטניה; הליכה נגד הזרם של מדינות המערב היתה מזיקה; והסעיף שהועמד להצבעה היה נוהלי – דחיית הדיון ולא ההצעה הסובייטית על קבלת סין העממית לאו"ם. אבן גם הציע לשלב בדבריו בוויכוח הכללי בעצרת הסבר שיאמר שישראל לא מצאה טעם להביא בעיה זאת להכרעה כשצפוי לה כישלון, אך היא מקווה שחברי האו"ם יגיעו בקרוב לדיון רציני והכרעה חיובית בשאלה. (ראה מברקים של אבן, X113, X118, 21.9.1954, 93.01/2188/9.)
הצעתו של אבן להסביר את עמדתה של ישראל בדברים שיישא בוויכוח הכללי, התקבלה על דעתו של שרת, אך הוא הוסיף והוכיח את אבן על הנחתו כי ההימנעות לא היתה מקנה לישראל יתרון: "הצבעתנו השלילית הטילה צל כבד על יחסינו עם סין לעתיד לבוא, נתנה לערבים יתרון על פנינו כלפיה, פגעה בידידותנו עם בורמה, הזיקה לנו בעיני הודו והפגינה כלפי המדינות הסקנדינביות ודעת הקהל החופשית לפחות באירופה את צמידותנו היתרה לארצות־הברית." לפיכך לא ראה מנוס אלא לפרסם ברבים הסבר. (ראה שרת אל אבן, WIA851, 22.9.1954, 130.09/2310/7.)
ואמנם באותו יום פרסם דובר משרד החוץ את ההודעה הבאה: בידי הנציגות הישראלית היה תדריך שעיקרו היה לא להצביע נגד קבלת סין העממית לאו"ם. בנסיבות שנוצרו הגיעה הנציגות למסקנה כיצד עליה להצביע. משרד החוץ הטיל ספק בתבונת היוזמה להעלות בשעה זו את שאלת החלפת נציגות סין באו"ם, נוכח הביטחון הגמור בכישלונה, אולם לא התכוון לתת לספק זה ביטוי בהצבעה שלילית. (תיק 130.02/2404/14.) למחרת הורה איתן לנציגויות ישראל במזרח אירופה, סקנדינביה ורנגון להיפגש עם נציגי סין ולהסביר את הצבעת ישראל בהתאם להודעה זאת. (ראה מברק המנכ"ל, 23.9.1954, 130.09/2377/2.)

379

ז' ארגמן אל מ' ברטור
Z. Argaman to M. Bartur

העתק: 130.11/2512/1

מוסקבה, כ"ד באלול תשי"ד
22 בספטמבר 1954

ברטור היקר!

בדו"ח של [יהודה] גדעון פרטים מלאים על השיחות שלנו עם הסובייטים ותגובותיהם להרחבת המסחר אתם.[1]

טענתם העיקרית היא כי ברשימת סחורות היצוא שלנו אין הם מוצאים סחורות הדרושות לה[ם] והכלולות בתכנית הייבוא שלהם. בכל אופן לא בשנה זאת. ובמידה שהם קנו סחורות דומות בארצות אחרות - הרי היו אלו בכמויות זעירות ולאחר שקיבלו מארצות אלו סחורות חיוניות וחשובות להם. הם מעוניינים לסחור אתנו על יסודות של תועלת הדדית ולפי מצב הדברים - יוצא שממילא המסחר אתנו מצטמצם בקניית פרי־הדר ובננות ובמכירת נפט ומוצרי נפט. סחר זה בוצע ואפשר לבצעו גם בעתיד על יסוד הסכם הבנקים ואין כל הכרח וצורך בהסכם מסחרי.

לטענתנו על דרישתם לשלם או בשטרלינג או בקלירינגים אחרים תמורת 50,000 טון מזוט - השיבו כי לאחר שלא השתמשנו באופציה בזמנו חורגת הקנייה הזאת ממסגרת ההסכם ונוסף לזה, וזה העיקר - לפי תכנית היצוא שלהם בקברטל [ברבעון] האחרון של השנה אין הם יכולים למכור במכירות בודדות אלא נגד מטבע או קלירינג מתאים לייבואם.

לדבריהם הם חיפשו מוצא להקל עלינו בעניין זה, אבל לצערם לא ראו כל דרך. לעומת זאת הם מסכימים להסדר הקלירינג גם בשנה הבאה וכן יסכימו לתשלום כל עודף אם יהיה כזה על־ידי זיכוי בגרמניה המערבית.

אין ברית־המועצות כנראה רואה את השעה כשרה להסדיר את יחסי המסחר אתנו בדרך פומבית ורשמית.

המומנט המדיני הוא בלי ספק אחד הנימוקים לעמדת ברית־המועצות. קיימת הרגשה שברית־המועצות טרם התייאשה מלכבוש לעצמה השפעה בעולם הערבי וגילוי התקרבות יתר לישראל, לו גם בשטח הכלכלי, אינה עלולה לעזור לה לברית־המועצות להשיג את שאיפתה. עמדת ההתחמקות של ברית־המועצות כלפי הידוק ופיתוח קשרי התרבות והמדע אתנו למרות הרצון הטוב שגילו הן בארץ והן כאן מיד עם חידוש היחסים, ולמרות הקשרים ההדוקים שהיא מקיימת בשטח זה עם כל הארצות

379

1. ארגמן יצא בסוף אוגוסט למוסקבה כדי לשאת ולתת על קניית דלק ולבירור אפשרויות להגברת היצוא לברית־המועצות וגיוונו במגמה לשלב את העסקה במסגרת יותר רחבה של הסכם מסחרי. עד אז התנהלו היחסים המסחריים במסגרת הסכם סילוקין (קלירינג) בין בנקים שנחתם ב־1953 ואפשר לשלם תמורת הסחורות הסובייטיות בסחורות ישראליות, ובפרט בפרי־הדר ובננות. במסגרת הסכם זה נחתמו שני חוזים, האחד, בדצמבר 1953, בערך של כ־2.9 מיליון דולר על מכירת פרי הדר ובננות, והשני, בפברואר 1954, על קניית דלק גולמי ומזוט בערך של כ־3.6 מיליון דולר. (ראה דין־וחשבון של ברטור אל שר החוץ, 9.8.1954, 130.11/2512/1.)

האחרות כולל ארצות מזרח התיכון – מוכיחה גם היא כי קיימים אצלה שיקולים מדיניים להימנע ככל האפשר מהתקרבות יתר.

אולם אם ננסה להתעלם מהמומנט המדיני ונדון לגופו של העניין – הרי מלבד הטענה שסחורות היצוא שלנו אינן מהסוג הדרוש להם והחיוני בשבילם (ויש צדק־מה בטענה זו) – קיימת לדעתי סיבה נוספת שעליה אמנם לא דיברו הסובייטים בגלוי, אבל אפשר היה לעמוד עליה מתוך רמזים שונים, והיא:

עם הכרזת המדיניות הכלכלית החדשה וההבטחה לספק מקסימום מצרכים לאוכלוסייה – הסתערה ברית־המועצות על השוק האירופי והדרום־אמריקני ובהיקף גדול קנתה סחורות, מהן חיוניות כגון מכונות ומוצרים טכנולוגיים ומהן מצרכים לאוכלוסייה, בשר, חמאה, טקסטילים וכו'.

כל זה נעשה במסגרת ההסכמים המסחריים שנחתמו בשנה האחרונה עם רוב המדינות, ומתוך הנחה שתמורתן תשלם ברית־המועצות בסחורותיה היא. מתברר אבל, כי בו בזמן שברית־המועצות מילאה את כל המכסות בכל מה שנוגע לקניותיה – הנה לגבי מכירותיה היא, לא נתמלאו המכסות והחלק ניכר של מדינות לא קנו ממנה במידה שאפשר לכסות את קניותיה היא, והיא נשארה חייבת סכומים ניכרים תמורת הקניות האלו ולפי הסכמי התשלומים – היה עליה ברוב המקרים לכסות את התמורה במטבע. בצרפת, למשל – הגיע הבדל קניותיה למכירותיה לשליש היקף ההסכם. לדברי הצרפתים – לא מצאו הקונים הצרפתים עניין בסחורות רוסיות ואפילו נפט קנו רק 150 אלף טון במקום 400 אלף כפי שנקבע במכסה. כתוצאה מכך מציעים הרוסים להקטין במידה ניכרת את רשימת הסחורות לשנה הבאה.

קשה היה ל[א]מוד באיזו מידה יכלו הרוסים לספק סחורותיהם בסוגים ובכמויות שהתחייבו עליהם, אבל העובדה היא שלסוף השנה הזאת נמצאת ברית־המועצות במצב תשלומים קשה ומכאן ההחלטה למכור ברבע השנה האחרון נפט וסחורות דומות נגד מטבע או קלירינג מתאים לשם כיסוי קניותיהם.

ברור, אפוא, שמבחינה כלכלית גרידא אין ברית־המועצות יכולה עכשיו להרשות לעצמה לקנות מאתנו סחורות שמידת החיוניות שבהן הנה לכל הדעות ממדרגה שנייה או שלישית. ועלינו, אפוא, להסתפק בשנה הבאה בסחר חליפין של הדרים ובננות נגד נפט – שבערכו הכלכלי עבורנו אין כלל לזלזל.

כל זה אינו אומר שעלינו לחדול ממאמצינו להחדיר את סחורותינו לשוק הרוסי בעתיד, ויש לעשות בשטח זה בעקשנות ובהתמדה.[2]

בברכה,

ז' ארגמן

2. הניסיון להרחיב ולגוון את הסחר עם ברית־המועצות לא עלה יפה. ב־31.10.1954 נחתמו במוסקבה שלושה חוזים לאספקת דלק גולמי ומזוט, ובראשית נובמבר נחתם חוזה למכירת פרי־הדר ובננות. כל החוזים נחתמו במסגרת הסכם הסילוקין של הבנקים, שתוקפו הוארך עד סוף 1955. (ראה מזכר נדיבי אל מ' אליצור, 3.11.1954, 130.11/2512/1.)
בסיכום המשא־ומתן במוסקבה כתב ארגמן כי בשיחה כללית יותר שקיים לאחר סיום עסקת הנפט חזרו והדגישו בפניו כי ברית־המועצות תהיה נכונה להיכנס למשא־ומתן על הסכם מסחרי אם ישראל תוכל לספק לה סחורות חיוניות. לדעתו, אם ישראל תמצא דרך לספק סחורות כאלה, תוכל לשווק גם מוצרי תעשייה שלה, ולכן אם יש לישראל עניין לייצא מתוצרתה לברית־המועצות, הרי כדאי לה לחפש את הסחורות החיוניות לסובייטים גם במקומות אחרים. (ראה ארגמן אל המחלקה הכלכלית, 5.12.1954, 130.11/2512/1.)

380

כ׳ כ״ץ אל ש׳ בנצור
K. Katz to Sh. Bentsur

מברק מוצפן 315

נוסח נכנס: 130.09/2295/10

בודאפשט, 22 בספטמבר 1954

כמוס

השיחה עם שיק על עלייה:[1]

(א) שיבחתי הנכונות לנהוג בליברליות במקרים מסוימים, אך לצערי בשבילנו זו טיפה בים. יציאה מתאפשרת לבודדים, אך אלפי משפחות מפורדות מחכות לשווא כשהם משא סוציאלי על הונגריה.

(ב) תשובתו היתה שאשלח לו איגרת ואציין העובדה שקאו״ק[2] מעכב. הוא יפנה אליו בתלונה.

(ג) אמרתי שאינני רוצה להתלונן על מוסד ממשלתי, אך אם ירשה ארחיב היריעה. מן העיתונות אני למד שיש פיטורים מעבודה והמדינה מעוניינת שהחזקת הורים תיפול על בנים. יש מקרים רבים מאוד שהבנים בישראל ומדוע לא יינתן עתה להורים לצאת? כן עומדת הונגריה בפני בעיה קשה של טיפול באנשים שמאמץ עבודתם כאן התגלה כבלתי־פרודוקטיבי. מדוע לא תקטין הבעיה על־ידי הרחבת היציאה לישראל?

העיתונות מודיעה על חומרת בעיית השיכון, ואני יודע מניסיוננו כי הצורך להשקיע בשיכון מתנגש עם צרכים פרודוקטיביים יותר. אם תורחב היציאה לישראל יתפנו דירות כמספר היוצאים ואם הדבר ייעשה בהסכם אתנו, איש לא יכול לדבר על אקספרופריאציה ולנצל לתעמולת זוועה. להפך. מעשה ליברלי בשטח העלייה יסכל באמריקה הניסיונות להשמיץ הונגריה בעניין זכויות האדם. אני משוכנע גם שאם תורחב רצינית עליית קרובים, יוכלו הקרובים בישראל להניע את האוצר לשחרר דוויזים כדי לשלם להונגריה במטבע קשה הוצאות הנסיעה. בסיכום אני רואה כי כיום נשקף להונגריה רק יתרון כלכלי ומדיני מהרחבה רצינית של עלייה ומדוע לא נעשה אפוא הסכם חדש? יש הרי תקדים כאן וכן יש דוגמא חיה בדמוקרטיה עממית כבולגריה.

(ד) דיברתי בטון שקט, לא כתובע אלא כמי שמתנה הגיונו בשיחה ידידותית ומותיר ל[מי שמ]מול אפשרות להשתכנע או לסתור. ההיענות הפסיכולוגית היתה טובה. שיק הגיב באינטימיות. סיפר בסוד שהשר והוא התרשמו מדברי הפרידה של

380

1. כ״ץ העלה את נושא העלייה כשנקרא ב־21 בספטמבר אל שיק, סגן שר החוץ ושר החוץ בפועל. שיק ביקש את תמיכתה של ישראל בקבלת הונגריה לאו״ם (בעניין זה ראה גם מס׳ 401). כ״ץ המליץ לבנצור שהנציגות באו״ם תתיידד עם המשקיף ההונגרי שם. (ראה כ״ץ אל משרד החוץ, 313, 21.9.1954, 130.09/2295/10).
2. קאו״ק – KEOK – המרכז לפיקוח על זרים של המשטרה ההונגרית.

גרשון [אבנר][3] אך גם נבהלו מן ההיקף. כאשר דק הציע הסכם חדש המליצו השניים ובדקו האפשרות, אך נתברר להם כי הממשלה מתנגדת להסכם חדש.[4] הוא מודה כי מאז השתנה המצב כאן ולכן מוכן לתמוך בפנייה חדשה אם תבוא יוזמה רשמית מצדנו, אך הוא רואה יותר סיכויים אם לא ידובר בה על חידוש ההסכם כאפשרות יחידה להרחבת היציאה.

(ה) כאשר סיפר על העמדה החיובית שלו ושל השר אמרתי כי ברור שאם נשלח איגרת לא נוכל לפרט בה ההנאות הכלכליות. על כך ענה לי: "שמעתי את הסברך ההגיוני גם בנקודה הכלכלית. אתה תשלח האיגרת שתהיה לי נקודת אחיזה לעורר השאלה ואדע כבר להוסיף את היתר במקום שצריך".

(ו) אחבר טיוטה ואשלח לכם בנפרד לשיקול ותיקונים.[5]

כ"ץ

381

ו' איתן אל מייג'ור ג'נרל אל"מ ברנס (ירושלים)

W. Eytan to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130.16/2948/9 :העתק

[Jerusalem], 23 September 1954

Dear General Burns,

I am writing to thank you on behalf of the Prime Minister for your letter to him of 7 September 1954.[1] Mr. Sharett much appreciates your having made available to him a copy of your report of the same date and has asked me to send you this reply personally in his name.

Mr. Sharett is unable to comment in detail on your report since Israel was not a party to the investigations on which it was based. For reasons with which you are familiar, Israel is not at present taking part in the work of the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission, whose existence as a mixed commission is indeed in abeyance. This is a situation whose remedy can be

3. ראה כרך 8, מס' 427.
4. השיחה עם דק, אז המזכיר הראשון בצירות ישראל בבודאפשט, התקיימה ב־23 בפברואר 1954. נאמר לו כי הונגריה אינה רוצה בהסכם עלייה חדש והיא תטפל אך ורק בבקשות הגירה אינדיווידואליות. (ראה מברק אל משרד החוץ, 248, 23.2.1954, 130.09/2295/10.)
5. כ"ץ הגיש את האיגרת על העלייה ואיחוד המשפחות ב־14 באוקטובר. (ראה דו"ח על מסירתה בתיק 130.11/2492/22.) בסוף דצמבר 1954 הודיע מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ ההונגרי לצירות ישראל על החלטת ממשלתו להמשיך במתן דרכונים אינדיווידואליים, במגמה להרחיב את המסגרת בעתיד. (ראה תזכיר על יחסי ישראל־מזרח אירופה בשנת 1954, 15.2.1955, 93.39/544/1.)

381
1. ראה מס' 352 וההערות שם.

sought by the means which have been indicated to you and which the Israel Government would be glad to see adopted so that the work of the Commission may be restored to its proper footing. Israel will resume participation in the work of the Commission as soon as a change is made in its chairmanship.

Under these circumstances, Mr. Sharett is bound to regard your report as incomplete – not, of course, in intent, but in fact. All the evidence was taken from Jordanian witnesses or assembled on the Jordan side of the frontier. Even so, it is hard to see – to take but one example – how it was possible to conclude that apparently "a force of not less than a battalion (about 800 men) was involved in the whole operation". This figure was quoted, on the morrow of the incidents you mention, by the Jordan Government radio. Mr. Sharett can find no objective confirmation of it in the evidence you assemble in your report, despite the fact that this evidence comes in the main from sources which had a natural interest in wildly exaggerating the figure.

Apart from this, and from a number of similar points, Mr. Sharett could have wished that your report had placed the incidents of 1–2 September in a juster perspective. Those incidents must be seen as the culmination of a situation which had been growing from bad to worse, and from worse to unsupportable, as the result of repeated acts of violence and aggression from the Jordan side of the border. The memory of the massacre at Maale Akrabim is still fresh in our people's minds. You will recall, too, the killing of a farmer at Raanana on 27 June, of another farmer at Bet Gan on 24 July and of a watchman at Ramat Raziel on 28 August 1954. All these were unprovoked acts of murder. It was clear in each case that the murderers had come from Jordan and returned to Jordan. There was no indication that the Jordan Government had made any attempt to trace, let alone apprehend or punish them. It is inconceivable that a series of such outrages could have been committed without the knowledge, and almost certainly the connivance, of Jordan security forces.

This situation has now gone on for years. On the Israel side there has always been a scrupulous avoidance of initiative in armed action, nor has the Government ever countenanced deliberate unprovoked incursions into Jordan territory. But patience has its limits. Nothing in the United Nations Charter or in the General Armistice Agreements restricts the right of individuals and nations to self-defence.

The gravity of the present situation derives from the policies pursued by the Jordan Government, and from these policies alone. They find expression in Jordan's publicly proclaimed view that it is in a state of war with Israel; from this it is only a short, and perfectly logical, step to perform acts of war such as those listed above, to take only a few of the most recent examples. It is the Jordan Government which has refused to recognise the binding force of the armistice line by refusing to demarcate it in the interests of mutual

security.[2] It is Jordan, again, which has repudiated fundamental provisions of the General Armistice Agreement such as Articles VIII and XII.

Mr. Sharett asks me to say that the Israel Government extends to you an invitation to undertake a general study of the conditions prevailing along the border. The Government would gladly make available to you all pertinent information and accord all other facilities to make possible a full understanding of the border situation. In the meantime, with a view to adopting practical measures to end violence, the Government suggests that you try to obtain Jordan's agreement to the marking of the demarcation line, and it proposes that a meeting of the Special Committee created under Article VIII be convened as soon as possible.

The abandonment by Jordan of its illegitimate policies, and of the acts of violence and aggression which flow from them, would bring immediate relief to the situation. Israel wants nothing but peace and quiet along her frontiers, and Mr. Sharett earnestly hopes that you may find it possible to achieve this end by influencing the Jordan Government to abjure its hostile policies and recognise the obligations incumbent on it under the General Armistice Agreement. The Government will be glad to cooperate with you, by all the means it can, in preventing, as you say in your letter of 7 September, infiltration and crimes committed by Jordanian subjects which disturb the peace of its border settlements.

Believe me, yours sincerely,

Walter Eytan

382

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/978

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 23 בספטמבר 1954

בהמשך לשלי ל/977.[1] להלן הערותי בשולי שיחתי עם אידן: (1) סעיף השיחות בינינו והערבים על שלום בהודעתם הוכנס כנראה כתוצאה מיזמת משרד החוץ ונורי [סעיד] בלי השתתפות יתר הנציגים הערבים. מסתבר מדברי אידן שתגובת השגרירים הערבים היתה קרירה ואף שלילית לעצם רעיון הפגישה הישירה עמנו. (2) השלב הבא

2. ראה מס׳ 288.

382

1. מס׳ 375.

יהיה תלוי כנראה בתוצאות השיחות של צ'רצ'יל ואידן עם נורי. יש להניח שממשלות ערב יפעילו בינתיים את לחצם על עיראק כדי להכשיל יזמת נורי. (3) מציע שננקוט כלפי "מסע שלום" זה בשיטת "כבדהו וחשדהו" ולא נעשה שום צעדים בעניין אלא אם נשמע משהו חדש וחיובי מאידן לאחר שיחתו עם נורי. (4) יש לדעתי להימנע מהבעת דעות אופטימיות ויחד עם הדגשת נכונותנו למשא־ומתן ישיר עם הערבים עלינו לציין את ספקותינו בדבר כנותם. (5) הנני מסופק בתועלת הגישושים הישירים שלנו אצל נורי העלול לנצל כל יוזמה שלנו ואף המוסתרת ביותר כדי לנצל את התלהבותנו, למטרותיו הוא. ברם אם תחליטו שיש תועלת בגישוש כזה, הרי כפי שכבר הברקתי, מצאנו את קרוסמן כמתאים ביותר לתפקיד זה בשל הפופולריות שלו במחנה הערבי ומסירותו לענייננו.[2] (6) עצם ההכרה המתגבשת כנראה במשרד החוץ בדבר הצורך בהסדר בין ישראל ומדינות ערב, שבלעדי[ו] לא ניתן יהיה לבצע בשלמותן תכניות ההגנה של האזור, עובדה המסתברת גם מדברי אידן אתמול, כרוכה באפשרויות חיוביות בשבילנו, אך גם בסכנות גדולות, ו[מ]חייבת ערות רבה מצדנו מתוך התכוננות, על אף הערותיו המסויגות של אידן, לניסיון של הטלת שלום מאונס והלחץ שיופעל עלינו הן מכאן והן מוואשינגטון.[3]

אילת

2. בחילופי מברקים ביניהם הנחה שרת את אילת למצוא איש־ציבור אנגלי מתאים לשיחה עם נורי סעיד במטרה לברר למה התכוון כשאמר בקהיר כי מוכרח לבוא שלום בין ישראל וערב ומה עומד מאחורי גישושי השלום שלו. אילת הציע את קרוסמן. (ראה שרת אל אילת, ד/298, 20.9.1954, 130.09/2320/1; אילת אל שרת, ל/970, 21.9.1954, 93.04/40/17).

3. במברק מאוחר יותר הודיע אילת שקרוסמן אכן קיבל על עצמו את משימת התיווך. אשר לכוונותיו של נורי סעיד כתב אילת, שעל־פי מקורות שונים שואף נורי להגיע להסדר עם המערב ולקדם את איחוד עיראק, סוריה וירדן, והוא סבור שלשם כך עליו להתגבר על התנגדות ישראל. אין לו תכנית ברורה להסדר עם ישראל אך בתור נקודת מוצא ינסה להישען על החלטות האו"ם. הוא מקווה שאם יעמיד פני מתון כלפי מעצמות המערב ויצליח לשכנען בכנות כוונותיו לשלום יניע אותן להפעיל לחץ על ישראל. הוא מניח כי הוויתורים הרציניים שישיג מישראל ישכנעו בסופו של דבר גם את יתר מדינות ערב לקבל את דין ההסדר. (ראה מברק אילת אל שרת, ל/985, 24.9.1954, 93.04/40/17).

383

א' אילת אל א' אידן (לונדון)
E. Elath to A. Eden (London)

Orig.: PRO, FO371/111075 :מקור

London, 24 September 1954

Personal

Dear Mr. Eden,

May I take the liberty of referring briefly to our conversation at the interview which you were good enough to grant me on Wednesday?[1]

You will recall that I then submitted for your consideration the suggestion that the Foreign Office might publish a statement with regard to Israel parallel to that published after the meetings between the Minister of State, Mr. Selwyn Lloyd, and the Ambassadors of the Arab States.[2] At that point, you were kind enough to suggest that I should write to you about this matter, and I now avail myself of this suggestion.

As you know, there is a good deal of anxiety in Israel at the present moment as to the policy of Great Britain and her allies in the Middle East. My Government feels that it would be a very good thing if the publication of a statement intended mainly for Arab consumption were to be followed, after your meeting with me, by a further statement intended mainly for our own people.

As I said during our conversation, we feel that it would be most desirable for such a statement to contain the following points:

(a) A reference to British friendship with Israel being an integral part of British policy in the Middle East, parallel with friendship with the Arabs;

(b) Recognition on the part of the British Government of the economic and social effort and progress which the State and people of Israel have made in giving homes to their kith and kin from all parts of the world, in their rehabilitation, and also in the general development of the country;

(c) Recognition of the fact that, ever since the establishment of Israel, the Government and people of Israel have been and are striving for an early settlement between themselves and their neighbours, to be arrived at by way of direct negotiations, unfettered by any prior conditions. Obviously, in the course of such negotiations, all sides will be able to bring up any question that may be relevant. I wish to affirm that this aim remains the firm purpose of my Government.

383

1. ראה מס' 375.
2. ראה מס' 374 (הערת־עורך).

May I say that my Government, and I myself, feel that an announcement on these lines would be particularly salutary at the present moment, since it would publicly underscore the desire for friendship with Israel which is harboured, I know, by the Government of the United Kingdom. There is no doubt that such an announcement, while it would, of course, be no substitute for further discussion between our two Governments of the main matters raised in our talk following the presentation of my Note of September 22,[3] would yet have a steadying, and indeed a positive, effect on the situation.

May I say again how deeply I appreciated your giving me so much of your time last Wednesday, despite your many other serious and urgent preoccupations?

Believe me to be, dear Mr. Eden,

Yours very sincerely,

E. Elath

384

א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. W915 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/18 :נוסח יוצא

Washington, 26 September 1954

Principle involved both in Cyprus[1] and Irian[2] cases is not colonialism versus independence but rival territorial claims. Neither Greece nor Indonesia is proposing independence for peoples disputed Islands, but each is seeking annexation territory to itself. Further question apart from merit each case is whether we interested G[eneral] A[ssembly] having power transfer territory from sovereignty one member state to another. Many countries including Latins have negative views on this. For Israel it is of utmost importance strengthen inhibitions existing U.N. against changes territory by international

3. מס׳ 376.

384

1. ראה מס׳ 355 והערה 1 שם.
2. איריאן, היא גיניאה החדשה המערבית, נותרה בידי הולנד לאחר שהוקמה אינדונזיה ב־1949. אינדונזיה, שביקשה לספח אותה אליה, הניחה את הנושא על סדר היום של המושב התשיעי של עצרת האו״ם. בהתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ ב־26 באוגוסט (ראה מס׳ 372 – הערת־עורך) הוחלט לתמוך מהיבט עקרוני בזכות האו״ם לדון בבעיה, ולקרוא לצדדים למשא־ומתן; אם תהיה הצבעה על הצעות לגופו של עניין, להימנע, כדי שלא להצטרף למדינות הקולוניאליות המתנגדות לסיפוח, ולא להצביע עם אינדונזיה נגד הולנד.

decree. Both Lloyd and Menon have clarified this point in opening debates.

My conclusion is we should not hesitate fully support U.K., Netherlands, on substance Cyprus, Irian, issues and ways can be found formulate this without serious charge colonialism, as India's abstention Cyprus proves. For us there is added incentive, namely U.K. friendlier than Greece while no country could have behâved better towards us than Holland or worse than Indonesia.

Please reconsider our positions in light above.[3]

Eban

385

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 869

נוסח יוצא: 130.09/2310/7

ירושלים, 26 בספטמבר 1954

כולנו מצטערים צער עמוק על תסבוכת סין בתוכנו,[1] אך הבה ונברר ונקבע העובדות:

(א) בין אם ניסחנו זאת במילים או לא, עיקר תוכן עמדתנו היה לא לגלות בשום פנים יחס שלילי לקבלת סין לאו"ם.

3. רפאל השיב שעמדת אבן מקובלת על משרד החוץ, אך הסתייג מהביטוי fully שהשתמש בו אבן לגבי התמיכה בבריטניה ובהולנד. (ראה רפאל אל אבן, 329, 1.10.1954, 93.01/2210/21.) שרת הסכים עם אבן בנוגע להיבטים המעשיים של הבעיה והתרשם גם מהטיעון החוקתי נגד מתן סמכות לעצרת להעביר שטחי ארץ מריבונות אחת לאחרת, אך הסתייג מהגדרת מטרתה של קפריסין כסיפוח כשמדובר ברצונו של רוב גדול באוכלוסייה. (ראה מברקו אל אבן, IW893, 1.10.1954, 130.09/2310/8.)
ב־10 בדצמבר התקיימה במליאת העצרת הכללית הצבעה על הצעת החלטה שהתקבלה בוועדה הראשונה. בהצעת ההחלטה הביעה העצרת תקווה שאינדונזיה והולנד תשקודנה על מאמציהן למצוא פתרון לסכסוך על־פי עקרונות מגילת האו"ם וביקשה ששתי המדינות ידווחו למושב העשירי של העצרת על ההתקדמות. הצעה זאת זכתה אמנם לרוב, אך לא בשיעור הדרוש של שני שלישים. ישראל הצביעה, יחד עם בריטניה, צרפת והולנד, נגד ההחלטה. ארצות־הברית נמנעה. (ראה *Yearbook of the United Nations*, 1954, pp. 56-60.)

385

1. ראה מס' 378. בעקבות פרסום ההצהרה הריץ אבן אל משרד החוץ שורה של מברקים ובהם שב וחזר על הטענה שתגובת המשרד מוגזמת, ומבוססת על עובדות שגויות. ההצבעה היתה בעניין נוהלי, ולא על שאלת הושבתה של סין העממית באו"ם. הצבעתה של ישראל לא עוררה התרגשות מיוחדת, הפתעה או ביקורת, אפילו מצדן של מדינות כמו בורמה והודו. הוא התרעם על הפומבי שניתן למחלוקת ודרש מן המשרד לתקן את ההצהרה הפומבית. (ראה אבן אל איתן, X119–X121, 22.9.1954, 93.01/2188/9.)

(ב) לפי הכרת כולנו והרושם החריף ברחבי הציבור כאן הובע יחס שלילי כזה בהצבעתכם נגד הדיון עכשיו.

(ג) כל הסברה כי ההצבעה לא נערכה לגוף העניין אלא בשאלת נוהל אינה משנה רושם מובהק זה יען דחיית הדיון עד סוף שנת 1954 פירושה למעשה דחייה לשנה הבאה, זאת אומרת, שלילת קבלת סין בשלב זה והזמנתה להמתין עד שיבוא אליהו.

(ד) נוכח סערת הרוחות שקמה בארץ לא היה מנוס מהסברה מה קרה ועל־כל־פנים באותו בוקר לא יכול המשרד בשום אופן להזדהות עם ההצבעה נוכח השאלות שהומטרו עליו.

(ה) אי־אפשר לדרוש מאיש ראיית הנולד, אך לו היתה קצת יותר רגישות כלפי התגובה האפשרית בארץ להצבעה השלילית, והייתם מקדימים ללוות את הידיעה על הצבעתכם בהסברת נימוקיה ושיקוליה, ייתכן כי תגובתנו היתה אחרת.

(ו) ה[ד]עה כי לפקין, לרנגון וכו' לא היתה נפקא מינא בין הצבעתנו נגד הדיון עכשיו לבין הימנעות אינה מתקבלת על דעתנו. דוד הכהן שהגיע לאחר מעשה הביע פלצות מההצבעה וקורת רוח מההודעה.

(ז) ההסתמכות על הצבעתנו אשתקד שכאילו היתה כהשתא אינה מתיישבת עם דו"ח אשתקד.[2]

(ח) לא נאמר בהודעתנו כי המשלחת הצביעה נגד קבלת סין לאו"ם. לאחר קבלת ההסברות השתמשתי בהזדמנות ראשונה של מסיבת עיתונאים ביום ו'[3] להסביר כי ההצבעה הייתה נוהלית ולא לגוף העניין.

(ט) אבקש לראותי כאחראי לפרסום ההודעה שניסחתיה במלוא ההתחשבות עם מצב המשלחת, אך מתוך מאמץ להציל יחסים או סיכויים חשובים שכולנו חששנו לחבלם.

(י) עלינו לראות את המצב שהביא לידי ההודעה ואת ההודעה עצמה כתקלות שחובה כמובן למנוע בעדן, אבל אם הן מתארעות באורח בלתי־נמנע, אין לראות בהן כלל ועיקר הרס וחורבן. נוכח המתח המתמיד בין הקצוות שנגזר על מדיניותנו להתנודד ביניהן יש להתפלא כי תקלות כאלו הן כה נדירות. על־כל־פנים אבקש להבין כי כשם שהמשלחת ראתה כורח בהצבעה מסוימת כך ראה המשרד כורח בהודעה מסוימת.

שרת

2. ראה סיכום של הצבעות ישראל בפרשה זאת במושב השמיני של העצרת הכללית, (24.9.1954, 130.02/2404/14.) לפי סיכום זה, בספטמבר 1953 נמנעה ישראל בכל ההצבעות שהתקיימו בעצרת: על הקדמת ההצבעה על הצעת ארצות־הברית לדחות את הדיון בשאלת ייצוגה של סין למשך שנת 1953, על הצעת ברית־המועצות להחליף את הייצוג של סין, על עצם ההצעה של ארצות־הברית, ועל ההצעה שלא להצביע על הצעת ברית־המועצות.

3. ב־24 בספטמבר נפגש שרת עם עורכי העיתונים בתל אביב. הוא הגיב בעיקר על הצעד הבריטי האחרון להפגת המתיחות בין ישראל לערבים, מסר על האיגרת האחרונה של ישראל לבריטניה והודיע כי הוא מניח כי ישראל תשוב בקרוב לוועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן, לאחר שיתחלף יושב־הראש שלה. בהסבירו את הצבעתה של ישראל באו"ם אמר שההצבעה נערכה בשאלה נוהלית ומשלחות רבות גרסו שהן מחוות דעה על הנוהל ולא לגופו של עניין. כאשר תעלה השאלה על הפרק תנקוט ישראל עמדה בהתאם לעיקרון שהיא גורסת – קבלה כללית לאו"ם של כל המדינות, במידה שהן כשרות לכך. ("הארץ", 26.9.1954.)

386
הערת־עורך
Editorial Note

הודעת ממשלת ישראל על שחרור יתרת החשבונות החסומים של הפליטים הערבים

ב־27 בספטמבר 1954 פרסמה ממשלת ישראל הודעה על נכונותה להמשיך בשחרור יתרת החשבונות החסומים השייכים לנפקדים ולפליטים הערבים ומצויים בבנקים בישראל, וכן את דברי הערך שהופקדו בכספות בבנקים אלה. שחרור זה בא, נאמר בהודעה, בעקבות ההחלטה שהתקבלה בספטמבר 1952 על שחרור של מיליון ליש״ט מכלל החשבונות החסומים, שממנו נהנו כבר אלפי פליטים היושבים במדינות ערב. בהודעה נאמר עוד כי השחרור הנוכחי התאפשר כתוצאה מסידור מיוחד לאספקת מטבע זר שהוצע לממשלת ישראל על־ידי אחד הבנקים הנוגעים בדבר. כן נאמר כי הממשלה נמצאת במשא־ומתן עם ועדת הפיוס לארץ־ישראל כדי לגבש נוהלים לביצוע התכנית, ותשקול לשם כך גם הצעות שתבואנה מצדם של נציגי המפקידים עצמם.

ביום הקודם, 26 בספטמבר, חתם רפאל בשם ממשלת ישראל על הסכם סודי עם המנהל הכללי של בנק ברקליס שבו הביעה ישראל את נכונותה לשחרר את כלל החשבונות והפיקדונות, והבנק התחייב לתת לישראל אשראי של חמישה מיליון ליש״ט, כשלושה מיליון מתוכם למימון שחרור החשבונות.

כמו כן נוסחה במשותף ההודעה שלעיל על מנת שתתפרסם מתוך הסכם עם ועדת הפיוס, אולם בגלל התנגדותה של הוועדה למשפט שהתייחס לנציגי המפקידים, פרסמה הנציגות באו״ם את ההודעה בשם ישראל בלבד.

ב־11 באוקטובר פרסמה ועדת הפיוס הודעה בתגובה, ובה הביאה את תוכנו של מכתב שהפנתה אל ממשלות שבע מדינות ערב. במכתב זה היא ציינה בסיפוק את הסכמתה של ישראל להמשיך בשחרור החשבונות.

(ראה העתק ההסכם בין ממשלת ישראל לבנק ברקליס, כולל נוסח ההודעה לפרסום, 26.9.1954; ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ מס׳ 958, 29.11.1954, 130.02/2451/19; הודעה לעיתונות של ממשלת ישראל, 27 בספטמבר 1954, 93.03/3065/11; פרסום לעיתונות של האו״ם, 11.10.1954, 93.03/3065/11).

387

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון) וא׳ אילת (בלונדון)
M. Sharett to A. Eban (Washington) and E. Elath (London)

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 27 בספטמבר 1954

רציחת שני מתיישבים ופציעת שניים על אם הדרך ליד בית שקמה על־ידי כנופיה מהרצועה[1] מהווה שיא חדש בשלשלת מעשי תוקפנות מצריים. פגיעת הרצח במצב רוח תושבי הספר בסביבה קטלנית ביותר. לפי כל חוקי ההיגיון המקובל מתחייב כאן מעשה תגובה נמרץ לאחר ההתאפקות הממושכת, בכלל זה כלפי חבלה שנייה בצינור ניר־עם, הריסת גשר ליד אילת,[2] פיצוץ בית במושב חצב, הריגת חורש אחד ופציעת חורש שני.[3]

ההתאפקות באה מתוך מתן אפשרות לברנס להראות כוחו במניעה וכן מתוך השלכת היהב על ארצות־הברית. אף־על־פי ששני אלה העלו חרס עודנו נמנעים מתגמול יען: ראשית אם יבוא יהיה מפוצץ,[4] שנית מוטב להמתין ולראות גורל האנייה, שלישית אל לנו להיאשם בשבירת נחשול השלום שכאילו נתחדש בימים אלה, רביעית אל לנו לפתוח בזה חשבוננו בעצרת, חמישית די לנו כרגע בסכסוך אחד עם ברנס.[5]

כיוון שכך עלינו להוציא מתוק מעז: (א) להתריע על המשך התוקפנות המצרית. (ב) לתלות במדיניות ארצות־הברית את קולר העידוד. (ג) לטפוח על־פני מחלקת המדינה חוסר יעילותה בקהיר. (ד) להוקיע משוא־פנים כלפי התוקפנות המצרית לעומת מיצוי הדין לגבי תגובות ישראל, המתבטא בחוסר כל פרסום מצדה לצעדיה

387

1. במוצאי ה־25 בספטמבר נהרגו שני תושבי בית שקמה שבאזור אשקלון במארב ששמה להם קבוצה של חמישה מזוינים שחדרה מרצועת עזה. שני תושבים אחרים נפצעו. ועדת שביתת־הנשק שדנה בתקרית ב־2 באוקטובר גינתה את מצרים גינוי חמור וציינה בדאגה חמורה את ההידרדרות שחלה בחודש האחרון במצב לאורך הקו כתוצאה מפעולות תוקפניות חוזרות מצד מצרים נגד ישראל.
2. ראה מס׳ 357 והערה 1 שם.
3. התקרית אירעה בלילה שבין 20 ל־21 בספטמבר כאשר חולייה של ארבעה אנשים, שחדרה, לטענת ישראל, מרצועת עזה, פצעה נהג טרקטור במושב גן גבעתי ופוצצה בית על יושביו במושב חצב שליד גדרה; שניים מדיירי הבית נפצעו בפיצוץ. בדיון שהתקיים בוועדת שביתת־הנשק לא התקבלה הצעת ישראל לגנות את מצרים, באשר יושב־ראש הוועדה נמנע בטענה של חוסר הוכחות לזהות התוקפים. (ראה תזכיר של שלו על ישיבות ועדת שביתת־הנשק ב־2.10.1954, 130.02/2438/6).
4. על הצעתו של הרמטכ״ל דיין למעשה תגמול רב היקף: פריצה לילית לתוך העיר עזה כדי לפוצץ בה בניין ממשלתי מרכזי או לפחות אחד מאגפיו, ותגובת שרת ראה מ׳ שרת, יומן אישי, ב, עמ׳ 582; מכתב שרת אל אילת, אבן ושילוח, 26.10.1954, שם, עמ׳ 591–596.
5. סכסוך על סיורי המשקיפים בגבול – ראה מס׳ 367 והערות שם.

בקהיר. (ה) להזהירה כי הסבלנות תפקע שוב וביתר שאת. כן רצויה פגישה עם עזמי, בה תציע לו להזהיר ממשלתו ולשכנעה כי עליה לנקוט באמצעים נמרצים אם אין רצונה להסתבך חמורות. אם תתקיים פגישה זו ובינתיים יתפרסם עניין האנייה אפשר להוסיף כי מוטב למצרים במצב זה להעביר האנייה באין מפריע.[6]

שרת

388

מ' שרת אל א' אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/331

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 27 בספטמבר 1954

אישי

העתק לאבן.

התרשמתי מאוד מהאישור במברק גזית 672[1] שקיבלתי [ב־]24.9 להשערה שהבעתי לך טלפונית [ב־]23 בערב, כי נורי [סעיד] רואה בשלום עם ישראל מחיר שכדאי לשלמו בעד הסהר הפורה. מבלי שנתקשר עדיין לשום עמדה, דומני כי מותר לראות כאן לראשונה אינטרס ערבי מובהק לשלום עם ישראל. אמנם נורי שוגה בחלומות שווא לגבי תנאי השלום והוא מדבר בנשימה אחת על איחוד עם סוריה וירדן, המוכרח

6. הפגישה עם עזמי נקבעה ל־5 באוקטובר, לאחר שהלה התנה את קיומה בסודיות גמורה. עזמי לא הופיע לפגישה והסביר כי נסיבות שאינן תלויות בו – הוא רמז שהוא נתון למעקב של חבריו – מנעו ממנו להופיע. הוא הדגיש כי הוא מעוניין להיפגש, אך מוטב להמתין עד יעבור זעם פרשת "בת־גלים". הוסכם ביניהם כי בנובמבר ידברו על מועד לפגישה. עזמי נפטר לפתע ב־2 בנובמבר – לאחר שהתעלף בעת נאומו במועצת הביטחון. (ראה מברקים מאבן אל רפאל, WIA938, WIA944, 1–2 באוקטובר 1954, 93.01/2210/20; רפאל אל אבן, IWA902, 4.10.1954, 93.01/2210/20).

בתגובה על מברק זה הודיע קדרון מהנציגות לאו"ם שהם מקווים כי בשעה זאת לא תיעשה פעולת תגמול בגבול עזה, שתערער את היתרון המדיני שרכשה ישראל מעצירת "בת גלים", והנציגות ממליצה מאוד להמשיך ולהבליג במידת האפשר. (ראה קדרון אל משרד החוץ, 153, 29.9.1954, 130.09/2331/13).

388

1. גזית דיווח על מה שלמד מהעיתונאי ג'ון קמחי לאחר שהלה שוחח עם ירדני המקורב לבית המלוכה ויושב בלונדון (עבד אלעַ'ני אל כרמי, "היוגב") ועם פאדל ג'מאלי, ראש נציגות עיראק לאו"ם, על המהלכים האחרונים של הערבים וכוונותיו של נורי סעיד ביוזמת השלום שלו (ראה מס' 382). לדברי קמחי, הערבים מאוכזבים שהסיוע הצבאי והכלכלי של ארצות־הברית מתמהמה והם משוכנעים כי אם לא יגלו מתינות כלפי ישראל לא יקבלו סיוע של ממש. הרעיון של נורי סעיד הוא לפעול למען הסדר שייכפה מלמעלה ויוצא אל הפועל בידי צד שלישי – האו"ם או המעצמות וביסודו יהיו החלטות האו"ם. נורי סעיד מייחס להסדר יתרון נוסף – ישראל לא תוכל אז להתנגד לאיחוד עיראק עם סוריה וירדן ולמעצמות יקל לתמוך בו. (ראה גזית אל משרד החוץ, 23.9.1954, 130.02/2457/2; גזית אל רפאל, 24.9.1954, 130.15/3746/6).

להיות לרועץ לנו. פעולתנו המוסווה כלפיו צריכה להיות (א) להחדיר לראשו כי כל איחוד שהוא בלי שלום פירושו מלחמה וכיבושים על־ידנו. (ב) להוציא מלבו כל תקווה לוויתורי שטח מצדנו, ולהֵפך, להרגילו למחשבה כי אנו נדרוש פיצויים כגון ביטול המפורז הסורי ושליטה במקורות הירדן. (ג) לשכנעו כי איחוד עם ירדן הוא מן הנמנעות בשל התנגדות ישראל ובריטניה ומוטב לו להסתפק באיחוד עם סוריה המספק עיקר שאיפתו להפוך עיראק לגשר יבשה בין [הים] התיכון ו[המפרץ] הפרסי. (ד) למכור לו רעיון על התיישבות פליטים במרחבי סוריה ועיראק, כולל העברתם מעזה ומירדן כמנוף כביר לפיתוח בעזרת ארצות־הברית וישראל. לאחר שיקול נוסף מסופקני אם דיק [ריצ'ארד קרוסמן] יהיה בעל משקל בעיניו כאנגלי.[2] שמא כדאי להעלות מהנשייה את קלייטון או מישהו מאותו דור כעוקב העניינים מפינתו ויודע מה דרוש הן לעיראק הן לישראל. גם אם לא יעלה להזיז נורי כלפינו במלוא המרחק, חשוב לעודד יזמתו ותנופתו באותו כיוון לפחות לשם ערעור החזית הערבית שסימניו מורגשים כבר בעיתונותם. מדובר כאן בשאיפת חייו של נורי המזדקן ולכן ודאי לוקה בקוצר־רוח לראות בהגשמתה החלקית לפחות במו עיניו. הברק תגובתך אישי.[3]

שרת

389

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

Copy: 93.03/3040/1 :העתק

[New York], 28 September 1954

Sir,

On instructions from my Government I have the honour to convey to you the following information concerning an act of aggression perpetrated by the Government of Egypt against an Israeli merchant vessel in the Suez Canal:

On 28 September 1954, the SS *Bat Galim*, a vessel of 500 tons flying the Israel flag, arrived at the southern entrance of the Suez Canal bound from Masawa in Eritrea to Haifa in Israel. The vessel was manned by a crew of ten, all Israelis, and carried a mixed cargo consisting of 93 tons of meat, 42 tons of plywood and 30 tons of hides.

2. ראה מס' 382, הערות 2 ו־3.
3. אילת השיב כי נורי סעיד סירב לפגוש את קרוסמן. הוא חזר על הצעתו שמוטב להימנע מגישושים ישירים אצל נורי ולהניחו ברגע זה לנפשו. נורי אינו זקוק להסברים של ישראל על התועלת שיוכל להפיק מתכניותיו ומבחינה טקטית מוטב לישראל להמתין מהצד ליזמתו, שתמשיך כנראה לבוא באמצעות אידן ולא במישרין. (ראה מברקים מאילת אל שרת, ל/25, ל/27, 5.10.1954, 93.04/40/17).

No fire-arms of any description, except the Captain's pistol, were on the ship.

On reaching the Suez Canal without incident at 5.30 a.m. the SS *Bat Galim* identified herself to the authorities. At 6 a.m., in accordance with the usual procedure, she anchored at Green Island, Port Tewfiq, alongside the SS Empire Clyde, a British vessel under charter to the British Ministry of Transport, a Norwegian vessel and a tanker.

At 8 a.m. the SS *Bat Galim* was boarded by the Egyptian Port, Health and immigration officials. The routine inspections were carried out in a friendly atmosphere, so much so that some of the officials concerned, this day being the first of the Jewish year, wished the crew a happy New Year.

At 9 a.m. an Egyptian patrol vessel approached the ship, and wireless communication, which had been maintained up to then with the Company offices in Haifa, came to an end. No contact with the ship or its crew has since been made.

These facts give the lie to the reckless fabrications broadcast by the Egyptian Minister for National Guidance[1] and by other Egyptian officials in a patent attempt to create an alibi for a new violation of Egypt's international obligations. After an exhaustive examination of these obligations, which include the Suez Canal Convention of 1888 and the Israel–Egypt General Armistice Agreement of 1949, the Security Council, in its resolution of 1 September 1951, expressed the view that:

"Since the Armistice régime... is of a permanent character, neither party can reasonably assert that it is actively a belligerent or requires to exercise the right of visit, search and seizure for any legitimate purpose of self-defence", and called upon "Egypt to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound and to cease all interference with such shipping..."

The seizure of the SS *Bat Galim* is but the latest expression of the Egyptian Government's scorn for the Security Council and its resolutions. It must be viewed against the background of the mounting number of murderous Egyptian attacks against Israel territory in recent weeks.

This illegal interference with commercial shipping bound to or from Israel has proceeded unchecked for over six years. The Government of Israel wished to express the strongest protest against this high-handed and

389

1. בהודעה שפורסמה ב־28 בספטמבר בצהריים מסר שר ההסברה המצרי, צאלח סאלם, כי בבוקר אותו יום תקפה ספינה ישראלית בנשק קל מספר תושבים ודייגים באזור הים האדום ופצעה אחדים מהם. הוא ציין שזאת הפעם הראשונה שספינה ישראלית הפליגה למים הטריטוריאליים של מצרים וביצעה התקפה כגון זאת, ושאין ספק שמטרתה היחידה של ההתקפה היתה לעורר מבוכה ואי־שקט באזור כדי למנוע סיום מוצלח של המשא־ומתן עם בריטניה על תעלת סואץ. הוא הדגיש כי מצרים רואה את עצמה במצב מלחמה עם ישראל ואינה מוכנה לשקול כל שינוי בעמדתה כל עוד ישראל אינה מקיימת את החלטות האו"ם, ולכן לא תרשה לשום ציוני להיכנס למימיה הטריטוריאליים. (נוסח "אל־אהרם", 29.9.1954, בתיק 130.02/2419/3.)

aggressive conduct and demands that the ship, its crew and its cargo be released forthwith in order that they may proceed to Haifa without further delay.

The Government of Israel reserves its right to pursue this matter further in the Security Council in accordance with the relevant provisions of the Charter and the resolutions of the Security Council.

I have the honour to request that this letter be circulated to all members of the Security Council.

Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.[2]

Abba Eban
Permanent Representative of
Israel to the United Nations

390

מ' קדרון אל ו' איתן
M. Kidron to W. Eytan

Coded Tel. X159 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2331/13 נוסח נכנס:

New York, 30 September 1954

Saw Mazkal [Secretary-General] on Suez, thirtieth Sept[ember]. Related facts arrest *Bat Galim* frowning [pouring?] scorn Egyptian argument[1] which in itself admission weakness their case. Mazkal agreed Egypt version far-fetched, most unlikely story. I said we would pursue matter vigorously Security Council unless ship, crew, cargo, released immediately to pursue passage northwards. Release southwards not good enough. I questioned if after Anglo-Egypt agreement, American arms aid, etc. Egypt could be so confident Soviet support as February.[2] Dag [Hammarskjöld] sure Egypt Security Council position weak, doesn't seem suspect Soviet veto this time.

2. מכתב זה הופץ בין חברות מועצת הביטחון כמסמך או"ם S/3296. התגובה המצרית, גם היא בנוסח הודעת שר ההסברה המצרי, הופצה אף היא בין חברות המועצה כמסמך או"ם S/3297. במכתב נוסף, מיום 30 בספטמבר, הוסיף הנציג המצרי פרטים על התוקפנות הישראלית כביכול, שלפיהם פתחה הספינה הישראלית באש על שתי סירות דיג מצריות כשהיתה במים הטריטוריאליים של מצרים, בין אבו דאראג לסואץ; סירת דיג מצרית אחת טובעה, ושני דייגים מצרים נעדרים. (ראה מכתב עזמי אל נשיא מועצת הביטחון, 30.9.1954, מסמך או"ם S/3298.)

390

1. ראה מס' 389 והערות שם.
2. הכוונה לווטו הסובייטי שהוטל בהצבעה במועצת הביטחון על חופש המעבר בתעלת סואץ – ראה מס' 139 (הערת־עורך).

He seeing Azmi to impress upon him U.N. interest in Suez. Azmi who farsighted, reasonable, will surely see necessity clear up matter quickly.

Mazkal raised question our "argument" with Burns re patrols.[3] He wished inform me he supported Burns unreservedly both legal, historical grounds.[4] I said we held contrary view equally strongly, were sure we right. Anyhow this should not become cause open contention. Dag said he, Burns, would continue conduct selves utmost tact, circumspection, caution, hopeful we also, inclusive press.

Kidron

391

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

מברק מוצפן WIA392

נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 1 באוקטובר 1954

אבן ראה מרפי לפי בקשתנו בנוכחות שמעוני, הארט, ברגוס.

הרצה עובדות מקרה "בת־גלים" תוך לעג גלוי לגרסה המצרית[1] והוסיף רקע בעיית התעלה במלואו. הדגיש תביעתנו שהאנייה תשוחרר מיד ותורשה להמשיך בדרכה. רמז שאם תשוחרר מיד, נוותר אולי על כינוס ישיבת מועצת הביטחון והדגיש שאם לא כן ניאלץ לעמוד על כינוס. ציין את דברי מזכ"ל או"ם על האפשרות להשיג שחרור בלי מועצת הביטחון[2] ואמר שממשלות ידידותיות וגורמי או"ם רשאים לנסות מזלם. הוסיף אכזבתנו על חוסר שינוי לטובה ואף שינוי לרעה בעמדת המצרים הן בגבול עזה, הן בתעלה והן באווירה הכללית, על אף הנבואות וההבטחות האמריקאיות.

3. ראה מס' 367 והערות שם.
4. ב־4 באוקטובר שלח המזכיר הכללי לקדרון העתק מברק ממנו אל ברנס מ־29 בספטמבר, שבו הודיע על תמיכה בלתי מסויגת בעמדתו בעניין סיורי המשקיפים בגבול; פירט את הטיעון המשפטי המסתמך גם על סעיף 11, סעיף קטן 10 בהסכם שביתת־הנשק עם ירדן, שמבטיח תנועה חופשית למשקיפים; ציין שישראל לא התנגדה לטיעון זה כשראש המטה הקודם, בניקה, העלה אותו לראשונה במועצת הביטחון ב־9 בנובמבר 1953; והביא גם שיקולי שכל ישר המפריכים לדעתו את טענת ישראל על פגיעה בריבונות. (ראה קדרון אל משרד החוץ, 182, 4 באוקטובר 1954, 130.16/2947/6.)

391

1. ראה מס' 389 והערות שם.
2. ראה מס' 390.

למרפי לא היו ידיעות משגרירותם. הדגיש שלא חל שינוי בעמדת ארצות־הברית הידועה בענייני ההסגר. אינו רואה מניעה עקרונית לפעול בקהיר למען שחרור והיתר מעבר, ויברר במחלקה ויודיענו. הארט וברגוס לא פתחו פיהם.[3]

שג

392

א' אילת אל מ' שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/7

נוסח יוצא: 93.04/40/14

לונדון, 1 באוקטובר 1954

מידי

ביקרתי היום אצל שאקבורו כדי לדון עמו בשאלת "בת־גלים" ובבקשתך במברק ד/323 סעיף א'.[1]

1) שאקבורו קיבל את פני בהודיעו בשם השר שהוחלט לפרסם הודעה ברוח הצעותי בסעיף ב' שבמברקי ל/977.[2] לא פירש מה יהיה תוכנה המדויק של ההודעה ומתי תפורסם, אך הוסיף שהנקודות שציינתי בעת שהצעתי לאידן לפרסם ההודעה "מתקבלות על דעתם". הסתבר מדבריו שאין לחכות לפרסום ההודעה עד לסיום ועידת התשעה.[3] הודיתי לו באומרי שהחלטתם תתקבל באהדה על־ידי ממשלתי והציבור הישראלי. ביקש לטובת העניין לשומרו בסודיות מוחלטת.

2) מסרתי לו פרטי פרשת "בת־גלים" בצייני: (א) המעשה השרירותי האחרון של המצרים מוכיח שיש יסוד לחששות הרציניים שלנו כלפי כוונותיהם בעתיד וכי לא הפרזנו אפוא בהבעת דאגותינו באיגרתנו.[4] (ב) שלא התכוונו להפריע לשליחות נאטינג אך המאורע האחרון מטיל אחריות מיוחדת עליהם ועל שליחם בקהיר בשלב מכריע זה ערב סיום המשא־ומתן.[5] שאקבורו ענה שהצביעו בשעתו במועצת הביטחון

3. למחרת הבהיר אבן שהשיחה לא יצרה שום התחייבות כלפי מחלקת המדינה שלא לכנס את מועצת הביטחון: לא הובעה כל הבטחה להימנע מכינוס המועצה תמורת הבטחת ממשלת ארצות־הברית לפעול בקהיר; נאמר רק שאם תשוחרר האנייה מיד, ישראל תשקול את דרכה, וגם במקרה זה, לא נאמר שתימנע מלהעלות את השאלה העקרונית. (ראה מברקו אל מחלקת ארצות־הברית, WIA943, 2.10.1954, 93.01/2210/21). ראה גם מס' 394.

392

1. במברק זה הנחה שרת את אילת לשאול רשמית במשרד החוץ הבריטי על תגובת מדינות ערב להצעה הבריטית לסייע בקידום השלום (26.9.1954, 93.04/40/17).
2. ראה מס' 375.
3. ראה שם, הערה 7.
4. מס' 376.
5. על חתימת ההסכם בין בריטניה ומצרים – ראה מס' 422 (הערת־עורך).

נגד עמדת מצרים בשאלת חופש השיט בתעלה ועמדתם העקרונית בנדון בתוקפה עומדת גם היום. הקו שלהם במשא־ומתן עם המצרים היה שלא לערבב פרשת הבסיס בבעיות אחרות. ברם הם מקווים שלאחר שיסיימו המשא־ומתן הנוכחי יוכלו להשפיע על מצרים בעניינים הנוגעים לישראל, וזאת מתוך הנחה שהמצרים יהיו מתונים ונבונים יותר לאחר שישקוט זעמם נגד בריטניה. העיר שלא טעו בהנחה זו וכבר יש סימנים להתרככות העמדה המצרית כלפי ישראל. עניתי לו שהנחות אלה אינן יכולות לספק אותנו כי נוגעות לעניינים חיוניים בשבילנו. הטלתי ספק בקיומה של התרככות זו והבאתי נוסף לפרשת "בת־גלים" כדוגמה ההכרזות האחרונות של נאסר וסאלם[6] והתגברות ההתפרעות המצרית בנגב.[7]

לא הרגשתי ששאקבורו התרשם ביותר מדברי. לגופה של פרשת "בת־גלים" לא חיווה דעה ברורה מלבד הערות פה ושם בשעה שהרציתי בפניו את פרטי העניין. הערות אלה רמזו על כך שהוא מקבל דברי ההסבר שלנו ודוחה את הגרסה המצרית.[8]

3) כששאלתיו בדבר תגובת הערבים להודעתם[9] ענה שהם טרם שמעו דבר אך העניין עצמו ממשיך להעסיק את אידן. כאן הוציא פתקה שהובאה לחדרו כמה דקות קודם לכן וקראה באוזני. לבקשתי הרשה לי להעתיקה וקראה במלואה, לאמור:

The Secretary is anxious we should think up some icebreaking gesture, however small, from either side. You could perhaps sound the Ambassador informally as to what we might ask the Arabs to do.

הסביר לי שהפתקה נכתבה על־ידי מזכירו הפרטי של השר. עניתי שהצעת אידן רצינית ביותר בעיני והייתי רוצה להביאה בפני השר שלי כדי לקבל חוות דעתו לפני שאענה על מה שנשאלתי. הדגשתי שאשמור על אופיו הבלתי־רשמי המוחלט של הבירור בינינו כפי שהובא בפני. העיר שמעריך גילוי הלב שלי ומבין את עמדתי וכי אף הוא היה נוהג בוודאי כמוני באותו מצב. הבטחתי שאשתדל למסור תשובה בהקדם האפשרי.[10]

6. ראה מס' 279 והערה 1 שם, מס' 301 והערה 2 שם.
7. ראה מס' 387 והערות שם.
8. גם הנברי־טניסון, האחראי על ענייני תעלת סואץ במשרד החוץ הבריטי, בשיחה שקיים עם גזית ב־30 בספטמבר, התייחס בביטול לגרסה המצרית בעניין תקרית "בת גלים", אך טען כי היוזמה הישראלית מיותרת ואף התרעם על העיתוי שלה, שעלול להפריע בשלב האחרון לקראת חתימת ההסכם שלהם עם מצרים. (ראה אילת אל משרד החוץ, ל/1000, 1.10.1954, 130.09/2320/2).
9. מס' 374 (הערת־עורך).
10. לוריא הנחה את אילת להשיב שישראל אינה דורשת צעד חיובי מהערבים, אלא שיושם קץ למעשי ההתגרות והתוקפנות מצד המצרים והירדנים, וכעניין מידי: מתן מעבר חופשי בתעלת סואץ לאנייה "בת גלים" על־ידי המצרים והחזרת העדר השדוד של קיבוץ עין השופט על־ידי הירדנים (ראה מס' 408, הערה 10). עליו להצביע על כך שישראל גזרה על עצמה במשך חודש ימים משמעת ברזל של הבלגה, למרות מספר הולך וגובר של פורענויות הן בגבול המצרי והן בגבול הירדני, ולהבהיר שאלה לא יוכלו להימשך עד אין סוף ללא מענה. ולעניין המחווה, הרי זה עתה הודיעה ישראל על שחרור שארית החשבונות החסומים של הפליטים. (ראה מברקים ד/372, ד/375, 4–5.10.1954, שניהם בתיק 130.09/2320/1).

4) בהמשך השיחה שאל אותי איך מעריכים אנחנו את סיכויי השלום עם הערבים ומה היינו מוכנים לתרום מצדנו להשגתו. בתשובתי חזרתי על הדברים שאמרתי בנושא זה לאידן והוספתי תמצית דברי רפאל במברקו ד/336.[11] שאקבורו כאילו שמע את הדברים בפעם הראשונה ורשם אותם לפניו. הוא שאל אותי אם היינו רואים התקדמות בעמדת הערבים לו אלה היו מוכנים להכיר שנוסף לזכותנו על השטח שהוכר על־ידי או״ם כחלק המדינה היהודית יתנהל משא־ומתן עמהם על השטח שכבשנו בעת הקרבות על־מנת להגיע להסדר בינינו לגבי אותו השטח. עניתי שלא נקבל הצעה זו כיסוד למשא־ומתן ולא נסכים לשינויים טריטוריאליים מלבד תיקוני גבולות שיתקבלו על דעת שני הצדדים במהלך המשא־ומתן עצמו שיהיה על כל השאלות השנויות במחלוקת והמחכות להסדר כללי ולא בשאלת הגבולות בלבד כשאלה עצמית או בודדת. ציינתי שאין לערבים כל רשות מוסרית או משפטית לדרוש שינויים במצב שהם בעצמם אחראים להתהוותו וגם תיארתי מה קרה בינתיים בשטח שנועד בשעתו להיות חלק מהמדינה הערבית והמהווה היום חלק בלתי נפרד מישראל.

שאקבורו שמע דברי בתשומת־לב מבלי להגיב עליהם. סיימתי בהדגשת נכונותנו לדון עם הערבים בכל השאלות שירצו להעלות על סדר יומו של המשא־ומתן, אך כפי שלא נדרוש מהם, כן גם לא נקבל אנו שום התחייבויות ותנאים מראש.[12]

5) בסוף שיחתנו מסר לי שאקבורו על החלטתו לבקר במזרח התיכון בחודש נובמבר. לישראל יגיע בלוויית אשתו ב־24 ויישאר עד ה־28 בו. מישראל ייסע לביירות, אשר בה תכונס בהשתתפותו ועידה של נציגי בריטניה באזור. אמרתי שהחלטתו לבקר בישראל תתקבל בברכה על־ידי ממשלתי אשר תגיש לו ולרעייתו כל העזרה כדי שיפיקו הנאה ותועלת מהביקור בארצנו.[13]

אמר שעוד יכתוב לי בעניין זה רשמית.

אילת

11. מברק זה לא אותר בתיקי משרד החוץ, אך מתוך רישום השיחה שנעשה בידי הבריטים מסתבר כי אילת הציע שורה של מחוות אפשריות מצדה של ישראל: חופש מעבר לסחורות ירדניות לנמל חיפה, אפשרות של נמל חופשי בחיפה, ואולי גם מעבר חופשי בין ירדן ומצרים וכן, הסדרים בתחום הכלכלי ובעניינים כגון חלוקת מי הירדן. יחד עם זאת אמר כי ישראל לא תעשה ויתורים טריטוריאליים אם כי תהיה מוכנה לדון בתיקוני גבול ולהעניק סיוע כלכלי ליישובם מחדש של הפליטים כפיצוי על רכושם. (ראה רישום שיחת אילת עם שאקבורו, 4.10.1954, PRO, FO371/111075.)

12. ראה גם מס' 393, 398.

13. על ביקור שאקבורו בישראל ראה מס' 498 והערה 1 שם.

393

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/9
נוסח נכנס: 130.09/2320/2

לונדון, 1 באוקטובר 1954

להלן הערותי בשולי שיחתי עם שאקבורו:[1]
א) נכונותם לפרסם ההודעה שהצעתי מציינת רצונם ליצור אווירה נוחה ביחסינו ובייחוד כנראה מתוך תקווה לנצלה אחר כך לשם תיווך בינינו לערבים. את ההודעה עצמה, אם תכלול מה שביקשתי, אני מעריך כהישג חשוב כשלעצמו.
ב) המסקנה המשתמעת מדברי שאקבורו בעניין מצרים היא שאם גם קיימת במשרד החוץ כוונה כנה לדאוג לשיפור יחסינו עם המצרים הרי לא יהיו הבריטים מוכנים לפעול גם לאחר הגשת איגרתנו האחרונה[2] יותר משבעבר.
ג) יש להניח שהבריטים פנו או יפנו בשאלה דומה גם לשגרירים הערביים. פתקת מזכיר השר מציינת את הערות אידן לעניין השלום, כנראה בעקבות השיחות שהיו לו ולצ׳רצ׳יל בימים האחרונים עם נורי [סעיד]. כתב ה״טיימס״ בקהיר הולברן השוהה כאן מסר לי שנורי שקוע כולו בעניין זה ורואה בשאלת השלום עם ישראל המשימה הגדולה ביותר שאי־פעם הטיל על עצמו.[3] הוא הוסיף שאין ספק כי נאסר היה בדיעבד מרוצה אילו היה נורי מצליח להיות פורץ הגדר הראשון במחנה הערבי בעניין ההסדר עם ישראל ופולס בזה הדרך גם למצרים. לדבריו מעוניינים המצרים להגיע להסדר עמנו אך אינם יודעים כיצד לעשות זאת מבלי לעורר חמת יתר מדינות ערב ומבלי להגביר התנגדות האופוזיציה במצרים גופה.
ד) הגישוש של שאקבורו בעניין המשא־ומתן הטריטוריאלי מאשר האינפורמציה שקיבלנו בנדון זה מ[ממחלקת ה]חקר ומבשר פעמי ״הטקטיקה הטריאסטית״ שאותה הזכיר אידן בשיחתנו[4] ואשר אותה מתחיל עתה משרד החוץ לבחון הלכה למעשה.

אילת

393
1. מס׳ 392.
2. מס׳ 376.
3. ראה מס׳ 388 והערות שם.
4. ראה מס׳ 208 והערה 4 שם.

394

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA942

נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 2 באוקטובר 1954

א) מציע[1] שביום ב' נפנה לנשיא מועצת הביטחון ונדרוש כינוס ישיבת מועצת הביטחון לפי אותו סעיף שנרשם בקיץ, כלומר סעיף סואץ ולא אילת.[2] כך יובהר כי אנו מעסיקים את המועצה בהסגר כולו ולא רק בתקרית האחרונה.

ב) לאחר שדרשנו את הישיבה אך לפני שייקבע מועדה נתקשר עם מרפי ונשאל אם פעל בקהיר אם לאו.[3] אם יאמר כן או יבקש שהות לפעול, נסכים לרמוז לנשיא מועצת הביטחון שמוטב להמתין יומיים לפני שהישיבה תתקיים. אם יאמר שאין מחלקת המדינה יכולה לפעול לבדה או שפעלה והעלתה חרס, אז נתקדם בארגון הישיבה הראשונה.

ג) עליכם להכין לי דו"ח מפורט ביותר על מה שעבר על "בת־גלים", כולל כל השידורים שנתקבלו ממנה בדרכה. נא לאשר לי את ביטחונך המוחלט שלא היה נשק באנייה ולכן לא היתה חליפת יריות.

ד) במצב כתיקונו היינו דורשים את העלאת ההצעה הניו זילנדית[4] בתוספת פקודה לשחרר אניות ומטענים שנתפסו תוך הפעלת המעבר החופשי. כאן מתעוררת הבעיה הסובייטית ורצוי שלא נגשש באופל. מה דעתכם שנבוא בדברים עם הסובייטים ונשאל ישירות אם הם מוכנים לא להכשיל החלטה לביצוע ההחלטה הקיימת. אם נתרשם שלילית, נצטרך לבקש רק שהרוב ינאמו לטובת המעבר החופשי ותתגבש דעת הכלל ללא הצבעה. אם נקבל רושם שהסובייטים מוכנים לטיפול חיובי אז נחדש את יוזמת ניו זילנד, כמובן בלי הזכרת אילת.

שימו לב שהסובייטים העלו סעיף על סדר היום לטובת שיט חופשי בימי סין והם מסתמכים על החוק הבין־לאומי המסורתי. מרפי נהנה מאוד כשסיפרתי לו דבר זה והשוויתי את הקנאות הימית של וישינסקי היום לעומת אדישותו בקיץ.[5]

אבן

394

1. אבן משיב בזה על מברק רפאל, שמסר שלדעת המשרד הגיעה השעה לבקש את כינוס מועצת הביטחון בעניין מעצר "בת־גלים", וכי מבחינה נוהלית ישראל פטורה מהגשת תלונה, כי הדיון בתלונה הקודמת בנושא ההסגר בסואץ עדיין לא הסתיים. הוא ביקש לדעת מה דעתו של אבן בעניין זה, במיוחד לאחר שיחתו במחלקת המדינה. (מברק IWA895, 1.10.1954, 130.09/2310/8).
2. רומז ככל הנראה לתלונה שהגישה ישראל למועצת הביטחון בקיץ 1953 בנושא חופש המעבר בסואץ, בקשר למעצר האנייה היוונית פארנון שנשאה מטען לישראל, בנמל פורט סעיד. ראה כרך 8, מס' 367, 368. התלונה לא הגיעה לדיון במועצה.
3. ראה מס' 391.
4. ראה מס' 139 (הערת־עורך).
5. במשרד החוץ הסכימו לסעיפים א, ב, ו־ד; בתשובה לסעיף ג אישרו: "היה סמוך ובטוח שהיה רק אקדח לרב החובל ולא היו יריות מצד 'בת גלים'". (ראה מברק מאיתן אל אבן, E723, 3.10.1954, 93.01/2210/21; מברקים מרפאל אל אבן, IWA903, 4.10.1954, 130.09/2310.8; מס' 482, 5.10.1954, 130.09/2331/6).

395

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

Copy: 93.03/3040/1 :העתק

New York, 4 October 1954

Sir,

I have the honour to refer to my letter of 28 January 1954 (S/31[68])[1] and, on instructions from my Government, to request you to call an early meeting of the Security Council in order that it may give further consideration to sub-paragraph (a) of my Government's complaint against Egypt noted therein, which reads:

"Complaint by Israel against Egypt concerning:

(a) Enforcement by Egypt of restrictions on the passage of ships trading with Israel through the Suez Canal".

It will be recalled that this item was included in the Agenda adopted by the Security Council at its 657th meeting, on 4 February 1954.[2]

The representations which I have been instructed to make to the Security Council will refer to the general question of continued Egyptian interference with shipping in the Suez Canal, the most recent manifestation of which has been the illegal arrest and detention of the Israeli vessel SS *Bat Galim*, on 28 September 1954. The details of this incident were communicated to you in my letter of 28 September 1954 (S/3296).[3]

Please accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.[4]

Abba Eban
Permanent Representative of
Israel to the United Nations

395

1. מס' 45.
2. ראה מס' 54 (הערת־עורך).
3. מס' 389.
4. תעודה זאת נרשמה כמסמך מועצת הביטחון מס' S/3300. על פתיחת הדיון במועצת הביטחון ראה מס' 412 (הערת־עורך).

396

ר׳ איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 5 באוקטובר 1954

להלן קווי הדרכה להסברתנו בסיוע לפעולה במועצת הביטחון בעניין "בת־גלים".

א) תהיה זו טעות יסודית לראות בפרשת "בת־גלים" התגרות ישראלית. שיגור אנייה קטנה עם צוות מצומצם חסר ישע לנמל מצרי הוא מעשה של שלום ולא מעשה איבה.

ב) ערב חתימת ההסכם הבריטי־מצרי המאשר מחדש עקרון השיט החופשי ומהווה הישג מדיני גדול למצרים היינו רשאים לחשוב כי שלטונות מצרים יגלו הבנה ותבונה ויתנו לאנייה הישראלית לעבור. אילו היו הדברים מתפתחים כך, היתה עובדה קטנה ביחס מקרבת את האזור למצב של יציבות יותר מאשר ים המאמצים והדיבורים מצד המעצמות. הרגע היה מתאים מבחינה זאת ואסור היה לנו לאחר את המועד.

ג) צריך שיהיה ברור כי לא שיערנו לרגע שנוכל לחבל בהסכם האנגלו־מצרי ולא זו היתה מטרתנו. דווקא קרבת יום חתימת ההסכם, והביטחון כי ההסכם אמנם יושג, הניעו אותנו לפעול עכשיו. הסיפור המצרי על יריות מ"בת־גלים", ללא הסתמכות ברורה על עקרון ההסגר כשלעצמו, הצדיק שיקולנו כי המצרים אינם שקטים בעמדתם הנוגדת אמנת קושטא ומועצת הביטחון ולא יהיו מעוניינים להעמיד הבעיה העקרונית במבחן דווקא ברגע זה.

ד) המצרים העדיפו להפוך מעשה חוקי ישראלי להתלקחות ריב. הפתח היחיד לפעולה שלנו בדרכי שלום עכשיו כדי להבטיח זכויותינו הוא חידוש הדיון בעניין ההסגר במועצת הביטחון.

ה) שחרור החשבונות החסומים, שיגור "בת־גלים" לסואץ, תגובתנו המידית להצהרת סלווין לויד,[1] ההבלגה המלאה בגבול בשבועות האחרונים ושידורינו לערבים, בפרט שידור רפאל,[2] מעידים על כך שבחרנו במדיניות חיובית ושוללים פירושים פזיזים על שאיפות תוקפניות והתגרויות סרק.

396

1. ראה מס׳ 374 (הערת־עורך) ומס׳ 375.
2. מוסב על שידור של רפאל ב"קול ישראל" בשפה הערבית ב־25 בספטמבר. רפאל אמר כי הוויכוח שמתנהל במדינות ערב על בעיית השלום ושיפור היחסים עם ישראל הוא נושא בעל חשיבות רבה וישראל עוקבת אחריו בעניין רב. הוא הזכיר שראש הממשלה חזר והכריז בזמן האחרון שמנוי וגמור עם ישראל להתחיל בביצוע תכנית מעשית של מתן פיצויים לפליטים, והעיר שתכנית זאת היתה יכולה להתחיל כבר לפני זמן רב אילו היו הפליטים עצמם משמיעים את דברם בפני המדינאים הערבים. הוא ציין, בתגובה לדברי נאסר, שהנגב הוא חלק בלתי נפרד מישראל, שאין זה הכרחי שישראל ובפרט הנגב, תהווה טריז בין מצרים לשאר מדינות ערב, אלא אדרבא, היא יכולה לשמש גשר וחיבור ביניהן, ושניתן לעבד תכנית שתאפשר תעבורה באזור בלי לפגוע בריבונותה של ישראל. באותו עניין הזכיר את נכונותה של ישראל להעניק לירדן אזור חופשי בנמל חיפה וזכויות מעבר לתוצרתה. (ראה סיכום שיחה עם רפאל, 93.04/40/14.)

ו) יש להבליט הסתירה בין היחס הידידותי הספונטני של פקידי המכס והבריאות, כלומר אזרחים מצריים מהמון העם כלפי מלחינו, לבין העמדה העוינת הקיצונית של צאלח סאלם.

פנינו לצלב האדום לדאוג לביטחון אנשינו האסורים במצרים.[3] על כל מעצמה המעוניינת בחופש השיט וכן ביציבות ושלום באזור להושיט לנו עזרה דיפלומטית הן בקהיר והן בניו יורק.

איתן

397

י' תקוע אל ג' אבנר (לונדון)
Y. Tekoah to G. Avner (London)

מקור: 93.04/39/21

ירושלים, ח' בתשרי תשט"ו
5 באוקטובר 1954

כמוס

הנדון: ענייני הגבול

קראתי בעניין רב את מכתבך מ־24 בספטמבר 1954.[1]

2) אשר לסעיף א', שאלת אופי פעולות התגמול מהווה נושא לדיונים תכופים עם המטכ"ל. ברור כי מאחר שהוחלט על מדיניות פעולות תגמול, עלינו לתכננה ולשלוט

3. ב־4 באוקטובר הורה איתן לציר ישראל בברן להתקשר מיד עם נשיא הצלב האדום ולבקש שנציגו בקהיר יבדוק את מצבם של אנשי צוות "בת־גלים", ויקבלם תחת חסותו. (ראה מברק איתן, 268, 4.10.1954, 130.02/2452/4).

397

1. בתיק 130.02/2399/1. אבנר הגיב על מכתבים של תקוע אליו ואל ארנון, בענייני שביתת־הנשק ופעולות התגמול, שהיו תשובה על מכתבו – ראה מס' 346, והערות שם.
בסעיף א' במכתבו חזר אבנר והתרה שעם כל הבנתו לעובדה שפעולות התגמול הן מחויבות המציאות, יש לנסות ולהגביל את אופיין בשל ההשפעה המזיקה שלהן על מערכת היחסים עם בריטניה, בגלל יחסיה המיוחדים של זאת האחרונה עם ירדן, וההשלכות שיש להן בשאלת הרכש ובשאלת אחרות שעוררה ישראל באיגרתה האחרונה לבריטניה.
בסעיף ב' ציין אבנר שישראל הודתה למעשה בכמה מקרים שפעולות התגמול הן מעשה ידי צה"ל, וכך גם מתייחסות אליהן ארצות־הברית ובריטניה, ולכן אין טעם להמשיך ולקיים את הפיקציה של פעולות תגמול ספונטניות. מה שחשוב הוא שממדי הפעולה לא יחרגו בצורה בולטת מהפגיעה שנפגעה ישראל. "שן תחת שן" ניתן להסביר, לא כן עשר שיניים תחת שן אחת.
בסעיף ג' הטיל אבנר ספק, בהסתמך על מידע שמסר לו אבן, בטענה שההסתננות פחתה כתוצאה מפעולות התגמול.
בסעיף ד' התייחס אבנר לשאלת היחסים עם מנגנון משקיפי האו"ם וטען שמוטב לא להגיע להתנגשות עם מטה המשקיפים והעומד בראשו אפילו אם יש חשש לפגיעה בריבונות, כמו בתביעות להימנע מתמרונים ליד הגבול או להסכים לסיורי המשקיפים כדי למנוע תקריות. הסירוב של ישראל בעניינים אלה לא ניתן להסברה; וברור שהמעצמות וידידי ישראל יתמכו במנגנון האו"ם בתביעותיו אלה. הוא מחבל, למעשה, בניסיונות לשפר את המצב בגבול ויוצר רושם שלישראל יש מה להסתיר.

על ביצועה בכל שלב ושלב. בכל זאת מתעוררות שתי הבעיות שאותן הזכרתי במכתבי הקודם, והן באיזו מידה אפשר לשמור בביצוע הפעולה על המסגרת לפיה היא תוכננה; ואם ערך פעולות תגמול נמצא ביחס ישיר להגבלתן לפי העיקרון של "שן תחת שן". שני שיקולים עלולים להיראות כטיעון נגד הצמדת פעולות תגמול לתקריות בשטחנו לפי העיקרון הזה. במידה ולפעולות תגמול השפעה על מצב הביטחון השוטף בגבול, אפשר להגיע לידי הערכה כי לפעולה מקיפה יותר תוצאות מוחשיות יותר מאשר ל־Vendetta אישית. יתר־על־כן, כפי שכבר הסברתי, יש חשיבות בהכוונת הפעולות נגד כוחות ביטחון ולא נגד אזרחים. אני מציין זאת רק כדי להסביר כי מדיניות נועזת זו אינה מבוצעת ללא חישובים. במטכ"ל אין כל רצון לשלול הצורך לשקול בכל מקרה ומקרה היקף פעולה מסוימת ולתכננה בגבולות המתקבלים על הדעת כתגמול, אולם אין רצון לקבל עקרון "שן תחת שן" כמחויב המציאות.

3) בסעיף ב' של מכתבך הנך חוזר שוב לבעיית הפיקציה לפיה מסבירים אנו כעת פעולות תגמול מצד ישראל. אילצת אותי לחזור ולהדגיש כי טרם הוחלט להודיע על פעולות תגמול כמדיניות רשמית של ממשלת ישראל המבוצעת על־ידי כוחות צה"ל. בזאת הפיקציה וברור כי היא עדיין קיימת. תסכים אתי כי יש מרחק ניכר בין הסברת פעולות תגמול כפעולות של ישראלים לבין הצגתן במפורש כפעולות של צה"ל. החידוש שהצלחתי להכניס בזמן האחרון בקו הסברתנו הינו ההסבר המלא לרקע ולתוצאות פעולות אלה, אולם רחוקים אנו מלהודות בפה מלא באחריות הישירה של הממשלה לפעולות תגמול. אני מסכים בהחלט כי ההסברה המלאה יותר אשר נמסרה על־ידי בזמן האחרון נושאת פרי. אולם אינני רשאי ואינני מסוגל לקבוע בוודאות כי בתיאור פעולות תגמול כפעולות צה"ל צפויים לנו יתרונות בלבד. שמתם לב בוודאי לנוסח הסעיף במכתבו של המנכ"ל לגנרל ברנס מיום 23.9[2] בו נאמרו כמה דברים ברורים למדי בעניין פעולות תגמול. דברים אלה נשארו בכל זאת בגדר הפיקציה ועלינו להקפיד ולהימנע מסטיות ממנה כל עוד לא הוחלט על ביטולה או שינויה.

4) סעיף ג' – טרם קיבלתי תגובות ישירות מאת שגרירותנו בוואשינגטון על החומר שהעברתי אליהם. לפני ימים מספר התפרסמה כתבה של גלבלום בה מסר בשם מקורות השגרירות כי נציגינו בארצות־הברית מתכוונים למסור למחלקת המדינה פרטים המעידים על השפעת פעולות תגמול, ומדיניות הביטחון של ישראל בכלל, על היקף ההסתננות בזמן האחרון.

5) אני בא עתה לסעיף ד' ולפרשה הכאובה של חילוקי הדעות בינינו לבין מנגנון או"ם. כמו במקרה של מדיניות הביטחון שלנו, עלינו לבחון את יחסנו למנגנון או"ם ולהחליט אם ההתנגשות הבלתי נעימה נובעת מגישה שרירותית שלנו או אם יש בעמדתנו מהצדק וההיגיון. זכורה לך היטב פרשת י"א הסעיפים של המעצמות, הדיון הממושך בשאלה זו בממשלה ועמדתנו העקרונית אשר מצאה ביטוי באיגרות התשובה שנמסרו על־ידי הממשלה.[3] בבואנו לנתח את המצב אין אנו יכולים להתעלם מהעובדה כי הממשלה דחתה את רעיון חופש התנועה הבלתי מוגבל של משקיפי או"ם וטרם שינתה את עמדתה.

2. מס' 381.
3. ראה מס' 301 והערות שם.

6) ברגע שאתה יוצא מתוך הנחה כי על משקיפי או"ם למנוע תקריות על־ידי הימצאות פיזית בגבול הנך מתעלם מתפקידו האמיתי של ארגון מנגנון או"ם. תהיה זאת קריקטורה של מטרות משטר שביתת־הנשק אם נראה במשקיפים גורמים החייבים להבטיח במישרין על־ידי פעולותיהם את ביטחון הגבול. למנגנון או"ם תחומים נרחבים לפעילות חשובה ולשיפורים ניכרים במסגרת הסכמי שביתת־הנשק – חקירות, דיונים בוועדות, עזרה לצדדים בביצוע ההסכמים על־ידי השפעה עליהם, ובכלל על־ידי יצירת אווירה מדינית נוחה למילוי התחייבויות ההסכמים. חשוב לנו כי פעולות המנגנון יתרכזו בתחומים אלה. קשה להניח כי סיורים של 15 משקיפים העומדים לרשות הוועדה המעורבת ישראלית־ירדנית עשויים אמנם להשפיע על המצב בגבול.

מאידך גיסא, קיימת בממשלה ובעם הסתייגות תקיפה לגבי כל ניסיון להגדיל את מנגנון המשקיפים ולחזור למצב מימי ההפוגה שבו הסתובבו כ־400 משקיפים באזור זה. כן חשוב לנו, טוענים מתנגדי הסיורים, שכוחות הביטחון של הצדדים ירגישו כי ביטחון הגבול הנו מאחריותם הבלעדית. בדעה זו שיקול פנימי די ברור. יתר־על־כן לפי דעה זו הכרחי כי הערבים יבינו כי רק לצעדים אשר הם בעצמם ינקטו יכולה להיות השפעה על המצב בגבול. אם ברצונו של מנגנון או"ם להשפיע למען נקיטת צעדים כאלה ולהמשיך להתעניין בביצוע[ם], אין צורך לעשות זאת על־ידי סיורים לאורך הקו.

7) אני מקווה כי השורות לעיל נותנות תמונה של המחשבות השונות אשר הביאו לנקיטת העמדה בדבר סיורי המשקיפים. אולם אין אנו יכולים לשכוח כי משרד החוץ אינו תמיד הגורם הקובע וכי לעתים נמצא המשרד בפני עובדות מוגמרות ודעות מגובשות של גורמים פנימיים אחרים שקשה לשנותן. בכל זאת, בוודאי שמת לב כי סיכום הממשלה על המשך השיחות עם ברנס בשאלה זו שיקף מידה מסוימת של גמישות ונכונות למצוא פתרון מעשי בלי לוותר על העמדה העקרונית.[4]

8) שאלת עמדתנו העקרונית מביאה אותי להערותיך למברקי לשגריר.[5] אני מצטער כי מצאת במברק כמה דברים בלתי משכנעים, אולם מטרת הערותי לא היתה להציג טיעון משכנע כי אם להזכיר אותן שאלות היסוד שעליהן עלינו להשיב בכל ניתוח של המצב. הנחתי כי הסעיפים הכלליים והמופשטים שבמברקי ישמשו לכם מראי מקומות אשר יאפשרו לערוך מסגרת הסברה משכנעת. ייתכן כי מחובתי יהיה לא להסתפק בהערות כלליות ולתת לנציגינו ניתוח מושלם יותר של התפתחות משטר שביתת־הנשק לאור המצב המדיני הכללי, ובהתחשב בבעיות העקרוניות אשר לגביהן

4. ראה מס' 367 והערה 4 שם.
5. הערות על מצב שביתת־הנשק והגבולות שהבריק תקוע לאילת, לפי בקשת המנכ"ל, לקראת שיחתו של אילת עם אידן. (ד/292/, 20.9.1954, 93.04/40/14.)

הסתמן בזמן האחרון קו ברור פחות או יותר של הממשלה. אולם את זה אצטרך לדחות לשבוע הבא. אני מניח כי הערכה כללית כזו [ת]בהיר גם בעיות יסוד מסוימות, הכרוכות בעניין סיורי המשקיפים, ושבהן לא נגעתי במכתב זה.[6]

בברכה,

י' תקוע
מנהל לענייני שביתת־הנשק

398

א' אילת אל מ' שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/23 – ל/24
נוסח יוצא: 93.04/40/14

[לונדון], 5 באוקטובר 1954

המשך לשלי ל/9.[1] סיום מוצלח של ועידת לונדון וחתימת הסכם טריאסט, שהם במידה רבה פרי מאמציו האישיים של אידן, הרימו מעמדה הבין־לאומי של בריטניה וקרנו האישי[ת] של אידן לרמה גבוהה ומכובדת ביותר. אלה עלולות להגביר רצונו של אידן להמשיך ביתר שאת בעניין הסדר בין ישראל ומדינות ערב כבעיה בין־לאומית שטרם מצאה פתרונה וכאינטרס בריטי באזור. תמיכתו האישית של צ'רצ'יל והעידוד שמקבל מנורי [סעיד] מהווים גורם מסייע חשוב נוסף בפרשה זו. העובדה שאידן לא הזניח את טיפולו בשאלה זו אף בימי הזעם של ועידת לונדון ציינו בעליל ערותו לעניין. מציע שנהיה מוכנים להמשך הפרשה ולפניות חדשות אלינו, ובייחוד לאחר שניתן תשובתנו לשאלה שהציג לי שאקבורו ושהיתה כלולה בפתקת מזכירו של אידן.

הנני מדגיש החשיבות הרבה בשבילנו להופיע במבצע אפשרי זה של אידן – ותהיינה אשר תהיינה תוצאותיו למעשה – כצד המסייע למאמציו וכגורם קונסטרוקטיבי. עלינו להפגין גישה זאת בכל פנייה או הצעה שתבוא אלינו, בין אם נקבלה ובין אם נדחה אותה. דבר זה יהיה חשוב לנו מבחינת יחסינו לא רק עם אידן ומשרד החוץ אלא כדי שלא נפסיד את תמיכת דעת הציבור הבריטי, הרגישה היום

6. אבנר החזיק בדעתו שכדאי להגביל את היקף פעולות התגמול ככל האפשר, מאחר שתועלתן בשטח הביטחון אינה ברורה בעוד שהנזק המדיני של פעולה גדולה הוא ודאי. לעומת זאת, פעולות קטנות יותר ניתנות להסבר. הוא התנגד לכל ניסיון להצר את רגלי המשקיפים, וטען שפעולה כזאת תחליש את תביעות ישראל לרכוש נשק והטיעונים להצדקתה קלושים. (ראה אבנר אל תקוע, 15.10.1954, 130.02/2399/1.)

398
1. מס' 393.

יותר משבכל זמן אחר לגישות הנראות כבלתי מתחשבות במידה מספקת בצרכים ובאינטרסים בין־לאומיים של העולם החופשי.

במקרה והעניינים יתפתחו בכיוון שציינתי, הרי יחד עם החלטתנו הנמרצת לעמוד על משמר האינטרסים החיוניים שלנו נגד מזימות וחתירות גלויות ומוסתרות ומאיזה צד שלא תבואנה, נהיה זקוקים לגיוס מיטב כישרוננו המדיני ויכולתנו הדיפלומטית כדי לנהֵל את המערכה בצורה שלא תקל על הערבים לצאת ממנה ברווח טקטי. רווח כזה אף אם לא יכניס שינוי ממשי ביחסים הקיימים בינינו לערבים עלול לְהנחיל לנו מפלה מדינית בתחום יחסינו עם בריטניה ובעלי בריתה שתכביד עוד יותר על מצבנו הרציני בלאו הכי.

בנוגע לסעיף ג בשלי ל/9, יש להביא בחשבון:

א) שכל הצעה מצדנו תחייב אותנו במידה זו או אחרת לגבי מילוי דרישה או דרישות נגדיות של הערבים.

ב) שהשתתפותנו במבצע "שבירת הקרח" תכניס אותנו אם לא להלכה הרי למעשה לשלב הראשון אף כי הבלתי מחייב של משא־ומתן באמצעות צד שלישי ברוח "הטקטיקה הטריאסטית" שעליה רמז אידן בשיחתו האחרונה עמי.[2]

מסיבות שהסברתי במברקי הנ"ל לא הייתי חושב לנבון מצדנו לדחות הצעת אידן מניה וביה על אף הסכנות הכרוכות בה. ברם יחד עם הצעתנו לאידן בתשובה לשאלתו מה היינו רוצים שיבקש מהערבים כסימן של רצון טוב מצדם, הייתי באותו הזמן מציין מה היינו מצדנו מוכנים לעשות תמורת אותה ההצעה אילו היתה מתקבלת על הצד השני. למשל, תמורת הפסקת המלחמה הכלכלית הערבית נהיה מוכנים כבר עתה להעניק לסחורות ירדניות זכות מעבר דרך נמל חיפה. חשוב להדגיש בתשובתנו שלא נעמיד העניין כקוויד־פרו־קוו מוגדר בינינו ו[בין] הירדנים ונקפיד מצדנו לשוות לעניין צורה של רצון טוב כמו שהוצע על־ידי אידן. נעיר כמו כן שאם ירדן או מדינה ערבית אחרת תענה בחיוב להצעת אידן ותבוא בהצעה מעשית שיהיה בה סימן לרצון כן של יצירת אווירה יותר נוחה ולא תמרון חדש של חזרה על דרישות ישנות שכל כוונתן אינה אלא חבלה בשיפור היחסים ומכשול בדרך למשא־ומתן ישיר בינינו, הרי נהיה מצדנו מוכנים להמשיך בשיתוף הפעולה עם משרד החוץ הבריטי למען "יישבר הקרח" עוד יותר ולמען תוסיף האווירה המדינית להשתפר.[3]

אילת

2. ראה מס' 375.
3. תשובת שרת ראה מס' 408.

399
הערת־עורך
Editorial Note

נאום אבן במליאת העצרת הכללית של האו"ם ב־6 באוקטובר 1954

אבן נאם במליאת עצרת האו"ם ב־6 באוקטובר במסגרת הוויכוח הכללי, והעניין העיקרי בנאומו היה הצעה לחתימת הסכמי אי־התקפה בין ישראל למדינות ערב. הרעיון להציע הצעה מעין זאת התגלגל עוד קודם לכן במשרד החוץ (ראה מס' 197, 199), והוא התחזק לאחר ההצהרה הבריטית בדבר תיווך בין ישראל למדינות ערב (ראה מס' 374, הערת־עורך). הפעם הוחלט שהבמה הנאותה להכרזה מדינית כזאת היא עצרת האו"ם. (ראה ש' רוזן אל י' רובינסון, 26.9.1954, 130.02/2404/14.)

אבן פתח ואמר כי ממשלת ישראל הסמיכה אותו להציע חתימה על הסכמים בין ישראל למדינות ערב שיחייבו את הצדדים למדיניות של אי־התקפה ויישוב בעיות בדרכי שלום. הסכמים אלה יהוו שלב פרלימינרי או שלב מעבר לקראת הסכמי שלום ויפיגו את המתיחות והחשדנות ההולכות וגוברות בין ישראל לשכנותיה. בהסכמים אלה יתחייב כל אחד מהצדדים לכבד את השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של הצד השני, להימנע מכל מעשי איבה בעלי אופי צבאי, כלכלי או מדיני, וליישב את כל המחלוקות הקיימות בהווה או שיתעוררו בעתיד בדרכי שלום. למעצמות קרא אבן לשמור על מאזן הכוחות העדין באזור ולהימנע מהפרתו לרעת ישראל וממרוץ חימוש, שיגבירו את הסיכון להתקפה מחודשת. (ראה *GAOR, Ninth Session*, 491st Plenary Meeting, 6 October 1954.)

400
ש' אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ח/146

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 6 באוקטובר 1954

מידי

שלכם ק/95.[1] ביקרתי זורין, מסרתי העניין, הדגשתי הפנטסטיות שבגרסת המצרים. אמרתי שתקוותנו שהפעם יכירו בצדקתנו ויתמכו בנו. ביקשתי לגלות עמדתם

400

1. לבבי הנחה את השגריר במוסקבה לפנות למשרד החוץ שם ולברר, במקביל לניסיונו של אבן לברר עם המשלחת הסובייטית לאו"ם, אם הם מתכוונים להשתמש שוב בזכות הווטו שלהם בדיון במועצת הביטחון בתביעת ישראל לשחרר את האנייה "בת־גלים". אלישיב התבקש להזכיר כי המטען שבאנייה, דהיינו מזון, עבר עד כה בתעלה ללא תקלות, וכן להפריך את הגרסה המצרית שהאנייה היתה מזוינת ונורו ממנה יריות. (ראה מברק ק/95, 4.10.1954, 130.09/2326/1.)

ולחצתי בנקודה זו וכרגיל לא העליתי כלום. תחילה אמר שהואיל ויש שתי גרסאות, עליהם קודם לברר לעצמם מה קרה. לשאלתי אם יגלו לי עמדתם אחרי שיבררו העובדות, ענה ארוכות שיש, והסיטואציה משתנית ברגע האחרון במועצת הביטחון ורק אז וישינסקי מוסר להם שהוא עומד לפני הצבעה לכן נבצר מהם לומר לי עמדתם מראש. הזכרתי שהיינו בלתי מרוצים מעמדתם הקודמת,[2] שכפי שאמר לי אז זייצב נהגו ככה בחושבם שזה יוביל לביטול הגבלות המעבר מצד מצרים וכשהוכח עכשיו ההפך אנו מקווים שינהגו אחרת. הוספתי שאנו מניחים שלא ישתמשו בווטו ושנצטער אם יעשו זאת ולכך לא באה תשובה. בסוף אמרתי שמלבד המיוחד שבבעיית סואץ יש בעיה עקרונית של מעבר בתעלות ומפרצים המתעוררת פעם פה פעם שם, ושיש להגן בכל מקרה על העיקרון של חופש בימים. לזה הוא הביע הסכמתו. הבטיח שייקחו בחשבון השקפתנו וימסור כל דברי בהקדם למיניסטר. תוך השיחה הציג שאלות בדבר גרסת המצרים והיה לי הרושם שקיבל את ביקורתי עליה.

אלישיב

401

א׳ לבבי אל שר החוץ
A. Levavi to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2404/14

ירושלים, ט׳ בתשרי תשט״ו
6 באוקטובר 1954

דחוף

הנידון: הצבעתנו על קבלת חברות חדשות לאו״ם

לפי הוראת המנכ״ל (בסיכום התייעצות על הנושא הנ״ל),[1] הריני מביא להכרעתך ואישורך את ההצעות הבאות שהועלו באותה התייעצות.

1) במקרה ותהיה הצבעה נוהלית אם להצביע על כל המדינות החפצות להתקבל לאו״ם ביחד או על כל אחת מהן לחוד – נצביע בעד הצבעה על כל מדינה מועמדת לחוד.

2. בדיון בתחילת השנה על הסגר סואץ – ראה מס׳ 139 (הערת־עורך).

401

1. ההתייעצות התקיימה באותו יום. עוד קודם לכן מסר בנצור כי היו פניות מצדן של הונגריה ובולגריה לתמוך בקבלתן לאו״ם. (ראה בנצור אל לבבי, 1.10.1954; התייעצות על קבלת חברות חדשות לאו״ם, 6.10.1954, 130.02/2404/14).

2) אם יוחלט להצביע על כל המדינות ביחד, נצביע בעד "עקרון הכלליות" אולם בהסבר להצבעתנו נבטא הסתייגויות לגבי ירדן (ספק אם היא מדינה רודפת שלום, סעיף 35,[2] איבה לישראל) ולגבי רומניה (אסירי ציון, עלייה).[3]

3) אם תהיה הצבעה על כל מדינה לחוד ננהג כדלהלן:

(א) נצביע בעד כל המדינות מחוץ לאלו המפורטות להלן.

(ב) נימנע, בלי מתן הסבר, לגבי רומניה ולוב.

(ג) לגבי ירדן או: א) נצביע נגד בלי הסבר, ב) נתנגד וניתן הסבר ההצבעה, ג) נימנע וניתן הסבר ההצבעה.

4) למחרת ההצבעה באו"ם ימסור דובר המשרד לעיתונות בישראל דברי הסבר שיפורסמו בצורה אשר יובן ממנה כי הם מבטאים את העמדה הישראלית הרשמית. דברי הסבר אלה יפרשו את הצבעתנו לגבי המדינות הערביות. אשר למזרח אירופה תובהרנה בדברי ההסבר שלנו הסתייגויותינו הרציניות לגבי רומניה ותובע תקוותנו שרומניה תיטיב את דרכה לגבי אסירי ציון ועלייה לישראל, וכן תקוותנו כי הונגריה ואלבניה תאפשרנה עלייה לישראל.

5) נציגינו בהונגריה ובבולגריה יודיעו בהקדם, ולפני ההצבעה באו"ם, למשרדי החוץ של אותן המדינות כי יש בדעתנו להצביע בעד קבלתן לאו"ם. בהונגריה יציין נציגנו כי החלטתנו החיובית מלווה תקווה למציאת פתרון לשאלת העלייה מאותה ארץ.

בברכה,[4]

א' לבבי

2. ראה מס' 202 (הערת־עורך) ומס' 229.
3. ראה מס' 286.
4. שרת הסכים לכל הסעיפים. באשר לירדן העדיף את אפשרות (ג).
בהצבעה שהתקיימה ב־23 בנובמבר במליאת העצרת בסעיף קבלת חברות חדשות לאו"ם התקבלה פה אחד הצעת ההחלטה שעליה המליצה הוועדה המדינית אד־הוק של העצרת, דהיינו להחזיר למועצת הביטחון את הבקשות התלויות ועומדות לשם עיון נוסף והמלצות חיוביות, ולבקש מהוועדה לשירותים טובים שהוקמה לעניין זה בהחלטת המושב הקודם של העצרת להמשיך במאמציה. הצעות החלטה אחרות, של ארגנטינה, קובה ואל־סלבדור, שקראה לקבלת אוסטריה, ציילון, פינלנד, אירלנד, איטליה, יפן, ירדן, לוב, נפאל ופורטוגל, בצירוף תיקון אמריקאי על קבלת קוריאה ווייטנאם; והצעה סובייטית, על רשימה דומה של מדינות בצירוף אלבניה, בולגריה, רומניה, הונגריה ומונגוליה, לא הועמדו כלל להצבעה. (ראה *Yearbook of the United Nations*, 1954, pp. 26-30.)

402

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA953

נוסח יוצא: 10/2193.01/22

ואשינגטון, 8 באוקטובר 1954

היום שוחח השגריר עם המזכיר, נכחו שילוח, הובר,ביירוד וברגוס. השגריר פתח במילים ספורות כי הבעיות שעורר בשיחות הקודמות[1] החריפו והדחיפו בשל התקרבות חתימת ההסכם האנגלו־מצרי וראשית ביצוע תכנית הסיוע הצבאי לעיראק.

המזכיר שהחזיק בידיו תדרוך שהוכן לו ואשר בהמשך השיחה ציין כי לא הספיק לעיין בו כהלכה, אמר כי מאז שיחתו האחרונה עם אבן לא חלה כל התקדמות חיובית לגבי סיוע צבאי למצרים ואין דבר זה עומד להתגשם, ומבחינה זו תוכל ישראל לקבל סיפוק אם כי סיפוק שלילי, ולא קרה הדבר משום שארצות־הברית פנתה עורף להתחייבויותיה. המזכיר הוסיף כי טיפל בעניין ההסגר בתעלה ואף שוחח על כך עם אידן, המודאג גם הוא מעמדת המצרים. כאן העיר ביירוד שלפני עשרה ימים לערך נשלחו הוראות לקפרי לפעול במרץ כלפי שלטונות קהיר בעניין זה. המזכיר העיר כי גם אידן הבטיח לפעול ברוח זו בקהיר, וכן הבטיח שבשלבים האחרונים במשא־ומתן על ההסכם יזכירו עניין חופש המעבר.

לאחר עיון נוסף במסמך שלפניו שאל דאלס אם חזרה על הצהרת השלוש וחיזוקה יפיגו חששותינו. השגריר השיב מיד בשלילה וציין האופי הבלתי מחייב של ההצהרה, [ש]איננה ערובת ביטחון ולמעשה כבר סטו ממנה, וחזרה עליה איננה מחזקת תוקפה המשפטי והמוסרי, וזה בשעה שמדינות ערב קשורות בשורה של חוזים והסכמים צבאיים.

השגריר הוסיף כי נראה לו שרצוי שיחזור בקצרה על טענותינו העיקריות בשיחות הקודמות, וסיכם מחדש חששותינו בשלושה סעיפים עיקריים: מאזן הכוחות באזור, היעדר ערובה ביטחונית שעה שהערבים מובטחים בחוזים למיניהם ומדיניות ההסגר והאיבה.

המזכיר פנה לביירוד ושאל אם הוא סבור כי ראוי לקרוא בפנינו באורח בלתי פורמלי את הנייר, ומשהשיב ביירוד בחיוב אמר המזכיר כי לפי הוראותיו הכין ביירוד נייר הכולל כמה רעיונות אשר המזכיר רוצה לדעת אם יניחו דעתנו. המזכיר הקדים והדגיש כי לא הוא כתב הנייר וגם לא ראה אותו אלא דקות אחדות לפני הפגישה. הניסוח איננו מחייב וסופי, וניתן לשינויים.

המזכיר קרא בחיפזון הרעיונות דלקמן:

א) הצהרה על ידידותה המסורתית של ארצות־הברית למדינות ועמי האזור.

402

1. ראה מס' 359.

ב) שלום סופי בין ישראל וערב מטרה עיקרית של מדיניות ארצות־הברית באזור והיעדר השלום מקור לדאגתה. ממשלת ארצות־הברית תשתמש בהשפעתה באזור להחיש ולעודד יישוב המחלוקות.

ג) איום הקומוניזם על מדינות האזור מחייב שיוחל בחיזוקן על־מנת שיוכלו לעמוד בפני התקפות גלויות וחתירות מבפנים. אין לדחות תהליך זה עד שיושג שלום בין ישראל לערב. אולם ממשלת ארצות־הברית מקווה שישראל וארצות ערב ישתפו פעולה על־ידי פתרון סכסוכיהן בדרכי שלום.

ד) חזרה על הצהרת השלוש.

ה) הודעה כי ארצות־הברית תדאג שלא ישתמשו בנשק הניתן לחיזוק מדינות האזור לפעולות תוקפניות וכי במקרה של תוקפנות ערבית נגד ישראל או להפך, תפסיק ממשלת ארצות־הברית סיועה ותשתמש בכל האמצעים הקונסטיטוציוניים העומדים לרשותה למנוע ולדכא תוקפנות זו.

השגריר השיב כי עליו לאמור גלויות שבדברים אלה יש הרבה פחות מהמינימום שציפינו לו. אין בדברים אלה כל רמז על שינוי בתהליכים המדיניים והצבאיים שהחלה בהם ממשלת ארצות־הברית, המכוונים אך ורק לביצור מדינות ערב. כמו־כן אין בדברים כל התחייבות שלא להפר המאזן.

דאלס, שהדגיש שוב כי הנייר לא חובר על־ידו ועוד לא טיפל בו כהלכה, ציין כי הסעיף המדבר על חיזוק מדינות האזור אמנם אין בו דיבור מפורש על כלילת ישראל, אך אין שם גם דבר על הוצאתה מכלל המדינות שתבוצרנה. אשר לשמירה על מאזן הכוחות, השאלה היא למצוא הניסוחים המתאימים.

כאן סיפר המזכיר, כי לפי הוראותיו נערך על־ידי מחלקת המדינה מחקר צבאי והוא שמח ובוודאי תשמח גם ישראל, שנמצא כי לא חל כל שינוי בתקופה האחרונה במאזן הכוחות. במידה שממשלת ארצות־הברית נוגעת בדבר, ואינו יכול לדבר בשם אנגליה, היא חושבת אך ורק על סיוע צבאי בממדים קטנים ביותר. אין ממשלת ארצות־הברית חושבת להקים צבאות ערביים שיוכלו לעמוד נגד התקפה רוסית וכל הכוונה בסיוע צבאי איננה אלא למען צרכים מדיניים. הוא שוכנע כי אין סכנה נשקפת לישראל.

השגריר שוב הפריך הטענה על היעדר סכנה ותבע שייאמר לנו במפורש ורשמית כי יימנעו מזיון ארצות ערב ושוב הצביע על נקודות התורפה בדברים שהשמיע דאלס שחסרה בהם תשובה לשאלות החיוניות של ערעור המאזן והוצאת ישראל ממערכת הערבויות וההתקשרויות הצבאיות המערביות. הזהיר שבאם לא יתוקנו לפחות המעוותים האלה לא תוכל ישראל להירגע.

ביירוד העיר כי הוא סומך מאוד על המחקר הצבאי שהוכן על־ידי מחלקת המדינה והוא סבור כי מנהיגי ישראל חרדים ללא צורך. המגמה העיקרית היא להתמסר לפתרון הסכסוך הישראלי־ערבי והוא סבור כי הסיכויים השתפרו. הוא סבור שאפשר לפתור בעיית הסגר בסואץ תמורת נכונות ישראל לדון בפיצויים לפליטים. בבעיות אלו יש להתרכז. הוא מודאג מאוד מזה שישראל מלאה חרדה, אך הוא סבור כי אין הצדקה לכך. השגריר השיב בחריפות והדגיש אכזבתו.

דאלס אמר כי ברורה לו עמדתו של השגריר, והוא אחר הצהריים יעבוד אישית על הנייר שהוכן לו ויביא בחשבון השגות השגריר. מחר הוא יוצא לחופשה וישוב למשרדו רק ביום השני בעוד עשרה ימים והוא מציע שבהיעדרו נמשיך בשיחות על הנייר עם הובר ובַיירוד.[2]

שילוח

403

א' אבן אל ג"פ דאלס (ואשינגטון)
A. Eban to J.F. Dulles (Washington)

Copy: 130.20/2480/5 :העתק

[Washington], 8 October 1954

Personal and Confidential

Dear Mr. Secretary,

The situation is so grave after our conversation to-day[1] that I take the liberty of addressing my personal reflections to you even before consultation with my Government.

Our talk to-day was a most serious setback and disappointment. All the positive ideas which you expressed in our previous three conversations have been completely excised from the document which you discussed with me this morning; and my only source of relief was to hear that the draft was as new to you as to me and does not commit your action or decision.

May I summarise the reasons which prompt me to describe this morning's conversation as a sharp change for the worse in the situation which existed until then. On August 4 and August 7 I explained to you the facts and conditions which gave Israel its present sense of isolation and vulnerability.[2] First, there is the implacable hostility of her neighbors; second, there is the enormous preponderance of the Arab States in relation to Israel in area,

2. והשווה גם תזכיר של ברגוס על השיחה – *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 905. אבן התאכזב מאוד מהשיחה. במברק אל מחלקת ארצות־הברית ציין כי "המסקנה המרכזית של שיחת היום היא פתיחה מאומצת של כל הסכרים, בכל התנופה, השבוע ובשבוע הבא, גם לגבי פעולה פומבית, גם לגבי פעולת ידידים ובעיקר מועמדים לבחירות..." (מברק WIA955, 8.10.1954, 93.01/2210/21.) במברק אל שרת הודיע כי העביר לדאלס מכתב אישי בסגנון נמרץ ביותר של אכזבה ודאגה (מס' 403), והשווה את דבריו בשיחות קודמות עם התוכן הנבוב והקלוש של הטיוטה שהובאה לפניו באותו יום. הוא הסביר כי ראה צורך בפעולה דחופה זאת, עוד לפני שהתייעץ עם המשרד, כי כל שעה יקרה ואם לא יוכנסו מיד תיקונים יסודיים בטיוטה תעמוד ישראל בשבוע הבא בפני כישלון המשא־ומתן. (ראה אבן אל שרת, 954, 8.10.1954, 130.09/2310/12.)

403

1. ראה מס' 402.
2. ראה מס 313, 321.

population and financial resources; third, there is the grave and extraordinary fact that all the security arrangements of the Western Powers in the Middle East have been directed and orientated towards the Arab States and have been based upon Israel's exclusion. Arab States already possess binding defence treaties with Britain; they have been offered a mutual defence association with Turkey and Pakistan; the new Anglo-Egyptian treaty is directed exclusively to the reinforcement of the strongest Arab state and to the defence of other Arab states; and one American military aid agreement has been concluded with Iraq, while another one has been offered to Egypt.

The effect is a disturbance of the balance of strength and the enunciation of Israel's exclusion as the guiding principle of security organization in the Middle East. In these circumstances our people have recently felt a growing alarm at the disadvantage in which they are being placed, as well as a profound sense of astonishment and disappointment at seeing the United States act in the Middle East with the effect of strengthening and encouraging Israel's adversaries, while excluding Israel from any process of parallel reinforcement.

In response to this account you stated that you were impressed by the picture thus drawn of Israel's sense of isolation and vulnerability; that in our situation you yourself would feel insecure and lonely; that if the effects of American policy were inadvertently to create disadvantage for Israel it would be your concern to cancel that disadvantage out; that you would like the Government and people of Israel to have a greater sense of security than they now possess; and that accordingly you would like us to consider whether it would be advantageous for the United States to formulate a Note to the Government of Israel.

Amongst the subjects to be included in such a Note you mentioned particularly:

(a) The resolve of the United States not to put Israel in a disadvantageous position;

(b) Israel's eligibility for a military aid agreement with the United States. Here you stated that you did not exclude asking the Congress for a special provision in this respect; (I later pointed out that the existing legislation would make such eligibility possible);

(c) A more specific guarantee of Israel's security than that contained in the 1950 Declaration; and

(d) Resolute efforts by the United States to bring about the unconditional cessation of the Suez blockade restrictions.

You said that you were thinking of "something more than a restatement of generalities".

After returning from Israel, where I found growing disquiet and concern at the current Western policy of making unilateral security arrangements with

the Arab States, with Israel's exclusion, I met you again on September 15.[3] In that meeting I emphasised that the crux of the matter was the need to reassure Israel that the balance was not going to be substantively changed politically or practically in her disfavor.

If the United States Government would accept that principle there were two obvious corollaries. First, could not the United States formally convey to Israel that it was not the American intention to pursue military programs such as would effect a substantive change in the present balance; and second, should not the United States assert, as a matter of simple equality, that whatever military arrangements or relationships were to be offered to the Arab States, would be offered to Israel as well?

Having listened to my analysis you stated that you thought we could make some progress and should negotiate along the lines which you mentioned to me in August.

The news that you were approaching Israel's security problems in a spirit of comprehension and sympathy had meanwhile spread amongst our people. It was a source of gratification and consolation. At the same time it was clear that if this moment were to be lost and to end in disillusionment, while the United States and Britain continued to base their security activities in the Middle East solely upon strengthening the Arab States and entering into agreements with them, then a situation of exceptional gravity would be created. Israel would conclude that her survival and security were in dire peril, and this sense of peril would inspire all her policies.

Against this background you will readily understand the disappointment which came upon me when I heard the terms of a draft which had been submitted to you this morning. That draft bears no relation to the lines of your own thought as you expressed them in previous conversations. There is no talk in the draft of a Note in which the United States would seek to reassure Israel concerning her security. There is no mention of any intention to apply military policies in the Middle East in such a way as not to change the balance of power to Israel's disadvantage. There is no talk of offering Israel inclusion in the military aid program, in which the two strongest Arab States have already been offered participation. There is no talk of any approach to a security guarantee for Israel which would go beyond the existing Declaration of May 1950.

In these circumstances, I must say that the draft submitted to you which I heard this morning would not merely fail to give us any sense of reassurance but would, I fear, have the reverse effect of confirming our worst fears and apprehensions; for the author of the draft does nothing to challenge the implication that the United States will pursue a policy of giving military aid agreements and arms to Arab States alone, while offering nothing politically or militarily to Israel.

3. ראה מס' 359.

I am writing this letter in the earnest hope that it may still be possible for action to be taken which would show respect for the vulnerability and insecurity of a small country whose hostile neighbors are being strengthened and encouraged by the security arrangements of the Western Powers. This would not be the only international occasion on which your personal statesmanship lifted a deadlock onto a new plane of hopeful progress. The feeling that this was to happen here moved me to attempt to persuade my Government and people that you understood our position and desired to alleviate it. You will, therefore, understand how grievously I was affected by hearing a draft which missed the whole spirit and content of your previous analysis. Only a deep concern for the historic relationship of our two countries would have impelled me, amidst your heavy preoccupations, to write to you as frankly as I have here. I hope that you will understand that I do so out of a sense of duty and in deep personal respect.[4]

Yours very sincerely,

Abba Eban

404

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן WIA956

נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 8 באוקטובר 1954

ברור לי שעניין המעבר החופשי לא ייפתר על־ידי אנייה אחת. הגישה לאנייה זאת היא זו של טיפול בתקרית, ולא של צורך בהסדרת עניין עקרוני. לכן, עם כל המאמץ הכרוך בדבר, אין מנוס לדעתי ממשלוח אנייה שנייה בזמן הקרוב ביותר. אני מציע שאנייה זאת תעבור מצפון לדרום בדרכה מחיפה לאריתריאה או לבורמה.

המצרים יתקשו לטעון פעם נוספת כי היה קרב ימי וגם נפגין כי אין מנוס מפתרון עקרוני של הבעיה. מה דעתכם?[1]

אבן

4. דאלס השיב שקרא את מכתב אבן בקפדנות והוא מעריך את גילוי הלב שבו. הוא ממשיך לעיין בעניין באופן אישי ומצפה להמשך השיחות על בעיותיה של ישראל. אולם, מאחר שכמה מהנושאים שעלו בשיחות מצאו את דרכם אל העיתונות ושורבבו אל מערכת הבחירות, ולכן הוא חושב שמוטב שהדיונים המהותיים בשאלות האלה יידחו עד שתירגע האווירה. (ראה דאלס אל אבן, 18.10.1954, 130.02/2456/16).

404

1. עוד בטרם קיבל מברק זה כתב שרת למנהל הכללי של המשרד באותו כיוון וציין כי יש לדאוג לנוכחות משקיף או"ם או קבוצת עיתונאים על הסיפון, לבל יוכלו המצרים להיאחז בתואנות שווא. במברק לאבן שבו מסר את הדברים הוסיף שרת כי הביצוע אינו פשוט ועל כל פנים יש להמתין ולראות כיצד ייפול דבר בחקירת משקיפי האו"ם ובמועצת הביטחון בעניין "בת־גלים". (ראה שרת אל המנכ"ל, 8.10.1954, 130.02/2419/3; שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 937, 11.10.1954, 130.09/2310/8).

405

י׳ תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון[1]
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2345/8

ירושלים, 9 באוקטובר 1954

"בת־גלים".

המצרים הגישו כבר תלונה לוועדת שביתת־הנשק, טרם קיבלנו נוסחה, אולם נודע כי ברנס הסכים לבקשתם לשלוח משקיפים לחקירה בתעלה.[2] התלונה מתייחסת כנראה לירִיות ולא לבעיה הכללית של מעבר חופשי, לכן ברנס הסכים לחקירה ויש להניח כי ישאיר לוועדה לפסוק לגבי תחולת ההסכם על המקרה.

מטרתנו להמשיך ביזמה מדינית ולנסות לגמור הדיון בוועדת שביתת־הנשק לפני הדיון במועצת הביטחון. הוחלט אפוא על הגשת תביעה, בהתאם לסעיף 10 תת סעיף 7 של הסכם שביתת־הנשק, האומרת כי לתלונת מצרים אין שחר. נדרוש ישיבת חירום ונבקש חקירה גם בצדנו.[3] לפי תקנות נוהל חייבת ישיבת חירום להתקיים תוך 24 שעות אחרי גמר החקירה. כזכור הערעורים לוועדה המיוחדת חלים רק בשאלות עקרוניות ולא על עובדות.[4]

תקוע

406

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 933

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 11 באוקטובר 1954

סיום מחזור השיחות[1] מוכיח כי מדיניותם בעינה עומדת וקצב ביצועה תלוי בנכונות הערבים לשתף פעולה הרבה יותר מאשר בלחצנו. במצב זה לא כדאי להיכנס למיקוח

405

1. נשלח גם אל נציגויות ישראל בלונדון, פאריס ורומא.
2. התלונה המצרית הוגשה ב־6 באוקטובר והיא חזרה על הטענה שצוות "בת־גלים" התקיף שתי סירות דיג מצריות בתחום המים הטריטוריאליים המצריים, הטביע אחת מהן, וגרם למותם של שני דייגים מצריים. בעקבות התלונה המצרית נשלח צוות משקיפים של האו"ם לחקור במצרים.
3. ישראל הגישה את תביעתה לכינוס ישיבת חירום של הוועדה ב־8 באוקטובר.
4. על פרטי הדיון בתלונה המצרית – ראה מס׳ 442 והערות 5 ו־6 שם.

406

1. ראה מס׳ 403 והערות שם.

קמעוני עם ביירוד על פרטי ניסוח הטיוטא באשר אין להניח כי יחולו בה שינויים יסודיים; ואילו למען תיקונים פעוטים מוטב לנו לא להתחייב על שותפות בחיבור המסמך. לפי זה עליך להמתין עד אם תוזמן לדאלס אחרי שובו וזהו סיכום ישיבת הממשלה היום. בכל זאת אולי תשקול אם לשגר שליחי מצווה שינסו להחזירו למוטב ובעיקר להביאו לידי התחייבות מפורשת על אי הפרת המאזן, שכן ממילא הוא טוען כי הערבים יקבלו רק כמויות זעירות שאינן מכוונות ליעל צבאי.[2] כשלעצמי מפקפק מאוד אם יעלה בידינו בשלב זה לשנות המדיניות ומוטב לנו לא להשתקע בתיקוני ניסוח שלא ישקפו תיקון במהות העניין ורק עלולים להשלות ולפגום במחץ ההתקפה.

שרת

407

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 934
נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 11 באוקטובר 1954

לשלכם 953.[1] הערות על דעת המחלקה בלבד:

1) השאלה הנוקבת היא אם אמת בטענת המזכיר ש[ב]עצמו עדיין לא נכנס לעובי הקורה ונמצא רק בשלב של עיון בהצעת ביירוד.

2) ניירו האומלל של ביירוד, מחוץ לנסיגתו מהצעת דאלס בשיחתו הראשונה, לוקה בסתירה מהותית בין סעיפים ד' ו־ה'.

3) אם התשובה על (1) חיובית - דבר שיש מאוד לפקפק בו - הרי מותר אולי לראות שביב אור מסוים בהודעתו זו הפעם הראשונה, כי ממשלת ארצות־הברית חושבת אך ורק על סיוע צבאי בממדים קטנים ביותר וכו' (מאידך רמזו על אנגליה מדאיג ואפשר לפרשו בהרבה פנים). כן ראויה לציון הערתו ש"באשר לשמירה על המאזן השאלה היא למצוא הניסוחים המתאימים". בזה הוא מודה מכללא שחזרה על הצהרת השלוש אין בה לספקנו ביחס למאזן.

2. אבן כבר פעל בכיוון זה. ב־11 באוקטובר הריץ פרוסקאואר מכתב נמרץ לדאלס בו הביע תקווה שההצהרה המתוכננת תכסה את דרישות המינימום של ישראל: אישור שארצות־הברית איננה מתכוונת להתחיל בתכניות סיוע צבאי באופן כזה שיביא לשינוי מהותי במאזן הכוחות בין מדינות ערב וישראל; שהתחיקה המאפשרת לארצות־הברית לתת סיוע צבאי תחול הן על ישראל והן על מדינות ערב; הצהרה שארצות־הברית לא תרשה ניצול הנשק שיינתן על־ידה למטרות תוקפניות ושהיא עומדת בנחישות מאחורי ההצהרה המשולשת של 1950 ותתנגד לכל ניסיון לשינוי בכוח של הגבולות. (ראה פרוסקאואר אל דאלס, 11.10.1954, 130.02/2456/16).

407
1. מס' 402.

מתעוררת השאלה אם בימים הספורים של חופשתו, בהם יוכל אולי דאלס להתעמק בענייננו, לא כדאי לנסות ולשלח בו אחד או שניים מידידינו כדי לאזן את השפעת הפקידים ולמנוע המשבר הממשמש ובא. יש להבטיח שהשליחים יחוסנו מראש נגד טענות מחלקת המדינה ואף יוכלו להצביע על הליקויים היסודיים בנייר ביירוד, כגון שסעיף ג׳ אין בו גיבוש במסגרת התחייבות על המאזן של ההודעות החוזרות ונשנות בעל־פה על ממדי הזיון וכן אין בו הבטחה על אי הפליה מדינית בביצוע תכנית הזיון. כן אפשר להצביע על חוסר ממשיות בסעיף ה׳.

קיימת כמובן טענה שעל־ידי פעולה כזאת נסתבך וייפגע כוח לחצנו, אולם יש לשקול מול זאת שבבדידותו ילך וישתבש המזכיר תחת לחץ הפקידים ושהפגישה הבאה שוב תעלה חרס. ושוב השאלה תלויה בתשובה לסעיף (1) לעיל.

כשנקבל הערותיך להצעה זו נביאה להכרעתו של ראש הממשלה.[2]

מאהב

408

מ׳ שרת אל א׳ אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/409

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 11 באוקטובר 1954

שלך 23–24;[1] שים לב לרקע.

א) מ־1 בספטמבר לא נעשה מצדנו שום מעשה תגמול אם כי היו כמה פגיעות חמורות בנו הן ממצרים[2] הן מירדן ועד היום נמשכות יריות מהחומה.

ב) נענינו מיד בחיוב להצעת סלווין [לויד].[3]

ג) רפאל בשידורו[4] ציין אפשרות של כמה הנחות בתחבורה.

ד) הכרזנו שחרור יתרות החשבונות החסומים.[5]

2. אבן השיב כי להערכתו דברי מזכיר המדינה היו כנים, כלומר, הוא לא היה בקי במסמך; מחבר הטיוטה היה ג׳רניגן ולא ביירוד. אבן חזר והזכיר את מכתבו האישי הזועם אל דאלס (מס׳ 403), ואת מכתבו של פרוסקאואר אל דאלס (ראה מס׳ 406, הערה 2). הוא הוסיף כי דין־וחשבון מפורט על הפעולות שנעשות ימסור שילוח. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA968, 12.10.1954, 93.01/2210/21).

408

1. מס׳ 398.
2. ראה מס׳ 387 והערות 1–3.
3. ראה מס׳ 374 (הערת־עורך).
4. ראה מס׳ 396 והערה 2 שם.
5. ראה מס׳ 386 (הערת־עורך).

ה) בעצרת הצענו חוזי אי התקפה כמסתפקים במועט.[6]

ו) חוזרים לוועדת שביתת־הנשק [ישראל]־ירדן השבוע.[7]

זהו סך־כל הגון מאוד במגמה לשבירת הקרח ואל נא נהיה פחותים בעיני עצמנו. אנו יכולים במצפון שקט להציע עכשיו הפוגה שלמה ומוחלטת לאורך הגבולות, זאת אומרת שום התפרעות מצדם ושום תגמול מצדנו ואז ייווצר אקלים אחר משהיה עד כה לבדיקת אפשרויות התקרבות או מגע. אדרבא, ייכנסו פעם אחת עמוק לעבי הקורה להשלטת שקט גמור בספר ויתנו לשקט הזה להתמיד תקופה מסוימת ולשאת פריו.

מוטב לנו לבוא עכשיו בהצעה זו שאיש לא יוכל להטיל בה דופי מלהתחיל כבר בהצעת הנחות מעשיות שפירושן תקדים לשיטת תיווך עם פתחון פה למתווך להביע דעתו על טיב ההנחות ומידת היותן מספיקות. כן יושם נא לב כי מצד הערבים באו:

א) שרשרת מעשי תוקפנות דמים.

ב) האיום הפרוע של סעוד.[8]

ג) מעצר "בת־גלים" עם עלילת הדם.

ד) ההתקפה הזדונית של ג'מאלי בעצרת.[9]

ה) דחיית עזמי את הצעת חוזה אי־ההתקפה והשמצתה כתחבולה גרידא.

ו) תגובה עוינת ביותר בעיתונותם לשחרור החסומים.

ז) החזרת העדר רק תחת לחץ איומים נמרצים באמצעות או"ם ושגרירות בריטניה.[10]

6. ראה מס' 399 (הערת־עורך).

7. משלחת ישראל חזרה להשתתף בישיבות ועדת שביתת־הנשק ישראל־ירדן ב־20 באוקטובר 1954, לאחר פרישתו של האצ'יסון וכניסתו של לט' קומנדר ברוסטר לתפקיד יושב־ראש הוועדה.

8. מכוון לנאום שנשא המלך סעוד בארוחה שערך ב־6 באוגוסט לכבוד נציגי מדינות ערב והמדינות המוסלמיות שבאו להשתתף בוועידה הכל־מוסלמית במכה. בנאומו תיאר את ישראל כגידול סרטני בלב העולם הערבי, שיש לעקור אותו מן השורש. ("הארץ", 9.8.1954).

9. ג'מאלי, נציג עיראק, שהיה הנואם הראשון בוויכוח הכללי בעצרת האו"ם, ב־27 בספטמבר, האשים את ישראל שרצונה להסית את הערבים למאבק גלוי. הוא דחק במעצמות להפסיק את מתן הסיוע לישראל עד שתסכים לבצע את החלטות האו"ם ותפסיק לירות בערבים חפים מפשע. (ראה *GAOR, Ninth Session, Plenary Meetings*, 479th Meeting, 27 September 1954, pp. 78-81).

10. המדובר בעדר של קיבוץ עין השופט שמנה 480 ראש כבשים משובחות ונשדד על־ידי הירדנים ב־27 בספטמבר בשעה שרעה בשטח ישראל סמוך לקו שביתת־הנשק. העדר הוחזר רק ב־9 באוקטובר בעקבות פעולתם של ראש מטה משקיפי האו"ם ברנס והממונה הבריטי מור, בירדן, על־פי תביעתו של שרת. שרת הפעיל את השניים לאחר שהרמטכ"ל דיין לחץ להשתלט על כפר בירדן לשעות אחדות ולתפוס עדר ירדני כמשכון־נגד. שרת התנגד, משום שחשש לקרבנות מקרב חיילי צה"ל ותושבי הכפר ולא פחות – מהפיכתה של ישראל שנמצאת בעיצומה של המערכה על "בת־גלים", מתובעת לנתבעת במועצת הביטחון, וביקש למצות קודם את כל האפשרויות האחרות. (ראה מ' שרת, יומן אישי, ב, עמ' 591–596; מברקים משרת אל אבן ואילת, 2.10.1954, 130.09/2310/8).

במצב זה יותר מעשי ורציני לדרוש עובדות, כהפסקת שפיכת הדמים וההבלות, מחילופי הצהרות. הנה הצהירו על קיום התחייבות קושטא ומה יצא למעשה.[11]

שרת

409

מ׳ קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 220

נוסח נכנס: 130.09/2381/13

ניו יורק, 12 באוקטובר 1954

״בת־גלים״.[1]

שוחחתי היום [עם] השלישייה המערבית, בורברג והמזכירות, קומיי שוחח [עם] מונרו הניו זילנדי. הבנה מלאה מצאתי אצל אורדונו. הודיע [ש]בישיבת השלושה שנקבעה לאותו יום ילחץ הופנו על הבריטים להסכים לרישום הסעיף ולפתיחת הדיון על־ידי אבן ועזמי. אחר כך ידחו הישיבה למועד שייקבע על־ידי הנשיא אך לא לפני סיום הפרשה בוועדת שביתת־הנשק. אמר שקרוב לוודאי יתמוך לודג׳ בגישה זו. הוא הניח שנאומנו יהיה קצר ולא קיצוני בניסוחו. בארקו היה יותר מסויג ויותר רגיש לעמדה הבריטית. הסכים לבסוף לנוהל המתואר לעיל אולם עמד על הצורך של הבלגה מקסימלית בשעה קריטית זו לפני חתימת ההסכם האנגלו־מצרי. לדבריו האנגלים באמת חוששים מהשפעת הדיון במועצת הביטחון על המשא־ומתן עם

11. בתגובה ביקש אילת משרת לשקול מחדש את הנחייתו להזמין את הבריטים להיכנס ״עמוק לעבי הקורה להשלטת שקט גמור בספַר וגומר״ כדי למלא את שאיפת אידן, שנמסרה לאילת בשיחתו עם שאקבורו (ראה במס׳ 392), לעשות משהו ביזמתו ״לשבירת הקרח״. לדעתו, כיוון אידן למחווה חד־פעמית, משהו בדומה להצעה בדבר זכויות בנמל חיפה או, אם ישראל רוצה להגביל את הצעתה לעניינים של משטר שביתת־הנשק, לנכונות לדון בחילופי קרקעות ובדרכים לשיפור מצב הכפריים המנותקים מאדמותיהם בישראל, תמורת הסכמת ירדן לסימון הגבול ולהקמת גדרות. אילת הוסיף כי תשובה ברוח הנחייתו של שרת תתפרש כדחיית יזמתו של אידן, ותהווה שגיאה טקטית חמורה לגוף העניין, בייחוד לאור מצב היחסים המסובך עם ארצות־הברית שמחייב שמירת יחסים הדוקים יותר עם בריטניה. (ראה אילת אל שרת, 656, 13.10.1954, 130.09/2320/2.) ראה גם מס׳ 421, והערה 1 שם.

409

1. במברק קודם הביע קדרון את חששו כי בדיון שייפתח ב־14 באוקטובר במועצת הביטחון בעניין ״בת גלים״ ינקטו הערבים תכסיס נוהלי, שימנע מאבן להשמיע את דבריו. לבנון, חברת המועצה, תתנגד לרישום הסעיף בסדר היום בנימוק כי אל למועצה להסיג את גבולה של ועדת שביתת־הנשק ישראל־מצרים שהפרשה נמצאת בטיפולה. שרת השיב כי יש לשכנע את חברי המועצה כי ועדת שביתת־הנשק תפוסה בתלונה המצרית על הירי כביכול ולא בבעיית חופש המעבר בתעלה, שהיא בתחום השיפוט הבלעדי של מועצת הביטחון, ועליה הגישה ישראל תלונה למועצה. (ראה מברק קדרון אל משרד החוץ, X205, 9.10.1954; שרת אל הנציגות באו״ם, Y507, 11.10.1954, שניהם ב־130.02/2452/4.)

המצרים. קרוסתווייט שפך מרירותו בגילוי לב ובאותה רוח נענה. [ל]דעת הבריטים לא תצמח תועלת לאף אחד מהדיון. המצרים יתעקשו עוד יותר, וריבוי דיונים ללא תוצאה רק מערער תוקף החלטת 1951. ממשלת אנגליה מצטערת שאנו לא שותפים לאמונתה שחתימת ההסכם האנגלו־מצרי פותחת אופקים להסדר ישראלי־מצרי. השבתי שחבל שלא מעריכים די חשיבות חופש השיט בתעלה לישראל מבחינה מדינית וכלכלית כאחד. עליהם לדעת כי לא ננום ולא נישן עד שנשבור ההסגר ואם לא נצליח במועצת הביטחון עכשיו, נביא העניין שוב. אנו גם לא מושפעים מהטענה שאין השעה כשרה מאחר ששומעים פזמון זה חמש שנים. היה בכוחה של ממשלת אנגליה למנוע תקלה זו כאשר דנה עם מצרים לפני חתימת ראשי הפרקים. דרשנו אז הבטחת חופש השיט ולא נענינו. קרוסתווייט לא רצה להתחייב לגבי הנוהל ביום ה׳. גילה שלפי ידיעותיהם, האנייה הועברה לאלכסנדריה. בורברג והמזכירות מכירים בזכותנו להשמיע דברינו בישיבת יום ה׳, אם כי חוששים מתמרונים נוהליים מצד לבנון. מקבלים במלואה גרסתנו שעניין התקרית המדומה נפרד משאלת חופש השיט. מונרו קיבל טיעוננו בדרך־כלל אך ביקש שהות להיוועץ.

העניין יתבהר מחר אך כרגע נדמה כי עברנו המכשול הנוהלי. הקשיים יתחילו כאשר נרצה לכנס המועצה שנית אחרי סיום הפרשה בוועדת שביתת־הנשק, אם עד אז לא ייחתם ההסכם האנגלו־מצרי.[2]

קדרון

410

ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מברק מוצפן WIA971

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ואשינגטון, 12 באוקטובר 1954

אישי לשר, למנכ״ל, לטדי [קולק], ולך בלבד.

שישי בלילה ראיתי ב[ידל] ס[מית] בביתו, סיפרתי לו על השיחה עם המזכיר ועל הסתירה המדהימה בין ההבטחות בשיחות הקודמות להצעתו האחרונה.[1] הזכרתי לו כי הוא עצמו בשיחה עמי הבטיח כי המזכיר יציע לנו דברים שיספקונו ובשיחות עם ידידיו, שהדן הגיע אלינו, הרגיע ואמר במפורש כי בקרוב יפרסם המזכיר הודעה בה ידגיש השמירה על המאזן באזור ויציע לישראל סיוע צבאי. ב[ידל] ס[מית] הופתע

2. על הדיון במועצה ב־14 באוקטובר ראה מס׳ 412 (הערת־עורך).

410

1. ראה מס׳ 402 והערות שם.

מסיפורי והודה כי דברי המזכיר אלינו עומדים בסתירה למה שהיה לו יסוד לצפות לו לפני שעזב השירות. אילו צריך היה הוא ב[ידל] ס[מית] להצהיר מדיניות, היה אומר: "אין בכוונת ממשלת ארצות־הברית להפלות בין מדינות האזור, סיוע צבאי יינתן לכל מדינה המוכנה לסייע בהגנת האזור, המטרה הראשית היא שלום בין עמי האזור וממשלת ארצות־הברית תפעל בכל הדרכים העומדות לרשותה להפסקת האיבה וההסגר". שאלתיו לפשר הנסיגה של המזכיר והשיב כי הוא מניח שהסקר הצבאי שהוכן במחלקת המדינה, אי ההתקדמות במדיניות סיוע צבאי למצרים וההחלטה הפנימית במחלקת המדינה כי בהינתן סיוע צבאי למצרים יהיה זה בממדים צנועים ביותר, והעיקר טענת אנשי אגף המזרח התיכון כי הודעה פרו־ישראלית מובהקת תחבל בהתקרבות הערבית־מערבית שרק התחילה, שכנעו כנראה את המזכיר. בשיחותיו אתנו התרשם מאוד המזכיר מטיעונו המשכנע של השגריר שהאיזון הופר וישראל כבר נחלשה לעומת שכנותיה, והנה בא הסקר הצבאי והפריך הנחותינו לחלוטין. ב[ידל] ס[מית] הוסיף כי אילו היה עוד במשרד היה מחזק המזכיר בהחלטתו להרגיענו. המזכיר חלש באופיו וזקוק לעידוד בהכרעות קשות ואילו הסגן החדש, אף שהוא הגון וישר, אינו בקי עדיין בבעיות ולא יכול למלא תפקיד רציני בשעת הכרעה. ב[ידל] ס[מית] הוסיף כי אף שעודנו סבור כי מבחינה מדינית עקרונית טענתנו צודקת הרי מבחינה עובדתית הוא מקבל מסקנת הסקר הצבאי של מחלקת המדינה כי אין לנו לחשוש מפני התמודדות צבאית. "אילו פרצה מלחמה בין ישראל לכל צבאות ערב הרי אני, שבוודאי תודה כי חייל טוב ומנוסה הנני, הייתי בלי היסוס מוכן לפקד על צה"ל נגד כל צבאות ערב". אמרתי כי אני מאמין שננצח גם בפיקודם של המצביאים הישראלים ואף־על־פי כן אינני יכול לקבל מסקנות הסקר הצבאי שלהם כי העובדות הפיזיות של ממדי הציוד והאמצעים הידועות לכל והעדיפות המדינית שניתנה לערבים בהכרח שתיצור בקרב מנהיגי ערב אשליה שהותרה הרצועה. ב[ידל] ס[מית] הבטיח לבחון אם יוכל עוד להתערב. בהמשך השיחה סיפר כי לא זנח תכניתו לבקר בארץ, וכי סיכם עם המזכיר האוהד לרעיון הביקור כי יבוא בשליחות רשמית של הנשיא ולא לביקור פרטי, הוסיף: "כי בביקור כזה של מי שהיה רמטכ"ל הנשיא וסגן מזכיר יהיה משום הפגנת ידידות". שימרו נא דבר השיחה ותוכנה בסוד גמור.

בשבועון ה"טיימס" של יום ראשון שעבר מתפרסמת שיחה עם ב[ידל] ס[מית] לגמר שירותו ושם אמר על ישראל כי המזכיר ואחרים יפרסמו בקרוב הודעות שתפגנה דאגת ישראל. ריאיון זה ניתן לבא כוח ה"טיימס" לפני כעשרה ימים ומוכיח ללא ספק כי אז היתה בצמרת מחלקת המדינה גישה יותר חיובית.

מיום השישי הגברנו מאוד מתח הפעילות. בניו יורק הודיעו אישים חשובים אחדים למנהלי מערכת אייווס ויעבץ[2] כי לא יוכלו להוסיף ולסייע להם, עסקנים רפובליקאים יהודים שונים עשו כך גם בפילדלפיה ובוסטון, אישים חשובים ביותר בקליפורניה דיברו נמרצות ביום הראשון עם ניקסון אשר התרשם מאוד והזמינם לשיחה נוספת מחר לאחר שיברר העניין בוואשינגטון, בקליפורניה דובר בתוקף גם

2. בבחירות שעמדו להתקיים בנובמבר היה אייווס המועמד הרפובליקאי למשרת מושל מדינת ניו יורק מול הארימן, המועמד הדמוקרטי, ויעבץ היה המועמד הרפובליקאי למשרת התובע הכללי של מדינת ניו יורק. (בבחירות למשרת המושל נבחר הארימן ובבחירות למשרת התובע הכללי נבחר יעבץ.)

עם ג'ונסטון החוזר לוואשינגטון לפגישה עמנו ביום שישי על־מנת להציע עזרתו. הוא טען לאנשי שיחו כי הוא מסכים לעמדתנו ומתנגד בכל כוח לזיון הערבים. אנשי מפתח בשיקגו, דטרויט, סט' לואיס ועוד כתבו, טלפנו וביקשו שיחות עם ראשי המפלגה והבית הלבן. בלבן, לזרוס וזילברברג רואים הנשיא בימים הקרובים. כל אלה ועוד פעולות פנימיות וחשאיות, וערכן בעיקר בחשאיותן. מאידך, התחילה גם פעילות ציבורית ענפה.

14 ראשי ארגונים יהודים ביקשו שיחה עם המזכיר והשבוע יפרסמו גילוי דעת משותף.[3] ראשי הציונים מארגנים אספות ברחבי המדינה וגם ראשי ארגוני הפועלים בניו יורק מתכננים אספות ופעולות אחרות.

לאחר מאמצים ונפתולים רבים הסכים אדלי [סטיבנסון] לכלול קטע ברוחנו בנאומו הקרוב בסן פרנסיסקו שיוקדש לענייני חוץ, קטע תקיף נכלל גם בנאום שישמיע הארימן ביום א' הבא.[4]

שילוח

411

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA972

נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 12 באוקטובר 1954

בסיום השיחה ביום השישי[1] הציע ביירוד שאפגש עמו בהקדם לשיחה כללית ונפגשנו אתמול. החלטנו שלא אכנס עמו ברוח משא־ומתן ואתרכז בהתקפה נמרצת על המדיניות. כרגיל היתה שיחתו מבולבלת. הקדים בהסבר כי אינו בקי בכל אשר קרה בשבועות האחרונים בגלל שהותו הממושכת בבתי חולים. ואמנם גילה חוסר ידיעה מדהים, לא ידע על השידור הערבי,[2] על החמרת התוקפנות המצרית[3] ועוד. הודיע כי הנייר שהוקרא לא חובר על־ידו אף שהוא מזדהה עמו. הוא מבין כי אין נייר זה יכול לספקנו אך אינו רואה כל נוסחא שתוכל לספקנו אשר אין עמה סטייה של 180 מעלות מהמדיניות המזרח־תיכונית הנוכחית שלהם אשר הוא רואה אותה כחיונית. הוא סבור כי הגיע הזמן לשים הדגש על פתרון הדרגי של הסכסוך הישראלי־ערבי ולא להתרכז,

3. ראה מס' 432.
4. ראה מס' 427.

411

1. ראה מס' 402.
2. הכוונה כנראה לפרסום הגרסה המצרית על נסיבות מעצר האנייה "בת גלים" (ראה מס' 389 והערה 1 שם) או לשידור של רפאל בשפה הערבית (ראה מס' 396, הערה 2).
3. ראה מס' 387.

כאשר אנו עושים, בשאלה הצבאית, בשעה שהוא משוכנע כי אין כל יסוד לחששותינו. השבתי חריפות על עצת השלום מפיו כאשר הוא עצמו תיאר בנאומו שלום כ־will of the wisp [תקוות שווא].[4] טען, כרגיל, כי יש בזה משום סילוף דבריו, ואמרתי כי עובדה היא שהערבים ראו בדבריו עידוד למדיניות אי עשיית שלום שלהם.

הוכחתיו על הסקר הצבאי המיסתורי אשר לא ראינוהו אמנם, אולם מעובדות הידועות לכל על רכש ערבי קל להפריכו. השיב כי אמנם נכון שהערבים קנו יותר מטוסים וכלי זין אחרים משקנינו אנחנו, אולם הם יודעים מה שאולי לא ידוע לנו, כמה מהמטוסים, השריונים וכו' של הערבים יצאו מכלל שימוש בגלל היעדר טייסים ומכונאים מאומנים ובגלל המחסור בחלקי־חילוף.

חזר לתורתו כי יש למערב סיכויים לחזק השפעתו במזרח התיכון, דבר שבסופו יחזק גם את ישראל ואילו אנחנו בחוסר סבלנותנו ובבחירת רגעים בלתי מתאימים לפעולות ומבחנים מחבלים בסיכויים. ציין לדוגמא מבחן "בת־גלים". אינו מערער על צדקתנו, אולם לא יכולנו לבחור רגע פחות מסוכן למבחן זה.

חתימת ההסכם האנגלו־מצרי הוא כורח למערב, מאבקו הפנימי של נאסר חמור ביותר, והנה באנו אנחנו והכבדנו עוד יותר. כאן סיפר כי המשא־ומתן הסתבך מאוד ברגע האחרון, מעמדו של נאסר במאבקו נגד האחים [המוסלמים] קשה ביותר וגם בחבורתו הפנימית הקשיים גדולים. סיפר כי נאסר רב קשות עם סאלם שנפל בפח שישראל טמנה לו. הגבתי נמרצות והוכחתיו כי בגלל עמדתם ההססנית נמשך ההסגר עד עתה וכי יתר־על־כן, על אף הבטחותיהם התעוררו לפעולה רק אחרי "בת־גלים". השיב כי אנחנו אמנם צודקים אך הוא מצטער שלא בחרנו שעה יותר נוחה. המלחמה לביטול ההסגר, אחת המשימות העיקריות ולזה יקדיש מיטב מאמציו כשיגיע למצרים אך הוא חושש שמא נקשה עליו המלאכה על־ידי עובדות ברגעים לא מתאימים. אישר כי הסיפור המצרי על היריות חסר שחר.

בשאלה המרכזית לא דיברנו, רק סיפר כי המזכיר מוסיף לטפל בעניין אישית ולא השאיר לפני צאתו לחופשתו כל הוראות להובר ולו על המשך המשא־ומתן עמנו. הוא עצמו מאמין כי הפתרון הרצוי הוא חוזה אמריקאי־ישראלי אשר יערוב לביטחוננו תמורת התחייבותנו לא להתפשט, אולם כל הנציגים במזרח התיכון מתנגדים לכך בשעה זו. מהשיחה ברור כי אנשי המזרח התיכון במחלקת המדינה פועלים בכל המרץ נגד כל סטייה מהמדיניות הנוכחית.

השיחה התקיימה עוד לפני שהגיע 933 של השר.[5]

שילוח

4. ראה מס' 198, הערה 1.
5. מס' 406.

412
הערת־עורך
Editorial Note

דיון במועצת הביטחון על ההגבלות המצריות על חופש השיט בתעלת סואץ ועל מעצר האנייה "בת־גלים"

ב־14 באוקטובר נפתח במועצת הביטחון הדיון בתלונת ישראל נגד מצרים על הגבלות על מעבר אניות הסוחרות עם ישראל דרך תעלת סואץ, בקשר למעצר האנייה "בת־גלים". נציג לבנון, שרשות הדיבור ניתנה לו קודם שנציגי מצרים וישראל הוזמנו אל שולחן המועצה, הציע, באופן לא רשמי, לדחות את הדיון עד לאחר שיתקבל הדין־וחשבון על תוצאות חקירתה של ועדת שביתת־הנשק באותו עניין. נציגי סין וקולומביה תמכו בדעתו, אך מאחר שאף חבר נוסף של המועצה לא ביקש לחוות דעתו על ההצעה, נקראו נציגי ישראל ומצרים לומר את דברם.

אבן סקר את ההפרעות המצריות לשיט החופשי בתעלה ואת טיפולה של מועצת הביטחון בנושא, והזכיר בכלל זה את החלטת המועצה מספטמבר 1951 בזכות חופש המעבר בתעלה ואת הדיון בפברואר־מארס 1954 שהסתיים בלי החלטה בשל וטו סובייטי. הוא ציין שלמרות ההחלטה מ־1951 והרוב בעד אישורה מחדש במארס 1954, לא רק שמצרים לא ביטלה את ההגבלות, אלא אף החמירה אותן, וההסגר הפך מאז לעובדה בין־לאומית מבוססת. הוא דרש שהמועצה תדון הן בשאלה הכללית של ההסגר והן במקרה של "בת־גלים", תחווה דעתה על ההגבלות בשיט בכלל, תגנה את תפיסת האנייה ותורה על שחרורה המידי האנייה וצוותה כדי שתוכל להמשיך בדרכה על צוותה לחיפה.

עזמי, נציג מצרים, חזר על הגרסה המצרית לגבי האירועים בתקרית "בת־גלים" וציין שמאז הצהרתו במועצת הביטחון, עם סיום הדיון בסוף מארס, שעכשיו מצרים, מרצונה החופשי, תתקדם לקראת סובלנות אכן נמנעה מצרים מכל הפרעה לאניות שנשאו סחורות אל ישראל וממנה ואפשרה להן לעבור בתעלה. הוא הציע להמתין לתוצאות החקירה של משקיפי האו"ם ולסיום טיפולה של ועדת שביתת־הנשק בעניין. להצעה דומה, שהגיש נציג ברזיל, הצטרפו חברים אחרים של המועצה והוחלט, ללא הצבעה, לדחות את הדיון עד לקבלת הדין־וחשבון. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 682nd Meeting, 14 October 1954.) ראה גם מס' 448 (הערת־עורך).

413

ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מקור: 130.02/2455/2

ואשינגטון, י״ז בתשרי תשט״ו
14 באוקטובר 1954

סודי ביותר-אישי

יעקב יקירי,

מריבוי המברקים יש לך בוודאי תמונה ברורה על מצב המערכה המתנהלת כאן. להוסיף הרבה על המבצעים השונים שאנו עסוקים בהם לא אוכל מפאת דוחק הזמן ובעיקר כי אני חושש מפני הרחבת חוג הבקיאים בפרטים המבצעיים. לא מעט אישים, ידידים מסורים, מסכנים מעמדם על־ידי היענותם לתביעתנו.

מוקדם עוד להעריך מה תהיינה תוצאות המערכה הנטושה ואסתפק בהערות ביניים אחדות:

א) כפי שציין השר באחד ממברקיו אין לראות מערכה זו כקרב סופי. אנחנו נכנסים לתקופה של מאבק ממושך על שינוי ויישור מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, ומאבק זה יימשך הרבה זמן ולפי הערכתי אין תוצאותיו תלויות בתוצאות הבחירות בארצות־הברית. אני נאלץ לאמור בגילוי לב גמור שאינני בטוח בעמדת הדמוקרטים יותר משאני בטוח בעמדת המפלגה הרפובליקנית. אין לי ספק כי לטענת אגף המזרח התיכון של מחלקת המדינה יש אוזן קשבת בשתי המפלגות. לא מקרה הוא שהמאמצים שנאלצנו להקדיש לדובב בענייננו את הדמוקרטים לא היו קלים ולא נשאו הרבה יותר פרי מאשר מאמצינו כלפי המפלגה השלטת. אינני רוצה להרחיב הדיבור בנושא זה ברגע זה אולם אני סבור שבהזדמנות ראשונה נצטרך לבחון יסודית הדרך בה ננקוט לשינוי הקו של ממשלת ארצות־הברית.

ב) לפי כל מה שיכולתי ללמוד בימים ובשבועות האחרונים נראה לי כי עם כל רצונו של הממשל להרגיענו ולהרגיע ידידינו בארצות־הברית לא ירחיקו לכת עד כדי היענות רצינית לתביעתנו. אנשי אגף המזרח התיכון במחלקת המדינה נלחמים בכל האמצעים אשר בידיהם נגד כל סטייה רצינית מהקו שהממשל נקט בו, טענתם משולשת:

(1) אין לישראל כל יסוד לדאגה ועוד חזון רב למועד בו תגענה מדינות ערב להתעצמות כזו שיש בה כדי להדאיג ישראל;

(2) מדיניות ממשלת ארצות־הברית רק זכתה לפֵרות ראשונים של התקרבות ערבים למערב וכל סטייה מהקו הנקוט עלול[ה] לשים לאל כל ההישגים שהושגו;

(3) אם יתייאשו הערבים מהממשל ויגיעו למסקנה כי גם ממשל זה נכנע ללחץ ישראל הרי שאבדה כל תקווה לבצר את המזרח התיכון ולהגיע בו ליציבות, לידידות למערב ולשלום ישראלי־ערבי. נאצר שמעמדו רעוע עלול חס וחלילה ליפול עוד לפני שיחתום החוזה, הסיכוי להצטרפות עיראק לחוזה תורכיה־פקיסטאן ייעלם והאזור יחזור לתוהו ובוהו.

המסקנה של [אגף ה]מזרח [ה]תיכון היא, אפוא, שאין להיכנע לתביעות ישראל ויש להסתפק בדברי ידידות כלליים. יש להסביר ליהודים אמריקאים, פטריוטים נאמנים, כי אין מקום לדאגה וכי יתחייבו בגורל הדמוקרטיה במזרח התיכון אם יוסיפו ללחום נגד הממשל. מבחינה מעשית הנטייה היא לפרסם הודעת הרגעה אם לא כחלק מהמשא־ומתן אתנו הרי באופן עצמאי בצורת מכתב מהמזכיר לאחד המועמדים בבחירות. בהודעה זו ירחיקו לכת בדברי ידידות והרגעה לישראל עד לגבול המותר במסגרת המדיניות הקיימת. ייתכן גם שינצלו נאומו של הנשיא ב־23 לחודש זה[1] בניו יורק למילות אהדה אחדות לישראל וכמו־כן יחישו שחרור המפרעה על חשבון המענק השוטף מתוך תקווה שכל אלה יחד בצירוף מבצע הסברה נרחב על הידידות והחסד שגילתה, מגלה ותגלה ממשלת ארצות־הברית לישראל יהיה בכוחם להקהות חוד ההתקפה הציבורית והפנימית המתנהלת כיום נגד הממשל.

נדמה לי שכולנו כאן זהים בהערכת הסיכויים ומכוונים לפיהם מלוא מאמצינו.

במערכה שניהלנו בחודשים האחרונים נוכחנו מחדש כמה נכונות לעזרה לישראל טמונה ביהדות האמריקאית הגדולה. זכינו להיענות בלתי צפויה גם מחוגים לכאורה מתנכרים ומתרחקים אולם נוכחנו גם כן שאיננו מנצלים כהלכה כל הכוח הצפון ביהדות ארצות־הברית מחוסר כוח אדם ואמצעים. אינני מחדש חידושים לאלה שיודעים את התנאים בארצות־הברית מקרוב אולם הכרחי שתוסקנה פעם המסקנות. צריך לזכור כי הארגונים הציוניים על כל זרמיהם ופלגותיהם אינם ערוכים לפעולה שיטתית ומתמדת. המנהיגות הציונית מסוכסכת בינה לבין עצמה ואנחנו כנציגי מדינה זרה לא נוכל להתערב יותר משאנחנו מתערבים. לפעמים אני חושש שאנו חורגים מגבולות המותר.

כדי למצות את הפוטנציאל של אהדה יש רק דרך אחת והיא שיהיו פזורים ברחבי המדינה יותר ויותר נציגים ישראליים מוסמכים ומוכשרים. זה שבחודשים האחרונים נשארנו בחוף המערבי רק עם סגן קונסול, הביא בהכרח להחמצת הזדמנויות חשובות. ניסיתי לתקן המעוות על־ידי שליחת עזרא חיות לעזרת הקונסוליה בחוף המערבי אבל גם שניהם יחד לא יכלו, עם כל מסירותם יום ולילה, לבצע אף חלק מזער מהמוטל עלינו באזור זה. בוואשינגטון הוכינו על־ידי שהרי לוין נפל למשכב וזה שבועיים שהוא בבית החולים.

אינני רוצה לחזור על כל הדברים שכתבתי בהזדמנויות שונות ושנאמרו לכם בצורה משכנעת ביותר על־ידי השגריר ואחרים שביקרו בארץ בחודשים האחרונים. החלטתכם על מבצע ההסברה והקצבת האמצעים הדרושים לכך מוכיחה כי שוכנעתם בחשיבות ודחיפות המשימה, אולם אינני יכול להשתחרר מההרגשה שהטיפול בבעיית בחירת וגיוס האנשים מתנהל בדרך יותר מדי שגרתית וכבדה.

כבר ציינתי כי לפי הערכת כולנו אין לראות המערכה הנוכחית כחד־פעמית ומוגדרת בזמן מסוים. אנחנו נתלבט וניאבק מאבק מר תקופה ממושכת ויש להחיש ההיערכות למאבק זה. אני מבקש בכל לשון של בקשה, החישו הביצוע. שלחו קונסול כללי לחוף המערבי, שלחו תוספת לשיקגו, שלחו תוספת כוח למחלקת ההסברה

413

1. הכוונה, ככל הנראה, לנאום שנשא הנשיא אייזנהאואר ב־20 באוקטובר במסיבה מטעם הוועד היהודי האמריקאי במלאת 300 שנה להתיישבות יהודית באמריקה – ראה מס' 427, הערה 3.

בשגרירות, אחרת נחמיץ הזדמנויות חשובות ביותר. אינני רוצה להשיא לכם עצות על מועמדים, מצאתי שעצותי בשטח זה אינן קולעות להיערכות המשרד ואני מוכן לקבל ולשתף פעולה ולנסות להפעיל כהלכה כל מי שתשלחו ותמנו. רק לגבי תפקיד אחד אני מרשה לעצמי להציע ברגע זה הצעה זמנית, אני מתכוון למחלקת ההסברה של השגרירות. כפי שכבר ציינתי, נפל הרי לוין למשכב ואינני יודע כמה זמן ייעדר מהעבודה וגם אני חושש שבשובו לעבודה לא יוכל לפעול במלוא הכוח והמרץ. לפי זה, אני ממליץ על דעת השגריר שתשלחו אלינו מיד לחוֹדשים אחדים את משה פרלמן שיעמוד לימין הרי ולימין השגרירות בארגון מפעל ההסברה הנרחב. גם אייב הרמן שהתייעצתי אתו בנושא זה בימים האחרונים לא מצא פיתרון אחר. אבקש שתבריק לי אם יש סיכוי שתיענו מיד לבקשה זו.

אני מצרף לידיעתך האישית ולידיעת השר העתק מכתבו של השגריר למזכיר ביום שישי, 8 באוקטובר,[2] וכן העתק מכתבו של השופט פ[רוסקאואר] למזכיר מיום 11 באוקטובר.[3] כפי שכבר ציין השגריר, נכתב מכתבו של השופט ביזמתו העצמית וכמעט ללא עריכה של השגריר.

שלך בידידות,

ראובן שילוח

414

רב־אלוף מ׳ דיין אל מייג׳ור ג׳נרל אל״מ ברנס (ירושלים)

Rav Aluf M. Dayan to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130.16/2947/6 :העתק

[Tel Aviv], 17 October 1954

Dear General Burns,

In accordance with the suggestion made by you during our meeting on Saturday, October 16th 1954, in Jerusalem, we hereby forward you this letter – in which we submit our proposal concerning the signatories to the "area commanders' arrangement, Jerusalem and vicinity" to be passed to the Hashemite Jordan Kingdom authorities.[1]

2. מס׳ 403.
3. ראה מס׳ 406, הערה 2.

414

1. גנרל ברנס והרמטכ״ל דיין נפגשו ב־16 באוקטובר, ביזמתו של דיין, לאחר שביום הקודם נמנע נציג ישראל מלחתום על המסמך ״הסדר מפקדים מקומיים בירושלים וסביבתה״ למרות שהיה זה הנוסח שישראל הציעה וירדן הסכימה לו (ראה מס׳ 352, הערה 2), משום שברנס צירף למסמך את חתימתו כעד.
בפגישה הבהיר דיין לברנס שהעיקרון לפיו פועלת ישראל גם בוועדות שביתת־הנשק הוא מגע ישיר בין הצדדים, ושאין מדובר בחווה שיש צורך בעדים לחתימתו, אלא להפך, הכוונה להטיל את האחריות על הצדדים. (ראה דו״ח של שלו על הפגישה עם ברנס, 17.10.1954, 130.16/2948/17.)

The arrangement being between the two parties, should be signed by them only.

We consider appropriate that the form of the General Armistice Agreement be adopted in this case as well, so that the last paragraph of the arrangement will read, after "on his behalf", as follows:

"Done in Jerusalem, on ... October 1954, in the presence of the United Nations' Chief of Staff of the Truce Supervision Organization."

We believe that this form will be advantageous for everybody concerned, will meet its purpose by stressing the responsibilities undertaken by the parties, and we trust that the Jordanian authorities share this opinion. If, however, the Jordanian authorities will prefer, after consideration, the form in which the Chief of Staff of the United Nations' Truce Supervision Organization is a witness to the arrangement, we will be ready to sign it in spite of the aforesaid.[2]

It is regretted that this point was not cleared before the meeting between the two Area Commanders on October 15th, 1954, as a result of which our representative felt himself compelled to ask for further instructions.

Yours sincerely,

Rav Aluf Moshe Dayan,
Chief of Staff
Israel Defence Forces

2. בהצעה הירדנית שהעביר ברנס לישראל ב־28 באוקטובר היה אמנם נוסח החתימה כהצעתו של דיין בתעודה שלפנינו; יחד עם זאת, היו בה שני תיקונים יסודיים: צמצומים שטח תחולת ההסדר שהשאיר את הר הצופים מחוצה לו, ומתן זכות לצדדים לבקש נוכחות נציג או"ם בפגישות המפקדים, או ליידע אותו על תקריות או על האמצעים הננקטים למניעתן. (ראה הסדר מפקדי ירושלים וסביבתה [הצעת ירדן], ודו"ח של א' שלו, 2.11.1954, על פגישה עם ברנס ב־28.10.1954, 130.16/2948/17.) להמשך הפרשה ראה מס' 445 ומס' 504.

415

שיחת א' לוריא - א' מור (בתל אביב, ב־17 באוקטובר 1954)[1]

Meeting A. Lourie – A. Moore (Tel Aviv, 17 October 1954)

Report: 93.04/40/17 :דין־וחשבון

Secret

Note on talk between Mr. Moore, British Chargé d'Affaires and Mr. Lourie. 17 October 1954

The talk was at Mr. Moore's request.

He said that the Foreign Office, as we would be aware, had been paying special attention of late to the possibility of improving the situation between us and the Arabs. As an initial step they attached great importance to quiet on the borders. He had received a cable which reflected anxiety which he thought was not justified with regard to our intentions, but which was apparently based on a combination of reports which had reached the Foreign Office.

First he, Moore, had sent them a message about the talk which he had had with Eytan and myself[2] in which he had stressed the concern felt here that a policy of restraint on the part of our people over a period of several weeks had not been reflected in a diminution of incidents from across the border. This had been followed the next day by a detailed press statement on the subject.[3] Then in the course of a talk at the Foreign Office, Avner had said something which suggested that perhaps this was just the lull before the storm;[4] also a report of a talk at the Quay with someone from our Paris

415

1. לפי הדיווח הבריטי על שיחה זאת, היא התקיימה בתל אביב, במעונו הפרטי של מור (ראה מור אל פאלה, 18.10.1954, PRO, FO371/111106).
2. בשיחה, שהתקיימה ב־4 באוקטובר, הצביעו איתן ולוריא על ההבלגה שנוהגת ישראל מזה חודש למרות שורה גוברת של רציחות בגבול הירדני והמצרי, והתייחסו בחומרה למקרה העדר של עין השופט (ראה מס' 408, הערה 10) שעדיין לא הוחזר אז. (ראה מברק ממחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/371, 4.10.1954, 130.09/2320/1.)
3. ההודעה של דובר משרד החוץ, שהתפרסמה ב־5 באוקטובר, בעקבות דיון ב־3 באוקטובר בממשלה אמרה כי "במשך השבועות האחרונים נהגו תושבי ישראל העובדים והשומרים באזורים הגובלים ברצועת עזה ובממלכת ירדן התאפקות רבה נוכח מעשי רצח ותוקפנות חוזרים ונשנים מידי שכניהם שמעבר לקו הגבול." הדובר מנה רשימה ארוכה של תקריות שאירעו בתקופה זו, ציין ניסיונות שונים מצד ישראל להפגת המתיחות, שלא זכו לתגובה אלא בצורה של אלימות נוספת. וסיכם, ש"מכל אלה יחד מצטרפת תמונה קודרת ורבת אימים של אלימות, חבלה ורצח. זעמם של תושבי הספר ורצונם להתגונן תובעים שיושם קץ בדרך זו או אחרת, לאיום המתמיד על חייהם ורכושם."
4. אבנר ביטא את תחושתו זאת בשיחה עם ברואיס במשרד החוץ הבריטי ב־6 באוקטובר, בתשובה לאמירה של הלה כי המצב בגבולות ישראל נראה שקט למדי. בתגובה על הערתו של אבנר הביע ברואיס תקווה שישראל לא תנקוט בפעולות תגמול. (ראה דיווח של ברואיס, 7 באוקטובר 1954, PRO, FO371/111106.)

Embassy apparently in the same sense had reached the Foreign Office.[5] All this had caused some nervousness that possibly some new action on our part might be pending. Mr. Moore repeated that that was not his impression but that sometimes things looked different from a distance.

I said that I knew nothing of the suggestions attributed to Avner and to the Paris Embassy but certainly they were not intended to convey more than what had been indicated in the talk with Eytan – that we had been exercising all possible restraint in the face of continuing provocation and that it was up to the Jordanians and the Egyptians now to do their part. And indeed there seemed to be some improvement in the last week or two as was reflected in the return of the sheep and in the fact that the Commanders' Agreement was about to be signed.[6] On this latter point Mr. Moore indicated that he had heard, apparently from the British Consul in Jerusalem, that the last minute snag which had prevented the signature of the agreement on Friday was likely to be ironed out within the next couple of days, and I confirmed this report.

A.L.

416

ו' איתן אל שגרירות ישראל במוסקבה
W. Eytan to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/124

נוסח יוצא: 130.09/2326/1

ירושלים, 17 באוקטובר 1954

בהול

פומין בא לראותני הבוקר. אמר כי קיבל הוראה מממשלתו בקשר לסירובנו לתת אשרות למשלחת הסובייטית.[1] אמר כי שגרירות ישראל, בסרבה האשרות, לא נתנה

5. בשיחות במשרד החוץ הצרפתי ב־29 וב־30 בספטמבר הצביע בנדור על הרעת המצב בגבול המצרי, כאילו מתוך כוונה זדונית מצרית להחריף את היחסים, ומסר רשימת התקריות בחודשים אוגוסט–ספטמבר, כהדגמה לטענתו. (ראה דו"ח של בנדור על השיחה, 1.10.1954, 130.02/2382/12).

6. ראה מס' 414 והערות שם.

416

1. הכוונה למשלחת בת שישה חברים מטעם ה"ווקס", האגודה הסובייטית לקשרי תרבות עם חו"ל, שהוזמנה ל"קונגרס ידידות ישראל–ברית־המועצות" שאורגן בישראל בידי מק"י וסיעת השמאל (אנשי סנה). משרד החוץ הסובייטי פנה בבקשה לשגרירות ישראל במוסקבה להעניק להם אשרות כניסה לישראל אולם משרד החוץ סירב לתת אשרות למשלחת, למעט לאחד מחבריה, שהיה בעל דרכון דיפלומטי, בנימוק שביקורים בעלי אופי ציבורי בין ישראל וברית־המועצות צריכים להתנהל על בסיס של הדדיות ועל דעת הממשלה. בעקבות החלטה זאת ביטל גם בעל האשרה את בואו. (ראה חילופי מברקים, משגרירות ישראל במוסקבה, ח/155 ו־ח/161, 8 ו־10 באוקטובר, 130.09/2326/2; ממחלקת מזרח אירופה, ק/108, ק/111, 11.10.1954, 130.09/2326/1).

הסבר מספיק לסירובה. לכן קיבל הוראות מממשלתו לשאול לסיבות. עניתי כי הסיבות פורשו במלואן בהודעת דובר המשרד אשר פורסמה הבוקר בעיתונות.[2] חזרתי בקצרה על הנקודות העיקריות בהודעה זו, והוספתי כי הממשלה חששה שביקור המשלחת ינוצל על־ידי קבוצה קטנה למטרות מדיניות פנימיות, וברצונה היה להציל לא רק עצמה אלא גם חברי המשלחת מאי־נעימות כזו. הממשלה סברה שבתנאים אשר בהם הוזמנה המשלחת לא היו התוצאות תורמות לעניין היחסים הטובים שבין שתי המדינות. פומין ענה כי סיבות הסירוב הן "עקרוניות" מאחר שהקונגרס העומד להתקיים מושתת על השתתפות המוני ישראל ומטרתו חיזוק היחסים התרבותיים בין שתי המדינות. בקראו מהודעה מוכנה מראש, אמר פומין כי הסירוב ייראה בעיני דעת הקהל הסובייטי כהצבת מכשול בדרך התפתחות היחסים התרבותיים וללא ספק יגרום נזק להתפתחות יחסים אלה. אמר כי עדיין לא קרא את הודעת הדובר. אמרתי כי אמסור לממונים עלי. הנוסח המלא של הודעת הדובר יוברק אליכם היום.[3]

איתן

417

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

Coded Tel. W987 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/21 נוסח יוצא:

Washington, 18 October 1954

Azmi's speech,[1] if taken seriously, is an invitation to all ships to pass through canal provided they don't get mixed up in incidents. Alleged incident is only

2. בהודעה נאמר כי ממשלת ישראל חייבה תמיד ביקורי גומלין של אנשי ציבור משתי הארצות לחיזוק קשרי הידידות ביניהן; כי בעקבות הודעתו של שגריר ברית־המועצות בישראל על רצונה של ממשלתו לטפח קשרי תרבות בין שתי הארצות הגיש שגריר ישראל במוסקבה במאי 1954 תכנית מפורטת לביקורים הדדיים של אומנים ואנשי מדע (ראה מס' 327 והערות שם), אך למרות פניותיו החוזרות, שהאחרונה בהן היתה בספטמבר, לא קיבל תשובה להצעותיו. בינתיים נענתה ישראל והעניקה אשרות למשלחת ששוגרה לכינוס "הנשים הדמוקרטיות", הפועל בחסות המפלגה הקומוניסטית וסיעת השמאל, אך בזמן שהותה בארץ נמנעה משלחת זאת מקשרים עם ארגוני נשים התופסים מקום מרכזי בחיים בישראל התוצאה היתה כי המשלחת קיבלה תמונה מסולפת מהמצב השורר בישראל. לפיכך, עומדת ישראל על עקרון ההדדיות ומבקשת, שכשם שאורחים ישראליים בברית־המועצות נהנים מהדרכה ממשלתית מוסמכת כך אורחים סובייטיים בישראל יהיו מוזמנים על ידי הממשלה, מוסד או ארגון בעלי מעמד ציבורי מוכר, ועל כל פנים לא ייתכן שיחרימו גורמים אלה. (נוסח ההודעה בתיק 130.02/2390/20).
3. בהמשך נעשו כמה ניסיונות למצוא נוסחת פשרה שעיקרה שילוב של השתתפותה של המשלחת בקונגרס יחד עם ביקורים במוסדות בישראל לפי הכוונת משרד החוץ (ראה מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה, 21.10.1954, 130.09/2326/1) אך הצעות אלה נדחו על־ידי הסובייטים – ראה מס' 438.

417
1. ראה מס' 412 (הערת־עורך).

reason invoked by him against passage *Bat Galim*. This of course makes it all more urgent to try second test case.[2] Should we also ask one of Powers to enquire at U.N. or Cairo if this interpretation correct? There may be something to be said for acting innocently this assumption. My impression is that Azmi was so keen to appear virtuous in Moabit [Security Council] that he compromised his government's juridical, political, position and this will boomerang on him soon.[3]

Eban

418
הערת־עורך
Editorial Note

מעצר חברי רשת חשאית ישראלית במצרים והתערבות משרד החוץ למנוע גזרי דין חמורים במשפט

ב־1951 הקימה מחלקת המודיעין של צה"ל במצרים רשת חשאית, שהיתה מורכבת משתי חוליות, האחת בקהיר והשנייה באלכסנדריה, של צעירים יהודים מצרים, חברי תנועות נוער ציוניות. הרשת שהיתה רדומה, הופעלה ביולי 1954, על רקע המצוקה והבדידות המדינית שנקלעה אליה ישראל באותה תקופה, בעיקר לנוכח החתימה הקרובה של ההסכם האנגלו־מצרי, בתמיכת ארצות־הברית, שנועד לפנות את המאחזים הבריטיים באזור תעלת סואץ ולהעביר את ניהול התעלה למצרים. ההחלטה להפעיל את הרשת התקבלה במערכת הביטחון מתוך מחשבה שחבלה באובייקטים בריטיים ואמריקאיים במצרים תביא לסיכול או לדחיית המהלך הבריטי. ב־2 ביולי שולשלו פצצות תבערה לתיבות דואר באלכסנדריה וב־14 ביולי הונחו פצצות תבערה בספריות האמריקאיות בקהיר ובאלכסנדריה. נזקן של פעולות אלה היה מועט. הפעולה העיקרית נועדה ליום 23 ביולי, יום ההפיכה במצרים, כאשר חברי הרשת עמדו להניח פצצות תבערה בבתי קולנוע בקהיר ובאלכסנדריה. אולם הפעולה נכשלה כאשר אחת מהפצצות התלקחה בכיסו של אחד מחברי הרשת, שנעצר ובעקבותיו נעצרו כל חברי הרשת. מפעיל הרשת, איש מודיעין ישראלי, הצליח לצאת את מצרים.

פרשת הרשת החשאית הישראלית במצרים, הפעלתה וכישלונה (מה שקרוי "העסק הביש"), והוויכוח הפוליטי והאישי שפרץ בישראל לאחר הכישלון במצרים, ויכוח שנסב בעיקר על השאלה מי נתן את ההוראה להפעיל את הרשת, שר הביטחון לבון או ראש אמ"ן בנימין גבלי (הרמטכ"ל דיין היה באותה עת בביקור בארצות־הברית), הן מן הפרשות הקשות והחמורות בתולדות מדינת ישראל. מתוך התיעוד שברשות העורכים עולה כי הממונים על יחסי החוץ של המדינה, ובפרט משה

2. ראה מס' 404 והערה 1 שם.
3. ראה גם מברק קדרון מניו יורק שציין כי נאומו של עזמי אכן הרשים את המשלחות במתינותו ויצר רושם שההסגר בתעלה בוטל דה פקטו, אם לא דה יורה, והציע שאניית הניסיון הבאה תהיה מכלית נפט, ולאו דווקא ישראלית. (ראה מברק מיום 18.10.1954, מס' 232, 130.09/2331/13.)

שרת, הן כראש הממשלה והן כשר החוץ, ומשרד החוץ עצמו, לא היו בסוד העניינים של הרשת.

הידיעות הראשונות על מעצרם של חברי הרשת התפרסמו במצרים ובארצות ערב, ומשם גם בישראל, ב־26 ביולי. ההתייחסויות הראשונות לאירוע זה ביומנו של שרת הן מ־27 ביולי: "נתפסו במצרים", ומ־29 ביולי – ראשי פרקים משיחה עם גולדה מאירסון שלאחריה קרא אליו שרת את איסר הראל ובהמשך נקרא אליהם גבלי ש"סיפר על מצרים". משרד החוץ נכנס לפעולה רק לאחר שב־12 באוקטובר הודיע רדיו קהיר על פרסום כתב האשמה נגד חברי הרשת שבו דרש התובע הכללי המצרי גזרי דין מוות ל־13 הנאשמים. לפי יומנו, נפגש שרת עם גדעון רפאל ב־15 באוקטובר לדון בפרשה ומאז, ובמהלך המשפט שנפתח ב־11 בדצמבר בקהיר, פעל המשרד לסיכול גזרי דין מוות על הנאשמים. (ראה Black & Morris, *Israel's Secret Wars*, pp. 107-116; מ' שרת, יומן מדיני, ב, עמ' 560–562, 586.)

419

ו' איתן אל א' אבן (וואשינגטון)
W. Eytan to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 951

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 18 באוקטובר 1954

גייסו־נא בלאושטיין וחוגים יהודיים דומים לפעולה ביזמתם, חוזר: ביזמתם, נגד משפטי היהודים במצרים.[1] יפגינו חרדתם העמוקה ויתבעו מממשלת ארצות־הברית להשפיע שמצרים לא תכתים הישג ההסכם [האנגלו־מצרי] ולא תפתח תקופת חירותה בדיני נפשות. הברקנו דומה לאילת.[2]

איתן

419

1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. אילת התבקש, לפי הנחיה דומה, לגייס את ועד שליחי הקהילות ואישים יהודים בריטים. (ראה מברק אל השגרירות בלונדון, ד/441, 18.10.1954, 130.09/2320/1.) על הפעלתו של בלאושטיין ראה מס' 433 והערה 2 שם. הנחיות נוספות להצלת 13 הנאשמים ראה מס' 434, 435.

420

א' אבן אל י' הרצוג
A. Eban to J. Herzog

Coded Tel. W991 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/20 נוסח יוצא:

Washington, 19 October 1954

Personal

1) Dean agreed speak Dulles urge his statement must be substantive on not changing regional balance strength. Similarly Dewey group.[1]

2) Blaustein saw Byroade and delivered frontal attack. Byroade said Secretary [of State] overreached himself in August talks failed to take all complications into account.[2] Byroade showed Blaustein draft which according Blaustein's account seems to be that referred to in our 973 with

420

1. על הפעלתם של ארתור דין, דיואי, ואישים אחרים בעלי השפעה בחוגי הרפובליקאים – ראה מס' 429.
2. בלאושטיין שוחח עם ביירוד ב־15 באוקטובר. ביירוד אמר שהוא יודע שישראל מאוכזבת, כי היה לה יסוד לצפות ליותר משהוצע לה, אך מסתבר כי דאלס בשיחותיו הראשונות עם אבן (ראה מס' 313 ו־321) לא הביא בחשבון את כל הסיבוכים הכרוכים בהיענות לתביעה של ישראל, שהיא למעשה תביעה לשינוי יסודי במדיניות ארצות־הברית. עכשיו, גם הוא וגם דאלס סבורים כי אין למסור לישראל כל הודעה לפני הבחירות, מחשש פן תתפרש הודעה כזאת כהחלטה שהתקבלה מתוך שיקולי בחירות; ויתר על כן, בשל העובדה שההודעה שיוכלו למסור לישראל לא תספק אותה. לפיכך, בכוונתם לפרסם הודעה, בנוסח של תשובה לאישיות אמריקאית לא יהודית, שיהיו בה תיקונים לעומת מה שהקריא דאלס לאבן ושילוח בשיחתם האחרונה. (ראה מס' 402).
לגופו של עניין, בהודעה בנוסח החדש נאמר בעקיפין כי ידאגו שנשק שיינתן לא יביא לערעור מאזן הכוחות ולא ישתמשו בו להתקפה, ואם ישתמשו בו לתוקפנות, יופסק הסיוע וינקטו באמצעים להדיפתה. בעניין סידורי ביטחון באזור טען ביירוד כי באופן רשמי האמריקאים לא ארגנו כל ארגון באזור ועל כן אינם מוסמכים להזמין את ישראל להצטרף. בלאושטיין הגיב ואמר כי זאת התחמקות, וארצות־הברית יכולה להשתמש בהשפעתה לכלול את ישראל בסידורי ביטחון אלה.
לדעת בלאושטיין, הנוסח החדש טוב מהקודם, אם כי אינו מספק. נוסח ההודעה כללי, אך יש בו נקודות אחיזה מעשיות. הוא עצמו הציע תיקונים נוספים רבים, ולהערכתו, יכולה ההודעה לשמש בסיס לתנופה מדינית מוגברת. (ראה שדר אישי באמצעות בלדר משילוח אל הרצוג, [21.10.1954], 130.19/4374/8).

some changes as advocated by Reuven [Shiloah]'s interlocutor that evening.[3]

3) We expect more knowledge today.[4]

4) Present position as revealed Blaustein and others is as follows: (a) Admin[istration] keeps getting strong echoes its Arab arms policy aggravating its electoral distress many places. (b) Other hand they despair of being able show me document which I would describe as satisfactory therefore they will not exchange Notes. (c) Accordingly they will go ahead anyway with statement hoping many American Jews at least will see it as sign goodwill, friendship, etc. This will not be addressed to MemIsrael [Government of Israel] but to some leading Republican figure although will be clearly related to my recent talks Dulles. Dean believes trend this statement will be conveyed all concerned before election but published few days after. (d) To us they will say matters such as formal guarantees mil[itary] aid etc. need more time to consider between our governments, i.e., after election, meanwhile draw attention public statement as indicative their general approach.[5] (e) Main problem thereafter will be if we can build

3. מוסב על דברים שאמר סובלוף, פרקליט המדינה (solicitor-general) בממשלת ארצות־הברית, לשילוח, ב־12 באוקטובר, על התייעצות פנימית במשרדו של דאלס, שבה לקח חלק גם הוא עצמו. הול, יושב ראש המפלגה הרפובליקאית, תיאר בפני המסובים את הדאגה וחרדה השוררות בציבור ביחס למדיניות הממשל במזרח התיכון ומסר כי בדעת הממשל להפיג דאגה זאת באמצעות מכתב שיישלח בחתימת מזכיר המדינה אל אחד הסנאטורים העומדים לבחירה, ויתפרסם בעיתונות. ראב, יועץ הנשיא, דיבר על החרדה הרבה בקרב יהודים אמריקאים רבים, לאו דווקא ציונים. ביירוד הסביר את הרקע למדיניות האמריקאית וציין את העזרה הכלכלית בסכומים גבוהים שארצות־הברית הושיטה לישראל, שאפשרה לה גם להתבצר צבאית, ובסיום קרא את הנוסח המוצע של האיגרת. האיגרת חזרה על הדברים שקרא דאלס מן הנייר באוזני אבן ושילוח (ראה מס' 402) בתיקונים אחדים, כגון יתר הדגשה על הידידות לישראל, על הימנעות מערעור האיזון והצהרה בזכות חופש השיט. סובלוף נשאל אם נוסח זה ירגיע את ידידי ישראל. הוא השיב כי לדעתו לנוסח זה אין כל ערך, והציע להתייעץ עם אבן או עם "יהודים אובייקטיביים אמריקאים, המסורים לממשל וגם חרדים לגורל ישראל", דוגמת פרוסקאואר. ביירוד השיב שאכן קיבלו מכתב מפרוסקאואר (ראה מס' 406, הערה 2), וכי בנוסח האיגרת המוצע יש היענות לרוב הנקודות שעורר במכתבו. סוכם כי סובלוף יעיין באיגרת ויציע תיקונים או ניסוחים חדשים. באותו לילה ניסחו אנשי השגרירות הצעות ותיקונים שסובלוף יגיש בשמו, וסוכם כי ימליץ שיתייעצו עם פרוסקאואר, בלאושטיין, קלוצניק וסילבר. (ראה שילוח אל י' הרצוג, WIA973, 13.10.1954, 130.09/2310/12; נוסח האיגרת המוצע ראה נספח למכתב שילוח אל הרצוג, 21.10.1954, 130.19/4374/5.)

4. התפתחויות נוספות בעניין זה ראה מס' 427.

5. החלק האחרון של המשפט, החל מהמילה "meanwhile" אינו בנוסח היוצא, ונמצא רק בנוסח הנכנס של המברק (בתיק 130.09/2310/12). לא מן הנמנע שנוסף לאחר נאומו של אייזנהאואר (ראה מס' 427 והערה 3 שם.)

enough strength Congress committed to ensure Admin[inistration] will be unable get provision for mil[itary] aid Mid[dle] East unless they meet our main terms. (f) Am again asking leaders via Kenen accumulate greatest possible expressions public concern these two weeks especially commitments Congress candidates which rolling in by scores.[6] (g) Similarly both conferences called for 25th should be totally critical.[7]

Eban

6. במסע החתמה שארגן הוועד הציוני האמריקאי ליחסי ציבור חתמו עד סוף אוקטובר 315 מועמדים בבחירות לקונגרס על חוזר שכלל תנאים מוקדמים למשלוחי נשק למדינות ערב, ביניהם שיכריזו על הסכמתן להיכנס למשא־ומתן לשלום עם ישראל ויפסיקו את המצור וההסגר עליה. (ראה סקירה של דיניץ על הבחירות, 29.11.1954, 43.03/7226/4.)

7. על שתי האספות שהתקיימו ב־25 באוקטובר בניו יורק ראה מס' 432. בתשובה הבריקה מחלקת ארצות־הברית "מחשבות ראשונות" על התעודה שלפנינו: ככל הנראה דברי דאלס ב־7 באוגוסט (מס' 321) היו התפרצות של רצון טוב שממנו נסוג בלחץ הפקידים, אך היות שלאחר הבחירות יהיה ביכולתו לרדת לחיי ישראל מוטב לא להתקיפו אישית; ממכתבו אל אבן (מס' 403, הערה 4) ברי כי לא יזמין את אבן לשיחה נוספת עד לאחר הבחירות. לכן, אולי מן הראוי, למען הרציפות וכשריון כנגד האשמה של התערבות בבחירות בארצות־הברית, להשיב למזכיר המדינה בכתב, לציין כי הוא שהציע הצעות לפני חודשיים וחצי כדי שיועברו לממשלת ישראל ואף הבטיח לטפל בעניין באופן אישי ומידי. מאז החריף המצב על־ידי חתימת ההסכם האנגלו־מצרי והביצוע הקרוב של זיון עיראק, בעוד שממשלת ישראל מחכה לשווא לתשובה. המחלקה שאלה מה דעתו של אבן להצעות אלה. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, מס' 953, 21.10.1954, 130.09/2310/8.) ראה גם מס' 429.

השאלה אם להשיב לדאלס בכתב ואם לאו שימשה נושא לדיון והחלפת טיוטות בין שרת לאבן. שרת לא היה נלהב להשיב, אך אבן עמד על מתן תשובה. (ראה מברקים משרת אל אבן, IW969, IW970, 24/25.10.1954, 130.09/2310/8; מברק אבן אל שרת, X250, 26.10.1954, 130.09/2331/13.) את התשובה שנשלחה בסופו של דבר – ראה מס' 443.

421

א' אילת אל א' לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/73

נוסח יוצא: 93.04/40/17

[לונדון], 19 באוקטובר 1954

ביקרתי היום אצל שאקבורו לפי יזמתי כדי לדון בשני נושאים: (א) מברק השר ד/437[1] ו(ב) אספקת נשק לנו. בקשר לסעיף ב, קיימתי התייעצות מוקדמת עם שמעון פרס בביקורו כאן בשבוע שעבר.

בפתיחת דברי בסעיף א, הסברתי המצב הכללי לפי מברק השר ד/409[2] על כל פרטיו ודקדוקיו. מכאן עברתי להצעתנו בדבר אזור חופשי לירדן בנמל חיפה תמורת חידוש קשרי מסחר גלויים עמנו. שאקבורו שמע את דברי בתשומת לב בציינו שהם עוקבים אחרי המצב וכי הערכתם לקו המתון שנקטנו באחרונה מוצא[ת] ביטוי[ה] במכתב אידן אלי.[3] הביע תקוותו שנמשיך בקו זה. עניתי שהדבר תלוי בצד השני ונכונותו לנהוג כמונו. נתנו לערבים הזדמנות טובה להראות כוונותיהם האמיתיות ואיש לא יוכל להאשימנו הפעם בחוסר רצון טוב וקוצר רוח. בהגיבו על הצעתנו בעניין האזור החופשי בחיפה אמר שאקבורו שרואה ההצעה כמצוינת וטוב עשינו שבחרנו השטח הכלכלי החשוב לשני הצדדים. ברם, מסופק הוא אם ירדן תוכל להסכים להצעה זו בגלל ההתנגדות שתהיה מצד יתר מדינות ערב. בכל אופן הם יבדקו המצב ויודיעו לנו. הוסיף שבין אם הדבר יצליח ובין אם ייכשל, יעריך השר תגובתנו החיובית לפנייתו הבלתי רשמית אלינו במאמציו לשיפור היחסים בין ישראל ומדינות ערב ולקראת הסדר בינינו.

בסעיף ב' מסרתי לו על פנייתנו למשרד האספקה בדבר רכישת עשרים סנטוריונים והמישים תותחים 25 ליטראות וביקשתי תמיכת משרד החוץ כדי שבקשתנו תתמלא בהקדם ובמלואה. הזכרתי גם דרך אגב עניין האניות. ציינתי העובדה שבשעה שלמצרים ישנם סנטוריונים, אין לנו אף טנק אחד ממין זה.

בתשובתו אמר שאקבורו שידאג לעניין שהעליתי. עניין התותחים אינו ידוע ל[ו] אך לגבי הסנטוריונים נקבל בקרוב תשובה "שלא תאכזבנו". לא פירש דבריו, אך

421

1. במברק זה נענה שרת לבקשתו של אילת (ראה מס' 408, הערה 11). "ניחא, תוכל להודיע בתשובה על הפתק כי אנו מציעים לדרוש מירדן לחדש קשרי מסחר גלויים עם ישראל, ואילו אנו נפתח אז לפניהם נמל חיפה, על־ידי סידור הקלות אזור חופשי בנמל בו, ליבואם וליצואם, עם מעבר סחורות בלתי מופרע תחת פיקוחנו מהגבול עד חיפה ולהפך." (ראה מברק משרת אל אילת, ד/437, 18.10.1954, 130.09/2320/1.)
2. מס' 408.
3. מס' 424.

קיבלתי רושם שבקשתנו תתמלא רק בחלקה. אגב השיחה בסעיף זה העיר כלאחר יד שאין לנו יסוד להתאונן על חוסר נשק כולל אווירוני דחף החדישים ביותר, מאחר שאנו רוכשים עתה "הרבה" בצרפת. עניתי שנשמח לרכוש גם כאן אם ימלאו בקשתנו ובייחוד מאחר שהצבא שלנו תמיד מוכן להעדיף נשק בריטי שהוא רגיל לו מאז ומתמיד.

אילת

422
הערת־עורך
Editorial Note

חתימת ההסכם האנגלו־מצרי לפינוי הבסיס הבריטי באזור תעלת סואץ

ב־19 באוקטובר נחתם בקהיר הנוסח הסופי של ההסכם האנגלו־מצרי לפינוי הכוחות הבריטיים מהבסיס באזור תעלת סואץ והסידורים לתחזוקתו בעתיד. על פי ההסכם, עם חתימתו מסתיים תוקף החוזה בין בריטניה ומצרים משנת 1936 (שעמד לפוג ב־1956); הכוחות הבריטיים יפונו מאדמת מצרים בשלבים, כשהפינוי האחרון יושלם ביוני 1956; אך במקרה התקפה על מצרים מצד מדינה מחוץ לאזור, על מדינות ערב הקשורות בחוזה הביטחון הקיבוצי, או על טורקיה, תאפשר מצרים לבריטניה להיערך בבסיס הצבאי שבאזור הסואץ ולהפעילו מחדש. סעיף 8 של ההסכם קבע כי שתי המדינות החותמות מכירות בכך שתעלת סואץ, שהנה חלק בלתי נפרד ממצרים, היא נתיב מים בעל חשיבות בין־לאומית והן נחושות לקיים את אמנת קונסטנטינופול מ־1888 בדבר חופש המעבר בתעלה.

(את הנוסח השלם של החוזה ראה בידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 24 באוקטובר 1954, 130.13/2599/5.)

423
א' אילת אל מ' שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/72

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 19 באוקטובר 1954

מבריקים לחוד נוסח מלא של מכתב אידן.[1] בקשר אליו הסביר לי שאקבורו שהשר התכוון למוסרו לי אישית אך לרגל נסיעתו הלילה לפאריס לא הספיק לעשות זאת ונקבלו על־ידי שליח.

423

1. מס' 424.

בשעת ביקורי היום אצל שאקבורו בקשר למברקך ד/437,[2] הראה לי טופס בלתי חתום עדיין של המכתב והוסיף שלכתחילה חשבו להכין שתי איגרות, היינו אחת, בתשובה לאיגרת האחרונה שלנו[3] והשנייה, בצורת מכתב אישי של השר אלי בתשובה לפנייתי אליו[4] בעקבות שיחתנו הנקובה בסעיף ב׳ במברקי ל/977.[5] ברם, לאחר עיון החליטו לחבר שתי התשובות בצורת מכתב אחד ולפרסמו אם נסכים לכך מאחר שתוכן איגרתנו אליהם ממילא ידוע לציבור.

אחר שקראתי המכתב שאל לתגובתי. עניתי שתוכנו החשוב מחייב עיון מדוקדק אך הרושם הכללי שלי הוא שבסעיפים הדנים בשאלת הסדרם עם מצרים והשגותינו בקשר אליה[ם] אין שום דבר חדש שהיה מפזר במקצת דאגותינו שתישארנה בתוקפן גם לאחר קבלת מכתבם זה. הוספתי ואמרתי שלאור הדיון המתקיים במועצת הביטחון בשאלת ״בת־גלים״, נקבל באהדה תמיכתם בעמדתנו המסתברת מדבריהם בנקודה זו במכתבם. ציינתי שדברי השר בקשר למאמצינו בשטח הביטחון ותרומתנו לשיפורו יתקבלו אף הם באהדה. הערכתי דברי הידידות הנובעים מדברי השר בקשר להתפתחות מדינתנו.

אחר־כך פניתי אליו בשאלה מה פירוש המשפט:

The Israeli Government may rest assured that Her Majesty's Government remain determined with all the means in their power to give effect to the policy expressed in the Tripartite Declaration.

ואם בכוונת השר היה לרמוז בזה שבמקרה של התקפה על ישראל ישלחו כוחות בריטיים החונים באזור לסיכול ההתקפה והענשת התוקף. אחרי פקפוקים מסוימים ענה שאקבורו שאין משפט זה מחייב אותם לשום דבר חדש מחוץ להתחייבויות הנובעות מהכרזת השלוש ואמנת האו״ם. אמרתי שאם כך הוא הדבר כיצד יוכלו לצפות שנסמוך על הכרזה זו כיסוד לביטחוננו שכן משאיר מכתבם ללא שינוי מצב שיש בו הפליה בעלת משמעות מכרעת לטובת מדינות ערב. לירדן ולעיראק יש בריתות צבאי[ות] עם בריטניה החייבת לבוא לעזרתן במקרה של התקפה. נוסף על כך מובטחות כל מדינות ערב על־ידי הברית הצבאית שבינן לבין עצמן. ישראל מלומדת ניסיון מר של 1948 צריכה לסמוך על הכרזה שאינה מחייבת התחייבות בלתי מסויגת אפילו את המדינה אשר לה כוחות באזור לבוא לעזרתה במקרה התקפה. מה נוכל אפוא לצפות מארצות־הברית וצרפת בנידון זה. סיימתי באומרי שאין ספק כי ממשלתי תרשום לפניה דבריו המאפשרים לנו להבין המשמעות המעשית של המשפט הנ״ל שעלול היה להתפרש שלא כהלכה בשל ניסוחו המעורפל. אין ספק שערכה המעשי של ההצהרה לא יעלה בעינינו יותר לאחר דברי ההסבר שמסר לי.

שאקבורו היה נבוך במקצת כי ציפה כנראה להערכה יותר נלהבת מצדי למכתב השר. הוא הביע ביטחונו שלאחר עיון נוסף אמצא בו הרבה יותר מן החיוב משציינתי בהערותי הביקורתיות. הבטחתי שאעשה זאת ושגם ממשלתי תיגש לניתוח המכתב מתוך רגש הכרת טובה ליחסו הידידותי של השר ומתוך ביטחון בכוונותיו הרצויות.

אילת

2. ראה מס׳ 421 והערה 1 שם.
3. מס׳ 376.
4. ראה מס׳ 383.
5. מס׳ 375.

424

א' אידן אל א' אילת (לונדון)[1]
A. Eden to E. Elath (London)

Orig.: 93.04/41/6 :מקור

London, 19 October 1954

Your Excellency,

When Your Excellency called upon me on the 22nd of September[2] you laid before me certain considerations concerning the effect on Israel's security of the proposed Anglo-Egyptian Agreement regarding the Suez Canal Base. I undertook to let you have the views of Her Majesty's Government on these matters and I now have the honour to state as follows:

Her Majesty's Government recognize the Israeli Government's concern in this matter. They are convinced however that the Anglo-Egyptian Agreement which is now in the final stages of negotiation will result in a general lessening of tension in the Middle East. By increasing confidence between the Arab States and the West it should facilitate the solution of major problems in the area. In this connexion I would draw Your Excellency's attention to the communiqué issued on the signature of the Heads of Agreement on the 27th of July,[3] in which both Governments declared that the proposed Agreement had no aggressive purpose and was designed to contribute to the maintenance of peace and security, which was the objective of both Governments.

The Agreement will contain a clause in which both parties agree to respect the Suez Canal Convention of 1888 in relation to freedom of navigation through the Suez Canal. As the Israeli Government are aware, Egypt claims to take measures against Israeli traffic under the terms of Article 10 of that Convention. Her Majesty's Government continue to desire a settlement of this question in accordance with the Resolutions of the Security Council of the United Nations.

Your Excellency referred to the matter of installations which may be handed over to Egypt in connexion with the Agreement. I have to inform you that those items in the Base which will be handed over in accordance with paragraph 5 of the Annex to the Heads of Agreement will be listed in a published Annex to the Treaty. I repeat the assurance given to your Chargé

424
1. על נסיבות מסירתו של מכתב זה ראה מס' 423.
2. ראה מס' 375.
3. ראה מס' 295, הערה 1.

d'Affaires by Mr. Selwyn Lloyd on the 12th of July[4] that there is no question of handing over large quantities of armaments.

The policy of Her Majesty's Government in the Middle East is still governed by the Tripartite Declaration of May 1950, particularly as regards the opposition of the signatory Governments to the use or threat of force between Middle East States and the principles governing the supply of arms to those States. The Israeli Government may rest assured that Her Majesty's Government remain determined to give effect, with all the means in their power, to the policy expressed in the Tripartite Declaration.

As the Israeli Government know, Her Majesty's Government attach particular importance to the avoidance of incidents on the frontiers which might exacerbate Israel–Arab relations. They have been glad to note the absence of serious incidents in the last few weeks and trust that this will continue. They have noted with satisfaction the indication that Israel is prepared to resume co-operation with the Israel-Jordan Mixed Armistice Commission.[5] They trust that the agreement of the Israel Government to release blocked balances belonging to Arab refugees[6] will contribute to the lowering of tension.

Her Majesty's Government attach great importance to friendly relations with Israel as with all countries in the Middle East and are prepared to do all in their power, in co-operation with the United Nations and with other like-minded Governments, to help to bring about a peaceful settlement of the tragic dispute between Israel and the Arab States. Such a settlement is essential if the countries of the Middle East are to develop their full prosperity and to be able to defend themselves against any threat of aggression from outside. The Government of Israel can count on the sympathy of Her Majesty's Government in their efforts to promote the peaceful progress and welfare of the Israeli people.

Her Majesty's Government remain willing to co-operate in all measures designed to put an end to the present state of tension with Israel's neighbours and to pave the way for a wider settlement.[7]

I have the honour to be, with the highest consideration, your Excellency's obedient servant,

Anthony Eden

4. ראה מס' 285.
5. ראה מס' 408 והערה 7 שם.
6. ראה מס' 386 (הערת־עורך).
7. הערות של אילת על מכתבו של אידן – ראה מס' 426.

425

מ' גזית אל שגריר ישראל בלונדון
M. Gazit to the Israel Ambassador in London

העתק: 130.02/2457/2

[לונדון], 19 באוקטובר 1954

הנדון: מכתבו של אידן אליך[1]

בשל ההכרח להעלות במהירות על הנייר את מחשבותי בקשר למכתב הזה, ומפני שנוסח המכתב אינו כרגע לפני הריני מעדיף לחוות את דעתי באופן כללי מבלי להיכנס לניתוח מפורט.

הגעתי למסקנה שטוב נעשה אם נתנגד לפרסום המכתב. לבריטים נוח כמובן להגיש את ההסכם לאישור בית הנבחרים שלהם כששולחנם נקי מכל מיני שיירים. אחד השיירים האלה הוא תביעתה של ישראל שלא להתעלם מן האינטרסים שלה בהסכם. ממשלת בריטניה רוצה אפוא לצאת ידי חובתה גם כלפי ישראל, והמכתב הוא האמצעי לכך. כמעט ואין ספק שהמכתב נוסח בכוונה כך שיתאים לפרסום. שתי ראיות לדבר:

א. הוא מזכיר את הטענות שהבאת בעת שיחתך עם אידן, ברם איננו מזכיר בכלל את איגרתנו,[2] דבר שהוא מוזר ואף יוצא דופן. אילו היה מזכיר את האיגרת היה ממילא מתבקש גם פרסומה של זו. אילו היתה מתפרסמת האיגרת היה מתברר שהמכתב אינו מספק את התביעות שהועלו בה;

ב. מר גודיסון ממחלקת האינפורמציה במשרד החוץ אמר בימים אלה לארנון ולסביר שמשרד החוץ מכין תדריך הסברה שיימסר לעיתונאים עם פרסום ההסכם. תדריך זה יעסוק, לדבריו, בהרחבה במתן תשובה לטענותינו. אגב כך ציין מר גודיסון שסתירת טענותינו נעשתה בצורה שתשכנע בעיקר את דעת הקהל הבריטי וזו היתה לדבריו מטרת התדריך.

נראה כמו־כן שהדרך הנאותה ביותר לסלק את טענותינו היא באמצעות פרסום [ה]מכתב. קשה להעלות על הדעת שיהיה זה נוח למשרד החוץ הבריטי להקדיש מקום רחב בבית הנבחרים לטענות ישראל בעת הוויכוח על ההסכם. עצם פרסום המכתב כמו שהוא, ללא תוספת מצדנו, עשויה להתפרש בדעת הקהל כאילו אנו מסכימים לתוכנו. מאחר שברצוננו להמשיך במאבק לדברים ממשיים, איננו מעוניינים שיתבססו על המכתב כראיה לכוונותיהם הטובות ולצאת ידי חובתם בדרך זו.

יתרון נוסף צומח לבריטים מפרסום המכתב: על־ידי חוזרם על עמדתם בעניין חופש המעבר שהיא "לשאוף לפתרון בהתאם להחלטת מועצת הביטחון" הם יוצרים הרושם כאילו גם בזה הם יוצאים ידי חובתם, אבל בעצם הם משתמשים בנוסח החלש ביותר שהם יכולים למצוא. הם אף אינם מבטיחים לפעול למען השגת פתרון זה. הם

425
1. מס' 424.
2. מס' 375, 376.

רק ממשיכים לשאוף, דהינו אם מבחינת[ם] עשויה העלאת השאלה להיות בלתי נוחה להם, לא יפריעו חלילה, אבל גם לא יסייעו בצורה אקטיבית.

בקשר לציוד שבתוקף ההסכם יעבירו הבריטים למצרים, כל הנאמר לנו הוא שזו לא שאלה של "handing over of large quantities". ברם, לא נעשה מאמץ לפזר חששותינו באופן מוחלט. כמויות קטנות כי תועברנה הן עניין שאין לערער עליו...

החיוב של פרסום המכתב:

א. משרד החוץ הבריטי יראה ברצון הסכמה מצדנו לכך. הרי יודע הוא באיזו מידה הדבר רצוי לו. אסור אפוא ליצור את הרושם שגם אנו מעוניינים בפרסום. שאם לא כן, יאמר משרד החוץ לנו שהרי אנו רצינו בפרסום, ויצביע על בקשת השגריר בשיחתו עם אידן בדבר פרסום ההודעה בלי קשר למשא־ומתן האנגלו־מצרי על יחסי בריטניה–ישראל. יוצא אפוא שהבריטים ניצלו בקשה זו למטרותיהם הם.

ב. נעים גם לנו כלפי דעת הקהל פה ובארץ שסמוך לחתימת ההסכם אומרת בריטניה גם משהו לישראל. אי־אמירת דבר עלולה להתפרש כהתעלמות מוחלטת מתביעותינו. אגב, אין ספק ששתיקה היתה עושה רושם בלתי רצוי מבחינתנו על הערבים.

ג. המכתב כולל הודיה בתרומתנו לשיפור היחסים עם הערבים: שיבה לוועדת שביתת־הנשק, שחרור הפקדונות.[3] דבר זה הוא כמובן רצוי לנו. (אגב, כדאי לציין שבעניין התקריות משתמשים הבריטים בנוסח מטעה; הם מציינים בשמחה שהתקריות פחתו, בעוד שטענתנו שהתקריות לא פחתו אלא שאנו מגלים הבלגה.)

ד. כלולה פסקה על רצון בריטניה ליחסי ידידות עם ישראל כעם יתר מדינות המזרח התיכון.

סיכום: נראה לי שהשלילה הצפויה מפרסום המכתב עולה על החיוב. אם נצליח לשכנע את הבריטים לומר מיוזמתם, בלי קשר עם המכתב, משהו דומה לנאמר בו, הישגנו את העיקר שהיינו משיגים על־ידי פרסומו.[4]

מ"ג

3. ראה מס' 408 והערה 7 שם; מס' 386 (הערת־עורך).
4. למכתב ניתן פרסום בלונדון ב־20 באוקטובר 1954.

426

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/74

נוסח יוצא: 93:04/40/17

לונדון, 20 באוקטובר 1954

מידי

להלן הערות בשולי מכתב אידן:[1]

א) זמן מסירת המכתב תואם יפה עם חתימת ההסכם בקהיר כך שפרסומו לפני החתימה לא יזיק למשא־ומתן ואילו פרסומו לאחר החתימה יחליש את אכזבת ישראל וירגיע ידידיה בבריטניה ובייחוד בפרלמנט כשההסכם יובא לאישור.

ב) צירוף תשובתם לאיגרתנו ולמכתבי האישי לאידן[2] פטרה אותו מלענות על כל הסעיפים שבאיגרת ואפשרה להם לצאת ידי חובה ביחס לכמה שאלות שעוררנו באיגרת ברמיזה בלבד. אין המכתב מגיב על הצעתנו לנהל שיחות בעקבות הבעיות שהתעוררו לרגל השינוי במאזן הכוחות באזור ושאקבורו לא העיר דבר על כך בעל־פה בשיחתנו.[3]

ג) מה שעובר כחוט השני במכתבו של אידן והבולט מכל סעיף שבו מתחילת המכתב ועד סופו היא שאיפתו לראות בהשגת הסדר שלום בין ישראל ומדינות ערב. יש לדבר משמעות עקרונית ומעשית רבה לאור עמדתנו החיובית והאוהדת לגבי מגמתו זו ולאור העמדה השלילית והנוקשה של הערבים כלפיה. חשוב שהעיתונות בישראל תדגיש נקודה זו בהערכת המכתב ואנו נדאג לדבר כאן. ניתן לצפות לפניות חדשות בעניין השלום מצד אידן אלינו והערבים. מה שלא תהיה הערכתנו ביחס לסיכויים המעשיים של פניות אלה, חשוב שנמשיך להפגין נכונותנו לשתף פעולה בעניין זה.

ד) הסעיף השני במכתב מביע את גישתו העקרונית של אידן ומשרד החוץ בהערכת חשיבות ההסכם החדש עם מצרים מבחינת האינטרסים של בריטניה ובעלי בריתה באזור. ברם, לאמיתו של דבר מסויגת העמדה הבריטית ביחס לסיכויי הסדר מידי עם מצרים בשאלות הגנת האזור וזהירה יותר מהעמדה האמריקנית. סבורני שהבריטים מוכנים לרכז בשלב זה את מיטב מאמציהם בהגשת עזרתם לנורי [סעיד] ותכניותיו מבלי להזדקק לעת־עתה לשיתופה הפעיל של מצרים ולראות קודם כל כיצד יפעל ההסכם החדש.

426

1. מס׳ 424.
2. מס׳ 376 ו־383.
3. ראה מס׳ 423.

ה) חשיבותו של הסעיף השלישי אינה בזה שהוא מכניס שינוי בעמדה העקרונית של בריטניה בשאלת חופש השיט אלא שכאן הוכרז עליה מחדש בשעת הדיון במועצת הביטחון בעניין "בת־גלים" עם הכרוך בכך מבחינה ציבורית ומעשית.

ו) בסעיף ארבעה באה בסוף המשפט חזרה סתומה על הודעת סלווין לויד לאבנר[4] אשר תחייב אותנו, לאחר עיון במשמעותו המעשית של סעיף 5 שבהסכם החדש עם מצרים, לדרוש פרטים ברורים יותר בנוגע לנשק ותחמושת שימסרו בידי המצרים.

ז) סכנת סעיף חמישה היא בזה שהוא עלול לעשות רושם חיובי בעיני הציבור בגלל התוספת with all means in their power ותעודד גם אלה מידידינו שהתייחסו בהבנה לטיעון שלנו בעניין חולשתה המשפטית והמעשית של הכרזת השלוש שכן לא ידעו אלה הפירוש שנתן שאקבורו למשפט זה בשיחתנו. ברם, לא יהיה זה מן החוכמה להפיץ הסברת שאקבורו ברבים ולפרסמה כי לא נרוויח מזה דבר ורק נחזק ביטחון אויבינו ביתרון כוחם בכל המובנים. נצטרך כמובן לחזור לנקודה זו בשיחתנו הראשונה עם אידן כאן ועם השגריר הבריטי בישראל כשנמסור את תגובתנו למכתב.[5] נקודה זו תצטרך לדעתי לשמש לנו כנקודת מוצא לדיונינו בשאלות שעוררנו באיגרת ושלא קיבלנו תשובת אידן עליהן. בעיקר אני מתכוון לשאלת שינוי במאזן הכוחות בעקבות הסכם סואץ וזיון הערבים.

ח) סעיף שישה הוא אחד החשובים והחיוביים שבמכתב. הוא מבוסס על הצעתי לאידן לציין רצוננו הכללי לשלום אלא שמפרש הוא רצוננו זה על־ידי נקיבת התרומות שתרמנו בכיוון זה.

ט) סעיף שבעה כולל הצעתי לאידן להכריז על רצונה של בריטניה לשמור על יחסי ידידות עם ישראל. אם כי הכרזה מעין זו כשלעצמה אינה פותרת עדיין בעיות השנויות במחלוקת, יש לפרסומה ערך ציבורי רב בעיני הציבור הכללי, היהודי, וגם בעיני הערבים. בייחוד יש ערך להכרזה זו כשבדידותנו בזירה הבין־לאומית גדולה ויחסינו עם ארצות־הברית נמצאים בסימן של משבר רציני.

י) התמיכה בהסכם בין ישראל ומדינות ערב שבסעיף 7 הבא מבחינת הסדר לאחר ציון תרומתנו בנידון זה, מטיל שלא במפורש האחריות בעד המצב הקיים על הערבים. רצוי שהפרשנים בעיתונות שלנו ידגישו נקודה זו.

יא) אידן קיבל הצעתי גם בדבר ציון ההתקדמות של מדינתנו ואם כי המכתב אינו מרחיב את הדיבור בנקודה זו, מה שנאמר מביע אהדתם בצורה די ברורה.

יב) בסיכום, הנני רואה את המכתב כמאורע מדיני בעל חשיבות רבה הן בגלל ערכו ההפגנתי האקטואלי, החיובי בשבילנו, והן כיסוד רשמי ופומבי להערכת יחסינו עם בריטניה ולהגדרתם כיחסי ידידות. נצטרך עתה מתוך הישענות על ההכרזות החגיגיות שבמכתב לדרוש בזמן הקרוב ביתר שאת מאידן וממשלת בריטניה הביצוע המעשי הכרוך ברוח המכתב ותוכנו. יחד עם זאת, ניזהר מלהשלות עצמנו בדבר

4. ראה מס' 285.
5. העניין עלה בשיחת שרת עם השגריר ניקולס – מס' 454 והערה 1 שם.

הקשיים המרובים הכרוכים בהשגת שיווי המשקל שביחסי בריטניה עמנו ועם מדינות ערב בגלל האינטרסים החיוניים שלה במדינות הללו והסכנות הצפויות לנו עקב כך. יחד עם זה דומה שמכתב אידן אינו סותם הגולל בפנינו להמשיך להציג תביעות צודקות לבריטניה ובאותו זמן אף מחזק הסיכויים להידוק היחסים עמה.[6]

אילת

427

א' אבן אל י' הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן XA234

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ניו יורק, 20 באוקטובר 1954

אישי

הנה תמונת ההתפתחויות האחרונות[1] ממקורות מהימנים בתכלית:

א) ביום ב' התייעצו אנשי מחלקת המדינה, המפלגה והבית הלבן. ברור שהמזכיר השתתף ויש אומרים גם הנשיא.

ב) התברר שהלחץ על הבית והמחלקה היה כבד ביותר בעיקר בשבוע האחרון. רבו הפניות, המברקים והצלצולים מכל רחבי המדינה ובעיקר ממועמדים לבחירות. נאום סטיבנסון שאנו חשבנוהו לחיוור לעומת מה שציפינו נחשב על־ידי הממשל כהתפתחות חמורה וכן נאום הארימן שהיה יותר תקיף.[2] התרשמו בעיקר מפניות יום־יומיות של אישים לא ציונים שהוכיחו לדברי המפלגה שכל יהודי ארצות־הברית

6. במקביל, הבריק גם שרת את הערכתו לאיגרת: האיגרת כתובה ברוח טובה ומכוונת לעשות רושם ידידותי, אבל אין בה ממש רב ועל כל פנים היא מתעלמת כליל מהשאלה שישראל הציגה באיגרתה. בפסקה על השיט בתעלה מצא שרת טעם לפגם שכן מהסברת עמדת מצרים משתמע לימוד זכות עליה. (ראה מברק שרת אל אילת, ד/447, 21.10.1954, 130.09/2320/1.)

427

1. ראה מס' 420 והערות שם.
2. בנאום שנשא ב־17 באוקטובר בניו יורק, לקראת הבחירות לקונגרס, התייחס המועמד הדמוקרטי לנשיאות ארצות־הברית, אדליי סטיבנסון, למשבר ישראל־ערב. הוא ציין כי בניגוד לבריטניה ומצרים שהסדירו לאחרונה את יחסיהן, הרי אחרי שבע שנים טרם הושכן שלום בין ישראל לערבים. הוא הזכיר את דאגתה של ישראל לנוכח תכניתה של ממשלת ארצות־הברית לצייד בנשק את שכנותיה הערביות והביע תקווה שהצעות השלום החשובות שהעלתה ישראל לאחרונה עשויות לכל הפחות להצביע על הדרך לשיחות ישירות עם הערבים. (ראה "הארץ", 18.10.1954.)
אוורל הארימן, מועמד הדמוקרטים למשרת מושל מדינת ניו יורק, נאם במסיבה שהתקיימה בניו יורק ב־19 באוקטובר, מטעם מפעל ה"בונדס". הוא מתח ביקורת על מדיניותו של דאלס במזרח התיכון ואמר כי אספקת הנשק האמריקאי למדינות ערב בלבד אינה עשויה לשרת אלא את האינטרסים של הקומוניזם. מה שהמזרח התיכון זקוק לו, אמר, הוא צינורות השקאה ולא נשק. מוטב שארצות הברית תנצל את מלוא השפעתה להבטחת יישובם בדרכי שלום של הסכסוכים בין הצדדים היריבים. ("הארץ", 20.10.1954.)

בכיס ישראל. נציגי מחלקת המדינה הביעו כעס עלינו על ההסתערות הזאת ואמרו ששום יהודי אינו פונה לממשלת ארצות־הברית בלי אות ודרבון מהשגרירות. אנשי מחלקת המדינה טוענים שהנשיא שותף לכעס הזה באשר לא חדלו הטלפונים בבית הלבן לצלצל בענייננו.

ג) הואיל ואין ציפייה שנביע סיפוק על כל מה שעלולים להציע לנו בשלב זה ולהפך, אולי נביע הסתייגויות, הוחלט לדחות עד אחרי הבחירות גם את המשך הדיון אתי וגם פרסום ההודעה שמוסיפים לעבדה.

ד) ביירוד טילפן לבלאושטיין אמש ומסר שנתקבלה החלטה זאת מפי עליון. מאידך אמר שמוסיפים לעבד את ההודעה ונתקבלו כמה תיקונים שהציע בלאושטיין. תיקוני בלאושטיין נגעו להתחייבות נגד ערעור המאזן שדרש את הגדרתה בלשון פחות מעורפלת ולרעיון שישראל תיכלל בהגנת האזור ולא תישאר מחוץ לה.

ה) כשארתור דין טילפן לדאלס אישר שההודעה תפורסם, שתהיה ידידותית מאוד, אך תפורסם רק אחרי הבחירות וכן הדבר לגבי המשך שיחותיו אתי.

ו) ידידינו מסרו שמבחינה ישראלית, התוכן חשוב מהתאריך אך מבחינת הממשל, הרי אם עומדים לעשות דבר חיובי, מוטב שיקצרו תועלת במבחן הנוכחי. ביירוד רמז לבלאושטיין שאולי ישנו את ההחלטה הזאת בגלל צורכי הבחירות אך לעת־עתה ההחלטה היא לפרסם רק לאחריה[ן].

ז) היום ראיתי ברנרד ברוך שהופתע ממה שמסרתי על שיחתי האחרונה עם המזכיר. אמר שהוא שוחח עם דאלס לפני שלושה שבועות ודאלס אמר שהוא עומד להתקדם – make some progress – לקראת הרגעת ישראל. נקיטתו לשון מפורשת של המזכיר מוכיחה כי אמנם שוחח אתו וכן הבטיח לדבר אליו בשובו. הוסיף שהוא מצפה שהנשיא יאמר כמה דברים על ישראל הערב.[3]

ח) היום אפגש עם גולדמן, פרוסקאואר ואנגל הרוצים להתייעץ על צורת הופעת הנשיאים בפני דאלס.[4]

ג׳ונסטון דיבר אל דאלס וקיבל תשובה כזאת שקיבל דין.

אבן

3. בנאום שנשא ב־20 באוקטובר בניו יורק, במסיבה מטעם הוועד היהודי האמריקאי, במלאת 300 שנים ליישוב היהודי באמריקה, התייחס הנשיא אייזנהאואר גם לנושא המזרח התיכון ואמר: אנו מכירים בצער בעובדה, שעדיין לא נמצא פתרון לחילוקי הדעות העיקריים בין ישראל והמדינות הערביות ... אנו נוסיף לעשות למען יחסי שלום בין עמים אלה על־ידי ידידות איתנה לישראל ולאומות האחרות. אני מבטיח לכם כי בסייענו לחיזוק ביטחונו של המזרח התיכון כולו, נדאג להבטיח שכל נשק שנספק יוקדש רק לתכלית זו ולא לגרימת אי־איזונים מקומיים שיוכלו להשתמש בהם כדי להפחיד מדינה שכנה או להתקיף אותה. כל הסדר מסוג זה בינינו לבין איזו מדינה שהיא מכיל ערובות מספיקות למניעת סילוף מעין זה של המטרה. (ראה "הארץ", 22.10.1954.)

4. ראה מס׳ 432.

428

א׳ אילת אל ו׳ איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/77

נוסח נכנס: 130.09/2320/2

לונדון, 21 באוקטובר 1954

לאחר קבלת הפנים הרשמית לכבוד הקיסר בשגרירות החבשית אתמול הזמין השגריר את זהבה ואותי לחדרו של הקיסר כדי להציגנו בפניו אישית. מסרתי לו ברכותינו והוא ענה כדלקמן: הביע צערו על שטרם הכיר בנו. גרמו לכך מסיבות פוליטיות המובנות לנו. הוא ועמו רוחשים לנו כבוד ואהדה כקרובים בדם וכמיעוט נוצרי בתוך עולם מוסלמי. המוסלמים הם אויב מסוכן, דבר הדורש ערנות מתמדת מצד המיעוטים הרוצים לשמור על עצמאותם ושיתוף־פעולה. הדגיש ביותר סודיות הדברים. חזר פעמים אחדות על המשפט שעניין ההכרה הוא עתה שאלה של ״זמן קצר ביותר״. רצונו שנחליף נציגים אשר ידאגו להידוק היחסים בין שתי המדינות בשטח הכלכלי והמסחרי.[1] כשפנו אליו בבקשה להרשות ל״חבשים היהודים״ הפלאשה, לעלות לישראל לא התנגד לכך ומקווה שנקבלם יפה במולדתם החדשה.

בסוף דבריו ציין דרך אגב שהוא ורעייתו מקווים לבקר בעוד חודשים מספר בירושלים. לא פורש אם כוונתו לבקר בעיר העתיקה בלבד או אף אצלנו. נמנעתי לשאול אותו שאלות בנדון. הודיתי לו על דבריו והבעתי רצוננו הכן לקשור יחסי ידידות עם מדינתו ולדאוג להידוקם לתועלת הדדית.

הנני מציע שאברר את תכנית הביקור בירושלים עם שגרירו כאן ובהסתמך על דברי הקיסר בנדון למסור בשם נשיאנו וממשלתו הזמנה לקיסר ורעייתו להיות אורחינו באורח פרטי או רשמי, כפי שרצוי לו, בישראל. הקיסר ישהה בלונדון עוד ימים אחדים ואם אקבל תשובתם מיד אוכל לטפל בעניין עוד בהיותו כאן.[2]

אילת

428

1. ראה מס׳ 235 והערה 2 שם.
2. לאחר שקיבל את הסכמת המשרד פנה אילת אל שגריר אתיופיה והזמין את הקיסר בשם הנשיא והממשלה לביקור בישראל. עם זאת הוסיף, כי המעמד הבלתי ברור ביחסי שתי המדינות עלול לעורר בהכרח בעיות שמוטב לברדן מראש. השגריר האתיופי אישר שהקיסר ורעייתו חפצים לבקר בחלק הישראלי של ירושלים, לאחר ביקורם בעיר העתיקה, והביע תקווה שהביקור ייתן הזדמנות לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים בין שתי הארצות. הוא הרחיב את הדיבור על האהדה האישית שרוחש הקיסר לישראל ועל התועלת הרבה שהוא רואה בהידוק הקשרים אתה כדי לחזק את מעמד המדינות הבלתי מוסלמיות באזור. (ראה מברק איתן אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/455, 22.10.1954, 130.09/2320/1; אילת אל איתן, ל/143, 5.11.1954, 130.09/2320/2.)

429

מחלקת ארצות־הברית אל א׳ אבן ור׳ שילוח (ואשינגטון)
United States Division to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן IWA956

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 22 באוקטובר 1954

אישי

לשלנו 953;[1] מחשבות נוספות:

א) יש לתכנן מעכשיו המשך הפעולה מיד אחרי הבחירות כדי לבטל מחשבת מחלקת המדינה שעם עבור זעם תתפנה הדרך לביצוע קל של מדיניותה ולשכנע המזכיר שהאווירה השקטה המקווה תתמהמה ולא יוכל לחכות לה. מציע, אם אפשר, לסדר אספות בשבוע אחרי הבחירות בהשתתפות נבחרים משני הצדדים. באין התחייבות ברורה באופק, יש לראות עיקר מטרתנו בשכנוע הממשל שביצוע המדיניות ייתקל בהתנגדות חריפה שלב אחרי שלב ואם על־ידי כך נבטיח שלא יפרו ההבטחה על כמויות מינימליות הרי יהא זה הישג חיוני. המבחן יהא עם התחלת זיון מצרים ועלינו לזכור פליטת פה של ראסל מלפני חודשים שממדי הזיון יותאמו לצורכי ההגנה של התעלה.

ב) ברגע זה של התגלות הזדהות רוחנית של יהדות ארצות־הברית אתנו, כדאי שניתן דעתנו על דרכים לעזור בהקמת הנהגה יעילה ליהדות זו שתעמוד גם על משמר ענייננו יום־יום ולא בתקופת הבחירות בלבד.

ג) כדאי מאוד לנסות ולגייס אנשי כנסיות למסע המחאה על־ידי פניות בכתב למזכיר והצהרות שהמדיניות מעוררת בעיה מצפונית לארצות־הברית וסותרת עקרונות של מסורתה המדינית – דבר חשוב כשלעצמו ובמיוחד כלפי המזכיר, העשוי לשמש גם אמצעי להתיר בני עמנו מהיסוסים פסיכולוגיים וגם יקשה על מלאכת השמצה אפשרית נגדנו אחרי הבחירות. אבא הלל [סילבר] יוכל אולי לעזור. מבין הקתולים אולי אפשר לדובב שיל בשיקגו.[2]

ד) באספות השבוע הבא מציע לעשות מאמץ עליון לשתף גם מועמדי הממשל לשם איזון ולמנוע לזות שפתיים אחרי הבחירות.

ה) איש פאריז דובר העברית[3] מסר שחברו אצלכם שמע במחלקת המדינה שכ־40 מועמדי הממשל פנו בקריאת אזעקה – דבר שהעלה קרננו בעיניו. חשוב היה, לוּ גם נציגים אחרים אצלכם כגון הטורקי, ההודי, הבורמזי, היוגוסלבי היו מדווחים גם הם על מידת השפעתנו.

429

1. מס׳ 420, הערה 7.
2. ברנרד ג׳ שיל, איש הכנסייה הקתולית בשיקגו.
3. הכוונה, מן הסתם, לשגריר צרפת בישראל פייר ז׳ילבר.

ו) כדאי שדוד [הכהן] מרגנון ייפגש בשבוע הבא עם המנהל לענייני אזורו מתוך סיכוי שדו"ח על עזרתו לארצות־הברית יגיע למזכיר. דרך אגב, ודאי יזכיר ענייננו. ראיתיו מטפל כדרכו בראסל. כפתור ופרח ממש.[4]

ז) מציע שבפגישה עם המזכיר ידגישו הנשיאים[5] תמיהתם כאמריקנים על הפקרת ישראל לעומת גישתו של המזכיר במקומות אחרים: הגבלת זיון גרמניה על־ידי הטלת התחייבויות מפורשות; הצעת סיוע להודו בד־בבד עם ההסכם עם פאקיסטאן ללא חשש של סירוב פאקיסטאני; עיכוב סיוע למצרים כל עוד לא נחתם ההסכם, כדי לא לפגוע בבריטניה; עיכוב בהפיכת האמנה הבלקנית להסכם צבאי עד שנמצא דרך לפתרון טריאסט וכו'. יש לשריינם מפני הטענה של התערבות בבחירות בזה שידגישו חתימת ההסכם והודעת פקידי מחלקת המדינה מאתמול שמשלוח הנשק לעיראק יתחיל בחודש הבא.

ח) מניחים שהדליפה על פניית המזכיר לאידן בעניין התעלה מיועדת להסיח הדעת מהעיקר.[6] הוא אשר חששנו מזמן.

ט) קוראים עכשיו בעיון נאום אייזנהאואר.[7] רושם ראשון: נס שאנו בטבורו של עולם, אחרת היה פוקד אותנו בתום סקירתו.[8]

מאה"ב

4. הכוונה לפגישה של דוד הכהן עם ראסל ב־23 בספטמבר, שנועדה להמתיק את הרושם האפשרי בארצות־הברית בעקבות הודעת משרד החוץ שהסתייגה מהצבעת המשלחת הישראלית בעניין הושבת סין העממית באו"ם (ראה מס' 378, 385). (ראה מברק מחלקת ארצות־הברית, TNWA551, 23.9.1954, 130.09/2312/8.)
5. ראה מס' 432.
6. מדובר בפרסום של סוכנות הידיעות U.P. מפי מקור במשלחת האמריקאית לוועידת פאריס (בוועידה, שהתקיימה ב־20–23 באוקטובר, לקחו חלק שרי החוץ של מדינות המערב ובראשן ארצות־הברית, בריטניה וצרפת, ובסיומה נחתמו הסכמים על סיום משטר הכיבוש בגרמניה המערבית), לפיו פנה דאלס אל אידן ב־21 באוקטובר וביקשו להפעיל את שירותיו הטובים להפסקת ההתערבות המצרית בשיט החופשי בתעלת סואץ. בקשר לזה הזכיר הרצוג לשרת את חששם שבהתקרב הבחירות ינסה דאלס להשתמש בהודעה בנושא חופש השיט כדי להתחמק מהעניין העיקרי והציע להנחות את אבן שיזהיר את משלחת הנשיאים היהודים העומדת להיפגש עם מזכיר המדינה לא ליפול בפח הזה. (ראה מזכר הרצוג אל שר החוץ, 22.10.1954, 130.20/2480/5.)
7. ראה מס' 427, הערה 3.
8. תשובת אבן – ראה מס' 430.

430

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A.Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA4

נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 22 באוקטובר 1954

דברי דאלס על איוולת ערעור המאזן, המצוטטים על־ידי ניקסון,[1] זהים עם סעיף מסוים בהודעה העתידה להתפרסם בראשית נובמבר. עובדה היא כי עניין המאזן מתחיל חודר ואם כי אין דברי הנשיא[2] והמזכיר פותרים את הבעיה, הרי גם אין לראותם כנטולי ערך. עלינו לראותם כהתחייבות ולנצלם כמכשיר נגד זיון חד־צדדי.

לגבי שאר הצעותיך,[3] מוטב לשקול אותן לאור שלוש התפתחויות קרובות: א) פגישת הנשיאים;[4] ב) חידוש השיחות עם דאלס; ג) פרסום ההודעה והתגובה עליה. אחרי כל שלב שוב נברר את דרכנו.

על עמדת סילבר ששוחחתי אתו ארוכות ועמוקות אתמול אכתוב לחוד.[5] הוא משוכנע כי אין לב הממשל רע כלפינו, ולכן הוא מוכן למעשי תביעה והצעה אך לא להשתתפות במחאות והוקעות.

אבן

430

1. בהודעה על מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון שפרסם ב־21 באוקטובר מסר ניקסון כי באותו בוקר קיבל מברק מדאלס ובו אישור מחדש למדיניות הממשל הדוגלת בכינון שלום צודק ומתמיד בין ישראל למדינות ערב. הוא הוסיף כי דאלס מאמין כי יש אפשרות לנקוט צעדים מסוימים בכיוון זה ויפעל כמיטב יכולתו כדי לסייע במאמצים שתכליתם השכנת שלום יציב במזרח התיכון; דאלס גם מאמין שאין זה מן התבונה ליצור מצב של אי־איזון צבאי מקומי שעלול לפתות את היסודות הקיצוניים באיזושהי מדינה במזרח התיכון ליזום מעשי תוקפנות נגד מדינה שכנה. ניקסון הוסיף שיש לציין כי הנשיא עצמו הביע אותן השקפות בנאום שנשא בערב הקודם. (״הארץ״, 22.10.1954).
2. ראה מס׳ 427, הערה 3.
3. ראה מס׳ 429.
4. ראה מס׳ 432.
5. מכתב זה לא נמצא.

431

א׳ נג׳ר אל שר החוץ
E. Najar to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2411/34

ירושלים, 24 באוקטובר 1954

להלן כמה הערות לקראת הביקור של הציר התורכי אצלך מחר.

א) הציר מסר לי כי מטרת הביקור היא למסור לך זיכרון דברים נוסף בעניין קפריסין.[1]

בהזדמנות קודמת הסברתי לציר כי הגורם העיקרי בקביעת עמדתנו לגבי בעיית קפריסין הוא הגורם התורכי, כלומר התעניינותם באי ובאוכלוסיית[ו]. הדגשתי אז כי מחשבתנו המדינית נותנת עדיפות למציאות המדינית והחברתית של עמי אזורנו, ובתוכו לידידותנו לתורכיה. איסטינייילי נתן לי להבין שהיה מרוצה לשמוע דברים ברוח זו מפיך, דבר אשר היה לדעתו נותן סיפוק רב לממשלתו. הוא מתכונן גם לבקש תמיכתנו בשטח התעמולה בעולם מסביב העניין התורכי בקפריסין.

בכל השיחות בינינו היה ברור כי שמירה על השלטון הבריטי בקפריסין אינו הגורם העיקרי להתעניינותם בתורכים, אלא הם לא יסבלו שלטון יווני באי זה. רצוף בזה דברי אבן במליאת העצרת אשר כוללים פסוק מיועד לספק את התורכים (הפסוק המסומן).

ב) על יחסינו הכלכליים עם תורכיה אני מבין כי ברטור ימסור לך דו״ח בעל־פה לפני פגישתך עם איסטינייילי ולכן לא אתעמק בשאלה זו.

משיחה עם איסטינייילי הבנתי שהתורכים היו מעוניינים מאוד שנעזור להם להסביר מצבם בעיתונות העולמית בצורה חיובית ולא בצורה הקטסטרופלית אשר מוצאת עתה ביטוי בעולם (כולל ישראל).

ג) אין צורך להדגיש כמה גדול[ה] התעניינותם במאמצינו בנוגע למלווה אצל בנקים פרטיים בארצות־הברית.[2] לדאבוני לא קיבלתי כל ידיעה נוספת בעניין זה ולכן אין כל אפשרות להגיד דברים ברורים או אפילו מילות של תקווה לציר.

בברכה,[3]

431

1. ראה מס׳ 355 והערה 1 שם.
2. ראה מס׳ 361.
3. לא נמצאו פרטים על שיחת שרת עם הציר הטורקי.

432

ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WA15
נוסח יוצא: 93.01/2210/21

ואשינגטון, 25 באוקטובר 1954

המזכיר קיבל היום חמישה־עשר נשיאי הארגונים.[1] הדוברים קלאצניק, אייזנדראט ומילר. קלאצניק ציין עובדת אחדות הדעות של כל ארגוני היהודים ואייזנדראט הקריא התזכיר המשותף.[2]

המזכיר השיב כי העניין מעסיקו והוא מחפש פתרון, אולם כעניינים בין־לאומיים חמורים אחרים אסור שעניין זה יסתבך במלחמת הבחירות. הוא כבר הודיע לשגריר כי ימשיך בבירור עמו לאחר הבחירות. מילר הסביר כי הארגונים היהודיים כל השנים נזהרו מלדון בענייני ישראל כעניין מפלגתי, וכי בארגוניהם מיוצגים חברי כל המפלגות והם דואגים קודם כל כאמריקאים ופונים אליו כאזרחים למזכיר המדינה שלהם.

המזכיר הוסיף כי דאגתו נתונה לאזורי סכנה בעולם והמזרח־התיכון אחד האזורים האלה, והוא יוסיף לטפל במרץ בחיפוש פתרון. התפתחויות מסוימות באזור מעודדות אותו בתקווה שהסכסוך הישראלי־ערבי ייפתר בדרכי שלום. ציין כי הדברים שנאמרו בתזכירם הובאו בפניו בצורה תקיפה – vigorously על־ידי שגריר ישראל. סיים בהדגשה שהוא מוסיף לטפל אישית בבעיה.

התזכיר נמסר לעיתונות.

בישיבת הנשיאים לאחר הפגישה עם המזכיר נבחרה ועדת משנה: קלאצניק, אייזנדראט, מילר ועוד, להמשיך ולהתמיד בלחץ גם לאחר הבחירות.

בשיחה עם המזכיר צוין, כי זו הפעם הראשונה בשנים רבות שכל הארגונים היהודיים מאוחדים כך בדעתם.[3]

שילוח

432

1. לפי רשומות אמריקאיות נכחו בפגישה נציגי 12 ארגונים יהודיים (ראה רישום בספריית אייזנהאואר, אבילין, קנזס, Dulles Papers, subject series, box 10); תזכיר (ללא כותרת וללא תאריך) בתיקי משרד החוץ (93.03/116/17) מדבר על 14 ארגונים, ואילו ה־*American Jewish Year Book* (עמ׳ 280) מפרט את שמותיהם של 16 ארגונים.
2. בתזכיר (ראה הערה 1 לעיל) ביקשו נשיאי הארגונים לתרום בהערותיהם לבדיקה מחדש של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון. הם הזהירו כי המדיניות הנוכחית של מתן סיוע צבאי למדינות ערב, כאשר הם מצהירים בגלוי על מחויבותם לסיבוב שני נגד ישראל ולפני שהסכימו לשתף פעולה בהשבת השלום למזרח התיכון, תביא לתוהו ובוהו באזור. הם ביקשו שממשלת ארצות־הברית תדרוש ממצרים ערבויות מעשיות, מוחלטות וללא סייג לחופש מעבר בתעלת סואץ לכל כלי השיט ולא להשתמש בנשק שיותירו הבריטים מאחוריהם לדיכוי מבית ותוקפנות נגד שכניהם. כמו־כן ביקשו שממשלת ארצות־הברית תציע לישראל אותם הסכמים שהוצעו למדינות ערב, ותזמין אותה להצטרף לתכנון הגנת האזור.
3. באותו יום, 25 באוקטובר, התקיימו בניו יורק גם שתי אספות עם במחאה נגד מדיניות הזיון של הערבים, האחת מטעם הארגונים הציוניים והשנייה מטעם שני האיגודים המקצועיים הגדולים: AFL ו־CIO.

433

ר' שילוח אל המנהל הכללי של משרד החוץ
R. Shiloah to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA6

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ואשינגטון, 25 באוקטובר 1954

אישי-סודי-דחוף

ביום שישי נפגש בלאושטיין לשיחת שעתיים עם מחמוד ריאד. הפגישה ביזמת ביירוד ולדברי ריאד, בידיעת נאסר. ביירוד חותר זה חודשים להפגשת בלאושטיין עם מצרים, כנראה מתוך רצון להוכיח לבלאושטיין ולמנהיגים אחרים כי אכן יש סיכוי להסדר עם המצרים וכי אין יסוד לחרדת ישראל.

תדרכתי בלאושטיין והזהרתיו מפני חלקת לשונו של ריאד.

בלאושטיין פתח. תבע מהמצרים הכרה במציאות ישראל והבנה כי, בסופו של דבר, לא יתמכו העם והממשל האמריקאי במצרים אם לא תנקוט מצרים במדיניות של הסדר ושלום. ריאד טען כי אויבי נאסר במצרים ובעולם הערבי ינצלו כל צעד מתון של נאסר כלפינו להאשימו בבגידה, ועל כן אין לצפות בזמן הקרוב למעשים חשובים בכיוון הסדר, אולם בשום פנים ואופן אין כל חשש לתוקפנות מצרית נגד ישראל כי מצרים צריכה להתמסר לענייני פנים. יתר על כן, ישראל אינה מוכנה לכל ויתורים, וכל ההצעות החיוביות שהושמעו בזמן האחרון על־ידי ישראל אינן אלא חזרה על דברים שכבר הושמעו פעמים רבות.

הבעיה הבוערת היא פתרון בעיית הפליטים, וזה מחייב פיצויים, יתר שיתוף־פעולה בתכנית ג'ונסטון ובעיקר ויתור על שטחים בנגב ליישוב רבע מיליון פליטים.

בלאושטיין אמר: על נכונות לדון בפיצויים הכריזה ישראל, בענייני ג'ונסטון אינו בקי, אשר לנגב אין להעלות על הדעת. לא רק ישראל אלא כל איש אובייקטיבי לא ייתן יד לפגיעות טריטוריאליות בישראל. ריאד טען כי אין לישראל צורך בנגב אולם בלאושטיין השיב בכל תוקף.

בלאושטיין הטיף לפגישות ישירות בין מצרים לישראל, אך ריאד אמר כי מוטב שתקדמנה שיחות עקיפין, מעין השיחה הנוכחית, להכשרת הלבבות. ריאד מזמין בלאושטיין לבקר בהקדם בקהיר לפגישות עם נאסר ואחרים.

בלאושטיין מבקש דעתנו. הוא יוצא ביום רביעי לצפון אפריקה מטעם הוועד היהודי [האמריקאי] ואם נעודדו, יסכים בהזדמנות זו גם ללכת לקהיר. אמרתי כי ביקור כזה יוכל להיות בעל ערך רק אם יקבל קודם תדרוך יסודי מאנשי המשרד. השגריר ואני איננו בקיאים ברגע זה במידה מספקת במכלול זה. הבטחתי להתקשר עם ראש הממשלה ואם יחליט בחיוב ישלח אליו איש לפאריס להדריכו לקראת השיחה בקהיר.

השגריר ואני סבורים כי אין אולי תועלת רבה בשיחה כזו בשלב זה, אולם מאידך אנו בוטחים ביטחון מוחלט בתקיפותו ובלויאליותו לכל תדרוך שיינתן לו.

לרגל העניין החמור הנזכר במברקכם מס׳ 951[1] נראה לנו כי כדאי לעודד הביקור ולהטיל עליו גם לטפל בנושא זה.

אני משוכנע כי לעניין זה בלבד לא יסכים בלאושטיין לנסוע וכי יש ליצור אצלו הרושם כי הוא נוסע לשליחות מדינית.

הודיעונו מיד אם להמליץ בפני בלאושטיין שייסע. אם כן, יחייב הדבר ששליח מיוחד ייפגש עמו בפאריס בראשית נובמבר להדריכו גם בעניין המדיני וגם בעניין המיוחד. בלאושטיין עוזב ארצות־הברית ביום רביעי והתשובה העקרונית דרושה עד מחר בערב. מבחינת העניין המיוחד, זו הזדמנות בלתי שכיחה כי היוזמה להזמנה באה מנאסר עצמו.[2] מציע שתתייעצו גם עם אנשי הברון.

שילוח

433

1. מס׳ 419.
2. במשרד החוץ הסכימו בהחלט לנסיעתו של בלאושטיין לקהיר ואף היו מוכנים לשגר את רפאל לפאריס כדי לתדרכו. (ראה מברק איתן אל שילוח, IWA979, 26.10.1954, 130.09/2310/8). לפני צאתו של בלאושטיין לפאריס בדרכו לצפון אפריקה שוחח אתו שילוח ומצא כי הוא מעוניין להצטייד בטיעונים בעיקר על השאלה מה התועלת שתצמח למצרים מהסדר עם ישראל, בכלל זה פירוט של תכניות לשיתוף כלכלי, פיצויים לפליטים ורמזים בדבר מעבר דרך ישראל. זאת משום שבשיחתו עם ריאד שמע כי מצרים שואפת להיות מדינה תעשייתית וחוששת מפני התחרות ישראלית. (ראה שילוח אל איתן, WIA24, 28.10.1954, 93.01/2210/20.) בעניין משפטי היהודים במצרים כתב אבן לבלאושטיין שהוא מייחס חשיבות מרובה למאמצים למנוע גזרי דין מוות מאחר שהאווירה שתיווצר מכך תפגע אנושות בניסיונות ההתקרבות בין שתי המדינות. (ראה מברק אבן אל צור, בעבור בלאושטיין, WP171, 27.10.1954, שם.) ראה גם מס׳ 459 והערה 3 שם.

434

ו' איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, פאריס ולונדון
W. Eytan to the Israel Embassies in Washington, Paris and London

מברק מוצפן IWA975
נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 26 באוקטובר 1954

דחוף

אל השגרירים בוואשינגטון, לונדון, פאריס. מבצע אלכסנדריה.[1]

אנו מצווים לעשות מאמץ עליון להצלת שלושה־עשר הנאשמים על־ידי מצרים בריגול למען ישראל. אבקשכם להפוך מיד עניין זה למאמץ מרכזי של השגרירות בשבועות הקרובים או כל עוד יידרש הדבר. קו מדיניותנו הוא להוקיע את מצרים באמצעות לחץ מדיני וציבורי ולאלצם לנטוש כל מחשבה על הוצאת פסק־דין מוות או ביצועו. אם נוכל להשיג יותר מכן אדרבא, נשתדל לעשות זאת. אולם גם אם יחויבו השלושה־עשר מבלי שייתלו נראה זאת כהצלחה. השלושה־עשר נמצאים בסכנה חמורה באשר יש כנראה למצרים הוכחות מספיקות נגדם. נוכל להצילם רק אם נצליח להציג את המשפט: (א) כמדיני בעיקרו; (ב) כחייב לגרום להרעה חמורה במצב במזרח התיכון; (ג) כמבוסס על עדויות שנגבו בלחץ עינויים. אם תתחולל איבת־דמים בין המצרים לבינינו אין לדעת כיצד תסתיים. בין אם יימצאו אשמים ובין אם לאו ראוי

434

1. ראה מס' 418 (הערת־עורך). בהתייעצות שהתקיימה ב־22 באוקטובר בראשות שר החוץ ובהשתתפות בכירי משרד החוץ הוסכם על הפעולות הבאות: לפרסם הודעה (מועד הפרסום לא נקבע), להפעיל אישים וגופים יהודיים, להזעיק את דעת הקהל על רדיפת יהודים במצרים, למסור הודעה למצרים – בשלב מאוחר יותר ולא על־ידי גוף ממשלתי אלא על־ידי יהודים, לדאוג לעורך־דין ולהדרכתו, ולדאוג לקרובים בישראל. (ראה סיכום התייעצות, 24.10.1954, 130.02/2387/7).

להזכיר כי ישראל אינה גוזרת מוות על מרגלים. היו מקרי ריגול בישראל למען מצרים וכולם נידונו למאסר בלבד. בעקבות מברק זה יבואו מברקים נפרדים לכל אחת משלוש השגרירויות.[2]

איתן

435

ו' איתן אל שגריר ישראל בלונדון
W. Eytan to the Israel Ambassador in London

מברק מוצפן ד/474
נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 26 באוקטובר 1954

דחוף

אלכסנדריה.[1]

פרט לפעולה ציבורית באמצעות הבורד אוף דפיוטיס [Board of Deputies, ועד שליחי הקהילות], האגודה האנגלו-יהודית [Anglo-Jewish Association] ואולי ארגונים אחרים, חשוב להבטיח פעולה מדינית. זאת יש לבסס על קריאה למצרים לבל יכתימו בדם את עצמאותם שזה מקרוב השיגוה. קריאה כזו ראויה שתצא מבריטניה, שלא תמצא קושי לחוות את דעתה בתוקף לממשלת מצרים נגד פסקי דין מוות.

2. מברק ללונדון – ראה מס' 435. לאבן כתב איתן שאין טעם מדוע לא תביע ממשלת ארצות־הברית את דעתה בתוקף נגד גזירת דיני מוות. הוא שאל אם אפשר להשיג את עזרת "המועצה למען היהדות" או לגייס אפילו את תמיכת "אגודת ידידי המזרח התיכון". לפאריס הבריק שחשוב מאוד שמישהו מהשגרירות יעמוד בקשר הדוק עם דניאל מאייר, שהעמיד עצמו ללא הסתייגות לרשות המבצע, ולנסות לתכנן עמו בדחיפות שיגורם של אחד, או שני, אנשים בעלי השפעה, לדבר עם נאסר ואחרים מרמי המעלה. לשלושת השגרירים הורה לדאוג שיהיה דיווח עיתונאי מלא ככל האפשר מהליכי המשפט כך שמצרים תרגיש שעיני כל העולם צופות בה, ולהשתדל להביא לשיגורם של שניים או שלושה משקיפים זרים בעלי משקל ובלתי תלויים שיהיו נוכחים באולם בית המשפט. הוא הדגיש גם שחשוב ששגרירויות בריטניה וארצות־הברית יגלו עניין ודאגה במשפט. (מברקים IWA976/7, 26.10.1954, 130.09/2310/8; מברק ל/355, 26.10.1954, 130.09/2345/8.)
בתגובה להנחיות אלה הזהיר בנדור מפאריס כי פעולה פומבית עלולה להפוך את הפרשה לשאלה של יוקרה אצל המצרים. אבן, בהתייעצות עם שילוח והרמן, הביע ספק אם יש לישראל עניין בשיגורם של עיתונאים רבים למשפט, שמא יראו דין צדק וישתכנעו כי היה כאן מעשה ריגול. לעומת זאת ראה ערך אפשרי רב בשליחותו של בלאושטיין ובפניות דיפלומטיות בריטיות ואמריקאיות בשם סיכויי השלום בין מצרים וישראל. (ראה מברקים מבנדור, 28.10.1954, 130.09/2345/4, ומאבן, WIA22, 27.10.1954, 93.01/2210/21) במשרד החוץ הסכימו לדעתו של אבן בעניין העיתונאים (ראה איתן אל אבן, 29.10.1954, 130.09/2310/8.)

435
1. ראה מס' 434.

צ'רצ'יל אמר פעם: "The grass grows again over the battlefields, but over the gallows - never". אם יתברר שהנאשמים עונו (וזאת, לידיעתך, עובדה) הנני מציע כי תפעיל ללא דיחוי את הקאונסיל פור סיוויל ליברטיס [Council for Civil Liberties]. כן נראה לי שלנוכח ידידותו המוצהרת לישראל ולמצרים כאחת, יוכל קרוסמן לנקוט פעולה אישית נמרצת. הנכון הוא להיפגש עם נאסר? הידוע לך על מישהו זולתו שיוכל להתערב בצורה נמרצת ועל בסיס אישי אצל רמי המעלה המצריים? השתדל נא כי הפעולה הציבורית תישא אופי יהודי או כללי, ולאו דווקא ציוני. הברק נא תכניותיך ופעולתך.[2]

איתן

436

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן 676

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 26 באוקטובר 1954

מתוך שיחתי הראשונה עם מאיארד לאחר שובי.

א) הרציף מודאג מהתעמולה הערבית ובייחוד המצרית על התקרבות צרפת־ישראל. לטובת העניין רמז לי כי רצוי שלא נרבה בהצהרות ודיבורים על הידידות שבינינו ונניח למעשים שידברו בעדם.

ב) המתיחות בינם לבין מצרים לא פסקה עדיין והתעמולה נגד צרפת בצפון־אפריקה מתגברת. הוא סבור שמקור הדבר בחולשתו הפנימית של משטר נאסר. לעומת זה רואה סימני שיפור במצב הפנימי בסוריה. חזר והדגיש חשיבות ניצחונו של חוראני בבחירות האחרונות שרואה שחוראני לא ייכנס לקנוניות עם המפלגות האחרות וישמור על עמדה אופוזיציונית והוא חושש שהדבר יכביד על הרכבת ממשלה חדשה.

ג) לפי הידיעות שבידיו מסתבך מאוד המצב בירדן ואין לממשלה שליטה על הציבור. מדבריו משתמע שהם מצפים להמשך המהומות ובייחוד בקרב הפלסטינאים.

ד) בעניין הפייסת מסביר שמוטב היה לו נוצר מגע ישיר בין המפקידים וממשלת ישראל ולדבריו ניתנו הוראות ברוח זו לנציג הצרפתי, אלא שהכריעו הרוב.[1]

2. ב־1 בנובמבר קיימו אנשי השגרירות ישיבה עם אנשי ועד שליחי הקהילות והללו הודיעו כי הם מוכנים לכל פעולה שיידרשו. (מברק מאילת, ל/123, 1.11.1954, 130.09/2320/2.) לא נמצא דיווח על פעולה אחרת.

436

1. ראה מס' 386 (הערת־עורך).

ה) בעניין "בת־גלים" סבור שהתנהגות המצרים בוועדת שביתת־הנשק היא הוכחה חותכת לכך שעמדתם החוקית רופפת.[2] שאל אם אנו ממשיכים במאמצינו באנגליה, שכן כעת לאחר שנחתם ההסכם אין כל מניעה עוד שלונדון תניח כל כובד השפעתה לטובת שחרור האנייה.

ו) שאל אם מסתתר משהו מאחורי הצעת בריטניה לתווך בינינו והערבים.[3] ביקשני לומר לו גלויות אם מתנהל משא־ומתן בינינו למצרים. כשהכחשתי, ביקש שנודיע שעה שתינקטנה יוזמות למשא־ומתן כזה.

ז) בימים הקרובים תיערך התייעצות בינם ולז'ילבר בדבר המשא־ומתן המסחרי החדש. מצדו מוכן להמליץ על swing שיגדיל יכולת הקניות שלנו בצרפת. כן רואה חשיבות במגע עם חברות ואנשי כספים בדבר השקעות הון צרפתי בישראל בתנאי שתקנות המטבע שלנו לא תעמודנה למכשול.

אפגש מחר עם פארודי ולה־טורנל.[4]

צור

437

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

העתק: 130.10/2522/21

פאריס, כ"ט בתשרי תשט"ו
26 באוקטובר 1954

כמוס

הנדון: ענייני הרכש - שיחה עם אדגאר פור

המנהל הכללי של משרד הביטחון, מר שמעון פרס, וסגנו, מר יוסף נחמיאס, אשר שהו בפאריס ימים מספר, ערכו בדיקה יסודית של תכניות הרכש בצרפת לזמן הקרוב, ואף נפגשו עם כמה מן השרים והפקידות הגבוהה של משרדי הממשלה הנוגעים

2. ראה מס' 442.
3. ראה מס' 375.
4. צור שוחח עם פארודי ב־27 באוקטובר ומסר לו סקירה תמציתית על טענות ישראל כלפי ארצות הברית בעניין חימוש מדינות ערב וכלפי בריטניה בעניין תעלת סואץ. פארודי שמח על ההתקרבות בין ישראל לצרפת אך אמר שהוא מבכר שהתקדמות זאת תבסס על עובדות ממשיות יותר מאשר על מחוות ראוותניות. הוא הביע דאגה כללית מחימוש האזור ואמר שגם העובדה שישראל מרבה בקניות נשק - עובדה מוצדקת על־ידי התנאים - אין בה להרגיע את הדואגים לשלום המזרח התיכון. (ראה מברק צור אל משרד החוץ, 679, 27.10.1954, 130.09/2345/4.) בפגישה עם לה טורנל הביע הלה דאגה רבה מההתחרות הבלתי מרוסנת של בריטניה וארצות־הברית על רכישת ידידותן של מדינות ערב, שמתבטאת בהספקת נשק שלעולם לא ישמש להגנתן מפני הסובייטים. הוא סיפר על התנגדותם הנמרצת של הבריטים למסירת מטוסי המיסטר לישראל, ועל טענתם הנגדית של הצרפתים שאיכות המטוס תאזן את עליונותם של הערבים מבחינת הכמות. (ראה מברק צור, 677, 28.10.1954, 130.09/2345/4.)

בדבר.[1] נתברר מתוך הבדיקה, כי ברגע זה אינם עומדים קשיים מיוחדים בפני רכישת כמה מסוגי הנשק שאנו מעוניינים בהם ביותר. גם עניין התותחים המורכבים על הרכב, אשר הדאיג כל־כך את הצבא ואת משרד הביטחון בזמן שהותי בארץ, נראה למעשה פחות מסובך ממה ששוער לכתחילה. הוסכם לבלי לעורר את הבעיה הזאת במשרד החוץ, מכיוון שנראה שלא יקומו מכשולים מדיניים לביצוע הקנייה.

יש לייחס חשיבות מיוחדת לפגישתו של מר שמעון פרס, שלווה על־ידי אנשי המשלחת ואלוף־משנה סירקין, אצל שר האווירייה, מר דיאומד קאטרו (Catroux). בשיחה עם השר, שהיתה לבבית וגלויה ביותר, ציינו נציגי ישראל, כי הנהגת דגמים צרפתיים של מטוסים בחיל האוויר שלנו מחייבת שיתוף־פעולה עם חיל האוויר הצרפתי הן בשטח ההדרכה והן בשטח הטכני. השר הסכים להנחה זו, ולאחר חילופי דברים הוגדרו קווי היסוד של שיתוף־פעולה.

סיכום הפעולות בעבר ותכנית הרכש לחודשים הקרובים מעמידים לפנינו בעיות מימון קשות. הרכישות מסתכמות בסכומים גדולים, ותנאי התשלום מקבלים משום כך חשיבות מיוחדת. ביקשנו ריאיון עם מר אדגאר פור (Faure), ולאחר התייעצות שנערכה בביתי בהשתתפות אנשי משרד הביטחון, אלוף־משנה סירקין וה"ה בנדור ופלגי מטעם השגרירות, הוסכם לרכז את דרישותינו מהאוצר הצרפתי בשלוש הנקודות הבאות:

א) הארכת האשראי מ־3 שנים ל־5 או 6 שנים;

ב) הורדת שער הריבית;

ג) זיכוי ישראל בסובוונציה [תמיכה] ממשלתית הניתנת לכמה מדינות הרוכשות נשק בצרפת כנגד תשלום בדולרים.

מר שמעון פרס ואני נפגשנו עם השר בביתו. המנכ"ל של משרד הביטחון הסביר לו את היקף רכישותינו בשנים האחרונות ופירש את הסכום המשוער של הוצאותינו להבא. הטעים, כי אנו נותנים זכות בכורה לצרפת כמקור רכש גם אם נפתחות לפנינו אפשרויות בארצות אחרות, משום שאנו בוטחים יותר בהתמדת יחסה המדיני של צרפת אלינו. עם זה קבל על תנאי התשלום הקשים והציג לפניו את שלוש הדרישות הנ"ל.

מר פור, אשר הקשיב לדברים בתשומת־לב ורשם לפניו את המספרים, אמר בהמשך השיחה כי העניין לא היה ידוע לו עד כה. בישיבות הממשלה נתקל לעתים

437

1. פרס הגיע לפאריס כדי לטפל בארבעה עניינים דחופים: סירוב ממשלת צרפת למסור לישראל 30 תותחים להרכבה על טנקים, מתוך הזמנה של 60 תותחים. עיכוב באישור מסירתם של 8 תותחים בני 155 מ"מ. קבלת אישור לקניית טילים מונחים. בירור היסודות הכספיים של הקניות מצרפת בצורה הרחבה ביותר עם שר האוצר הצרפתי. בשיחות במשרד ההגנה ועם היצרנים התברר שבעניין התותחים לטנקים ניתן להגיע להסדר בלי לפנות למשרד החוץ, שעדיין מוקדם לדבר על טילים מונחים ושרק העיכוב במסירת 8 התותחים מקורו במשרד החוץ. בשיחה במשרד החוץ נאמר לבנדור, כי העיכוב נובע ממידע שבידי המשרד כי יחסי הכוחות בתחום הארטילריה בין ישראל למדינות ערב שקולים. הודגש שבכל מכירות הנשק השיקול הוא יחסי הכוחות, והובהר שמדובר ביחסי הכוחות בין ישראל לכל מדינות ערב גם יחד. במקביל נאמר לפרס במשרד ההגנה כי העיכוב במסירת התותחים הוא טכני־מעשי וההזמנה תיכנס לתכנון הייצור ב־1955. (ראה בנדור אל מנהל מחלקת מערב אירופה, 22.10.1954, 130.10/2522/21.) העיכוב במתן האישור למסירת התותחים שב ועלה עוד במארס 1955, בשיחת בנדור עם מאיארד. (ראה בנדור אל מנהל מחלקת מערב אירופה, 30.3.1955, 130.10/2522/21.)

קרובות בדיונים על רכישות נשק של ישראל ותמך בנו תמיד, הן משום ידידותו אלינו והן מתוך שהוא מעוניין כשר כספים שצרפת תיהפך לספק עיקרי של נשק לישראל. אולם עד עתה היה ידוע לו על הקשיים המדיניים שאנו נתקלים בהם ולא ידע דבר על הצד הכספי של הבעיה. עניתי כי ככל שנחלשת ההתנגדות המדינית, כן ניתנת לנו אפשרות יותר גדולה לרכישה, וממילא מתעוררות בעיות כספיות חדשות. הדגשתי שרכישות הנשק אינן נכללות בהסכם המסחרי הרגיל, הואיל והתשלומים נעשים בדולרים, והסברתי כי צרפת יודעת מתוך ניסיונה שישראל עומדת בהתחייבויותיה, שכן האשראי המסחרי שהועמד לרשותנו לפני שנים אחדות כבר סולק בחלקו הגדול למרות תנאי הריבית הקשים.

כדרכו לא ענה מר פור מיניה וביה, אלא הבטיח להשיב לנו תשובה לאחר בדיקת פרטי הדברים עם המומחים שבמשרדו. בדיקה זו הוטלה על אחד מעובדי לשכתו שעמו נתבקשנו להתקשר בימים הקרובים. כשלחצתי עליו וביקשתיו להביע את דעתו על הבעיה בכללה, אמר כי עדיין אין הוא יודע מה תהיה החלטתו הסופית. ייתכן שיקבל את כל שלוש דרישותינו, ואפשר שנבוא על סיפוקנו רק בשתיים מהן. מכל מקום הוא מבטיחנו, כי "יעשה בשבילנו דבר־מה".

השבוע ביקרנו – רמי טייבר, מר פלגי ואני – אצל איש לשכתו של אדגאר פור, אשר בידיו מסר את הטיפול בעניין זה. בשיחה יסודית הבהרנו את עיקרי תביעותינו, והדברים ישמשו יסוד לתזכיר מפורט שיוגש לשר וכן למשא־ומתן בין משרד האוצר למשרד ההגנה הלאומית. הובטחה לנו תשובה סופית בעניין זה כעבור שבועיים.[2]

בברכה,

יעקב צור
שגריר ישראל

2. בתיקי משרד החוץ לא נמצא מידע על תשובה זאת. נושא תנאי התשלום בעד נשק היה אחד העניינים הכלכליים שצור ניסה לדון בהם בשיחתו עם ראש ממשלת צרפת ב־9 בדצמבר (ראה מס' 535; י' צור, יומן פאריס, עמ' 107–108), אולם מנדס פראנס סירב וביקש להביאם בפני שר האוצר.

438

ש' בנצור אל שר החוץ
Sh. Bentsur to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.20/2390/20

[ירושלים], כ"ט בתשרי תשט"ו
26 באוקטובר 1954

הנדון: המשלחת הסובייטית[1]

(א) אתמול בשעה 12.30 ביקר פומין, לפי בקשתו, אצל המנכ"ל. תמצית דבריו של פומין, אשר נאמרו באנגלית, נרשמו על־ידי המנכ"ל כדלהלן:

On instructions from the Soviet Minister for Foreign Affairs:

The proposal made by Mr. Levavi gives rise to doubts, for the delegation's attendance at the Congress did not exclude the possibility of other contacts. However, it was by the Congress that the delegation had been invited, and it was this invitation that had been accepted. Soviet public opinion finds the reasons given for refusing visas not quite understandable, nor does it understand the new proposals which only complicate the solution of what is in essence a simple matter. As a result of Israel's refusal to issue visas, the delegation had no possibility of coming to this country and participating in the noble task of furthering cultural relations between the two countries.

(ב) לדעת מחלקת מזרח אירופה נשמע מתוך דבריו של פומין רצונם של הסובייטים לשמור על "המילה האחרונה" לעצמם ויחד עם זאת לא להפוך את הפרשה לסכסוך ממושך.

(ג) בעת ביקורו של פומין אצל המנכ"ל עוד לא היה בידינו אישורך הסופי בעניין הבעת מורת רוחנו על־ידי המנכ"ל לפומין על דבריו בקונגרס.[2] כעת, לאחר ביקורו של פומין, ובהתחשב בצורה הזהירה בה ניסח פומין את דבריו בקונגרס, התעוררו אצל המנכ"ל ספקות לגבי הצורך בטיפול נוסף.

438

1. ראה מס' 416.
2. בדברי הברכה שנשא בפתיחת "קונגרס הידידות" ב־22 באוקטובר הביע פומין צער על כך שמשלחת הווקס לא יכלה לבוא לקונגרס בשל סיבות שלא היו תלויות בה. בתגובה סוכם במשרד החוץ להזמין את פומין ולהביע מורת רוח על דבריו שהם התערבות בעניינים פנימיים מעל במה ציבורית. ב־24 בחודש פרסם משרד החוץ בציבור את הצעתו האחרונה לסובייטים בעניין המשלחת שנועדה למצוא מוצא חיובי מן הסבך, ואת העובדה שלא באה תשובה להצעה זאת. (ראה מזכר מארוך אל שק, 24.10.1954, 130.02/2390/20; מברקי מחלקת מזרח אירופה אל השגרירות במוסקבה, ק/135, ק/137, 24־25.10.1954, 130.09/2326/1.)

(ד) באם ספקותיו של המנכ"ל לא נראים לך, הרי הצעתנו לקשור את הבעת דעתנו לפומין בהצעה מצדנו לקבל משלחת תרבותית רשמית, וזאת על־מנת שלא להחריף את המתיחות.[3]

(ה) רצוף כאן מסמך בריטי מלפני שנתיים המוסר בהרחבה את עמדת הבריטים לגבי מתן אשרות לאורחים סובייטים לתנועות ציבוריות מטעם הקומוניסטים.

בברכה,

ש' בנצור

439

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 18

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ואשינגטון, 26 באוקטובר 1954

מתרבים ההדים המוכיחים כי ממשלת ארצות־הברית רואה את ממשלת ישראל ושגרירותה כאחראיות למסע שתוצאתו הרחקת אהדה מהממשל בגלל מדיניותו באזורנו. בשום פנים לא נוכל להתעלם מההדים האלה ומהאפשרות של פגיעה בעצם מעמדנו כאן. לכן ראיתי צורך להורות לכל עובדינו כאן שינקטו בימים עדינים ומכריעים אלה זהירות מיוחדת והתאפקות מכל מעשה או דיבור, העלול להתפרש כהתייחסות למעמד אמריקני פנימי ערב בחירות. מתוך דאגה זו שסיבתה מוסברת במכתב אישי היוצא אליך מחר,[1] הנני להציע:

א. שלא תנאם בכנסת לפני הבחירות כאן.

ב. גם [כ]שתנאם, אל תרבה דברים על המערכה הציבורית כאן, ובעיקר יש להשפיע על העיתונים שלא יזקפו מסע זה על חשבוננו או לזכותנו.

ג. יש להנהיג זהירות גדולה בדיבוריהם של כל הגורמים הרשמיים שלנו שיש להם מגע עם אמריקנים או זרים אחרים.[2]

אבן

3. ראה מס' 500.

439

1. ראה מס' 440.
2. משרד החוץ אכן הנחה את הנציגויות והדריך את העיתונות בהתאם לבקשת אבן. (ראה מברקי מחלקת ארצות־הברית אל אבן, IWA985, IWA989, 27.10.1954, 130.09/2310/8.)

440

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מקור: אצ"מ A245/631

ואשינגטון, [27 באוקטובר 1954]

משה יקר,

הנני בא לפרש ולהבהיר את אשר נרמז במברקי 18.[1]

ביום ג' [26.10] בשעת הצהריים צלצל לי ביירוד והודיע כי ברצונו להעביר אלי מכתב כמוס, ורצוי שיגיע אלי במישרין ללא נגיעת יד זרה. המתנתי במשרדי והנה בא ברגוס, רץ מהמחנה, ובידו איגרת ערוכה בכתב ידו של ביירוד ועטופה מעטפות פנימיות וחיצוניות עד כדי יציאת הנשמה מעמל פתיחתן, זו אחרי זו.

ובאיגרת כתוב לאמור: המזכיר משתוקק לשוחח אתי ביחידות דקות מספר בעצם היום ההוא. חשוב שדבר ביקורי לא ייוודע לעיתונות ולכן מוצע לי להגיע למחלקת המדינה דרך הכניסה התחתונה הנמצאת במעמקי מרתפים. שם עומדת מעלית מיוחדת השמורה למזכיר ולאנשי סודו.

בשעה המוסכמת הגעתי בדרכים עקלקלות לחדר ההמתנה שעל־יד לשכת המזכיר. כעבור דקות מספר יצא השגריר היווני (כולו לוהט בקנאות לקפריסין המקופחת) ואנכי נכנסתי, לחצתי יד המזכיר, והתיישבתי.

המזכיר התקשה כרגיל בפתיחת שיחו והגיגו, והשתררה השתיקה הידועה הקודמת לכל שיחה אתו. לתוך החלל הזה זרקתי דברי ברכה על הופעתו המוצלחת בישיבת הממשלה המשודרת מתמול אותו יום, והברכה נתקבלה ברצון; בחינת "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא", ואז התאושש המזכיר וניגש לעניין כמי שקופץ לתוך מים קרים. אמר כי הוא מצפה להזדמנות לחדש את שיחותיו אתי, אך בינתיים ברצונו למסור לי דבר אחד ויחיד. לפי הידיעות שהגיעו אליו ברור כי כמה מאנשי, כלומר פקידי ממשלת ישראל, פועלים בהתלהבות מופרזת בשטח ההסברה והפעולה המדינית עד כדי פגיעה בכללים המקובלים שעל אנשים זרים לכבדם לגבי עניינים פנימיים של מדינה אחרת. אין ברצונו לערוך שום חשבון רשמי ולכן אין בדעתו לפרש מקרים. הוא בטוח שאם אבדוק בקפדנות את מעשיהם ופעולותיהם של כל הכפופים לי אדע לתקן את המעוות.

אמרתי כי אשים לב לדבריו. אנו נתונים במצב עדין. לנו זכות מלאה וצורך לוחץ ליהנות מכל טיפה אפשרית של אהדה והבנה בעולם החופשי, ואין משיגים הבנה בלי הסברה. שכנינו נציגי המדינות הערביות אינם אדישים בשטח זה, ובכל רחבי ארצות־הברית מורם קולם המזמין את העם האמריקני להתייחס באיבה למדינת ישראל. ברור כי נציגינו מצווים לעשות מה שבידם כדי לעודד את העם האמריקני לשמור אמונים לידידות המסורתית הקיימת זה שנים בין ישראל ואמריקה. מאידך, קיימים כללים מקובלים ואסור שתהיה פגיעה בהם, אפילו בלא יודעים, ולכן הנני

440

1. מס' 439.

מסכים לבדוק את הנעשה ולהקפיד בשמירת הכללים האלה עד לדקדוק האחרון. המזכיר הניע ראשו כסימן שתשובתי מספקת אותו. כשקמתי חזר ואמר כי הוא מצפה לחידוש שיחותיו אתי. לבסוף הדגיש כי אינו רוצה שדבר קיום שיחה על נושא זה ייוודע לציבור ולכן הוא מקווה שעליתי וארד במעליתו הפרטית.

ברגע שמעי את דבריו הרהרתי אם עלי לבקשו לפרש את הסתום ולהגדיר בגלוי את הפעולות ששימשו עילה להערתו. החלטתי להתאפק מוויכוח זה. אמרתי אל לבי: אם הוא מוכן למסור אזהרה זאת באופן כללי ביותר תוך הדגשת אופיה הבלתי רשמי, למה לי להחמיר על־ידי חיטוט במעשים ואישים, שמא יוכיח כי אמנם נעשתה פעולה או היתה פליטת פה, ואז נצטרך להסיק מסקנה כבדה כלפי אחד מחבר עובדינו, וייווצר מעמד יותר רציני בשטח היחסים עם ארצות־הברית אפילו מזה שעמדתי בו באותו רגע.

עלי להוסיף שיחסו היה לבבי ואפילו אבהי במקצת, ולא הבחנתי נעימה של נוקשות אישית פרט למתיחות המלווה כל נגיעה בנושא בלתי נעים.

בשובי למשרדי, שקוע בסרעפים, מסרתי על הדבר הזה לראובן [שילוח] בלבד. עובדת השיחה אינה ידועה לשאר חברי השגרירות, שאליהם מסרתי כי הגיעו לאוזני הדים ובנות קול המחייבים אותנו לזהירות מוגברת. החזרתי את עזרא חיות מלוס אנג'לס (שם חולל מפעלים אדירים) והזמנתי אלי את הרמן, אסתר הרליץ ונחום אסתר לשיחות נפרדות על חובת הזהירות. אמרתי שעלי תיפול האחריות אם הוראה זאת תהיה על חשבון כמה פעולות שתוכננו. בין כך, אין לי כל ספק שמטרתנו כבר הושגה וההתרשמות בממשל ובמפלגה מעוצמת התמיכה בנו היא חזקה ביותר, וסופה של התרשמות זו להטביע חותם על תוצאות פעולתנו המדינית.

אם תעיין בתיקי המברקים תיווכח לדעת כי חשתי את הגורם הביטחוני ברגישות מתמדת. ראובן הזדהה אתי לחלוטין בתחושה הזאת וגם המנהיגים היהודים הרציניים היו ערים לה. לצערי היו [כ]אלה שלא רצו לראות את הגבול שהעובר עליו מתחייב בנפשו, והיו מאמצים לדרבן אותנו לפעולות משתוללות שלא היו חיוניות מבחינת יעילותן המדינית ושסכנתן היתה מרובה. בראש המסע הזה עמדה, לצערי העמוק, גולדה [מאירסון] שלא חדלה להטיף מוסר ותוכחה, לתאר את המאמץ היהודי האדיר כבלתי מספיק וכ"עלוב", ולרמוז שהאחראים למאבק מגלים תמימות וחוסר גבורה והעזה. [.....].[2]

אין שחר לתורה זאת שבה דגלה גולדה, ובדרך כלל החזקנו מעמד בפניה, אולם ייתכן כי נעשו כמה פעולות שהאישור להן נתקבל ממני, אולי, כפרי לחץ האסכולה ההיא ולא דווקא כתוצאת הערכתנו השקולה והמאוזנת. נמצאנו בפני תפיסה המייחסת חשיבות מופרזת לאספות יהודיות עממיות והמזלזלת מתוך אי ידיעה בהשפעה הכבדה והקולעת של המוני פניות מאישים דגולים בכל רחבי היבשת, ובעיקר מחברי בתי המחוקקים ומנהלי המפלגה. פעולה זו אינה זוכה להתבלטות בעיתונים אך הניסיון הוכיח שהיא חשובה ביותר – בתנאי שתיעשה בקצב מאומץ, בהיקף רחב ומגוון ובתכיפות לוחצת ומטרידה. הפעם נתקיימו התנאים האלה במלואם – ובכל זאת לא חסרו גם גילויי הדאגה הציבורית ולא פסק הנושא מלעלות על עמודי העיתונים ימים

2. שני משפטים, שעניינם הערכה אישית, הושמטו על־ידי העורכים.

רצופים. עצם המכתב הזה, היוצא מתחת ידי, מוכיח עד כמה שגברה ההזדעזעות בצמרת הממשל עד שנאלץ המזכיר לנסות דרך זו של השקטת הסערה על־ידי בלימת היוזמה שהיא מקור ההתעוררות כולה.

יש לי רושם כי לבסוף הכירה גולדה באמיתות הדברים שאמרתים לעיל. [.....][3]

והמסקנה ברורה: הממשלה רשאית להורות הוראה כללית על עריכת מערכה ציבורית רבת תנופה ככל שידנו משגת. אך בחירת התכסיסים, מתן האות להתרת הרצועה, קביעת המועדים להתפתחות המאבק לקראת שיאו, פסילת הצעות מסוימות בשם גורל היחסים במובנם היסודי ביותר, הצבת גבולות ביטחוניים – כל אלה שייכים לתחום אחריותו המוחלטת של ראש הנציגות הקבועה, לא כל שכן לאור הצטברות ניסיון לא מועט ממערכות דומות בעבר.

אין ספק שתחליט לשמור את תוכן המכתב הזה כולו כסוד כמוס, בייחוד לאחר שהמזכיר אינו מעוניין כנראה בשיתוף אחרים בידיעת המעמד.

מברקיך היו לנו מקור לא אכזב לעידוד ולנחמה. לא תמה המערכה, ומעולם לא ראיתי את 2 בנובמבר 1954 כתאריך גורלי המבדיל בין סיכויי הגאולה לבין מחשכי הייאוש. הפגנת כוחנו בגיוס אהדת הציבור חשובה לנו – גם לגבי המערכה הקיימת, גם לגבי אחרות שתבואנה, מכל תוצאה נחפזת של מסמך מרגיע – וגם את הזדמנות המסמך לא החמצנו.[4]

חזק ואמץ – והיה ברוך,

אבא

441

התייעצות במשרד החוץ
Consultation at the Ministry of Foreign Affairs

סיכום: 130.02/3694/9

[ירושלים], 27 באוקטובר 1954

כמוס

סיכום התייעצות בעניין קבוצת הסקר האמריקנית
שנתקיימה בראשות שר החוץ ביום ד', 27.10.54

נכחו: שר האוצר מר ל' אשכול, המנהל הכללי של משרד האוצר מר פ' ספיר, המנהל הכללי של משרד ראש הממשלה מר ט' קולק, מר בלאס ומר וינר – תה"ל, מר א' לוריא, מר ג' רפאל, מר י' הרצוג, מר ז' שק.

3. שארית הפסקה, שעניינה הערכה אישית, הושמטה על־ידי העורכים.
4. השווה לרישום שרשם מזכיר המדינה משיחה זאת *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (Part 1), No. 910.

שר החוץ: במאי פנתה אלינו השגרירות האמריקנית בבקשה כי נרשה לקבוצה בת 5 איש לערוך סקר מינימלי בדרום הכנרת, שיארך 2–4 שבועות, כדי לקבוע "לוול ליינז" מ[ה]כנרת לגבול ישראל־ירדן וכן לברר מה עושה ישראל עכשיו במי הירמוך. הביעו השערתם כי יהיה זה לעזרת הפיתוח שלנו, ישמש יסוד לערובות בשביל ישראל בקשר למפעל הירמוך וכו'. זה היה לפני בואו של ג'ונסטון. אחרי בואו, ב־15 ביולי, קיבלנו איגרת שנייה ובה דובר על "פילד פרטי" בהרכב של 6 אנשים, תוך פירוט מלא של תפקידיהם. היה ברור: הכוונה לקבוע נתונים שיסייעו לעריכת תכנית שימוש הכנרת כמאגר. על זאת ענינו באדיבות בשלילה.[1] אחרי כן היתה שיחת אבן עם ג'ונסטון בוואשינגטון, בחודש ספטמבר. שם הודיע כי לא יוכל לבקר בארץ כל עוד אין בידו כל המסמכים והעובדות; כי הקבוצה תהיה קטנה וחסרת פרסומת; תעסוק רק באיסוף ידיעות במשולש הירמוך בלבד וכי העבודה תסתיים תוך שבוע או עשרה ימים וכו' (קורא מברק 865/355 מוואשינגטון.)[2]

קיימות שתי שאלות: א) האם רצוי שאמריקנים יפעלו בשטח שלנו ומה התקדים שהדבר יהווה? ב) אם נסכים לסקר מסוים מצדם, האין פירושו שמקבלים את הדברים שלשמם נעשה הסקר? (כולל שימוש בים כנרת כאגם אגירה וויסות. אם ישתמע כך – לא נוכל להסכים. כל הזמן הסתייגנו בעניין זה.)

מר בלאס: אני מציע: א) אם הממשלה תחליט כי צריך לתת להם אינפורמציה, אפשר לשכנעם כי הדבר ניתן להיעשות על־ידינו (על־ידי תה"ל [תכנון המים לישראל] למשל). אפשר לספק להם ידיעות מעל גבי מפות, אשר יספיק[ו] להם לתכנון הדרוש. נוכל גם להסביר כי קבוצת סקר בארץ אינה רצויה לשני הצדדים. אולם כל זה באם הממשלה אינה רוצה בקבוצת מומחים. שאלה אחרת, אם היא נחוצה. ב) האינטרס שלנו כיום הוא לדחות את ההסכם עד כמה שאפשר יותר. אם מניחים כי מיד לאחר השגת ההסכם יתחילו שני הצדדים בעבודה, יסיימו הערבים את מפעלם הרבה יותר מהר מאתנו. אולי תוך שנתיים־שלוש. אנו לא נוכל להביא את מי הירדן לנגב בפרק זמן כה קצר. לנו זה ייקח לפחות 7–8 שנים. נוכל לבנות תעלה מים כנרת לבית שאן, אולם לא תהיינה לנו האדמות המוכנות לשימוש במים. הם יתחילו להשתמש במי הירמוך מהר מאתנו ויוכלו לביים מצב, שלהם אין מים ואילו אנו לא ניצלנו את מימינו, וידרשו חלק מהם. נוכל להסכים להסכם בתנאי שנמנע את תחילת העבודה לשנתיים, ואם נוכל להביא למצב ששני הצדדים יקחו מים בבת־אחת. אנו יכולים לחכות 5 שנים ובינתיים לפתח את בקעת בית נטופה וכו'.

שר החוץ: הנחתו של בלאס היא לדחות ולעבוד באין מפריע. אולם קיימות מחאות נגד תחנות השאיבה שלנו לאורך הירדן ואין אנו יודעים עדיין מה גורל מחאות אלו.[3] ההנחה כי נוכל לעבוד באין מפריע אינה מבוססת.

441

1. ראה מס' 214 והערות שם.
2. השיחה התקיימה ב־16 בספטמבר (ראה מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA865, 16.9.1954, 130.02/3688/6.)
3. הכוונה למחאות ירדניות נגד הקמת שתי תחנות שאיבה על הירדן, האחת ליד בית יוסף והשנייה ליד גשר שיח חוסיין. הירדנים לא הגישו תלונה רשמית אולם ב־1 בנובמבר הביע שר החוץ הירדני מחאה באותו עניין בשיחה עם שגרירי שלוש מעצמות המערב. (ראה מברק תקוע אל הנציגויות, 1.11.1954, 130.09/2310/8.)

מר הרצוג: כרגע אם נדחה עלולים להודיע לנו כי ג'ונסטון לא יבוא והעניין יתפוצץ. השאלה היא אם אנו חפצים בפיצוץ על רקע כזה.

לעניין המדידות: נודיע לקרידל[4] שאנו ממילא עושים מדידות ולא נתנגד כי מהנדסים אמריקניים יהיו נוכחים ויאשרו אותן. להלכה אין אנו מסכימים שהם ימדדו בעצמם.

מר קולק: אני מתנגד להשהיה. העניין נסחב כבר שנתיים אם לא למעלה מזה. אין ספק שבאם נחליט על השהיה תימצאנה הזדמנויות בידינו – סיבות אמיתיות, לאו דווקא כאלו שנביים.

לעצם העניין, אני מסכים למדידות. מצטרף לדעתו של מר בלאס כי נוכל להסביר כי לא נוח בקבוצת סקר אמריקנית שתסתובב בשטחנו מפאת ההדים בציבור והפרסומת בעיתונות. נוכל להסכים לנוכחות אחד מהם אם יהיה צורך בכך. אני מתנגד להצעתו של מר הרצוג להעמיד את העניין כאילו ממילא אנו עושים מדידות. ההפך, אנו עושים להם טובה בכך.

מר אשכול: כדאי לברר את כל התמונה. היכן אנו עומדים ומה הם רוצים מאתנו. יש לי חשש כי הם מבקשים להכין רקע לתכנית ירמוך נפרדת לערבים. שיקבעו לנו פרינציפ ואחר כך ניכנס לפרטים. מדוע ניענה לתביעותיהם בכל פעם? איני חושש מדעת הקהל למקרה שתבוא קבוצת הסקר, עלי לוחץ משהו אחר: לשם מה דרושים להם נתונים אלה? אני מתנגד להשהיה. עלינו לסיים את העניין. אנו מפסידים זמן בלי הרף.

שר החוץ: ג'ונסטון יכול לטעון כי אינו יכול לגמור קודם באופן עקרוני. הדבר יביאו במיצר שאין מוצא ממנו עם הערבים. על יסוד כמויות ניתן להגיע לפשרה. אינו יכול לקבל שלב עקרוני ואחר שלב מעשי. הוא מוכרח קודם כל שלב של כמויות. כדי לפתור את בעיית הכמויות חסרים לו נתונים.

מר הרצוג: נתנה תנאי כי לא נרשה סקר אלא אם כן מובטח לנו כי לא יעשו תכנית ירמוך נפרדת לערבים. זהו עיקרון, דבר של ממש.

מר ספיר: איני מאמין כי נוכל להציב תחנות שאיבה קטנות בירדן מבלי שיהיה הסדר של ממש. אנו מעוניינים בהסדר אשר יהיה בו מקסימום לשביעות רצוננו. סיכום בקשותיהם הוא מדידות. לא הייתי עושה מריבה על עניין זה. עד לפני 6–8 חודשים חשבנו כי מפעל הירמוך ניתן לסידור בלעדינו. העובדות מוכיחות: א) או שלא ניתן לסידור בלעדינו; ב) אם להיות [–] אין הם רוצים לסדרו בלעדינו. כדאי להעמיד את העניין כאילו אנו עושים להם טובה. ואשר לדעת הקהל – אי אפשר להציג את הבעיה כאילו עומדת לבוא קבוצה של 7 גרמנים להסתובב בארץ. אני מצטרף לדעתו של מר קולק. צריך ללחוץ לסיום העניין. בזמנו אמרנו שנתחיל לעבוד בקיץ.

4. המהנדס קרידל הגיע לישראל ב־27 באוקטובר לאחר ביקור בירדן, בלבנון ובסוריה, במטרה להגיש לג'ונסטון חוות דעת על הבעיות הטכניות שעליהן נסב הוויכוח בין המומחים הישראלים לבין המומחים של ג'ונסטון. הבעיות העיקריות היו: היקף השטח הראוי להשקאה בעמק הירדן הערבי ותצרוכת המים לדונם באותו אזור, והמים שישראל תובעת מחוץ לחשבון – המים שיופקו מייבוש החולה וינוצלו מחדש להשקאת עמק החולה והמים החוזרים לאחר שימוש בברכות דיג. לשם כך קיים שיחות עם המומחים בישראל וסייר בשטח. (ראה מברק ממחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, IW1, 1.11.1954, 130.09/2310/8.)

מר וינר: לשם מה דרושים להם נתונים אלה? כל המדידות מכוונות לתיאום בין מפעל הירמוך כפי שצריכים לעשותו כעת ובין תכנית שימוש בכנרת כמאגר, בעתיד הרחוק. האינפורמציה כה פעוטה שלא כדאי לערב את מחלקת המדינה בזה. דבר שני שהם מבקשים – קבלת נתונים על שימוש מעשי שלנו במי הירמוך. זאת נחוץ להם לדעת כדי לקבוע את הזכויות בו. בתשובה על כך אפשר לטעון כי זה חלק של המשא־ומתן הכללי ואין צורך לענות על כך עכשיו.

שר החוץ: וינר ציין כי ג'ונסטון יודע כי כרגע אין הסכם אתנו על השימוש בכנרת לאגירה ולוויסות אולם אם נגיע בעתיד לידי הסכם רוצים הם למנוע אי־תיאום ואפשרות חבלה בתכנית לעתיד לבוא. כדי לבנות תכנית שלא תחבל דרושים להם הנתונים.

מר רפאל: אילו היתה המדידה מפתח להתקדמות יכולים היו האמריקנים לבצע את תכנית הירמוך גם בלעדי המדידות שלנו. הן אמנם יכולות לתת ביטחון לגבי תכנית כללית וכוללת, ייתכן שזו גם עקשנות הנדסית, אולם אם נאמר לא, בטוחני כי יקבלו את ה"לא" שלנו וימצאו פתרון גם לבעיה זו כפי שפתרו בעיות חמורות יותר. אנו מפריזים בהערכת הלחץ שהם לוחצים עלינו. לא כדאי לנצל את הבקשה וליצור ממנה בסיס למיקוח. אנו עלולים לצאת קרחים מכאן ומכאן – מבחינת מדינית ומבחינה מעשית. אני מסכים עם הטוענים כי בכל מה שנוגע למדידות ואינפורמציה על כמויות המים עלינו לקשור את התביעות שלנו לחידוש מפעל הירדן.

מר הרצוג: ג'ונסטון פנה שש פעמים בעניין זה והוא חשוב בעיניו, כנראה. חשוב לו להוכיח לערבים כי הנה מתקדם עניין הירמוך. עלינו לדרוש הבטחה כי לא ייעשה דבר לגבי הירמוך מבלי שיבוא הסדר לגבי ירדן. אם נקבל התחייבות כזאת, ואם בקשתו מדידות – נסכים. לדעתי טוב יהיה אם נעשה מדידות. הדבר נותן לנו חופש פעולה.

כמוצא ביניים אני מציע כי נשוחח עם קרידל.

שר החוץ: לאחר שיחה עם קרידל, הבקי בבעיה, נחליט.[5]

5. ראה מס' 457.

442

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

Copy: 93.03/3040/2[1] :העתק

[New York], 27 October 1954

Sir:

I have the honour to refer to the agenda adopted by the Security Council at its 682nd meeting on 14 October 1954,[2] which reads as follows:

"Complaint by Israel against Egypt concerning

(a) Enforcement by Egypt of restrictions on the passage of ships trading with Israel through the Suez Canal (S/3300)."[3]

It will be recalled that the Security Council, after hearing my statement and that of the representative of Egypt at this meeting, decided to defer further consideration of this question until a report was received from the Israel-Egypt Mixed Armistice Commission regarding the incident of the S.S. "Bat-Galim", the details of which were communicated to you in my letter of 2[8] September 1954 (S/3296).[4]

The Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organisation, in his report of 25 October 1954 (S/3309)[5] has informed the Council of the state of deadlock which has been reached in the Mixed Armistice Commission due to the obstructive tactics of the Egyptian delegate.

As this report makes clear, the Government of Egypt, after having presented a baseless complaint against Israel to the Mixed Armistice Commission, on the strength of which the Security Council deferred consideration of my Government's complaint against the persistent enforcement by Egypt of restrictions on the passage of ships of all nations through the Suez Canal, is now doing all in its power to prevent any discussion of its own complaint in the Commission.

442

1. פורסם כמסמך או"ם S/3310.
2. ראה מס' 412 (הערת־עורך).
3. ראה מס' 395.
4. מס' 389.
5. במברק מ־25 באוקטובר (מסמך או"ם S/3309) דיווח ברנס למועצת הביטחון על מצב העניינים בנוגע לתקרית "בת גלים": בהתאם לתלונה המצרית ולתביעה הישראלית (ראה מס' 405) החליט יושב ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־מצרים על ביצוע חקירות. דו"חות החקירות נמסרו לצדדים. בהתאם לתביעה הישראלית החליט יושב ראש הוועדה גם לזמן ישיבת חירום. בישיבה, שהתקיימה ב־21 וב־23 באוקטובר טען הנציג המצרי שישיבת החירום שזומנה לפי התביעה הישראלית אינה חוקית, ושתביעה ישראלית אינה יכולה לכפות דיון בתלונה מצרית או בדו"ח חקירה בצד המצרי בישיבת חירום שזומנה שלא על פי בקשתה של מצרים. ברנס החליט לדווח למועצה על מצב העניינים כשנוכח, בדיון לא רשמי שקיים עם שתי המשלחות ב־25 באוקטובר, שהעמדה המצרית נשארה בעינה.

In view of this deliberate frustration of the purpose of the Council and of the orderly procedures of the Mixed Armistice Commission, my Government has instructed me to request you to call an urgent meeting of the Security Council in order that renewed consideration may be given to its complaint against Egypt in the light of these developments.[6]

Please accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.

Abba Eban
Permanent Representative
of Israel
to the United Nations

443

א' אבן אל ג'"פ דאלס (ואשינגטון)
A. Eban to J.F. Dulles (Washington)

Copy: 130.20/2480/6 :העתק

[Washington], 29 October 1954

Personal and Confidential

Dear Mr. Secretary,

I am grateful for your letter of 18 October to which I have delayed reply pending consultation with my Prime Minister.[1]

I naturally leave it to you to determine the proper time and setting for the continuation of our talks, and I shall hold myself ready to resume them as soon as you find it convenient.

It was important for us to learn from your letter that the matters which we have discussed in recent weeks are under your constant personal review.

6. במכתב מ־29 באוקטובר אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/3311) דחה עזמי, הנציג המצרי באו"ם את טענותיו של אבן ואמר שבדו"ח ברנס אין כל ציון שמצרים נוקטת במהלכים שמכשילים דיון בוועדה. הוא הודיע שממשלתו חושבת לחיוני כינוס דחוף של הוועדה, ושזו תשב, אפילו מדי יום ביומו, כדי לפסוק בשאלות התלויות ועומדות בפניה, כולל זאת של "בת־גלים", וכבר הורתה לנציגה בוועדה להעביר את בקשתה זאת ליושב ראש הוועדה.
ואכן ב־30 באוקטובר פנה הנציג המצרי במכתב אל יושב ראש הוועדה בבקשה לכנס את הוועדה לדיון בתלונה המצרית בהקדם האפשרי. הנציג הישראלי טען שלפי הנוהל אפשר לתת לתלונה זאת זכות בכורה, אך הנציג המצרי עמד על כך שיש לדון קודם בכל 83 התלונות שעמדו על סדר היום. (ראה תזכיר רמתי על הדיון בתלונה המצרית, 9.11.1954, 130.02/2436/7 ודו"ח ראש מטה משקיפי האו"ם אל מזכ"ל האו"ם, 10.11.1954, מסמך או"ם S/3315.) על הדיון בפרשת "בת־גלים" בוועדת שביתת הנשק ראה מס' 486; על הדיון במועצת הביטחון – ראה מס' 448 (הערת־עורך).

443

1. ראה מס' 403 והערה 4 שם. על הוויכוח בדבר התשובה למכתב דאלס, ראה מס' 420 והערה 7 שם.

Recent pronouncements by President Eisenhower and yourself[2] have given welcome indication that Israel's security problem is ever present in the minds of the leaders of the United States Government.

We appreciate this continuing concern all the more deeply since our anxiety has been intensified and not alleviated in recent weeks, owing to new events affecting western security policy in our region.

The signature of the Anglo-Egyptian treaty – a momentous event in our region – has conferred upon Egypt far-reaching military and strategic advantages, against which Israel remains uncompensated. The Arab League "collective security pact", created solely and expressly for war against Israel, has been explicitly recognized in the Anglo-Egyptian treaty, and in a subsequent statement by the British Minister of State in Cairo.[3] Reports have been widely published in the Middle East to the effect that military aid from the United States may begin to reach Iraq within a few weeks, while aid to Egypt is under discussion and planning. These latter reports have appeared at the time when the Egyptian Government had reiterated to the British Government through Mr. Nutting its refusal to guarantee free navigation through the Suez Canal, and is under rightful accusation in the Security Council for an act of seizure and false witness.

These are the main events which have given urgency to our concern. While we deeply and genuinely appreciate the sincerity of assurances from friendly governments, there still remain the facts of Israel's growing disadvantage in a hostile region, where a new network of security arrangements is arising under American and British leadership, based so far on the inclusion and reinforcement of the Arab States alone.

My Government will again wish me to stress this cardinal approach when we meet to take counsel together. In the meantime it authorises me to express the hope that the profound and sympathetic understanding of this security

2. ראה מס' 427, הערה 3 ומס' 430, הערה 1.

3. הכוונה לדברים שאמר אנתוני נאטינג, שר המדינה במשרד החוץ, במסיבת עיתונאים בקהיר ב־21 באוקטובר, לאחר שחתם בשם בריטניה על ההסכם האנגלו־מצרי. שתי האמירות הבאות הדאיגו את משרד החוץ בישראל: בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ אמר כי ממשלתו חולקת על זכותה של מצרים לעצור אניות נושאות מטענים לא צבאיים בתעלת סואץ לישראל. (הדאגה בישראל היתה שמאמירה זאת השתמעה הכרה בזכותה של מצרים לעצור מטענים צבאיים). באשר להגנת המזרח התיכון אמר כי ברית הביטחון הקיבוצי של הליגה הערבית והברית הטורקית־פאקיסטאנית שוות בערכן מבחינת האינטרס של העולם החופשי. ("הארץ", 22.10.1954.)
בשיחת בירור במשרד החוץ הבריטי נאמר לאנשי השגרירות כי לא חל כל שינוי בעמדת בריטניה, והיא מוסיפה להתנגד לכל הפרעה לשיט בתעלה, בין אם מדובר במטענים אזרחיים ובין אם צבאיים. לגבי ברית הביטחון הקיבוצי הסבירו כי כוונתו של נאטינג היתה לומר שמטרתה לתרום לביטחון העולם החופשי, כדוגמת הברית הטורקית־פאקיסטאנית ולא צריך להיות לה תפקיד אחר. (ראה גזית אל לוריא, 29.10.1954, 130.13/2599/5.)

problem which you have personally shown may make it possible to work out a policy based squarely on principles of balance, equality and non-discrimination.

I shall be happy to do whatever I can, on my Government's behalf, to assist in the quest for such a solution.

With deep respect, yours sincerely,[4]

444

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מקור: 130.10/2520/11

פאריס, ב' בחשון תשט"ו
29 באוקטובר 1954

הנדון: צפון אפריקה - שיחה עם הוועד היהודי האמריקני.

משלחת של הוועד היהודי האמריקני, מורכבת מה"ה בלאושטיין, אנגל וסלוסון, יצאה אמש לביקור בתוניסיה ובמרוקו. משנודע לנו על תכנית נסיעתם ביקשנו ממר זכריה שוסטר, נציג הוועד היהודי האמריקני בפאריס, להזמינם לארוחת־ערב בביתי. הסעודה נתקיימה אמש והשתתפו בה, מלבד הנ"ל ומר שוסטר, גם ה"ה בנדור ולוטן.

השיחה הוקדשה לניתוח המצב בצפון־אפריקה ושימשה הזדמנות לבירור השקפתנו על בעיית עתידם של יהודי מרוקו ותוניסיה.

לפי התרשמותנו הצלחנו למנוע על־ידי פגישה זו כמה סכנות חמורות. אנשי הוועד היהודי האמריקני יצאו למסעם מזוינים במושגים אמריקניים שגרתיים על הנעשה בצפון־אפריקה: התנגדות לשלטון הצרפתי באשר הוא שלטון קולוניאלי; אמונה ברצונם הטוב של הלאומנים התוניסיים והמרוקניים, שהם דמוקרטים בלב ונפש והצרפתים מדכאים אותם ללא סיבה; רצון to give a chance ליהודי מרוקו ותוניסיה, שימשיכו לחיות בקרב אחיהם המוסלמים ויסמכו על הבטחותיהם שלא לפגוע בזכויותיהם; התנגדות לכל מחשבה של עלייה המונית של יהודי צפון־אפריקה לארץ, הן מבחינת האינטרסים של היהודים עצמם בהתאם לתפיסה הנ"ל והן כדי למנוע תסבוכת נוספת עם ארצות ערב על־ידי הגדלה "מסוכנת" של היישוב (דברים אלה - כך נאמר לי - הודגשו במיוחד על־ידי אנשי מחלקת המדינה שעמהם שוחחה המשלחת לפני צאתה). עם זאת, נתגלתה בראשית השיחה התנגדות לכל ניסיון להביא

4. דאלס השיב קצרות שהוא מקדיש למצב הכללי תשומת לב רבה ויציע פגישה כאשר מחשבתם תהיה מסודרת דיה כך שהפגישה תיראה לו מועילה. יחד עם זאת, אם יש בחינות נוספות של העניין שאבן רוצה להביא בפניו, אל יהסס לקבוע פגישה. (המכתב, מ־12 בנובמבר, בתיק 130.02/2456/16.) ראה גם מס' 478, הערה 1.

את ראשי הלאומנים בתוניסיה ובמרוקו, במידה שייפגשו אתם, לשינוי עמדתם העוינת לגבי ישראל; כל שנדרש מהם היה להבטיח את שיווי הזכויות של היהודים בארצותיהם.

עלי לציין בכל הכנות, שהשקפות אלו הן פרי אי־ידיעה ותמימות של אמריקנים, הרואים את כל עמי העולם כמתכונתם הם, ולא פרי התעלמות מענייננה של מדינת ישראל. להפך, מצאתי בבלאושטיין במיוחד ידיד נלהב ומסור של ישראל, ויחס חם זה שימש פתח לשיחה והביא בסופו של דבר לידי אפשרות של שכנוע. לאחר חליפת דברים ארוכה, שנגעה גם בכמה שאלות יסוד של הבעיה היהודית, הצלחנו להביא את אנשי המשלחת להסכמה לנקודות הבאות:

א) יש לצאת מתוך ההנחה, שבסופו של דבר לא יוכלו היהודים בצפון־אפריקה להמשיך לחיות תחת שלטון מוסלמי, וכל ההבטחות שתינתנה על־ידי מנהיגי הלאומנים אין לראותן אלא כהקלה לשעה.

ב) גורל היהודים בצפון־אפריקה קשור בגורל השלטון הצרפתי בארצות הללו, ומוטל על דעת־הקהל היהודית האמריקנית, הן לטובת היהודים עצמם והן לטובת ישראל, להחליש את ההתנגדות למדיניות הצרפתית המוצגת כמדיניות קולוניאלית בלבד ולתמוך בשליטתם של הצרפתים במרוקו ובתוניסיה בייחוד עתה, כשעיניהם לתיקונים מרחיקי לכת.

ג) אם ינסו המנהיגים התוניסיים והמרוקניים לבוא בדברים עם המשלחת ולהבטיח לעצמם את אהדת דעת־הקהל היהודית באמריקה, יש לעמוד לא רק על הכללת זכויות האזרח של היישוב היהודי בכל חוקה מוצעת, אלא גם על הבטחת חופש ההגירה לכל ארץ שהיא, חופש הוצאת רכוש וכן חופש פעולה מדינית ותרבותית (ציונית במשמע) ללא כל הפרעות בקרב האוכלוסיה היהודית.

ד) יש להדגיש בשיחות עם מנהיגי הלאומנים, כי דעת־הקהל היהודית באמריקה לא תסתפק ביחס טוב ליהודי הארצות הללו בלבד, אלא תראה כתנאי קודם לאמונה ברצונם הטוב שינוי יחס לגבי מדינת ישראל. הטעמנו – והדברים נתקבלו על דעתם של אנשי הוועד היהודי האמריקני – כי באם לא נשיג זאת, יוכלו התוניסים והמרוקנים לרדוף את היהודים לא באשר הם יהודים, אלא בתואנה של נטייה לציונות, והמצב שייווצר יהיה זה הקיים כיום במצרים או בלוב.

עם זאת הודגש, כי אין אנו תובעים כל הצהרה ברוח זו ממנהיגי הלאומנים, אך עליהם לדעת כי התנגדותם לציונות ולישראל תהיה תמיד בעוכריהם.

ה) מר בלאושטיין וחבריו הסכימו, כי גם אם לא יגלו כל יהודי הארצות הללו רצון לעלות לישראל, אין שום יהודי בעולם יכול לקבל על עצמו את האחריות למניעת עלייתם מתוך סכנה מתמדת של פרעות ורדיפות וחשש פן תימנע מהם האפשרות לצאת לאחר זמן. משום כך הם מניחים, כי בעיית עלייתם של יהודי צפון־אפריקה נתונה לנטייתם ולהחלטתם בלבד, ויש למנוע בעד כל מעשה העלול לסגור בפניהם את האפשרות הזאת.

בברכה,

יעקב צור
שגריר ישראל

445

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: אצ"מ-A245/195

ירושלים, ה' בחשון תשט"ו
1 בנובמבר 1954

דחוף-סודי

אני שומע כי הפגישה בין הרמטכ"ל לבין ראש מטה או"ם נקבעה למחר.

משלוש השאלות העומדות על הפרק קבענו בפגישתנו האחרונה את הקו לגבי אחת, והיא תיקוני נוהל בוועדת שביתת־הנשק הירדנית. ברצוני להעיר על שתי השאלות האחרות.

בעניין סיורי משקיפים קיימת ועומדת החלטת הממשלה על הפשרה שיש לחתור אליה.[1] מובן מאליו כי אם יש אפשרות להסתדר בעניין זה עם ברנס בתנאים יותר נוחים, מצווה לעשות זאת. אך אם יתברר כי זוהי תקוות שווא, עלינו לחזור להחלטת הממשלה.

אשר לעניין "הסכם המפקדים" בירושלים, עלינו לזכור כי אנו סיבכנו את העניין על־ידי סירובנו לחתום על ההסכם, שהיה מנוסח בדיוק לפי רצוננו אנו, רק משום שנציג או"ם עמד לחתום עליו כעד.[2] לא רצוי לנו כלל ועיקר להביא לידי מצב שבו נהיה אנחנו האחראים לכישלון העניין כולו, כל שכן לאחר שאנו יזמנו את ההסכם הזה. אינני יודע אם יהיה להסכם זה באמת ערך מעשי כלשהו, אבל ברור כי אי־חתימת ההסכם בגללנו תיתן אפשרות למעצמות ולגורמים אחרים לתלות בנו את הקולר לכל החמרה של המצב והיחסים. לכן הנני סבור כי אין לנו להתעקש בשאלת נוכחות אנשי או"ם בפגישות בין המפקדים. אני בטוח כי יותר משיש כאן מזימה מצד מטה או"ם להכניס את ראשו לכל עניין, פועל כאן הפחד החולני מצד ירדן להיכנס למשטר של פגישות טן־דו אתנו - פחד שהגברנו אותו על־ידי שלילת זכות מטה או"ם לחתום אפילו כעד. סירובנו לחתום עכשיו אך ורק מסיבה זו ישבש את יחסינו

445
1. ראה מס' 367 והערות 1 ו־4 שם.
2. ראה מס' 414.

עם או"ם מבלי לשפר בשום פנים את יחסינו עם ירדן. מכל בחינה מעשית ובין־לאומית לא תהיה תפארתנו על הדרך הזאת.

לעומת זה נדמה לי כי אסור לנו להסכים להוצאת אזור הר הצופים מתחום ההסכם, ואם הירדנים יתעקשו בנקודה זו יהיה הקולר תלוי בצווארם.[3]

446

ג' רפאל אל שגרירות ישראל בפאריס וצירות ישראל ברומא
G. Rafael to the Israel Embassy in Paris and the Israel Legation in Rome

מברק מוצפן ל/385

נוסח יוצא: 130.09/2345/8

ירושלים, 1 בנובמבר 1954

לידיעתכם התפתחות המאורעות בקשר לשחרור הפיקדונות החסומים של פליטים ערביים. הסכם עקרוני על שחרור כל הפיקדונות נחתם עם ברקליס ועותומאן ב־26 בספטמבר,[1] אך עיכבנו הביצוע בתקווה להפיק תועלת מדינית על־ידי שיתוף נציגי קונגרס הפליטים הפלסטינאים מירדן במשא־ומתן וביצוע השחרור. אנשי הקונגרס – שחאדה, יחיה וחמודה – פנו אל הפייסת [ועדת הפיוס] בבקשה לנהל משא־ומתן אתנו בחסות הוועדה.[2] כיוון שלא נענו ניהלנו אתם משא־ומתן ישיר וחתמנו בראשית אוקטובר הסכם אתם בדבר נוהל השחרור.[3] כן הסכמנו אתם שנוסח מעובד של ההסכם בצורת הצעות מצדם יובא על־ידי משלחת ישראל באו"ם לידיעת הפייסת בצירוף

3. בפגישה עם ברנס ב־2 בנובמבר נקט דיין קו פשרני. בעניין סיורי המשקיפים הציע נוסחה לפיה כל צד להסכם שביתת־הנשק יהיה רשאי לבקש מראש מטה משקיפי האו"ם לשלוח משקיפים, בליווי קציני אותו צד לאזור גבול, בו המצב, לדעת אותו צד, מחייב ביקור כזה. כמו־כן יוכל ראש מטה המשקיפים לבקש כל צד לארגן ביקור משקיפים, בליווי קציני אותו צד, לאזור גבול בו המצב מצריך ביקור כזה, והביקור יהיה טעון הסכמת הצד המתבקש. בעניין הסדר המפקדים בירושלים הציע דיין להשאיר את עניין נוכחות אנשי האו"ם בפגישות המפקדים להחלטת המפקדים עצמם ולהשמיט מן ההסכם את הסעיף המתייחס לפגישות. באשר להר הצופים, לעומת זאת, נקט עמדה חד־משמעית נגד הוצאת ההר ממסגרת הסדר המפקדים. (ראה תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 582, 3.11.1954, 130.09/2312/8.) ראה גם מס' 499, 504.

446

1. ראה מס' 386 (הערת־עורך).
2. ראה מס' 333 והערה 3 שם. לאחר עיכוב ניכר הודיע הוועדה לנציגי קונגרס הפליטים כי איננה רואה צורך להיפגש אתם מאחר שהבנקים הודיעו כי הם מוכנים לשחרר את החשבונות ללא משא־ומתן נוסף. (ראה פלמון אל רפאל, 14.10.1954, 130.09/2345/4.)
3. ההסכם נחתם בראשי־תיבות בפאריס ב־16 באוקטובר. רפאל ראה בחתימת ההסכם ציון דרך ביחסים עם הערבים, כי זאת הפעם הראשונה שישראל השיגה הסכם עם הצד השני במשא־ומתן ישיר והזהיר שכל אכזבה שינחלו, תכה מכה ניצחת כל אפשרות להתקדם להסדרים רחבים יותר. קדרון סבר כי חתימת הסכם בלתי אמצעי עם נציגי המפקידים הופכת את ועדת הפיוס למיותרת בביצוע שחרור החשבונות החסומים. (ראה רפאל אל קדרון, 514, 13.10.1954; 553, 25.10.1954, 130.09/2331/6; קדרון אל רפאל, 241, 21.10.1954, 130.09/2331/13.)

מכתב לוואי המציין שממשלת ישראל מוכנה להסכים לעיקרי ההצעות בתנאי שהבנקים הנוגעים בדבר יסכימו. קדרון מגיש המסמכים לפייסת היום.[4] ראשי הקונגרס מנהלים כעת משא־ומתן עם ברקליס. ההודעה לעיתונות בימים הקרובים.[5]

פרטים נוספים בדואר.

רפאל

447

מ׳ קדרון אל יושב־ראש ועדת הפיוס לארץ־ישראל
M. Kidron to the Chairman of the Palestine Conciliation Commission

Copy: 130.20/2474/11 :העתק

New York, 1 November 1954

Sir,

The Government of Israel in its letter of 19 August 1954,[1] informed the Commission of its decision to proceed with the release of Arab blocked accounts held in banks in Israel.

The letter stated:

> Despite its disappointment at the results of the release scheme so far, the Government of Israel has decided nevertheless to proceed with the implementation of the scheme provided that procedures are adopted which will exclude the recurrence of obstructive interference and ensure genuine relief to all those entitled to benefit from the release of funds.
>
> To achieve this object, the Government of Israel deems it necessary to discuss new suitable procedures with representatives of Arab account holders who are the beneficiaries of the release scheme.
>
> The Government of Israel, as previously in 1950, is ready to conduct these discussions under the auspices of the Conciliation Commission for Palestine.

4. ראה מס׳ 447.
5. ראה שם, הערה 4. המהלך הישראלי בפרשה זאת לא נראה לאנשי מחלקת המדינה, שבשיחה עם אבן קבלו על שישראל מסבכת עניין שכבר הושגה הסכמה לגביו, דרשו שתסיר את התנאי החדש של שיתוף נציגי קונגרס הפליטים והביעו ספק לגבי עצם יציגותו של הקונגרס. אבן, בתשובה, הטעים את החשיבות שבמשא־ומתן ישיר עם ערבים שיכול לשמש דוגמה ליישוב בעיית הפיצויים בעתיד. (ראה שמעוני אל מחלקת ארצות־הברית, WNT82, 1.11.1954, 93.01/2210/22.) ראה גם מס׳ 462.

447

1. מס׳ 333.

> The Government is prepared to enter into these discussions as soon as it is informed by the Commission of the readiness of the representatives of the account holders, to work out together with representatives of Israel adequate procedures for the liquidation of the blocked accounts.

The Government of Israel made public its decision in its announcement of 27 September 1954,[2] which concluded with the following words:

> The Government of Israel has informed the Commission of its readiness to consider the necessary procedural adjustments, including such as may be proposed by the representatives of the depositors themselves, designed to secure a speedy and efficient release to those entitled to benefit from the scheme.

I have the honour on behalf of the Government of Israel to inform the Commission that the General Refugee Congress of Palestine has availed itself of the opportunity to submit proposals to the Government of Israel for the implementation of the release scheme. These proposals were discussed between the representatives of Israel and the members of the Executive Committee of the General Refugee Congress, and as a result of these discussions, the Government of Israel has agreed to release the blocked accounts and safe-deposits of Arab refugees on the basis of the terms and procedures contained in the enclosed Memorandum of Proposals submitted to it by the General Refugee Congress.[3] It being understood that the Government of Israel may in its discretion reserve its right to withhold the release of certain accounts as it sees fit.

The memorandum includes in its paragraphs eight to thirteen a number of procedural proposals relating to certain functions which the General Refugee Congress of Palestine is prepared to fulfil in the implementation of the scheme. Since these proposals presume cooperation between the Executive Committee of the General Refugee Congress and the Banks effecting the payments in Arab countries, it is understood that they are subject to agreement between the Banks and the General Refugee Congress. If such agreement is reached, the proposals contained in paragraphs eight to thirteen are likewise acceptable to Israel.

The Government of Israel is confident that the terms and procedures proposed by the representatives of the depositors and accepted by Israel are designed to secure a speedy and efficient release of the blocked accounts and safe-deposits to those entitled to benefit from the scheme, and to promote the objectives of the scheme as envisaged by the United Nations.

2. ראה מס' 386 (הערת־עורך).
3. ראה מס' 446. התזכיר מצורף בתיק.

The Government of Israel will forthwith by public announcement advise all concerned of the procedures to be applied to the new release scheme.[4]

Yours faithfully,

M.R. Kidron
Deputy Representative of Israel
to the United Nations

448

הערת־עורך
Editorial Note

חידוש הדיון מועצת הביטחון בתלונת ישראל על ההגבלות המצריות על חופש המעבר בתעלת סואץ ומעצר "בת־גלים"

ב־3 בנובמבר 1954 התכנסה מועצת הביטחון להמשך הדיון בתלונת ישראל על ההגבלות המצריות בתעלת סואץ. (על הדיון הקודם ראה מס' 412, הערת־עורך.) הכינוס בא בעקבות מברק של ראש מטה משקיפי האו"ם ועל־פי בקשת המשלחת הישראלית – ראה מס' 442. לישיבה הוזמנו נציגי ישראל ומצרים. אבן, שהיה ראשון הדוברים, דרש מהמועצה להורות למצרים לשחרר מיד את האנייה "בת־גלים" על צוותה. הוא טען שאין יסוד להאשמה המצרית והאשים את מצרים בנקיטת תכסיסי השהיה כדי למנוע את הגשת הדין־וחשבון של ועדת שביתת־הנשק על התקרית. עזמי, הנציג המצרי, טען כי שאלת חופש השיט אינה נושא לדיון במועצת הביטחון, וכל שמצרים מבקשת הוא שיושב־ראש ועדת שביתת־הנשק יפסוק בעניין התלונה המצרית שמונחת על שולחן הוועדה. הוא הצהיר שמצרים לא תמנע מאניות נייטרליות לעבור בתעלה, אך לא תרשה זאת לאניות ישראליות.

לאחר דברי שני הצדדים נפתח דיון, שבו עמדו המשתתפים על הצורך לזרז את הדיון בוועדת שביתת־הנשק כך שהדין־וחשבון שלה יוגש למועצה עד סוף החודש. הדיון במועצה הופסק בפתאומיות לאחר שעזמי התעלף במהלך דברי התשובה שלו על דברי הנציגים דלעיל. מאוחר יותר נפטר עזמי. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 683rd, 684th meetings, 3 November 1954.) על המשך הדיון במועצת הביטחון ובוועדת שביתת־הנשק ראה מס' 463.

4. משרד החוץ פרסם את דבר מסירת האיגרת ב־3 בנובמבר. הדובר, שהגדיר את האיגרת כהודעה על התחלת שחרור החשבונות החסומים, מסר כי התנהל משא־ומתן בין ישראל לבין הוועד הפועל של הקונגרס הכללי של הפליטים וציין כי זאת הפעם הראשונה שישראל ניהלה משא־ומתן עם נציגי הפליטים עצמם בלי תיווך של ממשלות ערב. יחד עם ההודעה נמסרו בעיתונות גם פרטים על נוהלי השחרור. לאחר משא־ומתן נוסף הסכימו הבנקים כי קונגרס הפליטים יטפל בכל אותן בקשות אשר לגביהן יקבל ייפוי כוח מהמפקידים. ישראל הודיעה על כך בהודעה מ־16 בנובמבר, שנוסחה בהסכם עם בנק ברקליס ופירטה את הסידורים הסופיים לשחרור הפיקדונות. עם פרסום ההודעה נכנס שחרור הפיקדונות לשלב מעשי. (ראה ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 29.11.1954, 130.20/2474/11.)

449

י' שמעוני אל מחלקת ארצות־הברית

Y. Shimoni to the United States Division

Coded Tel. W48 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/22 נוסח יוצא:

Washington, 3 November 1954

Department of State called giving following information:

Today 10.15 all Arab ambassadors including Libya saw Dulles re Lawson credentials Jerusalem.[1] Expressed concern re change in U.S. policy implied and lack of concern for U.N. decisions. Requested change in arrangements. Dulles told them has no intention to change decision.

As Arabs published statement "misrepresenting" Department of State's position Dulles felt compelled to release own statement today 12 o'clock.

Begins with description of Arab envoys call, operative paragraph: "In course of conversation secretary recalled U.S. government policy to look to U.N. as primarily responsible for determining future status of Jerusalem. Following normal practice presentation of credentials would be effected by ambassador at place where chief of state actually is.

Fact that this means presentation will take place Jerusalem implies no change in our attitude re Jerusalem nor does it imply any change in location of U.S. embassy in Israel which is Tel Aviv.

Shag [Embassy]

449

1. פגישה דומה באותו עניין התקיימה למחרת בלונדון עם שר המדינה הבריטי. נאטינג הבהיר, בדומה לדאלס, שאין להגשת כתב ההאמנה בירושלים שום משמעות מדינית, ואין לבריטניה שום כוונה להעביר את שגרירותה מתל אביב. הוא הוסיף כי ההחלטה בדבר הגשת כתב ההאמנה בירושלים התקבלה לאחר התייעצות עם צרפת וארצות־הברית.
השגריר הבריטי החדש, ג'ון ו' ניקולס, הגיש את כתב האמנתו לנשיא המדינה בטקס שהתקיים ב־10 בנובמבר, בלשכת הנשיא בירושלים; השגריר החדש של ארצות־הברית, אדוארד ב' לאוסון, הגיש את כתב־האמנתו באותו מקום ב־12 בנובמבר.

450

ש׳ אלישיב אל משרד החוץ
Sh. Eliashiv to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ח/302

נוסח נכנס: 130.09/2326/2

מוסקבה, 3 בנובמבר 1954

המספר הבלתי רגיל של דרכונים עם בקשות אשרות לישראל המובא לפנינו על־ידי משרד החוץ הסובייטי מעיד על תזוזה מסוימת, ומחייב אותנו למחשבה ולפעולה. ייתכן ונתקבלה כאן איזו החלטה כללית לפיה מתחסלים בחיוב מקרים שחיכו זמן רב להכרעה. לדעתי צריך להתחיל בארץ פעולה שקטה, מהירה ומרוכזת שבעקבותיה יניעו תושבי ישראל את קרוביהם כאן להגיש בהקדם בקשות לעלייה. בעיקר יש לעשות זאת לגבי צ׳רנוביץ ובסרביה כי ישנם שם עכשיו תנאים המקילים על העלייה בהשוואה עם מקומות אחרים.

אלישיב

451

י׳ צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ
J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 9[9]6

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 4 בנובמבר 1954

דחוף

מבצע אלכס[נדריה].[1] לאחר שיקול החלטתי לא לכתוב בעצמי לנונציוס אלא לשלוח דונאטי, שראהו הבוקר.[2] הנונציוס, מונסיניור Marella, שמע הדברים בהתעניינות מיוחדת וגילה נכונות לעזור. ביקש להמציא לו מיד תזכיר שיועבר במישרין

451

1. ראה מס׳ 434 והערה 1 שם.
2. בעקבות ההוראה לפעול למען האסירים פנה צור אל דונאטי, בנקאי יהודי־איטלקי בפאריס, שיפעיל קשריו בוואטיקן כדי שיורו לנונציוס בקהיר להשפיע על שגריר ארצות־הברית שם, ג׳פרסון קפרי, להתערב למענם אצל השלטונות המצריים. דונאטי נסע לרומא, אולם ניסיונו להיפגש עם מונטיני, שעמד בפני סיום תפקידו כמזכיר המדינה בפועל של הוואטיקן, לא עלה יפה, ושיחות בוואטיקן לא השאיר מקום לתקוות מרובות להתערבות בקהיר בייחוד מפני שבראש הנונציאטורה עמד רק ממונה חסר השפעה. מאידך הציעו לנסות להיעזר בנונציוס בדאבלין, מונסיניור לוואמה, שבעבר כיהן באותו תפקיד בקהיר. צור שהכיר את לוואמה מימי כהונתם המשותפת במונטווידאו, פקפק ברצונות הטוב ובנכונותו לעזור. (ראה צור אל איתן, 690, 31.10.1954, 130.09/2345/4.)

לטארדיני.[3] מצדו [י]בקש במכתב לוואי שתינתן הוראה לממונה על הנונציאטורה בקהיר לשוחח עם ג'פרסון קפרי להמריצו לפעולה. כן הבטיח להפגיש דונאטי עם מונסיניור Levame (ראה מברקי 690) שיעבור כאן ב־17 בחודש. מגישים התזכיר עוד הבוקר.

מחכה לידיעות מבלאושטיין העומד לחזור לפאריס מחר בלילה.[4] העתק מברן מועבר לששון.

צור

452

ב' גבלי אל המנהל הכללי של משרד החוץ
B. Givli to the Director General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2387/7

צה"ל, ח' בחשון תשט"ו
4 בנובמבר 1954

סודי ביותר - למכותב בלבד

1) גורס וגנרל בואסיליה יצאו אמש בדרכם לקהיר. במשרד החוץ הצרפתי נתקבל אישור לפגישתם עם נאצר וסאלח סאלם.[1]

2) ממריצים אותי לפעולה ברומא להתערבות הוואטיקן אצל ג'פרסון קפרי.[2]

3. הקרדינל דומניקו טארדיני, מזכיר המדינה בפועל של הוואטיקן.
4. ראה מס' 459.

452

1. ז'ורז' גורס, חבר במועצת האיחוד הצרפתי ולשעבר תת־מזכיר המדינה לעניינים מוסלמיים יצא למצרים ב־3 בנובמבר כדי להסביר למצרים כי החוגים הפרלמנטריים בצרפת מודאגים מהמאסרים וחוששים שמצרים תטעה טעות חמורה אם תוציא פסקי דין מוות. גורס קיבל את ברכת הדרך של משרד החוץ הצרפתי, שרצה להסתייע בו גם לעניין יחסי צרפת עם מצרים, אם כי בישראל הסתייגו בתחילה משיגורו משום שקשריו במצרים היו עם אנשי המשטר הישן ונגיב. מלוווהו, הגנרל בואסיליה, שיצא כביכול בשליחות רשמית של משרד ההגנה הלאומית לבקר בבתי הקברות הצבאיים, עמד גם הוא להיפגש עם נאסר ועם צאלח סאלם ולדבר אתם על ההשפעה הרעה שעלולה להיות לגזרי דין מוות במשפט רשת החבלה הישראלית. (ראה מזכר של א' הראבן אל המנהל הכללי של משרד החוץ, 3.11.1954, 130.02/2387/7; איתן אל השגרירות בפאריס, ל/364, 28.10.1954, 130.09/2345/8; צור אל איתן, 689, 29.11.1954, 130.09/2345/4.)
2. על הפעולות ברומא ראה מס' 451. איתן השיב כי משרד החוץ הורה בנוסף לצירות ברומא לשגר את קונסול ישראל במילנו מאייר אל הקרדינל רונקאלי, הפטריארך של ונציה, וכן משתדלים להפעיל את הארכיבישוף גליאצי, שינסה להשיג את תמיכת האפיפיור. (ראה איתן אל אל"מ גבלי, 5 בנובמבר 1954, 130.02/2387/7.)

3) חוזרים ומדגישים ההכרח בפעולה בארצות־הברית. כתריאל שלמון מציע פגישה ישירה עם הנספח הצבאי המצרי, שלדעתו הנו איש רציני. כמו־כן, העלינו אפשרות של שיחה ישירה עם מחמוד ריאד גם זאת יוכל לעשות טוב כתריאל עצמו.[3]

4) בטיפול ההגנה למקס בנט נראה לי הכרחי הדבר שהגרמנים, שהנ"ל הנו נתין שלהם, ייכנסו לפעילות אקטיבית לפחות דוגמת זו של הצרפתים.

ב' גבלי – אלוף משנה
ראש אגף מודיעין

453

א' אבן אל י' הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן XA302
נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ניו יורק, 4 בנובמבר 1954

אישי

כמה הרהורים בשולי הבחירות.[1]

א) נתחזקנו לאו דווקא על־ידי תוצאות הבחירות כי אם על־ידי התהליך שקדם להן, כלומר הובאה לידי ביטוי רחב ועמוק האהדה הנודעת לישראל והדאגה לגורלה. אין ממשל שיוכל להיות אדיש למפגן זה של ספקנות לגבי מדיניות הזיון ולא כל שכן ממשל ששליטתו כה רופפת.

ב) כמה מתוצאות המערכה נשארות קיימות ועומדות גם לאחר שהעשן מתנדף מעל זירת הקרב. קיימת העובדה שמספר נכבד של חברי בתי המחוקקים קשורים בהתחייבות להתנגד למדיניות הזיון ואין ספק שהממשל יצטרך לפחות להתפשר עם קבוצה זאת אם ברצונו להשיג סמכות מדינית וכספית לפעולה ביטחונית כלשהי באזורנו.

ג) בהמשך השיחות עם דאלס יש להביא בחשבון גם כעס הממשל עלינו, גם עובדת התרשמותו מהתמיכה בנו. לדעתי, המאזן הזה חיובי בהחלט ועל כל פנים לא היינו

3. הפגישה בין שלמון לנספח הצבאי המצרי בוואשינגטון אל־שפיע התקיימה רק ב־15 בדצמבר. שלמון שטח את נימוקיו, אל־שפיע הבטיח להעבירם לקהיר אך ציין שכבר מאוחר להתערב, מכיוון שהפרשה נדונה בערכאות ובפומבי. (ראה שלמון אל משרד החוץ עבור גבלי, 15.12.1954, 130.09/2310/12).

453
1. הבחירות לבית הנבחרים והסנאט בארצות־הברית שהתקיימו ב־2 בנובמבר, הסתיימו בניצחונה של המפלגה הדמוקרטית, שזכתה ברוב בשני בתי הקונגרס. גם בבחירות למושלי המדינות השיגו הדמוקרטים רוב.

רשאים לקנות שלום ושלווה ביחסים עם הממשל תוך ויתור על ניצול נכסינו הציבוריים. אך לאחר מעשה עלינו לנקוט כמה פעולות ותכסיסים שיש בהם כדי להפיג את הרוגז.

ד) חילופי המשמרות והאישים יש בהם גם חיוב גם שלילה. לחיוב יש לציין התגברות השפעתם של גורמים כהארימן, ניוברגר, ריביקוף ומנהיגי הפועלים במפלגה הדמוקרטית שהשלטון הדרומי־שמרני בתוכה היה לנו מקור לדאגה. כן חשובה עליית קרנו של יעבץ וכמו־כן העובדה שידידים כמקלדין, הרטר וסולטונסטול במפלגה הרפובליקנית עודם חיים וקיימים. אין ספק שייערך חשבון המפלגה עם מחלקת המדינה שאילו דאלס נענה למכתב אייבס בעוד מועד ייתכן שדבר זה היה מבטיח לו את הניצחון.[2] כללו של דבר, הוכח בעליל שהסתכסכות עם ישראל מביאה הפסד ממשי ומובהק ששום מפלגה אינה יכולה להתעלם ממנו אלא בנסיבות של עליונות בלתי רגילה.

ה) לשלילה ראוי לציין שהתמורות בנשיאות ועדות הקונגרס הן רובן לרעתנו. במקום צ׳יפרפילד יבוא ריצ׳ארדס, במקום סולטונסטול יבוא ראסל, במקום וילי יבוא ג׳ורג׳ במקום ברידג׳ס יבוא מישהו אחר, כולן החלפות תומכים רפובליקנים מושבעים במתנכרים דמוקרטים. כללו של דבר, אין להיגרר אחרי האשליה כאילו כל הצלחה דמוקרטית פועלת ממילא לטובתנו והחשבון די מורכב.[3]

אבן

2. הכוונה ככל הנראה לבקשתו של אירווינג אייווס, המועמד הרפובליקאי למשרת מושל מדינת ניו יורק, להצהרה מפורשת מפי יושב־ראש ועדת החוץ של הסנאט, הסנאטור ויילי, על יחסה של המפלגה הרפובליקאית לשאלת ארץ־ישראל. באיגרת תשובה הצהיר ויילי כי ארצות־הברית תסייע למנוע כל תוקפנות נוספת בעתיד כלפי מדינת ישראל וכי כל סיוע שיינתן לערבים מצדה של ארצות־הברית ילווה בערובות נגד שימוש תוקפני בנשק. (ראה "הארץ", 27.10.1954.)

3. מסקנות דומות הבריק גם שילוח לאחר הבחירות. לדעתו, הממשלה והמפלגה הרפובליקאית התרשמו מאוד מעומק המסירות והחרדה של יהודי ארצות־הברית לישראל ואין ספק בלבם כי האכזבה והכעס היהודי קבעו את גורל הבחירות במקומות אחדים, כמו למשל בניו יורק. רבים וחשובים, ובייחוד אנשי אגף המזרח התיכון במחלקת המדינה, רוגזים ושוצפים על השגרירות הישראלית שכביכול עודדה את התרגשות היהודים, ורוצים להשיב לישראל כגמולה. מאידך גיסא, רבים כבר עושים את חשבון הבחירות הצפויות לנשיאות ב־1956 ותובעים לכבוש מחדש את לב היהודים. (ראה שילוח אל הרצוג, WIA51, 4.11.1954, 93.01/2210/20.)

454

מ׳ שרת אל א׳ אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/547

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 5 בנובמבר 1954

בהמשך לשלנו ד/545;[1] דו״ח יותר מפורט.

בשיחת ההיכרות 3 בחודש זה עם ניקולס העושה רושם הרבה יותר נבון וחודר משהתרשמתי מדו״ח גרשון [אבנר] נגעתי:

א) בהצהרת אידן על נכונות אנגליה לבוא לעזרתנו אם נותקף, וכן גוללתי

ב) פרשת התפרעויות מצרים.

לגבי (א) ציינתי כי בפעם הראשונה אמר אחד מהשלושה ברור ופומבית מה פירוש 1950 לדידו. ניקולס אישר כי הכוונה לעזרה צבאית והוסיף כי הפומביות מגדילה פי עשרה משקל הודעה זו שנמסרה כבר על־ידי ס[לווין] ל[ויד] לאבנר.[2] הקשיתי על הרקע החוקתי של התחייבות כזו ללא הידברות ברורה מראש עם הצד הנעזר וציינתי כי שאלתנו הברורה בכתב ובעל־פה נשארה ללא תשובה באיגרת.[3] ניקולס גילה בקיאות בכל אלה ותמה, אם לא מוטב לנו להסתפק בהצהרה ולהניח בעיית היחסים פתוחה, והאמנם נחוץ לנו חוזה. הדגשתי כי שאלנו אם יש נכונות לשיחות ולא אמרנו דווקא לשם כריתת חוזה, אם גם לא שללנו זאת מראש ומשונה בעינינו כי לא נענינו. ניקולס שאל אם עליו לפנות בשאלה זו למשרד החוץ על־מנת לבקש תשובה ועניתי כי די אם ידווח על השיחה יען ודאי נענה על האיגרת באיגרת.[4]

454

1. במברק זה דיווח ראשוני קצר על שיחת שרת עם ניקולס, השגריר הבריטי החדש. השיחה עסקה בעיקר בהודעת אידן בפרלמנט ב־2 בנובמבר בסיום הוויכוח על המזרח התיכון.
בתשובה לשאלות חברי פרלמנט עמד אידן על משמעות הצהרת שלוש המעצמות מ־1950. לגבי משלוחי נשק לאחר חתימת ההסכם עם מצרים אמר כי בריטניה תיתן נשק רק על בסיס ההצהרה, כלומר תוסיף לשמור על איזון בין ישראל לבין כל מדינות ערב יחד. באשר למחויבות לבוא לעזרתה של ישראל אם תותקף בידי מדינה ערבית הדגיש כי ההצהרה מחייבת את בריטניה (וגם את צרפת וארצות־הברית) לבוא לעזרת ישראל, והוא הדין במקרה ההפוך, אם מדינה ערבית תותקף בידי ישראל.
לפי דו״ח זה אמר שרת בשיחה כי זאת הודעה חשובה אך היא טעונה הבהרה. מההתחייבות לבוא לעזרת ישראל, אם תותקף, משתמעים יחסים מסוימים והדבר טעון הסכם בדבר הנסיבות, התנאים והממדים בהם תינתן עזרה זאת. (ראה מברק לוריא אל שגרירות ישראל בלונדון, 4.11.1954, 130.09/2320/1.) לפי הדיווח של ניקולס על השיחה ביקש שרת הבהרה אם בריטניה תתערב גם אם לא תתקבל שום בקשה להתערבות מצדה של ממשלת ישראל. (PRO, FO371/111106).
2. ראה מס׳ 285.
3. ראה מס׳ 424.
4. ראה מס׳ 470 והערה 4 שם.

בסעיף (ב) מסרתי לו בכתב רשימת התקפות מצריות בחודשיים האחרונים.[5] ציינתי כי עד כה לא הגבנו, אך קרן הסבלנות הולכת ופוחתת וההנחה כי הימנעות מתגובות מביאה לידי הרגעה מוכחשת על־ידי העובדות. ציינתי כי על־ידי חתימת החוזה נטלה אנגליה על עצמה אחריות מה להתנהגות בעלת בריתה והצעתי פנייה נמרצת לקהיר בשאלה אם אמנם רצוי להם כי נרביץ כהוגן. הוספתי, כי ללא ספק אם ישלח נאסר קצין גבוה לעזה לבדוק העניינים, לסלק מי שצריך ולהבהיר לנותרים כי אין קהיר רוצה במעשי שטות יבוא מיד שינוי במצב. ניקולס שלל רעיון האחריות, אך הודה כי מאחר שמעמדם בקהיר נשתפר, ניתנת להם השפעה והבטיח להעביר.[6] לא עוררתי "בת־גלים", כי ממילא העמסתי עליו די בשיחה ראשונה. הבחור פיקח ומתמצא בעניינים כוותיק.

שרת

455

א' אילת אל א' לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/141

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 5 בנובמבר 1954

בקבלת הפנים בארמון אמש שאל אותי אידן אם אנו מרוצים מהוויכוח בציינו ש"לא כל נושא זוכה בפרלמנט לדיון כה מקיף ואוהד כפי שזכינו אנו".[1]

עניתי שאכן התרשמתי מהעובדה שאין ישראל מהווה נושא לדיון מפלגתי אלא שיש לנו ידידים בין כל המפלגות הממשיכים מסורת מתקופת המנדט. אידן הסכים שכך הוא הדבר והוסיף בצחוק שאין המפלגות כאן הופכות הנושא לעניין של התחרות בשעת בחירות.

בהמשך השיחה החטופה ביקש "שלא נהיה קשים ביחס אליו" ושנכיר בעובדה שלא ניתן לחולל נסים בין לילה. דאגתו נתונה לשמירת השלום מצד אחד ולמאמצים לשפר

5. מסוף ספטמבר ועד ראשית נובמבר גברו שוב ההתקפות המצריות בגזרת עזה. על ההתקפה ב־25 בספטמבר ראה מס' 387 והערות 1 ו־3 שם. ב־25 באוקטובר פוצץ שוב צינור מים ליד מפלסים וועדת שביתת־הנשק הביעה דאגה חמורה על פגיעות חוזרות ונשנות בצינורות מים בנגב. ב־29 בחודש הותקפו בדואים ישראלים בידי מצרים חמושים ומשמר ישראלי הרג 3 מהתוקפים ושבה אחד מהם. ב־30 בחודש הותקף סיור ישראלי ליד נירים מאש מעבר לגבול וב־1 בנובמבר פוצצו שני בתים ריקים במושב פטיש.

6. מסר דומה העביר איתן לראסל, הממונה האמריקאי, ונג'ר לדברואז, הממונה הצרפתי ולאיסטיניאלי, הציר הטורקי. (ראה איתן אל השגרירות בוואשינגטון, 3.11.1954, 130.09/2312/8; מחלקת מערב אירופה אל השגרירות בפאריס, 4.11.1954, 130.09/2345/8, ואל הצירות באנקרה, 287, 4.11.1954, 130.09/2289/10.) תגובת ארצות־הברית ראה מס' 460.

455

1. ראה מס' 454 והערה 1 שם.

ולקדם יחסינו עם שכנינו מצד שני. כאן שאל אותי אם נכון שיש בכוונתנו לשלוח שלוש אניות דרך התעלה. באחת משיחותיו האחרונות עם המצרים אמר להם בפירוש שיש לישראל כל הרשות לשלוח אניות לתעלה ושכל פעולה מצרית למנוע מעברן הנה בלתי חוקית. יחד עם זאת מתקשה להבין מדוע סבורים אנו שכדאי לנו להפקיר אניות שלנו מאחר שהמצרים יעצרו אותן בין כה וכה ולא יועיל דבר לשכנעם לנהוג אחרת. עניתי שאין לי כל ידיעה על התכנית שהזכיר אך לא נוכל להשלים בשום פנים ואופן עם ההתנהגות המצרית בנידון ונמשיך להילחם בה. סיימתי שדבריו בוויכוח השאירו כמה נקודות סתומות בעינינו שיש ברצוננו לבררן. אמר שישמח לראותני ולשוחח בשאלה זו.[2] לבסוף ביקש שנעזור לשאקבורו בעת ביקורו בישראל.[3]

אילת

456

מ׳ קדרון אל ג׳ רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן 314

נוסח נכנס: 130.09/2331/14

ניו יורק, 5 בנובמבר 1954

״בת־גלים״.

תכנית המבצע המוסכמת ביום ד׳ דרשה שמונה פניות לוועדת שביתת־הנשק לדווח ללא דיחוי למועצת הביטחון שעל יסודן יכתוב הופנו לברנס את דעת המועצה ויבקש שיחיש העניין. שש מפניות אלה, שלא כולן הניחו הדעת, נעשו לפני שעזמי צנח ולכן אין מנוס מישיבה נוספת.[1] הצרפתים יגידו לי מתי בתחילת השבוע הבא. הדחייה בגלל דרך־ארץ כלפי עזמי וחוסר ידיעה אודות ממלא מקומו. עד אז נשתדל לשכנע הטורקי, הדני, שטרם דיברו, שיתנגדו להצעת סוף החודש. יהיה מה שיהיה, ברור שעניין זה עלול להימשך עד סוף השנה אם לא יותר. לדעת המשלחת אסור לנו לשבת בחיבוק ידיים בתקופה זו. מציעים אפוא דיון נוסף בהצעתנו בשלנו 232

2. ראה מס׳ 461.
3. ראה מס׳ 498 והערה 1 שם.

456
1. ראה מס׳ 448 (הערת־עורך). המשך הטיפול בתקרית ״בת־גלים״ במועצת הביטחון ובוועדת שביתת הנשק ראה מס׳ 463 והערות שם.

שנקבל דברי המצרים כמו שהם ונעשה הניסיון הבא עם טנקר נושא דגל זר.[2] קוזלוב הנמצא כאן תומך בתוקף והבריק לכם ברוח זו.[3]

אנו מבינים שדרושים כשישה שבועות להכנות ושההשקעה הכספית אינה גדולה. לדעתנו עלינו להמשיך ללחוץ במעשים במקום ואסור לחכות עד גמר פרשת "בת־גלים". לאחר דיון נוסף הגענו למסקנה שלא כדאי ברגע זה לעשות ניסיון נוסף באנייה ישראלית. המצרים יחרימוה ללא ספק ובסופו של דבר יאשימו אותנו בפרובוקציה והגברת מתיחות מכוונת.[4]

קדרון

457

מחלקת ארצות־הברית אל א׳ אבן (ואשינגטון)
United States Division to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW26

נוסח יוצא: 130.02/2310/8

ירושלים, 5 בנובמבר 1954

שלך 37.[1]

סלח על האיחור בתשובה. אסביר בכתב. לפני שבוע מסרנו לווייט וקרידל[2] שאם בקשת ג׳ונסטון תצומצם לשני מומחים אמריקאים והם יצורפו למודדים מחברת מדידות מקומית נמליץ בפני השרים על היענות. הוספנו שאנו מניחים שג׳ונסטון לא סטה מהתחייבותו שלא ייעשה דבר בתמיכת ארצות־הברית או בהסכמתה בירמוך ללא הסדר כללי מוסכם על־ידינו. אחרת נסייע במו ידינו להשלמת תכנית נפרדת לירמוך.

2. ראה מס׳ 417 והערה 3 שם.
3. קוזלוב היה מוכן לטפל בהשגת מכלית ישנה במחירי גרוטאות ובקניית נפט פרסי גולמי לניסיון הראשון. הוא ציין אפשרות לקבל מימון מהמענק האמריקאי למטרה זאת, אם רוצים לערב את ממשלת ארצות־הברית בעניין. (ראה מברקו אל משרד החוץ, 315, 5.11.1954, 130.16/2952/7.)
4. לשרת, לעומת זאת, היו ספקות לגבי ההיגיון שבהעדפת מכלית זרה על אנייה ישראלית. הרי המצרים הכריזו מאז ומתמיד על נפט כחומר מלחמה ויש לפחות אותו סיכוי שיחרימו את המכלית הזרה כמו שיחרימו אנייה ישראלית. זאת ועוד, מתוך שנזקקו במקרה "בת־גלים" לבדותת היריות כדי לעצור את האנייה, משתמע כי אין הם רואים בדגל ישראל בלבד טעם מספיק להחרמה. לכן ביקש מאבן וקדרון להבהיר מיד את עמדתם. (ראה שרת אל הנציגות הקבועה בניו יורק, Y616, 7.11.1954, 130.09/2331/7.) ראה גם מס׳ 464.

457

1. אבן דרש במפגיע שתינתן תשובה לג׳ונסטון בעניין הסקר – ראה מס׳ 441. הוא הפציר במשרד החוץ שיחישו תשובה חיובית ולא היה יכול להעלות על דעתו שתינתן תשובה שלילית, שתטיל את האחריות להכשלת התכנית על ישראל. (ראה מברקו מיום 1.11.1954, 130.09/2310/12.)
2. על שליחות קרידל ראה מס׳ 441, הערה 4.

בשיחה עם וייט, קרידל, אמש, הודיע האחרון שמחלקת המדינה דנה ותשיב. בינתיים אישרה שג׳ונסטון דבק בהבטחתו לנו לגבי הירמוך. שאל מה פשר היסוסנו להרשות למהנדסים אמריקאים לערוך סקר בישראל. השבנו שבמצב הנוכחי של המשא־ומתן עם ג׳ונסטון לא תבין דעת הקהל מה הצורך בסקר ומה משמעותו ולכן הצעתנו, שאין בה לעורר תשומת־לב.

הנך רשאי למסור ההצעה הנ״ל לג׳ונסטון ולומר שאחרי התחייבותו בעניין הירמוך הנך בטוח שהמלצת ספיר, קולק, והרצוג תאושר.

מומחינו טוענים, וקרידל רמז הסכמתו, שגיאולוג ומהנדס תכנון אמריקאים יספיקו להדרכת המודדים המקומיים.

אבריק בנפרד על סיכום שליחות קרידל שלפי כל הסימנים חשובה ביותר וכן על שיחה עם וייט אמש בקשר לתכנית ג׳ונסטון בכללותה.[3]

מאה״ב

458

מ׳ לשם אל מחלקת אסיה
M. Leshem to the Asia Division

העתק: 130.02/2413/30

רנגון, 5 בנובמבר 1954

הנדון: שיחה עם השגריר הסיני

ביום קבלת פני נהרו בשדה־התעופה, שוחחתי עם השגריר הסיני. הוא הביע אי־שביעות רצונו מהצבעותינו באו״ם. הצבעתי על ההסבר שניתן ואשר נתקבל על־ידו.[1] השגריר אמר שזה ״בסדר״ אולם שני דברים אינם נראים לו.

האחד: ההנמקה שהזמן אינו כשר להצבעה כי צפוי כישלון להצעה להכניס את סין לאו״ם, דבר שאנו רוצים בו בעקרונית. לפי דעתו אין לחכות אלא יש להביע את העמדה העקרונית בכל מעמד. אם הכול יחכו, לא תיפתר הבעיה לעולם. השני:

3. בשיחה עם קרידל, בנוכחות וייט, היועץ בשגרירות ארצות־הברית, שאל וייט אם חלה תזוזה בעמדתה של ישראל לגבי כמות מי הירדן שהיא תובעת לעצמה לעומת העמדה שהציגה בעבר. תשובת ישראל היתה שלילית. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל אבן ושילוח, IW33, 7.11.1954, 130.09/2310/8.) ראה גם מס׳ 473.

458

1. על־פי הוראת איתן נפגש לשם, הממונה הזמני ברנגון, עם השגריר הסיני שם ב־25 בספטמבר כדי להסביר את הצבעת ישראל באו״ם בעניין סין (ראה מס׳ 378 והערות שם). הוא הדגיש שלא חל שינוי בעמדתה העקרונית של ישראל, שלממשלת פקינג הזכות החוקית לייצג את העם הסיני במוסדות הבין־לאומיים. הסיני הביע שביעות רצון מכך שלשם נשלח להסביר את המקרה, ראה בכך סימן שאמנם נפלה פה טעות ואי־הבנת ההוראות, וכי ישראל תומכת בעיקרון של קבלת סין לאו״ם, ואמר כי ידווח ברוח זאת לממשלתו. (ראה לשם אל מחלקת אסיה, 27.9.1954; מברק 95, 8.11.1954, שניהם ב־93.13/226/3.)

הימנעותנו בדבר כתב ההאמנה של סין הלאומנית אינה ביטוי מובהק לעמדתנו שלא פורמוזה אלא פקין צריכה לייצג את סין באו"ם. הוא לא אמר זאת במילים אלה, אבל זו היתה רוח דבריו. הוא אמר במפורש שהצבעות ולא הסברים הם הדבר המשכנע (מסרתי לו על הפסקה בנאומו של אבא אבן). לא יכולתי לטעון נגדו אלא אמרתי שבאו"ם נראים הדברים אחרת מאשר למשקיף מבחוץ.

השיחה נסבה אחר־כך על שאלת המשלחת לסין.[2] לא היתה בפי בשורה בשבילו והטיתי את השיחה למזג האוויר השורר בסין בחורף.

לאור השיחה הזאת החלטתי לא להעביר לו את קטע הנאום של מר אבן המצדיק את ההצבעה שתיארנו אותה כאי־הבנה של הוראות המשרד.

היה לי הרושם שהשגריר היה פחות לבבי מן הרגיל, אבל אני רגיש מאוד בעניינים אלה וייתכן וזוהי הערכה בלתי נכונה. אולי כעס על שלא הזמינוהו לסעוד יחד עם מר נהרו והשרים הבורמזים, דבר שהיה מגיע לו כזקן הסגל ונציג המדינה שממנה חזר מר נהרו.[3]

בברכה,

משה לשם

הממונה הזמני על הצירות

459

ג׳ רפאל אל מ׳ שרת

G. Rafael to M. Sharett

מברק מוצפן 625

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 7 בנובמבר 1954

יעקב [בלאושטיין]; גושן [מצרים].

עמד אתמול להודיע מקזבלנקה שעלי לבוא פאריסה, כי מוכן לבצע השליחות.[1] הנה סיפורו:

א) ריאד הציע השליחות ואחרי התקשרות עם נאסר, אישר ההזמנה וסידר ויזה.

ב)ביירוד ומחלקת המדינה עודדוהו לנסוע ועוד לפני יומיים הפציר בו מחדש שיסע.

ג) דאלס שלח לקפרי מברק המלצה חמה והגדיר שליחותו to cut the underbrush, שאל לדעת קפרי לכדאיות השליחות וקיבל תשובתו החיובית אך בהסתייגות שיברר עוד פעם עם נאסר. ראיתי נוסח המברקים.

2. ראה מס׳ 371 והערות שם.

3. תגובת ממשלת סין על ההסבר של לשם - ראה מס׳ 472 והערה 1 שם.

459

1. ראה מס׳ 433 והערות שם.

ד) היום בהגיעו פאריסה, נמסר לו על־ידי שגרירותו מברק קפרי בו מודיע שנאסר סבור שהזמן לשליחות לא מתאים כעת בגלל חשדו שהאחים [המוסלמים][2] ינצלו נגדו אך אינו מתנגד שיעקב יבוא כתייר.

ה) יעקב כולו דרוך לבצע השליחות ומודה לך על דברי הערכתך.

ו) בהתייעצות אתי סיכם שיטלפן היום לביירוד, יביע התמרמרותו על התנגדות נאסר ויציע כפשרה שמוכן לנסוע כאורחו של קפרי בתנאי שתסודר שיחה עם נאסר תמורת התחייבות של אי־פרסום מוחלט.

ז) אודיעך בהקדם תוצאות הדו־קרב בין יעקב והגמל.[3]

רפאל

460

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

Coded Tel. W66 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/22 נוסח יוצא:

Washington, 8 November 1954

Bergus told Shimoni Caffery, own initiative, made initial demarche to Egyptians re Gaza incidents.[1] November 5 Department of State instructed Caffery make official demarche which Bergus read:

U.S.A. [Government] concerned by Gaza incidents for which Egyptians censured by MAC [Mixed Armistice Commission] several occasions. Israel maintained to U.S.A. [Government] pattern of incidents implicates

2. ב־26 באוקטובר נעשה ניסיון התנקשות בחייו של נאסר בידי חבר ארגון "האחים המוסלמים". בעקבות זאת, פורק הארגון ורבים מחבריו נעצרו והועמדו למשפט. ב־4 בדצמבר נדונו שבעה מהנאשמים, ובראשם מנהיג הארגון, שייח חסן איסמאעיל אל־הודייבי, למיתה בעוון קשירת קשר למיגור משטר המהפכה. גזר הדין של אל־הודייבי הומר למאסר עולם, אך ששת האחרים הוצאו להורג ב־7 בדצמבר.

3. הגמל – ככל הנראה גמאל עבד־אל־נאסר.
למחרת הודיע רפאל שבלאושטיין קיבל באותו יום שני מברקים: האחד מביירוד שמודיע לו שלמרבה הצער הידיעות מקהיר מעידות שאין תועלת בביקורו, והשני מקפרי – שנאסר אינו יכול לקבלו, אך לא יתנגד אם יבוא כתייר. בלאושטיין הזועם והנעלב החליט לחזור לארצות־הברית, ובינתיים ביקש לשמור את הפרשה בסוד, למקרה שיתאפשר ביקור במועד מאוחר יותר. הוא הבטיח לרפאל לתבוע ממחלקת המדינה להתערב בעניין. (ראה מברקים מרפאל אל שרת, 628, 8.11.1954, ולאיתן, 633, 9.11.1954, שניהם ב־130.09/2345/4.) רפאל הנחה את שילוח לעמוד על קיום ההבטחה של בלאושטיין ולנצל את עלבונו כדי להבליט במחלקת המדינה את חולשתה של ממשלת מצרים ולטעון כי אינה ראויה לתמיכה ולאמון. (ראה רפאל אל שילוח, PWA45, 10.11.1954, 93.01/2210/20.) ראה גם מס' 489.

460
1. ראה מס' 454 והערה 5 שם.

[Government of] Egypt, Israel amassing evidence from apprehended infiltrators. U.S.A. [Government] not in position to pass judgment on Israel claims however believes [Government of] Egypt responsible for ending incidents instigated by persons from area under Egyptian control. Failure to do so could bring on chain reaction which U.S.A. [Government] sure Egypt wishes to avoid. U.S.A. [Government] thinks Revolutionary Council will wish review carefully regulations now in effect and adopt whatever further measures needed to establish security. U.S.A. [Government] suggests again working out through T.S.O. [Truce Supervision Organization] cooperative control arrangements between local police or army commanders both sides.

Embassy Tel Aviv instructed advise Israel and add:

As frequently stressed U.S.A. [Government] unalterably opposed to reprisals for which Israel censured by Security Council, would like assurances that [Government of] Israel not planning adopt such tactics Gaza strip. Abstention from reprisals Jordan border produced improved results.[2]

Follows suggestion local commanders agreement as to Egypt.[3]

Shag

2. ראסל מסר את הדברים לאיתן, בעל־פה, ב־7 בנובמבר. בתשובה לשאלת איתן אמר שהפנייה למצרים נעשית ממש באותו זמן, ולפיכך אין עדיין תגובה. (ראה דין וחשבון של איתן על השיחה, 8.11.1954, 130.16/2951/11.)

3. ב־3 בנובמבר מסר גנרל ברנס לסגן־אלוף רמתי הצעות בכתב להפגת המתיחות בגבול רצועת עזה: א) סיורי גבול יומיים משותפים למצרים ולישראלים, בליווי משקיף או"ם; ב) חתימת הסכם מפקדים מקומיים דוגמת ההסכם עם ירדן מדצמבר 1953; ג) החזקת המוצבים משני צדי הגבול בידי חיילים סדירים ישראלים ומצרים (בצד המצרי – לא פלסטינאים); ד) גידור הגבול. ברנס הציע גם שרמתי ייפגש עם גוהר לדון בעניין לפני ישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל־מצרים שנקבעה ל־11 בנובמבר. (ראה דו"ח רמתי, 3.11.1954, מברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 4.11.1954, שניהם ב־130.16/2948/17.)

461

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/150
נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 8 בנובמבר 1954

סודי-מידי

בקשר לריאיון עם אידן[1] מציע שאעלה לפניו הצעה שבעקבות הודעתו האחרונה בשעת הוויכוח בפרלמנט בדבר הכרזת השלוש, יתחייב בכתב שבמקרה של התקפה על ישראל תבוא בריטניה מיד לעזרתה אם נבקשה, חוזר: נבקשה, לעשות זאת.

להצעה זו הגעתי לאחר בדיקת האפשרויות השונות האחרות שלכאורה פתוחות לפנינו. חשוב שנמשיך ביוזמה על־מנת שננצל האווירה האוהדת השוררת כאן כלפי ישראל וכך נפיק מלוא התועלת מהודעת אידן עתה, בפרוס המפנה האסטרטגי והמדיני החשוב באזורנו בעקבות ההסדר החדש עם מצרים.

שקלתי האפשרויות כדלקמן:

א) להסתפק בהכרזת השלוש כפי שהיא ולהישען על הפירוש שניתן לה לאחרונה על־ידי אידן.

ב) להציע לבריטניה ברית צבאית כולל בסיסים על אדמת ישראל.

ג) לבקש להצטרף לברית הבלקנית[2] מתוך מאמצים לרכוש תמיכתן הפעילה של שלוש המעצמות בעלות הכרזת השלוש.

ד) להמשיך בשלילת הכרזת השלוש מבלי להביא הצעות אלטרנטיביות כלשהן מצדנו, כל עוד טרם התברר גורל התכניות השונות בקשר להגנת האזור.

להלן הערכתי האפשרויות הללו וסיכוייהן אשר בחנתי לאור העובדה שאמנם נכון שבריטניה היא רק אחת משלוש המעצמות האחראיות באורח קולקטיבי לביצוע הכרזת השלוש, אבל מציאות הצבא הבריטי באזור נותנת ערך ומשקל מעשי מכריע לחובות המוטלים עליה בקשר להכרזה זו מחד גיסא, וליכולתה לפעול בשעת הצורך במהירות גדולה יותר מיתר שתי המעצמות מאידך גיסא:

א) ספק אם נוכל להסתפק בהכרזת השלוש כמשענת לביטחוננו באזור, ולתלות יהבנו בה מבחינה מעשית יותר מאשר באמנת האו״ם כל עוד אופיה נשאר חד־צדדי ואינו נושא אופי של הסדר ישיר, חוזר: הסדר ישיר, בין שלוש המעצמות יחד, או בין כל אחת מהן לחוד לבין ישראל. אף אם נקבל מאידן הסבר חיובי יותר משניתן לי על־ידי שאקבורו בדבר פירושה המחייב של ההכרזה, גם אז יישאר ערכה המשפטי והמעשי פגום. עם כל השוני שבדבר מן הראוי לזכור הניסיון הטרגי של בלגיה

461
1. ראה מס׳ 455.
2. ראה מס׳ 348 והערה 1 שם.

במלחמת העולם הראשונה והתפקיד הגורלי שנודע בחישובי גרמניה להתקיפה להבטחות המעורפלות שניתנו לה.

ב) מבלי שאכנס לדיון אם רצויה לנו ברית צבאית עם הענקת בסיסים על אדמת ישראל, אין כל ביטחון שטובים הסיכויים לכך שבריטניה תהיה מוכנה לבוא בברית צבאית עמנו בגלל הבעיות שהדבר היה מעורר ביחסיה עם מדינות ערב. אף ידידים נאמנים שלנו כאן המקבלים הרעיון עצמו עקרונית הזהירו אותנו שלא נשלה עצמנו בעניין זה כל עוד יחסינו עם הערבים הם ללא שינוי. בריטניה עלולה לעמוד לפני ברירה לבחור בין ברית צבאית עם עיראק וירדן לבין ברית עם ישראל. ויתור על הבריתות עם מדינות ערב משמעותו לא רק הפסד צבאי לאינטרסים של בריטניה, אלא גם סיכון הנפט שבאזור ושל היחסים המדיניים לא רק עם ירדן ועיראק כי אם אף עם שאר מדינות ערב כולל סיכון ההסכם החדש עם מצרים. אינני חושב אפוא שאילו גם רצינו בכך היינו יכולים במצב הקיים להסדיר בעיית ביטחוננו על־ידי ברית צבאית עם בריטניה.

ג) להעלאת ההצעה בדבר הצטרפותנו לברית הבלקנית ערך הפגנתי מסוים כדי להדגיש את ההזדהות שלנו עם מחנה המערב ובעלי בריתו באזור. ברם, מבחינה מעשית ומבלי לדבר על הקשיים המדיניים הכרוכים בדבר בשביל המדינות החברות בברית עצמה מבחינת יחסיהן עם מדינות ערב, אינני רואה כיצד ניתן לבצע התכנית שכן אין לנו גבול משותף אף עם אחת מחברות הברית הבלקנית, וכיצד נוכל לצפות לעזרה יעילה במקרה הצורך אילו היו מצרפים אותנו לברית זו, כי הרי עצם רעיון העזרה ההדדית בין חברותיה במקרה של התקפה על אחת מהן מבוסס על העובדה של גבולות משותפים ביניהן. ריכוז מאמצינו לשם ביצוע תכנית זו הייתי חושב אפוא לשגיאה והניסיון לרכוש אהדת בריטניה לרעיון היה מונע מאתנו בינתיים האפשרות לדרוש ממנה דבר מעשי יותר.

ד) ישנן מעלות מסוימות בהמשכת הקו של "שב ואל תעשה" בתנאים הבלתי יציבים והמשתנים תכופות של המזרח התיכון. ברם, קו זה טומן בחובו סכנות לאור התפתחויות חדשות העלולות לבוא בעקבות ההסכם החדש עם מצרים. אילו היינו בוחרים בשיטה של אי־עשייה, היה בכך כדי להחמיץ ניצול אווירה נוחה בשבילנו השוררת היום בבריטניה ומבלי כל ביטחון שהמסיבות הללו לא תשתנינה בינתיים לרעתנו.

להצעה שהבאתי לעיל בדבר התחייבויות בכתב מצד בריטניה, הגעתי לא רק לאחר בדיקת כל האפשרויות העומדות לפנינו אלא גם לאחר שנראתה בעיני כמתקבלת על הדעת גם מבחינה בריטית ברגע זה יותר אולי מן האפשרויות האחרות. להתחייבות זו לא יהיה אופי רשמי של ברית צבאית עם כל הכרוך בה לגבי המשכת חופש פעולתנו המדינית והצבאית ונשמור לעצמנו חופש פעולה למועד שהתמונה הכללית באזור תתבהר במידה מספקת. באותו הזמן התחייבות זו של בריטניה, הנובעת במישרין מהכרזת השלוש ומהודעתו האחרונה של אידן בפרלמנט, לא תוכל להתפרש בעיני הערבים כדבר מדיני וצבאי חדש העומד בסתירה לבריתות בין בריטניה לבין עיראק וירדן. ולבסוף לא רק שנחזק הכרזת השלוש על־ידי התחייבות שאינה משתמעת לשתי פנים אלא נקיים מגע מחייב עם בריטניה שיאפשר לנו אם נרצה בכך להופכו במשך הזמן להתקשרות הדוקה יותר. גם מבחינת המסורת המדינית והדיפלומטית של

בריטניה נוכל לקרבה אלינו על־ידי פעולה הדרגתית יותר מאשר על־ידי תביעה קטגורית של "הכול, או לא כלום".

אין לי כמובן כל ביטחון שההצעה אם תאושר על ידך ואביאה בפני אידן, תתקבל על־ידו. אבל אם נשיג זאת, הרי יהיה בכך ניצחון גדול בשבילנו מבחינה מדינית וביטחונית כאחת. במקרה ואידן יאמר שיהיה צורך לברר הצדדים הצבאיים של ההצעה הנני מבקש רשותך להשיב לו שנשמח להיכנס לבירור כל השאלות הכרוכות בהצעתנו.

התכנית תאפשר לנו לגייס ידידינו בפרלמנט לשם פעולה מתאימה מאחורי הפרגוד למען ביצועה. חשוב בקשר לזה לציין שהגענו למצב פסיכולוגי כזה בקרב ידידינו שמבלי שנעלה תכנית חיובית ממשית כלשהי יהיה קשה בעתיד לגייס עזרתם בססמאות שהן שליליות בעיקרן.[3]

אילת

462

א׳ אילת אל ו׳ איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/151

נוסח יוצא: 93.04/40/14

לונדון, 8 בנובמבר 1954

קאולינג המטפל בענייני ירדן אמר מיזמתו, חוזר: מיזמתו, לגזית כלהלן:

הבריטים מודאגים מתמיכתנו הבלתי־מסויגת בוועד הפליטים בשאלת שחרור הפיקדונות.[1] ועדת הפיוס כבר החליטה וכנראה הודיעה לנציגנו שאינה יכולה לדון אלא עם ממשלות ועל־כן לא תוכל להיות במגע עם הוועד. הבנקים אינם מוכנים לדון עם הוועד אלא באותה המידה שיש לו כתבי סמכות (Power of Attorney) מפליטים בודדים מחזיקי פיקדונות לפעול בשמם.

קאולינג מניח שאין לו אלא מספר מצומצם של כתבי סמכות כאלה. בכלל אין בנקים יכולים להכריח לקוחותיהם לדון בעניין פיקדונותיהם באמצעות מתווך. הבריטים מתפלאים על תביעתנו שעל בעלי הפיקדונות שברצונם ליהנות מן השחרור לפנות לבנקים באמצעות ועד הפליטים. בנוהג הבנקאי אין אפשרות להכניס צד שלישי אלא באותה מידה שהוא בעל כתב סמכות.

3. הפגישה עם אידן נקבעה ל־9 בנובמבר, אך בשל טעות משרדית איחר אילת לפגישה והתראה עם סגן שר החוץ החדש, רוברט טרטון – ראה מס׳ 467.

462

1. ראה מס׳ 446.

הבנקים יכירו כמובן בוועד הפליטים לגבי אותם המקרים שיש לו כתב סמכות לגביהם. תמיכתנו בוועד הפליטים תעשה רושם רע בירדן מפני שאנו כופים על בעלי הפיקדונות מתווך מיותר. אילו היה הוועד גוף מכובד ומוכר על־ידי ציבור הפליטים, ייתכן ושאלת המתווך לא היתה מתעוררת, אבל מאחר שאין הדבר כך, והוועד חשוד בעיני הפליטים, מתעוררת הבעיה בכל חומרתה. יש יסוד, לדברי קאולינג, להנחה שאנשי הוועד הם מושחתים וינכו סכומים מסוימים תמורת תיווכם. הבריטים מפצירים בנו להסכים לשחרור ישיר באמצעות הבנקים. הם חוששים שבמקום לטהר האווירה ולו במידה זעומה, באמצעות השחרור נעכירה על־ידי הכנסת המתווך המפוקפק. הם מבינים לשאיפתנו להימצא במגע ישיר עם גורם ערבי, אבל לפעמים מוטב שלא יהיה קיים כל מגע מאשר מגע עם גוף חשוד. חזר כמה פעמים על החשש שאם נעמוד על תנאינו אנו במבצע השחרור נזיק לאינטרסים שלנו בירדן ובין הפליטים במקום להועיל. הוא אמר שהוא חושש שאין אנו יודעים המתרחש בירדן.[2]

מכשול נוסף שכנראה הועמד בדרך השחרור הוא קשירתנו עניין החזרת דברי הערך המצויים בקופות לעניין שחרור הפיקדונות. עדיין לא ברור אם ממשלת ירדן תתיר לבעלי דברי הערך לבקר בישראל להיות נוכחים בעת שחרור רכושם, אבל יש בינתיים לדעת הבנקים והבריטים להתחיל בשחרור הפיקדונות מבלי לחכות לבירור עניין הקופות. סיים באומרו שלא מן הנמנע שהדברים הנ"ל טרם הובאו עד כה בצורה כזאת לתשומת־לבה של ממשלת ישראל והוא מקווה שניקחם אל לבנו. הברקנו לרפאל לפאריס.[3]

אילת

2. מוסב כנראה על החלטות גינוי חריפות שהתקבלו, האחת – באסיפת פליטים בשכם, והשנייה – בכינוס פליטים בעלי רכוש ברמאללה, בגנות קונגרס הפליטים המתיימר לייצג את הפליטים והמשא־ומתן שניהל עם ישראל. (ראה מברק לנדאו אל רפאל, ל/442, 10.11.1954, 130.09/2345/8.)

3. בתגובה על השיחה עמד רפאל על החשיבות המכרעת שהוא מייחס לעמידה איתנה של ישראל בתמיכתה בקונגרס הפליטים נגד מאמצי ממשלת ירדן, באמצעות משרד החוץ הבריטי, להרתיע את ישראל ואת הקונגרס כאחת. הוא הציע להסביר לבריטים שישראל תעשה הכול ששחרור הכספים החסומים ירים את יוקרתם של אלה שהעזו ובאו אתה במגע; שקונגרס הפליטים הוא הגורם המאורגן היחיד של הפליטים הפלסטינאים והופיע כך באופן רשמי בשיחות לוזאן ובפני דאלס בביקורו בירדן ב־1953, ושכושרם ויושרם של נציגי הקונגרס מוכח; כמו כן להבהיר כי חוסר אהדתה ותמיכתה של בריטניה בניסיון ראשון זה של משא־ומתן ישיר בין ישראל לערבים יעשה רושם רע בישראל. (ראה רפאל אל איתן, מברק 629, 130.09/2345/4.)

463

מ' קדרון אל משרד החוץ
M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 332

נוסח נכנס: 130.09/2331/4

ניו יורק, 9 בנובמבר 1954

"בת־גלים".

תכנית ישיבת מועצת הביטחון ב־11 בנובמבר: הנציג המצרי רמאדן לא יגמור נאום עזמי ולא יבקש רשות הדיבור אלא אם נדבר אנחנו. הופנו אז יסכם המצב ויודיע שיכתוב לברנס על־מנת למסור לו דעת המועצה.[1]

לא ברור לנו המצב בוועדת שביתת־הנשק. ממקורות כמוסים נודע שברנס הודיע לקורדייה שהסכמנו להצעה המצרית לקיים ישיבות רגילות יום־יום עד שתור "בת־גלים" יגיע. לדבריו ישנן 83 תלונות, מהן מתבטלות 25 בהסכמת שני הצדדים. האם ויתרנו על תביעתנו לישיבת חירום?[2]

לדעתנו כאן חשוב הדיון ולא חשוב כל־כך איך מגיעים אליו.

קדרון

463

1. ראה מס' 456. ישיבת המועצה שהתכנסה ב־11 בנובמבר היתה קצרה ובסופה אכן הוחלט שנשיא המועצה יכתוב לברנס שרצוי שיושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל־מצרים ייתן עדיפות לדיון בתקרית "בת־גלים", ועל הוועדה לעשות כמיטב יכולתה כדי למסור את הדין־וחשבון שלה למועצת הביטחון לפני סוף החודש. (ראה *SCOR, Ninth Year*, 685th Meeting, 11 November 1954.)

2. הסכמה כזאת אכן הושגה. הדיון על פרשת "בת גלים" התקיים בוועדת שביתת־הנשק ב־18–19 בנובמבר – ראה מס' 486.

464

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA70

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ואשינגטון, 9 בנובמבר 1954

אישי

בעניין הטנקר הספיק עזמי המנוח לומר במועצת הביטחון כי יש מעבר חופשי לכל האניות הנייטרליות, אך לא לאניות ישראליות.[1] כאן יש לכאורה נסיגה מהבדותה אך התקדמות כביכול לגבי המטענים, כאילו כל מטען באנייה אחרת כשר. לפי הצעת הטנקר היינו תופסים אותם בהתחייבות זאת אם כי אין לי כל ספק שימציאו תואנה להפרעה גם כאן. היתרונות של הצעתנו:

א) נגלה שוב את רוחב ההיקף של הפשע המצרי שאינו מצטמצם באניות ישראליות כפי שרמז עזמי.

ב) תהיה פגיעה בעוד מדינה, דהיינו שדגלה מתנוסס על הטנקר, ועל־ידי כך יתלכדו המעצמות הימיות.

ג) נפגין על־ידי צירוף שני המעשים שבעיית ההסגר היא למעשה בעיית האניות הישראליות ובעיית הנפט.[2]

אבן

464

1. ראה מס׳ 456.
2. התייעצות בשאלה זאת ראה מס׳ 466.

465

מ' קדרון אל ו' איתן
M. Kidron to W. Eytan

מברק מוצפן X335

נוסח נכנס: 130.09/2331/14

ניו יורק, 9 בנובמבר 1954

שלך 626.[1]

היתה זו הפעם השנייה שאורוטיה מזכיר ירושלים במועצת הביטחון בזמן האחרון. בישיבת 14 באוקטובר, ציין ירושלים כאחת הבעיות בסכסוך הישראלי־ערבי שטרם יושבו. בדרך־כלל, האיש מראה התעניינות רבה בכל מכלול השאלות ונתן להבין שרצונו עז לעשות משהו לפני פרישתו ממועצת הביטחון בסוף השנה. הוא נחשב למוכשר ביותר מכל הלטינים ואינו נמנה על ידידינו. נמסר לנו שדבריו בישיבת 3 בנובמבר לא נאמרו על־סמך הוראה מממשלתו או על דעת הגוש הלטיני. האמריקנים והבריטים הראו סימנים בולטים של עצבנות ומורת רוח. שארל מליק קפץ על המציאה והתייחד עם אורוטיה למחרת. ביקש ממנו לאפשר לו להרצות בפני הגוש הלטיני ביום ב', 8 בנובמבר, להשיג הוראות מבוגוטה שיתירו המשך סדיר בעצרת או במועצת הביטחון לשדל עוד נציגים לטינים להשמיע משהו על ירושלים בדיון על הפליטים. אין סימנים כלשהם שיד הוואטיקן היתה בדברי אורוטיה, אך נציגי הכנסייה אף הם לא החמיצו הזדמנות. הכומר דה־פאו[2] בא בדברים עם מליק ומסר לו שהוואטיקן יתמוך בכל יוזמה ערבית לחדש הדיון בשאלת ירושלים. כן הבטיח לשדל בלגיה לתמוך. המחנה הערבי אינו מאוחד בשאלה זו. מליק ושוקיירי להוטים אחרי ניסיון ירושלמי נוסף ואילו ג'מאלי וריאד המצרי מתנגדים. שוקיירי טוען שאין לערבים מה להפסיד כי בידיהם קולות להכשיל הצעה ישראלית. ריאד חושש שעלולים להפסיד אפילו המעט שיש להם ואילו ג'מאלי אינו מוכן לעשות דבר בלי הסכמת ירדן. האמריקנים טוענים שעמדת המצרים והעיראקים הנוחה לנו הנה פרי טיפולם המיוחד במדינות אלו. ישיבת מליק עם הלטינים לא התקיימה אתמול והוא ביקש לדחותה ליום אחר. ישנה התנגדות בקרב הגוש לקיום הישיבה. אורוגוואי וארגנטינה בתמיכה מיושב־ראש הגוש טרוחיליו מאקוואדור טוענים שהתוצאה היחידה של ויכוח ירושלמי תהיה החרפת היחסים. בכל אופן הובטח לנו שאם תתקיים הישיבה תינתן לנו הזדמנות להשמיע דברינו.

465

1. איתן ביקש את תגובותיהם של חברי נציגות ישראל באו"ם להערות שהעיר אורוטיה, נציג קולומביה, בשאלת ירושלים בדיון במועצת הביטחון ב־3 בנובמבר על מעצר האנייה "בת־גלים". אורוטיה התייחס לפרסומים בעיתונות בדבר הגשת כתב ההאמנה של שגריר ארצות־הברית בישראל בירושלים ועל מחאותיהן של מדינות ערב, ואמר שאם נכון מה שפורסם כאילו מעצמה מסוימת רואה בירושלים עיר בירה והחליטה להקים בה נציגות דיפלומטית, יאלץ הדבר את המדינות הלטיניות לקרוא לכינוס המועצה. (ראה מברק Y626, 8.11.1954, 130.09/2331/7).
2. דפאו, איש כנסייה בלגי, נציג הוואטיקן לענייני או"ם.

בעת כתיבת המברק נודע שהערבים שלחו מכתב למזכ"ל בו מתאוננים על מסירת כתבי ההאמנה האמריקאים והבריטים בירושלים המהווים הכרה נוספת בירושלים כבירת ישראל בניגוד להחלטות העצרת.[3]

קדרון

466

התייעצות במשרד החוץ
Consultation at the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון: 130.02/2419/3

ירושלים, י"ד בחשון תשט"ו
10 בנובמבר 1954

סודי

משלוח טנקר או אנייה ישראלית שנייה דרך תעלת הסואץ;[1]

(התייעצות בראשות שר החוץ בהשתתפות המנכ"ל, לוריא, נג'ר, הרצוג, תקוע, ז' ש"ק) אלה הן הבררות:

1) לאחר ניסיון "בת־גלים" יש להסתפק בציפייה לתוצאות הבירור במועצת הביטחון.

2) לגשת לפעולה בטרם יסתיים הבירור במועצת הביטחון ולהעמיד את מצרים במבחן חדש:

(א) על־ידי משלוח אנייה שנייה בדגל ישראלי, הפעם מחיפה דרומה, כשעל סיפונה עיתונאים וכו'.

(ב) להעביר טנקר בדגל אחר.

3. יומיים לאחר שיגור מברק זה הוסיף קדרון פרטים נוספים: הערבים דנים בשלוש אפשרויות לטיפול בשאלת ירושלים במסגרת האו"ם: לרשום סעיף מיוחד לירושלים על סדר־היום של העצרת; לבקש את ועדת הפיוס לטפל בנושא; להדגיש את העניין במסגרת הדיון על הדין־וחשבון של סוכנות הסעד והתעסוקה. (ראה מברק X337, 11.11.1954, 130.09/2331/14.)
ראשי המשלחות הערביות באו"ם נפגשו ב־9 בנובמבר עם המזכיר הכללי והגישו לו להפצה בין חברות הארגון ולידיעת ועדת הפיוס מכתב שבו תבעו לנקוט בכל האמצעים הדרושים כדי שמעמדה של ירושלים כעיר בין־לאומית לא ייפגע על־ידי הגשת כתבי ההאמנה של שגרירי ארצות־הברית ובריטניה לנשיא מדינת ישראל בירושלים. (ראה העתק מברק יוסטמן אל משרד החוץ, 10.11.1954, 130.02/2451/5.)

466
1. ראה מס' 456 והערות שם.

הצעות החברים:

המנכ"ל

1) נגד משלוח אנייה ישראלית שנייה כי ברור שהדבר לא ישפיע על שבירת ההסגר.

2) בעד משלוח טנקר, אולם רק עם סיום הבירור במועצת הביטחון; רצוי לגשת להכנות מיד.

הרצוג

1) נגד אנייה ישראלית כל עוד אין בכוחנו להסיק מסקנות מהחרמתה גם הפעם. (עיקר נימוקיו נעוצים בדעת־הקהל אשר לא [ת]סבול ולא [ת]בין הפקרת אנייה נוספת ועצירת האנשים).

2) בעד משלוח טנקר. רצוי למלאו נפט פרסי אשר ארצות־הברית מעוניינת כעת במכירתו ולממן את הקנייה בכספי המענק. זה עשוי לחייבם בפעולה. יחד עם זאת, להודיע להם יום־יומיים לפני היכנסו של הטנקר לתעלה. מציע כי על הטנקר יתנוסס דגל מדינה ימית מובהקת ואולי מדינה החברה כעת במועצת הביטחון.

(הערת שר החוץ: לא ייתכן להעמיד את ארצות־הברית בפני עובדה יום־יומיים לפני הכניסה לתעלה, אולם אפשר לשקול פנייה מראש והידברות עמם על עצם הפעולה.)

לוריא

1) נגד אנייה ישראלית.

2) בעד טנקר לפני ההחלטה במועצת הביטחון.

תקוע

1) קיימת סכנה כי המצרים יחרימו את הנפט וייתנו לטנקר לעבור.

2) מציע אנייה ישראלית בלי מטען. מספר על הצעת קבוצת סטודנטים לעבור את התעלה בדרכם להודו.

ההצעה אינה מתקבלת על דעת שר החוץ והמשתתפים.[2]

ז' ש"ק

2. ראה גם מס' 481.

467

א' אילת אל א' לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/159

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 10 בנובמבר 1954

מידי

להלן הנקודות העיקריות משיחתי עם טרטון אותו ראיתי כשנתבטלה השיחה עם אידן:[1]

א) בתשובה לשאלתי בדבר פירוש הכרזת השלוש לאור הודעת אידן בבית הנבחרים ולאור ההסבר שקיבלתי משאקבורו,[2] ענה, שהודעת אידן לא היתה "פוליטית", אלא התכוונה לכל הכרוך בה מבחינה מעשית ועלינו לראותה בתור שכזו. ההודעה התכוונה לא רק לפזר חששותינו בנדון אלא להעמיד גם הערבים על העובדה שבריטניה לא תסבול שום מעשה תוקפנות מצדם נגד ישראל. אמרתי שאנו מעריכים הודעת אידן ואיננו מזלזלים בערכה משום בחינה, אך כל עוד ולא נדע מה תהיה שיטת הביצוע של ההכרזה בשעת חירום והאמצעים שיינקטו בקשר לזה, לא נוכל לראות בה ערובה מספקת לביטחוננו. במהלך הוויכוח בשאלה זו, הפנה טרטון תשומת־לבי לסעיף 4 פסקה 1 של חוזה SEATO[3] הקובע לדעתו שיטה שבריטניה עלולה לנקוט בה גם במקרה של התקפה עלינו כמוטל עליה לפי הכרזת השלוש. הרי הסעיף כלשונו:

Each party recognizes that aggression by means of armed attack in the treaty area against any of the parties or against any state or territory which the parties by unanimous agreement may hereafter designate would endanger its own peace and safety and agrees that it will in that event act to meet the common danger in accordance with its constitutional processes. Measures

467

1. ראה מס' 461 והערה 3 שם.
2. ראה מס' 454 והערה 1 שם. לפי הדיווח של טרטון על השיחה שלפנינו ביקש אילת לדעת מה היתה הפרשנות של אידן למילה "action" בסעיף 3 של הצהרת השלוש מ־1950 וציין ששאקבורו אמר לו (ראה מס' 423) שהכוונה להתייעצות – "consultation". טרטון השיב שאפשר לתלות במילה זאת פירושים שונים החל מפנייה לאו"ם ועד להתערבות מזוינת. הוא הפנה את תשומת לבו של אילת לניסוחים שונים בחוזה שנחתם לא מכבר עם מדינות דרום מזרח אסיה (חוזה SEATO, ראה להלן הערה 3), שם במקרה של התקפה מזוינת השתמשו במילה "פעולה" ובמקרה של איום – במילה "התייעצות". הוא הסביר שלפי מונחי הצהרת השלוש המונח "פעולה" יכול להיות מה שבריטניה רואה לנחוץ כדי למנוע פגיעה בגבולות. אילת השיב שאינו מרוצה מן ההסבר ויעביר את העניין לממשלתו (ראה דין־וחשבון של טרטון על השיחה, 9.11.1954, PRO, FO371/11076).
3. חוזה SEATO – South East Asia Collective Defence Treaty, חוזה הגנה קולקטיבי בדרום־מזרח אסיה, נחתם במנילה ב־8 בספטמבר 1954. המדינות החותמות היו: ארצות־הברית, בריטניה, אוסטרליה, צרפת, ניו זילנד, פקיסטאן, הפליפינים, ותאילנד.

taken under this paragraph shall be immediately reported to the Security Council of the United Nations.

בתשובה לשאלתי ענה שרק בריטניה תוכל לקבוע מה פירוש המושג "תוקפנות" ולא אנחנו. כך נוהגים הם ביחס לחוזה שלהם עם ירדן בת־בריתם ולא יוכלו לנהוג אחרת בשום מקרה אחר. סיימתי באומרי שהסברותיו לא יחזקו הרגשת הביטחון אצלנו ונשאיר לעצמנו זכות לחזור ולדון בשאלה חיונית זו בשבילנו.

ב) כששאלתיו לפירוש דברי אידן בדבר שמירת המאזן באספקת נשק לנו ולערבים, ענה שאידן התכוון בהחלט למה שאמר, כלומר שלא ירשו שצד אחד – ישראל או הערבים – יעלו בכוחם הצבאי אחד על כוח רעהו. ממשלת בריטניה תמשיך לשמור בנידון זה על המוטל עליה לפי הכרזת השלוש. ברם, אין פירוש הדבר שתמורת כל רובה שיינתן לאחת ממדינות ערב נקבל אנחנו רובה וכו׳. המאזן ייקבע אגב הערכת כל הנתונים הקשורים ביכולת הצבאית של שני הצדדים. בוויכוח ממושך גם בנקודה זו הסברתי הסכנות הכרוכות בשיטה זו שפירושה מרוץ זיון לרעת ישראל. טרטון נשאר בשלו בחוזרו כל פעם על דברי אידן בדבר יכולתו הצבאית של צה"ל העולה על כוחן של כל מדינות ערב גם יחד. בסוף השיחה בשאלה זו עוררתי עניין הסנטוריונים ותותחי 25 ליטראות וביקשתי לזרז סידור העניין. הבטיח לדאוג לכך.

ג) בסוף השיחה שאל אותי אם נכון הדבר שאנו מתכוננים "למבצע פרובוקטיבי" נגד מצרים על־ידי משלוח כמה אניות דרך התעלה. עניתי שכבר נשאלתי על כך על־ידי אידן[4] ומחיתי נגד הגדרת העניין "כמבצע פרובוקטיבי". המשכתי באומרי שלא שמעתי על שום תכנית כזו מצדנו, אך אנו רשאים לשלוח בתעלה כמה אניות שנרצה מתוך הישענות על החוק הבין־לאומי בנידון ועל החלטת מועצת הביטחון. הוספתי שמפליא אותי שממשלת בריטניה תראה בכך משהו החורג מזכותנו המלאה, ואם נהיה סבורים שהוא לטובתנו, נעשה זאת. העירותי שאני רואה עצם שאלתו ובייחוד ההגדרה שנתן לתכניתנו אילו היתה קיימת כמתנגדת לרוח ולתוכן הכרזותיהם החגיגיות בנידון זה. טרטון נסוג בעניין ההגדרה וניסה להסביר שעל־אף זכותנו המשפטית לנהוג כפי שציינתי בפניו עלול הדבר לגרום למתיחות נוספת בשעה שכל מרצם נתון להשקטת הרוחות. מכאן התפתח ויכוח על "השקטת הרוחות". אמרתי שהדבר לא יושג על־ידי תרומות מצדנו בלבד. כבר עשינו מה שיכולנו ומה התוצאה: נאומי המלך חוסיין, פארס אל־חורי ועבד אל נאסר. ינסו אפוא להשפיע עתה על הערבים אם ברצונם להגיע לאיזון המצב. ענה שהם עושים מה שביכולתם ובפנייתם לערבים הם חריפים הרבה יותר משהיו אי־פעם עמנו.

עיקר כוונתי בשיחתי הראשונה עם איש העלול למלא תפקיד חשוב בענייננו כממלא־מקום של נאטינג הייתה להרביץ בו "ציונות". אם כי היו כמה רגעים מתוחים בשיחה נפרדנו מתוך הסכם להיות כנים בהחלפת דעותינו בעתיד כדרך הטובה ביותר להבנה ולהידוק הקשרים בינינו.

4. ראה מס׳ 455.

עם שובו של אידן בשבוע הבא, אבקש ריאיון כדי לגולל בפניו הפרשה כפי שהצעתי במברקי ל/150[5] בתוספת התיקונים שקיבלתי. אף אני חשבתי באותו כיוון בשעת חיבור הצעותי.[6]

אילת

468

י' צור אל ו' איתן
J. Tsur to W. Eytan

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 10 בנובמבר 1954

מ י ד י – א י ש י

מבצע אלכס[נדריה].

חברי המשלחת הצרפתית שחזרו ממצרים[1] מוסרים שדיברו עם נאסר.

הרושם שלהם שאין בכוונתו לנפח המשפט. כשהעמידוהו על התגובות החריפות האפשריות במקרה של פסק־דין מוות אמר: "איננו אנטישמיים ואיננו הורגים יהודים. ידי לא ישפכו דם יהודי". לדבריהם נאסר החרד לגורלו עסוק כולו בענייני האחים המוסלמים[2] ומשפט אלכס[נדריה] אינו מעסיקו כרגע. מסקנתם היא שייתכן למנוע פסק־דין מוות בשלושה תנאים:

א) שום פרסום בעיתונות למען מנוע התנצחות ומרירות בשליטים [ה]מצרים.

ב) התערבות חשאית אבל תקיפה של האמריקאים והוואטיקן בהדגשה מיוחדת על האמריקאים.

5. מס' 461.

6. ב־10 בנובמבר, מיד לאחר טקס ההגשה של כתב ההאמנה על־ידי השגריר הבריטי החדש ניקולס, מסר יועץ השגרירות מור ללוריא את תגובת משרד החוץ הבריטי על דברי שרת לניקולס בעניין זה בשיחתם הראשונה (ראה מס' 454). הוא אמר שבריטניה מבינה שישראל מעוניינת להיכנס לשיחות נוספות עם אידן כדי להבהיר ביתר דיוק את הצהרתו בפרלמנט, אולם דעתם כי אין זה מן המועיל ללחוץ ברגע זה, מפני ששיחות כאלה עלולות לעורר הדים ברחבי העולם הערבי וממשלת בריטניה עלולה להיות מוצפת בבקשות לשיחות דומות. אילת הניח כי העצה באה תחת לחץ מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הבריטי שאינה מרוצה מיזמתו היתרה של אידן בעניין ישראל ומודאגת מן ההדים שבאו להצהרה זאת בבירות ערב. לפיכך סבר שמוטב לדחות את הפגישה עם אידן לשבוע־שבועיים. (ראה מברקים מלוריא אל השגרירות בלונדון, ד/566, 10.11.1954, 130.09/2320/1; ומאילת אל לוריא, ל/166, 11.11.1954, 93.04/40/17.) ראה גם מס' 470.

468

1. ראה מס' 452.
2. ראה מס' 459, הערה 2.

ג) לא כדאי שעוד אישיות צרפתית תתערב בעניין, כי הדבר יהיה חשוד בעיני נאסר שיראה בכך סימן ל"ציר תל אביב־פאריס".

אני חוזר ומעיר לתשומת־לבך שמשיחותי עם גולדמן, בלאושטיין ואחרים, התרשמתי שהמאמצים בארצות־הברית עדיין אינם מספיקים.[3]

אנא מסור לי על הנעשה כדי שנתאם פעולה.

צור

469

התייעצות במשרד החוץ
Consultation at the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון: 93.04/40/14

[ירושלים], 11 בנובמבר 1954

סודי

שחרור הפקדונות הערביים

(התייעצות בראשות שר החוץ בהשתתפות המנכ"ל, מר לוריא, מר רוזן, מר נג'ר, מר [י'] הרצוג, מר יובל, מר ש"ק, מר יערי)

שר החוץ: המצב עתה הוא שמצד אחד חתמנו על ההסכם עם ברקליס, ולא ייתכן שלא לבצעו. מאידך, חתמנו על הסכם עם "קונגרס הפליטים", אשר בסעיפים מסוימים מחייב הוא הסכמת ברקליס.[1] כן התחיל עתה מסע נגד "הקונגרס" מצד ממשלת ירדן.[2] שתי השאלות העומדות לפנינו:

א. האם יש סבך פוליטי בדבר?

ב. האם על־ידי ההתקשרות עם הקונגרס מתעכב ביצוע הסכם ברקליס?

לדעת גדעון רפאל אין שום עיכוב. ואשר לפייסת, הרי שוב אין היא נוגעת בדבר. אם כן הדבר, הרי איננו צריכים להיבהל אם בא קאולינג (ממשרד החוץ הבריטי) וטוען מה שטוען.

יערי: צריך שיהא ברור כי בשעה זו אנו כבר מבצעים ההסכם, דהיינו הסעיף על שחרור חשבונות שעניינם נמצא בבתי־דין ירדניים. הבהרנו לברקליס כי בשום פנים לא נפר ההסכם אתם, אך עם זאת אמרנו, שלטובת העניין ולטובת ברקליס כדאי למצוא דרך כדי לשתף את הקונגרס, כי ראשיו יכולים לגרום צרות על־ידי הגשת

3. ראה מס' 479.

469

1. ראה מס' 386 (הערת־עורך), ומס' 446.

2. ראה מס' 462 והערה 2 שם.

משפטים נוספים. נראה לנו כי ברקליס התרשם מטענתנו והא ראיה שישבו לדבר עם נציגי הקונגרס ולא סילקום מיד.

לוריא: ברור שאין אנו יכולים עכשיו לעזוב את ראשי הקונגרס לנפשם. השאלה המכרעת היא באיזו מידה יכולים הם לקבל הרשאות מבעלי הפיקדונות.

רוזן: אין לדבר על הפרת הסכם ברקליס כיוון שאנו מבצעים את שחרור הפיקדונות שעניינם בבתי־דין, ובכלל עבר רק זמן קצר מאז חתמנו ההסכם.

נג'ר: הדבר דורש גמישות. צריך למצוא דרך כדי שמצד אחד לא יאשימונו בהפרת ההסכם, ומצד שני לא יוכלו אנשי הקונגרס לטעון כי עזבנום לנפשם.

שר החוץ: גדעון [רפאל] ביקש להגיב באיגרת בעקבות שיחת קאולינג־גזית. אני חושב שזאת לא נעשה, בייחוד מאחר שאילת הבריק כי שגרירות אנגליה כאן עומדת להגיש איגרת.

יובל: כדאי לפרסם ב"קול ישראל" הערבי דברי הערכה לאנשי הקונגרס. עכשיו זה כבר לא יכול להזיק.

הרצוג: רצוי היה שיוגשו בקשות שחרור באמצעות הקונגרס, ושהפליטים ירגישו כי בדרך זו הם משיגים את כספם ביתר קלות מאשר באמצעות הבנק.

המנכ"ל: מציע לסכם: (1) לא נשלח לפי שעה איגרת לאנגליה. (2) רצוי שגדעון יסע ללונדון כדי לשוחח עם אנשי הבנק ומשרד החוץ (שר החוץ: עם זאת להבהיר כי בשום פנים לא נפר הסכם ברקליס). (3) כדאי ש"קול ישראל" הערבי ייצור את הרושם ששחרור הפיקדונות מסתבך בגלל המסע נגד הקונגרס.[3]

470

מ' שרת אל א' אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/577

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 12 בנובמבר 1954

ב־9 בחודש זה נותק הקשר הטלפוני ולא מסרתי לך אלא במברק מקוטע משהו ממסקנות ועדת השרים. מבחינה זו שמחתי כי הריאיון נדח[ה].[1] בוועדה הובעו בעיקר החששות פן:

3. איתן הבריק לרפאל שלוש מסקנות אלה של ההתייעצות, יחד עם הנחיה לנסוע ללונדון. על זאת הוסיף שתי הנחיות: א) אין בשום אופן להפר ההסכם עם ברקליס או לעכב ביצועו בשל תקלות עם הקונגרס, ו־ב) יש לעשות כל מה שניתן לעשות לעזרת הקונגרס בגבולות ההנחות האלה. שרת הבריק הנחיה נוספת: אל לה לישראל להופיע כלפי חוץ כבעלת ברית של הקונגרס הלוחמים יחד נגד גורמים אחרים בעוד שלאמיתו של דבר ישראל והקונגרס הם שני צדדים שונים. (ראה איתן אל רפאל, ל/453, 11.11.1954; שרת אל רפאל, ל/455, 12.11.1954, שניהם ב־130.09/2345/8.)

470

1. ראה מס' 461 והערה 3 שם.

א) מתן ערובה לפי בקשתנו המפורשת יתקבל כסיפוק גמור של תביעותינו וישמש חיפוי והצדקה לחיזוק ממשי נוסף של הערבים נגדנו.

ב) ערובה בריטית בלבד תשחרר ארצות־הברית מכל חובה כלפינו. ביכולתה לטעון כי כבר באנו על סיפוקנו.

ג) לעומת זאת תפגע התקשרותנו עם בריטניה בידידותנו המועילה ביותר עם צרפת שכבר הביעה רגישותה וחשדנותה בנקודה זו.

ד) גם אם ייאמר במפורש כי העזרה תבוא רק אם נבקשה, נישאר במצב של תלות, חד־צדדית, ללא הידברות מכובדת ושוויון מעמד.

לאחר ויכוח רב נתקבל סיכומי כדלקמן, עליך לשאול:

ראשית מה בדיוק כוונת ההודעה, במגמה להשיג אישור להבנתנו.

שנית האם ברור כי תופעל רק לפי בקשתנו.

שלישית כי אין העזרה בשעת חירום מבחוץ באה במקום אספקת נשק להגנתנו העצמית.

רביעית כי האספקה תתנהל במאוזן, שוב כפי שהובנו דבריו.

חמישית כי כאן דרושה הידברות הדדית.

שישית האם הוא מוכן לקבוע הדברים בחליפת איגרות. פירושו, אם לקבוע מסמרות בכתב אזי לא רק על עזרת חירום אלא על הכול.

שביעית לבסוף תאמר, אנו מעוניינים כמובן להשיג הבטחה ברורה כזאת גם משני החתומים האחרים למען יהא ברור לו כי נפעל בוואשינגטון ובפאריס, ואפשר להסביר כי עם כל חשיבות עזרת אנגליה איננו מעוניינים לשחרר ארצות־הברית ולפגוע בצרפת.

בינתיים ראיתי אתמול ניקולס אצל גב' וייצמן.

1) הביע תמיהה על הפרסום ב"[ג'רוסלם] פוסט" מלונדון סביב ריאיונך עם אידן.[2] רק בשובי בירנתי כי הכוונה לכתבת ליכטהיים המביע סברותיו המקוריות ונעיר זאת לשגריר.

2) חזר וטען כי לא רצוי לנו כלל לדרוש קביעת מסמרות בשלב זה אלא מוטב להסתפק במה שנאמר, והיה ברור כי ניסיון כזה מצדנו יביאם במצוקה.

3) כאשר העירותי לפי ראשית אמר אין הכוונה להנחיל תבוסה לתוקפן אלא למנוע תוקפנות, שפירשתי – אין משמעות הודעת אידן ידידות בריטית לישראל אלא דאגה מערבית ליציבות במזרח התיכון.

4) להערתי לפי שביעית אמר כי שני האחרים רואים ממילא את אנגליה כבעלת כושר פעולה במזרח התיכון, כי מוטב לאנגליה להתקדם ולראות אם השותפים הולכים בעקבותיה מלבקש תחילה הסכמתם, וכי בכלל נוטלת אנגליה בתקופה זו יזמה בעניינים בין־לאומיים.

2. הכוונה לכתבה שהתפרסמה ב־10 בנובמבר מפרי עטו של כתב העיתון בלונדון ג' ליכטהיים, על פגישה קרובה של השגריר אילת עם אידן, שנועדה למסור הערות בעל־פה על האיגרת האחרונה של בריטניה לישראל. ליכטהיים כתב שניתן לשער שישראל תקדם בברכה הצהרה בריטית חדשה שתיתן פרשנות מוסמכת ומחייבת להצהרת השלוש מ־1950, ותפיג אחת ולתמיד את הרושם שבריטניה תהיה פסיבית או נייטרלית במקרה של פעולות איבה ערביות נגד ישראל.

5) להערתי כי הרי אין לפנינו הצהרה בריטית מיוחדת ומקורית כלפי ישראל אלא הבהרת עמדת אנגליה כאחד החתומים על הצהרת 1950 והשאלה היא אם האחרים מסכימים ומה עמדתם, הוסיף כי בדברנו לשותפים השאלה היא אם נזלזל בהודעת אנגליה כל עוד אינה נחלת כל השלושה או נדגיש חשיבותה ועם זה נברר יחסם הם? ועניתי כי כמובן מאליו ננקוט לשון שנייה.

6) לבסוף הביע תקוותו כי עד יום ב' בו אופיע בכנסת[3] יקבל הוראות להעביר לנו הבהרה נוספת.[4] עוד בשיחתי הקודמת אמרתי כי אצטרך לנגוע בכל הפרשה בנאומי בכנסת והדבר גרם כנראה עצבנות־מה.

לפי כל זה, אם תראה אידן בטרם תחול איזו התפתחות חדשה תשמיע באוזניו את כל הקושיות, אבל לפי תגובתו תשקול אם כדאי לדרוש בשיחה אישור בכתב כדי לא להרתיעו. אי־הצגת דרישה כזו בשיחה אינה מונעת משלוח איגרת אחרי השיחה אם נראה צורך, והאיגרת ממילא תחייב תשובה.[5]

שרת

3. ראה מס' 476 (הערת־עורך).

4. במכתב מ־14 בנובמבר מסר ניקולס את תשובת ממשלתו לשאלה שהעלה בפניו שרת בפגישתם הראשונה (ראה מס' 454 והערה 1 שם), שממשלת בריטניה אינה יכולה לתאר מצב שבו בריטניה תבוא לעזרת ישראל מבלי שתתבקש לעשות זאת על־ידי ממשלת ישראל. (מכתב ניקולס אל ראש הממשלה, 14.11.1954, 130.02/2412/27).

5. בתשובה התייחס אילת לכמה מההנחות שבמברק שרת. לגבי סעיף (א) הוא לא ראה כל יסוד להנחת שרת, מכיוון שאם הבריטים ירצו לנהוג בשיטה זאת, כך יעשו, בלי כל קשר לתביעה שתעלה ישראל. הוא גרס שקודם כל יש לבקש מהבריטים פירוש מעשי לגבי הביצוע של הכרזת אידן, מבלי להטיל ספק בתום הלב שלה. הוא לא ראה משענת טובה ממנה למשא־ומתן וויתור עליה פירושו, לדעתו, לא רק החמצת אפשרות ממשית לחיזוק ביטחון ישראל אלא אף איבוד הזדמנות חשובה להידוק נוסף של היחסים המדיניים עם בריטניה בשעה שהשפעתה בזירה הבין־לאומית גדלה והולכת.
כמו־כן לא ראה יסוד להנחה שבסעיף (ב). להפך, דומה היה לו שאם ישראל תשיג ערובה בריטית, רק תקדם בכך את מאבקה בשתי הבירות האחרות.
לגבי סעיף (ד) הסכים שכל השאלות שעורר שרת טעונות בירור ותשמשנה נושא לשיחות עם אידן ומשרד החוץ, אולם ראה טעם לבירור זה רק אם תקבל ישראל את הכרזת אידן כנקודת מוצא לכך, שאם לא כן רק יסתבכו בפלפול חסר שחר עם הבריטים שיהיה בו רק כדי להזיק ליחסים תחת לחזקם. (ראה אילת אל שרת, ל/180, 16.11.1954, 93.04/40/17).
יומיים לאחר מכן המליץ אילת, גם על סמך מה שהסיק מן השיחות עם השגריר ניקולס ובמשרד החוץ הבריטי, לדחות את שיחתו עם אידן עד לאחר ביקורו של שאקבורו בישראל. כפי שנמסר לו, הוסיף, מתכוון אידן לחכות לשובו של שאקבורו ולדו"ח שימסור, לפני שיחליט איך להתקדם. שרת קיבל את ההמלצה. (ראה אילת אל שרת, ל/191, 18.11.1954, 130.09/2320/2; מברק אל אילת, ד/609, 19.11.1954, 93.04/40/14).

471

מ' טוב אל משרד החוץ
M. Tov to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. X346 :מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2331/14 :נוסח נכנס

New York, 12 November 1954

Immediate

Eban, Tov, spoke Urrutia morning 11 November. Urrutia announced gov[ernmen]t instructed him introduce binum [internationalization] immed[iately] special agenda item Assembly.[1] Disclosed heavy pressure Montini on Bogota, Cardinal Spellman on himself. Vatican greatly concerned consolidation political status Jerusalem our favour. Arabs requested him secure joint Latin statement protesting U.S.A., Brit[ain], presentation credentials Jerusalem, but he considers this useless, prefers G[eneral] A[ssembly] debate even if little chance satisfactory resol[ution]. Although recognized validity Arabs arguments, explanations, about arrangements between Israel-U.S.A.-U.K. he insists making clear Catholic disapproval our attempts impose Jerusalem as capital, by securing many co-sponsors binum resol[ution] as possible.

Afternoon Malik, accompanied Jamali, Riad, met Latins 3 hours. Malik traversed whole period since [19]47 stressing Israel's defiance U.N. resol[ution]s especially Jerusalem as credentials issue shows.

Stressed necessity reaffirm binum. Assured Latins Jordan prepared accept complete binum even unto evacuation Old City if Israel does likewise (this part oral report unclear). Jamali confirmed re Jordan. Malik requested strong protest Latin bloc similar Arab letter Mazkal [Secretary-General].[2]

Urrutia claimed we signed binum undertaking as prelim[inary] condition before admission U.N. membership. Announced readiness request special agenda item if Arabs ready join. Arabs reacted proposal differently. Malik expressed fears lack two thirds majority G[eneral] A[ssembly] and even simple majority General Committee for inscription item. Also mentioned possibility revival Swedish-Dutch proposal.[3] Jamali ready go ahead even if

471

1. ראה מס' 465.
2. ראה שם, הערה 3.
3. הצעת החלטה שהוגשה על־ידי שוודיה והולנד לוועדה המדינית המיוחדת של העצרת הרביעית של האו"ם בדצמבר 1949, והוגשה שוב לאחר שינויים מטעמה של שוודיה לוועדה המדינית של העצרת החמישית. בשני המקרים לא הועמדה כלל להצבעה. עיקריה – הנהגת פיקוח בין־לאומי על המקומות הקדושים בירושלים בידי נציב אחראי בפני עצרת האו"ם. (ראה כרך 4, הערת־עורך בעמ' 638–639, כרך 5, הערות־עורך בעמ' 658, 676, ו־698.)

binum Jerusalem, Bethlehem, meant sacrifices Arabs. Riad objected raising issue this late stage.

Brazil confirmed support binum but wished consult Rio. Chile talked cautiously about iniquity defiance U.N. resol[ution]s. Mexico stressed lack [religious?] character country thus approached matter from pol[itical] not religious angle. Holy places therefore not issue. Peru favoured binum in principle but feared raising issue now would resuscitate Swedish-Dutch. Dominica[n Republic] only one support Urrutia, others, reluctant express opinion, wished consult gov[ernmen]ts.

Arabs resisted Urrutia pressure immediate reply, requested day or two consultation.

Western three spoke Urrutia, Arabs, in so far unsuccessful effort head them off. Tov probably addressing Latins today, 12 Nov[ember]. Eban will try see Zuleta, Colombian ambassador Wash[ington]. Kidron seeing British re Jordan and other members General Committee. We will also contact Swedes, Dutch, re their possible action and will anyway spread rumours about intentions raise question functional binum.[4]

Please rush list ambassadors, ministers, who presented credentials Jerusalem.[5]

Tov

4. בינאום תפקודי היה רעיון שהעלתה ישראל בימי הדיונים בעצרת האו"ם על עתיד ירושלים ב־1949–1950 ועיקרו הגבלת הפיקוח הבין־לאומי למקומות הקדושים בלבד או לשטח העיר העתיקה בלבד. ב־1949 התגבש הרעיון להצעת החלטה שהגישה ישראל לעצרת, אך הצעתה לא התקבלה בשל התנגדות הוואטיקן. (ראה כרך 4, עמ' יט–כא, ונספח ד, עמ' 783–788.)

5. במברק אל נציגויות ישראל במדינות החברות בוועדה הכללית של העצרת הורה איתן לפעול למניעת הרוב הדרוש לרישום הסעיף בסדר היום של העצרת ולשכנע את המדינות בחוסר התועלת בדיון במליאת העצרת על בינאום ירושלים, ששם אין סיכוי להצעה לזכות ברוב הדרוש. (ראה איתן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 14.11.1954, 130.09/2377/2.) שיחת טוב עם הנציגים הלטיניים ראה מס' 483 והערות שם.

472

מ' לשם אל ד' לוין
M. Leshem to D. Lewin

העתק: 93.13/226/3

רנגון, 12 בנובמבר 1954

הנדון: איגרת סין בדבר עמדתנו באו"ם[1]

הברקתי לכם את המשפט הקובע של האיגרת והנני מצרף ארבעה העתקים. לפני שהאיגרת הגיעה לידי - היא נשלחה בשבת כשהמשרד היה סגור - שוחחתי במסיבה לרגל יום המהפכה הבולשביקית בשגרירות הסובייטית עם השגריר הסיני אשר הסב את תשומת לבי לאיגרת. הוא סיפר לי בקצרה על תוכנה. הדגיש שזוהי תגובת ממשלת פייפין [פקין] (לבל אחשוד חס ושלום שמקורה בשגרירות רנגון). שאל האם שמנו לב שצ'ו אן ליי בדין־וחשבון לאספה הלאומית הזכיר את ישראל כאחת הארצות שאתה עומדת סין לכונן יחסים דיפלומטיים תקינים.[2] עניתי שהפסקה הזאת זכתה לתשומת לב מיוחדת. כדי להוכיח שאני יודע במה דברים אמורים אמרתי שבאותו מקשור הזכיר צ'ו גם את אפגניסטאן.

השגריר הטעים שעתה הם מחכים למעשים. המשלחת תהיה - לפי דעתו - שלב של הכנה ליחסים דיפלומטיים. עניתי שהמשלחת היא בראש וראשונה מסחרית, אולם בראשה יעמוד כידוע מר הכהן. אמרתי שהשגריר הספיק להכיר את מר הכהן וקשר אתו יחסים ידידותיים ובוודאי יקדם בברכה שהעניין דווקא בידיו. אין אפוא ברירה אלא לחכות עד שמר הכהן יוכל להתפנות למשימה חשובה זו אותה מחשיבה ממשלת ישראל ביותר. הסיני השיב בחיוב ושאל למועד בוא הציר.[3]

472

1. באיגרת מ־6 בנובמבר מסר השגריר הסיני ברנגון, יאו צ'ונג מינג, לממונה הזמני לשם את תגובתה הרשמית של ממשלת סין להסבר שנתן לו לשם על הצבעת ישראל באו"ם (ראה מס' 459). המשפט הקובע באיגרת היה: "בהביאה בחשבון את ההצהרה של דובר משרד החוץ של ישראל ואת ההסבר שנתן לשם בשם ממשלתו סבורה ממשלת סין העממית שניתן לצפות לכך שממשלת ישראל, מנקודת הראות של כינון וקיום יחסים נורמליים עם סין, תנקוט מעתה ואילך עמדה צודקת כלפי סין בשאלת השבת מעמדה הלגיטימי של סין העממית באו"ם. (האיגרת במקור ובתרגום, בתיק 93.13/226/3.)
2. לשם מסר על אזכור זה של ישראל בנאומו של ג'ו אן לאי, במכתבו אל מחלקת אסיה (1.10.1954, 93.13/226/3).
3. על המשלחת לסין - ראה מס' 371. מנהל מחלקת אסיה, לוין, שחידש בסוף אוקטובר את פעולתו לקידום צאת המשלחת אצל שר החוץ והמנהל הכללי, הציע שהמשלחת תצא במחצית השנייה של דצמבר, כדי לנצל את האווירה הנוחה השוררת כעת כלפי ישראל בסין. הוא גרס שמטרת המשלחת אינה לחתום על חוזה מסחרי, אלא רק לקיים שיחות מקדימות בשטח המסחרי, וגם בשטחים אחרים, תוך כוונה שבסופן תזמין ישראל משלחת גומלין במטרה לסיים באורח יותר רשמי הסכם בשטח המסחרי ובשטח המדיני. ב־9 בנובמבר הביא שרת שוב את העניין לוועדת השרים. הפעם לא רק שלא היתה התנגדות אלא תמכו בהצעה בהתלהבות. ב־16 בנובמבר ביקר לשם אצל השגריר הסיני ומסר לו שהמשלחת תצא בין 15 בדצמבר ל־15 בינואר, אך הסיני הגיב בלי התלהבות יתרה, ורק ביקש פרטים על חברי המשלחת. פרטים אלה נמסרו לו במכתב ב־29 בנובמבר. (התכתבות זאת ופרטים נוספים ראה בתיק 93.13/226/3; מכתב לוין אל לינטון, 15.11.1954, 130.14/2561/7.)

מכאן עברה השיחה על אמנות סינית. הכרזתי על עצמי כמעריץ האמנות הסינית, על אף העובדה שידיעותי בשטח זה מצומצמות ביותר. השגריר סיפר לי שתהיה ברנגון תערוכה של מלאכת מחשבת סינית.

בברכה,

משה לשם

473

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

מברק מוצפן WIA87

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 12 בנובמבר 1954

מברקכם 48.[1]

שילוח, שמעוני, ראו בארנס. בארנס תמה וכעס על שווייט הגיש איגרת מבלי שהורוהו. לגופו של עניין הקריא לנו שבע נקודות שהכרחי להם לברר בסקר המוצע והן מזדהות כנראה עם שבעת סעיפי איגרת וייט.

בארנס טוען שהניחו שברור לנו כל הזמן שמטרת הסקר היא בירור האפשרויות ההנדסיות לשימוש בכנרת כאגם אגירה. זוהי בבת־עין כל התכנית. מצד שני, הן ברור שהסכמתנו לסקר לא תחייב הסכמתנו לעצם התכנית בדבר הכנרת (אף כי הם ימשיכו ללחוץ עלינו, כי בלי הכנרת כאגם אגירה אין ערך לכל התכנית). מה שדרוש להם הוא עובדות וידיעות ברורות על עניין הכנרת שבלעדיהן לא יוכלו להמשיך. ההסתייגויות והספקות של ממשלתנו ברורים וידועים להם היטב, אך דעתם שביכולתנו להרשות להם סקר זה בלי כל התחייבות ובלי כל אימפליקציה מדינית.

473

1. במברק זה הודיע הרצוג על תזכיר שמסר וייט, יועץ שגרירות ארצות־הברית, ב־10 בנובמבר, בנוכחות קרידל, ובו הסכמה להצעת ישראל להתקשר עם חברה מקומית לביצוע הסקר ולהגביל את מספר המומחים שיבואו מארצות־הברית לשניים. בתזכיר גם פירוט בן שבעה סעיפים של עיקרי הסקר שחרגו בהרבה, לדעת ישראל, ממה שדרשה מחלקת המדינה בתחילה, והצביעו על כוונה להשתמש בנתונים שיתקבלו לעיבוד תכנית כללית לשימוש בכנרת לאגירת מי הירמוך – כוונה שישראל התנגדה לה בתוקף. בשיחה שהתקיימה בעת המסירה, מחה הרצוג על החריגה והדגיש שההבטחה להמליץ לשרים להיענות ניתנה במסגרת בקשה מצומצמת שהשמיע ג'ונסטון בפגישה עם אבן ושילוח ב־17 בספטמבר. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון, 11.11.1954, IW48, 130.09/2310/8; תזכיר מאת וייט, 130.02/3694/9.)

לגוף העניין אין אפוא תיקון רב בשיחה זו עם בארנס (לשאלתו לאיזה סקר בדיוק נסכים, לא יכולנו לענות בפירוט בהיעדר ההוראות המפורטות שהבטחתם).[2]

לגבי הנוהל: בארנס יבקש [את] מחלקת המדינה להורות לווייט להניח הטיפול בכל הפרשה למהנדסים ולצאת ממנו בעצמו. הוא מבקשנו לא לענות לאיגרת של וייט עד שנספיק לברר בלתי־רשמית אם נוכל להגיע להסכם ברמה הטכנית.[3]

שג

2. ב־12 בנובמבר נפגש הרצוג שוב עם וייט וקרידל ומסר להם מסקנות של התייעצות שהתקיימה באותו בוקר בהשתתפות שרת, אשכול ואנשי תה"ל. עיקרי המסקנות היו שישראל מתנגדת לשימוש בכנרת כמאגר למימי הירמוך בעתיד הקרוב; באשר לשימוש בכנרת במועד בלתי מוגדר בעתיד עליו דיבר ג'ונסטון, לשם כך אין צורך בסקר בממדים המבוקשים בתזכיר שמסר וייט, שביצועו יימשך זמן רב ועלול לעורר ויכוח ציבורי בישראל שיזיק לשליחותו הבאה של ג'ונסטון. בתגובה הגדיר קרידל חמישה נתונים בסקר המקובלים על ישראל וקיבל על כך את אישורם של הרצוג ווינר, שיעצו לבצע את הסקר בידי מהנדס אמריקאי שנמצא כבר בישראל, קרידל למשל, או שני מהנדסים של משלחת הסיוע האמריקאית, ובכך למנוע ויכוח ציבורי. וייט וקרידל הבטיחו להבריק את ההצעה לשולחיהם בארצות־הברית. (ראה מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, IW50, 12.11.1954, 130.09/2310/8.) מברק זה הגיע לשגרירות ככל הנראה לאחר ששוגר המברק שבתעודה שלפנינו.

3. באותו יום מסר בארנס לשגרירות שמחלקת המדינה אינה יכולה ליטול חזרה את תזכירו של וייט, אך יורו לו להוסיף לתזכיר הסתייגות, שאומרת שהן מחלקת המדינה והן ג'ונסטון מודעים לגמרי להסתייגויות של ישראל בקשר לכנרת ומבקשים להבטיח לה שאין בבקשתם פגיעה בעמדתה של ישראל בעניין הכנרת. בנוסף יורו לווייט להוציא את כל העניין מההקשר הפוליטי שלו ולהעבירו למומחי המים, קרידל ווינר. (ראה שגרירות ישראל בוואשינגטון, WIA91, 12.11.1954, 130.09/2310/12.)

ב־18 בנובמבר מסר וייט להרצוג שמחלקת המדינה החליטה לקבל את הצעת ישראל בעניין תוכן הסקר ודרך ביצועו. (ראה הרצוג אל השגרירות בוואשינגטון, IW80, 19.11.1954, 130.09/2310/8.)

474

א׳ בן־חורין אל מנהל מחלקת מערב אירופה
E. Ben-Horin to the Director of the West European Division

מקור: 130.10/2536/13

אנקרה, 14 בנובמבר 1954

סודי ביותר-דחוף

הנדון: יחסי טורקיה־ישראל - אחרי שיחתי עם בירגי

הברקתי לכם את עיקר שיחתי הנ"ל. ותיאור מפורט יותר כלול בזכרון הדברים המצורף למכתב זה.[1] ברצוני להביא לעיון המשרד אי־אילו מסקנות משיחה זו לגבי עתיד יחסי שתי המדינות בזמן הקרוב, וכן מספר המלצות לפעולה בארץ, בטורקיה, ובמקומות אחרים.

בדברי בירגי לא מצאתי חידוש יסודי כי אם בעיקר אישור רשמי וקצת גם - למרות ששפע ידידות ונועם בשיחתו - לחששות שנתעוררו בנו מאז החלה טורקיה לגלות ביולי שנה־זו יזמה מיוחדת לפתיחת דף חדש ביחסיה עם ארצות ערב.

הטורקים עצמם אינם יודעים עדיין בבירור מה יהיה טיבם המדויק של הקשרים הצבאיים והמדיניים אשר אליהם הם חותרים. אך אם תהליך ההתקרבות הטורקית־ערבית יימשך ללא הפרעה ואם לא תבוא הפתעה מן הצד הערבי, הרי נראה מנקודת תצפית זו, כי תוך זמן קצר באופן יחסי תוכן סדרת הסכמים בין טורקיה מצד אחד, לבין עיראק, מצרים ואולי מדינות ערביות אחרות מצד שני - בין אם בדרך של הסכמים דו־צדדיים ובין אם על־ידי הסכם שיכלול יותר ממדינה ערבית אחת. במקרה האחרון קיימת לגבינו הסכנה הנוספת שהחבר הערבי כגוף לא יישבר כלל כי אם ישמור על זהותו ועל אחדים לפחות מעקרונותיו.

כדי למנוע הפרעת תהליך זה לפחות מכיוון אחד, תשאף טורקיה לרפיון מסוים של יחסיה אתנו, ולהצנעת אותם הקשרים הקיימים והעתידים לקום אתנו אשר היא תראה

474

1. תעודה זאת בתיק, אך לא הודפסה כאן. השיחה עם בירגי, מזכ"ל משרד החוץ, התנהלה לפי בקשתו של בן־חורין. הוא הביע הערכה להבטחות שטורקיה לא תפתח את קשריה החדשים עם מדינות ערב על חשבון ידידותה לישראל אך קבל על כך שהטורקים אינם נותנים פומבי ליחסים עם ישראל בהצהרות מדיניות חשובות, שבהן זכו הערבים לשבחים גדולים. בן חורין התכוון לנאום נשיא טורקיה באיאר באסיפה הלאומית ב־2 בנובמבר, שבו שיבח את מצרים על הסכמתה להפעלת הבסיס באזור תעלת סואץ על־ידי הבריטים גם במקרה של התקפה על טורקיה. בירגי השיב שאין שינוי לרעה ביחסי הידידות בין טורקיה לבין ישראל, אך בשל הסכנה הסובייטית מחד גיסא והסכסוך הערבי־ישראלי מאידך גיסא בחרו לבסס את הגנתם על ברית עם מדינות ערב. עם זאת, הם משננים לערבים היטב שאין בדעתם להצטרף לאיזו שהיא חזית אנטי ישראלית. על טורקיה להיזהר מפני מכשולים מיותרים בדרך להבשלת ההבנה הטורקית־ערבית ולכן עליהם להימנע מהצהרות ידידות כלפי ישראל, העלולות להתפרש על־ידי הערבים כהתגרות. לפיכך כל הפעולות שטורקיה עושה בתחום יחסי התרבות, עידוד קשרי המסחר והידוק הקשרים בין הצבאות ייעשו ללא פרסומת וללא משלחות דיפלומטיות. לעניין העלאת דרג הנציגויות מצירויות לשגרירויות השיב שיש להמתין עד שתועלינה הנציגויות הטורקיות באותן מדינות במזרח התיכון בהן קיימות עדיין צירויות. (ראה זיכרון דברים משיחה עם בירגי, 11.11.1954, 130.10/2536/13.)

לתועלתה הישירה. כך אני מפרש את דברי בירגי בדבר עניינה של טורקיה בפיתוח היחסים אתנו – דברים אשר נאמרו רק תחת לחץ שאלותי המפורשות.

אם אכן זו תהיה ההתפתחות עלולים הקשרים הפעילים בין שתי המדינות להצטמצם לתקופה ממושכת בעיקר בקשרי המסחר, אשר מה[ם] מפיקה טורקיה כיום תועלת ישירה. אינני חושב שקשרים אלה יושפעו לרעה במידה ניכרת על־ידי שיקולים מדיניים טורקיים. אך בעוד שאינני רואה בקשרים אלה קוניונקטורה קצרת מועד בלבד, הרי עתידם תלוי בגורמים רבים אשר עליהם אין לנו שליטה, כגון מאזן המסחר הטורקי עם מדינות אחרות, האפשרות של הנהגת משטר צנע בארץ זו, וכדומה. יתר על־כן, אין לזלזל באפשרות שעם התפתחות היחסים המדיניים הערביים־טורקיים יופעל לחץ ערבי על טורקיה לחפש בארצות־ערב לפחות חלק מן המוצרים שאנו מספקים לה כיום, כגון מלט במצרים.

כבר הבעתי בהזדמנויות שונות את ספקותי בדבר עמדתה העתידה של טורקיה בשאלות ארץ־ישראל באו"ם.

תוצאה חמורה נוספת תהיה שלא זו בלבד שמשך תקופה ממושכת לא תבוא טורקיה בחשבון כגורם של לחץ ממשי על מדינות־ערב למען הסדר אתנו – וזה אולי אינו דבר חדש – כי אם למרות רצונה, תתרום טורקיה לבידודנו הנוסף.

אני מקווה שאינני מפריז בחשיבותו של מאמץ מרוכז למנוע השפעה כמתוארת לעיל של ההתקרבות הטורקית־ערבית על היחסים אתנו. אני מציע לדון בפעולות הבאות:

1. בבירות הגדולות. יהיה זה פשטני מדי לומר שמקור כל הטוב והרע במחלקת המדינה של ארצות־הברית. אך כאן מניחים שטורקיה פועלת בעידודה של מחלקת המדינה אם לא בהשראתה, ויש אומרים גם בעידודה של אנגליה. (הניגודים בין שתי מעצמות אלו כאן מתבטאים, לדעת משקיפים, בניסיון ארצות־הברית לפעול להרחבת האמנה הטורקית־פקיסטאנית פשוטו כמשמעו, לעומת ניסיון אנגליה להביא להסדרים בשותפות טורקיה אבל במסגרות אחרות.)

על־כן, נראה לי שיש מקום להבעת דאגה וביקורת מצד ידידים נכבדים, הן באוזני ממשלת ארצות־הברית והן באוזני הטורקים, על שהפעילות הצבאית האמריקאית במזרח התיכון מזיקה לנו לא רק במישרין כי אם גם עשויה להרחיק מאתנו את הידיד האחד באזור, אשר דווקא בפיתוח יחסינו אתו היתה ארצות־הברית צריכה להיות מעוניינת מטעמים כלכליים ואחרים.

הציר הצרפתי כאן אמר לי כי התפתחות העניינים היא למורת־רוח הצרפתים, וזה טבעי, כי טורקיה הולכת ודוחקת את מה שנשאר מרגלי צרפת במזרח התיכון. יש על־כן מקום לטכיסת עצה בפאריס לפעולה משותפת לשם שמירתם האיתנה והגלויה של יחסי טורקיה־ישראל במקום להקריבם על מזבח הידידות הערבית. (הצרפתים רמזו לי כי הם מוכנים לדון בשיתוף־פעולה אתנו כאן.)

2. בארץ. כדי להוסיף את המשקל הדרוש, יש לדעתי מקום לשיחת לב אל לב של ראש הממשלה עם ציר טורקיה.

אם תדונו גם במתיחת ביקורת פומבית יזומה על התפתחות זו של היחסים, אבקש לא להתעלם גם מן האפשרות שבשלב זה אנו עלולים לשחק על־ידי ביקורת כזו לידי הטורקים, מאחר שנספק להם בזאת "ראיות" בהם יוכלו להופיע בפני הערבים

כצדיקים. כן אין לשכוח את הרגישות וחוסר חוש הביקורת הבלתי־משוערים של הטורקים.

3. בטורקיה. בין השאר יהיה עלינו להגביר את המאמצים – הכרוכים כבר בלאו־הכי בקשיים מרובים הנובעים מהיעדר דעת־קהל בלתי־תלויה חשובה בשאלות מדיניות חוץ – כדי לעורר התנגדותה של העיתונות הגדולה לרפיון ביחסי שתי מדינותינו. דבר זה יהיה כרוך בסידורים ארגוניים.

4. הפרעת תהליך ההתקרבות הטורקית־ערבית. על־ידי אמצעים שמר רפאל ומוסדות שונים היו יכולים לחשוב עליהם. זה דורש תכנון רב, וזהירות מיוחדת בביצוע.

אינני מתעלם מן העובדה שהצעות ממין זה אינן אלא פליאטיבות, וכי מוטב היה לו היו בידינו הצעות אשר יכלו לעורר את עניינה המיוחד של טורקיה. בשלב זה, נדמה לי שהצעות פומביות של התקשרות הגנתית עם טורקיה אינן מעניינות את הטורקים במיוחד, וכי הצעות כאלו היו יכולות לשמש רק כנקיטת עמדה בשאלות אסטרטגיות בין־לאומיות ואולי לזרוע קצת מבוכה בלב אלה אשר אינם מעוניינים לקבלן.

שעלינו להתמיד בלחץ שקט על הממשלה הטורקית ולנסות להמשיך וליצור עובדות בנות קיימא ביחסי שתי המדינות – זה נראה לי כדבר מובן מאליו.

בברכה,

א׳ בן־חורין
ממונה זמני

475

י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.02/2345/4

פאריס, 14 בנובמבר 1954

משיחה עם מאיארד.

א) הביע סיפוק מיוחד משיפור היחסים בין צרפת לישראל וחקרני לסיבות הפופולריות של צרפת אצלנו. כשציינתי בין השאר את העובדה שצרפת לא נגררה אחרי הקו החדש במדיניות האמריקנית, ציין שזה היה קו מחלקתו במשך השנה האחרונה והוא רואה זכות לעצמו שיכול היה לעמוד עליו. הדגיש שאין קשר בין שיפור היחס לישראל לבין שינוי הממשלה ושמצא בשעתו כל העזרה בבידו לגבי עמידה על קו זה.

ב) ציין המפנה במדיניות בריטניה לגבי ישראל המורגש גם ביחסי יום־יום. לדעתו, הסיבות לכך הן: חופש תמרון גדול יותר לבריטים לאחר חתימת הסכם סואץ, חשש פן יפרוץ סכסוך בין ישראל וירדן ותיפגע עמדתם בירדן, התקנאותם בהשפעתה של צרפת בישראל ובייחוד ההתחרות בשטח מכירת הנשק והחשש מפני אובדן השוק.

ג) חזר ושאלני בהדגשה, אם אין משא־ומתן נסתר בינינו למצרים או עם יסודות ערביים אחרים. לאור הכחשותי, ביקש שבאם ייראו סיכויים למשא־ומתן כזה נודיע על כך בזמן לממשלה הצרפתית לבל יועמדו בפני עובדה מוגמרת. שאלה זו חוזרת זו הפעם השלישית בשיחותינו ולפי התרשמותי היא מבוססת על ידיעות שהגיעו לרציף [משרד החוץ הצרפתי]. אשמח לקבל תגובתכם.

ד) עורר בעיית העלייה מצפון אפריקה והסביר שהאינטרסים של צרפת ייפגעו על־ידי כל עלייה בקנה־מידה גדול מארצות אלו.[1]

הסברתי עמדתנו והנחתי דעתו לגבי גודל העלייה אך עמדתי בתוקף על־כך שאין היהודים בצפון אפריקה שטובתם מזדהה עם טובת השלטון הצרפתי יכולים להקריב ביטחונם רק כדי לשמש קלף בידיו. אמרתי שאיננו עושים דבר כדי להרבות בהלה לגרום ליציאת המונים אך לא ייתכן שנימנע מלעזור בידי אותם היהודים החושבים לנכון לעזוב את מרוקו ותוניסיה. בהמשך הדברים הביא גם נימוק של כעס מדינות ערב על כך שצרפת מעודדת כביכול עלייה גדולה מאחוזותיה – העלייה היחידה בשעה זו – ומגבירה על־ידי כך הפוטנציאל של ישראל. הדברים נאמרו כנראה בעקבות התקפות רדיו קהיר, על נימוק זה לא נכנסתי לוויכוח כלל ודחיתיו בתוקף. אמרתי שאם יבואו אליהם ממשלות ערב בטענות, יצביעו על עיראק שהוציאה 110 אלף יהודים בשנה אחת ועל תימן שהוציאה 45 אלף. הוספתי שהארצות היחידות המונעות יציאת יהודים הן המדינות הקומוניסטיות ואין הערבים יכולים לצפות לכך שצרפת תלך בעקבותיהן.

צור

476
הערת־עורך
Editorial Note

הודעת ראש הממשלה ושר החוץ בכנסת
על מדיניות החוץ של ישראל

ב־15 בנובמבר מסר ראש הממשלה ושר החוץ משה שרת הודעה בכנסת בפתיחת הדיון על מדיניות החוץ של ישראל. שרת פתח בדברים על ההסכם האנגלו־מצרי שנחתם ביום 19 באוקטובר ועמד על משמעותו לגבי ביטחונה של ישראל. הוא אמר שעם גמר תהליך הפינוי וההעברה של הבסיס באזור תעלת סואץ תזכה מצרים בעמדת כוח גיאופוליטית ואסטרטגית כבירת ערך שתגביר את כושר התקפתה על ישראל, מה גם שההסכם אינו מכיל שום התחייבות מצדה של מצרים להימנע מתוקפנות כלפי ישראל. שרת הביע הערכה להכרזה הפומבית של בריטניה, באיגרת ששלח שר החוץ

475

1. על מצב הקהילות היהודיות בצפון אפריקה והעלייה משם – ראה מס' 259 ו־335. במשך 1954 חל גידול ניכר בעלייה ממרוקו והיא הסתכמה בכ־10,000 עולים. בשנה שלאחר מכן הסתכמה העלייה בקרוב ל־27,000 עולים. (ראה תיעוד בתיק 130.10/2525/9.)

אידן לשגריר אילת ביום חתימת ההסכם ופורסמה ברבים (ראה מס' 424), שהיא מייחסת חשיבות רבה ליחסי הידידות עם ישראל ומוכנה לעשות כל שביכולתה ליישוב הסכסוך בין הצדדים; וכן להצהרה של אידן בפרלמנט ב־2 בנובמבר (ראה מס' 454, הערה 1), שהיתה ניסיון ראשון לקבוע דברים ברורים בפומבי בעניין התחייבויותיה של בריטניה על־פי ההצהרה המשולשת מ־1950, לחוש לעזרתה של ישראל אם תותקף, ולשמור על מאזן בין ישראל לבין כל מדינות ערב באספקת הנשק לשני הצדדים. עם זאת, ציין שרת, אין בהצהרה פיצוי ותיקון למעמד הבלתי מאוזן של ישראל במזרח התיכון, שעומדת מחוץ לרשת הסמיכה של בריתות שמתהווה בו, ולכן זכותה של ישראל לתבוע עזרה צבאית ולדרוש הקלות ברכישת נשק.

ביחסים עם ארצות־הברית, ישראל עדיין מצפה לתרגום הצהרות קברניטיה לשפת המעשה, אך לעת עתה אין לה כל ידיעות על שינוי מהותי שחל במדיניות ארצות־הברית כלפי המזרח התיכון, מדיניות המכוונת לזיונן החד־צדדי של מדינות ערב.

שרת הביע שביעות רצון מהיחסים עם צרפת שהם ידידותיים וקיים שיתוף פעולה אתה בתחומים חשובים ובמיוחד בחקר האטום לצורכי שלום. הוא ציין גם שיפור ביחסים המדיניים והמסחריים עם מדינות שונות והודיע על שיגור המשלחת המסחרית לסין.

בקשר ליחסים עם הערבים עמד שרת על שלשלת ההתפרעויות והרציחות לאורך הגבול המצרי והזהיר את מצרים מפני פירוש מוטעה של התאפקותה של ישראל לנוכח ההתגרות המתמדת. כמו כן הזכיר את ניסיונותיה של ישראל לממש את זכות המעבר בתעלת סואץ. הוא אמר כי ישראל גורסת שמשטר הסכמי שביתת־הנשק הוא שלב בן־חלוף ורע במיעוטו, אך באין שלום תקפיד הממשלה על מילויו הנאמן מצדה, מצד המדינות הערביות ומצד מנגנון האו"ם. עם זאת חזר על נכונותה של ישראל להתקדם לקראת שלום או לכרות אמנות של אי־תוקפנות עם שכנותיה, כפי שהדבר גם בא לביטוי בנאומו של אבן בעצרת האו"ם (ראה דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השנייה, כרך XVII, עמ' 64–67).

477

ה"א סטאסן אל א' אבן (ואשינגטון)
H.E. Stassen to A. Eban (Washington)

Copy: 130.20/2486/4 :העתק

Washington, 15 November 1954

Dear Mr. Ambassador,

It is my privilege to inform you that the Foreign Operations Administration is now prepared to make available to the Government of Israel $30,300,000 for projects and commodities requested by the Government of Israel and

approved by the Government of the United States.[1] This allocation is made available pursuant to Section 201 of the Mutual Security Act of 1954 and is subject to the following:

1. Such assistance will be subject to the terms of the Notes dated November 25, 1953 exchanged between our Governments in Israel,[2] the terms and conditions of applicable United States legislative provisions, and the specific terms of individual procurement authorizations or other authorization documents.

2. At least $15,000,000 of these funds will be subject to repayment in accordance with Section 505 of the Mutual Security Act of 1954 and the terms and conditions of a loan agreement hereafter to be concluded between our governments.

3. Commodities and services to be financed will be limited to those commodities and services eligible under the Mutual Security Act of 1954, and regulations and procedures of the Foreign Operations Administration thereunder. Specifically excluded are (a) military equipment supplies; (b) costs of shipment on Israel flag vessels.

4. The specific amounts to be made available and the purposes therefore will be specified on individual procurement authorizations or other authorization documents following the regular procedures of the Foreign Operations Administration with which your Government is familiar. All transactions are to be conducted in accordance with Regulation 1 of the Foreign Operations Administration.

The funds hereby made available represent an initial allocation to the Government of Israel for fiscal year 1955. Final determination of the level of assistance to be furnished by the Government of the United States to the Government of Israel for this fiscal year has not yet been made. However, in order to permit your Government to carry on the orderly planning of its foreign exchange resources, I am prepared to advise you that such assistance will not exceed $40,000,000 and may, in fact, be somewhat less.[3]

Sincerely yours,

Harold E. Stassen

477

1. להודעה זאת קדמה מחלוקת בין המינהל לפעולות בארצות חוץ – Foreign Operations Administration – שדרש להקצות לישראל 40 מיליון דולר לבין מחלקת המדינה שאמרה שדי לישראל ב־30 מיליון. לישראל לא היה ברור אם הסכום שהוקצה הוא הסכום הסופי, או שהחליטו בינתיים לתת את הסכום שלא היתה עליו מחלוקת. אבן בכל אופן התבקש להשיג הבטחה ממחלקת המדינה על הסכום הגבוה. (ראה מכתב שרמן אל ספיר, 12.11.1954, 130.20/2486/4).
2. ראה כרך 8, מס' 538 (הערת־עורך).
3. אבן ושרת היו חלוקים ביניהם לגבי משמעות מענק זה. שרת הבריק שאינו מתפעל מהסכום של 40 מיליון דולר; ואילו אבן ראה הישג בכך שהוא מצטרף ל־180 מיליון שכבר ניתנו בשנים עברו ובכך שהוא ניתן בזמן של צמצומים בסיוע החוץ. (ראה שרת אל אבן, IW61, 15.11.1954, 130.09/2310/8; אבן אל שרת, WIA108, 16.11.1954, 93.01/2210/22.) ראה גם מס' 522.

478

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

Coded Tel. W109 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2210/20 נוסח יוצא:

Washington, 16 November 1954

Further my 99.[1]

If all goes well Arthur Dean will in few days give Dulles draft of suggested U.S. note or statement covering our position on seven points viz. friendship, peace, balance arms between Israel and Arabs collectively, mil[itary] aid for Israel, guarantee aid Israel if attacked, inclusion Israel in any defence scheme and free passage Canal. We spent two hours with Ehrlich today on drafting.[2]

Therefore I suggest leave Dulles alone for another week.

Meantime following Byroade talk last week[3] have sent him for informational transmission Dulles actual two extracts Eden['s] speech in which we most interested viz. aid if attacked and balance arms.

Eban

478

1. במברק זה ציטט אבן ממכתבו של דאלס אליו (ראה מס' 443 והערה 4 שם) והוסיף כי נטייתו היא להמתין עוד מעט, אלא אם סבורים במשרד החוץ כי זה הזמן לבקש פגישה עם דאלס כדי לשאול אותו מפורשות מה עמדתו לגבי הפירוש של אידן להצהרת השלוש מ־1950. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA99, 16.11.1954, 93.01/2210/22.)
2. טיוטה זאת, מהתאריך 16 בנובמבר בתיק 130.02/2456/16. ראה גם מס' 497 והערה 2 שם.
3. השיחה עם ביירוד, שבה נכח גם שילוח והוגדרה "פרטית", התקיימה ב־10 בנובמבר. ביירוד מסר כי הוא עומד לעזוב את תפקידו ולהתמנות לשגריר בקהיר. הוא הדגיש כי דאלס שקוע בעניין הישראלי ומקדיש לו זמן ו"אין להעלות על הדעת מזכיר מדינה יותר אוהד ויותר חותר לפתור בעיות ישראל בצורה שתניח את דעתה" ממנו. אולם, הוסיף, הקושי הוא למצוא נוסחה של ערבות ביטחונית שתתקבל על דעת הקונגרס והוא עצמו ניהל שיחות רבות למטרה זאת עם אנשי הקונגרס, אך לעת עתה העלה חרס. על כך העיר שילוח בדו"ח ששיגר על השיחה כי הוא ואבן מפקפקים באמיתות דבריו כי אם באמת היו שיחות כאלה היה שמץ דבר מגיע לאוזניהם. ביירוד התייחס גם להצהרת אידן ואמר כי אין ספק שהממשל רואה עצמו חייב לבוא לעזרת ישראל אם תותקף אך המצב החוקתי הקיים אינו מאפשר לו להצהיר הצהרה מעין זאת בלא הסכמת הקונגרס. (ראה שילוח אל מחלקת ארצות־הברית, WIA84, 11.11.1954, 93.01/2210/22.)

479

ר׳ איתן אל א׳ אבן (ואשינגטון)
W. Eytan to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW67

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 16 בנובמבר 1954

משפט אלכס[נדריה].[1]

מדו״חות בימים אלה ומדווחו של גדעון [רפאל] שחזר זה עתה מפאריס מסתמנת נכונות מסוימת מצד ממשלת מצרים לא לנקוט עמדה קיצונית בהתחשב עם הרושם שדיני נפשות נגד יהודים יעש[ו] בעולם החופשי. לכן זו העת לעשות כל המאמצים לחזק גישה זאת על־ידי פעולות שתוכחנה לה שפסקי־דין חמורים יעוררו סערת רוחות בעולם והם למורת רוחם של ממשלות המערב ובפרט ממשלת ארצות־הברית, שבחסדה תלוי משטרו של נאסר יותר מתמיד.

אבקשך להירתם לעניין במלוא כישרונך ולהטך ולארגן מיד שיגור של אישיות אמריקאית לקאהיר לשיחה עם נאסר. נראה לנו כמועמד מתאים דין, שותפו של דאלס. כמו־כן, מציעים שראובן [שילוח] יראה את ג.ב.ס. [גנרל בידל סמית?], ויטכס אתו עצה כי ניסיון עשיר לו דווקא בשטח זה.[2]

אנא תבקש מבלאושטיין שיקיים הבטחתו לגדעון לדרוש התערבותו של ביירוד.[3]

איתן

479

1. ראה מס׳ 468.
2. ההצעה לשיגורו של דין לשיחה עם נאסר לא נראתה לאבן ולשילוח מטעמים שונים. (ראה שילוח אל איתן, WIA121, 18.11.1954, 93.01/2210/20.) הזיהוי של ג.ב.ס. עם בידל סמית משוער, אך לא נמצאו פרטים על התייעצות עם בידל סמית בפרשה זאת.
3. ראה מס׳ 459.

480

מחלקת מערב אירופה אל שגריר ישראל בוואשינגטון
West European Division to the Israel Ambassador in Washington

מברק מוצפן IW64

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 16 בנובמבר 1954

מידי

בהמשך לרקע מברקנו מס' TNWA590[1] הנה נקודות לשיחה עם מנדס פראנס באם תתקיים:

א) אין לחסוך בדברי שבח לפעולתו ולתפקידו ההיסטוריים בצרפת.

ב) יש להביע הוקרתנו כי תוך אווירה של הסתייגות בין־לאומית כלפינו נתנה צרפת ביטוי פומבי ליחסה החיובי לישראל בהזמינה הרמטכ"ל.[2] אין ספק כי עמדת צרפת השפיעה על אנגליה והקלה על מדינאיה להביע גלויות ידידותם לגבינו.

ג) לאחר תיאור האינטרסים המשותפים בין צרפת וישראל מול מזימות הליגה הערבית, יש לתאר בדידותנו המדינית לעומת מדינות ערב, להוקיע מדיניות זיונן ולשאול לדעותיו על ארגון הגנת האזור תוך הבטחת מקומנו בו. אנו מוכנים לשיתוף־פעולה רחב עם צרפת במזרח־התיכון ומחוצה לו וזה ניתן בלי רעש יתר.

ד) אפשר להדגיש שרואים עצמאות סוריה ולבנון ושלמותן כתנאי מוכרח ליציבות באזור.

ה) מושג מאזן הכוחות במזרח התיכון שכה חיוני להשכנת השלום ולסתימת המזימות הפאן־ערביות והפאן־אסלמיות, קיבל פירוש חשוב אך לא די מוגדר בפי אידן.[3] אנו סומכים כי צרפת בפגישות הוועדה המשולשת תבטיח הגדרת המושג של מאזן הכוחות במשמעות המוחשית של אספקת נשק כמותית בלי להרשות לשיקולים אחרים כמו יעילות, כוח מוסרי וכדומה, לחבל במובנו העיקרי. לידיעתך, מנדס פראנס התעניין אישית בעבודת ועדה זו.

ו) בינתיים נאלצים לדאוג לזיוננו בכוח עצמנו בצורה המכבידה על מצבנו הכלכלי והכספי. אנו סומכים על צרפת שתגלה הבנה למצבנו ותספק לנו הרכש הדרוש ובתנאי אשראי מתאימים לאפשרויותינו. לידיעתך, שיחות בעניין מתנהלות בפאריס עם שר האוצר.

480

1. במברק זה דיווח איתן, מפי צור בפאריס, על כוונתו של מנדס פראנס בביקורו הקרוב בארצות־הברית לדבר עם האמריקאים על המצב במזרח התיכון. לפי השקפתם, סיכם צור, אין הצרפתים מאמינים בתועלת שתצמח מן הניסיון לארגן ולחמש את מדינות ערב ולאחרונה הם מודאגים מהיוזמה הטורקית ליצור גוש של מדינות ערביות. לשיטתם, לפני שפותחים ביוזמה כזאת יש להשיג שלום בר־קיימא באזור ולהבטיח את חופש השיט בתעלה. (ראה איתן אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 15.11.1954, 130.09/2312/8.)
2. על ביקור הרמטכ"ל בצרפת ראה מס' 311.
3. ראה מס' 454, הערה 1.

ז) בצפון אפריקה אנו עומדים בפני גיאות גל העלייה. העול הכבד שמוטל על מדינתנו דורש מהתנועה הציונית מאמצי הסברה בקרב היהדות העולמית ולא תמיד יכולה המדינה לשלוט בהם. נתאמץ למנוע שתעמולה זו תפריע לצרפת. נקדם בברכה עצת צרפת בדבר אפשרויות מימון אחרות. לעלייה זו חשוב ביותר שצרפת תדאג להבטחת חופש תנועת היהודים על רכושם ולביטחונם המלא בצפון אפריקה עצמה.

ח) דאג נא לתת לשיחה אופי של חילופי דעות חופשיים בלבד. אסור שהיא תתפרש כפלישה לתוך תחומו של יעקב צור.[4]

מער

481

י' קוזלוב אל ל' אשכול, פ' ספיר וו' איתן
I. Kosloff to L. Eshkol, P. Sapir and W. Eytan

מברק מוצפן ל/182

נוסח נכנס: 130.09/2320/2

לונדון, 16 בנובמבר 1954

"אנגלו איראניאן" הודיעונו, כנראה אחרי התייעצות עם משרד החוץ, שהם מבכרים שהמטען הפרסי הראשון ייקנה על־ידי "דלק" ישירות מהחברה הפרסית, אם אפשר בכספי המענק.

שילוח הודיעני בארצות־הברית שהם בקשר עם השגריר הפרסי אנטזאם, שהוא אחיו של שר החוץ, וינסה להעלות אתו בעיית אספקה. לדעתי, אם הבירורים המוקדמים יעלו שהדבר בר ביצוע, עלינו לעשותו מיד בהובלה מסביב לכף [התקווה הטובה].[1] אם הסיכויים ייראו קלושים, עלינו לחזור לבריטים וללחוץ עליהם, שבכל זאת יעשו ניסיון בעצמם.

העתק מברקי לשילוח ולשרמן רצוף.[2]

קוזלוב

4. על שיחת אבן עם מנדס פראנס ראה מס' 493.

481

1. שרת נועץ בחברים במשרד החוץ בעניין זה של הובלת הנפט האיראני. דעת מרביתם היתה שעדיף קודם כל לבסס את קניית הנפט האיראני עצמו, לנוכח לחצם של הערבים על איראן, ולא להשתמש בו לעת עתה כדי להעמיד במבחן את חופש המעבר בתעלת סואץ. (ראה רישומים בתיק 130.02/2420/2).

2. במברקים אלה דיווח קוזלוב על רצונה של חברת "אנגלו־איראניאן" שהדלק האיראני שמיועד לישראל ייקנה בצורה ישירה על־ידי חברת "דלק" והנחה את שילוח ושרמן לבחון אפשרויות של קנייה בעבור ישראל באמצעות מתווך, בין אם מדובר במתווך בריטי או בחברות דלק אמריקאיות. (ראה מברקים מס' EWA72, EWA73, 16.11.1954, 93.01/2210/22.) על פרשת קניית הנפט מאיראן ראה א' ביאלר, "דלק מאיראן", עיונים, 8, 1998, עמ' 162–165.

482

מייג'ור ג'נרל אל"מ ברנס אל רב־אלוף מ' דיין (תל אביב)

Major-General E.L.M. Burns to Rav Aluf M. Dayan (Tel Aviv)

Copy: 130.02/2436/7 :העתק

Jerusalem, 17 November 1954

Dear General Dayan,

I wish to refer to your letter dated 2 November 1954 which reached me after I had forwarded to you my letter dated 4 November. [1]

The note from Lt. Colonel Gohar quoted in my letter of 4 November requests that I "fix a date as early as possible for the return of these Beduins (the Azazme Beduins) to their lands in the area under Israeli control and the Demilitarized Zone".

In your letter dated 2 November in which you replied to my letter of 6 October, you referred to a previous conversation when you suggested and I agreed that I should "use my good offices to arrange an informal meeting" between Israeli and Egyptian representatives". As a matter of fact, my letter to you dated 6 October, written immediately after the withdrawal of the Israeli appeals in the Special Committee, was an elaboration of the above proposal regarding an informal meeting. To my regret, no answer was received to my suggestions and the Egyptian Delegation has made the request to which I have referred.

In such circumstances, I am no longer in a position to propose to Lt. Colonel Gohar the plan suggested in my letter of 6 October concerning the creation of an Ad Hoc Committee to deal with the two cases of the El Majdal Arabs and of the Azazme Beduines, and also with the question of the movement of nomadic Arabs.

In view of your letter dated 2 November, I intend to reply to Lt. Colonel Gohar by passing on to him your suggestion concerning an informal meeting on the matter between Israeli and Egyptian representatives.

482

1. המדובר בחליפת מכתבים בעניין החזרתם של מגורשים משבט העזזמה ומערביי מג'דל (על פרשת גירושם ראה מס' 245 והערה 2 שם). במכתב מ־6 באוקטובר כתב ברנס לדיין כי לאחר שישראל משכה חזרה ב־4 באוקטובר את הערעורים שהגישה לוועדה המיוחדת בפרשה זאת (ראה שם, הערה 3), הוא מציע לכונן ועדת אד־הוק שתטפל בשאלות נוהל לגבי הזכאים לחזור, וגם תמליץ על צעדים לפיקוח, בהסכם הדדי על תנועתם חוצת הגבולות של הערבים הנודדים. חליפת מכתבים זאת בתיק 130.02/2436/7.

Please let me know whether you agree with this procedure or if you prefer officially to reply to Lt. Colonel Gohar's note of 30 October which I communicated to you on 4 November.[2]

Sincerely yours,

E.L.M. Burns
Major-General
Chief of Staff

483

מ' טוב אל ו' איתן
M. Tov to W. Eytan

Coded Tel.: X374 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2331/14 :נוסח נכנס

New York, 17 November 1954

Continuing my 366.[1]

1) Yesterday's meeting attended almost all delegation heads, some alternates. Chairman's introduction most cordial.

I made extensive exposition on Jerusalem historic origin up to date, analysing entire Palestine question U.N. since 1947, special emphasis admission U.N., effacing any confusion our supposed commitment accept binum [internationalization] before admission.

Explained with U.N. map location holy places, real problem describing position Israel, and other countries constantly defending U.N. supervision holy places. I analysed dual stand Arab delegations one side and Jordan concerning binum and contrast Jordan's intransigence versus Israel's cooperation U.N. organs. Pointed up Israel gov[ernmen]t's policy custody holy places in our territory, pilgrimage rights etc., while Jews unable visit Old City. Related my chief interviews since [19]47 with gov[ernmen]ts, cardinals, nuncios, and archbishops, in Latin America reiterating our ever

2. דיין השיב על המכתב שלפנינו כי אם ירצו זאת המצרים תהיה ישראל מוכנה להשתתף בפגישת גישוש לא רשמית שבה יחליפו דעות בנושאים שהעלה ברנס במכתבו. (המכתב, מ־29 בנובמבר, בתיק 130.02/2436/7.)

483

1. טוב הודיע במברק, שלאחר פגישתו ב־16 בנובמבר עם נציגי הגוש הלטיני בשלמותו, אמר לו יושב־ראש הגוש טרוחיליו, נציג אקוואדור, כי בעיניו אין עתה סיכוי ליזמה הקולומביאנית להעלות את פרשת ירושלים באו"ם. (טוב אל משרד החוץ, 16.11.1954, 130.09/2331/14.) על היזמה של אורוטיה – ראה מס' 465, 471.

present readiness find solution within realistic formula holy places reconciling religious interests with live political realities. Purposely made no reference credentials matter.

2) Exposition completed, Chairman after consulting Fabregat asked me remain, answer questions.

3) Fabregat referred various passages mine insisting supervision holy places only viable solution and if necessary, his country ready debate item. Emphasized advisability Latin American bloc confine itself favoring direct negotiations Arabs-Israel.

4) De la Colina of Mexico purposely inquired what happened credentials presentation U.S.A., U.K. since this item had caused previous meeting Arabs. Fabregat not having attended that meeting deliberately asked Chairman information thereon.

Chairman reported Malik through Urrutia requested meeting and presented credentials item but actually talked on binum. Also that Urrutia announced having his gov[ernmen]t's instructions present binum item G[eneral] A[ssembly] trusting in Arab and Latin support.

Chairman stated various Latins had to consult with gov[ernmen]ts before commitment. Fabregat then stated his delegation would never consult gov[ernmen]t on credentials matter which only concerns respective gov[ernmen]ts and Israel.

5) Replying Mexican, I clarified item credentials U.S.A, U.K., also mentioning other countries did same previously. Briefly related gradual transfer gov[ernmen]t to Jerusalem since Knesset inauguration [19]49.

6) Mexico inquired how Israel gov[ernmen]t then reconciled this situation with U.N. resolution Jerusalem and holy places. I replied we see no conflict and repeated our clear record on Jerusalem in U.N. Reply satisfied Mexican.

7) Colombian representative Costello (Urrutia only present part of meeting) stated Urrutia had frankly informed Eban and me intention bring binum matter to G[eneral] A[ssembly] and most cordially described my exposition as "very intelligent, generally clear and most correct re Colombia's participation Israel's admission". I then confirmed our conversation Urrutia also referring my previous conversations same matter president Colombia in [19]51 and this year. Further more, I made reference satisfaction Colombian prelates re Israel gov[ernmen]t's treatment Colombian pilgrims.

8) Chairman expressed thanks my intervention and many participants congratulated me.

9) After meeting Chairman confirmed his statement my cable 366, various delegates said same to Gondi who attended meeting together Robinson.

10) Today at U.N. various Latin de[legate]s confirmed our yesterday's intervention would bear fruit and probably cause failure Colombian initiative.

11) Every one interprets yesterday's Colombian statements as excuse for Urrutia's attitude previous meeting with Arabs. We remain watchful any eventuality while continuing work enlightenment individual delegations.[2]

Tov

484

א׳ אבן אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ואשינגטון)
A. Eban to U.S. Secretary of State (Washington)

העתק: Copy: 130.02/2456/16

Washington, 18 November 1954

Dear Mr. Secretary,

I thank you for your letter of November 12[1] and look forward to resuming our discussion whenever you feel ready.

I appreciate your readiness to grant an appointment if I should wish to take up further aspects of the matter.

In the meantime, may I draw your attention to two extracts, which I enclose, from Sir Anthony Eden's speech in the House of Commons on November 2, 1954.[2] He was replying to members of all parties who had expressed the view that the Western Powers should now clarify their policy on Israel's position in the context of Middle Eastern security.

The first extract deals with the obligation to maintain a balance in arms supplies between Israel and the Arab States collectively. The second deals with the question whether the Western Powers should engage themselves to go to Israel's aid if attacked.

I do not doubt that the three Western Powers are at one in this matter, but we were interested by the directness and simplicity of these formulations.

Since these are two of the questions on which we are hoping, eagerly and primarily, for a clarification of American policy, I feel that this material may be of significance in our current discussions.

Yours very sincerely,

2. בפגישה נוספת עם אורוטיה, ב־22 בנובמבר, הבטיח הלה כי לאחר פגישתו של טוב עם נציגי מדינות אמריקה הלטינית, שכתוצאה ממנה אין כעת סיכוי שהם יתמכו ביזמתו, הוא מסתלק לפי שעה מהעלאת נושא ירושלים בעצרת, אם כי תמיד יהיה נכון להעלותו כאשר תהיה לו תמיכה מספקת. (ראה טוב אל איתן, X391, 22.11.1954, 130.09/2331/14.) על זה הגיב שרת קצרות במברק אל טוב: ״ברוך דיין האמת, ויישר כוחך בתפקיד חברה קדישא״. (מברק 686, 24.11.1954, 130.09/2331/7.)

484

1. ראה מס׳ 443 והערה 4 שם.
2. ראה מס׳ 454, הערה 1.

485

מ' גזית אל מחלקת אסיה והמחלקה הכלכלית
M. Gazit to the Asia Division and the Economic Division

מברק מוצפן ל/198

נוסח יוצא: 93.04/39/12

לונדון, 18 בנובמבר 1954

הוזמנתי לארוחת צהריים על־ידי מזכיר שני פרסי סאנאנדאג'י. במהלך השיחה, גיששתי לפי עצת קוזלוב אפשרות קניית נפט במישרין מפרס במסגרת המכסה העומדת לרשות חברת הנפט הלאומית האיראנית.[1] חזר והדגיש שמדיניותם היא למכור נפט לכולם. הוא אמנם אינו עוסק בענייני נפט, אבל הרושם שלו הוא שהם לא יסרבו לישראל. הלחץ הערבי אינו עושה עליהם רושם והחשש העיקרי הוא תגובת הקבוצות הדתיות הקיצוניות. ברם, אין להניח שחשש זה יפעל בשטח של נפט. מכל מקום, זו שאלה של תיאום זמנים שרק בטהרן יוכלו להשיב עליה. מביע נכונות לברר הדבר בשבילנו. עניתי שתחילה אנו מתקשרים אתכם וייתכן ועוד נבקש לעשות זאת.

קוזלוב בדעה שיש לבקש מנציג בנק לאומי בטהרן שיברר באופן בלתי רשמי וזהיר, אם פרס אמנם מוכנה לספק לנו נפט במסגרת ההסכם המסחרי.[2] עליו להדגיש שפרס עמדה על כך שנפט מוכרח להיכלל ברשימת הסחורות העומדות לחליפין. אנא, הבריקו מהן פעולותיכם בעניין.

גזית

485

1. ראה מס' 481. במהלך השיחה הביע סאנאנדאג'י את צערו על שלא קיימים יחסים דיפלומטיים מלאים בין איראן לישראל, ביקש שישראל תראה את יחסיה עם איראן כנורמליים וטובים ביותר ושאל לה לפרש את סגירת הנציגות האיראנית בישראל כאילו אין האיראנים רוצים בקיום יחסים. הוא ציין שכלכלות איראן וישראל משלימות זו את זו ושקיימים אינטרסים משותפים חשובים אחרים, כמו התנגדותן המשותפת לאיחוד עיראק עם אחת המדינות הערביות. (דו"ח מהשיחה, 18.11.1954, בתיק 130.15/2566/1).
2. ראה מס' 16 והערה 3 שם.

486

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 19 בנובמבר 1954

ועדת שביתת־הנשק ישראל־מצרים נפגשה אתמול והיום לדיון "בת־גלים".[1] המצרים הגישו הצעת החלטה האומרת כי כניסת "בת־גלים" למים טריטוריאליים מצריים מהווה הפרת סעיף 2, סעיף משנה 2 של הסכם שביתת־הנשק[2] ונוגדת להסכם הספנות מ־23 ביולי 1953.[3] ההחלטה לא התייחסה כלל להאשמות בדבר התקפת "בת־גלים" על דייגים.

אחרי מספר משברים קשים בהם עמדנו על סף הצבעת היושב־ראש לטובת מצרים הצלחנו הבוקר להפיל ההחלטה המצרית בהימנעות היושב־ראש.

הצעת החלטה שהוגשה על־ידי המשלחת הישראלית קבעה כי התלונה המצרית היתה בלתי מבוססת וכי ישראל לא הפרה כל הוראה של הסכם שביתת־הנשק. היושב־ראש הצביע ביחד עם ישראל וההחלטה נתקבלה. המשלחת המצרית ניסתה למנוע הבאת ההחלטה להצבעה וסירבה להצביע עליה בהגדירה [אותה] כבלתי־חוקית. אחרי ההצבעה קרא היושב־ראש לצדדים להסדיר במהירות שחרור "בת־גלים" וצוותה.[4]

תקוע

486

1. ראה מס' 463 והערות שם. על הדיונים ונוסחי ההצעות ראה דין־וחשבון של ראש מטה המשקיפים מ־25 בנובמבר 1954, 130.02/2438/6.
2. סעיף 2, סעיף משנה 2, של הסכם שביתת־הנשק ישראל־מצרים קובע ששום חלק מכוחותיו של כל אחד משני הצדדים, ביבשה, בים או באוויר, לרבות כוחות בלתי סדירים, לא יעשה מעשה מלחמה או איבה נגד הכוחות הצבאיים של הצד שכנגד או נגד אזרחים, בשטח הנתון לשליטתו של אותו צד, ולא יחדרו לחלל האוויר של הצד שכנגד או לתוך מימיו במרחק של שלושה מילין מקו החוף. (ראה כרך 3, נספח ו.)
3. הסכם זה, שנחתם בין ישראל למצרים ב־23 ביולי, קבע שספינות אזרחיות של כל אחד משני הצדדים שייקלעו למצוקה וייאלצו לחפש מקלט במים הטריטוריאליים של הצד שכנגד, יורשו אחר כך להמשיך בדרכן בהקדם האפשרי. (ראה כרך 8, מס' 310, הערת־עורך.) הנציג המצרי טען שמהסכם זה משתמע איסור על כניסה למים הטריטוריאליים של הצד שכנגד, אלא במקרה של כוח עליון, ואילו הנציג הישראלי השיב שאין להסכם זה נגיעה להסכמי שביתת־הנשק ולכן אין לוועדת שביתת־הנשק זכות לדון בו.
4. למחרת, 20 בנובמבר, הודיע שר החוץ המצרי כי למרות קריאתו של יושב־ראש הוועדה לא ישוחררו האנייה וצוותה. כמו כן הודיע על הגשת ערעור. באותו ערב שוחח תקוע עם ברנס שהסכים לשלוח למועצת הביטחון דו"ח על החלטת הוועדה, מבלי לחכות להתפתחויות בקשר לערעור. (ראה תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 21.11.1954, 130.09/2320/1.) הערעור נדון בישיבה מיוחדת של הוועדה בראשות ברנס ב־26 בנובמבר. הוחלט להשמיט את הגדרת התלונה המצרים כבלתי מבוססת תוך ציון שההשמטה אין בה שיפוט של העובדות. (ראה תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 26.11.1954, 130.09/2321/1.) ראה גם מס' 505.

487

מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן (ואשינגטון)
United States Division to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW81
נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 19 בנובמבר 1954

מידי

שלך 110.[1]

משיצאנו מעניין הסקר ללא משבר נוכל לדון בעמדתך מבחינה אקדמית. ברצוני להעיר:

א) צריך להיות ברור לפחות לנו, שמגמה לאגור בכנרת בשלב ראשון מהווה נסיגה מסוימת מעמדת ג'ונסטון בתום המשא־ומתן פה. ג'ונסטון נימק בתחילת המשא־ומתן את הצורך באגירה בחיסכון כספי ועכשיו אישר קרידל באוזני וייט בנוכחותנו שאי־שימוש בכנרת בשלב ראשון לא יחייב הוצאה נוספת.

תמהונם של ג'ונסטון ובארנס נראה תמים במקצת. קיימת זיקה מהותית בין הסקר לבין המשא־ומתן שיתנהל על הצעתם הסופית. הסקר מהווה חוליה בשרשרת מבצע ג'ונסטון ויוצר עובדה פסיכולוגית. אינה דומה בקשה לדעת כמה חדרים בביתך שמא ירצה בעוד 5 שנים לשכור דירתך לבין בקשה לבחון פרטי המבנה משום שבדעתו לבקש שכירה מידית.

אף שיש להצטער על שנאלצנו לסרב למלוא בקשתם, אין להתעלם מהיתרון שבהבהרה לג'ונסטון כמה חיונית בשבילנו שאלת הכנרת. אנו מוכרחים לקחת בחשבון את החשדנות בחוגים רבים לגבי תכנית המים בכללותה ואין ספק שכלילת הכנרת תכביד על הסיכויים לקבלת הצעתו הסופית של ג'ונסטון אף אם הכמויות יתקבלו על הדעת. למרות כל הדיבורים טרם שמענו מג'ונסטון סופית שאין בדעתו להציע פיקוח בין־לאומי אלא water-master עם תפקידים טכניים מוגבלים (במכתבו לראש הממשלה מתאר ג'ונסטון את השקפתו בנקודה זאת "as almost precisely"

487

1. אבן הביע במברק זה הסתייגויות מההתנגדות הנוקשה של ישראל לסקר שמטרתו בירור האפשרויות ההנדסיות לשימוש בכנרת כמאגר מים מרכזי (ראה מס' 473). ראשית, זאת דרישה אמריקאית ישנה ויסוד לכל תכניותיהם; שנית, הסתייגותה של ישראל מהאגירה בכנרת אינה רשאית לשלול מהאמריקאים את האפשרות של איסוף מידע שנועד לסייע להם להמשך הדיון עם הצדדים; שלישית, לגופו של עניין, ייתכן כי יש מקום לאסכולה הרואה בחיוב את האפשרות של אגירת המים דווקא בתחומה של ישראל. אך גם אם ישראל אינה זזה מהסתייגותה, עליה ליזום משבר רק לגבי עצם קבלת התכנית ולא לגבי הסקר. לפיכך המליץ אבן להתיר את הסקר תוך חילופי מכתבים שבהם תביע ישראל את הסתייגותה לגבי האגירה בכנרת והאמריקאים ישיבו כי הם מבינים הסתייגות זאת, והתרת הסקר לא תתפרש כהשלמה של ישראל עם תכנית האגירה. (אבן אל מחלקת ארצות־הברית, 16.11.1954, 93.01/2210/22.)

השקפת ראש הממשלה[2] ונשארת השאלה מה פירוש "almost" . אפילו יקבל השקפתנו במילואה לגבי water-master הרבה יותר נוח יהיה לנו מבחינה מדינית ופסיכולוגית אם הכנרת לא תוכלל בהיקף בדיקותיו של ה־water-master.

וינר מכין טיעון הנדסי שיבהיר את אי הצורך בכנרת כמאגר וידבר עם קרידל.[3]

מאה"ב

488

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 385

נוסח נכנס: 130.09/2331/14

ניו יורק, 19 בנובמבר 1954

דיון הפליטים.[1]

השלושה מתלבטים בניסוח ההצעה וטרם הגיעו לידי הסכם. הסכנה היא שהסעיף בדו"ח הוועדה המייעצת המדבר על אי הצלחה בפיצויים והחזרה ימצא מקום בהחלטה. אך לא פחות חמורה היא האווירה השוררת כלפינו באשר היתה כנראה ציפייה שנתקדם בעניין הפיצויים והתקווה התאכזבה.

2. ראה מס' 324.

3. במברק המשך הזהיר י' הרצוג שעל־ידי שימוש בכנרת יימצאו אמנם מימי הירמוך ברשות ישראל אולם קשה לתאר כי במקרה זה יסתפקו הערבים ב־water-master מוגבל, ואם לא תעמיד ישראל את ג'ונסטון על עמדתה מבעוד מועד, ייתכן שיאשימו אותה בפיצוץ המשא־ומתן בנקודת הכנרת בהצביעם על סירובה לפיקוח בין־לאומי על השטח. כמו כן הביע חשש שתעלה דרישה לשינוי גבולות סביב הכנרת. (מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, IW92, 21.11.1954, 130.09/2310/8.)

488

1. ב־16 בנובמבר נפתח בוועדת אד־הוק של המושב התשיעי של עצרת האו"ם הדיון בדין־וחשבון השנתי של מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי ארץ־ישראל. בפני הוועדה היו מונחים הדו"ח של מנהל הסוכנות ודו"ח משותף של המנהל והוועדה המייעצת של הסוכנות (מסמכי או"ם A/2717 ו־A2717/add.1). בדו"ח שלו ציין מנהל הסוכנות שמטרת התכנית שאושרה על־ידי עצרת האו"ם במושבה השישי היתה צמצום הדרגתי של הוצאות הסעד עד לסילוקן הסופי באמצעות תכניות של שיקום. בין המכשולים להשגת המטרה ציין את היעדר פתרון לפי החלטות העצרת בנוגע לשיבה (רפטריאציה) ולמתן פיצויים, את העמדה השלילית של הפליטים ואת חוסר שיתוף־הפעולה מצד מדינות ערב. הדו"ח המשותף הדגיש יותר את אחריותה של ישראל שאינה זזה מעמדתה שאין להחזיר פליטים ואין מצדה כל פעולה חיובית ביחס להסדר עניין הפיצויים. הדו"ח המליץ שסוכנות הסעד והתעסוקה תמשיך לשתף פעולה באופן הדוק עם ועדת הפיוס בנוגע לשאלות אלה, שייעשו מאמצים לשכנע את הפליטים ששיתוף פעולה עם תכניות הסוכנות לא יפגע בזכויותיהם לשיבה ולפיצויים; להמשיך במשא־ומתן עם המדינות המארחות את הפליטים שיקבלו על עצמן בהדרגה את האחריות לסעד, ולהאריך את המנדט של הסוכנות לחמש שנים.

אווירת הסיכלון [התסכול] והקיפאון, ההחלטה להעמיד את סוכנות הסעד על תכנית עבודה לחמש שנים יש בה כדי להגביר את הציפייה אלינו למעשה מסייע.

נציג הולנד פטיין אמר לקומיי שגם משלחתו וגם המשלחות הסקנדינביות סבורות שאדישותנו וחוסר יזמתנו אין להן הצדקה והרגשה זאת הרווחת אצל ידידי ישראל תטביע חותם על הוויכוח. לדעתו רוצות משלחות אלה בהתנדבות מצדנו להחזרה חלקית, אך אם אין הדבר ניתן, לפחות נעשה דבר בעניין הפיצויים נוסף על סתם חזרה על קיום ההתחייבות. אלה שידעו על הקמת ועדת הורוביץ והמלצותיה,[2] מאוכזבים ביותר לשמוע מפינו כי אין תזוזה כלשהי לעת־עתה. המשלחת כולה סבורה כי יש לשקול היטב אפשרות שקומיי יהיה רשאי לומר משהו שיקל על חומרת האווירה. רצוי שיאמר לפחות שהתחייבותנו קיימת ועומדת, שהיה דיון אצלנו בהגשמתה, שאנו החלטנו לעשות התחלה ממשית בשנה הבאה על־ידי הפרשת כספים ראשונים לקרן מיוחדת שתיועד לתשלומי פיצויים, ושנהיה מוכנים לבוא במגע עם גורמי או"ם על שיטת הפעולה. הקו המרכזי בטיעון שלנו יהיה שאין תועלת בוויכוחים השנתיים ולא נגיב על השמצות השכנים, אך תבוא הסברה נוקבת של עמדת הממשלה העקרונית בדבר הצורך בפתרון על־ידי קליטה בארצות ערב והבעת התנגדות מוחלטת להחזרה. הבריקו נא אם [יש] סיכוי להצעה זאת.[3]

אבן

2. הכוונה לוועדה לבירור שאלת הפליטים הערבים בראשות ד' הורוביץ, שהממשלה החליטה על הקמתה ביוני 1953, בהחלטה שלא ניתן לה פרסום רשמי. בדו"ח שמסרה בדצמבר 1953, הגיעה הוועדה למסקנה ששאלת הפליטים היא אולי השאלה המרכזית מבחינה מדינית וביטחונית ופתרונה הוא הדרך לשלום של קבע. הוועדה המליצה על תכנית ליישובם של הפליטים במדינות ערב והעריכה את מספרם בכ־700,000 והוצאות שיקומם בכ־300 עד 350 מיליון דולר. סכום זה המליצה הוועדה להשיג באמצעות מלווה מארצות־הברית שהחזרתו תובטח מכספי השילומים. (דו"ח הוועדה, דצמבר 1953, בתיק 130.15/3743/10.)

3. שרת הנחה את הנציגות באו"ם שלא להזכיר בפומבי את דו"ח ועדת הורוביץ, שהוא עניין ממשלתי פנימי ולא נושא למשא־ומתן עם גורמי חוץ. לעומת זאת התיר להם להצהיר כי אם הערבים יפסיקו את החרם וההסגר, תהיה ישראל מוכנה להתחיל בביצוע תכנית לתשלום פיצויים. תנאי זה יש להסביר בכך שאין להעלות על הדעת דרישה לתשלום פיצויים מישראל כל עוד נמשך החרם הגורם לה הפסדי ממון ניכרים. אפשר גם להוסיף שיש ויתור גדול מצדה של ישראל באי התניה של הביצוע בכריתת שלום. (ראה שרת אל נציגות ישראל לאו"ם, 685, 22.11.1954, 130.09/2331/7.)

קומיי דיבר בוועדת האד־הוק של עצרת האו"ם ב־26 בנובמבר. בהתאם להנחיית שרת חזר על נכונותה של ישראל להיכנס לדיונים על פיצויים עם כל מוסד מתאים של האו"ם, אולם ציין שיש להתגבר על שני קשיים עיקריים: מימון והמצור הכלכלי שמקיימות מדינות ערב על ישראל, שבשש שנות המדינה גרם לישראל הפסד של לא פחות מערך הרכוש הערבי הנטוש. יחד עם זאת, למרות מאמציה לתרום לפתרון בעיית הפליטים – כ־50 אלף מהם יושבו על־ידי ראינטגרציה בישראל, ואחדים הורשו לחזור במסגרת איחוד משפחות – אין סיכוי שישראל תכניס פליטים נוספים לתחומה והפתרון השלם של הבעיה מצוי בהתיישבות של קבע של הפליטים בארצות ערב. (ראה *GAOR, Ninth Session, Ad Hoc Political Committee*, 35th Meeting, 26 November 1954.)

489

ר׳ שילוח אל ג׳ רפאל וי׳ הרצוג
R. Shiloah to G. Rafael and J. Herzog

מברק מוצפן WIA130

נוסח נכנס: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 21 בנובמבר 1954

אישי

בלאושטיין ראה ביירוד יום שישי, דיבר כמוסכם על אסירי מצרים ותבע התערבות תקיפה של מחלקת המדינה למניעת עינויים, רדיפות, עיוות דין ופסקים חמורים.[1] סירב להיגרר לוויכוח וניחושים אם אמנם אשמים האסירים והתעכב על הצד האנושי והמדיני. ציין העובדה שישראל הקלה בדין מצרים וערבים אחרים שנתפשו, אף שהיו הוכחות ברורות לאשמתם. לפי ידיעות בלאושטיין נידונו ערבים שנתפשו מרגלים בישראל ללא יותר מחמש שנות מאסר. בלאושטיין הזהיר מפני סערה ציבורית בכל העולם ובארצות־הברית במיוחד אם ינהגו המצרים בקיצוניות ואם יהיו פסקי דין חמורים. הזהיר גם ביירוד מפני הקושי שהוא עצמו יעמוד בפניו אם בראשית שליחותו בקהיר יפרוץ משבר חמור בין ישראל למצרים, יהדות ארצות־הברית ומצרים.

ביירוד גילה חוסר בקיאות בפרשה והזמין הארט לשיחה. הארט טען שהתערבות נמרצת של מחלקת המדינה תתפרש כהתערבות בענייני פנים, יתר־על־כן, האנשים נאשמים בפגיעה במוסדות אמריקאים במצרים ויהיה תמוה אם תתערב ארצות־הברית לטובתם. בלאושטיין לגלג לגרסה התמימה של אי התערבות בענייני מצרים שעה שארצות־הברית התערבה בענייני המשא־ומתן עם אנגליה, התחילה בסיוע וכו׳. אשר להאשמה בפגיעה במוסדות ארצות־הברית במצרים טען בלאושטיין כי מבלי לקבוע אם האנשים אשמים או לא, עובדה היא שלא הוא ולא מנהיגים יהודים אחרים לא יאמינו בהודאות ועדויות שנסחטו על־ידי עינויים, שכבר הביאו לאיבוד עצמי לדעת של אישה.[2] כאן הקריא הארט הצהרתו של הרב נחום על יהודי מצרים ששפרה עליהם נחלתם.[3] בלאושטיין הגיב כי עם כל הכבוד לרב לא יוכל להתייחס ברצינות להודעת מנהיג מיעוט בארץ של משטר רודני.

489

1. ראה מס׳ 459, 479.
2. הכוונה ככל הנראה לניסיונה של מרסל (ויקטורין) ניניו, אחת מ־13 העצורים, להתאבד בקפיצה מחדר מעצרה.
3. בהודעה זאת, הכחיש הרב נחום ידיעות על צעדי עונשין נגד יהודים מצרים ובכלל זה מעצר של למעלה ממאה וחמישים יהודים בעלי מקצועות חופשיים, תעשיינים ופקידים. לדבריו, לא קיים במצרים טרור גזעני נגד הקהילייה היהודית. אדרבה, מאז המשטר החדש גילו השלטונות בהזדמנויות שונות את אהדתם ליהודי מצרים. אמנם נכון שהיו מעצרים, אך לאחר חקירה שוחררו האנשים ונותרו רק 13 איש המובאים עתה בפני בית הדין הצבאי. (הנוסח המלא של ההצהרה בתיק 130.02/2453/21.) ראה גם מס׳ 510.

ביירוד לא קיבל השקפת הארט והתחייב לפעול במרץ בוואשינגטון ובקהיר והבטיח להודיע לבלאושטיין תוצאות התערבותו בימים הקרובים. ניכר שביירוד אינו שש למשבר חמור בינינו לבין מצרים בצעדיו הראשונים בקהיר.

בלאושטיין קבע גם פגישה עם ריאד לאמצע שבוע זה ויעורר בתוקף רב שאלת האסירים.[4] בשיחה טלפונית עם ריאד התנצל האחרון על ביטול הפגישה עם ראש הממשלה והסביר כי המשבר הפנימי חייב הדחייה. אולם ריאד רוצה לשכנע בלאושטיין שיבוא לקהיר בשבועות הקרובים. ריאד חוזר לשם בסוף חודש זה והוא מעוניין שהביקור יתקיים שעה שהוא במקום. הדרכתי בלאושטיין לקראת השיחה ועודדתיו להיענות להזמנה המחודשת. בלאושטיין שקל שמא כדאי לדחות הביקור עד לאחר בואו של ביירוד למקום כהונתו, אולם המלצתי שמוטב שהוא יקדים את ביירוד.

לגבי המשא־ומתן בינינו לבין דאלס סיפר ביירוד כי אין לחכות להתפתחויות חשובות בקרוב. תביעות ישראל והמאורעות במזרח התיכון הביאו דאלס להכרה בצורך בבדיקה יסודית של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון ולא רק דיון בהשגות הביטחוניות של ישראל בלבד. דאלס אישית בעזרת אנשים מחוץ ל־.N.E.A [האגף לענייני המזרח הקרוב, דרום אסיה ואפריקה] עורך הבדיקה וזה עלול לקחת זמן ממושך ואין לחכות בקרוב להצהרת מדיניות חדשה. ייתכן אמנם שעם כינוס הקונגרס החדש, תימצא דרך לקבל הסכמת הקונגרס לפירוש מוסמך של הצהרת השלוש ברוח דברי אידן לגבי החובה לבוא לעזרת ישראל אם תותקף. להצהרת מדיניות יותר מפורטת, אין לחכות בזמן הקרוב.[5]

אגב השיחה סיפר ביירוד כי המועצה למען היהדות הגישה תזכיר למחלקת המדינה והמליצה שיוטל על שני אישים יהודים אמריקאים כברנרד ברוך ואדמירל שטראוס, לסייר במדינות ערב וישראל ולהציע מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון. בלאושטיין דיבר נגד ההצעה.

שיחה זו מעוררת הרבה בעיות ותמיהות ונקדיש השבוע לבירורים. נבריק לכם מסקנותינו והמלצותינו.

שילוח

4. בלאושטיין אכן נפגש עם ריאד שהיה באותו זמן בארצות־הברית כחבר במשלחת המצרית למושב עצרת האו"ם. בשאלת האסירים כפר ריאד בטענה כי ישראל נוהגת בחסד כלפי אסירים מצרים וערבים, אך מטעמים אנושיים, וכדי ליצור אווירה שקטה באזור, ומתוך התחשבות בארצות־הברית הבטיח להתמסר למנוע את מיצוי הדין הן בשעת החקירה והן לגבי פסקי הדין, והוסיף כי הוא יודע שגם הממונים עליו מתייחסים לעניין ברוחב לב. באשר לפגישה עם נאסר חזר ריאד והתנצל על ביטולה, וחזר על ההזמנה לביקור בקרוב.
בלאושטיין גם קיבל הודעה מביירוד שלפי הוראותיו פנה השגריר קפרי לממשלת מצרים בעניין האסירים ושוכנע שהיחס לאסירים הוגן, וכך ינהגו בהם הן בהמשך החקירה והן לגבי פסקי הדין. קפרי טען גם כי הודעתו של הרב נחום על יחס הוגן ליהודים מתאשרת גם מפי מנהיגים יהודים אחרים במצרים. ביירוד הבטיח לבלאושטיין שקפרי יוסיף לעמוד על המשמר בעניין האסירים והם יפעלו גם באמצעות שגרירות מצרים בוואשינגטון. (ראה שילוח אל רפאל והרצוג, WIA137, 24.11.1954, 93.01/2210/22).
5. הערות של הרצוג בעניין זה ראה מס' 491.

490

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 22 בנובמבר 1954

"בת־גלים".[1]

קיבלנו נוסח הערעור המצרי.[2] הערעור רק על ההחלטה הישראלית שנתקבלה ולא על דחיית ההחלטה המצרית. בניגוד לחששותינו אינו מתייחס לשאלה העקרונית שבהכרעה כי ישראל לא הפרה כל סעיף מהסכם שביתת־הנשק (ולכן מתיישב מעבר אניות ישראליות דרך המים הטריטוריאליים של סואץ עם ההסכם). הערעור מתייחס לשאלות העקרוניות הבאות:

א) ההחלטה אינה מתייחסת להפעלת הוראות ההסכם.

ב) ההחלטה מתייחסת לתלונה המצרית שיושבה סופית בהצבעה על ההחלטה המצרית.

ג) בעוד שההחלטה שוללת יסוד התלונה המצרית, לא שמעה ועדת שביתת־הנשק את טיעון מצרים בדבר הריגת הדייגים הואיל ושאלה זו נחשבה (על־ידי המצרים) שלא בסמכות הוועדה.

אופי הערעור יקל ללא ספק על חידוש הדיון במועצת הביטחון גם בלי לחכות לגמר הדיון בוועדה המיוחדת.[3] למעשה, פירוש הערעור הנו כי ההכרעה בדבר היריות נשארת סופית בהתאם לאיסור לערער על עובדות והבעיה העקרונית של חוקיות מעבר דרך המים הטריטוריאליים נשארת גם היא כפי שהוכרעה בוועדת שביתת־הנשק מאחר שהמצרים לא ערערו עליה.

אבקשכם לא להשתמש בניתוח עד יום 27 בנובמבר.

תקוע

490

1. ראה מס' 486 והערות שם.
2. נוסח הערעור ראה בדו"ח ראש מטה המשקיפים, 25.11.1954, בתיק 130.02/2438/6.
3. ואכן באותו יום הורה רפאל לאבן לדרוש את המשך הדיון במועצת הביטחון בהסתמך על החלטת ועדת שביתת־הנשק ובהדגשת העובדה כי במהלך הדיון בוועדה הסתלקה מצרים בעצמה מטענת היריות, והערעור שהגישה אינו נוגע ליריות אלא לגופה של בעיית ההסגר, שוועדת שביתת־הנשק אינה רשאית לדון בה. (ראה רפאל אל אבן, 603, 22.11.1954, 130.09/2339/1.)

הערעור המצרי נדון בישיבה של הוועדה המיוחדת ב־25 בנובמבר. הוחלט, בלי הצבעה רשמית ובלי התנגדות הצדדים, שיש לדלג על המילים "[שהוועדה מוצאת] את התלונה המצרית כבלתי מבוססת" וכי אין בכוונת החלטה זאת (של הוועדה המיוחדת) לשפוט את העובדות או להפוך את הכרעות ועדת שביתת־הנשק ביחס אליהן. תקוע פירש את ההחלטה כדחיית הערעור המצרי; ההנחיה לתיקון היא בנוסח בלבד, והכרעות ועדת שביתת־הנשק נותרו בתוקפן גם לגבי העובדות וגם לגבי העיקרון כי "בת־גלים" לא הפרה במסעה את הסכם שביתת־הנשק, והובהר סופית כי עקרון המעבר החופשי אינו מוגבל על ידי ההסכם וחל גם על אניות ישראליות. (ראה מברקים מתקוע אל הנציגויות, 25.11.1954, 26.11.1954, 130.09/2312/8.) ראה גם מס' 505.

491

מחלקת ארצות־הברית[1] אל א' אבן ור' שילוח (ואשינגטון)

United States Division to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 101

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 23 בנובמבר 1954

הערות אישיות:

1) מכתבו האחרון של המזכיר[2] ודבריביירוד ליעקב [בלאושטיין] (שלכם 130)[3] באים ללמדנו שאין לצפות להתפתחות ממשית בקרוב. את נסיגת דאלס מהצעתו באוגוסט יש אולי להסביר בכך שלוח הזמנים לגבי האזור השתבש, היינו שלא התגשמה ציפייתו של המזכיר להסדר מהיר עם מצרים כולל סיוע צבאי והתקשרות שבעקבותיו קיווה שיוכל לתת לנו דבר־מה בלי לחשוש לחבלה בחדירה לארצות ערב. עלינו כנראה להניח שעד שמצרים תיאות לקבל סיוע צבאי יחשוש המזכיר מפני נקיטת צעד לטובתנו.

2) לאור המאורעות בארצות ערב ובמיוחד במצרים וסוריה, אין הדרישה הציבורית לא לתת נשק לערבים יוצאת דופן, מה גם שהתווספו בינתיים הסכסוך הצרפתי־מצרי[4] וכנראה גם היסוס אנגלי מסוים לגבי מדיניות הזיון (כך ניתן אולי לפרש דברי אידן על מאזן הכוחות[5] ודברי סלווין לויד על היתרונות שבסיוע כלכלי לביסוס האזור).[6]

3) דברי ביירוד על אפשרות של פירוש מצד הקונגרס להצ[הר]ת השלוש, מחייבים אותנו להכין הצעה וכן לנסות שהקונגרס יתייחס גם למאזן הכוחות. על שאלה כזו וכן על תיאום הפעולה בבירות לאור ההתפתחויות עד כה, תתקיים פה התייעצות ונודיעכם.

מה דעתכם שלמען רציפות הפעולה יזמין ראש הממשלה את לאוסון ויסקור פרשת המגע עם המזכיר. שלושה הם הנימוקים: (א) לא ייתכן שלא יוסבר רשמית לדאלס שאנו תמהים על ההשהיה. (ב) כפי שהצעתם פגישה בינך לבין המזכיר כעת אינה כדאית. (ג) כדאי להכניס לאוסון לעניינים.[7]

מאה"ב

491

1. חובר כנראה בידי י' הרצוג.
2. ראה מס' 443, הערה 4.
3. מס' 489.
4. בשידור רדיו קהיר ב־1 בנובמבר הושמעו דברי שבח למרד באלג'יריה, שהוגדר כ"ג'יהאד". צרפת דרשה הסברים ממצרים, ותשובתה הוגדרה כ"משביעת רצון". (ראה *Keesing's Contemporary Archives*, 1952-1954, p. 13924.)
5. ראה מס' 454, הערה 1 ו־467, סעיף ב.
6. העניין אינו ידוע.
7. תשובתו של אבן – ראה מס' 492.

492

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 140

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 24 בנובמבר 1954

יש לי ספקות לגבי מסקנותיך בשלך 101[1] (א), (ב), אך אני מחייב (ג).

אין להסיק מסקנות של פעולה רק על־סמך דברים ששמע בלאושטיין מביירוד[2] שאיננו סתם צינור לידיעה, כי אם גם צד בהתמודדות פנימית וחיצונית. בעוד שבוע, אחרי שיחותינו עם הובר, מרפי, מקארתור, ראב וכו׳, נדע את המצב לאמיתו ונציע מסקנות בעיקר לאור הערתו המאלפת של ביירוד כי המזכיר העביר את העניין לגורמים מחוץ ל־.N.E.A. לעת־עתה הנה מסקנותינו הראשונות:

א) העובדה שהמזכיר אמנם עסוק בבדיקה יסודית של המדיניות המזרח־תיכונית כולה, מתאשרת ממקורות רבים כולל דבריו המפורשים במכתבו אלי.[3]

ב) המניעים שהביאו אותו לידי בדיקה זאת הם:

(1) שיחותיו אתנו והמדורה שהודלקה בזמן הבחירות.

(2) הערכת הממשל שייתקל בקשיים בקונגרס בבואו לבקש סיוע צבאי למזרח התיכון אם לא ינסה להתפשר איך שהוא עם ידידינו. שאלת סולטונסטול אליו ביזמתנו ובנוכחות הנשיא[4] היתה במקומה ובזמנה ואין ספק שהמזכיר והנשיא יראו בה אישור לקיום שיקול זה.

(3) דברי אידן שהעברתי אליו לעיון. אגב לפי הצעת ידידים עשיתי זאת במישרין ולא באמצעות ביירוד, כפי שהצעתי במברקי אליכם.

(4) הזעזועים במצרים כגילוי של אי־יציבות ואזהרת מנדס פראנס נגד עידוד יתר של הלאומנות הקיצונית הרווחת בקהיר.[5]

שימו־לב, שבמוסרו כי המזכיר החליט על בדיקה חדשה זאת הוסיף ביירוד שהוא אישית אינו סבור שבדיקה מחדש נחוצה אך המזכיר גורס אחרת.

שימו־לב גם למברקי הבאים על שיחות עם ארליך וצלרבאך.[6]

492

1. מס׳ 491.
2. ראה מס׳ 489.
3. ראה מס׳ 443, הערות 1 ו־4.
4. המדובר ככל הנראה בפגישה של חברי הקונגרס עם מזכיר המדינה בנוכחות הנשיא שהתקיימה ב־17 בנובמבר. באותה פגישה עורר סולטונסטול, סנאטור רפובליקאי וחבר ועדת הכוחות המזוינים של הסנאט, את שאלת ביטחונה של ישראל, אמר כי רבים מהמחוקקים מלאי דאגה לעניין זה ושאל מה מתכוון מזכיר המדינה לעשות. דאלס השיב כי הממשל ער לעניין ומטפל בו, והוא מקווה שיימצא פתרון מניח את הדעת. (ראה שילוח אל הרצוג, WIA132, 22.11.1954, 93.01/2210/20.)
5. ראה מס׳ 493.
6. ראה מס׳ 497.

לאור המצב הזה, הנה המלצות ביניים:

א) עלינו לברר בשבוע הבא כיצד מפרש המזכיר את גורם הזמן הדרוש לו לעיון לפי מכתבו אלי. לשם בירור זה, נפעל גם אנחנו בשיחותינו עם אנשי הממשל, וגם נפנה אל המזכיר את הגורמים היהודיים והאחרים הרבים שבפניהם התחייב בכתב ובעל־פה, שיפתור את הבעיה אחרי הבחירות. כך גם נדע את כוונותיו, גם נחיש את תהליכי העיון שלו וגם נזכיר לו את סיכוי התחדשות הלחץ.

ב) לאחר שמתחנו ביקורת יסודית על מדיניותו זה שנה וחצי, לא נוכל בשום פנים לבוא ולערער על עצם העובדה שניגש אישית לבדיקת המדיניות כולה מחדש. מאידך, עלינו לתבוע שבזמן הבדיקה הזאת לא יינקטו צעדים כלשהם לביצוע אותה המדיניות הנמצאת בבדיקה. למעשה, חל דבר זה על משלוחי נשק לעיראק שכן בשאר הסעיפים ובעיקר סיוע צבאי למצרים, יש קיפאון שיימשך כמה שבועות לפחות. פירוש הדבר, אנו נאפשר לו תקופת עיון תמורת נכונותו הוא לא לזעזע אותנו בהגשמת המדיניות המקובלת בידו עד היום.

ג) נבדוק ממקורות שונים את תגובתו על תזכיר דין לפי מברקנו 109[7] שבינתיים הועבר למזכיר.

ד) דווקא לאור הידיעה שנערך כיום חשבון כולל של המדיניות באזורנו ודווקא על־ידי המזכיר ואנשי־אמונו, עלינו להיכנס באופן פעיל לזירה ולהיאחז בהזדמנות קרובה לשיחה שלי אתו לפי ההזמנה שבמכתבו אלי. אגב, אין מכתב זה כלשונו מצדיק השהיה ממושכת ביותר מצדו ולכן יש לבדוק היטב דברי ביירוד.

מגמת שיחתי המוצעת עם המזכיר משולשת: בירור גלוי־לב של תכניותיו לעיון ולפעולה כולל גורם הזמן, העמדת הדרישה שבינתיים לא ייעשו דברים מכריעים בכיוון המדיניות העומדת לבדיקה, וסימון ראשי פרקים למדיניות חדשה. ברור שבנושא האחרון עלינו להבהיר מיד את מחשבתנו אנו.

ה) פגישה עם היהודים לעריכת תכנית פעולה לפי א) לעיל בתוספת הבעות ציפייה פומביות.

אין לי ספק שתוכלו לאשר את התכנית הנ"ל. לפי הערכתי צריכה השיחה עם המזכיר להתקיים בשבוע הראשון בדצמבר כלומר, אחרי פרישת ביירוד ושיחותינו עם שאר הגורמים.

מכאן הצעתי בעניין לאוסון:

א) שיחה מפורטת עם השר על מהלך המשא־ומתן עם המזכיר, כולל כל המסמכים לרבות מכתבי מ־8 באוקטובר[8] מאחר שפקידי מחלקת המדינה בינתיים גילו לנו ידיעתם את המכתב. על השר לגלות אמון אישי במזכיר מעורב בציפייה שעוד טרם באה על סיפוקה. אך אין לערער על עצם ההחלטה להתפנות לבדיקה יסודית.

ב) באותה השיחה יש להדגיש בעיקר את עניין המאזן והכלילה בתכניות, כי בעניין הערובה נגד תוקפנות יש כבר נטייה להתקדם ואין לנו לבזבז חצים במטרה זו לפי שעה עד שנגיע לשלב יותר מעשי. על נושא זה לגופו, דעתי כאליהו [אילת] והברקתי בנפרד.[9]

אבן

7. מס' 478.
8. מס' 403.
9. ראה מס' 494.

493

א׳ אבן אל מ׳ שרת (ירושלים) וי׳ צור (פאריס)
A. Eban to M. Sharett (Jerusalem) and J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן WPTA69

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 24 בנובמבר 1954

שוחחתי ארבעים רגע עם מנדס פראנס, נכחו הופנו ופישר.[1] בירכתיו על הישגיו הרמים שישראל עוקבת אחריהם בהערצה שיש בה משום גאווה משפחתית כנה (fierté fraternelle). נעימה זאת של הרגשת אחים ניכרת גם כאחד הגורמים שהצטרפו לקבלת הפנים האדיבה שזכה בה לאושרי גם בארצות־הברית. הביע מיד את תודתו על הערה זאת.

הודיתי לו על קבלת הפנים שנערכה לרמטכ״ל בצרפת ברגע של תחושת בדידותנו בין ידידינו האנגלו־סקסיים שהיו עסוקים אז בחיזור מבוהל אחרי חיוכי קהיר.[2] השיב כי בצרפת ראו זכות בהזדמנות זו לקבל רב־אלוף דיין.

אמרתי שאת הרגעים הללו היקרים לי מאוד אקדיש להבהרת הקושי העיקרי הניצב על דרך יחסינו עם המערב ובעיקר עם ממשלת ארצות־הברית. כאן ניתחתי את נקודות הביקורת שלנו על מדיניות הזיון ורשת ההסדרים וההתקשרויות המוקמים והולכים באזורנו, שהמכנה המשותף שבהם הוא אי־כלילת ישראל. גם דיברתי על החמצת הזדמנויות על־ידי האנגלים וארצות־הברית להניע מצרים לשלום או לפחות לביטול ההסגר על־ידי שימוש נבון בכוח השפעה ומיקוח, אותו שימוש נבון שהוא הצטיין בו באירופה. פרטי טיעוני בדו״ח הכתוב.

הדגשתי כי אין טיעוננו נראה לנו כאבוד ומיואש. גם בלונדון גם בארצות־הברית מורמים קולות רבים ומגוונים לטובתנו. גיליתי לו את דברי דאלס על בדיקה מקפת של המדיניות ואת מאמצינו להשיג מאידן הבהרות ברוח נאומו. הסברתי שבשני המקרים קיימות גם עובדות של אהדה פרלמנטרית, שסופן להטביע חותם על ההכרעה. במותחי ביקורת על שיטת מחלקת המדינה בעניין הביטחון האזורי הסברתי שלא אמרתי לו דבר שלא אמרתיו במרץ באוזני מזכיר המדינה בשיחות רבות. ברור כי אין אנו נפרדים מארצות־הברית ולידידותנו שורשים עמוקים ורחבים אך במדיניות הזיון החד־צדדי מלחמה לנו עד חרמה כי בנפשנו היא. משום שהמדיניות המערבית היא בתהליך של עיון ונמצאת על האבניים נעריך ביותר את יזמת המחשבה הצרפתית המקורית והמבריקה. מצרפת אנו מצפים:

א) לתמיכה בצדקת ענייננו והגיוניותו בסוד השלוש בעיקר בעניין מאזן הכוחות.

493

1. את הנחיות משרד החוץ לקראת השיחה – ראה במס׳ 480.
2. ראה מס׳ 311, 328.

ב) להתנגדות לגיבוש עובדות ערביות ביטחוניות קיבוציות באזור, שכן דבר זה יהיה על חשבון ישראל וצרפת כאחת וגם על חשבון הקיום הנפרד של כמה מדינות ערביות קיימות.

ג) עזרה ממשית לנו גם ביחסים דו־צדדיים, גם בכינוסי השלישייה, על מנת שנוכל לחזק את צבאנו ולהגביר ציודו וכושר לחימתו מול הסכנות האורבות לנו.

הקשיב רב קשב וענה:

א) פעלה צרפת ותוסיף לפעול לחיזוק מדינת ישראל ולהגברת כוחה.

ב) בזמן האחרון נתקבלו כמה החלטות בכיוון זה על אחריותו האישית בעניין הרכש ואם בעתיד יעמוד בפני הכרעות דומות תהיה נטיית לבו חיובית ואוהדת.

ג) הספיק לשוחח עם דאלס על בעיות אזורנו. התעניין מאוד לשמוע את הניתוח שלי אך לדעתו היה ניתוח זה פסימי מדי. המגמה האמריקאית היא לאו דווקא לשנות את עובדות הכוח במזרח התיכון אלא להביא את הערבים לידי זיקה מערבית יותר מובהקת ועל־ידי כך לסתום פרצה ולשלול פיתוי מברית־המועצות. כראש ממ[שלת] צרפת וכאדם חושב איננו יכול לראות רעיון זה כפסול מעיקרו או כחסר היגיון. התרשמותו הברורה היא שאין ישראל עומדת בפני סכנה של החלשת מעמדה הצבאי באשר אין אף אחת משלוש המעצמות זוממת להציף את העולם הערבי נשק רב. בצרפת היה מאזן המכירות דווקא לטובת ישראל ולא שמע על סיכויי משלוחים ממקורות אחרים שיש בהם כדי לבטל יתרון זה. בשלב יותר מאוחר בשיחתנו אמר שלא הבחין במדיניות האמריקאית שום כוונה להזיק לישראל.

ד) מאידך הוא רואה כטיעון יותר חזק את תרעומתנו על הקמת רשת ביטחונית באזור בלעדינו. הסכים לדעתי כי צרפת, שהואשמה שלא בצדק על חששות שווא מפני גרמניה, אינה זכאית בשום פנים לבלתי כבד את חששותינו מפני היבשת העוינת שישראל מתבודדת בתוכה. גם כאן יש לו רושם שישראל מוצאת מחשבון השלב הנוכחי שבתכנון ההגנה, כלומר אמנת טורקיה־פאקיסטאן שאולי תצטרפנה אליה בקרוב גם איראן ועיראק, כלומר המדינות הסמוכות לברית־המועצות.[3] על כל פנים תתנגד צרפת יחד עם ישראל לכל מאמץ אם יהיה כזה להעניק הכרה להסדר ערבי קיבוצי או להרחיב את תהליכי הארגון הביטחוני שלב נוסף כלשהו מבלעדי ישראל. דבר זה יהיה מעין הפליה ולא יתקבל על הדעת וטוב שאנו מעסיקים את ממ[שלת] ארצות־הברית וממ[שלת] אנגליה בבעיה הזאת בערנות. צרפת על רקע ניסיונה היא אינה סבורה שיש כאן תסביך ישראלי בלתי מוצדק.

ה) בוואשינגטון התריע על ההסתה המצרית נגד צרפת בצפון אפריקה. סוכם בשיחותיו שם שייעשה מאמץ להרתיע מצרים מקו זה. יחד עם זאת הוסכם כי פעולות אלו אינן אלא גילוי אחד לאי־יציבות מדאיגה של המשטרים הערביים והליכתם שולל אחרי יצרי התרגשות קיצונית. הבינותי כי תופעה זאת בכללותה נדונה בשיחותיו בבירה.

הודיתי לו על דברי העידוד שאמר לי על יחס צרפת בהוסיפי כי עודני סבור כי אין חששותינו הכלליים בלתי מבוססים אם כי אני מסכים לדעתו כי אין כוונה תחילה להזיק לנו. כאן הוסיף פישר כי מותר לכפור בעצם תבונת השיטה של השכבה

3. ב־24 בפברואר 1955 חתמו עיראק וטורקיה על ברית הגנה – "ברית בגדאד", בריטניה הצטרפה ב־14 באפריל, פאקיסטאן ב־23 בספטמבר ואיראן ב־11 באוקטובר.

הצפונית שכן היתה כאן אי־התחשבות גם בהודו, גם בישראל, והאמנם יש תמורה להפקרת נכסים כאלה? אמר שהכתובת לשאלה זאת על המדיניות כלפי הודו היא ואשינגטון. אמרתי שהאנגלו־אמריקאים מוכי סנוורים מול היבשת הערבית הענקית והבלתי יציבה ואין רואים תמיד את הערכים האיכותיים הטמונים בגורמים הלא־ערביים והלא־מוסלמיים באסיה ואפריקה. כאן חייך ואמר שתפסני בסתירה שכן אותם נכסים איכותיים המציינים את ישראל חייבים לנחם אותנו מול היתרון הגיאוגרפי־דמוגרפי של הערבים שתיארתיו בראשית הרצאתי. אמרתי שלא בי הסתירה כי אם במצב עצמו שהוא מורכב מאוד ואין להשיגו במושגים פשטניים. אנו גם חדורי ביטחון עצמי, גם מלאי חששות, אנו גם חזקים, גם פרוצים לסכנות, אנו גם בעלי נכסים של ידידות בעולם וגם מבודדים מהרבה בחינות חשובות ובעיקר ביטחוניות. הגורמים החיוביים שבמצבנו אינם רשאים בשום אופן להסיח דעתנו מהסכנות הרובצות לפתחנו.

אמר שנהנה מהשיחה ויוסיף להתעניין. סמוך להזכרתי את השיחות הרבות עם דאלס ואידן אמר ששגריר ישראל בפאריס יהיה רשאי בכל הזדמנות לבקר אותו לשיחה בעניין כללי או בעניין מסוים.

כשקמנו להיפרד שאל בצחוק אם אני זוכר את פגישתנו הראשונה. עניתי בחיוב והזכרתי את הנסיעה במכונית שלי ב־1948. אמר, נכון הדבר, והערכתי מאוד את האדיבות ואת הזדמנות השיחה.

אבריק רשמים והערכה, אך שימו לב לאמון שהוא רוחש ושהוא מציע לנו לרחוש בכוונות דאלס, ולנטייתו לגרוס את מצבנו הביטחוני כפחות חמור משאנו חושבים ומתארים.[4]

אבן

4. ב־29 בנובמבר הבריק אבן עוד בעניין זה: הדבר הבלתי צפוי בשיחה היתה נטייתו המובהקת של מנדס פראנס לזלזל בסכנות הביטחוניות הצפויות לישראל מזיון השכנים מפני שאינו מאמין כי זה יהיה בממדים רציניים. קשה לקבוע אם הביע חששות בעניין זה בשיחה עם דאלס, ואם כן, ייתכן שדעתו נחה מההודעה שהזיון יהיה מועט ויינתן לעיראק, שם אין לצרפת שיקולי התחרות כבסוריה ובלבנון, וגם אין לה נגיעה ישירה לאפריקה הצפונית. (אבן אל מחלקת מערב אירופה, WIA162, 29.11.1954, 93.01/2210/22.)

494

א׳ אבן אל מ׳ שרת[1]
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WTEA71
נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 24 בנובמבר 1954

למברק תשובתך לאילת.[2]

אינני מסכים לדעה כאילו איגרת מאידן שתיתן תוקף רשמי ומחייב לתשובתו בדבר משמעות הצהרת 1950 תשחרר כביכול את ממשלת ארצות־הברית מצעד מקביל. להפך, איגרת כזאת, אם אפשר להשיגה, תסייע לנו מאוד גם בחזית הזאת ואני מזדהה לחלוטין עם הערכת אילת בנדון,[3] והנה נימוקי:

א) זה חודשים מתקדמת המחשבה האמריקנית לקראת מתן פירוש יותר תקיף להתחייבות השלוש מבלי לשנות את ניסוחה. אפילו בשיחת דאלס אתי ביום 8 באוקטובר[4] הרביעית שבהצעותיו גילתה התקדמות זאת למרות האכזבה העמוקה לגבי שאר הסעיפים.

ב) במחלקת המדינה נתקבלו דברי אידן בעניין זה ברצון ונאמר רק שהמבנה המיוחד של החוקה האמריקנית ידרוש אישור הקונגרס לפני שדאלס יוכל להתבטא באותה לשון. עכשיו נודע לנו מביירוד כי דאלס אמנם מתכוון להגיש תביעה כזאת לקונגרס החדש בהתכנסו.

ג) אין ספק שדברי אידן שמסרתים לדאלס יש בהם כדי להגביר ולא להחליש את תחושת החובה של דאלס לנקוט צעד כלפינו.

ד) בכלל, ובעיקר לאחר שיחתי עם ראש ממשלת צרפת,[5] אני משוכנע כי אין לחשוש שמא קבלת התחייבות מפורשת מלונדון, ואשינגטון, תיחשב כפגיעה בצרפת. בכלל התרשמתי מאוד אחרי שיחות עם מנדס [פראנס], נאטינג[6] ודאלס, מאחדות הדעות הרווחת בין השלושה ונעשה טעות חמורה ביותר אם נבנה לעצמנו מגדלי אשליות המבוססים על הבדלים מדומים של יחס וגישה. הללו קיימים באווירה החולפת מזמן לזמן לגבי שאלה זאת או אחרת, אך אין להפריז בחשיבותם לעומת חשיבות האחדות היסודית. אין ספק כי התקיימה וקיימת התייעצות מתמדת בין השלושה.

ה) מכאן שאני תומך ברעיון אילת לנסות להשיג מאידן איגרת כזאת אם כי התרשמתי מנאטינג שהדבר יהיה קשה ביותר. באותה שעה עלינו לעודד את דאלס לפעול פעולה מקבילה בשותפות עם הקונגרס. ברור כי זוהי רק אחת מתביעותינו

494
1. העתק נשלח לאילת בלונדון.
2. מס׳ 470.
3. ראה שם, הערה 5.
4. ראה מס׳ 402.
5. ראה מס׳ 493.
6. ראה מס׳ 495.

מדאלס. אין כל סיבה מדוע לא נבקש את צרפת להתחייב התחייבות מקבילה ואולי לתאם את פרסום כל שלוש ההבהרות לאותו מועד, כלומר בינואר. שוב אין לראות הצלחתנו כמובטחת אך המבצע הוא מכובד ואינו מיואש. בין כל תביעותינו נתקלנו בשתי הבירות בהבנה יותר עמוקה להיעדר ערובה מאשר לכל תביעה אחרת.

ו) ברור לי שפירוש מחלקת המדינה למשמעות הצהרת השלוש בעניין הנשק הוא שאסור ליצור ערעורים יסודיים ומסוכנים במאזן ולא שנחוץ לגרוס שוויון מוחלט. חוששני כי המשך הבירור יגלה כי זוהי גם גרסת לונדון כפי שמתברר מהמאמץ הנחפז של דובר משרד החוץ להחליש משמעות דברי אידן. אינני מערער על הצורך לדרוש הבהרה גם של דברי אידן, גם של משמעות הדברים המעורפלים יותר שנאמרו כאן על אי־תבונת יצירת ערעורי מאזן מקומיים, אך אל לנו להשתומם אם נקבל הבהרה של מושג המאזן כמושג גמיש וכללי ולאו דווקא כמושג אריתמטי מדויק ומוגדר.

אבן

495

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית (ירושלים) וא׳ אילת (לונדון)
A. Eban to the United States Division (Jerusalem) and E. Elath (London)

מברק מוצפן WTEA72

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 24 בנובמבר 1954

בשיחה כללית עם באטינג בהשתתפות קומיי, הסברתי את כל אשר התרחש בלונדון וואשינגטון מאז יצא לדרכו, ובעיקר את עובדת התמדתנו במאמץ להגיע לידי הבנה כוללת וברורה עם שתי הבירות על השאלות שהובאו בפני דאלס ואידן, בעיקר לאחר דבריו של אידן בבית. מניתי את מכלול הבעיות שעוד לא נפתרו והחששות שעוד לא הופגו.

הנה עיקר תגובותיו:

א) מוסיף לחשוב כי חששות ישראל מפני תוצאות החוזה המצרי מוגזמים באשר לא יישאר נשק כלשהו בבסיס. אמנם נכון כפי שאמרתי כי הבסיס, הכבישים, המתקנים ובתי החרושת הם תגבורת רצינית ביותר, אך חזקה על מצרים שתיתן לכל אלה להתקלקל ולהעלות חלודה, וכאן עיקר החשש ולאו־דווקא מפני התחזקות מצרים עד כדי נכונות להתקיף ישראל.

ב) אילו נדרש ממנו כבעל המשא־ומתן להתנות את הפינוי בשלום עם ישראל או אפילו בביטול ההסגר כי אז לא היה ההסכם מתגשם ואנגליה היתה משוללת אותה מידה של השפעה בעולם הערבי שהיא נהנית ממנה היום ושתנוצל בלי ספק למטרות רצויות גם לישראל. ישראל חייבת להיות מעוניינת בכך שהשפעת אנגליה ואמריקה תוגבר באזורנו, כי אין מנוף אחר לשלום או לביטחון באזור.

ג) אינו סבור כי הדחת נגיב[1] היא סימן לאי־יציבות. עתה קיים ריכוז שלם ומוחלט של סמכות והשפעה בידי נאסר. מאידך, המצב יהיה מדאיג ביותר אם נאסר ימוגר, כי למרות כישרונותיהם של שניים מעוזריו, מי יודע איזה גורם יקפוץ לתוך החלל. מבחינה זאת, נשען המשטר על בסיס צר, ודווקא משום כך אין לתבוע מנאסר מעשים שיסכנו את מעמדו וקיומו כל עוד לא יתפנה מהשמדת "האחים [המוסלמים]" ומביצור שליטתו הוא.

ד) שמח לשמוע ממני כי תגובתנו חיובית על שני דברים שאמר אידן. הוא מניח שידוע לי ההסבר המוסמך של משרד החוץ על המושג מאזן הכוחות. אין המערב עומד לערער את המאזן הזה עד להעמדת ישראל בסכנה, אך יש צורך בגמישות מסוימת.

ה) לדעתו, נטינו אנו לזלזל שלא בצדק בערך הצהרת השלוש. מעטות ההתחייבויות התקיפות כמוה במערכת ההתחייבויות הבין־לאומיות של בריטניה. ההתחייבות האמריקנית הכלולה בהצהרת 1950 היא נכס חשוב כי אין מדינה זאת מקבלת על עצמה בנקל התחייבות לפעול בנסיבות בלתי צפויות. אינו מתכוון למתוח ביקורת על ארצות־הברית אלא לציין את האופי המיוחד של החוקה שלה, ולכן עלינו להעריך את הערך החיובי של ההצהרה הקיימת ולא לזלזל בה.

ו) כשאמרתי שעמיתי בלונדון עומד להמשיך שיחותיו באווירה שנוצרה על־ידי דברי אידן ושגם כאן ובפאריס נפעל באותו כיוון תהה ושאל מה יכול להיות יותר בטוח מדברים שכבר נאמרו. כשהסברתי את האופי החד־צדדי של ההצהרה, העובדה שלא היה פירוש אחיד ומוסמך של אופי הפעולה שתינקט והעזרה שתינתן וכו', נמנע מלהגיב.

ז) הִרבה לדבר על סיכויי השלום והערכתו החיובית לאפשרות השגתו על־ידי פעולות דיפלומטיות עקיפות ושקטות. כששאלתיו על מה הוא מבסס הערכה זאת, התברר כי המדובר בשיפור בגבולות, בהחלפת הצעות בינינו לבין ירדן[2] ובשליחויות מיוחדות, אני מניח כגון זו של שאקבורו.[3] הסכים לדעתי כי אין ערך בוויכוחים פומביים סוערים.

ח) שוחחנו על בעיית הפליטים העומדת לדיון והבטיח יחס מאוזן. כשאמרתי כי אין להשלות את הערבים בתקוות שווא של החזרה, שאל, האמנם אין שחר לתקווה כלשהי שהרי לנו יש עוד תקווה שתתקבלו מספר מועט.

היחסים אתו בעבודת העצרת הם תקינים. הדעה הרווחת היא שלויד עולה עליו בניסיון ובמשקל.

אבן

495

1. ב־14 בנובמבר סולק נגיב מכהונתו כנשיא מצרים והושם במעצר בית. הטענה נגדו היתה שהיה מעורב בקשר של "האחים המוסלמים" לרצוח את ראש הממשלה נאסר. ב־17 בנובמבר נטלה מועצת המהפכה על עצמה את תפקידי הנשיאות.
2. הכוונה, ככל הנראה, למשא־ומתן על הסכם המפקדים המקומיים בירושלים – ראה מס' 414, 445.
3. ראה מס' 498 והערה 1 שם.

496

ג' רפאל אל א' אבן (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW609

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 26 בנובמבר 1954

"בת־גלים".

לקראת חידוש הדיון במועצת הביטחון,[1] יש לעשות מאמצים מיוחדים להתגבר על מדיניות הווטו הסובייטית.[2] אנא מצא הזדמנות ראשונה לשוחח עם יעקב מאליק.[3] נקווה שהווטו הלך לעולמו עם וישינסקי.[4]

כדי להקל על קבלת החלטה במועצת הביטחון, מציע שנתרכז בעיקר על אישור החלטת ועדת שביתת־הנשק לדרישת שחרור האנייה והמשך נסיעתה למחוז חפצה. החלטה פשוטה זו אפשר להקדים בסעיף המזכיר את החלטת 1951 ואם ניתן הדבר, סעיף המביע אכזבה שטרם בוצעה. הברק נא דעתך.[5]

רפאל

496

1. ראה מס' 490.
2. בראשית 1954 הטילה ברית־המועצות לראשונה, פעמיים, וטו בדיונים במועצת הביטחון על החלטות בנושאים שנוגעים לישראל – בנוגע לעבודות להטיית ערוץ הירדן ובנוגע להסגר המצרי בתעלת סואץ וההפרעות לשיט במיצרי אילת.
3. השיחה עם מאליק, ראש הנציגות הסובייטית באו"ם לאחר מות וישינסקי, התקיימה ב־3 בדצמבר. מאליק השיב שיתייעץ עם ממשלתו (ראה מברק קדרון אל רפאל, 442, 3.12.1954, 130.09/2331/14). ראה גם מס' 506 על שיחה עם השגריר אברמוב בישראל ועל שיחה עם סגן שר החוץ זורין במוסקבה.
4. וישינסקי, הנציג הקבוע של ברית־המועצות באו"ם וראש משלחתה לעצרת הכללית, נפטר בניו יורק ב־22 בנובמבר 1954.
5. אבן הסכים בהחלט. עם זאת גרס שיש לחייב את שמונת הנציגים שתמכו בהצעה הניו זילנדית בדיון שהתקיים במועצת הביטחון במארס 1954 (ראה מס' 139, הערת־עורך) לחזור בנאומיהם על עמדתם העקרונית בעד כיבוד החלטת המועצה מ־1951, שמא בכל זאת יכשילו הסובייטים את אישור ההחלטה מחדש. (ראה מברקו אל רפאל, WIA151, 26.11.1954, 130.02/2452/4).

497

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA148

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 26 בנובמבר 1954

נפגשתי עם צלרבאך, שמסר:

א) דאלס ודין שוחחו כתריסר פעם בטלפון בענייני ישראל ואין ספק שדין נחשב עתה לאחד מיועציו העיקריים של דאלס בעניין זה.

ב) דין מסר לדאלס לפני כמה ימים תזכיר הכולל הגדרת הדברים שעל דאלס לאומרם כדי להפיג חששות ישראל. איני יודע אם דין שינה משהו מהצעותינו, אך קיבלתי רושם שלא שינה דבר יסודי.[1]

ג) צלרבאך סבור כי הרוגז עלינו בגלל הבחירות שהיה פעם נמרץ ביותר אינו משמש גורם רציני נגדנו בשעה זו. מאידך, מתלבט הממשל בשאלה כיצד לגשת לקונגרס החדש בעניין זה לאחר שרבים מהנבחרים נעשו ערים ורגישים להשפעת הצבעותיהם על סיכוייהם בבחירות.

ד) לא ידע מאומה על ההחלטה לערוך בדיקה יסודית וממושכת של המדיניות והבטיח לחקור ולהודיע. כל השיח־ ושיג בין דאלס ודין היה עד כה על־סמך הנחה של הודעה או איגרת בקרוב.

באותו יום טילפן ארליך לראובן [שילוח] ומסר, שתזכיר דין מונח על שולחן דאלס.[2]

אבן

497

1. ראה מס׳ 478.
2. ב־8 בדצמבר שוחח דין ארוכות עם דאלס בעניינה של ישראל. דאלס התרשם מאוד מהתזכיר של ארליך שנמסר לו על־ידי דין וראה את ההצעות שבו כקונסטרוקטיביות. הוא ביקש את דין למסור לארליך ולצלרבך, ובעקיפין גם לאבן ושילוח, כי הנשיא והוא מטפלים בעניין בהתמדה וברצינות, ומגמתם לחזק ולבצר את קשרי הידידות בין ארצות־הברית וישראל, ולמצוא דרך נאותה להפיג את חששותיה של ישראל. (ראה שילוח אל שרת והרצוג, WIA219, 10.12.1954, 93.01/2210/20.)

498

א' לוריא אל א' אילת (לונדון)
A. Lourie A. Elath (London)

מברק מוצפן ד/645

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 26 בנובמבר 1954

השר ראה שאק[בורו] וניקולס שעה וחצי הבוקר.[1]

1) שאק[בורו] תיאר התרשמותו מארצות ערב וחרדתו על הסכנה הגוברת של חדירת הקומוניזם, בייחוד לסוריה. מעצמות המערב אין־אונים נוכח שנאת הערבים אליהם בשאלת ישראל.

השר חקר למהימנות ניתוחו.

(א) הסובייטים לא יפעלו ישירות, כי פירוש הדבר - סכנת מלחמת עולם.

(ב) הערבים עצמם אינם מסוגלים ליצור מהפכה חברתית מקורית.

(ג) אי־הנייטרליות שלהם במלחמת העולם, למרות "הנייר [הספר] הלבן", נשאר מושרש בהם גם היום, וזאת - פרט בשאלת ישראל.

2) השלום הערבי־ישראלי. שאק[בורו] אמר שהערבים יראים אותנו מחד, והנם אסירים לדעת־הקהל במקומם מאידך. הציע שנזיז העניינים על־ידי:

(א) הסכמתנו לעקרון חזרת הפליטים, בהנחה שאך מעטים יחזרו.

(ב) פיצויים.

לסעיף (א) התנגד השר בתוקף, ונימק סירובו. בתשובתו לשאלה נוספת, אמר השר שנוכל לראות כחלק מהסכם השלום, נתינת זכויות נרחבות יותר בעניין איחוד המשפחות.

ל־(ב), בהנחה שנקבל עזרה כספית מן החוץ, נהיה מוכנים להיענות, וזאת בתנאי שיזנחו הערבים מדיניותם לפגוע בכלכלת המדינה. אין הערבים יכולים לקבל את השניים.

בתשובה לשאלת שאק[בורו] עם איזו מדינה ערבית אנו מרגישים שנוכל להשלים ראשונה - השיב השר - מצרים. ברור שהתשובה הניחה דעתו של שאק[בורו], שהיה ירא שתשובתנו תהיה - ירדן.

(ראוי לציין ששאק[בורו] לא הזכיר אפילו ברמז ויתורים טריטוריאליים).

3) השר הדגיש שבשום פנים ואופן לא נוכל להסכים להתערבותה של מצרים במהלכן של אניותינו, והדגיש במיוחד עניין טרנזיט הנפט. שאק[בורו] מתח ביקורת על "בת־גלים" שלא כיוונה המועד. השר דחה הטענה.

498

1. אוולין שאקבורו, עוזר המנהל הכללי במשרד החוץ הבריטי, האחראי על המחלקה המזרחית ומחלקות אפריקה והלוואנט, ביקר בישראל ב־24–28 בנובמבר במסגרת סיור במזרח התיכון. לפני בואו לישראל ביקר באיראן, עיראק, ערב הסעודית, ירדן וסוריה, ואחרי הביקור בישראל המשיך ללבנון ולמצרים. ראה גם מס' 549 והערה 1 שם.

4) ביחסי אנגליה־ישראל קידם השר בברכה נאום אידן, המהווה כשלעצמו צעד לשלום, אך הזכיר שלא היתה כל תשובה להצעתנו לשיחות בענייני ביטחון. הכרזת שלוש המעצמות המיוסדת על רעיון שיווי משקל, הנה לכאורה בעלת ערך. ערעור שיווי המשקל נגרם כתוצאה מהעובדה שירדן בהתנגדותה אלינו, יש לה ערובות נאמנות על יסוד החוזה עם בריטניה. איננו דורשים דווקא חוזה, אך חייבים למצוא נוסח פתרון כלשהו. שאק[בורו] לא הגיב.

במסקנותיו הדגיש השר, ששלום עם ישראל פירושו – עם ישראל כמות שהיא. אדווח בשלמות.[2]

מאוחר יותר נפגשו עם רפאל ואתי. להלן מספר נקודות משיחה שהתקיימה כשעה:

1) שאק[בורו] ציין שפליטי ערב מציאותיים יותר מממשלות ערב בעניין הכרח ליישוב הסכסוך עם ישראל.

2) נראה ששאק[בורו] התרשם מהקו שהציע רפאל שאין לדרוש מהערבים לפעול כלל, מוטב שיחדלו מפעולות האיבה כגון – תכסיסי מלחמתם הכלכלית; גירוי ההמון, התערבותם במהלך האניות, מניעת תקריות גבול.

אנו מצדנו מראים רצון טוב – עניין החשבונות החסומים; חוזה אי־התקפה; אזור חופשי בנמל.

אין הכוונה ברגע זה ליישוב כליל של הסכסוכים, אלא להטבה באווירת היחסים.

3) רפאל עמד על החשיבות בקבלתנו ערובה מפורשת לשלמותנו הטריטוריאלית כצעד לשלום.

ראוי שוב לציין ששאק[בורו] לא הציע דבר בעניין הגבולות, אלא התרכז במיוחד בפחד מהתפשטות ישראל.

לוריא

2. הדין־וחשבון השלם בתיק 93.02/163/15. ראה גם סיכום של לוריא אל השגריר בלונדון, 29.11.1954, בתיק 130.02/2457/2.

499

רב־אלוף מ' דיין אל מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס (ירושלים)
Rav Aluf M. Dayan to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130.02/2425/9 :העתק

[Tel Aviv], 26 November 1954

Dear General Burns,

I wish to acknowledge the receipt of your letter of the 9th instant, and to confirm to you my agreement to the text of the joint press release in the form you suggested at our meeting on the 24.11.54.[1]

I accept the view you express in the above letter that the meaning of the release will not be altered by the substitution of the word "request" for the more complicated phrase "with the consent of the parties", as it is implicit in a request that it may be acceded to or refused.

I noted your statement that the purpose for which visits would be requested would be to enable UNMOs [United Nations Military Observers] to go to an area where a tense situation had arisen or trouble was expected, and that the visits to such a particular place would be continued only for as long as the special circumstances which had made them desirable, persisted. You made it clear that there was no intention of establishing a system of observation posts or routine patrols by UNMOs in the Jerusalem area or in any other sector of the Demarcation Line.

Naturally there will also be visits whose purpose will be to allow UNMOs to acquaint themselves with a certain neighbourhood.[2]

Yours sincerely,

Rav Aluf Moshe Dayan
Chief of Staff
Israel Defence Forces

499

1. במכתב זה הביע גנרל ברנס את הסכמתו, בשינויים לשוניים אחדים, לטיוטת הפרסום לעיתונות שהציע דיין בעניין תנועת משקיפי האו"ם באזורי הגבול (ראה מס' 445), אך ביקש לשוחח עם דיין טרם הפרסום כדי להבהיר מה צריך לעשות לדעתו בנוגע לביקורי המשקיפים בנקודות רגישות בתוך אזור ירושלים ולביקורי "קישור" (liaison visits) בנקודות לאורך קו שביתת הנשק מחוץ לירושלים. (הטיוטה המתוקנת בתיק 130.02/2425/9.)
בפגישה שהתקיימה ב־24 בנובמבר הציג ברנס את עמדת האו"ם שרצוי למקם משקיפים במספר נקודות תצפית, ושהוא רואה את תפקידי המשקיפים יותר כתפקידי זקיפים מאשר כתפקידי סיור. באשר לצד הסידורי הציע שהבקשות יוגשו בצורה של הודעה, שבועיים מראש, על רצונם להעמיד תצפיות או לבקר בנקודות ובזמנים מסוימים. דיין עמד על כך שהסיורים בירושלים יהיו רק אמצעי עזר במצבים מיוחדים ולזמן מוגבל שמתחייב מהנסיבות. הוא התנגד נמרצות לבדיקות של עמדות צבאיות ישראליות ולשמירת ירושלים על־ידי משקיפי או"ם. (ראה דו"ח של רמתי על הפגישה, 26.11.1954, 130.16/2951/2; מברק של תקוע אל הנציגויות, 25.11.1954, 130.09/2312/8.)
2. גנרל ברנס אישר בתשובה שכוונותיו תואמות את הניסוחים של דיין. הוא ביקש להבהיר בקשר למשפט האחרון בפסקה שלפני האחרונה במכתבו של דיין, כי אין כל כוונה להעמיד עמדות תצפית או סיורים שגרתיים של משקיפי האו"ם באזור ירושלים או במקום אחר אלא אם יש מצב מתוח או צפויה בעיה, שאז, כמובן, יוגשו בקשות לביקורים או לתפיסת עמדות תצפית. (ראה ברנס אל דיין, 29.11.1954, 130.16/2947/6.) ההודעה לעיתונות פורסמה ב־2 בדצמבר.

500

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/200

נוסח יוצא: 130.09/2326/1

ירושלים, 26 בנובמבר 1954

"הארץ" מפרסם היום כתבה בעמוד א' ומייחס מקורה לחוגי השגרירות הסובייטית. תוכנה – תשובה להודעת השר בכנסת בעניין האשרות לקונגרס הידידות.[1] לפי כתבה זו:

א) ביקרו בברית־המועצות 60 ישראלים לעומת משלחת בת 3 חברות שביקרה בארץ.

ב) פומין הודיע למנכ"ל ב־25 באוקטובר, כי המשלחת תבקר גם במוסדות וארגונים ישראלים אחרים.

ג) ראש הממשלה והנשיא קיבלו בחיוב אפשרות ביקורם של שני מלומדים סובייטים להרצות על גילויי המדע.

ד) מכחישים הודעת ראש הממשלה כי לחברה הפלשתינאית 4 עובדים סובייטים בירושלים וטוענים כי פרט לנציג אחד, יתר העובדים ישראלים.

הערותינו:

ל־(א) המספר כולל כנראה, פרט למשלחות לכינוסים בין־לאומיים, ביקורי בלדרים.

ל־(ב) הודעת פומין נמסרה 3 ימים אחר פתיחת הכינוס וגם אז לא נאמרו הדברים בפה מלא.

(ג) נכון בהנחה של הדדיות.

(ד) המצב לאמיתו כפי שנמסר על־ידי השר.

נדאג לתגובות לא רשמיות של עיתונאים ונודיעכם.

500

1. בתגובה לדברים שאמר חזן בוויכוח המדיני בכנסת בעניין מניעת אשרות מנציגים סובייטיים לקונגרס הידידות (ראה מס' 416) אמר שרת כי לא ייתכן כי שליחים מחוץ־לארץ הנהנים מאשרותיה של מדינה מסוימת יוכלו בבואם לזלזל במדינה על־ידי החרמת שלטונותיה המוסמכים ומוסדותיה המרכזיים. הוא ציין שישראל לא רק שאינה סוגרת עצמה בפני בירור הדדי מכובד, אלא אף יזמה משא־ומתן על קשרי תרבות אך לא קיבלה תשובה. שרת הוסיף כי בקשתה של ישראל לאשרות לשליחים מטעמה לא נענתה, והיא גם מחכה לתשובה להזמנתה לביקור בישראל של משלחת מברית־המועצות כאורחת הממשלה. (ראה דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השנייה, כרך XVII, 16.11.1954, עמ' 104.)

501

י' הרצוג אל מ' שרת
J. Herzog to M. Sharett

העתק: 130.02/2443/11

[ירושלים], 26 בנובמבר 1954

הנידון: פעולת הנפל של אורוטיה, נציג קולומביה באו"ם, בעניין ירושלים

הערות למברקי משלחתנו באו"ם:[1]

1) יהיו ההסברים הרשמיים של בריטניה וארצות־הברית אשר יהיו לגבי משמעות הגשת כתבי האמנה של נציגיהם בירושלים, הרי אין להימנע מהמסקנה שצעדים אלה מהווים שלב חשוב ביותר לקראת ההכרה הבין־לאומית המלאה בירושלים כבירת ישראל. עברנו דרך ארוכה מאז המשבר שהתחולל עם העברת המשרד, שעה שהוקם על־ידי הנציגים הזרים בתל אביב מטה חירום שהיה צריך לפסוק אם מותר אפילו לצלצל למשרד בירושלים, ועד היום. כבר הגישו תשעה נציגים זרים את כתבי האמנתם בירושלים, והביקורים במשרד הותרו בקביעות לכל החברים (מחוץ לשגרירים ולצירים) ברוב הנציגויות. יתר־על־כן, כמה ראשי נציגויות, כגון אנשי הגוש המזרחי, האיטלקי, ההולנדי והשבדי, מרשים לעצמם לבקר במשרד.

2) הוואטיקן כנראה נסוג ממחשבתו להעלות את השאלה בעצרת זו בגלל הנימוקים הבאים:

(א) לא מצא היענות מספקת בקרב המדינות הקתוליות;

(ב) לא הצליח להביא את ירדן לשנות את עמדתה לגבי הבינאום.

דיון מחודש בשאלה בנסיבות אלה היה מביא ללא ספק לכישלון של ניסיון לאשר מחדש את החלטת הבינאום, ואין הוואטיקן מעוניין לאבד קבל־עם את הקלף הפורמלי של החלטת הבינאום – הדבר היחיד כמעט שנותר לו לזיכרון ממאבקו בשנות 1946–1950 למען בינאום העיר.

אנו יכולים להתברך בכך כי:

(א) הפעולה המתמדת מאחורי הקלעים במשך כשנה ורבע הביאה לביטול רובו של החרם על המשרד. אנו מצווים לבקש דרכים להביא לחיסול שרידיו;

([ב]) ההסדרים למעבר חופשי בתוך העיר מונעים מהוואטיקן מלעורר רגישות נוצרית ברחבי העולם נגדנו;

(ג) הסברתנו במשך חמש שנים בפני אלפי מבקרים בירושלים וברחבי העולם הנוצרי, במיוחד בפריפריה של העולם הקתולי, עשתה את שלה;

(ד) מערכת קשרינו עם המשלחות הלטיניות באו"ם הוכיחה יעילותה. [הדבר] הודגם בפגישת טוב עם הנציגים הלטיניים.

בברכה,

י' הרצוג

501

1. ראה מס' 471, 483.

502

א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן WIA154
נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 27 בנובמבר 1954

דחוף, לידיעת השר.

עלינו להעלות הרבה מדרגות את המתח הבין־לאומי סביב "בת־גלים" לקראת חידוש הדיונים במועצת־הביטחון בשבוע הבא. הנני מציע:

א) ראש הממשלה יזמין את שגרירי המעצמות בדחיפות ביום א׳ ו־ב׳ ויגולל את פרשת השערורייה. עליו לרמוז שלא נשלים בסבילות עם המשך מאסר הצוות והאנייה וגם נעיין בעצם שאלת קיום הסכם שביתת־הנשק אם אין מצרים רואה עצמה קשורה בהחלטת ועדת שביתת־הנשק ומועצת־הביטחון. יש להעניק פרסומת רבה לקיום שיחות אלה.[1]

ב) אחרי ביקורי במחלקת־המדינה ביום ב׳ אפרסם סיכום מלא וזועם של השערורייה ואודיע ששאלתי מחלקת־המדינה אם עודנה מזדהה עם הסכם שביתת־הנשק והחלטות מועצת־הביטחון. אציע למחלקת־המדינה שתרשה לי לומר כי קיבלתי תשובה חיובית.[2]

ג) נודיע לחברי מועצת־הביטחון ואו״ם את פרטי העניין מיום 28 בספטמבר ואילך ונבקש שיודיעו דחופות לממשלותיהם.

ד) מסיבת עיתונאים באו״ם ביום ג׳.

ה) לא יזיק אם תערכו כמה תמרונים כגון התייעצות דחופה עם הרמטכ״ל ופרסום הידיעה שההתייעצות היתה בנושא זה.

ו) נביא לידי פניות יהודיות וסנאטורים למחלקת־המדינה בהצעה להפסיק את העזרה למצרים.

ז) רצויה פעולה מקבילה בבירות ובעיקר לונדון, פאריס, ואולי ישקול אליהו [אילת] אם אפשר לעורר שאלות בבית הנבחרים. נאטינג חלש בעניין זה ויש צורך בזריקה מממשלתו.

ח) יש להודיע לברנס שספק אם יש תועלת בישיבות ועדת שביתת־הנשק המצרית אם יש קו מצרי חדש של אי־קבלת ההכרעות. זאת כמובן בלי להתחייב וליצור מעמד דומה לזה של ועדת שביתת־הנשק הירדנית באביב.[3] על־כל־פנים, חשוב שברנס ירגיש, וידביק את דאג [האמרשלד] בהרגשה, שעצם ההסכם עומד במבחן.[4]

502
1. על שיחות אלה ראה מס׳ 506.
2. ראה מס׳ 508.
3. דהיינו, פרישת ישראל מדיוני הוועדה בעקבות ההצבעה על הרצח במעלה עקרבים.
4. איתן אישר את רוב ההצעות. על (ה) השיב בשלילה ועל (ח) הגיב ב"עוד נשקול".

ט) הפעילות הנמרצת הזאת חשובה לגופה וגם לשם מטרות יותר כלליות. ניתנת הזדמנות יקרה להוריד מניות מצרים ולהוכיח לה את בלבול המוח הנובע לה מההסגר והאיבה. נוכיח כמה צדקנו לגבי ההסכם האנגלו־מצרי שהפקיר עניינים ישראליים ובין־לאומיים חיוניים וגם נקשה על הרוצים כאן להוסיף סיוע למצרים.

י) אשוחח עם מונרו מחר ואבדוק אם יהיה מוכן לחדש יזמתו.[5]

כל זה כמובן מתוך הבנה שהמצרים מוסיפים להתעקש ולהחזיק את האנייה והצוות. שים־לב לרעש שארצות־הברית מעוררת על אסירי פקינג.[6]

אבן

503

מ' קדרון אל ג' רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן 419

נוסח נכנס: 130.09/2331/4

ניו יורק, 29 בנובמבר 1954

דיון סםו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה].[1]

התקיימו היום שתי ישיבות עם שושביני הצעת ההחלטה.[2] בראשונה, בבוקר, נכחו קרוסתווייט, אורדונו, דרינסו, ברקו, לדלו, קומיי, פישר, קדרון. בשנייה אחר־הצהריים, הצטרף ואדסוורת ונעדר פישר.

בישיבת הבוקר טען קומיי שממשלת ישראל מודאגת מאוד מהשמטת המושג רה־אינטגרציה המשמשת יסוד לפעולת סםו"ת בהחלטות הקודמות ואפילו מהשמטת המילה עצמה בטיוטה. מאמין שהשושבינים לא יוותרו על העיקרון, אך זה לא מתבטא בטיוטה. התיקונים שאנו מציעים אינם באים לחדש אלא להחזיר המצב לקדמותו.

השושבינים ובראשם קרוסתווייט, ניסו להפריד בין הנוסח לבין המעשה. בכדי להשיג תמיכת הערבים בתכניות המעשיות, נאלצו לוותר להם בניסוח. אין

5. מונרו, נציג ניו זילנד, היה יוזם הצעת ההחלטה בדיון הקודם על חופש המעבר בסואץ – ראה מס' 139 (הערת־עורך).

6. המדובר בקבוצת של 11 טייסים אמריקאים שנשבו כאשר מטוסיהם הופלו בזמן מלחמת קוריאה ושני אזרחים אמריקאים. ה־13 נשפטו בסין באשמת ריגול ונדונו ב־22 בנובמבר לתקופות מאסר שונות. ארצות־הברית שיגרה איגרת מחאה חריפה לסין והעניין גם הועלה בעצרת הכללית של האו"ם שקיבלה ב־10 בדצמבר החלטה הקוראת למזכיר הכללי להשתדל למען שחרורם.

503

1. ראה מס' 488.

2. ב־23 בנובמבר הגישו צרפת, טורקיה, בריטניה וארצות־הברית הצעת החלטה משותפת (מסמך או"ם A/AC.76/L.15) שהביאה את עיקרי המלצות דו"ח המנהל והמועצה המייעצת של סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים. עיקרי ההצעה כפי שהתקבלה, ראה מס' 507 והערה 3 שם.

חילוקי־דעות עמנו לגבי פתרון הבעיה ולכן אין להתייחס בדאגה מופרזת לניסוח זה או אחר.

מסרנו לשושבינים ניתוח מדוקדק של ההצעה על־סמך ההחלטות הקודמות וכן רשימת תיקונים מוצעים. הראשון בדואר הבא, השני במברק לחוד.[3]

התחייבו לעיין במסמכים ולהודיענו אחר־הצהריים.

בישיבת אחר־הצהריים, הודיע ואדסוורת בשם הארבעה שלא מוכנים לתקן ההצעה. ברם, מוכנים לפרשה בנאום בסגנון שיתקבל על דעתנו. אורדונו חיבר נוסח שתרגומו הנני מבריק בנפרד.[4]

אנו משתדלים לדחות ההצבעה למחר אחר־הצהריים או מחרתיים לאפשר לאבא [אבן] ניסיון נוסף במחלקת־המדינה להכניס התיקונים. אם לבסוף לא נצליח, אנו מציעים שנימנע בהצבעה ונסביר כי נמנענו בשל הסילופים שבטיוטה ולא בשל התנגדות לחלק החיובי בה.[5]

קומיי האחראי לסעיף, יבריק הערכתו בנפרד.

קדרון

3. ב"הערות על הצעת ההחלטה" טענה ישראל כי הצעת ההחלטה מצביעה על נסיגה מעמדה שאימצה העצרת הכללית בנוגע לפתרון בעיית הפליטים, עמדה שהתפתחה ממושג ה"החזרה" שבהחלטת האו"ם (III) 194 מדצמבר 1948 למושג של "ראינטגרציה" אם על־ידי רפטריאציה, אם על־ידי יישוב מחדש, שבהחלטה 394 מדצמבר 1950. בהחלטות שהתקבלו מאז, באו הסעיפים על רפטריאציה ופיצויים יחד עם סעיפים על ראינטגרציה. בהצעת ההחלטה הנוכחית זנחו נוסחה זאת, והמושג ראינטגרציה הושמט. ברשימת התיקונים הציעה ישראל להחזיר את המושג "ראינטגרציה" למבוא ולסעיפים בגוף ההצעה, שבהם הושמט או הוחלף בביטויים אחרים. (ראה קדרון אל משרד החוץ, X420, 29.11.1954, 130.09/2331/14; תיקונים והמלצות בתיק 93.03/3065/7.)

4. בנאום ב־30 בנובמבר בוועדת האד הוק וב־4 בדצמבר במליאת העצרת הבהיר אורדונו בשם ארבעת שושביני ההצעה כי הצעת ההחלטה היא טכנית בעיקרה, וכל כוונתה להאריך את משך פעולתו של אחד האורגנים של האו"ם. הצעת ההחלטה היא חוליה בשרשרת של החלטות, אינה מחדשת דבר לגבי החלטות קודמות ואינה מנסה לשנות את המצב החוקי הקיים. ראשית, המנדט של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם נשאר כפי שהוגדר בהחלטה מ־2 בדצמבר 1950; שנית, הצעת ההחלטה חוזרת ומצטטת את הסעיף הקובע בהחלטת העצרת מ־11 בדצמבר 1948 ([סעיף 11], המדבר על זכותם של הפליטים הרוצים בכך לחזור למקומות מגוריהם ועל זכותם של אלה שאינם רוצים לחזור לקבל פיצויים); ומעולם לא היתה כוונה להסתלק ממנו. (ראה *GAOR, Ninth Session, Ad Hoc Political Committee*, 38th Meeting, 30 November 1954, p. 177; תזכיר של קומיי, 6.12.1954, נספח J, 130.02/2404/14.)

5. רפאל הסכים להצעה והסביר שהדאגה במשרד החוץ מהדגשת ההחזרה נובעת מהחשש שבלונדון ובוואשינגטון מתגבשת מדיניות לתבוע מישראל ויתורים טריטוריאליים ליישובם של הפליטים, למקרה שתסרב לרעיון ההחזרה החלקית. (ראה רפאל אל נציגות ישראל לאו"ם, TNWA613, 30.11.1954, 130.09/2339/1.) ראה גם מס' 507.

504

י' תקוע אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Y. Tekoah to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 612

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 30 בנובמבר 1954

הבוקר נפגשו נציגי ישראל וירדן לחתימת הסכם מפקדי ירושלים.[1]

ברנס מסר שחצי שעה לפני הפגישה הודיעו הירדנים שלא יחתמו אלא אם יבוא ברנס על החתום כעד. נציג ישראל מסר לגנרל שברצוננו לחתום על הנוסח לגביו התקבל אישור שתי הממשלות, אולם רמז שאם הירדנים יעמדו על שלהם, נסכים לתיקון הבלתי צפוי. הירדנים התקשרו עם רבת עמון וחזרו בהודעה שאף התיקון החדש שהציעו לא יספקם, והם תובעים שאו"ם יחתום כצד להסכם. ברנס העיר בחרון שקיבל אישור גלאב בכתב לנוסח שעמד להיחתם, ובעתיד יבקש שכל נוסח שיאושר, ייחתם קודם בראשי תיבות.

החתימה נדחתה. ברנס ישלח ההצעה החדשה לדיין בכתב.[2]

תקוע

505

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון
A. Eban to the President of the Security Council

Copy:[1] 93.03/3040/2 :העתק

New York, 30 November 1954

Sir,

I have the honour to refer to my Government's complaint against Egypt concerning the enforcement by that country of restrictions on the passage of

504

1. ראה מס' 445. ב־23 בנובמבר העביר ברנס לישראל נוסח הסכם מפקדים בירושלים שהירדנים הסכימו לו, ואשר האו"ם אינו מופיע בו כעד. בפגישה של ברנס עם דיין ב־24 בנובמבר הוסכם על נוסח זה של ההסכם ועל חתימתו בסוף החודש. (ראה סקירה של שלו, 28.1.1955; דו"ח על פגישת דיין עם ברנס, שניהם ב־130.16/2948/17.)
2. ראה מס' 511, 515.

505

1. פורסם כמסמך או"ם S/3325.

ships trading with Israel through the Suez Canal (S/3296, S/3300, S/3310).[2]

It will be recalled that this matter has been discussed by the Security Council at its 682nd, 683rd and 685th meetings in October and November of this year. At the first and last of these meetings it was decided to defer further consideration on the substance of this complaint until the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organisation was in a position to provide the Council with a full report on the *Bat Galim* incident.

In view of the fact that this report, with its clear and definite conclusions, has now been received and circulated to the members of the Council (S/3323),[3] I have the honour, on instructions from my Government, to request that the meeting of the Council be called at an early date.[4]

Please accept, Sir, the renewed assurance of my highest consideration.

Abba Eban
Permanent Representative
of Israel to the United Nations

506

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/210

נוסח יוצא: 130.09/2326/1

ירושלים, 30 בנובמבר 1954

לאור הדיון העומד להתקיים במועצת־הביטחון בשאלת "בת־גלים",[1] הזמין היום שר החוץ שגרירי ברית־המועצות, בריטניה, ארצות־הברית והממונה הצרפתי.[2]

להלן עיקר דברי השר לאברמוב:

2. ראה מס' 389, 395 ו־442.
3. ראה מס' 486 והערה 1 שם.
4. על הדיון במועצת הביטחון ראה מס' 523.

506

1. ראה מס' 505.
2. ראש הממשלה זימן אליו את נציגי המדינות החברות הקבועות במועצת הביטחון ב־30 בנובמבר. בשיחות עם המערביים הוא עמד על משמעות ההחלטה של ועדת שביתת־הנשק לפיה ישראל לא הפרה שום הוראה של הסכם שביתת־הנשק וביקש החלטה מפורשת של מועצת הביטחון שתכלול הצהרה על אי־חוקיות המעצר ותורה למצרים לשחרר את האנייה על צוותה ולהתיר לה להמשיך בדרכה צפונה. (ראה מברקים אל אילת, ד/671, 30.11.1954, 130.09/2320/1; אל השגריר בפאריס, ל/546, 30.11.1954, 130.09/2345/8; אל השגרירות בוואשינגטון, TNWA614, 1.12.1954, 130.09/2312/8.)

לבעיה שתי פנים: יחסי ישראל־מצרים והעיקרון הבין־לאומי של חופש השיט. מובטחנו כי לאחר שהופרכו טענות מצרים והוכח כי ישראל לא הפרה הסכם שביתת־הנשק, תורה מועצת הביטחון למצרים לאפשר ל"בת־גלים" להמשיך דרכה. אם לא תתקבל החלטה כזאת, ייווצר מצב של אנרכיה. החלטת מועצת הביטחון מ־1951 שללה זכותה של מצרים לטעון לזכויות צד לוחם ואישרה עקרון חופש השיט.

העמדה שנקטה ממשלת מצרים בפרשת "בת־גלים" יצרה מצב המצדיק דיון נוסף במועצת הביטחון. מכאן בקשותינו:

(א) לתמוך בעמדתנו במועצת הביטחון.

(ב) עם קבלת ההחלטה לפנות במישרין לממשלת מצרים בתביעה להבטיח מעבר חופשי בתעלה.

שר החוץ הוסיף והעיר:

(א) מאחר וברית־המועצות מעוניינת בבעיה דומה בקשר לחופש השיט במיצר פורמוזה, נושא אשר תמכנו בהכנסתו לסדר היום של העצרת, הננו מקווים כי ברית־המועצות תבין גם לאינטרס הישראלי בסואץ.

(ב) על ברית־המועצות להבין לרצוננו לפתח מסחר עם המזרח הרחוק המחייב מתן מעבר חופשי בסואץ.

(ג) ברית־המועצות, אשר פניה לשלום, לא תרצה על־ידי אי־קבלת ההחלטה להשאיר מצב הפוגע בסיכויי השלום.

(ד) השאלה ראשונה במעלה לדידנו והננו רואים בעמדת ברית־המועצות ויתר המעצמות אבן בוחן ליחסיהן אלינו.

(ה) לכשעמדה השאלה לאחרונה במועצת הביטחון, הכריעה ברית־המועצות לטובת מצרים.[3] לאור התפתחות העניינים במצרים מאז, ייתכן ויש מקום לשינוי עמדת ברית־המועצות לגבי מדינה זו.

(ו) ניתן לנחש כי בריטניה תשמח להכשלת ההחלטה על־ידי וטו סובייטי נוסף אשר יפתור אותה מהצורך להפעיל לחץ לא נוח על בת־בריתה לקיום הוראת מועצת־הביטחון.

שר החוץ סיכם פנייתו בבקשה להודיע לנו עמדת ברית־המועצות מראש בכדי שלא נעמוד בפני הפתעות בעניין כה חשוב וחיוני לדידנו. השגריר שאל את הידוע לנו על עמדת המעצמות האחרות. שר החוץ השיב כי אין להניח שיסוגו מהחלטתם הקודמת בנדון, אך קשה לנחש באיזה ניסוח יתמכו בעניין הקונקרטי של "בת־גלים". אברמוב הבטיח למסור בהקדם אינפורמציה מפורטת לממשלתו.[4]

מזאר

3. ראה מס' 139 (הערת־עורך).

4. במקביל הורה איתן לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ להגיש עצומות נמרצות למשרדי החוץ לתמיכה בעניינה של ישראל, ולנציגים המשרתים בארצות שאינן חברות במועצת הביטחון – לבקש שיביעו התעניינות, למשל בדרך של הוראה לנציגיהן באו"ם להיות נוכחים בשעת הדיון במועצה, או להודיע לחברי המועצה את עניינם בעקרון חופש המעבר. (ראה מברק אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 30.11.1954, 130.09/2326/1).
בשיחה שקיים עם זורין, סגן שר החוץ הסובייטי, ביקש אלישיב את תמיכת ברית־המועצות או לפחות שיודיעו את עמדתם בעוד מועד. זורין סירב להתחייב ואמר כי יביא את דברי אלישיב, ובכלל זה הבקשה להודעה מוקדמת על עמדתם, לשר החוץ. (ראה אלישיב אל משרד החוץ, ח/273, 3.12.1954, 130.09/2326/2).

507

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

Coded Tel. W164 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2210/22 נוסח יוצא:

Washington, 30 November 1954

Called on Key to discuss refugees,[1] Gardiner, Meroz, present.

I said welcomed Wadsworth's general emphasis on need Arab refugees seek destiny in Arab countries and his call to Arab governments to see refugees as fellow citizens.[2] These things could not be said too often especially by U.S.A. with its preponderant responsibility for aid programs. However this thinking was not reflected in draft resol[ution]. On contrary, reintegration nowhere appeared therein. I suggested amendments.

Key replied:

1) U.S.A. believed great majority refugees would have to be resettled Arab countries and would work hard for reintegration. Wadsworth had made this point more emphatically than in previous sessions.

2) Resolution was technical not political and non-mention resettlement changed nothing either in U.S.A. or U.N. policy.

3) While textual changes not possible this stage, statement would be made on behalf sponsors explaining mandate of agency was precisely as originally defined in 1950 and since.

Sponsors had observed Comay's favorable reaction this solution last night and would go ahead. Gardiner chimed in saying no difference of opinion between Israel–U.S.A. on general principles for solution refugee problem but there were purely parliamentary exigencies required to get five year mandate for agency.

507

1. ראה מס׳ 503

2. ואדסוורת, נציג ארצות־הברית, אמר את הדברים בוועדת האד־הוק ב־24 בנובמבר. הוא אמר שמשלחתו משוכנעת שפתרון בעיית הפליטים, בסופו של דבר, יהיה בכך שמדינות ערב יראו בפליטים חברים קבועים בקהילה. יחד עם זאת על ישראל לספק את אחת משתי זכויותיהם: רפטריאציה או פיצויים. בכל מקרה, ממשלתו מאמינה כי מוטב שרוב הפליטים ישולבו בחיי מדינות ערב. (ראה *GAOR, Ninth Session, Ad Hoc Political Committee*, 32nd Meeting, 24 November 1954, p. 145.)

4) I said Comay quite rightly favored any speech by sponsors in positive direction but this should make it all more easy and necessary to reflect in resolution what had been and would be said in speeches.[3]

I gave him outline our *Bat Galim* position pending talk Byroade later today.[4]

Eban

508

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA167

נוסח יוצא: 93.01/2210/22

ואשינגטון, 30 בנובמבר 1954

ישבתי עם ביירוד והארט ארבעים וחמש דקות היום בעניין "בת־גלים" ובסוף השיחה העליתי עניין 13 העצורים. נכח אראל.

א) ציינתי כי מאחר שנסתיים בירור "בת־גלים" והוצא על־ידי מנגנון או"ם פסק סופי חותך ומחייב פעולה, מצפים אנו לביצוע לאלתר. הדגשתי כי ממשלת ארצות־הברית עמדה תמיד על ביצוע החלטות ועדות שביתת־הנשק ומועצת־הביטחון והייתי חפץ להודיע לממשלתי כי עמדתם לא נשתנתה ויתמכו בביצוע גם הפעם.

לעצם העניין אמרתי שניתן היה לצפות שהמצרים יעשו עתה המוטל עליהם והרי עזמי אמר בשעתו במועצת הביטחון שאם יימצא כי "בת־גלים" לא פגעה בדייגים, אזי הכול כשורה. אך הואיל ולא זזו המצרים מעצמם צריך יהיה לעמוד על פעולה מצד מועצת־הביטחון הן לגבי המקרה המסוים והן לגבי עקרון המעבר החופשי. אפילו נחשוב כי ייתכן וטו סובייטי לגבי העיקרון, דבר שעוד אינו ברור, הרי אין להעלות על הדעת הפרעה לביצוע הפסק המסוים על "בת־גלים". אשר לעיקרון, לפחות נצפה ששמונה המדינות שתמכו בחופש המעבר במערכה הקודמת יאשרו עמדתן מחדש בצורה נאותה.

3. ב־30 בנובמבר קיבלה ועדת האד הוק בלי מתנגדים את הצעת ההחלטה המשותפת שהגישו צרפת, טורקיה, בריטניה וארצות־הברית וב־4 בדצמבר קיבלה אף העצרת הכללית את הצעת ההחלטה. העצרת הכללית רשמה לפניה שרפטריאציה של הפליטים, או מתן פיצויים להם, כהוראת סעיף 11 בהחלטת האו"ם 194 מדצמבר 1948 לא מומשו, ומצבם ממשיך להיות עניין של דאגה חמורה; החליטה להאריך את המנדט של סוכנות הסעד והתעסוקה לחמש שנים נוספות וביקשה ממנה להמשיך בהתייעצויות עם ועדת הפיוס והממשלות באזור במיוחד בנוגע לסעיף 11 של החלטה 194 (III), ובשיתוף־פעולה עם מנהל הסוכנות בחיפוש פרויקטים לשיקום הפליטים וביצועם. בהצבעה הסופית תמכו 48 מדינות בהצעה ו־7 מדינות, ובכללן ישראל, נמנעו. (את הנוסח השלם של החלטת העצרת, שמספרה 818 (IX), ראה – *GAOR, Ninth Session, Annexes*, 21 September-17 December 1954, Agenda item 18, p. 6.)

4. ראה מס' 508.

ביירוד והארט הטעימו שאין בידם ידיעות מוסמכות על כוונות המצרים, אולם הערכתם היא שישתדלו להיפטר במהירות מעניין "בת־גלים" כשלעצמו וישחררו האנייה על אנשיה ומטענה, אלא לא ייכנעו בנקודה העקרונית של מעבר אניות ישראליות בעתיד. ביירוד סבור שיוכל לפעול למען שחרור מהיר וייגש למלאכה לכשיהיה בידו דו"ח ברנס, מן הסתם עוד היום או מחר. לגבי מקרים כאלה בעתיד, אינו יכול להגיד מאומה על המדיניות המצרית. אמרתי שגם אם המצרים לא יסכימו לחזור בהם בן־לילה מעמדה עקשנית שנקטו במשך שנים, חשוב שהמעצמות ינצלו ההזדמנות לחזור ולהשמיע דעתן על הבעיה כולה כתרומה ועידוד לפתרון שלם. לשאלת ביירוד המפורשת, מה יהיה אם המצרים יודיעו על שחרור האנייה, עניתי כי במקרה זה תצטרך מועצת־הביטחון לרשום לפניה העובדה ולפחות שמונה מחבריה ישמיעו דעתם שמצפים גם להגשמה מלאה של החלטת 1951. כאן אישר ביירוד כי ברור לגמרי היכן עומדת ארצות־הברית בבעיית סואץ בכללה ובוודאי יפעלו בקהיר בכיוון הדרוש. ספק אם הפתרון יימצא בניו יורק, אך אם יש ויכוח באו"ם ברור שארצות־הברית תאמר דברים נכוחים.[1]

(ב) בעניין ה־13[2] הצבעתי על הנזק העצום לסיכויים להתרככות יחסי ישראל־מצרים אם יוצאו פסקי־דין חמורים והזכרתי דברי השר בהקשר זה בכנסת.[3] על רקע מדיני זה ומשיקולים אנושיים יש מקום ובסיס איתן להפעיל השפעה על מצרים בצינורות דיפלומטיים להבדיל מהתערבות בתהליך משפטי מצרי ולדרוש שתנקוט גישה מתונה. לגופו של העניין אנו משוכנעים כי ההאשמות המצריות בשטח זה בדויות ועניין "בת־גלים" הוכיח מה גדול כוח מצרים ברקימת בדיות. ביירוד הסכים שרצוי מאוד למנוע התחדדות והחרפת רגשות עכשיו וברור לו לגמרי מה טיבו של משפט מצרי אולם אינו בטוח שיוכל להתערב בתהליכי משפט בקהיר. מאידך, מוכן לנסות לפעול לריכוך הדין.

ציין שבעקבות פניית בלאושטיין,[4] הבריק לקפרי וקיבל תשובה לפיה מוגזמות הידיעות על רדיפות ואין הוכחה שהעצורים עונו.

אבן

508

1. הפסקה האחרונה הדאיגה את שרת. ביירוד דיבר על שחרור האנייה, "מונח ממאיר ופסול לחלוטין", ואילו מצדו של אבן לא היתה כל הדגשה כי שחרור דרומה הוא הפרת זכותה של ישראל והמריית פי מועצת הביטחון. על מחלקת המדינה לדעת כי ישראל לא תתפשר בשום פנים עם פתרון מביש כזה, כתב, והוסיף כי מתרבים הסימנים כי מצרים במצוקה לקראת הדיון במועצת הביטחון ולכן יש ללחוץ בכל עוז. (מברק אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, TNWA618, 2.12.1954, 130.09/2312/8.)
2. מעצר חברי רשת החבלה של ישראל במצרים.
3. בנאומו במסגרת הדיון המדיני בכנסת ב־15 בנובמבר (ראה מס' 476, הערת־עורך), התייחס שרת לפרשת העצורים במצרים ואמר שהמזימה הנרקמת באלכסנדריה ומשפט הראווה המתארגן שם נגד קבוצת יהודים שנפלו קרבן לעלילת כזב של ריגול מעידה על ריחוקה של מצרים מרוח של מתינות ורדיפת שלום.
4. ראה מס' 489.

509

י' פלמון אל ג' רפאל
Y. Palmon to G. Rafael

העתק: 130.15/3744/3

פאריס, 30 בנובמבר 1954
לונדון, 7 בדצמבר 1954[1]

א) במוצאי יום ראשון התקשרו אתי טלפונית השגריר צור ודן אבני וביקשו ממני לגשת [כ]כל המוקדם לפאריס. נאמן למסורת סיני אמרתי גם אני "נעשה ונשמע", וביום שני 29.11.54 בשעה 3.00 אחרי־הצהריים הייתי בפאריס. ופה התברר לי עניין כמאל יוסף, אשר את תמציתו הברקתי לכם היום.[2] וזה סיפור המעשה: בערך לפני חודש היה בפאריס וייסמן ממצרים ותוך פגישתו עם לוטן ביקש ממנו לקבל לפגישה את כמאל יוסף. עבר כחודש ימים ואותו כמאל מטלפן ומבקש פגישה; לוטן קיבל אותו בשגרירות בנוכחות דן אבני, הסיפור של כמאל היה כזה: היה דיון בג'ונטה על ישראל והתקבלה החלטה כי רצוי לבוא לידי הסכם עם ישראל. תומכי ההחלטה העיקריים היו ג'מאל עבדול נאצר, עאמר וזכריה מוחי אל־דין. בין המתנגדים העיקריים: צלאח סאלם. כמאל יוסף נתבקש מזכריה מוחי אל־דין לבדוק מהי עמדת ישראל בנקודות מסוימות, וזוהי תכלית הפגישה שביקש. הוא שאל שאלות וקיבל תשובות, דן אבני ולוטן שאלו כמה שאלות ושני הצדדים החליטו להיפגש לאחר כמה ימים ולבדוק אם הם הבינו כראוי איש את רעהו. כמאל בא עם הנייר הרצוף־בזה, ואנשינו באו עם נייר דומה ואישרו פחות או יותר איש את רעהו, מאחר שזה לא היה הסכם או נייר מוגש על־ידינו, חשבתי כי אין צורך לשנות את הכתוב גם אם יש בו שני ביטויים שבנייר שלנו לא הייתי מציע להכניס אותם. כמאל הודיע כי הוא עובד עם אוקשה וכי הוא ייתן את הנייר לאוקשה, אך גם יעביר לזכריה מוחי אל־דין שהוא נאמנו, העתק. כאשר הגיש את הנייר לדן אבני בבניין השגרירות, ביקש ממנו דן להתקשר עם אוקשה טלפונית ולהסדיר אתו פגישה. כמאל יוסף עשה זאת, אוקשה הציע פגישה ל־9 ב[דצמבר], כאשר דן ביקש ללחוץ להקדים את המועד, ביקש אוקשה להתקשר שוב ביום רביעי ב־11.00 כי יש אורחים במשרדו ואין ביכולתו לדבר בצורה חופשית. אם הפגישה תהיה אפשרית ביומיים אלה, אחכה ולא אחזור ללונדון.

אגב: כמאל יוסף מכיר (כנראה שלמד יחד) את אביבה נג'ר וכדאי לשאול על אופיו ורצינותו.

ב) הערותי:

(1) ייתכן שכמאל יוסף, העושה רושם של איש "רשות", הלך בדרך זו על־מנת להתקשר אתנו, להכיר אותנו ולהחליף ידיעות.

509

1. פלמון החל את כתיבת מכתבו בפאריס ב־30 בנובמבר וסיימו, ככל הנראה מסעיף ד ואילך, בלונדון, ב־7 בדצמבר.
2. ראה פלמון אל רפאל, מברק 718, 30.11.1954, 130.15/3744/3. לפי המברק, כמאל יוסף התקשר אל לוטן ב־24 בנובמבר כדי לקבוע את הפגישה.

(2) ייתכן שהוא באמת נתבקש על־ידי זכריה מוחי אל־דין לעשות מה שעשה והסיפור על החלטת הג'ונטה פחות או יותר נכון.

(3) גם במקרה השני, ייתכן מאוד שהם רוצים את רצוננו הטוב וסבלנותנו למשך כמה חודשים הדרושים להם למיגור האחים המוסלמים והסדר יחסיהם עם ארצות־הברית וצרפת. ואחר־כך יחזרו לנוהגם וסורם.

(4) הסיפור על הדיון בג'ונטה, ההדגשה שצאלח סאלם נגדנו והניסיון לכתוב ב"נייר" של כמאל כי ממשלת ג'מאל עבדול נאצר באופן מיוחד מעוררת בנו תקוות לאפשרות של הסכם (אנשינו הודיעו כי הם מוכנים לדיון עם מי שמייצג את המצרים אך גם לאחר התיקון שבא לאחר הודעה זו, נשארה המגמה הנ"ל ברורה). דבר זה מעורר את המחשבה שצאלח סאלם החל לשאוף לשלטון, ויש חשש בעיני נאצר שארצות־הברית יתמכו בו בצלאח, ורוצה לשריין את עזרתנו. הדחתו של צאלח סאלם לפני כמה חודשים מחזקת סברה זו.

(5) ייתכן והמאבק הנראה בעין, בין ג'מאל עבדול נאצר וצאלח סאלם, מכריח את ג'מאל, בכדי להרבות ולחזק את תומכיו בקרב הג'ונטה, לחיזוק לרעיון הרפורמות והמודרניזציה של מצרים דבר שהוא הצניע לאחרונה. צאלח סאלם ידוע כממליץ ההישענות של מצרים על הגורם הערבי והמוסלמי. בעיקר כדאי לציין הודעותיהם של ג'מאל שהודיע שלא יסבול התערבות בענייניה הפנימיים של מצרים ובזה התכוון בעיקר להתערבות הסעודים, ויש בזה משום הסתייגות מארצות ערב; וזו של צאלח סאלם שהפציר במדינות הערביות שלא לגרום שסבלנות המצרים תתפקע ואז יעזבו המצרים את הליגה הערבית ויש למצוא בזה משום הפצרה לא לקלקל את תכניותיו.

ג) עניין הפנייה אלינו, התאשר על־ידי הטלפון לאוקשה, נשאר[ה] סתומ[ה] סיבת הפנייה או יותר נכון, מטרת הפנייה ודחיפותה. מכל מקום, כדאי לדעתי לנצל את המגע שבא ביזמתם כדי להביא לידיעתו של אוקשה:

(1) ישראל מקווה שמצרים כארץ המתקדמת ביותר מבין שכנותיה תשכיל ותצליח להיות מעשית ולנצל את היתרונות של עובדת קיום ישראל במזרח התיכון. וזו הסיבה שישראל לא ניצלה עד היום את האפשרויות השליליות שבידה בכדי להערים הקשיים בפני מצרים כגון מתן מקלט וסעד למתנגדי המשטר הקיים. אך יש לקחת בחשבון כי מצב זה של רצון טוב והתאפקות מצד ישראל אינו יכול להתמיד בלי סוף, ובעיקר לנוכח התנהגות שונה של מצרים.

(2) ממשלת המהפכה בהזדמנויות שונות הביעה את דעתה כי היא נוטה להסדר עם ישראל אך קשיים פנימיים מפריעים לה. כפי שהבינונו, קשיים אלה נובעים מאהדת האוכלוסייה לפליטים הפלסטינאים, אהדה שתביא קשיים לממשלה שתרצה לבוא לידי הסדר עם ישראל, מבלי לספק את הפליטים הפלסטינאים. והנה לאחרונה ניסו פליטים פלסטינאים להסדיר ענייניהם במישרים עם ישראל, מצרים אם באמת רוצה בהסדר, מדוע לא תעודד פלסטינאים אלה ותחזק אותם ועל־ידי כך תתחיל בביטול הקושי העיקרי להסדר.

(3) כאשר אני עומד לסיים את מכתבי החלטתי שלא כדאי לקשר פניית כמאל יוסף והקשרים שהוקמו בין אוקשה ודן אבני, וביקשתי מדן אבני לא ללחוץ על אוקשה לפגישה קרובה ולקיים בינינו פגישה יותר מאוחרת.

ד) בינתיים ה[....][3] ג'מאל תלה את האחים המוסלמים על אף התעוררות דעת־הקהל המוסלמית,[4] שחרר אנשי צוות "בת־גלים"[5] והזמין את טיטו לביקור – עובדות אלו מחזירות את התקווה שפגה בזמן האחרון שג'מאל עבדול נאצר ותומכיו עוד מחזיקים בתכניותיהם הראשונות של רפורמה וכו' והישענות על כוחות לאו דווקא ערביים ולאו דווקא מוסלמיים.

ה) בדואר זה אני פונה לאבני ומבקשו להכין פגישה עם אוקשה לסוף דצמבר או לתחילת ינואר.[6] אבקש דעתכם והסברתכם בנדון. ובעיקר להיכנס[?] הקורס של קונגרס הפליטים.

בברכה,

ג'וש

רצוף בזה הנייר של כמאל יוסף.

נספח
APPENDIX

פאריס, 29.11.54

סיכום הנקודות שדיברנו עליהן:

1. בישראל קיימת נכונות מלאה שאין מאחוריה אלא כוונות כנות להיכנס למשא־ומתן ולהגיע לידי הבנה עם החוגים המצריים האחראיים בכלל ועם הממשלה הנוכחית בפרט.

2. ישראל משוכנעת שאפשר להגיע לפתרון הבעיות התלויות בין שתי המדינות ובייחוד עם הממשלה הנוכחית, אם קיימת הנכונות לכך.

3. ישראל מוכנה לשאת ולתת כדי למצוא פתרון לבעיית הפליטים. היא מוכנה לדון בבעיה כדי למצוא לה פתרון מעשי.

4. אין לישראל כל שאיפות להרחיב את גבולותיה. לדעתה, התנאי העקרוני להגיע לידי הבנה וההוכחה על טיב הכוונות בין שני הצדדים, תשמש "הפסקת כל הפעולות והתקריות, הן הצבאי[ות] והן המדיני[ות], וכל החיכוכים הנוכחיים ביניהם".

5. אשר לשיתוף־הפעולה עם המדיניות הכללית של מדינות ערב, חוזרת ישראל ומדגישה את רצונה לשמור על מדיניותה עם כל המדינות. מדיניות זו תקבל אופי רציני עם הערבים לאחר שינוי המצב הקיים בין שתי המדינות.

3. שיבוש במקור.
4. ראה מס' 459 והערה 2 שם.
5. ב־4 בדצמבר הודיעה מצרים על החלטתה לשחרר את אנשי צוות "בת־גלים" ואת המטען (ראה מס' 520), אך בשל התנגדותה של ישראל לשחרור הצוות מבלי שהספינה תורשה להמשיך בדרכה צפונה שוחרר הצוות בסופו של דבר רק ב־1 בינואר 1955 – ראה מס' 575.
6. הפגישה בין פלמון ועוכאשה לא התקיימה בסופו של דבר, אך אבני המשיך בקשרים עמו והם נפגשו ב־7 בדצמבר – ראה מס' 526. לקראת הפגישה הנחה רפאל את אבני להזכיר את משפטי קהיר ולציין את הנזק החמור העלול לצמוח למצרים מפגיעה ביהודים. (ראה רפאל אל אבני, 582/ל, 5.12.1954, 130.09/2345/8).

510

א"ל איסטרמן ונ' בארו אל מ' שרת
A.L. Easterman and N. Barou to M. Sharett

Orig.: 130.02/2453/21 :מקור

London, 30 November 1954

Personal and Confidential

Dear Sharett,

As you know, we asked Maurice Orbach, M.P., to visit Egypt after his stay in Israel, in order to investigate and report to us on the pending trial in Cairo of 13 Jewish youths on charges of espionage, etc.,[1] and on the widespread allegations of the Egyptian Government's anti-Jewish persecutory measures which, it has been stated, had created a state of panic in the Jewish Community.

Mr. Orbach, who has now returned to London, has submitted his report to us, and we deem it our duty to send you herewith a copy of it.

Mr. Orbach, who is a prominent member of the British Labour Party, and enjoys a high reputation in Parliamentary circles for his integrity, has executed his mission with considerable skill. We think you will agree, after reading his report, that the conversations he had had in Cairo, notably that with the Prime Minister Nasser, are of the highest importance to Israel, as well as to the Jewish world at large.

By reason particularly of the extremely delicate character of Colonel Nasser's statements on his policy in relation to Israel, we have decided to communicate this report only to you personally, and we take the liberty of expressing the earnest hope that you may take every possible measure to restrict to the absolute minimum the communication of the report, even, if we may be permitted to suggest it, within your Cabinet, and thus to prevent any kind of leakage which might embarrass your Government, and endanger the possibilities inherent in the Egyptian Prime Minister's statements regarding his Government's future relations with Israel.

We feel sure you will agree that any premature and unauthorised disclosure of Colonel Nasser's views, assuming these to be a serious and honest indication of his policy, would be inimical to Israel's interest.

You will forgive us for recalling the embarrassment caused by the unhappy and inaccurate disclosure in the Israel press of Mr. Easterman's interview

510

1. בשהותו בישראל נפגש אורבך עם ראש הממשלה שרת והבטיח לשוחח עם נאסר על בעיית העצורים; בנוסף אורבך גם תודרך על־ידי גדעון רפאל, אולם הוא לא יצא בשליחות ראש הממשלה או איזה גורם ישראלי אחר, אלא נשלח והופיע בשם הקונגרס היהודי העולמי. ערב צאתו מבריטניה קיבל אורבך אשרת כניסה למצרים והבטחה כי יוכל להתראות עם נאסר. (ראה אריאל אל גבלי, 22.11.1954; רפאל אל המנכ"ל, 26.11.1954, 130.02/2387/7.)

with Habib Bourguiba.[2] We do so, only to emphasise our desire, which we are certain you will share, that Mr. Orbach's report will be regarded as confidential to yourself or, at best, to be shared only with those in your closest confidence.

We regard Mr. Orbach's report of his conversation with Colonel Nasser as not only important in itself, but because it has established a most valuable channel of contact which it can be in the interests of Israel to continue and develop. If you agree, Mr. Orbach is prepared to follow up his contact, either through the Egyptian Ambassador in London, or even by paying another visit to Cairo, to convey to Colonel Nasser whatever you may deem necessary or desirable.

We shall be glad, therefore, if you will inform us as speedily as possible, whether you wish Mr. Orbach to do so, and in what form you would like your views to be communicated.

We would like to draw your special attention to that part of Mr. Orbach's report on the pending trial of the 13 accused youths, stating that no precise instructions, by way of a brief and fees, have been given to the Egyptian lawyer who has agreed to undertake their defence. We would urge most strongly that these arrangements should be made with the utmost possible speed, in order that the accused may have a proper trial.

We would add that we have thought it right to show Mr. Elath a copy of Mr. Orbach's report, but we have not shown or commnicated it to any other person.

Yours sincerely,

A.L. Easterman
N. Barou

Report on Egypt by Mr. Maurice Orbach, M.P.

As requested by Dr. N. Barou and Mr. A.L. Easterman, I visited Egypt, at the end of my stay in Israel, to make enquiries into the pending trial of 13 Jews on charges of espionage, and into the much-publicised reports of panic in the Egyptian Jewish Community, as a result of alleged mass arrests of Jews and other anti-Jewish discriminatory measures of the Egyptian Government.

I reached Cairo in the early morning of 22nd November, and left for London during the morning of the 24th. During this time, I made exhaustive enquiries in British and French official circles, had a lengthy interview with Colonel Nasser, the Egyptian Prime Minister, had full discussions with the Chief Rabbi of Egypt and the President of the Jewish Community, and had a number of informal talks with Jews and Egyptians.

I also discussed the trial of the accused 13 young Jews with Maitre A. Rouch[d]y, who had undertaken their defence.

The following is the substance of these conversations, and are [is?] not given in chronological order.

2. על שיחת איסטרמן־בורגיבה ראה מס' 329 והערה 3 שם.

Maitre A. Rouch[d]y – Defence of 13 accused youths

Maitre Rouch[d]y, who is an eminent Egyptian lawyer, with a high moral reputation, informed me that, although he had agreed with M. Dreyfus-Schmidt to undertake the defence of the accused, he had not yet received specific instructions, nor any details of the case.

While his fee of EL3,000. had been discussed with M. Dreyfus-Schmidt, he has still not received definite agreement regarding it.

Maitre Rouch[d]y appears to be an admirable choice as a Defending Counsel, and I regard it as essential in the interests of the accused that the tentative arrangements made with him should be speedily concluded by way of definite instructions, both as to the case for the defence and as to his fees. My views of Maitre Rouch[d]y's position and capacity were fully shared by the French Consul-General, M. André Decamps who, incidentally, gave me great assistance, both in regard to this case and the general Jewish position, and in helping me to obtain appointments.

British Embassy

In the absence on holiday of the British Ambassador, I contacted on my arrival, and maintained contact with throughout my stay in Cairo, the Chief of Chancery who, at my request, undertook to try to arrange for me to see Prime Minister Nasser. Although, in the result, I was able to arrange this interview myself, the British Embassy officials made every effort to do so.

The Prime Minister, Colonel Nasser

In the early afternoon of 23rd November, I was received by Colonel Nasser, and had a conversation with him lasting 40 minutes. He was most courteous, and talked to me quite freely and frankly. As he has a good command of English, our discussion was without difficulty and with complete understanding of our respective points of view.

After the usual courtesies, I conveyed to him the greetings of leading members of the British Labour Party, and stated that the Party, as a whole, was watching with sympathetic interest the development of the revolution in Egypt, in the hope that happiness and contentment would come to the Egyptian people. It was generally understood that the next few months or years would be a period of trial and error for his Government and country. There were, however, some matters which were causing disquiet, especially amongst the Jews, and a continuance of the Egyptian Government's attitude on these matters might have a very disturbing effect on Egypt's relations with the rest of the free world.

I then referred particularly to the *Bat Galim* incident, the interrogation of many Jews and the arrest of 13 young Jews on various charges of espionage. It was particularly unfortunate that a demand was being made for the death penalty on these people.

Colonel Nasser, after thanking me for the messages I had brought him, said that he was in an extremely difficult position which he would try to explain to

me. The whole of Egyptian policy was bedevilled by the ignorance of the Egyptian people who, politically, were swayed by slogans employed from time to time by political opportunists. He was a military man, but it was a mistake to think that military men believed only in war and bloodshed. He wanted peace, and would do anything to get it. It was unreasonable, however, to ask him to undertake overtures which were premature and which, at this stage, could only lead to disaster.

Moslem Brotherhood. Colonel Nasser then explained in great detail the whole background of the Moslem Brotherhood, and of the conspiracies which he and his Government had unearthed.[3] 1,200 persons had been arrested, and there were another 100 who were fugitives. From conversations and searches made, they now knew not only that the Moslem Brotherhood had a Supreme Guide and a Deputy Supreme Guide, who were the leaders of the organisation, but that they also had an Army Commander, and a complete military organisation right down to platoon strength. In Cairo alone, they had discovered 10 caches of arms, including not only rifles and hand grenades, but Sten guns, mortars and light artillery. These were of British manufacture, and had obviously been purchased from British troops in the Suez Canal Zone. The motivation of the conspiracies were, he claimed, that Middle Eastern politics generally concerned a struggle for personal power. There was no ideology behind the Moslem Brotherhood but, through religion and belief in Allah, they were able to influence innocent and humble people to work for them.

In these circumstances, the Revolutionary Council, of which he was the Head, felt it to be their main purpose to introduce stability. He would spend all his time in the next few years to give Egypt a stable acceptable Government which all elements of the population could support from a knowledge of its purposes.

Bat Galim *incident.* Colonel Nasser said that, with every desire on his part to make peace with Israel, this was not the time to do so. If he made overtures at this time, those who sought to overthrow his Government would accuse him of being a traitor. Within a few days, in the bazaars, there would be a demand for his head. The value of the Revolutionary Council's efforts would, therefore, not only be minimized, but negatived.

In these circumstances, Israel surely appreciated that, in sending her ships bearing the Israeli flag through the Suez Canal, she was only provoking his Government. He said he had been very happy to see her goods moving through the Suez Canal, but he pleaded with me to convey to the proper authorities his request that they should not embarrass him by insisting on using Israeli ships flying the Israel flag for this purpose. He added that there would be no interference with the ships of any other power, even though they carried a completely Israeli cargo. In a year or two, or even perhaps in six

3. ראה מס' 459 והערה 2 שם.

months time, however, they might be able to make approaches placing this on a proper basis, and thus make it possible for peace to be secured. I said I would be happy to convey his statement to the proper authorities.

Anti-Jewish persecution. The Prime Minister said that it was wholly wrong to accuse the Egyptian Government of any persecution of the Jews. There were no restrictions whatsoever on Jews in Egypt, and many Jews held pivotal positions in the financial and industrial structure of the nation.

I hastened to assure him that I was making no representations, nor was I requested to do so, on behalf of Egyptian Jewry. I was concerned with the reports abroad of persecution and, in particular, with the trial for alleged espionage involving some 13 persons. I said my enquiries had led me to believe that at least 6 of the persons concerned could not remotely have any association with the Intelligence Service of another Government.

Colonel Nasser replied that, as far as he could see, the persons concerned had been guilty of espionage, and the matter was in the hands of the Public Prosecutor. There were two incidents which had led them to collect the information which finally culminated in the arrest of 13 persons.

First, there was the incendiaries thrown into the offices of the American Information Services, and, second, the discovery of a man (Victor Levy), whose clothes were found to be on fire in a cinema, and in whose pocket an incendiary was found. Enquiries into these two incidents led to the interrogation of 100 or more persons, and to the final arrest of the 13 who would, in due course, be tried. An Israeli colonel had been found to be in command of the organisation and, in addition, there was the fullest evidence that both Mapai and Mapam had an organisation in the country and were working, as was the Moslem Brotherhood, with Communists in order to disturb the peace of the realm.

I said that I was glad to receive the assurances which he and others had given me that there was no persecution of Jews as such in Egypt. But I was disturbed, as would be my friends abroad, at his statement with regard to espionage, etc. I could not accept as a fact that the people concerned were guilty of any offence other than that of which the many persons in Israel working for the Egyptian Government Intelligence Service could be accused. I considered it was going much too far to ask for the death penalty against the young Jews accused in Egypt.

When Colonel Nasser asked my advice in posing the problem that whatever he did to the Moslem Brotherhood, he would have to treat the Jews alike, I replied that an attack upon his life had been made by the Moslem Brotherhood, and that they definitely sought to seize power. This was not true of the few wretched Jews who had been arrested. It was quite fantastic to suggest that Dr. Ma[r]zouk and most of the others concerned were in any way associated with any similar purpose.

I did not accept Colonel Nasser's statement with regard to espionage, or the alleged confessions. Too many confessions were being extracted these days. I

referred to the trial of the Jewish doctors in Moscow,[4] to Beria's downfall and execution,[5] and to the enhanced standing of the Government of the U.S.S.R.

I repeated the plea which I had made to him at the beginning of the interview, that he should exercise mercy and appreciate that he would gain by showing moderation and compassion, and that this would demonstrate his strength.

At this stage we were interrupted by the entry of the Deputy Prime Minister and other member of the Revolutionary Council. Colonel Nasser introduced me to them, and explained the purpose of my visit.

I continued to explain to the Prime Minister that the Jews of Great Britain, and the 5,000,000 Jews in America, and even the Jews of France, where Mendes-France was Prime Minister, played a great part in formulating world opinion. At a time when Egypt needed the friendship and co-operation of other powers, it was essential that no ground should be given for propaganda abroad as a result of hurtful persecution in Egypt.

At the end of the interview, Colonel Nasser held my hand for a long time as he pleaded with me to make the necessary approaches to the Israel Government. I countered this by appealing to him again to exercise his authority, and he promised that he would give my plea for mercy the most searching consideration.

He convinced me of his sincerity in the matter of the *Bat Galim* and the Suez Canal, and in his promise to me.

The Chief Rabbi of Egypt

In the evening, after my interview with Colonel Nasser, I communicated the gist of my conversation with him, with the exception of the *Bat Galim* affair, to the French Consul-General and to M. Salvatore Cicurel, the President of the Jewish Community, who were delighted with the approach I had made.

Later, I called to see the Chief Rabbi, Nahum, at his home. Mrs. Nahum and Mr. Feldman, a lawyer, with two other persons whose names I did not get, were present. As the Chief Rabbi does not speak English, Mr. Feldman acted as interpreter.

Alfred M. Lilienthal. The Chief Rabbi was at great pains to explain to me how it came about that he had made the declaration which apparently had been distorted, and had occasioned some unpleasant remarks with regard to

4. המדובר בעלילה שהופצה בינואר 1953 לפיה התגלתה כנופיה של רופאים שקשרו קשר להרוג מנהיגים סובייטים. שישה מתוך תשעת הרופאים, שכולם היו בעלי עמדות בכירות, היו יהודים. פרשה זאת היתה אות למסע תעמולה אנטי יהודי ואנטי ישראלי שהסתיים עם מותו של סטאלין בראשית מארס 1953.

5. לוורנטי בריה, השר לביטחון פנים והשירותים החשאיים של ברית־המועצות, וממארס 1953 – סגן ראשון של יושב־ראש מועצת המיניסטרים, הודח מתפקידו ביולי 1953, גורש מהמפלגה הקומוניסטית, נשפט והוצא להורג בדצמבר של אותה שנה לאחר שהורשע בבגידה.

himself.[6] He repeated to me the statement made by M. Cicurel, and handed me a copy of his statement (attached to this report) which, he said, had apparently not been published abroad in full. He was very anxious that I should be aware of the activities of Mr. Alfred M. Lilienthal, and he said that this gentleman had made himself very busy in Egypt, not only in seeing M. Cicurel and himself, but in making speeches and in an approach to the Prime Minister. Nothing that he had done could in any way serve the Jewish cause, and his activities had, in fact, been most harmful and hurtful. This Mr. Lilienthal was anxious that the Jewish Community of Egypt should make a definite declaration against Israel and Zionism, and wished the Chief Rabbi to send a group of Jews to America, in order to show how well they were treated in Middle East Countries. The Chief Rabbi had countered this by suggesting that perhaps the Americans would care to come to Egypt.

Mr. Lilienthal had been insistent on their making some declaration, and he had been shown the door by both M. Cicurel and the Chief Rabbi. On departing, he told them he would write them a letter, but they said they would prefer not to receive anything from him. A letter from him did, in fact, arrive, dated 13th October. I copied out two of the phrases in this letter.

The first reads, "The time has come for the Jewish Community of Egypt to become actively anti-Zionist". The letter then went on to talk about the aggressive war being waged by the Israelis against the Arab world and the Jewish Communities in the Diaspora, and the next sentence reads, "Passive non-Zionism will not do". The letter was signed by Alfred M. Lilienthal, and gave as his temporary address – 215, West 90th Street, New York City.

He is particularly bitter about the acts of Mr. Lilienthal, and, when I said that I would make an effort to see that he was prevented from continuing these activities, Mrs. Nahum suggested that I should get his throat cut.

Discrimination and Persecution. I questioned the Chief Rabbi on the allegations that the Jews were subject to discrimination and persecution. He repeated what M. Cicurel had told me in detail. I then said that, in the report which I had received, it was stated that, contrary to what had previously happened, Colonel Nasser had refused to see the Chief Rabbi as the religious head of the community.

The Chief Rabbi insisted on my making a note of the fact that he had been received by Colonel Nasser on two occasions. In both cases, there were a considerable number of notables and personalities waiting to see the Prime Minister but, the moment he had been announced, he was received by the Prime Minister and all courtesies extended to him.

The first occasion was to congratulate the Prime Minister on the signing of the Treaty for the Canal Zone, and the second occasion was after the attempt on the Colonel's life. In addition, the Colonel had sent his personal attaché as his representative to the Rosh Hashana and Kol Nidre services. The closest

6. ראה מס' 489, הערה 3.

relations existed between them, and had not been disturbed in any way. It was true that there had been some coolness during the period of the Israel-Egyptian hostilities, but this was understandable.

There were certain restrictions upon Jews in Egypt, but these were not new restrictions, and he proceeded to explain what these were. In this, he was assisted by his son who had arrived at the meeting, and who speaks fluent English.

Firstly, there is difficulty in getting Egyptian citizenship for Jews, in spite of the fact that they have been born in Egypt, or are natives of the old Ottoman Empire.

Secondly, there is a procedure through which any application for an exit permit has to be approved through a special department. Although this is called the Arab Department, it is, in fact, concerned only with Jewish affairs. Every Jew in the country has a dossier in this department and, if he be a known Zionist or Communist, he will not get an exit permit. In any case, there is a delay of 2-3 weeks. In the case of most Egyptians, an exit permit is granted within 2-3 days. The Rabbi's son said that in 1954 this has eased somewhat, compared to the previous two years.

Thirdly, there is a de facto arrangement by which the Minister of Labour insists that 75% of all the labour employed by a company shall be native Egyptians. Where these are Jews, the Minister of Labour is not prepared to accept them in that category. This might very well produce some hardship, but there is no known case of legal action being taken, and obviously any failure to assist in this matter is put down in the Jew's dossier as non-cooperation.

Fourthly, no Jews are employed as civil servants and, in fact, no Jew would apply for such a post.

Fifthly, there are few Jewish doctors employed in hospitals, but there are no restrictions upon them engaging in private practice. There are no restrictions on Jews acting as lawyers, but they are occasionally handicapped by ignorance of language.

In the general discussion which ensued, Mrs. Nahum, her son, the Chief Rabbi and two other persons participated. The Chief Rabbi asked me to convey his greetings to Chief Rabbi Brodie, with whom he was in contact, but explained that he had not written him on the matters he had discussed with me, because there was censorship in Egypt of all mail, and a reply directed to him might prove to be embarrassing. He instanced the fact that a Rabbi Goldstein of the Aguda Israel had sent him an invitation to be present at an international conference. The venue of the conference was Jerusalem! He explained that, had it not been for his standing with the authorities, such a letter might have proved to be more than embarrassing, and he asked me to prevail upon any organisations, in writing to him, to be circumspect, and to appreciate that a state of war still existed between Israel and Egypt.

General Jewish conditions

The other persons present gave me a picture of the community in Egypt. They informed me that there remained 55,000 Jews in the country, that they were not all merchants and professional men.

There was, in fact, a large number of workers, for instance, the shop assistants and floor people at Cicurel's Department Store were, in the vast majority, Jewish. All the banks employed Jewish personnel. The Chief Rabbi's son, who himself worked in a bank, said he did not know of one whose chief accountant was not of the Jewish faith. He claimed that they were highly regarded and respected, and that, in contrast with the attitudes of some majority communities outside Egypt, the Jewish community in Egypt was regarded for its correct business methods and its ethical and moral standing.

The relations with Moslems and Christians could not be better, and Jews freely conversed and had social relations with people of both the other faiths.

They were very grateful to me for coming to Egypt, for making contact with the community, and appreciated that the Jewish community outside was concerned with them, but they did not think that that anxiety was justified. They appreciated the approach I had made to the Prime Minister, and hoped that much would result from it.

M. Salvatore Cicurel

The French Consul-General arranged for me to see M. Salvatore Cicurel, who is Head of the Community which comprises the Jews in Cairo and Alexandria.

I saw him at his business premises, which is a great departmental store similar to Selfridges. I spent two hours with him, and he was most communicative and informative. M. Cicurel is not only a business man, but he struck me as a most capable leader, fully aware of his responsibilities and anxious to do everything possible for those in his charge. He is well-known abroad, particularly to the Marks and Sieff families, and his cousin is married to M. Mendes-France.

I made it quiet clear that, while I had come to Egypt in my individual capacity as a British Member of Parliament, I was closely identified with the World Jewish Congress.

While I sought an interview with the Prime Minister, I made it clear that I did not presume to usurp anybody's rights by claiming to speak on behalf of Egyptian Jewry or, for that matter, any Jewry. I proposed simply to explain to Colonel Nasser the reaction of world opinion, and the unfortunate and unhappy atmosphere which would be created by the trials of 13 young Jews, and by the alleged anti-Jewish persecution and discrimination which, it was stated abroad, the Government was pursuing.

Chief Rabbi's Declaration. M. Cicurel was anxious, first, to explain the statement which had been broadcast abroad (in the name of the Chief Rabbi),

and pointed out that the statement was the unanimous declaration of the Executive Committee of the Community. M. Cicurel wished to emphasize, however, that what motivated them was to maintain for the community the respect of the people in whose midst they lived. Accordingly, they had always refused to make any declaration against Zionism and would not do so in the future.

M. Cicurel said that the Chief Rabbi was much disturbed at the reports of that part of his statement which had appeared in the foreign press, and made it seem as though the Chief Rabbi was running away. M. Cicurel assured me that this was not so, and that they knew they would be lost if they retreated from their essentially moral position. They would never make a declaration against Zionism, and they had reaffirmed this at a meeting they held that morning.

Lilienthal. They had been approached by Mr. Lilienthal, an American, who claimed to have only a religious approach, but who tried to involve them politically in a declaration against Zionism. Despite M. Cicurel's rejection of Lilienthal's advances, the latter persisted in writing him, addressed meetings of the Rotary Club, etc. in Cairo, and, in general, had behaved most harmfully to the community. (M. Cicurel used the term "agent provocateur".)

M. Cicurel said that, in 1948, another Jew in their Community had acted like Lilienthal, and had not only wanted them to make declarations, but even called for the formation of a Jewish Brigade against the Israelis.

General Jewish relations and restrictions. M. Cicurel said it was difficult for Jews to become Egyptian citizens. Although apparently all those who had lived in the old Ottoman Empire were entitled to Egyptian citizenship, that did not mean they got it. There was a law laying down that, in certain cases, 75%, and in others, 90%, of all employees of any enterprise must be native Egyptians.

This was a hardship, but M. Cicurel denied emphatically that there was any restriction on Jews in the exercise of their religion, or against their having schools, social institutions or an organisation. He maintained that in its general relations the Egyptian regime had behaved with all due respect to the Community.

The trials and "reign of terror". There was, however, some friction because of the Government's attitude towards Israel and Zionism. There were two incidents, one when incendiaries were thrown into the American Information Service offices, and another, when the clothes of a man (Victor Levy) were found alight in a cinema from an incendiary found in his pocket. A number of Jews were, accordingly, arrested. some were released, but some confessed, possibly under pressure. M. Cicurel personally knew at least 6 of the 13 arrested, and would vouch for them, although he believed that there was some basis for the charge against them.

Contrary to reports spread abroad, all Jewish institutions, including Hebrew schools, were functioning openly and without any hindrance. No one, to his knowledge, however, had been arrested for attending Hebrew

classes or studying agriculture, as had been alleged in public reports. On the contrary, even non-Jewish Egyptians attended the Community's Hebrew classes. On the other hand, some persons were arrested as alleged propagandists for and organisers of Mapai and Mapam.

The Military Junta had communicated this statement to the Chief Rabbi and M. Cicurel as leaders of the Community, referring to a statement broadcast by the Bernard Lazar Society in France, in which it was said that there was a reign of terror against Jews in Egypt. The Chief Rabbi and M. Cicurel were asked for their comments. Their answer was carefully couched, stating throughout "to the best of their knowledge, etc.", and they had called upon the junta to provide them with facilities for investigation. They had been given some help in this matter. On their request, they received a list of all persons imprisoned or detained in Cairo. The list which contained the names of more than 2,000 persons was carefully scrutinized. and they found among them only 4 Jews who were in jail for ordinary felonious offences.

M. Cicurel expressed himself as delighted to have been able to make contact with the World Jewish Congress. He made some useful political observations, and thought my visit at this time was particularly opportune. If I would see the Prime Minister, I would do nothing but good.

Talks in Jewish and Arab quarters

During the course of my stay in Cairo, I visited a number of Jewish and Arab shops run by the smaller business man. It is noteworthy that I was introduced to the Jewish traders by my Arab guide (dragoman), who took me first to a Mr. Issaevitsky who he introduced as his best friend.

I was not presented to the Jew, for the Arab thought that I was a Christian, but I made it clear to Issaevitsky and others that I met, that I was Jewish, and that I was somewhat concerned about their welfare. All those whom I met, both Moslems, Christians and Jews maintained that their relationship was of the friendliest, and that there was no lack of goodwill on any side, that the friction which had existed during the Egyptian-Israel war, which itself had been fortunately limited, had disappeared.[7]

7. שרת ראה בביקורו של אורבך "פתח חשוב להמשך השפעה ישירה הן לגבי משפט אלכסנדריה והן לגבי "בת־גלים", שהשעה דוחקת בשניהם. נוקיר מאוד אם יהא השליח מוכן לביקור שני לאלתר". (ראה מברקו אל השגריר בלונדון, ד/717, 7.12.1954, 130.15/3754/11.) ראה גם מס' 542.

511

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 1 בדצמבר 1954

1) בהסברת אי־חתימת הסכם מפקדי ירושלים אתמול[1] ראוי להדגיש תמרוני חבלה הירדנים לעומת גישתנו הקונסטרוקטיבית. זאת הפעם השנייה שהירדנים באים לטקס החתימה ודורשים ברגע האחרון שינויים בנוסח ההסכם המאושר. במקרה וייאמר שהתקלות באו כתוצאה מהאווירה שהשתררה אחר תקרית ביתר[2] יש לציין שהירדנים בעצמם הודיעו חצי יום אחר התקרית שברצונם לקבוע מועד חתימת ההסכם לאתמול. על כל פנים אפשר היה תמיד לדחות נוספות טקס החתימה. עמדתנו התבטאה בנכונותנו לקבל במקום הצעת התיקון הירדני הראשון. רצוננו לשתף פעולה בהרגעת המתיחות בגבול ובפתרון בעיות עומדות ותלויות משתקף בייחוד בהסדר סיורי משקיפי או"ם שעל השגתו יצאה היום הודעה משותפת של או"ם וישראל.[3]

2) בשיחותיכם לתקרית ביתר חשוב להעיר שמסיבות התקרית מבליטות הסיכון הנעוץ בהתנגדות הירדנית העקשנית לסימון קו שביתת־הנשק. הגבול באזור התקרית סומן בזמנו בגדר שנעקרה ונגנבה על־ידי ירדנים.

3) אתמול הודיע שר הפנים המצרי שצוות "בת־גלים" יועמד בקרוב לדין. הודעה זו אחרי המלצות ועדת שביתת־הנשק והוועדה המיוחדת מוכיחה שאין בכוונת המצרים להחליש התגרותם באו"ם.[4]

תקוע

511

1. ראה מס' 504.
2. בבוקר 28 בנובמבר נהרגו ארבעה חיילי הלגיון הערבי בתקרית אש בשטח ישראל בסמוך למבוא ביתר. שניים נוספים (חייל ואזרח ירדנים) נפצעו. גוויות ההרוגים נמסרו לירדן ושני הפצועים נלקחו בשבי. ב־29 בנובמבר קיבלה ועדת שביתת־הנשק בקולות ישראל והיושב־ראש הצעת החלטה שגינתה את ירדן על חדירה לשטח ישראל.
3. ראה מס' 499.
4. ראה מס' 490, 519.

512

א' אבן אל ו' איתן
A. Eban to W. Eytan

Coded Tel. W174 מברק מוצפן
Inc.:93.01/2211/12 נוסח יוצא:

Washington, 1 December 1954

Following Van Roijen visit[1] Foreign Minister Luns of Netherlands telephoned personally from N[ew] Y[ork] to say his government appreciated our delegation's help. For this very reason they were disconcerted by not having our vote. Resolution especially reference to need for next year's discussion in G[eneral] A[ssembly], which is only operative part, would be regarded in Holland as defeat for himself and delegation. He would therefore ask us to vote against resolution as whole. He could tell us in return that such action would be reflected in loyal gratitude his government both in U[nited] N[ations] matters affecting Israel and in our general relationships.

This clearly raises serious question for us. Can we afford not to commit such an important country to an even closer friendship with us especially as with them there stand Scandinavians, France and Commonwealth. They do not even despair of American switch. Also recall universal habit Indonesia vote against us right or wrong.

You must now decide on general foreign policy grounds but I would incline to follow this course: vote as before against provision to refer matter to G[eneral] A[ssembly] next year on grounds this is undesirable practice responsible for cluttered agenda and permanent tension during year.

512

1. השגריר ההולנדי ביקר בשגרירות ב־1 בדצמבר כדי להביע את אכזבת שר החוץ שלו על הימנעותה של ישראל בהצבעה על הצעת ההחלטה בעניין איריאן (גיניאה המערבית החדשה) שהתקיימה באותו יום בוועדה הראשונה (ראה מס' 384). החלטה זאת קראה לצדדים להמשיך במאמציהם למצוא פתרון לסכסוך ברוח עקרונות מגילת האו"ם ולדווח על ההתקדמות למושב הבא של העצרת. אבן השיב שישראל הושיטה עזרה בעניין זה בכל החזיתות ואף הצביעה נגד הסעיף על הבאת העניין למושב הבא של העצרת. השגריר ההולנדי ביקש שבהצבעה במליאת העצרת תצביע ישראל נגד הצעת ההחלטה בשלמותה. (ראה אבן אל איתן, W171, 1.12.1954, 93.01/2211/12.)
במברק נוסף הציע אבן, שאם תימצא דרך להשביע את רצון ההולנדים בשאלה זאת אפשר יהיה בתמורה לגייס את תמיכתם בנושא תעלת סואץ. (ראה מברק W175, 1.12.1954, שם.)

If this provision still retained we vote against resolution as whole.

I still think Dutch exaggerate terrors of resolution but fact they feel as they do is important and you better equipped than I to estimate if their gratitude worth this stretch of effort. Please reply N[ew] Y[ork].[2]

Eban

513

א׳ לוריא אל א׳ אילת (לונדון)
A. Lourie to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/683

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 2 בדצמבר 1954

כמוס

מור בא לראותני.

א) הסיבה העיקרית, להודיענו שהבריטים פנו נמרצות לעמאן נגד תגמול כלשהו להריגת הליגיונרים ולבקשנו לנקוט התאפקות עילאית ולמנוע שרשרת חדשה של תגובות מזה ומזה.[1] השתמשתי בהזדמנות להצביע על התוצאות החמורות מהרחקת הגדר על־ידי הירדנים וסירובם לסמן הגבול.[2]

ב) על "בת־גלים" אמר שאינו יודע מה כוונת המצרים אך שואל באם יסכימו לפוגשנו בחצי הדרך (ברור כי התכוון לשחרור האני[יה] והצוות אך לא להמשכת דרכה לחיפה) האם נעמוד על הכרעה עקרונית לגבי העניין כולו בשלב זה. רמז כי נאסר היה רוצה להתקדם לקראת פתרון עניין התעלה אך לא יוכל לעשות זאת כעת. הציע שנסתפק בשחרור האנייה וכו׳ בשלב זה ונניח לבריטים ללחוץ על פתרון במועד קצת יותר מאוחר כשתהיה הקלה במצב. הסבתי תשומת לבו להדגשת השר בשיחה עם ניקולס כי העיקר להניח לאנייה להמשיך צפונה.

2. איתן הסכים שהאינטרס של ישראל מחייב תמיכה ללא סייג בהולנד, ולכן הנחה את אבן להצביע נגד ההצעה בשלמותה כאשר תגיע למליאת העצרת, ולא להסביר את ההצבעה בפומבי, אלא לאחר ההצבעה לומר להודים, ללטינים ולכל מי שישאל, שישראל אינה חייבת דבר לאינדונזיה על איבתה העקבית לישראל. (ראה איתן אל אבן, TNWA620, 2.12.1954, 130.09/2312/8.) בסופו של דבר ישראל הצביעה נגד ההצעה במליאת העצרת. ההצעה נפלה משום שלא זכתה ברוב הדרוש של שני־שלישים.

513

1. ראה מס׳ 511 והערה 2 שם.
2. ב־23–24 בנובמבר דנה ועדת שביתת־הנשק בתלונת ישראל בדבר פתיחה באש על־ידי כוחות ירדניים מעבר לגבול, ב־22 בחודש, על קבוצה של מודדים שעסקה בסימון קו שביתת־הנשק בסביבת מבוא ביתר בשטח ישראל. בתקרית נפצע קצין ישראלי. בקולות היושב־ראש ומשלחת ישראל קיבלה הוועדה את הצעת ההחלטה של ישראל שגינתה את ירדן. (ראה דו"ח על ישיבת הוועדה, 26.11.1954, 130.09/2429/8.)

ג) העיר כי לדעתו הגיע שאקבורו למסקנה אחת כתוצאה מסיורו והיא כי לא רצוי להוסיף [ל]דחוס נשק לאזור. מור אמר כי זוהי גם דעתו הוא אם כי נראה שאין נציגים בריטיים אחרים באזור שותפים לה. הוסיף לגבי עמדת אמריקה כי הגבתנו מוגזמת לאור הכמות המוגבלת של נשק שמדובר בה והזמן הרב שיחלוף עד שיינתן.

אמר כי שאקבורו נתרשם מאוד משיחתו עם השר.

לוריא

514

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן 607

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 2 בדצמבר 1954

דחוף

עמדתנו בעניין משפט אלכס[נדריה] מעוררת כמה פליאות. לפי העיתונים, עומד משפט ה־13 להתחיל בשבוע הבא. סמיכות הפרשיות בינו לבין משפט "האחים [המוסלמים]"[1] מעוררת דאגה חמורה לגורל הנאשמים ואילו פעולתנו שהתחילה בקצב מזורז נפסקה לכאורה בשבועות האחרונים. כאן בצרפת עשינו כל שביכולתנו כדי להזהיר המצרים, אך המשלחת שחזרה [מ]שם הטעימה חשיבות עמדה אמריקנית תקיפה.[2] עד עכשיו לא קיבלתי כל ידיעה על ניסיון פעולה בכיוון זה. מצד שני התנהלו כידוע לך שיחות בשבוע שעבר עם נציגים מצריים. מוסרים לי שבשיחות אלו לא דובר כלל על משפט אלכס[נדריה] לפי הוראה מפורשת.[3] האין אפשרות לנסות ולדרוש מידת רחמים בדין כאות לרצון טוב וכתנאי קודם למשא־ומתן? האנשים עוד כאן ואפשר להמשיך במשא־ומתן אתם. מוסדות ואישים יהודים שמחו בשעתם על משפטי רומניה[4] מתפרצים ומבקשים רשות לארגן אסיפות מחאה ולעורר דעת הקהל בעניין אלכס[נדריה]. לפי ההוראות מנענו אותם עד כה. האם לא הגיעה השעה לשנות מעמדתנו זו?

צור

514

1. ראה מס' 459 והערה 2 שם.
2. ראה מס' 468.
3. ראה מס' 509. לעניין זה הבטיח רפאל שלא ניתנה שום הוראה לא לעורר את משפט קהיר בפגישה זאת. בכל המגעים שהתקיימו עם המצרים לאחרונה הועלה עניין המשפט וכך ייעשה בפגישות שיתקיימו בעתיד. (ראה רפאל אל צור, ל/579, 5.12.1954, 130.09/2345/8.)
4. ראה מס' 286.

515

מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל רב־אלוף מ׳ דיין
Major-General E.L.M. Burns to Rav Aluf M. Dayan

Copy: 130.16/2948/17 :העתק

Jerusalem, 3 December 1954

Dear General Dayan,

You will have been informed of the unfortunate development which occurred to prevent the signing of the Jerusalem Area Commanders' Arrangement.[1] It appears that the difficulty arose through the draft of the proposed agreement which had been shown to the responsible authorities on the Jordan side not being the same as the draft which I had passed to them for approval. The difference lay in the form in which the signatures were set forth.

When I was informed by letter that the Jordan Authorities had agreed to the draft, subject to the amendment to paragraph 2, that is, going back to the original method of defining the area by grid lines, I thought my draft, on which my signature was not to appear, was the one that was referred to.

The position now, however, is that following discussions with the Jordan Authorities, I learned that by decision of their Government, the only form for signature of the document acceptable to them is that which is on the attached draft copy of the Area Commanders' Arrangement. The arrangement, apart from the signature line, is identical with that to which you have previously consented.

I should be glad to learn at your early convenience whether signature on the proposed form will be acceptable to the Israeli authorities. I may say that in view of the difficulty in explaining some of the distinctions involved in the several manners of signature, I had a discussion with Mr. Eytan and Mr. Tekoah, of the Foreign Office, who will be able to give you further particulars in regard to these points.[2]

Sincerely yours,

E.L.M. Burns
Major General
Chief of Staff

515

1. ראה מס׳ 504 והערה 1 שם. בפגישה אצל איתן ב־2 בדצמבר מסר ברנס כי שוחח עם שר ההגנה הירדני נוסייבה שטען כי האישור של ירדן להסכם המפקדים ניתן לטיוטה שבה הופיע האו״ם כצד בין החותמים, וכי מדיניותה היא להימנע מחתימת הסכמים דו־צדדיים עם ישראל. ברנס הסביר שגלאב אמנם נתן הסכמתו לנוסח ההסכם שעמדו לחתום עליו אך לממשלת ירדן הועברה, כנראה בטעות, טיוטה אחרת. איתן העיר כי בעבר חתמה ירדן על הסכמים דו־צדדיים דוגמת הסכם המפקדים הקודם או ההסכם בעניין לטרון, שחודש בסוף נובמבר, והאו״ם מופיע בו כעד בלבד. (ראה מברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 3.12.1954, 130.09/2310/8.)
2. תשובתו של דיין ראה מס׳ 533.

נספח
APPENDIX

Jerusalem, December 1954

Area Commanders' Arrangement Jerusalem and Vicinity

1. The purpose of this Arrangement is to prevent, if possible, or in any case to suppress immediately all outbreaks of firing and other hostile acts in the Jerusalem area.

2. The area covered by this arrangement is bounded by grid lines NS 168, 175, EW 126, 135.

3. The Hashemite Kingdom of Jordan and Israel agree to the arrangement:

(1) That a senior military or police officer will be designated to have full control of all military, para-military or police personnel detailed to the defence of this area.

(2) That only well-trained and disciplined military or police personnel will be employed in the first line of the defensive organization in this area.

(3) That sentries, police guards, etc..., will have strict orders not to fire unless by orders of an officer or if they are in danger of attack by superior numbers.

(4) That the designated senior officers will have direct telephone communication through which they may speak to each other to discuss and settle questions regarding the maintenance of peace in Jerusalem.

(5) That the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization, or such other United Nations Military Observer as he may nominate to act on his behalf, may communicate with the designated officers and call for an informal meeting in case of firing or other disturbances.

(6) That the senior officers responsible, on receiving any report of firing or other hostile acts or threat thereof, will take immediate action to stop the firing, or put an end to other disturbances.

(7) That each senior officer, when absent from his command headquarters, will be represented by an officer having full authority to act on his behalf.

Done in Jerusalem, on ... December 1954

For the Hashemite Kingdom of Jordan	For Israel	For the United Nations Truce Supervision Organization
Abdul Halim Saket Lieutenant Colonel	Chaim Herzog Aloof Mishne	E.L.M. Burns Major General Chief of Staff UNTSO

516

מ' קדרון אל משרד החוץ

M. Kidron to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. NTEA22 מברק מוצפן
Outg: 93.01/2182/3 נוסח יוצא:

New York, 3 December 1954

Rafael. *Bat Galim.*[1] Foll[owing] our proposal for draft resol[ution] which circulating friendly dele[gation]s incl[uding] Soviet.

Moabit [Security Council] Recalling resol[ution] 1st Sept[ember] 1951...

Having considered complaint Israel against Egypt concerning enforcement by Egypt etc...

Having noted report C.O.S. [Chief of Staff] UNTSO [United Nations Truce Supervision Organization] to Sec[retary]-Gen[eral] concerning *Bat Galim...*[2]

Recalling Art[icle] 10 clause 8 G.A.A. [General Armistice Agreement] Egypt-Israel which reads (quoted in full)...[3]

Noting statements made before Council by rep[resentative]s Egypt, Israel.

(1) Notes grave concern Egypt not complied resol[ution] S[ecurity] C[ouncil] 1st Sept[ember] 1951.

(2) Calls upon Egypt in accordance oblig[ation]s under charter comply therewith.

(3) Reaffirms essential parties abide their oblig[ation]s under G.A.A. and resol[ution]s S[ecurity] C[ouncil].

(4) Calls upon Egypt release *Bat Galim*, together with its crew, its cargo, and to allow it freedom pursue voyage through Suez Canal without further interference.

Art[icle] 10 clause 8 ties in previous preambular para designed forestall Egypt efforts advisory opinion court.

Third operative lifted from Part C Qibya resol[ution].[4]

Kidron

516

1. במברק קודם, שנשלח בתגובה למס' 508, כתב קדרון ששלוש המעצמות משתעשעות ברעיון על החלטה התובעת שחרור האנייה על צוותה ומטענה, אך בלי התנאי של כיוון הנסיעה ובלי להזכיר את החלטת ספטמבר 1951. (ראה קדרון אל משרד החוץ, X436, 2.12.1954, 93.01/2182/3.)
2. ראה מס' 505.
3. סעיף זה קבע כי כאשר "נחלקו הדעות לגבי משמעותו של תנאי מסוים בהסכם זה, יכריע פירושה של הוועדה". ראה כרך 3, נספח ו, עמ' 696.
4. החלטת מועצת הביטחון בעניין פעולת קיביה, מ־24 בנובמבר 1953 ראה כרך 8, מס' 426 (הערת־עורך).

517

שגרירות ישראל בפאריס אל מחלקת מערב אירופה
Israel Embassy in Paris to the West European Division

מברק מוצפן 612
נוסח נכנס: 30.02/2452/41

פאריס, 3 בדצמבר 1954

דחוף

א) משיחת בנדור עם מאיארד ב־3 בדצמבר.

1) "בת־גלים". בהסתמכי על דברי ראש הממשלה לממונה[1] אמרתי שעניין "בת־גלים" ראשון במעלה בשבילנו ולא נוכל להסתפק במועצת הביטחון בחזרה על [19]51. יחס מצרים לצרפת נשתנה שינוי מהפכני בשבועות האחרונים הודות לתקיפות צרפת, קו שאנו ממליצים עליו לגבי הערבים מזמן בלי שישעו לנו. משוכנע שאם צרפת וחברותיה יראו אותה תקיפות ביחס לסואץ המצרים יירתעו. רמזתי שלא מעלה על הדעת שעכשיו כשהם מנהלים משא־ומתן עם מצרים ילכו בדרך הבריטים שעה שניהלו משא־ומתן על סואץ.

מאיארד ענה שעמדתם לגבי סואץ ידועה. גישתם תמיד היתה משפטית עקרונית ולא יזוזו ממנה. הוסיף כסוד שמסרו התזכיר למצרים בדבר חופש השיט בהסתמכם על ההסכם האנגלו־מצרי. ארצות־הברית לא נצטרפה עדיין וגם לא טורקיה אך בין אלה שהגישו, מדינות סקנדינביות, יפן ויוון. הגזמתי במה שאמרתי על שינוי יחס מצרים אף כי יש שיפור.

הזכרתי מכירת חלק המטען והכוונה להעמיד המלחים לדין[2] והצעתי שיגידו למצרים שמעשים כאלה רק עשויים להחמיר המצב ומוטב שיחדלו מהם. ענה שהשיחות לא הביאו עדיין לתיקון היחסים במידה כזאת שיוכלו להעלות שאלה זו אולם ייתכן במשך הזמן אם יגיעו להישגים של ממש.

2) ירושלים. הם חושבים לטפל בשאלה אחרי חתימת הסכם ברנס על ירושלים.[3] הדיונים שהוחל בהם על־ידי הקונסולים בירושלים[4] עברו למשרדי החוץ. ההצעות הסופיות טרם נתגבשו. הצרפתים רוצים להיות המציעים כי מבינים שאיננו מעוניינים בהגדלת השפעתו של ברנס.

517

1. ראה מס' 506 והערה 2 שם.
2. ב־26 בנובמבר הודיעו סוכנויות ידיעות מסואץ ששלטונות מצרים מכרו באותו יום במכירה פומבית כ־400 ארגזי בשר ממטען "בת־גלים", ושאר המטען, עצים, יוצא למכירה בקרוב. המצרים הסבירו כי מכרו את מטען הבשר מפני שעמד להתקלקל ואת התמורה הפקידו בבית המשפט. (ראה מברקים מרפאל אל השגרירות בלונדון, ד/653, 26.11.1954, 93.04/41/6; גזית אל רפאל, ל/239, 30.11.1954, 130.09/2320/2.)
3. ראה מס' 515 והערות שם.
4. ראה מס' 344 והערה 1 שם.

3) רכש. שאלני אם נכון שהזמנו מטוסי סילון וטנקים באנגליה. הזכיר שמצד אחד יש לצרפתים אי נעימויות רבות בקשר לאספקת נשק לישראל ומהצד השני אנו אמרנו לא אחת שאנו רוצים לעבור לציוד צרפתי. עניתי שאיני יודע דבר על מטוסים ואיוודע, אולם נכון שאנו רוצים סנטוריונים כי יש כאלה למצרים. אמר שהוא מבין את רצוננו בסנטוריונים כי אין לצרפתים טנקים כבדים, אך הופתע לשמוע על המטוסים.[5]

ב) האם אנו דורשים דיון מידי במועצת הביטחון למרות נשיאות מאליק? טוב שנדע לפני יום שני שבו רואה השגריר פארודי.

ממישראל

518

ר׳ איתן אל א׳ אבן ור׳ שילוח (ואשינגטון)
W. Eytan to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

Coded Tel. TNWA621 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2312/8 נוסח יוצא:

Jerusalem, 3 December 1954

Immediate

Alexandria. Trial due open 11 December. Please help us with maximum energetic last minute action.

Nigger in woodpile is Caffery who clearly unwilling act unless receives peremptory order. Can't see why since after all he on way out and has nothing to lose. Of all things we have done or attempted none can be as effective as Caffery's intervention, therefore please do utmost secure this. Now that Americans have 13 men of their own on spot in China[1] maybe they'll understand better our anxiety for our 13. Anyway this is not bad argument to use. What about G[eneral B[edell] S[mith]? If Caffery utterly stiff-necked, is

5. נושא זה חזר ועלה בשתי שיחות נוספות עם מאיארד, ב־7 וב־15 בדצמבר. בנדור הבהיר כי ישראל אכן רכשה מספר נוסף של מטוסי מטאור מבריטניה, להשלים את טייסת המטוסים מסוג זה שההסכם על קנייתה נחתם לפני עסקת המיסטרים עם צרפת. מאיארד לא שבע נחת מההסבר. הוא עמד על חשיבותו של גילוי לב גמור ביחסים בינו לבין שגרירות ישראל בנושא זה והדגיש שוב כי בעסקות הנשק עם ישראל יש לצרפת שיקול מדיני, שעולה לפעמים על השיקול המסחרי. (ראה בנדור אל מחלקת מערב אירופה, 9.12.1954, 16.12.1954, 130.20/2522/21.) בשנת 1953 הגיעו לישראל 7 מטוסי מטאור ראשונים מתוך 14 שאת מכירתם אישרה בריטניה בספטמבר 1952, ובינואר 1954 הודיע מור לאיתן שניתן אישור למכירתם של 7 מטוסים נוספים (ראה מור אל איתן, 14.1.1954, 130.02/2394/15.)

518

1. ראה מס׳ 502, הערה 6.

there anybody who could be sent Cairo specially to express the U.S. Government's concern?

What chances get neutral observers attend trial? Would G.B.S. himself perhaps go? Expense no consideration. We also pushing British to act Cairo, so please talk Nutting in same sense.

Please cable sit[uation] rep[ort] daily if possible. Everyone here very worried and looking to you for help.[2]

Eytan

519

מ' קדרון אל ג' רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן XA445

נוסח יוצא: 93.01/2182/3

ניו יורק, 4 בדצמבר 1954

דחוף

"בת־גלים".

פרוטיץ' ניגש אלי במליאה היום, 4 בדצמבר, שעה 17:15, והודיע שזמן קצר לפני כן קיבל מכתב רשמי מראש המשלחת המצרית עומר לוטפי ממוען לנשיא מועצת הביטחון ובו כתוב כי ממשלת מצרים:

א) החליטה לשחרר צוות "בת־גלים" מחוסר הוכחות מספיקות. השחרור יבוצע בהקדם בהתאם לנוהל הרשמי.

ב) החליטה כמו כן לשחרר המטען.[1]

פרוטיץ' אִפשר לי לקרוא המכתב ברפרוף ואין בו זכר לשחרור האנייה. המכתב יופץ כמסמך ביום ב'. והתחייבתי לשמור תוכנו בסוד עד אז.

2. במברק המשך הנחה איתן עוד שיש להביא את קפרי שיזהיר את נאסר וחבורתו מפני גזרי דין של מוות ומפני שלהוב הקהל, דבר שעלול לעשות את גזרי דין המוות כמעט בלתי נמנעים. (ראה מברקו אל השגרירות בוואשינגטון, TNWA622, 3.12.1954, 130.09/2312/8.) הנחיות ברוח זאת שוגרו גם לשגרירים בלונדון ובפאריס. בתגובה על שני מברקים אלה של איתן מסר שילוח שביירוד הבטיח להורות לקפרי לפעול למניעת פסקי דין חמורים, אך קבע שהתערבותם תהיה מדינית ולא משפטית; שעם בידל סמית, שנמצא מחוץ לוואשינגטון, יתייעץ בשבוע הבא, ובלאושטיין עומד להיפגש באותו יום, שוב, עם ביירוד. (ראה שילוח אל איתן, TNWA188, 3.12.1954, 93.01/2211/12.)

519

1. ראה מכתב עומר לוטפי אל נשיא מועצת הביטחון, 4.12.1954, מסמך או"ם S/3326. במקביל העביר ברנס לנציג ישראל בוועדת שביתת־הנשק המעורבת מכתב מהנציג המצרי הבכיר בוועדה המופנה אליו, ובו הודעה על נכונות לשחרור מטען האנייה מיד. (ראה ברנס אל רמתי, 4.12.1954, 130.02/2436/7.)

יש להניח שצעד מצרי זה נגרם על־ידי הלחץ הבריטי והאמריקאי בקהיר וגם אולי מההפצה הגלויה כמעט של הצעתנו לנוסח החלטת מועצת הביטחון.[2] אנו מניחים שהמעצמות תפנינה אלינו ביום ב׳ על מנת להניענו להסכים לדחיית ישיבת מועצת הביטחון ביום ג׳ בכדי לאפשר להם ניסיון נוסף לשחרר האנייה.

אבא [אבן] מציע כי תכף אחרי פרסום המכתב המצרי תודיעו לנציגים הזרים.וגם לעיתונות כי לא נסכים לפחות משחרור כל השלושה כלומר: האנייה, צוותה ומטענה ביחד, לאפשר המשכת נסיעתה הסדירה דרך התעלה ללא הפרעות. שום דבר אחר לא יספק אותנו או החוק הבין־לאומי.[3]

הודעתי ללונדון.

קדרון

520

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA191

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 4 בדצמבר 1954

עלינו לקבוע דרכנו בהמשך הדיון עם דאלס לאחר שנתפרסם בשמו קבל עם ועדה:

(i) שהוא מעיין מחדש במדיניות המזרח תיכונית.

(ii) שהוא מבין את יסודות דאגת ישראל ותחושת בדידותה.

(iii) שהוא סבור כי אפשר להמציא צעדים שיש בהם כדי להפיג דאגה זאת.

(iv) שהוא סומך על ממשלת ישראל לשתף פעולה בניסוח צעדים כאלה.

אמנם דברים אלה שנמסרו דרך דובר הממשל במסיבת וייצמן[1] רק מאשרים מה שכתב ואמר לי, אך עובדת התחייבותו זו בפרהסיא מוסיפה גורם שאין לזלזל בו ומגביר את הציפייה היהודית והכללית להמשך מאמציו.

2. ראה מס׳ 516.

3. במשרד החוץ קיבלו את הצעתו של אבן. רפאל הנחה את הנציג באו״ם שעם פרסום המכתב המצרי תפרסם הנציגות הודעה וכל עוד לא התקבלה התחייבות מצרית ברורה שהאנייה תמשיך בדרכה עליה לעמוד על קיום ישיבת מועצת הביטחון. (ראה רפאל אל קדרון, Y726, 5.12.1954, 130.09/2331/7).
על הדיון במועצת הביטחון ב־7 בדצמבר, ראה מס׳ 523.

520

1. הכוונה להצהרה פומבית שנתן נתן סובלוף, פרקליט המדינה של ארצות־הברית, בשמו של דאלס, במסיבה לכבוד מכון וייצמן, בוואשינגטון ב־2 בדצמבר, על הערכה מחדש של המדיניות המזרח תיכונית של ארצות־הברית שעוסק בה מזכיר המדינה, ונכונותו לשתף פעולה עם נציגי ישראל בניסוח האמצעים לשיכוך דאגתה של ישראל ותחושת הבדידות שלה. (ראה אבן אל אילת, WE76, 6.12.1954, 93.01/2211/12).

המסקנה המתבקשת היא שאסור לנו לעמוד מחוץ לתהליך גיבוש מסקנותיו שלדברי מרפי ובײרוד מתנהל בפעילות בימים אלה. על־כל־פנים רצוי שנדע ממקור ראשון את כיווני העיון. לכן הנני חוזר וממליץ שאשוחח אתו בקרוב ואקדיש את השיחה לנושאים אלה:

א) תיאור והערכת ההתרחשויות שחלו מאז נפגשנו, כולל החמרת האיבה המצרית, דברי אידן,[2] הוויכוח ונאומי ראש הממשלה בכנסת[3] ובעיקר עובדת קיום דאגתנו שלא באה על סיפוקה, וציפייתנו שיפעל כפי שהבטיח גם בשיחות ומכתבים, גם בהצהרה מוסמכת בפי נציג הממשל.

ב) הגדרת יסודות דאגתנו תוך מאמץ לעקור את ההנחה המשתמעת מסיפור "ניו יורק טיימס" ושאלת מרפי כאילו אפשר לפתור את הבעיה רק על־ידי פירוש מחייב של הצהרת 1950 והגדרה כללית של מושג המאזן.[4] פירושו של דבר, עלינו להחדיר מושג של האופן השלם והבלתי נפרד של הבעיה על כל גורמיה כולל זיכוי מדינות ערב בסיוע צבאי חד־צדדי, ואי התחשבות בנו בהקמת ההגנה האזורית.

ג) תיאור המצב המדיני והציבורי שנוצר עקב מכתביו והודעותיו ושאלה כיצד הוא רואה את המשך עיונו מבחינת הזמן, הנוהל ושיתוף־[ה]פעולה מצדנו.

ד) הדגשת חשיבות ההופעה האמריקאית בעניין "בת־גלים" וההסגר כמבחן מעשי לאיזון המדיניות ולנאמנות לעקרונות מקובלים של קדושת הסכמי שביתת־הנשק והחלטות מועצת הביטחון.

מבקש אישורך לפגישה זאת שתתקיים לפי הסעיף האחרון של מכתב דאלס מ־12 בנובמבר. לקראת פגישה זאת נחוצה שיחת השר עם לאוסון להסברת העניין כולו. אני מציע שיחת השר–לאוסון בשבוע זה וקביעת פגישה עם דאלס לשבוע הבא.[5]

סיכמתי עם המנהיגים היהודים שתתקיים ועידה בוואשינגטון בינואר לפי קריאת 14 הנשיאים שביקרו את המזכיר בסוף אוקטובר.

גם לשם הדרכת המאמץ המתחדש הזה וראשית מגעינו עם הקונגרס החדש נחוצה לנו אותה מידת ההבהרה שנתבע מהפגישה המוצעת. בעניין זה דעת המנהיגים היהודים כדעתי לגבי הצורך בפגישה בקרוב.

אבן

2. ראה מס' 454, הערה 1.
3. ראה מס' 476 (הערת־עורך).
4. ב־2 בדצמבר פרסם ה"ניו יורק טיימס" ידיעה שמחלקת המדינה מעיינת בפרסום הצהרה שתאשר שוב את החלטתה הנחושה של ממשלת ארצות־הברית לעשות כל שביכולתה למניעת תוקפנות במזרח התיכון; ושלדברי מקורות דיפלומטיים בוואשינגטון תראה ישראל הצהרה כזאת כמניחה את הדעת אם הקונגרס האמריקאי יקבל החלטה מתאימה ואם בריטניה וצרפת תסמוכנה ידיהן עליה.
בשיחה עם שילוח ב־26 בנובמבר ניסה מרפי להציל מפיו מה הנקודה המרכזית ביותר בתביעותיה של ישראל – האין זאת הערבות הביטחונית? שילוח השיב כי בעיות האיזון, הכללתה של ישראל בתכניות של סיוע צבאי והערבות הביטחונית שלובות זו בזו, וערבות ביטחונית לבדה, שאינה מלווה במדיניות צבאית מעשית הולמת ערכה מועט. שילוח מצדו שאל אם מחלקת המדינה מוכנה לפרש בפומבי את הצהרת השלוש כפי שעשה אידן ונענה כי לא יוכלו לעשות זאת בלי אישור הקונגרס. (ראה שילוח אל הרצוג, WIA153, 26.11.1954, 93.01/2210/22.)
5. שרת החליט לא להזמין את לאוסון לפי שעה, אבל עודד את אבן להיפגש עם דאלס, ולאור תוצאות הפגישה ישקול מחדש אם להזמינו. (מחלקת ארצות־הברית אל אבן, IW144, 7.12.1954, 130.09/2310/8.) הפגישה עם דאלס לא התקיימה בשל עיסוקיו, ואבן שוחח לבסוף לפי הצעת דאלס עם תת־מזכיר המדינה החדש הובר – ראה מס' 550.

521

י' הרצוג אל שגריר ישראל בוואשינגטון
J. Herzog to the Israel Ambassador in Washington

מקור: 93.08/417/4

ירושלים, י"א בכסלו תשט"ו
6 בדצמבר 1954

סודי

קיימת הרגשה במשרד שהגיע הזמן לסכם את תוצאות מאמצינו בשלוש הבירות המערביות בחודשים האחרונים, בקשר עם תכניות הזיון וארגון הגנת האזור. הנחתך שהברקת אלי[1] כי אין הבדלי יסוד בגישת המעצמות מתקבלת על דעתנו מבחינת המטרה הראשית של ביצור האזור בפני חדירה קומוניסטית, אם מבחוץ אם מבפנים. מאידך, לגבי כמה וכמה צדדים של הביצוע קיימים לדעת החברים במשרד גווני גישה שונים במקצת, ואותם אנו מנסים עכשיו לנתח. למשל, בעוד שכנראה קיימת אחידות דעות לגבי הצורך במתן סיוע צבאי לערבים לשם חדירה וקניית השפעה על צבאותיהם, הרי מורגשת מצד צרפת ואנגליה - בכל אופן כך אנו מרגישים - הסתייגויות מסוימות לגבי היקף הזיון. ארצות־הברית אולי שותפה להן כרגע מתוך גישה אמפירית אך לא מתוך גישה עקרונית. כן לא מורגשת אחידות דעות לגבי צורת ארגון האזור. בעוד שכנראה האמריקנים מבקשים להצמיד את מדינות ערב אחת אחת להסכם הטורקו־פקיסטני בצורה זו או אחרת, ובכל אופן הם רואים בהסכם זה את הציר הראשי לארגון ההגנה באזור, הרי האנגלים כנראה אינם מתלהבים ממחשבה זאת והיו אולי רוצים בארגון הגנה בצורה אחרת שעל־ידו לא תיפגע השפעתם באזור יתר על המידה. אין אנו יודעים אם הצרפתים כבר גיבשו מחשבתם בעניין זה, אולם האינטרסים המסורתיים של צרפת באזור, וכן דבריו המאלפים של מנדס [פראנס] באוזניך,[2] נותנים מקום למחשבה. כאמור אנו מנסים להגיע למסקנות איזו שהן במכלול זה שעל יסודותיהן נוכל אולי להבהיר לעצמנו את הדרך בה עלינו ללכת לקראת תיאום פעולותינו בבירות השונות.

אהיה לך אסיר תודה אם תוכל לחוות דעתך במברק או במכתב. מתוך מברקיך אני נוטה להסיק שבתקופת הביניים עד גמר הסכם הסיוע הצבאי עם מצרים מבקש המזכיר להרגיע אותנו ולהוכיח את רצונו הטוב קבל ידידינו בארצות־הברית על־ידי הצהרה שתינתן בצורה זו או אחרת שבעיקרה תהווה חזרה על הצהרת השלוש בתוספת הדגשות מסוימות, הווה אומר שתכניתו לצעוד צעדים ממשיים לקראתנו משתהה בגלל שיבוש לוח הזמנים לגבי מצרים. הברקתי לך גרסתי זו, ובתשובתך הרגשתי פקפוקים לגבי נכונותה.[3] ברצוני להבהיר שאין מסקנתי כי עלינו לבטל ערכה של

521
1. הכוונה כנראה למס' 494.
2. ראה מס' 493.
3. ראה מס' 491 ו־492.

הצהרה חדשה אם היא תקרב ארצות־הברית - ולו במחשבה הציבורית - לקראת הסדר ממשי אתנו. אולם נצטרך לעמוד על המשמר שמא הפקידים יבקשו לראות בהצהרה סילוק החשבון אתנו, היינו, נצטרך לנסות ולהביא לניסוח שישמש קרש קפיצה לצעדים יותר ממשיים מצד ארצות־הברית בבוא העת. חשיבות מיוחדת תהא נודעת לעובדה אם ההצהרה תכלול התחייבות לגבי המאזן.

הנ"ל מחשבות אישיות בהחלט. אני מקווה שבקשר עם השיחה עם לאוסון שראש הממשלה מתכונן לקיימה עוד השבוע, כבקשתך,[4] יוכל ראש הממשלה להתפנות כדי לחבר תדריך לקראת שיחתך הבאה עם דאלס לאור ההתפתחויות עד כה. אני תמים דעים אתך שאסור לנו להרשות לתהליך לימוד המזכיר להימשך ללא מגע מצדנו אתו. מכל מקום תועיל פגישה זו להבהיר את כיווני מחשבתו.

בברכה,

י' הרצוג

522

א' אבן אל ה"א סטאסן (ואשינגטון)
A. Eban to H.E. Stassen (Washington)

Copy: 130.20/2486/4 :העתק

Washington, 6 December 1954

Dear Mr. Stassen,

I thank you for your letter of November 15[1] informing me that the Foreign Operations Administration is now prepared to make available to the Government of Israel 30.3 million dollars for projects and commodities requested by the Government of Israel, and approved by the Government of the United States.

My Government is grateful for this renewed evidence of friendship and confidence on the part of the Government of the United States. Israel will, as heretofore, strive to ensure that these funds and their counterpart in Israeli currency will be utilized effectively and efficiently to promote economic development and maintain economic stability in accordance with the intent of United States legislation under which these funds are allocated.

At our meeting on November 26,[2] I voiced Israel's apprehension that the level of total assistance, as distinct from the initial allocation of 30.3 million

4. ראה מס' 520 והערה 5 שם.

522

1. מס' 477.
2. בפגישה העלה אבן את הבקשות המובאות במכתב שלפנינו. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA161, 29.11.1954, 130.09/2310/12.)

dollars, will not exceed 40 million dollars, and may indeed be somewhat less. It will be recalled that a few weeks ago we expressed the hope of agreement between our two Governments on a program of 48 million dollars, which was a minimum figure arrived at in consultation with the USOM [United States Operations Mission].[3] We frankly felt that any further reduction of the program below 48 million dollars might jeopardize the precarious foreign exchange balance of the economy.

We are, therefore, all the more apprehensive to learn of the new possibility intimated in your letter, however remotely, that assistance "may in fact be somewhat less" than 40 million dollars. Your continued and sympathetic interest in Israel's problems encourages us to hope that this possibility will be averted and that the total economic aid will not fall below 40 million dollars for the fiscal year 1955.

With reference to that portion of economic assistance which is extended in the form of a loan, Israel gladly accepts the opportunity to repay a portion of the economic aid so generously extended by the United States Government. We had hoped that we would be called upon to repay the same proportion as that which would be repaid by other countries in the same region. It would appear however that the 15 million dollars which Israel is asked to repay out of the initial allocation of 30.3 million dollars, represent a higher proportion than the average.

While you indicated that Israel will have to repay at least 15 million dollars out of this year's economic aid allocation, you agreed to review our suggestion that only 10 million dollars be repaid out of the initial allocation of 30.3 million dollars, and that additional loan funds would be included in additional allocations which would be made over and above the initial allocation of 30.3 million dollars.[4]

With renewed appreciation of your sympathy and helpfulness,

Sincerely yours,

Abba Eban

3. הכוונה ככל הנראה לפגישה שהתקיימה ב־24 באוגוסט בין שר האוצר אשכול והממונה האמריקאי. אשכול הביע את דאגתו מפני ירידה תלולה מדי ברמת הסיוע – כך ייחשב צמצומו ל־40 מיליון דולר – שפירושה יהיה הפסקת תהליך מבטיח של פיתוח ובנייה בישראל. בראשית ספטמבר נפגש שרמן עם פאול מהמינהל לפעולות בארצות חוץ (FOA) וגארדינר ממחלקת המדינה בניסיון לקבוע את סכום המענק ל־48 מיליון דולר. (ראה רשימה של איתן על שיחה זאת, 24.8.1954, וסיכום של מברק משרמן, 10.9.1954, 130.20/2486/4.)

4. הסכם המענק לשנת 1954–1955 נחתם ב־31 בינואר 1955 בצורה של חילופי איגרות בין שגריר ארצות־הברית לשרת. ב־14 באפריל 1955 הודיע סטאסן לאבן כי הוחלט להגדיל את המענק ל־40 מיליון דולר. (ראה התכתבות בתיק 130.20/2486/4.) ראה גם מס' 567.

523

מ' קדרון אל ג' רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן 468

נוסח נכנס: 130.09/2331/14

ניו יורק, 7 בדצמבר 1954

"בת־גלים".

נאום לוטפי במועצת הביטחון היום. חזר באריכות משעממת על הטיעון המצרי הישן כלומר, מים טריטוריאליים, זכויות מלחמה, וביטחון המדינה בתוספת פרשת "סמיר" ועוד שלוש ספינות מצריות,[1] מג'דל, קיביה ונחלין וכל החלטות העצרת. בזהירות ברורה לא נגע בשאלת שחרור "בת־גלים" או להפך.

לפני הדיון שוחחתי ארוכות עם קרוסתווייט במאמץ להשפיע על נוסח הנאום האנגלי. המטרות היו להבטיח הבעת נאמנות בלתי מסויגת לעקרון השיט החופשי והחלטת 1951; למנוע דברי הוקרה מופרזים לכבוד שחרור הצוות והמטען ולהבטיח שיהיה ברור שמחכים לשחרור האנייה. התוצאה שיקפה פחות או יותר נקודות אלה אולם לא במידה מספקת.

מטרת התכסיס המערבי היום היתה להרוויח זמן לפניות נוספות בקהיר.[2] קרוסתווייט הודיע שאמנם אין לחייב שג[רירות] אנגליה בקהיר אך לדעתו הסיכויים לא רעים – better than sporting chance, לזכות בשחרור תוך שבוע עד עשרה ימים. ואדסוורת, ביתר תוקף, אמר שהאמריקנים יפעלו בקהיר מיד ותקוותו שהבריטים והצרפתים יעשו כמוהם. הוא מסר שכבר הודיע ללוטפי שאין ברירה אלא לשחרר האנייה ללא דיחוי. בהתאם לבקשתנו היו ואדסוורת ומונרו מוכנים לנאום אך נרתעו לדרישת הבריטים.

המשלחת מציעה צעדים אלה:

א) שבמשך עשרת הימים הבאים לפנות כל יומיים־שלושה ימים לשלוש המעצמות ובעיקר לבריטים ולאמריקנים בארץ, בבירותיהם וכאן, בשאלות על התקדמות המשא־ומתן במצרים.

ב) במקרה ולא תשוחרר "בת־גלים" תוך תקופה זו לכנס המועצה ביזמתנו.

523

1. הספינה המצרית "סמיר" נתפסה ב־29 בדצמבר 1952, לטענת ישראל במים הטריטוריאליים שלה. המטען הוחזר למצרים בפברואר, אך הספינה הוחזרה רק ביולי 1953 לאחר שמצרים הסכימה לחתום על הסכם הספינות (ראה מס' 486, הערה 3). אנשי הצוות הוחזרו רק בספטמבר 1953 לאחר שריצו שלושה חודשי מאסר (ראה תכתובת בתיק 130.16/2952/5.) לגבי שלוש הספינות האחרות, שנתפסו בחודשים מארס־יולי 1954, סירבה ישראל להחיל עליהן את הסכם הספינות בטענה כי לא היתה הצדקה לחדירתן למים הטריטוריאליים, לא בשל סערה ולא בשל שום סיבה אחרת.
2. מועצת הביטחון הפסיקה באותו יום את דיוניה לפי הצעת הנציג הבריטי, על מנת שנשיא המועצה יקיים מגעים עם חברי המועצה ויכנס אותה מחדש כשתהיה תחושה כללית שניתן להמשיך בדיונים באופן מועיל (ראה *SCOR, Ninth Year*, 686th Meeting, 7 December 1954).

ג) אם אפשרי הדבר מבחינה פנימית לא לקבל חזרה הצוות בלי האנייה.
ד) הכנת אנייה נוספת להפלגה בתחילת חודש ינואר. אנו שוב מציעים טנקר נושא דגל זר.[3]

קדרון

524

מ' שרת אל שגרירות ישראל בלונדון
M. Sharett to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/712

נוסח יוצא: 130.09/2320/1

ירושלים, 7 בדצמבר 1954

שלכם 252.[1] אינני יכול להימנע מהרושם כי גם אתם רואים בשחרור דרומה הישג־מה. יהא נא ברור כי בזה יהיה הכישלון. אפילו ישחררו הצוות והמטען צפונה אבל האנייה דרומה, שוב יהיה בזה כישלון. המערכה של "בת־גלים" היא לא על העברת מטען שכמוהו עברו כבר לעשרות, אף לא על שחרור אנשים שנעצרו באשמה בדויה, אלא על חופש שיט בתעלה לדגל ישראלי, וזאת עלינו להדגיש ולהשחיז בלי הרף.

שרת

3. רפאל השיב שהשר ייפגש מחר עם שגרירי ארצות־הברית ובריטניה והמשרד הורה לכל הנציגויות הנוגעות בדבר לפתוח בפעולה ענפה. לנציגות באו"ם הורה להודיע לכל הנוגעים בדבר שאם כעבור שמונה ימים לא תורשה האנייה להמשיך בדרכה לחיפה, תדרוש ישראל את כינוס מועצת הביטחון. רפאל התייחס גם לאפשרות שהצוות יוחזר לישראל בדרך היבשה. במקרה כזה לא תסרב ישראל לקבל את האנשים, אך תמחה נגד כל שיתוף־הפעולה של מנגנון האו"ם עם המצרים שנותן בכך יד להפרת הסכם שביתת־הנשק והחלטה מפורשת של ועדת שביתת־הנשק בעניין "בת־גלים". (ראה רפאל אל נציגות ישראל לאו"ם, 756, 9.12.1954, 130.09/2331/7.) ראה גם מס' 532.

שרת אכן נפגש עם השגרירים ניקולס ולאוסון ב־10 בדצמבר והציג בפניהם תביעה דומה. (ראה מברקים משרת את השגרירות בלונדון, ד/747, 12.12.1954, 130.09/2320/1; ואל השגרירות בוואשינגטון, TNWA637, 12.12.1954, 130.09/2312/8.)

524

1. במברק זה סיכום של העמדה הבריטית בעניין "בת־גלים" ובשאלה הכללית של המעבר בתעלת סואץ. הבריטים מכירים בזכותה של ישראל להעביר את האנייה על יסוד החלטת מועצת הביטחון מ־1951, והם יתבעו את שחרורה על צוותה ומטענה. באשר לשאלה הכללית הם משוכנעים שהעניין הוא קלף מיקוח שהמצרים לא ינטשו בלי לקבל תמורה, וכל לחץ לא ירתיעם. (המברק, מ־2.12.1954, בתיק 130.09/2320/2.)

525

י' שמעוני אל י' הרצוג
Y. Shimoni to J. Herzog

מקור: 30.02/3694/91

ואשינגטון, י"ב בכסלו תשט"ו
7 בדצמבר 1954

אישי-סודי

הנדון: הכנרת וג'ונסטון - מכתבך מס' ה/282 (3816) מיום 21.11.54[1]

אני מקווה שלא ציפית שמכתבך, העונה להערותי מ־16.11.54, יסיים את הויכוח ויסתום טענותי. משפתחנו בדיון, הבה ונמשיך בו.

בינתיים אני מגלה שדברים שכתבתי לך כהרהורים משלי, הם מקובלים גם על השגריר, גם על הציר וגם, אם אינני טועה, על זלקינד. קיימנו כאן שיחות רבות על ענייני המים ותכנית ג'ונסטון; ואמנם בשאלות היסודיות האלה לא ערכנו אף פעם בירור עקרוני. ואף־על־פי כן מתברר שכולנו תמימי־דעים כאן. (אינני יודע אם תתרשם מכך, אך מעניין הוא שהשגריר, הציר, זלקינד ואני מייצגים ארבעה טיפוסים שונים לחלוטין זה מזה - במוצא, בחינוך, במקצוע, באופי, ונראה לי שיש משום חיזוק לתורתנו בעובדה זו של התאחדות 4 קצוות מחשבה ואופי.)

למכתבך, הרשני נא בראשונה להבהיר שאלה צדדית: אם דיברתי על חוסר ההתמדה המחשבתית שבשינוי העמדה הפתאומי לגבי הכנרת, הרי נתכוונתי לא לשינוי שחל בין שיחותיכם עם ג'ונסטון בקיץ ובין עכשיו (ואמנם לא חל שינוי כזה בתקופה זו), אלא לשינוי שחל בין תורתנו ודיבורינו מזה שנים ובין שיחותיכם אלו עם ג'ונסטון בקיץ. ההתנגדות לשימוש בכנרת באה לידי ביטוי, לפחות עד כמה שידוע לנו כאן, בפעם הראשונה בשיחות אלו עם ג'ונסטון, ובשיחות אלו ובדיונים שנתקיימו ערב השיחות יש לראות את נקודת המפנה.

525

1. בהתכתבות זו באו לידי ביטוי חילוקי דעות בין שמעוני והרצוג בשאלת השימוש בכנרת בתכנית ג'ונסטון. שמעוני טען שהעמדה שנקטה ישראל בשאלה זאת אינה נכונה ואינה צודקת. הרעיון שהכנרת תשמש אגם אגירה מרכזי לרשת ההשקיה והכוח של הירדן והירמוך הוא רעיון ישראלי מובהק, שנכלל בתכניות המים הקודמות וישראל הטיפה לו לאורך שנים. אל לה לישראל לחזור בה מרעיון זה אפילו אם יש חשש שהשימוש באגם כמאגר מרכזי יביא לדרישות לפיקוח בין־לאומי או לפגיעה אחרת בריבונותה על הכנרת וחופיה. גם ההתנגדות לעצם האגירה אינה מחייבת התנגדות לסקר ולמדידות, כי אין בהם לפגוע מראש בעמדתה בשאלה זאת, ורק מנכרת את ג'ונסטון בעניין שאיננו יסודי ומכריע. (ראה שמעוני אל הרצוג, 16.11.1954, 130.02/3694/9.)

הרצוג השיב שעמדת ישראל בעניין הכנרת אינה חדשה, והובהרה לג'ונסטון כבר פעמים רבות. מוטב להבהירה עכשיו, ולא להשאיר את העניין תלוי ועומד ולהתנגש עליו בשלב סופי של המשא־ומתן. לעניין הסקר השיב שהשיקולים שהעלה שמעוני נדונו ונדושו בהתייעצויות שהתקיימו עם ראש הממשלה ושרי האוצר והחקלאות, אולם הצרה היא שאין ביטחון מוחלט לגבי כוונותיו של ג'ונסטון. במצב זה הוחלט לנסות לצמצם את הסקר בתוכנו ובאופן ביצועו עד כמה שאפשר. (ראה הרצוג אל שמעוני, 21.11.1954, שם.)

לגופו של עניין נראה שלא הבהרתי די את מה שרציתי לומר: אין זה עניין של זמן. אם אתה עונה וחושב בקטגוריות של זמן בלבד – המוטב להעמיד את ג'ונסטון על התנגדותנו עכשיו, או המוטב לעשות זאת כאשר תהיה השאלה אקטואלית (ואתה עונה: מוטב עכשיו) – אין אתה עונה לשאלה העיקרית. אמנם גם בבחינת הזמן גרידא אינני מסכים אתך: דומני שבכל מדיניות מתוכננת ונבונה משתדלים לדחות סכסוך חמור עד שאין מנוס ממנו ואין משתדלים להקדימו. מקדימים רפואה למכה, אך אין מקדימים מכה כל עוד שיש תקווה שאולי אפשר בלעדיה.

אולם, כאמור, עניין הזמן הוא דבר צדדי. העיקר הוא ההנמקה הרעיונית שעליה אנו מבססים את התנגדותנו, או מוטב: סלע המחלוקת הרעיוני וגוף השאלה שבה אנו נחלקים עם ג'ונסטון. לפי הנוסח שלך, ולפי הנוסח של ממשלת ישראל בחודשים האחרונים, אנו מתנגדים לשימוש בכנרת כאגם אגירה. ולא היא. אנו מתנגדים לפיקוח בין־לאומי, ולא לשימוש בכנרת כאגם אגירה.

שימוש זה נראה לנו מוטל בספק ומעורר דאגה רק משום החשש שהוא עלול להביא לידי דרישת פיקוח בין־לאומי. האם אנחנו מאוהדים בדעות עד כאן? היה חשוב לי מאוד לקבל אישור על כך.

ועתה, אפשר להתווכח גם על עניין של פיקוח בין־לאומי. אם למשל ניתן לצמצם פיקוח זה לפיקוח על כמות המים היוצאת מן הכנרת לירדן ולישראל, ולא על עצם הטריטוריה ושאר העניינים של הכנרת, אם אפשר לצמצמו לכדי "מנהל ענייני המים" או "מנהל שערי הסכר", כפי שהוסבר לג'ונסטון פעמים רבות, כי אז ייתכן ומוטב היה לנו להסכים לכך.

אולם נניח שאנו מתנגדים לכל פיקוח שהוא, בכל צורה שלא יבוא, כי אז כל מה שאני אומר הוא: הבה נאמר שאנו מתנגדים לפיקוח בין־לאומי, ואל נאמר שאנו מתנגדים לשימוש בים כנרת כאגם אגירה. דומני שהבחנה זו היא הרבה יותר מטכסיסית.

גם אז נשארת שאלת הזמן: המוטב לומר זאת עכשיו או כשתתעורר השאלה למעשה. אני כשלעצמי בעד דיחוי המשבר כמה שאפשר. אולם אינני רואה שאלה מכרעת בשאלת הזמן. אם חושבת הממשלה שמוטב לומר עכשיו בכל הבהירות שלא נסכים לפיקוח בין־לאומי, אפשר לומר זאת עכשיו. אולם נשמור נא מכל משמר על הצגה נכונה של התנגדותנו: אנו בעד שימוש בכנרת. ורק למען ההגינות והבהירות אנו מזהירים כבר עכשיו שלא נסכים לפיקוח בין־לאומי.

אם תביא פרשה זו לדיון בחלונות הגבוהים – ואמנם אני סבור שהעניין ראוי לדיון זה – טוב אולי שתצרף מכתב זה למכתבי הקודם.[2]

בברכה,

יעקב שמעוני

2. בתשובתו לא ראה הרצוג פסול בהבעת התנגדות לגופו של עניין ועדיף להביעה באורח כולל מבלי לפרט את הנימוקים לכך, מה גם שמומחה המים קרידל מאשר שאין כל צורך הנדסי חיוני להשתמש באגם כמאגר, לפחות בשנים הראשונות. נכון שישראל הביעה את הסכמתה ל־water-master בעל תפקיד טכני ביותר אבל מוטב שנקודות הפיקוח שלו יצומצמו למינימום. לעניין התכסיסי עמד הרצוג על דעתו שעדיף להתעמת עכשיו, מאשר לדחות את העימות לשלב מאוחר יותר, כדי לא ליצור רושם מוטעה אצל ג'ונסטון שישראל שינתה את עמדתה. (מכתב אל שמעוני, 16.12.1954, שם.)

526

ד' אבני אל ג' רפאל
D. Avni to G. Rafael

מברק מוצפן 630
נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 7 בדצמבר 1954

בהול

נפגשתי היום עם אוקשה.[1] מצאתי בו שינוי מוחלט. בפגישה השתתף מזכירה הראשון של השגרירות המצרית אשר שיחק בפגישה את התפקיד של הקומיסר הפוליטי האילם אך עוין ביותר. מאחר שלא היה מקום לכל שיחה ידידותית, פתחתי ואמרתי כי רצינו לדעת כיצד לפרש את הסימנים של התפשרות שהגיעו אלינו בזמן האחרון. ענני אוקשה כי אינו יודע על סימנים כאלה ואינו חושב שיש שינוי בעמדה המצרית. אמרתי כי אנו מקווים שהמצרים הבינו את הריסון בו נהגנו כלפיהם לאורך רצועת עזה ושהבלגה זו מצדנו איננה יכולה להימשך לעולם ועד, אם לא יבואו גם מצדם סימני רצון להתפשרות יותר ברורים מאשר הצעת השחרור של צוות "בת־גלים" ומטענה. ענני כי אין הוא בקיא בנעשה ברצועה, חושב כי לשם זה קיימת ועדת או"ם וכי ייתכן שבמצרים יש דעה הפוכה לדעתנו בהתחשב בהתקפותינו ברצועה ונגד ירדן. שאלתי האם עלי להבין כי אין מקום לדבר על מגע לשם התפשרות מחוץ לוועדת שביתת־הנשק, ענני כי הבנתי נכון. אמרתי כי עלי להודיע לו כי קיים בישראל רצון כנה לקרב את השלום וכי אנו היינו מצטערים מאוד על כל מקרה בגבולות ובתוך מצרים העלול להגביר את המתיחות בין שתינו ולהכריח אותנו לעזוב את קו ההבלגה בו נקטנו כלפי מצרים הן בניצול דעת העולם והן בשימוש באמצעים אחרים היכולים להקשות על ממשלת מצרים ברגעים הקשים העוברים עליה. ענני, אין לו מה למסור לי לגבי הנקודה הראשונה. לגבי הערתי על העניינים בתוך מצרים העלולים להגביר את המתח הודעת הרב הראשי של קהיר מוכיחה כי אין אנו צריכים לדאוג לגורלה של היהדות המקומית. לעומת זאת, באם דברי מכוונים למקרה מסוים העומד בפני בית המשפט המצרי, עליו להודיעני כי הדין צריך להיעשות בדרכו וכי אפילו נאסר עצמו אינו יכול להתערב בדבר. אמרתי כי אנו סמוכים ובטוחים כי הדין ייעשה לפי הצדק ולפי שיפוט נכון proper judgment וחזרתי על הרצון הקיים בישראל למצוא דרך להפגת המתיחות בין שתי הארצות. ביקשתי להעביר את דברי לידיעת הממונים עליו ולהודיעני את התשובה. ענני כי דעתו האישית היא שאין מקום לתשובה. אם תהיה תשובה יעבירנה אך הוא מקווה כי לא נצטרך ללמוד אותה על־פי דפי העיתונות.

526
1. ראה מס' 509.

נפרדנו ללא קביעה של פגישה נוספת. בתשובה לאיחולי שהאביב יביא שלום בינינו ענני כי זאת תקוותו, כי אין דבר יותר שנוא על חייל מאשר עשיית מלחמה.[2]

אבני

527

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2429/8

[ירושלים], 8 בדצמבר 1954

הסכם מפקדי ירושלים

שמאי הודיעני כי בכוונתך לשוחח עם שר הביטחון בדבר תגובתנו לדרישת ירדן כי או"ם יחתום על הסכם מפקדי ירושלים בתור עד.[1]

הרשה לי להזכיר עובדות אחדות ולהעיר כמה הערות.

א) בשלב הראשון של המשא־ומתן על ההסכם אושר נוסח של הסכם דו־צדדי בו לא הוזכרה אפילו נוכחות נציג או"ם בטקס החתימה. בבואם לטקס ב־15.10 תבעו הירדנים כי או"ם יחתום בתור עד.[2]

ב) בשלב השני הודיע או"ם כי הירדנים קיבלו את הצעתנו לפיה לא יבוא גנרל ברנס על החתום אולם יצוין בהסכם כי הוא נחתם בנוכחות ראש מטה או"ם. שוב, רק לפני טקס החתימה נודע על הדרישה הירדנית כי ברנס יחתום על ההסכם.

ג) שר ההגנה הירדני הודיע ב־4.12 כי ירדן מוכנה לחדש את הסכם המפקדים המקומיים (בו מופיע או"ם כעד) אולם תעמוד על דרישתה כי או"ם יהיה צד להסכם מפקדי ירושלים.

ד) ב־30.11 חודש הסכם לטרון עליו חתם נציג או"ם בתור עד בלבד.

ה) מעובדות אלה אני למד כי עמדתה של ירדן לגבי הסכם מפקדי ירושלים אינה מבוססת בשלב זה על עיקרון מדיני נוקשה ולכן כדאי שנימנע מלתרום לגיבושו על־ידי מתן מעמד מיוחד לאו"ם כצד להסכמים בין ישראל לבין ירדן, יהיה אשר יהיה טיבם.

---

2. רפאל נזף באבני על שנכנס לשיחה על נושאים כה חשובים, דיבר על סימני התפשרות במצרים ושאל על מגע מחוץ לוועדת שביתת־הנשק, כאשר נוכח כבר בתחילת השיחה שלא היה מקום לשיחה ידידותית. (ראה רפאל אל אבני, 10.12.1954, 130.15/3738/1; ראה גם חילופי מכתבים בין רפאל לפלמון, 10.12.1954 וללא תאריך, שם.)

527

1. ראה מס' 504, 515.
2. ראה מס' 414.

ו) יתר על כן, אני מבין ממקורות כמוסים כי גנרל ברנס מתכוון, בהשפעת המעצמות, להגיש אחרי חתימת הסכם מפקדי ירושלים הצעות לפירוז מקומות קדושים בירושלים. סבורני כי בהתחשב גם עם עובדה זו, מוטב לא להעלות את או"ם לדרגת צד שווה־זכויות עם ישראל וירדן להסדרים בענייני ירושלים.

ז) כמו כן מהידיעות שברשותנו נראה כי הגנרל לא ייטול יזמה בדבר פירוז מקומות קדושים כל עוד לא נחתם הסכם מפקדי ירושלים. לפיכך, לא רק שמוטב להימנע מליצור מעמד מיוחד לאו"ם, כי אם אין גם סיבה למהר עם חתימת ההסכם. דחיית החתימה עשויה לתת לנו שהות לפעולה מדינית למניעת העלאת הצעת הפירוז.

ח) לאור עובדות אלה סבורני כי כדאי להתנגד לחתימת גנרל ברנס בתור צד להסכם המפקדים. אם ההתפתחויות יצריכו פתרון חיובי של בעיית ההסכם אפשר יהיה לחפש מוצא בהודעות בשם הצדדים על השגת הסדר לפי ההוראות שנכללו בטיוטת ההסכם.[3]

בברכה,

י.ת.

528

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן WIA210

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 8 בדצמבר 1954

ואדסוורת מסר לי אמש שהמגמה הקיימת של ארצות־הברית בעניין "בת־גלים" היא:

א) להשיג בלחץ ישיר את הגשמת הכרעת ועדת שביתת־הנשק לפי דברי היושב־ראש כלומר, שחרור כולל של האנייה על מטענה וצוותה.[1] הוסמך לומר, וכבר אמר לנציג מצרים, שהודעתם בדבר הצוות והמטען אינה מספיקה.

ב) אם יצליחו האמריקאים והבריטים בשחרור "בת־גלים" תתכנס מועצת הביטחון ותביע סיפוק על תוצאה זאת. נציג ארצות־הברית אז יוסיף דברי הזדהות מוחלטת עם החלטת ספטמבר 1951 ויש להניח כי רוב חברי המועצה יעשו אותו הדבר.

3. ראה מס' 533 והערות שם.

528

1. ראה מס' 486.

ברור משיחה זו ומדברי דיקסון שהמערב יעדיף להסתפק בסיכום הנ"ל ולא להסתכן שוב בניסוח החלטה והעמדתה להצבעה. כלומר אם תחוסל פרשת "בת־גלים" לטובתנו יהיה קשה ביותר להביא לידי יזימת החלטה חדשה. מאידך, אם המצרים לא יחסלו עניין "בת־גלים" לפי החלטת ועדת שביתת־הנשק אני מניח כי לא יראו המעצמות מנוס מהגשת החלטה ואז תהיה הבעיה העיקרית זו של הווטו. הברק נא הערות והצעות לקראת סיכוי זה.[2]

אבן

529

מ' שרת אל י' צור (פאריס)

M. Sharett to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/595

נוסח יוצא: 130.09/2345/8

ירושלים, 8 בדצמבר 1954

בהול

לשלך 629.[1]

כדאי להמשיך השיחה עם מנדס [פראנס] מהנקודה אליה הגענו בפגישתו עם אבן.[2]

א) מנדס הבטיח תמיכת צרפת ותמיכתו האישית לחיזוק ישראל. יש להגיד לו כי דברים אלה היו מקור עידוד בעל ערך מיוחד לממשלתך.

ב) מנדס גילה כי לדעתו מצבנו הביטחוני הממשי אינו כה חמור בעוד שמוצדקת דאגתנו ממדיניות ארצות־הברית לזיון ולארגון ערב הנמשכת ללא שינוי ומזיקת הבריטים לרעיון הארגון הערבי הקיבוצי. מנדס דיבר לאבן בחיוב על הברית הטורקית־פאקיסטאנית ועל הרחבתה על־ידי עיראק ואיראן. הסבר נא היטב שאנו לא רואים כל הצדקה להפרדה בין מגמת ברית זו ובין הברית הקיבוצית הערבית. נראה

2. שרת השיב: "אם שחרור פירושו חופש לשוט לחיפה ולא למאסווה, אזי לא נלחץ על החלטה חדשה ונראה בזה הגשמת 1951. אבל חוששני כי הגשמת הכרעת ועדת שביתת־הנשק לגבי ואדסוורת אינה מחייבת דווקא המשך הנסיעה, אלא שחרור סתם, שגם החזרה לים סוף יוצאת ידי חובתו, ובזה עכשיו הסכנה שיש לקדם פניה בכל הדרכים". (ראה מברק אל אבן, TNWA631, 10.12.1954, 130.09/2312/8.)

529

1. צור הודיע כי נקבע לו ריאיון עם מנדס פראנס ובכוונתו לדבר על החשיבות העקרונית של פרשת "בת־גלים", החרם הערבי, אספקת נשק ומתן הקלות לישראל בדומה למדינות הארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופי - OEEC ואולי גם על פרשת המשפט במצרים. (ראה צור אל ראש הממשלה, 7.12.1954, 130.09/2345/4.) על השיחה עצמה ראה מס' 535.

2. ראה מס' 493.

לנו כי משתמשים בעיראק כדי למשוך כל יתר מדינות ערב בעקבותיה. התוצאה תהיה יתר ליכוד והסתמכות על הליגה הערבית אשר אינה מסוגלת להבטיח ביטחון האזור אלא רק להפיח איבה נגד ישראל ונגד צרפת. זהות האינטרסים בין צרפת וישראל במזרח התיכון מחייבת שיתוף־פעולה מעשי ואנו מוכנים לברר תכניות מעשיות עם כל הגורמים המתאימים.

ג) בינתיים מלחמת הערבים נגד ישראל נמשכת ללא הפוגה. אנו סומכים על צרפת שתבטיח לנו הרכש הדרוש בתנאים המתאימים לאפשרויותינו הכספיות. מצפים גם לתמיכתם המדינית ולעזרתם לשבירת החרם הכלכלי וכל יתר גילויי האיבה הערבית. בשטח זה בעיית ההסגר בתעלת סואץ היא ממדרגה ראשונה. כאן תוכל להדגים בפרשת "בת־גלים" ובמשפט אלכסנדריה.

ד) במסגרת תמיכת צרפת לכלכלת ישראל תוכל לעורר הנקודות 1 ו־3 בסעיף ב' של מברקך.

ה) לא כדאי לגלות כל ספקנות לגבי רצונה הטוב של צרפת. לכן אל לגעת בנקודה 2 בפרק א'.

ו) עליך לעורר בעיית צפון־אפריקה.[3] הדגש הצורך בקשר ישיר והדוק בין ממשלת ישראל וממשלת צרפת בעניין. מצדנו נפעל למען התאמת הפעולה היהודית לאינטרסים הצרפתיים. מצדם אנו מחכים להבטחת ביטחון יהודי צפון אפריקה ותנועתם החופשית על רכושם.

שרת

530

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW149
נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 9 בדצמבר 1954

לאחר תליית השישה בקהיר,[1] החמירה הסכנה הנשקפת לשלנו באלכס[נדריה]. יש להניע ארצות־הברית לצעד נמרץ ביותר ולהציע להם להודיע בקהיר כי אחת היא מה אשמת האנשים, הוצאתם להורג פירושה: א) הכבדה חמורה על ממשלת ארצות־הברית לפתח קו הידידות למצרים וזה לא מפני היהודים אלא מהתקוממות דעת הקהל הכללית. ב) חבלה בסיכויי השלום במזרח התיכון על־ידי גירוי יצרי נקם וריב דמים חדש.

3. ראה מס' 475.

530

1. ב־7 בדצמבר ניתלו בקהיר 6 מראשי "האחים המוסלמים" שנידונו למיתה בעוון קשירת קשר למיגור משטר ההפיכה במצרים – ראה מס' 459 והערה 2 שם.

בקשר לעניין "האחים [המוסלמים]" לא איכפת אם יטענו או כי תליית "האחים" עניין מצרי פנימי בעוד שאותו דין באלכס[נדריה] מהווה סבך נוסף וחמור עם ישראל או, כי יצביעו על מתיחות שכבר נוצרה בין מצרים לבין ארצות ערב ויזהירו מתסבוכת נוספת שתעמיס נטל חדש על מעמד שליטי קהיר. כל אחד מקווי טיעון אלה יהיה לעזר.

בכלל עליהם להרגיש כי קו ההתאפקות שנקטנו עשוי להישבר כליל תחת לחץ מצטבר של התפרעויות חד צדדיות בלתי פוסקות, החשש המתגבר להתחמקות המערב בעניין "בת־גלים"[2] והגדשת הסאה על־ידי דין מוות באלכס[נדריה]. תוכלו להסתמך גם על התרגשות הציבור האמריקני בגלל משפטי הריגול בסין[3] ולהצביע כי קיומה של רשת ריגול מצרית בישראל שנתקלנו בה כמה פעמים לא הביאתנו למשפטי ראווה כל שכן לדיני מוות. בטענה האחרונה יש להסתייע מבלי שתישמע הודיה באמיתות אישום אלכס[נדריה]. שוחחתי קצרות ונמרצות עם אלן לפי ב' לעיל ודומני התרשם מאוד.[4]

שרת

531

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

Coded Tel. W218 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2211/12 :נוסח יוצא

Washington, 9 December 1954

Your 149.[1]

I saw Murphy alone in order speak maximal frankness on both our points crisis with Egypt. I told him Israel's long-suffering conciliatory policy would be fatally affected by anything less than strict straightforward stand on principle *Bat Galim* and firm rejection any compromise short of onward journey ship with crew and cargo.

2. ראה מס' 528.
3. ראה מס' 502 והערה 6 שם.
4. ג'ורג' ו' אלן, שעמד להיכנס לתפקידו כעוזר מזכיר המדינה של ארצות־הברית לענייני המזרח הקרוב, דרום אסיה ואפריקה, ביקר בישראל בימים 7–10 בדצמבר במסגרת סיור היכרות במזרח התיכון. בשיחה במשרד ראש הממשלה בירושלים נסקרו חלק ניכר מהבעיות שהיו תלויות ועומדות בין ישראל וארצות־הברית ובכלל זה שאלת ירושלים, מדיניות הזיון במזרח התיכון, הפליטים, היחסים עם מדינות ערב ויחס ארצות־הברית לביטחון ישראל. (ראה דין־וחשבון של הרצוג על השיחה, בידיעות לנציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 20.12.1954, וסקירה שבועית, ביקורו של ג'ורג' אלן בישראל, שניהם בתיק 130.20/2475/3.)
תשובת אבן לתעודה שלפנינו ראה מס' 531.

531
1. מס' 530.

Similarly Alexandria trial if took certain course could lead to dangerous explosion, indignation, bitterness. Since he kept talk mainly on *Bat Galim* with which he more familiar, I sent him personal letter by hand stressing Alexandria. In this I said nothing could be more injurious prospect improved relations Mid[dle] East than violent passions which would be engendered if extreme sentences applied. After adding we had clear opinion baselessness charges I said in any event extreme sentence would elicit indignation so vehement Israel and elsewhere as to destroy hope of progress towards conciliation. Referring Byroade's promise use Caffery in this matter[2] I concluded impossible exaggerate tension with which we hope for active successful American good offices. I also mentioned parallel American concern its prisoners Peiping.[3]

You will see how closely this follows your point B. It was clearly understood I was communicating orally and in writing with him in order he should see Dulles.

Today Shimoni raised strongly with Hart.

As have cabled[4] I see Allen as major hope since important thing is for someone convey this to Nasser more potently than Caffery likely to do with all that we know of him.

If see Dulles before end trial or sentences will take up with him. Shall continue engage Jewish leaders as per my cable and press Blaustein remind Riad his promise.[5]

Eban

2. ראה מס' 518, הערה 2 שם.
3. ראה מס' 502 והערה 6 שם.
4. אבן דיווח על פעולות נוספות שעשה בעניין נידוני מצרים: הוא פנה אל מרפי בכתב, לאחר שיחתם זאת, והפציר בבלאושטיין להבריק לריאד, באמצעות ביירוד, להזכיר לו את הבטחתו למנוע תקלה חמורה בכל סיכוי של הפגת המתיחות. עם נאטינג, הוסיף אבן, יבוא בדברים בקרוב. הוא גם נקב בשמות האישים היהודים שהם מפנים אל השגריר המצרי ואל מחלקת המדינה. אבן הניח כי בישראל פנו אל השגריר לאוסון והציע לשקול ברצינות שיחה עם ג'ורג' אלן המבקר בישראל (ראה מס' 530, הערה 4), בעיקר אם ימשיך בדרכו לקהיר, כי המצרים מעוניינים יותר ביחסו של אלן הנכנס לתפקידו מאשר בשגריר קפרי, המסיים את תפקידו. (ראה אבן אל איתן, WIA205, 8.12.1954, 93.01/2211/12).
5. ראה מס' 541.

532

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of foreign Affairs

מקור: 130.02/2419/3

ירושלים, י"ד בכסלו תשט"ו
9 בדצמבר 1954

כמוס

הנדון: שחרור צוות "בת־גלים"[1]

ייתכן שבימים הקרובים נועמד בפני הודעה מצרית כי ברצונם להחזיר את צוות "בת־גלים" בתאריך מסוים ובמקום נקוב או אפילו בפני הבאת הצוות למקום מפגש בין נציגי ישראל ונציגי מצרים ודרישה מצרית כי נקבל את הצוות.

לדעתי רצוי לקבוע אם החזרת הצוות בלי האנייה מהווה פגיעה חמורה במערכתנו המדינית המחייבת נקיטה בצעדים מידיים כדי למונעה.

אם נחליט כי עלינו למנוע יוזמה מצרית שתהיה מכוונת לחסל את בעיית "בת־גלים" שלא לפי רוחנו כדאי יהיה לנקוט בצעדים הבאים:

א) להימנע במשך השבועות הקרובים מכל פגישה של ועדת שביתת־הנשק [ה]ישראלית־מצרית. נקבעה אמנם ישיבה רגילה של הוועדה ליום 13.12 אולם לא יהיה קושי לבקש דחייתה. כמובן אפשר לקוות כי לא ניאלץ להופיע בישיבת חירום.

ב) להודיע למנגנון או"ם כי אנו רואים [ב]סירוב מצרים להרשות לאנייה להמשיך בדרכה לחיפה על צוותה ומטענה, ובניסיון להפריד בין הצוות לבין האנייה הפרה של החלטות ועדת שביתת־הנשק והוועדה המיוחדת ועל מנגנון או"ם להימנע מלתת יד להפרה כזו. לכן לא נוכל להסכים לניסיון להחזיר את הצוות לשטח ישראל בלוויית משקיפי או"ם. הודעה כזו יכולה להשפיע על מנגנון או"ם לא להסכים לקבל את צוות "בת־גלים" לידיהם בלי אישור מצד ישראל.[2]

ג) להורות כי במקרה ותועבר אלינו הודעה מצרית על נכונותם להחזיר את הצוות ייאמר למצרים או למשקיפי או"ם כי אין אנו יכולים להסכים להפרדת הצוות מהאנייה בניגוד להכרעות ועדת שביתת־הנשק.

ברור כי המצרים עלולים לשחרר את הצוות ולהעבירם לארץ נייטרלית, ברם נדמה לי שאפשר להניח כי ניסיונם הראשון יהיה להחזירו לגבול ישראל.

בברכה,

י' תקוע
מנהל ענייני שביתת־הנשק

532

1. ראה מס' 519 ו־523 והערה 3 שם.
2. ב־10 בדצמבר נפגש תקוע עם ברנס בעניין זה וביקשו לא לתת יד להפרדת הצוות מהאנייה ולהחזרתו באמצעות מנגנון האו"ם. ברנס הסכים, על סמך העובדה שהעניין נמצא בפני מועצת הביטחון, ולאחר השיחה הודיע שנתן הוראה למשקיפים שבמקרה שהמצרים יפנו בדבר החזרת הצוות, עליהם לענות כי אינם יכולים לפעול בלי הוראה של מועצת הביטחון. (ראה שני מברקים של תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 12.12.1954, 130.09/2345/8.)

533

רב־אלוף מ׳ דיין אל מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס (ירושלים)
Rav Aluf M. Dayan to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130.16/2948/17 :העתק

[Tel Aviv], 10 December 1954

Area Commanders' Arrangement Jerusalem and Vicinity

I have received your letter of December 3rd 1954 and am sorry to learn of Jordan's retraction of the agreed draft of the proposed arrangement.[1]

A bipartite agreement appears to be impossible because of Jordan's attitude and as any tripartite agreement will not complement the existing obligations, I take the liberty of putting into writing the suggestions I made during our meeting.[2]

1) The G[eneral] A[rmistice] A[greement] itself precludes the opening of fire across the D[emilitarized] L[ine] and in any case our soldiers are already under strict orders not to fire unless authorized to do so by an officer or unless they are in danger of attack by superior numbers.

2) We are willing to arrange, even without the provision of a written agreement, direct telephonic communication between our Commander and the Jordan Commander should the Jordanians so concur.[3]

Yours sincerely,

Rav Aluf Moshe Dayan
Chief of Staff
Israel Defence Forces

533

1. ראה מס׳ 515.
2. הפגישה בין ברנס ודיין התקיימה ב־8 בדצמבר.
3. לאחר שלא ניתן היה באותו הזמן להשיג את הסכמת הצדדים לצורת החתימה על ההסכם פנה ברנס לישראל ולירדן בפברואר 1955 בהצעה לנוהל חלופי, לפיו שני הצדדים יביעו את הסכמתם לתת תוקף להסדר שעל תוכנו אין להם חילוקי דעות, ועם קבלת תשובות חיוביות משני הצדדים, יכנס פגישה של הקצינים המיועדים לתפקיד, לשם דיון בהסדרים להתקנת קו הטלפון וסידורים אחרים. כמו־כן הציע לפרסם הודעה קצרה לעיתונות. נוסח ההסכם שצורף למכתביו של ברנס היה זהה לנוסח שנספח למס׳ 515. במקום חתימות הצדדים נכתב: Certified true copy of text verbally approved by both parties ומתחת לזה באה חתימתו של ברנס.
ישראל הודיעה על הסכמתה להצעה ב־16 בפברואר. הפגישה התקיימה ב־18 באפריל 1955 והצדדים הסכימו שההסכם נכנס לתוקף. (ראה ברנס אל איתן, 8.2.1955, תקוע אל ברנס, 16.2.1955, ברנס אל איתן, 18.4.1955, כולם בתיק 130.16/2948/17).

534

רב־אלוף מ׳ דיין אל מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס (ירושלים)
Rav Aluf M. Dayan to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130.16/2947/6 :העתק

[Tel-Aviv], 10 December 1954

Dear General Burns,

In a letter to Major Doron of December 3rd, 1954 Colonel Brewster requests that arrangements be made for a system of U.N. patrols and observation posts covering the whole area of the Jerusalem D[emarcation] L[ine] and No-Man's Land.[1]

I am surprised to learn that he bases his request "on the terms of the arrangement reached between the Chief of Staff of the Israel Defence Forces and the Chief of Staff, U.N.T.S.O. [United Nations Truce Supervision Organization]".

Both in our previous conversations and in our exchange of letters we reached an agreement that requests for visits and observation from posts would be submitted with regard to "an area where a tense situation had arisen or trouble was expected" and that "there was no intention of establishing a system of observation posts or routine patrols by U.N.M.O.s [United Nations Military Observers] in the Jerusalem area or in any other sector of the D[emarcation] L[ine]".[2]

I cannot therefore accept the statement made in Col. Brewster's letter that the "situation in the vicinity of the line of demarcation and NML [No Man's Land] in the Jerusalem area makes it desirable to institute a system of observation posts and patrols in an attempt to prevent, or at any rate, determine the responsibility for the minor incidents of stone throwing and small arms fire".

534

1. המכתב בתיק 130.02/2425/9.
2. ראה מס׳ 499 והערות שם.

At our meeting on December 7th[3] I was compelled to say that I could not accept Col. Brewster's request as being in accord with the spirit and letter of our agreement. You agreed, at that meeting, to forward to us the list of incidents that occurred in the Jerusalem area during the month of November together with a request for visits based on that list. Requests made in that spirit will be given our most sympathetic consideration.

Yours sincerely,[4]

Rav Aluf Moshe Dayan
Chief of Staff
Israel Defence Forces

535

י' צור אל ראש הממשלה
J. Tsur to the Prime Minister

מברק מוצפן 642

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 10 בדצמבר 1954

שיחה של חצי שעה עם מנדס פרנס, ידידותית ועניינית.[1] הזכיר בראשית דבריו שיחתו עם אבן.[2]

3. בפגישה עם גנרל ברנס, שהתקיימה ב־8 בדצמבר, הביע דיין התנגדות להצעות שהובאו במכתבו של קולונל ברוסטר. הוא קבע שמערכת עמדות התצפית ושיטת משמרות הסיור לאורך הקו כולו באזור ירושלים, כהצעתו של ברוסטר, אינה מתיישבת עם העקרונות עליהם הוסכם בכתב ובעל־פה, לפיהם יוגבלו עמדות התצפית ומשמרות הסיור לנקודות בהן שוררת מתיחות מיוחדת.
ברנס טען כי ירושלים היא מקום רגיש וזה מחייב מספר מוגבר של סיורים ותצפיות, אולם אין כוונה כי המשקיפים ישמרו על הקו אלא ינועו לאורכו כדי לקבוע את האחריות לתקריות. דיין התנגד, וטען כי אם מחליטים שהמשמרות יקבעו אחריות לתקריות הרי למעשה מקימים גוף חדש בנוסף לוועדות שביתת־הנשק. לבקשתו של דיין ניאות ברנס להעביר לו את רשימת התקריות בנובמבר ולהגיש בקשה חדשה המבוססת על רשימה זאת. (ראה דו"ח של שלו על פגישת הרמטכ"ל־ברנס ב־8.12.1954, 130.16/2947/6.)

4. ברנס אכן שלח בתשובה דו"ח על תקריות בחודשים אוקטובר ונובמבר. במכתב הלוואי הוסיף כי מספר התקריות מחייב ביקורים ועמדות תצפית של משקיפי האו"ם באזורי גבול מסוימים והציע שהתכנית לסיורים ועמדות תצפית תוגבל לתקופה שבין 13 ל־26 בדצמבר, שבסיומה ישקלו מחדש את נחיצותה. בתשובה הסכים דיין לביקורים של משקיפים במוסררה, אבו טור ושער מנדלבאום. (ראה ברנס אל דיין, 10.12.1954; דיין אל ברנס, 13.12.1954, 130.16/2947/6.)

535

1. השיחה התקיימה ב־9 בדצמבר. דין־וחשבון שלם מהשיחה, הנושא את התאריך 14.12.1954, בתיק 130.10/2539/15.

2. ראה מס' 493.

בריתות במזרח־התיכון. אמר שקשה מאוד להזיז את ארצות־הברית מנטייתה הכללית לארגון העולם המערבי בבריתות וגושים אזוריים. אפשר להתנגד לתפיסה זו ואפשר גם לכפור ביעילותה כמו שעושה צרפת אך אין לשנות תפיסה מדינית כוללת. הוא מבין התנגדות ישראל ליצירת גוש מדינות ערב. זוהי גם עמדתה התקיפה של צרפת והדברים נאמרו בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים בשיחותיו בארצות־הברית. נדמה לו שהאמריקנים נטשו רעיון זה כמובן לא רק מפני התנגדות צרפת אלא גם משום ספקנותה של אנגליה ומפני הפירוד הפנימי בקרב הערבים. מכל מקום אם יצוץ רעיון כזה מחדש תהיה עמדת צרפת זהה עם עמדתנו גם מפני האינטרסים של ישראל וגם מפני הסכנה הנשקפת ללבנון שצרפת מעוניינת בה במיוחד. לעומת זה אינו רואה כיצד נוכל להתנגד לכניסת עיראק לברית טורקית־פאקיסטאנית: ראשית, משום שהמדובר באזור הגובל במישרין ברוסיה הסובייטית, שנית משום שמדובר בארצות שאינן גובלות אתנו; שלישית, משום שהשתתפות טורקיה שהיא החזקה בין השותפות – היא ערובה לכך שהברית לא תופנה נגדנו. כשהבעתי חששותי שמא יהיה זה צעד ראשון שיגרור אחריו צירוף שאר מדינות ערב אמר שאין לנו לחשוש לכך: ראשית, משום שצרפת תתמיד בהתנגדותה; שנית, מפני שמצרים תתנגד לכל צירוף של סוריה ומה גם שהיחסים בין שתי המדינות מתוחים ביותר. הוסיף "אתם יכולים לסמוך על הניגודים בין ארצות ערב".

חימוש ארצות ערב. אמר שגם הוא רואה בזה סכנה לשלום המזרח התיכון שכן כל הפרת מאזן הכוחות יש בה משום יצירת חלל המזמין פורענויות. הביע דעתו זו לבני בריתו ועוד יוסיף וידבר על כך. ביקשתיו להעלות השאלה בפגישתו הקרובה עם האנגלים והאמריקנים בפאריס ואמר שהוא מקווה כי ימצא הזדמנות לעשות זאת. רשם הדבר לפניו.

עמדת צרפת כלפי ישראל. מסרתי לו דברי ראש הממשלה בעקבות שיחתו עם אבן[3] ועמדתו על עליית קרנה של צרפת אצלנו. אמר שיחסה של צרפת נובע לא רק מאהדה לישראל הרווחת בחוגים רבים אלא גם משיתוף אינטרסים במדיניות במזרח התיכון. כשרמזתי שלהתקרבות זו של צרפת לישראל יש בוודאי חלק בהשקטת הרוחות בגבולות שכן הערבים רואים שאיננו בודדים עוד, אמר כי הוא בטוח שכל תמיכה בנו מביאה לידי réaction en chaîne ובמידה רבה היתה זו כוונתם בהבליטם ההתקרבות.

סואץ ו"בת־גלים". הצבעתי על החלטת מצרים לשחרר צוות הספינה כעל אות לכך שעמדה תקיפה של המעצמות מביאה לידי תוצאות. הסכים אך הוסיף שאין זה אלא צעד ראשון ולפי שעה לא השיגה ישראל את הניצחון העקרוני. לשם כך צריך שהמצרים ירשו לאנייה לעבור בתעלה. השיבותי שזהו עיקר הבעיה וביקשתי שמשלחתם תעמוד בתקיפות על כך במועצת הביטחון. אמר שמסכים לעמדה זו ורשם הדבר לפניו. הוסיף שמועצת הביטחון תחפש בוודאי דרכי פשרה וייתכן שהמצרים לא ייכנעו. "במקרה זה תשלחו בוודאי אנייה שנייה או שתחליפו שמה של אותה האנייה עצמה". אימץ ידינו לעמוד על זכותנו.

3. ראה מס' 529.

משפטי קהיר. סיפר שדן אמש עם חבריו בממשלה בעניין המשפט המדאיג אותו מאוד. גם הוא חושש לסמיכות הפרשיות בין משפט "האחים [המוסלמים]" ומשפט זה. עוד אמש נשלחו הוראות לשגרירותם להעמיד משקיף בבית הדין. חשוב מאוד שעורך־דין זר יהיה נוכח במשפט והוא שמח על שדרייפוס־שמידט יצא לקהיר לתכלית זו. מה יוכל המשקיף הצרפתי לעשות - על זה אין לשפוט מכאן ומה גם שהוא כשלעצמו איננו בטוח שאין יסוד להאשמות. יהיה אשר יהיה, אפילו מוכחת האשמה יעשו הצרפתים כל שביכולתם למנוע גזר־דין מוות והישנותו של הטבח המשפטי שבדינם של "האחים". הוא נותן חשיבות מיוחדת לכך שנוסף למשקיף משלהם ישתתף גם משקיף מטעם ממשלת ארצות־הברית. דבר זה יכול להכריע גורל המשפט.

הבעיות הכלכליות. לא נכנס לבעיות שהצגתי בפניו משום שאינו מכיר פרטיהן. אמר שבדרך־כלל עמדתו חיובית לכל דרישותינו וביקש להגיש לו תזכיר כדי לתת חומר בידו לשיחה מפורטת יותר עם אדגאר פור. אשר לעניין ההקלות לייצואנו והשוואתו בזכויותיו ל־.O.E.E.C [Organization for European Economic Co-operation] אמר כי ייתכן ולא יהיה צורך לנהל משא־ומתן מיוחד על זה שכן צרפת עומדת לפני ניסיון של שחרור כל היבוא ממכסות לא רק זה של ארצות אירופה.

צפון אפריקה. כשקמתי ללכת אמרתי שרציתי לנגוע בעוד נקודה אחת אבל אני רואה שמחכים לו מבקרים ואינני רוצה לגזול יותר מזמנו. כשציינתי שהמדובר בצפון אפריקה אמר כשנינו עומדים על רגלינו כי אדרבה הוא מעוניין לשמוע מה בפי. הבהרתי במילים מספר את עמדתנו. אמר שכבר היתה לו הזדמנות להגיד למשלחות של מוסדות יהודיים שביקרו אצלו כי אין בכוונתו לגרום קשיים כל שהם ליציאת היהודים מצפון אפריקה אך יש לדאוג לגורל הנשארים. אם רוצים אלפיים יהודים בחודש לעזוב את מרוקו, יצאו בשלום, אבל רבים מהם שיצטרכו להמשיך ולחיות בקרב שכניהם הערבים ויש להימנע בכל מחיר מכל דבר העלול להקשות על קיומם. אין זו אלא שאלת discretion, אפשר לעשות הכול אך אין להקים רעש. כשדיבר אתו נציג הקונגרס היהודי העולמי (הכוונה לגולדמן) על הצורך בתעמולה בשביל איסוף כספים לקליטת העלייה הזאת ביקש ממנו להימנע מכך עד כמה שאפשר לא מתוך דאגה לאינטרסים של צרפת אלא מתוך חרדה ליהודי צפון אפריקה עצמם. הוסיף שהוא מבין כי אין תנועת עלייה כזאת יכולה להיעשות בסוד וכי מפעם לפעם יופיעו בוודאי מאמרים וידיעות בעיתונים. אך עד כמה שהדבר נתון לביקורת שלנו נשתדל נא לשמור על מסגרת דיסקרטית.[4]

צור

4. רגעים מספר לאחר השיחה צלצל מנדס פראנס אל צור ומחה חריפות על ידיעה שפורסמה מטעם דובר משרד החוץ בירושלים לפיה אמר בשיחתו עם אבן בארצות־הברית כי צרפת מתנגדת לכל הבריתות במזרח התיכון, ומאמצת את ידי ישראל במאבק נגדן. מנדס פראנס טען כי לא אמר את הדברים כפי שפורסמו, ומכל מקום, היה מוסכם שתוכן השיחה יישאר כמוס. הוא הודיע שיהיה עליו לפרסם הכחשה חריפה. בתגובה הסביר שרת לצור כי לא היתה כל הודעה של משרד החוץ על תוכן השיחה, אלא רק הכחשה שכל מה שהתפרסם בעיתונות אינו אלא סברות של העיתונאים. ההבהרה נמסרה למנדס פראנס כשלא ניתן היה כבר לעכב את פרסום מחאתו. (ראה צור אל ראש הממשלה, 634, 9.12.1954, 130.09/2345/4; שרת אל צור, ל/604, 9.12.1954, 130.09/2345/8).

536

הערת־עורך
Editorial Note

פתיחת משפטם של נאשמי רשת החבלה הישראלית במצרים

ב־11 בדצמבר 1954 נפתח בבית הדין הצבאי העליון בקהיר משפטם של 13 היהודים הנאשמים בריגול לטובת ישראל ובחבלה באתרים שונים במצרים. שניים מהנאשמים, אברהם דר (ג'ון דארגלינג), קצין מודיעין שהקים את הרשת ואחר כך חזר לישראל, ומפקד הרשת לאחר מכן – אברהם זיידנברג (פאול פראנק), שהצליח לצאת לאירופה לאחר גילוי הרשת, נדונו שלא בפניהם.

אחד הנאשמים, מקס בנט, קצין צה"ל שנשלח על־ידי המודיעין למצרים והיה לו רק קשר עקיף לרשת, התאבד בתאו ב־21 בדצמבר. בכתב האישום נאמר כי חברי הקבוצה עסקו בריגול במצרים ושידרו ידיעות לישראל. בנוסף הניחו פצצות תבערה בבתי קולנוע, במשרד דואר ובמשרד שירות ההסברה האמריקאי באלכסנדריה במטרה לפגוע ביחסים בין מצרים לארצות־הברית. התובע דרש להטיל על הנאשמים את העונש המקסימלי של גזר דין מוות. בקשתה של הסניגוריה לדחות את המשפט כדי שתוכל להתכונן, נדחתה. כל הנאשמים כפרו באשמה, אך מקצתם הודו בחלק מהעובדות. הנאשמת מרסל (ויקטורין) ניניו טענה כי הודעתה בשלב החקירה הוצאה בעינויים. באולם המשפט נכחו הקונסול הצרפתי והקונסול המערב־גרמני, מכיוון שבין הנאשמים אזרח צרפתי ואזרח מערב גרמני.

537

ו' איתן אל שגרירות ישראל בלונדון
W. Eytan to the Israel Embassy in London

העתק: 130.02/2420/2

[ירושלים, 13 בדצמבר 1954][1]

במקום מברק–כמוס

קיבלנו דין־וחשבון מקוזלוב על כמה מפרטי המשא־ומתן האחרון עם חברות הנפט.[2] נראה לנו שסירובה של חברת הנפט האנגלו־איראנית שרוב מניותיה הן

537

1. התאריך נקבע לפי מכתב לוואי בתיק. מכתב זה נלקח על־ידי גדעון רפאל לפאריס והועבר מפאריס ללונדון במברק. (ראה מברק השגרירות בפאריס אל השגרירות בלונדון, 15.12.1954, 93.04/39/12).
2. קוזלוב דיווח כי חברת "אנגלו איראניאן" הודיעה כי אינה יכולה להתחייב לספק דלק איראני לישראל מחשש לתגובות מצד הערבים; גובשה הצעה חלופית שחברת "של" תתחייב להביא מאיראן משלוח אחד לניסיון, ואם הניסיון יצליח תמשיך באספקה זאת, ובכל מקרה התחייבה לספק 200,000 טונות במחיר קבוע ובהנחה מסוימת, בין אם תביא את כל הכמות מאיראן ובין אם לאו. קוזלוב, ואתו שנער ומרגלית, המליצו לקבל הצעה זאת, כי אין לצפות לתנאים טובים יותר. לדעתם חששותיהם של הבריטים, שמעורבים במשא־ומתן, כנים ואינם אמתלה או טכסיס. (ראה מברק משנער, קוזלוב ומרגלית אל אשכול, ספיר ואיתן, ל/263, 3.12.1954, 130.09/2320/2).

בבעלות הממשלה הבריטית, לספק לנו נפט פרסי - תובע פנייה מצדנו למשרד החוץ הבריטי. כזכור לכם, בעת שהועלתה בעיית כוויית לפני כשנה,[3] היתה לכל החברות הבריטיות עמדה זהה, והאמתלה היתה של force majeure בכוויית עצמה, כלומר, של הסתבכות עם השלטון המקומי והסכנה של אובדן הקונצסיה בכוויית. לגבי פרס, הרי כל הצדדים מודים שאין לחץ או התערבות מצד ממשלת פרס להפסקת ייצוא הדלק לישראל. "אנגלו־אירניאן" קבעה בשעת המשא־ומתן שהמניע לסירובה לספק דלק פרסי הוא האינטרס שלה בארצות ערב. אנו נמצאים, אפוא, במצב המוזר שחברה השייכת לממשלה הבריטית היא המכשיר המבצע את החרם הערבי בניתוק ישראל ממקורות הנפט של המזרח התיכון, גם כשהדבר אינו נוגע לנפט המיוצר בארצות ערב.

אנו משאירים לשיפוטכם את קביעת האופן וההזדמנות להבאת העניין בפני משרד החוץ כדי לבקש את התערבותו.

לקוזלוב נראה שיש טעם להביא את העניין בפני Nutting שאתו כבר דיברנו בזמנו על בעיית כוויית.[4]

בברכה,

ו' איתן

3. הכוונה להחלטתן של חברות הנפט הבריטיות להפסיק לספק לישראל נפט שמקורו בכוויית. בסוף ספטמבר 1953 נפגשו אילת וקוזלוב עם נאטינג, סגן שר החוץ הבריטי בניסיון להביא לשינוי ההחלטה, ובישראל הגישו איגרת לשגרירות הבריטית בנובמבר 1953. באיגרת התשובה הודיעה ממשלת בריטניה שאין בכוחה לשנות את החלטת חברות הנפט. (ראה כרך 8, מס' 423, 527 והערה 3 שם.)

4. מרגלית, היועץ הכלכלי בשגרירות בלונדון, טען בתגובה כי עמדת משרד החוץ הבריטי מורכבת, ולצד הלחצים הערביים, קיימת גם בעיית הקשרים עם איראן, שהבריטים התחייבו בפניה לדאוג לשיווק הדלק שהיא מפיקה. הוא הציע לשוות לפנייה למשרד החוץ צורה של התייעצות מתוך אינטרס משותף ולא של טענה ותביעה, ולהביא בפניהם פתרון קונסטרוקטיבי. פתרון כזה, לדעתו, הוא להציע לבריטים שמעוניינים למצוא לנפט האיראני שווקים שאינם קולטים נפט ערבי, מין הסדר משולש בין בריטניה, ישראל ואיראן, לפיו ישווק הנפט האיראני בישראל, כשהטקטיקה הנבונה לשם כך היא לרכז את כל הפעילות סביב חברת "של" ולאפשר לחברת "אנגלו־איראניאן" להישאר ברקע. (ראה מזכר מרגלית אל השגריר בלונדון, 16.12.1954, 130.02/2420/2.)

538

ר׳ שילוח אל י׳ הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

העתק: 130.20/2480/6

ואשינגטון, י״ח בכסלו תשט״ו
13 בדצמבר 1954

סודי–אישי

יעקב יקירי,

מכל הידיעות המגיעות אלינו מסתבר כי בשבועות הקרובים תסכם מחלקת המדינה דיוניה ובירוריה על מדיניות ממשלת ארצות־הברית ומעצמות המערב במזרח התיכון. אין אנו יודעים בדיוק פרטי והיקף הדיון המתנהל במחלקת המדינה אולם יש יסוד לחשוב כי הדיון חרג מהמסגרת המצומצמת של בחינת טענותינו הביטחוניות והפך לסקר כולל של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

מסתבר שאגב העיון בטענותינו וערעורינו נמצא מי שעורר גם שאלות יציבות המשטרים במדינות ערב ואם אמנם צדקו המטיפים זה שנתיים להשליך יהב ארצות־הברית על מדינות אלו. מהדי הוויכוח הפנימי המתנהל המגיעים אלינו מסתמנים שני כיווני מחשבה עיקריים. ביירוד ואסכולתו טוענים כי לפני שנתיים כשנתקבלה המדיניות הנוכחית היה ברור כי תידרשנה לפחות 3–4 שנים עד שהמדיניות תישא פרי והאקלים המדיני במזרח התיכון ישופר ויירכש אמונם של מנהיגי ערב, תושג יציבות מסוימת באזור ואז יוכלו לגשת בת[נ]ופה רצינית לפתרון הסכסוך הישראלי־ערבי. במשך השנתיים שעברו הוכיחה המדיניות את יעילותה: היחסים בין ממשלת ארצות־הברית למדינות ערב שופרו, מנהיגי ערב מעיזים יותר ויותר לנקוט בנימה פרו־מערבית בנאומיהם והצהרותיהם, הושגה ראשית התקשרות צבאית בין עיראק לארצות־הברית כשלב ראשון לקראת התקשרות עם הציר תורכיה–פאקיסטאן, נחתם החוזה האנגלו־מצרי המהווה למעשה התחייבות מצרית לשתף פעולה עם המערב בשעת פורענות עולמית, מצרים ומדינות אחרות מגלות נכונות לשיתוף־פעולה בתכנית ג׳ונסטון וכו׳. כל ההישגים הללו הם אמנם חלקיים וצנועים אולם אין ספק לדעת ביירוד וחבריו כי יש בהם משום הוכחה ניצחת לצדקת המדיניות שהמליץ עליה לפני שנתיים ואם יתמידו במדיניות זו סוף ההישגים המקווים לבוא. במשך השנתיים היו אמנם גם כישלונות ונסיגות, המצב בסוריה הורע והנויטרליזם שם התחזק, יחסי ישראל־ערב לא שופרו והמצב הפנימי בארצות ערב רעוע אבל יהיה זה נחפז להסיק מסקנות כי המדיניות נכשלה. במידה רבה גרמה ישראל בנוקשותה והשפעתה על ענייני פנים בארצות־הברית לכישלונות המדיניות במזרח התיכון. הקטנת ממדי הסיוע הצבאי למזרח התיכון בהשפעת ידידי ישראל, מעשה קיביה, הסערה שהקימה ישראל נגד סיוע צבאי לעיראק ועוד ועוד ערערו במידה מסוימת האמון הערבי בכוונות ממשלת ארצות־הברית ועיכבו תהליך הייצוב ביחסי ממשלת ארצות־הברית ומדינות המזרח התיכון. מסקנת ביירוד ובית מדרשו, אפוא, כי יש להמשיך במדיניות הקיימת ואין כל יסוד לבדיקה ולשינויים. הוא

מתרשם אמנם מדאגת ישראל לביטחונה והוא סבור כי צריך לבקש נוסחא אשר תפיג דאגה זו במסגרת המדיניות הקיימת אך אסור שהדבר יהיה כרוך בשינוי יסודי במדיניות הכללית.

אחרים במחלקת המדינה, כולל המזכיר עצמו ואחרים בצמרת מחלקת המדינה והממשל, אינם שלמים עם התורה הזו. החולשה הפנימית של משטרי ערב, דבקות המשטרים בליגה הערבית אשר במשך שנים תוארה גם על־ידי מומחי מחלקת המדינה כסמל הקיצוניות ושנאת המערב, סירובה של עיראק להצטרף לברית פאקיסטאן–תורכיה ועל כל אלה הערעורים והביקורת שבאו מחוגים רציניים ונאמנים על הממשל שאין לחשדם ב״ציוניות״ או בחוסר דאגה לענייני ביטחון של ארצות־הברית והמערב, כל אלה עוררו ספקות והרהורים אם לא הגיעה השעה ״למבט חדש״ גם במזרח התיכון.

טענותינו שהגיעו למזכיר ולצמרת לא רק במגעינו הישירים אלא גם בצינורות הנאמנים עליו ביותר עשו רושם רב והמזכיר החליט כפי שכבר ציינתי לעיל לבדוק המדיניות האמריקאית במזרח התיכון בכללה. לפי דברי ביירוד, באחת השיחות עם בלאוסטיין, הטיל המזכיר את הבדיקה על אנשים שאינם באגף המזרח התיכון. לא ברור לנו למי הכוונה. לא ידוע לנו על אישיות או קבוצה מסוימת מחוץ לאגף המזרח התיכון במחלקת המדינה המטפלים בימים אלה במרוכז בענייני מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון. יש לנו יסוד לחשוב כי בין השאר מחכה המזכיר לדו״חותיהם של שאקבורו וג׳ורג׳ אלן ושיחה בענייני המזרח התיכון עם אידן בוועידה הקרובה של נאט״ו.

כפי שידוע לך כבר ממברקינו ערכנו מחזור חדש של שיחות עם מי שעלול לדעתנו להשתתף בבירורים ובדיונים. נספחנו הצבאי שוחח ומשוחח עם כל אנשי המדיניות במשרדי ההגנה והכוחות המזוינים, השגריר ואני שוחחנו עם מרפי ומק־ארתור, אנשי סגל השגרירות שוחחו עם אנשי המזרח התיכון במחלקת המדינה ואחרים, כמו־כן קיימנו, השגריר ואני, מגע הדוק עם אישים מרכזיים רבים מקורבים למזכיר ובייחוד עם קבוצת ארליך וידוע לנו כי דבריהם בעל־פה ובכתב הגיעו למזכיר אשר הביע בדרך־כלל הסכמה לגישתם ולכוח הצעותיהם.[1]

אין ספק כי ההתעוררות הציבורית היהודית בארצות־הברית ערב הבחירות, התחייבויות מאות מועמדים לבחירות להתנגד לזיון חד צדדי של ערבים והעובדה שמתח ההתעניינות והחרדה לענייני ישראל לא פגו גם לאחר הבחירות הגבירו הכרת המזכיר והממשל כי יש להביא את הדיון עמנו לידי סיום מניח את הדעת. בשלב מסוים סמוך לבחירות הוחמרו היחסים בינינו למחלקת המדינה ולמזכיר במידה רצינית. מתנגדינו טענו כי חרגנו מהמותר לנציגים זרים והתערבנו בענייני פנים של ארצות־הברית. על ניסיונות ישראליים לקומם את יהודי ארצות־הברית נגד ממשלתם דובר כבר כזכור לך עוד בשעת ביקורו של השגריר בארץ.

החלטת הכנסת באותה שעה על גיוס יהדות התפוצה, נאומים ומאמרים שונים שהתפרסמו בארץ ונאומים מסוימים של שליחים ישראלים בארצות־הברית בעצם ימי מלחמת הבחירות, כל אלה נוצלו על־ידי אנשי המזרח התיכון במחלקת המדינה

538

1. ראה מס׳ 497.

להסתה מרוכזת נגדנו. ידוע לנו כי המזכיר התייחס להאשמה זו בחומרה רבה ואחד מידידיו תיאר מצב רוחו לגבינו כ־"He is as sore as hell". כפי שכבר כתבתי לך בהזדמנות אחרת עלה בידינו להזים הטענה הזו וגרמנו שתובא לידיעת המזכיר השתלשלות הדברים לאמיתה וכיצד יועציו באגף המזרח התיכון של מחלקת המדינה הם שהיו אחראים למשבר ולסערה הציבורית שהתחוללה בקרב ידידי ישראל בארצות־הברית ערב הבחירות. יש לנו כל היסוד להאמין כי רוגזו של המזכיר שכך וכי האווירה הכללית כלפינו בצמרת הממשל ומחלקת המדינה שופרה. שינוי האווירה מורגש ביחסים האישיים עם אנשי מחלקת המדינה, הבית הלבן וכו'. יש יותר נכונות להיפגש אתנו ולהיענות להזמנותינו ואווירת הדיבור עמנו ועם העיתונאים ואנשי ציבור עלינו שופעת ידידות ואהדה.

כמובן שאינני מתלהב מאווירת ידידות שאין בה תוכן של ממש ואינני רואה באווירה של אהדה ערובה שתוצאות המשא־ומתן בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית תנחנה דעתנו אך אין לי ספק כי השיפור ביחסים לכשעצמו הוא נכס מדיני בעל ערך הן מבחינת יהודית והן מבחינה בין־לאומית וכי בלי ספק יקל עלינו במערכה העומדת לפנינו.

במידה שממשלת ארצות־הברית בוחנת מדיניותה במזרח התיכון בעקבות עצומותינו מצטמצם הדיון בעיקר בבעיות ביטחוניות: מאזן הכוחות באזור בעקבות הסכם סואץ וסיוע צבאי לעיראק, הוצאתנו מכלל תכניות סיוע צבאי, ערובה ביטחונית. מלבד אלה עוררנו גם הבעיה הכללית של סירוב הערבים להתקדם לקראת שלום בהדגשה מיוחדת של ההסגר המצרי.

מכל אשר קראנו ושמענו בחודשים האחרונים מסתבר כי יותר מהכול התרשמו המזכיר וחבריו מטענתנו על אפלייתנו לגבי סיוע צבאי והסכמי ביטחון. לגבי מאזן הכוחות סוברת ממשלת ארצות־הברית, וזו גם דעת אנגליה וצרפת, כי אין כל יסוד לדאגתנו והרדתנו. המומחים הצבאיים של שלוש המעצמות קבעו כנראה בצורה משכנעת כי ישראל חזקה ושקולה כנגד כל צבאות ערב גם אם בכוח אדם ובענפי ציוד מסוימים יש לערבים יתרון מספרי וכמותי. במידה שממדי הסיוע יהיו זעומים ותכנית הסיוע הצבאי למצרים הוסרה לפי שעה מעל הפרק אין גם חשש שהמאזן עלול להיות מופר בעתיד הקרוב. (אגב, לגבי מצרים מתברר ממקורות נאמנים כי ההחלטה שלא לתת בשלב זה סיוע למצרים נפלה בניגוד לדעת אגף המזרח התיכון במחלקת המדינה ובעיקר בניגוד לדעתו של ביירוד. ביירוד טען שכדי לחזק משטרו של נאצר יש להתחיל מיד בתכנית סיוע צבאי למצרים על אף התנגדותו של נאצר למשלחת צבאית אמריקאית. אחרים בצמרת מחלקת המדינה התנגדו בכל תוקף למתן סיוע צבאי למצרים בשעה זו. טענו כי המשטר עוד לא הוכיח יציבותו ועוד לא גילה פרצופו האמיתי בבעיות בין־לאומיות. גם דביקותו היתרה של נאצר בליגה הערבית שימשה נימוק רציני נגד מתן סיוע צבאי למצרים. המתנגדים אמרו כי ממשלת ארצות־הברית תתחיל לתרום לייצוב המשטר על־ידי סיוע כלכלי ובהמשך הימים יתברר אם אמנם ראוי הוא גם לסיוע צבאי. הוויכוח הובא כנראה להכרעה במוסדות הביטחון העליונים של ממשלת ארצות־הברית ושם הוכרע להימנע לפי שעה ממתן סיוע צבאי למצרים. איש־שיחי אשר השתתף בוויכוח הפנימי הזה סיפר כי גם התנגדותנו הנמרצת לסיוע צבאי לארצות ערב מילאה תפקיד בעמדתו ועמדת אחרים בוויכוח.)

לגבי מאזן הכוחות יסתפקו אפוא בנוסחא כללית מעין זו שהושמעה על־ידי הנשיא והמזכיר ערב הבחירות. המאמץ העיקרי להפיג דאגתנו מושקע בחיפוש נוסחא מתאימה לערבות ביטחונית לישראל. ההצעות שנדונו כללו: הכרזה כללית כי אין לישראל יסוד לחשוש באשר היא מובטחת על־ידי חברותה באו"ם וארצות־הברית כחברה באו"ם חייבת לבוא לעזרתה נגד תוקפנות, חזרה על הצהרת השלוש וחיזוקה, בריתות ביטחון בין ארצות־הברית לישראל ובין ארצות־הברית לכל מדינה ערבית שתרצה בכך ועוד. מחלקת המדינה בחיפושיה אחר נוסחא לערוב לביטחוננו עומדת מצד אחד בפני הקושי הקונסטיטוציוני. הנוסחא צריכה להתקבל על דעת הקונגרס והקונגרס אינו מקל בהתחייבויות אשר משמעותן שימוש בחיילים אמריקאים. הבעיה בקונגרס לא תהיה היחס לישראל אלא התקדים שבהתחייבות ממין זה. החשש השני של מחלקת המדינה הוא שהתחייבות מרחיקת־לכת כלפי ישראל עלולה להרוס בניין הידידות הערבית שרק החלו בהקמתו. מכל הסימנים נראה כי ינסו לקבל אישור הקונגרס להצהרת השלוש בנוסח אידן.

לגבי הסואץ יבטיחו בוודאי להוסיף לפעול במרץ ובהתמדה להביא המצרים לביטול ההסגר ומילוי החלטות מועצת הביטחון.

כפי שכבר הברקנו וכפי שציינתי לעיל יש להניח כי הדיון והמשא־ומתן עמנו יחודש לאחר פגישתו של דאלס עם אידן בימי ישיבת נאט"ו בפאריז ומתקבל גם על הדעת שדאלס ירצה לשתף בסיכומיו והחלטותיו את ג'ורג' אלן הבא במקום ביירוד כעוזר למזכיר המדינה לענייני המזרח התיכון. לפי זה יש לחכות לחידוש פעיל של המשא־ומתן אתנו בשבוע השני או השלישי של ינואר 1955.

כבר הזכרתי כי הדיון שהתחיל במחלקת המדינה בעקבות עצומותינו בשטח הביטחוני התרחב והפך לדיון כולל במדיניות ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון. לא ברור לנו אופי הדיון והיקפו אולם אם נניח כי מגמת ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון להביא ליתר יציבות של המשטרים, להפגת המתיחות בין מדינות האזור ולראשית הקמת ארגון הגנה באזור לא אתפלא אם "המבט החדש" יתבטא בהגדלת ממדי הסיוע הכלכלי לארצות ערב ובהתקפת שלום בסכסוך הישראלי־ערבי.

בהחזרת עטרת סיסמת השלום באזור לקדמותה כבר נתקלנו בחודשים האחרונים. בנאומו של הנשיא בחג שלוש מאות ליהדות ארצות־הברית,[2] בהודעות שונות של המזכיר, ובנייר שהקריא לנו המזכיר בשיחתנו עמו ב־8 באוקטובר[3] נזכר בצורה נמרצת ביותר כי מדיניות ממשלת ארצות־הברית היא חתירה לשלום בין ישראל לערב. אם נזכור כי לפני שנה התמרמרנו על ממשלת ארצות־הברית שחדלה להתנבא בסגנון של שלום באזור, הוקענו החלטת קיביה בין השאר על שלא כללה קריאה לצדדים למשא־ומתן ולשלום הרי יש בחזרה לסיסמת השלום על־ידי ממשלת ארצות־הברית משום ניצחון עקרוני חשוב למדיניותנו. מאידך, אני חושש מאוד מפני סיסמות השלום של ממשלת ארצות־הברית אנגליה ומעצמות אחרות. בשיחות השונות בלונדון ובניו־יורק שמענו רמזים דקים שבדקים על גבולות ועל החזרת פליטים סמלית. אמנם אני יודע שבכוחנו לעמוד נגד כל לחץ לשינוי גבולות והחזרת הפליטים אולם הבעיה היא כיצד להימנע מלחץ זה וכיצד להימנע ממצב של התגוננות ביחסינו

2. ראה מס' 427, הערה 3.
3. ראה מס' 402.

הבין־לאומיים. אחד הדברים המציינים מעמדנו המדיני בחודשים האחרונים הוא שזו הפעם הראשונה בתקופה ממושכת שעברנו ממצב של התגוננות להתקפה מדינית. הערבים ומעצמות המערב הם המתגוננים ועלינו לחתור שמצב זה יימשך.

כפי שכבר אמרתי אני חושש שנעמוד בפני סיסמאות שלום מערביות. אני חושש שממשלת ארצות־הברית תתבע שתמורת מאמציה להפיג חששותינו הביטחוניים נתרום מצדנו להפגת המתיחות באזור על־ידי מדיניות של ויתורים. אם במצב זה תופענה מחדש הצעות שלום של נורי [סעיד][4] או הצעות "ותרניות" כביכול מצד נאצר או מדינאים אחרים עלולים אנו להימצא במצב לא נוח ביותר מבחינת האווירה הבין־לאומית.

ממקורות מהימנים ביותר אנו יודעים כי נציגי ערב בארצות־הברית עוקבים בחרדה רבה אחרי הדיונים המתנהלים בממשל בשאלות המזרח התיכון. בשיחות עם מזכיר המדינה ודוברי מחלקת המדינה אחרים נאמר לנציגים ערבים שונים כי אין להם מה לחשוש וכי אין ממשלת ארצות־הברית חושבת על מפנה יסודי במדיניותה במזרח התיכון. מכאן ברור לערבים שעומדים ערב מפנה והם מטכסים עצה כיצד לקדם פני הרעה וכיצד להגיב לאסון אם יבוא. לא אתפלא אם יימצאו מנהיגים ערבים אשר ישמעו בעצת והדרכת ידידיהם האמריקאים ויתחילו לנקוט במדיניות "מתונה".

במכתבי אליך מיום 2 בספטמבר ש[נה] ז[ו][5] כבר הבעתי דעתי שעלינו להתעמק גם באספקטים אחרים של מכלול יחסי ממשלת ארצות־הברית (המערב) – ישראל ומדינות ערב והזהרתי נגד צמצום הטיפול בשאלת המדיניות הצבאית והביטחונית בלבד.

ניסיתי באותו מכתב לציין בקצרה הקו הנראה לי לגופו ומבחינה תכסיסית. כנראה שכיוונתי לדעת גדולים והמשרד פעל במידה מסוימת ברוח הצעותי (שידורו של גדעון [רפאל][6] ועוד). אין לי ספק כי פעולה זו קלעה למטרה ושיפרה מאוד מעמדנו התכסיסי. ההדים בעיתונות ובעיקר במגעינו עם אנשי מדינה וציבור היו חיוביים ביותר וסייעו במידה ניכרת להרמת קרננו המוסרית.

כפי שציינתי במכתבי הנ"ל עלינו לחבר תכנית כוללת למדיניות ממשלת ארצות־הברית במזרח התיכון. תכנית זו צריכה להתכוון בעיקר להפגת המתיחות, לחיזוק האזור מבחינת יציבות המשטרים, לשיפור יחסי מדינות המזרח התיכון למערב וכמובן בסופו של דבר לראשית ארגונו ההגנתי של האזור.

לקדם פני הרעה ולמנוע לחץ עלינו לוויתורים בענייני גבולות ופליטים נדמה לי כי כל תכנית שנחבר אנחנו צריכה לכלול שורת "ויתורים" ו"תרומות" להפגת המתיחות אשר נוכל לעמוד בהם. כפי שאמרתי בספטמבר, חשוב שבמועד מתאים נצהיר אנחנו ביזמתנו על שורת מעשים חיוביים שאנו נכונים לעשות מיד. באותו מכתב הזכרתי: הכרזה על נכונות למשא־ומתן על פיצויים לפליטים, על סידורים ליבוא ויצוא ירדני דרך נמל חיפה וכו'. אני מציע שנכין רשימה נכבדה של מפעלים משותפים אפשריים בינינו לבין ארצות ערב ושנכריז על נכונותנו לבצעם מבלי להתנותם בהסכם ערבי למשא־ומתן על שלום. הכרזה כזו מצדנו הכוללת רשימה

4. ראה מס' 382, 388.
5. מס' 345.
6. ראה מס' 396, הערה 2.

רבת־רושם של הצעות נדיבות (ולא חשוב שרוב ההצעות כבר הוצעו על־ידינו בעבר בהזדמנויות שונות) תוציא את הרוח ממפרשי התביעה כלפינו בענייני גבולות ופליטים. הכרזה כזו גם תאפשר לנו לשמור על מעמדנו המוסרי כשוחרי הסכם ושיתוף־פעולה באזור.

שלך בידידות,

ראובן שילוח

539

ו' איתן אל שגרירויות ישראל בוואשינגטון, לונדון ופאריס
W. Eytan to the Israel Embassies in Washington, London and Paris

מברק מוצפן 640 (ואשינגטון)

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 13 בדצמבר 1954

לאבן, אילת, צור. משפט אלכס[נדריה].[1] הגיעה השעה להתחיל במערכה בשימת הדגש על המשפט עצמו ולא על כל דבר אחר (כגון, לא על רדיפות נגד יהודים הקיימות כאילו במצרים).

נקודות המוצא יכולות להיות:

(i) טענת השווא שישראל מארגנת חתירה ופלישה למצרים.

(ii) הכחשת האשמות על־ידי האסירים.

(iii) הצהרת הנערה הנאשמת שהודאתה נסחטה ממנה על־ידי עינויים.

כדאי לרמוז שהמשפט סודר במהירות בכוונה להפנות את דעת־הקהל בארצות ערב מהזעם שנגרם על־ידי תליית "האחים המוסלמים".[2] רושם זה מתחזק על־ידי סירוב בית־המשפט לדחות את שמיעת העדויות ולתת שהות לסנגוריה להכין את ההגנה כדרוש.

לפי העיתונות סירבו ליועץ ההגנה הצרפתי דרייפוס־שמידט את רישיון הכניסה למשפט.

539

1. ראה מס' 536 (הערת־עורך).
2. ראה מס' 530 והערה 1 שם.

תוכלו להשתמש בהודעת השר בכנסת היום שאת תוכנה מבריקים לחוד.[3]
מלבד המערכה בעיתונות עשו כל מה שבידיכם להשיג הצהרות ופניות מארגונים יהודיים ואחרים לפי הקווים דלעיל ולהשיג פרסומת רבתי לצעדים אלה.[4]

איתן

540

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA641

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 14 בדצמבר 1954

שלנו 640, שלכם 234, 237.[1]
אחרי שתי התייעצויות מפוכחות ונוקבות בוועדת חוץ־וביטחון בכנסת, הראשונה לפני הודעתי[2] והשנייה לאחריה, הנני לסכם.
א) המטרה האחת והיחידה בשלב זה הצלת חיי אנשים.
ב) פעולה נמרצת ביותר מצדנו להפעלת השלטון.[3]
ג) פעולה יהודית בכל הכיוונים כולל (ב).
ד) הסעיפים (ב) ו־(ג) בלי פומביות מפוצצת אך אולי כדאי שיבצבצו סימנים כי יש רגישות וערות.
ה) מאמרים בביטאונים מרכזיים שמגמתם יותר פנייה לתבונת שליטי קהיר מהוקעתם.
ו) הדגשה בפניות ובדפוס כי גם לפי האישום, אשר יש להכחישו, לא הרי אלכס[נדריה] כהרי "האחים [המוסלמים]" שהתנקשו בחיי ראש השלטון וזממו הפיכה.

3. בהודעתו בכנסת ב־13 בדצמבר אמר ראש הממשלה כי ממשלת ישראל דוחה נמרצות את עלילות הכזב הכלולות בכתב האישום של התביעה הכללית המצרית, המייחסות לשלטונות ישראל מעשי זוועה ומזימות תופת כלפי ביטחונה ויחסיה הבין־לאומיים של מצרים. הוא הוסיף כי ישראל רואה ביהודים הנאשמים בפשעים כה חמורים על לא עוול בכפם קרבנות של איבה פרועה למדינת ישראל ולעם היהודי וקרא לכל הדוגלים בשלום, ביציבות וביחסים אנושיים בין עמים למנוע עיוות דין הרה אסון. (ראה דברי הכנסת, המושב הרביעי של הכנסת השנייה, כרך XVII, 13.12.1954, עמ' 306).
4. אבן ושילוח התנגדו לפרסומת רבתי לצעדים להצלת העומדים למשפט במצרים (ראה מברקי אבן ושילוח אל איתן, 234, 237, 13.12.1954, 130.09/2310/12). ראה גם מס' 541.

540
1. ראה מס' 539 והערה 4 שם.
2. ראה שם, הערה 3.
3. במברק נוסף הבהיר איתן שהמונח "שלטון" מתייחס לממשלת ארצות־הברית (TNWA642, 16.12.1954, 130.09/2312/8).

ז) יש להביא בחשבון כי אם יהיו דיני מוות ייתכן כי יבוצעו תוך יום־יומיים ולכן יש להקדים רפואה למכה.

ח) עוד נשקול בבוא מועד אך קרוב לוודאי כי נחייב פעולה פומבית רבתי מיד עם חריצת דיני מוות אם כי גם אז ברור הסיכון.

ט) הוועדה שללה בשלב זה הפגנות ואספות פומביות בארץ ובגולה.

י) בארץ יוקם ועד ציבורי להפעלת השפעות ולא לפעולה המונית.

יא) המתח בארץ עולה מיום ליום ויש כורח בפורקן לו גם למנוע יזמות פרועות ולכן (י).[4]

שרת

541

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW168

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 14 בדצמבר 1954

מסתבר כי עד היום לא עשתה ממשלת ארצות־הברית צעד רציני ואפשר לא עשתה שום צעד להצלת נאשמי קהיר.[1] אלן התרשם מדברי, אמר: טוב מאוד כי הגדת לי זאת עכשיו והשתמעה מזה הבטחה לפעול בקהיר אבל על שדרי אליו בו ביקשתי לדעת התוצאות אין תשובה זה 48 שעות.[2] אמנם יש ערך להעברת שדר בלאושטיין בצינורות רשמיים אך יש בזה גם הבלטת העובדה של היעדר פנייה רשמית ישירה.[3] צריך שיהא

4. מברקים דומים שוגרו גם אל לונדון ופאריס.

541

1. ראה מס' 530, 531.

2. ב־12 בדצמבר העביר שרת לאלן בקהיר, באמצעות השגריר האמריקאי בישראל, שדר בו הביע דאגה עמוקה באשר להתפתחויות בעניין נאשמי המשפט במצרים וביקשה שיודיע לו מהר ככל האפשר אם יוכל לעשות משהו בנידון וכיצד הוא רואה את הסיכויים. (ראה שדר לאלן ומכתב לוואי אל לאוסון, 12.12.1954, 130.02/2453/20.) תשובת אלן – ראה מס' 554.

3. ב־12 בדצמבר נשלח באמצעות מחלקת המדינה מברק של בלאושטיין אל ריאד ובו פנייה נמרצת בעניין המשפט במצרים, בהדגשה שלפי מיטב ידיעתו, ממשלתו גורסת כדעתו. שמעוני שהודיע על כך למשרד החוץ הוסיף שאף כי הדגשתו זאת אינה מחייבת רשמית את ממשלת ארצות־הברית, הרי היא מתחזקת ומתאשרת על־ידי העובדה שמברקו נשלח בצינורות הרשמיים של ממשלת ארצות־הברית ונמסר על־ידי ביירוד וקפרי. (ראה אבן אל איתן, WIA227, 10.12.1954, שמעוני אל איתן, WIA230, 12.12.1954, 93.01/2211/12.)

ברור להם כי חוסר פעולה מצדם או פעולה שתעשה רושם יציאת ידי חובה מהשפה ולחוץ תתפרש כסימן כי לא אכפת לארצות־הברית אם תהיינה תליות. דומני כי אנו זכאים לתשובה ברורה אם תפנה ואשינגטון לקהיר או לא. הברק דעתך מיד, כל יום חשוב.[4]

שרת

542

מ' שרת אל מ' אורבך (פאריס)
M. Sharett to M. Orbach (Paris)

Coded Tel. TP504 מברק מוצפן
Outg.: 130.15/3754/11 :נוסח יוצא

Jerusalem, 15 December 1954

Most immediate

Dear Mr. Orbach.

I have read with great interest the report of your conversation with the P[rime] M[inister] of Egypt.[1] As you know, many of us admire his integrity, idealism and tenacity of purpose.

We feel sure that his aims are peace and progress and that he fully realises the interdependence of the two. It is for this reason that we regret the absence of practical evidence that he is preparing the ground for peace by educating his public opinion accordingly. What we would like to see is some positive steps in that direction, such as the recognition of Israel's elementary right to free passage through the Suez Canal, which would come not as a concession to her, but in fulfillment of Egypt's unquestionable international obligation and in deference to an overwhelming consensus of international opinion.

But there is also the question of the avoidance of certain acts which are liable to set back the clock of peace indefinitely. What I here have primarily in mind is the outcome of the Cairo trial against a group of hapless and helpless Jews. I fervently hope that it will not result in death sentences, for their execution would inevitably cause a fatal breakdown of moral restraints and frustrate those who are making superhuman efforts to curb passions and

4. אבן השיב שלמחרת ישאל את מרפי אם מחלקת המדינה פעלה, ואם לאו – האם היא מתכוונת לפעול, ומתי. כן ישאל אם ידוע לו דבר על פעולת אלן. (ראה אבן אל שרת, WIA245, 14.12.1954, 93.01/2211/12.) ראה גם מס' 543.

542

1. ראה מס' 510 והערה 7 שם. אורבך הגיע לפאריס על פי בקשתו של רפאל בדרכו לביקורו השני בקהיר על מנת שרפאל יצייד אותו בתדרוך מעודכן על־פי דיווח על ההתפתחויות האחרונות מפי איש הקשר המצרי, עבד אל־רחמן צאדק, שעמד להגיע גם הוא לפאריס מקהיר. (ראה מברק רפאל אל אבנר, ד/745, 12.12.1954, 130.15/3754/11.)

lead their people into ways of peace. We look forward to counsels of farsighted statesmanship prevailing over considerations of the moment and preventing the erection of a scaffold as an insuperable barrier between Egypt and Israel.

Yours sincerely,[2]

Sharett

543

א׳ אבן אל ו׳ איתן
A. Eban to W. Eytan

מברק מוצפן WIA250

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 15 בדצמבר 1954

מחלקת המדינה מסרה לבלאושטיין:

א) קפרי מודיע שמברק בלאושטיין נמסר לנאסר.[1] קפרי נתבקש למסור לבלאושטיין בשם נאסר שהוא מודה לו על המברק וביכולתו להבטיח שיש כאן תהליך תקין של משפט כנהוג לגבי נתינים מצרים. מחלקת המדינה רצתה לשכנע את בלאושטיין שיראה ניצוץ של חיוב בהודעה זאת כאילו נרמז שדין הנאשמים אינו דינם של מרגלים זרים שגורלם ידוע ונחרץ. אמרתי לבלאושטיין שאינני רואה בניסוח זה יותר מאישור נימוסי לקבלת מברקו ועליו להתמיד במאמציו ללא ליאות.

2. השדר של שרת בתעודה שלפנינו הגיע לפאריס באיחור ובשל הצורך בפיענוחו הובא לשדה התעופה רק לאחר שאורבך המריא לדרכו, ולכן לא נמסר לידיו. בכל אופן, דיווח רפאל, אורבך תודרך ורשם בקפדנות, והוא דרוך להצליח בשליחותו. (מברק אל שרת, 16.12.1954, 130.09/2345/4.) בסופו של דבר נמסר שדר זה של שרת, בשינויים מסוימים, באמצעותו של צאדק – ראה מס׳ 559.
אורבך תודרך ככל הנראה לפי מסמך שהוכן בפאריס, הנושא את התאריך 15.12.1954, וכותרתו: Brief for Mr. Maurice Orbach. במסמך זה ניתוח של המדיניות המצרית, פרשת המשפט, מעצר "בת־גלים" וחופש השיט בתעלת סואץ. בסופו תכנית לטווח קצר בת שבעה סעיפים:
1. אי־מתן גזרי דין חמורים במשפט בקהיר.
2. שחרור "בת־גלים" ומתן אפשרות לספינה להמשיך צפונה על צוותה ומטענה.
3. אי־הפרעה לכל המטענים היוצאים והבאים לישראל.
4. הפסקת התעמולה העוינת והלוחמה המדינית, ואי־התערבות בעניינים פנימיים.
5. הפסקת תקריות הגבול.
6. הקמת קשר ישיר באמצעות נציגים מוסמכים שיעבדו את הפרטים של הסדרים אלה.
7. חילופי דעות סודיים בדרג גבוה על עתיד היחסים בין מצרים וישראל.
(התעודה בתיק 130.15/3754/11.) ראה גם מס׳ 553, 562.

543
1. ראה מס׳ 541.

ב) מחלקת המדינה אישרה לבלאושטיין שגם היא פעלה ופועלת לשם מניעת תוצאות קיצוניות.
ג) היום נקבל את התשובות של מחלקת המדינה על השאלות המוגדרות במברקי 245.[2]

אבן

544

ש' קדר אל מחלקת מזרח אירופה
Sh. Kaddar to the East European Division

מברק מוצפן פ/563
נוסח נכנס: 130.09/2343/4

פראג, 15 בדצמבר 1954

נתקבלתי לפי בקשתי על־ידי שר החוץ כדי למסור לו איגרת נשיאנו אל הנשיא.[1] בשיחה שנמשכה 40 דקות גוללתי לפניו עוד פעם פרשת היחסים בין שתי המדינות. ציינתי בסיפוק כי מאז שיחתנו הרשמית האחרונה ב־10 במארס בה הצעתי את תכנית ארבע הנקודות[2] חלה תזוזה מסוימת:
א) משני האסירים שוחרר אחד, אך שיפור יחסים בין שתי מדינות אינו יכול להתבצע כמו תכנית כלכלית אותה אפשר להגשים באחוזים מסוימים. אם אמנם פני ממשלת צ'כוסלובקיה באמת לשיפור אמיתי של היחסים, הרי מילוי של 50 אחוזים של תביעתנו לשחרור האסירים הנה כאי־מילוי התביעה. רק השחרור של השניים עלול ליצור הדעה בקרב ממשלת ישראל ודעת הקהל כי אמנם הצ'כים רואים הפרשה

2. ראה שם, הערה 4. לאור המידע שבתעודה שלפנינו הסירה השגרירות את בקשתה לראות את מרפי. בנוסף למידע זה מסר ברגוס שקפרי הודיע שפנה אל שר החוץ פאוזי וזה אמר שעמדת ארצות־הברית ברורה לו ויעביר את המלצותיה אל נאסר. ברגוס הדגיש באופן בלתי רשמי, מתוך ידיעות שהתקבלו במחלקת המדינה, שלנאשמים ניתנת סניגוריה יעילה ואמיצה, ושארבעה מהנאשמים חזרו והודו בהצגת משרד שירות ההסברה של ארצות־הברית. (ראה שמעוני אל איתן, WIA258, 15.12.1954, 93.01/2211/12.)

544
1. המדובר באיגרת הנשיא בן־צבי אל נשיא צ'כוסלובקיה זפוטוצקי. באיגרת הביע הנשיא בן־צבי שביעות רצון משחרורו של שמעון אורנשטיין, ואכזבה על שבקשת השחרור של מרדכי אורן נדחתה בינתיים. (האיגרת, מיום 29.11.1954, בתיק 130.11/2513/5.) אורן ואורנשטיין נעצרו בסוף 1951, שניהם באשמת ריגול; אורנשטיין נידון למאסר עולם ואורן – ל־15 שנות מאסר. בדצמבר 1953 פנה הנשיא בן־צבי אל הנשיא זפוטוצקי באיגרת, בבקשה להיענות לבקשות החנינה שהגישו נשות שני האסירים (ראה שם). אורנשטיין שוחרר בסוף אוקטובר 1954 ואילו אורן שוחרר רק במאי 1956.
2. במועד זה הגיש קדר את כתב מינויו כממונה קבוע לשר החוץ של צ'כוסלובקיה ובאותה הזדמנות העלה ארבעה נושאים לדיון: שחרור אורן ואורנשטיין, איחוד משפחות (כמקרים קונקרטיים הביא את עניינן של שתי נשים), פיתוח יחסי מסחר וטיפוח קשרי תרבות. (ראה מברק קדר אל מחלקת מזרח אירופה, פ/404, 10.3.1954, 130.09/2343/4.)

כמחוסלת. השר השיב כי הרי נשיאם הודיע לנשיאנו שלפי שעה אין ביכולתם לשחרר את אורן; פירושו כי הוחלט עקרונית לשחררו ורק שאלת המועד בגדר דיון. הוא מקווה שהמכתב החדש של נשיאנו עשוי להזיז העניין.

ב) איחוד משפחות.[3] הודיתי על ששתי הנשים עליהן דיברתי אתו בשיחתנו האחרונה הורשו בינתיים לצאת את המדינה, ונמצאות כבר בדרכן לישראל. כמו־כן ניתנו מאז רישיונות עלייה אחרים. קליצקה הבטיח לי 460 רישיונות, אך הדבר נמצא עדיין בגדר של הבטחה. רצוי כי בעקבות ההבטחה יבואו מעשים של ממש. השר אישר דברי קליצקה, כי לגבי מאות מקרים (לא נקב מספר מדויק) ישנה החלטה עקרונית חיובית והבטיח שהסידורים המנהלתיים יסתיימו בקרוב. ביחס לגברת אהרמן אישר מחדש ההחלטה העקרונית ומקווה שהסידורים הטכניים יסתיימו בקרוב.

ג) באשר ליחסי מסחר, אישר את דברי קליצקה שההכנות מצדם התקדמו במידה ניכרת, ומקווה שבקרוב יציע פגישה של שתי משלחות מומחים לבירור התביעות ההדדיות של העבר כדי לפלס דרך לפיתוח יחסי מסחר תקינים לעתיד.

קדר

545

א' ששון אל המנהל הכללי של משרד החוץ
E. Sasson to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/776
נוסח נכנס: 130.09/2356/6

רומא, 16 בדצמבר 1954

א) ביוזמת יהודי ממילאנו ובביתו נפגשו אמש אסטורה מאייר והקונסול המצרי במילאנו לשיחה חופשית של שעתיים שתוארה אחר־כך על־ידי מאייר כגלויה, כידידותית וכמקיפה.

ב) לפני לכתו לפגישה הודרך מאייר על־ידי ונתבקש במיוחד לשים הדגש על משפט קהיר ולהזהיר מפני צעדים פזיזים ופסקי דין חמורים שעשויים להחמיר מצב הביטחון באזור ולקומם נגד מצרים דעת העולם היהודי והתרבותי.

ג) לדברי מאייר חזר הקונסול המצרי והבטיח ארבע פעמים בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים שלא יוצא להורג אף אחד מהנאשמים וגמאל עבד אל־נאסר יתנהג בכל הרחמים בבואו לאשר פסקי־הדין.

ד) במשך כל השיחה שנגעה במצב בגבולות, בבעיית הפליטים, במעבר בתעלה, במצור הכלכלי ובסיכויי השלום ועוד הופיע הקונסול המצרי כמתון וכסבור שהכול

3. בשיחתם ב־17 בנובמבר הודיע קליצקה, מנהל מחלקת אסיה, לקדר, כי נתקבלה החלטה עקרונית בדבר מתן היתרי יציאה ל־460 איש במסגרת איחוד המשפחות, אך הביצוע מתעכב לפי שעה בגלל קשיים טכניים של משרד הפנים. (ראה מברק קדר אל מחלקת מזרח אירופה, פ/553, 17.11.1954, שם.)

ניתן לסידור במרוצת הזמן באם ישראל תגלה הבנה למצב הפנימי במצרים, תזדיין בסבלנות ולא תעשה פרובוקציות כאלה שתכריח גמאל עבד אל־נאסר וחבריו לנקוט במדיניות קיצונית שתרחיב התהום עוד יותר.

ה) הקונסול הדגיש בכל קטע מדבריו הצורך ברצון טוב ובהפסקת התעמולה העוינת משני הצדדים. כן דיבר הקונסול בשבחי ויצר הרושם אצל מאייר שהוא מעוניין בשיחה אתי ותיארני כאיש הבקיא בענייני המזרח התיכון ושוחר שלום. הקונסול ביקש לקבל אם אפשר העתק מההרצאה שלי ב"איספי".

ו) מאייר הבטיח לכתוב דו"ח מלא על השיחה וההתרשמות שלו ולהופיע ב־23 ברומא כדי לדון על הפגישה ולקבל הוראות חדשות בדבר המשכת הקשר. מאייר הופתע לראות שהקונסול בקיא ברוב בעיותיה הפנימיות והחיצוניות של ישראל ועוקב אחר פעולותיה ופעילותה של צירותנו ברומא.[1]

ששון

546

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.10/2530/7

פאריס, כ"א בכסלו תשט"ו
16 בדצמבר 1954

כמוס

הנדון: שיחה עם מר מאיארד על המדיניות הצרפתית במזרח התיכון

בהזדמנות שהותם בפאריס של מר גדעון רפאל ומר דיבון הפגשתים לסעודת צהריים עם מר מאיארד ממשרד החוץ. השיחה נסבה על עתיד המדיניות הצרפתית במזרח התיכון, ובמיוחד על עמדתה של צרפת לגבי הכרזת שלוש המעצמות.

מר רפאל אמר, שבישראל גוברת ההכרה בצורך לחזק את הכרזת 1950 על־ידי פירוש מוסמך ושאינו משתמע לשתי פנים, שיקבע כי המעצמות תתנגדנה לכל ניסיון לשנות בכוח את המצב הקיים בגבולותינו וכן את הסטטוס־קוו בין מדינות ערב בינן לבין עצמן. דבר זה מתכוון במיוחד לניסיונות לשנות, כביכול בדרכי שלום ובהסתמך

545

1. בפגישה נוספת עם איש הקהילה היהודית במילאנו ביקש הקונסול המצרי, אחמד חילמי איברהים, למסור למאייר, קונסול כבוד של ישראל במילאנו, כי לפי ידיעות שקיבלה השגרירות המצרית ברומא לא ייגזר גזר דין מוות על איש מהנאשמים ואיש מהם לא יוצא להורג. הוא יצר רושם שהוא מעוניין להיפגש עם ששון. ששון הגיב שאין לו התנגדות להיפגש אך מבחינה טקטית רצוי לא להיחפז ולא לגלות עניין רב בכך. (ראה ששון אל איתן, מפר/791, 22.12.1954, 130.09/2356/6).

על רצון האוכלוסין, את מעמדה של סוריה ולצרפה לעיראק. מר רפאל הסביר, כי מדינות ערב לא תראינה כל הכרח להחליש את לחצן על ישראל באם לא יהיה ברור להן, ללא צל של ספק, שאין כל סיכויים קיימים להוצאת ישראל מהאזור או לצמצום גבולותיה.

מר מאיארד לא גילה התלהבות מרובה לכל הצעה לחיזוק הצהרת 1950. אמר שלדעתו אין בכוחן של הכרזות מדיניות בעלמא לשנות את עמדתן של מדינות ערב. ייתכן ובסופו של דבר תכבול הכרזה כזו את ידינו ולא תשיג את מטרתה. הצהרה חדשה כזאת תביא ממילא לחיזוק ההשקפה בדבר איזון כוחות מוחלט בין ישראל לבין יתר ארצות ערב, ואילו דבר זה נותן מקום לפירושים ולהגבלות. הכרזת 1950 בלתה מזוקן, אין מתחשבים בה ביותר ואין שמים לב אליה. משום כך ניתנה האפשרות לצרפתים לעזור לנו באספקת נשק מחוץ למסגרת המוסכם. בעוד שאם תחודש ההצהרה, יש חשש כי צרפת תיאלץ לשמור על המסגרת הרבה יותר משעשתה זאת בעבר.

העיקר, אמר מר מאיארד, שנצליח להניע את ארצות־הברית שתחדל מרדיפתה אחרי חסדי הערבים. כל צעד פייסני מלבה את ההסתה בארצות ערב, ואילו עמדה תקיפה של המעצמות מקרבת את השלום. הוא הסכים להערכתנו, כי הכרזת אידן בבית־הנבחרים[1] קיררה את התלהבותם של הערבים, אך לגבי צרפת אינו רואה את התועלת שבהצהרה דומה. "מוטב שיחשבו הערבים כי הקשרים ביניכם ובין צרפת הדוקים יותר משיכול הדבר לבוא לידי ביטוי בהצהרה מדינית פומבית".

מר מאיארד הבהיר מחדש, כי מדיניותה של צרפת במזרח התיכון מכוונת למנוע חימוש ארצות ערב, בריתות בין הארצות האלו והכנסתן במסגרת של ברית משותפת.

בתשובה לדברים האלה אמרתי, כי אני רואה שבנקודות חשובות אלו יש הזדהות מוחלטת בין מטרות מדיניותנו. נראה לי, אפוא, כי נוסף לעזרה הממשית שצרפת יכולה להושיט לנו, יש בידה למלא תפקיד חשוב על־ידי הסברת מטרותיה היא לגבי המזרח התיכון בפני שתי המעצמות האחרות. בעיני כמה מן המדינאים האמריקנים והאנגלים נראית ישראל כטרדנית בהתריעה חזור והתריע על הסכנות הנשקפות לה מחיזוקן של מדינות ערב ועל הצורך לחדול מניסיונות פיוס כלפיהן. ואילו לדעתה של צרפת, אשר תסתמך על האינטרסים שלה, יהיה הרבה יותר משקל בסוד המעצמות, מה גם שאמריקה ובריטניה נזקקות לה כרגע ביותר.

מאיארד טען שארצות־הברית נזקקות לצרפת רק עד השבוע הבא, לאמור: עד לאישור הסכמי פאריס. הערתי לכך כי לדעתי אין הדבר כן. אחת מן השתיים: אם יסרב בית־הנבחרים הצרפתי לאשר את ההסכמים בוודאי שתהיה מחלקת המדינה נאלצת לחזור אחרי צרפת תקופה ממושכת להביאה לעמדה הרצויה לה; ואם יאשר אותם, תגדל חשיבותה של צרפת בגלל מקומה בברית מערב אירופה והבסיסים שבידה בצפון־אפריקה. הסבר זה נראה בעיני מאיארד והסכים שיהיה צורך לכוון את ההסברות בענייני המזרח התיכון ברוח זו.

546

1. ראה מס' 454 והערה 1 שם.

השגותיו של מר מאיארד נגד חידוש הצהרת שלוש המעצמות נראות בעיני כשקולות ביותר וכדאי שנשים לב אליהן.[2]

בברכה,

יעקב צור
שגריר ישראל

547

שיחת מ' שרת - א' וייט (בתל אביב, ב־17 בדצמבר 1954)
Meeting: M. Sharett – I. White (Tel-Aviv, 17 December 1954)

Copy: 130.02/2414/28 :העתק

Tel Aviv, 17 December 1954

Mr. White brought me the following message from Acting Secretary of State Hoover.[1] I have recorded it almost, but not quite, verbatim:

There is no change in the basic position of the United States regarding the right of Israel shipping to use the Suez Canal.

With regard to the *Bat Galim*, strong demarches have been made vis-à-vis Egypt, both in Cairo and in Washington. The Department is not sanguine about the possibility to effect a complete reversal of the Egyptian attitude in this context.

In the United States' judgment the *Bat Galim* incident has demonstrated the correctness of U.S. belief that progress in a quiet atmosphere can be conducive to effective negotiations, whereas dramatic test cases can only hamper a progressive relaxation of the Egyptian attitude in the matter.

It may well be that such cases will also contribute to arouse emotions in Israel.

2. נג'ר, שוגיב על שיחה זאת, התרעם על התרכזותו של רפאל במהלך השיחה בצורך בחידוש הצהרת השלוש, שפירושה נסיגה ומינימליזם מדיני, שבוודאי אכזבה את מאיארד. רפאל, כפי שסוכם עמו, היה צריך להדגיש את התנגדותה של ישראל לצירופה של עיראק לברית בין טורקיה ופאקיסטאן, במיוחד לנוכח הנטייה שגילה מנדס פראנס, בשיחות שקיים עם אבן וצור, להסכים לצירוף זה. (ראה נג'ר אל שר החוץ, 22.12.1954, 130.02/2403/9).

547

1. הובר הורה לשגרירות למסור את השדר לראש הממשלה שרת בתגובה על שיחתו של שרת עם השגריר לאוסון ב־10 בדצמבר. באותה שיחה אמר שרת כי ישראל מבינה שהאמריקאים והבריטים פועלים בקהיר בעניין "בת־גלים" והיא מוכנה להמתין ימים אחדים עד שתתברר כוונת המצרים. אולם צריך שיהיה ברור כי רק שחרור האנייה על צוותה ומטענה והמשך נסיעתה צפונה יספק את ישראל, וכל פתרון אחר לא יהיה קביל עליה והיא תתבע את כינוס מועצת הביטחון. (ראה שרת אל השגרירות בוואשינגטון, TNWA637, 12.12.1954, 130.09/2312/8).

The U.S. Government has some reasons to hope for the release of the vessel as well as the cargo and crew, and they look forward to an increasingly effective response to their efforts for the total easing of the restrictions – a process which has been interrupted by the *Bat Galim* incident.

I asked Mr. White whether he could throw any light on the meaning of the word "release" in the last sentence – release of the ship to proceed whither? Mr. White smiled understandingly and said that he himself had no additional information to what was stated in the message, but it stood to reason that if the meaning had been that the boat would be free to proceed to its destination this would have been plainly stated.

I then said that I had only one comment to make. The assumption of the State Department that Egypt was likely to change her attitude as a result of peaceful persuasion alone, without the pressure of facts which focused international attention on her behavior, was not borne out by experience. At the beginning Egypt intended to obstruct the traffic of any goods shipped through the Canal to or from Israel. It was only because we started sending cargoes through the Canal – at first under foreign flags – that Egypt, after repeated attempts to prevent the passage of such ships, take the cargo off, etc., had had eventually to give in, with the result that the practice of a more or less free passage of ordinary goods in non-Israel ships had been established. It was therefore clear that as far as the passage of Israel ships proper was concerned, Egypt would again give in only if her hands were forced. Without the creation of such facts as *Bat Galim* it was idle to expect any relaxation.

Mr. White said in reply that the next step might profitably be the sending of an oil shipment from Persia through the Canal.

I asked him point blank whether he could tell me that the U.S. Government saw an early prospect of securing passage for an oil tanker bound for Israel, but he evaded a direct reply and merely indicated that they were aware of our negotiations with the Anglo-Iranian in this regard.[2]

In conclusion I said that with regard to *Bat Galim* we shall probably have to press for a Security Council meeting next week, so as to wind up the affair. Mr. White expressed doubts as to whether a winding up that way was practicable, to which I remarked that what I had in mind was at least a formal winding up, such as would clarify the situation, so that we might know where we stood in the whole business.[3]

M.S.

2. ראה מס' 537.
3. בעקבות השדר והשיחה הורה שרת לאבן לדרוש את כינוס מועצת הביטחון. (ראה מברקים אל אבן, IW184, 18.12.1954; IW188, 20.12.1954, 130.02/2310/8.) ראה גם מס' 558.

548

י' שמעוני אל ו' איתן
Y. Shimoni to W. Eytan

Coded Tel. W265 מברק מוצפן
Outg.: 93.01/2211/12 :נוסח יוצא

Washington, 17 December 1954

Alexandria. Bergus transmits following report received by Department of State through Embassy of the United States Cairo from source he cannot reveal but which "not unsympathetic to Zionist movement" (he assumes same report from same source might reach Government of Israel through other channels).

1) Trial undoubtedly fair. President does not abuse his power. Denial of prosecution demand for closed sessions was upon defense request. Even prosecutor has no animosity, no trace of anti-Jewish feeling.

2) All accused in good physical condition. Source had talk with chief accused Marzuk on December 14. Marzuk said his health, morale, good.

3) All accused defended by lawyers chosen by them or families. Ahmed Rushdi defending Marzuk got 3,000 Pounds fee from Jewish groups.

4) Defense strategy is to permit accused confess inconsequential activities on Israel's behalf, make clear they are "young unwitting dupes of spy master Darling". Accused claim they were told their activities would improve Israel-Egyptian relations, had no idea would be mixed up in large scale plot against Egyptian state. Defense creating impression accused are not very bright, poorly trained, caught doing foolish things under foolish instructions.

Bergus sums up his impression there is hope for lenient sentences.

Shag

549

א' אבן אל מ' שרת וי' הרצוג
A. Eban to M. Sharett and J. Herzog

מברק מוצפן WIA267

נוסח יוצא: 93.01/2210/20

ואשינגטון, 17 בדצמבר 1954

אישי

מפקיד גבוה שמעתי היום סודית:

א) דו"ח שאקבורו[1] הגיע למחלקת המדינה. הדו"ח ספוג דאגה למצב באזור שממנו נובע צורך דחוף לפעול לריכוך האיבה הערבית נגד ישראל. הקו המוצע על־ידי שאקבורו הוא לחתור לוויתורי שטח ישראלי שבתוכו ייושבו מספר מצומצם של פליטים. הנוהל המוצע הוא תיווך דוגמת טרייסט. המקור איננו יודע מהי התמורה המוצעת לישראל אם בכלל ישנה כזאת.

ב) המקור מדגיש כי דו"ח זה אינו מהווה מדיניות אנגלית רשמית או אמריקנית אך יש להניח כי ברוח זו מדווח שאקבורו בפאריס. התגובה במחלקת המדינה היא התאכזבות משליחות שהיתה כה דלה בתוצאות באשר העלתה הצעות ידועות מכבר לשתי הממשלות ללא הצעה כיצד להביא את ישראל לידי ויתורים כאלה וכיצד אפשר לצפות שהתוצאה תהיה יותר מהתנגשות חריפה ללא קבלת הוויתורים.

ג) המזכיר שאינו מסוגל להתמסר ליותר מנושא אחד באותה שעה החליט שבשובו יתעסק בבעיה זו כבעיה העיקרית על סדר יומו בעיקר לאחר שנוכח כי אין הרבה חוכמה זורמת אליו משליחים ויועצים רשמיים.

ד) ההצעה העיקרית המנסרת במוחו היא הצהרה כזאת של אידן[2] על התערבות ארצות־הברית לדיכוי תוקפנות ובליווי מעשה מצד הקונגרס שיוסיף תוקף להצהרה זאת.

ה) מגמת המזכיר היא להביא לידי כך שיהיה הישג כזה בשטח הבעיה הישראלית־ערבית שיהפוך את העניין לנכס רפובליקאי ועל־ידי כך יתנקם בדמוקרטים שהכשילו אותו בניו יורק ב־1950 ושניצלו העניין להנאתם בבחירות האחרונות.

ו) המזכיר מצפה לבואו של אלן[3] כדי להשיג תמיכתו ב[סעיף] ד לעיל ולהסתייע בשיקול דעתו הטרי לקראת המשך מאמציו.

549

1. ראה מס' 498 והערה 1 שם. דו"ח על הביקור ראה Notes on Arab–Israel Dispute PRO, FO371/111095, 15.12.1954. עוד על הביקור ראה מס' 565.
2. ראה מס' 454 והערה 1 שם.
3. ראה מס' 530 והערה 4 שם.

ז) הופעתנו בוויכוח האטומי[4] עשתה רושם כביר במחלקת המדינה אם כי יש החלטה לא להרבות בדיבורים על התרשמותה זאת. המקור סבור כי התקדמותנו המדעית בשטח זה תועיל לנו יותר מחמש דיוויזיות. הוא מייעץ שתהיה התקשרות עם ד"ר ראבי להבטיח השתתפותנו המכובדת בוועידה המדעית והתקשרות עם מורהד פאטרסון הממונה מטעם הנשיא על המשא־ומתן להקמת הסוכנות הבין־לאומית וגם על ההסדרים הדו־צדדיים בין ארצות־הברית ומדינות אחרות לקראת קביעת מקומות לריאקטורים. ההתקשרות השנייה חשובה מהראשונה.

ח) בשיחות במחלקת המדינה ציינו נציגי הולנד את ההבדל בין ידידות ישראל הקטנה שהביאה להם תועלת כה רבה לבין ידידות ארצות־הברית הגדולה שהיתה נעדרת בשעת מבחן חמור.[5]

המקור מציין חשיבותה הדחופה של ידיעה (א) לעיל ומסיק מסקנה שעלינו לקדם את פני הרעה על־ידי התוויית דרכים פחות מסוכנות של התקדמות לקראת שלום, כגון ההצעות ששידרנו בספטמבר[6] והצעות בעניין פיצויים.[7]

אבן

4. הכוונה לנאומו של אבן ב־15 בנובמבר 1954 בוועדה הראשונה (המדינית) של עצרת האו"ם במסגרת הדיון על שיתוף־פעולה בין־לאומי בפיתוח שימושים של שלום באנרגיה אטומית. אבן, בדומה למשתתפים אחרים, נאם על הישגי ישראל בתחום האטום, על יכולת המחקר שלה ועל יכולתה לתרום לאימון אנשי מדע מארצות אחרות. בסיכומו של הדיון בעצרת הכללית הוחלט על הקמת סוכנות בין־לאומית לאנרגיה אטומית ועל כינוסה, במחצית הראשונה של 1955, של ועידה מדעית בין־לאומית בחסות האו"ם על שימושים לצורכי שלום של האנרגיה האטומית. (ראה GAOR, *Ninth Session, First Committee*, 707th-725th Meetings, 5-23 November 1954, pp. 289-387.)
שר הביטחון, ואנשים אחרים האחראים לעניין האטום בישראל, לא שבעו נחת מדברי אבן. לדעתם הרחיקו דבריו לכת מעבר לרצוי ואף היו לא מדויקים בתיאור ההישגים והפוטנציאל האטומי של ישראל. אבן השיב שהמידע שמסר בנאומו היה כלול במברקים שקיבל מהמחלקה למוסדות בין־לאומיים או בספרות המדעית. בנוסף ברור כי הנאום הגביר במידה ניכרת את סיכוייה של ישראל להיכלל בסוכנות הבין־לאומית העתידה לקום. (ראה איתן אל אבן, IW82, 19.11.1954, 130.09/2310/8; אבן אל איתן, W126, 21.11.1954, 93.01/2210/22.)
5. הכוונה לסיוע שהושיטה ישראל להולנד בעצרת האו"ם בפרשת איריאן (גיניאה החדשה המערבית) – ראה מס' 384, 512.
6. ראה מס' 396, הערה 2.
7. ראה מס' 488 והערה 3 שם.

550

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA268

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 17 בדצמבר 1954

דחוף

בשיחה עם הובר בהשתתפות שילוח, מרפי, ג׳רניגן, אמרתי שברצוני למסור סקירה כללית על מה שהתרחש מאז הסקירות האחרונות באוקטובר. סיכמתי את גורמי דאגתנו הקיימת ועומדת מול התמדת האיבה הערבית. ציינתי את נאומי פאריס אל חורי, פרשת ״בת־גלים״, ההתפרעויות בגבול למרות התאפקותנו הממושכת ודאגתנו בפני תוצאות חמורות שתנבענה ממשפט אלכסנדריה. כל זה נוסף על דיבורים חוזרים בבירות ערביות ומערביות על הסדרי ביטחון אזורי שיהיו מושתתים על הסדרים קיבוציים ערביים. מאידך, ציינתי גורמים שהגבירו ציפייתנו לפעולה מערבית חותכת דהיינו, דברי אידן, הרוח הכללית ששררה בוויכוח בלונדון, הכרזת סובלוף על מאמצי המזכיר לנסח צעדים שירגיעו חששות ישראל[1] וההודיה הרחבה בדעת־הקהל העולמית בקיום דאגה ישראלית מוצדקת. מכאן הצעתי שלוש מסקנות:

א) לאחר שהדיון בינינו בעניין זה נמשך כבר חודשים ויסודות הוויכוח ידועים היטב, הלא הם מאזן הכוחות, פעולה נגד תוקפנות, אי הפליה נגד ישראל בסידורי ביטחון ובתכניות סיוע [צבאי], הרי מוטב לגמור את הוויכוח בקרוב על־ידי הצעת הצעות מטעם ממשלת ארצות־הברית כפי שמשתמע מדברי סובלוף. צריך לגמור פרשה זו לגופה ולא לזרוק אותה לתוך מכלול יותר מסובך של בעיות ארוכות מועד של שלום וכו׳, שמי יודע מה גורלן ומעשיותן בשעה זו.

ב) בהיפתר בעייתנו הביטחונית במידה שארצות־הברית מסוגלת לפתור אותה, נשמח כמובן להוסיף לדון אתם על שאיפתנו המשותפת לשיפור היחסים והפגת המתיחות באזור.

ג) בינתיים, יש להעמיד תריס בפני הרעת המצב ומכאן חשיבותה של עמדה אמריקנית ברורה בעניינים שוטפים כגון: ״בת־גלים״ ומשפט אלכס[נדריה]. הגדרתי שוב את תביעתנו להמשכת הנסיעה של ״בת־גלים״ צפונה והבעתי את ההנחה שלקראת פתרון כזה ולא אחר חותרת ממשלת ארצות־הברית בקהיר.

הוספתי כמה מילים על (ב) לעיל באמרי שהיתה לנו הזדמנות לשוחח עם כמה נציגי המערב לרבות שאקבורו ואלן.[2] הבחנו באהדה את השאיפה הכנה לשלום, אך מוטב שעמדתנו תהיה ברורה לאיש־שיחי בשיחתי זאת הראשונה אתו. אם תהיה הליכה בדרך שגורה של הצעות על החזרת הפליטים או ויתורים על שטח, לא יצמח מפרשה

550

1. ראה מס׳ 520, הערה 1.

2. ראה מס׳ 498 ומס׳ 530, הערה 4.

כזאת מאומה פרט להתנגשויות ומרירות שאנו אמנם נסבול מהן אך למעשה לא יחול שינוי כלשהו במצב למעשה ורק תגבר המרירות. מאידך, אם יש חיפוש אחרי שטחים לפעילות מועילה להפגת המתיחות אין מחסור בשטחים כאלה. כאן הזכרתי לדוגמא ובצורה היסטורית דברי קומיי על התנאים שיאפשרו גישה לבעיית הפיצויים[3] ואת הדברים שאמרנו בזמנם על הצורך בביטול החרם הערבי וכן דברי השידור שלנו על אפשרות למוצא לים לסחר ירדני בנסיבות מסוימות.[4]

הדגשתי שאיני בא להציע הצעות כלשהן, אך ברצוני להדגים מהם הנושאים הפסולים ומהם הנושאים שאולי אפשר להתקדם בהם אם יש רצון כללי בכך. אך לפני שניגש לבעיות כאלה שוב מצפים אנו לסיום משביע רצון לפרשת הדיונים על ביטחון ישראל.

הובר הודה לי על ההרצאה והגיב כדלהלן:

א) המזכיר יחזור בקרוב וייגש להמשכת טיפולו האישי והמיוחד בבעיה הזאת והוא ימסור לו את סיכום דברי.

ב) ממשלת ארצות־הברית מקדישה תשומת לב רצינית לדברי אידן בבית הנבחרים אולם הסקת המסקנות לגבי אמריקה תבוא לאחר עיון נוסף בשוב המזכיר.

ג) המדיניות של ארצות־הברית בעניינים צבאיים במזרח התיכון היתה ותוסיף להיות בסימן של החלטת ממשלת ארצות־הברית לא לפגוע בביטחונה של מדינת ישראל.

ד) פעלה ממשלת ארצות־הברית בקהיר למניעת תקריות וכן תוסיף לפעול אם יהיה צורך בכך. אין לו רושם שיעצתי להם לחדש את הפנייה בשעה זו.

ה) ממשלת ארצות־הברית מעריכה את העובדה שדעת־הקהל בישראל היא פחות מבוהלת ועצבנית וכן את העובדה שהמצב בגבולות פחות מתוח משהיה.

ו) ממשלת ארצות־הברית עושה מאמצים בקהיר לטובת המדיניות שהיא דוגלת בה דהיינו חופש השיט בתעלת סואץ לכל האניות נושאות כל הדגלים ותקוותה להגיע הדרגתית להגשמת המשאלה הזאת. בינתיים היא מייעצת לישראל לא לדחוס את המעמדים ולא לרכז זרקורים פומביים על מצרים יתר על המידה.

ז) שגריר ארצות־הברית במצרים מסר לממשלת מצרים באופן בלתי פורמלי את דעתה של ממשלת ארצות־הברית שפסקי־דין מוות במשפט הזה יש בהם כדי לפגוע במצב הביטחון באזור שממשלת ארצות־הברית מעוניינת לשמור עליו.

בתגובה קצרה על דבריו ציינתי שהפגת העצבנות בארץ נובעת מהרושם שבעיית ביטחון ישראל לא הודחה לקרן זווית כי אם להפך, נתונה היא לעיון רציני ברוח אוהדת בשעה זו. מכאן שיש להגשים את הציפייה הזאת. לגבי הגבולות, הרי השיפור נובע לאו־דווקא מהפחתת ההתפרעויות הערביות אלא מקו מחושב וקשה של התאפקות שננקט על־ידי ממשלתי והכרחי שניסיון זה יוצדק על־ידי הפגנת יעילותו והצלחתו.[5]

אבן

3. ראה מס' 488 והערה 3 שם.
4. ראה מס' 396, הערה 2.
5. השווה דיווח של ג'רניגן על שיחה זאת – *FRUS, 1952-54*, Vol. IX (part 1), No. 935.

551

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 182

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 17 בדצמבר 1954

שלכם 203 214 ו־259.[1]

וייט שאל הרצוג על המשלחת הכלכלית לסין. אמרתי שרעיון זה צמח במסגרת ניסיונותינו להרחיב ייצואנו לאסיה. עשינו התחלה טובה בבורמה וברצוננו לצעוד הלאה. אין למשלחת כל מטרות מדיניות ואף בשטח הכלכלי תפקידה exploratory בלבד. היות ועדיין לא נקבע סופית תאריך הביקור טרם הזמנו ואנאמייקר לשיחה על זיקת ה"באטל אקט" לאפשרויות מסחרנו עם סין.

אז קרא וייט באוזני דו"ח מחלקת המדינה על שיחתכם עם אנשי Economic Defense Staff ועל שיחה אחרת (כנראה עם ברגוס). בדו"ח הראשון נרשם שכהן אמר כי למשלחת economic and political significance אבל הוא אינו יודע על הצד הפוליטי. בדו"ח השני נאמר שהובהר לנציגינו שהביקור cannot but have negative effect on U.S.–Israel relations. הפטיר כדעה אישית שלרגל ההתרגשות בעניין הטייסים[2] עלול הביקור להיראות בצבעים שחורים. לבקשתי הבטיח וייט לשלוח אלי היום העתק מדו"ח שיחתכם עם Economic Defense. אעבירו אחרי קבלתו.[3]

מאהב

551

1. במברקים W203 ו־W214 מהתאריכים 7 ו־8 בדצמבר (בתיק 93.01/2211/12), דיווח שמעוני כי בשיחה שגרתית במחלקת המדינה עם ה־Economic Defense Staff, מהאגף הכלכלי במחלקת המדינה, עוררו הם ביוזמתם את עניין המשלחת המסחרית של ישראל לסין (ראה מס' 473) והבהירו כי על כל חברי המשלחת עלולות לחול תקנות הפיקוח על רכוש זרים דהיינו, שכל נכסיהם בארצות־הברית עלולים להיות מוקפאים, וכל עסקאותיהם הפיננסיות והמסחריות אסורות, אלא אם ישיגו רישיון מיוחד משר האוצר. בשיחת הבהרה לא רשמית אישר ברגוס את הדברים אך רמז כי במקרה הזה, מן הסתם, לא יוטלו סנקציות על חברי המשלחת. עם זאת הוסיף כי באווירה השוררת בארצות־הברית, לנסיעתה של משלחת כזאת עלולה להיות השפעה מזיקה על יחסי הציבור של ישראל והיא תטיל צל על פרשת התנהגותה המופתית, עד כה, של ישראל במילוי אחר חוק Battle. (חוק באטל אסר על יצוא סחורות אסטרטגיות לברית־המועצות ולמדינות מזרח אירופה.)
מברק W259 מאבן – ראה מס' 552 והערה 4 שם.
2. ראה מס' 502 והערה 6 שם.
3. ראה גם מס' 579.

552

ד' לוין אל ד' הכהן (רנגון)
D. Lewin to D. Hacohen (Rangoon)

מקור: 93.13/226/3

ירושלים, כ"ב בכסלו תשט"ו
17 בדצמבר 1954

אישי – סודי

הנדון: המשלחת לסין (מכתבך מס' 1496/950:51, מיום [3].12.1954)

אני מקווה אתך שהשגריר הסיני יביא לך עם שובו מפקין את ההודעה על התאריך הסופי.[1] כל דאגתנו – שלי ושל המשרד וכיום אפשר לומר של הממשלה – להגיע לפקין בטרם תשתנה עמדת ארצות־הברית כלפיהם מיסודה. אנו מעניינים אותם כל עוד האמריקנים – בקנה מידה עולמי – והערבים – בקנה מידה של המזרח התיכון – דוחים אותם. אם לא נצליח לקשור את הקשרים אתם בטרם ישתנה יחס האמריקנים או הערבים כלפיהם, לא נצליח בזה בכלל.

ב. לא קל לשפוט מתי יהיה הרגע הזה. מאבא אבן קיבלנו בזמן האחרון כמה מברקים סותרים אחד את השני.[2] היתה תקופה בה הגיע לדעה שהאמריקנים עומדים לפני שינוי מדיניותם ומברכים על שיגור המשלחת שלנו, אפילו אם נדבר על עניינים פוליטיים. אחר כך באה ריאקציה לאור עניין האסירים ואיש (ממדרגה שלישית) במחלקת המדינה רמז לאנשינו שהאמריקנים יוכלו לנקוט באמצעים נגד האנשים שישתתפו במשלחת.[3] המשרד כמובן לא קיבל את הלחץ וגם אנשי המשלחת לא נתרשמו. אבא אבן הציע שהוא שוב יסביר את מטרותינו, אבל קיבל מאתנו הוראות לא לדבר עם האמריקנים בעניין זה. הנימוקים שלנו היו כפולים: לא רצינו לעורר רושם אצל האמריקנים שאנו זקוקים כביכול להסכמתם. נוסף לכך יצאנו מההנחה שלמעשה המשלחת לא תצא לפני אמצע ינואר וע[ד] אז תירגע במקצת ההיסטריה האמריקנית בעניין האסירים וההסברות תתקבלנה באור אובייקטיבי יותר. עמדתנו העקרונית נתאשרה על־ידי מברקו של אבן מ־15 בדצמבר, בתשובה להוראותינו, ואני מוסר לך בזה תמצית תוכנו: לדעתו תהיינה התפתחויות מעניינות, בחודשים הקרובים, ביחס ארצות־הברית לסין. לדבריו שוררת דעה די חזקה המצדדת בחיפוש דרכים להתפשרות עם סין. לדעת חוגים אלה תיווצר בציבור האמריקני אהדה לטובת

552

1. ואכן בשתי פגישות, ב־23 וב־27 בדצמבר, מסר הממונה הסיני לדוד הכהן את אישור ממשלתו לבואה של המשלחת לסין באמצע ינואר, בתנאי שתיקרא trade mission ולא trade delegation כדי לציין כי ביקורה הוא ללימוד התנאים והבעיות ולא לעסקות סחר מידיות. הוא הוסיף שממשלתו מתכוונת לשגר משלחת גומלין לישראל. (ראה הכהן אל מחלקת אסיה, 24 ו־28 בדצמבר 1954, 93.13/226/3).
2. ראה מברקים, אבן אל איתן, W143, 24.11.1954, W150, 26.11.1954, שניהם ב־93.01/2210/22.
3. ראה מס' 551.

קבלת סין לאו"ם, אם הסינים ייענו לפניית האמרשלד. ניתן לשער שימלאו ידיו של האמרשלד לרמוז לסינים כי אם הם ייכנעו בעניין האסירים יהיו סיכויים לשינוי ביחס ארצות־הברית. גם דאלס דוגל בקירוב ההכרה ואינו מסתיר את עמדתו מעיתונאים.[4]

מאידך, אנו חושבים שזה יועיל, ובוודאי לא יזיק, אם תספר לעמיתך האמריקני על המשלחת; לא כפנייה (כפי שאבן היה צריך לעשות זאת) אלא כשיחה קולגיאלית. בוודאי אין צורך לתת לך עצות - קו הסברתך כפי שנהגת בשיחתך עם ראסל כאן[5] ובשיחותיך בארצות־הברית יהיה מצוין. חשוב כמובן להדגיש שאינך שואל בעצתו, אלא נותן לו אינפורמציה קולגיאלית.

[.....][6]

בברכה,

ד' לוין

4. המברק, W259, 15.12.1954, בתיק 93.01/2211/12.
5. הכוונה לפגישה של דוד הכהן עם הממונה האמריקאי ראסל ב־23 בספטמבר בישראל, שנועדה להמתיק רושם אפשרי בארצות־הברית מהסתייגות משרד החוץ מהצבעת נציגות ישראל לאו"ם בפרשת הושבת נציג סין העממית באו"ם (ראה מס' 385). באותה פגישה בירך הכהן על הודעת משרד החוץ שהסתייגה מעמדת הנציגות הישראלית באו"ם, וציין כי בלעדיה היה מתקשה להמשיך בעבודתו ולקיים קשרים עם נציגי מדינות אסיה בבורמה, קשרים שהם כולם לטובת האינטרסים של המערב ווזכים לאהדת נציגי ארצות־הברית (ראה מחלקת ארצות־הברית TNWA551, 23.9.1954, 130.09/2312/8).
6. שתי פסקאות, שעניינן סידורי הנסיעה והרכב המשלחת לא הודפסו כאן.

553

ג' רפאל אל מ' שרת
G. Rafael to M. Sharett

מברק מוצפן 677

נוסח נכנס: 130.09/2345/4

פאריס, 18 בדצמבר 1954

בהול - אישי

ידידו של זיאמה [דיבון][1] מוסר:

1) לכשנתקבל המברק של זיאמה[2] פנה לנאסר שאמר לו, בנוכחות שלושה מחברי הממשלה, לנסוע לפאריס ולמסור שאין למועצת ההפיכה כל כוונות תוקפניות כלפי ישראל ושהם רוצים להגיע להסדר בדרכי שלום ולא בדרכי מלחמה. מעוניין בשיפור המצב ומוכן לדון בכל הצעה מעשית מתוך הנחה שמצרים אינה יכולה לעשות צעדים רשמיים וגלויים בהתחשב עם מצבה הפנימי ודעת־הקהל במצרים. על הידיד לשמוע ולדון בהצעות של ישראל. נאמר לו שימסור על שיחותיו לאוקשה אולם שלא ישתפו בשיחות ללא הוראה.

2) מדבריו: המבצעים נגד "האחים [המוסלמים]" שהכינו אותם בקפדנות במשך השנה האחרונה שברו את הארגון אולם לא מן הנמנע שהשרידים יתלכדו ויסכנו מחדש המשטר. במועצת ההפיכה שולט נאסר כשלימינו עאמר וזכריא מוחי אל־דין. צאלח סאלם שאפתני, בלתי יציב, ונאסר מחכה להזדמנות לסלקו. היחסים עם האמריקנים מצוינים ועם הבריטים הולכים ומתהדקים. אולם באשר לתכניות ההגנה האזורית, הרי למרות הדברים הנאמרים לנציגים המערביים, דעתו והכרתו העמוקה של נאסר שאין להתחייב לשום תכנית הגנה מערבית, יש להתרכז בהוצאת הבריטים ומתמרן לקראת אי־כניסת מצרים לתוך מערך הגנה מערבי איזה שהוא. לכן, בשלב זה, פועלת מועצת ההפיכה נגד תכניות נורי [סעיד] להתקשרות עם חוזה טורקיה־פאקיסטאן ומגייסת לצורך זה את הליגה [הערבית]. כל זה למרות שנאמר לנורי שלא יפריעו לו בתכניות ההשתלבות.

3) בהדגישו שגם אם נניח שפרשת "בת־גלים" בוימה על־ידי המצרים, רואה דעת־הקהל המצרית בפרשה זו גילויי תוקפנות והתגרות ישראלית, ונסיגת הממשלה נתקבלה ככניעה ללחץ מערבי וישראלי ופגעה בכבוד הלאומי. עובדה זו פועלת נגד

553

1. ביום הקודם, 17 בדצמבר, הודיע רפאל ש"ידידו של דיבון", עבד אל־רחמן צאדק, שהגיע לפאריס רק אמש, אחרי צאתו של אורבך לקהיר (ראה מס' 542, הערה 1), בא ברשות ועם תדרוך של נאסר ושל עוד שניים מכת הקצינים, בידיעת צאלח סאלם, אך לא על־פי התייעצות אתו. (מברק רפאל אל שרת, 674, 17.12.1954, 130.15/3754/11).
2. הכוונה קרוב לוודאי למברק שנשלח ב־8.12.1954, לקהיר, בהוראתו של רפאל, אל עבד אל־רחמן צאדק, מנהל מחלקת העיתונות במשרדו של צאלח סאלם, שר ההדרכה הלאומית, ובו התבקש צאדק לבוא בדחיפות לפגישה בפאריס. (ראה מברקים מרפאל אל השגרירות בפאריס, ל/600, 8.12.1954, 130.09/2345/8; מהשגרירות בפאריס אל רפאל, 640, 9.12.1954, 130.09/2345/4).

כל צעד בעניין המשפט, העלול להתפרש ככניעה נוספת ללחץ מערבי־ישראלי משולב.

4) לאחר שהידיד שמע מזיאמה את החשיבות המכרעת שאנו מייחסים לתוצאות המשפט והסכנות החמורות הכרוכות בו הודה שנאסר לא העריך זאת כראוי במקשור יחסי ישראל–מצרים. הדגיש את חומרת המשפט בגלל תכניות החבלה האנטי־מצריות והרג של אוכלוסייה אזרחית בזמן שלום שעלול היה לבוא לו היו מתפוצצות לדוגמא פצצות בבתי קולנוע. מידת הפרסום וליבוי היצרים מסביב למשפט, אינו מגיע לממדים של משפטי "האחים". לדעתו טרם נפלה הכרעה אולם העניין חמור מאוד. המצרים שמים לב להתעניינות בין־לאומית ולנוכחות משקיפים זרים. ציין נוכחותו השיטתית של הקונסול הצרפתי.

5) אתמול שלח מברק לנאסר בו הדגיש את החשיבות שאנו מייחסים לתוצאות המשפט והשפעתו על יחסי ישראל־מצרים.

6) היום נמסרו לו באופן כללי ההצעות להפגת המתיחות בהתאם לדברים שנמסרו לאורבך כתשובותינו לנאסר.[3] תגובתו:

א) תקריות. דעתו של נאסר שהתנגשויות גבול הן תופעה טבעית במצב הקיים ואין להפריז בהערכתן. לאור הנאמר לו, ידגיש הידיד כיצד אנו רואים את פעולותיהם התוקפניות וכן חשיבות נקיטת אמצעים לתיקון המצב.

ב) על הצעותינו שכל הסחורות המיועדות לישראל ומישראל תעבורנה באניות נייטרליות תמורת הפוגה זמנית במשלוח אניות ישראליות אמר שזה מתקבל על הדעת, אולם לגבי נפט הוא חייב לשאול. כשנאמר לו שנוכל להסכים להסדר זמני בתנאי של נסיעת "בת־גלים" לתעודתה, שאל האם ננצל המעבר של "בת־גלים" כתקדים. ציינו שלא נצטרך לתקדים זה כי זכויותינו מובטחות על־ידי החלטת מועצת הביטחון.[4]

את דרישתנו למנוע פסקי־דין חמורים במשפט פירש כמניעת פסקי־דין מוות.

להצעתנו להפוגה בשטח התעמולה הסביר הקשיים המעשיים של הכוונה יעילה ומהירה של דעת־הקהל שלהם.

על הצעתנו לפגישה במישור גבוה להחלפת דעות על עתיד יחסי ישראל־מצרים שאל האם כוונתנו לחברי המועצה או הממשלה.

7) לדעתו של הידיד איומים בעניין המשפט עלולים להזיק. לדבריו כדאי שראש הממשלה יפנה בשדר לנאסר, יסתמך על דבריו בעניין כוונותיו להגיע להסדר וידגיש חשיבות תוצאות המשפט במסגרת יחסי ישראל־מצרים.

3. ראה מס' 542, הערה 2.

4. שרת ביקש להבהיר אם הצעתם בסעיף זה משמעותה: "א) ש'בת־גלים' ממשיכה לחיפה, ב) שישראל מתחייבת להפוגה זמנית בשיגור אניות ישראליות נוספות, ג) שהמצרים מסכימים למעבר מכליות. הוא נענה: "העמדנו כתנאי להפוגה המשכת דרכה של 'בת גלים' לחיפה ומעבר נפט. טרם קיבלנו תשובה". (ראה חילופי מברקים, שרת אל השגרירות בפאריס, ל/668, 19.12.1954, רפאל אל שרת, 686, 20.12.1954, 130.02/2453/20).

הצעתנו שהידיד יחזור עם שדר ראש הממשלה. מציעים שתבדוק ותעדכן למטרה זו השדר שהיה מיועד לאורבך, או תרשה להתאימו לצרכים.[5]

8) הידיד ממהר לחזור ולכן נא הברק.[6] נשתדל להחזיקו עד שובו של אורבך.

רפאל

554

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

Coded Tel. IW183 מברק מוצפן

Outg.: 130.09/2310/8 נוסח יוצא:

Jerusalem, 18 December 1954

White brought me yesterday afternoon T[el] A[viv] foll[owing] message from Allen replying mine:[1] "Have discussed matter with Caffery. We both agreed best chance success is for Caffery take it up with Egypt authorities stating he was doing it on his own."

White added orally, Caffery already acted, this he gleaned from copy Cairo Embassy cable to [Washington] DC. He unaware reaction.

Inferences obvious:

Till Allen's visit Cairo no steps taken by USA.

Instead Allen doing it himself which would [have] indicated extraordinary importance matter, he relegated it to routine level.

Even then care was taken not lend it to full weight special approach. In circumstances doubt very much veracity statement made to Engel.[2]

Believe we should return to charge by mobilizing all available forces view securing , in event death sentence, direct personal message from President to Nasser advocating clemency. Cable prospects.[3]

Sharett

5. מס׳ 542.
6. ראה מס׳ 555 והערות שם.

554

1. ראה מס׳ 541 והערה 2 שם.
2. בשיחה עם ביירוד ב־14 בדצמבר נאמר לאנגל, נשיא הוועד היהודי־אמריקאי, שהאמריקאים לחצו על נאסר ואחרים בעניין המשפט. הם הזכירו את אסיריהם בסין וביקשו רחמים בדין. (ראה מברקי הרליץ אל איתן, 15, NWT14, 14.12.1954, 93.01/2211/12.)
3. אבן השיב כי הוא מסכים להצעה להפעיל את הנשיא ויתחיל בהכנות לשם כך (מברקו אל שרת, WIA274, 20.12.1954, שם).

555

מ' שרת אל ג' רפאל (פאריס)
M. Sharett to G. Rafael (Paris)

Coded Tel. TP505 מברק מוצפן
Outg.: 130.02/2453/20 נוסח יוצא:

Jerusalem, 19 December 1954

Most immediate

Personal.[1] Begins:

I am addressing myself to you despite the present state of tension and animosity feeling confident that, while determined to serve the best interests of our respective nations, and because this is our aim, we are both eager to achieve an honorable understanding between them.

Many of us admire your integrity, idealism and tenacity of purpose and wish you the fullest success in attaining the emancipation of the Land of the Nile from the last vestiges of foreign domination and the initiation for the masses of the Egyptian people of an era of social regeneration and economic welfare.

We feel sure that your aims are peace and progress and that you fully realise the interdependence of the two.

It is for this reason that we are keenly looking forward to more tangible evidence that you and your friends are preparing the ground for an eventual settlement with Israel by educating your public opinion to appreciate the vital importance of peace within the Middle East.

The recognition of Israel's elementary right to free passage through the Suez Canal – not as a concession to her, but in discharge of Egypt's international obligations and in deference to an overwhelming consensus of world opinion – would indeed be a positive step in that direction.

But there is also the question of avoiding certain acts which are liable to set back the clock of peace indefinitely. What I here have in mind is the outcome of the trial now proceeding in Cairo against a group of hapless and helpless Jews.[2] I cannot emphasize too strongly the gravity of the issue which hangs there in the balance for our future relations. I fervently hope that, whatever the guilt established, no death sentences will be passed, for their execution would lead to dire results: it would inevitably produce a most violent crisis,

555

1. התעודה שלפנינו היא הנוסח שהציע שרת לשדר אל נאסר שיימסר באמצעות צאדק – ראה מס' 553. נוסח זה אמנם דומה, בתיקונים מסוימים, לשדר שהיה אמור להימסר באמצעות אורבך (ראה מס' 542) ולשדר שנמסר בסופו של דבר בידי צאדק – מס' 559.
2. למחרת הורה שרת להשמיט את המילים: against a group of hapless and helpless Jews. (ראה מברק אל השגרירות בפאריס, TP506, 20.12.1954, 130.02/2453/20.)

kindle afresh the flames of bitterness and strife, and defeat our efforts to curb passions and lead our people into ways of peace.

We look forward to your farsighted and constructive statesmanship to prevent the erection of a scaffold as an insuperable barrier between Egypt and Israel. We probably hold different views of the culpability of the accused, and I will not attempt to persuade you to accept mine. But I would appeal to you to exercise forbearance for the sake of the goal which I assume we pursue in common – a settlement between Egypt and Israel and a state of peace and contentment inside the region as a whole. Ends.[3]

Sharett

556

מ' שרת אל ג' רפאל (פאריס)
M. Sharett to G. Rafael (Paris)

מברק מוצפן ל/679

נוסח יוצא: 130.09/2345/8

ירושלים, 20 בדצמבר 1954

בהול

הנוסח שלך טרם נתקבל כולו בגלל הפרעות[1] חוששני להפסד זמן. מעוניין לראות תיקוניך עד הסוף אבל מעכשיו מתנגד למסירת שדר שלוח אליך משום אופיו המלאכותי ורושמו הבלתי משכנע. שדר לאורבך עניין אחר יען הוא איש זר. לכן, ובייחוד אם השעה דוחקת, מעדיף מסירת שדר אישי ישיר שלי לפי שלנו 505,[2] בהשמטה לפי 506.[3]

שרת

3. ראה גם מס' 556.

556

1. הכוונה לנוסח השדר שהציע רפאל, שהפורמט שלו היה שדר משרת ממוען אל רפאל, על מנת שיועבר אל נאסר. (ראה מברק 680, 20.12.1954, 130.02/2453/20, טיוטה מהתאריך 19.12.1954 בתיק 130.15/3754/11). רפאל הסביר כי השדר חובר על יסוד הצעתו הראשונה והשנייה של שרת (ראה מס' 553) ונוסח בהתחשב באווירת היחסים כפי שהתבטאה בשיחות עם צאדק, שליחו של נאסר. "לא נוכל בשום אופן להנמיך עצמנו ולהתחנן, גם לא להודות באשמת הבחורים אף ברמז, ולא להתווכח על עניין האשמה. בעניין התעלה התחשבנו בטיב ההצעות המעשיות שהעברתי כפי המוסכם, ולכן נקטנו נוסח מעשי מבלי להשמיט הזכות הפורמלית". (ראה מברק מרפאל אל שרת, 679, 20.12.1954, 130.02/2453/20).
2. מס' 555.
3. שם, הערה 2. רפאל ודיבון הסכימו שהצדק עם שרת, אך הפצירו בו להשמיט כל נימה של בקשת רחמים ובשום אופן לא לעורר את בעיית האשמה. (מברק 689, 20.12.1954, 130.02/2453/20.) השדר שנמסר בסופו של דבר ראה מס' 559.

557

י' תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
Y. Tekoah to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 649
נוסח יוצא: 130.09/2339/1

ירושלים, 20 בדצמבר 1954

לאחר שיחותיו בסוריה נתקבל היום ברנס על־ידי המנכ"ל.

במכתב לדיין בעניין ערביי בקרה[1] שהגיע אתמול מסר ברנס כי מתכוון להגיש דו"ח למועצת הביטחון על המצב באזור המפורז על יסוד בעיות שונות שהעלו הסורים. המנכ"ל פתח והטעים כי אם ברצונו לשגר דו"ח הרי נבקשו לכלול בו רשימת טענותינו אנו נגד הסורים כגון בנות יעקב, אל חמה, השתלטות סורית על כל הגדה המזרחית של [ה]ירדן במפורז המרכזי ובכלל ניסיונות סוריה ליצור לעצמה מעמד באזור שאינו מגיע לה. הבעיות שעוררו הסורים הן בקרה, נוקייב (שיקום הכפר) תואפיק (חריש אדמות משק תל־קציר) וזכויות דיג בים כנרת. המנכ"ל הסביר עמדתנו. סוכם עם ברנס כי נשלח לו מכתב עם טענותינו ותביעותינו שיופיעו בדו"חו למועצת הביטחון. פרטים על השיחה בדואר.[2]

תקוע

558

א' אבן אל נשיא מועצת הביטחון (ניו יורק)
A. Eban to the President of the Security Council (New York)

Copy: 130.13/2010/21 :העתק

New York, 20 December 1954

Sir,

I have the honour to refer once more to my Government's complaint against Egypt concerning the enforcement by that country of restrictions on the passage of ships trading with Israel through the Suez Canal.

557

1. במכתבו, מ־18 בדצמבר (130.16/2953/11) התייחס ברנס לערביי אל־בקרה וע'נמה באזור המפורז דרומית לאגם החולה. הוא ביקש כי עד שייקבע הגבול בין ישראל לסוריה באופן סופי וייקבע מעמדם של הכפרים, לא תפעיל עליהם ישראל לחץ כלכלי או אחר, כדי שיעברו לסוריה או לאלצם לקבל עליהם מעמד של ערבים אחרים בתוך ישראל. לעומת זאת שתאפשר להם קיום הוגן, ובכלל זה מכירת יבולם, רכישת מצרכים, חינוך ושירותי בריאות.
2. ראה דו"ח על שיחת המנכ"ל עם גנרל ברנס ביום 20.12.1954, 130.16/2953/11 ומכתב של איתן אל ברנס, 27.12.1954, שם.

In view of the fact that the s/s *Bat Galim* together with its crew and cargo, has not yet been released from unlawful detention by Egypt to proceed on its journey to Haifa through the Suez Canal, I have the honour, on instructions from my Government, to request that a meeting of the Security Council be called at an early date in order that the matter may be considered further.[1]

Accept, Sir, the renewed assurance of my highest consideration.

Abba Eban
Ambassador and Permanent Representative
of Israel to the United Nations

559

מ' שרת אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Sharett to the Israel Embassy in Paris

Coded Tel. 738 מברק מוצפן
Outg.: 130.02/2453/20 נוסח יוצא:

Jerusalem, 21 December 1954

Rafael. Definitely prefer direct personal message on plain paper, no form[al] address, no signature, but state orally this from Roham [Prime Minister] to Roham.[1] Begins:

I have received report of your message transmitted through a special emissary now in Paris.

I have noted with deep satisfaction that it is your desire to bring about a peaceful solution of the problems outstanding between Egypt and Israel. I welcome particularly your readiness to consider measures for improving present situation and reducing the prevailing tensions. We for our part are eager to cooperate in efforts directed towards this end.

Many of us admire your brave idealism and tenacity of purpose and wish you the fullest success in attaining the emancipation of the Land of the Nile from the last vestiges of foreign domination and the initiation for the masses of the Egyptian people of an era of social regeneration and economic welfare.

We feel sure that your aims are peace and progress and that you fully realise the interdependence of the two.

558
1. ראה מס' 547 והערה 3 שם. פורסם כמסמך או"ם S/3333.

559
1. ראה מס' 555 ו־556 והערות שם.

It is for this reason that we are keenly looking forward to more tangible evidence that you and your friends are preparing the ground for an eventual settlement with Israel by educating your public opinion to appreciate the vital importance of peace within the Middle East.

There are two matters in particular the handling of which may well have a decisive effect on the development of relations between our countries.

In the first place, freedom for all shipping to and from Israel to pass through the Suez Canal would be in keeping with Egypt's international obligations and would be widely acclaimed by the international community.

Secondly, there is the urgent question of the trial now proceeding in Cairo. I cannot emphasize too strongly the gravity of the issue which is there in the balance. I fervently hope that no death sentences will be passed, as demanded by the prosecution. They would inevitably produce a violent crisis, kindle afresh the flames of bitterness and strife and defeat our efforts to curb passions and lead our people into ways of peace.

We look forward to counsels of farsighted statesmanship prevailing over considerations of the moment, for the sake of the goal which I assume we pursue in common – a settlement between Egypt and Israel and a state of peace and contentment inside the region as a whole.

This message which I am addressing to you above the din of daily conflict in a spirit of sincere quest for peace and friendship will, I hope, evoke a corresponding response.[2] Ends.

Sharett

2. עוד באותו יום השיב רפאל על המברק: "מצוין, יימסר כעבור שעה" (מברק אל שרת, 690, 21.12.1954, 130.02/2453/20.) שדר התשובה של נאסר – ראה מס' 576.

560

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA285

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 21 בדצמבר 1954

דחוף

השיחה במאו״ם [מחלקת או״ם של מחלקת המדינה] היום על ״בת־גלים״[1] נראית לי כחשובה וכמחייבת שיקול רציני לגבי מועד כינוס מועצת הביטחון. החידוש העיקרי ובשבילי המכריע היה באמירה הברורה והמפורשת מצדם כי תביעת ממשלת ארצות־הברית ממצרים היא התרת הנסיעה צפונה וכי שום פתרון אחר לא יספק את ממשלת ארצות־הברית. כשמצטרפת לדברים אלה הבעת תקווה שסיכויי ההצלחה גדלים, עלינו לשקול היטב אם לא רצוי לתת להם שהות כדי שלא נואשם על הכשלת מאמציהם. לשון אחרת, בשעה שיש זהות בינינו לבינם לגופו של העניין, רצוי למנוע חיכוכים על נוהל ותכסיס.

מכאן נטייתי שנאמר לממשלת ארצות־הברית כי לאור הבטחתם שמאמציהם בקהיר וכלפי שג[רירות] מצרים מכוונים להמשכת הנסיעה צפונה אנו עומדים על בקשתנו לכינוס מועצת הביטחון אך מוכנים לא ללחוץ על כינוסה בדצמבר.

נבצר ממני להבין מדוע וייט לא ידע לתת פירוש מדויק למושג השחרור[2] וייתכן כי לא ידע אך לא נוכל לבלתי התייחס להתחייבות שקיבלנו עכשיו. הברק נא אישור לקו הנ״ל כלומר קביעת מסמרות אתם בדבר הנסיעה צפונה תמורת דחיית הישיבה עד ראשית ינואר.[3]

אבן

560

1. בשיחה עם פופר, מנהל ענייני האו״ם במחלקת המדינה, בנוכחות ברגוס ולאדלו, ב־21 בדצמבר, מסרו מרוז ואראל על דרישתה של ישראל לכינוס מועצת הביטחון בעניין ״בת־גלים״ (ראה מס׳ 558). האמריקאים הגיבו בשלילה נמרצת על דרישה זאת ואמרו כי הכינוס יפריע למאמציהם הישיריים, כי הבהירו למצרים ששום דבר פחות מהמשך הנסיעה לחיפה לא ישביע את רצונם וכי הם מעדיפים פתרון מעשי על החלטה מוסרית, שעלולה להיתקל בווטו סובייטי. ציינו גם שהרכב מועצת הביטחון בינואר יהיה נוח יותר. (ראה מברק WIA284, 21.12.1954, 93.01/2211/12).
2. ראה מס׳ 547.
3. שרת קיבל את הצעתו של אבן אך הורה לו להיפגש עם פקיד בדרג גבוה ולהודיע לו על נכונותה של ישראל להמתין עד ינואר אך תוך הבנה שהדחייה מיועדת למתן שהות להשיג את המשך הנסיעה צפונה. הוא הוסיף שלדעתו החשש האמריקאי מהווטו הוא אמתלה בלבד ולמעשה הם סולדים מהכורח לגנות את מצרים, דבר שאין מנוס ממנו אם יתחדש הדיון. לפיכך יש לעמוד על כינוס המועצה בינואר. (שרת אל אבן, TNWA651, 22.12.1954, 130.09/2312/8).
אבן אכן נפגש עם קי ולאדלו ב־22 בדצמבר והודיע על הסכמת ישראל לדחיית כינוס המועצה עד ל־3 בינואר. בשיחה הובהר לו כי ארצות־הברית מסכימה עם ישראל שיש לפעול להבטחת הפלגתה של ״בת־גלים״ צפונה. סוכם שמועצת הביטחון תתכנס ב־3 בינואר ועד אז יוסיפו האמריקאים לפעול בהתמדה במצרים לטובת הפתרון של הפלגה צפונה. (ראה אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA296, 22.12.1954, 93.01/2211/12.) ראה גם מס׳ 570 והערה 1 שם.

561

ר' שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA291
נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 21 בדצמבר 1954

שילוח ראה הבוקר ג'רניגן בעניין משלוח נשק לעיראק,[1] נכח ברגוס. שילוח חזר על התנגדותנו הנמרצת לזיון ארצות ערב וחרדתנו לראשית תהליך הביצוע, כשהדיונים אתנו על בעיות הביטחון עוד לא סוכמו. מבלי שתישמע מהשאלה השלמה עם מדיניות זיון הערבים, חקר שילוח לכמות וטיב הציוד שהגיע לעיראק. ג'רניגן אמר כי אינו יודע פירוט מלא, אך מכיוון שהתכנית המוסכמת לשנה הקרובה קטנה ומורכבת למעלה מחציה כלי רכב והשאר נשק קל ביותר, לא טנקים ולא תותחים, הוא משער כי זה גם הרכב המשלוח הראשון. הוא מניח שבימים הקרובים יתפרסם בבגדאד פירוט כולל של הנשק שהגיע.

בהמשך השיחה ציין שילוח כי יצירת עובדות מוגמרות בשטח זיון הערבים בלי שיוסכם עמנו בבעיות הביטחון עלולה לזעזע מחדש דעת הקהל בארץ.

שוחח גם על השמועות הרבות בדבר הליגה, הודעת פארס אל־חורי וכו'. ג'רניגן אמר כי לא חל שינוי בעמדת ארצות־הברית המוסיפה לראות בליגה ארגון אנטי־ישראלי שאינו יכול לשמש בסיס לארגון ביטחון אזורי. ממשלת ארצות־הברית מוסיפה לדגול בתכנית ביצור האגף הצפוני ואינה מתכוונת לעת־עתה להסדרים צבאיים עם כל מדינה ערבית אחרת מלבד עיראק.

שג

561

1. הפגישה התקיימה בעקבות ידיעות בעיתונות על הגעת המשלוח הראשון (ב־19 בדצמבר) של נשק אמריקאי לעיראק בהתאם להסכם על סיוע צבאי שנחתם בין שתי המדינות באפריל 1954. במשרד החוץ הוחלט כי יש צורך במתקפה מדינית וציבורית בעניין זה. נוסף לפגישה שלפנינו, נפגש לוריא עם השגריר הבריטי, ב־22 בדצמבר, ואיתן עם השגריר האמריקאי ב־23 בדצמבר (ראה לוריא אל השגרירות בלונדון, ד/798, 23.12.1954, 130.09/2320/1; דיווח של איתן, 23.12.1954, 130.02/2415/1.) כמו־כן הוחלט לשגר איגרת אל ממשלת ארצות הברית – ראה מס' 580.

562

ג׳ רפאל אל משרד החוץ
G. Rafael to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן LA203

נוסח יוצא: 130.15/3754/11[1]

לונדון, 22 בדצמבר 1954

אישי; לשר החוץ בלבד.

להלן תמצית דו״ח אורבך שיגיע אליך במלואו במשך השבוע.[2] השליח נתקבל על־ידי נאסר לשיחה של 45 דקות ביום הגיעו. הרצה תדריכנו[3] בלי כל הפרעה ובהקשבה מתוחה. נאסר השיב בין היתר:

א) מודה לראש הממשלה על אדיבותו להשיב בלי דיחוי להצעותיו.

ב) מדאיגה אותו בעיית סוריה בה מוכרח לחול שינוי, ולא עניין ישראל, אתה רוצה להגיע לשלום.

ג) ימסור לחבריו דברי ישראל מפי אורבך ויודיע לו תשובותיו כעבור שלושה ימים.

בינתיים מתבקש לחזור על הרצאתו לפני ראש כנף אוויר עלי סאברי, ראש לשכת מועצת המיניסטרים.

השליח קיים דיון מפורט עם סאברי על כל נקודות התדריך ומסר לו למחרת תזכיר ששימש בסיס לדיוני נאסר וחבריו. ראיתי העתק התזכיר המשקף בדייקנות אשר מסרתי לאורבך בפאריס לפני צאתו.[4]

ב־19 [ב]חודש כאשר בא לפגישה עם נאסר שנקבעה מראש מסר לו עלי סאברי שנאסר שוכב חולה ואם ביכולתו לדחות צאתו ליום־יומיים יראהו בעצמו, אם לא, מוסמך סאברי למסור התשובות בשם נאסר. השליח, שהיה מוזמן לסעוד על שולחנו של צ׳רצ׳יל ב־21 דנא, העדיף לקבל התשובות מסאברי. להלן התשובות:

א) נאסר מבקשו למסור תודותיו והערצתו למר שרת.

ב) המשפט. נאסר יעשה הכול שביכולתו שלא יהיו פסקי־דין שיסעירו הרוחות not inflammatory, אך הדגיש שהנאשמים פעלו לטובת מעצמה זרה והיו שכירי שירות ביון זר. אין לקנא במצבו של נאצר בנדון is not in enviable position.

ג) ״בת־גלים״. תשוחרר על מטענה בימים הקרובים ואשר להחזרתה לפיקודו של רב חובלה כדי להמשיך בדרכה ינהגו לגביה בהתאם לנוהג שאנו נהגנו לגבי ״סמיר״.[5]

562

1. הנוסח שלפנינו מסתמך על טיוטה בכתב־יד שהוכנה בשגרירות בפאריס. בתיק 130.02/2453/20 גם נוסח מודפס במכונת כתיבה.
2. הדו״ח השלם מצורף אל מכתב של אורבך אל שרת מ־28 בדצמבר, בתיק 130.15/3754/11.
3. ראה מס׳ 542 והערה 2 שם.
4. התזכיר כלול בדו״ח השלם של אורבך (עמ׳ 6–7), ראה הערה 2 לעיל.
5. ראה מס׳ 523 והערה 1 שם.

ד) השיט החופשי. נאסר מסכים למעבר כל מטען חוץ מחומרי מלחמה באניות לא ישראליות לכל נמלי ישראל לרבות אילת. לא יכולים להסכים למעבר נפט ישר לחיפה אך לא יפריעו לטנקרים המובילים נפט בשביל ישראל בתנאי שתעודתו תהיה מוסווית.

ה) יפסיקו תעמולת איבה ומלחמה מדינית בהנחה של התנהגות גומלין מצדנו.

ו) תקריות גבול. יעשו הכול כדי למנוע בהנחה שנפעל כמוהם. הם מתחייבים להחמיר בשמירה על הגבולות ולנקוט באמצעים חמורים למניעת הסתננות, גניבות, פשיטות וחבלות.

ז) נאסר מסכים לשיחות עם ישראל בדרג גבוה ומביע תקוותו שאורבך יהיה מוכן לסייע לצדדים על־ידי השתתפותו. הם מחייבים פאריס כמקום לשיחות ומדגישים התנאי של שמירה מוחלטת על סודיות.

יציעו בקרוב לאורבך תאריך.

קבעתי עם אורבך שלא ימסור לקונגרס [היהודי העולמי] מאומה על תוכן השיחות הנוגע להסדרים בין ישראל למצרים אלא ימסור להם רק על סיכויי המשפט וגם זה בסודיות מוחלטת.

יודפס רק העתק אחד של דו"חו בשבילו ואחד שיישלח אליך.

מציע שתריץ לאורבך מברק הוקרה.[6]

מדגיש הסודיות המיוחדת של סעיף ז'.

אחזור היום בצהריים פאריסה ומשם ארצה ביום ה בלילה ב"אל־על".

רפאל

563
הערת־עורך
Editorial Note

נפילה בשבי הסורי של חוליית מודיעין ישראלית; ירוט של מטוס נוסעים סורי

בלילה שבין 8 ל־9 בדצמבר יצאה חוליה של 5 חיילים ישראלים לטפל במתקן האזנה שקשור לקווי הטלפון בשטח סוריה. ב־11 בדצמבר הודיע רדיו דמשק כי 5 חיילים ישראלים שחצו את הקווים ניהלו חילופי יריות עם כוחות סוריים ולאחר מכן נכנעו ונשבו. ב־12 בינואר 1955 קיבלה ועדת שביתת־הנשק המעורבת שתי החלטות בעניין זה. באחת קבעה שהפעולה היא הפרה חמורה של הסכם שביתת־הנשק והאחריות מוטלת על ישראל. בהחלטה שנייה קראה הוועדה להחזרת השבויים לישראל בהקדם. ב־13 בינואר 1955 התאבד אורי אילן, אחד השבויים, בכלאו בדמשק. גופתו הוחזרה

6. ב־25 בדצמבר הנחה שרת את אילת למסור לאורבך את הוקרתו העמוקה על שלקח על עצמו משימה כה קשה ועל האופן האחראי והמיומן שבו הוציא אותה אל הפועל. (מברק אל אילת, IL225, 25.12.1954, 130.02/2453/21.) ב־1 בינואר 1955 הבריק שרת ישירות אל אורבך וביקש ממנו לצאת לנסיעה נוספת לקהיר כדי להיות נוכח שם בעת מתן גזרי הדין. (המברק בתיק 130.15/3754/11.)

לישראל באותו יום. ארבעת החיילים האחרים הוחזרו רק במארס 1956, תמורת 40 שבויים סוריים.

ב־12 בדצמבר 1954 אולץ מטוס נוסעים אזרחי של חברת התעופה הסורית, שטס באזור הפיקוח האווירי של ישראל, על־ידי שני מטוסים של חיל האוויר, לנחות בשדה התעופה בלוד. המטוס היה בדרכו מדמשק לקהיר והיו בו 5 נוסעים, 4 סורים ואמריקאי אחד, ששוחרר מיד, ו־5 אנשי צוות המטוס. המטוס, צוותו ושאר נוסעיו שוחררו כעבור יומיים.

בישיבת הממשלה ב־19 בדצמבר מסר שר הביטחון לבון שההוראה ליירט מטוס סורי צבאי, אם יופיע בתחום הפיקוח האווירי של ישראל, ניתנה כדי למנוע את רצח חמשת החיילים השבויים בסוריה, או הסתבכות אחרת. כשהתברר שהחיילים נמצאים בידי הסורים והם בחיים – שוחרר המטוס. באותה ישיבה מסר גם ראש הממשלה שרת על זיכרון דברים שהתקבל מהשגרירות האמריקאית ב־18 בדצמבר ובו ביקורת חריפה על יירוט המטוס. הוא אמר כי נשם לרווחה כאשר המטוס שוחרר, ולמרות שהבין היטב את השיקולים מלכתחילה ובדיעבד, גרס "שפעם אחת צריכים אנו להחליט אם אנו מדינה או לא מדינה. אנחנו איננו יכולים כמדינה להיזקק לאמצעים שיכולים להיזקק להם ארגונים לא ממלכתיים".

564

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: אצ"מ A245/195

ירושלים, כ"ז בכסלו תשט"ו
22 בדצמבר 1954

אישי וכמוס ביותר

אמנם היו לנו בירורים בעניין המטוס הסורי שאולץ לנחות בלוד,[1] אך חומר העניין אינו מניח לי להסתפק בהסברות שקיבלתי ולעבור לסדר היום.

ודאי ברור לך עכשיו כי לא זו בלבד שלא היתה לנו הצדקה כלשהי לעצור את המטוס, אלא משנכשלנו בהורדתו היינו חייבים לשחררו מיד ולא להחזיק בו ולערוך חקירות לגבי נוסעיו [ב]משך 48 שעות.

אין לי כל יסוד לפקפק באמיתות הקביעה העובדתית של מחלקת המדינה של ארצות־הברית, כי הצעד שנקטנו היה מעשה ללא תקדים בנוהג הבין־לאומי.

564
1. ראה הערת־עורך לעיל.

מלבד ההפרה החמורה של משמעת צבאית שנעשתה במקרה זה על־ידי פעולה שעמדה בניגוד גמור להוראת־קבע מפורשת, מדהימים ומדאיגים אותי ביותר צרות־האופק וקוצר־הראות שנתגלו כאן מצד ראשי צבאנו. הם סבורים כנראה כי מדינת ישראל רשאית – או אפילו מחויבת – לנהוג בתחום יחסיה הבין־לאומיים לפי החוקים השוררים בג׳ונגל. אבל גם בסבכי הג׳ונגל נוהג אדם בראש וראשונה לדאוג לביטחון עצמו, והנה התברר כי אפילו תבונה ראשונית זו נעדרה בצמרת הצבאית שלנו.

עלי לבקשך להודיעני את המסקנות שהסקת מהתקלה החמורה. מעשים כאלה, הנעשים ללא כל סמכות ומתוך שיקולים מסולפים, קובעים עובדות מדיניות ממאירות שתוצאותיהן עלולות להיות הרות אסון בשביל המדינה. הממשלה מוכרחה להיות מובטחת באופן מוחלט בפני שערוריות ממין זה. צריך שיהא ברור לכל הנוגעים בדבר כי אין בדעת הממשלה לסבול גילויים כאלה של ״מדיניות עצמאית״ בקרב מערכת כוחות הביטחון.

למען מנוע כל אי־הבנה והסתבכות וכדי לחדול מלגרות יצרי פעולה הרפתקנית, אני סבור כי לא די לאסור על כל היטפלות למטוסים אזרחיים, אלא יש להפסיק בכלל טיסות סיור ובילוש של מטוסי חיל האוויר מחוץ לטריטוריה של ישראל, כולל אזור המים הטריטוריאליים. יש לעקור את המושג המוטעה והנפסד, כאילו אזור הפיקוח של נמל האוויר לוד יכול לשמש רקע לפעולה ישירה כלשהי מצד שלטונותינו לגבי מטוסים הנקלעים לתוכו. הבעיות הכרוכות באזור הפיקוח הזה הן בעיות של בטיחות הטיס ולא של ביטחון המדינה או ריבונותה. אין אזור זה מהווה כל מרחב לפעולת חיל האוויר שלנו.

פרק עגום במיוחד בכל הפרשה המדאיבה הזאת, המוסיף ביזיון וקצף, הוא עניין הפרסום. עד היום בטוחים רוב קוראי העיתונות בארץ כי המטוס הסורי נעצר והונחת משום שפגע בריבונות ישראל ואולי גם סיכן את ביטחונה. מתוך כך אין הציבור מבין על שום מה שוחרר מטוס כזה וממילא מתבקשת אצלו המסקנה כי נעשה כאן ויתור בלתי מוצדק מצד הממשלה. הנחה כזו מפרנסת מחדש את תעמולת הלחש הנפסדת על הניגוד הקיים בין מדיניות משרד החוץ לבין הקו של צה״ל. ודאי ראית את הכתבה שהופיעה ב״למרחב״ על נושא זה. כן כדאי לך לראות מאמר ראשי ב״ג׳רוסלם פוסט״, המסתמך כולו על סילופי עובדות, מגיש לקוראים ניתוח מדיני של הבעיה שהנו בעיני שיא הטמטום הקרתני, ואשר לפי ידיעותי היה פרי השראה ממקורות צבאיים. גם לנוהג פסול זה הכרחי לשים קץ.

565

א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/332

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 22 בדצמבר 1954

ביקרתי היום אצל שאקבורו. ביקשתיו למסור לנו רשמים ממסעותיו[1] בייחוד בעניינים הנוגעים לנו. והרי סיכום דבריו:

ישראל. התרשם מקבלת הפנים החמה ומהשיחות המועילות עם השר ואחרים. העריך הרמה הגבוהה של השיחות וגילוי הלב של המדברים. נוכח בקצב התפתחותה של המדינה העולה בכל המובנים על כל מה שמצא במדינות האחרות.

ירדן. המצב הפנימי קשה ומסובך. הממשלה אינה יכולה לעשות אף צעד מבלי להתחשב בתגובת הליגה הערבית. הדבר הזה מורגש בעיקר ביחסי ירדן עם ישראל. לעת־עתה אין סיכויים שהמצב ישתנה לטובה.

סוריה. היא נקודת התורפה מבחינת הביטחון הפנימי. המשטר רעוע והממשלה תלויה בחסדי גורמים בלתי יציבים שונים. סכנת הקומוניזם גדולה שם יותר משבארצות ערב אחרות, אם כי חתירות של רוסיה מורגשות גם בעיראק, לבנון וירדן.

ללבנון אין מדיניות חוץ קבועה ודאגתה נתונה להבטחת קיומה על־ידי ניצול הנתונים השונים העומדים לימינה במסגרת הליגה המפולגת. מלבד ישראל קרובים מנהיגי לבנון יותר ממנהיגי כל ארץ ערבית אחרת להבנת בעיות עולמיות וישנה נכונות להסיק המסקנות הביטחוניות מכך.

עיראק. ערה היום לסכנה הרוסית בצורה שתקל על נורי [סעיד] וממשלתו להתקרב לפתרון מעשי הקשור בארגון הגנה אזורי בצורה זו או אחרת ואף להרחיק לכת עד כדי השתתפות בארגון זה. בתשובה לשאלתי, ענה שאקבורו שמוקדם לומר עדיין משהו ברור בנדון זה.

בפרס חלה התקדמות ניכרת מאז ההסכם בעניין הנפט אך המצב הפנימי טעון חומר נפץ וממשיך להיות קשה. הרוסים משתדלים לנצל המצב על־ידי פעולות חדירה וחתירה שיטתי[ות]. בגלל קרבתה לרוסיה תמשיך פרס להיות נקודת הסכנה הרצינית ביותר באזור.

במצרים מצא נתונים שעודדו אותו יותר מאשר בכל מדינה ערבית אחרת מבחינת המשטר היודע לאן פניו מועדות והחזק במידה מספקת כדי לכוון דעת הציבור במדינה ואף לפעול נגדה בשעת הצורך. שיחותיו עם נאסר עשו עליו רושם רב. הוא רואה בו מנהיג אמיץ ומתון בהשקפותיו. בשיחה שהיתה לו עם נאסר וצאלח סאלם, הפסיק נאסר חברו בשעה שזה הביע דעות קיצוניות. ברי לו שנאסר וסאלם אינם תמימי־דעים בכל וייתכן שבניגודים שבין שניים אלה ותומכיהם בקבוצה הצבאית

565

1. ראה מס׳ 498, 549.

השלטת טמונה סכנה למשטר הקיים יותר מאשר באופוזיציה שמחוצה לו. שאקבורו סבור שאם יש סיכויים להגיע לידי הסדר בינינו לבין הערבים יתחיל הדבר בהתקרבות בין ישראל ומצרים. הוא שמח לשמוע שזוהי גם דעתו של השר. גם בשיחותיו עם נאסר מצא אישור להנחה זו.

בטורקיה לא ביקר בגלל קושי בטיסה לשם מקפריסין.

בסיכום דבריו העיר שאקבורו שעל־אף ההסדר בעניין הנפט בפרס וההסכם עם מצרים, שהורידו המתח במידה ניכרת, ממשיך המצב הפנימי ברוב המדינות באזור להיות מסובך ורציני בגלל חוסר שורשים עמוקים ויציבות שלוקים בו המשטרים הקיימים. רוסיה לא תוותר על ההזדמנות לנצל הדבר לטובתה ויש לעשות הכול כדי למנוע זאת ממנה.

בתשובה לשאלתי, ענה שאינו מקווה לשום התפתחות חיובית ביחסינו עם מדינות ערב, מחוץ למצרים אולי, לאחר שנאסר יוסיף לבסס משטרו. מכאן המסקנה שאנו צריכים להיות מעוניינים בתיקון המצב הפנימי במדינות ערב כי בלעדיו לא נוכל לצפות לשיפור היחסים בינינו ושכנינו. כאן הוסיף שאקבורו שלדעתו אין כל סכנה לחידוש מלחמה בינינו לבין הערבים. שכן לא אנו ולא הערבים רוצים בכך. זאת למד משיחותיו אצלנו ובמדינות ערב כאחת.

בתשובה לשאלתי מהן מסקנותיו לגבי העתיד, ענה שיש קודם כל להמשיך בחיזוק ההכרה המלאה אצל כל הנוגעים בדבר שהפרת השלום באזור מאילו סיבות שהן תיתקל בהתנגדות נמרצת מצד בריטניה ובעלות־בריתה שגמור עמהן לשמור על הביטחון במזרח התיכון בכל האמצעים שלרשותן. יחד עם זאת יש לדאוג לחיזוקו החברתי, הכלכלי והתרבותי של האזור כדי לייצבו גם מבחינה מדינית. שומה על מעצמות המערב לדאוג לכך באופן שיטתי ומקיף יותר משעשו זאת בעבר. בה בשעה יש לעודד כל סימן של שיתוף־פעולה אזורי כולל שיתוף־פעולה צבאי להגנת האזור. דרך אגב, בנקודה זו נמנע מלהרחיב הדיבור. כששאלתיו מה צריך או יכול להיות לדעתו מקומה של ישראל במסגרת פעולות שיתוף אלה ענה במשפט כללי שהקשיים בדרך לשיתוף ישיר בינינו לבין הערבים, כפי שתיארם, רבים לאין ספור, אך הכרת השר שלו ומשרד החוץ בצורך של חיפוש נקודות מגע בין ישראל לערבים במקומה עומדת והם ימשיכו לחתור לקראת מטרה זו על אף הקשיים האלה. העירותי שזהו רק צד אחד של הבעיה וקיים גם צד שני הנוגע ליחסינו הישירים עם בריטניה על רקע המצב הקיים. ענה שמבין הדבר ושמע הרבה בנדון בשיחותיו בארץ עם השר וחבריו. אמרתי שעוד נחזור לטפל בשאלה זו שטרם הוברר כראוי בדיונים שבינינו, בכתב ובעל־פה.

בסוף השיחה שארכה יותר משעה שאלתיו על מהלך שיחותיהם עם הירדנים.[2] ענה שאין לו עדיין מה למסור על כך. ציינתי שנוכחות המשלחת הירדנית כאן תאפשר למשרד החוץ להסביר לחבריה נכונותנו לדון עמהם בכל העניינים השנויים במחלוקת ואשר לא מצאו עדיין פתרון. שאקבורו השיב שאמנם יעשו זאת ברגע מתאים של השיחות.

2. ב־21–23 בדצמבר התקיימו בלונדון שיחות בין נציגי ירדן – ראש הממשלה תופיק אבו אל־הודה ושר ההגנה, אנוואר נוסייבה – לבין נציגי בריטניה נאטינג ושאקבורו, על תיקון נוסח החוזה האנגלו־ ירדני מ־1948. השיחות הסתיימו לבסוף בלי תוצאות.

בשעה שליווני עם צאתי, העיר שהיו לו שיחות מועילות עם ג'ורג' אלן כאשר שהה בלונדון בדרכו לוואשינגטון מכינוס השגרירים בדמשק.[3]

אמרתי לשאקבורו שארצה לבקר אצלו שוב לאחר חג המולד כדי להמשיך בשיחתנו לפני שאציע לממשלתי קו פעולתנו הבא בעקבות האיגרות והשיחות שקדמו להכרזתו האחרונה של אידן שעל אף החיוב הרב שבה לא פתרה את כל הבעיות שעוררנו. שאקבורו ענה שישמח לראותני ולהמשיך בשיחה.

הנני מציע שלא ננקוט בצעד רשמי כלשהו כל עוד מנסה אני להוציא משאקבורו את המקסימום האפשרי להבנת מסקנותיו מהביקור ורק לאחר שנדון בהן נחליט על אופן פנייתנו לאידן ותוכנה. בינתיים ישתדלו אבנר וגזית להשיג את האפשרי מאנשי משרד החוץ בדרגות שונות לשם השלמת התמונה.[4]

אילת

566

ר' שילוח אל משרד החוץ
R. Shiloah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA293

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 22 בדצמבר 1954

שלכם 197.[1] מצטער. הנחתי בטעות כי שרמן יבריק מניו יורק. בשיחה השתתפו אשכול, השגריר, החתום־מטה, שרמן, ג'ונסטון ובארנס. שוחחנו כללית, אשכול ניצל ההזדמנות בעיקר להדגיש בתוקף עמדתנו הכללית וציין כי לדעת וינר עלינו לתבוע כמות מים יותר גדולה. אשכול עורר שוב בעיית הליטני ותעלת ים התיכון־ים המלח. לגבי הליטני חזר ג'ונסטון על עמדתו מאז כי השעה אינה כשרה לשיחות עם הלבנון. בעניין התעלה אמר כי יהיה מוכן לשוחח אתנו על כך בבואו לארץ. דובר גם על כוח גרעיני וג'ונסטון סיפר על ההתקדמות הכללית בנושא זה והזכיר תכניות אמריקניות

3. ראה מס' 530 והערה 4 שם.

4. במכתב מאותו יום כתב אילת שבשיחה זאת עם שאקבורו לא היה שום רמז שהוא על העניין הטריטוריאלי שעליו רמז אבן במס' 549. הוא חזר על הצעתו שאין למהר לפנות פנייה ישירה אל אידן לפני שייוודע יותר על הדו"ח של שאקבורו. לשם כך ביקש מידע מוואשינגטון ומפאריס על שיחותיו של שאקבורו עם ג'ורג' אלן. (ראה אילת אל לוריא, 22.12.1954, 130.13/2592/23).

566

1. מן המשרד ביקשו לדעת מה היה תוכנה של פגישת אשכול עם ג'ונסטון ב־14 בדצמבר. בהתייעצות שהתקיימה בישראל לפני צאתו של שר האוצר לארצות־הברית ב־5 בדצמבר הוחלט שאשכול, שהשתתף כמעט בכל שלבי המשא־ומתן עם ג'ונסטון בביקורו האחרון בישראל, ייפגש אתו בארצות־הברית. (מברק 197 ממשרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, 22.12.1954, 93.01/2211/12; מכתב מהרצוג אל אבן, 6.12.1954, 130.02/3694/9).

להקמת מכון כוח באחת מארצות דרום אמריקה מבלי לנקוב בשם המדינה והזכיר גם כי הציע לאישים מסוימים שיוקם מכון כזה בארץ לשימוש משותף לנו ואחת השכנות, אולם אנשי שיחו שלא הזכיר שמם לא גילו בתגובתם אומץ ומעוף מתאימים. הצעתו דמתה מאוד להצעת רומולו בעצרת.[2] בדעתו לבוא לארץ בשבוע האחרון בינואר. בארצות ערב יבקר רק עם תום שיחותיו בארץ. בשיחה רמז למה שאמר לי בארנס בסוד ביתר בהירות כי מסקנות בדיקותיהם של קרידל וחברת בייקר־הרץ מאשרות בדרך כלל הערכותינו לגבי השטחים הניתנים להשקאה בירדן וכמויות המים הדרושות.

שילוח

567

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA310

נוסח יוצא: 93.01/2211/12

ואשינגטון, 24 בדצמבר 1954

שלך 209.[1] בהתייעצותנו אתמול היינו אשכול ואני מאוחדים בשלילת הרעיון ושנינו הזדהינו עם נימוקי ראש הממשלה. נוסף על נימוקים אלה יש לציין:

א) עלינו להניח כי המענק השנה יהיה לא קצת יותר מ־30 [מיליון דולר] כדברי צבי [דינשטיין] כי אם קצת פחות מ־40 כדברי סטאסן.[2] מכאן שוויתור על המענק הבא

2. בדיון שהתקיים בעצרת הכללית של האו"ם בנושא שיתוף־פעולה בין־לאומי בפיתוח שימושים של שלום באנרגיה אטומית (ראה מס' 549, הערה 4) הציע רומולו, נציג הפיליפינים, לבנות כור אטומי ניסיוני על גבול ישראל עם אחת ממדינות ערב ולאפשר בכך לערבים ולישראלים לעבוד ביחד במפעל של האו"ם ולתרום לפתרון הסכסוך בארץ הקודש. (ראה *GAOR, Ninth Session,* 503rd Plenary Meeting, 4 December 1954, pp. 341-342.)

567

1. מברק ממחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוואשינגטון (23.12.1954, 130.09/2310/8) שמציע ליזום הצעה בדיוני ועדת ההקצבות של בית הנבחרים שמי שיקבל מלווה יזכה לסכום גדול יותר מאשר במענק, ואז תוכל ישראל לדון על דרכה לאור תגובות נציגי ממשלת ארצות־הברית.
לאחר שהתברר כי סכום המענק שיינתן לישראל לשנה הזאת לא יעלה בהרבה על 30 מיליון דולרים, מחציתו בהלוואה, הציעו אנשי האוצר להודיע על הסתלקותה של ישראל מן המענק בשנה הבאה והחלפתו במלווה, הן מטעמים כלכליים (הסיכון מבחינת מטבע חוץ אינו גדול ביותר) והן מטעמים חינוכיים כלפי פנים, ופוליטיים־הסברתיים כלפי ארצות־הברית. שרת התנגד מהטעמים הבאים: פגיעה במגבית, שמנסים להפיח בה רוח חיים, הרושם שעלול להיווצר בקרב היהודים והממשל, שישראל ששה להיגמל מזיקה לארצות־הברית, חוסר הוודאות שהמעבר ממענק למלווה יגדיל את הסכום, ולבסוף – השיקול שלא כדאי לישראל להוציא עצמה ממסגרות של מענקים שמדובר עליהם לאחרונה. (ראה ספיר אל הנציגות בניו יורק, עבור אשכול, 801, 21.12.1954, 130.09/2331/7; שרת אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, 204, 22.12.1954, 130.09/2310/8.)
2. ראה מס' 522.

עלול לפי קצב ההפחתה הקיים להיות ויתור מרצוננו על סיכוי של 30 מיליון כמוהו כחיסול המגבית המאוחדת כמעט כולה.

ב) ההנחה כאילו ארצות־הברית מעדיפה מלווה על מענק אינה ברורה. מחמ"ד [מחלקת המדינה] נלחמה מלחמה חריפה נגד סעיפי המלווה ב־[M[utual] S[ecurity A[ct] ועוד תחדש את המלחמה השנה. תיקון זה שנכפה על הממשל על־ידי חברי הקונגרס מוריש למחלקת המדינה סיבוכים עד סוף כל הדורות לגבי החזרת כספים במטבעות שבעים אומות העולם שאין לה חפץ בהם ועל־פי רוב אין לה אפשרות לנצלם. לכן, אל נחשוב שכל הגורמים יתמוגגו בשמחה אם נטיל את משקלנו על כף מחייבי המלווה על־פני המענק.

ג) סוכם אתמול שרק אם יתברר כי על־ידי המעבר ממענק למלווה נזכה להעלאה ניכרת בסכום הכולל נשוב לדון בבעיה.

יתקיימו בירורים בלתי מחייבים עם ידידים במחלקות כלכליות שונות ובינתיים עומדים אנו כלפי מחלקת המדינה והקונגרס על תביעת המשך המענק.[3]

אבן

568

י"ל גדעון אל מחלקת מזרח אירופה
Y.L. Gideon to the East European Division

מקור: 130.11/2502/8

מוסקבה, כ"ט בכסלו תשט"ו
24 בדצמבר 1954

כמוס

עלייה

עברה יותר משנה מאז הקמתה מחדש של נציגות ישראל במוסקבה.[1] חל שינוי מסוים בגישת הסובייטים לבעיה וברצוני להרחיב הפעם קצת הדיבור על הנושא ולעורר מחשבות מספר לשיקולכם.

המשטר החדש. בקווים רבים שונה משטרו של מלנקוב וקבוצתו ממשטרו של סטאלין. אינני חושב שחל שינוי במטרות שאליהן שואף המשטר אך דומני שיש הבדל רב בשיטות וטכסיסים. סטאלין שלט שלטון יחיד, אמנם היו מסביבו עוזרים ויועצים, אך מעמדם היה מעמד יועצים – המשתדלים לייעץ את הרצוי למנהיג, מבצעים –

3. ראה שם, הערה 4.

568

1. היחסים הדיפלומטיים עם ברית־המועצות חודשו ביולי 1953, לאחר שנותקו בפברואר 1953 לאחר הטלת פצצה בחצר הצירות הסובייטית בישראל.

המבצעים ללא ערעור הוראות השליט. סטאלין הרגיש עצמו ומשטרו חזק ושלט ללא מצרים, ללא התחשבות בתגובת ודעת הציבור בפנים ובחוץ־לארץ.

לא כן המשטר הנוכחי. השלטון הוא בידי קבוצה, אמנם מצומצמת, הקובעת, מחליטה ומבצעת המדיניות. כל אחד בקבוצה השלטת חייב להתחשב בדעת חברו ולמצוא פשרה לניגודי השקפות. אין איש אחד המרגיש עצמו די חזק על־מנת להשתלט שלטון מלא על המדינה ולכפות דעתו על היתר. אי לכך יש השפעה רבה יותר לחוגים שונים – צמרת ופעילי המפלגה, הפקידות הממשלתית הגבוהה, מומחים בשטחים שונים, שהם מצדם, להבטחת מעמדם, חייבים להתחשב ברוחות הנושבות בציבור. אין להשתחרר מהרושם שישנה תסיסה בציבור, דרישה לחיים קלים ונוחים יותר – והמשטר הנוכחי חייב להתחשב בזה.

לכן מתחילתו עשתה הצמרת לרכישת אהדת העם. נעשים צעדים להעלאת רמת החיים של העם ואספקת צרכיו החיוניים – הרחבת התעשייה הקלה והגדלת סחורות צריכה, הרחבת בניית בתי מגורים. המשטר משתדל להשכיח סיוטי השלטון הקודם – רדיפות ומאסרים, הדגשת השמירה הקפדנית על החוק, המבטיח משפט צודק וביטחון לכל אזרח. לביצוע המשימות הנ"ל, זקוק המשטר לתקופת שקט ושלום. אי לכך נעשו צעדים ליתר הבנה עם המערב וגם בשטח מדיניות חוץ מורגשת יותר הבנה ורגישות לדעת הקהל בחו"ל. אפשר לומר שאם סטאלין נקט בפתרון הבעיות בגישה אכזרית וחתך הבעיות ללא התחשבות עם התוצאות לחולה, נקט השלטון הנוכחי בגישת מנתח, המשתדל לפתור הבעיות מבלי להזיק לחולה. כל האמור לעיל – אם לא תחול התחדדות במצב הבין־לאומי.

הבעיה היהודית. מכל הבעיות הריהי הבעיה היחידה שלא נמצא לה כל פתרון בברית־המועצות. למספר הרב של היהודים בברית־המועצות אין שפה, מדינה או אזור שלהם (בירובידז'אן, נדמה לי, נשכח גם על־ידי הסובייטים), תרבות וכל סימן לחיים לאומיים שלהם – הדבר המתנגד לכל מבנה המדינה הזו. מאידך היהודים ישנם, תופסים עמדות, חיים חיים שלהם, אינם מתבוללים ו־37 שנה אחרי המהפכה, נשארו גוף נפרד בתוך אוכלוסיית המדינה. הבעיה קיימת, תקופות ביתר חריפות, תקופות במין מצב תרדמה שאין נוגעים בה ומשתדלים לא לעורר אותה, אך היא ישנה וסבורני שקברניטי המדינה מרגישים בה. ייתכן ובאחד הימים יגיעו למסקנה שהבעיה לא תיפתר מעצמה, כשם שלא נפתרה מאז המהפכה ויגיעו למסקנה שיש רק שתי דרכים לפתרה:

א) על־ידי חיסול היהודים – ולאו דווקא השמדה פיסית, אלא על־ידי פיזור בקבוצות קטנות בכל רחבי המדינה הגדולה, קבוצות קטנות מנותקות אחת מרעותה, נדונות להתבוללות וכליה איטית.

ב) על־ידי החלטה שאין פתרון אחר אלא מתן רשות הגירה לאלה הרוצים להגר.

המשטר הנוכחי, לאור האמור לעיל, אינו יכול וגם אינו רוצה ללכת בדרך הראשונה. ישנם כל הסיכויים שימשיך בדרך הנוכחית, להתעלם מקיום הבעיה ולהרדימה, אך ייתכן ויגיע למסקנה שאין מנוס מהדרך השנייה.

הפעולה הקונסולרית. ידענו שטרם הגיע הזמן לעורר לפני הסובייטים הבעיה בכללותה, לכן נקטנו בדרך של טיפול קונסולרי לאיחוד משפחות והעמדת הבעיה כעניין הומניטרי. הניסיון הוכיח שבחרנו בדרך נכונה. הסובייטים קיבלו הגישה

בהבנה מלאה ודומני שמשתדלים להיענות. בפגישותי עם אנשי משרד החוץ אינני יכול להשתחרר מההרגשה שיש מין הבנה, שלא דובר עליה, שאפשר לסכמה: "אל תזכירו בעיית העלייה בכללותה, נישאר בשטח קונסולרי של טיפול במקרים בודדים ונשתדל לפתרם". נמשיך בדרך זו ונשתדל להרחיבה בזהירות. הנה קיבלנו עוד אישור להוצאת דרכון ישראלי למחוסר נתינות. נחפש מקרים נוספים. עוררתי עוד מקרים של ילדים שנשארו בברית־המועצות. הדבר נתקבל בהבנה והובטח טיפול.

נרחיב המסגרת של איחוד משפחות. עד כה הרוב המכריע של העולים – הורים זקנים של אזרחי ישראל. יש לדאוג שיוגשו מספר בקשות של אחים, אחיות, בנים ובנות מבוגרים. כפי שהברקתי עוררתי בפגישתי האחרונה עם אלכסנדרוב דבר עליית משפחת ברונשטיין – בתה של גב' מנוחה קרמן. המקרה חשוב מבחינת ניסיון להרחבת המסגרת. כאן מקרה של בקשה להיתר יציאה למשפחה שלמה, אנשים בגיל צעיר, הרוצים לעלות אל הוריהם בארץ. אם נצליח יהיה זה תקדים חשוב.

הפעולה בעולם. כאמור רגישים כיום הסובייטים לדעת הקהל בעולם. אם לא תחול התחדדות במצב הבין־לאומי ימשיך הדבר גם לעתיד. הסובייטים מעוניינים להראות משטרם הנוכחי בעיני המערב כמשטר ליברלי והומניטרי. משיחות נציגים סובייטים עם אנשינו בנציגויות שונות נוצר הרושם שהנם ערים לחרדתנו והתעניינותנו בבעיית יהודי ברית־המועצות.

ישנה הערכה גדולה, אולי מופרזת, למשקלנו והשפעתנו על דעת־הקהל בעולם המערבי. זכורה לכם שיחת מר גרשון אבנר עם היועץ הסובייטי בלונדון, שבה הודגש הדבר בגלוי. האם אין דרך לנצל דעה זו. אפשר לדאוג לכך, שחוגים, לאו דווקא ציוניים, ואולי דווקא האוהדים את ברית־המועצות, יעוררו בעיתונות, באסיפות, בשיחות, שאלת היהודים בברית־המועצות. למה נגזר עליהם ניתוק מאחיהם וקרוביהם בישראל. למה נגזר עליהם ביטול כל סימן של חיי תרבות לאומית.

רצוי שהדבר ייעשה בחו"ל ולא בישראל ועל־ידי חוגים, שמחד אינם ידועים כחוגים ציוניים אך מאידך בעלי השפעה בארצותיהם ואינם עוינים לברית־המועצות. סבורני שלפעולה זו עלולה להיות השפעה. זכור לכם שהיועץ הסובייטי שאל את מר אבנר, למה דעת־הקהל היהודית בעולם לא נותנת קולה נגד זיון גרמניה. אולי נחשוב על אפשרות שנציע לסובייטים ניצול השפעת דעת־הקהל היהודית בשאלות מסוימות, בתנאי שיינתן לנו פיצוי על זה – והפיצוי – יהודי ברית־המועצות. ייתכן והדבר אינו מצלצל כגישה מוסרית ביותר, אך נקטנו בעבר באמצעים לא כל־כך מוסריים להשגת דבר גדול ומוסרי.

כל האמור לעיל – הנן מחשבות מספר לשיקולכם. אין אנו יודעים כמה זמן לרשותנו וכמה זמן ירשה המצב בעולם פעולה בכיוון זה, ואל ניתן לדברים להתגלגל מעצמם.

בברכה,

י.ל. גדעון

569

ג׳ רפאל אל א׳ אבן (ואשינגטון)
G. Rafael to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 216
נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 26 בדצמבר 1954

אישי

לרגל התפתחויות מסוימות שחלו בימים אלה[1] עלינו להימנע מהצהרות בעניין ״בת־גלים״ והמשפט שיכולות להתפרש על־ידי מצרים כגירוי ופגיעה. עלינו להקל עליה הנסיגה שהיא הבטיחה לנו. יש להמשיך בפעולה אצל המעצמות שתלחצנה על מצרים שתתיר לאנייה המשך נסיעתה על צוותה ומטענה לפני הדיון במועצת הביטחון אך יש לחדול לעת־עתה מהצהרות פומביות מצדנו שרק תקשנה על מצרים נסיגה. בגלל עדינות המצב אודה לך אם בכל מקרה שאתם עומדים להצהיר הצהרה הנוגעת למצרים תעבירו טיוטא לאישורנו המוקדם.

אנו למדים ממקור בטוח שמגמת מצרים לשחרר ״בת־גלים״ לפי הנוהג שנהגנו בעניין ״סמיר״,[2] דהיינו להעביר הצוות לגבול רצועת עזה, להוציא את האנייה עם צוות מצרי מחוץ לתחום המים הטריטוריאליים המצרים. ייתכן שלהגשמת משימה זו יביאו האנייה מסואץ בה היא נמצאת עתה לאלכסנדריה. בשיחות עם המעצמות עליכם להזהיר אותן נגד מגמה זו מבלי להזכיר במפורש ״סמיר״.[3]

רפאל

569
1. רומז לחילופי המסרים עם מצרים – ראה מס׳ 559, 562.
2. ראה מס׳ 523 והערה 1 שם.
3. ראה גם מס׳ 570 והערה 2 שם.

570

ג' רפאל אל ש' דיבון (רומא)
G. Rafael to Sh. Divon (Rome)

מברק מוצפן ר/920

נוסח יוצא: 130.09/2356/5

ירושלים, 27 בדצמבר 1954

מידי-אישי בהחלט

המצרים ביקשו כינוס ועדת שביתת־הנשק ב־1 בינואר להסדר שחרור צוות "בת־גלים". הודענו להם בדרך השגרתית על סירובנו לטפל בעניין דרך ועדת שביתת־הנשק וחזרנו על תביעתנו להמשכת מסע האנייה על צוותה ומטענה.[1]

אבקשך להעביר לידידך שדר בו תביע התנגדותנו הנ"ל ותציין אכזבתנו שהמצרים במקום לחסל הפרשה, מסבכים אותה. אם לא יתנו לאנייה להמשיך בדרכה על צוותה לא נוכל לקיים אתם הסדר השיט המוצע להבא בהתחשבות עם קשייהם ואף ניאלץ להיאבק על זכויותינו המלאות במועצת הביטחון. חיסול פרשת "בת־גלים" לפי עמדתנו יפתח אופקים חדשים הידועים היטב לנאסר.

מציע שתעביר זאת מיד דרך אוקשה או כל דרך אחרת בטוחה הנראית לך.[2]

רפאל

570

1. המצרים הודיעו על כוונה זאת במכתב אל מועצת הביטחון מ־23 בדצמבר. (מסמך או"ם S/3335). בישראל הוחלט לא לשתף פעולה רשמית בהסדרת שחרור הצוות בלבד, שכן בכך תוותר ישראל על תביעתה לחופש שיט בתעלה, אולם אם המצרים יעמידו אותה בפני עובדה יתקבל הצוות בזרועות פתוחות במרחק מה מהגבול. (ראה מזכר ריבקין ונספחים בתיק 130.02/2436/7; מברק שרת אל אבן, 218, 27.12.1954, 130.02/2452/4).
ב־28 בחודש השיב יושב ראש ועדת שביתת־הנשק למצרים כי לא יכנס את הוועדה. העניין מונח עדיין על שולחנה של מועצת הביטחון ועליו להמתין להחלטתה. (ראה תקוע אל הנציגות בניו יורק, 29.12.1954, 130.09/2331/7).
2. דיבון השיב שיעביר את השדר דרך ידידו המצרי צאדק העומד להגיע לפאריס. (ראה מברקים מפר/803, מפר/804, 28.12.1954, 130.02/2453/20.) ב־30 בדצמבר, לאחר הודעת המצרים שהם יחזירו את הצוות באותו יום גם בלי תיווכה של ועדת שביתת־הנשק (ראה מס' 575) הורה רפאל לדיבון לעורר שוב את העניין עם ידידו ולבקשו להבריק מיד לממוניו. (רפאל אל דיבון, 30.12.1954, 130.02/2453/20).

571

ח' יחיל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Ch. Yahil to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2413/3

[ירושלים], 27 בדצמבר 1954

הנדון: יחסים ישראל־גרמניה

ד"ר א' נאור מוסר מקלן כי בעת ביקורו של מר ת' לויטה (מעיתון "מעריב") בגרמניה, הפגיש אותו ד"ר נאור גם עם מר פון אקרט, ראש שירותי ההסברה. פון אקרט מסר למר לויטה את ההצהרה הבאה:

אחרי כל מה שקרה בעבר תלויה הקמת היחסים בין שתי המדינות בישראל ולא במערב גרמניה. על ישראל להחליט כיצד ומתי להקים את היחסים הללו. אין אנו מתכוונים בשום פנים ואופן ללחוץ על ישראל בנקודה זו, או בכל נקודה אחרת. אם ממשלת ישראל ועם ישראל מרגישים שהגיע הזמן לצעד זה - נקבל אותו בברכה ובשמחה רבה, אם אין הדבר כך - או טרם הגיע הזמן - נחכה בסבלנות. אין דבר גרוע יותר מאשר לזרז את העניינים יתר על המידה, ובמקרה זה לזרז אותם בכלל מצדנו. ישראל תקבע את יחסה אלינו כפי שתקבע וזו החלטתה וזכותה; אנו נקבל את ההחלטה. בעיה זו היא פסיכולוגית מצד ישראל וזה ברור לנו מעל לכל ספק. אנו מבינים שישראל מתעניינת בהתפתחות העניינים בגרמניה ורוצה לדעת באיז[ה] כיוון תלך התפתחות זו, מה היא גרמניה החדשה ועד כמה אפשר לסמוך עליה, בהתחשב בעבר.

נראה לי שיותר רצוי לנו שהחלטה על הקמת יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות תתקבל בכנסת ברוב גדול ומכריע כעבור שנה, שנתיים, או אפילו שלוש, מאשר שהיא תתקבל עתה ברוב קטן של קולות הקואליציה בלבד. נשמח להקמת יחסים מסחריים ופיתוחם אך גם בנקודה זו לא נלחץ עליכם.

הצהרה זו נוחה לנו מאוד, אך חוששני כי איננה משקפת את דעת כל הגורמים במדיניות החוץ הגרמנית והיא עשויה לחזק אצלנו את הרושם - המוטעה לדעתי - כי הבעיה אינה דוחקת.

בברכה,

ד"ר ח' יחיל

572

ד' הכהן אל משרד החוץ
D. Hacohen to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 115

נוסח נכנס: 130.09/2360/9

רנגון, 27 בדצמבר 1954

שלשום בריאיון עם או נו הצבעתי [על] זכותנו כמדינה עצמאית אסיאתית להשתתף בוועידה.[1] נסיגה מפני איומי הערבים בהחרמה בגלל נוכחותנו תעשה הוועידה פלסתר. מיד אחרי ריאיוני החליט הקבינט בלחץ או נו לעמוד בתוקף על השתתפותנו עד כדי תנאי להשתתפותם. למרות הנ"ל אין ביטחון לפי הערכתי שאו נו לא ייסוג בלחץ נהרו אשר נסע אתו לג'קרטה בלוויית קרישנה מנון וסייד מחמוד.[2]

הכהן

572

1. הכוונה לוועידת באנדונג, הוועידה הראשונה של המדינות העצמאיות באסיה ובאפריקה, שעמדה להתכנס באפריל 1955 בבאנדונג שבאינדונזיה. ב־28 – 29 בדצמבר 1954 התכנסו בבוגור שליד ג'קרטה ראשי ממשלות חמש המדינות שהשתתפו בוועידת קולומבו באפריל־מאי 1954 – הודו, פאקיסטאן, ציילון, בורמה ואינדונזיה, כדי להחליט על סדר היום ועל רשימת המוזמנים לוועידת באנדונג. לפי דיווחים בעיתונות הושמט שמה של ישראל בשל התנגדות ראש ממשלת פאקיסטאן, מוחמד עלי.
לקראת הפגישה בבוגור נשלחה הנחיה ממשרד החוץ לצירות ברנגון: "אל תלחץ, רק תדגיש שהיינו מקבלים הזמנה ברצון, וסומכים על ידידינו שאי־השתתפותנו לא תנוצל להתקפה נגדנו". (ראה מברק 163, 17.12.1954, 130.09/2360/7).

2. במסיבת עיתונאים ב־30 בדצמבר, למחרת הפגישה בבוגור, הביע נהרו את צערו על אי־הזמנתה של ישראל והסביר כי כמה מדינות התנגדו לכך. הוא חזר והביע את צערו בפגישה עם הכהן בדלהי, הסביר שהיה הכרח בפשרה והבטיח כי המצב לא יימשך לאורך ימים (ראה הכהן אל משרד החוץ, 120, 2.1.1955, 130.09/2360/9). ראה גם ד' הכהן, יומן בורמה, עמ' 358–362, 368–369).

573

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 224

נוסח יוצא: 130.09/2310/8

ירושלים, 29 בדצמבר 1954

שלך 311.[1]

יש לדאוג כי הפנייה אל הנשיא תיעשה מיד עם מתן פסק־הדין ותידרש התערבותו של הנשיא תוך שעה–שעתיים. יש להביא בחשבון כי אם יוצא דין מוות הוא יבוצע תוך שעות ספורות.[2]

שרת

574

ראש הממשלה ושר החוץ אל שר הביטחון
Prime Minister and Minister of Foreign Affairs to the Minister of Defence

העתק: 130.02/2394/4

ירושלים, ד׳ בטבת תשט״ו
29 בדצמבר 1954

בעקבות שיחתי עם הרמטכ״ל לפני שבועות אחדים חיברתי את ההנחיות המצורפות בזה לשיתוף־הפעולה בין משרד החוץ והמטכ״ל, וכן ביני לבינך, בכל הנוגע לביצוע הסכמי שביתת־הנשק.

573

1. מברק של אבן אל איתן (311, 24.12.1954, 93.01/2210/20) שמוסר, בהמשך למס׳ 554 והערה 3 שם, שהודיע להובר ולמחלקת המזרח התיכון במחלקת המדינה, כי במקרה של גזרי דין מוות בקהיר יציע פנייה ישירה של הנשיא אייזנהאואר אל נאסר.

2. באותו יום הנחה איתן את הנציגויות בניו יורק, לונדון, פאריס ורומא: ״אנו נכנסים עכשיו לשלבי המשפט האחרונים ולא נוכל לעשות הרבה יותר ולהשפיע השפעה מועילה על מהלכו. להפך, יש להיזהר ולהזהיר כל הפועלים למען האסירים פן יחבל צעד בלתי שקול או גילוי דעת צעקני במה שהושג. לעומת זאת יש כבר לתכנן צעדים אשר יינקטו במקרה של פסקי מוות״. (איתן אל נציגויות ישראל, 29.12.1954, 130.09/2320/1).
ב־27 בינואר 1955 גזר בית הדין הצבאי את עונשם של חברי הרשת: משה מרזוק ושמואל עזאר נדונו למוות ונתלו ב־31 בחודש. האחרים, מלבד אלי נעים וסזאר כהן, שזוכו מאשמה, נדונו לתקופות מאסר: לוי ונתנזון למאסר עולם; רוברט דאסה ומרסל (ויקטורין) ניניו ל־15 שנים; שמואל מיוחס ומאיר זעפרן ל־7 שנים. מיוחס וזעפרן שוחררו בתום תקופת מאסרם והאחרים – במסגרת חילופי שבויים עם מצרים אחרי מלחמת ששת הימים.

הנחיות לשיתוף־פעולה בענייני שביתת־הנשק[1]

אקדמה

כל פרשת ביצוע הסכמי שביתת־הנשק - על הדיונים המתנהלים במסגרתה, ההתנגשויות המתחוללות בה בינינו לבין המדינות השכנות וחילוקי הדעות המתגלעים אגב כך בינינו לבין מטה או"ם - כרוכה בלי הרף ביצירת עובדות מדיניות המשתקפות במעמד המדינה בחזית חוץ, אשר משרד החוץ ממונה עליו ואחראי לו. עובדות אלו משפיעות במישרין ובעקיפין על יחסי המדינה עם המעצמות ומשמשות נושא לדין ודברים מתמיד בינה לבינן, המתנהל ממילא דרך צינורות משרד החוץ. בתחום היחסים הישירים עם או"ם - שפירושו שוב יחסים ישירים ועקיפים עם המעצמות - הרי משלב מסוים ואילך עובר הטיפול והייצוג בענייני שביתת־הנשק ממילא לידי משרד החוץ. מכל אלה מתחייבות מסקנות על הידוק יחסים אמיץ ושיתוף־פעולה קרוב ביותר בין המטכ"ל ומשרד החוץ לגבי כל הנוגע לענייני שביתת־הנשק בכל שלבי הפעולה . במיוחד נדרש שיתוף משרד החוץ לא רק בהגנה על עמדות שננקטו, הכרעות שנפלו ופעולות שנעשו - אלא בשיקול־הדעת הקודם לכל פעולה והכרעה. בסעיפים הבאים נקבעות הנחיות לגבי צורותיו של שיתוף זה. אין אלו מתיימרות למצות את הבעיה וספק אם בכלל אפשר למצותה במערכת סעיפים כתובים, יען הכול תלוי ברצון הטוב לקיים את השיתוף למעשה ואין לראות מראש את כל הנסיבות העלולות להיווצר במהלך המאורעות והפעולות, שיש בהן לחייב צורות שיתוף בהתאם לנסיבות בלתי צפויות אלו.

* * *

תקנות

1) נציגות המדינה בוועדות שביתת־הנשק היא בידי הצבא. ראש המשלחת ודוברה הראשי הוא קצין של צה"ל. עם זה ישלח משרד החוץ כראות עיניו את נציגו לכל ישיבה של ועדת שביתת־הנשק איזו שהיא ולכל פגישה חשובה וטקס רשמי במסגרת שביתות־הנשק. אם יראה המטכ"ל טעם ענייני מיוחד לאי־הופעת נציג משרד החוץ בפגישה מסוימת, עליו לבוא בדברים עם משרד החוץ בעוד מועד ולהגיע לידי הסכם על כך.

2) נציג המדינה המוסמך לקיים בקביעות מגע עם ראש מטה או"ם ולנהל אתו משא־ומתן בעל־פה ובכתב, על מנת להגיע לידי פתרון הבעיות המתעוררות מזמן לזמן, או להגדיר כלפיו את עמדת הממשלה - הוא הרמטכ"ל.

3) נציג משרד החוץ ינכח בדרך כלל בשיחות הרשמיות שבין הרמטכ"ל לבין ראש מטה או"ם, פרט לאותם המקרים שבהם יראה הרמטכ"ל טעם ענייני מיוחד לקיים את הפגישה עם ראש מטה או"ם ביחידות. במקרים כאלה יש להמציא למשרד החוץ בלי דיחוי דין־וחשבון על תוכן השיחה.

574

1. ראה מס' 297.

4) לשם הבהרה גמורה של הנאמר בסעיפים 1 ו־3 לעיל יש לקבוע כי מר יוסף תקוע אינו רק היועץ המשפטי של המטכ"ל לענייני שביתת־הנשק, אלא הוא נציגו של משרד החוץ והמקשר בינו לבין המטכ"ל. אין למר תקוע עצמו זכות וטו על עמדות הנקבעות על־ידי הרמטכ"ל, אלא אם כן ניתנה לו הוראה מפורשת מאת ראש הממשלה ושר החוץ להתנגד לעמדה או לפעולה מסוימת.

5) אנשי משרד החוץ רשאים להיפגש עם ראש מטה או"ם לשיחות של הסברה כללית אך אינם יוזמים פגישות לשם בירורם המעשי של עניינים העומדים על הפרק על מנת להגיע אתו לידי הסדר. לעומת זאת הם נענים לראש מטה או"ם או לנציגיו כשהוא מבקש לשוחח על עניינים מעשיים אך במקרים כאלה, או אינם מגיבים על דבריו, או הם מתאמים את תגובתם עם הרמטכ"ל לפי הקו המוסכם. בכל מקרה אפשרי יש להבטיח נוכחות איש המטכ"ל בשיחות אלו ועל כל פנים יש למסור עליהן ללא דיחוי דו"ח למטכ"ל.

6) ראש הממשלה ושר החוץ יזמין את ראש מטה או"ם לשיחה אתו על כל נושא שימצא לנחוץ ולשם כל מטרה שתהיה נראית לו.

7) נציג משרד החוץ ישותף בניסוח המכתבים לראש מטה או"ם – וכן בניסוחם של מכתבים בעלי ערך עקרוני לחברים אחרים של סגל או"ם – הן מפאת תוכנם והן מפאת סגנונם.

8) במקרים בעלי חשיבות מיוחדת תוגש טיוטת המכתב לאישורו של ראש הממשלה ושר החוץ, אם יבקש זאת.

9) בכל עניין בעל חשיבות עקרונית, או שתוצאותיו עלולות להביא לידי סיבוכים וקשיים ביחסי חוץ, תתקיים התייעצות בין ראש הממשלה ושר החוץ לבין שר הביטחון, שבסיכומה ייקבע הקו שיש לנקוט. ההנחה היא כי הרמטכ"ל ישתתף בכל ההתייעצויות האלו. קביעת הקו תיתכן גם בהתייעצות בין שר הביטחון והרמטכ"ל לבין המנכ"ל של משרד החוץ. במקרים אלה ייחשב המנכ"ל של משרד החוץ כמייצג את ראש הממשלה ושר החוץ.

10) בפעולת יום־יום יש לראות את נציג משרד החוץ מר י' תקוע, העומד בקשר מתמיד עם ראש הממשלה ושר החוץ, כמייצג את דעתו. אחרי שייקבע הקו העקרוני, ישתתף מר תקוע בהתייעצויות בין שר הביטחון והרמטכ"ל וכן בדיונים במטכ"ל בהם תיקבע העמדה שתינקט בכל אחד משלבי התפתחות העניין.

11) בכל מקרה שאינו סובל דיחוי ואין בו שהות להתייעצות, דעת ראש הממשלה ושר החוץ תהיה מכרעת לגבי צעד שיש לנקוט או שיש להימנע מנקיטתו.

12) דובר צה"ל ימסור לעיתונות עובדות, הסברות והערכות צבאיות על תקריות באזורי הספר, על מהלכן ותוצאותיהן של ישיבות ועדות שביתת־הנשק ועל המשא־ומתן עם מטה או"ם. הוא לא ימסור לפרסום שום הסברה מדינית ולא ידריך את העיתונות לתגובות מדיניות – לא בשמו ולא בעילום שם. המקור היחיד להסברה ולהדרכה מדינית בענייני חוץ מטעם הממשלה הוא משרד החוץ.

13) הרמטכ"ל יוכל לקיים כמקודם את מסיבותיו עם עורכי העיתונים לשם הסברת ארגונו וצרכיו של צה"ל ובעיות ביטחון המדינה. רצוי כי נציג משרד החוץ יהיה נוכח במסיבות אלו ועל כל פנים הכרחי כי משרד החוץ ידע את ההדרכה שמקבלים עורכי העיתונים מפי הרמטכ"ל, גם אם אינה מיועדת לפרסום, בכל העניינים הנוגעים ליחסי חוץ של המדינה.[2]

מ"ש

575

מ' שרת אל א' אבן (ואשינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן TNWA672

נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 30 בדצמבר 1954

בהול

מתחייב מאמץ אחרון להניא המצרים מהחזרת הצוות ביבשה. הודעתם האחרונה לאו"ם על הבאת האנשים בשבת לק"מ 95 לא נתפרסמה ולכן אפשרית נסיגתם בלי בושת פנים כאילו בציות לפסק־הדין של בית משפט שלל הים באלכס[נדריה].[1]

עליך לראות מיד הובר אפילו מאוחר בערב ולהפציר בו לעשות צעד נמרץ ודחוף בקהיר על־מנת להשיג משלוח האנייה צפונה על צוותה ואז:

א) לא יתחדש הדיון במועצת הביטחון.

ב) לא נחדש לתקופה מסוימת הניסיון להעביר אנייה ישראלית בתעלה ותהיה להם הפוגה.

אבל אם יעמדו במרדם אזי: ראשית, יהיה דיון והם יגונו נמרצות; שנית, אנו נמשיך בהטרדה על־ידי משלוח אניות ובהוקעה בין־לאומית ותהיינה להם צרות

2. בעקבות הנחיות אלה הודיע שר הביטחון לרמטכ"ל שהוא מסתלק מטיפול בכל העניינים הנוגעים לוועדות שביתת־הנשק ושבנושאים אלה עליו לפנות ישירות לראש הממשלה לקבלת הוראות. (ראה מנהל לשכת שר הביטחון א' עברון אל הרמטכ"ל, 9.1.1955, אצ"מ A245/199.)

575

1. באותו בוקר, 30 בדצמבר, הודיע הנציג המצרי ליושב־ראש ועדת שביתת־הנשק כי הם משחררים את צוות "בת־גלים" ב־1 בינואר 1955, בקילומטר ה־95, וביקש שהוא יהיה נוכח. יושב ראש הוועדה חזר על עמדתו (ראה מס' 570, הערה 1) כי העניין עדיין תלוי ועומד בפני מועצת הביטחון, ולפיכך אף אחד ממטה המשקיפים לא יהיה נוכח וכי הוא מסרב להתערב בעניין אלא לפי בקשת שני הצדדים.
ב־28 בחודש פסק בית הדין המצרי למלקוח ימי כי האנייה "בת־גלים" משוחררת ויכולה להמשיך בדרכה בתנאי שלא תעבור בתעלה. (ראה מברקים מתקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 29, 30 בדצמבר 1954; הודעה מיושב־ראש ועדת שביתת־הנשק אל נציג ישראל בוועדה, 30.12.1954, הכול בתיק 130.02/2436/7.)

צרורות. תוכל אפילו לרמוז כי המצרים יכולים להביא בעצמם האנייה לפורט סעיד להושיב עליה שם הצוות ולשלחה לחופשי ותהא להם בזה הצלת פנים.

לידיעתך, אנו מנסים לחץ ישיר שאותו הס מלהזכיר[2] וסיוע אמריקני ברגע זה יכול להכריע הכף. הוראה זו מושתתת על הנחה כי לארצות־הברית עצמה רצוי בתכלית להימנע מהמשך מועצת הביטחון ומסיבוכים נוספים בתעלה עד לעת מצוא. הכרחית פעולת בזק יען מחר שישי, היום המכריע.

הברק מיד.[3]

שרת

576

ש' דיבון אל מ' שרת וג' רפאל
Sh. Divon to M. Sharett and G. Rafael

מברק מוצפן 734

נוסח נכנס: 130.02/2453/20

פאריס, 31 בדצמבר 1954

בהול

1. הידיד בא ומסר השדר הבא מאת שולחו, על נייר לבן ללא כתובות וחותמות, כתשובה לשדר ראש הממשלה לאמור:

2. ראה מס' 570 והערה 2 שם.
3. עוד באותו יום נפגשו אבן ושילוח עם אנשי מחלקת המדינה וטענו בהתאם להוראות בתעודה שלפנינו. ב־31 בדצמבר פנתה שגרירות ארצות־הברית בקהיר, לפי הוראות מוואשינגטון, אל משרד החוץ המצרי בהמלצה לאפשר מעבר "בת־גלים" בתעלה, אפילו עם צוות מצרי כהצעת שרת, תמורת הוויתורים שישראל מוכנה לעשות. התשובה המצרית היתה שלילית, תוך הסבר שהעולם הערבי כבר מאשים את מצרים בניסיון לעשות שלום עם ישראל. (ראה אבן אל שרת, WNTA99, 30.12.1954; 93.01/2211/12; *FRUS, 1952-54,* Vol. IX (part 1), Nos. 944–946).

צוות "בת־גלים" שוחרר ב־1 בינואר 1955 בקילומטר ה־95 של גבול רצועת עזה–ישראל. שום נציג רשמי לא המתין להם שם, לא מטעם ישראל ולא מטעם מנגנון האו"ם, והם חצו את הגבול ברגל. האנייה לא שוחררה.

מועצת הביטחון חידשה את דיוניה ב־4 בינואר 1955. נציג מצרים הודיע כי ארצו כבר שחררה את צוות "בת־גלים" והיא מוכנה למסור את מטען האנייה לאנייה נייטרלית ולדון באמצעות ועדת שביתת־הנשק על אופן שחרור האנייה עצמה. נציגי ארצות־הברית, בריטניה, צרפת, בלגיה וברזיל מתחו ביקורת על פרשנות מצרים לאמנת קונסטנטינופול לגבי המעבר בתעלה ועל אי־ציותה להחלטת מועצת הביטחון מ־1951 וקראו לה להסיר את הגבלות השיט. ב־13 בחודש סיימה מועצת הביטחון את הדיון בפרשה ללא החלטה, כשנשיא המועצה מביע בדברי הסיכום תקווה שבעיית שחרור האנייה "בת־גלים" תמצא את פתרונה באמצעות ועדת שביתת־הנשק. בסופו של דבר האנייה הוחרמה על־ידי המצרים והועברה לצי המצרי.

I have received your letter of the 21.12.54.[1]

I have instructed my special emissary to transmit a verbal answer to the questions you have mentioned in your letter.

I am very glad that you realise the efforts spent from our side to bring our relations to a peaceful solution. I hope that they will be met by similar efforts from your side thus permitting us to achieve the results we are seeking for the benefit of both countries.

עד כאן.

2. בהתאם לכתוב בשדר יש בידיו תשובות ותגובות רשומות שימסרם בעל־פה.

3. בפגישה קצרה ראשונה מיד עם בואו מסר בראשי פרקים התגובות בעניין המשפט ו"בת־גלים".

א. המשפט. התשובה הרשמית היא שממשלת מצרים אינה יכולה להתערב במהלך המשפט, אולם הוסיף שהרושם שלו הוא שהנאשמים לא יוצאו להורג.[2] חזר והדגיש שהעמדה היא אי־התערבות במהלך המשפט.

ב. "בת־גלים". הספינה תשוחרר בימים אלה אולם לא תורשה לעבור בתעלה.[3]

4. פלמון הגיע לפאריס. ניפגש שלושתנו, נשמע מפיו התגובות במפורט ונבריק בעוד שעות אחדות.[4]

זיאמה

577

ש' דיבון וי' פלמון אל מ' שרת וג' רפאל
Sh. Divon and Y. Palmon to M. Sharett and G. Rafael

מברק מוצפן 738

נוסח נכנס: 130.02/2453/20

פאריס, 31 בדצמבר 1954

אישי-מידי

בהמשך לשלנו מהיום.[1] מעיקרי דברי הידיד לפי רשימות שבידיו.

1) "בת־גלים". האנייה והצוות ישוחררו. "בת־גלים" לא תורשה לעבור התעלה. החלטות מועצת הביטחון לא ישנו עמדת המצרים. לא נראה לשולחו שיש כעת אפשרות לשנות את המצב הקיים ביחס למעבר בתעלה. נפט ימשיך להיחשב כחומר מלחמתי.

576

1. ראה מס' 559.
2. ראה מס' 573, הערה 2.
3. ראה מס' 577 והערות שם.
4. ראה מס' 577.

577

1. מס' 576.

2) **המשפט.** אין הממשלה יכולה להתערב במהלך המשפט אולם הבטיחו הגנה מלאה ופרוצדורה משפטית תקינה במסגרת משפט צבאי סדיר. לאור הגילויים האחרונים במשפט גברו בציבור המצרי בשבוע האחרון גילויי מורת רוח והשתוממות נוכח ההגינות ואורח הרוח שהממשלה מגלה בפרשה זו בהשוואה ובניגוד למשפטי "האחים [המוסלמים]". למרות זאת אין מנגנון התעמולה הממשלתי מנפח הפרשה יתר על המידה.

3) **תעמולה.** גם למצרים טענות נגד תעמולה אנטי מצרית חריפה בעיקר ב"קול ישראל". הקריא נוסח מלא של הצהרת ראש הממשלה בכנסת[2] תוך ביקורת והשתוממות לביטויים המתארים את המשפט כמבוים וחסר שחר. באשר למצרים, בכלים הממשלתיים הרשמיים לא מתנהלת בדרך כלל תעמולה אנטי ישראלית סדירה. הדגיש המתינות והזהירות שגמאל [עבד אל־נאסר] מגלה בהצהרותיו בנוגע לישראל. באשר לעיתונות, במצב הנוכחי קשה לשלטונות ללחוץ על העיתונים ולדרוש מהם קו של הבלגה, דבר שלא יובן ויקשה על מעמד הממשלה. התעמולה תלויה כמובן בהתרחשויות ובמתח שנוצר.

4) **גבולות.** מעוניינים בשקט בגבולות ונוקטים באמצעים כגון עוצר על מנת למנוע התנגשויות במידת האפשר. מקווים שגם ישראל תנקוט באמצעים דומים להשגת אותה המטרה.

5) **שיחות בדרג גבוה.** אין כרגע מקום לשיחות בדרג יותר גבוה. המגע והקשר מצדו מובטח על־ידי שליחו הנהנה מאמונו המלא. התפלא שבמשך החודש האחרון נשלחו מצדנו כחמישה שליחים והזכיר את אורבך.[3] ביקש לראות שדר זה כביטוי נאמן של דעות נאסר וחבריו במועצה.

6) **אווירת היחסים.** ההתערבות הישראלית המדינית נגד חתימת הסכם הסואץ, גילוי רשת הריגול וההבלה הישראלית ומאמציה לסכל את ההסכם ופרשת "בת־גלים" העלו את המתח ביחסי ישראל־מצרים. במצב זה יש לעשות למען הורדת המתח והכשרת הקרקע להסדרים מעשיים שיביאו ליחסי שלום בין ישראל ומצרים. להבנת התמונה – האיש נשלח על־ידי נאסר וחברי המועצה למרות התנגדותו של צאלח סאלם, שהציע להעביר הדברים בכתב.

עד כאן דברי הידיד.

התמונה המתקבלת מדברי הידיד נראית לנו כמציאותית ומתאימה לרצון וליכולת של נאסר וחבריו. בעניין "בת־גלים" נראה לנו שפניות נוספות למצרים אינן עשויות לשנות המצב, ואף לפגוע בסיכויי המשפט. אם המשימה העיקרית כעת הקלת גורל הנאשמים, הרי עד סיום המשפט חייב גורל זה לתפוס את מקומו בשיקולים בעניין

2. ראה מס' 539, הערה 3.

3. מכוון בראש ובראשונה לשליחויותיו שלאורבך (ראה מס' 510) ולמגעיו של בלאושטיין (ראה מס' 541, 543), אך רומז כנראה גם למגעים עם הנספח הצבאי המצרי בוואשינגטון (ראה מס' 452, הערה 3) ואולי אף לשליחותו בספטמבר של סטרייצ'י, חבר הפרלמנט הבריטי, שנתבקש על־ידי שרת לברר עם נאסר למה התכוון בדברים שאמר בנאום על הצורך בוויתורים בנגב. (ראה סטרייצ'י אל ראש ממשלת ישראל, 29.9.1954, PRO, FO371/111066, שרת אל סטרייצ'י, 28.11.1954, 130.15/3744/3).

"בת גלים". האיש אומר לחזור ביום שני. לא נראה לנו שיש מקום לשדר נוסף של ראש הממשלה, אלא לתגובות על דעת ראש הממשלה. בכוונתנו למחות ולהביע מורת רוח מתוכן הדברים שנמסרו אולם לשמור על הקשר דרך הידיד. ביום ראשון בבוקר עלינו להגיב. הברק הוראות.

דיבון, פלמון

578

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/356

נוסח יוצא: 93.04/40/17

לונדון, 31 בדצמבר 1954

גזית שוחח במפורט עם פאואל־ג'ונס המטפל בבעיות כלליות והגנה של האזור. להלן נקודות עיקריות מדבריו מבלי שתובאנה התגובות:

א) הבריטים כנראה לא יתנו לנו בקרוב תשובה בעניין הסנטוריונים. הם סבורים ששיווי המשקל בנשק בינינו לערבים הוא עדיין לטובתנו, במיוחד לאור הסכמתם לתת לנו המטאורים ולאור הסיכויים לקבלת מיסטרים מצרפת. הם מתנגדים למרוץ זיון ומשום כך נוקטים הם בקו של השהיית אישורים לבקשות שני הצדדים ועל־ידי כך מאיטים הם קצב ההזדיינות.

ב) הם דנו בבקשתנו לקיים דיונים בכל המשתמע מהצהרת אידן, ושר החוץ פסק שהצהרתו היתה ברורה וחד־משמעית ובלתי מוצדק להיכנס עמנו לדיון עיוני כיצד תחוש בריטניה לעזרת ישראל במקרה של תוקפנות. הסיבה לכך שלפי הערכתם אין כל חשש כרגע להתלקחות מלחמה בינינו לשכנינו.

ג) מסתבר שתכניות היערכות הכוחות שלהם המפונים מן הבסיס הושלמו עוד לפני כמה חודשים. לפיהן יוסיפו הבריטים להחזיק כוחות ניכרים, חוזר: ניכרים, במזרח התיכון וזאת בקפריסין, ירדן ולוב ומרביתם באחרונה. לגבי משלוח כוחות נוספים לירדן אמר שהירדנים לפעמים מחייבים זאת ולפעמים שוללים זאת, ברם, הבריטים עצמם מתוך שיקולים משלהם כלל וכלל עדיין אינם מצדדים בזה.

ד) שיקולים שבשימוש בנשק גרעיני בצד שיקולים מדיניים פוסלים בעיניהם כל תכנית להשתמש בישראל בזמן שלום. בעת פעולות מלחמה בקו טורקיה–איראן אין ספק שכמעט כל עורקי התחבורה יצטרכו לעבור לישראל, ברם מזה אינם מסיקים כל מסקנה מידית ואף לא ערכו דיון על כך.

ה) באורח פרטי אינו מאמין פאואל־ג'ונס שבעקבות ביקור ראש ממשלת טורקיה בבגדאד תהיה התפתחות מרעישה וזה בגלל חולשת המשטר בעיראק.[1] הטורקים מצדם

578

1. ב־24 בפברואר 1955 חתמו עיראק וטורקיה על ברית הגנה, "ברית בגדאד", אליה הצטרפו באפריל של אותה שנה בריטניה, פאקיסטאן – בספטמבר ואיראן – באוקטובר.

מוכנים לכל הסדר עם הערבים ותהא צורתו אשר תהא העיקר שיהיה טעים לחכם של הערבים, וזאת מתוך רצון להבטיח עורפם.

ו) בקשר לארגון מדינות האזור במערכת הגנה קיבוצית אין חילוקי־דעות בין הבריטים והאמריקנים ואפילו הטורקים. שלושתם מסכימים כי יש לחכות בסבלנות עד שמדינות האזור תגלינה נכונות. אין טעם להאיץ בהן והזמן יעשה את שלו. מבטחם בעיראק אם ימשיך נורי [סעיד] להחזיק ברסן עוד די זמן. הכרזות נורי ולא אלה של מוסא שהבנדר משקפות כוונות עיראק.

נשתדל לבדוק דברי פאואל־ג'ונס ומשמעותם במערכת השיחות שנקיים בשבוע הבא עם אנשים שונים במשרד החוץ. בכוונתי להמשיך בשיחה עם שאקבורו ולראות גם נאטינג לשם שיחה כללית.[2]

אילת

579

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA673
נוסח יוצא: 130.09/2312/8

ירושלים, 31 בדצמבר 1954

שיחת וייט־הרצוג אתמול. בחלק מהשיחה נכח גם ויליאמס.

המשלחת לסין: תוך הדגשה שאין לו הוראה להעלות שוב את העניין שאל וייט אם מנוי וגמור לשגר משלחת ואם כן, מתי.[1] השבתי שהתאריך עדיין לא נקבע סופית אבל אינני רואה שביטולה צריך להיות רצוי אפילו לארצות־הברית שכן היה מתפרש כתוצאה של לחץ ארצות־הברית עלינו. וייט העיר שלא היה לחץ כזה ומחלקת המדינה רק העירה לתשומת־לבנו שתהא תגובה ציבורית שלילית בארצות־הברית. כשאמרתי שהרעיון צמח לפני חודשים רבים שעה שמשלחות ממדינות מערביות שונות ביקרו בסין העיר וייט שאלה לא היו משלחות ממשלתיות. השבתי שאין לשער שמשלחת מפלגת העבודה הבריטית ביקרה ללא הסכמת הממשלה הבריטית. העובדה שלא היתה כל ביקורת מצד המפלגה השמרנית בפרלמנט על הביקור מוכיחה זאת. הוספתי כי:

א) אין במשלחת המוצעת אישיות פוליטית בעל דרגה גבוהה. סגן שר שנכלל לראשונה לא ייסע והחברים הנם אנשי כלכלה, פקיד משרד החוץ המטפל בענייני אסיה וצירנו ברנגון שהינו היחיד אצלנו שהיה לו מגע עם הסינים.

2. דו"ח מלא מהשיחה ראה גזית אל אילת, 31.12.1954, 93.04/40/17.

579
1. ראה מס' 551.

ב) שאלת ה־Economic Defence Regulations אינה מתעוררת לגבי ביקור זה שכן אין למשלחת סמכות לערוך חוזה מסחרי בסין ותפקידה exploratory בלבד. עם שובה תצטרך הממשלה לאור הנתונים שיתגלו לדון בשאלת מסחרנו עם סין.

ג) היות ובדעת המשלחת לבקר במדינות אחרות במזרח הרחוק לשם בדיקת אפשרויות מסחר יש להניח שהביקור בסין לא יזכה לתשומת־לב מיוחדת.

וייט חזר ואמר שיהיה אסיר תודה אם אודיע לו בעוד מועד על תאריך צאת המשלחת.[2]

וייט וויליאמס לא גילו אופטימיות לגבי סיכויי שליחות האמרשלד.[3]

מאהב

580

איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית
Note from the Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State

Copy: 130.20/2488/7 :העתק

[Washington], 31 December 1954

The ambassador of Israel presents his compliments to the Honorable Secretary of State and has the honor to refer to the information published in the press and confirmed in official conversations between the Department of State and the Embassy of Israel to the effect that a shipment of military equipment from the Government of the United States, including arms and ammunition, has reached Iraq.[1]

The Ambassador of Israel is instructed to convey his government's concern and disappointment at this news.

In a Note presented to the Secretary of State on March 25, 1954,[2] the Ambassador of Israel set out the reasons which caused his Government to urge that arms be not dispatched to the Arab States in general, and to Iraq in particular. It was pointed out that international and regional policies of Arab

2. ב־2 בינואר 1955 התקיימה התייעצות במשרד החוץ בקשר למשלחת לסין. סוכם שאין לדחות את מועד צאת המשלחת ולנסות לשלב בביקורה בסין ביקורים במקומות אחרים באסיה. בקשר ליחסים עם האמריקאים הוחלט לא להעלות את הנושא בשיחות עמהם, אלא רק להשיב על שאלות אם יועלו. (ראה סיכום התייעצות בתיק 93.13/226/3).
המשלחת, בראשותו של דוד הכהן, ביקרה בסין מ־30 בינואר עד 19 בפברואר 1955 – ראה ד' הכהן, יומן בורמה, עמ' 376–418.

3. ראה מס' 502, הערה 6.

580

1. ראה מס' 561.

2. ראה מס' 123 והערה 1 שם.

governments were dominated by active hostility to Israel; that these governments had refused either to advance towards peace or to cooperate in the relief of tension; that they illicitly maintained blockades and boycotts; and that their leaders persistently expressed the intention of renewing the armed assault against Israel. It therefore appeared to the Government of Israel that the despatch of arms to these States, so long as they maintained such policies, would both disturb the balance of power in the Middle East, and prejudice the political and psychological conditions necessary for peace and stability in that region.

In the Note of March 25 it was further pointed out that Iraq, which had contributed one of the largest forces to the aggressive invasion of Israel in 1948, continued to participate actively in collective decisions by the Arab League aimed at increasing tension by maintaining belligerency and hostility towards Israel.

Events have confirmed the apprehensions expressed in the Note of March 25. Hostility to Israel has continued to mark the actions and words of the Iraqi Government, as well as of other Arab governments, in their relations with Israel.

The current mood and policy of the Arab Governments in their relations with Israel have recently been expressed by the Prime Minister of Syria in virulent terms.

On December 10, 1954, the Cairo weekly *Al Musawwar* published the following reply by the Syrian Prime Minister, Mr. Faris Al Khoury, to a question concerning the Arab interpretation of the use of American military aid by the Arab States.

> I do not know why we hesitate . . . why don't we accept such aids seeing that they are offered on only one condition – that arms shall not be used for aggression? . . . Let us take these weapons and use them in self-defence against the Jews. Israel gives us an opportunity for self-defence and an occasion for war each day. She attacks our villages, diverts the river Jordan, snatches away our herds and cattle. My dear sir, let us take American arms and attack Israel while we can. I guarantee to justify our position before the United Nations and before the International Court of Justice, too. The important thing is to possess the means of attack.

In an address to the General Assembly of the United Nations on September 27, the representative of Iraq argued in favor of unremitting hostility by the Arab States to Israel.

On December 21 the Prime Minister of Iraq told the Finance Committee of the Iraqi Parliament that Iraq "should be interested in the Arab Collective Security Pact because the danger presented to the Arabs by Israel is no less serious than the danger from Communism".

On September 27 the Egyptian newspaper *Al Ahram* quoted the Syrian Prime Minister, as follows: "Syria, Iraq and Egypt should accept any plan

which would make it possible for them to bring destruction upon Israel".

On December 29 the same newspaper quoted Major Salah Salem, Egyptian Minister of National Guidance, as follows: "The Minister of National Guidance has announced to our Syrian colleagues that the Egyptian policy is not to accept peace with Israel in any form and by any means even if Israel complies with the United Nations resolutions."

The Ambassador of Israel submits that it would be contrary to normal international practice for the United States to send arms to governments which threaten to use armed force against a state with which the United States is in friendly relations.

In a letter to the Ambassador of Israel dated November 12, 1954, the Secretary of State indicated that he was engaged in an evaluation of the Middle Eastern situation on an overall basis.[3] On December 2 it was publicly stated by the Solicitor General of the United States on behalf of the Secretary of State that amongst the factors in this evaluation were an understanding of Israel's apprehension and isolation; the belief that measures can be taken to allay such feelings; and an expression of gratification at the readiness of Israel to cooperate with the United States Government in the formulation of suitable measures.[4] These expressions of the Secretary of State's sympathetic interest were appreciated in Israel.

It is therefore a matter of regret that while measures to allay Israel's apprehensions have not yet been adopted, the arms policies which gave rise to those apprehensions have advanced from intention to implementation. The news of an arms shipment reaching Iraq has increased the very anxiety in Israel which the Government of the United States has expressed a welcome desire to alleviate.

Arms agreements concluded exclusively between the United States and Arab countries cannot, in the view of the Israel Government, be reconciled with the Three-Power Declaration of May 1950 under which the signatory Powers expressed themselves against an arms race in the Middle East. The 1950 Declaration pledged its signatories to permit "the Arab States and Israel" – and not the Arab States alone – to play their part in the defence of the area as a whole.

The Government of Israel desires to see the reduction of tensions in the Middle East and the rapid emergence of peaceful relations with the Arab States. It has taken various steps and made proposals towards the fulfillment of this objective. It hopes that friendly governments outside the region will avoid increasing anxiety, at a time when the emphasis should be on peaceful cooperation and on a balanced and non-discriminatory approach towards security problems.

.3 ראה מס' 443 והערה 4 שם.

.4 ראה מס' 520, הערה 1.

The Government of Israel is deeply convinced that the friendly Government of the United States shares its own objective of regional peace and stability. In this spirit of friendship and common purpose, the Ambassador of Israel renews his Government's earnest request that the Government of United States abstain from the shipment of arms to Iraq or to any other member State of the Arab League.[5]

5. באיגרת מ־22 בינואר 1955 השיב מזכיר המדינה כי מטרת הסיוע הצבאי לעיראק היא לעזור בהגנת אזור אסטרטגי כנגד תוקפנות אפשרית. ארצות־הברית מתנגדת לתוקפנות, לחוסר איזון מקומי ולמרוץ זיון, ותעשה מאמץ למנוע אותם. הוא הוסיף שארצות־הברית מודרכת עדיין על־ידי הצהרת שלוש המעצמות מ־1950 ושעיראק הופכת למדינה הגיונית ואיננה מתכננת התקפה. (האיגרת בתיק 130.20/2475/10.)

מפתחות

מפתח האישים*

[הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך]

* קיצור:
הע – הערה

מפתח העניינים והמקומות*

[הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך]

* קיצור:
הע – הערה

CONTENTS

MAIN VOLUME

ENGLISH COMPANION VOLUME

Printed in Israel
By the Government Printer

ISSN 0334-1062
ISBN 965-279-025-7

STATE OF ISRAEL
ISRAEL STATE ARCHIVES

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL

VOLUME 9
1954

Edited, annotated and introduced by
Naomi Barzilay

Series Editor:
Yehoshua Freundlich

Jerusalem 2004

STATE OF ISRAEL

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL, 1954